ANALELE

ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMUL XXI.

1898 — 1899.

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900.

Prețul 6 leĭ.

ANALELE ACADEMIEĬ ROMÂNE

Analele Societățiĭ Academice Române. — Seria I: L. B

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878: procesele verbale ale ședințelor, comunicărĭ, notițe și memoriĭ.

Analele Academieĭ Române. — Seria II:

Tom. I. — Sesiunea extraordinară din anul 1879 3,50
Tom. II. — *Secț. I.* — Desbaterile Academieĭ în 1879—80 . . . . 5.—
Tom. II. — *Secț. II.* — *Discursurĭ, memoriĭ și notițe* . . . . . . (*Sfîrșit*)
Tom. III. — *Secț. I.* — Desbaterile Academieĭ în 1880—81 . . . . 5.—
Tom. III. — *Secț. II.* — *Memoriĭ și notițe* . . . . 2.—
Tom. IV. — *Secț. I.* — Desbaterile Academieĭ în 1881—82 . . . . 3.—
Tom. IV. — *Secț. II.* — *Memoriĭ și notițe* . . . . (*Sfîrșit*)
Tom. V. — *Secț. I.* — Desbaterile Academieĭ în 1882—83 . . . . 3.—
Tom. V. — *Secț. II.* — *Memoriĭ și notițe:* . . . . (*Sfîrșit*)

Despre uciderea luĭ Michaiŭ-Vodă Vitézul, documente nouĕ istorice.—Manuscript despre cruḑimile luĭ Vlad Dracul.—Relațiune de *Nicolae Ionescu.*

Viéța și operele luĭ Petru Maior. — Discurs de recepțiune de *At. M. Marienescu,*—cu Rĕspuns de *V. A. Urechia.* 1,20

Raport asupra călĕtorieĭ la ruinele Sarmisegetuseĭ și a informațiunilor adunate la fața loculuĭ în anul 1882, de *G. Barițiŭ.* . —.30

Grigorie Ureche. Contribuirĭ pentru o biografie a luĭ, de *Ioan Sbiera* . . . . 1.—

Tom. VI. — *Secț. I.* — Desbaterile Academieĭ în 1883—84 . . . . 2.—
Tom. VI. — *Secț. II.* — *Memoriĭ și notițe:* . . . . (*Sfîrșit*)

Viéța și scrierile luĭ Grigorie Țamblac, de *Episc. Melchisedec.* . 1,20

Despre Alexandru Mavrocordat Exaporitul și despre activitatea sa politică și literară, de *A. Papadopol-Calimach* . . . . —.20

Tom. VII. — *Secț. I.* — Desbaterile Academieĭ în 1884—85 . . . . 3.—
Tom. VII. — *Secț. II.* — *Memoriĭ și notițe:* . . . . 4.—

Cuvînt despre expedițiunea luĭ Igor Sveatoslavicĭ, Principele Novgoroduluĭ nordic, contra Polovților saŭ Cumanilor. Traducere și note, de *A. Papadopol-Calimach.* . . . . —.40

Inscripțiunea de la mănăstirea Răsboenii, județul Némțuluĭ, comentată de *Episcopul Melchisedec.* . . . . —.40

O visită la câte-va mănăstirĭ și bisericĭ antice din Bucovina, de *Episcopul Melchisedec.*

Câte-va inscripțiunĭ și documente din Bucovina, adunate de *S. Fl. Marian.*

Dunărea în literatură și în tradițiunĭ, de *A. Papadopol-Calimach.* 1.—

Tom. VIII. — *Secț. I.* — Desbaterile Academieĭ în 1885—86 . . . . 3.—
Tom. VIII. — *Secț. II.* — *Memoriĭ și notițe:* . . . . 6.—

Amintirĭ despre Grigorie Alexandrescu. Scrisóre către V. Alecsandri, de *Ion Ghica* . . . . —.30

Apullum, Alba-Iulia, Belgrad în Transilvania. Studiŭ de *G. Barițiŭ.* —.30

Schițe din viéța Mitropolituluĭ Ungro-Vlachieĭ Filaret II-lea, 1792, și ale altor persóne bisericescĭ cu carĭ el a fost în relațiunĭ de aprópe, de *Episcopul Melchisedec* . . . . 1.—

Notiță istorică despre orașul Botoșanĭ, de *A. Papadopol-Calimach.*

Rapórte asupra câtor-va mănăstirĭ, schiturĭ și bisericĭ din țéră, presentate Ministeriuluĭ Cultelor și Instrucțiuniĭ publice, de *Gr. G. Tocilescu* . . . . 1.—

ANALELE

ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMUL XXI.

1898 — 1899.

MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURŢII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900.

CUPRINSUL

MANUSCRIPTE DIN BIBLIOTECI STRĂINE

RELATIVE LA ISTORIA ROMÂNILOR

DE

N. IORGA

Membru corespondent al Academieĭ Române.

Al doilea memoriŭ.

Ședința de la 5 Februarie 1899.

I.

In întâiul memoriŭ (1) am publicat după un manuscript din Viena partea ce ni s'a păstrat din explicarea, cu înfățișare de cronică, a Acolutieĭ Sf. Grigore Decapolitul, explicare scrisă, ca și tótă «Acolutia», de un prelat bine cunoscut, care a stat multă vreme în Ţéra-Românéscă la începutul secoluluĭ al XVII-lea și a plătit scăpând de uitare prin operele sale o parte din faptele săvîrșite sub ochiĭ sĕĭ larga ospitalitate de care se învrednicise pe lângă un șir întreg de Domnĭ românĭ, creștinĭ iubitorĭ de călugărĭ saŭ ómenĭ cu învĕțătură iubitorĭ de «Elinĭ».

Intre copiile ce i s'aŭ trimes din Constantinopole de către eruditul grec Manuil Ghedeon, Academia Română păstréză însă o altă versiune, completă acésta, a cronicei în proză scrisă de Mateiŭ. Inainte de a statornicì legătura în care staŭ cele două versiunĭ, din carĭ publicăm aicĭ pe a doua, și înainte de a revenì asupra biografieĭ Mitropolituluĭ Mirelor, câte-va cuvinte, după o însemnare a d-luĭ Ghedeon, asupra manuscriptuluĭ.

(1) V. aceste *Anale*, XX, p. 197 și urm.

E un in-8°, destul de mare, cu n[1] 502 în Biblioteca Metoculuĭ Sf. Mormînt la Constantinopole. S'a scris, după o notă la început, în 1728 Iulie 6, în Bucurescĭ [αψκη' Ἰουλίου ζ', ἐν Βουκουρεστίῳ»]. Cuprinde: Omiliile luĭ Neofit Rodinul şi tălmăcirile în versurĭ, de Psellos, la Cântarea Cântărilor, închinate Împĕratuluĭ Nichifor Botoniatul.

Asupra vieţiĭ luĭ Mateiŭ al Mirelor scim aprópe numaĭ ceea ce se póte culege din operele luĭ. Un scriitor bisericesc pomenesce versurile luĭ, din carĭ cunóscem numaĭ acolutia şi opt stihurĭ de laudă în onórea Maiceĭ Domnuluĭ, stihurĭ scrise la Délu (1), şi un tractat de polemică contra Latinilor. (2) Papiu Ilarian menţionéză un act al luĭ Alexandru Iliaş, din 23 Decembre 1616, în care Mitropolitul grec e pomenit ca martur. (3) Cronica sa în versurĭ e posterióră suiriĭ pe tron, a doua oară, a luĭ Gavrilaş Movilă (Iunie 1618). (4) Invĕţăturile sale către Alexandru Iliaş sunt datate din Tîrgovişte, 27 Februarie 1618. (5)

Cât privesce timpul sosiriĭ luĭ Mateiŭ în Ţéra-Românéscă, s'ar păré că prelatul se găsià aicĭ încă de pe vremea luĭ Michaiŭ Vitézul. In adevĕr, în prefaţa croniceĭ rimate, el spune că avuse de gând întâiŭ să scrie istoria acestuĭ Domn, dar că s'a oprit, aflând că alţiĭ îndeplinise înainte de dînsul acéstă sarcină. (6) Insă Mateiŭ nu povestesce decât evenimentele contemporane în tot ce ne-a lăsat scris şi, pe de de altă parte, într'un loc din poema sa, el vorbesce de speranţele puse de Grecĭ în Michaiŭ cu cuvintele unuia dintre aceştia, care ar fi trăit în vecinătatea imediată a Domnuluĭ. Totuşĭ, nu sub Michaiŭ însuşĭ, ci sub succesorul acestuia, Radu Şerban, şi-a părăsit el Scaunul neroditor din Asia-Mică pentru a venì la fraţiĭ întru Christos din Muntenia. Găsì aicĭ un Domn bogat şi binefăcĕtor, care-ĭ dădù egumenia mănăstiriĭ Déluluĭ, cea dintâiŭ între mănăstirile ţĕriĭ, ca una ce cuprindeà mormintele Domnilor. Ca egumen la Délul îl apucă năvălirea

(1) Sunt cuprinse într'un manuscript miscelaneŭ, scris în parte de mâna luĭ Mateiŭ. Conţine vieţĭ de sfinţĭ, reţete, însemnărĭ de lucrurĭ folositóre». Partea care nu e scrisă de Mateiŭ e copiată de un Teofilact, în Iulie 1612. Manuscriptul, astăḑĭ în posesiunea d-luĭ C. Erbicénu, erà, la 1668, în mânile Episcopuluĭ de Cerven, lângă Rusciuc. —Versurile luì Mateiŭ sunt ast-fel întitulate: Στίχοι ἐγγομιαστικοὶ εἰς τὴν Παμμακάριστον, ποίημα Ματθαίου, μητροπολήτου Μυρέων εὑρισκομένου εἰς Τριγόβιστον Οὐγκροβλαχίας, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ, εἰς τὸ Ντάλλου.

(2) In Le Quien, *Oriens christianus*, I, col. 970.

(3) Papiu, *Tesaur*, I, p. 384, 389. — Despre alte ediţiunĭ, v. maĭ departe

(4) Cf. Hurmuzaki, IV[2], p. 373, n° CCCCCII.

(5) Papiŭ, *l. c.*, p 384.

(6) *Ibid*, p. 329.

«Ungurilor celor rěĭ», cum a numit maĭ târḑiŭ poporul pe Haiduciĭ luĭ Gabriel Báthory; biserica fu profanată şi jefuită, iar conducĕtorul eĭ îşĭ căută scăparea peste Olt, într'o peşteră lângă mănăstirea Bistriţa. Intors odată cu liniştea, el căpĕtă un loc de cinste pe lângă învĕţatul bărbat care a fost Radu Mihnea şi îşĭ păstră situaţiunea sub urmaşul acestuia, Alexandru Iliaş. Tonul în care sunt scrise învĕţăturile Mitropolituluĭ-egumen către acest Domn e plin de libertate şi de curagiŭ.

Opera principală a luĭ Mateiŭ, şi singura cunoscută până maĭ dĕunăḑĭ, e cronica în versurĭ pe care o întituléză: «Istorie a celor săvîrşite în Ungro-Vlachia, începênd de la Şerban Voevod şi mergênd până la Gavril Voevod, făcută de Prea-Sfinţitul între archiereĭ, Mitropolitul Mirelor, Mateiŭ din Pogoniana» (Ἱστορία τῶν κατὰ Οὐγγροβλαχίαν τελεσθέντων, ἀρξαμένη ἀπὸ Σερμπάνου Βοϊβόνδα μέχρι Γαβριὴλ Βοϊβόνδα, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν ἀρχιερεῦσι πανιερωτάτου μητροπολίτου Μυρέων, κυρίου Ματθαίου τοῦ ἐκ Πογωνιανῆς).

Cronica începe cu suirea pe tron a luĭ Radu Şerban şi se întinde până la tragerea în ţépă a şefilor mişcăriĭ contra Grecilor, Lupu Mehedinţénu şi Buzdugan. E precedată de o introducere-dedicaţiune către Banul Ioan, póte Ioan Cămărăşul din actele din Innsbruck relative la Petru Şchiopul (1), acel Ioan Cămăraşul care a îngrijit până la sfîrşit pe bolnăviciosul Voevod Ştefan, căruia-ĭ erà vĕr primar, precum erà şi cu Mihnea-Vodă Turcitul, tatăl luĭ Radu-Vodă. După cronică vin «Sfaturile către Alexandru-Vodă, când erà în Scaun»: câte-va pagine de versurĭ prosaice, cuprinḑênd, în genere, instrucţiunĭ banale, în carĭ se recomandă Domnuluĭ a se ferì de beţie, a merge la biserică, a face şcóle şi opere de utilitate publică, a nu merge călare după masă, ceea ce ar fi periculos, a nu-şĭ negligià Dómna, etc.

Povestirea luĭ Mateiŭ nu e, de sigur, povestirea unuĭ poet, şi nicĭ măcar a unuĭ spirit distins. Ne vorbesce un curtean cu spiritul simplu şi limba naivă. Când istorisesce, de pildă, catastrofa luĭ Moise Szekély, el ne înfăţişéză pe Ardeleniĭ Principeluĭ ungur înotând prin mlaştine ca bróscele» şi ne descrie descoperirea cadavruluĭ luĭ Moise, gol, acoperit de noroiŭ, «ca un porc». (2)

Luĭ Ioan Banul îĭ spune să amestece, în firea sa, zăharul şi mierea cu piperul. (3)

(1) V. Hurmuzaki, XI, *passim*.
(2) Papiu, *l. c.*, p. 331.
(3) Ἂς ἦσαι μέλι, ζάχαρι, ἂς ἦσαι καὶ πιπέρι (p. 328).

Numaĭ fórte rare-orĭ, caracterul poemuluĭ devine maĭ înalt. Ast-fel, când Mateiŭ plânge sórta Grecilor supușĭ, a Constantinopoleĭ turcite, și amintesce strălucirea de odinióră saŭ destăinuesce visurile de un viitor maĭ bun, pe carĭ și le făceaŭ conaționaliĭ sĕĭ. ‹Nădăjduiam», scrie el, făcênd o mărturisire importantă pentru noĭ, «nădăjduiam în Delì Mihali să scótă coróna bizantină cu sabia și să ni-o dee». Norocul fiind protivnic, Grecimea-șĭ razimă acum speranțele pe adversariĭ naturalĭ aĭ Imperiuluĭ usurpatorilor: Spania, Veneția și — profeție a călduróselor simpatiĭ de maĭ târḑiŭ ale Orientuluĭ ortodox pentru Rușĭ — Moscva. «Nădăjduim și în popórele bălane să ne scótă, să vie de la Moscva, să ne elibereze». Va venì, întrébă el, odată «un Domn creștin să te stăpânéscă, Constantinopole, și un Împĕrat ortodox să stee pe Scaun? Pe Scaunul cel prea strălucit al Impĕrățieĭ? Să se închine în biserica Sfinteĭ Sofiĭ? Să strălucéscă sórele dreptățiĭ și gloria și cuviința creștinătățiĭ? Să iasă Impĕratul din biserică împreună cu creștiniĭ, și să facă litanie? Să mănânce Impĕratul cu Patriarchul la un loc, la aceeașĭ masă, și să aibă tot o credință?» (1)

In poporul sĕŭ crede Mateiŭ și spune cu orĭ-ce prilej meritele Grecilor pentru cultură și lege; într'înșiĭ el vede poporul ales, prin care Dumneḑeŭ a rĕspândit lumina mințiĭ și viéța sufletuluĭ. Dar acest patriotism ferbinte nu-l ḑuce până la nedreptatea față cu alte popóre. Când pomenesce de ridicarea contra Grecilor, el apĕră pe sfetniciĭ și ocrotițiĭ Mircescilor, dar îndémnă pe boerul și negustorul grec să cruțe poporul care-ĭ hrănesce. In sfaturile către Alexandru Iliaș, el îĭ pomenesce de nedreptățile ciocoilor: ‹cioconicilor» (τζοκόντνιτζες), carĭ «ard pe săracĭ ca cu focul», de mulțimea dărilor, de apĕsarea care-ĭ face să fugă în Ardél. El are cuvinte de milă și compătimire pentru preoțiĭ sărăcițĭ de răsbóie, îmbrăcațĭ țĕrănesce și împovărațĭ de angariĭ, pentru biețiĭ «mâncătorĭ de colivă» (2), carĭ nu sciŭ carte fiind-că n'aŭ unde să învețe. ‹In tóte țĕrile sunt școle, învĕțăturĭ multe și așezăminte de luminare; numaĭ aicĭ în țéra ta, aicĭ în cârmuirea ta nu e nicĭ una.» (3) Barbaria în care frămîntările politice de sub Michaiŭ și Radu Șerban aruncase țéra, ridicată ca prestigiŭ, dar și apĕsată greŭ de strălucirea răsboinică a acestor doĭ Domnĭ, face rĕŭ luĭ Mateiŭ; și el povestesce naiv cum drumețul nu întîlnesce în Țéra-Românéscă

(1) Papiu, *l. c.*, p. 373 și 375.
(2) Μὸν τὰ κολυβοπρόσφορα, ὡσὰν τὰ ζῶα, βόσκουν (p. 370). Cf., pentru cele-lalte părerĭ, p. 357, 361, 362.
(3) *Ibid.*, p. 370—1.

nicĭ drum, nicĭ fântână şi cum a trebuit une-orĭ să scótă din noroiul ţarinelor, prin carĭ călĕtorià, «carul şi boiĭ săraculuĭ», ceea ce făceà «să i se întristeze inima . (1)

Cronica în versurĭ a Mitropolituluĭ Mirelor a fost fórte rĕspândită şi cunoscută. In a doua jumătate a secoluluĭ al XVII-lea, când s'aŭ redactat cronicele Ţĕriĭ-Românescĭ, autorul «Anonimuluĭ» şi Constantin Filipescu (2), carĭ sciaŭ grecesce ca tótă lumea cultă de la noĭ pe acel timp, maĭ ales în Muntenia, s'aŭ folosit de opera acésta a luĭ Mateiŭ *şi aŭ luat-o pe de-antregul.* N'a fost numaĭ o utilisare, cum spuneà Papiu Ilarian, pentru Constantin singur (3), ci o *incorporare*, dacă se póte ḑice aşà, *o anexare.* Cu Mateiŭ compilatoriĭ aŭ procedat ca şi cu Gavriil Protul, póte, ca şi cu biografiĭ luĭ Michaiŭ-Vodă. Cum vom vedé, fórte dese-orĭ, cronica grecéscă e prescurtată, fórte rare-orĭ însă adăogită cu notiţe luate de aiurea.

Să începem întâiŭ cu Anonimul, care pare să fi servit luĭ Constantin, fără ca acesta să-şĭ fi luat dintr'însul traducerea luĭ Mateiŭ, pe care, fără îndoială, l'a cunoscut direct.

Anonimul traduce une-orĭ cuvînt cu cuvînt cronica grecéscă. Acésta până la reproducerea prin non-sensurĭ a locuţiunilor, până la transcrierea adequată a unor cuvinte străine schilodite de Grec. «Τέτοιο σπαθὶ τοὺς ἔδωσαν» e pentru Anonim: «aşà le deade o sabie»; Joimiriĭ, numiţĭ de Mitropolit «ζολνήροι», sunt în Anonim «Jolnirĭ». (4) Tótă campania din 1603 e luată din Mateiŭ, afară de cele câte-va rîndurĭ (p. 304) asupra lupteĭ luĭ Radu Şerban cu Tătariĭ, luptă pe care cronica grecéscă o trece sub tăcere. Cu începerea ostilităţilor între Radu Şerban şi Gabriel Báthory, reproducerea luĭ Mateiŭ de către Anonim începe din noŭ, în chipul cel maĭ servil *(Anon.*, p. 304 şi urm.; Mateiŭ, p. 332 şi urm.). In 1611, cronica românéscă are câte-va amănunte nouĕ, luate probabil dintr'un isvor naţional, asupra ciocniriĭ între soldaţiĭ celor doĭ Domnĭ rivalĭ: Radu Şerban şi Radu Michnea (p. 305), asupra fugeĭ celuĭ dintâiŭ în Moldova, unde i se nasce o fată, Elena, pe care o botéză Mitropolitul Crimca (p. 306). In expunerea domnieĭ luĭ Radu Mihnea, cele douĕ cronice sunt identice ca fond. Dar Ano-

(1) *Ibid.*, p. 371—2.

(2) «Constantin Căpitanul» a fost întâia óră identificat cu acest boer de d-l Aron Densuşianu *(Istoria literatureĭ române,* ed. 1-a, Iaşĭ, 1885, in-8°, p. 176). Despre acest Filipescu, v. multele scirĭ pe care le daŭ în memoriul ce urméză pe acesta.

(3) In prefaţa la ediţiunea cronniceĭ rimate a luĭ Mateiŭ.

(4) Cf. Papiu, I, p. 331,333 şi *Magasinul istoric,* IV, p. 304.

nimul lasă la o parte descrierea calităţilor învĕţatuluĭ Voevod şi istorisirea celor petrecute în Moldova; în schimb, când e vorba de conspiraţiunea luĭ Bărcan, autorul român adaoge că acest boer erà «vel stolnic, de la Merişanĭ, iar de moşie se trăgeà de[n] Bucşanĭ». La schimbarea luĭ Radu din Ţéra-Românéscă în Moldova, Anonimul se desparte de Mateiŭ, spunênd, ceea ce nu e esact, că Domnul a fost mazilit şi dus la Constantinopole. Anonimul nu vorbesce apoĭ de domnia efemeră a luĭ Gavril Movilă. In schimb, domnia luĭ Alexandru Iliaş e întocmaĭ ca în poema grecéscă, lăsându-se la o parte numaĭ expunerea campanieĭ luĭ Skender-Paşa (p. 344—5). Până şi discursul luĭ Alexandru-Vodă, surprins de rĕscólă, către trupele sale, e un resumat al discursuluĭ pus de Mateiŭ în gura Domnuluĭ. Fórte pe scurt resumă Anonimul, care ieà însă tot ce spune de la prelatul grec, întîmplările de la suirea pe tron a luĭ Gavril Movilă încóce.

Trecênd acum la Constantin Căpitanul, care, cum am spus şi aiurea (1), citéză pe Mateiŭ, întîlnim iarăşĭ o întrebuinţare aşà de întinsă a croniceĭ rimate, în cât acésta forméză aprópe singura basă a povestiriĭ de la suirea pe tron a luĭ Radu Şerban până la tragerea în ţépă a luĭ Lupu şi Buzdugan. Constantin reproduce maĭ mult încă decât Anonimul, căcĭ nu lasă la o parte evenimentele din Moldova, pe carĭ le povestesce tot-deauna în cronica sa, ca şi pe cele din Ardél, paralel cu întîmplările petrecute în propria sa ţéră. Aşà vom găsì la dînsul întréga istorie a luptelor luĭ Constantin Movilă cu Ştefan Tomşa, Domnul Polonilor cu Domnul Turcilor, ca o prescurtare din istorisirea dată de Mitropolitul Mirelor.

Cât privesce lucrurile nouĕ, străine de poema grecéscă, ele se pot împărţì în treĭ categoriĭ. Avem întâiŭ lucrurĭ luate din necunoscute isvóre ardelene, pentru istoria Ardéluluĭ (2), şi lucrurĭ împrumutate de la Moldovenĭ› (3), pentru o fórte mică parte din cele spuse relativ la Moldova. Sunt apoĭ adaosurĭ la istoria Ţĕriĭ-Românescĭ luate din Anonim saŭ dintr'un isvor, pe care l'ar fi reprodus, aprópe în aceeaşĭ formă, şi Anonimul şi Constantin Căpitanul (d. ex., la Bărcan şi Constantin adaoge: «ḑic să fie fost Merişan, iar de neam Bucşănesc»;

(1) In aceste *Anale*, XX, p. 247: Un istoric vlădică, anume Matfeĭ de la Mira, ce în vremile acelea aŭ fost aicea în ţéră.»

(2) Scirile acestea le va fi dobândit în călĕtoriile sale în Ardél (v. p. 5, nota 2). De sigur că nu din Cronica Făgăraşuluĭ citată la p. 87 (*Magasin*, I), care dă nisce anale locale.

(3) Pentru aducerea unuĭ manuscript al croniceĭ luĭ Urechiă în Ţéra-Românéscă, v. partea a treia a acestuĭ studiŭ. —Aicĭ e vorbă de comunicaţiunĭ orale.

p. 245). Nimic din adaosurile aduse de Anonim croniceĭ grecescĭ nu lipsesce din Constantin Căpitanul, care prescurtéză însă une-orĭ aceste adaosurĭ. Avem, în fine, câte-va notiţe propriĭ, carĭ nu se află aiurea. Iată-le: suirea luĭ Radu Şerban e expusă cu óre-carĭ explicaţiunĭ (p. 240); la invasiunea din 1611 a Haiducilor cu Domnul Ardéluluĭ, Constantin citéză locuţiunea: «când Unguriĭ ceĭ rĕĭ» (p. 241); la rĕscóla luĭ Lupu şi Buzdugan, el face ca Dómna să fugă la Giurgiu, în loc de Rusciuc, şi adaoge naiv că Alexandru-Vodă însuşĭ a fugit «călare pe o iapă ; caracterisarea, fórte interesantă, a luĭ Radu Mihnea e făcută «cum am audit din bĕtrânĭ» şi, în fine, la istoria ultimelor evenimente cuprinse şi în Mateiŭ, Constantin ne spune că Buzdugan, pentru a fi înşelat, a fost făcut Serdar de Gavril-Vodă Movilă.

Aşà fiind legăturile dintre principala operă a luĭ Mateiŭ al Mirelor şi istoriografia munténă din secolul al XVII-lea, resultă că noĭ cunóscem întréga periódă de la 1601 la 1618, cât privesce isvórele narative indigene, aprópe exclusiv din poema grecéscă a Mitropolituluĭ. Acésta câştigă decĭ o însemnătate, la care nu s'a gândit nimenĭ până acum.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΝΤΟΜΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΕ ΤΟΥ ΣΕΡΜΠΑΝΟΥ ΒΟΕΒΟΔΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΡΑΔΟΥΛΟΥ, ΠΑΡ' ΕΛΠΙΔΑ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΕΚΠΕΣΟΝΤΟΣ, ΚΑΙ ΡΑΔΟΥΛΟΥ ΒΟΕΒΟΔΑ, ΥΙΟΥ ΜΙΧΝΑ ΒΟΕΒΟΔΑ, ΕΝ ΤΗ ΟΥΓΚΡΟΒΛΑΧΙΑ ΕΙΣΕΛΘΟΝΤΟΣ. (1)

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ ἐνδοξοτάτῳ αὐθέντῃ πάσης Οὐγκροβλαχίας-κυρίῳ Ἰωάννῃ Ῥάδουλ, Ματθαῖος, ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Μυρέων, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Πολλάκις εὐεργετηθεὶς παρὰ τῆς σῆς αὐθεντίας, ὦ ἐκλαμπρότατε δούξ, ἀνταμεῖψαι αὐτῇ, εἰ καὶ μὴ ὡς ἔδει, διὰ τὸ πολὺ τῆς ἐμῆς ἀμαθείας καὶ ἄπορον, ἐφιέμενος, ἵν' εἰς πλεονασμὸν τὴν φιλίαν αὐτῆς ἐπικτήσασθαί τε καὶ ἐπισπάσασθαι δυνηθῶ, διὰ τὰς πολλὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους οὐκ εὐχέρησα· ἤδη γὰρ διετίαν ἀνωμαλίαις καὶ κακουχίαις παλαίοντες, τόπον ἐκ τόπου μέσον κινδύνων ὅτι πολλῶν διερχόμενοι, μόλις

---

(1) A da cu prilejul acesteĭ publicaţiunĭ o ochire asupra domnieĭ luĭ Radu-Vodă Şerban ar fi greŭ, fiind-că acéstă domnie e una din cele maĭ însemnate de la Michaiŭ Vitézul încóce. Ne mulţumim decĭ a trimete la indicaţiunile bibliografice cuprinse în vol. XX al *Analelor*, p. 244, nota 1. Le completez, observând următórele cu privire la aceste isvóre. În Engel e publicată cronica luĭ Gaşpar Boithinus (Bojthi) [v. Szinnyei, *Magyar Irók*, Budapesta, 1890 şi urm., in-8⁰, la acest nume], din care un manuscript se află în biblioteca Gimnasiuluĭ evangelic din Braşov, sub nº 11. Acéstă cronică are cea maĭ amănunţită descriere a lupteĭ de la 1611 între Radu Şerban şi

ἀρτίως τῶν ναυαγίων διασωθέντες, καὶ ὡς ἐξ ὕπνου καὶ μέθης τῶν πειρασμῶν ἀνανεύσαντες, τὸ τῆς ἀγάπης ὄφλημα ἀποτίσαι ᾠήθημεν. Καὶ γὰρ οὐκ ἔχω ἐν ἄλλοις ἢ διηγήμασι διαφόρων πολέμων ἐφ' ἡμερῶν τελεσθέντων τῶν ἡμετέρων τὴν σὴν ὑψηλοτάτην ἀμείψασθαι μεγαλόνοιαν· γνῶσαί σε βούλομαι ὅσα καὶ οἷα δεινὰ ἀπροσδοκήτως ὑπενεγκόντες, τῇ πρεσβείᾳ τῆς Θεομήτορος διεσώθημεν. Διέρχου τοίνυν τοῦτο τὸ ἀμαθὲς πόνημα, οὐκ ἐλάχιστον ἀγάπης τεκμήριον, ὃν ἤδη τῆς διηγήσεως ἐφαπτόμενον.

Τὰ σκῆπτρα τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν τυραννούμενα, αἱ κατὰ τὴν ἑῴαν πᾶσαι ἐπαρχίαι τὸν χριστιανισμόν, φεῦ, ἀποβαλοῦσαι, τῇ δυσσεβεῖ τούτων θρησκείᾳ ὑπέπεσον, λατρεύουσαι τὸν ἀσεβῆ Μωάμεθ καὶ τοῖς τούτου δυσσεβεστάτοις ἑπόμεναι δόγμασι. Καὶ ἦν αἱ πόλεις καὶ αἱ χῶραι ἐκκλησιῶν καὶ ποιμαντικῆς κυβερνήσεως ἄμοιροι. Βασιλεύοντος οὖν τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτ, ἐπὶ πλεῖον ἐξῆψεν ἡ δυσσέβεια. Καί, εἴπερ τις σπινθὴρ εὐσεβείας ἐναπολέλειπτο, ταῖς συκοφαντίαις καὶ ἀνωμαλίαις καὶ περιστάσεσι τελείως ἐναπεσβέσθη· καὶ αἱ ποτὲ χριστιανικοῖς καὶ εὐσεβείας καλλυνόμεναι ἤθεσι καὶ ὑψικόμους φοίνικας, ἁγίους δηλονότι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, λόγον ζωῆς ἐπέχοντας ἐπανθοῦσαι, ὧν οἱ βίοι καὶ αἱ βίβλοι μέχρι τοῦ παρόντος εἰς τὴν τῶν ἀρετῶν ἀκρώρειαν ἐπαλείφουσιν, ἄρτι τῆς ὁμιχλοειδοῦς ἀσεβείας τὴν σκοτόμαιναν καλυπτόμεναι,

---

Gabriel Báthory, precum şi o expunere fórte bogată a tuturor relaţiunilor dintre aceştĭ doĭ Principĭ. Voiŭ da póte, cu alt prilej, o ediţiune nouă a aceste̥ĭ cronice, întru cât ne privesce. — Pentru expediţiunea din 1603, cel maĭ îmbelşugat isvore, de sigur, Szamosközy, ed. Academieĭ unguresci, t. III, începênd cu p. 72. Szamosközy e, ca de obiceiŭ, reprodus în întregime de Bethlen, cu óre-care adaosurĭ. Bethlen a maĭ întrebuinţat şi cronica, mult maĭ scurtă pentru conflictul din 1603 cu Ţéra-Românéscă, a luĭ Simigianus (v., din acésta, t. II, publicat de Mildenberg, Sibiiŭ 1840, in-8⁰, p. 300 şi urm.). — Memoriile luĭ Basta, aşà ḑisul Ciro Spontoni (v. aceste *Anale*, t.XX, p. 488, nota 3) sunt importante (p. 188 şi urm.) pentru evenimentele din 1603, dar de o însemnătate extraordinară pentru cariera luĭ Radu-Vodă înainte de conflictul cu Moise Székely. – Cronicele săsescĭ, fórte însemnate, le vom avé, pentru Braşov, complete la apariţiunea vol. IV din *Quellen der Stadt Kronstadt*, tipărit în mare parte şi cuprinḑênd numaĭ cronice. — In *Historia critica* a luĭ Katona, X (XXIX), p. 337—9, se află o interesantă scrisóre a luĭ Bethlen Gábor, din 13 Februarie 1612 (de sigur, şi nu 1611).— Dintre isvórele polone, e de vĕḑut Heidenstein (*Rerum polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XXII*, Frankfurt-pe-Main, Wächtler, 1672, in-4⁰) şi Piasecki (*Chronica Polonorum*), *tradus* de Miron Costin. — Dintre cele turcescĭ e tipărit Naima (*Annals of the turkish Empire*, translated.... by Charles Fraser, I, Londra, 1832). — Documente externe, în col. Hurmuzaki, IV[1] şi IV[2], VIII, *Supl.* I[1] şi II[2]. Observăm că, şi pentru acéstă epocă, a rĕmas o sumă de lucrurĭ inedite în Archivele Imperiale din Viena. Corespondenţa, fórte bogată pentru istoria luĭ Radu Şerban, a Archiduceluĭ Maximilian va apăré în Hurmuzaki, XII. — In fine, pentru identificarea şi biografia principalelor persóne pomenite de Mateiŭ, v. notele la memoriul meŭ din *Anale*, care precede pe acesta, şi acel asupra socotelilor Braşovuluĭ, care urmézĕ. O monografie ungurésca asupra luĭ Gabriel Báthory: Szilágyi (Sándor), *Báthory Gábor fejedelem története*, Pesta 1867, in-8⁰, e de consultat pe lângă acestea.

ἀβλεψίᾳ νοσοῦσι καὶ τοῦ ἀληθηνοῦ φωτὸς ἀπεστέρηνται, ὥστε μὴ ἔχειν τινὰ ποιμαίνειν ποιμένα πνευματικόν, τῶν προβάτων πάντων ἀποσπασθέντων, καὶ τῇ λύμῃ τῆς ἀσεβείας προσκολληθέντων, καὶ χείρους γενέσθαι ὅσοι ἀπὸ εὐσεβείας εἰς ἀσέβειαν ἐκπεσόντες τῶν, ἐκ προγόνων ὄντων ἀσεβῶν, διῶκται τῆς ἐκκλησίας, καὶ κατὰ τῶν ποιμένων πολέμιοι. Ὅθεν καὶ τοῦ ἡμετέρου δυστυχεστάτου ποιμνίου τῇ λύμῃ ταύτῃ τῆς ἀσεβείας περιπεσόντος, καὶ τῇ ἀθεΐᾳ νοσήσαντος πρὸ χρόνων ἤδη πολλῶν, μήπω ἡμᾶς ἐλθόντας ἔτι εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ζυγόν· γνόντες ὡς ἀδυνάτως ἔχοντες τῆς μετ᾽ αὐτῶν συμβιώσεως, χαίρειν τοῖς πᾶσιν εἰπόντες, παρῃτησάμεθα τὴν μετ᾽ αὐτῶν συνοίκησιν, ἤλθομεν εἰς Βλαχίαν, χριστιανικοῖς ἤθεσιν δουλεύουσαν καὶ εὐσεβεῖ ἡγεμόνι· παρ᾽ οὗ φιλοφρόνως δεξιωθέντες, καὶ τῆς προσηκούσης τιμῆς ἀπολαύσαντες, ἐγκρατεῖς γεγόναμεν μοναστηρίου τινος, Δάλου λεγομένου, πάντων τῶν κατὰ τὴν Βλαχίαν μοναστηρίων ὑπερέχοντος τῇ τε πολιτείᾳ καὶ κατὰ Θεὸν τῶν ἀδελφῶν βιοτῇ· ἐν αὐτῷ τῶν κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπηλαύσαμεν ἀναγκαίων, δοξάζοντες τὸν Θεόν, καὶ ὑπὲρ τοῦ εὐσεβοῦς ἡγεμόνος τὰς δεήσεις ποιούμενοι. Σερμπάνος δὲ οὗτος ἦν, ὃς καὶ μετωνομάσθη Ράδουλος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πιστὸς καὶ τοὺς ξένους ἀγαπῶν καὶ ὑποδεχόμενος καὶ πάσας τὰς ἀναγκαίας χρείας ἐπιχορηγῶν ἀγογγύστως. Εἶχε μὲν ἐν εἰρήνῃ καὶ καταστάσει τὰ πάντα, ἅτε παρ᾽ αὐτοῦ τῶν σκανδάλων πάντων ἀποσπασθέντων, ὧν παρὰ Μιχαὴλ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἡγεμονεύσαντος ἐναρξάντων, Τούρκοις δηλονότι καὶ Οὔγκροις καὶ Μολδοβίοις συμβαλλομένου καὶ πολεμοῦντος, πάντων ἀποκοπέντων καὶ εἰρηνικῶς διαγόντων διὰ τὸ πάντας τοὺς πολεμίους δώροις καὶ ὑποσχέσεσιν ἐνομώτοις γαληνιᾷν παρεσκεύασεν. Πρὸ βραχέως γὰρ χρόνου Σεκελμωϋσῆς τις, τῶν Ἑρδελίων κατάρχων, ἐπὶ ἀνδρείᾳ μεγαλαυχῶν καὶ ὑπεραιρόμενος, κατὰ Σερμπάνου συνάξας στρατόν, ἀπό τε Τατάρων, Τούρκων καὶ Ἐρδελίων, εἰς μίαν συναθροίσας παρεμβολήν, προσεκαρτέρει καιρὸν προσήκοντα εἰς εὐκαιρίαν αὐτῷ τὸν πόλεμον συγκροτῆσαι· πρὸς ὃν ὁ Σερμπάνος πρέσβεις ἀποστείλας, δώροις τὴν εἰρήνην ἐζήτει· ὁ δὲ οὔτε παραινέσεσιν, οὔτε παρακλήσεσιν, οὔτε δώρων δαψυλεστάτων καὶ χρημάτων δόσεσιν ἐπικαμφθείς, ἀλλ᾽ ἐκτυφλωθεὶς τῇ κακίᾳ, τὸν πόλεμον ἐπεζήτει καὶ τῆς μάχης ἔχεσθαι γληχόμενος· ὅθεν τὸ ἄκαμπτον τοῦ φρονήματος θεωρῶν, καὶ ὅτι ἐπ᾽ οὐδενὶ τῶν ὑποσχεθέντων ἡ δαιμονιώδης αὐτοῦ καρδία μαλάσσεται, τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐνδυθεὶς καὶ Θεὸν παραλαβὼν συλλήπτορα, μετὰ πάνυ ὀλίγων στρατιωτῶν κατὰ τοῦ ὑψαυχένου ὥρμησεν, ἐπιθαρρήσας ταῖς τοῦ Ψαλμῳδοῦ νουθεσίαις, φάσκοντος: „Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ". Πολέμου τοίνυν συγκροτηθέντος, ὀπισθόρμητος ὁ βάρβαρος γέγονε, καί, ὡσεὶ χόρτος δωμάτων πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆναι, ἐξηράνθη, τὴν κάραν δηλονότι ἀποτμηθείς, καὶ πάντα τὸν στρατὸν ἀπολέσας, μηδενὸς σχεδὸν τὸ παράπαν ἀπολειφθέντος, ἀλλ᾽ ὑποβρύχιος πανστρατὶ τῷ πόντῳ τῆς ἑαυτοῦ κακίας καὶ ἀβελτηρίας ἐγένετο· τὸ ποτήριον ὡς ἔδει πιὼν ὃ κεράσαι ἄλλοις προεθυμήθη, καὶ ἐν λάκκῳ πεσών, ᾧ τοῖς ἄλλοις ὠθῆσαι συνέσπευδεν· ὑπέστρεψε γὰρ ἀληθῶς, κατὰ τὸ φάσκον λόγιον: „Ὁ πόνος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδικία τῆς ἀκάμπτου καρδίας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀνέβη ἀνόητον κορυφήν". Ἀντ᾽ ἐκείνου τοίνυν ὁ Σερμπάνος ἕτερον κατάρχειν τῶν Ἐρδελίων εἰσάξας, μεθ᾽ οὗ καὶ ὅρκοις συνδεθείς, ὡς οἷόν τε, ἐπανῆκε μετὰ νίκης οἴκαδε. Πάντας τοὺς γειτωνοῦντας δώροις καὶ

ὑποσχέσεσιν ἐνομώτοις γαληνιάσας καὶ ἠρεμήσας, ὡς εἴρηται, τοῦ λοιποῦ ἐν εἰρήνῃ ἐδίῳ. Εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα χρόνος συμπεράνας ἑξαετής· τοὺς τῆς εἰρήνης καρποὺς τρυγῶντες εὐφραινόμεθα, τῷ χορηγῷ τῆς εἰρήνης εὐχαριστοῦντες Θεῷ. Ἀλλ' οὐκ εἴασεν ἡμᾶς ὁ βασκαίνων ἠρεμεῖν καὶ τῆς φίλης ἡσυχίας ἔχεσθαι· σκάνδαλα δὲ πάλιν καὶ θλίψεις καὶ περιστάσεις καὶ ἀνάγκαι, καὶ τὰ ὅμοια τούτων εἶχον ἡμᾶς: Τοῦ γὰρ Ἐρδελίων κατάρχοντος, μεθ' οὗ τοῖς ὅρκοις ὁ Σερμπάνος ποιήσας, ἐκποδὼν γενομένου, ἕτερος ἀντ' ἐκείνου τὴν ἡγεμονίαν ἀναζωσάμενος, ἀνὴρ ἀναιδέστατος καὶ αἱμοβόρος καὶ ἀθεώτατος, ἅτε μιαιφονίαις χαίρων, στρατὸν ἐπισυνάξας μέγιστον, αὐτῷ παρόμοιον τῇ ἀθείᾳ, καθ' ἡμῶν αἰφνιδίως ἐπέστη, πᾶσαν τὴν τῆς Οὐγκροβλαχίας ἐλυμήνατο γῆν. Καὶ τὸν Σερμπάνον φυγάδα εἰς Μολδοβίαν πεποίηκεν, ἀνέτοιμον πρὸς ἀντιπαράταξιν ὄντα (φασὶ γὰρ τὸν Σερμπάνον γενέσθαι αἴτιον τῆς πρὸς ἐκεῖνον μάχης, διὰ τὸ προσδεχθῆναι τινας ἐξ ἐκείνου ἀποστατήσαντας καὶ περιποιηθῆναι καὶ πέμψαι φιλοφρόνως πρὸς Πολωνίαν). Προϋπῆρχον γὰρ ἀλλήλοις φιλιωθέντες, καὶ ὅρκοις τὴν εἰρήνην συνδήσαντες: τούτοις τε ἐπιθαρρήσας, συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις οὐχ ἡτοιμάσθη, ἀλλά, φυγῇ τὴν σωτηρίαν χρησάμενος. Ὁ δὲ μάταιος οὑτοσὶ Σμπατοργάμπορ (τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὄνομα), εἰς βάθος κακῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐμπεσών, μὴ εἰς νοῦν λαμβάνων ὅλως τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγόμενον: „Ἀποδώσεις Κυρίῳ τοῖς ὅρκοις σου"· ἀλλὰ τὰς ἐνομώτους συνθήκας παρορῶν καὶ τοὺς ὅρκους καταφρονήσας, γέμων ἀπειλῆς καὶ φόνου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ φρυαξάμενος, ὡς παρακατιὼν ὁ λόγος δηλώσει, ἦλθε καθ' ἡμῶν αἰφνιδίως, ὡς εἴρηται (ἡ γὰρ ἄπιστος καὶ δυσσεβὴς καρδία οὐκ οἶδεν ὅρκοις μαλάσσεσθαι, οὐδ' ἐπ' αὐτοῖς τὸ βέβαιον ἔχει). Ἑάλω τοίνυν ὑπ' αὐτοῦ ἡ Οὐγκροβλαχία ἄνευ πολέμου τινός. Καὶ ὅσαι μὲν δυσφημίαι καὶ αἱμάτων χύσεις, καὶ ἐκκλησιῶν καθαιρέσεις, καὶ ἁρπαγαὶ μοναστηρίων, οὐκ ἔστι κατὰ μέρος εἰπεῖν καὶ κατ' ἀκρίβειαν διηγήσασθαι, πολλῶν οὐσῶν, καὶ παντὸς μέτρου ἐπέκεινα· ἀπανθρώπου γὰρ ὄντος τοῦ γένους τούτου καὶ ὠμοτάτου, ἀπανθρώπως καὶ ὠμοτάτως τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἐποίει· διήρπαζον, ἔθυον, ἔκαιον, ἐτιμώρουν, ἄνθρακας ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐτίθουν κοιλίας, καὶ καπνοῖς καὶ ὄξεσι δριμυτάτοις ἀπέπνιγον· διώρυττον ὀφθαλμούς, χεῖρας καὶ πόδας συνέθλαττον, ἀφῄρουν δέρματα ἀπὸ τῶν γονάτων μέχρι τῶν ἀστραγγάλων, καὶ διὰ τῶν νεύρων ἀπῃώρουν εἰς τὸν ἀέρα· ἑτέρων δὲ τὰς κεφαλὰς σχοινίῳ συνδέοντες καὶ στρεβλοῦντες, βίᾳ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξώρυττον. Καὶ τοῖς μὲν ταῦτα ἀνὰ μέρος ἐποίουν, τοῖς δὲ ταῦτα κἀκεῖνα ἐπισωρεύοντες, τῆς παρούσης ἀπεστέρουν ζωῆς· σφοδροτέρως δὲ ἐξῆπτεν αὐτῶν ὁ θυμὸς κατὰ μοναχῶν καὶ ἱερέων, καὶ ὅσοι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς εἰσὶ καταστάσεως, οὓς μετὰ πολλῶν τιμωριῶν καὶ βασάνων τοῦ ζῆν ἀπεστέρουν· ὅσοι δὲ τῶν βασάνων ἀπηλλάγησαν, κρεῖττον ἦν αὐτοῖς μὴ ἀπαλλαγῆναι καὶ διεσῶσθαι, ἢ τοῦ ζῆν κακῶς τῶν μελῶν ἀφαιρούμενοι. Καὶ ἦν ἰδεῖν θρήνους καὶ οἰμωγῆς ἄξια τὰ τότε παρ' ἐκείνοις τελούμενα· ἀσωτίαι δὲ καὶ αἰσχρουργίαι ἐτελοῦντο πολλαί· καὶ γὰρ οὐ μόνον ταῖς εὐπροσώποις τῶν γυναικῶν καὶ παρθένοις συνεφθείροντο, ἀλλὰ καὶ ταῖς πεπαλαιωμέναις γραυσί, καὶ αὐτὰς τῶν ἡμερῶν αὐτῶν προβεβηκυίας ἐνύβριζον, τὴν ἄσβεστον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἑαυτῶν ἐπαντλοῦντες φλόγα. Τῆς δὲ καθ' ἡμᾶς μονῆς λῃστρικῶς ἐπιβάντες, καὶ πάντα ἅπερ ἐκέκτητο κειμήλια διαρπάσαντες, καὶ τοὺς τάφους τῶν αὐθεντῶν καταστρέψαντες (ἔθος γὰρ ἦν

τοὺς ἀποιχομένους τῶν αὐθεντῶν ἐκεῖσε θάπτεσθαι), καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔδαφος κατασκάψαντες, περιουσίαν χρυσίου λαβεῖν οἰόμενοι, ἱεροσυλίας καὶ τυμβωρυγίας ἑαυτοῖς περιθέντες ἔγκλημα, ὑπέστρεψαν, τὴν τοῦ Θεοῦ δικαίαν δίκην τὴν ἐσχάτην προσαναμένοντες. Πολλὰ γὰρ ἀφηρέθησαν ἀναθήματα, ὑπὸ τῶν πάλαι αὐθεντῶν ἀφιερωθέντα τῇ σεβασμίᾳ μονῇ, καὶ μόλυβδον δι' ἧς περιεσκέπετο ἡ ἐκκλησία· τὴν μητρόπολιν ὁμοίως κατέσκαψαν καὶ τὴν μεθ' ἧς περιεσκέπετο μόλυβδον ἀφήρπασαν· τὴν Ἄρζεσιν, πολύτιμον οὖσαν καὶ πολύολβον, καὶ πάντα τὰ εὐαγῆ μοναστήρια καὶ παρθενῶνας καὶ ἐκκλησίας κατηδάφισαν. Αὐτὸς δὲ ὁ ἐπάρατος Πατοργάμπορ εἰς τοσοῦτον μανίας βαθμὸν ἀνήχθη μέγιστον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μωρίας τῆς ἀκροτάτω, ὥστε, ἵππῳ αὐτοῦ ἐπιβάντος, τοὺς κύνας διώκοντος καὶ ἀποκτείνοντος δόρατι, γέλωτα τοῖς πᾶσιν ἑαυτὸν προετίθει παραδειγματίζων: Ποῖος γὰρ ἂν ἐχέφρων κληθείη ἀνήρ, καὶ ταῦτα λαοῦ βασιλεύειν ἐπιταχθείς, δόρυ πρὸς κύνας ἀκοντίζει, κατὰ τὰς ὁδοὺς διερχόμενος; Οὐχὶ τοῦτο ἀποπληξίας καὶ ἀφροσύνης ἐστὶ τεκμήριον; Τί δ' ἂν εἴποιμι περὶ τῶν ἄλλων αἰσχρουργιῶν τῶν πραχθεισῶν αὐτῷ· ἔδει γὰρ αὐτὸν (εἰ καὶ ἀθεώτατος ἦν καὶ τὴν μέλλουσαν τῶν πεπραγμένων μὴ προσδοκᾷν ἀνταπόδοσιν), κἂν τὴν πρὸς τὸ ὁμόφυλον ἐπιτηρῆσαι συμπάθειαν, ἀλλὰ πάντας τοὺς πάλαι τυράννους τῇ κακίᾳ ὑπερνενίκηκεν. Ἡμεῖς δέ, τοῦ ἡγεμόνος ἀπορφανισθέντες, ἐν σπηλαίοις καὶ ὄρεσι (κατὰ Παῦλον) καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς ἑαυτοὺς ἐπικρύψαντες, δεδιότες τὴν παρουσίαν τοῦ Μπατοργάμπορος, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, προσμένοντες τὸν τῆς εἰρήνης καιρόν, εἰ παρέξει Θεός. Τούτοις τοίνυν τοῖς δεινοῖς προσκαρτερήσαντες καὶ προσπαλαίσαντες, τόπον ἐκ τόπου διερχόμενοι καὶ περινοστοῦντες, ἤλθομεν εἴς τινα μονὴν λεγομένην Μπήστριτζα· ἔνθα σπήλαιον εὑρόντες παμμεγέθη, τοῖς πολεμίοις ἀχείρωτον· εἷς γὰρ ἀνὴρ μόνος ὑπερισχύει πολλοὺς καταβάλλειν ἐχθρούς, διὰ τὸ στενωπὸν τοῦ τόπου καὶ δύσβατον· τοῦτο τοῦ Θεοῦ προνοουμένου εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς τῶν ἐπικειμένων ἡμῖν δεινῶν καὶ τῆς τῶν βαρβάρων καταδυναστείας· ἐν ᾧ εὑρόντες λάρνακα, κατέχουσαν Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου τὸ ἱερώτατον λείψανον, εἰς ἀναψυχὴν καὶ θυμηδίαν τῶν δυσχερῶν ἡμῶν ἕνεκα, προστατεύοντος τότε τοῦ Θεοφίλου τῆς εἰρημένης μονῆς, ἀνδρὸς ἐναρέτου καὶ εὐλαβοῦς, καὶ αὐτοῦ ἔνδον τοῦ σπηλαίου ὄντος διὰ τὸν φόβον. Ὃς προσεδέξατο ἡμᾶς ἀσπασίως, καί, πάσας ἡμῶν τὰς ἀναγκαίας χρείας ἐπιχορηγήσας, ἠξίωσεν ἡμᾶς ἐγκώμια τινά, ἀκολουθίαν δηλονότι, τῷ ἁγίῳ ποιῆσαι εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ τοῦτον δοξάσαντος, καὶ ἡμᾶς ἄχρι τοῦ παρόντος ἀσινεῖς καὶ ἀλωβήτους διαφυλάξαντος. Ταῖς παρακλήσεσι τοίνυν τοῦ εἰρημένου ἀνδρὸς πεισθέντες, καὶ πόθῳ τῷ πρὸς τὸν ἅγιον, κἂν ἀμαθῶς τῶν ἀδυνάτων ἐπιχειρεῖν ἔχοντες, ἐγράψαμεν ὡς ὁρᾶτε τοῦτο τὸ ἀμαθὲς πόνημα, ἀσυνταξίας, σολοικισμοῦ καὶ βαρβαρισμοῦ γέμον· πόθος γὰρ πολλάκις οἶδε τὴν τάξιν ὑπερνικᾷν, ἀγχεμάχους τε ἄνδρας καὶ τοὺς δειλοὺς ἀγάπη δείκνυσιν. Ὅπως τοίνυν τὸ τοῦ ἁγίου λείψανον ἐν τῇ Οὐγκροβλαχίᾳ προσεκομίσθη, ὡς ἐν συντόμῳ διηγητέον· εἶθ' οὕτω τὰ κατὰ τὸν Σερμπάνον εἰς δήλωσιν μετενεκτέον. Πρὶν τὸν Σουλτάνον τὴν μεγαλόπολιν καταλαβεῖν, οἱ τὴν μονὴν οἰκοῦντες μονάζοντες, ἔνθα τὸ λείψανον ἦν, λαβόντες αὐτό, ἀπήεσαν εἰς Βουλγαρίαν καὶ ἐν ἑτέρᾳ μονῇ κατέθεντο. Ἔνθα καὶ θαύματα συνήθως ἐπετέλει πολλά· πανταχοῦ λοιπὸν τῆς φήμης διαδραμούσης, ἤκουσται περὶ αὐτοῦ καὶ Μπαρμπούλῳ τῷ τῆς Κραϊόβας Μπάνῳ,

θείῳ ὄντι τοῦ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τῆς Οὐγκροβλαχίας ἡγεμονεύοντος Μπασαράμπα, τότε προσφάτως τὴν μονὴν τῆς Μπήστριτζας ἐκ βάθρων ἐγειραμένῳ· ὃς ταύτην ἀναθήμασι καὶ κειμηλίοις ἱεραῖς, καὶ ἱεροῖς ἀμφίοις, καὶ εἰκόσιν ἀργυροτεύκτοις κατεκόσμησε, πρόσοδα δὲ πολλὰ καὶ χώρας, εἰς ἀνάπαυσιν τῶν κατὰ καιροὺς μοναχῶν, ἀφιέρωσε· πρὸς πόθον εἶχε μετακομίσαι τὸ τοῦ ἁγίου λείψανον, καὶ προσκληρῶσαι τῇ σεβασμίᾳ μονῇ. Ὅθεν, ὑπὸ τοῦ ἐγκαρδίου πόθου βιαζόμενος, πολλάκις ἐπιχειρίσας, ἤνυσεν οὐδὲν διὰ τὸ ἀσφαλῶς ὑπὸ τῶν ἐκεῖσε φυλάσσεσθαι. Θείᾳ δὲ τοίνυν ἐπινεύσει, διὰ παρακλήσεως καὶ χρυσίου δόσεως, καὶ δαπάνης ὅτι πολλῆς, τετύχηκε τοῦ ποθουμένου, καὶ ἡ Μπήστριτζα εἶχε τὸ ἱερώτατον λείψανον, ἐν ᾗ ἐντίμως κατάκειται, τὰς ἰάσεις ἀναπηγάζον. Ἕνεκεν δὲ τοῦ ἐπικειμένου φόβου, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διωγμοῦ, οἱ τῆς μονῆς πατέρες ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς ἦμεν, προσήνεγκαν: τὸν γὰρ ἐπικείμενον ἡμῖν φόβον τῶν βαρβάρων ταῖς ἑαυτοῦ ἱκεσίαις διαπεράναντες, πρὸς τὸν τῆς εἰρήνης κατηντήσαμεν λιμένα τὸν εὔδιον. Τοῦ γὰρ Σερμπάνου Βοεβόδα, τοῦ καὶ Ραδούλου, ὡς εἰρήκαμεν, φυγάδος ἀπὸ προσώπου τοῦ Μπατοργάμπορος εἰς Μολδοβίαν γενομένου, προσεδέχθη μὲν ὑπὸ τοῦ ἐκεῖσε ἄρχοντος Κωνσταντίνου, στρατὸν δὲ συνταξαμένου ἀπό τε Λεχῶν καὶ Καζάκων καὶ Βλάχων, τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἦλθε κατὰ τοῦ Μπατοργάμπορος καί, πολέμου μεγίστου συγκροτηθέντος, διὰ πρώτης ἐμβολῆς, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, τοὺς πολεμίους ἄρδην ἀπέκτεινε· τάς τε ἑλεπόλεις αὐτῶν τὰς μηχανικὰς καὶ χάρακα καὶ πᾶσαν κατέστρεψε φάλαγγα, ἀποτίσας αὐτῷ τὴν ἀντιμισθίαν· καὶ ὁ ποτὲ φυγάς, τῇ δυνάμει τοῦ φυγόντος εἰς Αἴγυπτον, φυγάδα πεποίηκε τὸν ἀντίπαλον, καὶ νῶτα δοῦναι παρεσκεύασε, καὶ εὐχείρωτον ἂν εἶχεν αὐτόν, εἰ μή τις Θεοῦ παραχώρησις, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διαβολική τις ἐπίσκεψις, τοῦτον προσεποιήσατο, καὶ πρὸς τὸ Σημπήνιον διέσωσε φρούριον, μετὰ πάνυ ὀλίγων στρατιωτῶν, τῶν δὲ λοιπῶν ἀποκτανθέντων, εἰς εἴκοσι χιλιάδας ἀριθμουμένων ἀνδρῶν ἐπὶ πεδιάδος τῆς κατὰ τὸ Μπρασόβιον· ἐῤῥιμένων τῶν νεκρῶν αὐτῶν πετεινοῖς καὶ θηρίοις· οὓς κατοικτείρας ὁ κράτιστος, ἐκέλευσεν ἐπισυναχθῆναι καὶ σορὸν γενέσθαι καλυπτομένην χοΐ· ἧς γενομένης, στήλην ἐπ' αὐτὴν καθιδρύσας ὁρᾶσθαι μήκοθεν, στηλιτεύουσαν τήν τε ἀφροσύνην τοῦ Μπατοργάμπορος, καὶ τὰ παρ' ἐκείνοις ἀθέσμως πεπραγμένα· καὶ γὰρ ἀθέσμως ἐγκατασπείραντες, ἀθεσμωτέρως ἐθέρισαν τῆς ἑαυτῶν ἀφροσύνης τὴν ἀκαρπίαν, καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν τὰ ἐπίπονα· τῇ μάχῃ οὖν ταύτῃ συναπώλετο Ἠμπρίφης τις ἀπηνέστατος, ἐπικουρείῳ αἱρέσει, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀθεΐᾳ νοσῶν, κακῶς πράττειν τὸν ἄφρονα Μπατοργάμπορον συμβουλεύων ἦν, καὶ πρὸς πανοτιοῦν κακοδαίμονος κατὰ τῶν χριστιανῶν ἔργου, — καὶ ἄλλος τις Ραζηζούρζης λεγόμενος, τὰ μὲν χριστιανῶν ἐδόκει πρεσβεύειν, καὶ τῆς ὀρθοδοξίας ἔχεσθαι ὑποκρινόμενος· ἐπιβουλαῖς δὲ καὶ δημεγερσίαις καὶ προδοσίαις ὅτι μάλα πανοῦργος καὶ ἐμπειρότατος ἦν· ἀλλ' ἑάλω αἷς ἐμηχανήσατο ἄρκεσι καὶ παγίσιν αἷς συνεστήσατο συνελήφθη: πρῶτος δηλονότι ἐν τῷ πολέμῳ πεσών, ἐτμήθη τὴν κάραν, ἥτις καὶ ἀπηώρηται τῆς τοῦ ἄστεως Μπρασοβίου πόρτης ἐπάνωθεν, τὰς κατ' αὐτὴν ῥαδιουργίας καὶ πανουργίας πᾶσιν ἐμφαίνουσα, εἰς αἰώνιον ταύτης αἰσχύνην· καὶ γὰρ αὐτός, πρὶν τὸν ἄφρονα καθ' ἡμῶν ἐκστρατεῦσαι, τὸ χριστιανῶν ἑαυτῷ περιθεὶς προσωπεῖον, φιλίαν δῆθεν τὴν πρὸς τὸν κράτιστον ὑποκρινόμενος, ἦλθε κατ' αὐτόν, καί, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀνετοιμασίαν κατασκοπήσας, καὶ ὅτι οὐ-

δεμία αὐτῷ περὶ πολέμου φροντὶς ἀνθυπενόστει, καὶ τὸν ἄφρονα παροτρύνας καὶ πείσας θαρρεῖν, ἐστράτευσε καθ' ἡμῶν, δράσας ἅπερ προκεχάρακται ἄτοπα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ οὗτος παρεγένετο κατασκοπήσων, οὐκ ἂν ἐκεῖνος ἐληλύθει· φοβούμενος γὰρ ἦν πρὸ καιροῦ τὸν κράτιστον, μήπως τοῖς κατὰ τὸν Σέκελ περιπέσοι τῇ ὑψαυχενίᾳ δεινοῖς. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐφ' ἑτέρου τὸν λόγον κινήσωμεν· τοῦ γὰρ Σερμπάνου ὡς εἴρηται ἀποδράσαντος, καὶ τοῦ Μπατοργάμπορος ἐλθόντος καὶ λεηλατήσαντος, καὶ ἑκάστου ἀπὸ προσώπου τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ ἀναχωρήσαντος καὶ διασωθέντος, οἱ πλείονες παρ' ὄχθας Δουνάβεως ἐν ἀλσώδεσι καὶ καλαμώδεσι τόποις διεσώθησαν· ἕτεροι δὲ καὶ ὑποβρύχιοι γεγόνασι τῇ βίᾳ τῶν διωκόντων· πολλοὶ δὲ πέραν Δουνάβεως διαπλεύσαντες, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ σουλτάνου διεφυλάχθησαν· ἔνθα συναθροισθέντες, περὶ τῆς κοινῆς ἑαυτῶν σωτηρίας βουλευσάμενοι καὶ διασκεψάμενοι, ἀπέφηναν, ἵνα δι' ἐπιστολῶν καὶ πρέσβεων μεταπέμψαι αὐτοῖς ἡγεμόνα, κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, τὸν σουλτάνον ἐξαιτήσωνται, δυνατοῦ ὄντος τὸν ἄφρονα Μπατοργάμπορον ἐξῶσαι τοῦ τε τόπου καὶ θρόνου, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ παλινοστῆσαι γῆν, καὶ γῆν τὴν ἡμετέραν τῆς ἐκείνου τυραννίδος ἀπολυτρώσασθαι. Ἐξῆρχε δὲ τῆς βουλῆς ταύτης Λουκᾶς, ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης ὢν τῆς Οὐγκροβλαχίας, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πιστός, καρδίαν ἄλυπον ἐκ φύσεως ἔχων, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ ἐντεθραμμένος καὶ ἄκρως τὴν καλλιγραφικὴν ἐξησκημένος, ἕλκων ἀπὸ Κύπρου τὸ γένος, καὶ σὺν αὐτῷ πάντες οἱ τοῦ τόπου ἄρχοντες, οἱ καὶ κόκκινοι λεγόμενοι, σὺν ἱερεῦσι καὶ λαῷ ἐκεῖσε διασωθέντι· οἳ καὶ πείσαντες Πάναν τινὰ βεστιάριον Ἀλβανίτην, τὴν τῶν Σαρακηνῶν καλῶς ἐξησκημένον διάλεκτον, τούτου καὶ χάριν τὴν ἐκλογὴν ποιησάμενοι, ἐπιστολὰς καὶ ἀναφορὰς αὐτῷ ἐγχειρήσαντες, πρὸς τὸν σουλτάνον πρέσβυν ἀπέστειλαν· τὸν τοῦ Μίχνου Βοεβόδα υἱόν, Ράδουλον καὶ αὐτὸν ὀνομαζόμενον, διϊθύνειν ἐξαιτήσονται, καὶ δι' ἐκείνου τῆς καταδυναστείας τοῦ Μπατοργάμπορος διασώσει. Εὐθὺς οὖν εἶχεν αὐτὸν τὸ Βυζάντιον, τάς τε ἀναφορὰς καὶ ἐπιστολὰς τῷ σουλτάνῳ ἐγχειρίσας καὶ τὴν καταδυναστείαν τοῦ Μπατοργάμπορος, καὶ ὅσα πάσχει ὁ τόπος δεινὰ ὑπὸ τῶν Ἑρδελίων, ὡς ἔδει, ἐκτραγωδήσας, πρὸς οἶκτον τὸν σουλτάνον ἐκίνησεν· ὁ δὲ ἀναμφιβόλως τὸν ῥηθέντα Ράδουλ Βοεβόδα μεταστειλάμενος, τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ ἐγχειρίσας, διακυβερνᾷν τῆς Οὐγκροβλαχίας ἀπέστειλε γῆν, γράψας πρὸς τοὺς γειτονοῦντας αὐτῷ μπεΐδας, εἴπερ ποτέ τις αὐτῷ ἀντιστῆναι ἀποθρασυνθείη, εὐθὺς συγκροτηθῆναι πόλεμον, καὶ εἰς τὸ τέλος τούτους διασκεδάσαι· ὡσαύτως καὶ πρὸς τὸν ἄφρονα Μπατοργάμπορον τὰ εἰκότα προσαπειλήσας, ἀναχωρῆσαι μετ' εἰρήνης κατέπεισεν. Τούτου τοίνυν ἀναχωρήσαντος, καὶ τοῦ Ράδουλ Βοεβόδα ἐλθόντος καὶ κυριεύσαντος, ἕκαστος ἡμῶν ἐκ τῶν ἀποκρύφων τόπων, ὧν ἦμεν πεφυλαγμένοι, συνελθόντες, ἐγκρατεῖς γεγόναμεν τῶν ἰδίων, λύπῃ καὶ χαρᾷ συνεχόμενοι: χαρᾷ μὲν διὰ τὴν κοινὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν καὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος, λύπῃ δὲ διὰ τὴν τοῦ τόπου πολιορκίαν καὶ ἐμπρησμὸν καὶ ἀφανισμόν, καὶ καταστροφὴν τῶν μοναστηρίων καὶ οἴκων, καὶ ἑκάστου οὗ εἶχε πράγματος ταμίευσίν τε καὶ σκύλευσιν. Οὗτος ὁ κράτιστος Ράδουλ Βοεβόδας υἱὸς ἦν τοῦ Μίχνου Βοεβόδα, ἐν τῇ παρούσῃ γῇ γεννηθείς, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκπεσόντος τῆς ἡγεμονίας. ἐπιβουλῇ Μπάνου τινὸς κακοδαίμονος Ἰωάννου· ὃς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τῆς Βυ-

ζαντίδος φιλιωθείς, δώροις καί ψευδηγορίαις ἐκείνοις πείσας, καθεῖλε τοῦ θρόνου, καὶ βίᾳ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἤγαγε, προσαπειλήσας αὐτῷ καὶ πικρῷ θανάτῳ ἐκδοῦναι· ὁ δέ, τῷ φόβῳ μικροψυχήσας, τὰ τῆς εὐσεβείας ἐξομώσατο, ἐν τούτοις καὶ τέθνηκε. Τοῦ παιδὸς τοίνυν ἀπορφανισθέντος, τὴν εὐσέβειαν μὴ λυμηναμένου, πρὸς Ἰταλίαν ἐπέμφθη, κἀκεῖσε παιδοτριβίοις ἐκδίδοται· γράμμασιν ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς ἀρκούντως ἐκπαιδευθείς, αὖθις πρὸς Κωνσταντίνου ἀπαίρει, καὶ τῷ σουλτάνῳ γνώριμος γίνεται· παρ' οὗ καὶ σιτηρεσίοις ἀξιοῦται τὰ πρὸς ζωάρκειαν, συμπολιτευόμενος καὶ συναπερχόμενος τοῖς τοῦ σουλτάνου στρατηγοῖς, Πέρσαις καὶ Ἀλαμάνοις μαχόμενος. Πρὸς τούτοις καὶ τὰ Σαρακηνῶν ἐπαιδεύθη γράμματα καὶ τὴν γλῶτταν, ὡς μὴ λέγειν αὐτὸν εἶναι ἑτερόγλωττον τοὺς ἀκούοντας, διὰ τὴν τῆς φράσεως καλλιέπειαν· εὐφυέστατον πάνυ τοῦτον ἡ φύσις ἐγέννησεν· ὅτι, εἰ μὴ ἐνησχολεῖτο τοῖς κατὰ κόσμον φροντίσιν, ἀλλὰ τῇ μελέτῃ τῶν γραμμάτων ἐπιμελεῖτο, μέγας ἂν ἐγεγόνει φιλόσοφος, τῇ τῆς εὐσεβείας ὑπερβολῇ· ἦν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηκόους οἰκτίρμων, τούτους εὐεργεσίαις δωρούμενος, καὶ φιλομόναχος πάνυ· καὶ γὰρ τὴν ἡμετέραν μονήν, ἀφανισθεῖσαν καὶ κατεδαφισθεῖσαν ταῖς τῶν Ἑρδελίων ἐφόδοις, ὡς εἴρηται, ἀνακαινίσας καὶ ἀνακτίσας ὡς καὶ ἄρτι ὁρᾶται μήκοθεν, τὴν μητρόπολιν ὁμοίως περιτειχίσας, ὡς δύναμις· ἀφομοιωθεὶς τοῖς ἑαυτοῦ γονεῦσι καὶ πάπποις, οἵτινες ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν πάσας τὰς ἐν τῇ Οὐγκροβλαχίᾳ μονὰς ἐκαλλιέργησαν, τὰς δὲ ἐκ βάθρων ἀνείγηραν· καὶ γὰρ ἦν εὐγενὴς ἐκ προγόνων, ἀπὸ δουκῶν κατὰ σειρὰν καταγόμενος· διὸ καὶ θρόνου καὶ τρόπων χρηστῶν ἐκείνων ἐστι διάδοχος. Ἀλλ' οὐκ εἴασε καὶ πάλιν ἡ τύχη ἠρεμεῖν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αἱ ἡμῶν ἁμαρτίαι ἐνώπιον Θεοῦ ἀνεμνήσθησαν, καὶ εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πεφθάκασι· καὶ γὰρ τὰ τοῦ Σερμπάνου στρατεύματα, αἰφνηδίως ἐπιστάντα, πρὸς φυγὴν τοῦτον ἐκίνησαν, καὶ πρὸς τὸ Γεργεβίου φρούριον διεσώθη· ἐπιβουλεύθησαν γὰρ αὐτῷ οἵ τε Ῥῶσσοι καὶ τὰ στρατεύματα πάντα, τοὺς ὅρκους καταπατήσαντες, τῇ προσδοκίᾳ τοῦ Σερμπάνου, εἰς τὸ συναπελθεῖν αὐτῷ, ἠρετίσαντο, κατὰ τῶν Ἑρδελίων ἀποτίσαι αὐτοῖς τὴν πληγὴν καὶ δοῦναι τὴν αὐτοπάθειαν· ὃ καὶ γέγονεν ἐν συντόμῳ. Ἀλλ' ὅρα μοι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, ζυγοσταθμοῦσαν ἑκάστῳ τὰ πεπραγμένα. Ἀπελθόντες οὖν οὗτοι κατὰ τῶν Ἑρδελίων, καὶ τούτους κατατροπώσαντες, καὶ τὸν ἄφρονα Γάμπορον μετ' αἰσχύνης καταδιώξαντες, πάντες μὲν ἐπάνεισιν οἴκαδε· μόνος δὲ ὁ Σερμπάνος, ἀπολειφθεὶς σὺν τοῖς Λέχοις, ἀπῆλθε πρὸς Μολδοβίαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ῥάδουλ Βοεβόδα, τοῦτον καταδιώξαντες καὶ τοὺς Λέχους μαχαίρᾳ κατασφάξαντες, τά τε ἅρματα καὶ ἵππους τοὺς καλλίστους καὶ λάφυρα διαρπάσαντες, ὑπέστρεψαν μετὰ νίκης, μονώτατον τοῦτον μετὰ πάνυ ὀλίγων καταλιπόντες· ὁ δὲ Ῥάδουλ Βοεβόδας, ἀδείας λαβὼν καὶ ἡσυχίας τῆς ἀκροτάτῳ, ἐπανῆκε μετὰ νίκης εἰς τὸ Τριγόβιστον, τοῦ θρόνου κατακρατήσας· τὰ δὲ στρατεύματα πάντα σὺν τοῖς Ῥώσσοις, ἐλθόντες, αὐτῷ προσεκύνησαν, συγγνώμην τῆς ἐπιβουλῆς αἰτησάμενοι· ὁ δὲ γνοὺς ὅτι οὐ κατὰ θέλησιν ἦν αὐτοῖς ἡ ἐπιβουλή, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποδοῦναι τοῖς Ἑρδελίοις, ἐφ' οἷς ἔπραξαν αἰσχίστοις, τὴν αὐτοπάθειαν, συνεχώρησεν, ἐκ δευτέρου ὁρκομοτήσας. Ἐνταῦθα θαυμάσας ἔχω τῆς εὐβουλίας τὸν ἄνδρα. Τοῦτον, κοινῇ γνώμῃ πάντες, Πάναν τὸν βεστιάριον πείσαντες, καὶ δι' ἀναφορῶν παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἐξαιτήσαντες,

ἤγαγον ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι· καί, ὅρκοις καὶ συνθήκας συνδήσαντες, ἐπιβουλῇ τοῦτον κατέστρεψαν· ὁ δὲ, πάντα παριδών, ἀνέτους ἐάσας, τῆς καταφρονήσεως ὡς ἔδει ἐπιλαθόμενος. Ἐν ταὐτῷ δὲ συνέβη καὶ ἑτέρα ἐπιβουλή, παρὰ Μπαρκάνου Στολνίκου καὶ ἑτέρων ἑπτά, συνομωσίαν ποιησαμένων, αἰφνηδίως ἐπιστῆναι τοῖς ἀνακτόροις, τῷ καιρῷ, ὅτε οἱ ἄρχοντες οἴκαδε ἔρχονται, μονώτατον κατασφάξαι, καὶ καμαράσιον τινὰ Μιχάην λεγόμενον αὐθέντην ἀναγορεῦσαι· εἶθ' οὕτω τοὺς Γραικοὺς πάντας ἄρδην ἀναλῶσαι μαχαίρᾳ· καὶ γὰρ ἦν ὁ κράτιστος τοὺς Γραικοὺς ἀγαπῶν καὶ ἐπισκεπτόμενος διὰ τὸ ἐξυπηρετεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν ἔν τε Γραιτζίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ Βυζαντίδι· καί, ὅπου ἂν ἦν ἀπερχόμενος, ἐν πολέμοις, συνυπῆρχον αὐτῷ καὶ συνέπασχον, τῶν κινδύνων καταφρονοῦντες. Ἀλλ' ὅρα μοι καὶ αὖθις τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν διασκεδάζουσαν βουλὰς τῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἀθετοῦσαν βουλὰς ἀρχόντων, τὴν δὲ ἑαυτοῖς βουλὴν καὶ μόνην διαφυλάττουσαν εἰς τὸ μὴ ἐκχυθῆναι αἷμα ἀθῶον καὶ δίκαιον, μηδὲ κατενεχθῆναι εἰς ᾅδην ψυχὴν ὁσίων· εὐθὺς οὖν ἐπεγνώσθη τὰ κατ' αὐτούς, καὶ ἔλαβον δίκην τὴν πρέπουσαν, τῷ θανάτῳ παραδοθέντες, καί, τῶν νεκρῶν αὐτῶν ῥιπτομένων τῆς πόρτης ἔξωθεν, βορὰ τοῖς κυσίν· οὓς κατοικτείρας ὁ κράτιστος, ἐκέλευσεν ἀξιωθῆναι ταφῆς καὶ μνημοσύνων τῶν ἐθίμων. (1) Ἔκτοτε οὖν, εἰρηνεύσας ὁ κράτιστος, ἀφρόνητος ἐγεγόνει. Κωνσταντῖνος δὲ Βοεβόδας, ὁ ἡγεμὼν τῶν Μολδοβίων, ὠργίσθη παρὰ τοῦ σουλτάνου διὰ τὸ συνεργὸν γενέσθαι τῷ Σερμπάνῳ καταπατῆσαι τὰ σίγνα καὶ τὰς σημαίας τὰς δοθείσας παρ' αὐτοῦ τῷ ἡμετέρῳ Ῥάδουλ Βοεβόδα· καθεῖλε τῆς τε ἀρχῆς καὶ τοῦ θρόνου, καὶ ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ, Στέφανον, εἰσῆξε τῶν Μολδοβίων κατάρχειν· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος οὐκ ἡσύχασεν ἠρεμεῖν, ἀλλά, στρατὸν ἐπισυνάξας βαρύτατον, Λέχους καὶ Καζάκους ἀθροίσας, κατὰ Στεφάνου ἐπανῆλθε μαχήσων. Στέφανος δὲ καὶ αὐτός, τὰς δυνάμεις ἐπισυνάξας, ἀντέστη τῷ Κωνσταντίνῳ, καὶ τοῦτον κατέβαλε πανστρατί, κρατήσας ζῶντα, καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας μαχαίρᾳ κατέσφαξεν. Ὁ δὲ ἄφρων Μπατοργάμπορ, τοσούτοις δεινοῖς καὶ κινδύνοις περιπεσών, οὐκ ἠβουλήθη συνιέναι καὶ καθ' ἑαυτὸν ἡσυχάσαι· ἀλλ' αὖθις στρατὸν ἐπισυνάξας, καθ' ἡμῶν ἐκ δευτέρου ἐλθεῖν βουλευσάμενος καὶ τοῖς προτέροις κακοῖς ἡμᾶς ἐμβαλεῖν ἡρετισάμενος, οὗ δι' ἀναφορῶν ὁ κράτιστος πρὸς τὸν σουλτάνον κατηγορήσας, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀσφαλῶς ἐκτραγωδήσας, πρὸς ὀργὴν ἐκινήθη, θαυμάζων τῆς ἀφροσύνης τὸν ἄνδρα, μὴ συνιέναι βουλόμενος (Αἰθίοψ γάρ, κατὰ τὴν παροιμίαν, οὐ λευκαίνεται), γράψας πρὸς τοὺς πλησιοχώρους καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Μολδοβίων Στέφανον κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεῦσαι· συνάξας δ' ὁ κράτιστος ἑαυτοῦ τὰς δυνάμεις, συμπαραλαβὼν καὶ Στέφανον τὸν Μολδόβιον, καὶ τοὺς γειτονοῦντας αὐτῷ μπέϊδας, πρὸς Ἑρδελίων ἀπαίρει, κατὰ τὰς πεδιάδας τοῦ Μπρασοβίου ἄστεως τὰς σκηνὰς πηξάμενος· οἱ δὲ περὶ τὸν ἄφρονα Μπατοργάμπορον, ἰδόντες

(1) Numele conspiratorilor: Dragotă Postelnicul, Bărcan Stolnicul, Stanciu Paharnicul, Vodă Banul, «Karka» Vornicul, Dragu Logofĕtul, Drăghicĭ Postelnicul, Anghel Comisul, Michaiŭ Cămăraşul, Pavel Postelnicul, Ludovic (?) Proca Portarul, Marcu Logofĕtul şi Dragomir Paharnicul sunt date de o jalbă către Radu-Vodă Şerban a boerilor pribegĭ «spre Mehedinţĭ» (Hurmuzaki, IV[1], p. 479—80, n° CCCCIX; cf. nl următor, p. 480).

τὰς δυνάμεις τῶν ἡμετέρων καὶ γνόντες πρὸς ἀντιπαράταξιν μὴ ἀντιστῆναι δυνάμενοι, κοινῇ συνδιασκεψάμενοι, περὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καλῶς φροντίσαι συνεβουλεύσαντο· συμφέρον ἦν αὐτοῖς ἀπέφηναν ἐναπολέσθαι καὶ τοῦτον ἄφρονα καὶ μὴ πᾶσα ἡ τῶν Ἐρδελίων σὺν τοῖς φρονίμοις ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀναλωθῆναι γῆ. Διό, τοῦτον μαχαίρᾳ κατασφάξαντες, τὴν μάχην κατέλυσαν· καὶ ἐπανῆκεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια μετ' εἰρήνης: ὁ μὲν Στέφανός εἰς Μολδοβίαν, ὁ δὲ κράτιστος πρὸς ἡμᾶς· οὗ τὴν παρουσίαν ἰδόντες, μεγάλως εὐφράνθημεν, τῷ ἐν ὑψίστοις εὐχαριστοῦντες Θεῷ.

ΣΤΙΧΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ.

Ταῦτα μέν, ὦ δούξ, παρ' ἐμοῦ πρός σε πόθῳ
ἐγκεχάρακται, ἵνα γνῷς τὰ πρακτέα·
νῦν δ' εὐχαρίστει τῷ Θεῷ καθ' ἡμέραν,
τῷ καταξιώσαντι ἐπὶ τοῦ θρόνου
οὗ ἐκ προγόνων ἔχεις κληρονομίαν·
ἔργοις ἀγαθοῖς θεράπευσον ὡς θέμις.
Πρῶτον τὴν πίστιν πρὸς αὐτὸν διατήρει,
ἧς ἄνευ οὐδεὶς τῆς ζωῆς ἀξιοῦται,
παρὰ μόνον τῶν ἀγαθῶν αἰτίαν,
υἱὸν ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως γεννηθέντα, καὶ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ αὐτοῦ μόνου
πίστευε πατρὸς τὸ ἐκπορευόμενον·
φῶς τὸ τριλαμπές, ἔστω σοι Θεὸς μόνος,
ἀσύγχυστος, ἄτρεπτος, εἷς δὲ τῇ φύσει·
τὸν ἕνα πάλιν τῆς ἀκτίστου Τριάδος,
πίστευε, υἱὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα
ἐξ ἀπειράνδρου κόρης ἀειπαρθένου
καί, σάρκα λαβών, ὅπερ ἦν διέμεινε,
νέκρωσιν σταυροῦ καὶ ταφὴν ἑκουσίως
δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν αὐτεξουσίως·
δ' ἀνέστη τριήμερος, Θεὸς ὢν ἀεί·
συναναστήσας αὐτῷ νεκροὺς αἰῶνος,
πρὸς τὸν πατέρα δ' ἀνελήφθη ἐν δόξῃ,
καὶ πάλιν ἐλεύσεται, κριτὴς τοῦ κόσμου·
τοὺς μὲν τιμήσει, τοὺς δὲ πυρὶ κολάσει,
ἑκάστῳ ἀποδοῦναι τὰ κατ' ἀξίαν·
φρίξον δ' ἀκούσας καὶ αὐτὸν τὸν κριτήν σου,

ἐρχόμενον κρίνοντα τὰ πεπραγμένα·
σπεῦσον ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς θεραπεῦσαι,
ἄξιος κριθεὶς αὐτῷ προσυπαντῆσαι,
τὴν δι' ἐλαίου κατακοσμῶν λαμπάδα·
καὶ γὰρ οὐ σκῆπτρον, οὐ διάδημα δόξης,
οὐ στέφανος δύναται τῆς βασιλείας
ὅλως ὀνῆσαι, εἰ μὴ ἰσχὺς ἐξ ἔργων.
Αὐτὸν οὖν κἀγὼ τὸν Θεὸν ἱκετεύω
δοῦναι σοι πάντα τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν,
πνοήν, καὶ ζωήν, καὶ τὴν κατ' ἐχθρῶν νίκην,
εἶτα καὶ ζωὴν τὴν μακρὰν καὶ ἀγήρω,
καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἀξιῶσαι·
νῦν τε καὶ ἀεὶ καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

ΑΜΗΝ.

Povestirea pe scurt despre neașteptata cădere din domnie a luĭ Șerban-Vodă ḑis și Radu, și despre venirea în Ţéra-Românéscă a luĭ Radu-Voevod, fiul luĭ Mihnea.

Prea strălucituluĭ și prea slăvituluĭ Domn a tótă Ungro-Vlachia, Domnuluĭ Ioan Radu, Mateiŭ, smeritul Mitropolit al Mirelor, salutare întru Domnul.

Miluit adese, prea strălucite Dómne, cu binefacerile tale și dorind să-ţĭ mulţămesc, deșĭ nu după cuviinţă, pentru multa mea prostie și pentru greutatea lucruluĭ, am fost oprit de a-ţĭ câștigà și dobândì iubirea pe deplin din pricina multor pornirĭ ale barbarilor; căcĭ, luptându-ne acum de doĭ anĭ de ḑile cu anomaliile și rĕutăţile lor, mergênd noĭ dintr'un loc în altul, în primejdie fórte mare, abià dĕunăḑĭ mântuiţĭ de furtună și ridicându-ne capul ca dintr'un somn și dintr'o beţie a încercărilor, am socotit să plătim datoria de iubire. Căcĭ n'am cum rĕspunde alt-fel Măriei Tale prea înălţate decât prin povestirea feluritelor răsbóie ce s'aŭ săvîrșit în ḑilele nóstre: vreaŭ să sciĭ după câte suferinţe gróznice și neașteptate am fost mântuiţĭ prin rugăciunea Maiceĭ Domnuluĭ. Străbate decĭ acéstă lucrare próstă, care nu e o dovadă mică de iubire, lucrare pe care o și încep, povestind.

Stăpânindu-se împĕrăţia Romeilor de către Agarenĭ, tóte eparchiile din Rĕsărit, vaĭ! aruncând creștinismul, s'aŭ plecat către profana lege a acestora, închinându-se nelegiuituluĭ Mohamed și urmând nelegiuitele luĭ dogme. Și orașele și ţĕrile eraŭ lipsite de bisericĭ și de păstorésca cârmuire. Domnind decĭ Sultanul Ahmed, la culme a ajuns nelegiuirea și, dacă maĭ rĕmăsese vre-o scânteie de cucernicie, s'a stins cu totul de clevetirĭ și de neorînduelĭ și de turburărĭ, și cele ce odată eraŭ împodobite cu obiceiurĭ cucernice și creștine și înfloriaŭ palmieriĭ ceĭ înalţĭ, adecă sfinţiĭ purtătorĭ, după cum e scris, aĭ cuvîntuluĭ de viéţă, ale căror vieţĭ și cărţĭ până astăḑĭ

ridică spre culmea virtuţilor, — acelea, îmbrăcând de un timp întunecimea negurósei necredinţĭ, se îmbolnăvesc de orbire şi perd lumina cea adevĕrată, aşà în cât nu maĭ aveà ce să păstorésçă un păstor sufletesc, fiind oile tóte împrăştiate şi molipsite de bóla necucerniciei; şi ajunsese maĭ rĕŭ aceştĭ căḑuţĭ de la cucernicie la nelegiuire decât ceĭ carĭ, fiind din ném în ném nelegiuiţĭ, fusese goniţĭ din biserică; şi eraŭ vrăjmaşĭ pentru păstorĭ. De unde, căḑênd şi acéstă prea nenorocită turmă a nóstră la acea molimă a nelegiuiriĭ şi îmbolnăvindu-se de nedumneḑeire de mulţĭ anĭ încóce, nicĭ noĭ n'am venit la jugul archieriei, sciind că nu putem trăì cu dînşiĭ, [ci,] luându-ne rĕmas bun de la toţĭ, am părăsit sălăşluirea împreună cu dînşiĭ [şi] am venit în Ţéra-Românéscă, care se ţine de obiceiurile creştine şi e stăpânită de Domn cucernic. De către care fiind primit cu prietenie şi căpĕtând cinstea cuvenită, am dobândit o mănăstire ḑisă Délul, maĭ presus de tóte cele-lalte mănăstirĭ din Ţéra-Românéscă, în ceea ce privesce cârmuirea şi vieţuirea după voia luĭ Dumneḑeŭ a fraţilor; găsirăm acolo cele de nevoie sufletuluĭ şi trupuluĭ, mărind pe Dumneḑeŭ şi făcênd rugăciunĭ pentru cuviosul Domn. Acela erà Şerban, care s'a numit pe sine şi Radu, om bun şi de credinţă şi iubitor de străinĭ şi primitor pentru dînşiĭ şi îngrijind cu prisos de tóte nevoile lor. Căcĭ tóte lucrurile luĭ eraŭ în pace şi orînduială, — căcĭ sub el scandalurile ce se începuse pe timpul luĭ Michaiŭ, care domnise înainte de dînsul, despre Turcĭ adecă şi Ungurĭ şi Moldovenĭ fiind învăluit şi duşmănit, fusese tóte înlăturate şi încetase tóte; şi trăiaŭ ómeniĭ în pace, căcĭ, [împăcând] pe toţĭ vrăjmaşiĭ cu darurĭ şi făgăduelĭ cu jurămînt, pregătise liniştea. Căcĭ cu puţin timp înainte, unul anume Székely Moise, Domn al Ardéluluĭ, îngâmfat de vitejia sa şi sumeţit, adunând óste împotriva luĭ Şerban, dintre Tătarĭ, Turcĭ şi Ardelenĭ, strîngênd-o la un loc, aşteptà prilej să facă răsboiŭ. La care trimeţênd solĭ Şerban, cerù, cu darurĭ, pacea. Dar acela, neînduplecându-se nicĭ de sfaturĭ, nicĭ de rugăminţĭ, nicĭ de darurile de lucrurĭ fórte îmbelşugate şi de bogăţiĭ, ci orbit de rĕutate, căutà răsboiŭ şi erà dorit de luptă. Vĕḑênd decĭ [Şerban] gândul neînfrânt al aceluia şi că inima-ĭ îndrăcită nu se îmblânḑesce prin nicĭ o făgăduială, îmbrăcând puterea cea de sus şi luându-şĭ pe Dumneḑeŭ într'ajutor, cu puţinĭ soldaţĭ de tot pornì împotriva cerbicosuluĭ aceluia, răzimându-se pe sfaturile Psalmistuluĭ, care ḑice: «Nu se va mântuì Craiul prin puterea cea multă, şi uriaşul nu va fi mântuit prin mulţimea puteriĭ sale.» Incepêndu-se decĭ răsboiul, a fost învins barbarul şi, ca érba liveḑilor înainte de a fi culésă, a fost cosit, tăindu-i-se adecă capul, şi perḑênd tótă óstea, fără să fi rĕmas nicĭ unul măcar, ci cu toţĭ aĭ sĕĭ: s'a înnecat în marea rĕutăţiĭ şi prostieĭ sale, bênd însuşĭ potirul pe care voià să-l dea altora şi căḑênd în lacul, în care se sîrguià să împingă pe alţiĭ, precum i se şi cădeà. Căcĭ s'a întors, cum se ḑice, ostenéla luĭ asupra capuluĭ luĭ şi nedreptatea inimiĭ luĭ neînduplecate s'a ridicat asupra capuluĭ sĕŭ nebun. In locul aceluia decĭ aducênd Şerban pe altul ca să stăpânéscă peste Ardelenĭ şi legându-se, cum trebuià, şi prin jurăminte cu

acela, se întórse cu biruinţă acasă. Potolind pe toţĭ vecinii eu darurí şi cu făgăduelĭ jurate şi împăcându-ĭ, cum am spus, trăì de acum înainte în linişte. Aşà ţinù şése anĭ; ne bucuram, culegênd ródele păciĭ [şi] mulţămind dătătoruluĭ de odihnă Dumneḑeŭ. Ci nu ne-a lăsat Ispititorul să ne odihnim şi să ne bucurăm de liniştea cea iubită, ci iarăşĭ ne-au stăpânit scandalurĭ şi întîmplărĭ şi nevoĭ şi altele ca acestea. Căcĭ Domnul Ardéluluĭ, cu care făcuse juraminte Şerban, fiind gonit, încingênd altul în locul luĭ domnia, un om fórte fără de ruşine şi lacom de sânge şi cu totul fără Dumneḑeŭ, ca unul ce se bucurà de ucideri, gătind óste fórte mare, asemenea cu dînsul în nedumneḑeire, se ridică pe neaşteptate împotriva nóstră, prădă tótă ţéra Ungro-Vlachieĭ. Şi pe Şerban l'a gonit în Moldova, nefiind gata de luptă, căcĭ se ḑice că Şerban a fost de vină pentru năvălirea făcută împotriva lui, fiind-că primise pe uniĭ ce se rĕsculase contra aceluia şi-ĭ îndatorise şi-ĭ trimesese cu bunăvoinţă în Polonia. Căcĭ înainte de acésta eraŭ prietenĭ între eĭ şi legase pace cu jurăminte; şi, pe acestea răzimându-se, nu erà gata să se lupte cu vrăjmaşiĭ, ci şi-a cautat mântuirea în fugă. Iar uşuratecul acesta de Báthory Gábor, căcĭ aşà-l chemà, căḑênd, cum ḑice Scriptura, în adîncul relelor [şi] neţiind de loc în sémă cele spuse de Domnul: «Veĭ da socotélă lui Dumneḑeu de jurămintele luĭ , ci trecênd cu vederea legiuitele tractate şi dispreţuind jurămintele, plin de ameninţare şi omor şi mâniându-se asupra luĭ Christos, precum se va desluşì maĭ jos, a venit pe neprevestite împotriva nóstră, cum s'a ḑis. Căci inima fără credinţă şi nelegiuită nu se póte domolì cu juraminte şi nu se întemeiază pe dînsele. Decĭ s'a luat de către dînsul Ungro-Vlachia fără luptă; şi câte ticăloşiĭ şi vĕrsărĭ de sânge şi profanărĭ de bisericĭ şi jăfuirĭ de mănăstirĭ [s'aŭ făcut], nu se pot spune cu de-amanuntul şi istorisì pe larg, multe fiind şi maĭ presus de orĭ-ce mĕsură; căcĭ, fiind némul acesta neomenos şi fórte crud, cu neomenie şi mare cruḑime se purtà cu ceĭ ce-i aveà în mână; prădaŭ, prăpădiaŭ, ardeau, chinuiaŭ, puneaŭ cărbuni pe pântecele ómenilor şi-ĭ înnăduşiaŭ cu fum, şi [de] oţeturĭ fórte acre; scoteaŭ ochiĭ, tăiaŭ mânile şi piciórele, jupuiaŭ pielea de pe genuchĭ până la óse şi spânzuraŭ ómenii de muşchĭ; iar capetele altora legându-le cu funia şi căsnindu-ĭ, le scoteaŭ ochiĭ. Şi unora le făceaŭ aceste chinurĭ pe rînd, iar asupra altora grămădindu-le pe tóte de-odata, le luaŭ viéţa. Şi maĭ ales se aprindeà mânia lor împotriva monachilor şi preoţilor şi câţi sunt de starea cea sfinţită, pe carĭ cu multe chinurĭ şi încercări ĭi ucideaŭ; iar ceĭ cărora li se încetaŭ casnele, mai bine ar fi fost de dînşiĭ sa nu maĭ scape şi sa nu se maĭ mântuiască pe sine, decât să trăiască nenorociţĭ şi schiloḑĭ. Şi se vedeaŭ plângerĭ şi lucruri vrednice de tânguire făptuite atunce de dînşiĭ; iar desfrînărĭ şi lucrurĭ ruşinóse se săvîrşiaŭ multe, căci nu numaĭ că ruşinaŭ fetele şi femeile frumóse, ci şi pe babele cele bĕtrâne, şi pe acele înaintatele în ḑile le ruşinaŭ, grămădindu-şĭ pe capete focul cel nestins. Şi navălind ca hoţiĭ in mănăstirea nóstră, furând tóte giuvaerele câte le capĕtase şi sfarămând mormintele Domnilor (căcĭ obiceiul erà să se îngrópe aici cei rĕ-

posaţĭ dintre Domnĭ) şi stricând lespeḑile bisericeĭ, creḑênd să dobândéscă bogăţie de aur, puindu-şĭ numele de furătorĭ de lucruri sfinte şi de scormonitorĭ de morminte, s'aŭ întors, în aşteptarea drepteĭ pedepse a luĭ Dumneḑeŭ celeĭ din urmă. Căcĭ s'aŭ luat multe darurĭ făcute mănăstirii cucernice de către Domniĭ ceĭ de de mult şi plumbul cu care erà învĕlită biserica; aŭ stricat şi Mitropolia şi aŭ furat plumbul cu care erà învĕlită, şi aŭ distrus mănăstirea de la Argeş, cea fórte scumpă şi bogată, şi tóte sfintele mănăstiri şi mănăstirile de călugăriţe şi bisericile. Iar el, afurisitul de Báthory Gábor, s'a ridicat la atâta înălţime prea mare a furiei, saŭ maĭ curînd a nebunieĭ celei maĭ cu vîrf, în cât, gonind şi tăind cu suliţa, de călare, câniĭ, se făceà de rîsul tuturora; căcĭ ce om cu minte, şi pus încă să domnéscă peste popóre, trage cu suliţa în cânĭ, când merge pe drum? Nu e acésta o dovadă de apoplexie *(sic!)* şi de lipsă de minte? Şi ce să spun despre cele-lalte ruşinĭ făcute de dînsul? Căcĭ trebuià măcar, dacă erà cât de plin de necredinţă şi dacă nu-şĭ aşteptà rĕsplata faptelor, [trebuià] să se îngrijéscă cel puţin de dragostea alor sĕĭ, dar el a întrecut în rĕutate pe toţĭ tiraniĭ de odinióră. Iar noĭ, orfanĭ de Domn, în speluncĭ şi munţĭ, cum ḑice Pavel, şi în găurile pămîntuluĭ ascunḑêndu-ne, temêndu-ne de înfăţişarea luĭ Báthory Gábor, lipsiţĭ, apĕsaţĭ, maltrataţĭ, aşteptând vreme de pace, dacă va fi cu voia luĭ Dumneḑeŭ; stăpâniţi decĭ de aceste lucrurĭ groḑave şi luptându-ne cu ele, mergênd din loc în loc şi întorcêndu-ne, am venit la mănăstirea ḑisă Bistriţa, unde, aflând o peşteră fórte mare, în care nu puteaŭ pătrunde vrajmaşii, căci un singur om dovedesce să bată mulţĭ duşmanĭ, pentru strîmtórea şi greutatea de străbătut a loculuĭ, pregătise Dumneḑeŭ acésta pentru mântuirea nóstră de grozăviile ce ne ameninţaŭ şi de stăpânirea barbarilor; în care găsind sicriul ce cuprinde móştele prea sfinte ale luĭ Grigorie Decapolitul, pentru odihna şi bucuria nóstră a nenorociţilor, fiind atuncĭ stareţ al mănăstiriĭ pomenite Teofil, bărbat virtuos şi evlavios, care erà şi el de frică în speluncă; care ne-a primit cu iubire şi, îngrijind de tóte nevoile nóstre, ne-a cerut să facem nisce encomiĭ, adecă slujba Sfîntuluĭ, pentru slava luĭ Christos Dumneḑeul nostru, care a glorificat pe Sfînt şi ne-a ţinut până acum nevătĕmaţĭ şi neatinşĭ. Decĭ, de către rugăminţile pomenituluĭ bărbat înduplecaţĭ şi de rîvna către Sfînt, deşi trebuind să ne apucăm fără învĕţătură de lucrurĭ cu neputinţă de îndeplinit, am scris, cum vedeţi, acéstă lucrare necioplită, care geme de lipsă de sintaxă, de solecisme şi de barbarisme; căcĭ rîvna scie adese-ori să învingă orînduiala, şi iubirea arată vitejĭ şi pe ceĭ fricoşĭ. Trebue spus decĭ pe scurt cum s'aŭ adus móştele Sfîntului în Ungro-Vlachia, apoĭ ast-fel trebue aduse cele cu privire la Şerban spre lămurire. Inainte de a cucerì Sultanul Constantinopole, călugăriĭ din mănăstirea unde eraŭ móştele Sfîntuluĭ, luându-le, aŭ plecat în Bulgaria şi le-aŭ pus în altă mănăstire, unde a săvîrşit de obiceiŭ şi minunĭ multe. Pătrunḑênd, de altmintrelea, pretutindenea vestea, a auḑit despre el şi Barbu, Banul Craioveĭ, care erà unchiul luĭ Basarab, ce domnià atuncĭ în Ungro-Vlachia şi care de curînd ridicase din te-

melie mănăstirea Bistriţeĭ; care o împodobise cu darurĭ şi cu scumpe odóre şi cu vestminte sfinte şi cu icóne îmbrăcate cu argint, şi-ĭ dăduse multe veniturĭ şi moşiĭ pentru întreţinerea monachilor de pe vremurĭ; a dorit [decĭ] să aducă móştele Sfîntuluĭ şi să le hărăzéscă cucerniceĭ mănăstirĭ. Şi, silit de dorinţa sa din inimă, încercând de maĭ multe orĭ, nimic n'a folosit, pentru paza sigură a celor de acolo; şi decĭ, după îndemnul luĭ Dumneḑeŭ, prin rugăciune şi dar de aur, şi cheltuială cât maĭ multă, a dobândit ce dorià, şi Bistriţa a avut móştele prea sfinte. In care zac cu cinste, isvorînd tămăduire. Şi, de frică, saŭ, maĭ bine, de prigonire, părinţiĭ mănăstiriĭ le adusese în spelunca în care eram şi noĭ. Căcĭ, străbătênd frica barbarilor, ce ne ameninţà, prin rugăciunile luĭ, am ajuns la ţĕrmul cel liniştit al păciĭ. Căcĭ Şerban-Vodă, ḑis şi Radu, cum am spus, fiind fugar din pricina luĭ Báthory Gábor, în Moldova, a fost primit de către Domnul de acolo, Constantin, şi adunând óste dintre Leşĭ şi Cazacĭ şi Muntenĭ, chemând în ajutor pe Dumneḑeŭ, a venit împotriva luĭ Báthory Gábor şi, începêndu-se răsboiŭ fórte mare, la cea dintâiŭ lovire, cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ, a sfărâmat cu totul pe duşmanĭ şi a distrus şi maşinele lor de răsboiŭ cele meşteşugite şi şanţul şi tótă falanga, dându-ĭ rĕsplata. Şi fugarul de odinióră, cu puterea celuĭ ce a fugit în Egipet, a pus pe fugă pe vrăjmaş şi l'a adus [pe acesta] să dea dosul, şi l'ar fi prins, dacă ertarea luĭ Dumneḑeŭ, saŭ, maĭ degrabă, o priveghere a Diavoluluĭ, nu l'ar fi ocrotit şi nu l'ar fi mântuit în cetatea Sibiiuluĭ, cu fórte puţinĭ ostaşĭ, iar ceĭ-lalţĭ fiind ucişĭ, în numĕr de douĕ-ḑecĭ de miĭ de ómenĭ numĕraţĭ pe şesul de lângă Braşov; fiind aruncaţĭ morţiĭ aceştia la paserĭ şi la dobitóce; de carĭ făcêndu-i-se milă biruitoruluĭ, puse să-ĭ adune în grămadă şi să se facă un mormînt acoperit cu ţĕrînă; care făcêndu-se, înălţă un stâlp de-asupra, care să se vadă de departe, spre a vecînicì nebunia luĭ Báthory Gábor şi cele făcute în chip nelegiuit de dînşiĭ. Căcĭ, semĕnând fără-de-lege, aŭ cules maĭ fără-de-lege stîrpiciunea nebunieĭ lor şi greutăţile faptelor lor. Decĭ, în acéstă luptă a perit Imreffy, om fórte crud, molipsit de eresul epicureic saŭ, maĭ bine, de necredinţa în Dumneḑeŭ; care [Imreffy] sfătuià pe nebunul de Báthory Gábor la fapte rele şi la fel de fel de lucrurĭ ticălóse împotriva creştinilor. Şi [a perit] şi un altul, Raţ Giurgi anume, care se păreà că se ţine de creştinĭ şi se făceà că e drept credincios, dar la întins curse şi la turburărĭ şi la trădărĭ erà cel maĭ şiret şi maĭ priceput. Dar s'a prins în cursele pe carĭ le pregătise cu meşteşug şi a căḑut în laţurile pe carĭ le întinsese; de óre-ce, căḑênd cel dintâiŭ în luptă, i s'a tăiat capul, care s'a şi atârnat pe pórta cetăţiĭ Braşovuluĭ, sus, arătând în vederea tuturor intrigile şi şiretlicurile dintr'însul, spre ruşinea-ĭ vecînică. Căcĭ înainte de a pornì nebunul cu óste asupra nóstră, [Raţ] acesta, luându-şĭ faţă creştinéscă [şi] făţărind adecă prietenie pentru Domn, a venit la dînsul şi, spionând tótă nepregătirea acestuia, şi că n'aveà nicĭ un gând de răsboiŭ, îndemnând pe nebun şi încredinţându-l că trebue să îndrăsnéscă, s'a luptat împotriva nóstră, făcênd lucrurile smintite carĭ s'aŭ însemnat maĭ sus. Căcĭ, dacă n'ar fi fost acesta să spioneze, nicĭ acela n'ar fi venit;

căcĭ înainte de acésta se temeà de Domn, ca nu cum-va să cadă [şi el], cu îngâmfarea, în nenorocirile carĭ s'aŭ întîmplat luĭ Székely. Aşà fiind aceste lucrurĭ, să vorbim de alta. Şerban fiind gonit cum s'a spus şi viind Báthory Gábor şi prădând, şi toţĭ fugind dinaintea mânieĭ luĭ şi căutându-şĭ scăpare, ceĭ maĭ mulţĭ s'aŭ adăpostit lângă malul Dunăriĭ, în locurĭ de pădurĭ şi de trestiĭ; iar alţiĭ s'aŭ şi înnecat de furia celor ce-ĭ goniaŭ din urmă; şi mulţĭ, trecênd Dunărea, s'aŭ pus sub adăpostul Sultanuluĭ; unde, adunându-se la un loc spre a se sfătuì în privinţa mântuiriĭ lor a tuturora şi stând la vorbă, s'aŭ hotărît să céră de la Sultan prin scrisorĭ şi solĭ a li se trimite Domn, după obiceiul cel vechiŭ, fiind în stare Sultanul să scótă pe nebunul de Báthory Gábor din ţéră şi din Scaun şi să-l întórcă înapoĭ la casa luĭ, şi ţéra nóstră s'o scótă de sub tirania luĭ. Şi începĕtor al acestuĭ cuget a fost Luca, prea sfinţitul Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ, om bun şi de credinţă, avênd din fire o inimă veselă, crescut din fragedă vîrstă în starea monachicéscă şi deprins fórte la caligrafie, trăgêndu-şĭ némul din Cipru, şi cu dînsul toţĭ boeriĭ din ţéră, carĭ se ḑic şi Roşiĭ, cu preoţiĭ şi poporul, care se adăpostise acolo; carĭ înduplecând pe unul Pană Vistierul, Albanes, ce scià bine limba turcéscă; alegêndu-l decĭ pentru acéstă însuşire, dându-ĭ scrisorĭ şi cererĭ către Sultan, îl trimiseră. [Printr'însul] vor cere ca Domn pe fiul luĭ Mihnea-Voevod, care şi el se chemà Radu, şi prin acesta vor scăpà de tirania luĭ Báthory Gábor. [Pană] se duse decĭ de-adreptul la Constantinopole şi, dând Sultanuluĭ scrisorile şi cererile şi spunênd după cuviinţă cu durere tirania luĭ Báthory Gábor şi câte rele le sufere ţéra de la Ardelenĭ, a făcut pe Sultanul să-ĭ fie milă, şi trimeţênd Sultanul cu hotărîre pe acel Radu-Vodă, dându-ĭ domnia, l'a trimis să stăpânéscă Ungro-Vlachia, scriind la beiĭ din vecinătate că, dacă cine-va ar îndrăsnì să-ĭ stea împotrivă, eĭ să încépă îndată răsboiŭ şi să-ĭ împrăştie până în sfîrşit; precum şi nebunuluĭ de Báthory Gábor scriindu-ĭ cu ameninţările cuvenite, îl făcù să se întórcă înapoĭ cu pace. Intorcêndu-se decĭ acesta înapoĭ şi Radu-Voevod venind şi stăpânind, fie-care dintre noĭ adunându-se de prin locurile ascunse unde ne adăpostisem, am dobândit iarăşĭ lucrurile nóstre; dar eram cuprinşĭ în acelaşĭ timp de supĕrare şi de bucurie: de bucurie pentru liberarea nóstră a tuturora şi pentru că aveam Domn între noĭ; iar de supĕrare pentru cucerirea ţĕriĭ şi pentru arderea şi nimicirea eĭ, şi pentru sfărămarea mănăstirilor şi caselor, şi pentru strîngerea şi prădarea celor ce le aveam ale tuturora. Acest Domn Radu-Voevod erà fiul luĭ Mihnea-Voevod, născut în ţéra acésta; iar tatăl sĕŭ căḑuse din domnie prin intriga unuĭ ticălos, anume Banul Ioan, care, iubit de ceĭ maĭ dintăiŭ dregătorĭ din Constantinopole, înduplecându-ĭ prin darurĭ şi clevetirĭ, l'a dat jos de pe tron şi l'a adus cu de-a sila la Constantinopole, ameninţându-l că-l va face să péră de mórte amară: iar acela, cu sufletul slăbit de frică, a renegat cele cucernice şi a şi murit pe vremea aceea. Rĕmâind decĭ copilul orfan, nepărăsind legea cea dréptă, a fost trimis în Italia şi a fost dat acolo la şcólă; învĕţând pe deplin carte elinéscă şi grecéscă, se întórse iarăşĭ la Constantinopole şi se face

cunoscut Sultanuluĭ, care-ĭ dă şi tain pentru traiŭ, vieţuind împreună şi întovărăşind pe Paşiĭ Sultanuluĭ, luptându-se cu Perşiĭ şi cu Nemţiĭ. Pe lângă acestea, a maĭ învĕţat şi carte şi limbă arăbéscă, în cât ceĭ ce-l ascultaŭ nu credeaŭ că e de alt ném, pentru frumuseţea graiuluĭ sĕŭ. Firea-l făcuse în tóte pe acesta fórte priceput, aşà că, dacă nu s'ar fi îndeletnicit cu grijile lumescĭ, ci s'ar fi dat cultureĭ literelor, ar fi ajuns un mare filosof, pentru multa cucernicie ce o aveà. Şi erà şi milostiv cu supuşiĭ, dăruindu-ĭ cu binefacerĭ, şi erà fórte iubitor de călugărĭ. Căcĭ, înnoind şi reparând mănăstirea nóstră, care fusese distrusă şi stricată de năvălirile Ardelenilor, cum s'a ḑis, [făcênd-o] cum se vede acuma de departe, împrejmuind mitropolia cu ziduri ca o cetate, urmând pilda părinţilor şi bunilor sĕĭ, carĭ pe timpurile lor aŭ îngrijit de tóte mănăstirile din Ţéra-Românéscă, iar pe unele le-aŭ ridicat din temelie; căcĭ erà din ném bun din strămoşĭ, din Domnĭ cobo-rîndu-şĭ spiţa, pentru care şi Scaunul l'a moştenit şi bunele deprinderĭ. Dar iarăşĭ nu ne-a lăsat sórta să ne odihnim, saŭ, maĭ bine, greşelile nóstre s'aŭ amintit înaintea luĭ Dumneḑeŭ şi, precum ḑice Scriptura, aŭ ajuns la urechile Domnuluĭ Sabaot. Căcĭ oştile luĭ Şerban, ridicându-se de-odată, l'aŭ făcut pe [Radu] acesta să fugă, şi s'a adăpostit în cetatea Giurgiuluĭ; căcĭ i-aŭ întins curse Roşiĭ şi tóte oştirile, călcându-şĭ în picióre jurămintele. In nădejdea luĭ Şerban s'aŭ ridicat, pentru a se adunà cu dînsul şi a-şĭ plătì înfrângerea asupra Ardelenilor şi ca să-şĭ răsbune împotriva lor; care s'a şi întîmplat îndată. Ci uite Dumné-ta Pronia luĭ Dumneḑeŭ, care cântăresce fie-căruia faptele sale! Pornind decĭ aceştia împotriva Ardelenilor, şi bătêndu-ĭ, şi gonind cu ruşine pe nebunul de Gábor, toţĭ se întorc acasă; numaĭ Şerban, lăsat singur cu Leşiĭ, a pornit spre Moldova; iar ceĭ din jurul luĭ Radu-Voevod, gonindu-l pe acesta, şi ucigênd cu sabia pe Leşĭ şi răpind caiĭ ceĭ maĭ frumoşĭ şi podóbe, s'aŭ întors cu biruinţă, lăsându-l pe acesta singur singurel, cu fórte puţinĭ. Iar Radu-Voevod fără frică şi în liniştea cea maĭ desăvîrşită se întórse cu biruinţă la Tîrgovişte, luându-şĭ în stăpânire Scaunul. Iar oştile tóte, cu Roşiĭ, venind, i s'aŭ închinat, cerênd ertare pentru trădarea lor. Iar el, cunoscênd că trădarea lor nu erà cu voe, ci pentru a-şĭ rĕsbunà pe Ardelenĭ, pentru lucrurile fórte ruşinóse ce făcuse aceia, i-a ertat, puindu-ĭ să jure de isnóvă. Aicĭ mĕ minunez de bunătatea acestuĭ om. Pe acesta toţĭ, înţelegêndu-se între sine, l'aŭ adus să domnéscă peste dînşiĭ, înduplecând pe Pană Vistierul şi cerêndu-l în scris de la Sultanul; şi, întărind legătura cu jurămînt, prin trădare l'aŭ dat jos; iar el, trecênd tóte cu vederea, lăsându-ĭ în pace, a uitat, cum se şi cuvenià, de ocara ce i-o făcuse. Tot atuncĭ s'a întîmplat şi o altă uneltire, din partea luĭ Bărcan Stolnicul şi a altor şépte, carĭ făcuse legătură jurată să se ridice de-odată asupra Curţiĭ pe vremea când boeriĭ se duc spre casă, să ucidă numaĭ pe Domn şi să proclame ca Domn pe un Cămăraş ḑis Michaiŭ; apoĭ să nimicéscă cu sabia pe toţĭ Greciĭ; căcĭ Domnul iubià pe Grecĭ şi-ĭ îngrijià, fiind-că a fost slujit de dînşiĭ în Grecia şi în Italia şi în Constantinopole; şi, unde ar fi fost el pornit la răsbóie, stăteaŭ cu dînsul şi suferiaŭ

împreună cu el, dispreţuind primejdia. Ci uite Dumné-ta iarăşĭ Pronia luĭ Dumneḑeŭ, care, cum ḑice Scriptura, împrăştie gândurile popórelor şi calcă voia Domnilor şi păstréză pentru dînşiĭ o singură voinţă, ca să nu se verse sângele nevinovat şi drept, nicĭ să se arunce în Iad sufletul celor cuvioşĭ. Indată decĭ s'a cunoscut gândul lor şi şi-aŭ luat pedépsa cuvenită, fiind daţĭ morţiĭ şi cadavrele morţilor fiind aruncate dincolo de pórtă, hrană cânilor. De carĭ milostivindu-se Domnul, a poruncit să se învrednicéscă de îngropare şi de pomenirile după obiceiŭ. Decĭ, de atuncĭ, trăind în pace Domnul, şi-a uitat de grijĭ. Iar Constantin Voevod, Domnul Moldoveĭ, a fost luat în ură de Sultan, pentru că ajutase pe Şerban a călcà poruncile date de dînsul luĭ Radu-Voevod al nostru; [decĭ] l'a scos din domnie şi din Scaun şi în locul luĭ a pus pe altul, Ştefan, să domnéscă peste Moldovenĭ. Iar Constantin n'a stat să se odihnéscă, ci, strîngênd óste fórte grea, adunând Leşĭ şi Cazacĭ, împotriva luĭ Ştefan a pornit să se lupte. Iar şi Ştefan, strîngêndu-şĭ puterile, stătù împotriva luĭ Constantin, şi l'a bătut cu totul, prinḑêndu-l viŭ, şi a tăiat cu sabia pe toţĭ boeriĭ. Insă nebunul de Báthory, căḑênd în atâtea nenorocirĭ şi primejdiĭ, n'a voit să se împace şi să se astâmpere; ci, iarăşĭ strîngênd óste, împotriva nóstră voind să vie din noŭ şi avênd gust să ne arunce iarăşĭ în relele cele de maì înainte, Domnul îl pîrî în scris către Sultanul şi, plângêndu-se cu temeiŭ despre planurile luĭ, Sultanul s'a pornit cu mânie, mirându-se de nebunia aceluĭ om, care nu voià să se împace (căcĭ, cum ḑice proverbul, Arapul nu se face alb), şi a scris către vecinĭ şi către Domnul Moldoveĭ, Ştefan, să pornéscă împotriva luĭ. Şi strîngênd Domnul puterile sale, luând cu dînsul şi pe Ştefan al Moldoveĭ şi pe beiĭ megieşĭ, pornesce spre Ardél, în şesurile cetăţiĭ Braşovuluĭ puindu-şĭ corturile. Iar ceĭ de pe lângă nebunul de Báthory Gábor, vĕḑênd puterile alor noştri şi cunoscênd că nu pot să stea împotrivă, împrăştiându-se toţĭ, pentru mântuirea lor înşilor, s'aŭ sfătuit să iee o hotărîre bună. Li s'a părut că le-ar fi de folos să pérdă pe nebunul acesta şi să nu se strice de duşmanĭ tótă ţéra Ardéluluĭ, împreună cu ceĭ cuminţĭ dintr'însa. Pentru care, ucigêndu-l cu sabia, aŭ pus capĕt răsboiuluĭ; şi s'a întors fie-cine la ale sale cu pace: Ştefan în Moldova, iar Domnul la noĭ. Pe care vĕḑêndu-l aevea, mult ne-am bucurat, mulţumind luĭ Dumneḑeŭ celuĭ din Inălţime.

STIHURĬ POLITICE

ALE AUTORULUĬ CĂTRE DOMN.

Acestea, Dómne, de către mine ţie cu iubire
Ţi s'aŭ scris, ca să sciĭ cele săvîrşite.
Iar acum mulţumesce luĭ Dumneḑeŭ în fie-ce ḑi,
Celuĭ ce te-a învrednicit a sta în Scaunul

A căruĭ moştenire o aĭ din strămoşĭ.
Cu fapte bune slujesce-l, cum e legea.
Intâiŭ păzesce credința către dînsul,
Fără care nime nu se învrednicesce de viéță,
Fără numaĭ începětorul celor bune,
Fiul ce s'a născut dintr'însul dintru început şi
Duhul cel sfînt, numaĭ
Din Tată purces; aşà să credĭ.
Lumina întreită să-țĭ fie Dumnedeŭ singur,
Neturburat, neschimbat, unul în firea sa.
In singurul iarăşĭ al Treimiĭ fără început
Fiŭ crede, în cel ce s'a întrupat
Din prea curata pururea Fecióră,
Şi, luând trup, a rěmas ce fusese.
Mórtea pe cruce şi mormîntul de bună voe
A suferit pentru noĭ din porunca luĭ însuşĭ;
Ci a înviat a treia di, fiind Dumnedeŭ vecĭnic,
Inviând cu dînsul morțiĭ véculuĭ,
Şi s'a înălțat către Tatăl în slavă,
Şi iar va venì, judecător al lumiĭ;
Va rěsplătì pe uniĭ, iar pe alțiĭ îĭ va pedepsì cu foc,
Va da fie-căruĭ după vrednicie.
Infióră-te audind şi de însuşĭ judecătorul tĕŭ,
Care va venì să judece cele făptuite;
Sîrguesce-te a-l slujì în fapte bune,
Vrednic fiind socotit a-ĭ eşì înainte,
Pregătindu-țĭ candela de unt-de-lemn.
Căcĭ nicĭ schiptrul, nicĭ diadema slaveĭ,
Nicĭ cununa crăieĭ nu póte
Cu totul să cumpere, decât puterea în fapte.
Către Dumnedeŭ însuşĭ mě rog şi eŭ
Să-țĭ dee tóte spre mântuire:
Suflare şi viéță şi biruință asupra duşmanilor,
Apoĭ şi traiul cel lung şi fără bětrânеță,
Şi de împěrăția cerurilor să te învrednicéscă.
Acum şi pururea şi în veciĭ vecilor.
Amin.

In ce legăturĭ acum staŭ «Acolutia» ce am publicat înainte şi «Povestirea» ce precede? Nu sciŭ unde se oprià cea dintâiŭ, întreruptă în manuscript înaintea lupteĭ a doua de la Braşov. Se póte ca şi «Acolutia» să fi mers tot aşà de departe ca şi cronica. Dar acésta din urmă e maĭ bogată în amănunte şi, pe alocurea, maĭ limpede ca

formă, rĕmâind în aceeaşĭ vreme identice saŭ aprópe identice părţĭ fórte întinse din amîndouĕ.

Limpeḑiciunea maĭ mare a formeĭ în cronică ar fi, singură, o dovadă despre prioritatea «Acolutieĭ». Dar maĭ este şi alta, care hotărĕsce întrebarea. Faptele istorice expuse în «Acolutie» sunt necesare pentru a înţelege de ce Mitropolitul Mateiŭ a fost adus să scrie în versurĭ laudele Sfîntuluĭ Grigorie Decapolitul. Dar în «Povestire» sunt cu totul fără rost spusele relative la sfînt, la aducerea móştelor luĭ în Ţéra-Românéscă, mulţimea de detaliĭ hagiografice, carĭ întrerup un timp expunerea strict istorică. E evident că Mateiŭ, gătind pentru învĕţatul Radu Mihnea un plăcut poclon literar şi nefiind dispus să se apuce de o nouă operă, a prefăcut, întregind-o şi îndreptând-o ca formă, «Acolutia», pe care tot el o redactase cu cât-va timp înainte. O probă şi maĭ evidentă a acestuĭ lucru e o frasă cu totul nepotrivită pentru cronică, frasă pe care transcrierea «Acolutieĭ» anterióre o explică însă fórte bine. In opera sa a doua, Mateiŭ greşesce de spune la începutul povestiriĭ privitóre la Sfîntul Grigore: «de către rugăminţile pomenituluĭ bărbat înduplecaţĭ şi de rîvna către Sfînt... *am scris*, *cum vedeţĭ*, *acéstă lucrare necioplită*» etc. E în tocmaĭ frasa din «Acolutie», şi locul eĭ erà numaĭ acolo.

Importanţa croniceĭ în prosă a luĭ Mateiŭ nu e mică. El povestesce în adevĕr, pe scurt, evenimentele răsboinice, şi întréga lucrare are înfăţişarea unuĭ resumat. Dar sunt unele amănunte de viéţă înternă, de istorie de intrigĭ şi conspiraţiunĭ, de pregătirĭ tăinuite ale întîmplărilor, pe carĭ le găsim numaĭ aicĭ. Pentru a înţelege complet de ce Radu Şerban, învingĕtorul din 1611, şi-a căutat scăparea în fugă, trebue cunoscute disposiţiunile «ţĕriĭ» oficiale faţă de dînsul, şi acestea se pot cunósce numaĭ din «Povestirea» de faţă.

Mateiŭ al Mirelor a maĭ scris însă, precum s'a spus înainte, şi o cronică maĭ întinsă, în versurĭ. Să vedem legătura în care stă opera ce publicăm acum cu cea retipărită de Papiu Ilarian şi de d-l Legrand.

Cronica în versurĭ tractéză mult maĭ pe scurt suirea pe tron a luĭ Radu Mihnea. In schimb, expediţiunea din 1611 cuprinde acolo maĭ multe amănunte decât «Povestirea» nóstră. Conspiraţiunea luĭ Bărcan e expusă cam în aceleaşĭ proporţiunĭ în amîndouĕ lucrările. Acelaşĭ lucru se póte spune despre campania luĭ Radu Mihnea în Ardél, unde, împreună cu Turciĭ şi Moldoveniĭ, el ajută la stabilirea luĭ Bethlen Gábor în locul desorientatuluĭ şi capriciosuluĭ Báthory. În «Povestire», tentativa de domnie naţională, anti-grecéscă, a luĭ Bărcan e expusă fără

multe reflecţiunĭ personale; în cronica rimată, dimpotrivă, prelatul grec folosesce prilejul pentru a amintì Românilor meritele culturale şi religióse ale Grecilor, «creştiniĭ de Grecĭ, pe carĭ trebue să-ĭ iubéscă şi să-ĭ onoreze, căcĭ sunt ném sfînt, ném binecuvîntat, ném prea ortodox, cinstit de toţĭ», şi a îndemnà pe compatrioţiĭ seĭ oploşiţĭ la Curtea luĭ Radu-Vodă saŭ hrănindu-se în ţéră să tracteze maĭ cruţător pe «săraciĭ aceia carĭ ne ţin şi ne cinstesc (ἀποκοιτάζουν) şi, de voie saŭ de nevoie, ne ḑic: «jupâne». (1)

II.

Sub signatura F 104, Biblioteca Regală Publică din Dresda posedă un volum de miscelanee italiene, intitulat *Varia italica.* In acest volum, de la fóia 94 înainte, se cuprinde o biografie a luĭ Gaşpar Gratiani, Domn al Moldoveĭ de la 1619 la 1620, biografie scrisă de unul dintre secretariĭ acestuia, Giovanni-Battista Malbi.

La dreptul vorbind, opera se compune din două părţĭ bine deosebite. Cea dintâiŭ e traducerea de către secretar a uneĭ «Zeitung» trimésă din Moldova la Viena pe timpul când Gratiani, îmbĕtat de speranţe de neatârnare, chemà Europa creştină în ajutorul sĕŭ şi căutà s'o intereseze pentru planurile sale de eliberare. Numaĭ acesteĭ părţĭ i se aplică titlul pe care copistul volumuluĭ din Dresda îl dă întregeĭ lucrărĭ, titlu care în traducere românéscă sună ast-fel: «Povestire şi scirĭ veridice din Moldova, cum prea luminatul şi nobilul Prinţ şi Domn, Domnul Gaşpar Gratiani, Prinţ al Moldoveĭ, Duce de Naxos şi Domn de Paros, a liberat de robia turcéscă acea ţéră mănósă şi prea îmbelşugată. Traduse din limba nemţéscă în care fură scrise şi trimise la Viena de domnul Giovanni-Battista Malbi, secretar al pomenituluĭ Prinţ, din cuvînt în cuvînt, după chiar originalul.»

Povestirea merge în acéstă «gazetă» până la începutul luĭ Septembre 1620, când expediţiunea turcéscă de represiune se aşteptà numaĭ. In sfîrşit, se spune că opusculul e format din scirĭ trimese, nu scim de unde, la datele de 3, 4, 5 şi 28 Septembre, şi se reproduce în traducere însemnarea loculuĭ de tipărire: Viena, Georg Gelbhaar, 1620.

Vine apoĭ un titlu, nu tocmaĭ potrivit, pentru partea a doua: «Urméză sfîrşitul expuneriĭ de maĭ sus şi capĕtul la care aŭ ajuns acele turburărĭ». In realitate, de aicĭ începe partea originală a luĭ Malbi, care nu-şĭ légă câtuşĭ de puţin povestirea de acea dată în *Zeitung*, ci începe înşirarea evenimentelor din scurta carieră domnéscă a pa-

(1) Papiu, I, p. 335-6.

tronuluĭ sěŭ de la originile neînţelegerilor dintre Polonia şi Pórtă, cadru de istorie generală, din care se desface incidentul tragic al revolteĭ luĭ Gaşpar-Vodă. Malbi nu se opresce cu anul 1620, ci, trecênd maĭ departe, conduce firul povestiriĭ până la încheiarea păciĭ din 9 Octobre 1621 între cele douĕ Puterĭ beligerante.

In manuscript, numele luĭ «Malbi» e scris «Malbi». Cunóscem numele a doĭ dintre secretariĭ luĭ Gratiani: unul era un Italian din Pistoia, Ioan Amati, în aceeaşĭ vreme Mare-Cămăraş şi principal ministru al Croatuluĭ italianisat. Amati aveà în Moldova un fiŭ, Annibale, care fu numit de Gratiani Pârcălab de Hotin. Acesta din urmă dădù Polonilor Hotinul după peirea stăpânuluĭ sěŭ şi se retrase, suferind multe ostenelĭ, în patria sa. Ioan însă, care se găsià împreună cu Gaşpar-Vodă în tabăra de la Ţuţora, îl întovărăşì în fugă şi se înnecă în apa Prutuluĭ. (1) Afară de acéstă din urmă informaţiune, cele-lalte sunt luate din însăşĭ lucrarea luĭ «Malbi».

Enigmaticul «Malbi» trebue să fi fost deci un secretar inferior, subordonat luĭ Amati. Credem că i-am găsit numele adevěrat. «Malbi» ar fi o prescurtare pentru «*Montalbani*». Scim că un Giovanni-Battista Montalbani saŭ Montalbano a scris un tractat despre Turcĭ, intitulat «Rerum Turcicarum commentarius, authore Ioanne Baptista Montalbano, Bononiense, phil. et iur. v. d.». Opera acésta, care cuprinde şi lucrurĭ folositóre relative la istoria nóstră, a apărut la Leyda în anul 1630, ca parte din culegerea: «Turcici Imperii Status seu Discursus varii de rebus Turcarum». Ea se cuprinde şi în a doua ediţiune, adaosă, a aceleiaşĭ culegerĭ, ediţiune care eşì, în 1634, tot la Leyda şi în acelaşĭ format in-12, cu titlul de: «Turcici imperii Status; accedit de regnis algeriano atque tunetano commentarius». (2)

Dovedile pentru identificarea luĭ «Malbi» cu Montalbano sunt următórele douĕ:

Intâiŭ, Montalbano a fost şi el secretar al luĭ Gratiani, şi acésta o scim dintr'un raport inedit al baileluĭ veneţian Giorgio Giustiniano, care l'a cunoscut la Constantinopole, în luna luĭ August 1621. La acéstă dată, Montalbano negocià cu Turciĭ în numele Regeluĭ Spanieĭ, şi misiunea acésta, care erà secretă, îĭ fusese încredinţată de Vice-Regele Neapoleĭ, pe lângă care trăià, cu o léfă destul de însemnată. Giustiniano ne spune, în acest raport din 27 August, prins în cale de Imperialĭ, că negociatorul, care aveà în aparenţă numaĭ

(1) Hurmuzaki, IV², p. 339, nº CCCCXXIX; *Fragmente*, III, p. 77.
(2) A treia e a luĭ Cuspinianus *(De Turcarum origine*, Leyda 1654, in-12).

sarcina de a rĕscumpĕrà nisce robĭ, erà fiul unuĭ tată german — ceea ce ar explicà de unde scià limba germană, din care a tradus «gazeta» pomenită maĭ sus—şi dintr'o mamă italiană din Bologna. Scià, urméză bailul, maĭ multe limbĭ, şi turcesce puţin, şi «fusese secretar pentru limba latină pe lângă Gratiani, Domnul Moldoveĭ» *(et è stato secretario della lingua lattina del Gratiano, principe di Moldavia).* In tinereţe, servise, cu douĕ sute de ómenĭ, sub proveditorul veneţian Andreiŭ Paruta. (1) Esact aceleaşĭ lucrurĭ le spune şi Thomas Roe, ambasadorul engles la Pórtă. (2)

Iată acum şi cea-laltă dovadă. Autorul biografieĭ luĭ Gratiani povestesce că într'o luptă din Iunie 1621 Turciĭ luară de la Polonĭ 650 de care de argintărie şi adaoge că acésta făcù pe Sultanul Osman să opréscă pe aĭ sĕĭ de a maĭ duce la răsboiŭ cu dînşiĭ hăţurĭ saŭ vase de argint şi să interḑică şi întrebuinţarea carelor, afară numaĭ pentru Paşĭ. Acest loc se găsesce tradus în latinesce aprópe în aceeaşĭ formă în «Commentarius». (3)

Dar póte că lucrarea asupra luĭ Gratiani e anunţată în cea-laltă. Vorbind pe scurt de Principate, Montalbano spune că ar dorì să descrie cu de-amănuntul aceste ţĕrĭ şi să povestéscă lucrurí petrecute sub ochiĭ sĕĭ în acele părţĭ, pe când aveà o situaţiune onorabilă acolo, dar le reservă pentru o operă pe care gândesce a o da la lumină în curînd. (4) Ar trebuì de admis, în acest cas, că descrierea Principatelor care se află în partea întâia din biografie e scrisă tot de Montalbano şi adaosă la traducerea raporturilor trimese la Viena. Saŭ póte că, în tótă acéstă parte dintâiŭ, Montalbano s'a tradus pe sine însuşĭ, deşì n'o spune explicit; şi el cunosceà de sigur destul de bine limba tatăluĭ sĕŭ pentru a trimete informaţiunĭ în nemţesce la Viena.

(1) Acest raport face parte din corespondenţa Archiducelui Maximilian, care va apăré ca partea întâia a volumuluĭ XII din Hurmuzaki.

(2) Thomas Roe, *Relation of the success of the Polish warre, Negotiations.* Neputênd vedé cartea însăşĭ, sunt silit a trimete numaĭ la resumatul, fórte pe larg, din Zinkeisen, IV, p. 238—9.

(3) Cf. cu povestirea pe care o dă biograful la data de 1621 următorul loc din «Commentarius»: «Veritus imperator ne ea quae Turcis incitamenta victoriae fuerant, perniciem allatura eisdem aliquando essent, solemni vetuit decreto ne quis in posterum nisi certam auri argentive summam trahere, argenteum ephippium gemmisque ornata lora tenere, currumve in bello, Passis ac Sangiakis exceptis, ducere posset» (p. 36 din ed. 2-a).

(4) «Avebatque animus sigillatim eas [regiones] describere atque alia multa partium illarum scitu digna, quae per aliquod tempus praesenti, non sine aliqua auctoritate, mihi vidisse ac cognovisse licuit, ni opere in alio, cui lucem meditor brevi, peculiaris ac distincta illarum esset descriptio apponenda» (p. 91).

Lucrarea luĭ Montalbano e plină de lucrurĭ nouě saŭ puse în lumină nouă. A le compară la fie-ce moment cu spusele altor isvóre e maĭ greŭ şi maĭ puţin comod pentru cetitor decât a spune de la început, pe scurt, informaţiunile pe carĭ ni le daŭ isvórele tipărite până acum asupra persóneĭ, domnieĭ şi revolteĭ luĭ Gaşpar Gratiani.

Acest Domn efemer, imprudent şi fără de noroc, nu erà Italian saŭ German din Graz, după cum s'a spus până astăḑĭ, pe basa afirmaţiuniĭ luĭ Miron Costin şi a unor isvóre polone maĭ târḑiĭ. (1) «Gratschaz» nu e Graz, ci o localitate din Croaţia, pe care Adam Wenner von Craillsheim, care merse, în suita ambasadoruluĭ imperial Cernin, cu Gratiani, până la Constantinopole, în 1616, o numesce «Gradischad». (2) Că erà Croat nu încape îndoială. Wenner îl califică lămurit «ein Crabat». Miron Costin ni-l înfăţişéză vorbind «sêrbesce». (3) La Curtea sa se grămădise un mare numěr de Ragusanĭ, alăturea cu câţĭ-va Italienĭ, toţĭ ómeniĭ sěĭ de încredere. Montalbano spune că patronul sěŭ erà «nobil croat». (4) In sfîrşit, vestitul poet Ioan Gondola (Gundulić) din Ragusa, în poema sa *Osman*, în care descrie acţiunile Sultanuluĭ Osman II, pomenesce pe «Gaşpar *Milostić*, născut în Croaţia, ajuns, fie prin cunoscinţele sale, fie prin noroc, Domn la Dunăre». (5)

Dar încă în secolul al XVII-lea, câte-va deceniĭ după mórtea luĭ Gaşpar-Vodă, s'a găsit cine-va care să proteste în cunoscinţă de causă contra celor ce făcuse, în cărţĭ recente, un German din Graz din acest Croat. Kobierzycki îşĭ publicase la 1655 Istoria luĭ Vladislav IV,

---

(1) Hasdeu, în *Rev. Nouă*, I, p. 321—2; Xenopol, III, p. 501. Reprodusesem şi eŭ părerea pripită a d-luĭ Hasdeu în *Archiva Societăţiĭ sciinţifice şi literare din Iaşĭ*, III, p. 648. — Póte originea păreriĭ a doua să fie în cronica luĭ Petricius (Engel, *Moldau*, p. 256, nota f).

(2) *Ein gantz new Reysebuch von Prag aus biss gen Constantinopel, das ist Beschreibung der Legation und Reise, welchevon der Roem. Kays... M... an den tuerckischen Käyser... abgeordnet... (1616--8), alles in vier Theil abgetheilt; selbsten mit Fleiss observirt unnd beschrieben* durch Adam Wennern von Crailssheim; Nürnberg, MDCXXII, p. 1: «neben einem adjungirten Commissario, Herrn Caspar Gratiano de Gradischad, ein Crabat und noch ein Christ».

(3) Kogălniceanu, *Letopiseţe*, I, ed. a 2-a, p. 269.

(4) V. maĭ departe, şi biografia ce urméză.

(5) Bogdanskoga vojevodu, | Gašparova, namjesnika, | dim Gaspara Milostića, | ki u hrvatskom rogjen kraju, | bi li znanje ali srića, | juz stolova na Dunaju». *Osman*, cântul al III-lea, versurile 19 şi urm. Pasagiul mi-a fost comunicat de d-l C. J. Jireček. — Gondola a murit la 1638. In aceste versurĭ se vorbesce de călětoria în Polonia, unde-l petrece Caimacamul luĭ Gaşpar, a Trimesuluĭ imperial turc Ali-Paşa Herţegovinénul.

în care scrià: «Praeerat Valachiae cum imperio Gaspar Gratianus, Germanus, ut ferunt, origine, Graetii in Styria natus». Un alt autor polon de reputaţiune, Wassemberg, în altă biografie regală recentă, spuneà aceleaşĭ lucrurĭ. (1) În acelaşĭ an 1655, şi tocmaĭ din causa ivirii şi propagăriĭ acestor erorĭ, un fost tovarăş de aventurĭ al luĭ Gratiani, o rudă a protectoruluĭ de tinereţe al acestuia,—Ioan Iancovic, şambelanul şi intimul Domnuluĭ, scrie în limba croată o scurtă biografie a luĭ Gratiani. În acéstă biografie, pe care un învĕţat tînĕr din familia croată a Orsicilor, ocrotitórea luĭ Gaşpar, o traduse în latinesce, închinând-o Regeluĭ Poloniei (2), se restitue, cu următórele amănunte, originea croată a Domnuluĭ.

Familia luĭ Gaşpar erà de origine din Bihac, pe Unna, în Bosnia. Oraşul fiind luat de Turcĭ (Aprilie 1592), părinţiĭ viitoruluĭ Voevod fugiră de acolo la Gradac[ac] lângă rîul Culpa, în vecinătatea oraşuluĭ Karlstadt. Aicĭ fu crescut Gaşpar, care luă de la a doua patrie a sa numele de «Gradczanin», latinisat pe urmă în *Gratiani*.

Tot din biografia luĭ Iancovic cunóscem, cu totul pe neaşteptate, tinereţea aventurieruluĭ. El fu luat în casa luĭ Ioan Orsic din Orsicagrad; apoĭ acesta îl cedă Margareteĭ «de Tabis», castelană de Sussed, fata luĭ Christofor Orsic. Aicĭ trăì o viéţă grea, Margareta, care erà vĕduvă, fiind o aspră stăpână. Perdênd la vînat un şoim, el se înspăimântă şi fugì la Agram; apoĭ, cu nisce negustorĭ, el se duse la Veneţia. In Veneţia stătù pe lângă ambasadorul engles din acest oraş: sir Henry Wotton (1604—10) saŭ sir Dudley Carleton (1610—6). (3) Din casa acestuia plecă la Constantinopole, cu ambasadorul luĭ Iacob I pe lângă Pórtă: póte Paul Pindar (1619). (4) Invĕţând bine turcesce, el schimbă repede întâia sa situaţiune de servitor *(obsonator)* cu acea, maĭ onorabilă, de interpret. Sciind, continuă Iancovic, croăţesce, italienesce şi nemţesce, fiind un bărbat chipos, cu înlesnire la vorbă, fu cerut ambasadoruluĭ, la plecarea acestuia, de către Sultan, în serviciul căruia şi intră, păstrându-şĭ credinţa catolică. Aşà ajunse Gaşpar interpret al Porţeĭ.

(1) Kobierzycki, *Historia Vladislai [IV]*, Danzig 1655, in-8⁰, p. 663. Reprodusă frasa şi în *Col. lui Traian*, I, n⁰ 4; Wassemberg, *Gestorum Vladislai IV... pars I*, ed. a 2-a, Danzig 1643, in-8⁰, p. 60: «Erat Gasparus Gratianus Graecii in Styria natus».

(2) Biografia luĭ Gratiani s'a tipărit în Hurmuzaki-Bogdan, III, p. 62 şi urm. Volumul e încă sub presă.

(3) Lista Trimeşilor englesĭ la Veneţia în Rawdon Brown, *L' Archivio di Venezia, con riguardo speciale alla storia inglese; Nuova collezione di opere storiche*, IV, Veneţia-Turin, 1865, p. 298.

(4) Hammer, IV, p. 534 şi Zinkeisen, III, p. 654.

Il cunóscem din alte isvóre (1) numaĭ de la începutul negociaţiunilor de pace carĭ aduseră încheierea tractatuluĭ turco-german din Viena, 14 Iulie 1615, confirmat solemn la 1-iŭ Maiŭ al anuluĭ următor. Gratiani, care se învrednicì, cel întâiŭ între raiele, a fi însărcinat cu o misiune diplomatică făţişă din partea Turcilor, se întîmpină regulat alăturĭ de céuşul turc trimis la Împĕrat. Avem multe scrisorĭ de la dînsul în calitate de «comisar» turcesc pentru pace, cea maĭ mare parte inedite. Croatul italianisat scrie într'o slovă frumósă şi elegantă scrisorĭ italiene bine redactate, în carĭ arată o iubire pentru creştinătate care sémĕnă une-orĭ a trădare şi a vînătóre după bacşiş. (2) Pentru trădare n'a fost pedepsit, deşì uniĭ dintre Turcĭ vor fi aflat-o, maĭ ales cu prilegiul vre-uneĭ beţiĭ a luĭ Gratiani, care în aceste împrejurărĭ aveà limba prea slobodă. (3) Dimpotrivă, înainte de Ianuarie 1617 el fu înălţat de patroniĭ sĕĭ din Constantinopole într'o situaţiune oficială, care-ĭ permiteà să se iscăléscă «Duce de Naxos şi Domn de Paros». Erà urmaşul dinaştilor veneţienĭ de odinióră aĭ Archipelaguluĭ şi, maĭ aprópe, succesorul celuĭ maĭ influent Evreŭ din Constantinopole în secolul XVI-lea, don Jose, şi el Duce de Naxos şi tributar «creştin» al Împĕratuluĭ, în timpurile sale. (4)

Dar Gratiani nu erà mulţumit cu coróna ducală şi cu darurile bănescĭ ale Curţiĭ din Viena. De la începutul succeselor sale diplomatice încă, el se gândise la Moldova, şi erà destul de bogat în banĭ şi prietenĭ — o tautologie aprópe, când vorbesce cine-va de Constantinopolea turcéscă — pentru ca s'o capete. (5)

In ḑiua de 4 Februarie 1619, el îşĭ atingeà scopul. Gaşpar-Vodă fu numit, mulţumită maĭ ales stăruinţelor a-tot-puterniculuĭ Skender-

---

(1) Călĕtorise şi în Veneţia. V. Hurmuzaki, IV², p. 380—1, n⁰ CCCXIV. Aveà un nepot în Germania (p. 379, n⁰ CCCCXII).

(2) Cf. Hurmuzaki, IV², p. 580 şi urm. Scrisorile inedite de carĭ am vorbit se află în corespondenţa Archiduceluĭ Maximilian şi vor eşì cu acésta.

(3) «Weil er im Trunke gar befremdlich auslässt». Fragmente de instrucţiunĭ imperiale, în Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 63. V. şi Wassemberg, p. 68 (alt-fel, povestirea de aicĭ e inventată adesea).

(4) Intâia scrisóre (inedită; v. nota 1), în care Gratiani ieà titlul de Duce e datată din 11 Februarie 1617. — Asupra luĭ don Jose, v. *Anal. Acad. Rom.*, seria 2-a, Mem. Secţ. ist., XVIII, p. 9 şi Zinkeisen, *Gesch. des osm. Reiches in Europa*, III, p. 373 şi urm.

(5) Din corespondenţa citată a Archiduceluĭ Maximilian se va vedé timpul de când încep stăruinţele sale pentru acest scop.

Paşa (1), Domn al Moldoveĭ, în locul luĭ Radu Mihnea, bolnav de ochĭ şi de frică în ajunul unor nouĕ ciocnirĭ turco-polone. (2) Purtând cuca pe cap, el străbătù călare Constantinopolea, printre mulţimea, căreia-ĭ aruncà banĭ mărunţĭ de argint, pentru a-şĭ face intrarea pompósă în conacul domnesc de la Bogdan-Serai. Deşì catolic, el fu uns la patriarchie şi făgăduì observarea obiceiurilor religióse ţinute de supuşiĭ sĕĭ, carĭ bănuiră totuşĭ tot-deauna că Francul mânâncă pe ascuns carne în posturĭ. (3)

La Adrianopole, îl întîmpinară douĕ-ḑecĭ dintre boeriĭ Moldoveĭ, carĭ primiaŭ fără mirare un Domn cu totul străin, fără nicĭ măcar o pretenţiune de legitimitate, după ce se supusese, pe timpul luĭ Ieremia Movilă, unuĭ boer de ţéră, lipsit şi el de orĭ-ce ast-fel de pretenţiunĭ. La 29 Martie — plecarea din capitală-ĭ fusese târḑie, noul Domn erà la Provadi, în Bulgaria (4), unde luă în serviciul sĕŭ pe o parte din negus-

(1) Se intitulà în 1617: «Skender-Paşa, robul Măriei Sale Împĕratuluĭ Meceĭ şi Medineĭ..., de care am fost trimes pentru a nimicì Polonia şi care am fost pus Serascher în unele părţĭ ale Imperiuluĭ peste trupele din Caramania şi alte oştĭ împĕrătescĭ» (Bogdan, *Supl.* II² din colecţiunea Hurmuzaki, p. 431). Fusese sangiac la Oceacov, apoĭ fu strămutat la Silistria (Hammer, *Gesch. des. osm. Reiches,* IV, p. 511). Că a stăruit pentru Gratiani, dovedesce cronica luĭ Naima (Iorga, *Acte şi Fragmente,* I, p. 56).

(2) Miron Costin, ed. cit., p. 268.

(3) Hurmuzaki, IV², p. 376, nº CCCCVII. Cf. Miron Costin, p. 273.

(4) Pentru data numiriĭ şi călĕtoria luĭ Gratiani, Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 74—5, unde şi data intrăriĭ în Iaşĭ. Iată scrisórea din Provadi a Domnuluĭ, după o copie ce mi s'a dat de d-l Jireček:

1619, 29 martii, Provadiae in Bulgaria. Gaspar Gratiani, Moldaviae princeps, Ragusinis.

Illmi et Eccmi Sigri miei ossermi,

Giorgio Gradi, figliuolo di cotesta patria, viene mandato da me in Italia per riscattare alcuni schiavi turchi, raccomandatime da alcuni ministri della Porta, amici miei. Et, perchè io penso, che questo negotio potrà ricevere assai favore da qualche lettera delle SS. VV. Ill-me, io perciò le prego affettuosamente, che, in consideratione dell'affetto mio verso cotesta patria, da me dimostrato in diverse occasioni, si compiaccino di raccomandare questo mio negotio e la persona di detto Gradi a qualcheduno della natione, o in Napoli o in Messina, o dove alle SS. loro Ill-me piacerà, con incaricar loro che aiutino et favorischino il Gradi, sì egli possa liberare detti schiavi, e, trattanto che io sappia il prezzo et glielo rimetta in Italia, col mezzo del favor loro venga a trovare un mezzo di depositargli e metterle in Barletta o in altro luogo, ove viveno in libertà, sino a che arrivi il pagamento della loro liberatione; perchè, facendo questo, mi faranno conoscere che stimano la mia buona vo-

torii ragusani aşezaţi în acéstă localitate. (1) La Dunăre îl aşteptà iarăşi o mulţime de popor, bucurósă, tot-deauna şi cu tóte decepţiunile, de *Domn noŭ*. La 4 Aprilie, el erà în Iaşi şi începeà luxósa, dar nesigura viéţă a unui Domn din acele timpuri. (2)

Ca toţi cei ce venise înainte de dînsul, de la umilirea nóstră deplină faţă cu Suzeranul, Gaşpar-Vodă îşi cumpĕrase Scaunul. Trebuise apoi să ieà asupră-şi îndatoriri grele: a da şeici contra teribililor Cazaci, cari apăreaŭ pe atunci şi înaintea Constantinopolei, a ajutà cu bani pe Domnul, fórte influent şi puternic, pe care-l înlocuià. (3) Abià intrat în capitala sa, Gratiani avù înaintea sa problema grea financiară a datoriilor, presenturilor, furniturilor. În aceeaşi scrisóre în care vestià vecinului sĕŭ din Ardél ocuparea tronului, el cereà lui Bethlen şi un împrumut de 30—40.000 galbeni. (4)

Primejdia nu erà numai aici. Turcii trimisese pe Gaşpar la Iaşi, cum îl trimisese altă dată la Viena, ca negociator de pace. (5) Trecuse vremile când Europa creştină se scandalisà de strînsa alianţă care legà pe catolicul Rege al Poloniei cu Împĕratul păgân al Rĕsăritului. Polonii vĕḑuse cu invidie ridicându-se puterea lui Sigismund Báthory; cum li-ar fi fost cu putinţă să asiste nepăsĕtori la crearea unui Rege al Ungariei, ameninţător pentru însăşi capitala imperială a Vienei, în persóna unui om cu însuşirile şi planurile lui Bethlen Gábor? Apoi ereticul din Ardél, căpetenia Reformaţilor în lupta cu Împĕratul catolic, nu puteà să se bucure de simpatii în piósa Polonie. Cestiunea ardelénă împăcă pe Poloni cu Germanii.

În acelaşi timp, şi prin singur acest fapt, bunele relaţiuni de odinióră cu Pórta nu mai puteaŭ dăinuì. Între cei doi Împĕraţi trebuià să facă cine-va alegerea. Dar se mai adăogeaŭ motive de duşmănie din destul:

lontà et il desiderio che hò sempre havuto di giovare in pubblico et in particolare cotesta Eccellentissima Republica, alla qualle io prego dal Signore Iddio ogni felicità maggiore.

Di Provadia, li 29 Marzo 1619.

Di VV. SS. Illustrissime et Eccellentissime

Affeccionatissimo amico et Ser-li *(sic)*: Gaspar Graziani, principe di Moldavia, manu propria.

(Tabularium Ragusinum, litterae saec. XVII, fasc. LII, nro 1932).

(1) Hurmuzaki, IV², p. 380, nº CCCCXIV. Cf. biografia.
(2) V. mai sus, p. 33, nota 4.
(3) Hurmuzaki, IV², p. 376, nº CCCCVII
(4) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 75—6.
(5) Hurmuzaki, IV², p. 376, nº CCCCVII: «De interponer con Polachi per acocmmodamento delli disturbi che hora passano».

Moldova, pe care Poloniĭ voiaŭ să şi-o alipéscă măcar ca vasală şi pe care Turciĭ nu înţelegeaŭ s'o lase; Cazaciĭ, pentru carĭ nu existà pace cu păgânul; Tatariĭ, carĭ se hrăniaŭ din munca vecinilor. (1) De unde, năvălirĭ polone în Moldova, jafurĭ tătărescĭ în Polonia, pirateriĭ ale Cazacilor pe tótă Marea Négră, expediţiunĭ la hotare şi tractate de aḑĭ până mâne. (2)

Când Turciĭ se vĕḑură asiguraţĭ din partea Imperialilor, pacĭnicĭ până la înghiţirea ofenselor, eĭ se gândiră la răsboiul cu Poloniĭ, pe care atâta vreme fusese siliţĭ să-l amâne. Noul Sultan Osman, tînĕr cu anacronice visurĭ de glorie (3), erà maĭ dispus pentru o răfuială cu armele decât pentru o înţelegere pacĭnică. Negocierile cu carĭ erà însărcinat Gaşpar-Vodă fură uitate în curînd, şi în primăvara anuluĭ 1620 răsboiul erà iminent.

Dar Gratiani începuse stăruinţele sale pentru pace, pe care credeâ s'o pótă încheià şi o făgăduià chiar Polonilor. (4) El şi sfetnicul sĕŭ Constantin Bucioc, Mare-Vornic de Ţéra-de-Jos, se puseră în relaţiunĭ cu magnaţiĭ polonĭ din vecinătate, ca Toma Zamoyski, Voevodul Podolieĭ, Stanislav Liubomirski, căpitan de Sandomir, Hatmanul de câmp Stanislav Koniecpolski. (5) Împĕratul şi Regele Polonieĭ găsiră în el un stăruitor sincer şi neobosit, iar, natural, Bethlen un duşman şi un spion. (6) În Iulie 1619, el anunţă acestuĭ din urmă întórcerea apropiată a soluluĭ polon la Pórtă, cu pacea confirmată şi numirea în curînd a unor comisarĭ turcĭ la hotare. În primăvara luĭ 1620, Ieronim Otwinowski mergeà la Pórtă pentru întărirea păciĭ, care se credeà decĭ posibilă. (7)

Skender-Paşa, lacomul sangiac de hotare (8), fu maĭ puternic totuşĭ. Bethlen, din parte-ĭ, sciù să vorbéscă Turcilor în limba lor, făgădu-

(1) Motive indicate şi de Zinkeisen, III, p. 730.

(2) Maĭ multe, în Bogdan, *l. c.*

(3) V. caracterisarea luĭ în Zinkeisen, *l. c.*, p. 734.

(4) «Affaticandomi io in tal maniera e col Visir Grande e col Tartaro, che spero in Dio», scrie el luĭ Koniecpolski la 28 Octobre 1619, «non succederà mai rottura (Bogdan, II², p. 471).

(5) Scrisorile în Bogdan, p. 465—6; p. 470, nº CCXIII; p. 471 şi Hurmuzaki, VIII, p. 394.

(6) Cf. Hurmuzaki, IV¹, p. 595, nº DXIV; p. 595—6, nº DXV; IV², p. 380, nº CCCCXIV; p. 385, nº CCCCXXI; Miron Costin, p. 269 (după Piasecki, p. 332); Gindely, *Gabriel Bethlen*, p. 54, 84; Janković, p. 63, 67.

(7) Bogdan, p. 472—3.

(8) Crescuse pe timpul luĭ Gratiani şi raiaua basarabénă (Hurmuzaki, IV², p. 379, nº CCCCXII).

indu-le a intrà în Viena şi in Cracovia, ca slugă a Sultanuluĭ. (1) Osman se hotărî să plece în persónă, comandă elefanţĭ în Asia şi se jură să spânzure pe cine ar căutà să-l îndepărteze de visul sĕŭ de cucerire. Otwinowski se temeà să nu-şĭ pérdă capul şi nu cuteză să vie multă vreme în Constantinopole. Când i se dădù voe să intre, fu primit de Başa hingherilor şi găzduit într'o «cârciumă infamă». Ordinele fusese date pentru expediţiune sangiacilor vecinĭ şi Domnilor din Principate. (2)

Decĭ Gaşpar-Vodă trebuià să se hotăréscă între ceĭ pe carĭ nu-ĭ putuse împăcà, deşì alegerea erà plină de riscurĭ şi pericole. În aşteptarea împrejurărilor, el îşĭ adusese trupe din ţéra sa: Uscochĭ, Ragusanĭ; chemase căpitanĭ din «Europa» pentru a-ĭ conduce: pe Marino de'Resti, care-şĭ perdù viéţa, apĕrându-l, pe Maiolino Bisaccioni (3), istoricul şi literatorul, care rĕmase la Viena, pe Annibale Amati. Aveà, ast-fel, în juru-ĭ câte-va miĭ de ómenĭ, şi se credeà destul de bine apĕrat pentru orĭ-ce cas.

Hotărîţĭ pentru un răsboiŭ cu Poloniĭ, Turciĭ aveaŭ însă nevoe de ómenĭ cu totul sigurĭ. Până şi Gavrilaş Movilă, singurul turco-fil din tótă familia sa, li se părù suspect, şi-l scóseră din Scaunul de la Tîrgovişte (Iunie 1620). (4) Pîrile luĭ Bethlen slăbise şi încrederea pe care mult timp Turciĭ o avuseră, întrégă, în Gaşpar. (5) Îl maziliră la rîndul luĭ, în August următor. Un Skimni-Aga fu expediat pentru a duce firmanul de mazilie. (6)

Capugiul Sultanuluĭ Osman găsì pe Domnul Moldoveĭ, Veniaminul de odinióră al Paşilor şi Vizirilor, în lagărul de la Ţuţora, din jos de Iaşĭ, lagăr din care Poloniĭ impusese la 1595 un Domn Moldoveĭ. Ceea ce s'a petrecut între Trimisul imperial şi Voevod e povestit în diferite chipurĭ, şi e greŭ de făcut o alegere. Gaşpar fu violent, energic; soldaţiĭ străinĭ alergară la strigătul sĕŭ, şi Skimni-Aga fu prins, cu Turciĭ pe carĭ i-ĭ dăduse Skender; prins şi póte omorît. (7)

---

(1) Bogdan, p. 472; Miron Costin, p. 269 (după Piasecki, p. 332).

(2) Bogdan, p. 471—2; Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 286, nº CCLXXXIV; Engel, *Gesch. der Moldau*, p. 257.

(3) Cf. biografia ce urméză; Hurmuzaki, IV², p. 379, nº CCCCXI; Iorga, în *Archiva*, *l. c.*, p. 645 şi urm.

(4) Hurmuzaki, IV², p. 386, nº CCCCXXIV; *Supl.* I¹, p. 187, nº CCLXXXVI. Cf. cronicile muntene din *Magazin*, I, 280 şi IV, 309.

(5) Încă în Iunie 1620, un Trimes ardelén spuneà că Turciĭ cred în spusele luĭ «ca în evanghelie» *(sic)* (Hurmuzaki, IV¹, p. 545, nº DXIV).

(6) Hurmuzaki, IV², p. 387, nº CCCCXXV; *Supl.* I¹, p. 187; Miron Costin, p. 270.

(7) Cf. spusele din Hurmuzaki, IV², p. 387, nº CCCCXXV; *Supl.* I¹, p. 188, nº CCLXXXIX Miron Costin, p. 270 şi povestirea luĭ Montalbano.

Acésta însemnà rĕscóla. Poporaţiunea din Iaşĭ înţelese lucrul şi, amintindu-şĭ de timpurile luĭ Aron-Vodă, măcelărì pe negustoriĭ Turcĭ, carĭ ispăşiră păcatele conaţionalilor lor de sub stégurile Paşilor veciuĭ. (1) Gaşpar ceruse încă dinainte ajutor Polonilor; el se adresă şi Papeĭ şi-ĭ cerù să sprijine o mişcare inspirată de iubirea pentru creştinătate. (2) I s'a atribuit planul de a reunì sub domnia sa Moldova, Muntenia şi Ardélul, pe carĭ le-ar fi lăsat după mórte celor dintâiŭ. (3)

Asiguraţĭ că Skender are puţinĭ soldaţĭ cu dînsul, în lagărul sĕŭ din Silistria, Poloniĭ se lăsară înduplecaţĭ la o ligă cu Domnul rebel. De sigur, cu deplina învoire a Regeluĭ, Marele-Hatman şi Cancelar Stanislav Żołkiewski şi al doilea Hatman, Koniecpolski, trecură Nistrul la 3 Septembre. Uniĭ propuneaŭ să rĕmâe la Hotin, pe când un corp ar atacà prin Tighina pe Turcĭ pe la spate. Dar cea-laltă părere învinse, şi cele câte-va miĭ de soldaţĭ: husarĭ, panţirĭ, *Reiter*, Cazacĭ şi Nemţĭ pedestri începură să se cobóre spre Prut. Gratiani pornì să-ĭ întîmpine numaĭ cu şése sute dintre aĭ sĕĭ. (4) Întîlnirea se făcù la Cainarĭ. Gaşpar aveà în jurul luĭ o sută de soldaţĭ pedestri; îl încunjuraŭ maĭ de aprópe şépte-spre-ḑece satîrgiĭ cu bărbĭ marĭ şi şése armaşĭ cu cisme de piele galbenă, haine lungĭ roşiĭ şi căciuliţe de satin galben, puse pe-o ureche, împodobite cu steluţe de argint; de largile cingătorĭ de argint le atârnaŭ tolbe; pe-un umĕr aveaŭ arce încordate, iar pe cel-lalt buzdugane săpate cu argint. Domnul însuşĭ călărià pe un cal şarg cu frîe de argint suflate cu aur, late de treì degete şi bătute cu petre scumpe; purtà un veşmînt de brocard de argint albastru, lung până la glesne, o mantie scurtă de catifea roşie blănită şi deasupra aceleia o alta de aceeaşĭ stofă, împodobită cu blană de samur; pe cap aveà o cucă de catifea roşie, blănită cu samur. De şéua de Persia, tot de catifea roşie, cu coburiĭ de argint aurit şi scările de acelaşĭ metal, atârnà un buzdugan incrustat cu argint. Când intră,

(1) Miron Costin, *l. c.;* Hurmuzaki, *Supl.* I[1], *l. c.* Omorul s'ar fi făcut din ordinul Domnuluĭ, după Janković, p. 64.

(2) Hurmuzaki, VIII, p. 389, n⁰ DLXXIII; citat, după inedit, de Şincai, III, p. 18 din ed. 2-a.

(3) Janković, p. 64: «Promittebat nempe Polonis (si contra Turcos victoria potiretur) tres illos principatus, Moldaviam, Valachiam et Transilvaniam, in perpetuum regno polonico addicendos et incorporandos esse ad liberam Reipublicae dispositionem, hoc tantum cauto ut ipse, vita durante, solus omnibus tribus imperaret.»

(4) Carĭ eraŭ, de toţĭ, 20.000 (Janković, p. 65). După acelaşĭ, eraŭ 12.000 de Polonĭ *(ibid.)*.

alăturĭ cu Żołkiewski, în tabăra polonă, stégurile se desfăcură, pe când tunurile se descărcaŭ, în sunetul trîmbiţelor şi tobelor. (1)

Aliaţiĭ merseră de se aşezară tot în vechile întăriturĭ de la Ţuţora, carĭ fură reparate, «baştele» drese şi garnisonate. La 17 apărură «străjile» tătărescĭ, urîţiĭ şi sprinteniĭ Crâmlenĭ pe caiĭ lor micĭ şi uşorĭ, şi ciocnirile sângeróse începură. Cea dintâiŭ luptă mare, afară din şanţurĭ, se dădù a doua ḑi. Tătariĭ venise toţĭ, cu locotenentul Hanuluĭ, Sultanul Calga, şi căpetenia Bugéculuĭ, Cantemir; Turciĭ eraŭ comandaţĭ de Skender şi de Beglerbegul Grecieĭ, Iusuf. (2) Lupta fu reluată la 19 şi la 20. Poloniĭ perdură multă lume şi una din «baştele» carĭ le apĕraŭ aripile; Moldoveniĭ desertaŭ, şi însuşĭ Hatmanul Şeptelicĭ trecù la duşman în ḑiua a treia a lupteĭ, o Duminecă (3); Gratiani începù a se teme ca nu cum-và aliaţiĭ sĕĭ să scape din încurcătură, dându-l Turcilor. La 20, erà vorba să plece cu toţiĭ, în «tabără legată», când, séra, o parte din óste pornì de la sine, fără poruncĭ, şi apucă spre Prut. Între aceştĭ «ómenĭ rĕĭ şi necugetaţĭ» erà Kalinowski, starostele de Cameniţă, un Korecki, Samuil şi alţĭ nobilĭ polonĭ. De toţĭ, eraŭ 3.000 de ómenĭ, dintre carĭ puţinĭ scăpară teferĭ.

După Janković, care se aflà în aceste momente lângă Gratiani, Kalinowski şi un Potocki ar fi destăinuit luĭ Gaşpar-Vodă negocierile începute de Hatman cu Turciĭ pentru a-l sacrificà. Domnul ar fi fugit împreună cu dînşiĭ. Hatmanul însuşĭ şi alţĭ informatorĭ polonĭ întăresc faptul că Moldoveniĭ şi fugariĭ polonĭ porniră împreună şi avură aceeaşĭ soartă.

Încă în nóptea aceea, de 20 spre 21 Septembre, Gaşpar îşĭ căută decĭ în fugă scăparea. Pentru a se furişà maĭ uşor printre rîndurile Tătarilor, el se despărţì, cu puţinĭ credincioşĭ, de aĭ sĕĭ, pe care-ĭ îmbrăcase turcesce; pentru a-şĭ mântuì viéţa, eĭ trebuiaŭ să se dee ca prigonitorĭ aĭ Domnuluĭ fugar.

Resti se înămolì şi murì luptându-se; bĕtrânul Amati se înnecă; Bucioc fu prins şi tras în ţépă; Domnul însuşĭ îşĭ lăsă calul în mocirlă şi cu

(1) Descrierea e dată de un martur ocular, în Bogdan, p. 501.

(2) Janković socotesce 30.000 de Turcĭ şi 80.000 de Tătarĭ (p. 65).

(3) Şeptelicĭ ar fi fost, după Janković (p. 66), ca şi după Miron Costin (*l. c.*, p. 273), unul din ucigaşiĭ luĭ Gaşpar şi ar fi fost, ca şi Goia, mutilat şi aruncat în apa îngheţată saŭ în «eşitóre» de Alexandru Iliaş, noul Domn. Acestea se împacă greŭ cu vestea de trădare dată de Montalbano, veste pe care ne răzimăm în text. S'ar puté ca Domnul şi Hatmanul trădător să se fi întîlnit pe când fugiaŭ amîndoĭ spre munţĭ şi nenorocirea comună să-ĭ fi împăcat.

Postelnicul sĕŭ Goia gonì spre munţĭ. În satul Branişte, unde se oprise să se odihnéscă puţin, Goia îşĭ omorî stăpânul pe când acesta dormià. (1)

Rĕmaşĭ singurĭ, Poloniĭ încercară să facă pace cu duşmaniĭ. Li se cerură banĭ şi, când eĭ oferiră în schimb bogăţiile ce aveaŭ cu sine, negocierile fură întrerupte. În séra de 30 Septembre, rĕmăşiţele armateĭ polone apucaŭ drumul greŭ al întorsuluĭ. Călăreţiĭ uşorĭ aĭ Tătarilor urmăriaŭ pas cu pas óstea încunjurată cu treĭ rîndurĭ de care, fluturând neobosiţĭ în juru-ĭ, ca nisce paserĭ de pradă. În drum, la popasurĭ, ḑiua şi nóptea, Poloniĭ îĭ găsiaŭ vecĭnic înaintea lor. După câte-va ḑile de drum, de un ast-fel de drum, óstea murià de obosélă şi de fóme. Se frigeà carne de cal, în pripă, pe fére de suliţĭ, până nu sosiaŭ Tătariĭ din urmă. Caiĭ, flămânḑĭ, rodeaŭ pămîntul gol de tómnă cu dinţiĭ. De chinul nedormiriĭ, uniĭ dintre soldaţĭ îşĭ perdură minţile, alţiĭ căḑură morţĭ. Torturaţĭ de sete, fugariĭ beaŭ din fugă apa mocirlósă a bălţilor.

La 5 Octobre séra, ceĭ rĕmaşĭ ajunseră aprópe de Nistru. Vederea rîuluĭ aruncă neorînduiala între ostaşiĭ carĭ îşĭ păstrase rîndurile până aicĭ. Cazaciĭ dădură exemplul fugeĭ şi tótă óstea se risipì îndată pentru a cădé pradă Tătarilor, carĭ o ajunsese iarăşĭ din urmă. Ceĭ maĭ mulţĭ fură ucişĭ saŭ prinşĭ. Marele-Hatman însuşĭ perì. Un Tătar, trecĕnd pe lângă careta bĕtrânuluĭ general, îĭ reteză capul dintr'o învîrtitură de sabie. (2)

Ast-fel fu distrusă óstea polonă care venise să ajute pe Gaşpar-Vodă a liberà Moldova de Turcĭ, sarcină pentru îndeplinirea căreia maĭ trebuiaŭ încă vécurĭ. Unul din puţiniĭ carĭ scăpară blestemă ast-fel: «Să se fi cufundat acea ţéră a Moldoveĭ înainte de a fi intrat noĭ într'însa. Nicĭ odată Coróna Polonieĭ n'a suferit o aşà înfrângere!» (3)

Contemporaniĭ din Moldova aŭ judecat aspru tentativa «fără socotélă

(1) Numele satuluĭ e dat de Miron Costin. Janković, care povestesce şi împotrivirea la omor a Vorniculuĭ Nicoliţă, pune scena «in quodam monte, qui oppido Totrusz imminet, in condensa silva». Alexandru-Vodă îngropă cu pompă pe neaorocitul sĕŭ predecesor: «in ecclesia oppidi Trotussiensis» (p. 66). E vorba decĭ de satul Branişte, jud. Bacăŭ, plaiul Tazlăul-de-sus, com. Podurĭ. Cf. Frunzescu, *Dictionaru*, p. 64; *Dicţionarul jud. Bacăŭ* de O. Racoviţă, p. 176 saŭ *Dicţionarul geografic al Româniel*, publ. de Soc. geografică română, p. 594.

(2) Expediţiunea e povestită maĭ ales după isvórele contemporane şi fórte bine informate carĭ sunt: rapórtele de marturĭ ocularĭ (unul e al luĭ Żołkiewski însuşĭ, Ţuţora, 24 Septembre) publicate în Bogdan, *l. c.;* Montalbano şi Miron Costin, p. 273—5. Povestirea isvórelor turcescĭ se află în Hammer, IV, p. 511 şi urm. şi Zinkeisen, III, p. 735—6; cf. Iorga, *Acte şi Fragmente*, I, p. 56—7. V. şi rapórtele din Hurmuzaki, IV², şi *Supl.* I¹, pentru rĕsunetul la Constantinopole al evenimentelor.

(3) Bogdan, p. 508.

şi fără temeiŭ» (1) a luĭ Gaşpar-Vodă, şi cu dreptate. Polonia nu erà, de sigur, un razim pentru o rĕscólă nebună ca aceea, şi dibaciul negociator croat n'aveà stofă de luptător pentru a se puté menţiné prin sine. Dacă nu se maĭ puteà duce la Constantinopole, unde-l aşteptaŭ pîrîşiĭ luĭ Bethlen, el puteà trece, după mazilie, în Polonia, precum Gavrilaş-Vodă trecuse în Ardél. Gaşpar, dorit de o glorie care nu erà făcută pentru dînsul, preferă să se lupte. O greşală pe care o plătì el cel dintâiŭ.

Vera Relatione et aviso de Mol|davia. Qualmente il serenissimo sub|lime nato Prencipe et Signore il signor Gasparo | Gratiani Prencipe di Moldavia | Duca di Naxia et signor di Paro il sodetto | fertile e abondantissimo Principato della servitù | torchesca liberato hà. | Tradotta | dalla lingua Todesca nella quale fù scritta, | e inviata a Vienna dal | signor Gio. Battista Malbi | segretario di detto | prencipe, de verbo | ad verbum | dal medesimo originale.

Il grande, fertile et abondantissimo Principato di Moldavia confina da una parte col Danubio, con la Turchia, cioè Servia e Bulgaria, dall' altra con la Transilvania, e l'altra parte confina con la Podolia, che è sottoposta alla Corona di Polonia; la quarta parte verso il Levante confina con i Tartari, col Mar Negro e col Danubio, che entra nel sudetto Mare; dalla Turchia, Servia cioè e Bulgaria, la divide il Danubio, largo più di tre miglia; dalla Transilvania, una perpetua serie di monti asprissimi; dalla Podolia, il fiume Nester, profondo e largo un quarto di miglio; da Tartari un gran spatio di campagna nuda, et queste fortezze dei Tartari: Akerman, Pxia *(sic)* (2) e Bender, tenute da i presidii torcheschi. Settantasei anni sono, che è sogetto al Turcho; in fede christiana, al rito greco. Il loro linguaggio è corotto: latino, italiano e russo. Pativano grandi aggravamenti et tirannie dal Turcho, che tutti communemente si lamentavano, spargendo sospiri verso il Cielo, perchè per forza pigliavano i Turchi le cose necessarie per il loro vitto, secondo usano communemente per tutti li loro paesi e terre. Permutano quelli Prencipi, come tutti l'altri, spesse volte, et in breve spatio di tempo, per essere presentati, anzi pagati dalli successori, perchè le dignità si comprano et quelli che sborzano cercano di rimborsarsi sopra li poveri sudditti, dalle quali spesse mutationi nascono gran tirannie et ruine di sudditi. Fù un Prencipe di Moldavia, antecessore del detto Principe Gratiani, Greco tiranno, Stefano Tonsa nominato (3), il quale sotto protettione di Turchi, con i quali era unito, hà fatto solo dicapi-

(1) Miron Costin, p. 268.

(2) Oxia, Ozia a cronicarilor noştri, Oceacov.

(3) Despre Ştefan Tomşa în întâia domnie, v. articolul meŭ *Călătorĭ, etc. în ţĕrile nóstre*, în *Buletinul Societăţiĭ geografice* pe 1898, II; şi tiragiŭ a parte, p. 7 şi urm.

tare, solo di nobili 342, oltre gl'altri communi, per privarli di loro beni. (1) Si mantenne tre anni et mezzo nel Principato, tenendo quei popoli con protettione di Turchi, perchè non si unissero con Polacchi et Ungheri; finalmente fù da una improvisa ribellione levato via con agiuto di Polacchi, a i quali egli era molto inimico et ne havea tagliato altre volte a pezzi molti di loro che havevano tentato di entrare nella Moldavia. (2)

Hora questi vengono, così li Prencipi come li popoli, tirannigiati oltre gli patti et il giuramento del Gran Turco, il quale a tutti quelli Prencipi di Moldavia e Vallacchia, con altri, promette con giuramento confirmarli nel Principato in vita loro et alli loro heredi; non di meno non mantiene la parola et il giuramento per non lasciarli arrichire di poter far guerra contro esso Turco, come la fece esso Gratiani, Prencipe sodetto, il qualle, hora regnando, di natione nobil croata (3), hà comprato con denari et merito il detto Principato; per la pace che concluse trà l'imperatore Matthias et il Gran Turco, con altri maggiori, hebbe detto Principato in vita, et per li suoi heredi ad heredi, confirmato da tre Gran-Turchi, Sultan Akmeth, Sultan Mustafa et Sultan Osman. (4) Tuttavia contra le sudette sue giuste ragioni, fù il tributo accresciuto per violente voluntà de i tiranni turchi.

Oltre di ciò, havendo il medesimo Gran-Turcho sudetto, Sulthan Osman, fatto publicare la guerra contro il rè di Polonia, ad istanza de gli ambasciatori di Bohemia, Slesia e Moravia, con operatione et assistenza di Bethlem Gabor, Prencipe di Transilvaria, — la qual guerra detto Prencipe Gratiani hà disconsigliato con molti argomenti et inventioni, allegando molte et diverse raggioni, che tal guerra fosse ingiusta, — et benchè il Turcho havea una pace perpetua con il Regno di Polonia, anticamente da tutti succesive con giuramento et patti confirmata, tuttavia, quando esso Turco vide la sua commodità di Christiani et rebellione di Heretici, non tralascia il prevalersi dell'

(1) În maĭ multe rîndurĭ Tomşa a tăiat pe boierĭ. V. Miron Costin, p. 262—5. Probabil e vorba de măcelul din 1615, a căruia dată e fixată la 20 Septembre de o cronică săsêscă publicată de Trauschenfels, *Deutsche Fundgruben* (p. 264). Femeile şi copiiĭ ucişilor ar fi fost, după acest isvor, «lassen spisen kreitz geweis und die Haubter geschorren wund soll Stri gefult wund etliche 70 wmb das Palata gehangen». Cf. *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, ed. Trausch, Braşov, 1847, I. p. 280; altă cronică săsêscă, în Trauschenfels, p. 317; cron. grécă a luĭ Mateiŭ al Mirelor, în Papiu, I, p. 339. Alte scirĭ în *Quellen der Stadt Kronstadt*, IV, *Chroniken*, sub presă, p. 38 şi altele.

(2) Cf. articolul şi isvórele indicate. În urma năvălirii Dómneĭ luĭ Ieremia-Vodă cu coconul Alexandru şi fugeĭ luĭ Stefan la Brăila, el fu înlocuit cu Radu Mihnea, Domnul din Ţéra-Românéscă.

(3) V. maĭ sus, p. 30.

(4) După mórtea Sultanuluĭ Ahmed (22 Nov. 1617), unchiul sĕŭ, Mustafà, domnì puţin şi fu înlocuit prin Osman, fiul luĭ Ahmed (6 Februarie 1618). Zinkeisen, III, 733—4.

occasione. (1) Fù però imposto al detto Prencipe Gratiani d'essere il primo, come confinante, ad'attachar la guerra contra Polonia, mà detto Prencipe Gratiani fece il contrario; citando tutti i principali e secreti consiglieri, gli propose, come è peccato gravissimo et aspettante flagelli et castighi irrevocabili, se essi, come christiani, facessero guerra contro li christiani; però tutti si risolsero, con tutte le loro forze, di obbedire al detto loro Prencipe, se l'assicurava di soccorso et agiuto dalli potentati et prencipi christiani; come l'assicurò, mandando subito ambasciatori al Rè di Polonia, al cancelliero supremo (2) et altri principali, et a Sua Maestà Cesarea dell'Imperatore. (3) Et trà tanto simulava con il Gran-Turco et altri supremi; tuttavia fece mettere in ordine li suoi 10m soldati a cavallo ordinarii, facendo il campo appresso il fiume detto Pruth, dando ad intendere alli Turchi d'impedire et serrar li passi alli signori Samuel Horeski, duca et Stefano Potovski, capitanio di Potok, cognati, et capo dell'essercito Polacco. (4) Ma il Vezir supremo, Hali Passa, che fù Capitan Passa di tutta l'armata di mare per un lungo tempo, (5) commandò al Skender Passa, inspettor generale delli tre principati che rendono tributo al Gran-Turco, come Moldavia, Wallachia et Transilvania, che habbia bene cura et avertimento sopra detto Prencipe Gratiani, mostrandosi con gran simulatione grande amico del detto Prencipe; il quale tuttavia simulava con loro per non scoprire l'animo suo avanti tempo, benchè si assicurava con essercito, facendo ponere all'ordine per fabricare ponti sopra il Nester fiume, acciò li Polacchi potessero poi venire in agiuto, secondo li patti fatti per inanti. Doppò questo il Prencipe uscì di Jassa, la principal città et residenza del Prencipato, lontana da Hottin, fortezza principale del medesimo, et da Cameniz del Regno di Polonia 120 miglia, et mandò molte vettovaglie, artigliarie, monitioni et altre cose preciose nella detta fortezza di Hottin; così se n'andò in persona al suo campo, con la solita maestà, accompagnato da sei cento soldati ordinarii a cavallo et cinque cento a piede della sua guardia, di nation croata, todesca, hungara e polaccha. Li Turchi, che erano nella provincia, andorno al campo insieme, li quali il sudetto Prencipe fece pigliar vivi; il resto furono ammazzati dalla furia del populo, quanti erano in Moldavia et alli confini; così furono trattati quei che con inganni cercavano et pensavano rovinare il Prencipe.

Doppo questo, tutti li popoli correvano rallegrandose, et benedicendo esso Prencipe Gratiani, che gli habbi liberati dalla crudele tirannia di pagani, com-

(1) V., pentru aceste turburărĭ, şi documentele publicate în Hurmuzaki, IV¹ şi VIII, saŭ Gindely, *l. c*, *passim*.

(2) Stanislas Żołkiewski.

(3) Împĕratul Ferdinand II.

(4) V. maĭ sus, p. 38. «Horeski» e Korecki. V. Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 52—5.

(5) Celebì-Ali-Paşa, Mare-Vizir de la 23 Decembre 1619 la 9 Martie 1621, după tablele luĭ Hammer. Ca amiral, e depus în 1617.

muni nemici delli christiani, mostrandosi li sodetti popoli obedienti ad ogni suo commando, et aspettando il soccorso dalli Polacchi, secondo li patti fatti inanzi, per assicurarsi dalla potenza et forze et dalla ricchezza di Turchi; i quali s'intende preparino un grande essercito contro esso Prencipe Gratiani, al quale Nostro Signore Iddio vogli concedere vittoria.

Questo è stato verificato li 3, 4, et 5 di Settembre sino alli 28 del sudetto, nel 1620.

Stampata in Vienna di Austria, da Georgio Ghelbhar, in Lambel Pursen, Anno 1620. Superiorum permissu.

Segue il fine della sudetta espositione e l'esito di detti motivi.

Vedendo l'Hali Bassa, Primo Vezir, che l'Imperio di Turchi, già in dui anni in otio, come tutto indrizzato alla guerra, non poteva mantenersi in quel modo senza pericolo di grande revolutione, della quale già se ne vedevano segni manifesti, pensò di occuparli in qualche guerra esterna. Conoscea quest' huomo prattichissimo delle cose di christiani che all' hora era il tempo di sperare qualche progresso dalla guerra de Hungaria contro l'Imperatore, se si fosse attaccata in quella parte più commoda d'ogn' altra, tanto più, che l'ambasciatori de i Bohemi, Moravi, Slesiti e Bethlem Gabor lo sollecitavano, proponendo molte buone conditioni, cioè tributi annui, consignationi di fortezze in Ungharia, cioè Zata, Jilek, Novigrad, Varadino e Vasz. (1) Non si risolse però mai questo huomo a cosa alcuna, per la speranza che gl'era data dal signor Ludovico Bara di Molarde (2), Comendatore dell' ordine teutonico et ambasciatore per l'Imperatore in Constantinopoli, di potere senza ricatto liberare Mustafà Begh di Salonik, suo cognato, che si trovava schavo in Napoli in mano del duca di Ossuna (3); che fù preso in Levante con due galere || sue; dove, per allungare questo negotiato, vi interponeva l'autorità et intercessione dell' Imperatore con il sudetto duca di Ossuna.

La lunghezza di questi trattamenti fece risolvere Hali-Bassà de volerla attaccare con i Venetiani, da quali si teneva molto offeso, perchè in 20 anni che haveva commandato in armata di mare, et in tre che fù generale di essa, era stato da loro accusato e calunniato di varie cose, per le quali gl'era stato bisogno spendere di molto oro, per liberare la propria testa.

(1) Tata (?), Fülek, Novigrad, Oradea-Mare şi Vácz.

(2) Ludovic, Baron de Mollart, unul din ceĭ maĭ importanţĭ diplomaţĭ imperialĭ pe acest timp.

(3) Ducele de Ossuna, don Pedro Giron, erà de la 1618 Vice-Regele Neapoleĭ (Watson, *History of the reign of Philip III, King of Spain*, II, Basel 1792 in-8, p. 105–6).

Hora, con l'occasione che egli havea commandato al Bailo di quella natione (1) che dovesse rifare li mercanti di Bosna del danno che havevano patito per la presa delle galeazze fatta dall'armata del duca d'Ossuna, suggiorendo Marco Antonio Borisi, interprete della Republica, le risposte al Bailo, che veniva forte astretto dal Vezir in parole, — Hali, Vezir sudetto, intendendo il tutto, perchè sapea benissimo la lingua italiana, disse risolutamente, volea che il Bailo pagasse il sudetto danno, et replicando Marco Antonio che questa giustitia non sarebbe accettata dalla sua Republica, Hali Vezir si levò licentiando il Bailo. Ritenne Marco Antonio, facendolo condannare alla morte et impiccare per haver bestemiato la legge turchesca, perchè disse che questa giustitia non sarà et che, arguendo i Turchi, ergo non è buona, se non sarà accettata, et che || questa era bestemia. (2) Il Bailo, vedendosi doppò così grande affronto e pericolo ancora di rilevare una gran guerra, spendè molti migliaia di scudi in presenti per placare il Vezir et guadagnare la voluntà delle Sulthane et altri consiglieri, sì che, spaventato Halì della voluntà di tutti ben affetti verso Venetiani, si contentò cavarne solo dinari, et voltarsi verso i Polacchi, dove gli parea campo megliore, e più facile di rottare. Questo seguì di febraio. Il maggio poi, i Tartari, secondo il solito scorrendo in Polonia, facendo molti danni et infiniti schavi *(sic)*, eccitorno un'altra volta i Cosacchi a dannegiare il Turco nel Mar Nero, — occasione che i Turchi, lamentandosi de i Polacchi, gl'intimassero la guerra, se non ritenessero i Cosachi o gli castigassero. (3) Ma il Schender Passa, Generale di confini di Polonia, Transilvania, Vallachia et Moldavia, che d'accordo col Sulchievski, Gran-Cancelliero et generale di Polonia, spingeva i Tartari in quelle parti, et il Sulchievski i Cosacchi in Turchia, dove partivano poi a bottini con quelli quando ritornavano, e molte volte ancora, sotto nome di Cosacchi, gl'istessi del Skender Passà d'ordine suo dannegiavano in Turchia, così non fù mai possibile, anchor chè il Prencipe Gratiani si affatigasse molte volte, l'accomodare le sodette differenze trà Polacchi et i Turchi. S'aggiongeva che, essendosi obligati i Polacchi a pagare al Tartaro Han sette || milia zecchini l'anno per consideratione, come fà Francia con i Svizzeri, dove il Tartaro è obligato andare con certo numero di cavalli a servire i Polacchi, erano già passati cinque anni che non gli era stato pagato cosa alcuna; perciò li Tartari, come inimici, depredavano tutta la Ruscia a loro più prossima. Frà tanto le cose della guerra del Turco contro Polacchi andavano alquanto fredde perchè i Turchi teme-

(1) Almoro Nani.

(2) Hammer citéză următórele rîndurĭ dintr'un raport venețian cu data de 1 Februarie 1620: «Borissi strangolato per aver parlato male (dice il Bassà) della legge e dei cadilescheri; il cadavero comprato per mezzo dell'ambassadore di Ollanda» (IV, p. 517). Gașpar-Vodă pețise în zadar pe fata luĭ Borisi (Hurmuzaki, IV², p. 377, nº CCCCIX; p. 383, nº CCCCXVIII)

(3) Îndată după plecarea din Constantinopole a luĭ Gratiani, pornì de acolo și Skender-Pașa contra Cazacilor (Hurmuzaki, IV², p. 378, nº CCCCXI).

vano del Prencipe Gratiani, che non fosse per rebellarsi a loro per accostarsi a i Polacchi. Perciò Halì, Primo Vezir, delliberò ad ogni muodo privarlo del Principato, et anco della vita se havesse potuto. Il Scheder *(sic)* Passà anco egli se tenea affrontato, perchè il Prencipe Gratiani havea fatto constare gran parte delle sue furbarie alla Porta, et però, d'accordo con Bethlem Gabor, machinavano contro di lui, accendendo il Vezir, acciò venisse a qualche resoluta delliberatione. Sapeva il Prencipe Gratiani tutti questi andamenti, perchè manteneva continovamente spie alla Porta et alla Corte del Skender Passà, che lo raguagliavano di mano a mano d'ogni risolutione e conseglio di Turchi; di che, per havere più pronti i cortigiani suoi et i soldati della sua guardia ordinaria, finse di volere deportarsi alla campagna con l'andar cacciando, et così se ne uscì nella fine d'agosto di Jassi, città principale di Moldavia et sua residenza, e, piantati i padiglioni una lega lontano, stava radunando la maggior quantità di gente, ch'era possibile; || nè ciò gl'era difficile, perchè i Moldavi, di sua natura instabili, concorrevano, chi per negotio, chi per vedere et assistere al Prencipe, chi per seguitare amici, che haveano che fare col Prencipe, — in modo che in breve havea intorno a cinque milia persone.

In questo mezzo, il Skander *(sic)* Passà, per acquistarse gloria e merito appresso il Gran-Signore, spedì gente con lettere a un tale emir suo parente, che sotto specie di servitù stava gran tempo con il Prencipe, ordinandoli che improvisamente, con quanti Turchi se ritrovavano in Jassi, dovesse assaltare il Prencipe et, non potendolo pigliare, l'ammazzassero; et, di già un mese avanti, da Costantinopoli era venuto a Jassi un chiaus e molti Turchi alla sfilata, sotto nome di mercanti, con il medesimo ordine, ma non ardiva scoprirsi. Fatto conseglio i Turchi, l'emir parente di Skender-Passa montò a cavallo per gire ad esseguire con molti altri Turchi quello che gli veniva ordinato contro il Prencipe, che stava negotiando per corriero con il rè di Polonia una lega con quella Republica, per la futura guerra contra il Turco, et frà tanto premeva l'essecutione de i suoi pensieri. Erano questi Turchi al numero di sessanta, o poco più, ma si fidavano loro nel ritrovarlo all'improviso, et in una guardia d'archibugieri turchi nomati segmei *(sic),* (1) cerca a dui cento, che tiravano il soldo del Prencipe e gli assistevano per tutto. Fù avisato il Prencipe che venivano alla volta de i padilioni molti Turchi a cavallo; | quali esso delliberò non aspettar dentro alle tende, mà, salito subito a cavallo, ordinò a tutti li cortigiani, che stessero avertiti di subito seguitarlo et far ciò che vedessero fare a lui. Poi, commesse al s[u]o capitan Marino Resti, nobile raguseo (il quale, recusando di gire con Bethlem Gabor, Prencipe di Transilvania, contro l'Imperatore, s'era ritirato in Moldavia), che dipartisse la gente turcha dalla christiana, creandolo insieme capitano generale di tutta la gente forestiera, che stava al suo soldo. Arrivati quei

(1) Seimeni.

Turchi, che venivano con l'emir, trovando il Prencipe a cavallo uscire e tutta la gente in postura, si sbigottirno, e, scendendo l'Emir per reverenza da cavallo anch' egli, perchè havea bisogno di parlargli, e dicendogli il Prencipe che parlasse, così stando l'emir, volendoli presentare una lettera del Skender Passà, diretta all istesso Prencipe, molto amorevole scritta, per la paura et per la fretta, gli presentò quella che il Skender Passà havea scritto a lui, che conteneva l'ordine di prendere o d'ammazzare il Prencipe; il quale, leggendo così da cavallo, quella lettera e conoscendo apertamente le fraudi di Skender-Passà, cominciò a dire verso l'emir, che già s'era accorto dell' error suo, della lettera datta in cambio: «Che cosa è questa in questo modo? Traditori! Presto, che si lighino et spoglino!» Il che subito esseguito dalli Croati et Ungari, in presenza del populo fece leggere le lettere tradetrice di Skender-Passà, dove, gridando tutti che si facessero morire, il Prencipe non volse, mà || subito spedì uno agà, che alquanti giorni prima era giunto in Moldavia a questo effetto, con il tributo annuo de i quaranta milia zecchini, rimandando tutti quei archibugieri turchi, che prima stavano alla sua guardia, donando a tutti ricchissimi adobbi e dinari, sotto colore che havessero a servire per difesa del tributo sino a Costantinopoli, dicendogli queste parole all' agà: «Vedete quanti nemici habbiamo; pigliatevi questi per guardia, acciò il Skender-Passà non mandi a levarmi li denari et le robbe per darne poi la colpa a me». Et nelle lettere scrisse al Gran-Signore che, per non poter egli sodisfare all' incordigia del Skender-Passà et per haver scoperto molte sue forfanterie, egli se l'era scoperto inimico, et havea mandato gente per ammazzarlo, ma per voluntà di Dio, che protegge gl'innocenti, non era seguito l'intento suo, — per tanto che, si esso Gran-Signore voleva la sua testa, che egli, come obedientissimo servo, gli l'harebbe portata sino in Costantinopoli, ma che dall Skender-Passà, ch'era un vil schavo *(sic)*, egli se l'harebbe molto ben difensata; che questo era honore del Gran-Signore, che uno ministro cattivo non interrompesse il servitio del suo signore; frà tanto gli mandava il solito tributo annuo in segno della costante sua fedeltà. Erano gionte in Constantinopoli le nuove mandate dal Skender-Passà, come il Prencipe Gratiani, havendo tagliato a pezzi molti Turchi, s'era ribellato, e già s'attendeva ad espedir commandamenti per le soldatesche, che gli gissero contro, || quando arrivò l'agà, con quelli altri Turchi, carico di doni et di promesse; dove i Turchi della Porta, vedendo il tributo et conoscendo apertamente gl'inganni del Skender-Passa, di cui haveano pessimo concetto, cominciorno a rallentare gl'apparecchi, massimamente che quei Turchi venuti da Moldavia predicavano et essaltavano la fede del Prencipe, et magnanimità verso gl'Ottomanni. Frà tanto il Prencipe spedì subito in Polonia a rinunciare la Moldavia nelle mani di Polacchi, chiedendo un salvo condotto per se et per le robbe sue et compagni per andarsene dovunque più gli fosse piaciuto; et inviò alcune robbe con il suo mastro di camera verso Ottino, fortezza primaria di Moldavia e confine di Polonia, nella quale stava per capitanio il signor Aniballe Amati, gentil-

huomo Pistorese, servitore vecchio et fidele del Prencipe. I Polacchi accettorno l'offerta della Moldavia, della quale ne havevano havuti altri trattati per l'avanti, ma non volsero concedere salvo condotto al Prencipe, anzi volsero che egli restasse per capo della guerra in Moldavia contro il Turco, promettendo 80^{m} persone in aiuto di quello; per il che, subito richiamato il mastro di camera con le robbe, si ritirò in un luogo chiamato Suzzera, (1) trencierandosi all' uso d'Europa, havendo già le spalle volte a una profonda palude, et il fianco sinistro a una foltissima selva, lunga tre giornate, et larga una, dove, radunato tutti quei popoli, promesse ad ogni uno libertà et sollevamento de i tributi e d'ogni altra gravezza, pure che mantenessero fede contra il Turcho. Già i Moldavi, havendo acciso *(sic)* quanti Turchi si ritròvavano al paese per mercantia, che per altro non stanno nella Moldavia, havevano insieme sachegiate le loro robbe, sì che, partecipando anco essi del debito, non fù difficil cosa tirarli al suo volere. Così in breve messe insieme circa a 40^{m} persone. I Polacchi, sollecitati anco loro, vennero circa otto milia, sotto la condotta del Cancelliere et generale Sulchievski, dando speranza d'una grandissima moltitudine, che fusse in breve per giungere. Voleva il Prencipe subito trasferirsi alle ripe del Danubio per impedire il passo a i Turchi, e andare a i confini di Mar Nero per opprimere il Skender-Passà avante si fortificasse, e pigliare anco a quelli il passo in Moldavia et in Polonia, nomate Akerman, Oscia e Bender, col ponerli dentro un presidio di Valloni, i quali, circa otto cento, erano venuti a' soldo de i Polacchi col generale. Non volse mai il Sulcheski, generale, acconsentire a questo partito, ma voleva che s'aspettassero l'altre gente che ci diceva essere già inviate di Polonia; così si consumorno inutilmente circa quindici giorni negli alloggiamenti. Frà tanto, il Skinder-Passà, non videndo comparire i sperati aiuti dalla Porta,|| si risolse di eccitare il Galga et Aladin Sulthani, questo Han di Tartari e l'altro fratel suo. Così questi, per natura avidi di rubbare, et inimicissimi de i Polacchi, a questo sol nome, che la guerra si faccia contro di quelli, si partirono da Trabisonda *(sic)* e, congiungendosi in Oxia col Skender-Passà, vennero con 60^{m} persone in Moldavia contro il Prencipe et i Polacchi, accampandosi due miglia e più discosti da quelli, scorrendo la campagna tutta, e abbotinando ovunque potevano. Questo fù a mezzo settembre in circa. Hora, vedendo i Moldavi che gli aiuti promessi da Polonia tardavano et che i Polacchi con i suoi tortuosi ragionamenti davano occasione di poterli credere poco, cominciorno a dipartirsi, prima ad uno ad uno, poi schopertamente a fuggirsene; dove che il Skender-Passà fù a pieno raguagliato di quanta gente era negli allogiamenta e dei loro disegni e trattati. Hora accostandosi i Tartari alle trinciere, furono con grandissima strage rubbati da Valloni et altri soldati del Prencipe con gli archibugi, e fù tanto il danno, che non ardirono più di comparire alla scoperta, ma cominciorno come uno assedio. Già le gente del Prencipe erano

(1) Ţuţora.

ridotte a dieci milia in circa, senza i Polacchi, i quali ogni giorno più si rendevano contumaci alli disegni del Prencipe; ma non per questo si sgomentava mai egli, anzi il capitan Marino Resti uscì sempre quasi ogni giorno a scaramuzzare in campagna contro i Tartari con la sua gente, croata et ungara, fomentato sempre da i Valloni et altri archibugieri; onde si tiene per certo che in quelli quindici giorni morissero più di 40m Tartari, standosene sempre i Polacchi ne i suoi alloggiamenti separati a vedere. Doppò l'essere andata così la cosa alquanti giorni, mancando ogni giorno più le vettovaglie e genti al Prencipe, non però il Skander *(sic)* Passà havea ardire d'accostarse, ma una mattina, a buon hora, mandò un trombetta all'alloggiamenti dei Polacchi, facendoli sapere, che se gli havessero dato nelle mani vivo il Prencipe Gratiani Waivoda, egli assicurava loro della pace sicura col Gran-Signore e non gli harebbe molestati, mà lasciati partir liberamente in Polonia alle loro case. I Polacchi, questo udito, cominciorno a voler passar dalla parte de i Moldavi per prendere e dare in mani de Turchi il Prencipe; dove trovando gagliardissima oppositione, nacque tumulto, che fù dalli capi acquietato. In questo mezzo, il Sulchiemski *(sic)*, generale di Polacchi, stava attendendo occasione *quomodo eum traderet.* Caminando a questa maniera le cose, alla Porta non si faceva un minimo apparecchio contro il Prencipe, tenendo tutti per fermo che fussero machine del Skender Passa; spedirono però un' altro Prencipe, nominato Alessandro Vaivoda, descendente dai Prencipi di Vallacchia (1), ma nato in Grecia; il quale era || già stato cacciato una volta da i Vallacchi istessi dal principato loro, dove stette due anni,— che venisse alla volta di Moldavia con un Capi-Agà per privare il Vaivoda Gratiani del Prencipato e metervi lui in cambio, et ordinare all' altro che venisse alla Porta. Iu questo, una mattina Septilicio, generale della gente di Moldavia, domandò al Prencipe se voleva che egli andasse, come era solito altre volte, a svegliare i Tartari scaramuzzando con quelli, et,

(1) Alexandru Iliaş nu era, cum s'a credut, fiul luĭ Iliaş-Vodă Rareş, ci, în adevĕr, «coborîtor al Domnilor munteni», prin faptul că tatăl sĕŭ, Iliaş Alexandrovicĭ, fiul Lăpuşnénuluĭ, fusese numit un moment Domnul Ţĕriĭ-Românescĭ. Un fiŭ tînĕr al luĭ Iliaş Rareş în 1620 e o imposibilitate, şi scim din poveţele luĭ Mateiŭ al Mirelor către Alexandru Iliaş şi din cronica luĭ Mateiŭ că Alexandru erà un tînĕr. Cf. Miron Costin, p. 275 (nascerea luĭ Alexandru la Rodos se potrivesce fórte bine cu şederea luĭ Iliaş Alexandrovicĭ în acéstă insulă) şi memoriul meŭ din *An. Ac. Rom.*, seria 2-a, Secţ. ist., XIX, p. 243—5. Cf. şi Hurmuzaki, IV², 366: «Alessandro, pur della stirpe di principi di quella provincia (di Valachia)». In n¹ precedent, erà arătat ca Moldovén. Părerea cea bună asupra originiĭ luĭ Alexandru Iliaş o găsesc, în sfîrşit, pe neaşteptate, în *Vita Constantini Cantemiri* de Dimitrie-Vodă. Acesta, vorbind de Domnia luĭ Iliaş Alexandrovicĭ II, fiul luĭ Alexandru Iliaş (să se observe şi alternarea acestor douĕ nume de familie), spune: «In principatum missus est Elias ex veteri Alexandri principis, cognomento Lapusznenus, stirpe» (p. 10). Dar Nicolae Mavrocordat, în genealogia luĭ, face din Iliaş fiul luĭ Rareş *(Magasin,* IV, 39), spre maĭ marea glorie a némuluĭ. Cf. şi Radu Popescu (aşà disul «Anonim»), *ibid.*, II, p 116.

havendoglelo il Prencipe concesso, subito che fù uscito dalle trenciere, piantò il stendardo generale in terra, et se ne fuggì, menando con lui buona quantità di gente; gl' altri ch' in quà, ch'in là; i pochi tornarono a dare questa nuova al Prencipe; il quale, subitto sbigottito, temendo anco della perfidia di Sulchievski, cominciò a consegliarsi con il capitanio Marino Resti, con il Buchiok, giudice supremo della parte superiore del paese, col signor Gio. Amati, Pistorese, padre del signor Anibale, ch'era capitanio e castellano di Hottino, che serviva per maggerdomo maggiore, Primo Consigliero et segretario al Prencipe, col Goia, (1) suo Magistro di Camera supremo, et con altri del partito dovea pigliare; e, vedendoli tutti inclinati alla fuga, determinò passar la palude et dall' altra parte rifare l'essercito, et far quello che il tempo et l'occasione l'havessero consigliato. Udita la risolutione del Principe, furono subito spezzate le casse dei denari, dove ogn'uno se ne prese quanto volsero, sì che ||, oppressi dal gran peso, non obstante i buoni cavalli loro, et l'acqua, che non era molto rapida, s'affogorno nella palude, la quale è fatta da un fiume chiamato Pruth. Si poneva ciascuno a gara a passar l'acqua; gl' ultimi furono il Prencipe et il capitanio Marino, che mai segli scostò, finche visse. Havevano havuto i Tartari subito nuova di questa fuga, et repentinamente cominciorno ad intrare negli alloggiamenti e sacchegiare ciò che potevano, sì che li primi Tartari fecero buono buttino. Il Prencipe et il capitan Marino, che scendevano per una terra verso la palude per passarla, — il Prencipe non volse nell' andar a basso mai scender da cavallo, anchorchè il capitan Marino gli gridasse in croato che scendesse, che meglio e più presto andarebbe giù per quella discesa così malagevole; ma con la cavalla andava per il traverso della descesa, voltando hora a man ritta, hora a man manca, finchè furono ambidui a piede della discesa; quivi volendo il capitan Marino rimontare a cavallo, il suo cavallo mai volse star fermo; sì che consumò molto tempo, sinchè arrivorno i Tartari, e già il Prencipe anch' egli si ritrovava in un altro intrico, che la cavalla per modo alcuno volse mai entrare nell' acqua, onde fù costretto pigliare un roncino da un suo scudiere che ivi si ritrovò a caso, et, lasciando la cavalla, si pose a passar felicemente la palude. Il capitan Marino, sovragionto dai Tartari, || vedendossi come perso, mai si volse rendere, ma, combattendo valorosamente, sovragiungendo un' altra quantità di Tartari, doppò haverni ucciso sette o otto, sigillò con valoroso e generoso fine tutte l'altre sue valorose attioni. I Tartari, trovando la cavalla del Prencipe, che dagli abbigliamenti gioellati e dalla sella piena di torchine si conoscea benissimo, tennero per fermo che fosse morto nella palude o fugito travestito frà loro; così, senz 'altro provarsi di passar l'acqua, si missero a cercarlo et a sachegiare ogni cosa. Il Sulchieski *(sic)* frà tanto, havendo levata delle sue genti, si messe a caminare con buon ordine, alla volta di Cameniz, dove

(1) Acest Goia ucise pe Domn. Şeptelicĭ, care ar fi fost al doilea dintre asasinĭ, după Miron Costin (p. 273), trădase pe Gaşpar-Vodă dinainte, precum am vĕḑut.

designava, passando il Nestr fiume, alla ripa del quale è situata la fortezza di Cameniz sopra un nudo scoglio, [e'] ritornarsene in Polonia, fidandosi nel Skender-Bassà, suo amico, et segretamente confederato con lui, che senza danno l'haveria lasciato tornare in dietro. I Tartari cominciorno a seguirlo da lontano, nè mai l'attachorno, finchè non fù lontano tre giornate; dove, vedendosi la sua gente vicina a i suoi confini, precipitosamente cominciava a fugire e tumultuare, sichè egli fù necessitato, montando sopra una carozza scoperta, circoire le sue genti per retinerle et acquetarle. I Tartari, che seguivano da lontano, conobbero benissimo che questo era il capitano, ma, sinchè la gente caminò in ordinanza, mai hebbero ardire || di attaccarla; così un Tartaro, correndo, d'un riverscio lo spicò la testa, che sovra avanzava all' appoggio della carozza. Morto il Sulchievski, nacque una confusione grandissima e fuga precipitosa di tutti, talchè i Tartari, a guisa di lupi tra le pecore, prendevano, hor questo, hŏr quello; pochi ne amazzorno, perchè pochi fecero resistenza, mà furono tutti presi e venduti, secondo l'uso de i Tartari, in varie parte. Nei Moldavi fecero i Tartari maggior crudeltà nel passare per tutto il paese, perchè non è lecito venderli in Turchia. Arrivò la nuova della rotta del Prencipe in Hottin, et della morte; dove tutti i Moldavi cominciorno a far conseglio di dar la fortezza a i Turchi e consignarli ligato il signor Annibale Amati, capitanio della detta fortezza, o vero ammazzarlo, e, rubbando i suoi denari et robbe, con quelle che il signor Giovanni, suo padre, gl'haveva mandate in serbo, fuggirsene, abandonando il luogo; dove il misero fù costretto, providendo gli loro effetti, mandare a chiamare le genti del Kalinovski, Generale di Polonia e castellano di Cameniz; a i quali, in nome del rè di Polonia, consignò la detta fortezza, et doppo malamente ottenne anco da questi licenza di partirsene e portar seco le sue robbe; le quali, avanti potessero giungere in Italia, gli furono decimate cento volte, talchè apena potè salvarsi || se medesimo con pochi arnesi e danari dalla rapacità di quei signori polacchi, per le cui ditioni gli convenne passare, honorato d'un bel passaporto alla Corte del Rè, mà del resto la fece al meglio che puotè. Mà il Prencipe, che havea passata l'acqua, seguito da pochi, si ritirò con il Goia, suo Mastro di Camera vallacho, et quattro altri, nelle montagne del paese suo confinanti con Transilvania dalla parte di Corona, non sapendosi che fine havesse, atteso che Bethlem Gabor gl'era nemico, e il passaggio per Ungaria all'Imperatore era impossibile, non che difficile. Quivi stette vagando un giorno et una notte, nella quale fù dal sudetto Goia, suo Magistro di Camera maggiore, ammazzato mentre dormiva, essendo lontano tre buone giornate dal luogo dove erasi trincierato sopra la palude. Sbarattata e presa che fù la gente polacha, e la moldav(i)a ritornata alle proprie case, arrivò Alessandro Vaivoda, posto dal Turco in luogo del Prencipe Gratiani; il quale cercò al meglio che potè mitigare i Turchi, che, sotto colore che i Moldavi fossero stati ribelli, incrudelivano contro i più ricchi per spogliargli. Hora essendoli comparso avanti il Goia, con un'altro, ch'asserivano havere ammazzato

il Prencipe Gratiani, et chiedendoli il Vaivoda, ove erano le gioie di quello, vaccillando i sodetti, il Vaivoda Alessandro, instigato anco da Radulio Vaivoda di Vallachia, buon cattholico, amico del |Prencipe Gratiani morto, gli fece troncar la testa in pagamento della traditione usata verso il suo prencipe naturale.

Il Skender Passà, magnificando le sue attioni, diede subbito raguaglio alla Porta di quanto era soccesso, attribuendo a se medesimo ciò che era stato del valore di Tartari oprato; dove, havendo nel medesimo tempo l'Haloadin Sulthan, Ham de Tartari (1), dato conto alli Veziri di tutto il seguito, conforme alla verità, essendoli rescritto di quello il Skinder Passà havea avisato alla Porta, levando a lui l'honore di quella impresa, il Galga Sulthan, fratello del detto, adirato per la falsità di quell' huomo, l'ammazzò con un pugnale di sua mano, con mirabile silentio degli Ottomanni, che l'odiavano a morte e gli havevano designato il medesimo.

Questo successe a mezzo ottobre, quando già cominciava l'inverno in quelle parti, sì che non seguì più oltre alcuna fattione da niuna banda. Continovava però Hali, Primo Vezir, gl'apparecchi per passarsene contro i Polacchi; alla quale impresa voleva il Gran-Signore Sulthan Osman ritrovarsi anch'egli in persona; però, a istigatione di Hali-Passà, fece strangolare Sultan Drogut, suo fratello, che già era cresciuto alli 14 anni, temendo, mentre egli era assente, che non fosse materia di qualche sollevatione, perchè non ogn'uno era contento del suo governo, tirannico più dell' || usato, avarissimo et rapace. (2) Non potè Hali-Passà vedere il fine di questa impresa, che, nel mese di febraro 1621, morse (3), si crede fatto avelenare della Sulthana, sorella del Sulthan Osman, moglie di Occhias Mehemet Passà, che era stato malamente perseguitato da Hali-Passà, onde di malinconia s'era morto in Aleppo, dove era stato mandato governatore, quasi in uno honorato esiglio. Andò Sulthan Osman due volte in persona a visitare Hali-Passa, mentre era ammalato. Doppò la cui morte, fece subito il Gran Signore Primo-Vezir Hibraim-Passà, il quale era huomo più di pace, che di guerra accostumato, et di buono et honorato procedere. Questo non ardì contradire alla voluntà del Gran-Signore, mà seguitò anch' egli gl'apparecchi medesimi della guerra, cominciati da Hali-Passà ; dove a primavera cominiciorno a inviarsi le soldadesche in Moldavia; e, di maggio, vi andò il Gran-Signore con Hibraim et altri Veziri, et, non havendo trovato provisioni abastanza per tanta gente, fece tagliare la testa ad Alessandro Vaivoda, Prencipe di Moldavia, successore del Prencipe Gratiani, in cui luogo vi pose Stefano Tomsa, Vaivoda crudele, sanguinolento et inimicissimo di Polacchi (4).

(1) Dar Hanul erà atuncĭ Gianibec-Ghiraĭ.

(2) După Hammer (IV, p. 522), Principele ucis se numià Mohammed.

(3) V. maĭ sus, p. 42, nota 5.

(4) Naima, *l. c.*, p. 58 spune numaĭ că Alexandru-Vodă fu pus la închisóre, iar Miron Costin (p 283) explică scăparea luĭ de la mórte prin intervenţiunea pe lângă Sultan a nouluĭ Mare-Vizir, Husein. Omorul luĭ Alexandru a fost credut şi de uniĭ Polonĭ (v. Bogdan, *l. c.*, p. 520).

Non poterono mai li Turchi passare in Polonia, perchè i Polachi havevano nelle mani la fortezza di Hotin in Moldavia sù la ripa del Nester, et la difensavano gagliardamente, || mà i Tartari messero bene a ferro e fuoco tutta la Podolia e la Russia, menando più di 60^{m} anime cattive, et è sicuro che per cinque o sei anni i Tartari hanno cavato più di 200^{m} persone di Polonia et vendutoli schiavi in Turchia, che hormai tutti li sch[i]avi di quel paese sono Polacchi.

Hora, doppò esser seguite varie fattioni trà i Polacchi et i Turchi in Moldavia, due furono le principali: Una nel fine di giugno, dove i Polacchi hebbero il peggio, e fur loro tolti più di 650 carri d'argenteria, ch' era di varii signorotti; per la quale vedendo i Turchi il male che havea causata la propria argenteria a Polacchi, per obiare che non soccedesse anco a loro un giorno il simile, fù fatto uno bando, che niun Turco potesse portare più cosa d'argento, nè brigle, nè scodelle, o altra cosa alla guerra; dovessero venire senza cani, nè si concedeva alli Passà più che un solo carro o carrozza, come vogliamo dire. L' altra fù di settembre, nella quale morsero da 60^{m} Turchi et da 20^{m} Polacchi, mà questi la maggior parte di ferite fuori la fattione, gl' altri quasi tutti in fattione; et durò tre giorni questo conflitto, sichè poi venne l'inverno, e ciascaduno si ritirò ne i suoi paesi.

Frà tanto i Polacchi, desiderosi della pace, ai quali non havevano corrisposte le speranze, conoscendo che era molto maggiore difficultà il radunare e mantener gente in campagna || di quel che havevano trattato et pensato nelli primi trattationi, restituirno la forteza di Hottin consignatali già del signor Aniballe Amati, e dapoi hanno, non senza qualche suo pregiuditio, rinovato la pace antica con i Turchi, et stabilita ultimamente per mano del Duca Cristoforo di Starab (1); al quale i Turchi nel partire gli hanno donato il Sulchievski, figliuolo del generale Stanislao Sulchievski, a cui fù tagliato la testa da quel Tartaro et portata a Costantinopoli in uno paniero di sale et appesa con un pittafio, dove stavano i leoni del Gran-Signore, et insieme gli hanno conceduto il Cogneopoulski *(sic)* (2), che fù generale doppò il Salchievski e preso in quella prima fattione del 1621, e condotto in Costantinopoli. [M]a['l] Duca Samuel Coreski (3), quello che fù già altra volta priggione de i Turchi, quando scorse, per impatronirsi di Moldavia, il paese de i Turchi, e che poi era fugito, e di nuovo in questa guerra era tornato priggione, fù strangolato contro l'uso ottomanno, perchè egli pazzamente minacciava, se bene era priggione ai Turchi, che, quando sarebbe uscito da lì, voleva disfarli tutti, et moverli guerra, et lavarsi le

(1) Cristofor Zbarawski, ambasador în 1622—3. Cf. Hammer IV, p. 576—7 şi Zinkeisen, III, p. 752 şi urm.; ultimul n'a întrebuinţat *Narratio legationis Zbaravianae et rerum apud Otthomanos anno 1622. gestarum*, conscripta a Samuele Kvszewicz, Dantisci, apud Georgium Forsterum, anno 1645.

(2) Koniecpolski.

(3) V. maĭ sus, p. 42 şi nota 4.

mani nel sangue loro, con molte ingiurie; della morte del quale i Polacchi non mostrorno alcun dolore. In questo termine si ritrovavano le cose di Polonia et del Turco,|| essendo in Moldavia ancora Stefano Vaivoda detto Tonsa, et in Vallacchia Radulio, in Transilvania Bethlem Gabor, in Tartaria Haladin-Sulthan, dove se tiene per fermo che durerà la pace, havendo tornato i Polacchi a pagare li sette milia tollari l'anno al Tartaro Han, conforme gl'antichi patti; per l'intermissione del qual pagamento erano nati tanti disordini.

III.

Un isvor de informaţiune care nu trebue neglijat în studiul istorieĭ nóstre sunt cronicele turcescĭ. Aceste cronice nu daŭ faptele în legătură strînsă, ci într'o expunere umflată, desordonată şi naivă, dar ele cuprind o sumă de lucrurĭ nouĕ, foarte interesante, de carĭ trebue să ţinem sémă. Traducerea acestuĭ jargon oriental în cugetare europénă nu e tocmaĭ un lucru aşà de greŭ pentru cine are curajul să încerce.

Şi cronicele acestea nu maĭ sunt neaccesibile în manuscriptele saŭ în ediţiunile lor constantinopolitane. Leunclavius dăduse de mult încă — acum treĭ secole — o compilaţiune în latinesce, maĭ ales după Neşri (1); Cantemir n'a făcut alta în *Istoria Imperiuluĭ Otoman* (2) decât să cóse între dînsele, în capitole maĭ mult saŭ maĭ puţin orientale şi ele, notiţe date de cronicariĭ turcĭ; esenţa acestor cronicarĭ e resumată şi de Hammer, în monumentala sa operă. Un erudit engles, Fraser, a tradus o parte din marea cronică a luĭ Naima. (3) Sead-ed-din, tradus în italienesce încă din secolul al XVI-lea de Ragusanul Bratutti (4),

(1) Leunclavius (Löwenklau), *Annales Sultanorum othmanidarum*, Frankfurt 1589, in-8° şi 1596, in-4°; *Historiae musulmannae Turcorum .... libri XVII*, *ibid.* 1591; *Neuwe Chronica Türckischer Nation*, *ibid.*, 1590, acelaşĭ format.

(2) Ultima ediţiune, în românesce, a fost dată de Academia Română (Bucurescĭ 1876, 1878, 2 vol. in-8°).

(3) Naima, *Annals of the turkish Empire*, translated.... by Charles Fraser, I, Londra 1832, in-8°. După cât sciŭ, publicaţiunea n'a fost continuată.

(4) *Chronica dell' origine e progressi della casa ottomana*, composta da Saidino Turco..., tradotta da Vincenzo Bratutti Raguseo, 2 vol. in-8°; întâiul Viena 1649; al doilea Madrid, Morras, 1652.— Exemplarul Academieĭ Române are la începutul volumuluĭ II o notiţă manuscriptă a luĭ Papiu Ilarian, care vorbesce de o traducere parţială a luĭ Sead-ed-din, făcută de Podesta şi tradusă din italienesce (?) în nemţesce. Ca isvor pentru acéstă scire notiţa citéză: Pray *Index variorum librorum Bibl. Univ. Budensis* [I, Buda 1780, in-8°, p. 188] şi *Bibliotheca Széchényi* [Ödenburg 1799, in-8°; I, p. 159?]..

a fost din noŭ redat într'o limbă europénă de vestitul Galland, şi manuscriptul se păstréză. (1) Fragmente din Neşri aŭ fost traduse în limba germană în vécul nostru şi publicate într'o revistă. (2) După însărcinarea Academieĭ Ungurescĭ, d-l J. Thúry dă traducerea maghiară a părţilor relative la Ungaria din toţĭ cronicariĭ turcĭ. (3) Eŭ însumĭ am tipărit aiurea, după un ms. din Paris, o parte din cronica luĭ Naima, până la anul 1653. (4)

Iată acum locurile carĭ ne privesc din opera istorică (Tariki) a luĭ Husein Vegihi, păstrătorul pecetieĭ Amiraluluĭ saŭ Capudan-Paşa Mustafà Biucliu (28 Iulie 1649—1650?). (5) Cronica merge de la 1638 până la 1659, şi Hammer posedà un exemplar manuscript în colecţiunea sa orientală, care e acum la Biblioteca Imperială din Viena. (6) O traducere italiană se află la Biblioteca Sfîntuluĭ Marcu din Veneţia, sub signatura (cota) it. cl. VI, cod. 84. E făcută de interpretul baililuĭ veneţian la 1675, Giacomo Tarsia, pe care-l găsim şi în rapórte de ambasadă, la 20 Novembre ale acestuĭ an, ca informator al baililuĭ Giovanni Morosini. (7) Tommaso Tarsia e, de altmintrelea, un personagiŭ cunoscut. De la 1655 încă dragoman al bailatuluĭ, el fu ales, când începură negocierile pentru pacea de la Carlowitz, ca interpret al celor doĭ Trimeşĭ turcĭ, Alexandru Mavrocordat Exaporitul şi Zulficar-Efendì. În 1690 şi 1691 avem rapórte de ale sale, în acéstă situaţiune, către guvernul ducal. (8) La fol. 360, Tarsia însémnă: «L'auttor di quest' historia, Vezhi Hassan Effendì, essendo divenuto etico, morse l'anno 1071 (1660), e perciò non diede termine alla sua historial narratione».

Cele spuse de Hassan saŭ Hussein trebuesc controlate, dintre isvórele turcescĭ traduse până acum, cu povestirea luĭ Evliĭa-Efendì, care luă parte şi el la expediţiunea ardelénă a luĭ Sidì-Ahmed-Paşa şi la campania de la Neuhäusel (1664). (9)

(1) Ms. [fr.] 10.528 al Bibl Naţionale din Paris, 2 volume. Citat de Zinkeisen, începênd cu p. 633, nota 2 din vol. I.

(2) *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, XV, anul 1861.

(3) J. Thúry, *Török történetirók*, Budapesta, 1893 şi urm., 2 vol. in-8°.

(4) În *Acte şi Fragmente*, I, p. 55 şi urm.

(5) V. tablele de demnitarĭ otomanĭ de la sfîrşitul vol. IV din Hammer.

(6) Prefaţa aceluiaşĭ volum din Hammer.

(7) Hurmuzaki, IX, p. 289, n° CCCCXIV.

(8) *Ibid*, V^1, p. 153, 159, 177; V^2, p. 23, 210, 228 (cf. IX, p. 386); *Fragmente*, III, p. 330.

(9) O traducere englesă a călĕtoriilor luĭ Evliĭa a fost tipărită de Hammer la Londra, în 1836—50. Pentru viéţa luĭ, v. acel volum şi prefaţa citată a luĭ Hammer. Pentru expediţiunea luĭ Sidì-Ahmed, v. cronica ce publicăm aicĭ, p. 58—61.

Relatione delli successi nell' Imperio ottomano, principiando dall' anno di Mahometto 1047 sino li 1071, e di Christo Nostro Signore 1638 sino li 1660; composta in lingua turca da Hassan Vezhi e tradotta nell' idioma italiano da Giacomo Tarsia, Dragomano veneto, in Pera di Constantinopoli li 20 Ottobre 1675.....

Morte del già Vesir Azsem Mehmet-Passà (1), cognominato Tabani Buiuch [1639].

Mentre era il sudetto Passà comandante in Silistra, s' era disgustato con li principi di Valacchia e Moldavia per la pocca stima ch' havevano fatto d'esso lui; sichè, per l' odio conservato, procurò di deponerli appo il Gran Signore, che, condescendendo al di lui volere, immediate comandò che fossero eletti altri in luoco loro. Ma, saputo il caso dagl' agenti delli deposti, hanno fatto riccorso al Silihtar-Passà, con l'esborso di grossa summa, supplicandolo essercitar la sua auttorevole prottetione in favorir gl' oppressi. Detto Silihtar-Passà, per esser malevole e disgustato di Mehmet-Passà, promettendogli ogni favore, così gli rispose che per addesso era impossibile rivoccar la parola di Sua Maestà, mà ch' avvisassero li loro patroni che, quando gl' eletti principi anderanno ad impossessarsi delli principati, non debbano cedergli il comando, anzi stargli contra, e subito formar arzi cioè memoriali alla Porta, instando la confermatione nella loro carica, ch' all' hora si vedrà quanto s'essercitarà in favor loro, assicurandoli esser di loro partiale, con promesse d'ottener quanto desideravanno, senza verun dubio. Ricevnti questi ricordi, li prenominati principi fecero quanto prudentemente gl' hà consigliati il Silihtar-Passà et, non admettendo li novi principi, hanno mandato loro huomini alla Porta con memoriali e regalli, suplicando la confermatione del principato nelle loro persone; il che saputo dal Gran Signore e dispiacendogli oltre modo, per la loro mostrata pocca obedienza, andò talmente in collera che, mentre era per ordinar generale con gran essercito per mandar a distruggerli, il Silihtar-Passa sudetto, per placar la collera di Sua Maestà e per far riuscir il suo intento, hà procurato dissuaderlo, dicendogli || esser molt' anni che l'essercito, così per mare, come per terra è stato continuamente impiegato, senza concedergli un hora di riposo e però non gli pareva bene di travagliarlo divantaggio; bensì era conveniente castigar quelli che sono stati causa di questi disordini e conferma[r] li sudetti principi alla loro carica, per impedir li disturbi a Sua Maestà; alla quale parendo proprio il suo conseglio, si pacificò contra quelli e voltò la collera contra il meschino Mehmet-Passà e, confermando ambi li principi nella loro carica, commandò ch' il sudetto caimecam fosse

(1) E vorba de Marele-Vizir Mohammed Tabani Buiuc, depus la 15 Decembre 1639 şi, mediat, executat. Cf. Miron Costin, ed. cit., p. 309; Constantin Căpitanul, *l. c.*, p. 297; Naima, *l. c.*, p. 61—62, şi Hammer, IV, p. 261—2. Afacerile românescĭ de carĭ se vorbesce aicĭ sunt luptele luĭ Mateiŭ cu Vasile în 1639.

mandato in priggione nelle Sette Torri, dove quella medesima notte hà perso la vita; succedendo al caimacamato Hussein-Passà.

[Anno 1064 (1653).] Successi nelli paesi della Moldavia.

Il Lopulo, principe, commandò nelli confini di Moldavia più di venti anni senza poterlo dismetter, perch' era potente, così di gente, come di denaro, di modo tale che, se seguisse la sua dismessione, certamente farebbe nascer qualche revolutione e disordini grandi in quelle parti. Alla fine, la propria gente si sollevò contra di lui et, unitasi con li boiari, andorono ad' assalirlo; mà lui con bel modo se ne fuggì. Detti boiari o principali di quel governo, dopo eletto uno trà li loro principe, lo fecero intender alla Porta, dalla quale gli fù mandato col Capiziler Chehaiassi la confermatione, (1) et, perchè si seppe poi, ch' il fuggito principe ammassava gente per venir a combatter col novo, fù ordinato detto Capiziler Chehaiassi di fermarsi in quelli confini per dar alla Porta de tempo in tempo destinte (?) l'informazioni. Il novo principe combattè in ultimo col vecchio, con la gente ch' haveva ammassato, mà non haverebbe potuto conseguir la vittoria, se non havesse havuto dalla sua parte li principali del paese; col mezo de quali vinse il vecchio, che, fuggitosi, andò a recovrarsi sotto la prottetione della Porta del Tartar Han; il quale non potè far di meno (essendogli addimandato) di non mandarlo alla felice Porta, dove, subito gionto, fù carcerato nelle Sette Torri, et il Capiziler Chehaiassi sudetto, conforme l'ordine imperiale, fece haver al novo principe l'intiero possesso delli sudetti luocchi, e con questo furono divertiti tutti l'inconvenienti che potevan nascer in quelli confini . . . .

Combattimento di Tartari con li Transilvani . . . .

Il quale [Raccozzi] ricercò dal rè di Suetia aiuto et, accordatosi con li principi di Valacchia e Moldavia, fece nel suo stato un essercito di sessanta milla persone . . . .

Mutatione delli principi di Valachia e Moldavia [1658].

Quando il principe di Transilvania con l'essercito ch' haveva ammassato nel suo stato, di sessanta mille huomini, era andato contra Polonia, e fù poi dalli Tartari disfatto, li principi di Valacchia e Moldavia, perchè havevano havuto seco segreta corrispondenza, volse Sua Maestà (che s'haveva saputa) per loro mortificatione e castigo si mettessero all' ordine e si portassero con la loro militia a trovarsi nella guerra che per vendetta si faceva contra l'infedeli venetiani (2), inviando per tall' effetto diversi nobili commanda[me]nti; ma quelli, per la confidenza ch' havevano nelle proprie loro

(1) La 27 Septembre 1653, Pórta decise să confirme pe Gheorghe Ştefan-Vodă (Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 201). Capugilar-Chehaiasi, însărcinat cu instalarea, se întórse la Constantinopole prin Decembre *(ibid.*, p. 206). Cf. *Doc.*, V², p. 6, nº IX.

(2) Răsboiul Candieĭ. V. *Storia della guerra di Candia* di Andrea Valiero, senatore veneto, 2 vol. in-8º; Triest, Coen, 1859 (unde, II, p. 111—2, se vorbesce de legăturile luĭ Mihnea cu Veneţia). Cf. Hurmuzaki, V², p. 65.

forze (1), mentre d'accordo erano di sempre aiutarsi reciprocamente l'un con l'altro, non havendo dimostrato con diligenza l'obedienza da loro dovuta, si trovò la congiontura opportuna, con le cause più che leggitime, di dismetterli. Mà, avanti che questa sua intentione andasse alla notitia delli sudetti principi, mandò felicissimo et imperial carattere al Han di Tartari, perchè mettesse all' ordine 30 overo 40 mille persone e con un valoroso generale li tenisse pronti alle parti di Chili e d'Acchirman sin ad altri sublimi cenni di Sua Maestà; al commandante di Silistra, Fasli-Passà, parimente inviò comandamenti reggii, acciò stia all'ordine con la sua gente nelli confini sudetti, mandandogli di più in suo aiuto alcuni beileri; e, doppo fortifficati quelli confini col' essercito predito, ch'era già pronto attorno Silistra, fece l' elettione di principi in diti luocchi, nelle persone di doi Greci da Costantinopoli, sufficienti e atti al governo; (2) li quali, dopo ricevuti, conforme l'antica consuetudine, nell' imperial Divano il caftan, cioè vesta d'oro e postisi in testa iuschiuf, (3) cioè il penacchio, furono inviati col Chiaus Bassi Ismail Agà, ch' andò per ponerli con l'auttorità reale nel possesso di detti principati. Li vecchi principi, havuti gl' avvisi esser già li novi arivati a Silistra, ramassorono tutta la loro gente, e con quella sono entrati nelli taburi per combatter; ma l'essercito tartaro, con li cospicui capi e loro vitoriosa militia, si diede al svalleggio di tutti di Moldavia li contorni; butavanno in pezzi quelli che si volevano opponer, davan la vita a quelli che si rendevan, ma li ligavan e facevan schiavi; svalleggiavanzzi bruggiavan, depredavan, destruggevan le ville e loro habitationi et, in somma, perchè non si poteva andar ad assalir l'inimico nelli taburi, in cui era ben fortifficato, riddussero il tutto in rovina et, in ultimo, per il gran sangue, struscie e dani che si facevan del continuo in quelli contorni ||, incominciorono quelli ch'erano nelli taburi predetti sbandarsi, pocchi alla volta e, dimandando perdono, si sottomettevano all' obedienza; sì che, vedendosi abbandonato quel maladetto senza fede, se ne fuggì con alcuni suoi adherenti verso Transilvania, e con questo restorono terminate le revolutioni col possesso che ricevè il novo principe di quelli luocchi. S'inviorono poi verso Valacchia, mà quel principe, vedendo dippartirsi d'oppo *(sic)* tutti li principali del paese per andar a render homaggio alli commissarii del Gran Signore, senza voler praticar le forme ch' haveva quell' altro tenuto, nè meno far alcun tentativo, pigliò tutto il suo oro e faccoltà ch' haveva acquistato e con la sua fameglia se ne fuggì e se n'andò a recovrarsi appo il figliolo del Ragozzi, e così ricevè anco l'altro elletto il possesso del principato. Quando fù fatto sapere all' Imperial Maestà l'esser oviate con le forme predette li sconcerti di quelli confini, honorò il generale di Tartari,

(1) *Forzi*, în ms.

(2) Mihnea III (Io Michail Radu Voevod) fu numit în Ianuarie, iar Gh. Ghica abià în Martie 1658 (cf. Hurmuzaki, V², p. 40, nº LX şi p. 43, nº LXIV).

(3) Scufia. V. Hurmuzaki, XI, p. 159, nota 2.

ch' era Caghilgai Gasi Ghirai || Sultan, con mandarli col Capiziler Chehaiassi una cattena d'oro e un chanzaro gioielato (1). . . . .

Hora il figliolo del Ragozzi, ch' haveva tolto quel governo dal principio della coronatione di Sultan Ibrahim [1648]..., non prestò quell' honore da lui dovuto al commandamento reggio, che gl' era inviato, per portarsi alla guerra contra Venetiani insieme con li principi di Valacchia e di Moldavia, già chiamato per tall' effetto..., mà, quando si discoperse disobediente al secondo commandamento, in cui gl' ordinava di mandar' alla Porta li fuggiti principi di Valacchia e Moldavia, che havevan tolto il di lui reffuggio..., divenne reo e degno d'ogni supplicio; onde, tralasciando per quell' anno di prosseguir avvanti la guerra || contra Venetiani, si determinò d'incaminarsi per quest' altra parte, così per stabilir li stati di Valacchia e Moldavia, come per castigar e vendicarsi del detto Ragozzi; e l'anno sudetto, alli 10 di Rezep, cioè li 15 [13] Aprile 1658. . . . .

Fù inviato felicissimo carattere imperiale al Tatar Han di dover con ogni cellerità incaminarsi coll' essercito tartaro e cosacco sopra Transilvania...

Giunse anco il riguardevole Han di Tartari con passa doicento milla, trà Tartari e Cosacchi, quali, per tutto dove passavan, nel paese degl' Infedeli, sacchegiavan, depredavan e, senza remissione, ad altri davan la morte, et altri facevan schiavi. . . . .

L'infedele sommerso nell' oscurità, il duca di Moscovia, considerando..., si diede con gran diligenza per doi anni continui ad ammassar gente et apparechiar il tutto che concerne alla guerra contro li stati e paesi degl' Ottomani et perch' hà veduto humiliati totalmente li principi d'Ungaria, Valacchia e Moldavia, che sono tutti d'una medesima setta, colma d'infedeltà, fù maggiormente stimulato di moversi per porger aiuto e prottetione (richiedendosi così la loro carità) all' oppressi della sua religione (2).

In questo mentre, il maledetto figliolo di Ragozzi, fù comandante di Transilvania, per la gente di novo amassata, havendo sottomesso al suo possesso la maggior parte del suo paese, non solo si trovava perplesso al commando il novo principe posto dal Gran Vesir (3), non havendo forze bastanti a stargli contra, mà di più l'infernal Costantino, fù principe di Valacchia, ch' era fuggito, con gl' aiuti havuti dal detto figliolo di Ragozzi, essendosi impadronito della Moldavia et il principe di Valacchia Zivan Bei (4) ribellato et fatto tagliar in pezzi tutti li Turchi che all' hora si trovavan in quelle parti, così mercanti, come altri, Sua Maestà determinò portarsi di

(1) Lucrurile s'aŭ petrecut alt-fel. Ştefan Gheorghe fugì fără luptă; el făcù o năvălire neisbutită peste câte-va lunĭ (v. Hurmuzaki, X, p. v). Aicĭ avem rĕsunetul la Constantinopole al evenimentelor.

(2) Asupra legăturilor Ţaruluĭ Alexe cu Gheorghe Ştefan, v. Hurmuzaki, X, p. v.

(3) Francisc Rhédey (Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 239).

(4) Mihnea III. Cf. Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 244.

novo in Andrianopoli, per deprimer quelli confini, et ordinò sia fatto pronto il tutto per la partenza e per passar il traghitto e sbarcar in Gallipoli...

Il Primo Vesir per dar terror et impedir l'intentioni dell' inimico fece apparire con suoi ordini con quanta diligenza intraprendeva quest' affare e ppò raccomandò con commissioni efficacci all' honorato Vesir Seid Ahmet Passà, fù commandante di Buda, che si trovava al pressidio di Janova, (1) d'oviare l'insolenze del figliolo di Ragozzi; e contra li principi di Valacchia e Moldavia parendogli proprio l'essercito tartaro, mandò al generoso Gran Han ordini accompagnati con carattere imperiale et una sabla e vesta per andargl' a mortifficar; ordinò di più ad' Ahmed Bei, sanzacco d'Albassan (2) (che per il passato nelli combattimenti con Valacchi e Moldavi, havendo dato saggi di gran valor, se gl' haveva per premio concesso il suddetto sanzacato) d'andar con mille persone di Rumelia e con la militia di Silistra ad attender in quelli confini l'arrivo dell' essercito tartaro et unirsi con quello, non sparagnar conforme gli voleri di Sua Maestà fatica per la || destruttione degl' inimici. Il principe di Valacchia, Ghica, ch'era l'anno antecedente commandante in Moldavia, per li continui assalti delli sopradetti, s'era ritirato e portato in Andrianopoli, e restò confermato in detto principato, e quello di Moldavia fù concesso al figliolo di Lupulo; (3) per la qual elettione il suo padre, che, dopo havutto venti anni continui il commando in detto luoco, s'attrovava carcerato nelle Sette Torri, hebbe la sua liberatione; et ambi li principi furono inviati a quelli confini, alli qualli quando giunsero, trovorono arrivato Gazi Ghirai, espedito dal canto dell' Eccelso Han, con quasi cinquanta mille Tartari, con li quali si trovavan anco diversi Polacchi e Cosacchi, mandati dalli loro principi. Tutti questi unitamente furonno incaminati verso l'inimicho, che teniva nelli sette taburi ch'haveva fatto avvanti la città di Jas, oltre gl'altri combattenti, tredici milla moschettieri, et, con dodeci canoni avvanti, si trovava preparato al combattimento. Molti degl'habitanti di Moldavia si sottoposero all'obedienza || del novo loro principe, figliolo di Lupulo, e rollati nel numero della sua militia. Consultato dunque il modo che doveva tenire al combattimento, si posero in viaggio. Marchiavano prima l'essercito polacco et cosacco, e seguitava il monssulmano et, arrivati che furono tutti appo li taburi, diedero principio al combattimento, nel qual restò la maggior parte della militia polacca e cosacca, perch'era avvanti, uccisa, e li Tartari, mentre erano per assalirli, considerando esser difficile combatter con l'inimico,

---

(1) Jenö.

(2) Elbassan.

(3) Un raport de bail din 8 Ianuarie 1659 (1660) spune că schimbarea, şi numirea deci a lui Ştefan Lupu în locul lui Gheorghe Ghica, strămutat în Ţéra-Românéscă, s'a făcut «quelli giorni» (Hurmuzaki, V², p. 58, nº XCI). Ştefan, în vîrstă de cincĭ-spre-ḑece anĭ, fu numit încă din Novembre 1659 *(ibid*, p. 67). Ghica dobândise Ţéra-Românéscă cu cevà înainte *(ibid.*, p. 64 şi urm.; cf. *Fragmente*, III, p. 249).

mentre s'attrovava nelli taburi, fecero vista d'esser sconfatti, ponendosi in fuga, per esser seguitati dall'inimico, et con questa arte allontanarlo dalli detti taburi et in campagna terminar il combattimento; mà, l'Infedeli non havendoli seguitati, restando sempre forti nelli loro taburi, s'è tralasciato per quel giorno di più combatter. La mattina seguente, da ogni canto gli diedero l'assalto, ma l'inimico intrepido, con canoni e moschetti, li respinse in maniera tale che non potero approssimarsi; onde convennero com'il giorno antecedente tralasciar di proseguire avvanti la zuffa; mà, il terzo, quando gl' assalirono da tutte le parti, benchè l'Infedeli havessero fatto tutti li sforzi per diffendersi, con tutto ciò incominciorono a discerner li monsulmani inclinare per loro la vittoria, e, con questo inanimatosi, gl' assalirono con maggior coraggio, tanto che li fecero ritirar et allontanarsi dalli loro taburi; e, quando li videro in campagna scoperta, con certo inganno gli disfecero, et il Jali Agassi, (1) Mehmet Bei, con tre mille in circa huomini valorosi, ch' haveva al suo commando, per non lasciarli fuggire, andò alla montagna vicina al luoco del conflitto, e, dall'altro canto, s'incaminò anco l'essercito di Rumelia, coll' Ahmet Bei; et il cospicuo general di Tartari, Gasi Ghirai, con la vittoriosa militia, si transferì a drittura alla campagna; et in questi tre luocchi fecero totalmente apparire vinto l'inimico, che, pieno di confusione, non sapeva dove più recovrarsi, e, sbandatosi per quelle campagne e montagne, fù dalli monsulmani arrivato et dalli medesimi ricevuto l'ultimo crollo, in modo tale che per tutti quelli contorni non si scorgeva altro che teste d'inimici, e con questo furono terminate le revolutioni di quel luoco, restando li monsulmani per gratia divina intieramente vittoriosi. Il sopradetto principe con pocco seguito se n'era fuggito verso Valacchia; ma quelli che s'erano posti a giungerlo per dargli la morte, fecero tutti quelli ch' havevan trovato del suo seguito passar a fil di spada, et in ultimo quelli traditori sommersi nell' oscurità ricevettero la bevanda dell'eterna morte. Restorono li guerrieri monsulmani per il grande et inumerabil bottino ch' havevan fatto consolati, e, dopo fermatisi in quelle parti doi o tre giorni per assumer il novo principe al comando di detto luoco, s'incaminorono verso Valacchia, per mettere al possesso di quella l'altro principe. Zivan Bei, all'hora principe di quella provincia (cagione di tutti questi inconvenienti, perch'haveva dato la morte a più di dieci mille mercanti turchi, che si trovarono nelli paesi della sua giurisditione e dopo dichiaritosi disobediente agl'ordini reggii, era uscito in campagna, unito con alcuni Crovati e Ungari; havendo inteso dal principe di Moldavia fuggito e recovratosi sotto di lui non haver potuto con tanta militia stargli contra e come sia stato disfatto e tagliata in pezzi tutta la sua gente, ressolse non combatter più, perchè non dubitava punto della sua destrutione, et, unitosi col sudetto principe de Moldavia, si portò appresso il figliolo di Ragozzi con tutto il suo oro e facoltà; mà non così tosto fù partito, che

(1) Şeful ţermuluĭ, unul din mariĭ demnitarĭ aĭ Bugéculuĭ.

gionse la militia monsulmana, quale, havendo trovato l'inimico fuggito, s' è formata in diverse truppe et attraversò tutta la Valacchia per cercarli, facendo passar a fil di spada tutti li dipendenti che gli pervennero nelle mani, del disobediente, e con questo restorno netti quelli || statti dall'infestatione delli transgressori dell'imperial comando. E, dopo tagliati in pezzi tutti li dodeci mille settecento dannati e fatto prendere il commando di quel principato al sudetto novo principe, fù fatto intender il tutto all' Imperiale Maestà, quale con diversi dimostracioni d'affetto, dopo honorati li Tartari et gl'altri capi che s'eranno trovati in questo servitio, gli concesse licenza di ritornar et andar alle loro giurisditioni. (1). . . . .

Combattimento di Seidi Ahmet Passa con li Transilvani.

Quando il Ragozzi, principe di Transilvania, per humor malinconico, haveva aspirato al possesso di Polonia et posto per tall'effetto all'ordine sessanta mille persone, cadè, nel disfaccimento che gli diede all'hora valorosamente la vittoriosa militia tartara, schiavo il suo governatore detto Chielianos, (2) nelle mani di detti Tartari, e, doppo dimorato gran tempo priggione, instò rescatarsi con l'esborso di cento mille cechini; et, essendo acettato il partito, haveva mandato huomo alli suoi parenti e propinqui, acciò procurassero mandargli detta summa. E, mentre detti parenti s'adoperavano con gran diligenza in quest' affare, il principe di Valacchia Zivan Bei hebbe l'avviso, et, perch'haveva seco antica conoscenza, mandò appostatamente huomo all' Eccelso Han et, promettendogli l'esborso dell'assegnati cento mille cecchini, ricercò la || missione a lui di detto carcerato. Il Gran Han, prestando ogni fidutia alla promessa del predetto principe, gli mandò con alcuni principali Tartari il prenominato priggione; il quale, quando giunse e lo vide detto Ziuan Bei già fuori di schiavitù, ricordatosi degl'ordinarii suoi tradimenti in cui s'era habituato (havendo anco altre volte con gran aroganza mostrato disobedienza all'istessa Eccelsa Porta), fece tagliar in pezzi non solamente li Tartari ch'erano venuti seco per ricever il denaro sudetto, mà anco tutti li mercanti monsulmani che si trovorono nel suo statto, ch' eranno al numero di più di mille persone, che ricevettero il martirio; e poi mandò quel huomo al Ragozzi, con dichiaratione di trovarsi pronto, con dieci mille in circa huomini, in suo favore et che de fatto in fin s'era palesato disobediente alla Porta. Il sopradetto Chelianos, quando si vide appresso il suo benefattore antico, volse dimostrare il zelo che conservava di fedelmente servirlo, e però determinò poner || ogni medio per ricuperar il stato perduto del suo patrone, et in pocchi giorni hà rammassato in circa

(1) Asupra luptelor luĭ Constantin Basarab în Moldova cu Turciĭ, v. Miron Costin, p. 361 şi urm.

(2) Kemény János. V. bibliografia ce am dat asupra acestor persóne şi evenimente în a doua secţiune din prefaţa la Hurmuzaki, X.

vinti mille huomini, con li quali s' inviò per andar d'attaccar il novo principe Parccianos. (1). . . . .

Cum se vede, avem câte-va notiţe despre unele timpurĭ din lungile domniĭ ale luĭ Vasile Lupu şi luĭ Mateiŭ Basarab, apoĭ scirĭ multe asupra evenimentelor răsboinice petrecute în urma alianţeĭ luĭ Gheorghe Ştefan şi vecinuluĭ sĕŭ Constantin-Vodă cu Rákóczy II şi a expediţiuniĭ neisbutite în Polonia. Dacă asupra celor din urmă suntem bine informaţĭ, cât privesce Moldova, prin cronica luĭ Miron Costin, pe acest timp contemporan al evenimentelor, — cele două letopiseţe muntenescĭ nu sunt destul de bogate pentru ca acéstă contribuţiune la istoria Ţĕriĭ-Românescĭ să fie fără folos.

IV.

Cu tótă teribila sa reputaţiune de otrăvitor, vîndător şi intrigant politic, Constantin Cantacuzino Stolnicul a fost una din cele maĭ importante figurĭ culturale printre boeriĭ noştri din secolul al XVII-lea. Sciă grecesce, italienesce şi latinesce, călĕtorise prin Europa, aveà gust pentru cărţĭ, şi posedăm încă rĕmăşiţe din biblioteca sa. Constantin Daponte îl numesce cel învĕţat: ὁ ἐπιστήμων. (2) Păcatele-ĭ politice, carĭ sunt măcar în parte reale, le-a ispăşit prin mórtea luĭ silnică la Constantinopole, unde fu sugrumat în închisóre, împreună cu fiul sĕŭ Ştefan-Vodă, la ḑece césurĭ de nópte, 7 Iulie 1716. (3) Pentru cunoscinţele pe carĭ şi le câştigase şi pentru iubirea sa de cultură, el trebue să-şĭ aibă locul în istoria desvoltăriĭ nóstre intelectuale.

Între străiniĭ cu carĭ Constantin a avut relaţiunĭ într'un timp când răsboiul germano-turc aduceà dese orĭ la noĭ generalĭ şi ofiţerĭ imperialĭ, a fost şi Comitele Ludovic-Ferdinand de Marsigli, din Bologna. Generalul de Marsigli a scris două lucrurĭ carĭ ne intereséză şi pe

(1) Acaţiu Barcsai, Principele pus de Turcĭ în Ardél. Şi Miron Costin îĭ ḑice «Borcea Ianoş» (p. 360). — Locurile de maĭ sus sunt pe filele 41 şi urm., 215, 224 v°, 230, 233, 247, 292—3, 305 şi urm., 318.

(2) V. Daponte, în Erbiceanu, *Cronicariĭ grecĭ*, Bucurescĭ, 1888, p. 173. Pentru manuscripte grecescĭ din biblioteca sa, v. în aceste *Anale*, întâiul meŭ memoriŭ despre *Manuscripte din bibliotecĭ străine*, p. 217, 223, 235, 239. Ioan Comnen doctorul i-a resumat viéţa luĭ Ioan VI Cantacuzino (memoriul citat, p 220; cf. Erbiceanu, *l. c*, p. 111). V. şi maĭ departe, în acéstă privinţă.

(3) Dimitrie Cantemir, *Evenimentele Cantacuzinilor şi Brâncovenilor*, în tom. V din *Opere*, publicate de Academia Română, p. 30; *Genealogia Cantacuzinilor*, în *Buciumul român* pe 1863, p. 563; cf. Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Veneţia 1718, p. 205—6 (care dă data de 7 *Iunie*).

noĭ: «Dunărea panonico-misică», o operă de geografie descriptivă, publicată cu un mare lux de tipar şi de planşe, în splendide volume in-folio (1), şi «Starea militară a Imperiuluĭ Otoman», din care reproducem la sfîrşit lucrurile privitóre la istoria românéscă. (2) Pentru cea dintâiŭ carte, autorul, avênd nevoie de lămurirĭ, s'a adresat luĭ Constantin Cantacuzino. Întrebările luĭ Marsigli şi rĕspunsurile luĭ Cantacuzino ni s'aŭ conservat în hârtiile generaluluĭ, pe carĭ le posedă acum Biblioteca Universităţiĭ din Bologna.

O biografie a luĭ Constantin Cantacuzino ar fi istoria Ţĕriĭ-Românescĭ sub Brâncovénu şi Ştefan-Vodă, el fiind principalul factor în acéstă istorie. Trebue spus însă cevà asupra luĭ Marsigli şi, în special, asupra relaţiunilor acestuia cu Ţéra-Românéscă. Manuscriptele generaluluĭ găsindu-se la Bologna, voiŭ puté să mĕ razim une-orĭ pe documentele inedite, carĭ vor fi reproduse in extenso.

Pentru viéţa luĭ Marsigli cel maĭ bun isvor ar fi, de sigur, *Scrittori bolognesi* aĭ luĭ Fantuzzi şi, maĭ ales, *Memoriile* Comiteluĭ, compuse de acelaşĭ Fantuzzi şi publicate la Bologna, în 1770. Neavênd la îndemână aceste cărţĭ, voiŭ trebuì să-mĭ culeg informaţiunile din «Istoria literatureĭ italiene în secolul al XVIII-lea» de Antonio Lombardi, care a cunoscut cele douĕ lucrărĭ citate ale luĭ Fantuzzi, direct saŭ prin mijlocirea «Vieţelor italiene» ale luĭ Fabbroni. (3)

Fiŭ al luĭ Carlo-Francesco şi al Margareteĭ, Marsigli, care avù un frate maĭ mare, Antonio-Felice, maĭ târḑiŭ Episcop de Perugia şi diletant în ramure fórte deosebite ale sciinţeĭ, se născù în Bologna la 20 Iulie 1658. Între profesoriĭ sĕĭ fu vestitul naturalist Malpighi. În tinereţe făcù călĕtoriĭ prin Italia, carĭ îĭ creară o reputaţiune de învĕţat. La 1679 merse la Constantinopole, stătù acolo pe lângă bailul veneţian (4) un-spre-ḑece lunĭ şi se întórse cu o descripţiune a Bosforuluĭ. Visită Roma, unde fù apreciat de Regina Maria-Christina a Suedieĭ, şi Milanul. Intrând în serviciul Imperialilor, înaintă repede până la cele maĭ înalte grade, dar fu prins de Turcĭ, pe carĭ îĭ înşelă cum că ar fi soldat de rînd, şi asistă ca rob la asediul cel mare al Vieneĭ. Dus în aceeaşĭ condiţiune de sclav în Bosnia, se liberă abià la 1684. Luă parte cu oştirile imperiale la asediul Budeĭ, dar fu silit de sănătatea sa

(1) *Danubius pannonico-mysicus*, 1726, 6 vol. in-fol.

(2) V. la sfîrşitul acestuĭ memoriŭ.

(3) *Storia della letteratura italiana nel secolo XVIII*, III, Veneţia, Andreola, 1832, p. 10 şi urm.

(4) Acest ambasador erà Pietro Civrano (Hurmuzaki, V², p. 157 şi urm.).

şubredă a se stabilì la Viena ca director al arsenaluluĭ. La 1686, aflându-se sub zidurile Budeĭ a doua óră, isbutì să scape de pradă comorĭ sciinţifice la luarea oraşuluĭ de către Germanĭ. Fu numit ambasador la Roma, iar în 1690 i se dădù o misiune secretă la Constantinopole, unde ambasadorul engles, Heemskersk, medià pacea între Imperialĭ şi Turcĭ. La 1696, el fu ales iarăşĭ de Împĕrat printre negociatoriĭ păceĭ, care se încheià la Carlowitz. După iscălirea tractatuluĭ i se dădù sarcina delimităriĭ teritoriilor nouĕ câştigate de Imperialĭ, sarcină pe care o împlinì maĭ multă vreme şi de care vom maĭ vorbì la vale. Ca rĕsplată pentru bunele sale serviciĭ, fu creat *Stallmeister* de către Împĕrat. Apoĭ i se dădù o comandă în răsboiul cu Franţa. La 6 Septembre 1703, el şi superiorul sĕŭ, Comitele de Arco, predaŭ, după o apĕrare pe care Saint-Simon o califică de «mediocră» (1), cetatea Brisach Duceluĭ de Burgundia. Fură daţĭ amîndoĭ în judecată la 1704, după cererea Príncipeluĭ de Baden: Arco fu decapitat, iar Marsigli suferì degradarea. Tóte cererile luĭ de a i se face dreptatea, care credeà că ĭ se cuvine, fură zadarnice. Atuncĭ trecù în Franţa, unde fu primit fórte bine şi locuì o bucată de vreme. Întors în Bologna, întemeià două Academiĭ şi *Institutul* din acest oraş. Întrerupse retragerea sa studiósă pentru a servì pe Papă în răsboiul cu Împĕratul şi pentru a face o călĕtorie la Londra şi în Olanda. Desgustat pe urmă de necazurĭ de familie, părăsì Bologna, schimbându-şĭ şi numele, din Marsigli în Aquino. Lovit de apoplexie în vechiul sĕŭ adăpost din Franţa Meridională, se întórse în sfîrşit în Bologna, unde murì la 1 Novembre 1730 şi fu îngropat în vechia biserică a Sfîntuluĭ Dominic, unde i se vede chipul pe monumentul ridicat de Academia *dei Pittori*. Cu dênsul se stingeà o glorie a Bologneĭ, care voise să-ĭ ridice, în viéţa luĭ încă, o statue, şi unul din ceĭ maĭ activĭ, maĭ agerĭ şi maĭ multipli ca activitate dintre Italieniĭ secoluluĭ al XVIII-lea.

Întâia óră când vedem pe Marsigli în atingere cu ţĕrile nóstre e în 1690, după victoria luĭ Brâncovénu şi a Turcilor la Zernescĭ. Socotelile Braşovuluĭ pomenesc la 29 Octobre şi la 4 Novembre cheltuelile făcute cu Comitele «Márssellyi», venit cu o suită de nouĕ-spre-ḑece persóne, la prima din aceste date. (2) Pe atuncĭ Domnul Munteniei şi principalul sĕŭ ministru eraŭ ceĭ maĭ credincioşĭ servitorĭ aĭ Sultanuluĭ şi boeriĭ prietenĭ aĭ Imperialilor denunţaŭ la Viena pe «Greciĭ»

(1) *Mémoires complets et authentiques du Duc de Saint-Simon*, ed. Chéruel, III, Paris, Hachette, 1872, p. 1.

(2) V. memoriul următor, la acéstă dată.

de Cantacuzinescĭ, carĭ pradă şi despóie ţéra. (1) La 27—8 Februarie 1691, din Caşovia şi Eperjes, Marsigli trimete la Curte o chartă şi un noŭ rąport asupra Moldoveĭ: după dînsul, partea dintre munţĭ şi Siret ar trebuì lăsată Polonieĭ până la Bistriţa; Imperialiĭ, din partea lor, s'ar stabilì între Bistriţa şi linia Focşanilor şi Galaţilor, «gâtuind» ast-fel Muntenia; şesurile de la rĕsăritul rîuluĭ Siret ar fi pustiite, pentru a tăià Turcilor comunicaţiunile. (2) La 10 Iulie, el redactà la Viena raportul sĕŭ principal asupra ţĕrilor de la Dunăre. (3)

În Septembre 1691, Marsigli fu însărcinat cu o misiune secretă pe lângă Brâncovénu. Fu primit fórte bine de cel maĭ prudent, maĭ ascuns şi decĭ maĭ versatil dintre Domniĭ noştri în secolul al XVII-lea: i se dădù o masă, la care Domnul toastă «sotto voce», cu jumătate de glas, pentru Împĕratul creştin de la Beciŭ. (4) Primit, la 14, într'o audienţă care dură nu maĭ puţin decât şése césurĭ, Comitele audì destăinuirĭ curióse asupra simpatiilor luĭ Brâncovénu pentru creştinĭ şi gânduluĭ ce aveà acesta de a se supune Germanilor, şĭ vĕḑù cu ochiĭ sĕĭ corespondenţa luĭ Tököly cu ambasada francesă pe lângă Pórtă, corespondenţă luată asupra unuĭ curier ungur omorît din ordin domnesc. (5) Constantin Stolnicul scrisese la 16 şi 29 Iunie luĭ Veterani şi altor şefĭ imperialĭ (6) scrisorĭ pline de prietenie; şi el făcù asigurărĭ de supunere luĭ Marsigli. (7).

După plecarea Comiteluĭ din Bucurescĭ, Brâncovénu ĭĭ scrise la 15 şi 30 Septembre şi 8 Octobre, trimeţêndu-ĭ scrisorĭ către Împĕrat, dându-ĭ scirĭ şi explicându-ĭ întâiŭ zăbava, apoĭ refusul de a venì, al Capuchehaieleĭ ţĕriĭ, Ienachi Porphyrita, Marele-Dragoman, chemat de Domn, după îndemnul luĭ Marsigli, pentru a ĭ se da ordine. (8) La 5 Octobre, Comitele se găsià în lagărul de la Oradea-Mare, de unde comunică Impĕratuluĭ resultatul misiuniĭ sale în Ţéra-Românéscă; la 7, el scrise tot de acolo şi pentru acelaşĭ scop ministruluĭ imperial, Comitele Kinsky. (9)

(1) Hurmuzaki, V[1], p. 363. O nouă ediţiune, maĭ rea, de I. Tanovicénu în *Archiva*, X, p. 231—2.

(2) Hurmuzaki, *ibid.*, p. 368—70. În socotelile Bistriţeĭ Marsigli e pomenit la 9 şi 15 Februar.

(3) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 364, nota c.

(4) Cf., pentru asemenea toasturĭ, «senza però esprimersi affatto apertamente chiaro», şi Del Chiaro, p. 57.

(5) Hurmuzaki, V[1], p. 387—8, 392—3; *Fragmente*, III, p. 368—70.

(6) Hurmuzaki, V[1], p. 378, n° CCLVIII şi *Fragmente*, III, p. 368, nota a.

(7) Hurmuzaki, V[1], p. 392—3; *Fragmente*, III, p. 368—70.

(8) Hurmuzaki, V[1], p, 391, 394.

(9) *Ibid.*, p. 392—3, n° CCLXIX; *Fragmente*, III, p. 371, nota bb.

La 20 Novembre, Marsigli se întorsese în Bucurescĭ, unde găsì aceiaşĭ prietenĭ, aceleaşĭ bune disposiţiunĭ şi aceleaşĭ ospeţe ca şi cu câte-va lunĭ înainte. (1) Din Bucurescĭ, el plecă la Pórtă, unde erà numaĭ «secretarul ambasadoruluĭ engles». La 5 Ianuarie 1692, îl vedem scriind din Constantinopole. Tot aicĭ se găsià în Aprilie. (2) Peste douĕ lunĭ, Comitele visită iarăşĭ pe Brâncovénu, care promiteà a însciinţà pe Imperialiĭ din Ardél în privinţa mişcărilor Tătarilor. (3) Ajungeà la Braşov în ḑiua de 25 Iunie şi plecà la 27 spre Făgăraş. (4)

Tot din 1691 saŭ 1692 e darea de sémă asupra Imperiuluĭ Otoman şi negocierilor începute cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul şi Zulfikar-Efendi (5), dare de sémă făcută de Marsigli către Curtea din Viena (ms. 55, f° 238). Sunt înăuntru lămurirĭ folositóre asupra politiceĭ luĭ Brâncovénu la acéstă dată.

Relazione dell' autore a Sua Maestà Cesarea dello stato della Corte Ottomana, della sua milizia, de' trattati fattisi insino a quel tempo intorno alla pace del 91, dell' intenzione della Transilvania, dell' inchinazione della Valacchia e del portamento del Tekly ed Aisler.

... Il Prencipe di Walakia si vanta d'essere nemico del Tekli; hà mandato dolianze alla Porta per li danni hà ricevuto quest' inverno dalli suoi usari, mà tutto indarno, havendo dovuto il Vezire ad instanza dell' ambasciatore di Francia disimular tutto al favore del Tekli, anzi che || un tal Bertodi, Ungaro, che fù per molti anni suo inviato alla Porta, ritornando de Costantinopoli con 7m taleri dateli dall ambasciatore di Francia per il suo padrone, incontrò nella Walachia ladri, che con li denari li levarono la vita (6), e per instanza del medemo ambasciatore francese hà bisognato che il Principe di Walachia paghi del proprio, rimborsi il Tekli, cosa che, con tutte l'altre, l'hanno posto nel' ultima rabbia contro di questo infame, che si befegia di lui, vantandossi, che lo farà deporre. Li Walachi hanno occisi molti ribelli e fatteli quanti danni han potuto, e sarebbero con animo di farglene più ad ogni bona appertura. Il Voda o Principe cerca ogni strada di scusarsi del fatto contro Vostra Maestà, havendomene datti segni il Gianogi, suo agente in ora alla Porta, e fatte l'instanze per la dimissione di questi Walachi, quì si trovano, e dimostrate le corrispondenze tiene col Veterani. Questo nel intimo è unito a non voler Tedeschi in Transilvania

(1) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 370 1.
(2) *Ibid.*, p. 384, notele o şi p.
(3) *Ibid.*, p. 385.
(4) V. socotelile, în memoriul ce urmézā.
(5) Hurmuzaki, V¹, p. 398—9, n° CCLXXIV.
(6) V. maĭ sus, p. 165.

et a cercare l'esaltatione dell' Abaffi, e si aiuta quanto può, e mai mai assisterebbe il Tekli, per la reciproca inplacabile nemicitia. La persona del Tekli, dal Visir poco amata, per haverli negato || l'Aisler, dal universale de Turchi odiato, considerandolo per auttore d'ogni loro rovvina et per un bugiardo inganatore. . . . .

În 1694, fără ocupaţiune oficială, Marsigli trăià retras, ocupându-se cu studiile sale. El scrise de maĭ multe orĭ pe acest timp luĭ Constantin Stolnicul, trimiţêndu-ĭ scirĭ şi cărţĭ: un atlas şi operele celebruluĭ Iesuit Padre Segneri. Îĭ cereà, în acelaşĭ timp, lămurirĭ sciinţifice pentru o Dacie a sa, pe care o pregătià («trattato istorico-naturale-geografico delle Dacie»). Stolnicul rĕspunse trimeţênd acele informaţiunĭ şi scirĭ politice din Turcia, carĭ se cuprind în următórea scrisóre, ce se conservă în Biblioteca Universităţiĭ din Bologna, mss. Marsigli, nº 57, p. 203 şi urm.

Illustrissimo Signore, Signor mio colendissimo,

Alla prima vista della compitissima di Vostra Signoria Illustrissima con douto ossequio riceuta e da molto bramata pensavo certo essere almeno all' ultima mia forse risposta, delle tre scritteli, due in risposta alle di lei capitate; mà poi, vedendone il tenore, arrestai, non ritrovando riscontro veruno delle mie; nelle quali non mancai renderli le doute gratie de libri favoritemi; cioè il Padre Signeri e l' Atlante. Raguagliandoli anco non haver potuto adimpire le sue virtuose dimande nelle relationi di queste provincie a causa d'una longa indispositione podagrica, quale mi travagliò grandemente, a fuori d' altre indicibli afflittioni, che questa misera provincia patì e patisce. (1)

Mà hora per quanto posso più succintamente, ben che questo richiede una più grande applicatione, e tempo, quale non hebbi, li mando (secondo il suo desiderio) le presente notizie con li nomi più distinti in Valacco. I ritratti de prencipi non è cosa così facile, a fine che quì adesso non sono pittori tali che al naturale possino farli; starò sull'accennato, e, capitando un tale, non lasciarò non compiacerla; acciò il mondo virtuoso non sia privo d'una così vantaggiosa et honorata fatica et Vostra Signoria Illustrissima di quella lode primogenita del suo merto. Non dubito, che, finita, non essere ancora con quella honorato da Vostra Signoria Illustrissima.||

(1) În 1693, Brâncovénu eşì înaintea Viziruluĭ şi Hanuluĭ; expediţiunea în Ardél, plănuită, se amână însă; Tătariĭ prădară şi ţéra avù multe cheltuelĭ cu oştile turcotătare, carĭ trecură Dunărea la Vidin pentru a merge la Belgrad. Dar în tómnă (Septembre), Constantin Cantacuzino, «carele aŭ fost Vel-Stolnic», merse cu Stanca, mama luĭ Constantin-Vodă, la Iaşĭ pentru a duce luĭ Duca logodnica, Maria, fiica Domnuluĭ muntén; nunta se făcù la 5 Novembre (Greceanu, în *Magasin,* II, şi «Anonimul», *ibid.*, V, la acéstă dată).

Ciò che Vostra Signoria Illustrissima mi commandò, passai a bocca l'officio con Sua Altezza, la quale si mostrò pronta a compiacerla e li manda il cavallo, etc., come e il danaro da sborsarsi a quei signori mercanti in Constantinopoli, come dalle risposte di detti signori a suo tempo vedrà, ed in tutto quello che sarà possibile sempre servirla.

Mi li confesso obligato per le nove datemi, e, se ben Vostra Signoria Illustrissima mi scrive essere il suo quartiere eremo e privo di simile curiosità, mà queste non sono d' eremiti, come nè anco quei che stantiano in quello sono eremiti.

Io poi da queste parti altro non hò per adesso, senon che l'inviato polacco (del quale non dubito che non sii noto a Vostra Signoria Illustrissima), gionto adì 22 gennaro in Andrianopoli, al Hano ivi commorante, al quale era diretto, li presentò una del suo rè, e, doppo qualche giorno, senza haver da Turchi nissuna accoglienza nè aboccamento, fù licentiato a 14 del caduto con questa risposta, che la Porta altro non li concede se non Caminiz *funditus demolita.*

Il Hano di là, doppo altri dieci giorni, partì ancor lui verso Bugiak, ad apparecchiarsi, dicono, per la futura campagna.

Li Turchi fanno apparecchi al lor solito; mà fra essi non mancano confusioni, cioè l'interni eunuchi col governo di fuora, guardando ogn' uno la sua testa, ed il Visir, per sfuggire qualche sinistro, che li potesse avenire e forse *iminet,* procura, quanto più presto potrà, uscire in campagna. ||

Del resto, se ben poche, e quasi nulle siano le mie forze, in tutto ella l'eserciti in suoi commandi, che sempre le trovarà pronte, mentre ambisco essere e sottoscrivermi

Bucuresti, 4 Marzo 1694.

Di Vostra Signoria Illustrissima

Osservandissimo et obligatissimo servitore

Constantino Cantacuzéno.

Rĕspunsul luĭ Cantacuzino se compune din două liste de Domnĭ, pe alocurea cu explicaţiunĭ, carĭ sunt une-orĭ preţióse, şi dintr'o serie de întrebărĭ ale Comiteluĭ, întovărăşite, pe margine saŭ în corpul foiĭ, de lămurirĭ. Pentru unele lucrurĭ Stolnicul trimete la cunoscutul tractat al luĭ Toppeltinus şi la Bonfiniu. Marsigli cerênd pe scurt şi «scirile cele maĭ cu greutate, carĭ pot dovedì continuitatea de descendenţă din poporul roman», Cantacuzino rĕspunde ast-fel: «La ceea ce cerĭ Domnia-Ta, îţĭ rĕspund că trebue timp şi ostenélă mare; care lucru îl fac eŭ după puterĭ, pe romănesce, pentru a elucidà maĭ bine analele acesteĭ provinciĭ; dar până acum nu e gata.»

Totul ocupă foile 192 şi următórele din ms. Marsigli 57 al Bibliotecei Universităţiĭ din Bologna.

Alle petitioni dell' Illustrissimo Signor Luigi Conte Marsigli fatte all' Illustrissimo Signor Constantino Cantacuzeno per servirsene al proseguimento e prossimo fine del trattato istorico-naturale-geografico delle Dacie. Petitioni del Signor Conte Marsigli.

Si considera la populatione valacca per un avanzo delle colonie furono da Romani trasferite nelle Dacie, e queste, abbandonate dal suo imperio e vessate da barbari conquistatori, furono obligate ad abbandonare le loro residenze fatteli da suoi imperatori nelli siti più ameni delle provintie e riterarsi frà le selve e balze de monti carpatici del Marmaros et altri della Transilvania. Questi, cresciuti di numero e trovate varie opportunità di paesi fertili e men oridi delli loro balzi, passorono ad abitarli in diversi tempi, instituendo due novi dominii: uno di Valacchia e l'altro Moldavia. Non Marmaros, mà Maramuros. Questo è vero.

Per la populatione e dominio di Valacchia fù primo capo il detto il Negrul, che, costegiando la parte montana della Valacchia, si portò in Campo-Longo et altri forti siti, come esercito la pitta *(sic)* dell'edificio di più monasterii, essendo sepolto in quel nominato... *(sic)*. Radulo. Arges.

Si prega ogni maggior possibile succinto lume di questo Negrul, delli suoi natali e gesti, il di lui ritratto, che è in tutti li monasterii.

Si vorebbe sapere se è vero, che tutta la Valacchia di là della Dumboviza fosse abitata da Tartari, quando regnava il Negrul.

Si desidera il cattalogo delli nomi di tutti li prencipi, Vaivoda di Valacchia dal Negro sino al moderno. L'effigie del sudetto Negro, dell'altro famoso nemico de Turchi, di quello si rese tributario della Porta, del Serbano e del moderno Brancovano; onorando di dare in compendio quelle maggiori notitie, che possono comprobare questa continuatione di discendenza di popolo romano, aducendo memorie, deduttioni, usi et altre particolarità a noi non note per le stampe, e del principio di questo principato fattosi da una natione abbandonata e negletta in altri tempi.... Questo si fà. Col suo tempo, e trovandosi pittore, si farà.

Succinta e non perfettionata dilucidatione di Valachia. Resposta del Cantacuzeno.

Mà bisogna sapersi che non col medesimo principio hanno quei fatto questa populatione in queste provincie Valacchia e Moldavia, stante che, come narrano gl' annali di queste provintie, il Radulo Negro, primo Principe che fù di questa provincia, come si truova nel cattalogo, lui, nomato Principe, venne dalla Transilvania con certa militia e nobiltà in questa provincia, dice, per quella strada che corre il fiume Dimboviza, e la prima sede e città che fece fù il Campo-Longo, e poi l' Arges, etc., dove morì e sepolto.

Fece questo ancora la rocca che è sopra la montagna, vicino al detto fiume, che guarda la strada verso Trigovista, la quale, appena vedendosi

dalli suoi avanzi e ruine, altro nome non tiene in valacco se non che *Cietate a Negrului Voda.*

Natali di questo Negro, negl' annali di Valacchia non si fà mentione; mentre che lui nacque in Transilvania, in quelle parti *(ni fallor)* di Azag, di dove producono l'origine di Giovanni Corvino Uniad, padre di Matthia, rè d'Ungaria, e, stendendosi anco nel più dentro delle parti d'Ungaria, era gran quantità di Valacchi, come fin al dì d'oggi si vede in quelle parti, come per tutta la Transilvania.

Onde gl' Scito Ungari, che habitavano la Transilvania, pigliando più forze, procurorono in tutte le maniere e la nobilità e generosità di Valacchi a disminuire e sottometterla e farla ancora suddita, come fecerono, se ben che molti di loro tengono ancora qualche ombra di nobiltà nel proprio rito greco e cattolago, come si vedeno in Azag, Maramuros, nel territorio di Fagaras et in diversi luoghi, et altri, mutandolo in calvinismo, ad imitatione de principi transilvani, si sono più ingranditi; de quali principali molti ancora sono Valacchi di natione, di quelle colonie romane.

La Valacchia, che fusse abitata da Tartari nel tempo del Negrò, nè di questo gl' Annali fanno precisa mentione, mentre che non si vedono reliquie, *neque per imaginationem,* che mai sono stati stabili in questo luogo, seben alle volte, con scorrerie e passaggi in Pannonia, etc., come e quei Scite, Bulgare, et altre nationi di quella sorte.

Questo che Vostra Signoria Illustrissima desidera, vi vol del tempo e fatiga grande, quale *pro posse* io fò in valacco per più dilucidare gl' annali di questa provincia, mà non è per hora finita. Ella si facci portare dalla Transilvania, dove credo che si trovarà, in Corona o altrove, un libretto historico succinto, per il quale mandarò ancor io, e, trovandolo, subito l'inviarò. È intitolato detto libretto *Origines et occasus Transilvanorum Laurenzii Toppeltini de Medgyes,* dal quale e d'altri autori che cita potrà facile conoscere molto intorno questo. Mà vorrei ancora che si leggesse e il Bonfinio. ‖

Non Milk, mà Milkov	Banato e principato	Che occupa il tratto di paese che è dall' angolo di Orsava ○ sino all' Olta. Che occupa il paese dell' Olta sino al fiume Milk.

○ Nomi in valacco de giudez che sono dall' Orsava fin all' Olta, 5:

Mehedinz.
Ghiul de sús.
Velcia.
Romanáz.
Ghiul de giós.

Dall' Olto fiume fin a Milkov, sono 12: Oltúl, Argescul, Muscelul, Dimboviza, Teliormanul, Wlascka, Ilfovul, Prahua, Secuienii, Ialomizza, Buseúl, Rimnicúl.

Non zudes, mà giudez.	Tutto questo si divide in diecisette zudes o giudicature o comitati.	Cinque di questi sono nel Banato. Gl' altri dodici nel principato.	Sono ignoti e si domanda la denominatione.

Pretende la Valacchia d'esser stata usurpata da Turchi nel longo territorio di Almas; che comincia da Medies, e và quasi sino a Palanka al Danubio, come pure per ragione di dotti (1) fù alienato da un Principe quel terreno è frà li fiumi Milkovo e Putna.

Divisione naturale della Valachia respettivamente alla sua situatione e positura.

Montana — Della munte.
Silvestre — Della padure.
Campagna aperta } della chimp.
Paludosa — Balta.

≠ Non in Bucureste era la sua sede, mà in Trigovist, mentre quella doppo quei antichi prencipi è stata la sede de prencipi e metropoli.

Dominio ecclesiastico in Valachia, diviso in un metropolita, due vescovi et un terzo da pochi anni in quà abolito.

Metropolita che risiede in Bucureste [≠] { Vescovati { Rimnik, Buseo
Strahaia abolito.

Si piace, deve sapersi ancora, che tutti i fiumi e più principali che sono in questa provincia, come il Ghij, che sboccano a Plòp, nel Danubio; Olto all'Islàs; Arges a Oltenniz; e Jalomizza a Oras Flocci; et altri ancora di non minor conditione di questi ≠, quali come questi non sboccano nel Danubio, mà frà loro si mescolono. Tutti questi fiumi conoscono la loro origine da queste montagne, Carpatici dette, fuori dell' Olto, il quale viene dalla Transilvania, dalla parte del Chiuc detto, et, irrigando quelle pianure di Fagaras, rompe le montagne a Boiza, Kaineni, etc.

≠ fuori d'una più multitudine d'alcuni fiumicelli

Walachia.

Petitioni all' Illustrissimo Signor Constantino Cantacuzeno per la Moldavia. E resposte dal detto.

Maramuros, non Marmaros. Si ricordarà, che mi mostrò un manoscritto dell' origine et istoria della Moldavia, che era una provincia spopolata, e,

(1) *Detti?*

veduta dagl' abitanti della Marmaros in congiuntura d'andare alla caccia di bue salvatici, si vene da loro all' abitatione d'essa terra, e seguentemente sarà stato eletto un capo, come fù in Valacchia il Negro, e si desidera di questo primo il nome, e l'anno che fù, il ritratto se è possibile, il catalogo del nome di tutti gl' altri prencipi sino al moderno, come si constituì tributaria alla Porta, e qual Principe fù. L'arma o sigillo della provincia quale sia, e più di tutto preme l'origine con un succinto estratto del di lei bello manoscritto.

Questo si vedrà nel catalogo.

Come e quando li Tartari s'impadronirono del Bugiak (1), e quì potrà darmi qualche notitia della famiglia Besaraba (2), oriunda della terra detta Besarabia, et ora Bugiak, che si vole fosse porto di Moldavia.

Zudéz overo in moldavo detti Cinút, sono questi:

Neámzul, Rómanul, Bachéul, Pútna, Tecúzul, Cohurlúiul, Tútouá, Vaslúiul, Felciiúl, Lepúscna, Orhéiul, Jáscii, Kerligetúra, Cerneúzul, Hotínul, Dorohóiul, Herleúl, Sorócca.

Zinuturi. La Moldavia si divide in zenut, che sono comitati, senza contare li zenut spetante li parte del Bugiak da Tartari in ora posseduta.

Il Dominio ecclesiastico di Moldavia consiste in un metropolita o arcivescovo, che hà due vescovati di rito greco, et uno d'armeno.

Non è vero; mà bensì tuti tre di rito greco.

Metropolita, che risiede in Jass (3)	Vescovi di rito greco	Roman Vsta
	di rito armeno	Sogiova.

Si prega di correttione a questa nota geografica, quando ne havesse di bisogno, e di più si vorrebbe sapere se la Moldavia si divide in montana,

(1) Questo ancora col tempo. Nondimeno deve sapersi che non li Tartari s'impadronirno del Bugiak, mà li Turchi, e li dedorono ad abitare a Tartari, possedendone essi Turchi, in Bugiak (quale sona: Angolo) la città Acchierman, che vol dire Citta Bianca, in Valacco: Cittate Alba; Chilija, Ismil, etc.

(2) Della famiglia Bessaraba nel cattalogo de prencipi si vedrà.

(3) Non era Jass sua residenza prima, ma Succiava, come prima sede e metropoli de prencipi.

Le residenze dei tre vescovi sono:

Roman.

Husci.

Redeuzi.

N. Mà quello d'Armeni che si diceva, era al *beneplacitum* solamente, non constituito *secundum ordines*, e questo per li molti merchanti et abitanti armeni, che erano in Succiava et altri luoghi, era riceuto.

N. È ancora un altro vescovo, cattolico, in Moldavia, la cui risedenza era et è, quando si trova soggetto, in Bacheù, come era già in quest' anni Monsignor *(requiescat)* Giacomo Dluzschi, Polacco di natione, dotto et esemplare di vita, al signor mio ben noto.—Am strămutat în note, din necesitate tipografică, aceste note marginale maĭ întinse.

in boscosa, in piana, in paludosa, come la Valachia, se habbi la divisione di banato, come pure si prattica nella Valachia, assignando li termini d'ogni divisione, mentre di già si hà una ottima mapa di questa provincia, che manca solamente di tale divisione.

Il sito della Moldavia, non come quello della Vallacchia longo e piano, mà più tosto orbicolare; non pianura, mà quasi tutta colline; la parte campestre non è boscosa, mà bensì quella de monti.

Fiumi, se ben hà, mà nelle parte montane. Tre sono i più nomati in provincia. Siret, il quale, di sotto Fosciani unendosi al Milkoù, và a sboccare in Danubio alla Braila, e quello divide Moldavia da Valachia, da quel luogo dove s'unisce, perchè nella parte superiore lo fà il Milkoù. Prùt: questo (se non m'inganno) è il Hijerasus fiume, detto; questo sbocca disotto Galaz, dove fà una grande palude chiamata Bratosc. Il terzo, Nister (et Thira detto): questi sbocca sotto Acchierman, nel Mare Negro, e questo è che fà quel' angolo, che si dice Bugiak, cioè della Thira, e Danubio, il quale non tanto lontano ancor lui sbocca in detto mare. Quel Nistro fiume, scorrendo ancora per in sin a Thighina o Bender detto, divide la Moldavia dall' Okraina e Podolia. Di questi tre fiumi, il Nister e'l Prut hanno la loro origine dalle montagne della Polonia. Il terzo da quelle di Moldavia.

N. Qualche volta, mirando le mappe di queste provincie, mi dispiace che vedo essere di gran fatica e spese, e poi errori non piccioli, sì ne i siti, come ne fiumi e città, e, quel che è peggio, ne i nomi. Taccio dell' altre provincie e regni. *O Deus bone*, quanti errori saranno!

Osservandissi^mo, et Obligatissi^mo
Servitore
Costantino Catacuzéno.

Catalogo dei principi della Wallahia.

Cattalogo de' principi di Valachia (sic).

[1.] Il di cui primo principe fù nell'anno di Christo 1290: Radul Negrul; di questo nome, e nel principato, il primo.

[2.] Michele il primo.

[3.] Dan il primo.

[4.] Alessandro primo.

[5.] Mircia primo. Questo è quel Mircia famoso, che l'historie, così greche, come latine, fanno mentione; il quale hebbe con Turchi molte guerre, anzi

con sultano Ildirim Baiazit, detto il Folgore, e, come gl'annali valachi narrano, hebbe una gran vittoria contro detto sultano. E questo fece quel monasterio cenobio sù le sponde dell'Olt, chiamato Cosia, nell'anno di Christo 1393.

[6.] Vuladul primo.

[7.] Vladislavo primo.

[8.] Radul secondo.

9. Laiotta primo. Questo fù superato e sforzato ad accordare il tributo e darlo al Turco.

10. Zepellusco primo.

11. Steffano primo.

12. Radul terzo.

13. Mircia (primo) secondo, crudele tiranno.

14. Wladul secondo.

15. Nagul Bassaraba primo.

N. Questo è il vero Bassaraba, da dove viene l'origine e del presente regnante Prencipe.

N. B. Deve sapersi che, quante famiglie nobili si trovano hora in questa provintia e in Moldavia, nessuna è vera e pura valacha o moldava, e, se vi à qualcheduna, è miserabile e quasi ignota; mà di quelle che hoggi sono in nobiltà sono tutte linee o di Greci, o di Bulgari. Di Greci, come le nobilissime famiglie Paleologa e Cantacuzena, le quale, doppo che caddè l'impero greco in mano d'infedeli, si disparsono in varii regni e provintie, come in Trabisonda, Morea, Thessalonica ed altri luochi ancora diversi, e più lontani ||, e in queste provintie: Valachia, Moldavia et eciam in Crimea, sono di Palaleoggi; delle quale, altre sono affatto estinte, altre ancora ci è qualche reliquia. In Moldavia, di linea mascolina, della nobilissima famiglia Paleologa resta in un solo (1), mà di Cantacuzena ni sono di più. In Crimea, de Paleologi sono per disgratia cascati nel Maumetismo, de' quali si trova sino ad' hoggi uno di quelli, presentemente nel servitio di questo principe (però della linea più tosto feminina), e si chiama Murat Scah. Sà che Scah vuol dire in lingua persiana rè, donde anco frà quei barbari è rimasto quel solo antico nome reale.

Li Bassarabi sono e producono la nobiltà da quei kralli e principi di Bulgaria, quali, sorpresi dalla tirannide ottomana, ancora sono dispersi per diverse parti del mondo e venute anco in queste. Si trovavano ancora et altre nobili famiglie in questa provintia di quei Bulgari, come Craiovesti, et altre, delle quali pochissime ne sono adesso, e fuora di queste sono state altre famiglie conspicue ||, o in nobiltà, o in valore, come Buzesti, Calofiresti, o Farcassani, etc., quali s' hanno acquistato a costo del proprio sangue quella nobilità, quale forse per natura non havevano. In somma, a tutte queste famiglie, che sono hoggi in queste provintie più conspicue o

(1) În partea inedită a cronicei lui Greceanu (ms. la Bibl. Ac. Rom.) se citéză un «Palaloga». Pentru Cantacuzinii tatarĭ, v. genealogia lor citată, p. 103—4, 139.

nobili, sono e producono la loro origine, o da Greci, o da Bulgari, se ben che certe di esse tirano la loro linea da centinaia d'anni.

Questo Nagoe Bessaraba nel tempo di pace o guerra è statto grande, pio e valoroso prencipe. Questo è quelo che hà fatto quel famosa e rara fabrica di monasterio a Argies e in Tergovista la chiesa metropolitana e altre molte in Valachia e nel Monte Santo, e în altri luoghi, cose degne di memoria.

16. Radul quarto.
17. Radul d' Afumazi, quinto.
18. Wadislao secondo.
19. Radul sesto.
20. Moise primo.
21. Wladul terzo.
22. Vințila primo.
23. Radul settimo. ||
24. Paysio, per sopranome Radul tiranno, ottavo.
25. Mircia terzo.
26. Radul nono.
27. Petrasco primo.
28. Petro primo.
29. Alessandro secondo.
30. Vintila secondo.
31. Mihna primo.
32. Radul decimo.
33. Petro Cercello, secondo.
34. Mihna secondo, tiranno.
35. Steffano Surdul, secondo.
36. Alessandro terzo.
37. Mihai secondo. Questo è quel che fece felicemente tante guerre con Turchi e Tartari, con Transilvania et altri; invidiato finalmente dalla fortuna, fù per insidia amazzato in Transilvania da Georgio Basta, odiato assai, e *proditus* dalla perfidia transilvana.
38. Sorbano Bassaraba primo, per sopranome Radul. Questo ancora con Turchi e Tartari, assistito da Cesare, fece felicemente molte guerre, ancora con Transilvani; *tandem,* non potendo resistere più alle forzi infedele, dopo nove anni che dominò || (cinque pacificando, quatro guerregiando) questa provintia, si ritirò sotto la prottetione di Cesare; il quale, doppo grave e longa malatia di podagra, morì in Vienna nel tempo di Rodolfo primo imperatore; il suo cadavere fù portato da suoi quì nel suo monastero nomato Comana.
38. Radul detto Grande, undecimo.
39. Steffano terzo.
40. Alessandro Elias, quarto.
41. Gavrila primo.

42. Leone primo.
43. Mattei Bassaraba, primo.
44. Costantino Bassaraba primo, figlio di Serbano primo Bessaraba.
45. Mihna terzo, tiranno.
46. Gica primo.
47. Gregorio primo.
48. Radul Leone, duodecimo.
49. Antonio primo.
50. Duca primo.
51. Serbano Cantacuzeno Bassaraba, secundo, Cantacuzeno dal padre, Bassaraba dalla madre, la quale fù figlia del Serbano sopranomato Bassaraba, e fù educata in Viena e doppo la morte del suo padre portata in Valachia con la sua || madre Prencipessa Elena, la quale produceva l'origine da quella prima nobiltà e valorosi Merginani. Dragic, che era gran cavallerizzo del Negrul e con l'istesso Radul Negrul discenderono et occuporono questi luoghi e provintia, scacciando i barbari; come le reliquie di quei di presente si vedono a quei Marginani e in altri luoghi che sono appresso Filippesti, dove quelle posessioni le possedono per fin' al dì d'hoggi i loro discendenti, che sono i Cantacuzeni, dalla linea materna. (1)
52. Costantino Bassaraba, secondo, nepote di sorella del Serbano *[dublu, şters cu creionul]* secundo, Cantacuzeno, et in molti e felici anni felice Prencipe.

Deve sapersi che, se bene questi sopranominati prencipi erano sottoposti al giogo di Turchi e tributarii, non di meno qualche volta, dal loro tirannismo sorpresi, più del lecito, e quello che erano le loro conventioni, sì etiam li Turchi erano assai più || potenti, non di meno non mancorono guereggiare con vicendevoli colpi di fortuna, e non poco discapito di essi tiranni, con quali per quei mezzi si veniva a discrettione di raggione, e forse sino adesso fosse (2), come altri potenti regni, *totaliter* Turchia; o chi sà gl' arcani e decreti divini, perchè se mantiene ancora in questa provintia il christianesmo. (3)

Catalogo de prencipi di Moldavia.

Il quale primo prencipe fù nell'anno di Christo 1395:
1. Dragosc primo.
2. Sas primo.
3. Lazko primo.
4. Bogdan primo.

(1) Cf., asupra acestuĭ Drăghicĭ, Genealogia Cantacuzinilor, p. 120. Acolo se spune că el erà «fratele Basarabilor». — Elena, mama Eleneĭ Cantacuzino, ar fi fost nepóta luĭ Udrişte şi strănepóta luĭ Drăghicĭ (p. 127).

(2) Ms. are, se pare, *forse*.

(3) E de observat că acéstă listă cuprinde şi pretendenţiĭ.

5. Petro primo.
6. Roman primo.
7. Steffano primo.
8. Juga primo.
9. Alessandro primo.
10. Elias primo.
11. Steffano secondo.
12. Petro secondo.
13. Steffano terzo.
14. Giuber primo.
15. Alessandro secondo.
16. Petro Arom terzo.
17. Steffano quarto, detto Grande. Questo è quel Steffano Grande, dalle historie, tanto greche, quanto latine, nominato, et maggiormente da Polacchi historici *ubique nominatus*, che fece guerra con Turchi, Tartari, rè di Polonia et Ungaria e, come li moldavi annali narrano, e con l'istesso Matthia Corvino, rè di Ungeria.
18. Bogdan secondo.
19. Steffano quinto.
20. Petro Ralesc quarto.
21. Steffano sesto.
22. Alessandro terzo.
23. Elias secondo.
24. Steffano settimo.
25. Sgiolde primo.
26. Alessandro Laposnanolo quarto, tiranno.
27. Despota heretico, primo.
28. Steffano Tompza, ottavo, tiranno.
29. Bogdano terzo.
30. Ioan Armeno, primo.
31. Petro quinto.
32. Ioan secondo.
33. Alessandro quinto.
34. Iancul Saxo, primo.
35. Aron primo, tiranno.
36. Gieremia Mogila, primo.
37. Simeon Mogila, primo. ||
38. Constantino Mogila, primo.
39. Gasparo primo.
40. Radul primo.
41. Barnoski Mogila, primo.
42. Alessandro sesto.
43. Moise Mogila, primo. Questa famiglia de Prencipi è stata di buona et antica progenie et hebbe parentella con magnati pollacchi, della quale

famiglia ancora nel dì d'hoggi, in Polonia et Lituania, si trovano li generosi rampolli.

44. Alessandro Elias, settimo.
45. Vasilie primo.
46. Steffano Burdusca, nono.
47. Gica primo.
48. Steffanizza, decimo.
49. Dabiza primo.
50. Duca primo.
51. Petrecieko primo.
52. Antonio primo.
53. Dimitrasco Cantacuzeno, primo.
54. Constantino secondo, Cantimir, detto barbaro.||
55. Constantino terzo, figlio di Duca, quale al presente regge quella provintia.

Cartea pe care o anunţă Cantacuzino a fost scrisă în parte, ne-a fost păstrată şi o întrebuinţăm de vre-o jumàtate de secol, de când a fost tipărită de librarul Ioanid (1), fără să se fi gândit cine-va la autorul, nu tocmaĭ greŭ de recunoscut, al acesteĭ cronice «anonime . E vorba de «Istoriia Ţĕri-Românescĭ dintru început , cum îĭ ḑice în singurul manuscript complet saŭ de Fragmentul dintr'o cronică pe scurt a Românilor», cum o intitulézá ultimul editor al bucăţiĭ descoperite în 1858, M. Kogălniceanu.

Însemnătatea lucrăriĭ, soliditatea eĭ sciinţifică pentru timpul când a fost scrisă şi pentru ţéra unde s'a scris, lărgimea, seriositateà şi noutatea vederilor rĕspândite în ea, aŭ pus în mirare pe toţĭ ceĭ ce s'aŭ ocupat de dînsa şi i-a făcut să caute cu interes cuĭ ar puté să fie atribuită o asemenea operă. D-l Hasdeŭ, îndemnat de eruditiunea variată şi temeinică a autoruluĭ necunoscut, s'a gândit la Milescu, Moldovén emigrat în Ţéra-Românéscă şi om de o cultură fórte vastă şi adîncă. În frasa: «carele fiind eŭ încă în Moldova l'am găsit [leatopiseţul moldovenesc] la Ioniţă Racoviţă, carele erà Comis mare , d-sa vedeà dovada decisivă a uneĭ originĭ moldovenescĭ pentru autor. Se maĭ rezimà d-l Hasdeŭ şi pe potrivirea între citaţiunile cuprinse în cronică şi cele

(1) G. Ioanid, *Istoria Ţĕreĭ-Românescĭ, vechiŭ ms. aflat în oraşul Chişinĕŭ de ierodiaconul Daniil,* Bucurescĭ 1859; în *Istoria moldo-română,* publicată de acelaşĭ (Bucurescĭ, 1858, in-8o), I, p. 297—378.

din digresiunea asupra istorieĭ conţinută în prefaţa unuĭ *chresmologiŭ*, colecţiune şi tălcuire de profeţiĭ, iscălită acésta de Milescu. (1)

Argumentele d-luĭ Hasdeŭ aŭ convins pe d-l Picot, care în întâia redacţiune a biografieĭ luĭ Milescu, înlătură şi argumentul pentru o tesă contrară ce se puteà scóte din faptul că autorul necunoscut ḑice Românilor din Ţéra-Românéscă «ceĭ de aicĭ». (2) Ba încă, în cele spuse de cronică cu privire la asimilarea într'o ţéră a familiilor străine, d-l Picot vedeà o alusiune la situaţiunea de imigrat a autoruluĭ anonim.

Kogălniceanu, din parte-ĭ, reproducênd, în a doua ediţiune a mareĭ sale colecţiunĭ (3), Fragmentul «*atribuit luĭ Spătarul Milescu*», îşĭ făceà reservele şi declarà că se póte recunósce uşor că autorul e «un Român de preste Olt, carele se vede că nicĭ a cunoscut Moldova», unde, observăm în trécĕt, declară el singur că fusese.

Un manuscript necunoscut al cronriceĭ, manuscript care dedeà începutul eĭ, căḑênd în mânile d-luĭ V. A. Urechiă, acesta studiă din noŭ lucrarea—pentru prima óră cu atenţiune—într'un articol menit, în rîndul întâiŭ, să semnaleze descoperirea. În acest articol sunt observaţiunĭ bune. Nu i-a fost greŭ cuĭ-và care cetise — cel dintâiŭ, cred — tótă cronica să arate că autorul eĭ nu póte fi un Moldovén. «Anonimul», căcĭ tot Anonim rĕmăsese, vorbià pe ghicite, în epoca luĭ Urechiă şi comentatorilor luĭ, de acest însemnat cronicar al Moldoveĭ. «Cetesc în leatopiseţul moldovenesc, care leatopiseţ ḑic cum este făcut de un Ureche Vornicul, om învĕţat se vede că a fost şi om tocmit de câte se par că aŭ scris el.» (4) În privinţa celebruluĭ «încă» d-l V. A. Urechiă arătà cu bun simţ că acest cuvînt dovedesce numaĭ că autorul a fost *în* Moldova, iar nu că era *din* Moldova. (5) Cele câte-va doveḑĭ puternice (6) nu maĭ lăsaŭ îndoială asupra faptuluĭ că nu un Moldovén putuse să scrie

(1) Ideile acestea le-a exprimat d-l Hasdeŭ în *Col. l. Traian* pe 1872 (an III), n° $^{81}/_{181}$, p. 274.

(2) *Notice biographique et bibliographique sur Nicolas Spatar Milescu*, Paris 1883, in-8°; extras din *Mélanges orientaux publiés par l'École des Langues Orientales vivantes;* p. 10, 18. N'am putut consultà publicaţiunea parţială a *Chresmologiuluĭ* făcută de Polevoĭ în Русскій Вѣстникъ, II, p. 383—400; dar se póte afirmà *a priori* că e ilusorie aflarea acolo a «aceluiaşĭ aparat de erudiţiune» şi a «acelorașĭ citaţiunĭ» ca în «Istoria Anonimă» saŭ «Anonim» (aşà vom numì opera de care ne ocupăm aicĭ).

(3) *Letopisețe*, ed. a 2-a, I, p. 85 şi urm.; cf. p. XVIII, nota 3.

(4) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 108.

(5) Articolul e întitulat *O cronică anonimă* şi s'a publicat în *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, anul III, p. 65 şi urm. Copia analisată acolo e din 1781.

(6) Completate cu o sîrguinţă vrednică de laudă de d-l I. Sbiera *(Mişcărĭ culturale*, Cernăuţĭ 1898, in-8°), care adună fórte des în cartea sa dosarul deosebitelor probleme, pe carĭ nu le resolvă tot-deauna bine.

cronica, şi d-l Picot declară că-şĭ schimbă părerea ce avuse în acéstă privinţă. (1)

Dacă ar maĭ fi nevoe de argumente pentru a întărì acest punct câştigat — că «Anonimul» nu erà din Moldova, iată şi altul noŭ şi, ca şi cel dintâiŭ, decisiv. În treĭ locurĭ autorul scrie ast-fel: «tóte alelalte ţĕrĭ», «ăilalţĭ varvarĭ», «toţĭ ăilalţĭ.» (2) Aşà nu puteà scrie cine-va în Moldova saŭ cine-va venit de curînd din Moldova.

Partea negativă a articoluluĭ citat erà, abstracţiune făcênd de formă, bună. Autorul luĭ nu afirmà însă nimic asupra cronicaruluĭ, pe care, la nevoe, l'ar fi primit să fie şi Oltén, pentru o descriere maĭ amănunţită a poduluĭ luĭ Traian, argument lipsit, de sigur, de orĭ-ce valóre.

Puţin timp pe urmă, cestiunea erà reluată în întâia ediţiune a *Istorieĭ limbeĭ şi literatureĭ române*, de d-l Aron Densuşianu, pentru care autorul cronniceĭ ar fi fost maĭ curînd un Ardelén stabilit în Muntenia. Iată ce argumente aduceà d-l Densuşianu; «ţesetura limbeĭ», un cuvînt care se aude numaĭ în Ardél *(coştaie)* (3), «cunóscerea amănunţită» a acesteĭ ţĕrĭ, despre nobilimea căreia spune câte-va cuvinte, «predilecţiunea» luĭ pentru Ardelenĭ, despre carĭ ḑice într'un singur loc că sunt Românĭ maĭ neaoşĭ, şi relaţiunile cu Gheorghe Brancovicĭ, fratele Mitropolituluĭ Sava, care Gheorghe «emigrase în Muntenia», mântue d-l Densuşianu, distrugênd ast-fel însuşĭ acest din urmă şi, de sigur, nu cel maĭ bun din argumentele sale. (4)

În a doua ediţiune a opereĭ sale, d-l Densuşianu crede că póte precisà chiar numele autoruluĭ croniceĭ, autor care rĕmâneà pentru d-sa un Ardelén emigrat în Ţéra-Românéscă. Pentru a confirmà acest din urmă fapt, d-l Densuşianu aduceà şi argumente nouĕ, carĭ ni se par fórte slabe. «Anonimul» ar fi cunoscênd maĭ bine Ardélul şi Ungaria decât Ţéra-Românéscă; cele dintâiŭ i-ar fi cunoscute «şi în cele maĭ micĭ amănunte» geografice, politice, sociale şi religióse, în aşà chip cum n'a maĭ fost cunoscute nimĕnuĭ «până aḑĭ chiar». Dar vorbesce aşà de puţin de aceste ţĕrĭ, şi Muntenia aveà aşà de strînse relaţiunĭ cu Braşovul! Nu numaĭ că autorul trebue să fie Ardelén, continuă d-l

(1) În Legrand, *Bibliographie hellénique du XVII-e siècle*, IV, p. 91.

(2) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 116, 122.

(3) Nu sciŭ dacă se ḑice acum *coştaie* şi aiurea decât în Ardél, dar observ numaĭ atâta că pe vremea luĭ Şerban-Vodă şi Constantin Brâncovénu cuvîntul se întrebuinţà curent în Ţéra-Românéscă. Ast-fel, avem menţiunea uneĭ luărĭ de sate şi «costeie», în *Magasin*, IV, p. 378 *(Anonimul cantacuzinesc)*, observaţiunea că în ţéră nu-s cetăţĭ, «nicĭ costeie», în aşà ḑisa cronică anonimă (de Radu Popescu; v. un studiŭ următor al nostru, în aceste *Anale*, despre cronicele muntene), *Magasin*, V, p. 104.

(4) *Op. cit.*, p. 170—1.

Densuşianu, dar scrie sub influenţa luĭ Gheorghe Brancovicĭ, fratele Mitropolituluĭ Sava, citându-l chiar. De aceea ar *sîrbì* pe Basarabĭ, ceea ce nu e un argument tare şi tot aşà s'ar explicà limba asĕmĕnătóre «ca douĕ picăturĭ de apă» a ambilor scriitorĭ (Brancovicĭ ar fi scris o cronică universală publicată tot de d-l Densuşianu). Ar fi aceleaşĭ la amîndoĭ neologismele, unele «cuvinte particulare ca Vizantia, în loc de Bizanţ, Bosna, în loc de Bosnia, Diocletianu, în loc de Diocleţian». Ambiĭ scriitorĭ întrebuinţéză pe Blau, autorul unuĭ atlas «cu totul necunoscut altor scriitorĭ românĭ».

Dar nu numaĭ că avem, după d-sa, un Ardelén imigrat în România munténă; emigratul a trebuit să fi stat în Oltenia, căcĭ «cunósce bine ţéra Haţeguluĭ faţă în faţă peste munţĭ cu Oltenia», şi el trebue să fi fost cleric, de óre-ce citéză Sfînta Scriptură.

Însă, Brancovicĭ erà citat de cronica în discuţiune; el nu puteà decĭ să maĭ fie autorul eĭ, deşì idea ar fi fost atât de ispititóre. Trebuià căutat alt Ardelén pentru a-ĭ atribuì lucrarea, care ar fi fost, de altmintrelea, de o valóre «nulă», din punct de vedere istoric. D-l Densuşianu se oprì asupra Mitropolituluĭ Teodosie, născut la Vestem lângă Sibiiŭ, călugăr la Cozia şi Tismana, «şef al partideĭ naţionale contra Grecilor», introducĕtorul limbeĭ române în cetirea creḑuluĭ şi profesiuniĭ de credinţă la numirea Mitropoliţilor. «Vestemianul» nu se puteà să nu fie prietenul luĭ Brancovicĭ. (1)

Se maĭ puteaŭ obiectà uşor cele ce urméză acesteĭ atribuţiunĭ făcute «cu cea maĭ mare probabilitate»:

Argumentul întâiŭ e adus de d-l Sbiera (2): *patriotul* Teodosie subscrie un ordin patriarchal către Mitropolia Ardéluluĭ, care ordin e îndreptat clar contra limbeĭ române în biserică, şi e limpede că «Anonimul» nu puteà face aşà cevà. Dar nu e nicĭ o dovadă că autorul cronniceĭ discutate ar fi stat în Oltenia, şi citarea Sfinteĭ Scripturĭ arată numaĭ că «Anonimul» erà... creştin, iar nu cleric. Teodosie a scris cevà: o prefaţă, scrisorĭ inedite, într'o formă simplă, care n'are nimic învĕţat într'însa.

Potrivirea limbeĭ e o ilusiune: «Anonimul» e un italianisant cu bun simţ; Brancovicĭ, a căruĭ limbă *trebuià* s'o scrie Mitropolitul, are în cronica, care *póte* fi a sa, cuvinte ca: *Vrut* pentru *Brut*, *ipaţĭ* pentru *consulĭ*, *Pombie* pentru *Pompeiŭ*, *boazul* pentru *golful*, *Chesar* pentru *Cesar*, *Romieĭ* pentru *Romeĭ*, *Lichiniia* pentru *Liciniu*, tóte grecisme grosolane, şi latinisme curióse ca: «*pretensiia*», «*autoritasul*»,

(1) Ed. citată, p. 216—9.

(2) *Op. c.*, p. 21; cf. p. 65—6.

«*prinţeps*», «*elecţiie*», şi ungurisme, ca: *Andraş* pentru *Andreiŭ* saŭ *Andreiaş*. (1) De ce are acéstă limbă e uşor de sciut, de ce adecă are o limbă deosebită pentru partea dintâiŭ. Cronicarul e un *traducĕtor*, un partisan, o rudă, dacă voiţĭ, fie şi un membru al familieĭ Brancovicescilor, şi pentru lauda acestuĭ nêm a *tradus* cronice sêrbescĭ carĭ s'ar puté găsì uşor, cronice a căror parte maĭ veche erà şi ea făcută după cronografe bizantine. La acéstă traducere a adaus el singur, saŭ şi posesoriĭ manuscriptuluĭ, notiţe, dintre carĭ cea maĭ mare parte sunt redactate de un Ardelén, pe când unele aŭ trebuit să fie scrise de un Ardelén emigrat saŭ chiar de un Muntén, contemporan şi supus al luĭ Şerban-Vodă. Cum am ḑis, nicĭ o potrivire de limbă cu *Anonimul* nu există şi, pentru a mĕ oprì asupra cuvintelor citate de d-l Densuşianu: *Diocletianu* şi *Bosna* arată numaĭ întrebuinţarea de ambiĭ autorĭ a unor originale *latine*, iar *Vizantia* pentru *Constantinopole* erà o formă de usagiŭ curent, pe care o aflăm în Pravila de la Tîrgovişte (1652), în *Vieţile Sfinţilor* de la 1675 şi 1809 în singură *Crestomatia* d-luĭ Gaster, care, precum se scie, *are* tablă de cuvinte. Atlasul luĭ Blau, vom vedé că-l scià şi Constantin Cantacuzino. În fine, treĭ ultime observaţiunĭ: «Anonimul», pretinsul amic al Brancovicescilor, vorbesce de Mitropolitul Sava fórte scurt, şi Gh. Brancovicĭ, fiind-că l'am primit sub cauţiune ca autor al croniceĭ universale, pomenesce restituţiunea dréptă în Scaun a «Sfinţieĭ Sale fericituluĭ părinte Archiepiscopul Teodosie», fără a lămurì nimic asupra persecuţiunilor ce suferise prelatul. Şi, ultim argument, Teodosie nu puteà fi un om erudit saŭ nu puteà scrie sub influenţa luĭ Brancovicĭ, saŭ acesta n'a făcut însuşĭ cronica universală, căcĭ găsim în acésta pe Ştefan-cel-Mare pomenit din fugă, cu prilejul morţiĭ sale, ca «Ştefan Voevodul de la Volosca»!

Am vĕḑut că d-l Sbiera nu primià pe Teodosie ca autor al croniceĭ nóstre. Analisând-o cu atenţiune, cu atenţiune mare, eruditul Bucovinén coborà terminul redacţiuniĭ înainte de supunerea formală a Ardéluluĭ către Împĕrat (1691) şi chiar înainte de 1683, căcĭ ea vorbesce de asalturile victoriόse ale Turcilor contrà restuluĭ Imperiuluĭ roman. Apoĭ propuneà ca autorĭ, într'ales, pe Hrizea Vistierul din Popescĭ († Martie 1680), pe Ivaşcu Băleanu († în. de 1687), pe Paharnicul Staicu Merişanul († 1692). (2)

Dar: Ardélul a fost *efectiv* scos de sub stăpânirea calvină, pe care

(1) V. *Revista critico-literară* pe 1893, p. 97 şi urm., 366 şi urm.
(2) Datele le-am îndreptat după cronicele muntene din *Magasin*.

spune cronica că o are, în 1696, la abdicarea luĭ Apaffy II, şi, maĭ clar, în chip solemn, prin pacea din Carlowitz, înaintea căreia ţéra nu erà *de drept* imperială. Să se observe apoĭ că Unirea Românilor din Ardél cu biserica romană nu e atinsă cu un singur cuvînt de «Anonim», şi negocierile aŭ început la 1696. În fine, încă de la 1695 Turciĭ uciseră în Banat într'o luptă pe Generalul Veterani. Cât despre candidaţiĭ d-luĭ Sbiera, observ că unul singur ar avé o importanţă culturală, fiind tatăl unuĭ cronicar: d-l Sbiera a arătat că Radu Popescu erà fără îndoială fiul acestuia.

Anul trecut, în fine, d-l M. Gaster a publicat (1) o fórte seriósă, îmbelşugată şi pretenţiósă istorie a literatureĭ române vechĭ, în nemţesce, decĭ pentru publicul care nu ne cunósce şi nu-l cunósce pe d-sa decât literar. Greşelĭ sunt, dar, de sigur, e o carte preţiósă.

În acéstă carte, natural că d-l Gaster se ocupă şi de «Anonim», pe care-l lasă anonim. Dar d-sa propune a vedé continuarea lucrăriĭ într'o cronică găsită de d-sa în Museul de anticităţĭ, pe atuncĭ deschis publiculuĭ, saŭ măcar publiculuĭ străin, şi publicată în parte tot de d-sa în buna sa *Crestomatie*. Legătura erà acésta: «Anonimul» e o cronică fórte învĕţată, opera unuĭ om fórte erudit; cronica d-luĭ Gaster e «compilaţiunea cea maĭ importantă de istorie sincronistă a Munteniеĭ şi Moldoveĭ, este o operă de o însemnătate capitală». *Decĭ*, una continuă pe alta. O singură observaţiune: «Letopiseţul Ţĕriĭ-Românescĭ şi a ţĕriĭ Moldoveĭ şi a părţilor străine care sĕ megeşesc cu aceste ţĕrĭ, pre largu adunate den multe létopiseţe şi cu bună îndreptare alcătuite sĕ véde», — descoperirea d-luĭ Gaster, — o ieà de-a dreptul de unde apucă, şi autorul sĕŭ e aşà de învĕţat în cât scrie, ca şi «Anonimul cantacuzinesc», că Radu-Negru descălecă în ţéră cu «Românĭ, papistaşĭ, Saşĭ, de tot feliul de ómenĭ»! (2)

Cât privesce timpul când s'a redactat cronica, d-l Urechiă observà că autorul eĭ citéză opusculul luĭ Toppeltin, scris «nu de mult» şi tipărit la Lyon, în 1667, ceea ce e un argument serios. (3) Susţinênd pe urmă că autorul a cunoscut letopiseţul moldovenesc *în timpul redacţiuniĭ*, ceea ce nu se dovedesce (lipsa de isvóre de carĭ el se plânge la început (4), fiind lipsa de isvóre relative la epoca veche din istoria nóstră), d-l Urechiă afirmă că opera n'a putut fi scrisă decât înainte de 1685. În adevĕr, la 1685, susţine d-sa, Ioniţă Racoviţă, la care a

(1) În *Grundriss der romanischen Philologie* al luĭ Gröber, II, partea III (1898, in-8°).
(2) V. *Crestomatia* citată, I, p. 189 Cf. *Magasinul istoric*, IV, p. 231.
(3) V. A. Urechiă, *art. citat*, p. 72—3.
(4) *Ibid.*, p. 70, nota 2.

aflat «Anonimul» cronica moldovenéscă, nu maĭ erà Comis-Mare, ci Vornic de Ţéra-de-Jos. (1) Observăm numaĭ contra acesteĭ ultime date, care, vom vedé, nu e adevěrată, că «Anonimul» ḑice: «carele *erà* Comis-Mare». (2)

Pentru d-l Densuşianu, data ultimă nu puteà fi decât 1680, căcĭ «Anonimul» spune luĭ Sava Brancovicĭ, depus la 1680, «Mitropolitul Ardéluluĭ». (3) Dar noĭ carĭ trăim după 1821 spunem luĭ Napoleon I «Împěratul Napoleon», cu siguranţa că nu riscăm a ni se atribuì o vechime extraordinară.

Data ultimă care reiese din cronică e, cum am vĕḑut, alta; pentru autor, Ardélul e o ţéră de sine stătătóre, stăpânită de Principĭ calvinĭ: «stăpânirea aceleĭ ţĕrĭ şi astăḑĭ fiind calvină» (4), spune el lămurit. Dar pacea de la Carlowitz stabilì în Transilvania o stăpânire imperială şi catolică, şi decĭ cronica a trebuit să fie gata înainte de încheierea acesteĭ păcĭ: 26 Ianuarie 1699.

Se puteà scì decĭ fórte bine o dată ultimă sigură pentru scrierea croniceĭ. Dar se puteà scì şi autorul, înaintea descopeririĭ corespondenţeĭ cu Marsigli. Se puteà scì pe calea raţionamentuluĭ şi se puteà scì prin comparaţiunea uşóră cu un isvor tipărit în grecesce, tradus în românesce şi întrebuinţat de mulţĭ de fórte multă vreme.

Cronica se dovedise a fi scrisă de un Muntén. Munténul acesta erà un om fórte învĕţat, un erudit, care cunosceà şi întrebuinţà curent pe Toppeltin, Cromer, Cario, Cluverius, Blau, Bonfinius, Retius, Nicolaus Olahus, Aristotel, Flavio Biondo, Callimachus (Buonaccorsi), comentatoriĭ luĭ Virgiliu; un spirit critic, care respinge la fie-care pagină părerile neîntemeiate, care tractéză cu dispreţ Alexandria şi «alte cărţuliĭ» poporane (5), care nu e mulţumit nicĭ cu analele ţĕriĭ, pe carĭ le găsesce confuse şi scurte (6), nicĭ cu «cântecele carĭ vestesc de vitejie aŭ de alte fapte ale Domnilor şi ale altor vrednicĭ ómenĭ ce aŭ lucrat» (7), nicĭ cu documentele, carĭ sunt prea tipice şi nu se pot cunósce tóte. E un scriitor cu sintaxa complicată, cu frasa lungă şi meşteşugită; un inovator ca vocabular, un introducĕtor de neologisme: «a istorì», «republică», «crudătate», «providenţie», «galic», «Romanĭ» (nu

(1) *Ibid.*, p. 70. Nu erà încă din 1679, observă d-l Sbiera, după altă publicaţiune tot a d-luĭ Urechiă (p. 226).

(2) Cf. Kogălniceanu, *l. c.*, p. 108 şi, maĭ jos, p. 89.

(3) V. p. 80. Cf. Kogălniceanu, *l. c*, p. 123.

(4) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 109.

(5) V. A. Urechiă, *l. c.*, p. 76.

(6) *Ibid.* «Scurte létopisiţile acestor douĕ ţĕrĭ» (Kogălniceanu, *l. c.*, p. 98).

(7) V. A. Urechiă, *l. c.*

«Rîmlenĭ» ca la Costinescĭ), a «vindecà» în sens de: a «răsbunà». (1) Însă «crudătate» e «crudità», «providenţie» e «providenza», «Romanĭ» e «Romani»; autorul scrie Tit-Liviu «Padovanul», nu «Patavinul», «Genova», nu «Genua» saŭ «Ianua», numesce pe Suveranul Florenţeĭ «Gran Duca», ḑice, în loc de «Constantinopol», «Costantinopoli» (2); Marele-Duce Cosma e pentru dînsul «Cosma de Medici». Asupra Italieĭ scie fórte multe lucrurĭ şi vorbesce de obiceiul ce aŭ Greciĭ modernĭ, pe carĭ el, învĕţătorul elenofil, îĭ despreţuesce, de a-şĭ trimete copiiĭ la învĕţătură «în ţara Francéscă», unde uniĭ «se papistăşesc» şi scriŭ contra ortodoxieĭ. (3) Avem decĭ înaintea nóstră pe cel maĭ învĕţat dintre Munteniĭ carĭ puteaŭ scrie între 1667 şi 1699, pe un om cu cultură elenică, sciind însă latinesce şi italienesce, crescut într'o şcólă din Italia, decĭ în Padova, singura universitate italiană frecuentată de Grecĭ şi de Grecisanţĭ, de Orientalĭ în genere.

Dar nu e numaĭ atâta. Evident că autorul e un boer mare muntén de pe acest timp şi un om fórte bogat. «De vreme ce nu aflu eŭ până acum, măcar cât ne-am ostenit, câte am cercat, câte am întrebat, şi de sciuţĭ şi de bĕtrânĭ domiriţĭ şi înţelepţĭ şi în tot chipul ne-am trudit şi prin alte părţĭ, şi cu cheltuelĭ ne-am nevoit, că dór aş fi aflat vre-un istoric.» (4) E un om influent şi cu relaţiunĭ întinse, care póte cercetà în voie «chrisóvele Domnilor ce sunt pe la boerime şi pe la mănăstirĭ date şi lăsate». (5) E un suflet nobil şi o inimă caldă, unul dintre aceĭ patrioţĭ luminaţĭ, pe carĭ, înşelaţĭ de intrigile superficiale, îĭ ignorăm prea mult. Rare-orĭ s'a afirmat cu maĭ multă mîndrie şi consecinţă descendenţa romană a poporuluĭ nostru: «Aĭ noştri de toţĭ, câţĭ sunt Românĭ..., sunt adevĕraţĭ Romanĭ în credinţă şi bărbăţie.» (6) Puţinĭ aŭ insistat maĭ adese-orĭ şi cu maĭ multă iubire de ném asupra unităţiĭ poporuluĭ român: de pretutindenĭ, din Ţéra-Românéscă, din Moldova, din Ardél, din Macedonia, necunoscuţiĭ şi dispreţuiţiĭ Cuţovlachĭ, despre carĭ vorbesce pe larg şi-ĭ apĕră împotriva Grecilor. (7) Faţă cu aceştia, el e un duşman făţiş: nu-ĭ iubesce din causa ḑecăderiĭ lor culturale întâiŭ, el admiratorul învĕţateĭ şi

(1) Cf. Kogălniceanu, *l. c.*, p. 105, 111, 116, 121; V. A. Urechiă, *l. c.*, p. 77, 82.
(2) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 87, 114—5.
(3) *Ibid.*, p. 115.
(4) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 104, 116.
(5) V. A. Urechiă, *l. c*, p. 70, nota 2.
(6) *Ibid.*, p. 76.
(7) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 111. Cf. p. 106.
(8) Cf. *ibid.*, p. 107.

artisticeĭ Elade: «dăscălia aŭ perdut; stăpânirea aŭ rĕpus.» (1) Nu-ĭ plac pe urmă din causa administraţiuniĭ destrăbălate şi egoiste pe care o introduc în stat şi în biserică, acolo unde străbat şi ocupă locurile de frunte. (2) Dar acésta nu împedică inima sa bună şi creştinéscă de a dorì regenerarea acestor fraţĭ întru Christos, acestor vlăstare ale unuĭ trunchiŭ atât de ales. «Fie dară mila şi grija şi de eĭ a aceluĭ Christos Dumneḑeul nostru, în carele nesmintit credem şi pentru al căruia nume nespusele rele şi grele trag şi pat eĭ şi toţĭ câţĭ sunt supuşĭ varvareĭ puterĭ; şi mântuesce, fiul luĭ Dumneḑeŭ, tot trupul cât sub tiranic jugul lor greŭ pătimesce şi cu înţelepciunea şi puterea ta, Dómne, isbăvesce norodul tĕŭ de păgână sila lor. Dupre mânie, Dómne, pentru păcatele roduluĭ creştinesc, întórce-ţĭ mila şi milosîrdia ta către dînsul! Nu luĭ, Dómne, nu luĭ, ci numeluĭ tĕŭ cel sfânt dând slavă!» (3)

Se vede uşor însă, în acéstă osîndire a elementuluĭ grec şi a influenţeĭ sale, că autorul face deosebire între douĕ strate de imigraţĭ grecĭ. Pe uniĭ dintre străinĭ îĭ condamnă, meritele altora pentru noĭ le recunósce. «Alţiĭ iară din Grecĭ, vrênd să stăpânéscă şi eĭ şi să se arate poruncitorĭ, neavênd acum maĭ ales unde, eĭ prin mijlocul Turcilor în Moldova şi în Ţéra-Românéscă vin; ce de la uniĭ se vede şi rĕmâne şi folos în pămînturile acestea, iară alţiĭ ca să jefuiască şi ca să răpéscă numaĭ vin.» (4) Autorul pare să fi suferit el însuşĭ din pricina Grecilor rĕĭ, căcĭ vorbesce cu mânie de sprijinul pe care-l daŭ eĭ Domnilor tiranĭ, când aceştia săvîrşesc vre-o «rĕutate..., aŭ în némurile boerescĭ, aŭ altor cuĭ-và». (5) Dar observă, la urmă, că Dumneḑeŭ pedepsesce pe aceştĭ musafirĭ neomenoşĭ şi fără recunoscinţă, distrugênd, «ştergênd din pomelnicul vieţeĭ», némul lor şi avuţia lor dobândită în chip nelegiuit. (6) E greŭ să nu se vadă o *cestiune personală* în acéstă lungă şi pasionată digresiune.

Am observat maĭ sus că Anonimul nu condamnă pe Grecĭ în total, ci dă laude unora dintre ceĭ stabiliţĭ în Principate. Ceea ce arată însă maĭ bine că autorul, acest boer mare, bogat, cult şi patriot, nu e din moşĭ strămoşĭ Român, e felul cum vorbesce de originea familiilor marĭ din amîndouĕ ţĕrile de la Dunăre pe timpul sĕŭ. «Ceĭ ce se află şi

(1) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 104.
(2) *Ibid.*, p. 104—5, 107—8.
(3) *Ibid.*, p. 105.
(4) *Ibid.*
(5) *Ibid.*
(6) *Ibid.*, p. 111.

până astădĭ maĭ blagorodnicĭ şi maĭ de folos némurĭ, uniĭ sunt din Sêrbĭ, alţiĭ din Grecĭ, alţiĭ din Albănaşĭ, alţiĭ din Frâncĭ, alţiĭ dintr'alte limbĭ; că şi Domnĭ încă maĭ mulţĭ din străinĭ aŭ stătut, cum şi Bă-sărăbesciĭ se trag din ném sîrbesc şi alţĭ Domnĭ de alte némurĭ, cum în vieţile lor se va arătà (1).» Şi aiurea: «Că nicĭ unul nu e, mi se pare, din câţĭ maĭ nainte sunt şi se văd astădĭ şi la Curţĭ că sunt, al căror aŭ tată-sĕŭ, aŭ moşu-sĕŭ, aŭ strămoşu-sĕŭ, aŭ tatăl strămoşu-sĕŭ, aŭ cevaşĭ maĭ în sus, carele să nu fie fost aŭ Sîrb, aŭ Grec, aŭ alt cevaşĭ ném străin, aŭ măcar Armén.» (2) Dar acésta nu e adevĕrat, şi n'are decât să se gândéscă cine-và la duşmaniĭ Cantacuzinescilor, la principaliĭ lor rivalĭ de la un timp, Băleniĭ, pentru a găsì o familie mare curat românéscă. Însă patriotul român, boerul cu iubire de ţéră îşĭ cunosceà prea bine descendenţa străină pentru a nu fi adus s'o justifice în opera sa şi să-şĭ asimileze situaţiunea sa din acest punct de vedere cu a colegilor sĕĭ de dregătorie.

În tótă Muntenia însă pe acest timp nu existà un boer maĭ învĕţat decât Constantin Cantacuzino Stolnicul. Erudiţĭ grecĭ îl numesc «ὁ ἐπιστήμων»; cronicarul oficial al ţĕriĭ, Radu Grecénu, îl califică de: «prea cinstitul, învĕţatul şi blagorodnicul boiariŭ Costandin Cantacuzino Stolnicul», «prea cinstitul şi prea înţeleptul boer» (3); învĕţaţĭ străinĭ staŭ în corespondenţă cu dînsul şi-ĭ cer desluşirĭ sciinţifice; scrià cu mâna sa scrisorĭ latinescĭ şi italiene bine stilisate şi aveà o frumósă scriptură latină; biblioteca sa n'a dispărut fără a lăsà urme. Vom vedé că a învĕţat în Italia, decĭ la Padova: «şi fiind Costandin Postelnicul în părţile Apusuluĭ», scrie Constantin Căpitanul, adversarul Cantacuzinilor, «despre Nemţĭ şi la Vineţiea şi prentr'alte locurĭ, dicea să se fie împreunat cu Gligore Vodă.» (4) În acéstă petrecere în Italia, pe care genealogia familieĭ şi un document inedit o lămuresc ca făcută pentru «învĕţătură» (5), el scrie póte, saŭ puse să se scrie, o tânguire în versurĭ pentru mórtea tătăluĭ sĕŭ Postelnicul. (6) La 1700, el tipărià charta sa a Ţĕriĭ-Românescĭ, cu legende grecescĭ, chartă pe care el chiar a redus-o, traducênd italienesce numirile, în Tipografia veche şi vestită

(1) *Ibid.*
(2) *Ibid.*
(3) Partea inedită a luĭ Grecénu, după mss. nepaginat din Bibl. Ac. Rom.
(4) *Magasin*, I, p. 358.
(5) *Buciumul român* pe 1863, p. 127; Xenopol, IV, p. 233. Cf. Tunuslì, Ἱστορία τῆς Βλαχίας, Viena, 1806, p. 283. Documentul inedit, o judecată între Cantacuzinĭ sub Brâncovénu, mi-a fost semnalat de d-l I. Tuduccscu. V. *Apendicele.*
(6) Erbiceanu, *Cronicariĭ grecĭ*, p. 168: διὰ τὸν θάνατόν του ἔγινε καὶ φυλλάδα διὰ στόχων, καὶ ἐτυπώθη εἰς Βενετίαν.

a Seminariuluĭ din Padova. (1) În familia sa, persóna şi numele luĭ Constantin Stolnicul aŭ fost tot-dea una respectate. Şerban-Vodă puse pe învĕţatul săŭ frate, care nu se urcă nicĭ odată maĭ sus decât Stolnicia, în fruntea Divanuluĭ, dându-ĭ oficial privilegiul de *procatedrie.* (2) Erà, spune ruda sa Michaiŭ, autorul, după câte-va deceniĭ de la 1716, al genealogieĭ familieĭ, «om fórte învĕţat şi spudeŭ, atât la cartea elinéscă, cât şi la latinéscă şi la italienéscă». (3) «Numitul Stolnic Constantin Cantacuzino», ḑice aiurea genealogistul, «din copilăria sa a fost dat cu totul asupra învĕţătureĭ; la limba elinéscă erà un mare filosof. După ce a venit în vrîstă, s'a dus în Europa iară pentru învĕţătură; la Roma a învĕţat limba latinéscă, în care limbă erà desăvîrşit spudeŭ; el pentru practică a petrecut câţĭ-va anĭ în Viena, în Veneţia, în Varşovia şi pe la alte crăie ale Europeĭ... Viéţa şi vremea sa o petreceà purure cu dascăliĭ, cu spudeiĭ şi cu bărbaţiĭ procopsiţĭ.» El purtă tótă corespondenţa cu străinătate a luĭ Şerban-Vodă, a Brâncovénuluĭ, a fiuluĭ sĕŭ Ştefan. «La casa sa eraŭ maĭ multe scrisorĭ de la Împĕraţĭ, şi privelegiurĭ pentru némul Cantacozinilor, cum şi doveḑĭ din istoriile cele vechĭ pentru siraoa familieĭ néwmuluĭ Cantacozinilor.» Aceste hârtiĭ s'ar fi rĕspândit, când cu sfărâmarea Caseĭ Stolniculuĭ în 1716. (4) Dar e extrem de probabil că, pe basa acestor notiţe, Constantin apucase a scrie o genealogie a familieĭ, genealogie pe care Michail Cantacuzino o căpĕtă de la vara sa, Comitesa O'Donnell: acésta o aflase, în adevĕr, în hârtiile rĕmase *de la* tatăl eĭ, Răducanu, Radu saŭ Rudolf, fiul luĭ Ştefan-Vodă şi nepotul de fiŭ al Stolniculuĭ (5); dar Radu a fost un mare soiŭ rĕŭ, care scăpă abià de o condamnaţiune pentru trădare (6) şi Ştefan-Vodă nu e cunoscut nicĭ ca scriitor, nicĭ ca boer cărturar. În fine, ca dovadă despre cunóscerea profundă a limbeĭ eline de către Constantin Stolnicul, amintesc că el a ajutat pe Radu Greceanu în traducerea din grecesce a *Pravoslavniceĭ mărturisirĭ* de Petru Movilă, tipărită la

(1) Del Chiaro, în Prefaţă. Am cercetat în zădar la Padova pentru a da de capĕtul acesteĭ publicaţiunĭ.

(2) Genealogia, în *Bucium,* p. 523.

(3) *Ibid,* p. 100.

(4) *Ibid.,* p. 523.

(5) *Ibid.,* p. 100, unde e reprodusă şi studiată «Genealogia» de către Michaiŭ. Asupra opereĭ întregĭ a acestuia, v. al treilea memoriŭ din acest volum de *Anale.*

(6) V. biografia luĭ, fără folosirea «Genealogieĭ» luĭ Michaiŭ, în Hurmuzaki-Iorga (X), p. IX–X. Cf. şi *Archiv für slavische Philologie,* XX, p. 478 (analisă a uneĭ lucrărĭ a luĭ Uspenski de Jireček, unde se pomenesce o diplomă latină a luĭ).

Buzĕŭ, în 1692 (1) şi pe Radu şi Şerban la tălmăcirea din aceiaşĭ limbă a *Mărgăritarelor* (Bucurescĭ, 1691).

Pe urmă, între 1678 şi 1699, cel maĭ important dintre boeriĭ muntenĭ şi unul dintre ceĭ maĭ bogaţĭ e acelaşĭ Constantin Cantacuzino. Situaţiunea sa politică îl făceà să cunóscă atâtea lucrurĭ asupra Românilor din alte părţĭ, legăturile pe carĭ le aveà în străinătate, relaţiunile sale multiple, iar pentru Moldova şi vicisitudinile vieţeĭ sale de proscris. Pe timpul prigoniriĭ «Postelnicescilor», el fugì póte şi în Moldova, cum făcù fratele sĕŭ, Şerban-Vodă, care stătù mult timp la Hangu, în Carpaţiĭ moldovenescĭ, şi trecù la Pórtă, după o şedere şi maĭ lungă póte în Ardél, prin Haţeg, unde «Anonimul» ne spune că trăesc nobilĭ românĭ descendenţĭ din Romanĭ. (2) Soţia luĭ Constantin, Maria, erà «de fel Moldovénă» (3); iar Ioniţă Racoviţă, cu care erà în relaţiunĭ «Anonimul», îĭ erà rudă, mama luĭ Michaiŭ Racoviţă, viitorul Domn, fiind fiica luĭ Toma Cantacuzino, decĭ drépta mătuşă a Stolniculuĭ. (4) Un timp Constantin stătù exilat în Creta, între Italieniĭ culţĭ din acéstă insulă, pe care o stăpânise până atuncĭ Veneţia (5), şi unde tatăl sĕŭ şi fraţiĭ luĭ îşĭ petrecuse tinereţa. (6) Cu óstea luĭ Duca-Vodă el străbătù Moldova pentru a merge la asediul Cehrinuluĭ (1677—1678), şi de aicĭ îl trimese Duca pentru a rechemà pe fratele luĭ, Şerban, care plecase la Rusciuc, în vînătóre după corónă. (7) De sigur, atuncĭ făcù el cunoscinţă cu Ioniţă Racoviţă, al căruĭ frate Nicolae erà un boer de mare vaḑă, şi atuncĭ puse să i se copieze cronica moldovenéscă pe care o posedà acesta. (8) Când Şerban Cantacuzino fu numit Domn, în chiar acest an 1678, veniră vremurile de odihnă pentru Cantacuzinescĭ, şi Constantin putù să se ocupe de studiile sale istorice. (9) În Ardél aveà Stolnicul prietenĭ vechĭ şi corespondenţe dese. (10) Ceea ce ar fi de

(1) *Pravoslavnica mărturisire. .. după grecésca.* V. Picot, în E. Legrand, *Bibliographie hellénique du XVII-e siècle*, Paris, 1896, t. IV, p. 149.

(2) Cf. *Anonimul românesc*, în *Magasin*, V, p. 8—9; Constantin Căpitanul, *ibid.*, I, p. 369 şi Kogălniceanu, *l. c.*, p. 97.

(3) Genealogia, în *Bucium*, *l. c.*, p. 561.

(4) *Ibid.*, p. 100.

(5) *Anonimul românesc*, *l. c.*, p. 11; C. Căpitanul, *l. c.*, p. 374; Daponte, în Erbiceanu, *Cron. grecĭ*, p. 14.

(6) Genealogia, în *Bucium*, *l. c.*, p. 100.

(7) *Anonimul românesc*, *l. c.*, p. 16; C. Căpitanul, *l. c.*, II, p. 16.

(8) V. maĭ sus, p. 783—4.

(9) Nu însuşĭ Şerban tradusese în grecesce analele scurte ale Ţěriĭ-Româneseĭ pe carĭ le folosesce şi fratele sĕŭ, ci «Şerban Logofĕtul» Greceanu. V. Cantemir, *Cronicul vechimeĭ Moldo-Vlachilor*, II, p. 360—1.

(10) V. memoriul următor.

mirare la altul în scirile asupra Românimiĭ de peste hotare e perfect explicabil la dînsul.

În fine, Grec după tată, Basarab după mamă, Cantacuzino trebuià să fie ceea ce vedem că este «Anonimul»: un boer iubitor de ném, dar un om care se simte încă întru cât-và străin, şi am vĕḑut că existaŭ încă în 1690 boerĭ de ţéră carĭ îşĭ aduceaŭ aminte că eraŭ Grecĭ Cantacuziniĭ şi le făceaŭ o vină din acésta. (1) Dar fiul luĭ Constantin Postelnicul nu puteà să uite că omorul nedrept al tatăluĭ sĕŭ fusese ordonat de un Domn grec, Grec de erĭ de alaltă-erĭ, Grigore Ghica, şi că aceĭ carĭ sfătuise fapta de sânge eraŭ tot Grecĭ de provenienţă recentă: între alţiĭ Dimitrie Cantacuzino. (2) Numaĭ un om în situaţiunea luĭ, descendent de Grecĭ ajuns în fruntea boerilor pămîntenĭ în luptă cu «Greciĭ ţarigrădenĭ», puteà scrie cum scrie el despre representanţiĭ la noĭ aĭ acestuĭ popor.

Se puteà decĭ fără alte doveḑĭ atribuì cronica anonimă Stolniculuĭ. Dar există o dovadă, care nu cereà alte însuşirĭ decât atenţiunea de la cercetătoriĭ acesteĭ probleme.

Anume s'a publicat în Viena la 1806, în tipografia Vendoti, o «Istorie a Ţĕriĭ-Românescĭ, tipărită pe socotéla fraţilor Tunusliĭ». (3) Cartea a fost tradusă în timpurĭ maĭ nouĕ de Gh. Sion în limba română şi e fórte bine cunoscută de specialiştĭ.

Cărticica, un amestec de statistică şi de istorie, un amestec cu totul desordonat, cuprinde fel de fel de însemnărĭ, notiţe, liste şi catalóge. Pe lângă acestea se află, tocmaĭ la început, o introducere la istoria Românilor, culésă din isvóre deosebite, şi o cronică a Ţĕriĭ-Românescĭ. Cronica e, până la 1769, o traducere a uneĭ opere scurte de cronologie critică, basată pe cercetările autoruluĭ tablelor atribuite fără motiv luĭ Radu Grecénu; Şincai a întrebuinţat-o sub numele de «Anonimul românesc»; Raicevich a redactat după un manuscript cantacuzinesc al acesteĭ cronologiĭ *Breviario* al sĕŭ, comunicat luĭ Engel; iar Engel a cunoscut-o şi după o traducere latină făcută de Klein; în fine şi Genealogia Cantacuzinilor are în parte acelaşĭ cuprins cu dînsa. (4)

S'a pretins (5), pe basa uneĭ duble confusiunĭ, că partea istorică din

(1) V. maĭ sus, p. 64—5.

(2) Xenopol, IV, p. 225—6.

(3) Ἱστορία τῆς Βλαχίας, ... δαπάνῃ . . . . τῶν, etc.

(4) Cf. *Revista română*, I; Engel, *Geschichte der Walachei*, p. 49—50, 63, 94 şi urm. şi povestirea la anul 1553; Şincai, la Domniile muntene; *Buciumul* pe 1863.— Asupra cronologieĭ critice, v. al treilea memoriŭ din acest volum.

(5) De d-l Hasdeŭ, într'o scrisóre către Sion, publicată în prefaţa traduceriĭ Tunusliilor, p. II.

publicaţiunea Tunusliilor ar fi o prelucrare după o operă a Stolniculuĭ nostru. Manuscriptul cantacuzinesc din Raicevich e identic, e adevĕrat, cu manuscriptul de unde s'a luat cronologia critică din Tunusliĭ. Dar «manuscriptul cantacuzinesc» *(un manoscritto della famiglia Cantacuzeno) nu e de Stolnicul Constantin.* Acesta se plângeà că e silit a-şĭ deschide calea pe un teren cu totul noŭ şi autorul necunoscut al luĭ Raicevich, Klein şi Şincai e, cum am spus, un întrebuinţător al pretinsuluĭ Grecénu.

Dar maĭ e cevà. Nicăierĭ nu ḑic compilatorul publicat de Tunusliĭ că Stolnicul Cantacuzino ar fi «între fântânile sale principale», cum afirmă d-l Hasdeŭ. Lucrul stă aşà:

La început are compilaţiunea Tunusliilor, cum am spus, o introducere asupra originilor istorieĭ române. Capitolul I din acéstă introducere e intitulat ast-fel: «De către cine se stăpânià Ţéra-Românéscă, de când aŭ venit pe pămîntul acesta coloniile Romanilor, ce origine are poporul acesta, de unde se trage limba luĭ şi pentru ce aceştĭ Valachĭ se numesc Românĭ, pe când alte naţiunĭ le ḑic Valachĭ... Prima cestiune, trasă din istoria Ţĕriĭ-Românescĭ scrisă de Stolnicul Constantin Cantacuzino după vechĭ mărturiĭ şi doveḑĭ istorice.» Desbaterea acesteĭ prime chestiunĭ, acest început al istorieĭ românescĭ, numaĭ e luat din Cantacuzino. Restul introduceriĭ întrebuinţéză pe Büsching, pe Smentzel şi alţĭ autorĭ, carĭ... aŭ scris după mórtea Stolniculuĭ. Iar cronologia critică am vĕḑut că nu póte fi atribuită acestuia, precum nu i s'ar puté atribuì nicĭ Anonimul din *Magasinul istoric*, şi acela un «manuscript cantacuzinesc», saŭ lucrările de artă făcute, ne spune Del Chiaro (1), de un casnic al Cantacuzinilor.

Erà natural ca între atâţia învĕţaţĭ, carĭ aŭ cetit şi pe Tunusliĭ şi istoria anonimă din Ioanid şi Kogălniceanu, să se fi găsit unul care să compare între ele acésta din urmă şi primul capitol din compilaţiunea grécă. Totuşĭ, acésta nu s'a făcut. Dacă s'ar fi făcut, s'ar fi descoperit lesne că autorul compilaţiuniĭ resumă pe acel al cronriceĭ anonime, şi că decĭ cel ce a scris acéstă din urmă operă e Constantin Stolnicul.

Iată şi doveḑĭ pentru acéstă resumare a «Anonimuluĭ». La început aflăm în Tunusliĭ identificarea Dacilor cu Geţiĭ, idee favorită a luĭ Cantacuzino, în aceeaşĭ formă ca şi în «Anonim».

Anonimul, ed. Urechiă, p. 77:	Tunusli, p. 4:
De vreme ce uniĭ şi alţiĭ aceeaşĭ limbă aŭ şi dintr'un loc aŭ eşit.	Τὸν αὐτὸν ἔχοντες τρόπον τῆς γλώττης καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς γαιας ἐξερχόμενοι.

(1) P. 41.

Întîlnim apoĭ afirmarea conservăriĭ elementuluĭ dac, citaţiunea din Cromer despre ocuparea Dacieĭ de Goţĭ, tóte ca şi în «Anonim», cu deosebire că sunt mult maĭ pe scurt (cronica întrégă e prefăcută în patru pagine). Avem apoĭ un pasagiŭ care e o traducere resumată:

Anonimul, ed. Kogălniceanu, p. 99:

Şi Daciĭ dintr'o fântână cu Goţiĭ sunt; încă mulţĭ şi Goţĭ pe atuncea le ḑicéŭ, că tot Schiţĭ eraŭ şi tot dintr'a Răsărituluĭ Schitie aceştia toţĭ aŭ isvorît, cum şi Unguriĭ şi alţiĭ, cum se va arătă... Încă şi la Crîm de aceia óre-când aŭ locuit, cum şi până astăḑĭ de la Împěraţiĭ grecĭ ţinuturĭ acolo fiind, Goţĭ le ḑicéŭ, creştinĭ sunt acum; este şi Mitropolit acolo, grecesc, carele ascultă de patriarhul Ţarigraduluĭ, de-ĭ ḑic încă eĭ *Gotias.*

Tunusli, p. 4:

Ἦσαν δὲ οἱ Γότθοι ἓν καὶ ταὐτὸ μετὰ τῶν Δακῶν καὶ Γέτθων, Σκῦθαι ἅπαντες. Ἔχουσι δὲ τόγε νῦν κατὰ τὸ Κρίμι χριστιανεύσαντες καὶ Γοτθον μητροπολίτην.

Apoĭ, pentru influenţa slavă, vine în prescurtare citaţiunea din Cromer, dată de «Anonim», cea despre etimologia cuvîntuluĭ «Vlach» din acelaşĭ Cromer, după acelaşĭ «Anonim», şi cea din Toppeltin, tipărit Γοπέντης, iar din «Anonim». Urméză în Tunusli citaţiunea din Toppeltin dată de «Anonim» pe p. 103. E sărit tot excursul despre Grecĭ şi se ajunge ast-fel la p. 106 din «Anonim», unde se vorbesce de aceeaşĭ etimologie a cuvîntuluĭ «Vlach».

Anonim, *l. c.,* p. 106:

Valachĭ ḑicêndu-le, aŭ după voevodul lor Flacs..., aŭ din cuvîntul galic, adecăte franţuzesc, ce ḑic *Valascos* Italianilor, adecă Frăncilor.

Tunusli, p. 4:

Παρηλλάχθη δὲ ἡ φωνὴ Βαλάχ, ἤτοι παρὰ τοῦ Βοεβόδα Φλάχ, ἢ κατὰ τὴν γαλλικὴν διάλεκτον, καθ'ἣν προσαγορεύονται οἱ Ἰταλοὶ Βαλάχοι.

Capitolul se mântue cu notiţe asupra anticităţilor romane din Dacia, notiţe luate în parte din «Anonim», p. 89.

Trecem acum la a treia serie de doveḑĭ, acele ce resultă din comparaţiunea opusculuĭ italian de maĭ sus cu «Anonimul».

Avem întâiŭ, şi în unul şi în cel-lalt, aprópe în aceleaşĭ cuvinte (cf. maĭ sus, p. 74 şi «Anonimul», p. 111; reprodus maĭ sus, p. 87), teoria că tótă boerimea nóstră se cobóră din străinĭ şi că Basarabiĭ înşişĭ sunt veniţĭ de peste Dunăre, fiind Slavĭ: Bulgarĭ saŭ Sêrbĭ. În opu-

scului italian, se spune (p. 70) că boerimea română există încă în Ardél, fie cu caracterul național păstrat: în Hațeg, Maramureș, fie calvinisată de Principiĭ provincieĭ și ungurită. Deschidem acum «Anonimul» la p. 97, și găsim: «Așà și aicĭ dar aŭ rĕmas de aceea și până în vremile dupre urmă s'aŭ tras; și dóră vre-o rĕmășiță de a acelora și până astădĭ, de nu aicĭ, iară în Ardél pot fi, cum uniĭ din Hațeg adeveréză și se țin să fie.» Iar la p. 109: «Se vede că în Ardél sunt și alțĭ neameșĭ Românĭ mulțĭ și Maramureșul tot. Iară, afară dintr'aceea, mare parte și din boerimea lor încă sunt și se trag din Romanĭ, ci numaĭ, stăpânirea aceĭ țerĭ și astădĭ fiind calvină și eĭ slujind la Curte, s'aŭ calvinit, și așà tot Ungurĭ se chémă: schimbându-șĭ credința, și-aŭ schimbat și numele de Român.» Și într'o lucrare și în alta, întîlnim aceeașĭ înlăturare a păreriĭ că înainte de descălecare Tătariĭ ar fi locuit în șesul dunărén. (1) Opusculul italian dice Ungurilor: *Scito-Ungari*, iar cel românesc pretinde că Unguriĭ sunt Hunĭ și aceștia Scițĭ, și se exprimă ast-fel, aiurea: «Huniĭ, adecăte Schitiĭ aceia, cărora acum și Ungurĭ le dic.» (2) În ambele se vorbesce de romanitatea Corvinilor. (3) În ambele se întrebuințéză fórte mult Toppeltin și se citéză Bonfiniu. «Anonimul» menționéză opera luĭ «Gulielm Blaut» (4), pe care am vĕdut că Marsigli o trimesese luĭ Cantacuzino. «Anonimul», în fine, vorbesce de copia făcută de autorul sĕŭ după cronicele Moldoveĭ și Marsigli pomenesce în întrebările sale către Constantin de faptul că acesta i-a arătat «un manoscritto dell'origine et istoria della Moldavia», de «il di lei bello manoscritto», și pe atuncĭ relațiunile culturale între Moldova și Țéra-Românéscă eraŭ puține.

Hotărîndu-se ast-fel paternitatea luĭ Constantin Cantacuzino Stolnicul asupra «Istorieĭ Țĕriĭ-Românescĭ», istorie pe care împrejurările saŭ greutatea lucruluĭ l'aŭ oprit de a o continuà, cum am vĕdut că aveà de gând (5), acesta nu numaĭ că dobândesce o mare importanță literară, dar suntem dispușĭ a crede maĭ puțin teribilele învinuirĭ ce i

(1) V. maĭ sus, p. 70 și Kogălniceanu, *l. c.*, p. 108—9.

(2) Kogălniceanu, *l. c.*, p. 122 și, maĭ sus, p. 70.

(3) *Ibid.*, p. 122.

(4) *Ibid.*, p. 116 și 93: «Gulielm și Ioan Blaŭ, în noul Atlas.»

(5) Cartea d-luĭ Sbiera, care cuprinde, pe lângă un bogat material de observațiunĭ bune, și vederĭ cu totul forțate asupra unor lucrurĭ nu se póte maĭ simple, presintă (p. 227) teoria că «Anonimul» s'ar continuà cu cronica din care a dat specimene d-l Gaster (v. maĭ sus, p. 83 și nota 2). Cele ce s'aŭ spus în privința acesteĭ din urmă opere înlătură cu totul putința de a o atribuì unuĭ om de cultura luĭ Constantin Cantacuzino.

s'aŭ adus. E drept că nu tot-deauna firea adevĕrată a unuĭ scriitor se oglindesce în opera sa, care e un lucru cu meşteşug; e drept că Sallustiu, un mare dilapidator, a fost un istoric moralisant; dar din întrégă «istorie» restituită astăḑĭ Stolniculuĭ respiră o înălţime de suflet şi o lărgime de inimă, carĭ cu greŭ s'ar puté crede prefăcute. Se gândesce cine-va cetind cronica la lucrurile bune pe carĭ le spune despre boerul executat Del Chiaro, care-l cunosceà bine şi care scrià după mórtea Stolniculuĭ; la amănuntul despre suferirea de bună-voie de către Constantin a loviturilor pe carĭ gâdele le pregătià pentru fratele sĕŭ maĭ mic, pe timpul prigonirii Cantacuzinescilor (1); la renunţarea sa la coróna Ţĕriĭ-Românescĭ, ce i se oferià la mórtea luĭ Şerban-Vodă. (2) În istorie, ca şi în viéţă, sunt atâţia falsĭ ómenĭ cinstiţĭ şi atâţia osîndiţĭ pe nedrept...

Semnătura luĭ Constantin Cantacuzino, după un document din Braşov.

*
* *

Să urmărim ultimele relaţiunĭ ale luĭ Marsigli cu Principatele.

La 13 Septembre 1695, Marsigli se găsià la Bucurescĭ şi scrià luĭ Collyer, Ambasadorul olandes pe lângă Pórtă, cu scirĭ despre buna primire ce-ĭ făcuse Constantin-Vodă şi despre evenimentele răsboiuluĭ (ms. 55 f° 501):

.... Non tralascio di dar parte a VV. EE. che gionsi quì la sera delli 12, et, oggi, la mattina delli 14 stilo novo, parto per Ermestat, dove spero giungerli li 17... Si dice che l'esercito polacco di molta forzza fosse passato il Nyster, e contro lui fossero andati li Tartari di Bugiak e che a momenti si doveva attendere l'escito di qualche fatto d'arme, che li sarà a suo tempo avisato. Questo Prencipe con ogni dimostratione di stimma et affetto verso VV. EE. mi hà accolto come potranno veddere dalle di lui lettere. Con esso lui mi sono inteso per il ricapito sicuro delle lettere, havendomi detto che tiene ordine della Porta d'assistere il recapito di tutte le lettere VV. EE. potessero mandarli per mia persona, o io per loro,...

Bucarest, li 13 Settembre 1695.

La 18 Septembre, Comitele erà la Sibiiŭ şi mulţămià luĭ Brâncovénu prin scrisórea ce urméză (mss. Marsigli, No. 55, f° 498):

---

(1) P. 127.

(2) P. 146.—Trimetem la desvinovăţirea fórte limpede şi dibace pe care o face luĭ Constantin ruda sa Michaiŭ, autorul «Genealogieĭ Cantacuzinilor» (ed. cit., p. 523 şi urm.).

(Copia.) Eccellentissimo prencipe,

Non tralascio secondo il mio dovere di dar parte a Vostra Eccellenza del mio salvo arrivo quì in Ermestato o Cibinio con l'assistenza de cavalli et omini suoi, e di tutto per la mia particolare parte ne dò le più vive gratie, sicome mediante questa lettera formo un atestato, che Vostra Celsitudine potrà produre alla Fulgidissima Porta per contrassegno d'havere obbedito agl' ordini trasmesseli toccante il rendere sicuramente la mia persona nelle mani di Chaizi (?); e di più per maggiore legalizazione pone in chiaus il suo sigillo *(sic)*. Continuo il mio viaggio in tracia del campo del Serenissimo di Baden. Nel viaggiare da Bucarest sino a quì e considerando che potrà accadere di mandare lettere dentro agl' ambasciatori secondo li concordi del Vesir a Vostra Signoria Eccellentissima di farle subbito passare, hò trovato necessario di racordarli, che sarà bene di riporgli in più lochi poste con cavalli, che habbino il loro taino di biada. Il quì accluso piego si contantarà farlo tenere agl' ambasciatori inglese, (1) olandese, e, se hà nove sicure della mossa del Gran-Vesir, farmele sappere con ogni possibile sollecitudine. E con il dovuto rispetto sono

Di Vostra Ecelsitudine... *(sic)*.

Cibinio, li 18 Settembre 1695.

Tot din Sibiiŭ, în luna următóre, scrie Marsigli Domnuluĭ muntén cele ce urméză (f° 261):

Eccelsissimo Signor, Signor patrono colendissimo,

Al signor Costantino Brancovan Besarabba, di Walachia Prencipe.

Non solo per la lettera di Vostra Eccelsissima intendo li lamenti della Porta verso la mia persona, mà per altre parti ancora ne tengo eguali riscontri con riconoscere, che di tutto ciò ne sii l'orrigine l'impostura de nemici ad un tanto bene, e bona parte anche li pretesti, che dal Vesir si vorebbero trovare con gride per coprire la di lui inescusabile mancanza di non essersi reso a Belgrado in conformità del concertato. Gridi, strepiti, cerchi, mentiti pretesti, per li quali mezzi tutti non potrà nè avanti Dio, nè di tutto il mondo celare il danno hà fatto alla publica causa, come per il contrario del conto del mio rè et alti e potenti Stati d'Olanda per il mio debole mezzo non vi è bisognio di cercare affetati modi da palesare, come egualmente di buon cuore servino all' imperio ottomano che cesareo, e potrà il Vesir fare tante minacie, che li pare, che nè una ora più presto del possibile sollecitarò il mio viaggio, nè tampoco mi porrò il minimo spavento, sappendo che Vostra Celsitudine per l'esperienza hà di me assicurarà, che non sono capace della minima agitatione a questi suoi affetati rumori. Può Vostra Celsitudine per il presente coriere, dovrà spedire in Adrianopoli, nottificare alla Porta il mio miglioramento, e prossima par-

(1) Heemskerk.

tenza per cotesta strada di Walachia, e altramente toccarli, che mi dolgo di tali voci, senza punto però spaventarmi di esse, come col mio arrivo toccherà con mano il Vesir, et in parte per la quì acclusa lettera a lui diretta et accopiata all' altro per l'Ambasciator d'Olanda. E con la speranza di presto rivederla, e rassegnarmi al solito

Di Vostra Ecels[a] *(sic)*

Ermestat, dal letto, li 28 Ottobre 1695.

Umilissimo a[mic]o (?) et servitore
Luigi Ferd. Marsilli.

(Per corriere a Bucarest.)

Când, în 1698, negocierile pentru pace între Imperialĭ şi Turcĭ începură, între Trimeşiĭ Împĕratuluĭ se află şi Marsigli.

Iată scrisorĭ din acest timp, schimbate între el şi ministriĭ din Viena.

Cea dintâiŭ (Carlowitz, 5 Novembre 1698) e adresată de Marsigli ministruluĭ german, Comite Kinsky. Căsătoria de care e vorba e cea dintre Ilinca, fata Brâncovénuluĭ, şi Scarlat, fiul luĭ Alexandru Mavrocordat Exaporitul. (1) Scrisórea e cuprinsă în ms. Marsigli 58, f° 314 V°.

P. S. (Autograf).

Mi dimenticai nella passata mia mentione di quello che pensai e dissi sopra del Principe di Walachia secondo gli ordini della Corte spediti per il coriero in data delli 28 caduto. Questa lettera era piena di malizia, che creddevo, che s'uniformasse all' intentione e consigli di Mauro Cordato, di quello divvenuto, credevo, amico, per il matrimonio del figlio di questo con la figlia di quello; mà hò penetrato che il Mauro Cordato in ricompensa di questa sua ambasciata aspiri al principato di Walachia, e che quassi li sii statto permesso e che, dubbitando, che una tale propositione nostra a suo favore non fosse attribuita a sua sollicitatione e dasse campo all' emolo di farli lo pazzo, habbi cercato quello è noto per impedirlo. Questa conditione era più per la di lui sicurezza, che uttile al servizio del nostro padre (??), che forssi havrebbe havuto sempre frà l'impegnio di sostenere frà l'accordato mille intrighi, e messosi frà Greci, Walachi e Turchi, e, contenti del solido de nostri limiti de monti, rimettere il tutto a miglior tempo e non intrigarsi frà tante cabale che sono frà quella gente. . . . .

A doua scrisóre, cuprinsă în ms. Marsigli 58, f° 342 V°, e datată din Carlowitz, 9 Ianuarie 1699. Vorbesce de Trimesul polon la congresul de pace, Stanislav Malachowski, numit la 5 Septembre 1698 şi care

(1) Despre acéstă căsătorie va fi vorba în memoriul următor despre cronicele muntene.

ţinù întâia sa conferinţă cu delegaţiĭ turcĭ la 21 Novembre următor. Acesta încheiase, tot scăḑênd din cererile sale, la 9 Decembre, înţelegerea polono-turcă, prin care Regele August renunţà la orĭ-ce pretenţiunĭ asupra Moldoveĭ. (1)

Cât despre tractatul de «după răsboiul Cameniţeĭ», e cel din 18 Octobre 1672 saŭ cel din 27 Octobre 1676, carĭ, amîndouĕ, lăsaŭ Turcilor Camenița, pe care o cucerise la 26 August 1672. (2)

.... Il Polacco dunque trattò noi altri imperiali con un' assai polacco pranso; e, gli ambasciatori nostri avendo dovuto avanti di me partire e ritornare al campo a spedire il corriero, fui obligato io solo a restare con quello, che allora passò a farmi confidenza dell'ordine co'l quale aveva promosso il suo trattato, e come che non gli era stato possibile di ottenere nella Moldavia quel confine, che per la pace della guerra di Kaminiez gli era stat' accordata *(sic)* lungo il fiume Zeremusa, pe'l corso intiero del quale gli sarebbe restato Campolongo; e, sicome questa fù allora un agevo lezza fatta in riguardo alla gran perdita di Kaminiez ed intiera Podoglia, che remettendosi all' antico dominio di Polonia nuovamente, deve cessare quel vantaggio, incorporandolo di nuovo colla Moldavia come prima, ed in sostanza rimettendo tanto la piazza, che sue dipendenze di Podoglia ed Ukrania, dentro de limiti del Nyster, come si trovavano prima della guerra di Kaminiez. Mi mostrò la necessità che aveva la sua patria di spedirsi da sì noiosa guerra per vendicarsi del Brandeburgico, contro del qual' erasi risolta una terribile invasione, con speranza di avere sussidio da Tartari e di comporre le cose di Lituania. . . . .

La 29 Octobre 1699, din Viena, Kaunitz scrie luĭ Marsigli relativ la neînţelegerile cu privire la «Valachiĭ» din Bosnia, în numĕr de 3.000 de familiĭ (ms. Marsigli, 114, No. 13). «Efendiul» din scrisóre e colegul Exaporituluĭ, ca mandatar turc, Mehemed-Efendi. (3)

... L'Effendi e Mauro Cordato non l'avarano li loro grossi regali senza che le dette differenze siano aggiustate. . . . .

După încheiarea tractatuluĭ din Carlowitz, Marsigli fu însărcinat cu delimitarea nouĕlor graniţe. În acéstă calitate, el redactă maĭ multe rapórte, din carĭ extragem ceea ce ne privesce. Avem, întâiŭ (ms. 58, f° 466 V°):

(1) Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 435 şi 454 şi urm.
(2) Data luăreĭ Cameniţeĭ după cronica luĭ Nicolae Costin, în *Letopiseţe,* II, p. 8.
(3) Sturdza, *Acte şi documente,* I², p. 23.

Information von den Kayserlichen Hoff wegen der 7bürgischen Gränitzen in der Gegendt von Temeswarer Bannat...

...Auff denen Confinen von Moldaw und Wallachey, ist viel mehrer eine Union der Tartarn, Moldawer und Walachen, wegen ihrer natürlicher Agilitet und Geschwindigkeit, welche durch die Türcken, als ihre Oberherr, verstärcket werden konten, als die obangeregte Guarnisonen zu befehlen.

Unangesehen das dahe *(sic)* proponirt werden, in Compo-lungo, in Cittasni, in Botza und In Tatuos (1) Wercker anzulegen, umb in der Moldaw und Wallachey avancirte Posten zu haben, gleich wie mann anjetzo ahn Seithen dess Bannats verlangendt ist . . . .

În al doilea raport (ms. Marsigli 69), Marsigli atinge un interesant proiect de a rotundì Transilvania prin Moldova saŭ Rusia polonă. Proiectul fusese aruncat în trécăt de Calvinul Ioan Sárossi, care servise de curînd pe ultimul Principe al Ardéluluĭ. (2) Locul din tractatul de pace de care se vorbesce e cuprins chiar în art. I: «a Podoliae confinio usque ad extremum Valachiae confinium». (3)

Relazione vigesima ottava a Sua Maestà Cesarea, spedita dal Campo di Lugos, sotto li 9 di ottobre 1700.

... Per l'estensione della Transilvania, convenuta nell' instrumento sino a limiti della Podoglia, gli assicurai, che da me non si sarebbe mancato ad ogni diligenza possibile, frà le molte difficultà che prevedevo, senza volermi punto spiegare; mà il Sarozzi, assai esperto e fino, mi fece la petizione se volevo andare alla Podoglia o per la Russia Polacca o per Moldavia. Risposi che l'imperio ottomano non poteva delle terre degli altrui regni promettere, mà solo dalle proprie e che su'l fatto mi sarei regolato...

Documentul următor (ms. Marsigli, n° 103, f° 341) cuprinde rĕspunsul dat luĭ Ludovic Nalaczy, nobil ardelén, şi el delegat la hotare (4), de către un necunoscut, relativ la o schimbare de teritoriŭ între Principatul Ardéluluĭ şi al Ţĕriĭ-Românescĭ, pe timpul luĭ Sigismund Báthory. Urméză (f° 347—49 V°) în manuscript actul, prin care Gavril Bethlen confirmă, la 3 Aprilie 1609, din Alba-Iulia, privilegiile cnejilor românĭ.

Petitio ab Illustrissimo domino Nalázzi commissario ad negotia limitanea, ab inclyto gubernio Transylvaniae regio ablegato.

(1) *Tratos*, Trotuş?
(2) Cf. Hurmuzaki, V[1], p. 146, n° CXXXVI; p. 533, 546.
(3) Ediţiunea Sturdza, p. 23.
(4) V. Hurmuzaki, V[1], p. 364; VI, p. 1.

Quomodonam facta fuerit loci Zil nominati commutatio inter Valachos et Transylvanos?

Responsio. Quandoquidem cauda quaedam comitatus Zöriniensis, facilius a Valachis possidenda, Valachiae adiaceret, et vicissim locus Valachorum Zil vocatus commodius a Transylvanis possidendus pateret, tempore principis Sigismundi Batori per magnum commissarium Gabrielem Betlen sunt concambiata . . . .

Manuscriptele luĭ Marsigli maĭ conţin, sub titlul de *Acta pacis Carolovicensis*, şi douĕ scrisorĭ, datate din Sibiiŭ, 22 Iunie 1701, şi Caransebeş, 17 Martie 1701, ale inginerulu̇ĭ Morandi Visconti către Comitele-General, probabil: «Queste lettere sono dell' ingegnere Morandi Visconti, che mandai nei confini di Valachia a ponere più segni su l'Alpi e che entraranno negl'atti» (ms. 16).

Biblioteca luĭ Marsigli cuprindeà (adĭ ms. Marsigli, 113, f° 390 şi urm.) şi o traducere de istorie turcéscă, făcută de interpretul ardelén David Rosznyay, autor de cronică, şi dedicată, la 1701, Comiteluĭ: «A diebus... Ferdinandi I et Szultani Bájezid ... ad dies usque .... Leopoldi I et Szultani Mehemmed IV... res tragice gestae, quae quidem per interpretem Transilvaniae tenerrimum, Davidem Rosnai, triginta et sex ante hoc annos Constantinopoli degentem,... in turcico idiomate congestae..., in idioma christianum transumptae nuncque ... domino comiti Marsigli ... dicatae. Anno salutis 1701.» (1)

Înainte de a terminà, daŭ extrase din treĭ opere ale luĭ Marsigli dintre care douĕ póte inedite, relative şi la ţĕrile nóstre.

Prima e un memoriŭ relativ la pericolul rusesc pentru Imperiŭ. A fost scris, de sigur, pe timpul când domnià în Moldova Dimitrie Cantemir, calificat de «il presente principe», decĭ: 1710—11. Se vorbesce înăuntru şi de legăturile luĭ Şerban-Vodă cu Ruşiĭ, legăturĭ cunoscute şi de aiurea. (2) Manuscriptul e Marsigli, 57. Locurile ce reproducem se află pe filele 341, 345, 351.

Delli successi possibili nelle armi della Moscovia contro l'ottomano impero, lettera a Sua Eccellenza del Signor Conte Kinski.

... Potrà Vostra Eccellenza vedere dal quì annesso disegno della piazza d'Ozù (3) e nuovi castelli del Boristene, datomi dal prencipe di Walacchia...

(1) Rosznyay a fost şi interpretul luĭ L. Rákóczy (Hurmuzaki, VI, p. 30). E un cunoscut autor de cronică. V. *Mon. Hung. Hist., Scriptores*, t. VIII.

(2) Deşĭ manuscriptul e neiscălit şi cu tóte că e scris după disgraţia luĭ Marsigli, credem că nu se póte atribuĭ decât acestuia.

(3) Oceacov.

... Li felici successi delle armi di Sua Maestà Cesarea (1680) e suoi confederati contro l'Ottomano, mediante la conquista di Buda e battaglia d'Arsan e sollevationi di Constantinopoli, fecero risolvere li Moscoviti a prepararsi con le armi ed intrighi con li suoi aderenti nelle provincie di Moldavia, Wallachia, intera Grecia e Servia. In Wallachia era all'ora Prencipe Serbano Cantacuseno, partecipe di questa risolta mossa de' Moscoviti, huomo di molto talento, favorito di Solimano Visir, che della Moldavia li accordò il principato per un suo attual servitore Cantemir, padre del presente Prencipe, e con molti parenti nella Bolgaria e Constantinopoli e credito frà Greci e Raziani, che per la sua provincia eresse ne' conventi magazeni sino a Galaz, spedì a questa Corte suoi legati per entrare in negotiati ed animarla con promesse della sua divozione per introdure in Valacchia un esercito alemano con la coperta intentione di principalmente secondare la mossa de' Moscoviti. L'assisteva il Brankovik con accreditare le sue ridicole pretentioni d'essere legitimo despota di Servia, che dopo la presa di Belgrado doveva di giustitia esser rimesso nella sua residenza di Semendria, imprimendolo nell' anime di tutti li Raziani, adoratori in || ora del suo nome; e con tal' ordine per tutta la Grecia si erano avanzate prattiche per secondare la mossa così poderosa de' Moscoviti nell' anno 1688, che, ben lontana dalle desiderate vittorie, si vidde nella ruvina che de' descriverò. (1).

(Cuceririle posibile până la Camenița.)

... Per le quali conquiste cavarebbero non solo i Tartari dal Bugiak, nel paese di Dobra (2) attorno di Silistria, mà si farebbero ancora protettori della Moldavia e Wallachia con gelosie e apprensioni de' Polacchi e con obligo a noi pure di pigliar guardia a nostri vicini ed ospiti ch' habbiamo in casa...

Doĭ anĭ după mórtea luĭ Marsigli, apăreà în italienesce și franțuzesce opera sa asupra Imperiuluĭ otoman, maĭ ales din punct de vedere militar. Între hârtiile sale se află două versiunĭ ale opereĭ, cea dintâiŭ redactată maĭ pe scurt. Daŭ, din amîndouĕ, părțile ce ne privesc.

I. Din ms. 111, întâiŭ, care e prima versiune:

Marsigli. Della milizia ottomana. [Complet:] *Dello stato militare antico e moderno dello Imperio Ottomano, tomi due, libri sei.*

Capitolo VII, libro secondo, parte seconda.

De'Moldavi, Wallachi e Transilvani, loro stato, militia ed obbligo.

(1) Asupra luĭ Gheorghe Brancovicĭ, v. maĭ sus, p. 81. — În Maiŭ 1688, Șerban-Vodă trimise din noŭ la Împĕrat pe Antonio Stefani, Episcop de Nicopole, *Gheorghe Brancovicĭ* și Vasile Nagy. Instrucțiunile lor s'aŭ publicat în *Genealogia Cantacuzinilor, l. c.*, p. 327.

(2) Dobrogea.

Sono queste le tre altre provincie che finiscono la gente di tributo, al Turco dominio soggetti.

I Moldavi, confinanti con i Tartari e composti alla rinfusa, di rito latino e greco, non solo patiscono eccessiva angaria in danaro, mà anche in vettovaglie e numero di cavalleria, che suole essere mantenuta, o colle rendite de' principati, o de' nobili, obedendo a quel capo che, per lo più di legge greca di Costantinopoli, vienli stabilito dalla Porta col nome di Waivoda, che poi nelle guerre costituisce un generale, chiamato Atman, che hà il comando della milizia; il numero della quale non è ricordato del Canon Amet. (1)

I Wallachi, d'uguali riti a quei de' Moldavi, patiscono a misura il medesimo tributo e schiavitudine sotto i Turchi; obbedendo ancora ad un Waivoda, creato come il già detto, che poi costituisce il suo generale col nome di Spataro. . . . .

[Tomul II, cartea I.] *Argomento.*

... La Wallachia notabilmente impiagata e la Moldavia, dirò, incadaverita [şters, în loc: *estinta]* gli han levato l' alimento a più di 15.000 altri soldati, che col tributo in danaro, colle decime, dogane e dazi mantenevano. Si aggiungono i 4.000 combattenti che le due ultime provincie per ciascheduna contribuivano.

[Cartea I, partea II. Cap. I.] *De' giumenti, che servono per portare vettovaglie, arme e bagaglio....*

Quei che dalla Tartaria, Moldavia e Wallachia sono presi, tanto han mediocre la statura, quanto il corso veloce. I nativi del paese di Dobra in Bulgaria e quei della Turcomania sono di gran corpo . . . .

II. Versiunea, maĭ completă, care s'a tipărit, cuprinde pentru noĭ următórele :

Dimostrazione | dello stato militare dell' Impero ottomanno | dal maggiore, che fù nell' anno 1680 | regnando Meemet IV° | fino a moderni tempi, | fondata su le costituzioni del Canon Amè della Porta | e su le osservazioni fattesi in più congionture | di guerra e di corte |; divisa in due parti e dedicata | a Dio uno e trino | da Luigi Ferdinando Marsili.

... Per il Serraglio.

Da Vallacchia 900 oche di cera gialla e pure 15.000 oche di miele e 400 pietre di sale. . . . .

Da Moldavia 9.000 oche cera gialla e 1.000 oche di miele.

[Apoĭ ca şi în ms. 111.]

[Caiĭ:]

Nell' Europa sono cavalli ungari di competente grandezza, ed assai megliori nella Transilvania, per esser buoni caminatori, assai bene quadrati

(1) Canun-Namè.

di groppa e petto, col commodo di giumenti dalla confinante Moldavia, che produce cavalli esquisiti marchiatori, docili e di fatezze grosse nella groppa e petto e gambe, e che resistono alla fatica, e che per noi erano, come i cavalli polacchi, li migliori per la guerra. Nella Vallacchia universal||mente sono rozzi e facili ad inciampare, e di statura non molto superiore alla mediocre. . . . .

Nel paese di Dobra, che è la vasta pianura fra il monte Emo, Danubio e fiume Iantra e Mare Negro, che è la Bulgaria inferiore, nascono cavalli di fattezze un poco grossolane, mà alti di corpo, che sono in molta stima, non essendovi offiziale || della Porta che deve andare al Divano a cavallo che non cerchi di provedersi di uno di questi o d'altri della Turkmenia per cavalcarlo, ambendo più l'altezza e grossezza che le fattezze belle per tale comparsa, atteso che questi si coprono con ricche valdrappe e fornimenti d'argento dorato...

[Ordine de mers:]

Li Tartari, Vallachi e Moldavi vanno, come hò detto avanti, della vanguardia...

Cap. 5⁰ ... Le truppe tributarie di Transilvania, Moldavia e Vallachia che i Turchi medesimi mi dicevano che a null'altro servivano che ad accrescere il numero dell'esercito e di risparmiare i valorosi soldati da impieghi di poco conto, e poi per mantenere l'ius *(sic)* consueto d'aver sotto gli occhi dell' armata, fuori della lor patria, queste truppe || d'infedeli nel tempo che la Porta era in guerra con i cristiani.

[Limbĭ:]

... Dentro de' medesimi monti carpatici... non vi è altra lingua che la vallaca, che è un corrotto delle lingue latina e italiana, che la nazione vanta per lingua *romanesca*, com' essi di esser chiamati *Romen*, cioè Romani ed il paese loro, *terra romagnesco,* e nello scrivere si servono de' caratteri illirici.

[Religiune:]

... I Turchi, frà le sventure loro in Ungaria nelle ultime campagne della prima gran guerra, non si fidarono di averne [Tartari] più nel loro esercito, e l'istesso delle milizie de' principati di Vallachia, e Moldavia e Transilvania. . . . .

I principali tributari, anzi sudditi, della Transilvania, Vallachia e della Tartaria di Crimea con somm' arte ed industria sono cinti da fortezze presidiate di Turchi, in modo tale, che, liberi nell' interno di quelli stati, ad ogni modo sono stati chiusi sempre. . . . .

APENDICE.

I.

De la d-l Vittorio Lazzarini, directorul Museuluĭ Civic din Padova, primesc copia paginelor din Fantuzzi relative la Montalbano (Giovanni Fantuzzi, *Notizie degli scrittori bolognesi*, Bologna, 1788, VI, p. 53—5). Din nenorocire, n'am la îndemână isvórele pe carĭ le citéză biograful italian; afară de Moréri, în care lipsesce articolul citat. Ceea ce aflăm de la Fantuzzi saŭ prin Fantuzzi e un amestec de bune lucrurĭ nouĕ şi de greşelĭ. Ast-fel, căpĕtăm cunoscinţă despre douĕ ediţiunĭ italiene ale cărţiĭ luĭ Montalbano relative la Turcĭ, despre alte opere ale acestuia, manuscripte,—opere, dintre carĭ una: «Analele de la 1600 înainte», păstrate probabil în vre-o bibliotecă bolognesă, trebue să cuprindă un preţios material pentru istoria nóstră. Tot din Fantuzzi dobândim scirĭ despre natura legăturilor dintre Gratiani şi secretarul sĕŭ, despre situaţiunea ca Pârcălab de Galaţĭ a acestuia. În schimb, rolul luĭ Montalbano, care n'a fost, probabil, nicĭ odată candidat de domnie, e exagerat, de la un capĕt până la altul.

Dar asupra luĭ Montalbano, cât şi asupra luĭ Marsigli, maĭ sunt lucrurĭ de spus şi, când voiŭ avé datele carĭ îmĭ lipsesc pentru moment, voiŭ revenì asupra relaţiunilor dintre eĭ şi ţĕrile nóstre.

Montalbani (conte Gio. Battista).

Di questo soggetto avendone distintamente riferite tutte le più precise notizie il Conte Valerio Zani nelle sue Memorie degli Accademici, pag. 223, noi non faremo altro che riportare quanto da esso fù detto di questo autore, da che niente altro più sappiamo di lui, e non vogliamo farci belli delle altrui fatiche, come altre volte ci siamo protestati in simili incontri. Gio.-Battista fù figliuolo di Bartolommeo (1) e di Giulia del dott. medico Ovidio Gibetti; nacque l'anno 1596, primogenito di una numerosa fratellanza. Dal padre, non mediocremente versato in ogni maniera di lettere, ebbe un ottima educazione, che gli procurò, giunto all' ettà capace per maestri della grammatica ed umanità, Paolo Mazza ed Angelo Pagnoni, molto celebri nell' arte loro, e nella filosofia Flaminio Papazzoni e Melchiorre Zoppio, famosissimo dottore, e fondatore della nostra Accademia de' Gelati; sotto gli auspicii del quale nel 1613 ottenne la Laurea dottorale in età

(1) Cf. afirmaţiunea bailuluĭ veneţian, maĭ sus, p. 28—9.

d'anni 18, con applauso non ordinario, havendo dato prima publici saggi di se, e in dispute, e in declamazioni accademiche, e varie composizioni, sì latine, come volgari, molto erudite e spiritose. Il di lui ingegno fervido non lo lasciò fermare nella patria, ma lo spinse all' andare in traccia di peregrine cognizioni in varie e lontane regioni del mondo, che appena ei toccava il vigesimo anno,—ma prima gustata l'Italia, ed imbevutosi delle più astruse intelligenze delle cose, nello studio particolarmente di Pisa, ed in quello di Padova e di Parma, dove pure prese la Laurea legale, indi se ne volò nella Germania e nella Polonia, nelle quali provincie buona pezza di tempo si trattene, e sin tanto che se gli presentò un occasione di tutto suo genio, cioè di passare non solo in Costantinopoli, ma di far tragitto a varj paesi dell' Imperio Ottomano, e sin nella Persia stessa, per vedere ed osservare quello che non lice così di leggieri ad ogni uno: nel che egli hebbe agio d'imparare non solo la lingua turchesca, ma altre barbare lingue esattissimamente, in guisa che potè comporre e scrivere un grosso volume della lingua turchesca, e porla in precetti grammaticali, con un copiosissimo vocabulario di tutte le voci di quella. Frà più confidenti che egli ebbe in Costantinopoli, uno fu Gaspare Graziani (1) il quale lo ricercò di liberare uno schiavo, che era sopra le galere di Napoli al remo, per lo che ne scrisse caldamente al conte Maiolino Bisaccioni, che, felicemente maneggiatosi, inviò libero lo schiavo in Costantinopoli, dove fù poscia scoperto per nipote del Bassà, cognato del Gran Signore. (2) Perciò Gaspare Graziani fu dichiarato duca di Nixia e Signor di Paris, e furono date speranze galiarde al Montalbani del Vaivodato di Valacchia et al Graziani del Principato della Moldavia. E, per conseguirlo con facilità, fece il Bassà appoggiare al medesimo Graziani dal Gran Signore, suo cognato, l'ambasciata a Cesare per la conclusione della pace poco prima trattata coll'Impero. Ottenuto l'impiego il Graziani, condusse seco il Montalbani, e col di lui maneggio et industria ottenne la bramata confirmazione della pace, e, ritornando alla Porta, fu rimunerato col pretesto del prestato servigio del principato della Moldavia. Ivi il Montalbani, seguendo l'amico, ricevè in ricompensa il castello di Galatz col suo territorio. Ma, non contenta la cupidigia umana, fabbricò al Principe Moldavo co'suoi vasti pensieri una precipitosa caduta. Trattò egli co'principi cristiani della Germania e della Polonia l'invasione della Servia e della Bulgaria ad effetto di rendersi con sicurezza principe ereditario della Moldavia et indipendente dal Turco. A questo fine portatosi il conte Montalbani sconosciuto e travestito a diversi principi confinanti, servendogli di grand' aiuto la pratica di undici linguaggi, finalmente strinse felicemente la desiata lega. Ma, scopertosi il trattato, fù dall' Imperatore Ottomano inviato un

(1) Di questo soggetto e dell'uso che fece del Montalbani vedi Moreri, *Grand dict. historiq.* a *Gracien Gaspari.*

(2) Cred că e vorba de Marele-Vizir Nassuh-Paşa (1611—14), cumnatul tînĕruluĭ Sultan Ahmed. *(N. edit.)*

chiaus al Bassà della Bosnia con una lettera, in cui commettevagli di levar la testa al Graziani, e con altra a questi d'abboccarsi col Bassà per servigio rilevante; ma, dal medesimo casualmente penetrato l'ordine, per incontro fortuito, ed ucciso di sua mano il chiaus, che portava il mandato del Gran Signore, e poscia quanti Turchi erano in Iassa, accelerò l'uscita in campagna, attendendo dalla Polonia e da' principi confinanti i soccorsi promessi. In tanto, dichiarato suo Tenente-Generale il Montalbani, avventurossi alla battaglia, coll'aiuto sopraggiunto de' Polacchi; ma ne seguì la rotta de'cristiani, come è noto nell' istorie, colla ruina del Graziani, che, mentre procurava la sua salvezza colla fuga, fù (dormendo) ucciso dal suo cameriere per rubargli l'oro, che in molta copia seco portava, perdendo infelicemente col principato la vita. Sostenne valorosamente il conte Montalbani l'impeto de' nemici; ma, sbaragliato l'esercito, ferito, e quasi esangue, rifugiossi nella Tartaria, ed indi nella Polonia; dove, udito l'esito infausto del principe, risolse di portarsi in Italia. Quivi fermatosi per qualche tempo, veduta la Corte di Roma, e passato a Venezia, prese in moglie la figlia del Conte Maiolino Bisaccioni, letterato di primo grido (1); indi, introdottossi alla servitù della Serenissima e Real Casa di Savoja, dove fù carissimo alla Reale Altezza del duca Vittorio Amadeo, fin che egli visse, ottenne cariche militari principalissime: di Sargente Maggiore, Generale di Battaglia e di Aide (come dicono in Piemonte) del Mastro di Campo Generale d'ambi gli eserciti, cioè del Christianissimo di Francia e della Reale Altezza di Savoja in Italia. E, perchè patì una lunga e pericolosa persecuzione degli Spagnoli, trattenuto prigioniero di guerra in Napoli, dopo che ei ne rimase libero, abbandonate le Corti, si ritirò, come in tranquillissimo porto, sotto la Signoria di Venezia, dove trasportò il suo patrimonio di Bologna; e dalla moglie,—come si è detto, figlia del conte Bisaccioni,—hebbe alcuni figliuoli; nel qual tempo, riconosciuta la di lui virtù dalla Repubblica Serenissima, fu invitato al servizio di quella con una condotta riguardevole; con cui poscia passò nel Regno di Candia, agitato dal furore dell'armi ottomane. Ivi morì del 1646, di male acutissimo, nella fortezza della Suda, avendo lasciato di sè gran desiderio, e varie opere manoscritte. Non fù dato alle stampe, vivente lui, che il bellissimo suo commentario intitolato:

De Moribus Turcarum Commentarius (2), Romae, 1625 e 1636, typ. Faccioti; e sta ancora trà i volumetti delle Repubbliche, in 16, nel volume intitolato *Turcici Imperii Status,* etc. Lugduni Batav., 1630.

Lasciò poi mss. *Annales ab anno 1600 usque ad praesentem diem.*

Suppellex Taciti cum discursibus et applicatione exemplorum nostri aevi.

Grammatica Turcica.

---

(1) V. Iorga, *Maiolino Bisaccioni și răsbóiele civile din Moldova,* în *Archiva,* III, p. 645 și urm. *(N. edit.)*

(2) Nelle memorie de'Gelati dicesi simile al libro di Tacito *de Moribus Germanorum.*

Primum Mobile et Secundum Mobile ad calculum Rodulphinum supputatum.
Propositiones, Lemmata et Problemata de inclinatione et tactione linearum, argumentum non nisi ab Appollonio pertractatum.
Vari altri manoscritti restarono presso i suoi eredi, trà i quali l'opera intitolata:
Dedaleae seu Labirinteae omnigenarum Cifrarum ambages.
Nelle citate memorie de Gelati si legge la seguente inscrizione; ma non dicono che gli fosse eretta in alcun luogo:

IO. BAPTISTAE MONTALBANO A FRACTA BONONIENSI
GALLATZII COMITI
OMNIVM LIBERALIVM ARTIVM, ET IVRISPRVDENTIAE
SPLENDIDIORIBVS TITVLIS INSIGNITO
QVEM
VALIDIORES TAM SECVNDAE, QVAM ADVERSAE FORTVNAE
MVLTIPLICES PECTVS INFRACTVM ANIMO SEMPER INVENERE
QVI
MARTI, ET MVSIS STRENVAM ADEO NAVAVIT OPERAM SEMPER
VT CVIVSNAM, VEL MILITIS FORTIVS,
VEL LAVREATI SAPIENTIVS VICES SVSTINVERIT MERITO
HABETVR INCERTVM.

Di esso parlano, oltre le dette Memorie, Leone Alaccio, nelle *Apes Urbanae,* e il P. Orlandi, nelle *Notizie degli Scrittori Bolognesi.*

II.

Nu fără óre-care emoţiune descoperiiŭ în cartea d-luĭ Gaster un loc în care d-sa vorbià despre *o operă grecéscă* a luĭ *Constantin Stolnicul.* (1) Învĕţatul boer ar fi scris un dialog grecesc de cuprins teologic: despre Providenţă şi Sórtă. Dialogul ar fi fost tipărit la Snagov de Antim Ivirénul la 1697, dar d-l Gaster vorbesce numaĭ după traducerea românéscă a Popeĭ Flor, traducere pe care d-sa o posedă în ms.

Din nenorocire, d-l Gaster mĕ puneà pe o urmă falsă. În adevĕr, d-l Legrand vorbesce în t. III al minunateĭ sale *Bibliografiĭ elenice a secoluluĭ al XVII-lea* de cartea d-luĭ Gaster, de originalul grec adecă. (2) Dar... autorul eĭ e cunoscutul Cariofil, şi Constantin Cantacuzino are numaĭ meritul de a fi îndemnat la scris pe literatul grec. Despre asemenea îndemnurĭ am maĭ vorbit la p. 62, nota 2, şi maĭ

(1) *Op. c.,* p. 311.
(2) P. 45—9.

pot adaoge, după d-l Legrand (1), că luĭ Cantacuzino i s'aŭ dedicat şi *Praenotationes mystagogicae.*

III.

Iată, în fine, scos de d-l I. Tuducescu din pachetul 25 al mănăstiriĭ Radu-Vodă (n⁰ 141) la Archivele Statuluĭ, documentul de familie despre care vorbisem la p. 87, nota 5.

E un document de la Constantin Brâncovénu, datat: 25 Novembre 1688 şi acordat, îndată după suirea sa pe tron, celor ce-l făcuse Domn: Constantin Cantacuzino, biv Vel Stolnic, Michaiŭ Vel Spătar, Iordachi, biv Vel Spătar, fraţiĭ duşmanĭ aĭ rĕposatuluĭ Şerban-Vodă, care-ĭ nedreptăţise cu violenţă la împărţirea moşteniriĭ părintescĭ, şi, afară de aceştia, luĭ Pârvu Vel Stolnic şi Şerban biv Vel Căpitan, fiiĭ luĭ Drăghicĭ, primogenitul bĕtrânuluĭ Constantin Postelnicul, şi, de asemenea, luĭ Toma, trădătorul de la 1711, fiŭ al luĭ Mateiŭ biv Vel Agă. Şerban şi Iordachi eraŭ la acéstă dată peste hotare, în solia la care-ĭ trimesese, către Împĕratul, unchiul şi fratele lor:

«Pentru că după mórtea luĭ Costandin Postelnicul Cantacuzino, «rĕmas'aŭ tóte satele de le-aŭ stăpânit Dómna Elinca, iar când aŭ «fost în ḑilele Raduluĭ-Vodă Leon, fiind rĕposaţiĭ unchiĭ Domnieĭ Mele, «Drăghicĭ Spătarul şi cu Şerban-Vodă, fraţiĭ maĭ marĭ, cu case şi «însuraţĭ de multă vreme şi ieşiţĭ din casa părinţilor, şi fiind Drăghicĭ «Spătar Mare, iar Şerban Vodă Postelnic Mare, iar ceĭ-l-alţĭ 4 fraţĭ «fiind coconĭ micĭ, maĭ vîrtos Costandin Stolnicul erà dus la Veniţiia «pentru învĕţătura cărţiĭ, iar fraţiĭ dumnea-luĭ, Michaiŭ Spătarul i Mateiŭ «Aga, i Iordache Spătarul, ca nişte coconĭ maĭ micĭ, şeḑênd toţĭ tot în «casa părinţilor la un loc cu maica dumnea-lor, fost-aŭ făcut Drăghicĭ «Spătarul împreună cu Şerban-Vodă împărţélă de aŭ împărţit satele «şi moşiile ce s'aŭ aflat şi de moşie şi de cumpĕrătóre....»

(1) *L. c.*, p. 50.

CUPRINSUL

Erată. La p. 63, rîndul 6 de jos, a se cetì: Christina, în loc de: Maria-Christina.
Lap. 34, rândul 3 de sus: 6 Aprilie, în loc de 4. Dar cf. Hurmuzaki, IV[1], p. 609, n° DXXII, unde se dă data de 8.

Ediţiunea croniceĭ în versurĭ a luĭ Mateiŭ al Mirelor e dată de d-l Legrand în *Bibliothèque grecque vulgaire*, Paris 1881, in-8°.

SOCOTELILE BRAŞOVULUI

ŞI

SCRISORI ROMANESCI CĂTRE SFAT

IN SECOLUL AL XVII-lea

DE

N. IORGA

Membru corespondent al Academieĭ Române.

Şedinţa de la 5 Februarie 1899.

Pe când multe părţĭ importante din istoria Imperiuluĭ otoman în secolul al XV-lea rĕmân întunecate, cunóscem cu un neaşteptat lux de amănunte, cu o precisiune admirabilă, istoria Regatuluí bosniac şi vasalilor sĕĭ în aceeaşĭ epocă. Istoria ultimelor timpurĭ ale despotatuluĭ sîrbesc se póte iarăşĭ fórte bine restituì.

Explicaţiunea acestuĭ fapt trebue să se caute într'o întîmplare fericită. La porţile de către mare ale celor douĕ state balcanice relaţiunile de comerţ şi influenţa de cultură italiană adusă de dînsele făcuse un oraş infloritor dintr'o veche aglomeraţiune de poporaţiune slavă pe o stâncă gólă a litoraluluĭ dalmatin. Ragusa avù corăbiĭ numeróse, bogăţiĭ însemnate culese din cele patru părţĭ ale lumiĭ, avù ziduri puternice şi palate de marmură; ea avù însă şi minunate archive, organisate de secretariĭ italienĭ aĭ Republiceĭ după norma archivelor din peninsulă. Prin acéstă mică, dar limpede, feréstră ragu-

sană, vedem noĭ așà de distinct istoria bosniacă și sîrbéscă, maĭ ales în secolul al XV-lea.

Precum Sîrbiĭ și Bosniaciĭ îșĭ primiră din Ragusa postavurile, țesăturile și alte fabricate de carĭ aveaŭ nevoe, precum îșĭ întipăriră o parte mare din istoria lor în archivele Republiceĭ, ast-fel furăm noĭ înșine, ceĭ din Țéra-Românéscă și ceĭ din Moldova, furnisațĭ, și încă în maĭ tot decursul istorieĭ nóstre trecute, de meșterul și de neguțătorul sas din Ardél, și urme din viéța nóstră timp de maĭ multe secole s'aŭ păstrat ín archivele Brașovuluĭ, ale Sibiiuluĭ și ale Bistrițeĭ, maĭ ales.

Am avut însă maĭ puțin noroc decât uniĭ dintre veciniĭ noștri de peste Dunăre. Ragusa a conservat deliberațiunile Consiliilor sale, scrisorile latine, italiene și slave ce adresà potentaților din peninsulă și din afară, instrucțiunile ambasadorilor pe care-ĭ trimeteà atât de des în tóte direcțiunile. Orașele săsescĭ aŭ început fórte târḑiŭ a-șĭ redactà ‹protocólele› lor, în carĭ se cuprind hotărîrile Sfatuluĭ și actele carĭ le motivéză saŭ carĭ decurg din ele; trimeșiĭ lor n'aŭ primit probabil decât instrucțiunĭ orale. Dacă ele aŭ păstrat, ceea ce n'a făcut Ragusa și ceea ce n'aŭ făcut orașele italiene imitate de dînsa, scrisorile *primite* de la vecinĭ, în schimb, pentru istoria maĭ veche, avem, pe lângă aceste scrisorĭ, numaĭ registrele de socotelĭ pentru a ne luminà asupra istorieĭ acelor orașe și asupra istorieĭ nóstre, a Românilor.

Dar ceea ce avem nu trebue disprețuit. Dimpotrivă, cu greŭ i-am puté mĕsurà însemnătatea. Sunt atât de multe, de variate, de precise informațiunile ce curg de acolo, în cât istoria nóstră e schimbată adese-orĭ prin cunóscerea lor. Ea e îmbogățită, crescută ca viéță și colóre tot-deauna. Avem acolo rĕsunetul imediat, atât de interesant, de noŭ și de luminător, al schimbărilor de Domnĭ, al răscólelor și răsbóielor, al nenorocirilor și bucuriilor, nunților, nascerilor în familiile domnescĭ. *Vedem* legăturile de comerț ḑilnice între orașele ardelene și țĕrile nóstre, vedem mergerile neguțătorilor și schimburile mărfurilor, ne putem da sémă de natura și intensitatea vieții economice în țĕrile nóstre la deosebitele epoce. Ceĭ ce vor cetì paginele ce urméză, pagine carĭ daŭ, alăturea de documente scóse din archivele Brașovuluĭ, și o sumă de scrisorĭ relative la legăturile nóstre cu acest oraș, se vor încredințà că nu exagerez importanța unor isvóre pe carĭ nu le cunosceam noĭ până acum în tótă întinderea lor.

I.

Relaţiunile între Ţéra-Românéscă, maĭ ales, şi Braşovul sunt fórte vechĭ. Când, la 20 Ianuarie 1368, Vladislav-Voevod întărì, după cererea Regeluĭ Ungarieĭ, privilegiile de carĭ se bucurau Braşoveniĭ din oraş şi din ţinut, el observă că aceştĭ «vecinĭ şi amicĭ prea iubiţĭ» aĭ sĕĭ se bucurau «din vremurĭ vechĭ» *(ab antiquis)* de aceste privilegiĭ. (1) De demult încă căruţele cu marfă ale Braşovenilor treceau pe la vama Câmpulunguluĭ, pentru a se întreptà spre interiorul ţĕriĭ sau spre Brăila şi alte porturĭ dunărene, pe unde se mergeà în «ţéra turcéscă».

Începute aşà de curînd, relaţiunile acestea au fost tot-deauna fórte dese şi strînse. De la Vladislav-Voevod până la Constantin-Vodă Brâncovénu, «prietenia» cu Braşovul, schimbul de scirĭ, de producte şi de fabricate a fost neîntrerupt între mănósa ţéră dunăréná şi oraşul industrial şi comercial al Saşilor de la graniţă. Mult maĭ rare şi mult maĭ slabe, legăturile cu Moldova nu sunt totuşĭ nicĭ ele fără însemnătate.

Relaţiunile ţĕrilor românescĭ cu Braşovul se pot împărţì în patru perióde, după caracterul pe care l'au luat ele, cât şi, maĭ ales, după natura isvórelor pe carĭ le putem studià.

a) Întâia periódă ţine de la îndepărtatul şi nesigurul început al legăturilor până la secolul al XVI-lea.

În acest timp, ţĕrile nóstre sunt puternice, un vecin de care trebue să se ţie sémă din punct de vedere politic, nisce organisme de sine stătătóre sau *aprópe* de sine stătătóre. Dar Braşovul se găsesce încă sub aripele protectóre ale Regilor Ungarieĭ şi nu e redus decĭ la o necontenită curtenire fricósă a Voevoḑilor de peste munţĭ. Cât privesce relaţiunile comerciale, maĭ ales de la cucerirea turcéscă a Peninsuleĭ Balcanice, cucerire care sfarmă dominaţiunea italiană în Archipelag şi Marea Négră, ele sunt fórte importante. Fabricatele, până şi cele maĭ simple, le caută ţĕrile nóstre la Braşov.

Ca isvóre, cum erà şi de aşteptat, e însă periódа cea maĭ săracă. Socotelĭ a avut, de sigur, Braşovul şi în acest timp, dar nu le maĭ păstrăm noĭ. Suntem reduşĭ la puţine, fórte puţine documente latine şi la o categorie de documente pe carĭ le cunóscem numaĭ de puţin timp.

(1) Zimmermann, Werner şi G. Müller, *Urkundenbuch*, II, p. 306—7, n° 908.

Anume, Domniĭ noştri întreţineaŭ, pentru afacerĭ de hotare şi de vamă, o désă corespondenţă cu Braşovul. Corespondenţa acésta, cu o importanţă maĭ mult culturală, se făceà prin bilete scurte, fără formă solemnă, pecete de Stat saŭ măcar dată de an. Eraŭ scurte cererĭ saŭ lămurirĭ aşternute pe petece de hârtie, în cernéla négră saŭ albăstrie întrebuinţată atuncĭ în cancelaria voevodală; tóte aceste *bilete*, căcĭ aşà trebuesc numite, eraŭ scrise în slavonesce, rĕmâind ca Braşoveniĭ să şi le tălmăcéscă.

De la Mircea-cel-Bĕtrân încóce, aceste bilete de afacerĭ s'aŭ conservat. D-l Frideric Stenner, archivarul oraşuluĭ Braşov, dădù peste ele şi semnală existenţa lor unuĭ învĕţat român în trécăt pe acolo. O costisitóre fotografiare suplinì copiarea acestor acte, care ar fi fost, de sigur, preferabilă. Se anunţă că în curînd vom şi avé, într'o publicaţiune a Academieĭ, aceste documente slavone.

b) A doua periódă ţine de la începutul secoluluĭ al XVI-lea până la Mateiŭ Basarab.

În acéstă periódă, importanţa comercială şi politică a Braşovuluĭ se menţine, şi acésta se oglindesce şi în îngrijirea cu care sunt ţinute archivele sale, îngrijire care slăbesce numaĭ către sfîrşitul periódeĭ. Însemnătatea ţĕrilor nóstre nu e aceeaşĭ în tot acest timp. În cele dintâĭ deceniĭ, cam până la sfîrşitul véculuĭ al XVI-lea, Ţéra-Românéscă şi Moldova, deplin supuse Turcilor, incapabile în aparenţă de o revoltă, sunt însă pentru Braşovenĭ nisce vecinĭ carĭ trebue cruţaţĭ, cultivaţĭ cu îngrijire. Acésta, nu numaĭ pentru că alt-fel se închid drumurile şi meşteşugarul saŭ industriaşul braşovén, ca şi păstorul din ţéra Bârseĭ, sufĕr, ci şi din alt motiv. La 1526 a dispărut Ungaria din numĕrul statelor europene. Lupta de la Mohács şi consecinţele sale aruncă Ardélul în luptă civilă şi, când acéstă luptă încetéză, ţéra rĕmâne numaĭ sub scutul Voevoduluĭ tributar Turcilor, ca şi Voevoḑiĭ românĭ. În timpul luptelor civile, Turciĭ intervin necontenit, direct saŭ prin Domniĭ noştri, singurĭ saŭ împreună cu Domniĭ Moldoveĭ şi Ţĕriĭ-Românescĭ. De aceea Domniĭ sunt temuţĭ, respectaţĭ, li se face o curte stăruitóre, li se trimet darurĭ bogate şi dese. Până la mórtea luĭ Mircea Ciobanul frica de Românĭ duréză şi ea se manifestă în socotelile Braşovuluĭ printr'un numĕr fórte mare de menţiunĭ:—spionĭ, darurĭ — relative la cele două ţĕrĭ românescĭ de la Dunăre.

Maĭ e însă cevà. Secolul al XVI-lea e secolul pretendenţilor. Pentru Ţéra-Românéscă, pretendenţiĭ aceştia şi luptele ce le provócă se întîlnesc maĭ mult până la statornicirea familieĭ Mircescilor. E o întrégă epocă între Vlad Călugărul şi Petru Şchiopul, care se póte numì

epoca pribegilor. Turcul îşĭ trimete Domnul din Constantinopole; pretendentul, «Domnişorul», cum ḑiceaŭ ómeniĭ timpuluĭ, îşĭ strînge haiduciĭ şi năvălesce în ţéra pe care o rîvnesce, prin pasurile ardelene ale Branuluĭ şi Turnuluĭ-Roşu. Învingĕtor, el duce casa cea maĭ bună, are relaţiunile cele maĭ strînse cu Braşoveniĭ saŭ Sibiieniĭ, carĭ aŭ ajutat tentativa sa saŭ aŭ închis ochiĭ asupra eĭ. Învins, el se întórce în adăpostul de nenorocire, care e Ardélul, trăesce între Saşiĭ de la graniţă, pândesce, îşĭ aştéptă césul. Domnul de la Tîrgovişte nu viséză, neapĕrat, decât pribegĭ, trăesce în vecĭnica frică de dînşiĭ: de aicĭ, soliĭ la oraşe, soliĭ la Voevoḑiĭ Ardéluluĭ, soliĭ la pribegĭ chiar, oferte de împăcare către aceştia, cererĭ de a-ĭ îndepărtà, misiunĭ de informaţiune cu privire tot la aceştĭ ómenĭ neastâmpĕraţĭ şi periculoşĭ.

Isvórele pentru acéstă periódă sunt iarăşĭ biletele slavone, de carĭ n'avem a ne ocupà. Maĭ sunt, iarăşĭ, şi câte-va documente latine. Dar posedăm acum şi socotelĭ, le posedăm cu fórte puţine lacune.

Socotelile acestea sunt împărţite în maĭ multe categoriĭ: socotelĭ de vamă, socotelĭ pentru zidirĭ, socotelĭ ale Branuluĭ, socotelĭ ale *villicul*uĭ, *Stadthann*-uluĭ. Socotelile Branuluĭ cuprind une-orĭ cevà, în pomenirea de cheltuelĭ extraordinare care mântue fie-care an. Dar unde găsim aprópe tot ce ne intereséză e în socotelile *Stadthann*-uluĭ, în *Stadthannenrechnnugen.*

Acest însemnat isvor pentru istoria Bârseĭ, Ardéluluĭ şi ţĕrilor vecine începuse a se tipărì de oraşul Braşov la 1886. Aŭ eşit treĭ volume, carĭ ne duc până la 1550. Al patrulea, imprimat în parte, va cuprinde numaĭ cronice. Publicarea maĭ departe a socotelilor e póte părăsită. În orĭ-ce cas, ea nu póte fi, ţinênd sémă de imensitatea materialuluĭ, decât fórte încétă şi, credem, cu neputinţă de dus la capĕt. De unde se opresce publicaţiunea germană începe colecţiunea nóstră

c) A treia periódă duréză de la Mateiŭ Basarab până la «epoca Fanarioţilor».

În decursul eĭ Braşovul decade fórte repede, din tóte punctele de vedere. Răsbóiele în Ardél şi pentru Ardél îl ruinéză, ca şi uşurinţa tot maĭ mare a comunicaţiunilor cu centre industriale şi comerciale maĭ importante, ca şi deschiderea graniţelor Imperiuluĭ otoman pentru comerţul Europeĭ centrale şi al Apusuluĭ. Din partea lor, ţĕrile nóstre, carĭ încep a se furnisà şi aiurea, duc o viéţă maĭ pacĭnică. Pribegĭ nu maĭ sunt, nicĭ lupte pentru tron, aiurea decât la Constantinopole. Relaţiunile cu acest oraş devin tot maĭ dese, ca şi, în general, cu Orientul. Legăturile tot maĭ strînse cu Rĕsăritul coincid cu o slăbire a celor cu Apusul. Cu cât însemnătatea nóstră cresce ca factor cul-

tural şi politic în Orientul elenisat, cu atâta ea se micşorézà din punctul de vedere al Occidentuluĭ. Simpatiile pentru Imperialĭ, intrigile cu aceştia nu trebue să ne înşele în acéstă privinţă. De la mórtea luĭ Michaiŭ-Vitézul înainte trăim tot maĭ mult în Rĕsărit.

Isvóre pentru perióda a treia sunt iarăşĭ socotelile, maĭ scurte, maĭ rĕŭ redactate în Braşovul decădut, maĭ puţin legat de viéţa nóstră politică şi economică. O lacună fórte mare reduce încă valórea acesteĭ sorginţĭ de informaţiune.

Avem, în schimb, păstrată bine, corespondenţa *românéscă* a Domnilor noştri din acest timp cu Braşovul. Acéstă corespondenţă, care nu s'a fotografiat şi nu va face parte din publicaţiunea menţionată maĭ sus, e plină de amănunte de cel maĭ mare interes pentru viéţa nóstră culturală. Vedem Dómne cerênd la Braşov seminţe de florĭ şi isvóde, vedem pe Şerban Grecénu scriind bilete glumeţe «judeluĭ» şi «judiceseĭ», pe Constantin-Vodă Brâncovénu făcênd comande de postav, de peceţĭ, de giuvaiere, de funiĭ, de tipsiĭ; avem scrisorĭ de boerĭ, uniĭ cu însemnătate în istoria timpuluĭ: Mitropoliţĭ, sfetnicĭ influenţĭ aĭ Domnilor, scriind interesante şi naive bilete, a căror cetire e o plăcere.

d) A patra perióda se întinde până la începerea vieţiĭ nóstre noue, a vieţiĭ propriĭ în cele maĭ multe ramure de activitate naţională. Am puté-o ţĕrmurì prin Convenţiunea de la Akkerman şi întórcerea boerimiĭ pribege de la Braşov.

E o perióda fără interes. Sunt puţine relaţiunile între un oraş decădut şi o ţéră fără politică exterióră. Numaĭ răsbóiele ruso-turce, rĕscólele, aruncând pe boeriĭ fruntaşĭ şi pe o parte din boerimea măruntă peste graniţă, légă viéţa nóstră într'un chip maĭ strîns de viéţa Braşovuluĭ şi Sibiiuluĭ. Într'un alt sens şi în alte proporţiunĭ e iarăşĭ o istorie de pribegĭ, şi, nu trebue să uităm că de la 1821 la 1834 o parte din aristocraţia munténă a stat la Braşov şi în satele din vecinătate, că a fost un moment când treĭ Mitropoliţĭ aĭ Ungro-Vlachieĭ se găsiaŭ în acest oraş şi că doĭ dintre eĭ aŭ şi murit aicĭ.

N'am cules aprópe nimic pentru acéstă perióda, care cere pentru un folos maĭ mic cercetărĭ maĭ întinse şi sforţărĭ de copiare maĭ marĭ. Opera de adunare s'a început însă de d-l Stenner pentru Academia Română şi un studiŭ de total se va puté face peste câţĭ-va anĭ şi asupra periódeĭ a patra din relaţiunile nóstre cu Braşovul. Semnalăm aicĭ numaĭ faptul că sărăcia socotelilor şi neînsemnătatea scrisorilor românescĭ şi grecescĭ sunt compensate în parte prin existenţa *protocólelor* de desbaterĭ ale Sfatuluĭ braşovenesc.

Până la mórtea luĭ Michaiŭ-Vitézul extractele privitóre la noĭ din socotelile Braşovuluĭ se publică în vol. XI din Hurmuzaki. Dăm aicĭ pe cele-lalte, carĭ ne duc până la epoca fanariotă. Le întovărăşim cu scrisorile românescĭ din acéstă epocă saŭ cu excerpte din aceste scrisorĭ şi regeste ale lor.

1602.

Din acest an avem numaĭ în socotelile Branuluĭ menţiunea:

... Alss der Chaky, auff dem Tarnozki zu drei oder vier Mal, auff den Herrn Marcum Schonkebonk, Herrn Lucam Knesen, Segney Ferencz, Boer Grama, den grossenn Kulcher, auff ettlige Posten so bei hin unnd wider gereiset... Auff den Klucher Radul...

1603.

Asupra anuluĭ 1603 avem numaĭ următórele notiţe cuprinse în *Schaffner-Rechnungen*, serie secundară (reg. 1600—12). Cum se scie e anul lupteĭ întâia de la Braşov: între Radu-Şerban şi Moise Székely.

(25 Maiŭ.—Cumpĕrăturĭ pentru trabanţĭ.) 14 Julii. Pulver unndt Bley den Trabanten ausgetheiltt; gab ich 4 Blogenn zu Lohn den Pulver in die Wage zu wagenn.—15 Julii. 9 Blochen gelondtt das sie 10 Centner Pulver unndt 10 Centner Bley in die Wage trugenn.—15 Julii... Hieltenn 10 Czimmermann, das sie das Geschetz in Clostergässer Thor machtenn... Item, den Trabantenn welche frey wordenn auss dem Hartz 2 Brodtt gekaufftth, das sie bey den Steckenn hettenn auff dem Wal... —19 Julii. Hielt 10 Czimmermann das sie einen kleynenn Schantzkorff machtenn undt was sonst was vonn Nötten zu machen....

1604.

În acest an 1604, după cronicele braşovene, Basta, locotenentul imperial în Ardél, sosì, cu Valoniĭ sĕĭ, în cetate, la 10 Martie. Douĕ ḑile după acésta, puternicul vasal al Împĕratuluĭ în Ţéra-Românéscă, Radu-Vodă Şerban, îşĭ făcù şi el intrarea în oraş, în fruntea uneĭ suite de o sută până la o sută cincĭ-ḑecĭ de ómenĭ, aducênd aliatuluĭ sĕŭ ca dar un cal turcesc împodobit. La 15, Radu plecă spre ţéra sa, iar Basta se îndreptă către Cluj a treia ḑi. În privinţa scopuluĭ visiteĭ, cronica latină spune că Radu venise la Basta «ut pacem ad hanc partem confirmet». Se scie că violenţele luĭ Belgioioso, noul General din Caşovia (Basta plecase la Gran, lăsând în provincie pe Comitele Toma Cavriolo, cunoscut din istoria luĭ Michaiŭ-Vitézul, ca şi fratele

sĕŭ Camillo), aprinseră la granițele Ardélului focul răsboiului pentru lege, care devenì în curînd, sub conducerea iscusitului Ștefan Bocskai, un răsboiŭ pentru libertate.

În Octobre, Radu încheie formal pacea cu Sașiĭ. (1)

Urméză extrase din anul 1604, luąte din seria cea mare a socotelilor vilicale, *Stadthannenrechnungen*, reg. 1603—7.

27 December [1603]... Item zolt er dem Hern Hans Raw, Sillen *(sic)*, so dem Wister Nika auf die Prager Reist ist geben...

9 Januar [1604]. Kombt einer, mit Nomen Pana, vom Hern Basta; reist in die Wallachey mit 10 Personen... — Den 10 Januar, dem Pana... — Den 20 Januar. Eodem khombt der Pana wider aus der Wallachey zuruk. (21. Plată unuia care fusese cu el la Tîrgoviște; la 23, altuia.) Den 23 Januar.... Schikten meine Hern den Chukas Istvan in die Wallachey zum Radul Wayda...

Den 7 Februarii... Diesen Tag kombt Paharnik Wulkul. (La 11, Hoffman, comisar imperial.) — Den 15 Februar, schikt der Herr den Chukats in die Moldaw, dem Hern Gubernator Ross zu khauffen... — Den 19 Februarii... Kam ein Vladica von Prag mit 7 Personen von Prag... — Den 20 Februarii zu Morgen dem Vladica. (Și la 22—3 acestuia; la 22 citat și «der Kaluger».)

Den 3 Martii... Schik ein ehrsam Radt den Popa Myhali in die Wallachey zum Radul Wayda; gab im auf Zerunkh... Schikten dem Radul Wayda ein Gescher mit Blumen zur Ehrunkh; wieht 4 M., 21 P., zu f. 16, 8, f. 70‖93 *(sic)*...—Den 2 Martii... Eodem des Radul Wayda seinem Poharnik. (6 Mart, postelnic de la Radu; 7, postelnicul «Niakschul», de la același.) Den 10 Martzii, des Morgens, ehe Herr Basta herein khomen... Diesen Tag ist Herr Basta herein khomen... — Den 12 Martzii... Item 18 Achtel Essich, den der Radul Wayda auch herein kam...—Den 17 Martzii verreist Herr Basta von hinen...— [Zahlungen] die gantze Tzeit so der Herr Basta alhier gewesen; zugleich auf den Radul Wayda und sein gantzes Volkh. (Darurĭ luĭ Basta, luĭ «conte Tamas», luĭ Hoffman și luĭ «conte Camilo».) Item dem Radul Wayda ein Pahr Köpchen, wicht 5 M., zu f. 17, 8, f. 85 ‖ ÷ *(sic)*. (Darurĭ luĭ Sennyei ș. a.) Ist in meinem Keller, auf des Hern Basta Herbrich und Radul Wayda Herbrich und sonsten viller Hern irer Herbrigen, die Tzeit in Wein aufgangen... — Den 17 Martzii... Eodem schikt der Radul Wayda aus der Wallachey einen Vladica gefenklich. (20 Mart. Întors Vlădica ce fusese

(1) Cf. Trauschenfels, *Deutsche Fundgruben*, p. 63—4, 169—70, 172—3; *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 230; Symigianus, II, ed. Mildenberg, p. 342 și urm. — Basta venise la Brașov chemat de Radu (Hurmuzaki, IV[1], pag. 369, n°. CCCXVI). — Pentru pretendentul Ștefan, pomenit în socotelĭ, v. W. Bethlen, VI, p. 19 și urm.

în Moldova.) Den 20 Martzii... Eodem schikt dem Vladika, so alhier gefangen... Den 21 Martzii... Eodem dem gefangenen Vladika... Item ist in 4 Tagen des Ratz Görgien seinen Dienern. (23—4 Martie. Menţionaţĭ Vlădica şi ómeniĭ luĭ Raţ.) Eodem [24] auf den Abendt khombt Ratz Görgi aus der Wallachey. (Menţionat un serv al luĭ Toma Cavriolo.) Eodem 2 Kurtanen, so den gefangenen Weyda brachten...Dem gefangenen Wayda... Dem gefangenen Vladica... Dem gefangenen Wayda...—Den 26 Martzii... Eodem 2 Drabanten so bey dem gefangenen Wayda hieten... Dem gefangenen Vladica...—Den 27 Martzii... Eodem zolt 3 Drabanten so den gefangenen Wayda 3 Tag verhiet... Dem Ratz Görgi...—Den 27 Martzii... Den gefangenen Wayda und den 2 Kurtanen. (Şi Vlădiceĭ.) Den 28 Martzii gab dem Ratz Görgen. (Menţionat Vlădica şi un om trimes la Târgovisce.) Den 31 Martzii zalt von 12 Rossen, so ich dem Ratz Görgen gab; sein bies in den Köpetz gereist... Eodem schikten den Ratz Görgen mit den Wegen so nihe *(sic)* dem Ratz Görgen gaben. (Menţionat Vlădica.) Eodem schikt der Weis Herr Richter den Girischit Jacob, selb drei, mit dem gefangenen Vladica bies khen Fogaras; gab im...

(11—12 Aprilie. Ómenĭ aĭ luĭ Raţ.) Den 15 Aprillis... Diesen Tag wartt der Chukas Istvan in die Moldaw mit des Herrn Basta Brieffen geschikt. (21. Serv de la Pană. 23. Menţionat «Gika Capitan».) Den 27 Aprillis. Khombt Wister Demien...—Den 29 Aprilis... Zalt von 6 Rossen, so ich dem Wister Demien bies khen Torttln gab... Zolt von 2 Rossen so auch denn Wister bies khen Tarttln sein geben worden...

(13 Maiŭ. Întors solul din Moldova.—26. Sol trimes în Muntenia.—30. Doĭ caĭ daţĭ luĭ «Gika bis khen Torttln».)

(7 Iunie. Dar luĭ «Gyka.») Den 10 Juni khombt ein Botschaft vom Radul Wayda; reist in die Moldaw...—Den 15 Juni khauft Fehrn in den Foradt, weil vom Radul Wayda Postelnik Leka, Capitan Atillia und ein füerneme tatresch Botschaff alhier kham...—Den 16 Juni, wartt Kis Andras vom Postelnik Leka khem Neyen Mark geschikt... Eodem gab dem Gireschit Jacob, so er mit dem Postelnik Leka bies khen Klausemburkhen geschikt wartt... Den 16 Juni, khombt Postelnik Leka, Capitan Atilla und ein füernemer tatrischer Botschaft und filn Gesindt; gab auf des Postelnik sain Herbrich... Füer sein Gesindt, auff 22 Personen...Dem Secretarius... Auf den Abendt hielt Postenik Leka vill Gest...—Den 17 Juni... Eodem khauft formals, als Postelnik Leka alhier war...—Den 22 Juni... Wartt der Petter Deak auf der Post khen Klausemburkh geschikt mit des Radul Wayda Briffen...—Den 24 Juni. Des Radul Wayda Dinern, so der Postelnik Leka alhier gelassen hatt. (Solĭ în Muntenia.)

Den 2 Julii... Einem Post, so vom Postelnik Leka khomen... Schikt dem Pana auf Befelich...—Den 5 Juli... Eodem zolt auf des Kapitan Atillia und Postelnik Leka Herbrich...—Den 7 Juli zolt von 5 Rossen, so ich dem Tattern Gesanten gab bies auf Klausemburg... Den 7 Juli zu Abendt khombt der Postelnik Leka mit dem tatterisch Gesandten und fillen Gesund, sambt

dem Capitan Atillia ... Füer sein Gesindt, auf 22 Personen. (Şi la 8.) Den 6 und 7 Juli gab dem Secretario des Radul Wayda. (La 9, ómenilor luĭ Leca; şi la 10.—La 14, menţionat căpitanul «Gika».) Den 18 Juli... Khombt Wister Boul aus der Moldaw vom Jermia Wayda. Reist in die Wallachey in Botschaft... — Den 30 Juli, khombt ein Post vom Radul Wayda, selb 3 Personen... Den 30 Juli. Dem Logoufot Ountsche...

(Şi la 1-iŭ August.) Den 2 August. Kompt diesen Tag Capitan Attilia. (Şi la 3, când un Postelnic de la Radu-Vodă.) Den 4 Augusti... Eodem wartt Mango Janos in die Terwisch geschikt... Zolt etlichen Wallachen so den Gesanten aus der Moldaw und Walachey ire Post gehittet... — Den 5 Augusti... Diesen Tag zu Abendt khomen aus der Wallachey des Jeremia Wayda Gesanter, Wister Boul und Radul Wayda Gesanten, Wornik Chernika und Wister Lupul; gab denen aus der Wallachey... Das es wahrn 31 Personen mit diesen Bouiern... — Den 6 Augusti, zu Morgen, denen Bouiern aus der Wallachey... Gab dem Wister Boul. (13 August. Menţionat «Gyka.») Den 15 Augusti zolt von 18 Rossen, so ich des Radul Wayda Gesanten, Logoufott Ouncha, 3 Wegen bies über das Gebierg gab und 6 Ross an sein Kutschi; sein 4 Tag aussgewesen, von 24 Rossen... — Den 20 Augusti zu Abendt kombt Capitan Atillia. (Menţionat până la 24.) Den 24 Augusti... Wartt Mango Janos mit dem Capitan Atillia in die Terwisch geschikt... — Den 26 Augusti... Khomen Gesanten aus der Moldaw. (Menţionat «Gyka.») Den 27 Augusti zolt des Capitan Born seinem Leitenampt. (Beauri e numit şi «Bourn.») Den 28 Augusti schikt... dem Pana Pangul...

Den 2 Septembris komen zwei Post: einer vom Jeremia Wayda, der ander vom Radul Wayda...—Den 6 Septembris kombt ein Boier aus der Moldaw auf der Post... — Den 7 Septembris zu Abendt khombt Wister Lupul und Wornichk Chernika, des Radul Wayda Gesanten. (La 8, «poștă» de la Radu-Vodă. Darurĭ celor doĭ boerĭ: «auf 23 Personen.» — La 18, douĕ «poste» de la Radu-Vodă.)

Den 8 Ochtobris... Den Tag khombt ein Gesanter vom Radul Wayda, an die gemeine Stadt Fryden zu werben, Wister Papa; gab im auf 8 Personen (până la 12). Den 11 und 12... Dem Wister Papa wartt ein beschlagen Sabel verertt; kauft vom Weisen Hern Mathes Fronig per f.—, 35 || ÷. Eodem worden mit dem Wister Papa 22 Drabantten zum Geleidt über das Gebierg geschikt...—Den 15 Ochtobris... Schikt 15 Drabaten, so dem Weissen Hern Mechel Weis das Geleidt in die Wallachey geben...—Den 15 Ochtobris... Eodem wartt der Weis Herr Casper Rosenaier khen Rosenaw geschikt des Radul Wayda seiner Muther endtkegen... Diesen Tag wartt der Fürweise Herr Mechel Weis zu Radul Wayda geschikt... — Den 16 Ochtombris. Wartt des Radul Wayda Mutther auf ir Herbrich... Diesen Tag kompt des Radul Wayda Mutter und Capitan Atillia; gab der Waydin zum Frustuk... Dem Capitan Atillia und Capitan Manulla... Den 20 Drabantten und 20 Kallaraschen... — Den 17 Ochtobris... gab der Waydin... Dem Capitan Atillia...

Dem Gesindt auf dem Wekhen... Dem Capitan Manulla. (Citaţĭ şi la 18.) Den 20 Ochtobris worden 12 Drabanten dem Fürweisen Hern Mechel Weis bies in den Rukher endtkgegen geschickt. (La 21 şi 23, darurĭ Voevodeseĭ.) Den 23 Ochtobris khombt der Fürweise Herr Mechel Wais und Popa Myhali aus der Wallachey heim. (Fusese la Tîrgovişte.)

(La 6 Novembre, boer de la Radu-Vodă.) Gab [den 6 Novembris] des Radul Wayda Mutther... — Den 9 Novembris, wartt der Popa Myhay zum Radul Wayda in die Wallachey geschikt;· gab im zum Geleidt 15 Drabanten... — Den 7 Novembris, khombt ein Post vom Jeremia Wayda. (Menţionat un boier muntén.) Den 12, schikt, auf Befelich, des Boier Tamas seinem Son. (La 14, «postă» din Moldova.) Den 16 dies wartt der Fürweise Herr Mechel Weis khen Torttl bey dem Ratz Görgien geschikt... — Den 19 Novembris... Gab des Radul Wayda Gesandten, Kulchar Manulla... — Den 21 dies reist ich khen Torttln zum Ratz Görgien (cu daruri). Eodem khomen etlich Boiern von Radul Wayda...— Den 23 Novembris, gab des Radul Wayda Mutter. (Menţionat «Gyka».) Eodem zolt von vier Rossen, so den Weysen Hern Crestels Hannes khen Rosenaw gefuertt zu d. 8, das er der Wayda seiner Mutter das Geleidt gab...—Den 27 Novembris... Schikt dem Ratz Görgien...

(3 Decembre. Postelnic de la Radu-Vodă. — 10. Postelnicul «Stoykul», de la acelaşĭ şi Postelnicul «Vlaikul» pe urmă.—15. Cumpĕrăturĭ «auf des Ratz. Görgien sein Herbrich».) Den 16 Decembris. Zu Morgen dem Ratz Görgien. (Şi la 17 şi 18, când i se daŭ «100 Kupien»; la 20: se duce vin «bies khen Neyenmarkh».—Sol la Făgăraş, înaintea luĭ Basta.)

Socotelile Branuluĭ *(Törzburger-Rechnungen*, reg. 1532—619) ne maĭ daŭ pentru acest an:

29 Januarii... Ittem zu wissen das der Radul Vaida war der Stadt schuldig 2 Kuffen Wein, noch welchen ich auf sein Verheis 2 Wägen schickt. Hat ihnen nit mehr dann 2 Fiertzigen auffladden lassen von 80 Eimeren... — [1604.] Was er hat für Ehrunck gben, wenn das fürnehme Leütt fur über sein verreiset, als Halmagy Istvan, Signor Atilio, Popa Mihay undt dergleichen....

1605.

În 1605, luptele civile începuse iarăşĭ în Ardél. Braşovul ţineà cu Imperialiĭ şi nu voià să recunóscă pe «marele Rege noŭ», Bocskai. Radu, prietenul luĭ Basta, trimese în ajutorul luĭ pe Gheorghe Raţ. (1) Se svonià că Voevodul însuşĭ va intervenì, ca odinióră, pentru a în-

(1) V. aceste *Anale*, XX, p. 470, nota 1. Cf. Hurmuzaki, IV[1], p. 408, 410.

pedecă stabilirea nouluĭ Rege naţional ungur. Dar, la 19 Iulie, apărù, în loc, Simion-Vodă, Domnul titular muntén, cu Alì-Paşa, beglerbegul, în fruntea uneĭ oştirĭ turco-moldovenescĭ de vre-o 10.000 de ómenĭ. Trecênd prin Secuime, Paşa şi Vodă ajunseră la Olt şi se întîlniră dincolo de acea apă, la Sighişóra, cu Raţ, care se înţelese cu dînşiĭ. Lagărul fu aşezat acolo şi oraşul asediat.

La 27 Iulie, Braşoveniĭ trimet în Ţéra-Românéscă pe Michail Weiss şi Gabriel Haller, carĭ sunt primiţĭ fórte bine de Domn. Eĭ încheie cu Radu un tractat în numele luĭ Bocskai, căruia i se jură credinţă la 5 August. Soliĭ turcĭ ce se aflaŭ la Tîrgovişte anunţă lucrul la Pórtă, după cerere, şi Vizirul-Caimacam Hidir rĕspunde la încunosciinţare printr'o scrisóre păstrată.

În Septembre, solĭ aĭ Voevoduluĭ merg la Bocskai pentru a-ĭ cere să nu ajute pe Simion, care nu-şĭ uitase scurta domnie munténă din mila luĭ Ioan Zamoyski. (1)

Pentru acest an 1605, singură seria principală e representată.

[13 Januarii.] Gab dem Portaier Myhul auf Befelich, so vom Radul Wayda kkam. (16. Sol la Raţ.) Den 25 dies warht Gireschit Jacob in die Moldaw mit der Hern Comisari Briffen geschikt... Eodem wartt Lukasch Istvan in die Wallachey geschikt auf des Postelnik Leka sein Hochtzeit... Schikhten dem Postelnik ein Pahr Geschier auss dem Voradt zur Ehrunkh...

Den 7 Februarii wahrtt Kis Andras mit der Hern Comissari Brieffen durch die Moldaw und Polen zu Hern Görgi Basta geschikt, weil in Ungern vom Hern Botschkay alle Pass verlecht gewesen... — Den 9 Februarii wartt ein Diener in die Hermestadt mit des Jeremia Wayda Briefen geschikt... Zolt dem Giresch Iacob von 15 Tagen so er in die Moldaw gewessen. (Acelaşĭ e trimes, la 11, la Sibiiŭ.) Den 13 Februarii... Eodem khombt ein Gesanter vom Jeremia Wayda, Petter Deak; reist zu den Herrn Comisaris (la Sibiiŭ.) Den 20 Februarii wahrtt der Tamas mit der Hern Commisari Briefen in die Wallachey geschikt... Eodem khombt der Petter Deak, Jeremia Wayda Gesandter, von den Hern Comisaris... — Den 21 Februarii gab dem Petter Deak...— Den 21 Februarii khombt Ispataier Dragitsch vom Radul Wayda... — Den 22 Februarii, khombt Lugoschi Ban vom Radul Wayda, wellichen Hern Comisari zum Radul geschikt hatten...—Den 24 Februarii... Zolt dem Talpas Marton, so er mit des Jeremia Wayda Gesandten 8 Tag in der Hermestad gewessen. (Boer de la Radu-Vodă.) Den 28 Februarii khombt der Miklos Deak vom Radul Wayda.

(1) Trauschenfels, *l. c.*, p. 64—5, 181—3, 187—8,250; Kemény, *Deutsche Fundgruben*, I, p. 200 şi urm; II, p. 104 şi urm; *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 234.

(1 Mart. Întors Tamas de la Tîrgovişte.) Den 6 Martzii... Khombt Miklos Deak, des Radul Wayda ungrischer Secretarius... — Den 16 dies wartt der Chukasch Istvan in die Moldaw mit der Hern Comisarii Briffen geschikt...— Den 20 Martzii... Eodem khombt des Wister Dan sein Tochter aus der Wallachey; gab ir Kompest d. 24, Peltzen d. 12, (vin şi pâne. — 21. Boer din Muntenia.—30. Întors Chukasch din Moldova.)

Den 17 dies [Aprillis]... Khombt der Tabormester auss der Wallachey. (Darurĭ la 18—23. Pentru boerĭ duşĭ·în Secuime.)

Den 11 [Maii]... Eodem khombt Wister Papa vom Radul Wayda... — Den 12 Maii auf den Abendt gab dem Wister Papa. (Până la 21.)

(1 Iunie. «Etlige Posten» de la Radu-Vodă. — Doĭ-spre-ḑece servĭ de la el.) Den 12 Juni... Diesen Tag kombt der Tabormeister aus der Wallachey. (19. Servĭ de la Radu-Vodă.) Diesen Tag [19 Juni] khombt Pitaier Andre vom Raduli Wayda. (Şi la 21—22. Boer din Moldova.) Den 22... Diesen Tag wartt ich in die Wallachey zum Radul Wayda geschikt... — Den 22 Juni khombt ein Vladica... — Den 23 Juni khomen 3 Posten aus dem Molner Leger... Eodem kombt Chissar Paul auss dem Tabor... — Den 24 Juni wartt der Fürweise Herr Michel Weis in den Tabor bey die Moldnern geschikt. (Darurĭ.— Trabanţĭ în munţĭ.) Den 25 Junii... Wartt der Kis Andras bey den Giulafi in den Tabor mit dem Nemes Ballas geschikt... — Den 25 Juni... Schikt mihr der Fürweise Herr Richter 6 Kuchen Stretzel in die Terwisch noch. (25. Sol de la Gyulafi.—Postelnic de la Radu-Vodă.—Trabant trimes la Tîrgovişte.)

(2 Iulie. Dar unuĭ Postelnic.) Den 3 Juli kham ich [Mark Schankebanck] aus der Wallachey heim; bin 14 Tag aussgewesen... — Den 4 Juli... Es worden dem Ratz Görg 200 Kupien geschikt. (9. Sol la Radu-Vodă în Tîrgovişte. — Postelnic de la el. — 10. Sosesc «etlich Molner.») Den 11 Juli.... Wartt Talpas Marton in den Barott in den Molner Leger geschikt... — Den 13 Juli, wartt Kraus Dawit bey den Simion Wayda geschikt... Diesen Tag wartt dem Wornik Kerzte, Obrister über das Molner Volk, verertt 2 Hoffbecher vom Hern Mechel Forgats; wegen 1 M., 45 P... Item einen Kutschi mit 2 Pigeln... Item zur Dek 30 Eln rott Croner Tuch, zu d. 60.., 3 Stück Bogasia..., Macherlon darvon... Item auf sechs Ross Sillen. Kosten... Item lies im ein braun samesch Dolman machen...—Den 13 Juli wartt dem Wornik Steffen, auch ein Obrister im Molner Leger, ein Kutschi mit 2 Bigeln verertt... Darauf ein rott Dekhen von rottem Croner Kerntuch; kost eben so vill alss des Wornik Kerzte sein... Auf 6 Ross Syllen... Diesen Tag wartt Herr Paul Benkner zum Radul Wayda in die Wallachey geschikt; gab 25 Drabanten zum Geleidt... Die Stadreiter sein im nur zum Geleidt, bies in die Terwisch, mitgeben worden... — Den 13 Juli schikt den Molnern in den Tabor... Schikt den Hayduken allesamt... Den 400 Kattnern... Zolt dem Hern Mechel Forgats, so den Molnern geschikt wartt... Dies ist dem Giulafi Lazlo geschikt worden... Den 13 Juli wartt ein Belger in die Terwisch geschikt...—Den 14 wartt der Fürweise Herr Mechel Weis dem Hern

Giulafi Lazlo khen Mermburg noch geschikt... Den 14 Juli... zu Morgen khombt Halmagi Istvan und Miklosch Deak vom Radul Wayda... Khombt ein Boier, vom Jeremia Wayda gesandt... — Den 14 Juli khombt ein Chausch vom Aly Bascha und ein Boier mit im, vom Simion Wayda... Eodem schikt 325 Huff Eysen in dem turkischen Tabor...—Den 15 Juli khombt Krauss Dawit auss des Ali Bassa Tabor heim... Eodem gab des Jeremia Wayda Gesantt...— Den 15 Juli. Worden die Fürweisen Hern Lucas Knes und Mechel Forgats zum Simion Wayda und Ali· Bascha. Schikt dem Ali Bascha ein Keller vom Hern Görgi Helttner verertt, darin 12 Ahtel Malwasier, zu f. 1... Dem Simion Wayda ein Keller vom Simion Loy verertt..., darin 13 Achtel Malwasier, zu f. 1, 8 gross Fefferkuchen vom Foradt..., 16 Achtel Wein, zu d. 10, (hrană și rachiŭ). Eodem gab dem Chausch und Simion Wayda Gesanten... — Den 16 Juli wartt Herr Hans Hierscher bey den Ali Bascha und Simion Wayda geschikt. (Trabanțĭ în suburbiĭ. — 17. Hrană luĭ Gyulaffi și luĭ Haller.— Tot la 17, postelnicul «Petter» de la Radu-Vodă. — 18. Sol în Secuime.— 19. Sol de la Gyulaffi.) Eodem [19 Juli] des Radul Wayda Postelnik, so vom Giulafi kham... Den 19 Juli (unor Turcĭ, luĭ Gyulaffi). Gab des Wornik Kerzte Gesanten... Diesen Tag gab einem Chausch... Diesen Tag khomen vill Turken, Unger und Molner herein... Den 19 Juli wartt der Fürweise Herr Mechel Weis bey den Aly Bascha und Simion Wayda geschikt... Gab dem Hern zu verern mit, von der Stadt Foradt, ein gross Geschier mit Blumen, wiecht 5 M., dem Ali Bascha... Dem Simion Wayda ein Geschier mit Blumen vom Fürweisen Herrn Mathes Fronius; wiecht 4 M., 45 P., zu f. 17. (La douĕ chehaiele, secretaruluĭ și tălmaciuluĭ Pașeĭ.) Den 19 Juli wartt dem Aly Bascha ein Legel mit 34 Achtel Hönich geschikt. (Și 200 «Kupien».) Den 21 Juli khombt Olay Bek in die Stadt... Gab einem andern füernemen Tirkhen...— Den 21 Juli gab etlichen Tirkhen so in der Blomenaw Hutter wahren... Den Tirken so in der Alstadt hutten... Khomen etliche Boiern vom Simion Wayda...—Den 21 Juli... Gab den Tirkhen in Klostergefier Thor... Gab dem Ali Bek, so mit viln Dinern in die Stadt kham... Den Fürweisen Hern eingesackt, so mit dem Furweisen Hern Richter bey den Ali Pascha und Sümon reisseten... Kombt Kerzte Wornik und Wisster Pana...—Diese 3 Tag ist zu mihr in Wein auf Tirkhen, Molner und allerley Gest 973 Achtel aufgangen. Ausserhalb dem Wister Nika, wellicher den 20 Juli alhier ankhomen; gab im auf diesen Abendt auf 32 Personen. (Și la 21—2 Iulie). Den 23 Juli gab dem Wister Nika... Disen Tag hatt er den Amat Aga mit viln Tirkhen zu Gest den gantzen Tag. (Trimeterĭ «in den Tabor».) Den 23 Juli khombt ein Bek auss der Wallachey...—Diese 8 Tag, so der Ali Bascha und Simion Wayda alhier gelegen ist, 51 Achtel Hönich aufgangen... Dem Aly Bascha wartt verertt ein Hange-Wagen... — Den 24 Juli... gab ich dem Wister Nika. (Și la 25.) [25]... Er hatt diesen Abendt vill Gest. (Darurĭ luĭ și la 26. Vine Haller Gabor. — Nica pomenit și la 27. Trimes un sol «in den Tabor».) Den 27 Juli... Dyesen Tag wartt der Fürweise Herr Mechel Weis und ich mit dem

Hern Haller zum Radul Wayda in die Wallachey geschikt... Herr Haller auf Tiertschburkh wolt...— Den 29 Juli wartt der Weise Herr Mechel Forgats in den Tabor geschikt. (Luĭ Haller, oprit la Bran, de ape. Şi alt trimes la Tîrgovişte.)

Den 1 Augusti... Khombt Herr Paul Benkner auss der Wallachey...—Den 6 Augusti... wartt dem Hern Haller auf Tiertschburkh endtkhegen geschikt...—Den 8 Augusti khomen mihr der Weise Herr Mechel Weis und ich auss der Wallachey heim; sein 14 Tag auss gewessen... Zolt dem Borbely Görgi, das er auf 7 Mal im Tabor gewessen, von 16 Tagen... Schikt den Weisen Hern Marten Görges und Crestelschmidts Hannes in den Tabor. («Kupien» luĭ Gyulafi şi Paşeĭ.) Zu wissen dass, alss der Ali Bascha mit 4.000 und Simion Wayda mit 6.000 Manen in Burtzandt *(sic)* logen, ist zum beyderley Völkhern auf etlich Mall (ovĕz, etc.) Hernoch mals, alss die 4.000 Tattern auf der Wallachey khomen (1)...—Den 8 Augusti khombt der Herr Haller mit uns auss der Wallachey herein... Zolt dem Crestel Kattner, das er dem Ali Bascha zwei silbern Stechreiff und an seinen Sabel gebessertt...— Den 11, zolt von 5 Rossen so dem Kalnaky Janos und Radul Wayda Secretario sein geben worden; haben sye bies in die Terwisch gefüer... Zolt dem Jacob Weisbeken so ich von im Semel genomen, alss Giulafi Lazlo, Ali Bascha und Simion Wayda alhier wahren... — Den 11 Augusti... Khomen 2 Postelnik, selbst 4, vom Radul Wayda... - Den 12 Augusti zolt dem Boinha Andras das er vor diesem gereist im Maksche bey den Tirkhen... Wartt er in den Tabor bey Ayta geschikt... Eodem zolt dem Fürweisen Hern Lucas Knes, so er mit dem Weisen Herrn Mechel Forgats in Zekelandt bey dem Ali Bascha geschikt worden; sein 3 Tag aussgewesen. (I se trimete rachiŭ.—Menţiunea tabereĭ de la Sighişóra.) Den 16 Augusti khombt ein Haubtman vom Simion Wayda, selb 6. (Darurĭ luĭ la 17.) Den 18 Augusti schikt auf Befelig dem Simion Wayda und Bogati Mainhartt einem jeden per f. 2 Semel (şi altele.—20 August. Sol până la Tîrgovişte.— Altul la 21.—Apoĭ al treilea în Muntenia.) Den 22 Augusti khombt Wister Nika vom Radul Wayda mit 24 Personen. (Menţionat şi la 23—5.) Den 25 Augusti... Diesen Tag khombt ein Gesanter auss der Moldaw vom Jeremia Wayda. (25. Luĭ Nica şi soluluĭ moldovenesc.) Eodem [25] zolt ich 50 Brodt, so genomen worden alss Simion Wayda alhier wahr. (26. Luĭ Nica.— Menţionat solul moldovenesc.)

Den 22 Septembris ... Zolt von einem Ross so im Tabor beim Simion Wayda 55 Tagen gehalten worden...—Den 10 Septembris wartt Boinha Andras zum Simion Wayda bey die Schessburkhen geschikt. (17. Postelnic de la Radu-Vodă.— 18. «Etlich» alţiĭ, «auf 5 Personen», de la acelaşĭ.—Şi la 19.) Den 21 Septembris ... Eodem khombt des Capitan Attilia Diener ... — Den 22 September ... Atillia Diener ... Diesen Tag schikten dem Simion Wayda

(1) Cf. Hurmuzaki, IV[1], p. 411—2, n° CCCLII; IV[2], p. 282, n° CCLXVI.

und seinem Boiern Geschenk in Zekelandt, dan sye zoruk in die Moldaw reiseten. Dem Weyda 320 Achtel Wein,... Semel,... Brodt... Füer die Boieren, in 5 Logeln geteilt, 320 Achtel Wein. (23: Postelnicĭ de la Radu-Vodă.—Plată căruţaşilor cu darurĭ la Simion.) Den 23 Septembris... Zolt dem Haubtman, selb drei, das er dem Molner Kriechs Volgk endtgegen geschikt wartt, von 3 Tagen Zerunkh...—Den 21 Septembris wartt der Boinha Andras dem Simion Wayda endtkhegen geschikt.... Zolt im das er in der Wallachey gewesen. (25. Trabanţĭ pentru a primi la Rucăr «ein tirkische Botschafft».) [25.] Zolt einem Drabanten, so mit tirkischer Botschafft zu Ross bies in die Terwist reist...—Den 26 Septembris khomen 4.000 Tattern unversehens durch die Bussen, aus der Wallachey; reisten dem Westier noch; wartt inen verertt 1.500 Brodt aus Stadtforadt, 320 Achtel Wein... Dem Bascha ein Sabel mit drei M. Silberbeschlag. (4. Dar luĭ «Märza».) Den 26 Septembris khomen zwei füerneme Tattern herein, mit 10 Personen... Eodem gab etlichen Postęlniken so vom Radul Wayda khomen...—Den 27 Septembris lies den Tattern drei Ross beschlagen...—Item [30] zolt von 5 Rossen, so auf der Post mit der tirkischen Botschaft bis in der Terwisch gewesen... Den 30 Septembris zu Abendt khombt Komati Farkas auss der Wallachey.

(3 Octobre. Hrană Tătarilor.) Den 4 Ochtobris zolt dem Boinhà Andras das er mit Tattern bies in den Kertz gereist... Wahr er vor diesem zum andern Mal dem Simion Wayda endtkhegen geschikt bies khen Muschna von 6 Tagen. (4 Octombre. Postelnic de la Radu-Vodă. — 29. Menţiune de cheltuielĭ cu Alì-Paşa şi Simion.)

Den 23 dies [Novembris] khomen 2 Boiern vom Radul Wayda...—Den 27 dies zolt ich dem Sigmunt Schailtmacher 200 Kupien, so man tzw Erledigunkh der Weisen Herren Merten Gorges und Crestelschmidt Hanneş so beim Ali Bassa gefangen lagen, dem Ali Bascha geschikt...

Den 10 dies [Decembris] khombt ein Gesanter vom Radul Wayda, mit Namen Camarasch Niagoie; reist in Ungern mit 8 Personen. (Şi la 9. — După 11:) Tzu wissen das die Weisen Hern Merten Gorges und Crestelschmidts Hannes zum Hern Giulafi Lazlo, Hern Generaln dieses Landes, geschikt worden; weil aber Ali-Bascha mit 5.000 Tirkhen und Simion Wayda mit 5.000 Moldauwern in unsserm Veltlager und auf die Stadt erztzirnet worden, dies zwei Hern vom Ali Bascha gefangen, und sein 35 Tag gefenklich gehalten worden....

1606.

Relaţiunile cu Ţéra-Românéscă aŭ puţină importanţă în 1606. Dar în Ardél se petrec marĭ şi importante schimbărĭ. În luna luĭ Iunie, în sfârşit, Imperialiĭ se resemnéză la recunóscerea luĭ Bocskai: printr'un tractat formal, se dădeaŭ întinse privilegiĭ naţionale şi religióse Ungarieĭ şi se cedà Regeluĭ Ştefan nu numaĭ vechiul Principat al

Ardélului cu comitatele exterióre, ci tótă ţéra până la Tisa. O clausă prevedeà casul de luptă comună contra Turcilor. Fu, de fapt, ca şi în intenţiunea negociatorilor, o clausă inutilă. În Octobre, Bocskai se asigurà printr'un tractat şi din partea Turcilor. Dar în curînd (la 29 Decembre 1606) el murì, nu fără bănuelĭ de otravă. Ca succesor al sĕŭ el recomandă pe Valentin Homonnai. Dar recomendaţiunea luĭ nu erà să fie ţinută în sémă. (1)

În Moldova móre Ieremia-Vodă (10 Iulie.) (2)

Extractele sunt luate tóte din socotelile vilicale:

... Den 30 dies [Decembris 1605] khombt Wornik Stanislaus, des Hern Jeremia Wayda Gesandter, von Fürstlichen Gnaden; gab im auf Befelich ...

Den 2 Januari [1606] zolt dem Weres Janos von 6 Tagen ... Eodem wartt dem Izar, so vom Radul Wayda geschikt ... — Den 20 dies khombt Giulay Myhali vom Wezir; reist zum Jeremia Wayda. (Sosesce guvernatorul cu suită mare.)

Den 10 Februarii. Khombt Zulscher Stantzul vom Radul Wayda; reist in einer Legation zu Fürstlichen Durchlaucht mit 30 Personen ... — Den 15 dies kompt Logoufot Stantzul vom Radul Wayda. (18: Postelnic de la el.) Den 26 ... Eodem wartt Chukas Isten in die Wallachey zu Radul geschikt, mit Fürstlichen Durchlaucht Briffen ... — Den 27 dies wiert Popa Baylia in die Wallachey, auf des Radul Wayda Ruffen, auf ein Hochtzeit geschikt ... Mein Hern schikten ein Pahr Geschier zur Ehrunkh, 3 M., 12 P.; zu f. —, d. 8. ...

(4 Martie. Postelnic de la Radu-Vodă.) Den 6 zolt Martzel Jacob von einer Reis, das er den Andras Dochtor mit 6 Ross bies khen Zayden gefuertt ... Zolt im das er dem Radul Wayda Gentz und Enthen bies khen Tiertschburkh gefuertt. (9. Postelnic de la Radu.) Den 10 dies khombt Portaier Dima von Radul Weyda ... — Den 11 ... Eodem khombt des Postelnik Leka Bruder ... Den 11 dies khombt Portair Nika vom Radul Wayda; ist 7 Tag alhier gewesen ... — Den 13 dies khombt der wallachisch Vladika. (23. Postelnic muntén, cu treĭ persóne.) Eodem [23 dies] gab des Ban sein Diener auss dem Kraiowa, auf 5 Tag, auf 4 Personen ... — Den 24 khombt der Kamarasch auss der Moldaw ... — Den 24 Martzii ... Khomen etlich Postelnik und Vegh Mihali von Fürstlichen Durchlaucht ... — Den 31 Martzii khombt vom Radul Weyda Zulscher Nika, reist in Zekelandt ... Es wart der Chukas Istvan mit in geschikt ...

(1) Symigianus, *l. c.*, p. 419 şi urm., 426 şi urm.; 111. Weyss, în Trauschenfels, *l. c.*, p. 195 (vînătóre în Muntenia); cf. p. 38; *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 236.

(2) Inscripţiunea mormîntală la Kozak, *Archiv für slavische Philologie*, XIV, p. 250; Hurmuzaki-Bogdan, I, planşa 1. Cf. raportul veneţian din 12 August («li giorni passati morì») în Hurmuzaki, IV², p. 289, nº CCLXXX.

(11 Aprilie. Postelnic de la Radu.) Den 21 gab dem Kulchar Wulkul... .— Den 26 Aprillis khombt des Wister Papa sein Bruder, vom Radul Wayda. (Şi la 27.)

Den 2 Maii zolt dem Olach Istvan von 6 Rossen, so er einen Boiern in Zekelandt gefüert... Eodem khombt des Wister Papa Bruder auss Zekelandt. (5. Boier trimes la Neumarkt.) Den 12 dies khombt Nemes Janos von Fürstlichen Durchlaucht, rest in die Moldaw. (Dus până la Kazendorf. — 17. Sol la Tîrgovişte.—20. Postelnicĭ de la Radu-Vodă.) Den 30 Maii khombt Postelnik Pana von Radul Weyda; gab im auf 4 Personen...

Den 22 Juni wartt Tamas mit des Hern Gubernators [Deschi Istvan] Brieffen in die Terwisch geschikt... Eodem khombt vom Hern Gubernator Boier Istvan; reist zum Jeremia Wayda in die Moldaw; gab im auf 8 Personen... —Den 23 Juni... Eodem zolt von 6 Rossen so den Boier Istvan khen Torttln gefüer. (27. Plată luĭ Tamas pe şépte dile. — Postelnic de la Radu-Vodă.)

(10 Iulie. Cheltuelĭ cu postelnicĭ.—17. Sol la Tîrgovişte; revine la 24.) Den 28 Juli khomb ein Gesanter vom Simion Wayda auss der Moldaw; reist zum Herrn Gubernator; gab im auf... *(sic)* Personen: (pâne, carne, vin, pescĭ.) Zolt von 6 Rossen so diesen Gesanten bies khen Zayden gefüert... — Den 31... Eodem gab dem Fekete Istvan Deak, des Hern Gubernator Gesanter, khombt auss der Wallachey, auf 5 Personen...

Den 1 Augusti gab dem Postelnik Grama, so vom Radul Weyda khombt, auf 8 Personen... Eodem dem Fekete Istvan Deak... Zolt von 4 Rossen, so ich diesem Istvan bies khen Mermberkh...—Den 6 Augusti... Eodem khombt ein Gesanter des Simion Wayda vom Herrn Gubernator...—Den 7 Augusti... Des Simion Wayda Gesanten. (Doĭ-spre-zece servĭ aĭ guvernatoruluĭ duşĭ până la Zeiden.) Den 12 Augusti... Eodem zolt Bettdner Jacob, das er Moldner bies khen Torttln gefüertt...—Den 22 dies khomen 2 Boieren vom Ban auss dem Kraiowa...—Den 27 dies khombt Wayda Petter, Hern Gubernators Gesanter, zu Radul Wayda reisendt...—Den 28 dies gab im... Den 28 dies... Dem Wayda Petter...—Den 29 dies wiert Boinha Andras mit dem Wayda Petter sambt dem Gireschit Jacob bis in die Terwisch geschikt... Gab ich auf 16 Drabanten so im das Geleidt gaben... Der Wayda Petter lies sein Gesindt und des Hern Gubernators Ross alhier...

Den 7 Septembris. Khombt Wayda Petter, Hern Gubernators Gesanter, auss der Wallachey...—Den 8 Septembris. Verreist er in Zekelandt. Lies alle sein Gesindt alhier... Eodem zolt von 4 Rossen so dem Weyda Petter bis khen Torttln gefüert... Den 8 Septembris... Eodem gab dem Porkolab Stenga, so vom Radul Wayda khomen...—Den 9 dies gab des Wayda Peters Dienern... Eodem zolt dem Boinha Andras, das er mit dem Wayda Petter in der Wallachey 9 Tag und 5 Tag in Zekelandt gewessen...—Den 10 dies khombt Wayda Petter auss Zekhelandt. (19. Chukas trimes la Domn în Tîrgovişte.) Den 19... Wartt Boinha Andras zum Simion Wayda in die Moldaw geschikt. (Scirĭ despre încheiarea păciĭ, de la Guvernator.) Den

19 dies khombt Wister Nika vom Radul Wayda mit 25 Personen; reist zu Fürstlichen Durchlaucht. (Menţionat şi la 20—1.—Scirĭ de pace de la Guvernator, Sigismund Rákóczy. — 24. Plată luĭ Chukas la întors. — Sol la Radu în Tîrgovişte.)

Den 1 Ochtobris. Kombt Logoufot Mirozlab vom Radul Wayda. (6. Întors Boinha. — 23. Postelnic de la Radu-Vodă.) Den 27 Ochtobris ward Steffen Wayssbekhen in die Terwisch zum Radul Weyda geschikt, füer den Hern Rakotzy, Gubernator dies Landes, Wein zu hollen und, weil er sich saumen mues, gab im Zerunkh... — Den 29 dies khombt Wister Nika vom Fürstlichen Durchlaucht; gab im auf 26 Personen. (Si la 30—1.) Den 31 ... Es wartt des Hern Gubernators Diener auf die Wein auss der Wallachey ...

Den 10 dies [Novembris] gab ich den Ban aus dem Kraiowa Dienern ... — Den 12 Novembris gab dem Steffen Weyssbekhen bies auf Weyssemburg, das er des Hern Gubernators Wein dahin füeren solte ... — Den 16 dies khombt ein Chausch auss der Moldaw ... — Den 30 Novembris ... Eodem gab dem Stenga so vom Radul Wayda kham ...

(3 Decembre. Scire de la Principe despre pacea între el şi «beyden Keysern, Cristen und Tierkhen». — 5. Serbare pentru acésta.)

1607.

Anul 1607 nu-l avem întreg. E, pentru noĭ, şi acesta un an puţin însemnat. În ţĕrile de peste munţĭ avem marea solemnitate funebră a îngropăriĭ luĭ Ştefan Bocskai în Caşovia, de unde fu strămutat în curînd în biserica Sf. Michail din Alba-Iulia. Ardélul alese ca Principe, în locul Regeluĭ mort, pe podagrosul Sigismund Rákóczy, un suveran dus pe mânĭ, care trebuì să priméscă cu de-a sila demnitatea princiară. Ales la Cluj în ḑiua de 10 Februarie 1607, Sigismund jură la 23 ale luniĭ, dar nu acest biet bĕtrân puteà înlocuì pe acela din care nobiliĭ Ungarieĭ făceaŭ «un al doilea Rege Mateiŭ». (1)

În acest an (24 Septembre) móre Simion-Vodă şi veriĭ Movilescĭ, Michail şi Constantin, încep lupta pentru corónă. (2)

.... Den 16 Jener khombt Poztelnik Sima vom Radul Wayda. .... Den 19 dies khombt Morganday Janos vom Hern Gubernator; reist zum Radul Wayda. (Sol la Tîrgovişte la acesta. — Întors la 30.) Den 30 dies ... Eodem khombt Miklos Deak, Radul Wayda Secretarius, selbst 8 Personen und Hern Gubernators Diner ...

(3 Februar. Postelnic de la Radu-Vodă.) Den 12 dies khombt ein Boer vom Radul Wayda. (24. Sol la Radu, în Tîrgovişte.)

(1) V. p. 125, nota 1.

(2) Hurmuzaki, IV[2], p. 291; inscripţiunea mormîntală din Kozak, *l. c.*, p. 162 şi urm.

Den 12 Martzii wartt Talpas Marton mit einer moldaischen Legation khen Marosch Vasarheli geschikt... Eodem khombt Vister Gyurka vom Simion Wayda auss der Moldaw; reist in einer Legation zu Unserer Fürstlichen Gnaden mit 40 Personen. (Şi la 13.) Den 17 dies khombt Kulchar Radul vom Radul Wayda; reist in der Legation zu Fürstlichen Gnaden mit sexich Personen. (Şi la 17—8.) Den 26 dies... Diesen Tag zu Abendt khombt Wister Giurka von Fürstlichen Gnaden zurukh; reist heim in die Moldaw, mit filem Gesindt. (29. Întorşĭ soliĭ de la Dieta care alesese Principe pe Sigismund Rákóczy.)

(4 Aprilie. Sol la Radu-Vodă în Tîrgovişte.) Den 6 dies... Eodem zolt vom 6 Rossen, so ich dem Kultschar Raduli bies khen Zayden geben... — Den 6 Aprillis zu Abendt khombt Zilwaschi Boldizar. (Şi la 7 i se fac darurĭ.) Den 7 Aprillis verreist ich auf Befelich Fürstlichen Gnaden mit dem Hern Zilwaschi Baltazar in die Wallachey zum Hern Raduli Wayda in Legation.... — Den 9 Aprillis.... Ist der Gireschit Jacob bis in den Vzon geschikt worden, wegen der armen Leit Ross, so er [an] die Moldawer Stukh Geschos gespant worden. (Sîrbilor luĭ Szilvászy, lăsaţĭ la Braşov.) Den 13 khombt ein Post vom Simion Wayda.... Diesen Tag kham ich mit dem Hern Zilwaschi Boldisar auss der Wallachey. Bin 7 Tag aussgewessen... Eodem khombt ein Boier, Poztelnik Dima, vom Radul Weyda, (pe care soliĭ îl aflase la Tîrgovişte.) Den 17 dies khombt Waloschi Baltazar, Fürstlichen Gnaden füernemer Diener; gab im auf 5 Personen... — Den 18 dies khombt Postelnik Dima von Fürstlichen Gnade; reist zum Radul Wayda... — Den 21 Aprillis khombt Petter Deak, Simion Wayda Secretarius. (28. Postelnic de la Radu-Vodă.)

Den 7 Maii zu Morgen khombt Hern Zilwasii Boldisar auss der Moldaw. [Pe margine: «auf 15 Personen».] (30. Postelnic de la Radu-Vodă.)

Den 2 dies [Junii]... Item gab des Ban auss dem Kraiowa sein Dienern auf 2 Tag....—Den 9 Juni gab des Ban seinen Dienern auss dem Kraiowa. (16. Dar luĭ «Boer Petter».— 18. Postelnic de la Radu-Vodă.)

1609.

Din 1608 n'avem nimic; din 1609 s'a păstrat (în reg. 1575—8, 1609) numaĭ o parte, puţin interesantă, a socotelilor vilicale. Noul Principe al Ardéluluĭ erà (de la 7 Martie 1608), după abdicarea luĭ Rákóczy (1), un noŭ Báthory, Gabriel, «Principele nebun» al Turcilor, «tiranul» Saşilor, om de petrecere, vînător de femeĭ şi ambiţios lipsit de orĭ-ce scrupul.

(1) Trauschenfels, *l. c.*, p. 38, 200. La 26 Aprilie după cronica luĭ Kraus (în *Fontes Rer. Austriacarum, Scriptores*, I, p. 6). Cf. Krones, *(Gesch. von Oesterreich,)* la Rudolf II.

(29 Ianuarie. «Gyres Jacob» la Radu-Vodă.) 31 Januarii... Kompt des Raduls Waydae Diener, Postelnik Namschull...

6 Februarii... Mer wirdt ein Dienr nohtwendiger Ursachen halben in die Moldaw geschickt...— 17 Februarii. Ist der Gyresch Jacob mit diesen Tatteren kegen Weissemburgk geschickt...— 20 Februarii... Eodem kompt der Petter Deack sampt etzligen aus der Moldaw...— 21 Februarii. Eodem ist der Popa Bayle in die Wallachey bis auf den Gergitze geschick worden...

12 Martii... Eodem kompt ein tartterische Botscheft mitt vielm Volck, bey welcher Fürstlichen Gnaden Diener war, Jacksit Istvan. (Cheltuelĭ cu soliĭ şi la 13.) 13 Martii... Auf Befehl, diesen Tarttern bis kegen Rosenaw 17 Rossen... Ist der Pitter Schneider mitt diesen Tarttern in die Wallachey geschick worden, bey den Wayda...— 19 Martii... Kompt der Apti Chaus von Fürstlichen Gnaden, sampt etzligem Volck und Fürstlichen Gnaden Dienern... — 24 Martii... Wamos Ferentz bis in die Terwest mitt diesn Türcken geschikt...

6 Aprilis... Eodem kompt ein moldawsche Botschafft, Betschete Camaraschul...— 8 Aprilis. Kompt der Wister Papa aus der Wallachey...— 12 Aprilis. Kompt der Wister Papa von Fürstlichen Gnaden. (Menţionat şi la 13—22. Michail Weiss plécă la Dietă cu Gaşpar Rosen şi Michail Forgách.) 25 Aprilis. Kompt des Cklutzers Raduls Diener einer, selb 7. (Menţionat şi la 26.)

(3 Maiŭ. «Iusap Chaus» trimes la Alba-Iulia. — 9. Postelnic cu scrisorĭ de la Radu-Vodă.— 18. Întors Céuşul.) 21 May. Ist der Ferentz mitt dem Chaus in die Wallachey geschikt bis auf die Dunaw...—29 May. Kompt des Raduls Waydae Diener Postelnick Nentschul...

(14 Iunie. Vin la Tartlen, «die Hern Comissariis.») 15 Junii... Mer auf Befelhl ein moldawischer Post, 2 Ross. (18. Trimitere de sol la comisarĭ: «Zönoi» [Sennyei] şi «Petk» [Péky], la «S. Gerg».— 21—2. Postelnic.— 23. «Eim Moldawer 2 Ross bis kegen Tartlen».) 30 Junii... Eodem kompt der Borbely Pall aus der Wallachey... Item bis kegen Tarttlen 2 Ross....

(1—2 Iulie. Pomenit Barbély.) 3 Julii... War der Pitter Kaw mitt diesen Türcken in die Tergowist geschickt....

1611.

Se scie că, în 1610, Gabriel Báthory pornì o expediţiune în Ţéra-Românéscă, pe care voià s'o reunéscă cu Ardélul, rĕmâind să guverneze, din Sibiiul anexat la Corónă, amîndouĕ ţĕrile. Se scie iarăşĭ că Turciĭ nicĭ nu voiră să audă de aşà cevà şi că Gabriel trebuì să trécă înapoĭ Carpaţiĭ, înaintea luĭ Radu Michnea, noul Domn pus de Sultan. Radu Şerban, fugar în Moldova, venì în curînd să-şĭ răsbune, şi, în a doua biruinţă de la Braşov, vitézul succesor al luĭ Michaiŭ-Vi-

tézul sdrobì a doua óră cetele nobilimiĭ ardelene (9 Iulie 1611). Dar Imperialiĭ veniră târḑiŭ să ajute pe biruitor; oştile reunite nu putură scóte din Sibiiŭ pe Gabriel, ce se închisese aicĭ, şi expediţiunea combinată se mântuì printr'un desastru. Báthory rĕmase Principe şi începù un lung răsboiŭ de rĕsbunare contra Braşovenilor. (1)

Pentru 1611 avem numaĭ notiţele în *Schaffner-Rechnungen* şi *Törzburger-Rechnungen* (reg. citate). Iată cele dintâĭ:

8 Julii. Das der Bitschak zu mir diese Zeit über Kuglen gegossen hat und hin und wider ist geschickt worden ... — 13 Julii ... Zahlt von der Stang zu des Radul Waydae Schatert ... Mer 11 Schimn Mitel Eysen an des Weden Schattert ...

Iar ultimele:

... Was auff den Legatis, als der Herr Preki, samnt dem Ibrahim Chaus, von der Port kamen ... — Item, als der Ratz Gerg in die Wallachey und zuruck kam, als der Fürst auff den Radul Wayda zog: ist eim Nacht sampt seinen Herren alda gelegen. Mer auff die H[aiducken], so wir hievon hinauff schickten, Wacht alda zu halten, und als der Fürst aus der Wallachey kam...

1612.

Răsboiul între Gabriel Báthory şi Braşovenĭ continuă şi în 1612. Haiduciĭ şi Secuiĭ rĕmân sub zidurile cetăţiĭ. Dar trimesul luĭ Gabriel la Pórtă, Andreiŭ Göczy, trădéză pe mandatarul sĕŭ şi convinge pe Turcĭ că «nebunul trebue înlocuit prin Gabriel Bethlen. În Iunie, Radu Michnea din Ţéra-Românéscă primesce ordine de a trece Carpaţiĭ pentru a săvîrşì o nouă schimbare de dominaţiune în ţéra care, de la Michaiŭ-Vitézul încóce, vĕḑuse atâtea oştĭ biruitóre românescĭ. El refusă însă, dorit de pace, de traiŭ bun, de pompă şi de distracţiunĭ învĕţate, cum erà el. Deşì i se puneà înaintea ochilor perspectiva uneĭ năvălirĭ de pribegĭ—Petraşcu, adecă, «Nicolae-Vodă» al luĭ Michaiŭ-Vitézul şi Radu Şerban, fugar peste hotare cu tótă victoria sa,—Radu Michnea ar fi rĕspuns la somaţiunea de năvălire: «Mĕ voiŭ schimbà de haine şi voiŭ plecà de unde am venit; nu vreaŭ să mĕ cert cu nime şi nu vreaŭ să stric pacea ce am făcut cu Braşoveniĭ.»

El execută numaĭ formal un noŭ ordin al Sultanuluí. El trimese în

(1) V. aceste *Anale*, p. 7 nota 1. Cf. XIX, p. 257—8. Asupra carierei luĭ Radu Şerban sper să revin, într'o monografie.

adevĕr luĭ Göczy, care luptà contra luĭ Gabriel, 2.000 de ómenĭ, carĭ aveaŭ însă porunca să fugă. Eĭ staŭ numaĭ patru ḑile şi se întorc, luând cu eĭ şi pe Româniĭ strînşĭ înainte de acésta din ţéra Bârseĭ, pentru apĕrarea Braşovuluĭ. Aşà în cât, în Octobre, Göczy, părăsit de contingentul muntén, e bătut într'o luptă în care cad judele însuşĭ al Braşovuluĭ: Michail Weiss şi *villicul* Gheorghe Heltner; în timpul lupteĭ, desertase şi călărimea românéscă. (1)

Archivele din Braşov posedă (pergamentul 772) încă intact splendidul pergament cu înfloriturĭ colorate, *care e cel dintâiŭ tractat scris românesce*: «legătura» încheiată de Radu Michnea cu veciniĭ sĕĭ Braşovenĭ. Actul a fost publicat într'un facsimile fórte scăḑut de Mika în monografia sa ungurésca asupra luĭ Weiss (2) (Pesta 1893, in-8⁰, p. 195). Îl încheiase Michaiŭ Forgách şi Heltner.

Originalul e scris într'o scrisóre fórte îngrijită şi artistică. De desupt e monograma Domnuluĭ. Pecetea, cu ceĭ doĭ sfinţĭ tutelarĭ şi legenda † Іѡ Радѵла Воевода снь Міхнѣ Вод Бжїе матіе гнь землие влашкое, e atârnată de un şnur roşu-alb-albastru-verde. Pe dos e însemnat: «Des Radül Wayda sein Confederation mitt der Stadt Cron Anno 1612, 12 Septembris.»

с ρ в с н з в г с л
Вь ха бга бгобѣнін православници вѣра хртіаства а ра гā брâ мое Іс Ха, Іѡ Радѵ
да м м д м ш г х в
Воево бжїе мастіе бжіе дарованіе гпрь вьсое зеле влакое, снь велика Мине
да.
Воево Cьtrь aceasta ce se cade a fi și a se ști întru domni și întru țer[i], spre binele sьracilor și spre folosul c[in]stituluĭ împьrat, fьcut-am tocmealь și leg[ь]turь și jurьmьntu cu pre c[in]stiții și buni priatenii noștri vecini de aproape, jupan Feer Mihali județul и вї прьгари cu 100 de bьtrьni sveatnicii cet[ь]ții Brașovului și cu toț cet[ь]țeanii сwүm sь fim întru o credințь și într'un gьnd cu toat[ь] inima, însь priatenului domniilor lor sь le fim priaten[i], iar nepriatenului nepriaten[i] sь le fim. Și, Domnul Dumnezeu sь fereascь de rьutate, sь va avea a cьde cetate și domniile lor vre'ntru o nevoe sau rьutate, noi sь avem a fi cu ajutori în toat[ь] vream[ea]; însь, și de ne va dьrui Domnul Dumnezeu, carele va sta a fi domnu despuitori țerьi Ardealului, iar domnia lor sь aibь a nevoi și a face în acest chip: spre aceast[ь] tocmeal[ь], în ce legьm cu domnia lor, așijdirea și cu domnia lui sь fim întru viața noastrь. Alt, ce vor înțeleage domnia lor, ori furiș, ori fьțiș, vare despre țeara leșascь, vare despre țeara nemțeascь, vare despre

(1) *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 256—8, 263—4; Trauschenfels, p. 233—4, 271; *Quellen der Stadt Kronstadt*, IV, p. 26 şi urm., 66—7; cf. p. 46.
(2) Mika Sándor, *Weiss Mihály*.

Şrьban Vod[ь], de vre-o rьutate a c[in]stitului împьrat şi a noastrь, sь aibж a ne da ştire în toat[ь] vream[ea]; aşijd[e]rea şi noi de vom înţeleage de vre-o parte, spre rьutatea domniilor lor şi a ţьrei, sь avem a da în ştire domniilor lor; iar, despre Şrьban Vodж, ce tocmeal[ь] şi cuvinte şi ce legьtur[ь] vor fi avut pьnь acum, de astьḑi înnainte sь aibь aceal[e] toate a se lьsa şi a se pune jos. Alta, de rьndul erbii de puşcь şi plumbu, şi ce va tribui de altele, şi cu bani şi fьr bani, cum iaste scris în cartea domniilo[r] lor cea de tocmeal[ь] sь n[e] dea. Alt, sь mь voi afla domnia mea în slujba c[in]stitului împьrat şi întru ajutoriul domniilor lor şi, Dumnezeu nu dea, sь ni se va întьmpla de vrьjmaşii noştri şi ai Domniilor lor vre-o înfrьngere, iar domnia mea sь aibь cetatea deşchisж despre domnia lor, sь întrьm mьcar şi cu 300 de oameni, iar alalt[ь] oaste a noastrь sь aibь a se aciua supt cetate afar[ь] şi sь aib[ь] apьrьmьnt despre cetate. În acesta chip de vor avea a ţin[e] domnia lor aceast[ь] credinţж şi leg[ь]tur[ь] şi tocmeal[ь] neclintit[ь], şi noi iar aşijd[e]rea sь avem a ţinea jurьmь domnia me şi cu toţ boiarii domnii mel[e], pre Tatьl şi pre Fiul şi pre d[u]hul svьnt, unul Dumnezeu, cum vom ţinea acest jurьmьnt în toat[ь] viaţa noastrь cьt ne va dьrui Dumnezeu, şi, cine cum va ţine acest jurьmь[n]t, aşa sж-i ajute şi Dumnezeu. Іако ж и бьдет вь вѣки амин. Пис Єрімїа лwгф. м̃ца септ. вї влѣт wт Ядам ҂зрк.

În Ianuarie 1612, Turciĭ goniaŭ din Moldova pe Constantin Movilă; el cercă să se întórcă, dar fu strivit la 19 Iulie (1), într'o luptă în urma căreia îşĭ perdù şi viéţa. Omul Turcilor, Ştefan Tomşa, rĕmase în Moldova. (2)

... 25 Decembris [1611] gab auff Befehl des Für Weisen Herrn Richters dem Türcken Kaputsi Aga, so von der Port Brieff an die Stadt bracht, mit dem Radul Wayda Frieden zumachen, 20 Dukaten ... — 29. Czalt ich der Herr Mattes Froniussen eynen schön Becher, wicht 4 M., 24 P; P. zu f. 18 f. Disn Becher hatt man den Radul Waydae geben ... — 30 ... Diesen Tag ist der Weise Herr Michael Forgach und Herr Hans Benckner in die Wallachey geschickt worden ...

4 Januarii ... Zahlt auff Befehl dem Tomae Reitter von 2 Tagen Führleut zu bestellen, auff den Gemeinen, nach Wein in die Wallachey zuschicken ... — 12 die. Sein die zwei Herrn, als Her Michael Forgach undt Herr Joannes Benckner, auss der Walachey heim kommen; sein 13 Tag auss gewest. (13. Andreiŭ Diacul trimes în Muntenia de către Tude.— Doĭ trabanţĭ răniţĭ în «der Schlagt».)

---

(1) Data se află în *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 257 (cf. p. 251).

(2) O descriere maĭ amănunţită în Iorga, *Călĕtorĭ, ambasadorĭ şi misionarĭ în ţĕrile nóstre şi asupra ţĕrilor nóstre*, Bucuresci 1899, p. 7 şi urm., extras din *Buletinul Societăţiĭ Geografice*, 1898, sem. II.

21 die ... Eodem seyn des Kluschor Mihalaki, eyn Buger aus der Walachey, seiner 4 Diener mit dem Andrias Diak kommen. (Menţionat şi la 22.) 24 Januarii. Ist der Fursichtige Weise Herr Richter mit dem Herr Chrestels Hannes undt Herr Michael Fronius gen Tirschburg verreist undt eyn Buger mit Namen Klutschar Mihalaki ist vom Radull Wayda aldar geschickt, aldo mit unsern Herrn zu tractieren des Friedens halben. (24. Andreiŭ Diacul trimes la Rucăr.) Den zwei Bugeren Diener, so zuruck blieben. (Şi la 25.) 25 Januarii ... Ist ein fürnemer Buger, nemlig der Klütschor Mihalaki, mit dem Herr Richter vonn Tirschburg kommen undt auch der Kapuschi Aga, mit villen Dienern, Frieden alhie zu tractieren; gab ihnen auff den Abendt; erstlig hab ich in des Bugern undt des Turcken Herberg Holss lassen füren. (Şi la 26—7.) 27 die ... zu Abendt gab ich des Panna seiner zwei Dieneren die alhie sein blieben. (Trimis sol la Constantinopole: «Thoma».) 28 Januarii. Ist dem Kluschor Mihalaki vonn der Statt ein Phar Geschir verehret worden; weigt M. 3, P. —; dem Kapuschi Aga ist auch verertt worden ein Hoffbecher, weigt M. —, P. 30, ...mer 6 silberen Lüpffel, weigen M. 1, P. — ... Mer sein dem Thircken vom Herrn Richter 4 Mader verehret ... Eodem gab des Vister Pana seynen zwei Dienern ...—29 die ... Zalt dem Siebenbergesch Paull vonn 2 Tagen, so er den Koch mit 2 Rossen auff Tirschburg gefüert hadt...

(3 Februar. Îngroparea unuĭ Polon.) 9 Februarii. Wirdt der Miklusch in die Terwisch mit Brieffen geschickt... — 12 Februarii. Hab ich die nidergehawen Personen, so in der Blumenaw nidergehawen sein worden, lossen begraben, ihrer 20. (14. Femeeĭ care a îngrijit pe «Dobos Petter».) 21 Februarii ... Schickt der Herr Richter einen Walachen in die Terwesch. (Menţionate trupe, «so in Zekellandt ist gewesen».)

1 Martii. Schickt der Weise Herr Richter den Thoma mit Brieffen in die Terwisch. (11. Insciinţare la Zaiden de a se apĕrà contra «den Tyrrannen Gabriel Bathori».) 23 Martii ... Czalt dem Stephen Wagner, dass er des Herrn Richters Kutschy gemacht hat, derweyl er gar zerumlet vonn der Reyss wie wir mit dem Schorban waren gezogen.... Czalt dem Remmer dass er derselben anders uberzogen hatt, derweil das Leder seher zerrissen war. (30. Báthory la Rosenau; mĕsurĭ de apĕrare; se daŭ lumînărĭ apĕrătorilor de pe ziduri. — 31. Trimeşĭ doĭ Românĭ la «Regele unguresc», cu scrisorĭ din partea oraşuluĭ. — «Faraoniĭ» aduc capete, care se înfig «auff die' Karlatt».)

1 Aprill ... Czalt 2 Walachen so auffm Gebirg sein gewesen, den Thabor ausszukunscheffen, so bey Rosenaw wass... Zalt einem Walachen, so der Herr Richter in die Walachey geschickt hatt, mit Brieffen. (2. Atac nocturn contra tabereĭ luĭ Báthory.) Der walachisch Hauptman Nikulla; hatt unter im gehadt 42 Knechten... Der Stan Krentess Hauptman; hatt unter im gehadt 50 Knecht ... Der Zawa hat gehabt 24 Knecht ... Der Dobokay ... Der Isaak Pap ... Der Benedek Pap ... Der Nagy Mihaly ... Der Radull Poporss Hauptman; hadt gehabt 32 Knecht...—27 Aprill. Gab auff Befelg des Herr Richters den Walachen, so die Hayducken in der Belgerey bey der Aw ges-

slagen undt zwei gefangenen undt zwei Heupter bracht haben. (23 Decembre *(sic)*. Sol la Tîrgovişte.)

30 Maii. Kompt der Ayngelossy Mihaly vonn der Portt undt ein Postelnik mit Namen Goreck Demetter, welche vom tirkischen Kayser undt dem Herrn Getzi uns Brief brachten.

(7 Iunie. Negociaţiunĭ cu Báthory.) 15 Juny. Wirdt der Herr Hannds Benckner in das Landt bey den Wayda geschickt nach Kriegsvolck ... — 16 Junii ... Gab auff Befelg den Bleschen Trabanten, so mit dem Schuckasch waren khommen, zwei Lömmer... — 24 Junii.... Gab den vier Walachen, so mit dem Andrias auss der Walachey waren khommen ... — 25 Junii. Kompt der Hannes Benckner auss der Walachey heim; bringt ettliche Thürcken undt andere Kriegsvolck, auff die 400 Personen herein; der furnemster Thürcken sein drei: der ein heist Memhet Beck, der andere heist Amhat Schaius, der dritt heist Kapuschy Aga, welcher auch furmals hie ist gewesen; haben auff die 25 Diener bey ihnen ... Mer zalt dem Herr Hannes Benckner auff Befelg des Herrn Richters einen Bächer vonn einer M., so er dem Postellnik Datull verehrt hat ... Die Kapitanen undt Hauptleut so mit dem Kriegsvolck kommen, welches Herr Hannes Benckner mit bracht haten; heyssen wie folgt: der Fürnämist ist ein Buger, heyst Comis Iwon; der ander heyst Kapitan Stroya; der drit heist Kapitan Ballan; der viert heist Kapitan Waschö; — die Haubtleut heissen: Porosskiwa Giussbascha, der ander heist Jurasko Giussbascha, der dritte heist Jenschy Giusbascha, undt ettlige Hauptleutte mehr. (La 26 Turcilor. Şi căpitanilor, în parte.—La 27 şi trabanţilor.—La 28, Turcilor, trabanţilor, şefilor. — La 29, soldaţilor şi căpitanilor. Tot aşa până la 7 Iulie.)

7 Julii ... Schickt der Weise Herr Richter des Lews Andrias und den Boynhay Andrias mit Brieffen in die Wallachey bey den Wayda ... Schickt der Weise Herr Richter den Schukas Istwan in die Wallachey bey den Herr Götzi. (Cheltuelĭ cu trupele străine până la 9, când se plătesc iar «dem Comis Iwon.»—Apoĭ aceleaşĭ cheltuelĭ până la 12.) 12 July ... Gab ich auff Befelg des Herr Richters dem Kriegsvolck, nemlig den Kurthanen, f. 50. Zolt dem Buday Benedek, derweyl er Brieff khen Marieburg getragen hadt ... Hab ich des Kapitan Stroya drei Knechten zabigen Scheden lassen machen. (Cheltuelĭ cu trupele până la 21.) 21 July. Khompt der Götzi Andrias mit etlichen Thircken, als mit dem Ibrayhim undt seinem Bruder undt mit dem Kapuschy Aga sampt einen Armaschön undt mit im auff 600 Kriegsvolck; zufor ist der Amhatt Chaius undt Memhett Böck sampt ihren Dienern alhie, undt der Ayngalaschy Mihaly undt Swcky Benedeck mit ihren Knechten ... — 22 July. Dem Armasch ... Der Kapitan Giorbatsch ... Petter Giwssbascha ... Ratz Janos, ein Hauptman ... Thomass Giwssbascha ... Nowack Giwssbascha ... Kapittan Bossdogan, hatt 95 Knecht ... Geffle Giwsbascha ... Bröthe Giwssbascha ... Stanella Giwssbascha ... Kapittan Proda, eyn Ratz ... Kapittan Miklusch ... Strawa Giwssbascha ... Radull Giwssbascha ... Mayne Giwssbascha ... Kapittan Junitz, hadt 70 Knecht ...

Wladt hadt 55 Knecht ... Khungiure Giussbascha ... Gianuckw Giussbascha. (Cheltuelĭ cu eĭ până la 23.) 23 Julii. Gab den fünf Kapittanen, sampt den 20 Haubtleuten ... Auff den Abendt dem Kapitan Bossdogan, sampt seinen Hauptleuten. (Şi celor-lalţi.) 23 Julii. Schickt der Weiss Herr Richter mit dem Herr Michael Fronius, dem Herr Götzi undt den walachischen Kapittanen. (Cheltuelĭ, maĭ ales cu Turciĭ, până la 30.) 30 Julii ... Khompt ein Postelnik mit 20 Thrabanten vom Radul Wayda; bracht dem Herr Götzi Brieff. (Cheltuelĭ cu Turciĭ până la 24 August.)

(1 August. Sosesce un postelnic.) 24 Augusti ... Khompt der Pribeck Janos undt Sirocky Mihaly von Owen untt mit ihnen sein auss der Walachey auff die 60 Thrabanten mit khomen, so diesen das Geleit uber das Gebirg haben geben; ist bis auff den 26 Augusti auff die Thrabanten verthanen worden. (Apoĭ iar cheltuelĭ cu Turciĭ.)

(2 Septembre. Un Român al căpitanuluĭ «Wassy» rănit în lupta dată în «der Belgerg» cu haiduciĭ. Cheltuelĭ cu Turciĭ până la 13.) 13 Septembris. Kompt der Memhett Böck vonn der Portt mit einem furnemen Boyeren, mit Namen Nikullaky Klutschör; haben 25 Personen zu Ross undt sechs Thrabanten ...—14 Septembris. Dem Klutschör Nikullaky sampt seinen Gesindt ... Den 60 Thrabanten. (Cheltuelĭ cu Turciĭ până la 17.) 17 Septembris. Werden diese zwei Herrn, als Herr Görg Keltner undt Herr Mechel Forgatsch, vonn einem ehrsamen Weisen Ratth in die Therwisch bey den Radull Wayda geschickt, aldo mit ihm zu tractieren. Schickt mit den Weisen Herrn dem Wayda ein silberen Khan, weigt M., 25 N. *(sic)* 20; die M. zu f. 17 ... Mer schickt der Weiss Herr Richter dem Thodor Merlen *(sic)*, Bann in Krayowa, ein schon Klocke Geschir, weigt M. 2, P. 20; die M. zu f. 17, d. f. 40/40 ... Zalt der Herr Richter zwei Becher so in eynander gehen; weigen M. 2, P. 5; diese Becher verehrt der Weiss Herr dem Klutschör Nikullaky, nur das er unsere Sach auff ein gutt Ende möcht bey dem Wayda bringen; gestheen die Becher f. 29. (17 Septembre. Sosire de trabanţĭ ungurĭ de la Zeyden. — Cheltuelĭ cu Turciĭ până la 26.) 26 September ... Zolt dem Kws Andrias vonn 7 Tagen so er in der Walachey ist gewest ...—25 September. Zu Abendt kompt der Klutschör Nikullaky mit vielem Gesindt, nemlig mit selb 30 undt 40 Trabanten. (Menţionat şi la 26.) 26 September .. Gab auff Befelg des Herr Richters dem Lugofott Jeremiae einen Hoffbecher, weigt M. 1, P. 10, — f. 16/98. Zolt dem Herr Notario ein Pergament, sampt einer seyden Schnur, so er geben, darauff man das Verbindtnuss, so wir mit dem Radull Wayda gemacht haben, geschrieben hadt, f. 2/30. (27. Cheltuelĭ cu Niculachi.) 27 September ... Wirdt Herr Michael Fronius undt mein Bruder Christophorus Greissing vonn einem erhsamen Weisen Ratth in die Walachey bey den Weyda geschickt, dass sie in der Statth ihrem Namen schweren sollen, — er uns zugleich, dass wir mit ihm undt er mit uns gutt Nachbarschafft soll halten; undt, wofer wir wass verstheen werden, dass wieder ihn wirdt sein, im alsbaldt zu wissen thun, undt er soll uns gleichen Fals thun; undt das wir seinen Feinden ein Feyndt wollen seyn; undt, wo-

fern ihn ein grosse Notth antröffe, also dass er alhier must kommen, so sollen wir verpflicht sein in mit 300 Personen hereyn in die Statth zu lassen; dass ander Volck soll in den Forstätten bleiben, und wir sollen verpflicht sein ihm mit Volck Beystandt zuthun undt ihm Pulwer undt Bley umb Geldt, auch ohne Gelt, zgeben; über welches wir ihm einen Brieff mit unserem Statth Sigill versigelt geben. (Cheltuelĭ cu Turciĭ şi Neculachi până la 6 Octombre.) 6 Octobris ... Zalt Hannes Hermanstäder undt dem Andrias Deack vonn 9 Tagen dass sie mit dem Herr Michael Fronius sein gewesen in der Thergowischt ... 6 Octobris. Khompt Herr Michael Fronius sampt meinem Bruder heym; seyn 9 Tag aussgewest. (Cheltuelĭ cu Niculachi.) Diesen Tag khompt der Kapittan Muschkitz mit 600 Kurthanen ... — 9 Octobris. Zu Morgen, des Klutscher seinen 3 Dieneren, so er zuruck gelossen hadt, wie er in den Thabor ist verreist ... — 10 Octobris ... Zu Abendt khompt der Klutscher Nikullaky auss dem Thabor zuruck ... — 14 Octobris ... Wirdt der Thalpos Marthon mit Brieffen in die Walachey bey den Radull Wayda geschickt ... Gab auff Befelg des Herr Richters dem Peter Robul, so mit 30 Knechten auss der Walachey ist kommen ... Khamen 60 Thrabanten ...— 15 Octobris ... Kam ein Hauptman mit Namen Janosch Cziussbascha, mit 30 Thrabanten. (Apoĭ cheltuelĭ cu Iuzbaşa Petru.)

1613.

Anul 1613 aduse iarăşĭ oştĭ românescĭ în Ardél, şi iarăşĭ prin armele Domnilor noştri o mare schimbare politică fu săvîrşită în acéstă ţéră.

Încă din 1612 (1), Turciĭ arătase că aŭ de gând să schimbe pe Gavril Báthory, care erà, de sigur, prea vioiŭ, turbulent şi nedisciplinat pentru un «rob al Sultanuluĭ». În 1613, Báthory însuşĭ nu-şĭ maĭ puteà face ilusiunĭ. Sultanul voià să-l scótă cu puterea, fără a ţiné în sémă complicaţiunile ce ar puté interveni din partea Germanilor. Noul Principe erà şi găsit, în persóna inimosuluĭ şi prudentuluĭ Gabriel Bethlen, un pribég peste hotare. (2)

Când, la 19 Iulie 1613, Domnul ardelén îndreptă către vecinul sĕŭ din Ţéra-Românéscă o lungă scrisóre umilită de plângerĭ şi desvinovăţire, cerêndu-ĭ a fi cu dînsul în aceste timpurĭ de nenorocire (3), Turciĭ se aflaŭ la Gherghiţa, sub Maghiar-Ogli-Paşa. Tătariĭ se pregătiaŭ să se unéscă cu dînşiĭ; tributariĭ eraŭ convocaţĭ să ajute, iar, de cea-

(1) Trauschenfels, *l. c.*, p. 271.
(2) Vestea mazilieĭ sosì la Braşov la 15 Iulie (*Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 268).
(3) Hurmuzaki, IV¹, p. 494—6, nº CCCCXXIV.

laltă parte a Ardéluluĭ amenințat, Skender-Paşa, unul din ceĭ maĭ puternicĭ şi influențĭ sangiacĭ de graniță, venià spre Pórta-de-Fier, aducênd cu sine pe Principele noŭ al țĕriĭ.

Cronicele ardelene (1) ne daŭ itinerariul năvălitorilor. Pe la sfîrşitul luĭ August, Maghiar-Ogli se găsià lângă Focşanĭ, aşteptând gătirea luĭ Ştefan Tomşa, Domnul moldovén. Trecerea munților se făcù pe la Măgurenĭ şi Chiraşĭ (?).

În ḑiua de 2 Septembre, Radu Michnea se găsià lângă Braşov, cu 5.000 de ómenĭ. El pornise, după cât se pare, şi de astă dată fără plăcere preocupat cum erà tot-deauna de agitațiunile fugaruluĭ Radu Şerban, care nu renunță până la sfîrşit la nădejdea de a-şĭ recăpĕtà tronul. Se spune chiar că fiul luĭ Michnea, om influent pe lângă fruntaşiĭ Porțiĭ, ar fi încercat să negocieze pentru a scăpà de peire pe Báthory, de care-l legà aceeaşĭ duşmănie față de Şerban. Dar Turciĭ ar fi pus condițiunĭ neacceptabile, între altele plata imediată a tributuluĭ rĕmas în urmă pe opt anĭ, o sumă de 80.000 de leĭ, care ar fi înspăimântat pe Gavril, redus la ultima extremitate şi în privința banilor. Oficial, mandatariĭ Sultanuluĭ îĭ ceruse înainte de trecerea hotarelor predarea fortărețelor de graniță din Banat, amnistia pentru Bethlen şi strămutarea scaunuluĭ princiar, din Sibiiul usurpat de la Saşĭ, la Alba-Iulia; ceea ce fu refusat fără discuțiune céuşilor.

La 12 Septembre, sosià şi Tomşa, cu 4.000 de Moldovenĭ, după ce se asigurase de spre Polonĭ, lăsând alte trupe, spre paza țĕriĭ sale. (2) Tătariĭ, fără Han, venìră la rîndul lor să maĭ cerceteze Ardélul. Óstea combinată pornì asupra luĭ Báthory.

Acesta, care trecuse de la Vizakna (Ocna) la Sas-Sebeş, cerù ajutor în Polonia şi la Palatinul imperial al Ungarieĭ. El încercă o împăcare cu Radu Şerban, vechiul sĕŭ duşman, propuindu-ĭ domnia Munteniei în condițiunĭ umilitóre, ca ofițer şi tributar ardelén. Radu refusă o asemenea situațiune, dar continuă negocierile, carĭ nu eşiră nicĭ la un capĕt.

Înaintea avant-gardeĭ de Tătarĭ prădalnicĭ, disgrațiatul Principe cedă terenul, trecù, maĭ mult ca fugar, prin Cluj şi alergă să se închidă în Oradea-Mare, de unde nu erà să maĭ ésă în puținele ḑile ce-ĭ maĭ eraŭ sortite.

(1) Cf. Trauschenfels, *l. c.*, p. 262, 271—2, 284—301; Kemény, *l. c.*, I, p. 267 şi urm.; *Chron Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 268—75; Kraus, I, p. 38; *Res actae, etc. von S. Nösner*, în *Quellen der Stadt Kronstadt*, IV, p. 170—2.

(2) Socotelile pomenesc solia luĭ Michail Forgách la aliațĭ. Avem asupra acesteĭ misiunĭ şi o notiță a luĭ Forgách însuşĭ, cuprinsă în *Quellen der Stadt Kronstadt*, IV, p. 46—7.

Aliaţiĭ trecură prin Mirislăŭ, vechiul câmp de luptă al luĭ Michaiŭ-Vitézul, şi poposiră pe câmpul Keresztesuluĭ, unde, cu abià doĭ-spre-ḑece anĭ în urmă, fusese vĕrsat sângele eroiculuĭ Voevod. Skender-Paşa scrià de aicĭ la 12 Octobre.

La 23 ale acesteĭ lunĭ o Dietă, chemată la Cluj, consacră legal inevitabila schimbare de stăpân. Capriciosul, luxosul, desfrînatul Gavril Báthory avù încă vremea să afle acéstă tristă veste în adăpostul sĕŭ de la Oradea. Dar, la 27, căpitaniĭ ultimelor sale trupe, şefiĭ de haiducĭ Szilagyi şi Ladanyi, îl atacaŭ prin surprindere în trăsura sa de argint şi aruncaŭ în gârla din suburbie cadavrul nenorocituluĭ tînĕr.(1)

La Braşov, Saşiĭ primiră cu demonstraţiunĭ de bucurie acéstă scire sângerósă. Tunurile fură slobodite. Copiĭ în haine albe străbătură oraşul în sunetele clopotelor şi cântecelor pentru a mulţămì luĭ Dumneḑeŭ, care încheiase ḑilele «tiranuluĭ».

În curînd oraşul vĕḑù întorsul biruitorilor. După ce Bethlen fu instalat, Domniĭ românĭ jurară o ligă cu dînsul: «Să fie de acum înainte ca fraţiĭ şi să nu se lase unul pe altul până la mórte». Tomşa se îngrijì însă să anunţe şi pe Imperialĭ că el, «ca un om bĕtrân, e gata a slujì pe creştinĭ», împreună cu Bethlen, dacă se póte, iar, dacă nu, împotriva acestuia. (2) Apoĭ Ştefan-Vodă şi Radu-Vodă se coborîră spre ţéra Bârseĭ.

La 3 Novembre, Munteniĭ se găsiaŭ aicĭ, împreună cu Paşa. La 5 sosiaŭ ostaşiĭ din Moldova. Ceĭ doĭ Domnĭ ascultaŭ la 15 leturghia în biserica românéscă din Şcheiŭ. La 16, Radu mergeà la masă la vecinul sĕŭ, care, scim acésta de aiurea, dorià să-l vadă înlocuit prin Radu Şerban. Amîndoĭ Voevoḑiĭ primiră pe Tătarĭ şi cumpĕrară de la dînşiĭ pradă creştinéscă eftină. Radu trecù munţiĭ prin Bran, iar Ştefan pe la Bistriţa.

Iată extrase din socotelile vilicale: (3)

(Decembre 1612. Cheltuelĭ cu «Tătariĭ» şi «Turcul».) [31.] Hannes Hermanstäder mitt Brieffen in die Türwist czum Wayda geschicket . . . Eodem die dem Pototzcky sein Deputat auff 8 Tage.

(Ianuarie 1613. Cheltuelĭ cu «Turcul» şi «Tătariĭ.» — 12. Se trimete înain-

(1) Trauschenfels, *l. c.*, p. 40; Kemény, *l. c.*, I, p. 269—70; *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 274; Kraus, *l. c.*, p. 43; *Chronik des Paul Sutoris*, în *Quellen der Stadt Kronstadt*, IV, p. 33—6; Hurmuzaki, IV[1], p. 515 şi urm.

(2) Cf. Trauschenfels, p. 297 şi Hurmuzaki, IV[1], p. 540.

(3) O chronică în Trauschenfels (*l. c.*, p. 277) vorbesce de solia luĭ «N. Leon, hardo» trimes de Radu-Vodă la Báthory în Aprilie 1613.—Scrisorĭ ale luĭ Alì-Paşa în *Uricariul*, IX, p. 435 şi urm.

tea luĭ Hans Benckner, care vine de la Pórtă, prin Tîrgovişte.— 19. Scrisorĭ în Muntenia «czum Wayda».—20. Sosirea luĭ Abdi-Aga pentru a împăcà oraşul cu Báthory Gábor.) 20 Januarii ... Item kamen mit dem Abdi Agga 400 Drabanten aus der Wallachey, so ihm das Geleidt bis hieher gaben...— 21 Januarii ... Dem Capitan Ballan, so mit dem Abdi Agga kommen; war auff den gantzen Tag. (22. Postelnic de la «Wayda auss der Wallachey. Plată unuĭ sol întors de acolo. — 24. Dar de «Kerveth» luĭ Abdi.) 24 Januarii ... Eodem kompt ein Postelnick vom Radulli Wayda, mit Namen Dimma.

(23 Februar. Darurĭ la plecare luĭ Mehemed-beg, Ahmed Céuş, Rustembeg, «dem Musste», luĭ Hussein-beg, luĭ Hassan şi Mehemed, etc. — Alte darurĭ lor la 24 şi la 25; iar, pentru Abdi-Aga, a căruia suită o formaŭ aceştia, şi pentru dilele următóre.)

1 Martii... Eodem kompt ein Postelnick mit Namen Dima. (Pomenit şi la 2. — 15. Dar Postelniculuĭ Stan. — La 24, «Popa Baylle», trimes în Muntenia. — La 28, trimes acolo Delì-Mustafà.)

(4 Aprilie. Postelnic de la Radu-Vodă.—17. Turc trimes în Muntenia.—18. Doĭ Postelnicĭ veniţĭ din acea ţéră cu «Turciĭ». — De la 19 înainte, cheltuelĭ cu «Begzade», care aduce scrisorĭ de la Pórtă.— La 24, un Turc aduce din Muntenia lucrurĭ luĭ Abdì-Aga.) 25 April. Wird ein Chercketz und der Mihali Deack sampt dem Labor in die Wallachey geschickt, bey dem Misserli Mehemet Agga, so in der Hermanstadt war gewesen. (La 26, trimetere de Turcĭ în Muntenia. — 27. Darurĭ luĭ Mehmed-Aga şi altor Turcĭ.)

(7 Maiŭ. Dar luĭ «Mihali Deack» pentru opt dile petrecute în Muntenia.)

1 Junii ... Des Wister Panna seiner Tochter. (5. Darurĭ Turcilor şi luĭ Báthory. — 6. Darurĭ Turcilor. — 9. Dar luĭ «Ferrii Aga», céuş care revine de la Bethlen Gábor.— La 27, dar luĭ «Sombathelli Martton, Diack», întors din Muntenia.)

(9 Iulie. Mihály Deack trimes în Muntenia.—16. Sosirea luĭ Hussein Céuş. — 22. Sol trimes în Muntenia.) 27 Julii. Kompt ein Bojehr Möldner, Ztaverno Georgi. (28. Sol în Muntenia.)

(8 August. Alt sol acolo.) 9 Augusty. Wärden Bonihai Andreass unnd Mihali Deack in Bleschlandt geschicket, bey den Magiar Ogli Bassa mit Brieffen...— 12 Augusti... Weil der Bassa sampt dem Kriegswesen kommen solt. (16 şi 19. Menţiunea tabereĭ din Secuime.) 21 Augusti ... Diesen Tag wardt der Christopff Greissing bey den Bassa in Bleschlandt geschicket. (Întors Deak Mihály.) Disen Tag kommen Tattern und Turcken sampt des Radulli Wayda Volck in die Vorstadt ... Schicket ich den Hauptleutten auff Befehl Nahrung ... — 22 Augusti. Dem Kriegsvolck schicket ich in die Alt Stadt. (Ultime cheltuelĭ cu eĭ la 24 — 6.) 26 Augusti ... Diesen Tag verreiset Herr Hanns Benckner und Herr Andreas Heigiesch in die Wallachey bey den Magiarogly Bassa ... — 27 Augusti Gab ich einem Curtaner, so Brieff vom Bassa bracht. (Trimete la Sighişóra cu scrisorile Paşeĭ.) 31 Augusti. Verreisen die Fürweisen Herrn Johannes Benckner unndt Christel Kirschner gegen

den Bassa; gab ich den Weisen Herrn mitt dem Bassa unnd Wayda in Nahrung und Trincken wegen zu verehren...

4 Septembris. Wurden die Fürweisen Herrn Johannes Greissing und Herr Georg Schram, Greger Rummer und Endress Stintzell bey den Bassa geschicket; wardt dem Bassa unnd Wayda unnd etlichen andern Turcken von der Stadt Geschenck geschicket. Dem Bassa ein Waschbecken sampt der Giesskan... Mer dem Radulli Wayda ein Becher von der junger H. Lucas Hirschnerin; wiegt 4 M., prae f. 70 — ·|· (Fiuluĭ Paşeĭ, chehaieĭ şi luĭ «Ichtar Chautz». Sosesce Chehaia.) Schicket ich auff Befehl dem Klutzer Nickullacky eine Ehrung... Schickt ich des Radulli Wayda sein Grossen Postelnick Bernhardo Ehrung... — 5 Septembris... Schicket auff Befehl des Radulli Wayda seinem Bruder ein Ehrung... — 6 Septembris... Eodem gab ich dem Weisen Herrn Hanns Benckner 20 Ducatten, so er dem Bernhardo czahlet hatt... — 7 Septembris... Eodem kompt der Bassa unnd Raduli Wayda mit vielem Gesindt in des Cyrilli Greissing seinen Gartten; liess ich ihnen ein Frümahl zurichten. (Darurĭ fiuluĭ Paşeĭ.—11. Darurĭ Turcilor.—12. Darurĭ în tabără.) 12 Septembris... Schicket ich auff Befehl den zwei wallachischen Weden in den Tabor Ehrung... Schicket einem Moldner Bujeren auff Befehl Ehrung... — 13 Septembris... Schicket ich dem Mickloss Deack, des Moldner Wayda seinen Secretario... Eodem dem Wister Boüll, sampt etlichen andern Bujeren aus der Moldaw... Auff den Abendt dem Wisster Boull. — 14 Septembris. Schicket ich auff Befehl dem Moldner Wayda 43 Achtel Meth von der Toby Fleischerin, czu d. 12, 4 Hennen, d. 74, Semel, f. 3, 3 Kuchen vom Forradt... Mer, dem Radulli Wayda (analog. Paşeĭ, o blană de samur.) 15 Septembris... Etliche Moldner Bujeren... — 25 Septembris. Kam ein Chautz sampt Delli Mustaffa von dem Zkender Bassa... Eodem kompt der gross Merzza unnd Hauptman Delliman sampt vielem Gesindt (26. Dar luĭ Deliman. Ceasornic fiuluĭ Paşeĭ şi luĭ Şahim.) 30 September. Kamen Moldner mitt 20 Rossen, so dem Moldner Wayda nachreiseten mitt Brieffen. (Li se dă un călăuz.)

(8 Octobre. Trimes «Poppa Bayelle» la Tîrgovişte.) 10 Octobris. Kompt ein Chautz aus dem Tabor mit vielem Gesindt, Moldnern und Bleschlendern...— 12 Octobris... Es kamen diesen Tage etliche Moldner, so von den Raubern auff dem Waldt fray waren worden. (20. Postelnic «aus der Wallachey».) 21 dito. Schicket der Fürweise Herr Richter einen Wallachen in den Roden Baum gegen einem Turcken so von der Port kam, mit etlichen Bujeren... — 22 dito. Kommen zwei Chautz aus dem Tabor, einer des Zkender Bassa Chautz, der ander des Magiar Ogly, mit vielem Bleschem Gesindell, Moldner und Bleschlender; reisen auff die Portt. (Pentru primirea Turculuĭ venit de la Pórtă.) 23 dito... Ward Mihali Deack unnd Talposs Martton mit etlich Moldnern Abgesandten durch Zeckelland geschicket bis gegen dem Leleck ...—24 Octobris. Kamen etliche Turcken unnd ein Moldner Bojer von der Port, sampt dem Klucher Mihaliak unndt dem Wisster Wassili, mit vielem Gesindt. (Şi la 23 menţionaţĭ: sunt petrecuţĭ până la Sighi-

şóra.) 28 Octobris. Kompt abermal ein Postelnick sampt ettlichen Turcken mit 28 Personen. (Menţionat şi la 29.)

1 Novembris... Mer es ward ein Wallach mitt einem Brieff gegen Rosenaw geschicket, das sie sich in Acht solten nemen, des Kriegsvolcks halben. (Dar Paşeĭ.) 2 Novembris. Schicket dem Magier Ogli auff Befehl unnd dem Radulli Wayda in der Tabor bey Rosenaw. (Domnuluĭ i se dă vin.) Ward ein Wallach den Bassa mit Brieff nachgeschicket bis in den Roden Baum, der Tatter halben, weil sie ihm nach wolten. (3. Darurĭ Paşeĭ, «bey Rosennaw».) 4 Novembris. Kompt der Hauptman Delliman unndt Postelnik Cholpan, des Moldner Wayda seiner furnemer Bujeren. (Menţiune şi la 5. — 5-6. Martin Gerendy trimes la Pórtă, cu Turcĭ.)

6 Decembris ... Diesen Tag wardt ein Wallach dem Magjar Ogli Bassa nach geschicket mit Brieff, in welchen ihm czu wissen gethan ward, das der Tyran Bathori Gabor czu Wardein umbkommen war ... Dem Moldner Bujeren ein Frumahl geben ... Eodem schicket ich dem Moldner Wayda: (vin şi pâne.) Eodem kommen zwei des Königs Richters von Reppes Diener; brachten die fröliche Zeittung das der Landtverderber Bathori Gabor zu Wardein umb sein Leben kommen were. (8 Novembre *[sic]*. Gerendy e condus la Tîrgovişte.) 8 Novembris ... Czahlet ich dem Fuhrman von vier Rossen, so den Weisen Herrn Michael Forgatsch biss in den Bretz gefuhret hatt, bey den Moldner Wayda ... Czahlet ich dem Christopff Greissing, so er vormals neun Tag in der Wallachey war gewesen, bey dem Magiar Ogly Bassa ... — 9 und 10 Novembris. Gab ich auff Befehl den 90 Blesch Drabanten, so mit den Weisen Herrn kamen [Andreas Hegyes und Simon Loy?] (19 Novembre *[sic]*. Focurĭ de bucurie pentru mórtea luĭ Báthory şi alegerea unuĭ noŭ Principe.— 14 Novembre *[sic]*. Unuĭ sol care stase şépte ḑile în Muntenia şi dusese pe Paşă până la «Roden Baum». — 19 Decembre. Postelnic din Muntenia.)

1614.

În 1614, cronicele braşovene pomenesc, la 9 Ianuarie, sosirea Turcilor carĭ aduceaŭ stégul de domnie nouluĭ Principe, «Ţiganul de Bethlen», cum îl numiaŭ partisaniĭ luĭ Báthory. (1) La 4—7 Aprilie, Bethlen petrecù în Braşov cu familia sa. (2) La 27 Iulie, Forgách fu expediat la Radu-Vodă Michnea, «din pricina luĭ Skender-Paşa», şi el laudă, în notiţele sale, primirea ce i se făcù. (3)

(1) Nösner, în Trauschenfels, *l. c.*, p. 78 şi în *Quellen, l. c.*, p. 173; Forgách, *l. c.*, p. 47. — Asupra luĭ Boer, menţionat în socotelĭ, v. Trauschenfels, p. 301.

(2) Nösner, *l. c.*

(3) Forgách, *l. c.*

(21 Decembre 1613. Postelnic de la Radu-Vodă.) 24 Decembris. Kompt ein Moldner Legat; reist zue Fürstlichen Gnaden. (Menţionat şi la 25—30. Menţionat Gerendy, Trimes la Pórtă.)

2 Januarii . . . Kompt der Moldner Legatt von Fürstlichen Gnaden zuruk. (8. Eşire înaintea capigiuluĭ, ce aduce stégul de domnie. — 9. Sosesce Turcul, prin Muntenia, unde e complimentat de Iacob Gyres. — 25. Dar unuĭ sol moldovén.) 28 Januarii . . . Diesen Tag khompt der Chereny Farkas auss der Moldau mit 12 Dieneren. (Întors capigiul. — 31. Postelnic din Moldova.)

(20 Februarie. Scire că Sibiiul a fost restituit Saşilor.)

(6 Martie. Postelnic din Muntenia. — 30. Boer muntén sosit.)

(11 Aprilie. Postelnic cu scrisorĭ din Muntenia.—12. Mehemed-Aga condus spre Tîrgovişte. Dar luĭ Skender-Paşa. — 15. Aga e condus până la Rusciuc.) 19 dito. Kompt der Boër Peter auss der Walachei. (20. Postelnic din acéstă ţéră.) 20 April. Liess den Boër Peter mit 2 Rossen khen Czeiden führen.

(24. Ibrahim Céuş venit de la Pórtă.— 25. Menţiunea sa şi a Postelniculuĭ cu care venise.)

(17 Maiŭ. Hussein Céuş condus la Tîrgovişte. — 29. Sol la Domnul muntén cu scrisorĭ.)

(21 Iulie. Sol în Muntenia «zum Wayda». — 26. Altul.)

1 Augusti . . . Eodem ward der Weise Herr Joannes Benkner und Marten Heldner auf Türtschburg dem Zkender Passa entkhegen geschikt . . . Eodem warden Herr Climen khegen Rosenaw geschikt dem Zkender Passa entkhegen . . . Schikt dem Boër Peter . . . Dem Capitan . . .— 2 Augusti . . . Zalt ich auf Bevhel 10 Drabanten khen Rosenaw, weil der Zkender Passa hin khommen solt . . . — 3 dito. Kompt der Zkender Passa undt Mehemet Aga, sampt dem Erdely Istvan, Bethlen Istvan, Kemeny Boldisar, mit villem Volk von der Portt; ist auff diss Gest ihn 3 Tag aufgangen, wie volgt: (Darurĭ Paşeĭ şi «seinen 2 Sönen», luĭ Mehemed. Aga, luĭ Tatar Celebì.) 10 dito. Zalt den Altstetteren von 12 Rossen, weil sie des Zkender Passa sein Lastwegen biss khen Reppes geführt haben. (23. La doĭ Secuĭ veniţĭ din Moldova cu scrisorĭ ale Domnuluĭ.)

(9 Septembre. Sol la Tîrgovişte, cu scrisorĭ.)

(14 Octobre. Altul. — 22. «Boër Peter» menţionat.) 24 dito. Khompt auss Valachei des Vayda Komarnik und ein Postelnik. (Darurĭ lor la 25—6.)

1615.

Anul 1615 n'are importanţă pentru istoria relaţiunilor dintre Braşov şi Ţéra-Românéscă. În oraşul săsesc de la graniţă sosesc însă importante scirĭ din Moldova. Se află întâiŭ de marele măcel poruncit de Ştefan Tomşa la 20 saŭ 29 Septembre 1615, apoĭ de fuga boerilor scăpaţĭ cu viéţă; în sfîrşit (1 Decembre), de intrarea în ţéră a Dómneĭ

luĭ Ieremia-Vodă, cu fiul sĕŭ Alexandruţ, sprijinit de armele Principilor Korecki şi Vişnievţchi (Wisznowiecki). La 16 saŭ 20 Novembre s'ar fi dat, după aceste cronice, lupta care făcŭ pe Tomşa să fugă la Focşanĭ şi apoĭ la Brăila. Unul dintre luptătorĭ, un Ospitalier elveţian, o fixéză de la 21 séra şi până la 22. (1) Bethlen Gabor, asigură acelaşĭ Elveţian, ţineà cu Alexandru-Vodă, pe când Radu Michnea, omul Turcilor, ajutà, firesce, pe Ştefan. Cronicele braşovene nu maĭ cunosc nimic asupra luptelor de avant-posturĭ, la Tecuciŭ şi Bîrlad, carĭ mântuiră anul. (2)

(27 Decembre 1614. Ibrahim Céuş trimes la Tîrgovişte.)

(22 Ianuarie. Postelnic din Muntenia.)

2 Februarii. Kumpt Vegh Mihali, mit Fürstlichen Gnaden Briffen ihn die Valachey reisendt. (Şi la 3 menţionat.) [3.] Nach Mittag lies ihn nach Rosenau führen ... Schikt mit ihm den Andras Deak auff Fürstlichen Gnaden Bevhel biss ihn die Tervest, Ihrer Fürstlichen Gnaden alda ettvas einzuekauffen. (8. Sol la Tîrgovişte.) Eodem [8] kumpt Végh Mihaly undt Andras Deak aus der Valachey ...—12 Februarii ... Eodem kompt ein Bottschafft aus der Valachey auff die Hochczeit bey Fürstlichen Gnaden, mit 15 Personen undt 25 Rossen. (Darurĭ şi la 13. Nunta se face la Făgăraş.) 16 dito. Kummen 2 Poztelnik von Fürstlichen Gnaden zuruk, so ein Futter dahin geführet hatten, selb 4 Personen ... Eodem auf Fürstlichen Gnaden Mandat gab disen ein Geleit bis ihn den Rotten Baum ... Eodem zu Abendts kumpt ein moldauische Bottschafft zur Hochczeit noch Fograsch zu Fürstlichen Gnaden mit 15 Perschonen, 17 Rossen. (Şi la 17. — 18. Solĭ braşovenĭ întorşĭ de la nuntă.) 23 dito ... Eodem kumpt die moldauische Bottschafft widerumb zuruk von Fograsch. (Menţionată şi la 24—25. Dusă la Tartlen. — 24. Postelnic muntén cu scrisorĭ.)

(17 Martie. Altul cu scrisorĭ de la Pórtă către Principe. — 28. Postelnic cu scrisorĭ către Principe.) 29 Martii ... Kummen abermal ihrer 2 Postelnik aus der Moldau. (31. Postelnic muntén întors de la Alba-Iulia.)

27 Aprilis. Kompt Mihaly Deak, des Vayda Schreiber aus Valachey...

(1 Maiŭ. Tătarĭ merg spre Alba-Iulia.—2. Sol întors din Muntenia cu scrisorĭ de la Pórtă.—7. Sol întors din Muntenia.—30. Postelnic din Muntenia.)

(12 Iunie. Altul. — 17. Solĭ la «Turtschfest». — 24. Postelnic din Muntenia «vom Raduly Vayda».)

---

(1) *Urbs* pare a fi Iaşĭ, lângă care s'ar fi dat decĭ lupta. Dar *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum* vorbesce de Sucéva. V. nota următóre.

(2) Cf. Trauschenfels, *l. c.*, p. 264; p. 317; *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 280—1; Paulus Sutor, *l. c.*, p. 38. Cf. scrisórea pomenită, în Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 52—5; cf. *ibid.*, p. 188—90 şi, maĭ sus, acest volum din *Anale*, p. 41 şi notele 1, 2.

(13 Iulie. Alt sol.)

Adì, den 1 Augusti ... Eodem, me administrante, kompt die Petter Vaydane aus der Valachei ... Eodem kumpt ein Boër aus der Moldau, selber 15 Personen, Willens zu Ihrer Fürstlichen Gnaden. (Voevodésa, vĕduva luĭ Cercel, de sigur, primesce darurĭ de peste 25 de florinĭ.—2. Boeruluĭ moldovén darurĭ.) 3 dito. Gab unther diese Moldauer 3 Post Ross ... — 5 dito. Lies die Petter Vaydane mit 4 Perschonen beleiten ... Schikt auch den Talpas Marton mit ihr ... — 22 dito ... Eodem kompt der valachische Doctor mit Fürstlichen Gnaden Salvo-conducto *(sic)* ... — 23 dito. Dem Doctori. (Menţionat până la 26.) 30 dito ... — Schikt dem Vladika.

(13 Septembre. Postelnic din Muntenia cu scrisorĭ către Jude. — 30. Sol în Moldova cu scrisorĭ «an den Vayda».)

5 dito [Octobris] ... Kompt ein Postelnik vom Vayvoda mit Briffen ... — 24 Octobris ... Kompt Boër Peter, von Fürstlichen Gnaden reisend ihn die Valachei. (27. Postelnic de la Radu-Vodă. — 26-7. Boër dus la Râşnov. — 28. Sosirea unuĭ Turc.)

2 Novembris. Kumpt Huzar Istvan, von Fürstlichen Gnaden verreisend ihn die Valachei ... — 4 Novembris. Eodem verschikt den Boghdan auff Fürstlichen Gnaden Bevhel ihn die Moldaw czum Vayda ... — 7 Novembris .. Schikt dem Vladika. (Darurĭ şi la 12.) 19 Novembris ... Eodem kompt Huzar Istvan widerumb zuruk aus dem Landt ... — 23 Novembris. Kumpt Angialossi Mihali von Fürstlichen Gnaden mitt Briffen, mitt 4 Personen und 4 Rossen; gebietend Fürstliche Gnade das ich als baldt bei dem Vayda ihns Landt verreysen solt ... — 27 Novembris ... Den Abend verreiseten wir ihn die Walachei. (Cu şese caĭ, până la Râşnov. — Îndată capugiŭ de la Pórtă.)

11 Decembris ... Schikt abermal den Andras Deak mitt des H. Honnis Briffen aus der Valachei Fürstlichen Gnaden zue ... — 23 Decembris. Kommen wir undt Angialossi Mihali aus der Valachei zuruk; bringen Fürstlichen Gnade 3 Leidtros, sampt andern der Postelnik Rossen 4, undt 4 Personen ... Dem Angialossi Mihali sampt 4 Personen ... Dem Poztelnik. (Menţionat şi la 24; Angialossi plécă la Czaiden.) Eodem kumpt ein Boër vom Alexander Vayda sampt ettligen Personen. (Provisiunĭ.) 25 Decembris. Gab abermal dem Postelniken so bei Fürstlichen Gnaden Rossen waren... Eodem des Alexander Vaydae Boeren... Ittem verschik der Herr Richter den Giros Jakab bei Fürstlichen Gnaden ausszuforschen ob man diese Boëren zum Raduli Vayda ins Land lassen solt ... — 26 Decembris ... Dem Poztelnikhen ... Des Alexander Vaydae Boeren ... Diesen Abendt verreiset ich bey Fürstlichen Gnaden mit diesen Postelniken ... Auff dem Abend, des Alexandri Vaydas Boeren ... — 28 Decembris. Kommen 2 Boëren mit 10 Personen, vom Stephano Vayda, reisen bei Fürstlichen Gnaden ... — 29 Decembris. Dem Moldner Legaten ... Eodem schikt den Kozma Jakab mitt dem Moldner Legaten nach Weissemburg, bei Fürstlichen Gnaden ... — 30 Decembris. Kumpt ein Poztelnik vom Raduli Vayda ...

1616.

Luptele din Moldova ocupă şi în acest an în rîndul întâiŭ atenţiunea vecinilor. La 1 Ianuarie 1616, Ştefan-Vodă şi Dómna sa eraŭ la Brăila, Alexandru-Vodă, cu mama sa şi Principele Wisznowiecki, în scaun la Iaşĭ, iar Korecki, cu o parte din trupe, păzià, ciocnindu-se vecĭnic cu duşmaniĭ, marginea de jos a ţěriĭ. Elveţianul Alexandru vorbesce de o luptă la Bîrlad, în ḑiua de 24 Ianuarie, de mişcările de trupe polone carĭ urmară. Póte la 29, Wisznowiecki murì de o bólă de gât, lăsând ast-fel tótă rěspunderea rudeĭ sale Korecki.

Încă în érnă, Ştefan Tomşa şi Radu Michnea organiséză o expediţiune pentru a redobândì Moldova. La 12 Februarie Poloniĭ sunt scoşĭ din ţéră şi Tomşa taie 400 de boerĭ, compromişĭ saŭ bănuiţĭ. Bethlen, Principele Ardéluluĭ, căruia i se ceruse de Turcĭ participarea la expediţiune, sosesce în Braşov la 22 Februarie, venind de la Zeyden. Trupele sale sunt aşezate în cuartire până la sfîrşitul luniĭ. El părăsesce oraşul pentru a se duce, iarăşĭ încet, în Secuime şi în Ciuc. Întors la 5 Martie, când Ştefan păreà definitiv stabilit pe tronul sěŭ pătat cu sânge, el ese din Braşov spre Făgăraş la 8.

În Aprilie însă revin Poloniĭ, şi înaintea acestor prigonitorĭ neobosiţĭ Tomşa fuge din noŭ, dând foc Iaşilor. Cu 3.000 de ómenĭ Korecki ajunge la Buzěŭ pe la jumătatea luniĭ, cătând a surprinde pe ceĭ doĭ Domnĭ aliaţĭ. La 28, năvălitoriĭ se întorc iarăşĭ în Moldova. Ajutóre se cer din noŭ luĭ Bethlen, atuncĭ la Dieta din Alba-Iulia, dar el pretextă frica unuĭ atac din partea luĭ Gheorghe Homonnai şi a luĭ Radu Şerban şi rěmase. Însă câte-va sute de haiducĭ, sub Török István, trecură în Maiŭ pe la Turnu-Roşu în Muntenia, unde, la Tîrgovişte, Skender-Paşa organisà o nouă expediţiune în Moldova.

Acésta plecă în Iulie abià, la 20 ale luniĭ. Poloniĭ se retraseră, închiḑêndu-se în urmă într'o tabără de care. Skender se făcù a negocià cu dînşiĭ pentru recunóscerea tîněruluĭ Alexandru, apoĭ, într'o nópte, la 2 August, el năvălì asupra tabereĭ, distruse pe soldaţĭ şi prinse pe toţĭ şefiĭ şi întréga familie a luĭ Ieremia. Prinşiĭ fură expediaţĭ la Constantinopole, iar, Ştefan părêndu-se luĭ Skender periculos de impopular, Radu Michnea fu instalat Domn al Moldoveĭ.

Turciĭ din óste numiră în scaunul vacant din Tîrgovişte pe Gavrilaş, fiul luĭ Simion-Vodă. Dar ceĭ din Constantinopole expediară pe un necunoscut, Alexandru Iliaş, un nepot de fiŭ al luĭ Alexandru-Vodă Lăpuşnénu. Gavrilaş se resemnă la înlocuirea sa aşà de repede

şi, bucuros că nu i s'a tăiat nasul, cum dorià rivalul sĕŭ, plecă la Constantinopole să aştepte ḑile maĭ bune. La 22 Septembre, scrie o cronică braşovénă, Alexandru luà scaunul sĕŭ în primire. (1)

... 8 Januarii. Kommen des Stephan Vaydae Legatten zuruk ... — 9 Januarii. Des Stephen Vaydae Legatis zum Frümal ... — 18 Januarii. Kommen des Stephan Vayda sein Gesanten vom Vornik Sayne, undt Ibrahim Bassae fürnehmer Diener ... — 19 Januarii. Verschikt mitt diesem Gesindl den Gyres Jakab bei den Fürsten ... Verblieben von disen 2 Personen, von den Tirkhen und Boëren mitt 5 Rossen ... — 29 dito ... Dem Turken und Boëren Diener ... — 30 Januarii. Kommen des Stepheni Vayda und Ibrahim Passa Diener und Boëren zuruk ... — 31 Januarii ... Kumpt ... von Fürstlichen Gnaden der Siko Mihali, bei den Stephan Vayda verreisendt; gab ihm, selb 4 Personen ... Item kommen abermal Türken und Boeren, vom Stephan Vayda aus der Moldau zu Fürstlichen Gnaden reisend ... Liess diese Gesantten mit 6 Rossen nach Czaiden führen ...

15 Februarii ... Dises Tages kompt ein Gesandtter vom Alexander Vayda, Postelnik Dumitru, selb 5 Personen undt Rossen ... — Eodem kumpt der Swkeo Mihali widerumb zuruk aus Valachei ... Item dem Postelnik Dumitru ... 16 Februarii. Lies diesen Postelnik mit 4 Rossen khen Rosenau führen ... Item auf Befehl gab ihm den Miklos zum Geleidt bis ihn die Terwist ... Abermal ein kurcze Verczeichnung was von dem 21 Februarii bis auf den 4 Martii, Fürstlichen Gnaden Zukunfft, auf die tirkische Gesandten, des Alexander Vayda Legaten ... — 28 Februarii ... Eodem kompt ein Nösner Diener aus der Moldau.

(7 Martie. Daruri luĭ Bethlen Gábor.) [7 Martii.] 2 schön perschianisch Tepig: den Herrn Teökeöli einen, dem Marco Vayda den andren verehrt ... — 10 dito ... Eodem kompt ein Postelnik vom Raduli Vayda mit Priff ... — 18 dito ... Kumpt ein Postelnik vom Raduli Vayda wegen der Schisseln, mit 4 Ros und 4 Perschonen. (Menţionat până la 21: daruri.) 31 dito ... Kommen den Abend andere Gesandten vom Raduli Wayda; reisten zu Fürstlichen Gnaden ...

(Aceiaşĭ la 1-iŭ Aprilie.) 1 April ... Kompt abermal des Raduli Vayda Postelnik wegen der Schisseln ... — 5 Aprilis. Kommen abermal des Tomscha Waydae Gesandten eillens zu Fürstlichen Gnaden und Fürstliche Gnade ihns Lager zu ruffen, selb 8 Perschonen und Rossen ... Eodem lies diese Gsandten khen Czeyden führen. (9. Postelnic de la Radu-Vodă.) 9 April ...

(1) Cf. Trauschenfels, *l. c.*, p. 264—5, 320—2; Paul Sutor, *l. c.*, p. 38; *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 281—5; Tartler, în *Quellen*, *l. c.*, p. 67; Nösner, ed. din *Quellen*, p. 173; *Acte şi fragmente*, I, *l. c.* şi p. 190—1; Hurmuzaki-Bogdan, II, întreg acest an; Papiu, I, p. 339—41. Şi în August stă Bethlen opt ḑile la Braşov (*Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 285). Cf. Baret (în Papiu, II), isvor care ar trebuì clarificat într'o ediţiune critică. —O scrisóre din 23 Nov. a luĭ Radu în *Tört. Tar*, 1879, p. 237—8.

Mer kompt Kornis Janos, so ihn der Moldau gefangen gewesen. (Venise cu un «Nösner Diener».) 13 April... Eodem kommen des Tomscha Vayda Gesandten zuruk von Weissemburg...—16 dito... Eodem kommen abermal Gesandten vom Thomscha Vayda sampt ettlichen Tirken vom Ibraim Passa; gab auff Bevhl, auf 21 Perschonen... Nachmittag verreisen diese Gesandten. Schikt mit ihnnen den Bonihai Andras... Lies sie mit 12 Rossen bis khen Czeiden führen... — 20 dito... Verschikt Herrn Ioannes Drautt Gergen den Koch mit einem iungen Pursch, so von den Polaken aus der Moldau entkommen, khen Weissenburg. (30. Postelnic de la Radu-Vodă, cu scrisorĭ.)

2 May... Eodem kommen Fürstlichen Gnaden ettlich Diener sampt ettlichen Tirken aus der Moldau, vom Ibrahim Passa... — 3 May. Abermal den Tirken... Zu Mittag lies diese bis kehn Czeiden führen. (14 şi 21. Cheltuelĭ cu trabanţiĭ. — 21. Sosirea de la Pórtă a luĭ Ibrahim Céuş. Trabanţĭ trimeşĭ «gegen der Lippa».) Mer kompt ein Buer aus der Molda, Georgi Bassitt; reiset zu Fürstlichen Gnaden in einer Legation, mitt vielem Gesinndt — [21 Maii]... Schicket den Anndras Deak mitt den Moldner Legaten, zu beleitten gegen Fogarasch... Eodem kommen 2 Postelnik vom Raduli Wayda... — 22 May... Kompt der Napoli Petter auss der Moldau; Napoli reiset füruber, kommen etliche Bueren mitt ihm... — 25 May. Schicket den Steffen Mautnercknecht mit Ihr Fürstlichen Gnaden Prieff in die Wallachey zum Raduli Waida... — 26 Mai. Kommen auss der Moldaw Nadebajcko unndt andere 28 Bueren mitt vielem Gesinndt... — 24 May. Den Moldnern zum Früemahl... Schicket den Nagi Mihali mitt diesen Moldner Legaten biss gegen Deva... Item dem Mollner Georg zalt von 6 Rossen, so die Moldner Legation uber Waldt füretten bis gegen Schart...

2 Juni. Kompt Georgi Bassota, ein Moldner Legat, von Fürstlichen Gnaden, sampt 16 Personen zurueck... — 3 Junii... Den Moldner Bueren... — 10 Juni... Kompt ein Post auss der Moldaw; reiset zur Fürstlichen Gnaden... — 15 Juni... Kommen 2 Personen vom Raduli Waida; reissen zu Fürstlichen Gnaden. (Altul la 24.) 27 Juni... Kompt ein Moldner Post von Fürstlichen Gnaden...— 29 Juni... Kompt der Nagi Menihart; soll mitt dem Herrn Cantzler in die Wallachey... Item schicket ein Wallachen mit Prieff vom Cantzler in die Terwist bey den Sckender Bascha...—30 Junii... Kommen zu Abendt Herr Cantzler unnd Cornisch Ferentz mit vielen Gesinnt...— 31 (*sic!*) Junii. Dem Herrn Canctzler, Cornisch, Nagi Menihart unndt auff die ander Herbergen. (Cancelarul pomenit şi la 1-iŭ Iulie.)

1 Julii... Brott so dem Cantzler ist auff die Strass geben... — 8 Julii... Zalt von 8 Postrossen, so dem Cantzler gebenn seindt biss in den Woinest ... Zalt den Belgern von 3 Rossen, so der Cantzler biss in die Terwisch hatt genommen... — 10 Julii. Auff Fürstlichen Gnaden Begehren schicket ich die Drabanndten kegen Clausemburg. (11. Cerere de provisiunĭ «dem Tabor nach».) 11 Julii... Kompt der Herr Cantzler unndt Cornis Ferentz mitt

vielem Gesinndt aus der Wallachey ... — 12 Julii. Schicket ich den Nagi Mihali mit einem Türken, so vom Sckenderi Bascha kommen war, gegen Fogarasch ... — 14 Julii. Kommen 2 Kattner von Fürstlichen Gnaden; reisetten in die Wallachey zum Wayda mitt Prieffn ... — 15 Julii ... Schicket ich auff Begehren des Herrn Cantzlers den Giress Giackab bey den Nagi Menihart mitt Zehrung, das er in die Molden solt ... — 26 Julii. Kompt Fürstlichen Gnaden Post, reiset in die Moldaw bey den Szckenderi Bassa ... Den andern Tag, schicket auff Fürstlichen Gnaden Befehl den Nagi Mihali diesem Post bey den Sckennderi Bassa ... — 31 Julii ... Als der Herr Cantzler in die Wallachey reiset, von Fürstlichen Gnaden in einer Legation geschicket ...

(5 August şi următórele. Cheltuelĭ cu trabanţiĭ.) 9 Augusti ... Den Rap Mihali mit der Drabanndten Kleidung in Szekellandt geschickt bis (*sic*) Fürstlichen Gnaden ... — 12 Augusti. Wiert der Nagi Mihali mitt den 10 Kapuczien in die Terwist geschickt. (14 August. Vin şése-ḑecĭ de trabanţĭ de la Alba-Iulia.) 20 Augusti ... Item kommet der Herr Canczler unndt Kemeni Boldisar, Redey Pall auss der Moldau. (La 5 August, Redey şi cancelarul eraŭ la Braşov.)

(19 şi 21 Septembre. Postelnic din Muntenia. — 21. Sol de la Jude în acéstă ţară «di Wägen unndt Koffen noch».)

1 Novembris. Dem Postelnick Bogdan ... — 20 Novembris. Khommet ein Postelnick, selbt 5 Pe[r]sonnen ... — 10 (*sic*) Novembris ... Item kommet Buer Petter von Fürstlichen Gnaden; verreiset ins Bläsche Lanndt ...

11 Decembris ... Item kompt ein Postelnick, selbt 3, auss der Molden. (Darurĭ luĭ şi la 12.) 13 Decembris. Dem Postelnick Gabrilli ... — 14 Decembris ... Dem Postelnick Gabril ...

1617.

În 1617 avem întâia ciocnire făţişă între Turcĭ şi Polonĭ după întîlnirea luĭ Zamoyski cu Turciĭ şi Tătariĭ în şesul Ţuţoreĭ. Afacerile moldovene, amestecul neîncetat al Polonilor în acéstă ţéră, ca şi prădăciunile Cazacilor, o provocase.

Expediţiunea de rĕsbunare fu comandată de stăpânul hotaruluĭ de nord al Imperiuluĭ Otoman, Paşa Skender saŭ Iskender, un făcĕtor şi rĕsturnător de Domnĭ. Tributariĭ fură chemaţĭ să-şĭ dea contingentele şi să vie în persónă la Nistru, în fruntea lor.

Radu-Vodă, acum Domn moldovén, scăpase prin omor de un pretendent periculos, pe care o cronică ardelénă îĭ numesce «fiul luĭ Petru-Vodă (*sic*), care a fost rupt de cămile». (1) El înrolă Valonĭ

(1) Trauschenfels, *o. c.*, p. 326–7

de peste munţĭ şi apărù, după poruncă, în tabăra temutuluĭ sĕŭ vecin. (1)

Tovarăşul sĕŭ muntén, Alexandru Iliaş, a căruia domnie fusese precedată de o turburare contra Grecilor (2), se unì totuşĭ cu dînşiĭ. Un Rumeliot, scăpat abià cu ḑile din mişcarea contra conaţionalilor sĕĭ, Vornicul Cârstea saŭ Cristea, se înţelese cu adversariĭ din ajun şi organisă o nouă manifestaţiune contra Ţarigrădenilor invidiaţĭ. Partidul militar, Roşiĭ şi óstea de ţéră, Paharnicul Lupu, Spătarul se uniră cu el. Dar Seimeniĭ însciinţară pe Domn. Acesta, care-şĭ comandase tunurĭ la Braşov (3), erà în tabără, gata de plecare, şi-şĭ amână rĕsbunarea. (4)

La 17 August, Bethlen Gábor, care cercase a luà banĭ cu împrumut de la veciniĭ sĕĭ (5), erà acum în Bârsa, care-ĭ dedeà ajutóre de răsboiŭ. (6) Cu 10—12.000 de ómenĭ, Principele ardelén, mare vrăjmaş al Polonilor, trecù, prin pasurile din Secuime, în Moldova. (7)

Óstea reunită atacă Raşcovul. Dar o armată alésă polonă, sub Hatmanul Stanislav Žolkiewski, apărù de cea-laltă parte a Nistruluĭ. Ostilităţile încetară. La 11 Septembre, generalisimul Skender scrià din lagărul de la Soroca. Oştile se suiră paralel, pe un mal şi pe cel-lalt al Nistruluĭ, până la satul basarabén Iaruga şi cel polon Bussa. Aicĭ se încheià la 22 un tractat efemer, care hotărà, în zadar, înfrînarea Cazacilor şi Tătarilor şi lăsarea în linişte a Moldoveĭ. Tătariĭ călcară imediat pacea nouă. (8)

Extrasele ce urméză sunt luate din socotelile vilicale (reg. 1613—7). Registrele Branuluĭ maĭ cuprind, la 28 August, menţiunea unuĭ sol trimes de Braşovenĭ la Tîrgovişte, Banuluĭ, locotenentul Principeluĭ absent.

22 Januarii. Kompt der Francisco vom Bleschen Wayda des Schwebel halben . . . — 24. Gab dem Francisco. (Şi la 24.)

---

(1) *Ibid.*, p. 331.

(2) Descrisă de Mateiŭ al Mirelor, în cronica sa rimată (ed. Papiu, p. 343). Dar Logofĕtul Nica nu fu ucis, cum se spune acolo, fiind-că îl întîlnim la 1617 încă în socotelile nóstre.

(3) Trauschenfels, *o. c.*, p. 328.

(4) Mateiŭ al Mirelor, *l. c.*, p. 343—4.

(5) Trauschenfels, *o. c.*, p. 329, 331.

(6) *Jahr-Geschichte* de Teutsch, în *Quellen*, IV, p. 103.

(7) *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p 278; Trauschenfels, *l. c.*, p. 332.

(8) Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 431—3; cf. p. 427; Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 176. V. şi Miron Costin, p. 267 şi istoriciĭ Imperiuluĭ Otoman. Scrisorĭ din archive polone, în *Századok*, XXI, p. 111 şi urm.

18 Februarii. Kompt der Gros Spottar und Boër Peter aus Walachei, selb 43 Personen, bei Fürstlichen Gnaden reisend; hatt 48 Ross ... — 19 Februarii. Gab den Boëren ... Gab ihnnen 6 Postros bis khen Czeyden ... — 26 Februarii. Kompt ein Postelnik von Fürstlichen Gnaden, reisend in die Moldaw ... Lies diesen Postelnik khen Tarttlen führen ...

3 Martii. Kumpt der Spottar und Boër Petter von Fürstlichen Gnaden zuruk, selb 24 Personen und 26 Ross ... — 4 Martii. Gab dem Spottar. (Şi luĭ Boër. Darurĭ ambilor şi la 5.) 6 Martii ... Dem Spottar und Boër Petter 11 Postros bis khen Rosenaw. (11 Martie. Trimes sol în Muntenia «den Postrossen nach». — 18. Alt sol la «Terwest». — 23. Trimes «den halben Gleiswagen bis ihn die Tervischt».)

1 April. Schikt der Weise Herr Richter den Kys Andras in die Tervist nach dem Spittals Wagen ... — 7 April. Kumpt ein Postelnik Zava vom Bleschen Vayda ... — 12 April ... Schikt der Weise Herr Richter den Nagi Mihali in Bleschland *Arsenicum* zu kauffen. (Întors la 16—17. Trimes arsenicul la Alba-Iulia.)

21 dito [May] kumpt Kys Pal, Fürstlichen Gnaden Postreüter, der Bleschlender Legaten wegen ... — 22 dito. Khumpt Logoffet Nike vom Bleschlender Wayda, reisend zu Fürstlichen Gnaden sampt 36 Personen, 45 Ross ... — 24 May ... Kompt ein Postelnik aus Bleschland, selb 3, wegen Polver...

15 Junii. Khumpt der Logophet Nika von Fürstlichen Gnaden zuruk mitt 7 Perschonen, 62 Ross ... — 16 dito. Gab dem Lugophet Nika ... Item gab ich dem Lugophet Nica. (Şi la 17.) 17 Junii ... Hatten des Boëren Gesindl einen Leüchtert zerbrochen, Schisseln und Scheiben verstohlen ... — 13 dito ... Kumpt ein Postelnik vom Bleschen Wayda Federn zu kauffen ... — 14 Julii. Wird Nagi Mihali zum Zkender Passa geschikt. (Menţionat un Postelnic.)

17 Julii. Kompt Boër Peter, verreiset ihn Bleschland, selb 7 Personen... — 20 dito. Kumpt Boër Peter von Tirtschburg zuruk. (31. Trimes la Alba-Iulia cu scrisorĭ de la Skender. — 28. Sol de la Jude «in Bleschland, bey den Zkender Passa».) 22 Augusti. Werden die Trabanten auff Fürstlichen Gnaden Bevhel mitt ihn [Bonczhidai] ihn die Moldau geschikt ... Dem Chukas Istvan, Hauptman ... Dem Barbeli Lörincz ... Dem Fähndrich ... Dem Dobos ... Dem Unterhauptman ... Den 8 Czehndleüt ... Den 74 Drabanten ...

(23 August. Judele plécă în tabăra Principeluĭ.) 24 Augusti ... Gab dem Thomes Hanness Span ..., das er mitt den Wägen in die Moldau czoch ... — 27 Augusti. Gab dem Palaloga auff den ganzen Tag. (30 August. Sosesce Şahin-beg.)

(1 Septembre. Gyres Iacob trimes în Moldova. Se trimete prin el céră roşie luĭ «Bölöni Gaspar».) 7 Septembris. Kumpt Poharnik Lupul aus der Tabor ... — 8 dito. Gab dem Poharnik Lupul ... Gab ich den Croner Bixenschiczen ... Schikt der Weise Herr Richter den Bonihai dem Fürsten nach, in die Tabor ... Gab dem Palaloga ... Dem Poharnik Lupul ... Dem

Palaliga ... — 9 Septembris. Gab dem Pal: ... Dem Poharnik L: ... — 10 Septembris. Kumpt Gyres Jakab aus der Moldau ... — 17 dito. Kumpt Rab Mihali vom Braille zuruk; war 19 Tag ... — 19 Septembris ... Item schik der Weise Herr Richter den Nagi Mihali und Gyres Jakab mitt der Trabanten Besoldung in die Moldaw ... — 26 Septembris ... Kompt der Bonihai aus der Moldau ...

1 Octobris ... Kompt der Mihay Freönkul sampt einem walonischen Hauptman aus der Moldaw. (Frâncul e menţionat şi la 2, iar căpitanul şi la 9.) 13 Octobris ... Czalt ich dem Paul Schmidt und Mechel Wagner, das sie mitt ihn die Moldau czogen. (Plata celor ce aŭ mers cu căruţele oraşuluĭ «in der Moldau».) Zalt ich dem Nagi Mihali das er ihn der Moldau 19 Tag gewesen. (29. Menţionat Michaiŭ Frâncul.)

21 Novembris. Kumpt Angialossi Mihali vom Zkender Passa, selb 4 Personen. (26. Céuşiĭ Haidar şi Ibrahim cu un Postelnic plécă înapoĭ prin Muntenia. — 27. Darurĭ lor. — 28. Conduşĭ până la Rucăr.)

(8 Decembre. Pomenit Michaiŭ Frâncul.)

1618.

Tînĕrul coborîtor al luĭ Alexandru Lăpuşnénu nu erà un om făcut pentru domnie şi maĭ ales pentru corónа spinósă a unuĭ Domn român de pe acele vremurĭ. Ardélul adăpostià pe fugarul Lupu Mehedinţénu, «om de mare virtute militară», scrie un Braşovén (1), şi Domnul nu se gândià câtuşĭ de puţin la putinţa uneĭ năvălirĭ, ba încă înlăturà cu mânie scirile ce-ĭ veniaŭ în privinţa pribegilor. În acelaşĭ timp, el nemulţămì grav — în ce chip nu putem sci — pe puternicul Bethlen. Acesta, deşì erà informat de temeinicul sprijin pe care-l aveà la Constantinopole Alexandru Iliaş, se hotărî să-l scótă aprópe făţiş.

Pe la începutul luĭ Iunie, se îndreptaŭ spre Carpaţĭ 700 de haiducĭ şi Secuĭ, sub Paul «Jentschi» saŭ «Jantschiu» şi sub Ştefan Thörök. La 5 ale luniĭ, céta năvălitorilor, pe care o călăuzià Lupu, ajunsese la fortăréţa Branuluĭ. De aicĭ pornì pe tăcutele, la căderea nopţiĭ, şi zorile o găsiră lângă Tîrgovişte. (2) Domnul află de primejdie, cu un cés înainte de ivirea duşmanuluĭ. Nimenĭ nu voì să-l slujéscă; până, şi Seimeniĭ sĕĭ nu-ĭ ascultară cuvîntul. El pornì cu fuga în spre Dunăre, părăsindu-şĭ comorile: gonit o ḑi şi o nópte de haiducĭ, de «ha-

(1) *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 292.

(2) Cronica ardelénă dă data de 6 pentru sosirea la Bran, dar Mateiŭ al Mirelor spune că omorurile s'aŭ făcut Mercurĭ, şi ḑiua de 6 a căḑut *Mercurĭ*. După Forgách trimeterea haiducilor se făcù la 2 Iunie *(Quellen*, IV, p. 48).

ramiĭ», el nemerì la Brăila, apoĭ, aflând că Dómna i s'a adăpostit la Rusciuc, se ridică în susul Dunăriĭ până la acest oraş.

În acest timp, Lupu şi un boerinaş cu numele de Buzdugan, Sêrb póte de ném (1), făceaŭ un fel de «vespere siciliene» cu Greciĭ, vinovaţĭ şi nevinovaţĭ, carĭ le cădeaŭ în mână. Fură ucişĭ boerĭ, negustorĭ, prelaţĭ, între alţiĭ venerabilul Doroteiŭ de Monembasia, autorul uneĭ cronice universale tipărite cu banĭ românescĭ, prietenul Mircescilor de la sfîrşitul secoluluĭ al XVI-lea.

Banul, socrul luĭ Alexandru-Vodă, erà la Constantinopole. El încercă, şi isbutì un moment, să drégă efectul produs de acest sângeros scandal. Dar nedestoinicia, incalificabila neîngrijire şi mişelie a gineruluĭ învinse. Gavrilaş-Vodă fu numit în locul fugaruluĭ din Rusciuc, care se întórse umil în Iulie la Constantinopole. (2)

Succesorul luĭ Alexandru Iliaş fu primit (August) în ţéra înspăimântată de isprăvile «haramiilor» salvatorĭ ca «Christos de osîndiţiĭ Iaduluĭ». (3) El lăsă întâiŭ rĕspunderile îngăimate: Lupu fu făcut Mare-Spătar şi trimes luĭ Skender cu contingentul muntén.

Însă răsboiul nu se făcù. Numaĭ Tătariĭ, carĭ pătrunseră în Polonia, avură o întîlnire cu óstea Regatuluĭ, la 28 Septembre. (4) Dar Skender nu atacă. Puind sfîrşit expediţiuniĭ, el se întórse la Silistria în Novembre şi dădù morţiĭ pe şefiĭ revolteĭ. (5)

În Moldova, în Februarie o rĕscólă gonì pe Radu Michnea peste Dunăre, dar Turciĭ îl restabiliră. (6)

Afară de câte-va notiţe din Decembre, făcênd parte din compturile anuluĭ următor, socotelile vilicale pe anul 1618 sunt perdute. Avem totuşĭ cevà, rîndurile ce urméză, în socotelile Branuluĭ (reg. 1592—619).

4 Junii. Schicket 47½ Eimer Bier auff den Schloss, weil Kriegssvolck in die Wallachey reiset ... — 5 Junii. Verreisen wir mit dem Weisen Herrn Joanni Draudt auff das Schloss, alda zu wachen. Kompt darzu auch der Daniel Mihali mit den Czeckellen ... — 11 Junii. Schicket ich den Rossnai

(1) Cele două naraţiunĭ din Mateiŭ şi *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*; Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 179 şi urm.

(2) Tóte aceste scirĭ sunt luate din rapórte veneţiene; în Hurmuzaki, IV[2], p. 579 şi urm.

(3) Expresiunea e a luĭ Mateiŭ al Mirelor.

(4) Hurmuzaki-Bogdan, II, *passim*.

(5) Mateiŭ al Mirelor, *l. c.*

(6) Cf. Hurmuzaki, *Supl.* I[1], p. 177, n[0] CCLXIX; *Fragmente*, III, p. 72 3. — Scrisóre din 22 Iunie a luĭ Radu în *Tört. Tár*, 1879, p. 756—8,

Georg in der Terwüst alda ausszuforschen ... — 13 Junii. Schicket abermahl dem Talposs Marthon in die Terwüss. (16. Sol la Alba-Iulia.) 17 Junii. Schicket den Hagi Mihali mit Fürstlichen Gnaden Post in die Wallachey. Horvatt Istvan ist auff der Thonaw beraubt worden... —18 Junii. Schicket ich den Bonyhay Andreas mit dem Angelossi Mihali auff Fürstlichen Gnaden Befelch in die Terwüst ...

1619—1620.

Am expus aiurea, tot în acest volum din *Anale*, evenimentele din 1619, dintre carĭ cel maĭ important e înlocuirea luĭ Radu Michnea prin Gaşpar Gratiani (4 Februarie). (1)

În socotelile Branuluĭ (reg. citat) maĭ avem următórele notiţe despre acest an:

... 30 Martii. Einem Wallachen auss dem Turckisch, so ich ihn die Wal lachey ausszuforschen schicket. (20 Aprilie. Repetat.)

Şi pentru anul 1620, maĭ ales pentru evenimentele din Moldova, trimitem la memoriul precedent.(2) Relativ la Muntenia maĭ observ că Teutsch fixà (3) la 28 August data fugeĭ luĭ Gavrilaş-Vodă în Ardél, unde erà să se însóre şi să-şĭ trăiască mulţĭ anĭ. Istoriciĭ noştri aŭ ignorat şi importantul tractat prin care Gavril se îndatorià faţă de Bethlen, în condiţiunĭ ce trebue să fie interesante. (4)

... Den 24 Decembris [1619] auff dess Fürweisen Herrn Richters Befelch gab des Marko Wayda Diener ... Disen Tag kam Wornick Nyagschul undt ein Klutscher.

Den 1 Januarii kamen dess Moldner Weyda Diener. (2. Judele trimete un sol «in die Terwisch».) Die 17 ... Kam dess Moldner Wayda Secretarius Bontziday Marthon; verreist nach Weisenburg ... Zaltt dem Radul der Stayrul dass er den Bontziday Marthon nach Czeiden geführt ... — Den 15 Februarii ... Schikt der Fürweise Herr Richter den Giresch Jacab zum Gawrilasch Wayda mit Brieffen, in die Terwisch. (16. Menţiune de Postelnic din Muntenia.)

Den 24 Februarii ... Eodem kam Jon Postelnik ...

---

(1) Maĭ sus, p. 32 şi urm.

(2) V. nota precedentă.

(3) *Quellen*, IV, p. 103.

(4) Nu s'a reprodus în Szilágyi, *Mon. comitialia Transsilvaniae*, IV. Originalul e în Archivele Sibiiuluĭ. Póte să-l dăm la *Apendice*. Pentru viéţa ulterióră a luĭ Gavrilaş, v. Kemény, în Şincai, III, p. 33—4. Semnătura luĭ Gavril în *Rev. pentru istorie, arch. şi fil*, III, p. 220. Cf. şi *Tört. Tár*, VI, p. 249—53; 1887², p. 477—81.

(7 Martie. Servĭ «dess Wayda» duşĭ la Râşnov. — 12. «Mihali Deack», serv al «Voevoduluĭ», pomenit.) Den 17 Martii ... Verreiss Daniel Mihali auff Fürstlichen Durchlaucht Befehl in die Wallachey zum Wayda; war mit zimligem Gesindt. (Darurĭ la 18. Condus la hotare, ca şi solul la Pórtă, Kökedi, care trece prin Tîrgovişte.) Den 25 schickt der Fürweise Herr Richter den Steffen in die Terwisch dem Daniel Mihali Fürstlichen Durchlaucht Brieff nachzuführen ... Eodem kam Varadi Janos mit Fürstlichen Durchlaucht Brieff, so Steffen dem Daniel Mihali nachgefürt; er aber dess Daniel Mihali zu Cronen erwardt ... Den 25 und 26 ... Schickt ich auff Befehl dem Wladika al doyle von Weisemburg ... · Den 27 kam Daniel Mihali vom Gabrilasch Wayda zuruck ...

Den 3 April ... Schickt den Lugenfott Jeremiae ... — Den 8 April ... Zaltt dem Steffen Wagner dass er dess Fürweisen Herrn Chrestelss Hans Schlitten gebessert, so dem Legat auss Franckreich geliehen ... Mer, kam dess Herrn Cancellari Diener Datczo Lazlo, verreist in die Wallachey zum Wayda; war selb 10...—Den 15 April... Eodem kam Balas Deak von Fürstlichen Durchlaucht; verreist zum Skender Basha mit etlich Dienern. (Şi la 16 menţionat.) Den 16 Aprilis ... Eodem verreist Bornamissa Lazlo sampt etlichen Gesindel zum Gabrilasch Wayda. (Dus la Râşnov la 17.) Den 24 Aprilis ... Eodem kam Bornemissa Lazlo vom Gabrilasch Waida zuruck. (Şi la 25 şi pe urmă pomenit.) Den 30 Aprilis schickt der Fürweise Herr Richter den Girisch Jacab mit Brieffen zum Caspar Wayda in die Moldaw...

Den 1 May ... Eodem kam Bölenissi Georgi vom Caspar Wayda; war selb 7 Personen ...—Den 7 May. Kam Klutscher Mayre vom Gaspar Wayda, selb 14 Perschonen und Rossen; verreist zu Fürstlichen Gnaden ... Eodem zalt von ein Postross so dem Postelnick Roska nach Kalchdorff gefürt... Mer, dem Klutscher Mayre ...—Den 8 May gab dem Klutscher Mayre. (Şi la 9—11.) Den 12 May kam Wistier Roska auss der Moldau; verreist zu Fürstlichen Durchlaucht nach Cassa; war selb 32 Personen undt 43 Rossen ... Gab dem Klutschar. (Şi luĭ Roşca; acestuia şi la 13, ca şi Cluceruluĭ.) Eodem Belenissi Georgi von Fürstlichen Durchlaucht, verreist zum Gabrilas Wayda ... Gab dess Wayda Diener, so die Wessetek Ross füertten ... Dem Wistier ... Dem Wistier Roska ...—Den 15 May zalt ich von 22 Rossen so den Postelnik, den Wistier und Bölenissi fortgefürtt... Dem Giresch Jacob, wie er vom Gratian zuruck kam. (20. Sol la Han; solie de la acesta.) Den 22 May... Eodem kam Bölenissi Georgi von Gabrilasch Wayda, selb 8 Personen. (27. Bölenissi e condus la Zaiden.) Den 27 May... Zaltt dem Olahi Miklos das er mit dem Valtthen Forgatsch zu dem Gabrilasch Wayda gewesen, von 10 Tagen ... Diesen Tag verreist Czabo Janos mit dess Gabrilasch Waida Diener nach Weisemburg ... Gab dess Waida Dienern (cu şépte caĭ la Râşnov.) Den 30 May ... Eodem kam Bascha Peter auss der Moldaw ...

Den 2 Junii ... Gab ich dem Valthen Forgatsch, wie er auff Fürstlichen Durchlaucht Befehl zum Gabrilasch Wayda geschickt wardt wegen der Berbetzkauffs ...— Den 6 Junii ... Gab des Gabrilasch Weyda Diener Mihali

Deak ... — Eodem 14 Junii ... Schickt der Fürweise Herr Richter den Nagi Mihali mit Brieffen in die Terwisch, wegen der Berbetz ... — Den 16 Junii. Eodem kam Thuri Andreas, des Herrn Cantzlers Diener, auss der Moldau; war selb 5; gab ihnen. (Postelnic de la Gaşpar-Vodă.) Den 17 Juny kam Lezay Gaspar und Balasfi Christoph dem Gabrilasch Wayda die Berbetz zu ubergeben; wahren selb 14 Personen. (Menţionat Postelnicul. — 18. Altul de la Gaşpar-Vodă.) Den 21 Junii ... Gab einem Postelnick, Radul Lumunairul. (22. Solĭ la Neustadt, «wegen der Borbetz».) Den 23 Junii ... Gab dem Mikloss Zehrung, so dem Gabrilasch Wayda und dem Skerlett wegen der Berbetz Brieff füertt ... — Den 26 Junii ... Gab des Wayda Diener, Mihail Deak ... Gab dem Bayeren ... Zaltt ich 3 Wallachen so die Berbetz, so Fürstliche Durchlaucht dem Costandin Zselleby verkaufft, durchs Gebirg getriben ... — Den 30 Junii. Wistier Roska, Winkowitt Marthon und Mohatschi Istwan von Fürstlichen Durchlaucht zuruck waren mit villem Gesindel und Rossen ...

(1—2 Iulie. Dar «unuĭ boier». — 21. Sosesce «ein Boyer aus der Moldaw». — 25. Cheltuelĭ cu boeriĭ.) 29 Julii ... Eodem kam dess Moldtner Wayda Boyer Dumitrasko, selb 5. (Menţionat şi la 30.) Den 30 Julii ... Gab einem Frantzosen so von Fürstlichen Durchlaucht kam ...

(3 August. Pomenit «locotenentul».) Den 4 Augusti ... Schickt der Fürweise Herr Richter den Andreas Deak nach Weisemburg wegen dess Gabrilas Wayda. ... — Den 9 Augusti ... Verreissen die Weise Herren Andreas Gorgies und Herr Joannes Rosenawer mit dem Gabrilas Wayda nach Fograsch ... Zaltt Engneters Luxen von 4 Rossen so die Weise Herrn nach Fograsch gefüertt; wahren 5 Tag auss ... Gab dess Radul Wayda Postelnick auff Befhel ... Schickt dem Gabrilass Wayda Semel ... — Den 10 Augusti ... Gab den 2 Thorknechten so die Moldners Bottschafft verhütten; gab ihnen auff 12 Tag Nahrung ... — Den 17 Augusti ... Schickt der Fürweise Herr Richter den Miklos mit Brieffen an den Ban in die Terwisch ... Gab ihm ... von 6 Tagen ... — Den 7 Augusti schickt der Fürweise Herr Richter den Czabo Janos nach Weisemburg mit des Gabrilass Wayda Brieffen ... — Den 9 Augusti ... Zaltt der Fürweise Herr den 20 Drabanten so den Gabrilass kegen Sarkani beleitet ... Schicktt der Fürweise Herr des Lugenfott Baylle Sohn in die Terwisch mit Briffen, weil kein Stadt Diener vorhanden gewessen ... — Den 12 schicktt der Fürweise Herr dem Nagi Mihali etlich Brieff nach, durch den andern Nagi Mihali in die Terwisch ... — Den 26 Augusti. Schickt der Fürweise Herr Richter den Mikloss in die Terwisch mit Brieffen und Fuhrleütt auss der Langau zu bringen ... Gab den Thorknechten so die Boyeren verhütten auff 11 Tag ...

Den 1 Septembris. Gab ich den 2 Thorknechten so die Boyern verhütten, auff 10 Tag. (3. Sol la Tîrgovişte pentru nisce caĭ aĭ solieĭ la Pórtă. — 11. Menţiunea unuĭ Postelnic. — 13. Sol de la Jude la Tîrgovişte, cu scrisorĭ.) Den 19 Septembris ... Kam Farkas Thomas von Fograsch, die gefan-

gene Boyeren wegzuführen; war selb 7 Perschonen ... — Den 21 Septembris kam ein Postelnick, wahr selb 3 ... Schiktt der Fürweise Herr Richter den Talpas Marthon mit dess Radul Wayda Postelnick zum Herrn Locumtenenti noch Weissemburg ... Zaltt ich 10 Darabanten, so die gefangen Boyern nach Fograsch beleitt ... Zaltt 4 Stadreitern, so auch dissmalss noch Fograsch vereitten. (22. Postelnic pomenit.) Den 25 Septembris zaltt dem Gireschen Hanss, so die gefangenen Boyern nach Czeiden geführtt. (Sol la «Orozchigk».) Zaltt dem Belger Miklos, so mit den gefangenen Boyeren nach Fograsch geschicktt ... Zaltt ich dem Hans Gon, so mit Herrn Climen Goldtschmidt in die Walachey verreiss ... Zaltt dem Weisen Herrn Clementi, wie er wegen des Quecksilbers auff die Dunau verreiss ... Eodem kamen des Marko Wayda 2 Diener ... Dess Marko Wayda Diener ...

Den 24 Octobris ... Kam der Schorban Waydain Schreiber. (I se dă vin.) Den 25 Octobris ... Gab der Waydain ihrem Schreiber ... — Den 26 Octobris. Gab der Scharban Waydane Dienern. (Repetat.) Den 27 Octobris ... Gab der Scharban Waida Dienern. (Menţionat şi un Céuş.) Den 31 Octobris. Kam vom Radul Wayda ein Postelnik ... Schicktt der Fürweise Herr Richter den Hanss Gon auff dess Herrn Gubernators Befhel mit dem Czauss in die Terwisch ...

Den 21 Novembris ... Eodem kam die Scherban Waydane in meinem Abwesen; selb 34 Perschonen. (I se dă dejun şi masă.) Den 23 Novembris. Gab auff der Scherban Waydene Herberg ... Gab ihr zum Abenttmahl ... — Den 4 Novembris *(sic)*. Gab auff der Waydane Herberg ... — Den 30 Octobris *(sic)* ... Schicktt der Fürweise Herr Richter den Chiukas Istvan mit der Scherban Waydin auff dess Herrn Behtlen Befhel und unser Belger wegen in die Terwisch, ihre Schaff alda zu wintern ... Schicktt der Fürweise Herr Richter dess Wisstier Roschka Diener kegen Fograsch, seine Ross dem Wistier abzukauffen. (Sol la «Orozchik».) Den 13 [Novembris] ... Zaltt dem Hans Gon, so neben den Mustafa Czauss geben und mit ihm zu Weisemburg wahr, von 17 Tagen ... Zaltt ihm, dieweil er mit demselben Czauss in die Terwisch verreist und der Belger wegen sich lang gesaumptt, von 16 Tagen ... Auff Kuniglichen Mayestät Notthurfft altt Neuner zu wechseln, gab ihnen auff Befhel Geleitt 5 Darabanten zu Ross biss in die Terwisch. (Soliĭ eraŭ Gassdack Istvan şi Grock Alexie.) Den 7 Novembris kamen dess Marko Wayda Diener. (19. Sol la Tîrgovişte cu scrisorĭ. — 27. Sol ardelén, venit de acolo cu scrisorĭ. Menţionat «Moynest», unde se duce «der Tharwagen».)

(1 Decembris. Sol trimes la Tîrgovişte. — 2. Altul.) Den 5 Decembris ... Gab des Wistier Roska Gesindel, wie sie nach Hauss verreisten ... Dem Körtschy Istvan, verreist zum Zkender Bassa ... Kam Gasdack Istvan und Greck Alexii von Terwisch zuruck. (Cheltuelĭ cu trabanţiĭ la 8. — 13. Doĭ Turcĭ veniţĭ din Moldova.)

1621.

În 1621, noul Domn al Moldoveĭ, Alexandru Iliaş, de sigur cea maĭ nulă ființă dintre toți ceĭ ce s'aŭ perîndat pe tronurile țĕrilor române în secolul al XVII-lea, trebue să se apere (în primăvară) contra unuĭ atac din partea Cazacilor. Socrul sĕŭ, Nicolae Catargiu, fostul Ban muntén, ese înaintea năvălitorilor şi-ĭ respinge. (1)

În timpul veriĭ, Sultanul Osman sosì la Isaccea cu o armată menită să pue capĕt năvălirilor pe uscat şi pe apă ale Cazacilor şi să umiléscă pe Polonĭ. Aceştia se pregătiră de resistență, chemară în ajutor pe Cazacĭ şi veniră la Hotin supt Chodkiewicz. De alungul Prutuluĭ, oştile turcescĭ veniaŭ să-ĭ întîlnéscă şi tributariĭ, Alexandru şi Radu-Vodă, trebuiră, de voie, de nevoie, să méргă la «alaiul» împĕrătesc, atât de costisitor, prin trecerea luĭ, pentru Moldova. Nemulțămit cu mĕsurile luate de Alexandru Iliaş, Sultanul îl mazilì şi erà să-l omóre. Bietul Lăpuşnén grecisat întovărăşì óstea «dus în obeḑĭ şi legat la puscĭ». Ştefan Tomşa, cruntul Domn de odinióră, îĭ luă locul. Pentru a fi atât de la îndemână, trebue admis că planul schimbăriĭ erà fixat încă din Constantinopole, înainte ca Sultanul să fi vĕḑut calitatea furniturilor tributaruluĭ sĕŭ din Moldova. (2)

La 2 Septembre, Turciĭ treceaŭ Prutul şi se începeà o lungă serie de hărțuelĭ sângeróse între Musulmanĭ şi supuşiĭ lor, de o parte, şi, de alta, Poloniĭ ajutațĭ de Cazacĭ. Respectatul Radu Michnea, Domnul cu apucăturĭ imperiale descris de Miron Costin, luă asupră-şĭ sarcina păciĭ şi, ajutat de un Cretan din serviciul sĕŭ, Batişte, zis şi Constantin Vevelli, el isbutì. Tractatul încheiat la 9 Octobre 1621, sub zidurile Hotinuluĭ, restituià din noŭ Moldoveĭ acéstă cetate. Turciĭ apucară apoĭ spre Dunăre, iar Poloniĭ, plecând cu candidatul lor la domnia Moldoveĭ, Pĕtraşcu-Voevod, viitorul mare teolog Petru Movilă, evacuară cetatea Hotinuluĭ. (3)

---

(1) Hurmuzaki, IV², p. 390, nº CCCCXXX; Wassemberg, *Gestorum Vladislai IV, pars I,* ed. a 2-a, Danzig 1643, in-8º, p. 92 şi urm.; Sobieski (*Comm. Chotinensis belli,* Danzig, 1646,in-8º, p. 161), numesce pe Ban: «Katerdzieius».

(2) Jurnalul expedițiuniĭ, din punct de vedere turcesc, în Iorga, *Acte şi Fragmente,* I, p. 57 şi urm.; alt jurnal, în Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 189—91; corespondențĭ polone, în Hurmuzaki-Bogdan, II, la acest an.

(3) Extract din tractat în Iorga, *l. c*, p. 193—4. Observ (cf. studiul meŭ *Călĕtorĭ, ambasadorĭ şi misionarĭ în țĕrile nóstre şi despre țĕrile nóstre,* Bucurescĭ 1898, extras din *Buletinul Soc. Geogr.*, 1898, semestrul 2; p. 9—10, unde tractez despre schimbările de stăpânire ale Hotinuluĭ) că se póte sci cum Gaspar-Vodă aveà Hotinul. Expedițiunea din 1617 aduse predarea cetățiĭ de către Żolkiewski, care pedepsì cu mórtea pe apĕrătorul eĭ (Piasecki, p. 302). Cf. *Arch. ist.*, I, p. 90 şi urm.

Persóna și aventurile luĭ Marcu-Vodă, fiul luĭ Cercel, vor formà subiectul unuĭ capitol din *Pretendențĭ domnescĭ din secolul al XVII-lea.* «Șerban-Voevodésa» pomenită în acest an de socotelile vilicale, carĭ urméză, e vĕduva luĭ Radu Șerban, Elena din Mărgineni, viitórea sócră a luĭ Constantin Cantacuzino Stolnicul. Radu-Vodă, soțul eĭ, îngropat la mănăstirea Comana, sub o pétră a căreia inscripțiune sper (dacă pétra n'a fost încă strămutată la Museŭ) a o da la sfîrșitul acestuĭ memoriŭ, murise la Viena, în Martie 1620, după un raport către Archiducele Leopold. (1)

Anno 1620, den 21 Decembris, kam der Schärban Wayden 2 Diener... — Eodem [23] gab der Waydain Dienern... — Den 26 Decembris kam Schalayr Beck auss Bleschlandt, seinem Herrn dem Aga einzukauffen... Wahr selb 4 Personen und ein Postolnik...

Den 21 Januarii brachten den Fabian Marthon, so bey dem Zkender Bassa gefangen gewesen, krank kegen Cronen undt unbekleidet...— Den 23 Januarii zaltt Schoff Caspern, sampt seiner Geselschafft, so dess Raydul Wayda Bottschafft undt den Fabian Marthon forttgeführtt, von 24 Rossen... Eodem kam Köreschi Istvan vom Zkender Bassa, war selb 7 Personen... — Den 21 Januarii... Eodem kam ein Bottschafft vom Raydul Wayda, der Gross Postolnik Bartholme undt Para undt Zombotthelli Marthon; wahren selb 50 Personen, 70 Rossen. (Și la 22 menționațĭ.) Den 26 Januarii... Gab dess Gabrilasch Wayda Dienern...

Den 20 Februarii... Kam Klutscher Grama, vom Radul Wayda; war selb 6. (23. Solie tatară.) Den 23 Februarii kam des Radul Wayda Grama... Den 25 Februarii. [Grama]... Schicktt dem Herrn Joanni Vayda auff Befehl ein Ehrung (hrană.)

(7 Martie. Postelnic de la Radu-Vodă. — 13. Doĭ servĭ de la el.) Den 19 Martii. Zalt Stan 2 Postross, auff welchen der Apotcharius zum Wayda verreist... Kam dess Radul Wayda Diener 2; verreisen zum Herrn Gubernatori... — Den 20 Martii... Schicktt der Fürweise Herr Richter den jung Paul Lang in die Terwisch wichtiger Sachen wegen, ausszukundigen... — Den 26 Martii. Schickt der Fürweise Herr Richter den Giresch Jacob mit dess Herrn Gubernators Brieffen dem Barchay Zandor nach; hat ihn zu Bokorest erfolgtt. (27. Sol cu scrisorĭ la Tîrgoviște.)

Den 2 Aprill... Kam dess Radul Wayda Bottschafft von Königlichen Majestät zuruck, wahr selb 42 Personen. (Și la 1-iŭ: «auff des Boyern Herberg».) Den 1 *(sic)* Aprill... Kamen dess Gaspar Matza (2) 2 Söhn von Herrn Gubernatore... Auff des Boyeren Herberg. (Și la 2, cheltuelĭ cu eĭ.) Den 7 Aprilis. Schickt der Herr Gubernator den Daniel Mihail zum Radull Wayda. (15. Menționată o parte din solia boemă la Pórtă.) Den 22 Aprilis

(1) Va apăré în Hurmuzaki, XII; acte din Innsbruck. Cf. maĭ sus, p. 75; *An. Ac. Rom.* III[1], p. 34.

(2) Agent al Mircescilor dese-orĭ pomenit în memoriul meŭ din *Anale*, XVIII.

... Zu Abendt kam Daniel Mihail auss der Wallachey ... Eodem kam Farkas Peter auss der Wallachey ...

Den 4 May ... Schickt der Fürweise Herr Richter auff Befehl Herrn Gubernatoris den Lupul Rosnowanul an die Portt, ein Theil dess Tributs dahin zu führen in Tallern ... — Den 11 May ... auff Befehl Herrn Gubernators und dess Fürweisen Herrn Richter schickt ich durch unsere Alttsteder in die Terwisch 33 Centner Quecksilber. (Solie la Han, cu o trăsură. — 13. Menţionată trimeterea mercuriuluĭ. — 5. Postelnic de la Radu-Vodă.) Den 17 May ... Sohickt der Fürweise Herr Richter den Balas Deack Brieff undt Chakaynen noch in die Terwisch ... — Den 22 May ... Eodem kam dess Radul Wayda Diener Postelnik Para ... — Den 24 May ... Zalt von 13 Postross, so den Postelnik Para fortt gefuhrtt ...

Den 13 Junii ... Gab dess Gabrilas Wayda Diener auff Befehl ... — Den 18 Junii ... Eodem schicktt der Fürweise Herr Richter den Stephen kegen Clausemburg mit Brieffen so der Balas Deak von Nester Feyrwahr geschicktt. (23. Solia boemă de la Pórtă.) Den 26 Junii. Schicktt der Fürweise Herr Richter einer *(sic)* Belger auff die Duna ausszukunschafften ...

(5 Iulie. Sol întors din Muntenia. — 10. Postelnic.) Den 14 Julii ... Eodem verreis der Szabo Janos auff die Dunaw, des Herrn Gubernatoris Brieff dem türckischen Keyser zu führen ... — Den 19 Julii ... Zaltt dem Lugofott Baylle von einem Ross, so Herr Thomas Forgatsch mitgehabtt. (Venise din Sibiiŭ.) Den 25 Julii ... Zaltt ich zwen Wallachen, so die Borbetz, welchem dem turckischen Keyser soltten geführtt werden, von 4 Tagen einem jeden ... Zelt ich dem Stephen Wagner, so an den Tharwegen, welche auff die Dunaw in des Keysers Läger gefürt, gebessert ... — Den 28 Julii ... Kam Demien Ferencz; wahr sampt seinem Weib mit 3 Dienern; verreist zum türckischen Keyser. (Menţionat şi la 29. Dar luĭ «Mehemet Bassa».) Den 29 Julii schicktt Königlicher Majestät etlich gefangene Roben dem turckischen Keyser ... Eodem gab den Ebeny Sigmundt auff Befehl, so die Roben undt Fanen den Keyser fürtt ...

Den 10 Augusti. Hab ich auff unser Portion den 12 Tharwagen so die Universitet Königlicher Majestät verheissen, dem Keyser Proviant zuführen ins Lager, 2 Wagen. (Oţet trimes în lagăr. Întorşĭ ceĭ ce aŭ dus provisiunile.—12. Trimes, cu darurĭ, la Han.) Den 12 Augusti ... Des Radul Wayda Dienern ... Kam ein Czaus auss der Moldaw, wegen der Proviant so dem Keyser gefurtt, mit 3 Kurtan. (Şi la 19 ceĭ doĭ servĭ de la Radu-Vodă.) Den 19 Augusti ... Gab des Ban auss dem Krayowa Dienern. (Şi la 23: eraŭ treĭ la numĕr. — 28. Trimes în Muntenia menţionat.) Den 30 Augusti ... Gab dem Boyern Scharban vom Woylla ...

(13 Septembre. Întórse trăsurĭ din lagăr. — 15. Céuş cu doĭ caĭ la «Rege».) Den 18 Septembris ... Kam ein Boyer vom Tomscha Wayda ... Zalt dem Szabo Janos, so mit etlich Tartern in die Terwisch reist. (22. Doĭ trimeşĭ, întorşĭ din lagăr. — 29. Altul întors.)

(6 Octobre. «Turc» condus la Tîrgovişte.) Den 8 Octobris. Kam Farkas

Peter, so Herr Gubernator zum Keyser mit Obss, Epel, Birn, Quitten schickt ... — Den 21. Schicktt der Fürweise Herr den Szabo Janos in den Tattros ... Eodem schicktt der Fürweise Herr Richter den Talpas Marton in den Bretz. (24. Ultimul trimes din noŭ. — 27. Caĭ readușĭ din lagăr. — 18 *(sic)*. Sol la Tîrgoviște.) Den 29 Octobris ... Schickt der Fürweise Herr Richter den Talpas zum Herrn Gubernator kegen Clausenburg; gab ihm ... Eodem schicktt der Weise Herr den Andrees Diak undt Nagi Mihail in den Busen Marck bey den Toldalagy, wegen der Tatter ...

(3 Novembre. Hussein Céuș din lagăr. Sol la Tîrgoviște.) Den 9 Novembris ... Eodem schickt der Fürweise Herr Richter Georg undt den Sthan Lungul in die Wallachey wegen der Tartter ausszukunschafften ... — Den 10 Novembris hab ein Rattung gehaltten mit Merthen Prespurger und seinen Gesellen, so den Toldalagy in den türckischen Taber gefürtt ... — Den 12 Novembris kam Ebeny Sigmund, von Herrn Gubernatore; verreist zum Radul Wayda; war mit zimligen Gesindel. (12. Trimes la Toldalagy.) Den 12 Novembris ... Schickt der Fürweise Herr den Talpas mit dem Ebeny Sigmund in die Terwisch ... — Den 13 kam der Mörsa auss dem Läger in die Stadt; wahr selb 16 Person undt Ross. (Dar de berbecĭ. — 15. Servitorĭ aĭ luĭ Mehemet-Pașa.) Den 16 Novembris ... Schickt dem Mehemet-Bassa kegen Honschberg 16 Huffeissen ... — Den 25 Novembris ... Gab Herrn Gubernatoris Dienern ... Eodem kam Ebeny Sigmund auss der Wallachey zuruck. [Den 12 Octobris] *(sic)*. Schickt der Fürweise Herr Richter den Kutti Janoss mit dem Ebeni Sigmund in die Terwisch ... Zu wissen dass der Mehemet Czauss ein Paripa alhier gelassen. (3 Decembre. Trimes la Tîrgoviște. — 4. Scirĭ despre Tătarĭ. — 7. Altele «von Busen Marck». Trabanţĭ în munţĭ. — 12. Dar luĭ Mehemet-Pașa. — 10. Hussein Céuș menţionat. — 18. Sol trimes în Muntenia.)

1622.

În 1622, întîlnim numaĭ prădăciunile Tătarilor luĭ Cantemir-Mârza, șeful noueĭ provinciĭ tătare a Bugéculuĭ. (1)

În Octobre al acestuĭ an, Regele Polonieĭ, împăcat acuma cu Turciĭ, cere de la Marele-Vizir un tron pentru Pĕtrașcu-Vodă Movilă. (2) În acelașĭ an, Bethlen Gábor mântue prin tractatul de la Nikolsburg lunga sa vrăjmășie cu Casa de Austria. (3)

Marele-Postelnic Bartolomeiŭ, pomenit în socotelile vilicale ce urméză, e Bartolomeiŭ Minetti, cumnatul luĭ Radu-Vodă, care ţineâ probabil o soră a acestuĭ Fanariot. Minetti fu maĭ târḑiŭ un fel de epitrop

(1) Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 523.
(2) *Ibid.*, p. 524—5, nº CCXXXV.
(3) *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, I, p. 301.

al slăbănoguluĭ Alexandru Coconul, nepotul sĕŭ, şi istoria scurtă a acestuĭ Domn e propria sa istorie. Minetti murì tocmaĭ în Iunie 1634, după suferinţele uneĭ închisorĭ. (1)

Tot în acest an 1622 trecù prin Moldova marea solie luxósă a luĭ Zbarawski, trimes la Pórtă pentru a întărì pacea: «300 de ómenĭ călărĭ, fără pedestraşĭ..., şi până [şi] vezeteiĭ îmbrăcaţĭ cu urşinice». Miron Costin a vorbit pe larg despre acéstă solie. Iată şi alte amănunte, luate din cărticica luĭ Kuszewicz, menţionată şi în memoriul precedent. (2)

Batişte Vevelli fu expediat întâiŭ la Pórtă, dar oprit în cale de Tomşa, ceea ce aduse protestările luĭ Zbarawski. Pe de altă parte, hoţĭ moldovenĭ prădară în Podolia. Trecênd Nistrul, ambasadorul vĕḑù teatrul luptelor din anul trecut. Ajuns la Prut, «bĕtrânul» Tomşa îl primì cu doué róte de călăreţĭ. Cuvintele schimbate între solul trufaş şi statornicul duşman al Polonilor fură false saŭ aspre. Totuşĭ Ştefan-Vodă poftì pe óspete în Iaşĭ şi-l întovărăşì, se pare, până la hotare, fără ca drumul împreună să împace pe tovarăşiĭ constrînşĭ de cale. La Milcov, magnatul polon fu întîmpinat de Spătarul muntén. După o bucată de drum, Radu-Vodă, acesta un om plăcut şi peste Nistru, eşì în trăsură înaintea luĭ Zbarawski, cu tînĕrul sĕŭ fiŭ Alexandru, călare. Convorbirea fu prietenósă, şi, după ce Polonul visită Bucurescĭĭ, Radu se despărţì de sol, îmbrăţişându-l. La Constantinopole, Zbarawski găsì intrigile luĭ Tomşa, care vedeà cu frică în Vevelli un concurent la tron. (3)

(21 Decembre 1621. Sol la Tîrgovişte cu scrisorĭ. — 27. Altul.)

Den 21 Januarii... Eodem kam Postelnik Grama aus der Walachey...

Den 16 Februarii... Mer kamen dess Tomscha Wayda zween Diener auss der Muldaw...— Den 23 Februarii... Eodem kam Vistier Roska, so zu Fogaras gefangen gewesen...

Den 3 Martii... Kamen des Radul Vayda zwen Diener. (7. Alţĭ doĭ. — Darurĭ lor şi la 8.) Den 23 Martii... Eodem gab dess Gabriels Wayda Poharnok. (Şi la 24 «darurĭ». — Şi la 26.)

Den 4 April... Mer gab dess Gabrilas Vayda Poharnok... Mer dem Postelnik... — Den 10 Aprilis. Kam Postelnik Para vom Radul Vayda; verreiset zu Koniglicher Majestät mitt Geschänk; war selb 250 Perschonen. (Şi la 11 menţionat.) Den 12 Aprilis... Zelt von 14 Postross so den Postelnik

(1) Hurmuzaki, IV², *passim;* Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 64. Pentru mórte, Hurmuzaki, *l. c.*, p. 477, nº DXLIV.

(2) P. 52, nota 1.

(3) P. 29—30, 32, 35—6, 38 şi urm., 103, 124—5, 154—6, 158, 167. Póte vom da o ediţiune a pasagiilor acestora, cuprinse într'un opuscul rar.

Para nach Zayden gefuhrt ... Zelt dem Kutti Janos, so etlich Tarter in die Terwisch begleitet...—Den 30 Aprilis ... Schickt der Fürweise Herr Richter den Gerig Schmidt dem Toldalaghi (1) Brieff nach zu führen biss in den Scherpeteschcht ...

Den 23 Maii kumpt Postelnik Para von Fürstlichen Durchlaucht zurück, selb 18 Perschonen. (24. Cheltuelĭ cu el.) Den 24 Maii ... Kam dess Tomscha Vayda Diener Kadasch Mihail, selb 4 ... — Den 25 Maii gab dem Kadaschi. (Şi la 31.)

Den 20 Junii. Kumpt der Gross Postelnik Bartholome, verreiset zur Fürstlichen Durchlaucht; war selb 33 ... — Den 21 Junii. Gab auff dess Barthel Herberge. (Şi la 22.) Den 24 Junii zelt von 29 Postrossen, so dess Postelnik Bartholome und sein Gesindel fortgeführt ... — Den 26 Junii ... Eodem kam Poharnik Bassa vom Tomscha Vayda; verreiset zu Fürstlichen Durchlaucht mit Geschänck; war mitt zimligem villem Gesindel ...

Den 11 Julii. Kam Postelnik Bartholme von Fürstlichen Durchlaucht zurück, sampt 33 Perschonen ... Eodem gab dem Vites Laslo, so neben dem, Postelnik war ... — Den 18 Julii. Zalt etlich Belgern, so dess Tomscha Vayda Bottschafft gefuhrt, von 12 Rossen ... — Den 18 Julii. Kömpt dess Tomscha Vayda Poharnik Bursa, Botschafft von Fürstlichen Gnaden zurück ... — Den 20 Julii. Auff Befel des Fürweisen Herrn Richters und dess ehrsamen weisen Ratt schickt dem Gabrilas Vayda zu seiner Hochzeit gedörte Fisch ..., 10 H. Kappern, ... 2½ Achter Zitronensafft, ... Baumöl, Reiss, Weinberen von der Mautt ... — Den 21 Julii. Schickt der Fürweise Herr Richter den Kutti Janos in die Terwisch ... — Eodem gab auff des Postelnik Herberge. (Şi la 21.) Den 17 und 18 Julii gab dess Gabrilas Vayda Dieneren, dem Turi Janos ... — Den 25 Julii. Schückt der Fürweise Herr Richter den Szabo Janos in die Terwisch bey den Toldalagi, (întors de la Pórtă). 30 Julii ... Gab dess Radul Vayda Diener Zekel Andras (venit póte cu Mustafà-Aga întors de la Principe).

Den 11 Augusti ... Dess Firsten 4 Kutschis, so den Kutschi in die Walachay dem Vavodae gefühert ...—Den 17 Augusti ... Eodem verreiset der Fürweise Herr Richter und Herr Johannes Drautt nach Tirtschburg wegen der Haydu cken; hatten die Fürweisen Herren 22 Darabanten mittgenomen ...—Den 18 Augusti ... Zalt dem Szabo Janos und Giresch Jakob, so mitt Herrn Martino Holdner in der Terwisch gewesen. (În suma pentru 3 August, cheltuelĭ cu «der Kutschi so dem Radul Vayda geschückt». — 21. Trimetere de sol din partea Juduluĭ la Tîrgovişte. — 24. Pentru trăsura, «welchen Fürstliche Durchlaucht dem Waydae schückt».) Den 31 Augusti ... Zelt dem Haydu Michäl und Hillen Andres, so den Lugofot nach Zeyden geführt, von 8 Rossen ...

Den 3 Septembris ... Eodem bracht der Beldi Celemen türkische Ross auss der Walachey, so er auff Fürstlichen Durchlaucht Ration kaufft hat ... — Den 31 Augusti *(sic)* kompt Josika Sigmund; verreiset in die Walachay,

(1) Michail, sol la Pórtă.

welcher selb 10 . . . — Den 6 Septembris gab dess Ban 3 Dienern . . . — Den 9 Septembris kamen dess Gabrilas Vayda 5 Diener . . . — Den 10 Septembris gab dess Vayda Dieneren . . . — Den 5 September (?), kamen dess Gabrilas Vayda Diener . . . — Den 26 Septembris . . . Kömpt der Vornik Stezki ut *(sic).* Donad Janos; waren selb 10. (Şi la 24 «auff dess Vornik Herberge».)

Den 15 Octobris . . . Eodem kam Bassa Peter, war selb 5. (27. Serv de la Radu-Vodă.)

(4 Novembre. Căpitanĭ de haiducĭ.) Den 11 Novembris . . . Schückt der Fürweise Herr Richter den Nagy Mihail in die Gergitze Scharloch zu kauffen . . . — Den 13 Novembris kam dess Gabrilas Vayda Poharnik Dimitrasko; war selb 7 Perschon. (Menţionat şi la 14, 16.—22. Mehemet-Paşa, sosit cu 136 persóne.) Den 24 Novembris . . . Eodem kam Postelnik Para von Fürstlichen Durchlaucht; war selb 8 Perschonen . . . Dem Postelnik Para. (21. Întors solul trimes pentru «Scharlach».) Den 24 Novembris schück der Fürweise Herr Richter Kutti Janos mitt dem Bassa in den Gergitz . . . Zalt 11 Darabanten so bey dem Bassa zugetragen (cu o sută de caĭ de postă la Râşnov.) Den 29 Novembris. Zalt ich etlich Belgeren von 9 Postros, welcher der Postelnik Para biss in das Kimpina mittgehabt . . . Zu wissen dass im 1621 Jahr, auff Anhalten Herrn Gubernators, ich in dass türckische Lager geschückt. (28. «Gyna Paripa» sosit de la Principe.)

Den 1 Decembris . . . Gab dess Marko Vayda Dieneren. (Solia luĭ Kapi plécă la Pórtă prin Bucurescĭ.)

1623.

Nunta de care se vorbesce în socotelile vilicale nu póte fi a podagrosuluĭ Domn, nicĭ a fiuluĭ sĕŭ, care se făcù maĭ târḑiŭ. E vorba póte de căsătoria vre-uneĭ rude domnescĭ saŭ a unuĭ boer favorit.

«Ioan-Vodă» e Ioan Movilă, pretendent despre care va fi vorba în studiul citat: «Ioan Movilă, feciorul luĭ Simion-Vodă, carele erà în Ardél aşezat de după răsboiul de la Ştefănescĭ», puteà fi cunoscut de altmintrelea istoricilor noştri şi din Miron Costin. (1)

Se scie că în 1623 Radu-Vodă a fost numit în Moldova, iar Ţéra-Românéscă, cu tóte sforţările luĭ Alexandru Iliaş, rĕmase luĭ Alexandru Coconul. Din nenorocire n'avem nicĭ un raport de ambasadă din Constantinopole despre acéstă schimbare; Miron Costin e vag, iar cronica munténă nu spune nimic. Însă la 24 Iunie constatăm că Radu erà încă în Muntenia (2); scim pe de altă parte că în Iulie se făcură pregătirĭ militare din partea Domnilor pentru a ajutà, din ordinul

(1) P. 308.

(2) Hurmuzaki, IV², p. 399, nº CCCCXLVII.

Sultanuluĭ, pe Polonĭ contra luĭ Cantemir-Mârza. (1) Socotelile vilicale daŭ şi ele date asupra pregătirilor. De sigur, cu acest prilej, Poloniĭ, carĭ căpĕtase confirmarea păciĭ, obţinură numirea luĭ Radu, amicul lor, autorul ultimeĭ păcĭ, în *ambele* ţĕrĭ, căcĭ în fond aşâ steteâ lucrul.

... 29 Decembris [1622]. Khamen des Joan Wayda Diener ... — 30 Decembris ... Des Joan Wayda Diener ...

Den 3 Januarii. Kömpt des Raduli Wayda Komornik, selbt 3 Personen... — 7 Januarii. Ist der Logoffat Todor mit 2 Rossen biss nach Zeyden...

4 Februarii. Kommen des Joan Waydae seiner Diener, selbt 11 Personen ... — 5 Februarii. Item des Joan Waydae Dienern. (8. Postelnic din Muntenia.) 10 Februarii ... Ist der Czuckas Istvan in Bleschland auff die Hochzeit mit 2 Rossen biss kegn Rosenaw...

(Martie. Sol polon: condus la Bistriţa.—19. Postelnic din Muntenia.) 2 May ... Ittem kompt der Bora auss Bleschland, selbt 4 Personen. (Apoĭ sosesce Omer-Aga. — 6. Sol de la Tîrgovişte.)

20 Junii .... Kompt der Boyer Istwan, selbt 5 Personen ... — 21 May *(sic)* ... Schikt auff Befehl einen Belcher in die Terwisch nach Fisch, Schmalz; Zerung ... Schikt der Fürweise Herr den Andrias Diak in die Terwisch zu erforschen die Legaten ... — Den 17 [May] ... Kompt Boyer Istwan aus der Moldaw, selbt 4 Personen ... — 7 Junii zaltt Hintzen Luxen, so des Gabrilasch Waida Gesindel fortfuhrten, 6 Ross ... — 27 Junii. Kompt dem *(sic)* Postelnik Gergeli selbt 2 Personen ... — 29 Junii. Verreisten Herr Andres Hegies und Herr Gerg Geckkel in die Walacheü ... Ist Herr Andreas Hegies in die Walachey ...

28 Julii *(sic)*. Ist der Toldalagi bis in die Walachey ... — 7 July. Ist der Andras Diak Ihrer Fürstlichen Gnaden entgegen auss der Walachey vom Herrn Hegies mit Brieffen auff die Schesburg ... — 6 Julii. Kompt der Postelnik ... — 11 Julii ... Dem Postelnik Nicula, selbst 2 ... Ittem kompt des Ban sein Sohn, selbt 19 Personen. (Pomenit şi la 13—4.) 14 Julii ... Kompt Fürstlichen Durchlaucht Poharnik ... — 18 Julii. Kompt des Joan Waydae seiner Diener einer. (29 Iunie *(sic)*. Trimes al Judeluĭ la Tîrgovişte.)

7 Augusti. Ist der Talpas, als die auss Bleschland kommen; soltt bey dem Wayda ... — 22 Julii *(sic)*. Kompt der Postelnik Musat, selbt 4 Personen... — 24 Julii ... Ittem kompt der Postelnik Zekuy ... — 12 Augusti. Schikt ich den Kosta, des Fürsten Diener, seinen Wegen biss auff die Thonaw in der Georgo entkegen ... — 9 Augusti. Des Joan Waydae Diener ... — 13 Augusti. Kompt des Wayda Schreiber Michali Diak, selbt 4 Personen. (Şi la

(1) *Ibid.*, *Supl.* I[1], p. 215.— Cf. o scrisóre a luĭ Radu, Iaşĭ, 16 Decembre 1623, în *Századok*, 1874, p. 60.

15 menţionat.) 16 Augusti. Verreiset der Herr Mertten Heltner mit den bleschen Tabor ... Eodem des Capitan Mayrisch seinem Sun ... — 18 Augusti. Ist der Zabo Janos mit der Hunnet Wagen, der Fürstlichen Durchlaucht der holendischen Botschafft verehrt an die Port ... Ist der Kuthy Janos 12 Tag in Bleschland aussgewesen, ehe das Kriegsvolk herauss kam ... Ittem, weil der Khuty biss in der Tersor. (Talpas stase douĕ-spre-ḑece ḑile în Muntenia.) 10 Augusti ... Schikt dem Spattayr Mihul 1 Schaffel Birren; gestehen, sampt dem Schaff, d. 63 ... Liess ich des Spartayr seinen Kutschi nach Rosenaw führen ... Schikt ich dem Spartayr einen Wagen mit 6 Rossen, welche das Geld vortfürten. (Un Iusup-Aga pomenit pe acest timp.) 22 Augusti. Kommen die beide Herrn zu Hauss aus dem Krieg. (26 August. Cassierul trimes la Dunăre «wegen des Fürsten Wagen». Trimes Kuthy la Tîrgovişte «sampt dem Auffgeld». — 28. Altul trimes acolo pentru acésta.) 30 Augusti. Ist Wizter Dumitraky; gab ihm 5 Ross nach Rosenaw. (Lasă la Braşov un servitor.)

4 Septembris. Schikt der Weise Herr Richter den Miklosch in die Terwisch ausszuforschen wegen den Tirckhen ... — 7 Septembris. Ist der Gyrisch mit dem Derwisch Chiaus in den Terwisch ... — 27 Augusti *(sic)* ... Kompt der Postelnik Michna sambt 7 Personen ... — 28 Augusti. Kompt der Postelnik Radul Musat ... Kompt der Wizter Dimitraky, selb 40 Personen ... — 30 Augusti ... Dem Postelnik Marco ... — 31 Augusti. Kompt der Derwisch Chaus. (22 Septembre. Postelnic din Muntenia.)

(15 Octobre. Menţiunea trăsuriĭ date Olandesilor. — 9 August *(sic)*. Plată trabanţilor.) 29 Octobris. Kompt der Kusch Petraschko, selbt 3 Personen ... Dem Postelnik ... Dem Kisch Petraschko ...

1 Novembris. Kompt der Wornikul Khalut, selbt 6 Personen. (Dar la 2.) 21 Novembris. Ist der Rakotzy sein Diener auss Bleschland kommen; gab ihm 4 Ross nach Zeiden ... — 8 Novembris. Ist der Kuty Janos auff Befehl Herrn Gubernatoris in die Mo[l]dau. (Întors la 22.) 24 Novembris. Kompt der Vernik Kahlut, selbt 4 Personen ...

14 Decembris. Schikt der Fürweise Herr den Kuty Janos mit des Herrn Gubernatoris Brieffen in die Walachey ...

Din acest an 1623 maĭ avem în socotelile Branuluĭ următórele:

14 Augusti. Seindt wir mitt dem Weisen Herrn Joanne Drautt hinauff auffs Schlos, die Kurtaner, als 1000 zu Ross, zu besichtigen, welche aus Hungerland zuruk kommen und unserm Fürsten zu Beistand gewesen; dieselbigen aus Fürstlichen Durchlaucht Bevehl hindurch zu ordnen. Haben verthan, sampt den Dienern und Spottar Mihul, dem Capitan und den andern Hauptleüten ....

1624.

În 1624, Tătariĭ, mergênd spre Ungaria, trecură, prădând straşnic, prin Principate. Radu-Vodă fugì în Sucéva. La 11 Septembre, năvălitoriĭ trecură Milcovul şi Alexandru căută şi el un refugiŭ cât trecù potopul. Încă la 13 ale luniĭ, Radu nu cuteză să ésă din Sucéva. (1)

Închisórea Vorniculuĭ muntén Nicolae, pusă de Hurmuzaki, în *Fragmente* (2), la anul 1625, e, cum se vede din socotelile vilicale, din acest an. Nicolae fu închis la Sibiiŭ, se rĕscumpĕră şi trecù în Moldova.

... 27 Januarii... Seyn des Ivon Wayda Diener mitt 4 Rossen nach Czeyden...

5 Februarii... Als die Bleschlender zuruk komen, schickt 10 Trabantten auff 3 Tag auff die Präova... — 7 Februarii. Als Herr Andreas Hedgiesch dem Spatayr entgegen... Des Poztelnik seinem Diener 2 Ross nach Meremburgk... — 13 Februarii. Dem Spatayr Mihaly auff den Morgen. (Menţionat şi la 14.) [14.] Dem Vuz (?) Jussbascha... Dem Dragomir Juz Bascha... Czu gedencken dass auff diese Bloch uber die 450 R. Haber seyn auffgangen auss dem Vorrahtt... Auff Befhell des Weisen Herrn liess ich etlich Rinder schlachten dem Kriegsvolck auss Bleschlandt...—16 Februarii... Lyes ich dem Boyer auff Befhell des Weisen Herrn 6 Kuchen backen... — 16 Februarii... Kompt ein Poztelnik auss der Moldaw... — 19 Februarii... Czallt ich dem Opre Dreztayrul auff des Weisen Herrn Befhell ein Ross, welches des Zyna Paripa czu Thott geritten hatt in Kempyna... Dem Wayda Simon, als er nach Fogarass, 2 Ross nach Czeyden...

Adì 13 Martii. Kam des Raduly Wayda Schwager Bartholome, selbt 31 Perschonen...—16 Martii... Diesen Tag czog der Boyer fortt nach Czeyden...—20 Martii. Khomen des Raduly Wayda Diener wegen Croner Thuch ein czu kauffen... — 25 Martii... Des Raduly Wayda seynen Leutten an einen Wagen 6 Ross czum Gewandt; ittem 4 Ross untter sie selber...

5 Aprillis. Dess Moldner Wayda sein Gewandt kegen Tarttlen...—23 Aprillis. Als der Bartholme, dess Wayda Bottschafft, kham... — 23 Aprillis. Fhüret der junge Rabe Gergy den Boyeren Bartholme mitt 6 Rossen nach Tarttlen... — 23 Aprillis. Kompt der Bartholome vom Fürsten zuruck, selbt 35 Perschonen... — 24 Aprillis. Weill sie fasten, czum Frümall Fisch...

1 Maii... Ist des Ivon Wayda Diener mitt 2 Rossen czum Beldi... — 7 Maii... Khomen des Wayda Diener 2...—13 Maii... Eben diesen Tag kom-

(1) Hurmuzaki, IV², p. 404, n⁰ CCCCLII; cf. *Fragm.*, III, p. 78. Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 528; Kraus, *l. c.*, p. 75. Cronicele muntene (v. p. 168, nota 1) pun acéstă prădăciune greşit în 1625.

(2) III, p. 80—1.

men des Wayda 2 Diener... — 15 Maii... Dem Klutscher 4 Ross nach Czeyden...

13 Junii... Item des Bleschen Wayda Diener... — 24 Junii. Khomen des Wayda seyne Diener... — 26 Junii... 2 Ross des Wayda Dienern auss den Moldaw nach Tarttlen...— 29 Junii... Kommen des Gabrilas Wayda Diener... — 30 Junii. Des Wayda seinen Dienern...

1 Julii. Kompt der Gyna Paripa; verreyset bey Fürstlichen Durchlaucht... Item... des Gabrilas Dieneren. (Ambiĭ şi la 2.) 2 Julii... Des Ivon Wayda Dieneren 2 Ross... Item 3 Hund...— 29 Julii... Des Gabrill Wayda seine Diener mitt 4 Rossen nach Czeyden...— 12 Julii... Diesen Tag schickten 2 Thischler nach Komana, 2 Ross... Item sein ihrer 4 auss der Moldaw nach Tarttlen, 4 Ross... — 13 Julii... Diesen Tag ist der Bartholome von hinnen nach Weyssenburg auss der Belgerey; czu reytten 11 Ross... — 14 Julii... Item für des Boyeren Kuchell Wagen 6 Ross nach Czeyden...— 15 Julii... Des Mihaly Deak Dieneren auss der Moldaw... — 16 Julii. Kompt der Gyna Paripa... Kompt des Bartholome Diener... — 17 Julii. Kompt der Bartholme auss der Molden, sambt 42 Perschonen; gab ihnen von Sonabend an biss auff den Sontag zu Abendt. (24 Iulie. Postelnic şi «2 des Wayda Diener».) 26 Julii... Als der Bernardo czuruck kham... Dem Gyna Paripa 3 Ross nach Czeyden... Dem Bartholme 2 Ross nach Rosenaw...

1 Augusti. Dem Bartholomee,... als er czuruckkham. (3. Trimes în Moldova.) 3 Augusti... Diesen Tag fhurtten der Webers Hans den Mihaly Deak auss der Molden biss auff den Newen Marck... — 5 Augusti... Dem Bartholme 6 Ross nach Rosenaw... — 8 Augusti. Kompt ein walisch Conte de Nane (Nave?), selbt 10 Perschonen, welcher Fürstlichen Durchlaucht Befhell gehabt. (Menţionat şi la 9—11.) 11 Augusti. Ist der Horvatt Andrass mitt dem Conte biss in die Terwisch. (Dus cu patru caĭ.)

5 Septembris. Kompt der Alwyzy vom Moldner Wayda... Auff den Morgen dem Alwyzy... Auff den Abendt dem Alwysio. (9. Postelnic muntén plécă.— 13. Sosesce altul. — 29 August *(sic)*. Solĭ la Tîrgovişte.) 16 Septembris. Ist der Gyresch Jakab in Bleschlandt, czu erforschen wegen der Tarttern... Auff Begeren Fürstlichen Durchlaucht 2 Ross nach Czeyden... Schikt Fürstliche Durchlaucht nach Komana, für den Narren ein Glass czu holen, 2 Ross... — 23 Septembris. Ist der Gyresch Jakab mitt dem Postelnik Grama hinein... — 23 Septembris... Dem Grama in Czurukkhommen von Fürstlichen Durchlaucht 9 Ross nach Rosen zu... — 28 Septembris... Ist der Klutscher mitt 2 Rossen nach Czeyden... Dem Gyresch Jakab 8 Tag in Bleschlandt... Kommen drey Bleschländer dem Fürsten nach... Auss der Moldaw 3 Ross nach Tarttlen... — 29 Septembris. Schicket der Fürweise Herr Richter auff die Wege Praowa und Dofftana, alda sein sie 8 Tage gewesen, dem Czukasch Istvan... Dem Bandi Pall, Vice-Hadnagy (şi alţĭ trabanţĭ.) Ist der Andrass Deak dem Boyeren nach in Czekelland. (5 Octobre. Un Postelnic cu doĭ de suită. — Şi la 6, când şi «des Wayda Diener einer».)

8 Octobris. Kompt der Wizter Heryzan selbt 40 Personen, 56 Ross...— 9 Octobris. Dem Wizter...—10 Octobris. Kompt des Beldy sein Diener auss der Moldau... Auff des Weisen Herrn Richters Befhell schickt 20 Trabantten auff die Prava... — 10 Octobris... Schickt ich des Beldi Gesindt, so den Nikula gefangen brachten, auss dem Landt mitt 4 Rossen. (24. Postelnic din Muntenia. — 29—30. Postelnicĭ.)

2 Novembris. Czog des Raduly Wayda sein Deak wiederumb czurukh, 2 Ross, nach Prasmar... — 4 Novembris. Verreyst der Andrass Deak wegen der Tarter abermahll nach Weyssenburg. (10. Postelnic din Muntenia.) 18 Novembris... Kompt der Kreztury auss der Moldaw; verreyset bey Fürstlichen Durchlaucht... Khomen 3 Postelnik... — 29 Novembris. Kompt ein Boyer, verreyset nach Weyssenburg, selbt 16 Perschonen... — 24 Novembris... Kompt der Capitan Szawa...—25 Novembris. Kompt der Komiz Glyglory. (Şi căpitanul pomenit. — Şi la 26, ambiĭ.) 26 Novembris...Khommen 3 Postelnik auss der Moldaw...

1625.

În 1625, dacă nu în anul precedent, trebuesc puse cele două tentative contra tronuluĭ luĭ Alexandru-Vodă, tentative, de carĭ vorbesce *numaĭ* cronica munténă. «Călăraşiĭ de la Mănescĭ şi de la Gherghiţa şi de la Ploescĭ şi de la Ruşiĭ-de-Vede», vechia partidă militară, se revoltă, dar Domnul învinge la Mănescĭ. Apoĭ un «Domnişor» de peste Olt, Paisie, e ucis.

În tómnă, se săvîrşì nunta luĭ Alexandru cu Ruxanda, fata luĭ Scarlati Saigiul, adecă negustorul de vite, un bogat grec ţarigrădén. Căsătoria se făcù la Movilenĭ pe Siret, lângă Tecuciŭ, cu pompă mare şi petrecerĭ carĭ ţinură două săptămânĭ. Miron Costin, cronica munténă, un document polon şi socotelile vilicale forméză isvórele relative la acéstă solemnitate. (1)

... 23 Decembris [1624]... Des Ban seynem Son...

(Înainte de 3 Ianuarie.) Einem Postelnick 2 Ross nach Rosenau...—Den 3 Januarii... Des Lugeffat Balie seinem Sohn 4 Ross nach Tartlen. (7. Trimes în Moldova.) 10 Januarii. Kompt ein Boyer, Georgio Basta, selbt 38 Personen, 32 Ross. (Cheltuelĭ la 11—12 «für des Boyeren Wagen».)

4 Februarii. Verreist der Sabo Janos abermal nach Weisemburg wegen des Boyern Nicula... — 7 Februarii... Verreyst ein Moldner Boyer mit

(1) Miron Costin, p. 289; *Anonimul (Magasin*, IV), p. 310; Constantin Căpitanul *(ibid.*, I), p. 283; Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 528. Cf. Neculce, în Kogălnicénu, II, p. 184; Musceleanu, *Monumentele străbunilor* (Bucurescĭ, 1873), p. 74 şi excelentul articol al d-luĭ Al. G. Mavrocordato, *Archiva Soc. sc. şi lit.*, V, p. 170 şi urm.

Namen Georga Basta, 12 Ross für seine Wegen bis nach Tarttlen... Dem Boyeren Georga Basta 8 Ross zu reitten bis nach Tarttlen... Schickt der Vyzter Nicula seinen Diener einen in Bleschlandt...—11 Februarii. Kompt der Vizter Nikula an mit des Fürsten Hauptman, sampt 26 Trabanten, auf den Morgen... Dem Moldner Legaten, selbt 18 Personen, 20 Rosen... Des Vizters seinen Knechten auff den Abendt... — 4 Februarii. Dem Moldner Legaten... Den Fürsten Hauptman sampt seinen Trabanten... — Den 5 Februarii. Dem Vizter. (Căpitanuluĭ şi boeruluĭ din Moldova. — 6—7. Aceloraşĭ.) 10 Februarii... Lohnt ich von 2 Rossen, das sie nach Tartlen füren 3 Trabanten. (Cheltuelĭ cu Vistierul, căpitanul şi boeriĭ. «Dem Egry Hauptman». — 11. Acestuia, Vistieruluĭ. — 12. Boerilor, luĭ «Egei», servilor luĭ «Nicula Viztern». —13. Luĭ Nicula, «Egey» şi boerilor. — 16. Aceloraşĭ.) 16 Februarii... Kompt der Luppul Kupayrul aus der Moldaw... Dem Kuppayrul. (Şi la 17.) 17 Februarii... Verreyst des Vizter seiner Boyeren einer in die Moldaw... Schickt der Fürweise Herr Richter.dem Wayda ein Legl Wein... — 18 Februarii. Schicket der Fürweise Herr Richter den Nagy Mihali abermal nach Weisenburg... Dem Vizter Nicula. (Până la 23. — 24. Trabanţilor ce vin din Alba-Iulia. — 25—9. Luĭ Nicula şi boerilor.) 29 Februarii... Lohnt ich abermal Trabanten, welche den Wizter verwahrten; sein zu 19 Tag bey ihm gewesen; macht 57 Tag... Kompt des Capitan Diener.

(5 Martie. Solie tătară.) Den 5 Martii... Kompt ein Boyer mit Namen Luppul...—12 Martii... Des Gabriel Wayda seinen Dienern...—15 Martii. Kompt der Postelnick Zawa sambt 3 Personen... — 18 Martii. Kompt der Balaschi Ferencz, selbt villem Gesindt, des Boyren sein Schazung zu hollen... Schickten 3 Stadt Diener mit dem Balaschy, welche das Gelt fürten nach Fogarasch... Dem Micklosch mit den Tattren Zerung bis in die Terwischt... 18 Martii... Schicket nach dem Komies in den Temes... — 21 Martii... Kompt Postelnick... Disen Tag komen die Tatern an... — 30 Martii... Dem Khömies Syman, selbt 3, nach Fogarasch...

4 Aprilis... Ittem des Joan Wayda seinen Dienern 2 Ross nach Zeyd, (20 Aprilie. Servĭ aĭ luĭ Radu-Vodă. — 28. Sol întors din Muntenia.)

18 Maii. Kamen ein Postelnick, selbt drit, Gergy... — 22 Maii... Disen Tag kompt des Moldner Wayda sein Bottschafft vom Fürstlichen Gnaden zurück, selbt 7 Personen. (23. Postelnicul «Georgi».)

9 Julii... Ittem des Jon Wayda seinen Dienern nach Zeyden. (13 Iunie *(sic.)* Sol întors din Moldova. — 9 Iulie. Sosire de Postelnic.) — 26. «Des Moldner Wayda seinen Dieneren... Des Joan Wayda seinen Dienern 2 Ross nach Zeyden...

5 Augusti. Des Joan Wayda seinen Dieneren... — 7 Augusti... Des Alexandri Wayda Dieneren... Ist selb 4 Personen gewesen... — 12 Augusti... Dem Postelnick Padat. (14. «Kompt ein Boyer». — 19. Postelnic.) 29 August... Dem Postelnick Thoma mit 12 Rosen nach Tartlen...

11 Septembris... Kompt ein Moldner Bottschaft mit zimligem villem

Gesindt; fressen kein Fleisch... — Den 28 ... Kompt Stanzul Postulnick ...— 12 Septembris. Verreist Herr Andreas Heydgesch auf des Wayda sein Hochzeyt ... — 19 Septembris ... Dem Opra Beyerul ...

11 Octobris. Verreisten des Herr Andreas Heydges und Herr Stefen Welzer nach Rath: *(sic)* ... — 14 Octobris. Kompt der Postelnick Naan, selbt 5 Personen ... — 24 Octobris ... Ittem kompt der Stanzul Postelnick, selbt 3 Personen ...

1626.

La 23 Ianuarie, Radu-Vodă murì de podagră la Hârlăŭ, vechiul oraş al luĭ Ştefan-cel-Mare, unde-şĭ făcuse şi curţĭ, dregênd pe cele vechĭ, şi unde-ĭ plăceà să petrécă. Rĕmăşiţele sale fură aduse la Bucurescĭ şi îngropate la biserica din acest oraş, care-ĭ pórtă numele. De-asupra óselor Domnuluĭ grecisat şi patron al Grecilor se află o pétră cu următórea inscripţiune românéscă:

Radul Voevod ce-au fost Domnъ ţъrъi rumъ | neşti şi Moldovei şi mul | te rъzboe au biruit şi iarъ au | venit de la cinstita Portъ ş'au | fost al doile rъndъ Domnъ Ţъrъi | Rumъneşti şi ş'au lъsat ste | agu fiiu-sъu ce e mai sus scris şi | iarъ s'eu dus de-au fost Domnъ Ţъrъi Mol | dovei şi acolo s'eu pristъvit | întru o cetat[e] în Hrъlъu în luna | lui Ghenarie 13 zil[e] Sъmbъtъ şi cu | mare cinste l'au adus trupul | dumnelui şi l-au îngrupat | în luna lu Fevrarie în 5 zil[e] | duminecъ. Aicea zac ōsele | dumnealui. Dumnezeu-l iarte | împъrъţie ceriuluĭ adevъrat. | În anii 7134.

Aceastъ piatrъ de pe mormъntъ ō-u | fъcut şi ō-u frъmseţat cela ce es[te] bine cinstit şi de Hristos iubit creştin Alexandru Voevod nъscъ | toriul Dumniialui celuia ce s'au pris | tъvit întru fericitъ credinţъ, celuia ce-au fost bine cinstit şi de Hristos iubit Domn creştin. (1)

Radu Michnea lăsase 500.000 de galbenĭ fiuluĭ sĕŭ din Muntenia; iar 100.000 luĭ Miron Barnovschi, un Movilă după mamă, pe care şi-l alese drept ginere pentru fata sa Ecaterina şi drept succesor.

O coaliţiune se formă contra Caseĭ Michnescilor, rĕmasă fără şef; Bethlen umblà să înlocuiască pe Alexandru-Vodă printr'un Movilă: Gavrilaş saŭ Moise, iar Tătariĭ ţineaŭ la dînşiĭ un pretendent cu numele de «Michnea Ogli Cipriotul» saŭ «Roditis», ceea ce ar însemnà fiul din Rodos saŭ Cipru al luĭ Michnea Turcitul.

Dar Barnovschi învinse, fără a venì personal înaintea «Împĕratuluĭ». La 28 Februarie i se trimeteaŭ însemnele domnieĭ. Iar, pe de altă

(1) Rîndurile din urmă sunt săpate pe marginea petreĭ. Cf. Musceleanu, p. 73.

parte, cu tóte stăruinţele soluluĭ ardelén Toldalagy Mihály, sosit în Iulie la Pórtă, puternicul Scarlati reuşì să menţie pe ginerele sĕŭ. (1)

1627.

Prădăciunile Tătarilor luĭ Cantemir şi ale Cazacilor polonĭ continuând şi după încheiarea păciĭ, o nouă expediţiune turcéscă peste Nistru fu necesară în 1627. Pentru a întări Daşovul, Domnul Moldoveĭ şi acel al Ţĕriĭ-Românescĭ primiră ordine de plecare. Miron-Vodă stătù la Oceacov (lângă Daşov) din Iulie până la Septembre. El mijlocì o înţelegere între vechiĭ duşmanĭ aĭ sĕĭ, Poloniĭ, şi Turciĭ. La 15 Octobre, îl găsim iarăşĭ în scaunul sĕŭ din Iaşĭ. (2)

În Novembre, Scarlati lasă pe Alexandru Coconul să cadă, spre marea mulţămire a luĭ Bethlen, care se aflà, în 1627, în fórte rele relaţiunĭ cu veciniĭ sĕĭ de peste Carpaţĭ. Alexandru Iliaş fu numit în loc.(3)

Marele-Stolnic Grama, pomenit în socotelĭ, jócă în acest an un rol diplomatic, ca trimes al luĭ Miron-Vodă. (4)

Hrizea Vistiernicul e unul din boeriĭ moldovenĭ, carĭ petrecură la locul sĕŭ de odihnă pe Radu Michnea în 1626. (5)

În fine sosirea luĭ Bethlen la Braşov e explicată de temerea Domnilor despre Tătarĭ. (6)

. . . 22 Decembris [1626]. Kamen ihrer 6 Personen von Alexander Wayda. . . Den Postelnicken . . . — 24. Wirdt Andreas Diak zum Alexander Wayda verschikt . . .

3 Januarii . . . Khompt des Waydae Diener Mihaly Deak . . . — 4 Januarii . . . Ist der Andreas Diack 10 Tag in Bleschlandt aussgewesen . . . — 9 Januarii . . . Lohnt ich von 7 Postrossen des Wayda Dienern bis in die Kympana. (Sosire de Postelnic.) 29 Februarii. Auff Befehl Fürstlicher Durchlaucht

(1) Cf. Hurmuzaki, IV², p. 412—3, nº CCCCLXV; p. 413, nº citat; p. 414, nº CCCCLXVII; p. 415, nº CCCCLXVIII; p. 416, nº CCCCLXX; *Fragmente,* III, p. 81—2. — Pentru mórtea soţieĭ luĭ Radu, Arghira, întîmplată îndată după a Domnuluĭ, în Muntenia, v. Hurmuzaki, IV², p. 416, nº CCCCLXX.

(2) V. Hammer, la acéstă dată; Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 540 şi urm.; Hurmuzaki, IV², p. 419—20, nº CCCCLXXVII; *Fragmente,* III, p. 88—9; Miron Costin, p. 290

(3) Hurmuzaki, IV², p. 418—9, nº CCCCLXXVI.

(4) Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 541, 544, 575 şi urm. Jócă un rol şi prin 1630 (Miron Costin, p. 291).

(5) Miron Costin, p. 289.

(6) Hurmuzaki, IV², p. 415, nº CCCCLXVIII.

schikten den Gyresch auff den Bokeresch, Haussen unnd Kärpen einzukauffen, aber nichts funden ...

21 Martii ... Kompt der Grama, selb 13 Personen ...

25 Aprilis ... Kompt der Zora Wornuckull mit dem Geldt auss der Molden, selb 7 Personen ... — 26 Aprilis ... Eodem kompt der Moldauer Botschafft zuruk vom Fursten. (Darurĭ la 28—1 Maiŭ.)

8 May ... Item einem Boyeren 2 Ross nach Rosenaw ... — 3 May ... Kompt der Boyer mit Geldt selb. *(sic)* zimlichem Gesunndt ... Item dem Mihaly Diak auss der Molden. (Darurĭ boeruluĭ la 4—7; și luĭ Michaiŭ.— Primuluĭ și la 10—11.) 12 Maii. Dem Baschotta ... — 13 ... Dem Boyeren ... Item des Alexander Weden Diener ... — 13 May ... Dem Boyeren ... Des Waydas Diener (14. Boeruluĭ și luĭ Bașotă. — 15—17. Luĭ Bașotă «auff den Stadhoff».) 18 Maii. Dem Wornick. (Până la 30, «boeruluĭ» saŭ luĭ Bașotă.) 30 Maii ... Eodem kompt der Baschatta zuruck vom Fürsten. (31—1 Iunie. Pomenit «boerul».)

(12 Iunie. Sosit un Pașă cu 67 persóne. — 13. Plécă.) 29 Junii ... Zalt dem Lupul aber für 10 Belger Ross mit dem Hyriza nach Zeyden ... — 29 Junii. Schickt ihrer 4 Byeren ein Ehrung, als sie von Fürstlichen Durchlaucht kamen ... — 30 Junii. Kamen des Heriza seine Diener an ... — 30 Junii. Kompt der Logofat Heriza selbst an, auff die 80 Personen ... Kompt der Datzo Lazlo mit dem Buyeren ...

(1 Iulie. Menționat Hriza, — până la 20.)

25 Septembris. Verreyst Gerg biss in dem Bukurescht mit des Capitan Bascha Brieffen ...

10 Octobris. Dem Boyer Simon, selb 5 Perschonen ... Dem Symon György ...

1628.

În acest an, luntri turcescĭ veniră pe Dunăre și ciocnirĭ avură loc, la Oceacov, între Turcĭ și Cazacĭ. (1)

Andreiŭ Boguslavicĭ, solul pomenit în socotelile vilicale, erà un Minor conventual trimes în Moldova, Țéra-Românéscă și Bulgaria cu scrisorĭ de recomendațiune către Ștefan Tomșa și catolicul Radu Michnea, la 15 Maiŭ 1623. El fu făcut Episcop de Sofia. (2)

... 21 Decembris [1627] ... Khömpt Demien Ferencz; sol in die Walachey. Schikt den Gerg Schmidt, Mauttner Dienern, mit ihme biss auff den Bukorest ... — 21 Januarii ... Khommen des Jovan Wayda 4 Diener ...

(1) Hammer, la acéstă dată.

(2) Hurmuzaki, VIII, p. 404—5; Fermendžin, *Acta Bulgariae ecclesiastica*, în *Monumenta spect. Hist. Slav. Mer.*, din Agram, XVIII (1887); p. 22 și urm. Scrisorile de recomendațiune le cunosceà și Șincai (ed. a 2-a, III, p. 22).

16 Martii. Gab dem Wayda Simon Zechrungh khen Fogaris ... — 20 Martii ... Diesen Tage khommen des Blöschen Wayda seine Legatten, Puiucz und Kozakul, vom Fürsten zurük ... Mit diesen Legaten wirdt geschikt der Forrai mit des Fürsten Brieff; gab ihme Zehrung biss khen Bukorest ... — 21 Martii ... Kompt Thorma Christoph dem Blöschen Legatten entgegen ... — 22 Martii. Alss die türkische unndt blösche Legatten anckhommen soltten. (23. Menționat Torma; și la 24.) 24 Martii ... Schikten Herrn Valentinum Forgaczy mit dem Herrn Thorma dem walachischen Legaten entgegen ... — 25 Martii ... Khompt Ztolnikul Mihalyaky, des Wayda Legat, mit viellem Gesündel. (Darurĭ la 26.) 27 Martii ... Khompt Andreas Bogozlovith, ein Bischoff in der Terwisch wohnendt, vom Wayda, bey unsern Fürsten Ablegatus ... — 28 Martii ... Dem Herrn Bogozlovitii ... — 29 Martii .. Dem Bleschen Bischoff ...

. 1 Aprilis ... Wirdt Herr Anthonius khen Fogaras geschikt das Eysen zu hohlen ... — 10 Aprilis. Khompt der blesche Legat vom Fürsten zurück. (Menționat și la 11.) 14 Aprilis ... Zahlt dem Kires Andres 6 Ross khen Rosenaw mit den Boëren ...

1 Maii. Khompt Logoffot Zima, selb 20 Personen, vom Alexander Weyda, wegen der Schaaffen. (2 și 4. Darurĭ «den Boëren».) 5 Maii ... Den Boëren müste ich diesen Tag zur Letze geben Wein, dieweyl er den Zima Logoffot mir entbotten das er khein Wein finden khundt ... — 15 Maii ... Khömpt Mihaly Deak auss der Moldau Diener, von Weyssenburg ... — 16 Maii ... Khömpt Mihaly Deak undt Demien Ferencz sampt ihren Gsündl. (Menționațĭ și la 17.) 15 Junii ... Khömpt Daniel Mihaly zurück auss Blöschlandt mit viellem Gesündtl ... — 21 Junii ... Khommen des Donath Janos Diener die Herbrig für die Moldner Legatten zu bestellen ... — 22 Juni ... Khompt die Moldners Legation mit viellem Gesündt ... Dem Vladika ... Dem Donath Janos ... Dem Mihaly Deak ... Dem Agha ... Dem Kun Istvan ... Dem Wornik ... — 23 Junii ... Wird Nagy Mihaly mit dem Kun Istvan undt dem Agha ins Landt hinein geschikt ...

1 Julii ... Khompt die moldnersche Legation zurük vom Fürsten; gab auff Vornik sein Herbrig ... Auffs Vledika Herbrig ... Auff des Vataff Herberg ... Auffs Janko Mihaly Herberg ... Des Ivon Wayda Dienern. (Pomenițĭ și la 2.) 5 Julii ... Schikt den Vayda Simon khen Fogaras ... — 8 Julii. Khompt Kun Istvan zurück auss Bleschlandt ... — 22 Julii. Khompt Janos Deak, des Alexandri Vaida Diener, selb 3 ...

2 Augusti ... Des Hiriza Logoffot sein Diener ... — 16 Augusti. Khommen des Alexandri Vayda Diener eintzukhauffen, auff des Wayda Notturfft ... — 20 Augusti. Khommen 2 Post vom Blöschen Wayda mit 3 Türken vom Vizir Passa ... — 29 Augusti. Kham Dedul, des Blöschen Weyden Post, mit Brieffen. (30. Alțiĭ.)

13 Septembris ... Khompt des Alexander Vayda Post zurück vom Herrn Miko ... — 14 Septembris. Des Alexandri Wayda Diener ... — 18 Septembris ... Khompt Janos Deak, Alexander Vaydae Diener, selb 3. (20. «Post» de la

Alexandru-Vodă. — 21. Altul din Muntenia. — 26. Menţionat «Wayda Simon».)

24 Octobris... Zahlt dem Andre Grammatik 2 Ross khen Zayden. (10. Serv de la Dunăre, al luĭ Kemény János.)

(5 Decembre. Doĭ Postelnicĭ de la Alexandru-Vodă. — 7. «Post» din Moldova. — 14. Aceeaşĭ, întórsă. Doĭ Postelnicĭ de la Alexandru-Vodă. — 16. Altă «Post» de la Domnul Moldoveĭ.) 17 Decembris. Khompt ein Postelnik vom Alexander Wayda mit Brieffen von der Post, an unsern Fürsten lauttendt...

1629.

În 1629, în urma uneĭ cererĭ de banĭ refusate, Barnovschi fu învinovăţit că se înţelege cu Poloniĭ şi mazilit în folosul luĭ Alexandru Coconul (prin August). Miron luase pe fata castelanuluĭ de Cameniţa, cumpĕrase moşiĭ în Polonia şi-şĭ făcuse prietenĭ aicĭ. Fără a neglige oferta Tătarilor, carĭ, venind pentru a-l scóte, îĭ făgăduiaŭ să-l restabiléscă, fără a uità trimeterea de banĭ la Pórtă, el trecù la Hotin, şi de aicĭ, prin 1630, la moşia sa din Uscie. (1)

În acelaşĭ timp aprópe (prin Octobre), Alexandru Iliaş, condemnat la domniĭ scurte, erà înlocuit prin fiul luĭ Ştefan Tomşa II, mort la Constantinopole, prin «pescarul», «stridiagiul» Leon-Vodă. (2)

În acest an, la 15 Novembre, în Alba-Iulia, móre Bethlen Gábor, urmându-ĭ, ca regentă, tînĕra sa vĕduvă, Caterina de Brandenburg. (3)

Domnia eĭ fu însă scurtă: la 10 Septembre 1629 Caterina, *Brandenburgi Katalin,* erà silită să abdice. (4) În locul eĭ ţéra alegeà pe bĕtrânul Bethlen István, care apucase a chemà la succesiunea luĭ Gábor pe ambiţiosul şi capabilul nobil ardelén Gheorghe Rákóczy. (5)

Anno 1628, 20 Decembris... Kompt Wizter Paripa vom Alexander Wayda, bey unsern Fürsten geschickt. (Pomenit şi la 21.) 25 Decembris... Kompt

---

(1) Hurmuzaki, IV², p. 433, nº CCCCXCI; p. 438, nº CCCCXCVII; *Supl.* I¹, p. 230, nº CCCXXXIV; Miron Costin, p. 290; cf. scrisórea Sultanuluĭ către Alexandru Iliaş în *Török-Magyarkori Állam-Okmánytár,* II, p. 152--3.

(2) Hurmuzaki, IV², p. 435.

(3) Kraus, *l. c.*, p. 87; Kemény, I, p. 273--4.

(4) V. seria de articole asupra politiceĭ eĭ publicate în *Történelmi Tár,* pe anul 1898. Cf. cron. luĭ Bethlen în ed. latină saŭ traducere *(Das bedrängte Dacia, das ist siebenbürgische Geschichten vom anno 1629—63,* Nürnberg 1666, in 16).

(5) Kemény, *l. c.*

Wizter Paripa czuruck vom Fürsten ... Kompt Janos Deak auss der Moldaw mit Brieffen an den Fürsten lautendt ... — 26 Decembris. Liess Janos Deak 2 Diener alhier biss er khen Fagrisch mit den Brieffen ... Kompt Zekerzes Thamas czuruck vom Bokorest; War auch wegen Karmasin geschikt; vergeblich gewesen. (28 Decembre. Întórcerea unuĭ Postelnic. — 31. Solie tatară; şi în ḑilele următóre.)

(10 Ianuarie. Postelnic sosit cu scrisorĭ.)

(Februarie. Sol moscovit. —24 «Schotten Kaufflëut» veniţĭ de la Principe.)

6 Martii ... Kompt ein Postelnik vom Alexander Wayda, selb 3 Personen ... — 10 Martii ... Komen die Frantzosen ...

(3 Aprilie. Negustor olandes pomenit.) 26 Aprilis. Kompt Wizter Para, selb 10 Personen, vom Alexander Waida, reisend zum Fürsten. (Expediat la 27—28. Postelnic cu scrisorĭ către Principe.)

8 [Maii] ... Kommen 2 Postelnick von dem Alexander Wayda wegen der Schaff ... Kompt Wizter Para zuruck vom Fürsten ... — 14 Maii. Kommen auss Bleschland Palaloga und Wizter Kristian sampt 3 Personen, reisend bey unsern Fürsten. (Şi la 15.—23. Sosesce Farensbach, sol suedes.) 25 Maii ... Kompt Stephen, ein Boyér vom Alexander Wayda mit Fürsten Brieffen ... — 28 Maii ... Kompt Palaloga und Wornik Christian zuruck vom Fürsten ... — 29 Maii ... Dem Palaloga ... Dem Pall Alaga ...

1 Junii ... Kompt Feyerwari Istvan, selb ander, vom Alexander Wayda ... Zahlt dem Raduli Benge, sampt seinem Gesellen 6 Ross khen Komarnik mit Pallolaga ... — 7 Junii ... Dem Palaloga. (12 Iunie. Postelnic cu scrisorĭ către Principe.) 24 Junii ... Kompt des Hirisa Diener mit Gergen ... Kompt als bald auch Hirisan, ein Vorbot des Wornik Hiriza, selb 6 Personen ... — 27 Junii ... Kompt Wornik Hirisa mit viellem Gesindt; bleibt biss auff dem dritten Tag ... — 4 Julii ... Kommen 2 Personen auss Bleschland mit Brieffen ... — 19 Julii ... Kompt Wizter Hirisa mit vielem Gesind. (Şi la 20—2 menţionat.)

5 Augusti. Kommen 4 Postelnik auss Bleschland mit Fürstlichen Mandat ... — 16 Augusti. Kommen die 2 Postelnick des newen Waydas zuruck von Weissemburg ...

9 Septembris ... Kommen 2 Postelnik vom Alexander Waida ...

(24 Octobre. Solie tatară.)

2 Novembris ... Kompt ein Juncker, so von der Fürstin dem Hirisa commendieret worden, czurück auss Walachei ...

15 Decembris. Kompt Janos Deak, selb 3, ein Bläschländer Post, von Weissemburg czurück ...

1630.

Alexandru Coconul, rĕmas fără tată, şi ca sprijin numaĭ lăcomia luĭ Minetti, unchiul-epitrop, mergeà rĕŭ. Domnia sa de opt lunĭ fu fórte turburată. Barnovschi, înţeles cu Hatmanul Nicoriţă, încercă o năvă-

lire, respinsă de Lupu, viitorul Domn, şi de Grama. Apoĭ începură stăruinţele pentru domnie ale luĭ Alexandru Iliaş şi Moise, fiul luĭ Simion Movilă şi viitorul ginere al luĭ Radu Michnea, cumnatul deci al Domnuluĭ pe care tindeà să-l înlocuiască. La 28 Aprilie, Moise fu numit cu instrucţiunĭ de a favorisà încheiarea uneĭ nouě înţelegerĭ cu Poloniĭ. În Iunie, sosiaŭ la Constantinopole mazilul Alexandru şi nu maĭ puţin mazilul sěŭ unchiŭ, Minetti. (1)

În ḑiua de 9 Septembre, Murteza-Paşa de Oceacov încheià cu Poloniĭ convenţiunea dorită. (2)

La 10 Septembre din acest an, o Dietă ardelénă alegeà pe Gheorghe Rákóczy (3), al căruĭ rol trebuià să fie aşà de mare şi dincóce de Carpaţĭ.

În Ţéra-Românéscă boeriĭ emigréză în massă, manifestaţiune de nemulţămire, care dispăruse de mult din obiceiurile ţěriĭ, unde despotismul domnesc potolise sufletele mîndre de odinióră ale boerilor şi aceştia nu se organisase încă în partide bine definite. La 17 Octobre trec graniţa strîngětoriĭ responsabilĭ aĭ impositelor crescute. Prin pasul Vulcanuluĭ merg la Haţeg, apoĭ la Alba-Iulia, maĭ mulţĭ boerĭ, în frunte cu Mateiŭ Aga Brâncovénul şi cu Aslan Vornicul. Principele şi David Zolyomi, pe a căruĭ soră, Elisabeta, o luă maĭ târḑiŭ Ioan Movilă, primiră bine pe fugarĭ. Doue soliĭ şi multe jurăminte rěmaseră fără succes: pribegiĭ nu veniră. (4)

26 Decembris [1629]. Kommen 2 Mo[l]dtner alhier Geschmeidt einzukauffen. (Pomeniţĭ până la 30.)

7 Februarii ... Kompt Logoffot Para aus Bleschlandt ... — 3 Februarii ... Kompt Roska Wizter, ein Molner Bojer, vom Weissemburg, mit 18 Personen. (Roşca e pomenit şi la 4.) 17 Februarii. Kompt Wizter Para, selb 6 Personen ... 18 Februarii. Zahlt von 3 Post Rossen mit dem Para ... Zahlt von andren 4 Rossen, so ich mit diesem Bogern khen Rosenaw gereyset. (28. Postelnik «vom Wayda».)

17 Martii. Kompt Bassata Logoffat vom Moldner Waida, selb 15 Personen ... Dem Passata Logoffot ...

---

(1) Hurmuzaki, IV[2], p. 440, nº D şi DI; p. 444, nº DIII; p. 445, nº DV; p. 446, nº DVIII; *Supl.* I[1], p. 231, nº CCCXXXV; Miron Costin, p. 291.

(2) Hammer, la acéstă dată.

(3) Kraus, p. 87; Kemény, I, p. 273—4; II, p. 112.

(4) Cronica munténă (întrégă ca *Anonim*, p. 311; prescurtată în Constantin Căpitanul, p. 286).

2 Aprilis. Kompt Passata Logoffot zurück von der Fürstin...

(4 Maiŭ. Postelnic din Muntenia.) 15 Maii. Kompt Wizter Praeda, selb 12 Personen, von der Fürstin zurück; hat Befehl unnd ein Commissarium vom Fürstlichen Durchlaucht. (17. Postelnic din Muntenia.) 27 Maii... Kompt ein Post von der Fürstin wegen der Haidukken so aus der Moldaw kahmen. (28. Postelnic din Muntenia, «mitt Brieffen von Tattarham».)

(Iunie. Sol tătar de la Alba-Iulia.) 5 Julii... Kompt der Bleschländer Abgesanter zuruk von Weissemburg... — 6 Julii... Diesem Bojern. (Menţionat şi la 7.) 21 Julii... Kompt ein Bojer vom Bleschen Waida, Wattaf Mogosch genandt, selb 7 Personen. (Menţionat şi la 22.)

4 Augusti. Kompt Wataff Mogosch zuruck von Weissemburg. (Solĭ tătarĭ întorşĭ de la Alba-Iulia.)

4 Octobris... Gab einem Wledica... — 8 Octobris... Dem Kovatschi Peter... Wird Andras Deak mit diesem Kovatschi Peter in die Walachey geschickt. (11. Sol în Muntenia, cu scrisorĭ. — 25. Sosesce un Turc cu un Postelnic muntén.)

9 Novembris... Kommen 2 Molner Post mit Brieffen. (Şi la 10—11.)

(8 Decembre. Weyhardus von Schulicz venit de la Pórtă cu pas de la «Voevod».)

1631.

În 1631, avem, în Moldova, o schimbare de Domn şi în ţéra vecină o nouă manifestaţiune de nemulţămire.

În Novembre, Moise-Vodă, refusând contingentul ce i se cereà, e înlocuit cu inevitabilul Alexandru Iliaş. Turciĭ temêndu-se ca Moise să nu trécă în Polonia, mazilul e oprit de Cantemir din Bugéc şi trimes la Pórtă (Ianuarie 1632), unde se însură cu Ecaterina luĭ Radu-Vodă. (1)

Din Ţéra-Românéscă, Domnul trimesese în Ardél pentru a împăcà pe pribegĭ pe Hriza Vornicul şi pe Episcopul Teofil de Rîmnic. Solia trece la Braşov, la dus, la 27 Maiŭ şi, întorcêndu-se, la 27 Iunie. Boeriĭ refusară să se întórcă, iar Rákóczy să-ĭ dea. Înspăimântat de mişcarea pe care o provocase extorsiunile sale imprudent de pripite, temêndu-se ca svonul pribegieĭ să nu ajungă la Pórtă, Leon adună Sfatul şi dădù, la 31 Iulie, în Bucurescĭ, un chrisov, care nù decide numaĭ îndepărtarea Grecilor nestabilĭ, «muzavirilor» constantinopolitanĭ, carĭ veniaŭ cu efemerul Domn şi plecaŭ cu dînsul, ci decretéză înlăturarea abusurilor de tot felul: în conducerea bisericeĭ, în darea dreptăţiĭ, în administraţiunea financiară şi confirmă privilegiile din

(1) Hurmuzaki, IV[2], p. 454, n° DXIX; cf. *Fragmente*, III, p. 90.

vechiŭ ale boerimiĭ, ale întregeĭ boerimĭ, de la magnatul de Curte până la Roşiĭ din provincie şi până la «logofeţiĭ domnescĭ». (1)

Dar lucrul nu prinse. Rákóczy voià póte ca Domn pe unul din ceĭ doĭ Movilescĭ adăpostiţĭ în Ardél, iar pribegiĭ îşĭ aveaŭ Domnul lor, Mateiŭ Brâncovénul, fiŭ al unuĭ Danciu, nume băsărăbesc, şi care se pretindeà Basarab. O a doua solie, trimésă prin calea Vulcanuluĭ: doĭ boerĭ de provincie, un Logofĕt şi un Postelnic, dă peste «străjile pribegilor», pe carĭ le urmà Mateiŭ, încunjurat de «Roşĭ de preste Olt», rĕmăşiţa neastâmpĕrată a vecheĭ partide militare. Un ofiţer domnesc e bătut la Ungurenĭ; Dómna şi Curtea eĭ fug la Giurgiu. Se dă, în fine, la 23 August st. v., lupta decisivă între trupele domnescĭ şi revoltaţĭ, în vecinătatea Bucurescilor restrînşĭ aĭ acelor vremurĭ: învinşĭ, pribegiĭ fug, perḑênd, în bătălie şi după dînsa, pe mulţĭ din aĭ lor. La Tismana, unde se adăpostise, şefiĭ resistă treĭ ḑile oştilor românescĭ, comandate de Banul Boul, un Moldovén, ginerele, bine cunoscut din socotelile nóstre, al luĭ Ştefan-Vodă Tomşa. Un trimes domnesc îĭ găsì peste munţĭ. În curînd, Mateiŭ, aşezat în Făgăraş, începù a negocià cu împărţitorul cel noŭ al tronurilor, Abaza-Paşa de Silistria, moştenitorul puteriĭ luĭ Skender-Paşa. (2)

... 16 Martii. Gab dem Szekeli Geörgi auff Befehl biss in den Bukurest mit Fursten Brieffen ...

8 Maii ... Khompt der Kovaczy Peter aussm Bukurest zurück ... — 21 Maii ... Zahlt auff des Hiriza Ankhunfft ... — 22 Maii ... Auff des Fürsten Ross, so der Hiriza mit sich bracht ... — 24 Maii. Khomen des Hiriza Diener an mit den Rossen so Fürstlichen Gnaden zu verehren gebracht wurden, 13 Personen. (Menţionaţĭ şi la 25—6.) 27 Maii ... Eodem früe khompt der Hiriza an mit viellen Gesündtl, verbleybt bis auff den dritten Tag ... Des Hiriza Knechten bey des Fürsten Rossen. (Şi la 28—9.) 31 Maii. Khommen des Hiriza Diener, 24 Personen, zurück ...

26 Junii frhüe, kham des Hiriza Lováss Mester, selb 8 Personen ... — 27 Junii früe, khompt der Hiriza widerumb zurück von Weyssemburg mit villem Gesundtl. (Menţionat la 28 încă: stă treĭ zile.)

1 Julii ... Kham des Wayda Diener an, Feyervari Istvan, von Weyssenburg ...—31 Julii. Khomen von Fürstlichen Gnaden an des Wayda Diener ...

(21 August. Servĭ aĭ Voevoduluĭ.) 26 Augusti. Kham an der Lugoffot Pára

(1) V. ediţiunea chrisovuluĭ de rĕposatul Episcop Ghenadie de la Rîmnic, în *Archiva Soc. sc. şi lit. din Iaşĭ*, V, p. 70 şi urm. Cf. un alt chrisov al luĭ din acest an în *Transilvania* pe 1894, p. 202—3. Alte acte din 1631—3, în *Col. luĭ Traian*, VII, p. 230 şi urm.

(2) Cronica munténă, *l. c.*

vom Wayden, selb 17 Knechten ... — 29 Augusti ... Khommen 4 Personen vom Wayden ... Wirdt des Pope Baille Sohn mit Fürsten Brieffen bey dem Wayden geschikt ...

6 Septembris ... Khompt der Lugoffot Pára zuruk ... — 20 Septembris. Khompt Wiztér Dumittre vom Wayda, sampt 12 Personen ... — 22 Septembris. Khommen auss der Walachey andere Abgesantten undt der Szabo Janos sampt 10 Türken ...

1 Octobris ... Khömpt Pettre Dedeskul sampt 8 Personen ... — 17 Octobris ... Kommen von Fürstlichen Gnaden des Wayden Diener 15 Personen ...

22 Novembris ... Gab dem Demien Ferencz, auff Abrichtung an die Port, auff Fürstlichen Gnaden ernstliches Befehl, wegen der Ross auff die Tonau und eines Paripa ...

Iată acum inscripţiunea de pe crucea comemorând până astăḑĭ victoria. Se conservă în curtea bisericeĭ Slobozia.

Iō Leōn Voevod |

† În numele tatьlui | şi a fiului şi sfîntuluĭ | duh. Adecь eu robul luĭ Dumne | zeu Iō Leōn Voevod feciorul | lu Ştefan Voevod rьdicat-am aceastь cinstitь cruce în numele | lu S[fe]ti Gheorghie pentru sь se | pomeneascь de rьzboiul ce am avut | într'acestь loc cu pribeagii | cьnd au venit de preste munte asupra domniei meale în an | 7139 în luna lu Avg. 23 | Marţi şi milostivul Dumnezeu cu rugьciunea lu S[fe]ti | Gheorghie supusu-i-au suptu | sabia domniei mele | şi i-am biruit şi cьţ au cьzut în | rьzboiu zac suptu aceastь | movilь iar crucea se-au rьdi | cat în luna lui Fevr. 20 [7140?]. | *[Pe partea laterală:]* Putearnicul Dumnezeu învr | ednicind pre noi | Iō Radul Voevod | cu domnia ţьrii rumьneşte | în an de la Adam | 7183 vьzund aceastь cinstitь | cruce de pьrintel[e] meu | Iō Leōn Voevod şi aflьnduse | stricatь, domni | ea mea ō-u înoit şi fьcuiu şi | sfьntь besearicь | anume sfьnt G[heorghie]. (1) |

1632.

La 16 Iulie 1632 sosesc la Braşov, venind din Alba-Iulia, ultimiĭ soliĭ cerşitorĭ de împăcare, pe carĭ Leon-Vodă i-a trimes la pribegĭ, Mitropolitul Grigore, Vornicul Ivaşco, Comisul Grigore. Fórte mulţĭ dintre exilaţĭ, necunoscênd situaţiunea la Constantinopole şi amărîţĭ de neisbânda năvăliriĭ ce făcuse, se supun; Aslan e făcut Mare-Ban. Dar, în ultima ḑi a luĭ Iulie, Leon, dovedit ca un prevaricator nedibaciŭ, e destituit, şi, în profitul luĭ Alexandru Iliaş, se decide o stare

(1) Inscripţiunea e tipărită, alt-fel, şi în Muscelénu, p. 88—9 şi în Berendeiŭ *(Bucuresciĭ,* în *Rev. Rom.,* I, p. 135). Pétra e reprodusă în fototipie în G. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor* (sub presă). — Am lăsat la o parte rîndul din jurul stemeĭ.

de lucrurĭ analogă cu cea din ultimiĭ anĭ mulţămiţĭ aĭ luĭ Radu-Vodă Mihnea. Radu, fiul luĭ Alexandru, e numit în Ţéra-Românéscă, tatăl sĕŭ păstrându-şĭ Scaunul moldovén.

Nemulţămirea cu acéstă mĕsură fu generală. Alexandru Iliaş erà, de sigur, cel maĭ rĕŭ dintre Domniĭ acesteĭ epoce. Nedibaciŭ ca totdeauna, el făcù greşala de a ucide pe cumnatul luĭ Mateiŭ Aga, trímes pentru «a face pace» cu noul Domn muntén.

Decĭ, pe când Ioan Movilă se coborià spre Braşov, într'un noroc, — Mateiŭ trecea, cu cevà ajutor unguresc, în Oltenia, prin Caransebeş şi Orşova (12 August). Aicĭ adunà aceleaşĭ elemente, carĭ luptase şi înainte cu dînsul, mergeà la Nicopole, erà numit Domn, contra obiceiuluĭ, de Abaza, stăpânul cel maĭ apropiat şi maĭ util, luà Turcĭ de aicĭ şi intrà la 30 Septembre în Bucurescĭ.

Radu, cu Seimeniĭ tatăluĭ sĕŭ, cu cevà Tătarĭ, cu vechiĭ partisanĭ aĭ luĭ Leon: Nicola Vistierul, Hrizea, Papa Logofĕtul, Nicola Catargiu, Dimitrie Dudescu, a căruia rudă, Petru, e pomenită în socotelile nóstre, Négu Aga, venì pe la Isaccea. «Slujitoriĭ», cercaţĭ, refusară să mérgă cu el. Lângă Plumbuita, în préjma Bucurescilor, la 5 Novembre, se dădù lupta pentru tron, şi biruinţa bĕtrânuluĭ oştén care erà Mateiŭ fu desăvîrşită. Tînĕrul cocon fugì cu capul gol, şi o parte din şefiĭ sĕĭ rĕmaseră pe câmpul de bătaie.

Învingĕtorul maĭ merse odată la Abaza, în Rusciuc, primì apoĭ un capigiŭ în Bucurescĭ şi în fine, inimos cum erà, se îndreptă spre Constantinopole pentru a i se recunósce domnia (26 Decembre). (1)

... 7 Maii ... Khömpt Szekely Giorgi vom Bukurest; war 8 Tag aussgewesen ... — 11 Maii ... Khömpt Semsei Janos, 19 Personen, so mit den Boëren in dass Land verreisetten ... Den 2 Boëren, ihrer 18 Personen. (Şi la 12. 13. Andres Diac trimes la Bucurescĭ. — 15. Solie la Tătarĭ.)

(1 Iunie. Sol cu scrisorĭ în Muntenia.) 14 Junii. Khömpt Páhra Poharnikul auss der Walachay, 20 Personen. (15. Postelnicul «Mussain» dus la Râşnov. — 18. «Ivon Posstelnik». — 29. Trimes în Muntenia.)

(9 Iulie. «Dem Glior: *(sic)* Alisse auff 32 Personen». — 10. Cheltuelĭ cu un Agă şi cu «boeriĭ».) 16 Tag [Julii] ... Khömpt der Blöschländer Wladika unndt Ivasko Voikul von Fürstlichen Gnaden zurük; gab auff 50 Personen ... — 17 Tag, zu Morgen, gab dem Wladika ...

15 Augusti ... Khömpt der Manye, auss Blöschlandt, 3 Personen. (Şi la 17.) 21 Augusti ... Ittem khömpt zu Morgen der Páhra Postelnik, 30 Personen ...

(1) Cf. cu Cronicele, acum deosebite în parte, Hurmuzaki, IV[2], p. 460, nº DXXI; *Fragmente*, III, p. 90, 93. Cf. călĕtoria luĭ Paul Strassburg, în *Mon. Hung. Hist., Script.*, şi Cipariu, *Archiv*, p. 12 şi urm.

3 Septembris ... Ittem zu Morgen khamen Moldner Legatten sampt dem Kapudsi Czyauss, 12 Personen ... — 8 Septembris ... Gabe dem Bidners Paull von 6 Rossen khen Tarttlen mit einem Boëren so von Fürstlichen Gnaden khomen ...—25 Septembris ... Wird der Pötter Kroytoire khen Bukurest abgeferttiget mit Fürstlichen Gnaden Brieffen ... — 27 Octobris ... Gebe des Blöschen Wäden 3 Trabanten. (Şi la 28.) 28 Octobris ... Zu Abendt dem Ivon Wäiden ... — 29 Octobris ... Ittem zu Morgen gebe dem Joann Wäidt. (Repetat.) 31 Octobris ... Gabe dem Ivon Waidt ... Gebe auff des Ivon Wäiden Diener ettliche Personen, so von ihme zurück sein blieben, wie er zum ersten Mahl ist ausgetzogen ...

1 Novembris. Gebe des Ivon Wäiden ... Des Wäiden Diener ... — 3 Novembris. Verrechnett was diesen Tag, den 3 undt 4 Novembris, ist auffgangen auff des Ivon Wäiden Komornik unndt Poharnik ... Ittem khompt der Ivon Wäidt von Pittersperg zurük ... — Octobris *(sic)*, zu Morgen, dem Ivon Waiden ... — 4 Novembris. Zu Abendt gabe dem Ivon Wäiden. (Până la 7.)

1633.

La 15 Ianuarie, Mateiŭ, Domn pe jumătate numaĭ, între Edicule şi tron, descălecà la Bogdan-Sarai. La 6 Februarie, după o lungă periodă de durerósă nesiguranţă, se făcù în Divan pîra între Domnul luĭ Abaza şi boeriĭ Domnuluĭ numit legal. Se vorbì cu acest prilej de Greciĭ carĭ «aŭ spart grădina Împĕratuluĭ cu jahurile şi cu tóte rĕutăţile, ce ieaŭ tot ce găsesc, până ce aŭ pustiit ţéra», şi vorbele acestea aflară ascultare. Mateiŭ fu darnic, şi acésta hotărî. Cheltuì 100.000 de galbenĭ turcescĭ şi luă asupră-şĭ încă vre-o 60.000, cu carĭ tînĕrul Radu-Vodă scosese pe Leon. La 8 Martie plecà din capitală şi la 20 erà în Bucurescĭ. (1)

Vînând Muntenia pentru fiul sĕŭ, Alexandru Iliaş, fără noroc ca tot-deauna, perdù Moldova. O mişcare ca cea din Ţéra-Românéscă, atât de nouă, atât de conscientă, trebuià să ispitéscă pe Moldovenĭ, pentru carĭ Alexandru nu puteà fi maĭ bun decum fusese pentru alţiĭ. Un Turc venì să cheme la Pórtă pe Cretanul Vevelli, cumnatul şi conducĕtorul luĭ Vodă. Erà un simpţom de disgraţie, pe care boeriĭ îl pricepură. O revoltă fu organisată, în fruntea căreia se găsià un Albanes grecisat, dar un «om de ţéră», nu un «muzavir», un boer vechiŭ, căsătorit cu o Moldovéncă, Vasile Lupu. Constantin saŭ Batişte Vevelli fu rupt în bucăţĭ, iar, Domnul, înspăimântat, condus până la

(1) Cf. cronicele muntene: *Anonimul*, p. 291—2; Constantin Căpitanul, p. 319—20; Hurmuzaki, IV², p. 464, nº DXXVII; p 466, nº DXXX; p. 467, nº DXXXII; *Fragmente*, III, p. 94—6.

Galaţĭ, cu tótă cuviinţa, apoĭ suit în corabie şi expediat poclon la Constantinopole.

Sfătuit de câţĭ-va imprudenţĭ, imprudentul Barnovschi se hotărî să-şĭ încerce norocul, sperând că va fi aşà de bun ca al luĭ Mateiŭ. Acesta se luptase cu o óste, în fruntea căreia mergeà Skemni-Agasi cu stégul împĕrătesc de domnie. El, Barnovschi, n'aveà pe consciinţă decât fuga în Polonia.

În Iunie, Miron sosià în Constantinopole, cu boeriĭ carĭ îl reclamaŭ ca Domn cu sgomot. Aerul acesta nu plăcù Turcilor, carĭ nu voiaŭ ca după un Domn impus de ţéră să maĭ isbutéscă şi altul, în aceleaşĭ condiţiunĭ. Boeriĭ fură mustraţĭ aspru, închişĭ, iar Miron fu decapitat la 2 Iulie sub ochiĭ Sultanuluĭ. (1) «Dumneḑeŭ şi dreptatea luĭ», de care vorbia în nobilu-ĭ testament, nu-ĭ folosise. (2)

Domnia fu dată luĭ Moise Movilă, care, de nevoe, dar venise la Constantinopole şi, ceea ce explică maĭ bine numirea, moştenise prin mórtea luĭ Alexandru Coconul (Septembre 1632) (3) şi căsătoria sa cu Ecaterina, sora luĭ, singuriĭ copiiĭ legitimĭ aĭ luĭ Radu-Voevod, averea cea mare a acestuia.

În August, o expediţiune turcéscă, sub Abaza, se organisà împotriva Polonilor. Ambiĭ Domnĭ, fórte puţin bucuroşĭ, trebuiră să participe la dînsa, mergênd cu Paşa până la Cameniţă, unde începură lupte inutile. Voevoḑiĭ românĭ se luptară cât maĭ puţin şi trădară cât maĭ mult. Eĭ isbutiră prin scirĭ false să întórcă pe Abaza înapoĭ, şi acesta revenì la Silistria în Novembre. (4)

. . . 14 Januarii . . . Khömpt ein griechisch Bischoff, 3 Personen. (Şi la 15—16. Céuş trimes până la Bucurescĭ.) 19 Januarii. Zu Morgen khompt der Hechini Poharnok, 7 Personen. (20. Se daŭ treĭ florinĭ Episcopuluĭ grecesc.) 21 Januarii . . . Zalle dem Griechen Dima 100 Czitronen, welche Ihrer Fürstlichen Gnaden sindt verehrett worden . . .—29 Januarii . . . Khommen des Vaida Diener, 5 Personen . . .

14 Februarii . . . Des Vayda Dieneren . . . — 15 Februarii . . . Gab des Ivan Vayda Dienern, 4 Personen . . . — 16 Februarii . . . Zu Morgen, des Ivan Vaida Dienern, 7 Personen. (Şi la 17—9.) 20 Februarii . . . Des Ivan Vaida seinem Kamaras auff 4 Personen . . .

6 Martii . . . Zu Abendt kompt Istvan Deak, des Vaida Diener . . . — 19

(1) Miron Costin, p. 293 şi urm.; locurile citate din Hurmuzaki.

(2) Testamentul în *Arch. ist.*, I², p. 187 şi urm. E rĕŭ datat de câţĭ l'aŭ întrebuinţat până acum.

(3) Hurmuzaki, IV², p. 454, nº DXX.

(4) V. p. 181, nota 1.

Martii ... Des Vaida Postelnik, 5 Personen ... — 22 Martii. Zalen dem Dragumir Martin von 6 Postrossen, so des Blöschen Vaida Postelnik bis in den Rükur geführet ...

1 Aprilis ... Kommen des Blöschen Vaida Diener, 4 Personen ... — 11 Aprilis. Zu Morgen des Waida Dienern ... —23 Aprilis ... Zu Morgen kompt ein Legat vom Molner Wäden, selb 6 Personen ... — 23 Aprilis. Auff den Abendt des Ivon Waida Komornik, 3 Personen ...— 25 Aprilis. Zu Morgen dem Capitan Gerge [venit de la Principe] und des Ivan Waida Komornik, 6 Personen, so bey dem Abaza Bassa reysen sollen. (26. Căpitanuluĭ.) 26 Aprilis ... Zu Abent kompt der Bartsay Jankos auss Blöschlandt zuruk; gab auff 5 Personen. (17. Căpitanuluĭ.) 28 Aprilis. Wirdt Szekely Geörg von Fürstlichen Gnaden in Blösch Landt bey den Wäden geschickt mitt Brieffen ... Zu Morgen kompt ein Boër vom Matthä Vädt, 6 Personen. (28. Căpitanul.) 28 Aprilis ... Kompt der Dumitraskul, selb 4 Personen ... Zu Abendt khompt Mihaitze Petter auss Bläsch Landt, hatt Fürstlichen Gnaden Ross gekaufft; gab im auff 6 Personen. (29. Căpitanuluĭ.)

(2 Maiŭ. Turc trimes până la Bucurescĭ.) 7 Maii ... Kommen des Bläschen Wäden Diener, 3 Personen. (16. Boer condus cu trabanţĭ până la Rucăr.) 17 Maii ... Kommen vom Moldner Wäden 3 Post ... — 24 Maii. Zu Morgen kompt der Bartzay Jarkos und ein Boër, selb 7 Personen. (Şi la 25—6. — 26. Sol de la Abaza-Paşa.)

1 Junii ... Dissen Tag wirdt der Szekely Geörg zu 3-mal bey den Abaza-Bassa auff die Dunaü geschickt mitt Brieffen ... — 4 Junii ... Kommen des Bläschen Waida Diener, 4 Personen. (17. «Arnothi Aga» de la Abaza.)

18 Julii ... Kommen von Moldner Wäden 2 Kurtaner. (24. Kis Georg Mihaly trimes la Abaza.) 25 Julii ... Kommen 3 Kurtanen vom Bleschen Wäden. (Şi la 26.)

2 Augusti ... Kommen 2 Kallaraschen vom Wäden. (21. Turcĭ de la Abaza.) 26 Augusti. Kommen des Bläschen Waida 3 Personen ...

3 Septembris. Wirdt der Pettre Izbassa bey den Bläschen Wäden in die Taber geschickt ... — 17 Septembris. Wird dess Stan Lungul sein Bruder in des Abaza sein Tabor bey den Bläschen Wäden geschickt, selb ander ... — 30 Septembris. Kompt der Mihaitze, des Stan Lungul sein Bruder, auss des Abaza Bassa seiner Tabor; ist 11 Tag aussgewesen ... — 30 Septembris. Kompt ein Boër vom neyen Moldner Wäden, 4 Personen ...

(Şi la 2, 4, 5 Octobre.) 6 Octobris. Wirdt der Bresde Janos in die Moldaw in des Abaza Bassa Tabor geschicktt... Gab dem Moldnern auff den Tag. (Şi la 7.) 8 Octobris. Kompt der Nemes Thamas auss der Tabor. (Şi la 10, 12, 15, darurĭ Moldovenilor.) 15 Octobris ... Kommen 3 Kallaraschen vom Bläschen Wäden. (19, 21. Moldoveniĭ.) 25 Octobris ... Kommen 8 Personen vom Passa, mit 11 Falcken ... Kompt der Isza Agha, selb 16 Personen. (Şi în ḑilele următóre. — 28. Miko condus până la Dunăre.)

2 Novembris ... Kommen 3 Molner vom Wäden ... — 29 Novembris ... Kommen 3 P[ersonen] vom Moldner Wäden ...

5 Decembris ... Auff den Abendt kompt ein Boër, selb 5 Personen. (Menţionat şi la 6.) 8 Decembris. Zu Morgen kompt der Fledicke, selb 5 Personen. (Menţionat şi la 9.) 13 Decembris. Khompt der Szekely Janos, des Bläschen Vaida Diener ....

1634.

Stăruinţele luĭ Abaza-Paşa, nemulţămit de purtarea luĭ Moise-Vodă în expediţiunea de la Cameniţă, zăbava uneĭ plăţĭ cerute aduseră, în Aprilie, mazilirea Domnuluĭ. Vornicul Vasile, care, fugar la Constantinopole, săpà necurmat pe duşmanul sĕŭ de pe tron, ajută şi el la acésta. Moise trecù în Polonia, desgustat pentru tótă viéţa de Turcĭ şi de domnia lor, cu exemplul rudeĭ sale Barnovschi înaintea ochilor. El nu părăsì gândul Moldoveĭ, dar domnia o aşteptă de acum înainte numaĭ de la Polonĭ, între carĭ maĭ trăì o jumătate întrégă din viéţa sa. Vasile Lupu se suì pe tronul moldovenesc, pentru a domnì neîntrerupt nouĕ-spre-ḑece anì de ḑile, cât cel puţin şése din Domniĭ carĭ îl precedase. (1)

3 Januarii. Kommen 4 Boëren auss der Walachey, selb 45; ziehen bey Fürstlichen Durchlaucht: der Oberst ist der Komis Mayre ... Gab auff des Lovaz Mester sein Herberg, auff 8 Personen ... Gab dem Schreiber auff 7 Personen ... Gab auff des Gabrilaz sein Herberg, auff 6 Personen ... Dem Jeda Capitan auff 3 Personen ... Dem Werlin Capitan auff 4 Personen ... Dem Mischeck Capitan undt dem Wizei Capitan auff 15 Personen ... 3 Januarii. Auff den Abendt kommen 4 Kalaraschen vom Bläschen Wäden. (Darurĭ boerilor, pe nume, şi la 4 «Verlachsy Capitan, auff 6 Personen» şi «Ratz Petter Capitan, auff 15 Personen». — 5. «Boerilor».) 25 Januarii. Kompt der Komis Mayre von Fürstlichen Gnaden zuruck, selb 38 Personen. (26. Aceiaşĭ. Şi «Verhasi Capitan»).

(5 Februarie. Sol de la Bucurescĭ.) 18 Februarii ... Kommen 4 Kurtanen vom walachischen Wäden.

(De la 15 Martie înainte, darurĭ «boerilor».)

1 Aprilis. Zu Morgen kompt der Manye, 3 Personen. (2. Sol la Bucurescĭ.) 13 Aprilis. Zu Morgen kompt Serban Posstelnik, 3 Personen. (Şi la 14, Postelnicul.) 16 Aprilis. Zu Morgen dem Nika Capitanii ...

3 Maii ... Zu Morgen kommpt ein Buyer vom Bläschen Wäden, mit Namen Vornikul Pre Mayre, 7 Personen. (Şi la 5.—16. Treĭ Postelnicĭ de la Vodă.— 18—19. «Damien Ferentz», venit de la el. — 26. Trimes în Muntenia.) 27 Maii ... Item kommen des Matte Waida Diener, 2 Personen ...

(1) Cronicele muntene, *ll. cc.;* Miron Costin, p. 298—301; Hurmuzaki, IV², p. 477, nº DXLIII; Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 607, 611.

7 Junii ... Item kompt der Para Lugofott, 10 Personen. (Şi la 8.) 21 Junii ... Czu Morgen kompt ein Buyer auss der Molden, Grama Michail, 21 Personen. (Şi la 22 menţionat.) 24 Junii ... Item kommen 2 Bugeren, Illy Wornikul, 10 Personen. (Şi la 25—6.)

8 Julii ... Item kompt der Moldner Buger von Weissemburg zuruck, 20 Personen. (Şi la 9 menţionat.—17. Solĭ aĭ luĭ Barcsai, întorşĭ din Muntenia.) 17 Julii ... Auff den Abendt kompt der Barcsai Jarkos auss der Walachey undt 2 Bugern, 20 Personen. (Şi la 18—9.) 24 Julii ... Kompt der Arseni Poharnikul vom Bläschen Wäden, 5 Personen ... — 28 Julii ... Item kommen des Kis Pál Balint 2 Diener, sollen auff Post, in die Moldaw ...

(8 August şi următórele. Medic grec.) 16 Augusti ... Item kompt ein Post vom walachischen Wäden, Petre Kapitan, 2 Personen ... — 31 Augusti ... Kompt der Barcsai Jarkos auss dem Bukurest, 2 Personen ...

(2 Septembre. Solii sunt conduşĭ în Muntenia. — 6. Trimetere în tabăra Principeluĭ. — 8—9. Trimes «in die türkisch Tabor». — 11. Căpitanĭ veniţĭ pentru prinşĭ. — 12. Mulţămirĭ luĭ Miko, care mersese în Muntenia. — 25. Barcsai întors din tabăra turcă. — 30. Turcĭ conduşĭ acolo.)

1635.

În acest an se închégă legăturile de prietenie dintre Mateiŭ-Vodă şi vecinul sĕŭ ardelén. Belleny, de care vorbesc socotelile, e unul din principaliĭ Generaiĭ aĭ «Craiuluĭ» Ardéluluĭ. (1)

24 Decembris [1634.] ... Item czu Morgen kompt der Schorban Ispan vom Bläschen Wöden, 6 Personen ... — 26 Decembris ... Czu Morgen kommen 2 Bugeren vom Bläschen Wäden, 12 Personen. (Pomeniţĭ şi la 27. Sosire de Tătarĭ.) 29 Decembris ... Czu Morgen dem Illie Wornickul auff Befhel, 5 Personen. (Pomenit şi la 30—1.)

(1—2 Ianuarie. Menţionat Ilie.) 26 Januarii. Czu Morgen kommen drei Kalaraschen vom Bläschen Wäden ...

(5 Februarie. Alţĭ treĭ călăraşĭ.) Kompt ein Buger mit Nahmen Szava von Fürstlichen Gnaden, selb 9 ...

(8 Martie. Doĭ călăraşĭ muntenĭ.) 12 Martii. Kompt der Buger Petrascko, 2 Personen ... — 19 Martii ... Zu Morgen kompt der Sava Postelnicköl vom walachischen Wajda, 2 Personen ... — 23 Martii. Kombt des walachischen Wayda Secretarius, 5 Personen ... — 24 Martii. Zu Morgen dem Mihaly Deack. (Şi la 25—6.) 27 Martii. Zu Morgen gaben des Moldner Wayda Dieneren, auff 5 Personen ...

---

(1) Cf. Hurmuzaki, IV[1], p. 635, nº DLXI; *Col. luĭ Traian,* 1884, p. 216. Scrisorĭ din acest an ale luĭ Mateiŭ, în *Török-Magyarkori Állam-Okmanytár,* II, p. 239—40, 244—5, 245—6 şi urm. Tractatele cu Ardélul *ibid.,* p. 252—9; *Col. l. Traian,* 1884, p. 216.

6 Aprillis ... Auff den kompt der Sava Posthuck *(sic)* vom walachischen Wajda, selbst 6 Personen. (Menţionat şi la 7—9.) 20 Aprillis ... Zu Abend kombt der Sava Postelnick von Fürstlichen Gnaden zuruck, selbst mit 6 Personen ...

6 Maii. Zu Morgen kompt der Jusup Wadorff vom walachischen Wajda, 5 Personen ...

(16 Iunie. Pomenit 'un «Jusup Czauss».)

8 Julii ... Kombt der Bellenny auss Bleschland, 6 Personen. (Menţionat şi la 9.) 22 Julii ... Zu Morgen kommen von Fürstlichen Gnaden Bugeren Sava Kluscher, Lugefodtt Symon und Lugefodtt Sava, mit 26 Personen ...

22 Augusti. Zu Morgen kombt der Sava Lugefod, selbst 4 Personen ... Zu Morgen gab dem Wledike auff 10 Personen. (Şi la 23).

4 Septembris ... Auff den Abend kombt der Burger vom Moldener Waida, der Schadrayrul, selbst 21 Personen ... — 5 Septembris. Zu Morgen khombt der Buger ... 18 Septembris ... Eodem die kombt des Moldner Wayda Gesandter von Fürstlichen Gnaden zurük mit 21 Personen. (Şi la 19—20.)

17 Novembris ... Zu Morgen kombt der Fugrescher Wdwarbiro auss walachisch Landt, selbst 7 Personen ....

1636.

În 1636, alianţele se fixéză în ţĕrile de la Dunăre.

Rákóczy, ameninţat de Turcĭ, carĭ îl găsiaŭ prea puternic, vĕḑêndu-şĭ duşmaniĭ şi rivaliĭ, Moise Székely, Ştefan Bethlen, sprijiniţĭ din Buda saŭ din Constantinopole, adoptă o politică filo-creştină. În Împĕrat şi în Regele Poloniei el vedeà sprijinitoriĭ sĕĭ naturalĭ contra rĕŭ intenţionatuluĭ suzeran.

Mateiŭ-Vodă se alipì la acéstă politică, puţin încreḑĕtor în promisiunile Turcilor de a nu-l schimbà şi puţin dispus a jucà rolul unuĭ Alexandru Iliaş saŭ al unuĭ Stridie óre-care, Domn cu intermitenţă şi cu chirie. El trimise întâiŭ la şeful creştinătăţiĭ, la Împĕrat, cerênd să-l pue în legăturĭ cu «Craiĭ» vecinĭ din Ardél şi Polonia, să-l menţie în scaun, ajutându-l la nevoie cu cel puţin 3.000 de muschetarĭ şi Ungurĭ, să-l adăpostéscă la nenorocire, să-l rĕsplătéscă, în sfîrşit, pentru revolta sa eventuală şi intervenţiunea ce se arătà gata a încercà pe lângă popórele creştine de peste Dunăre. Soliĭ: Sava Grămăticul, Komaromi, Udrişte Năsturel şi Grigore Sîrbul, fură bine primiţĭ, şi scrisorile cerute se acordară. (1)

La Regele Poloniei Mateiŭ trimese pe boerul Marcu, cu oferte simi-

(1) Hurmuzaki, IV[1], p. 623 şi urm.

lare, iar la Rákóczy, cu prietenia căruia se lăudà, maĭ multe solii. (1)

În schimb, Vasile Lupu, contra căruia Poloniĭ susţineaŭ pe Moise Movilă, adăpostit la eĭ, aţîţă pe Turcĭ la un răsboiŭ cu Regatul, oferindu-se a apĕrà, împreună cu Munteniĭ, graniţa. Din·partea luĭ, Regele polon cerù formal gonirea luĭ Vasile, ameninţând că alt-fel va fi silit a-l scóte însuşĭ. (2)

Anno 1635, 17 Decembris. Zu Morgen kommen 2 Boëren vom Moldner Waiden: der Sattrarul Maire und der Postelnik Gráma, mit 36 Personen. (Pomeniţĭ şi la 18.)

3 Januarii ... Auff den Abendt kommen die Boëren von Fürstlichen Gnaden zurück, Sattairul Maire und der Posstelnik Gráma, 35 Personen... — 4 Januarii. Czu Morgen gab auff der Boëren ihren Herbergen, zu ihrem Christag ... — 5 Januarii ... Czallen denen Führleütten so die Boëren bis auff Tarttlen geführet hatten. (13. Solie la Han.) 31 Januarii ... Auff den Abendt khömpt Nikula Posstelnik auss Blöschland, 2 Personen ...

(Şi la 1 Februarie.)

(11 Martie. Postelnic cu scrisorĭ, de la Vodă.) 13 Martii. Czu Morgen khömpt Kolczyar Matthe, 2 Personen ... — 19 Martii ... Zu Morgen khömpt der Radul Posstelnik, 12 Personen ...

5 Aprilis ... Czu Morgen khömpt Radul Posstelnik von Fürstlichen Gnaden, 5 Personen. (7. Treĭ servĭ de la Domnul muntĕn.) 16 Aprilis ... Czu Morgen khömpt der Illie Wornikul auss Blöschland, 4 Personen. (Şi la 17.)

13 Maii. Czu Morgen khömpt der Illie Wornikul, 5 Personen. (Menţionat şi la 14.) 15 Maii. Czu Morgen khömpt ein Boër aussm Landt, Kosstandin Posstelnik, 39 Personen ... Khömpt der Kádassi Mihali auss Blöschlandt, 4 Personen. (16. Menţionat «boerul».) 26 Maii. Czu Morgen khömpt der Posstelnik Gráma, 5 Personen ... — 27 Maii. Czu Morgen khömpt der Horvath Janos auss der Molden ... Khömpt Ztoika Posstelnik vom Blöschen Weyden, 6 Personen ...—31 Maii. Khümpt der Kathner ihr Capitan, Boiti Istvan, sampt 4 Heüpleüten, 14 Personen ...

1 Junii ... Czu Abendt khömpt eine moldnersche Bottschafft von Fürstlichen Gnaden, Kosstandin, 18 Personen ... Auff den Abendt khompt der Wornikul Illie, 8 Personen. (2. Menţionat Constantin.) 9 Junii. Czu Morgen khömpt der Illie Wornikul, 5 Personen. (10. Menţionaţĭ «boeriĭ». — 11—2 Menţionat şi Ilie. — 13. Sosesce un căpitan de cătane.) 15 Junii. Czallen

(1) Hurmuzaki-Bogdan, II, p. 615 şi urm.

(2) Hurmuzaki, IV², p. 488—90; *Supl.* I¹, p. 235, nº CCCXLIV; *Fragmente*, III, p. 98—100. Pentru traducerea în românesce în acest an a catechismuluĭ luĭ Canisius, v. *Arch. f. siebenb. Landesk.*, *N. Folge*, XIX, p. 629.

auff Befehl dem Wlad Monezkul für ein... *(sic)*, welches des Blöschen Weiden Post zu Thod geritten. (25. Căpitanĭ de cătane.) Eodem 30 Junii zu Morgen kompt Radul Klusserul auss Bleschlandt, selbst 5 Personen...

1 Julii. Zu Morgen kompt der Gerge Posstelnik, selbst 4 Personen. (3. Gheorghe e pomenit.) 8 Julii... Auff den Abendt kommen vom Moldawer Wayda 3 Kalaraschen. (18. Menţionată sosirea luĭ Horváth István şi a unuĭ altuia, cu cătane.)

(1 August. Sosesce Boiti cu treĭ căpitanĭ.) 2 Augusti... Zu Morgen kompt der Radull Posstelnik, selb 5 Personen. (5. Doĭ călăraşĭ de la Domnul muntén.) Auf den Abendt [5 Augusti] ein Bottschafft vom Moldner Wayda, Gramà Postelnik, selbd 18 Personen. (Menţionat şi la 6.) 13 Augusti. Zum Morgen kombt der Nagy Mihaly, dess Moldner Wayda Diener... — 21 Augusti. Zu Morgen kommet der Posstelnik Gramà von Fürstlichen Gnaden zurük, selb 14 Personen. (Tot cătane.) 31 Augusti. Kommet Szawa Diakul vom valachischen Vayda, selb 5 Personen...

(1 Septembre. «Boerilor».) 17 Septembris... Eodem auff den Abendt kompt der Caspar Deak vom Ivan Wayda, selb 5 Personen...

(3 Octobre. Trimes în tabăra Principeluĭ. — 4. Trimes la Bucurescĭ. Sol din tabăra Principeluĭ. — 5. Tabăra arătată ca fiind la Turda. — 6. Plată de trabanţĭ. — 7. Serv de la Vasile-Vodă.) 8 Octobris... Gab auf Befehl dem Berabenge auff 37 Personen, so in den Temes auff den Predal sein geschickt worden, einem jeden in Post auff 3 Tag. (Serv al luĭ Vasile-Vodă.) 10 Octobris. Zu Morgen kommet der Ivan Wayda und Barcziai Akos mit 20 Personen... Zum Morgen gaben auff dess Ivon Vayda sein Herberg, auff 9 Personen... Zum Morgen gaben auf dess Barcziai Akos sein Herberg. (Ambiĭ la 11—4.) 14 Octobris... Schicken wir abermahls auss der Belgerey 35 Personen in die Pravoē. (Sosesce Pettki István, cu alţĭ 19, «auss der Bussen». — 15. Menţionat Ioan-Vodă. — La 21—2, «Sorban Ispan».) 27 Octobris... Kompt der Bassai Thomas und Barczai Akos auss Bleschland; gab auff dess Barcziai sein Herberg, auff den Abent... — 31 Octobris... Zalen dem Ivon Moskaffan 2 Rosen so der Ivan Wayda hat biss zum Grossen Schink mitgenomen. Sein 4 Tag aussgewesen...

1 Novembris. Zu Morgen kompt ein Bothschafft vom Moldawer Wayda, Jeremiae Vinckuliczye, selb 12 Personen. (Sol venit din «tabără». — 13. Trimes în Muntenia. — 15. Pază «im Temes».) 15 Novembris... Wirdt der Nagy Janos mit dem Hannes Armbruster in die Moldaw bey den Moldner Wayda geschikt. (19. Sol din «tabără». Trabanţĭ trimeşĭ «în munţĭ».) 21 Novembris... Auff den Abent kompt ein Moldauers Bottschafft von Fürstlíshen Gnaden zurük, Ieremyè Wunkuliczie, selb 10 Personen. (Menţionat şi la 22—4. — 25. Sol din tabără.) 26 Novembris. Zu Morgen gaben wir dem Ionasko Vornyklus, selb 9 Personen. (Şi la 27—8.)

1637.

Relaţiunile luĭ Mateiŭ cu creştiniĭ devenirĕ şi maĭ strînse în 1637. Împĕratul îĭ trimese pe Luca Matcovicĭ, iar Domnul se grăbì să expedieze o a doua, solie. (1)

Erà de sigur, o politică nouă, însă şi fórte îndrăsnéţă. Dar Domnul care învià planurile de alianţă creştină ale luĭ Radu Şerban, aveà şi însuşirile militare ale acestuia şi, maĭ mult decât el, o minte înţeléptă şi cumpĕnită.

Chiar la începutul anuluĭ, Vasile-Vodă avù grijă să denunţe la Pórtă trădarea vecinuluĭ sĕŭ. (2) Îngrijaţĭ de scirile ce veniaŭ de la Dunăre, temêndu-se de turburărĭ saŭ atacurĭ din parţea Bugéculuĭ, Turciĭ, deşì ocupaţĭ cu vecĭnicul răsboiŭ persan, luară mĕsurĭ. Un fost Mare-Vizir, Mehemed, fu numit Paşă de Oceacov şi de Silistria, în locul luĭ Kennan, care şi el succedase luĭ Abaza. (3) Mehemed trebuià să cheme pe Mateiŭ sub pretextul expediţiuniĭ, să-l opréscă şi să-l trimétă la Constantinopole. Locul sĕŭ, rîvnit de Stridie, ex-Leon-Vodă, al căruĭ nas, cumpĕrat cu şése-decĭ de galbenĭ turcescĭ, fusese expediat luĭ Mateiŭ de curînd (4), — erà destinat luĭ Ioan, fiul luĭ Vasile Lupu.

Dar Mateiŭ nu se lăsă înşelat: el zăbovì sosirea sa în lagăr. Atuncĭ, conform instrucţiunilor ce aveà, Paşa trimese contra luĭ pe Domnul Moldoveĭ.

Vasile sosì la Milcov cu peste 30.000 de ómenĭ, sigur de isbândă, şi străbătù adînc în ţéra duşmanuluĭ. Dar Mateiŭ erà pregătit şi Rákóczy îĭ trimese imediat la 10.000 de Ungurĭ şi Nemţĭ, sub Michail Toldalagy şi cunoscutul Ioan Kemény. Armata reunită aveà 28.000 de ómenĭ şi 20 de tunurĭ.

Vasile fu respins, gonit, urmărit în direcţiunea Iaşilor (Octobre-, Novembre). Trebuì să intervie noul sangeac, care primise, se pare ordine nouĕ, pentru a oprì pe năvălitorĭ. El promise a menţiné pe învingĕtor şi a scóte pe învins, conform regulelor politiceĭ orientale. Rákóczy, agitat de temerĭ din partea Turcilor (5), dăduse, de alt-fel, comandanţilor sĕĭ instrucţiunĭ ulterióre, carĭ făceaŭ dintr'înşiĭ maĭ mult nisce împăciuitorĭ. Cu acestea, în Decembre, expediţiunea se mântuì

(1) Hurmuzaki, IV[1], p. 628—9, n[0] DLI.
(2) Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 104.
(3) Asupra executăriĭ acestuia, v. Zinkeisen, IV, p. 511.
(4) Hurmuzaki, IV[2], p. 493, n[0] DLXVII.
(5) Cu carĭ încheiase pace încă în 1636 tómna (Zinkeisen, IV, p. 481—2).

şi, aflând de succesul eĭ, Turciĭ de la Buda se grăbiră a lăsà în pace pe triumfătorul Principe al Ardéluluĭ. (1)

(21—2 Decembre 1636. Doĭ servĭ de la Vasile-Vodă. — 29. Postelnic de la Mateiŭ-Vodă.)

6 Januarii... Eodem khömpt ein Boër vom Waida, Pana, selbt 4 Personen... Khömpt auss der Molden Pöttru Posstelnik. (7. Petru menţionat.) 9 Januarii... Czallen dem Dumittru Racz Gerge von vier Rossen so mit dem Pana gewesen in Kümpina. (23. Şese servĭ de la Vasile-Vodă.) 24 Januarii. Kommen von Czeyden des Moldner Waiden Legaten Diener, 4 Personen...

7 Februarii... Khömpt der Szava, Blöschen Wäiden Secretarius, 5 Personen. (Şi la 8 pomenit. «Post» din Moldova.—16. «Postreitter vom Waida». — 19. Întors «des Waida Diener» de la Principe.)

9 Martii. Khommen des Nagy Pál Diener, 5 Personen, auss der Wallachey. (12. «Sorban Ispan» venit de la Făgăraş. Racz Mihály, «des Waida Post».) 12 Martii... Khömpt der Szava von Fürstlichen Gnaden zurük, 4 Personen...

4 Maii. Zu Morgen kommen auss der Wallachey vom Waida Legaten, Lugefet Szima und Raduli Postelink, 24 Personen... — 13 Maii... Diesen Abend kompt der Szava Lugefot auss der Wallachei, 5 Personen... — 15 Maii... Kompt Koltschar Janos mit Fürstlichen Gnaden Brieffen... — 19 Maii. Kompt Udre Pesztelnikul von der Hochtzeit auss Zekelland, mit 6 Personen. (Dus cu 5 caĭ la Câmpina.) 20 Maii... Kommen die Boyeren Lugefet Szima, 24 Personen, von Fürstlichen Gnaden zurük. (Soldaţĭ de la Principe.) 24 Maii... Zahlen dem Lux Fuherman von den 3 Rossen, so der Szava Lugefot mit Gewalt hat aussgespant im Themes und mit sich in Kimpana genommen...

(19 Iunie. «Post» din Muntenia.) 20 Junii... Auff den Abend kompt ein Boyer auss der Moldau; verreyset bey Fürstlichen Gnaden, 12 Personen. (Şi la 21.) Auff den Abend [21 Junii] kompt der Kadassi Mihaly und Szekely Janos; ziehen in die Wallachey. (Sosirĭ de trupe.)

(17 August. Pean Aga, sosit de la Principe.) 19 Augusti... Der Petrii in die Walachei bey den Wayda...

2 Septembris. Zu Morgen kompt der Oberste Colonell Jacobus More, 24 Personen, sampt Weib und Kind, Capitan Sigmondt, der Comornik, Feyer-

(1) Asupra acesteĭ expediţiunĭ avem: *a)* mărturiĭ diplomatice în Hurmuzaki, IV[2], *Supl.* I[1] (cele din IV[2], printr'o neexplicabilă neatenţiune a editoruluĭ, şi în VIII); *b)* isvóre moldovene: Miron Costin, p. 305—6 (partea cea maĭ slabă póte a cronicelĭ); *c)* isvóre muntene: *Anonim*, p. 321; Constantin Căpitanul, p. 269; *d)* isvóre ardelene: Kemény, în Şincai; Trauschenfels, p. 336; Kraus, I, p. 124—5, 131—2; isvóre turcescĭ: Naima, în Iorga, *Acte şi fragm.*, I, p. 61. Cf., despre Kemény, *Századok*, 1883, p. 401 şi urm. şi maĭ sus, — acest volum din *Anale*, p. 61—2.

wiri, Peter Deak *(sic)*, Boyti Istwan und Capitan Leitenampt mit vielem Gesind; auff 5 Herbrigen ist auffgangen biss auff den 4 Tag. (3. János Székely de la Principe trece la Pórtă, prin Câmpina şi Buzĕŭ.) 6... Eodem kompt der Joon Wayda ... — 7 Septembris ... Den jungen Freund Hans von 6 Rossen auff Czaiden, haben den Joon Waydo geführt ... — 12 Septembris. Zu Morgen kompt Beleni Janos von Fürstlichen Gnaden mit 12 Personen; verreiset in den Tabor bey den Waida ... Kompt der Boyti Istwan ... — 14 Septembris ... Zahlen dem Dumitrii Berzeke von fünf Rossen in die Walachei, von fünf Tagen. (Sosirĭ de Ungurĭ: «Comanaj Udwarbiro» şi alţiĭ.)

3 Octobris ... Kommen zwei Post auss der Walachey ... Diesen drei Ross auff Zaiden ... Kommen auss dem Schük vier Personen mit Rossen ... — 9... Eodem kompt ein Post des Wajdae von Fürstlichen Gnaden, 2 Personen ... Diesem drei Ross in die Kimpana. (20. Vine căpitanul Andreiŭ Farrago. — Şi la 23 erà în oraş.) 23 Octobris ... Kompt auss der Walachey Lugefot Szima mit 13 Personen. (Şi la 24, menţionat.) 24 Octobris ... Eodem diesen Abend kompt der Daniel Janos mit zwölf Personen ... Kompt der Szava Lugefot mit des Capitan Lupul Dienern und Son. (25. Luĭ Sima şi Sava. Sosesce Horwat Miklos, căpitan, cu patru persóne.) 28 Octobris. Zu Morgen kompt der Oberste Capitan More mit Weib und Kind, 12 Personen ... — 29 Octobris ... Kompt des Fayt Istvan sein Hauptman Feyér Miklos ... Kompt der Capitan Litnampt ...

7 Novembris ... Khommen 6 Kathner von Fürstlichen Gnaden; führen Brieffe dem Waida ... Diesen Abendt khömpt der Szima Lugofott von Fürstlichen Gnaden zurük, mit viellem Gesündl ... Kommen 4 Kathner, so den Lugoffott begleitt. (8. Dar Logofĕtuluĭ.) 8 Novembris ... Khommen von Farrago und Sandor Matthias sechs Katner zu Morgen. (Cheltuelĭ cu cătane.) 10 Novembris ... Item khömpt Balogh Lasslo, 5 Personen, verreiset in die Wallachey ... Wirdt dieser Nagy Janos mit diesem Balogh Lasslo verschikt in den Tabor ... Schiken dem Ivon Waida ... Dem Klein Merthen von sechs Rossen mit dem Lugoffott biss in die Wallachey ... — 12 Novembris ... Czu Morgen khommen des Fai Istvant sechs Diener mit Fürstlichen Gnaden Brieff wegen der Kopia ... — 14 Novembris ... Dem Jacob Merenburger von 4 Rossen; haben dem Fai Istvan Kopia geführet ... Czallen 50 Kopia, auff Fürstlichen Gnaden Befehl (pentru trabanţĭ). 15 Novembris ... Eodem wirdt der Teöreök Marton in die Tabor geschickt in die Wallachey, mit vier Wägen mit Brott beladen ... Dem Ztroye von drei Rossen in die Wallachey mit des Waidae Dienern; sindt 5 Tag aussgewesen ... — 16 Novembris ... Eodem khommen vier Hauptleüthe vom Baiti ... — 19 Novembris ... Wirdt der Balogh Istvan auff den Neyen Markt geschikt mit 4 gefangenen Personen ... — 20 Novembris ... Dem Puff von 6 Rossen biss in die Wallachey ... Khömpt die Post vom Herrn Kemeny Janos aus der Wallachey, 2 Personen ... Khompt Wásarheli Mihaly Deak mit Fürstlichen Gnaden *salvo conducto* (cu şése

persóne. — 21. Serv al luĭ Farrago. — 23. Vine, cu 35 de persóne, «Bakos Gabor».) 22 Novembris ... Ittem czum Abendt khömpt der Fai Istvan mit 16 Personen. (23. Pomenit Bakos.) 24 Novembris ... Czu Morgen khömpt Boiti Istvan, 15 Personen ... — 25 Novembris ... Khömpt ein Post vom Waida, 3 Personen ... — 26 Novembris ... Czu Morgen khömpt Lugoffott Száva auss der Wallachey, 6 Personen ... Eodem die Expedition der Trabannten. (Plata lor. — 27. Pomenit Sava. Sosesc treĭ căpitanĭ.) 28 Novembris ... Khömpt der Farrago ... — 30 Novembris ... Khommen Herr Kemęny Janos Diener mit Prieffen auss der Wallachey ... — 5 Decembris ... Khommen zwei Haupleüthe vom Sándor Mattyas ... Diesen Abendt khömpt der Capitan Sigmundt mit ettlichen Soldatten zur Communion ... — 7 Decembris ... Czu Morgen khömpt Lugoffot Szava vom (?), 6 Personen; verreiset bey Fürstlichen Gnaden ... — 8 Decembris. Czu Morgen khömpt ein Post auss der Wallachey; gab auff drei Personen. (Cheltuelĭ cu Sava.) 9 Decembris ... Czu Abendt kommen des Kemeny Janos Diener vier Personen auss der Moldau ... — 12 Decembris ... Dem Ivon Waida, auff Befehl ....

1638.

Mateiŭ erà prea tare şi Vasile prea credincios pentru ca aceştĭ Domnĭ să pótă fi schimbaţĭ. Turciĭ se osteniră, în 1638, să-ĭ împace şi, în Iulie, se acordă amîndurora confirmaţiunea. (1)

Puţin timp după acésta, în luna luĭ Octobre, Rákóczy isbutì să împace pe Domnĭ, aĭ căror solĭ iscăliră la Alba-Iulia un tractat pe care-l posedăm. (2)

... 17 Decembris [1637.] Gab zu Morgen dem Capitan Kosstandin auff 9 Personen ... Auff den Abendt denen Boiéren. (Şi la 18.) 18 Decembris ... Auff den Abendt des Herrn Kemęny Janos zwei Dienern ... — 20 Decembris. Khommen ettliche Boieren des Matthaei Waidae auss Poln mit Fürstlichen Gnaden *salvo conductu,* sieben Personen ... Gab disen Boieren neun Postrosse biss in den Kömpina ... — 23 Decembris. Czu Morgen khömpt Fürstlichen Gnaden Post Boier Istvan ... — 24 Decembris. Czu Morgen kommen zehn Tattern mit des Waydae Dienern ... Des Waydae Dienern, dem Pattantyus Giörgy ... Czaltt dem Racz Gerge von drei Rossen auff Czeyden. (Şi la 25.) 25 Decembris ... Wirdt dieser Uivari mit denen Tattern auff Klausenburg verschikt zu Ihrer Fürstlichen Gnaden ... — 29

(1) Hurmuzaki, IV², p. 496 şi urm.; *Supl.* I¹, p. 237—8. În Trauschenfels, p. 337 şi în *Memoriile* luĭ Kemény (Şincai, la anul 1638) răsboiul din 1639 e pus greşit în acest an.

2) *Török-Magyarkori Állam-Okmanytár,* III, p. 20 şi urm. (cf. Şincai, III, p. 52).— Tractatul dintre Mateiŭ şi Rákóczy, din acelaşĭ an, *ibid.*, III, p. 26—8. Cf. scrisorile luĭ Vasile-Vodă publicate *ibid.*, p. 66 şi urm.

Decembris. Khompt auss der Wallachey Lugoffott Grigòri, neun Personen ... — 30 Decembris. Czu Morgen dem Lugoffott Grigori, 12 Personen. (Pomenit pănă la 1-iŭ Ianuar.)

9 Januarii... Zu Abendt khömpt der Lugoffott Szava auss der Wallachey, 6 Personen ... — 10 Januarii... Dem Száva Lugoffott... — 18 Januarii. Wirdt der Pöttru in den Bukhurest geschikt bey den Waiden und bey den Daniel Janos... — 29 Januarii. Czu Abendt khömpt der Daniel Janos auss der Wallachey, 12 Personen... — 30 Januarii ... Dem Ivon Waida sechs Ross auff Rottebach ... Seinen Dienern a. *(sic)* fünf Ross auff Rottebach ...

20 Februarii ... Auff den Abendt khömpt der Posstelnik Petrasko auss der Wallachey, mit 4 Personen. (Menţionat şi la 21.) 28 Februarii. Khömpt Posstelnik Pettrasko von Fürstlichen Gnaden, 4 Personen. (Dus la Câmpina.)

16 Martii... Khömpt des Waiden Post, zwei Personen... — 18 Martii. Khömpt zu Morgen eine wallachische Potschafft, Radul Mihalczye und Szava Lugoffott, 17 Personen. (Şi la 19.) 20 Martii. Khömpt des Waiden Post von Fürstlichen Gnaden. (Dusă cu treĭ caĭ, la Câmpina.) 27 Martii ... Khömpt des Waiden Post, Boier Simon, drei Personen. (Dus până la Câmpina.)

6 Aprilis... Zu Abendt khömpt der Giörgi Deak auss der Wallachey... — 28 Aprilis. Zu Morgen kommen Laudat Komissul und Kluczyer Máthé, zwölf Personen. (Şi la 29.)

1 May ... Khömpt Kosstandin Posstelnik von Ihrer Fürstlichen Gnaden zurük. (2. Condus, cu treĭ caĭ, la Câmpina.) 10 Maii... Khomen die Boiérn von Fürstlichen Gnaden zurük, mit einem Hauffen Gesündtl... — 14 Mai...Khömpt Capitan Nëër mit zehn Personen... — 21 Maii. Zu Morgen khömpt Daniel Janos; verreiset in die Wallachey, mit elf Personen... — 22 Maii... Kham des Waiden Diener drei. (Duşĭ la Câmpina.) 31 Maii... Des Kemeny Janos Diener...

3 Junii... Khömpt der Daniel Janos auss der Wallachey. (12. Două «Post» din Muntenia. — 15. Daniel la Pórtă, cu trimesul german.)

2 Julii. Khamen des Matthe Waiden Diener, vier Personen. (23. Căpitanul Neer pomenit. — 24. Întors Daniel.) 25 Julii... Zu Abendt khömpt Szava Lugoffott, sieben Personen. (Şi la 26 pomenit. — 27. Sosire de cătane. — 30. Sosesce căpitanul Sigmund.)

(7 August. Vine Boiti István.) 11 Augusti... Khamen zwei Post des Matthe Waidae von Fürstlichen Gnaden. (21. Pomenit «Boiti».)

8 Septembris. Zu Morgen khámen des Soldan (1) Diener mit Fürstlichen Gnaden Post; Herberg dem Boiéren zu bestellen... — 4 Septembris. Czum Morgen khömpt Soldan Wórnik sampt andern Boiern auss der Moldau, 110

(1) Erà, după Kemény (în Şincai, III, p. 49—50), cumnatul luĭ Vasile-Vodă.

Personen; daneben Barcziai Sandor und Keövér Istvan mit zwölf Personen; ist auffgangen in zwei Tagen ... — 6 Septembris. Zu Morgen khömpt Lugoffott Szima auss der Wallachey mit 42 Personen ... Verbleiben von der Moldauer Botschafft zwei junge Boiern kranck liegen, 4 Personen. (7—8. Luĭ Sima şi boeruluĭ bolnav.—Tot aşa până la 18.) 18 Septembris ... Khomen von Weissenburg des Lugoffot Szima drei Diener. (Boeriĭ bolnavĭ pomenițĭ şi la 19—1-iŭ Octobre.)

1 Octobris ... Diesen drei Kalarasen vier Postrossen biss in den Kimpina. (2. Bolnaviĭ; pomenițĭ până la 8.) 8 Octobris ... Khommen von dem Moldauerischen Legaten zwei Diener Herberg zu bestellen. (Bolnaviĭ pomenițĭ la 9.) 9 Octobris ... Zu Abendt khömpt der moldauer Legat Soldan mit viellem Gesindt von Fürstlichen Gnaden zurük. (Şi la 10 pomenit. Darurĭ şi luĭ Keövár Istvan», cu şepte persóne, şi luĭ «Czegledi Mihaly, Szabo Miklos». — Şi la 11.) 11 Octobris ... Czu Morgen khömpt der Lugoffet Szima von Fürstlichen Gnaden zurük, mit viellem Gesinde. (Şi la 12. Plată pentru ceĭ ce îngrijise la Soldan.) 13 Octobris ... Auffm Abendt khömpt der Somi Mátthyas zurük, so den Szima Lugoffott begleitett. (14. Pentru ajutor, la gazda luĭ Sima.) 14 Octobris ... Czu Morgen khömpt Daniel Janos mit 20 Personen, verreiset in die Wallachei bey den Waiden. (Şi la 15 pomenit. — 30. Sosire de cătane înaintea luĭ Barcsai.) 31 Octobris ... Zu Abendt khömpt Fürstlichen Gnaden Post Fekette Janos; verreiset in die Wallachey, 2 Personen ...

6 Novembris ... Ittem khommen auss der Molden Barczyai Sandor undt der Bálpatak, 6 Personen ... — 7 Novembris ... Ittem khömpt Posstelnik Mány, 3 Personen, von Fürstlichen Gnaden zurük. (Erà un boer muntén.) 9 Novembris ... Eodem khömpt zu Abendt Janos Deak, Fürstlichen Gnaden wallachischer Schreiber, auss der Moldau, vier Personen. (Trabanțĭ sosițĭ în cursul luniĭ.) 12 Novembris ... Wirdt der Pöttru in die Wallachey bey den Waiden geschikt, des Kozakul wegen. (14. Sosire de Postelnic.) 21 Novembris ... Eodem czu Abendt khömpt der Lugoffott Udristhe von Fürstlichen Gnaden zurük mit viellem Gesindl ... Dem Somi Matthyas, so mit dem Boiëren khompt. (Şi la 22.) 26 Novembris ... Zu Morgen khömpt Capitan Boldisar, Moldauer Legat, von Fürstlichen Gnaden zurück, mit sieben Personen. (Şi la 27—8 pomenițĭ «boeriĭ» şi Baltazar.) 29 Novembris ... Zu Morgen khömpt Doctor Leo mit acht Personen. (Şi la 30.)

3 Decembris ... Khömpt zu Morgen Boier Istvan, des Matthe Waidae Diener, drei Personen. (Şi trabanțĭ.) Item khömpt Doctor Leo zurük ...

De aicĭ înainte urméză un registru, care a fost întrebuințat pentru o tesă de licență şi se află tipărit, în Apendicele la dînsa, tótă partea pentru care ne interesézá. (1)

(1) Négoe Popea, *Memoriile luĭ Kemény*, Braşov 1899 (sub presă).

Dar avem pentru perioda următóre din epoca luĭ Mateiŭ şi Vasile o bogată colecţiune de scrisorĭ domnescĭ saŭ scrisorĭ particulare, carĭ n'aŭ fost până acum nicĭ publicate, nicĭ analisate, nicĭ întrebuinţate.

Pe la 1642.

La 1642 capĕtă demnitatea de Jude Michail Goldschmied, care o ţinù multă vreme. Către el sunt adresate următórele scrisorĭ fără dată:

Patru scrisorĭ ale Mareluĭ Vornic Dragomir, despre care cronicele ţĕriĭ şi isvórele străine nu ne povestesc nimic, deşĭ el erà unul dintre ceĭ maĭ importanţĭ sfetnicĭ aĭ Domnuluĭ.

Iată în întregime una din aceste scrisorĭ ale luĭ Dragomir (n° 541):

[N° 541.] La al nostru cinstit şi pre iubit şi de la inimь dulce şi bun priiaten, jupan Mihai, judeţul cel mare dentru cinstitь cetatea Braşovului, pohtim dela milostivul Dumnezeu sь dьruiascь dumnitale multь sьnьtate şi bunь pace, înpreunь cu toat[ь] cinstitь casa dumitale. Cьtrь aceasta, cinstitь cartea dumitale ce mii-ai scris pre feciorul nostru, pre Lupul Vьtavul, venitu-mie-au, şi cu dragoste ō am priimit, şi scrisorie dumital[e] pre rьnd i-am înţьles, şi mulţьmim dumitale pentru cьč[i] nu sьntem uitaţ[i] de cьtrь dumneta. Aşijdirea facem ştire dumitale cь, avьnd Mьria Sa Domnu nostru aceastь stiolьrie, carea iaste de treaba Mьrie Sale, scris-au Mьriia Sa pentru pьmьntul ce sь aflь în ōlatul cetьţii supt ascultarea dumnital[e]; ce şi noi pohtim pre dumneta ca sь aibь poruîncь şi sь sьrguiascь sь nu facь zьbav; iar, ce va fi pohta şi treaba Dumitale aič[i] cьtrь Mьriia Sa Domnu nostru şi cьtrь ţara noastrь, nu ne prigeta, ce în tot ceasul ne porunceşte; noi sьntem bucuroş şi gata sь slujim dumitali. De aceasta pohtim... Amin. Ap. 11.

Nendoit şi bun priiaten Dumitale

Dragomir Vel Dvornic.

La al nostru cinstit şi iubit şi de la inimь dulce şi bun priaten şi de aproape vecinu, jupan Mihai judeţul cel mare dentru cinstitь cetatea Braşovului, cu cinste sь se dea.

Pecete ruptă.

A doua («14 Ianuarie»; n° 571) e o intervenţiune a Vorniculuĭ «pentru rьndul luĭ Vasielie cu fratea-sьu»; a treia (n° 606), scrisă de sigur imediat înaintea celeĭ reproduse în întregime, e recomendaţiunea pentru Lupu Vătavul; a patra, n° 543, din 5 Martie, în legătură cu n^le 338 şi 571, e referitóre iarăşĭ la «pîra» luĭ Vasile cu frate-sĕŭ Ivan. Reproducem un pasagiŭ important pentru cunóscerea jurisdicţiuniĭ «negustorilor»:

... Alta, fac știre dumnital[e] pentru rъndul lu Vasilie, cum au avut multъ pъrъ cu frate sъu Ivan naintea Devanului, pentru multъ pagubъ ce au avuț Vasilie de la frate-sъu Ivan. Deč[i] i-au trimes Domnu nostru la neguțъtori de i-au socotit și le-au luōat sama pre amъruntul de toate lucrurile lor, dъ l-au dat neguțtorii pre Ivan platnic frъține-sъu lu Vasilie, cu care se-au dat însușu Ivan platnic, cu ce scrie în zapisul neguțtorilor și în cartea Domnu nostru de jud[e]catъ, dupъ jud[e]cata neguțtorilor...

Autorul celor treĭ scrisorĭ următóre e boerul Socol. Marele-Clucer Socol Cornățénu, «un cucernic nevinovat boer», — spune o cronică ardelénă,—«care nu-șĭ aveà părechia în Ţéra-Românéscă», fu una din victimele Seimenilor, cu prilejul rĕscóleĭ lor contra bĕtrânuluĭ Mateiŭ-Vodă. El fu ucis la Tîrgoviște, «la gazda» unde zăceà bolnav, în 1653. Fiul sĕŭ Cârstea avù, în 1655, aceeașĭ sórtă, pe timpul noueĭ rĕscóle a Sêrbilor. (1)

Reproducem întrégă scrisórea luĭ din 25 Aprilie (n° 540):

† La al nostru cinstit și mai marea ca un pъrinte și jupan, Michai в[е]л
с т
сѹдїе чи наг града Брьшьвскї и прьга[рн] ѿ ҳ҃и рāз васъ ѡ ҳ҃ь.

De pururea am scris cu mult[ъ] bucurie la al nostru cinstit mai marea
с̑ г̑ ш
și ca un pъrinte jupan Mihai вел сѹдиї чи на града бравски, cu inim[ъ] bun[ъ] și cu slujbъ plecat[ъ] Mъriei dumnetal[e], ca unui pъrinte. Vod[ъ] Mъrie Sa încъ iaste sъn[ъ]tos și vesel; noi încъ așijdere. Pentru bani dumnetalea de postav, încъ destul am silit, cъt Dumnezeu va crede, și se-u dat în mъna slugii Dumnetalea ugh[i] 375, și am zis jup[ъ]nului Eriei (?) sъ vie împreunъ cu omul dumnetalea; pentru meșteri încъ mulțemescu dumnetale ca unui pъrinte, și de acmu iar, în ce va fi pofta dumnetalea, tot vom sluj[i]. Numai sъ fii Dumneta sъn[ъ]tos, Amin. Ap. 25.

Ca un fecior al Dumnetale,

Socol Cliuč.

[Pecetea neinteligibilă, mică, ovală: Сокол Клѹчерѹл.]

Altă scrisóre (n° 587) se referă la trimiterea pentru «tărguielĭ» a luĭ Boiar István la Brașov; e datată din 28 Martie.

A treia, care este evident din acelașĭ timp (e datată: 26 Aprilie), vorbesce de expediarea aceluiașĭ Boiar la «veselia ce sъ 'nceput întru cistit[ъ] casa dumnital[e] cu sora noastrъ, fiia dumital[e]» (n° 581). Ca și în scrisorile luĭ Dragomir, se spune întâiŭ că Domnul e «sănătos și veasel», precum sunt și boeriĭ «pre lângă spatele Mării Sale».

(1) Cronicele muntene, în *Magasin*, I, p. 304, 309; IV, p. 328, 338; Kraus, I, p. 205.

Nº 593 e un bilet, pecetluit cu o nedistinctă mică pecete verde, prin care se recomandă luĭ Michaiŭ Goldschmied şi luĭ Cristian Herschel, «judeţul cel bětrân», vătavul Bonciul. Cel ce o iscălesce e «Hrizea Vel Vornic», viitorul Hrizea-Vodă saŭ «Hrizica».

Hrizea ne apare, din puţinele lucrurĭ ce cunóscem asupra luĭ, ca duşmanul cel maĭ hotărît şi statornic al caseĭ Basarabilor.

«Hrizea, fiul luĭ Dumitraşco de la Bogdăneĭ», un boer de ţéră, se întîmpină lângă Leon-Vodă, care-l trimete ca sol de pace la fugarul Aga Mateiŭ, în Ardél. Când Leon e mazilit şi Mateiŭ-Vodă cobóră munţiĭ, Hrizea nu-l recunósce, ci trece în Moldova, la Domnul numit de Pórtă, la Radu-Vodă Alexandrovicĭ. Bătut, împreună cu óstea acestuia, eĭ se adăpostesce în Moldova, şi, când Mateiŭ se duce la Constantinopole, între pîrîşiĭ luĭ la Divan găsim şi «treĭ slugĭ ale Hriziĭ Vornicul». (1)

Constantin-Vodă, succesorul luĭ Mateiŭ, îl făcù Mare-Spătar şi-ĭ dete tótă încrederea sa. El erà intimul Domnuluĭ când isbucnì, la 27 Februarie 1655, mişcarea militară a Seimenilor (2), aliaţĭ cu «némul dorobănţesc», cu cea-l-altă castă militară, indigenă, de care-ĭ legà camaraderia de arme ca şi încuscririle. Se scie că Domnul trebuì să-şĭ ascundă adevěratele simţeminte faţă cu céta de pretorienĭ turbaţĭ carĭ ardeaŭ casele, ucideaŭ cu grămada pe boeriĭ protivnicĭ, călcaŭ bisericile, risipiaŭ móştele, ardeaŭ icónele, vindeaŭ cărţile de slujbă, şi prefăceaŭ odăjdiile în «conteşe, căiţe şi altiţe» pentru fetele şi nevestele lor. Dând de scire la stăpânul creştin şi la cel păgân, la Siavuş-Paşa de Silistria şi la Gheorghe Rákóczy II din Ardél, el trebuì să mérgă cu lagărul teribililor sěĭ epitropĭ.

Rákóczy convocase o Dietă la Alba-Iulia, din causa împrejurărilor din Muntenia, în Aprilie. El înşelase, în unire cu Constantin, pe boeriĭ compromişĭ, şi-ĭ făcuse a venì la el în Ardél, unde fură despoiaţĭ şi uniĭ dintre dînşiĭ opriţĭ. La 12 ale aceleiaşĭ lunĭ Iunie, Principele Ardéluluĭ se află la Sighişóra, cu 30.000 de ómenĭ; la 13 plecà spre Braşov, iar la 24 treceà graniţa, cu óstea şi doue-spre-ḑece tunurĭ. La

(1) V. maĭ sus, p. 181.

(2) Iată doue caracterisărĭ contemporane ale Seimenilor: «E de sciut că aceştĭ Seimenĭ eraŭ o pedestrime inimósă, bărbată şi iute, ceĭ maĭ mulţĭ Sêrbĭ saŭ Raţĭ, şi s'aŭ alcătuit în 1636 tocmaĭ sub Mateiŭ» (Kraus, I, p. 219—20). «Hi sunt ex natione Thracum collecti pedites, audax et expeditum, verum instans ac seditiosum militiae genus» (I. Bethlen, p. 37).

acéstă veste, Constantin, pe care Seimeniĭ îl bănuiaŭ, se vede, fórte puţin şi-l păziaŭ fórte rĕŭ, luă fuga spre Dunăre, lăsând aliaţilor sĕĭ din Ardél şi Moldova tótă sarcina pedepseĭ.

Lăsaţĭ fără şef în ajunul lupteĭ, mercenariĭ îşĭ făcură eĭ un Domn. Hrizea erà «la margine». El fu făcut Domn, un Domn de răsboiŭ.

Lupta se zăbovì câte-va ḑile şi, când Hrizea-Vodă venì cu aĭ sĕĭ, Rákóczy nu se aşteptà la dînsa. Oştile se încăerară la Şoplea pe Teléjăn, lângă Ploescĭ, unde, după o cronică ardelénă, ar fi stat o biserică, ridicată pentru a amintì şépte biruinţe câştigate acolo. Seimeniĭ aşezară pe un dél o parte din cele treĭ-ḑecĭ de tunurĭ ce aveaŭ şi începură harţa. Gaudy, unul din şefiĭ pedestrimiĭ ardelene, isbutì totuşĭ să trécă rîul, umflat de ploĭ, căcĭ artileria revoltaţilor băteà prea sus. Furios, Hrizea, care vedeà sfîrşitul uneĭ domniĭ, cu care abià se deprinsese, despică în două pe căpetenia tunarilor, Aga Buliga, dar bătălia erà perdută. Mercenariĭ, moleşiţĭ de viéţă bună, beţĭ anume pentru bătălie, fură omorîţĭ pe loc. Puţinĭ scăpară de călărimea luĭ Rákóczy.

Lupta se dădù la 26 Iunie. Alte cete fură sdrobite la Bucurescĭ şi Brăila. În tabăra biruitóre veniră în curînd Gheorghe Ştefan, cu trupe, şi Constantin-Vodă. După câte-va ḑile de petrecere împreună a celor treĭ Principĭ, pe carĭ îĭ aşteptà în curînd o nenorocire comună, Rákóczy, lăsând o gardă ardelénă Basarabuluĭ restabilit, plecă spre casă, cu tunurile cucerite. Paşa de Silistria îĭ cedase şi pe Hrizea, care fu închis în Alba-Iulia la un Grec, apoĭ, neputênd da o sută de miĭ de galbenĭ, în castelul din acest oraş.

Hrizea stătù vre-o doĭ anĭ în prinsóre. În 1657, când Rákóczy pornì în expediţiunea sa îndrăsnéţă din Polonia, el lăsă locoţiitoruluĭ sĕŭ 500 de Seimenĭ, dintre ceĭ fugiţĭ din Muntenia, ca un fel de gardă, «de paza Scaunuluĭ». Eraŭ nisce soldaţĭ periculoşĭ însă Seimeniĭ, periculoşĭ pentru orĭ-cine: eĭ se înţeleseră cu Domnul lor de odinióră şi, la 23 Martie 1657, când acesta se aflà la biserică, îĭ sfărmară lanţurile şi porniră spre Mureş, cu dînsul, soţia şi copilul luĭ. De la Mureş, trecură la Sibiiŭ. Aicĭ orăşeniĭ eraŭ însciinţaţĭ şi, cu tóte că mica trupă evită oraşul, ea fu urmărită de Saşiĭ şi Româniĭ din provincie. Abià se putù trece Oltul. Dincolo de acéstă apă, Domnul, de două orĭ proclamat, al mercenarilor se adăpostì la un «boer», care-l vîndù luĭ Constantin-Vodă. Pe când dormià, el fu prins, legat şi trimes spre Tîrgovişte, pe când puţiniĭ Seimenĭ rĕmaşĭ în jurul luĭ eraŭ omorîţĭ. Alţĭ 400 de mercenarĭ, la vestea celor făcute la Alba-Iulia, se închisese într'o mănăstire olténă, probabil Bistriţa. Somaţĭ

să se predeà, eĭ eşiră la luptă şi fură bătuţĭ de Preda Brâncovénu la Tîrgu-Bengăĭ (Bengescii din Gorj). Hrizea stătù închis la Tîrgovişte treĭ ḑile: apoĭ, la 8 saŭ 9 Aprilie, el fu spânzurat la rótă, «cu tóte soţiile sale», în mijlocul parilor însângeraţĭ împodobiţĭ cu capetele soldaţilor sĕĭ căḑuţĭ. (1)

Dintre scrisorile fără dată face parte şi aceea pe care o adreséză luĭ «jupan Michaiŭ» judele treĭ boerĭ moldovenĭ: «Gavril Hatmanul şi Gheorghie Păharnicul cel Mare şi Iurga Vistearnicul», dintre carĭ cel dintâiŭ e fratele luĭ Vasile Lupu, iar cel din urmă «Iorgachi Visternicul» al luĭ Miron Costin (2), unul din ultimiĭ credincioşĭ aĭ Domnuluĭ sĕŭ.
Ceĭ treĭ boerĭ mulţămesc pentru o trimetere de argint şi se scusă pentru că aŭ zăbovit cu plata (n⁰ 577).

1644.

Din anul 1644 avem maĭ multe scrisorĭ ale luĭ Mateiŭ-Vodă. Se scie că, în acest an, atât sincerul prieten al luĭ Rákóczy, Mateiŭ-Vodă, «Mateiŭ Aga», cum îĭ maĭ ḑiceaŭ Ardeleniĭ, cât şi duşmanul prefăcut, Vasile Lupu, trimeseră Ardelenilor un ajutor de câte 1000 de ómenĭ contra Imperialilor. Contingentul muntén erà comandat de Constantin, — altul decât Marele-Postelnic din 1635 (3), constatat şi apoĭ maĭ târḑiŭ în 1650 (4), — Serdarul Constantin, fiul luĭ Radu-Vodă Şerban. La Jeszeneö, în nóptea de 16 Iulie, comandantul român atăcă pe vrăjmaşĭ, ómeniĭ luĭ Homonnai, prinse 200 de Polonĭ şi se întórse încărcat de pradă. (5)

[N⁰334.] [Mateiŭ.] Sъ ver întreba dintr'acoač[e] du[m]n[e]ta, cu mila lu Dumnezeu şi cu norocul cinstitului împъrat sъntem întru bun[ъ] sъn[ъ]tate. Iar de alta, facem ştire dumnetal[e] ca unui priiatin şi vecin de aproape, pentru sluga noastr[ъ] Vintilъ Vъtah, cъ vine acii la dumn[e]ta pentru ō datorie ce are la Costandin şi la Nicula Pitar, nişte ōi; derep[t] aceasta pohtim pre dumn[e]ta sъ-i fač[i] derъptate şi judecat[ъ], sъ i sъ plъtească bucatel[e], cum

(1) Schiţarea carierei luĭ Hrizea de la rĕscóla Seimenilor înainte e făcută după cronicele muntene, după cronica ardelénă a luĭ Kraus, care concordă admirabil cu ele (I, p. 230 şi urm., 258 şi urm.), după cronica luĭ Ioan Bethlen, atuncĭ cancelarul Ardéluluĭ (p. 36—7), după *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, II, p. 54—5. Cf. Trauschenfels, p. 343—4; *Chronik von D. Nekesch-Schuller*, in *Quellen*, IV, p. 240—1; Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 220 şi urm. (în carĭ se resumă rapórte imperiale inedite din Constantinopole); Szalardy, în Şincai, III, p. 105—7. V. şi Miron Costin, p. 348 şi urm.

(2) P. 339.

(3) *Török-Magyarkori Állam-Okmánytár*, II, p. 252—4.

(4) Biblioteca Bruckenthal din Sibiiŭ, diplome românescĭ, n⁰ 13.

(5) Cf. scirile din Şincai, III, p. 66 şi Kraus, I, p. 139, 143, 147.

facem şi noi judecat[ъ] ōamenilor dumneavoastrъ aič[i], sъ n'aibъ vad, cъ destulъ vream[e] íaste de cъndu aşteaptъ, iar, sъ nu-i ver fač[e] judeţ sъ-ş ia bucatele de la ei dъ acolo, el poate cъ va gъsi bucate aič[i], de va lua pentru bucatel[e] lui. Iar mai bine arъ fi sъ-i plъteascъ cu bine de cъt sъ între şi alţii în glъceavъ pentru ei. Aceasta scriu şi pohtescu pre Dumn[e]ta. [Tîrgovişte, Ianuarie 10, 7152. Iscălitură autografă. Pecete mare. Adresa slavă. Către «Pan Mihai».]

[N⁰ 339.] [Mateiŭ.] Cъtrъ aceasta dau ştire d[u]mnetale cъ aič[i] înnaintea noastr[ъ] venit-au cest sъrac de aič[i] de sat de Pietroşiţa, anume Drag[o]mir ōt sud. Dъm., de au jeluit şi au spus cum ş-au aflat în ōile a unor ōbagi ai d[u]mnetale, în ōile Iugъi şi ale lu Stan, 2 miei sugari, şi i-au fost întrebat în doaō trei rъndure de acei miei sъ-i spue şi tot n'au vrut sъ-i spue, pъnъ au luōat miei de i-au dus la mumъnile lor, de şi i-au cunoscut ōile miei. Apoi Andronie Vornicul, care au fost judecъtoriu lъsat aič[i] la scaun, deac'au prinsu de veaste, el i-au prъdat ca pre neşte ōameni rъi. Deč[i] Iuga şi Stan n'au vrut sъ vie înnaintea noastrъ la Divan de sъ le facem judecatъ cum va fi pre direptate, şi sъntu de atunce 8 ani; iar, cъndu iaste acuma, se apucъ Stan şi Iuga de Dragomir şi-l trag de atъta vreame sъ vie aciia înnaintea Domnetale, şi nu se poate rъposa (ρκποcα), şi n'au vrut sъ-ş caute de atunce. Derept aceaia nu se cade sъ învъlueşti dumneta sъracii noştri, cъ au vrut sъ-ş întreabe de atunce, cъ aič[i] în ţearъ s-au fъcut acel furtişag, iar loru de le va pъrea cu vre ō strъmbъtate, iar dumneata sъ-i trimeţi aič[i] sъ stea de faţ[ъ] toţi depreun[ъ]; deč[i], cum i va ajunge leagea şi judecata, cum va fi pre dereptate, iar acest sъrac al nostru sъ n'aibъ val şi bъnuial[ъ] despre d[u]mneta. Aceasta fac ştire Domnetale. [Ianuarie 20, 7152. Semnătură autografă. Pecete mare rotundă. Adresă slavă: «Jupan Mihaiu».]

[N⁰ 337.] [Mateiŭ.] Bun[ъ] pace înpreun[ъ] cu sъn[ъ]tat[e] pohtim de la m[i]l[o]stivul Dumnezeu sъ dъruiascъ dumnital[e] şi tot binel[e] împreunъ cu toatъ cinstita casa dumnital[e]. Sъ vei întreba dumneata şi de a noastrъ viiaţъ, har m[i]l[o]stivului Dumnezeu şi cu norocul cinstitului înpъrat aflъmu-ne cu sъn[ъ]tat[e]. Alta, fac ştire dumnital[e] cъ am adus aič[i] un meşter de clopote ca sъ ne facъ clopote pre aceale mъn[ъ]stiri ce am fъcut în ţara noastrъ; deč[i] de alalte de toate le-am grijъt, numai clopote ci nu le-am pus; deč[i] ne iaste voia sъ le facem şi clopote pentru rъndul rъspunsului cum se cade; deč[i] meşterul care am adus, el pile de acel meşteşug n'are, ci iatъ cъ au trimis pre sluga noastrъ pre Iacov acii la dumneata pentru acestu lucru. Deč[i] pohtim pre dumneata ca pre un bun priiaten şi vecin de aproape, unde vor fi acei meşteri care facu pile de acestu meşteşug, sъ porъnceşt[i] dumneata sъ ne vъnzъ. Foarte mъ rog dumnital[e] sъ fii nevoitoriu pentru acestu lucru. Iar, de ce vor fi trebil[e] dumnital[e] încoač[e], noi

încʜ vom sluj[i] dumnital[e]. Aceasta pohtescu pre dumneata, şi aceast[ʜ] puţin[ʜ] scrisoare a noastrʜ sʜ afle pre dumneata sʜnʜtos şi veasel. [Februarie 1, 7152. Semnătură autografă. Pecete mică, ruptă, de ceară; adresa slavă către «Jupan Hetfeş Mihaiu»].

[Nº 335.] [Mateiŭ.] Cʜtrʜ aceasta-ţi dau ştire domnia mea pentru cinstit[a] carte ce mi-ai trimis dumneata, de toate înţeles-am domnia mea pre rʜndu şi foarte-ţ mulţemescu dumnetal[e], cʜč[i] nu sʜntem uitaţ cu scrisoarea pururea de cʜtrʜ Dumneata. Alta, pentru ōbagii dumnetal[e] Bucuru cu fratesʜ[u] Stoeca, fʜcut le-am domnia mea cartea domnie meal[e] şi l-am dat şi omulu domnie meal[e] sʜ lʜ ia toate ōile de la Pan[ʜ] cʜpitanul, carel[e] au fostu ōiar, pʜn la un miel. Altu, nič[i] o pag[u]bʜ sʜ n'aebʜ dʜ cʜtrʜ nimenea. Aceasta-ţ facu ştire domnia mea. [Februarie 12, 7152. Iscălitură autografă. Monogram. Pecete rotundă. Către «Pan Mihaiu». Adresă slavă].

[Nº 338.] [Mateiŭ.] Cʜtrʜ aceasta facem ştire d[u]mn[i]tale pentru rʜndul lui Vas[i]lie Srʜb[ul] ōt Necopoe, cʜ au avut mult[ʜ] pʜrʜ cu frate-sʜu Ioan naintea divanului pentru multʜ pag[u]bʜ ceau avut Vas[i]lie de cʜtrʜ fratesʜu Iovan; deč[i] i-am trimis Domnia mea şi la neguţtori de i-au sōcotit şi me-au *(sic)* luōat sama tot pre amʜruntul de toate lucruril[e] lor şi l-au dat neguţtorii pe Ivan platnicu frʜţi-sʜu *(sic)* lui Vas[i]lie cu zapisul de mʜna lor de judecat[ʜ] şi cu cartea noastrʜ fʜcutʜ pre zapis dup[ʜ] judecata lor. Iar apoi dup[ʜ] aceaia iar au venit naintea noastrʜ la Divan, şi au cʜzut Iovan platnic frʜţine-sʜu lu Vas[i]lie şi l-am pus şi l-am pus *(sic)* pre Iovan şi la închisoare, iar apōi el ş-au luōat zi pʜn la Boghiavlenie *(sic)*, cum sʜ vie sʜ-i plʜteascʜ bucatel[e], iar el n'a venit. Dupʜ aceaia ş'a mai pus zi şi dennaintea dreg[ʜ]toriului nostru Jupan Drag[o]mir vel Vor[nic], cʜnd l-am trimis domnia mea sōl la Mʜria Sa la Craiu şi la Belgrad şi în Braşov, şi te-a au rʜmas Iovan de zi şi de menciunʜ. Derept aceaia poftim pre D[u]mn[e]ta ca pre un bun priiaten şi več[i]nʜ de aproape sʜ-l daţ d[u]mn[ea]voastrʜ sʜ-l aducʜ aič[i], şi cu sfatul denprun[ʜ], ca sʜ-i plʜteascʜ bucatel[e] dup[ʜ] cum i se-au rumtu judecata de aič[i] de la neguţtori, şi mai mult val sʜ nu-l mai poarte. Aceasta pohtim pre d[u]mn[e]ta. [Tîrgovişte, Martie 5, 7152. Iscălitură autografă. Pecete nedistinctă. Adresa slavă: «Jupan Mihaiu»].

[Nº 331.] [Mateiŭ.] Cʜtr'aceasta facem ştire dumnitale pentru rʜndul postavului de dʜrbanţi: dup[ʜ] cum iaste tocmà şi ōbiceaiul a toţ timpii, trimis-am şi acum pre ōmul nostru pre Statie, ca sʜ ia postavu sʜ-l aducʜ aici sʜ îmbrʜcʜm curtea, cum a slobozit şi Mʜria Sa crai; derept aceaia pohtim şi pre dumneata ca pre un bun priíaten şi vecin de aproape sʜ n'aibʜ ōmul nostru vre-ō ōpreaal[ʜ], ci sʜ-ş poat[ʜ] cʜta lucrul cu bun[ʜ] pač[e], cu sam[ʜ] de postav ne va trebui, sʜ ia pre seama noastrʜ cu bani, cumu-l va putea cumpʜra. Iar noi încʜ vom avea a sluj[i] şi a mulţemi dumnital[e]. Aceasta pohtim

pre Domneta. [Tîrgoviște, Martie 17, 7152. Semnătură autografă; către judele Michaiŭ.

Adresa slavă. Pecete mică exagonală, pusă peste hârtie.]

[N° 340.] [Mateiŭ.] Sъ vei întreba de sъn[ъ]tatea domnie meal[e], cu mila milostivului Dumnezъu sъntъ domnia mea sъn[ъ]tos și veasel într'o bun[ъ] pač[e]. De alta, fac știre dumital[e] pъntru nești Țigan[i] ai ci[n]stit boiarului Domnii meal[e] ai Agъi Rudke (ρογκε) ce sъ aflъ acolea; dumn[e]ta știi cъ boiarii cu țiganii sъ hrъnescu; ce sъ socotești dumn[e]ta sъ-i dea țiganii, cъ Mъria Sa Crai au fъcut cartea Mъrie Sal[e] ca sъ-și ia țiganii; deč[i] dumn[e]ta încъ find priiatinul nostru și destul înțelept, ce de cъt s'arъ fač[e] cuvinte pъntru niște cioar[e], ce folos va fi? mai bine sъ-i dai dumn[e]ta. Iar, sъ nu sъ vor da, poate cъ sъ vor ōpri niscare marhъ dentra *(sic)* acea țar[ъ] pъn sъ vor da țiganii, cъce Mъria Sa Crai nu ōpreaște robii noștri și boerești carii sъ aflъ acolea, ci mai bine sъ socotești dumn[e]ta sъ-i dai. Noi încъ vom sluj[i] ce va fi pohta dumital[e]. Sъ hii dumn[e]ta sъn[ъ]tos. Amin. [Martie 20, 7153. Iscălitură autografă. Pecete rotundă, mare, roșie, ruptă; adresa slavă: «Jupan Mihai».]

[N° 333.] [Mateiŭ.] Alta, scrisoare ce ne-ai trimis dumneata pentru cel cal, înțeles-am de toate, scriindu-ne dumneata cum sъ vie acestu dъrъbanțu al nostru acolo sъ-ș caute lucrul; deč[i] dъrъbanțul nostru ș-au fostu pus zi cu ōamenii dumneavoastrъ și au fostu mersu dъrъbanțul [l]a zi sъ-ș caute lucrul, de au fъcut atъta cheltuial[ъ] și atъta treapъd, iar ōamenii dumneavoastrъ n-au venit la zi cum le-au fostu tocmeala și sorocul, ce au trepъdat acestu dъrъbanțu al nostru numai așa; de care lucru acum sъntu și ceaste zile mari, deč[i] nu va putea veni; ci se cade acum, deaca n-au vrut sъ vie ōamenii dumneavoastrъ la zi cъndu [au] mersu dъrъbanțul nostru acolo, acum sъ vie ōamenii dumneavoastrъ aič[i], cъ vor avea judecatъ direaptъ ca ș[i] la dumneavoastrъ. Aceasta fac știre dumnitale. Sъ hii dumneata sъnъtos ѿ χ̃c, amin. [Aprilie 14, 7152. Semnătură autografă. Către «Mihail Eotveș *(sic)*.» Pecete exagonală de ceară roșă. Adresa slavă.]

[N° 332.] [Mateiŭ.] Cartea Domniei Tale, de la Pъtru sluga Dumnelōr Voastre, datu-ne-se-au; cu carea dumneata ne pohteșt[i] la veseliia cocoanei Domniei Tale; de care lucru foarte ne-au pъrut bine, și de pururea cъnd vedem pre Domniele Voastre pohtindu-ne la veseliele cocoanelor Dumnelōr Voastre, foarte cu bucurie priimim și ne pare bine de toț de la mare pъnѫ la mic, ca de nește priiatenъ și vecinъ bunъ. Dea Dumnezeu mi[lo]stivul b[lago]-s[lo]veniia sfinției sale întru veseliia coconelōr, ginerilōr ce se împreuneazѫ, ca cu tot bunul noroc sъ petreaceț dumneavoastrѫ: foarte bucuroș sъntem a trimeate ōmul nostru la vreame, ca sъ poarte fața, cinstea noastrѫ întru cinstita veseliia Dumnilōr Voastre, cum se cade vecinilor de aproape și

priiatenilōr. [Tîrgovişte, Aprilie 17, 7152. Către «Mihailu Etveşt». Semnătură autografă. Pecete mare rotundă, pusă pe hîrtie. Adresa slavonă.]

[N° 336.] [Mateiŭ.] Sъ ver cerca dumn[e]ta de în coač[e], cu m[i]la lu Dumneseu sъntѹ domnia mea întru bun[ъ] sъnъtate, şi cu norocul cinstitului împъrat sъntu veasel şi întru bun[ъ] pace; nimic de rъu nu avem ce scrie prieteniei dumnetal[e]. Alta, dѫm ştire dumnetale de carte ce ai trimis, venit-au la domnia mea şi cu dragoste ō am priimit; înţъlegъnd de bun[a] sъnъtatea dumnetal[e] mi-au pъrut bine. De care lucru ne scrii dumneata cum pentru vъtafu lui Luca Lo[gofъ]t de în Cъmpina, zicъnd cum v-au ōprit neşte doi ţigan[i] de acii din ţinutul Dumnetal[e], carii au venit aič[i] la Cъmpina sъ-ş scoaţ[ъ] neşte datorii de la neşte ōameni de acolea, pentru un ţigan al lui ce iaste acolea, care-l ziceţ dumneavoastrъ cъ iaste mai de mult de cъt de 20 de ani de cъnd şade acolea şi cum nu va sъ vъ dea ţiganii, deč[i] pentru acesta lucru sъ ştii dumn[e]ta cъ, de aş vrea dumniamea sъ fac acestu lucru, cum sъ vъ dea ţiganii, sъ nu soc[o]tim cum sъ cade, ce sъ-i dъm, iar adevъrat din ōbiceaiul ţъrѫi nu poč[i] eşi domnia mea, cъ nu numai ceast[ъ] ţar[ъ] are ōbiceaiu ca cesta, ce toate ţъril[e] au ōbiceaiuri pentru ōamenii lor şi pentru moşiil[e] lor într'aces[t] chip; ce nu ne sъ cade sъ stricъm ōbiceaiul, ce, mъcar de-ar fi şi de 20 de ani, deaca iaste al lui de moşie, sъ-l daţ şi sъ vъ dea ai dumneavoastrъ, cъ cu moşii sъ ţin toate ţъrъle; dumn[e]ta eşt[i] destul înţъlept, ce poţ[i] soc[o]ti şi dumn[e]ta cъ iaste acest lucru aşa adevъrat. Iar într'alt chip nu poate fi. Aceasta scrie[m]. [Tîrgovişte, Novembre 14, 7153. Semnătura. 3 peceţĭ micĭ: una, cea exagonală, cele-lalte fără nimic pe ele. Adresa slavă: «Pan Mihai».]

1645.

În 1645, Mateiŭ-Vodă, nemulţămit de Rákóczy, făcù oferte Imperialilor de la Constantinopole şi celor din Împĕrăţie şi se arătă gata a lucrà alăturĭ de vecinul sĕŭ moldovén, pentru a scóte pe Domnul Ardéluluĭ în profitul nobiluluĭ Csáky. Dar aceste oferte fură primite cu multă reservă. (1)

Din acest an avem:

a) O scrisóre a luĭ Radu Vel Agă, datată din 19 Martie (n° 609), pentru nişte Ţiganĭ;

b) Alta (n° 608) a aceluiaşĭ, din 21 Maiŭ, pentru Ţiganĭ, oĭ şi postav. El insistă asupra faptuluĭ «cъ cu acesti robi ne ţinem casel[e] şi moşiile» şi că nu se gândesce a reclamà numaĭ decât pe «Rumâniĭ» emigraţĭ;

c) O a treia, de la «Radul Vel Logofĕt» şi «Stroe Vel Vistier», datată: «30 August 1645», în cifre cirilice (n° 611). Ceĭ doĭ boerĭ cer

(1) Hurmuzaki, *Fragm.*, III şi *Doc.*, IV¹, şi IV², la acest an.

douĕ părechĭ de hamurĭ: una «tipărită», alta «cu cosoae». Extragem din scrisóre rîndurile următóre:

... Alta, dкm în ştire dumnital[e] cк Mкria Sa Domnu nostru au purces în jos în priumblare, că pre noi ne-au lкsat aici la scaun în Buc[u]reşti sк strкngem haraciul şi pentru bogate trebi ale Mкriei Sal[e] şi ale ţкrкi...

1646.

Din 1646, avem:

a) O scrisóre a buniculuĭ cronicaruluĭ Constantin Filipescu, «Dumitraşco Stolnic Fil[i]pescul», pentru nişte iepe furate (nº 613): data e 11 Februarie;

b) O alta a egumenuluĭ Melchisedec din Câmpulung pentru nisce Ţiganĭ (nº 612): e datată 15 Iulie. Călugărul se iscălesce grecesce.

Acest Melchisedec nu e un om necunoscut. Cu cheltuiala luĭ s'a tipărit Mineiul slavonesc din 1643 şi el a întemeiat, cu un Rus şi un Sêrb, tipografia din acest oraş, în care s'a imprimat întâiŭ acéstă carte. Melchisedec erà din Pelopones, dar prefeţele trebuià să i le scrie Udrişte Năsturel. El a fost şi «întâiul egumen al lavreĭ cenobitice, mănăstiriĭ din Câmpulung, cu hramul adormiriĭ prea-sfinteĭ Născătóreĭ nóstre de Dumnedeŭ şi deapururea fecióreĭ Maria». (1)

1649.

Întâiŭ, avem din 1649, următórea scrisóre domnéscă:

[Nº341.] [Mateiŭ.] Dupк aceasta facem ştire domnetal[e] ca unui bun priiatin şi de aproape vecin pentru ceşti sкraci de ōameni de aič[i] din ţara noastrк din Ruckrк, anume Stanciul şi Stoica Ţeaţiul, cк au venit aič[i] naintea noastr[к] de s'au jкluit şi au spus cum au fost cumpкrat ō iapк şi, [sк] erţi dumneta, de la un Sasк din Rкjnovк anum[e] Hanкşк, de cкtк va vream[e]. De apoi nu au mкnat vrea[me] mult[к], ci aceşti sкraci de ōameni ai noştri s'au sculat de au vкndut acea iapк, iar aič[i] în ţara noastrк în oraş în Cкmpul Lungк unui ōm anume Barbul; deč[i] acest ōm iar ō au ţinut cкtк va vreame; deč[i] dela acest ōm s-au aflat iapa de furat, a unor Ţigani ai noştri; ce acuma au rкmas aceşti sкraci ai noştri cu atкta pagub[к] şi prad[к], cк le-au luōat ţiganii 1 cal şi 1 iap[к] şi bani gata ug. 12, fкr[к] alt[к] cheltuial[к]. Deč[i] pohtescu pre dumneta ca pe un bun priiatin, deaca vor veni aceşti sкrač[i] aciia la Domneta, sк aib[к] judecat[к] dereaptк cu Sasul, sк

(1) Bianu şi Hodoş, *Bibl. rom.*, p. 128 şi urm. — Altă scrisóre a luĭ la sfîrşit.

li sъ plъteascъ bucatel[e] şi prada ce s'au prъdat pentru dъnsul, cъč[i] i-au fost vъndut bucate reale, iar, de nu va vrea sъ plъteascъ, sъ vie Sasul împreun[ъ] cu ōamenii noştri aič[i] sъ se împreune toţ[i] şi sъ stea de faţ[ъ] naintea noastr[ъ] sъ se adevereaze acest lucru într'un chip, cъ nu poate sъ fie sъracii noştri cu atъta pagub[ъ]; iar, de nu va vrea nič[i] sъ plъteascъ, nič[i] sъ vie sъ stea de faţъ, sъ ştii Dumneata cъ sъ vor ōpri neşte bucate aič[i] în ţarъ pentru paguba lor. Aceasta scriem şi facem ştire dumnetal[e]. [Aprilie 28, 7157. Iscălitură autografă. Pecete mică ruptă. Adresa: «Jupan Mihai».]

Din 10 Februarie 1649 avem (n⁰ 618) o scrisóre a Dómneĭ Elena. Soră a luĭ Udrişte Năsturel, acéstă Principesă luminată, care tipărì pe socotéla eĭ Penticostariul slavonesc din 1649 (1), terminat tocmaĭ în acest an deci, murì în August 1653 şi fu îngropată în biserica domnéscă de la Tîrgovişte. (2)

În scrisórea nóstră, «Elina gospojda» scrie către «jup[ъ]neasa Catrina judeceasa», arătându-ĭ că a cumpĕrat o róbă «împletitóre» şi cere «izvoade de peteare» *[sic]*: «şi mai mari şi mai mič[i], şi de cъlţi şĭ de tot fealiul». Ea se adreséză apoĭ către Catrina şi «pentru rъndul sъmenţilor de flori de tot fealiul».

Scrisorĭ de boerĭ ni s'aŭ păstrat din acest an următórele:

a) Scrisóre a luĭ «jupan Diicul vel Spatar», datată din 11 Februarie, prin care ofere nisce lână luĭ «jupân Michaiŭ», Judele (n⁰ 617);

b) Scrisóre a aceluiaşĭ către acelaşĭ, datată din 12 Martie, pentru nisce tîrguelĭ (n⁰ 616);

c) Scrisóre a aceluiaşĭ cătră acelaşĭ (29 Aprilie), prin care se scuséză pentru zăbava în trimeterea lâneĭ «ţigare». «Dar vъzut-aţ Dumneavoastrъ ce potop de iarnъ fu, ci foarte au slъbit vita rъu, şi a nostrъ şi a Rumъnilor» (n⁰ 615).

Diicul, de la care, ca Vel Agă, maĭ avem o scrisóre, fără dată, scrisă împreună cu «Preda Vel Spătar» şi adresată, pentru un «copil de Ţigan» (n⁰ 607), aceluiaşĭ Jude Michaiŭ, e unul dintre ceĭ maĭ importanţĭ boerĭ muntenĭ din epoca luĭ Mateiŭ Basarab.

Îl întîmpinăm în tóte documentele Domnuluĭ de la o vreme încóce. Când, în 1653, Vasile-Vodă, restabilit de Cazacĭ, se apropiă de hotare,

(1) Bianu şi Hodoş, *Bibl. rom.*, p. 174—5.
(2) *Anonimul,* p. 330; Constantin Căpitanul, p. 304.

9.000 de ómenĭ fură încredinţaţĭ luĭ Diicul. Lagărul muntén fu aşezat la Milcov. Erà numaĭ călărime şi, în mijlocul eĭ, Ştefan Gheorghe, Domnul noŭ al Moldoveĭ, cu suita sa. Diicul nu se sfiì să provóce lupta şi s'o priméscă atuncĭ cånd i se oferì. Moldovenĭ şi Muntenĭ se frământară o bucată de vreme, dar focul Cazacilor decise. Diicul fu rĕŭ bătut şi înlăturat din calea năvălitorilor.

Dar în acéstă epocă militară o asemenea «prostie» — cuvîntul e al luĭ Miron Costin — n'aveà urmărĭ pentru viitorul aceluĭ care o comiteà. Mateiŭ-Vodă împărţì comanda cu Diicul în marea luptă de la Finta (27 Maiŭ), ertă poticnéla luĭ Diicul şi s'a ḑis chiar că ar fi vĕḑut bucuros în el pe viitorul sĕŭ urmaş în domnie. La vestea că stăpânul sĕŭ e pe sfîrşite (1654), Diicul, care se aflà la ţéră, la Boicescĭ, alergă «de olac», dar concurentul sĕŭ, Serdarul Constantin din Dobrenĭ, erà de faţă, la Curte, şi el devenì Constantin-Vodă Şerban. (1)

Maĭ scim, din isvóre străine, că Diicul aveà atuncĭ în Ardél un fiŭ şi o fată măritată. (2)

În fine tot din 1649 avem o scrisóre a luĭ «Costanda Vornicul», datată din 18 Iunie (nº 1649): acest boer scrie Judeluĭ Michaiŭ pentru nisce Ţiganĭ şi o «oprire de bucate».

1651.

Din liniştitul an 1651 avem multe scrisorĭ.

Întâiŭ scrisorĭ ale Domnuluĭ, adresate Judeluĭ braşovén:

[Nº 346.] [Mateiŭ.] Dup[ъ] aceasta-ţ facem ştir[e] domnetal[e] pentru rъndul cestui spiciiar (спичиiар) anume Avram, carel[e] au venit încъ de an ca s[ъ] meargъ la Ţ[a]rigrad; deč[i] el s'au bolnъvit aič[i], ci n-au putut mearge; deč[i] iat[ъ] cъ acum s'[a] sъn[ъ]toşit şi au pohtit sъ vie iar aciia la domneta; deci sъ nu te scъrbeaşt[i] domneta pre dъnsul cъč[i] au fъcut zъbav[ъ], cъ au fost bolnav, ce n'au putut veni; deč[i] iat[ъ] cъ acum va veni la domneta, ci sъ nu te scъrbeşt[i] domneta pre dinsul, ce sъ aib[ъ] cinste şi socotinţъ cum au avut şi mai nainte vreame dela Domneta. De aceasta pohtím pre domneta. Sъ fii domneta sъn[ъ]tos. [Iunie 27, 7159. Iscălitură autografă. Adresa slavă: «Golotşmit (3) Mihai». Pecetea mare.]

(1) Cf. Cronicele muntene; Miron Costin, p. 333—4; Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 189 (pentru evenimentele din 1653); Constantin Căpitanul, p. 305 şi *Fragm.*, III, p. 222 (pentru pretenţiunile de domnie). Solie în Moldova, Miron Costin, p. 311.

(2) Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 222.

(3) Şi la nle 344—5.

[N⁰ 345.] [Mateiŭ.] Multь sьn[ь]tate şi tot binel[e] pohtim de la m[i]l[os]tivul Dumnezeu sь-ţ hьr[ь]zeascь domnital[e]. Cьtrь aceasta facem ştir[e] dumnetal[e], pentru rьndul postavului, cь nu mai ce ne mirьm şi noi cum vom mai scrii dumitale, cь am fostu grait cu acei ōameni fьr de nič[i] ō ōmenie, cu postьvarii, sь li dьm lьn[ь] de aič[i] şi-s li-o trimiteţ sь lucreaze, ca pentru sь ni-s umple seama sama *(sic)* postavului cьt ne trebueşt[e]. Iar, cьnd iaste acum, nu-s aleag[e] nimica şi nič[i] ō ispravь nu iaste, şi toţ sluj[i]torii noştri şьd aič[i] de aştept şi nu-s pot duce pre la lucru, cь acum iaste vream[e] lucrului cas[i], pentru sь le dьm postavul, dup[ь] cum ne-au fost ōbiceaiul aič[i] în toţ timpii, şi pьntru acei postьvari nu ne putem cьuta lucrul într'alt[ь] parte, sь ne isprьvim acest lucru; deč[i] pohtim pre dumneata pьntru acest lucru ca pre un priiatin sь le dai şi dumneata poruncь şi 'nvьţ[ь]tur[ь] şi certare, sь ni isprьveascь într'unь chip şi sь ne umple cьt seama de post[av] ne trebue, sau sь ne fač[i] dumneta ştir[e], — de vream[e] ce nu va f[i] nici ō ispravь, sь ştim şi-s slob[o]zim sluj[i]torii noştri sь-s ducь pre la lucru şi-s nu mai şad[ь], şi ōmul nostru carel[e] iaste aici sь mai facь cheltuial[ь] de atьta vream[e], şi de aceal lucru nimica nu-s aleage, ce sь ne cьutьm într'alt[ь] parte daca vream[e] ce-s avut atьta zьbavь şi nimica nu-s ales. De aceasta scrim şi pohtim pre Dumneata. Sь fii dumneta sьn[ь]tos. Amin. [Iunie 22, 7159. Iscălitură autografă. Adresa slavă: «Michai». Pecete mică ruptă.]

[N⁰ 344.] [Mateiŭ.]... Şi la bun priiatnica nostrь Margheta judeceasa cea bьtrьn[ь], здравїє. Cьtrь aceasta facem ştire dumnevoastrь cь aţ fost zis dumnea voastrь cum cь aveţ neşte postavu de carel[e] ne trebueşte pentru sluj[i]torii noştri. Deč[i] ecь am trimes acol[o] cest ōm al nostru şi cu cьţ-vaş bani la dumne-voastrь; ce sь ne daţ dumne-voastrь cьt samь de postavu ne va trebui şi sь luaţ aceşt[i] ban[i] cьţ am trimes într'aceast[ь] dat[ь]; iar cьţ bani vor mai rьmьne, iar i vom trimite dumne-voastrь, acum fьr[ь] de nici ō zьbavь, cum am luat şi alt[ь] dat[ь] postavu de la dumnevoastr[ь] şi tot s'au plьtit pьn la un ban. Aşijderel[e] şi acum iar vom trimete dumneavoastrь toţ banii deplin, cьţ vor face. De aceasta scriem şi pohtim pre dumneavoastrь Sь fiiţ dumnea-voastrь sьn[ь]toş Amin. [Aprilie 12, 7159. Iscălitură autografă. Adresa slavă: «Mihai». Pecetea ruptă.]

[N⁰ 343.] [Mateiu]. Dup[ь] aceasta dau ştire domnetal[e] pentru rьnd[u]l ce[s]tu[i] preot, pre num[e] pop[a] Vlaicul, de aič[i] din ţeara noastrь, cь au venit aič[i] la noi cu jalbь pentru 40 de florinţь ce i-au luōat un jitar din Rьjnov, carel[e] pьzeaşte cьmpul, cum au fost cumpьrat neşte ōameni de aič[i] ō iap[ь] din Rьjnov; dup[ь] aceaia acel jitar el au prinsu pre acel ōm carel[e] au fost vьndut acea iapь şi au venit şi dupь cumpьrьtori ca sь-i prinzь, ce i-au aflat la u[n] loc cu acestu pop[ь]; deč[i] apoi acel jitar el, deaca i-au ajunsu, au aflat aceşt[i] ban[i] la popa de i-au luōat; ce nu i-au pus legie la judeţul din Rьjnov, ce i-au dat în mьna Giurcьi Şpanul din Şinca, şi

iapa şi hoţul şi tot; deč[i] pohtim pre Domneata ca pre un priiatin sъ apuč[i] pre jitar din Rъjnov sъ aib[ъ] a pl[ъ]ti toţ ban[ii] popei, iar, sъ nu-i ver apuca domneata, noi vom ōpri aič[i] la scal[ъ] neşt[e] bucate ce ōm putea afla, din Rъjnov, au de unde vom gъsi. Numai sъ nu vъ pae mai apъi rъu dumneavoastrъ pre noi. Aceasta scriu domniital[e]. [Ianuarie 3, 7159. Iscălitură autografă. Pecete mare. Adresa slavă: «Pan Etfeş Mihaiu». Pe hîrtie pecetea: Rusenau (nemţesce).]

[N° 342.] [Mateiŭ], Cъtrъ aceasta facem în ştire dumnetal[e], de scrisoare ce mi i-ai trimis dumneata înţiles-am; de care lucru fostu mi i-ai scris dumneata, pentru neşte care cu pъne de acii den ţinutul Dumnea-Voastrъ den Zerneşti, carele iaste aič[i] în ţear[a] noastrъ ōprite la scal[ъ] la Dragoslavele, pentru un hoţ anume Buzъlaş care au fostu furat neşte cai den Drag[o]slavel[e] şi l-au prinsu pъg[u]başii carii, sъntu hoţ fъţişat *(sic)* şi s-au adevъrat de tot lucrul cum iaste acela; încъ nu numai acum, ce, sъ fie dumneata crъztor *(sic)*, cum iarti *(sic)* sъ ştie adeverit cъ încъ şi alt[ъ] dat[ъ] au mai furat tot acel hoţ nişte cai de la Vъleani, ce, dacъ l-au prinsu, el au fostu apucat de au fostu vъndut acei cai; ce, deca am vъzut aşa, el se-a dat platnic şi i-au plъtit, şi încъ le-au întorsu şi cheltuial[a] ce au fъcut pentru umbletile acelor cai. Derept aceaia şi acum încъ nu se poate creade cum cъ iaste ōm bun, ci sъ nu cugeţ dumneata într'altu chip, cъ aič[i] nu pot încъpea alte cuvint[e] carii nu treb[u]escu sau sъntem noi buc[u]roşi a ōprir[e] bucatele ōamenilor dumneavoastrъ aič[i], ce numai stau de mъ mir de alta, cum pъrtineşti dumneata aşa tare şi ţii parte unor hoţi fъţişaţ ca aceştea, nu numai de acesta ce de mulţi ca acesta; crez dumneata ştii cъ noi nu fъţ[ъ]rim nim[ъ]nuilea, ce, deca am vъzut un rъvъşъl trimis de dumneata, mъcar *(sic)* cъt de mic, aič[i] la noi, dereptu al[te] trebi mai mari, necum de un lucru ca acesta, noi tot am fostu bucuroşi ca sъ fie voia dumnital[e] deplin şi, mnъcar fie ce ōm de prostu, tot i-am ales judecat[a] cum au fostu pre derept; aşijder[e] şi de acum înnainte noi tot de acea prietenie bun[ъ] socotim sъ fie în toat[ъ] vream[ea] întru noi, iar de acesta lucru tot mъ voi mira cum se-au întemeiat de cъtrъ dumneata aşa tare; ce numai pohtescu pre dumneata ca pre un bun priiaten şi de aproape vecin sъ fač[i] dumneata înţelepţeaşte cum se cade, sъ trimiţ pre acel ōm aič[i] sъ stea de faţ[ъ] înnaintea noastr[ъ] denpreun[ъ] cu pъg[u]başii; deč[i], deca va fi el hoţul, va petrece ca un ōm rъu cum i se va cъdea, iar, deca nu va fi acela, nimie nu va fi, şi bucatel[e] încъ se vor slob[o]zi de aič[i], nu se va ōpri mnъcar un cap de aţ[ъ]; de acesta potescu pre Dumneata. Sъ fii dumneata sъn[ъ]tos. [15 Ianuarie 7159.]

Adevъr sъ ştii dumneata cъ aceaste bucate acum iat[ъ] cъ le-am slob[o]zit, iar, deca vom vedea cum tot nu vei sъ mai trimeţ hoţul, se vor opri alte bucate. [Iscălitură autografă. Pecete mică ruptă. Adresa slavă: «Jupan Hetfeş Mihai».]

La 3 Decembre 1651, egumenul Dionisie scrie luĭ «chir Mihai Goltşmit» într'o afacere de «bucate» (nº 623).

1652.

Din 1652 avem două scrisorĭ. Cea dintâiŭ, de la 9 Ianuarie, e a luĭ «Socol Cliucerul», scrisă pentru o afacere; e pomenit în ea fiul sĕŭ Ienachi. A doua, din 9 Decembre (anul e pus pe dos, de altă mână), e scrisă de «Radul Vel Comis», care mulţumesce Judeluĭ Michaiŭ pentru un dar adus de fiul luĭ Lucas Hirscher şi-ĭ vestesce hotărîrea domnéscă privitóre la oile luĭ. Ele pórtă n-rele 619 şi 620.

Nu cred că acest Radu ar puté fi cunoscutul Radu Armaşul Vărzarul, care fu în curînd o victimă a Seimenilor. (1)

1653.

În 1653 aŭ fost scrise următórele scrisorĭ:

a) «Preda Vel Vornic i Diicul Vel Spătar» presintă o reclamaţiune privată luĭ Michaiŭ Goldschmied (6 Ianuarie; nº 628);

b) «Radul Vel Comis» se adreséză şi el, la 26 Aprilie, din Braşov, luĭ «jupan Michaiŭ Goltьşmit», pentru a se plânge că i s'a oprit nisce marfă (nº 627);

c) La 1-iŭ Maiŭ, acelaşĭ scrie aceluiaşĭ pentru nisce oĭ;

d) La 15 Octobre, «pan Ghiōrma, Marel[e] Cluč[er]», scrie Judeluĭ Michaiŭ «cel bĕtrân», pentru a-l salută (nº 630).

Acest din urmă boer, ajuns Mare-Ban sub Constantin-Vodă, perì în revolta Seimenilor. (2)

1658.

Maĭ multe scrisorĭ avem din anul 1658, când, precum se scie, atât Constantin Basarab cât şi Gheorghe Ştefan fură scoşĭ din domnie. (3)

La 14 Aprilie, «Vasile сьпт. ōt Rucьrь» scrie către «jupan Mihai», fostul Jude braşovén. Reproducem din scrisóre următórele rîndurĭ relative la Patriarchul Macarie, atuncĭ încă în ţerile nóstre (4):

(1) V. Cronicele muntene şi cea ardelénă a luĭ Kraus, la anul 1653. Radu maĭ scrie Judeluĭ şi la 20 ale aceleiaşĭ lunĭ (anul e exprimat) (nº 622). Tot din 1652, de la 19 Iunie, avem şi o neînsemnată scrisóre privată (nº 621).

(2) Cronicele muntene, la anul 1655.

(3) Cf. Hurmuzaki-Iorga (X), prefaţa, partea a 2-a, şi, maĭ sus, p. 57, nota 2.

(4) Cf. aceste *Anale*, XIX, p. 230—1.

.... Şi pкrintel[e] Macarie patriiarhul, carel[e] iaste aič[i], sк închin[к] dumnetal[e] cu sкnкtate. Alta, pohtim şi ne rugкm dumnetal[e] pentru un nepot al pкrintelui, pre nume Petru, carel[e] iaste aice în cetate la dumneavoastrк, cк a avut nişte marhк de negoaţ ič[i] şi lea au închis într'ō ōcnк şi, de nu va veni acum, iaste peitoare; ce ne rugкm dumital[e] sк fač[i] bin[e] sк-i fač[i] dumneata ō carte a dumnital[e] la Bran, sк-l slob[o]zeascк sк vie sк-ş caut[e] de marhк....

Pavel, nepotul patriarchuluĭ, e archidiaconul care ne-a lăsat descrierea călĕtorieĭ lor.

În Iunie—Iulie a acestuĭ an 1658, Ştefan-Vodă riscă un atac împotriva înlocuitoruluĭ sĕŭ în Moldova, bĕtrânul Arnăut Gheorghe-Vodă Ghica. Găsind însă, cum puteà să se şi aştepte, pe Tătarĭ în faţa sa, el trecù Siretul înapoĭ, şi dispărù pentru tot-deauna din istoria ţĕriĭ sale. (1)

Turciĭ îl mazilise în luna luĭ Martie. Ordinul Sultanuluĭ fu îndeplinit în cele dintâĭ ḑile ale luĭ Aprilie. Retrăgêndu-se fără resistenţă, cu treĭ stégurĭ de dragonĭ şi şépte sute de Ungurĭ, Gheorghe Ştefan trecù munţiĭ în Ciuc şi cumpĕră de la Rákóczy, şi el în momentul plecăriĭ, nisce sate. (2)

Când expediţiunea de recuperare pornì, Dómna Safta, despre care Neculcea ne povestesce cunoscuta istorie de dragoste, rĕmase în Ardél. La 18 (28) Maiŭ (3), când Ştefan-Vodă trecuse acuma munţiĭ şi afacerile-ĭ mergeaŭ bine, Safta şcrie din Oşorheiŭ Judiceseĭ, la «dumneaei, la giupкneasa Caterina Frкōsa, mare judeceas[к]», o scrisóre, din care extragem partea maĭ importantă:

....Cum ne-au vinit carte de la Mкriia Sa de la Domnu nostru de veaste bun[к] astкdzi, Marţi în 17 dzil[e] a lui Mai, scriindu-ne Mкriia Sa cum milostivul Dumnedzкu s'au milostivit cu bun nкrog dup[к] voia Mкriei Sale, şi ne scrie Mкriia Sa cum fкr zкbav va trimite de vom eşi şi noi în ţarк. (Cunoscêndu-ĭ iubirea) într'aceasta parte de loc striin[к], ce ne-au adus Dumnedzкu, (n'o va uità pentru bine).

Pecetea acesteĭ scrisorĭ (n° 560), fără legendă, e cu totul neînţelésă.

La 26 Maiŭ, «Vasilie Căpitan» scrie Juduluĭ pentru un cal de furat şi o altă afacere (n° 645).

(1) V., pentru isvóre, Hurmuzaki-Iorga (X), p. v.
(2) Trauschenfels, p. 345 ; Kraus, I, p. 333; Bethlen, p. 57.
(3) Data e, în scrisóre, 17 stil vechiŭ, dar Marţĭ a fost *a doua ḑi numaĭ.*

La acéstă dată, Radu Michnea, un descendent probabil fórte autentic al luĭ Mircea Ciobanul, o fóstă podóbă de seraliŭ, se ḑice, domnià de treĭ lunĭ asupra Ţěriĭ-Românescĭ.

Ca şi bětrânul Voevod moldovenesc, el avuse o luptă cu Domnul înlocuit de dînsul. Înaintea luĭ Constantin-Vodă, venit pentru a-şĭ luà tronul înděrět — poporul vorbià de desgroparea unor averĭ «înnecate» în heleşteul de la Dobrenĭ, — Radu se retrase la Giurgiu, de unde Turciĭ îl aduseră înapoĭ.

Odată Ghica şi Michnea asiguraţĭ în Scaunele lor, eĭ fură învitaţĭ a participà la expediţiunea împotriva aderenţilor luĭ Rákóczy, ceea ce trebuiră să facă (August). În cale, Michnea se destăinuise ca trădător boerilor, carĭ, sciind că «sabia Împěratuluĭ e lungă», nu se bucurară de loc. Domnul muntén pornì spre Timişóra cu mânile pline de sângele boerilor sěĭ, jertfiţĭ într'un întâiŭ măcel. (1)

Din lagărul de la Oradea-Mare, după prădarea şi arderea Albeĭ-Iuliĭ şi unirea năvălitorilor la Sibiiŭ (2), un boer muntén, Radu Comisul, scrie (nº 624) Judeluĭ Michaiŭ cele ce úrméză:

....Veţ şti Dumnielōr Voastre cь am ajunsu cu ōştile pьn aič[i] la Oradiia Mare, şi de aič[i] sьntem mergьtori cu Mьriia Sa Hanul şi cu Paaşa la Timişoar[a] la Vezirul Azem.» (N'a putut trimite prin frate-sěŭ Moise o scrisóre. O trimete prin el.) Cь, şti, noi sьntem aič[i] lьngь paaşa (3), ce ne iaste nьdejdea pre Dumnezeu, şi ve[ţ]i şti şi Dumnielor voastre cь Hanul şi tóte oştil[e] vor sь dea pe la Rьşaţ, sь ia ţiara nōstrь în lungu; aşa iaste cuvьntul aič[i]...

Domniĭ românĭ şi un Paşă turc stătură la Jenö, pentru a o reparà până la Sf. Dumitru. (4)

La 1 Octobre, Domnul muntén şi armata stăpânilor sěĭ eraŭ însă aşteptaţĭ în ţéră. «Statie Vel Cupar» scrie la acéstă dată (nº 601) Judeluĭ Michaiŭ, dându-ĭ scirĭ:

....Pьntru rьndul veştilor ce sь vor afla... Ci pьntru rьndul veştilor, sь ştiţ dumnevostrь cь au venit sol dь la Hanul dьpreun[ь] cu ōamenii Domnu nostru, şi au trecut dь s'au dus la Crьm, şi ne-au spus cum Hanul şi Cьzacii

(1) Cf. cronicele muntene, cu totul lipsite de cronologie pentru acest timp.

(2) Expediţiunea e descrisă fórte amărunţit de Miron Costin (p. 359 şi urm.). Cf. Trauschenfels, p. 345 6; Kemény, II, p. 141 şi urm.; Kraus, I, p. 343, 353—6 şi, maĭ ales, Hurmuzaki, III¹, p. 257 şi urm.

(3) Paşa erà Cadîr (Hidir), de care pomenesc şi cronicele muntene citate.

(4) Miron Costin, p. 360.

vin pren ţera nostrъ, ci pъn' acum n'au ajuns la hotar, iar nu voru zъbovi. (S'aŭ luat mĕsurĭ pentru vitele Braşovenilor) pъn va aduč[e] milostivul Dumnezъu pre Domnu nostru....

La 19 (29) următor, din Ocna, «Dumitraşco Boul şi Miron, Cămăraşiĭ de Ocnă», cel dintâiŭ o rudă a luĭ Gheorghe Ştefan, scriŭ Judeluĭ Michaiŭ (nº 631) pentru vin, banĭ şi «hier albu, care este de triaba mъnъstirei a Mъrii Sale lui Vōdъ».

La 17 Iulie 1658, Gheorghe Bunevsinovicĭ scrie nouluĭ Jude, Luca Hirscher («Herjъl Lucač[i]»), pentru a lămurì o afacere cu nisce ogarĭ. În post-script se cuprinde: «Dumneaei surori mea Catrinii încъ mъ închin cu multъ sъn[ъ]tate» (nº 632).

1659.

Din anul 1659, când Michnea-Vodă, permiţêndu-şĭ să parodieze pe omonimul sĕŭ Michaiŭ-Vitézul, se apucă în vară (1) să taie nebunesce Turcĭ şi boerĭ, la un loc, se păstréză la biserica Sf. Nicolae din Braşov un document de danie, iscălit de însuşĭ «Mihail Radul Voevod и гнъ». Prin acest act, datat din 18 Martie, se acordă celor ce fac «în ţeara Domnii meal[e]» negoţ braşovenesc scutirea «de'nprumutъ neguţtorească şi de schimbul banilōr, de cai de ōlac şi de alte dъjdi cъte vōr fi preste an în ţeara domnie meal[e]». (2)

1664.

Din 1664 avem două scrisorĭ:

Cea dintâiŭ (nº 635) e iscălită de un «Şerban Logofĕtul», care e Şerban Cantacuzino, Marele-Logofĕt, şi nu Şerban Grecénu. (3) Scrî-

(1) La 17 August, declaraţiunea de revoltă se făcuse acum (Kraus, I, p. 385).
(2) Arch. bisericeĭ, an. 1658, nº 3.
(3) Cum am ḑis maĭ sus, p. 114.

sórea, datată din 22 Novembre, e adresată Judeluĭ. E pecetluită cu o pecete négră, purtând vulturul cu două capete.

La început, Şerban arată că a fost oprit de a scrie de «bogate valuri». Scirile, ce i se cer, lipsesc, «dearъ numai dumnealor toţ boiarii s'au dus la Cinstita Poartъ; înpreunъndu-se cu alaltъ boerime acolō, voru rъdica Domnu, care sъ ne fie Domnu şi stъpъn». Iar post-scriptul sună aşà: «Dumnisale jupъneasei Dumnitale mъ închin cu sъn[ъ]tate şi m[ъ] rog sъ nu te mai lase sъ joč[i], cъ iar te-i betejъ la picioare.»

La 13 Novembre (n° 634), «Stroe Vornicul» scrie către «jupan Hrъjъl Lucač[i]», spuindu-ĭ că ar fi venit la Braşov, precum voià, dar a fost oprit de faptul că «Schimni Ceauşu sosi în Buc[u]reşti; deč[i] ne va fi a mearge şi noi de aič[i] în ţar[ъ]».

Se scie că Grigore-Vodă Ghica, un Grec fórte şiret şi nestatornic, se purtă rĕŭ în lupta de la Leva (Lewenz; 9 (19) Iulie 1664). El fu întrebuinţat de Imperialĭ, contra cărora se chemà că se luptă, pentru a organisà o ligă a celor treĭ Principĭ dunărenĭ. Ca şi Dabija, el plecă fără a se presintà înaintea Viziruluĭ, care nu se aflà de faţă la acéstă luptă. Dar, pe când Istrate-Vodă, chemat să se înfăţişeze, se supuse, Grigore, care aveà pe consciinţă o «năvală fără socotélă» şi se temeà de intrigile Cantacuzinescilor, al căror tată fusese omorît de dînsul, Grigore creḑù maĭ bine să fugă. O prădăciune a Tătarilor (veniţĭ la 24 Octobre), carĭ nu putură fi înlăturaţĭ prin nicĭ o ofertă posibilă, îl hotărî şi maĭ mult. Domnul se retrase la Câmpulung, de unde-şĭ trimese soţia, Dómna Maria, la Rucăr şi apoĭ, peste munţĭ, la Petrescĭ şi Zernescĭ, unde stă «câte-va sĕptĕmânĭ» (Novembre, st. n.).

Tătariĭ fură înduplecaţĭ în sfîrşit să plece, dar tocmaĭ atuncĭ venì chemarea la Pórtă a luĭ Ghica. Acesta, profitând de faptul că drumul Moldoveĭ ĭĭ erà deschis, prin lipsa luĭ Dabija, trecù în acéstă ţéră şi, prin Sucéva, întră în Polonia, la Cameniţă.

De aicĭ, el merse maĭ departe, în Apus, la «Frânciĭ» cu carĭ simpatisà. Dómna voise să se aşeze la Braşov. La vestea fugeĭ soţuluĭ eĭ, ea fu despoiată de averĭ şi pusă sub paza luĭ Petru Budái, la Rákos, unde născù. Când nisce solĭ turcescĭ veniră s'o reclame, la 26 Decembre, ea fusese liberată acuma şi mersese să întîlnéscă pe Domnul fugar.

Stroe Leurdénul, căcĭ de dînsul e vorba, întovărăşise probabil pe Dómnă, şi vestea numiriĭ unuĭ Ţarigradén ca Domn îl decise să se întórcă.

Domnul cel noŭ erà nepotul de fiŭ al luĭ Ştefan Tomşa II, strănepotul ucigaşuluĭ luĭ Despot Ereticul: Radu-Vodă Leon, al doilea Stridiagiŭ. Boeriĭ mersese la Constantinopole pentru a li se recunósce un Domn de ţéră, pe «Dumitraşcu Buzăianul din Căpăţinescĭ», dar silinţele lor rĕmaseră zadarnice. Numirea «Greculuĭ» fu menţinută, şi la 22 Februarie 1665 începeà domnia luĭ Radu, luxósa domnie a iubitoruluĭ de vînătorĭ şi petrecerĭ. De astă dată, lucru neobicĭnuit, Sultanul nu cedase faţă de Marele sĕŭ Vizir. (1)

1672.

În acest an, la 30 Martie, Grigore Ghica ajungeà la Bucurescĭ şi luà pentru a doua óră domnia Ţĕriĭ-Româneseĭ. Venit după blândul Antonie-Vodă, el începù, potrivit temperamentuluĭ sĕŭ, o violentă şi vindicativă domnie de partid.

Dar în curînd Grigoraşcu-Vodă fu chemat la óste, căcĭ Sultanul se îndreptà spre Dunăre. Turciĭ trecură rîul în Iunie încă, iar la 20 Iulie «Împĕratul» se aflà în lagărul de la Ţuţora. În luptele ce începură pentru Cameniţă, Munteniĭ în haine galbene aĭ luĭ Ghica şi Moldoveniĭ în haine roşiĭ aĭ luĭ Duca se luptară şi eĭ. Cameniţa cădù la 26 August, iar pacea se proclamă solemn la 18 Octobre.

Duca, rĕŭ furnisor de provisiunĭ şi aţâţător de rĕscóle prin lăcomia sa, fu mazilit la Nistru şi Clucerul Ştefan Petru (Petriceico) îĭ luă locul. Grigore, şiretul de Grigore Ghica, capĕtă treĭ caftane şi revenì, óre-cum triumfător, la 11 Decembre în Bucurescĭ.

Aicĭ află pe Dómna Maria, adusă din Veneţia de fratele eĭ, Teodor Sturdza, dar pe o altă cale decât a Braşovuluĭ. (2)

... Die 11 Martii ... Zu Abendt, kompt Bojer János, dess Schorban Vajda sein Bruder, selb 2 Personen ... Geben zur Ehrung dem Schorban Vajda einen Kerpen, tt. f. —, 18. Zu Abendt, kompt Paládi Gyeörgy, selb 2 Personen. (28. «Racz István, ein Moldner Post». — Pomenit şi la 28.)

---

(1) Cf. cronicele muntene; cronicariĭ moldovenĭ Nicolae Costin şi Ioan Neculcea, la începutul cronicelor lor; Kraus, II, p. 394—5, 401—2, 404; Ioan Bethlen, p. 194; Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 260—1; documentele din Hurmuzaki, V[2], p. 94—100; IX[1], p. 208 şi urm.; *Supl.* I[1], p. 248, n[o] CCCLXV; cronica, fórte importantă, a luĭ Nekesch-Schuller, în *Quellen*, IV, p. 288—90.

(2) Hurmuzaki, V[1], şi V[2], IX[1], *Supl.* I[1]; *Fragm.*, III; cronicele moldovene (Nicolae Costin, Neculce) şi cronicele muntene cunoscute. Cf. Delacroix, în Iorga, *Acte şi Fragm.*, I, p 82—3.

(3 Aprilie. «Vasilajke» din Bucurescĭ, «vom Vajda». — 5. Pomenită «Post» moldovenéscă. — 8. Menţionat din noŭ Racz.) Die 15 Aprilis... Zu Morgen, kompt Bojer István, dess Schorban Vajda sein Bruder, selb 4 Personen...— Die 16 Aprilis... Kompt Vassilajke von Fogaras vom Herrn Balogh Mathe Hofmeister. (17. Serv al luĭ Teleki la Bucurescĭ. — 23—5. Menţionat Racz István.) Die 25 Aprilis... Zu Morgen kompt Bojer István (cu cincĭ persóne).

Die 16 Junii... Zu Morgen, kompt Sorban Vajda (cu nouĕ. Darurĭ séra. — 22. Pomenit Rácz János, sol moldovén. — 25. Rácz István. — 26. Sosesce János Deák din Muntenia, cu scrisorĭ.)

Die 19 Jullii... Zallen dem Schätzen Hannes und Velmes Lut von 6 Rossen biss Czajden mitt dess Schorban Wajda seinem Bruder...

Die 16 Augusti. Auff Bevehl dess F. N. W. Herrn Richters werden expediret Szonda Miklos und Vassilaike, beyde Stadt-Reitter, mit den éllés Wägen von unserer Stadt Cronen, wie auch des Revirs, so auff die Moldau zu in die türkische Tabor sind verreisset, ihre Inspection auff dieselbige zu haben... — Die 17 Augusti. Auff Ihr Fürstlichen Gnaden ernstliches Bevehl, lautt seiner beyden Commissionen, werden diese bejde Männer, als Bläsch Piter und Repsers Michel, von Fürweisen Herren Richter in Kegenwärt auch meiner vür die Stadt mitt dem Herrn Bale Lásslo zu ziehen gedinget biss in den Jasch Marck oder aber auch gantz biss in die türkes Tabor... Erstlich, sollen sie auff des Kaysers Ration einen schönen Hintho fuhren mit 6 Rossen... Mer, 2 Koschy, welche biss in den Jasch Marck sollen geführet werden. (22. Sol în tabără.)

[26 Octobris.] Apostoli, ein türkes Legation auss der türchischer Tabor, selb 40 Personen....

1673.

În 1673, Domniĭ eraŭ: în Moldova Ştefan Petriceicu, iar în Muntenia Grigore Ghica. Ambiĭ se înţelegeaŭ cu Poloniĭ, şi cu creştiniĭ în genere; ceea ce nu-ĭ împedecà să triméta veştĭ şi pîrĭ la Pórtă, norocul armelor fiind nesigur.

Răzimaţĭ pe sprijinul unora dintre veciniĭ lor, Poloniĭ porniră spre Hotin, cu gândul să distrugă efectul material şi moral al înfrângeriĭ lor din 1672. Hussein-Paşa plecă împotriva lor şi, ca de obiceiŭ, Domniĭ noştri îşĭ deteră contingentele. Vizirul Ahmed şi Sultanul se aflaŭ în Dobrogea, aşteptând evenimentele.

Comandantul Polonilor erà Hatmanul Sobieski, pe când Şeraskierul turcesc erà omul care, cu câţĭ-va anĭ înainte, perduse bătălia de la Lewenz. Înfrângerea Turcilor se puteà prevedé de înainte. Ştefan-Vodă o prevĕḑuse: jignit şi în mîndria luĭ de răcnetele Seraskieruluĭ «Arap» şi de bătăile la tălpĭ aplicate boerilor sĕĭ, el trecù la duşman, ceea ce făcù şi Grigore Ghica (10 Novembre).

Poloniĭ luară Hotinul, Zwaniec, pătrunseră dincóce de Nistru şi, până ce tómna le oprì întinderea maĭ departe, eĭ puseră mâna pe cetăţĭ: Sucéva, unde comandă Teodor Frank, în numele Regeluĭ, şi Némţul. Caplan-Paşa, comandantul unuĭ corp de ajutor turcesc, se oprì la Prut, iar Sultanul şi Vizirul, sătuĭ de atâta glorie, porniră spre Constantinopole, pe când în Apus începeà cultul pentru persóna biruitoruluĭ de Turcĭ Sobieski.

Ştefan-Vodă trecù la Leşĭ cu totul, dar colegul sĕŭ de trădare scià «rîndul Turcilor». Cu extrema lipsă de genă care l'a caracterisat totdeauna, Gligoraşcu-Vodă avù curagiul să fugă şi... să se înfăţişeze Mareluĭ-Vizir la Isaccea. Acesta îl primì cu laude, şi, dacă mórtea n'ar fi ajuns pe Ghica, de sigur cariera sa politică n'ar fi fost mântuită cu aceste două trădărĭ, de o potrivă de clare şi de o potrivă de ertate.

În locul sĕŭ, Munteniĭ avură Domn pe Duca, iar, în Moldova, un «ném de Împĕrat creştinesc», o urîtă figură de Ţarigrădén fără scrupule, fricos, lacom şi cinic, Dumitraşco Cantacuzino, începù o scurtă domnie. (1)

19 Decembris [1672]... Zahlen dem Paull Wewer von 4 Rossen biss in dass Kömpchen, mit dess Vaydae Doctor...

(5 Februarie. Pomenit Stan Şătrarul. — 17. Postă din Muntenia. — 20. Alta. — 21. Serv sosit din acéstă ţéră.)

28 Martii. Zu Morgen, kömbt Logo-Fottull Bahlle auss Bläschlandt, 4 Personen. (Pomenit până la 30: «Ballo», «Balle»).

20 Aprilis... Zu Abendt, geben dem Logofottul Radul, selb 17 Personen. (Şi la 21 «dem Logofottul Radul auss Bläschlandt». Ionaşcu, Postelnic muntén, pomenit în acéstă ḑi şi în cele următóre.)

(Iulie. Rácz István de la Domnul Moldoveĭ.)

(În restul anuluĭ, trimes spion până la Brăila şi menţionat un Ionaşcu.)

1674.

În érnă, Dumitraşco-Vodă fu stabilit de Tătarĭ şi, în cursul anuluĭ 1674, aceştia goliră ţéra de Polonĭ, prădând-o ca plată pentru sine.

Cazaciĭ rusescĭ atacând pe Hatmanul Doroşenco, vasal al Turcilor, Sultanul, cu noul Vizir, veniră să-l mântue. Oraşul Human fu luat la 4 Septembre şi tótă Ucraina supusă. Dar, după ce Turciĭ apucară spre Isaccea, cucerirea fu perdută. Sobieski, devenit Regele Ioan III,

(1) Cronicele moldovene şi muntene; Hurmuzaki, V[1] şi V[2], IX[1]; *Supl.* I[1]; *Fragmente*, III; scrisórea luĭ Ghica şi scrisorile polone din Iorga, *Acte şi fragmente*, I.

neputênd avé pacea, pe care o ceruse în condiţiunĭ onorabile, puse mâna pe provincia săracă disputată cu atâta pasiune. (1)

(13 Ianuarie. Dumitru, serv «dess Duca Vojvodae», sosesce.) 14 Januarii ... Zalen dem Veres Andras und Kanna Ollogine von 13 Rossen biss in Bläschlandt mit dem Pervul und Kostandin Branckowanul Bojeren, sambt dess Herrn Ballo Laszlo Diener, Saffar Mihaly ... Eodem kömbt Geörge Moldovanul mit 2 Rossen aussm Bukurest, so auss Befehl dess Herrn Richters mit dem Tamass Deak Mauttner, so dem Väden Ehrung geführt. Zalen ihm von 14 Tagen ...

7 Februarii. Zu Morgen, kömpt Matthae Deak, dess Moldner Wäden Schreiber, selb 3 Personen. (Serv al Domnuluĭ Moldoveĭ: ‹Szyladgy Mihaly». — 22. Postelnic muntén.) 24 Februarii. Zu Morgen, kömpt Vornikul Nyago und Armassul Illy, Bläschländer Bojérn, selb 15 Personen. (Pomeniţĭ şi la 25.) 26 Februarii. .. Zalen dem Veres Andras von 5 Rossen biss Rosenaw mit dem Kosstandin Brankovits, einem Bojern ... Zalen dem Schetzen Geörg von 8 Rossen biss Rosenaw, mit dess Kostandin Brankovits seiner Mutter ... Zalen dem Klein Merten Hannes von 4 Rossen biss Rosenaw, mit dess Brankovits Gezelt und Gesindel ... — 28 Martii ... Zu Morgen, kömbt Kommissul Millescul, ein Bläschländer Bojer, selb 20 ... Geben dem Komissul Mileskul Bojérn ... — 29 Martii ... Dem Comissul Milescul, Bläschländer Bojéren, selb 20 ...

(9 Aprilie. Doĭ servĭ de la Domnul Moldoveĭ.)

6 May ... Zu Morgen, kömpt Aga Pottlik, ein Moldners Legation, von Fürstlichen Gnaden (cu 16 persóne. — Pomenit şi la 7. — Condus la 10). 15 May. Zu Morgen, kömbt Rátz Geörgy, dess Bläschländer Väden Diener, selb 3 Personen ...

(7 Iunie. Mateiŭ Diac, Postelnic, venit din Moldova. — 14. Sol muntén. — 28. Menţiune de «tabără».)

Die 7 July ... Zalen dem Bendeges Michel von 4 Rossen biss Tartlen, dass er ein Moldauer Legation weg geführt. (28. Pomenită «tabăra».)

(20 August. Rátz István, venit de la Domnul Moldoveĭ. — Menţionat şi la 27.)

(17 Septembre. Menţiunea tabereĭ.)

Die 7 Octobris ... Schicken den Sztán Lungul in die Moldau, 2 Ross zu hollen, welche auss der Tabor sein dargebracht worden ...

Die 9 Novembris ... Zahlen dem Vaszilajke, weil er mitt dem Herrn Michaeli Herman in der Wallachey ist gewesen. (15. Rátz István, venit din Moldova.)

La 27 Octobre din anul 1674 (anul e scris de la Christos, dar cu

(1) Pe lângă isvórele din anul precedent, Engel, *Gesch. der Kosaken*, la acéstă dată.

cirilice), vameşiĭ, pârcălabiĭ, preoţiĭ şi bĕtrâniĭ din Dragoslave şi Rucăr anunţă către «ispravnicii şi dreg[ъ]torii ţъrъi ungureşti» că aŭ acordat satisfacţiune luĭ «Raţ Iştvan» (n° 636).

1675.

În acest an, ciocnirĭ turco-polone puţin importante. Ibrahim-Paşa şi Tătariĭ pradă Polonia, dar Sobieski îĭ silesce la urmă a se retrage. La întors, Domnul Moldoveĭ e schimbat de Seraskier. (1)

(18 Ianuarie. Rátz István pomenit. — În aceeaşĭ lună, «Sorbán Vaida».)
(1 Martie. Menţionat Rátz, cu treĭ Turcĭ. — 20. Menţiunea luĭ Ionaşcu.)
(8 Aprilie. Sol «dess Armassi... aus des Wallachei». — 11. Rátz. — 14. «Post» de la Domnul Moldoveĭ.)

Din acelaşĭ an, avem (n° 347) un privilegiŭ al luĭ Duca-Vodă pentru «Hъrman Mihaiu Braşoveanul, de la cetatea Braşovului», căruia-ĭ permite a ţiné, la oile luĭ, în Muntenia, şépte ciobanĭ; dar să fie din Bârsa, «den ţara ungureascъ», nu supuşĭ aĭ Domnieĭ. Se vor da ordine în acest sens şi «slugilor» domnescĭ, «carii i veţi semaci *(sic)* într'acel judeţ», şi alţiĭ. Dacă privilegiatul va comite vre-o fraudă, va perde dreptul de a ţiné oĭ în ţéră (26 Novembre).

1676.

În acest an, domnià în Moldova Anton Rosetti (Ruset), ḑis şi Chiriţă Draco, odinióră negustor la Constantinopole, deşì erà rudă cu Cantacuziniĭ. În Ţéra-Românéscă urméză domnia luĭ Duca.

Luptele continuaŭ în Polonia, la Nistru şi în Podolia. La urmă, strîns la Zurâwna de Seraskierul Şişman-Ibrahim, Sobieski trebuì să iscăléscă, la 27 Octobre, o pace, care consacrà perderea pentru Regat a Cameniţeĭ şi întregeĭ Podoliĭ.

La răsboiŭ, participase şi ceĭ doĭ Domnĭ. (2)

(23 Decembre 1675. Pomenit Ionaşco.) Die 26 Decembris. Zu Morgen kompt Rácz Demetter, des wallachischen Vaida Diener, selb 2...
(4 Ianuarie. Sol la Domnul muntĕn.) 8 Januarii... Zu Morgen dem Postelnikul Kosztandin...

(1) Isvórele cunoscute. V. şi la anul 1676.
(2) Isvórele pomenite la anul precedent.

Die 23 Februarii. Zu Morgen, kompt Posztelnik Kosztandin aus dem Landt, selb 17 Personen. (Şi la 24.) Die 25 Februarii. Zu Morgen, kompt Brankovan, ein Bogier aus dem Landt, selb 14 Personen ... Dem Brankovan. (27. Solie turcă.)

Die 8 Martii. Zu Morgen. Dem Stroietzkul, ein Gesandter, selb 6 Personen ...

Die 17 Aprilis ... Zu Morgen, kompt Kosztandin Vornikul mit einer polnerischen Legation, selb 9 Personen ... — Die 28 Aprilis ... Zu Abend, kompt ein turkesche Legation aus der Wallachey ...

(3—4 Iunie. Menţionat Ionaşcu.)

1677.

În acest an, Poloniĭ confirmară pacea lor cu Turciĭ. Dar un noŭ răsboiŭ dincolo de Nistru, dăunător pentru ţĕrile române, se deschise imediat.

Vechiul client al Turcilor, Doroşenco, trădă şi chemă în ţéra sa pe Moscoviţĭ. Ibrahim-Paşa pornì decĭ împotriva Cehrinuluĭ, după ce, la 3 Martie, răsboiul fusese declarat Ţaruluĭ.

Expediţiunea nu fu fericită. Ruşiĭ şi Cazaciĭ se apĕrară fórte bine, şi după puţine ḑile, descuragiat şi lipsit de praf, Seraskierul trebuì să se retragă, cu perderĭ marĭ. În special, óstea munténă a luĭ Duca-Vodă fu fórte maltratată (Septembre). (1)

(Ianuarie. Pomenit Căpitanul Pârvu.)

(24 Martie. «Post» de la Domnul muntén.)

(4 Aprilie. Sol de la acelaşĭ.) Die 7 Aprilis ... Dem Legofetul Ballye, des Vaivodae Diener ...

Die 11 Novembris ... Dem Vissterul Nyesstase aussm Landt, selb 12 ...

Scrisorĭ particulare avem maĭ multe din acest an:

a) La 5 Ianuarie, «Ghiōrghie Bъleanul», şeful partideĭ anti-cantacuzinescĭ, scrie către Hermann, pârgar de Braşov (nº 644), pentru o afacere a luĭ Rácz István cu Tohaniĭ. Pecetea pórtă un blason şi iniţiale;

b) La 23 Ianuarie (data e de la Christos), «Raţ Istvan ōt Fъg[ъ]raş» scrie către pârcălabul, juraţiĭ şi bĕtrâniĭ din Rucăr, carĭ bĕtrânĭ «sъnt purtъtorii de grijъ satului», pentru o «pagubă» a luĭ (nº 638);

c) O scrisóre ungurésca a aceluiaşĭ (14 Februarie) forméză nº 639 (tot unguresc e şi nº 637);

(1) Aceleaşĭ isvóre ca la anul precedent.

d) La 29 Ianuarie, Duca-Vodă dă o citaţiune de înfăţişare înaintea Divanuluĭ sĕŭ către «Rucъreni şi... ficiorii lui Nen ōt Berevoeşti», carĭ eraŭ în proces cu «Raţ Işfan ōt Fъgъraş pentru bucatele Tohanilor ce li s'au luat». De nu vin, vor fi aduşĭ cu forţa, «şi veţ da şi bon de soroc» (nº 348);

e) La 19 Martie, Ἰωρδάκης μέγας ποστέλληκος, «Ilie Vel Med[e]l[nicer]» şi un al treilea, neinteligibil, adreséză condoleanţe, citând pe Psalmist, luĭ «jup[ъ]nul Hierman Mihaiu», sfetnic al Braşovuluĭ, şi-ĭ scriŭ pentru Rátz István (nº 640);

f) Ispravniciĭ Scaunuluĭ muntén scriŭ datornicilor luĭ Hermann, punindu-le soroc (nº 643), la 11 Iulie;

g) La 12, aceiaşĭ:« Ghiōrghie Banul, Vlъcul Vel Vornic, Hriza Vel Vistier, Ἰωρδάκης Βέλ Πόστ.», «ispravnicii scaunului Buc[u]reştilor», scriŭ către «pitarii carii sinteţ ispravnici la Cъmpulungu» pentru sosirea cu afacerĭ a luĭ Hermann, prieten al Domnuluĭ (nº 641);

h) Cu ocasiunea sosiriĭ luĭ Hermann în procesul luĭ Rácz, la 15, persóne private daŭ o mărturie, contrasemnată de ceĭ doĭ Pitarĭ: «Costandin» şi Ἀναστάσης (nº 642).

1678.

O a doua expediţiune, comandată de Marele-Vizir, Carà-Mustafà, se îndreptă asupra Cehrinuluĭ. Ţaruluĭ i se cereà, pentru observarea păciĭ, cesiunea Ucraineĭ.

Pe când Sultanul se stabilià la Silistria, Vizirul-Seraskier, unindu-se cu trupele tributarilor, treceà Nistrul la sfîrşitul luĭ Iunie. Armata, reunită cu Tătariĭ, fu învinsă întâiŭ de Ruso-Cazacĭ, dar isbutì să surprindă Cehrinul, profitând de o beţie de sĕrbătóre a apĕrătorilor (21 August).

Lângă Chişineŭ, la întors, Antonie-Vodă, săpat de intrigĭ, fu mazilit. În locu-ĭ fu strămutat Duca, al căruia Scaun fusese dat luĭ Şerban Logofĕtul Cantacuzino. Constantin Brăncovénu, atuncĭ Postelnic, aduse vestea în Bucurescĭ, intrând în oraş «cu cealmà în cap». (1)

(7 Februarie. Postelnic din Muntenia. — 12. Sosit Căpitanul Pârvul. — 23. Alt Postelnic.)

(1 Maiŭ. Sosesce solia francesă, cu treĭ-decĭ de persóne.)

(30 August şi 4 Novembre. Menţiune a «tabereĭ».)

(1) Aceleaşĭ isvóre ca şi la anul precedent.

1679.

În acest an, la 6 (16) Ianuarie, Şerban-Vodă ocupă tronul muntén. (1) Între visitatoriĭ Braşovuluĭ din acest an avem pe Velicĭco Costin, Mateiŭ Cantacuzino, Constantin Căpitanul Filipescu.

(28 Decembre şi 14 Ianuarie. Pomenit Ionaşcu.) Die 25 Januarii ... Zu Abend, kompt Bojer Pervul auss Bleschlandt, selb 25 Personen. (Menţionat şi la 26.) 31 Januarii ... Dem Pálen Jacob mit dem ... Eodem reiset der Opre mit dem Ballásfy Sigmond, alss er von Ihrer Fürstlichen Gnaden inss Landt bey den Vayvoda expediert worden (cu şése caĭ).

Die 13 Februarii. Zu Morgen, kömpt Bogjér Pervul auss der Wallachey, selb 18 Personen ... — Die 14 Februarii ... Eodem schicken auf den Herrn Budai Peter Deák, alss Ihr Fürstliche Gnade mit dem Bogieren Pervul inss Land verschickte. (15. Boerul Bucur din Comana. Dar şi «dem Sturzai Bojer.») Eodem reiset der Sörban mit der türckschen Legation, welch mit dem Herrn Nallacy herauss kommen inss Landt. (21. Sosesce Tököly.)

Die 3 Marti ... Zu Morgen. Wirdt auf Befehl dem Kosstandin Phippescul ...

(2 Aprilie. Stănilă Boer din Comana. — 5. Ionaşco pomenit.) Die 17 Aprilis ... Dem Logofottul Ballje, selb 3 Personen. (Şi la 8. — 14. Cheltuelĭ pentru a duce «dess Moldaüer Wäden Gewandt».)

Die 13 May ... Zu Morgen, kömpt Posstelnikul Villitzkul, ein molnersch Legat, selb 30 Personen. (Pomenit «Villitzkul» şi la 14.) Die 15 May ... Reiset Geörgh Ruth mit diesem Posstelnikul mit 4 Rossen bis Czayd. (18. Cumpĕrare de «Heringh» la «Kömpchine».—31. «Bojér Latzko, des Sorban Vayda Diener, selb 3 Personen»; şi la 2 Iunie.)

(3 Iunie. Trabanţĭ trimeşĭ la «Prava».) Die 6 Junii ... Zu Morgen, kömpt Sáffár Mihaly Commissarius von Fürstlichen Gnaden mit dem Legaten Posstelnikul Villitscull, selb 40 Personen ... Dem Legaten Posstelnikul Villitskull, selb 40 Personen. (Şi la 7 acelaşĭ.) Die 9 Junii ... Eodem reiset Vellmes Hannes mit dem Legaten Posstelnikull biss in Thell, mit 6 Rossen ...

(3 Iulie. Trimetere la Dunăre, pentru a se cumpĕrà pesce Principelŭĭ. — 13. Curierul «Sorban».) Die 18 July. Zu Morgen, kauffen auf des Aga Matthae, Bläschländer Vidae Bruders, Ration ... Zu Morgen, kömbt Aga Matthae, dess Vaidae Bruder, 38 Personen. (Menţionat şi la 19—21.) 21 Jully ... Dem Aga Matthae mit auf den Wegh ...

Die 24 Augusti. Zu Morgen kömpt Radul Posstelnikul, dess Bläschländer Vaidae Diener, selb 3 Personen ...

(4 Septembris.) Zu Abent, kömbt István Deák, dess Bläschen Vaidae Diener ...

(1) *Anonimul*, p. 19.

Die 16 Novembris ... Reiset Haydu Bartholmi mit dem Herrn Szekely Lasslo; führet einen Thárwagen in Bukurest ... — Die 18 Novembris ... Reiset Schätzen Lyhnen Merthen mit dem andern Thárwagen, mit 4 Rossen biss in Bukurest ... Führen Czeklesch Hannes, etc. den dritten Thárwagen biss in Bukurest ....

1680.

În acest an, Domniĭ merseră să zidéscă cetatea Dohan-Calè (Dohan-Ghecet). (1)

... Die 11 Januarii ... Reisset der Urss mit dem Kommissul Praeda in dass Landt ... — Die 26 Januarii ... Zu Morgen, kombt Kapitan Nekulla, des Bläschen Vaida Diener, selb 6 Personen. (27. Menţionat Ionaşco.)

Die 2 Februarii ... Zahlen von des Bläschen Bischoff Ross zu beschlagen, welches Ihr Fürstlichen Gnaden ist geführet warden ... — Die 20 Februarii. Zu Morgen, kombt Stan Portare, des Vaida Diener, 3 Personen ...

(19 Martie. Trabanţĭ la Bran.)

(20 Aprilie. Solie francesă de la Principe.)

Die 14 Juny. Zu Morgen, kombt Kállaj János, des Moldauer Vayda Diener, selb 2 Personen ...

(1 August. Menţionat Ionaşco.)

Die 5 Decembris ... Wird dem Kosztandin Philipeszkul gegeben ....

1681.

E anul călĕtorieĭ luĭ Duca-Vodă la Constantinopole, de unde se întórse cu hătmănia Ucraineĭ. (2)

Die 26 Decembris [1680]. Zu Morgen, kompt Sztojan Hassi, ein Boër auss dem Landt, selb 7 Personen, von dem Vajda ...

(19 August. Pomenit Ionaşco.)

Die 23 Augusti ... Zu Morgen, kompt ein tatarische Legation, selb 9 Tateren, vom Bläschländer Vajda ...

Die 28 Septembris. Zu Morgen, dem Costandin Pervul, selb 14 Personen. (Şi la 29.)

(6 Octobre. Boer condus la Zeyden.) Die 11 Octobris ... Zu Morgen, kompt Veniczei Matthae undt Mihaly Deak, selb 6 Personen, auss der Moldau. (14. Constantin Pârvul, cu patru-spre-ḑece persóne. — 15. Boer condus

(1) Cronicele muntene (Constantin Căpitanul, p. 19 ; *Anonimul*, p. 20).

(2) V. Iorga, *Călĕtorĭ, ambasadorĭ şi misionarĭ*, Bucurescĭ 1899, p. 16—7.

la Zeyden.) Die 19 Octobris . . . Zu Morgen, kompt Vatzi Nyamtzul, des Bläschen Vajda Diener, auss der Taber, selb 5 Personen . . .
(19 Novembre. Pomenită la tabĕra de la Deş.)

1682.

În Februarie al acestuĭ an, Duca-Vodă inaugură la Nimirov noua sa hătmănie căzăcéscă. (1) Boerul Iordachi din socotelĭ pare a fi fratele luĭ Şerban-Vodă.

Şerban, asigurat pe tronul muntén, chinuit de visurĭ imperiale, negociază de-ocamdată cu Turciĭ pentru locul luĭ Apaffy, vecinul sĕŭ din Ardél. (2)

(15 Decembre 1681. «Olláh Janos», «Post» a Domnuluĭ Muntén.) 15 Decembris . . . Reiset der Dumitru mit dem Bogjeren Gjordattyo mit 6 Rossen biss Zayden. (Pomenit şi la 16.) Die 30 Decembris . . . Zu Abend, kombt Szatsvai István, ein Commissarius von Ihro Fürstlichen Gnaden, mit dem Bogjeren Gjordattyo, selb 3 Personen . . . Zu Abend, kombt Sztresa, des Sorban Vaida Diener, selb 4 Personen . . . — Die 31 Decembris. Zu Morgen, dem Bogjeren Gyordattyo, selb 30 Personen . . . Dem Sztreza . . .
(Şi la 1 Ianuarie, Iordachi şi Szatsvai.) Die 1 Januarii . . . Geben dem Bogjeren Gjordattyo auff den Wegh . . . — Die 4 Januarii . . . Reiset der Voina mit des Gjordattyo Diener, mit 4 Rossen Rosenaw . . . — Die 7 Januarii. Zu Morgen, kombt Szatsvai István aussm Landt, selb 4 Personen . . .
Die 3 Februarii . . . Zu Abend, kompt Ivonasco, des Bläschen Vaida Post, selb 4 Personen, mit Tallern. (Şi la 4—5. — La 28. Ionaşcu).
Die 26 Martii . . . Zu Morgen, kompt Bogjer Sigmond und der wallachische Bischoff, selb 9 Personen. (Şi la 27 pomenit.) Die 28 Martii . . . Zu Abend, kompt Feiervári Mihok, ein Väden Post, 2 Personen. (29 — 30. Pomenit Episcopul.)
Die 1 Aprilis . . . Reiset der Arsinthe mit dem Bläschen Bischoff, mit 6 Rossen, Naystadt . . .
(1 Maiŭ. Sosesce «Vassj Nyamssul» din Polonia, cu patru-spre-ḑece persóne.) Die 13 May . . . Zu Morgen, kompt Rátz Gyorg, des Bläschen Vaida Diener, selb 4 Personen . . . — Die 17 May. Zu Morgen, dem Logoföttul Radul, selb 4 Personen. (Şi la 18—19.) Die 21 May . . . Reiset der Kretzul mit dem Logefottul Radul mit 3 Rossen in das Landt . . .
(3 Iulie. Serv al luĭ Szekely Laslo sosit din Moldova. — 14. Menţionat Kassai, dus la Dunăre. Boer condus la Râşnov cu şése caĭ.) Die 14 July . . .

(1) V. p. 222, nota 2.
(2) Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 327.

Führet Schaden Geörg und Pitter Holtzdörffer, des Bläschländer Vaida 2 Hintho mit 2 Rossen Rosenaw ... — Die 15 Julii ... Reiset Czocklosch Geörg mit des Wäden Doctor mit 6 Rossen Rosenaw ... — Die 21 July ... Kompt des Manio Sattrarul Ross mit dem Kaossai auss dem Rohten Grund nach Hauss ... — Den 30 July ... Zu Abend, Mátthae Bungesskul, des Herrn Szekely Lászlo Schwager, selb 6 Personen. (31. Dus la Honigberg.)

(Vine şi la 25 August.) Die 26 Augusti ... Zu Morgen, kompt Stan Vornikul, ein Boier aussm Landt, selb 3 Personen. (Pomenit şi la 27—8. Dus la Râşnov.)

Die 18 Septembris. Zu Morgen, dem Kapitan Ginno, 6 Personen. (Şi la 19—23. Dus la Köröspatak. — Reapare la 28—9.)

(21 Novembre. Fejervári Laslo de la Domnul muntén. — 24. Cheltuelĭ cu Szekely Laszlo, venit cu 40 de persóne. — 27. Dus la Zeyden.)

1683.

În acest an, se făcù expediţiunea turcéscă de la Viena. Domniĭ noştri trebuiră să participe la dînsa.

Duca pornì din capitala sa la 3 Maiŭ. Ca şi Şerban, el se aflà sub zidurile Vieneĭ, dar nu manifestă ca acesta intenţiunĭ favorabile până la trădare pentru creştinĭ. Se scie că Şerban fu în acéstă privinţă de o îndrăsnélă fără sémĕn, şi istoria cruciĭ înălţate de dînsul e cunoscută de tótă lumea. (1)

Şerban se despărţì de Marele-Vizir la Belgrad, după o pîră cu Duca, pentru nisce banĭ. El se întórse liniştit în Scaunul sĕŭ, dar Duca n'avù acest noroc. După ce petrecù cu Apaffi, Domnul Moldoveĭ merse prin Vaşarheiŭ şi Breţc la pasurile Carpaţilor. Ajuns la Trotuş, află cu siguranţă intrarea Leşilor cu Petriceĭco. Peste puţine ḑile el erà prins de un *podghiaz* la Domnescĭ şi trimes în Polonia într'o căruţă cu «hamurĭ de teiŭ». O năvălire a Tătarilor gonì, în fine, şi pe Ştefan-Vodă, Domnul «de la Leşĭ». (2)

(20 Ianuarie. Solĭ turcĭ.)

Die 5 Martii ... Wirdt Stoika Rosner auff Befehl und auss Nohtwendigkeit in dass Landt verschicket, wegen Erforschung des Durchzug fremder Völcker. (9. Condus un «boer» la vamă.)

(11 Aprilie. Doĭ călugărĭ în Moldova.) Die 12 Aprilis. Zu Morgen, kompt Ungvárj Janos, des Moldauer Vaida Diener. (Un personagiŭ întors din

(1) Isvórele cunoscute. Cf. Iorga, *Chilia şi Cetatea-Albă,* Bucurescĭ 1899, p. 236—7.
(2) Cronicele moldovenescĭ.

Bucurescĭ.) Die 13 Aprilis. Zu Abendt, kompt Barnotzki Györg und Feiérvárj Lászlo, Väden Post, selb 3 Personen. (14. Întorşĭ ceĭ doĭ călugărĭ din Moldova.) Die 15 Aprilis ... Wird der Vaszillaika in den Buckurest von etwa Victualien auff Ihro Fürstlichen Gnaden Ration einzukauffen verschicket; ist 16 Tag aussgewesen; hat auff 2 Ross und sich spendiert nro 4 *leones,* zu f. 2 || 01; tt. f. 8 || 04. (16. Solie tătară. — 17. Întors curier de la Dunăre, «als sie auff Fürsten Nothurfft Hausen gekaufft haben». — 21. «Post» moldovénă condusă la Honigberg.)

(4 Maiŭ. Doĭ curierĭ înaintea Hanuluĭ. Kassai întors de la Pórtă. — 12. Solie tătară. — 20. Dar Hanuluĭ. — 23. Solie tătară. — 24. Dar Hanuluĭ, în lagăr. — 25. Dar «dem Vezeren in die Tabor». Şi fiuluĭ Hanuluĭ. — 26. Sol tătar.) Die 29 May ... Werden Fintzel János und der Gábor, beyde Stadt Reiter, in das Landt verschicket, den Duka Vaida zuruck zu weisen ...

(5 Iunie. Trăsurĭ în tabără. — 22. Paul Banffi, căpitan, plécă în tabăra de la «Apahid» a Principeluĭ. — 26. Sfetniciĭ pléčă acolo.)

Die 11 Augusti. Zu Morgen, kompt Matthae Bengesskul auss der Moldaw, selb 5 Personen ... — Die 15 Augusti. Zu Morgen, kompt Udre János, ein Bläschländer Post, auss der Tabor, selb 4 Personen ...

(4 Septembre. Curier din tabără.) Die 18 Septembris ... Wirdt Stoika Rosner den Tattern, welche dem Tattar Cham nachziehen sollen, derer Durchzuch zu erforschen, entkegen geschicket ...

Die 12 Octobris ... Zu Morgen, kompt Nyaktsa Boier, des Bläschen Vaida Haubtman, auss der Thabor, selb 13 Personen ... — Die 14 Octobris ... Reiset der Albert mit den Wäden Raben biss in den Ruckur ... — Die 25 Octobris ... Reiset Mechell Seeligstäder mit des Sorbán Vaida Bedienten und den Raben mit 2 Rosen auff Türtschburg ... — Die 31 Octobris .... Reiset der Kretzul mit des Väden Doctors Diener mit 2 Rosen Rosenaw ...

Die 6 Novembris ... Zu Abend, kompt Arpásj István, des Bläschen Vaida Diener ...

Die 4 Decembris ... Zu Morgen, kompt Kreszte Murguletzo, ein Boier auss der Moldaw; selb 9 Personen. (6. Feiervari Laslo.) Die 7 Decembris. Reiset der Arsinth mit des Sorban Vaida Posten in das Landt ... — Die 10 Decembris ... Zahlen den Schätzen die Currentes wegen des Duka Vaida ... Reiset der Arsinth mit des Szpatar Mihaly Diener mit 2 Rossen Zayden ... Werden die Ehrsamen Weisen Herrn Johannes Loiss und Herr Thomas Klosch nacher Zayden bey den Moldauer Duka Vaida verschicket... Werden durch diese Ehrsamen Weisen Herrn dem Duka Vaida folgende Sachen geschicket: ..., Brott ..., Aquavita ..., Annis ..., Hausen ..., Kärpen ..., Waller ..., Reiss ..., Honigkuchen ..., Zittronen..., Richtbirn..., Metlitt ..., ein Schaff voll Apffel ... — Die 12 Decembris ... Werden dem Moldauer Duka Vaida nacher Weydenbach folgende Sachen geschicket: ... Semmell Stretzel ..., Semmel und Beiglen ..., Annis ..., Raugen ..., Richtbirn. (Şters tot, de la: «Werden».) Geben den Ehrsamen Weisen Herrn Johanni Loiss und Herrn Thomae Klosch nacher Weydenbach: Brott, Fleisch ..., Wein ... —Die

15 Decembris . . . Zu Morgen, dem Logofottul Mihay, selb 3 Personen. (Și séra.)

Die 26 May. Zahlen auff Befehl den Saravarden, welche gutte Achtung auff den Dörffern gehabt, alss der Tattar Cham herausser kommen und durch gezogen ist, n⁰ 114 *leones*, zu f. 2; tt. f. 228 . . .

Die 16 Decembris . . . Zu Morgen, dem Logofottul Mihay, selb 3 Personen . . . — Die 18 Decembris . . . Führet Thiosen dem Duka Vaida mit 4 Rossen Proviant Waydenbach . . . — Die 29 Decembris . . . Zu Abend k. *(sic)* Ivon, des Moldauer Vaida Diener, selb 3 Personen . . . — Die 30 Decembris . . . Zu Abend, dem Sörbán Vaida, Ihro Fürstlichen Gnaden Hoffnaar, selb 6 Personen . . . .

1684.

Aŋ de ciocnirĭ între Polonĭ și Turcĭ în préjma Moldoveĭ. (1)

. . . Die 6 Januarii. Verreisen Vaszillaika und Fornika gewiesser Ursachen wegen zu explorieren in Buckurest; gabe ihnen in Kost 4 *leones* auff die Strass; tt. f. 8 . . . — Die 8 Januarii . . . Reiset Dumitrul Kretzul mit des Herrn Boier Sigmond Diener gewisser Ursachen wegen, Novellen zu erforschen . . . — Die 12 Januarii . . . Zu Abend, kamt Opra Czaus, ein wallachischer Gesandter, 4 Personen . . . — Die 26 Januarii . . . Gebe dem Fornika, so mit dem Bogdan Sigmondt nach Bukurest verreiset. (Întors Vasilică.) 28 Januarii . . . Verreiset der Arsinta mit dem Tatar Janos biss Buckurest . . .

(Și la 10 Februarie. Întorșĭ Furnică și Bogdan.)

Die 5 Martii . . . Wirdt Konttha István in den Rukur verschicket, den Weg zu erforschen ob mann dahin verreisen khan oder nicht . . . — Die 8 Martii . . . Zu Morgen, dem Aga Mathé, selb 20 Personen. (Și la 9.) Die 11 Martii . . . Der Furnik mitt dem Aga Mathé mitt 13 Ross biss Heltzdorff . . . — Die 20 Martii . . . Reiset der Kretzul mitt des vallachischen Vaida Kapitan mitt 4 Rossen biss Zeiden . . . — Die 25 Martii . . . Führet er des Vajda Hintho mit 6 Rossen Rosenaw . . .

Die 4 Aprilis . . . Zu Abend, k[am] Aga Mathe, selb 36 Personen . . . Zu Abend k[am] Tsonokossi Balint, ein Commissarius, mit dem Aga Mathae, selb 6 Personen . . . Zu Abend, kam Vassi Nyamssul, selb 12 Personen. (Și la 5—6, toțĭ treĭ.) 7 Aprilis . . . Dem Fornika, so mit dem Aga Mathe in das Landt mit 15 Rossen verreiset. (Menționat, înainte, și Ratz Janos, venit de la «Sorban Vaida».) Den 20 Aprilis. Zu Morgen, dem Kapitan Ginne, selb 12 Personen. (Și la 21.) Die 22 Aprilis . . . R[eiset] Fornik mit dem Aga Mathé biss in Komárnik. («Post» a Domnuluĭ, dusă la Zeyden.)

(1) Iorga, *l. c.*, p. 237.

Den 17 May ... Zu Morgen, k[am] Gjonattyo, des Vaida Diener, selb 4 Personen ... — Die 27 May ... R[eiset] Opre Bratul mit des Herrn Apor Diener, auff Befehl des Herrn Teleki Ration Victualien zu bringen, mit 3 Rossen in Bukurest ... — Die 31 May ... Zu Abend, dem Kosstandin Visster, selb 30 Personen ...

(Şi la 1 Iunie.) 1 Juny ... Zu Morgen, k[am] Dragossan Brankovanul und Lugoföttul Praeda, selb 3 Personen. (Toțĭ şi la 2, afară de Preda.) Die 3 Juny ... Wirdt Sztoika Rosner und Radul Fornik auff die Dunau verschicket allda zu erforschen was für Avisen vorgehn ... Eodem wirdt Voikul Tsokoniol und Vassi Nyamssul eben auff die Dunaw kegen der Moldaw zu, Avisen zu erforschen verschicket. (7. Nemett Lászlo, «des Sorban Vaida Diener», cu alţĭ cincĭ. — 8. Iordachi, cu alţĭ treĭ.)

Die 4 Julii ... Zu Morgen, k[am] Mornoveszkul, des Sorban Vaida Diener, selb 4 Personen ... — Die 11 July ... Zu Abend, k[am] Löffosscul, des Sorbán Vaida Diener, selb 3 Personen ...—Die 12 Julii. Wirdt der Gabor nacher Buckurest verschicket naye Post zu erforschen. («Boer» la Zeyden.) Die 15 Julii. Zu Morgen, k[am] Dumitrasco Unguranul, des Bläschen Vaida Diener, selb 4 Personen ... — Die 18 July ... Zu Morgen, k[am] Ivon Mornovesskul, des Vaida Diener, selb 3 Personen ... — Die 27 Julii ... Zu Morgen, dem Marton ... Zu Abend, k[am] Kosztandin Viszter von Ihro Fürstlichen Gnaden, selb 24 Personen. («Boier Pervul» dus la Comarnic.) Die 28 Julii ... Zu Morgen, k[am] Boier Pervul von Ihro Fürstlichen Gnaden, selb 24 Personen. (Şi Constantin. — 29. Pârvu.)

Die 8 Augusti ... R[eiset] der Potloscho mit dem Matthoczi Ballás und Boiern Pervul in den Bukurest ... — Die 8 Augusti ... K[am] Fornika mit dem Ujvari in dem Bukurest ... — Die 10 Augusti ... Zu Abend, dem Kapitan Gorgitzo, selb 4 Personen ... — Die 24 Augusti ... Zu Abend, Gavrille, des Bläschen Bischoff Diener, aus dem Landt, selb 3 Personen. (25. Capugiŭ cu multă suită de nobilĭ ungurĭ. — 26. Un trimes la Bucurescĭ.)

(7 Octobre. Iordachi condus la Zeyden. — 20. «Post» a Domnuluĭ «ins Landt». — 26. Solie turcéscă în grabă, la Principe. — 28. «Vassi Taschko, des Sorban Vaida Diener, selb 2 Personen».)

Die 1 Novembris ... Zu Abend, dem Viszter Kosztandin, selb 30 Personen. (Şi la 2.) 2 Novembris ... Zu Morgen, k[am] Sorban Vaida von Fogaras, selb 9 Personen. (Şi la 4.) Die 4 Novembris ... Zu Morgen, dem Viszter Kosztandin, selb 25 Personen. (Serv al luĭ Iordachi. Şi Şerban. — 8. Sol din «tabără». — 9. Servĭ «des Bläschen Väden».) Die 20 Novembris ... Führet Kirres Hannes des Szpatar Mihály Hintho, mit 6 Rossen, Rosenaw ....

1685.

În acest an, Dumitraşco-Vodă, Domnul lipsit de orĭ-ce virtute, pus de Turcĭ în locul lacomuluĭ şi tiraniculuĭ Duca şi uşurateculuĭ, inco-

herentuluĭ Petriceico, e scos prin baniĭ luĭ Şerban-Vodă. În locu-ĭ îmbracă la Isaccea caftanul un bĕtrân soldat moldovén din ţinutul Fălciiuluĭ, póte de origine tătară, póte poreclit cu un nume de acéstă origine,—Constantin-Vodă Cantemir (25 Iunie). (1)

... Die 19 Aprilis ... Zu Morgen, k[am] Matthae Kapitanul, ein polnische Legation, auss Türckey, selb 8 Personen ...

Die 21 May... Zu Morgen, k[am] Gligorasko Czauus, des Vaida d. *(sic)*, selb 2 Personen ...

Die 4 Junii. Zu Morgen kauffen auff des Herrn Mikes und Aga Matthae Ration ... Zu Morgen, k[am] Aga Mathae, selb 4 Boieren, 56 Personen ... Zu Morgen, k[am] Matiri Mihály, Commissarius, dem Aga Matthae, selb 7 Personen ... — Die 5 Junii [der Aga]. Zu Morgen, k[am] Kosztandin Zaikul, ein Boier, von Ihr Fürstlichen Gnaden, selb 12 Personen ...

Die 12 July ... Zu Morgen, k[am] Herr Mikes Kellemen auss der Wallachay, selb 50 Personen. (Şi la 14.) Die 14 July ... Zu Abend, k[am] Prodan János, des Sórbán Vaida Diener, selb 3 Personen ...

(Şi la 10 August. — 16. «Sorban Vaida, des gnædigen Herrn Hoffnaar», cu şése persóne. Plécă «in das Landt».)

Die 1 Septembris ... Zu Abend, k[am] Sorban Vajda auss der Wallachay vom Väden, selb 4 Personen. (Şi la 30 August, Prodan.) Die 6 Septembris ... Zu Morgen, dem Bläschen Bischoff, selb 13 Personen. (Şi la 7. — 29. «Sorban Vaida» dus la Râşnov.)

(2 Novembre. Serv «des Bläschen Vaida».)

Die 13 Decembris ... R[eiset] er und Kretzul mit dem Szpotar Miháy, mit 27 Rosen, Naystadt. (Serv al luĭ Miko. «Post» de la Domn dusă la Câmpina.)

1686.

E anul asediuluĭ Budeĭ. Şerban-Vodă trimete acolo în ajutorul Turcilor pe fratele sĕŭ Iordachi, Vel Spătar. (2)

În Moldova, expediţiunea personală a Regeluĭ contra Bugéculuĭ. (3)

... Die 18 Decembris [1685] ... Reiset Arsint mit des Spatair Mihallj Post, mit 3 Rossen, biss Neyerstadt ... — Die 23 Decembris ... Schutzen Merthen mit dem Bläschen Bischoff mit 6 Rossen auff Heltzdorff ... — Die 27 Decembris ... Reiset Arschint mit einem Bläsch Länder Posten, so bey Ihr Fürstlichen Gnaden gewesen ist ... Zu Abend, k[am] ein Bläsch Länder Post, Kapitany Panderi; ist bey Ihr Fürstlichen Gnaden gewesen, selb 2

(1) Cronicele moldovene. Cf. Iorga, *l. c.*, p. 237.

(2) *Anonimul, l. c.*, p. 23.

(3) Iorga, *l. c.*, p. 237—8.

Personen. («Post» din Moldova. Condusă la Tartlau. Panderi e dus la Comarnic.)

(5 Ianuarie. Întors un trimes, din Muntenia. — 7. «Post» moldovenéscă dusă la Tartlau.)

Die 13 Februarii ... Zu Abend, k[am] Borsai István Ettegfogo, ist eines Boeren auss der Vallachey Commissarius ... — Die 14 Februarii ... Zu Morgen, dem Poharnik Staihul, selb 18 Personen. (Pomenit şi la 15 şi la 20.)

Die 1 Martii ... Zu Morgen, k[am] Jene Csauss, des Vajvoden in der Vallachey Diener, selb 2 Personen ... Reiset Arsint mit des Vajvoden Diener, so wegen des Gewandt von Turtzfest zuruck war kommen, biss Rosenau ... —Die 6 Martii. Zu Abend, k[am] des Vajvoden Schwester Sohn, ein Legat vom Fursten, Costandin, selb 20 Personen ... Kompt zugleich mit diesem Boëren, ihm comitierend, Gälffi Mattjás Ettegfogo, selb 4 Personen ... — Die 7 Martii ... Reiset der Arsint mit Costandin Agah, Bleschlender Vajvoden Schwester Sohn, so Legatsweise bey Ihro Fürstlichen Gnaden gewesen, mit 5 Rossen, biss in den Komarnik. (14. Lefter, serv al Domnuluĭ, cu scrisorĭ către Jude.) Die 15 Martii ... Zu Abend und zu Morgen, des Scherban Vajvoden Diener, Rácz János, selb 3 Personen ... Zu Abend, dem Boër Janos, Porkulab in Commona, mit 4 Boeren, 4 Plojaschen und 3 Knechten. (Pomenit şi maĭ sus, şi la 16, cu Rátz, care e menţionat şi la 17. — 31. Jene de la Voevod, cu scrisorĭ pentru Jude.)

(3 Aprilie. Servĭ aĭ Voevoduluĭ: unul e «Jancho Janos». Séra, «Postelnikul Radul» de la Domn. — 9. Dumitraşco de la Domn, cu scrisorĭ pentru Jude. — 12—3. Pomenit Rátz János. — 14—6. «Rácz István» de la Domn.) Die 24 Aprillis ... Zu Abend, k[am] von Ihro Fürstlichen Gnaden ein Moldauer Boër Ivonitze Posstelnik, selb 15 Personen; hat bey Ihro Fürstlichen Gnaden Praesent geführet. (Şi la 25—6.) Die 26 Aprillis ... Reiset der Arsint mit des Vajvoden auss der Moldau Diener, Ivonitze Postelnik, so Legatsweise bey Ihro Fürstlichen Gnaden gewesen, mit 9 Rossen biss Herrn Györgi ... Reiset auss Befehl Zachiriessen Mechel mit 6 Rossen biss in den Rothm Baum; fuhret auff Vajvoden Ration gekauffte Sachen, 4 Tag. (30. Serv al Domnuluĭ.)

Die 1 May. Zu Morgen, des Vajvoden auss der Vallachey Diener Nyagul Bajul (numit maĭ sus: Badjul». — Pomenit şi la 2.) Die 9 May ... Auss Befehl Ihro Fürstlichen Gnaden schicken den Vajkul Csekenel mit dem Baláshazi, so an die Port verreisete, biss in den Bukurest, daher gewisse Antwort zu bringen ... Reiset der Arsint mit des Bleschlander Vajvoden Diener mit 2 Rossen biss auff Rosenau. (16. Voicul «Csekenel» revine din Bucurescĭ cu scrisorĭ grabnice de la Balashazi. — 19. Trimes la Domnul muntén.)

Die 1 Julii *(sic)* ... Zu Abend, verreiset Herr Naláczi Lajos in Bleschland bey den Vajvoden ... —Die 22 Junii ... Zu Morgen, kompt des Blesch Lander Vajvoden Hoff Capitain Mehmeth Lasslo, selb 10 Personen. (Şi la 23.)

Die 23 Junii ... Reiset Schaden George mit des Vajvoden Hintho mit 6 Ochssen biss Tarttlau. (La 24, pomenit «Nemeth».)

Die 4 Julii ... Reiset Arsint mit dem Ballashäzi mit 3 Rossen ... Zahlen dem Vassilaki dass er mit dem Kapitán Lásslo biss in das Kömphinna gereiset mit 4 Rossen ... — Die 16 Julii ... Zu Morgen, kompt des Scherban Vajvoden auss der Vallachey Diener Rácz János, bringet dem Herrn Richter Schreiben. (Vasilică întors din Bucuresci. — 31. Sol la Domn cu scrisorĭ.)

(2 August. Alt sol.) Die 28 Augusti ... Wird Radul Furnike und Dumitru Kretzul in die Moldau exp[e]dieret biss in den Bakou, wegen Erforschung der viellen Mähren ... Wird der Vassilaki auff Fürsten Intimation in den Bukurest geschicket. (29. Dar de provisiunĭ luĭ «Scherban Vajda».)

Die 3 Septembris ... Wird der Kretzul abermahl auss Befehl Ihrer Fürstlichen Gnaden in den Bakou geschickt, allda wegen der vieller Mähren gewisse Bottschafft zu bringen. (Septembre. Sol polon.) Die 23 Septembris ... Zu Morgen, k[amen] des Blaschlander Vajvoden Diener vom Gebirge, bringet wegen der Rauber Schreiben, die selbe mit den Puschaschen zu persequieren ...

Die 6 Octobris. Zu Morgen, k[am] ein Vajvoden Diener Dumitru, welcher die Ruben bringet ... — Die 7 Octobris. Zu Morgen, denen 6 Maseren, welche der Vajvoda auss dem Land gelassen hatte ... — Die 15 Octobris. Zu Morgen, k[am] des Scherban Vajvoden Diener Racz Janos, welche vom Herrn Richter Laden wegführen, 3 Personen ... — Die 21 Octobris ... Zu Abend, k[am] von Bleschlander Vajvoden ein Legat Costandin Philippeskul, selb 30 Personen; reiset gegen Weissenburg in den Landtag ... — Die 22 Octobris. Zu Morgen, dem Bleschlander Legaten Costandin Philipesskul, selb 30 Personen ... — Die 23 Octobris ... Reiset Arsint und Dumitru Kretzul mit den Bleschlander Boëren Costandin Phillipesskul mit 12 Rossen biss Holtzdorff ...

Die 2 Novembris. Zu Morgen, Ihrer Fürstlichen Gnaden Scherban Vajda, selb 7 Personen ... — Die 24 Novembris ... Zu Abend, des Vajvoden Diener, welcher dem Costandin Phillipesskul Schreiben bringet aussm Bukurest ... — Die 27 Novembris. Zu Abend, k[am] des Vajvoden Diener, welcher dem Boëren 2 Wagen auss der Vallachey entgegen bringet ... — Die 28 Novembris. Zu Morgen, des Vajvoden Diener, welcher dem Boëren entgegen kompt, selb 2 Personen ... Zu Abend, k[am] ein Boër Costandin Phillipesskul von Weissenburg aussm Landtag, selb 30 Personen ... — Zu Abend, k[am] mit dem Boëren ein Commissarius, Ohloczáni Paal, Ihrer Fürstlichen Gnaden Ettegfogo, selb 6 Personen. (29. Ambilor.) 29 Novembris ... Zu Abend, k[am] des Fogarascher Udvarbiro Diener Dragomir Rimme, welcher in das Bleschland verreisen soll. (30. Primilor doĭ.)

Die 1 Decembris ... Reiset Mölners Jacob mit dem Costandin Phillipesskul biss Heltzdorff mit n-ro 6 Rossen ... Wird der Fincsel Janos mit dem Costandin Phillipesskul biss in den Rukur geschicket ... — Die 2 Decem-

bris... Reiset Dumitru Kretzul mit 2 Rossen mit des Bleschlander Vajvoden Dienern biss Weydenbach...

1687.

Succesele Imperialilor crescură speranţele luĭ Şerban-Vodă de a culege o parte din moştenirea decăḑutuluĭ Imperiŭ Otoman şi, póte, în ea, coróna Împěraţilor creştinĭ aĭ Rĕsărituluĭ.

Prin scrisorĭ, probabil, el făcù oferte la Viena. La 1 Septembre, Împĕratul Leopold îĭ trimeteà pe călugărul Antide Dunod (1), cu făgăduelĭ de tot felul: se asigurà luĭ Şerban şi familieĭ sale domnia asupra ţĕriĭ, liberate şi întregite, titlul de Comite pentru toţĭ, respectarea religiuniĭ naţionale şi străvechilor obiceiurĭ, un adăpost eventual la Sibiiŭ, un ajutor armat. Se cereaŭ numaĭ, de la Domn, un tribut anual de 75.000 de leĭ şi provisiunĭ.

Rĕspunsul fu adus de Csáky, Ardelén din partida imperială. Înainte de sfîrşitul anuluĭ, Stefani fu expediat din noŭ la Viena pentru a felicità pe Leopold şi Iosif, fiul Împĕratuluĭ, de alegerea lor în Ungaria. (2)

... Die 21 Decembris ... Zu Morgen, k[am] des Bleschlander Vajvoden Diener Radul Czauss...

Die 3 Januarii... Reiset Furnika biss in den Phillipest mit dem Könczei Ferentz mit 3 Rossen, 5 Tage ...

Die 25 Februarii ... Zu Morgen, k[am] des Scherban Vajda Bruder, 3 Personen...

Die 11 Martii... Zu Morgen, k[am] des Vajvoden Abgesandter Costandin, welcher bey Ihro Fürstlichen Gnaden gewesen ist, selb 7 Personen ... — Die 12 Martii. Zu Morgen, des Vajvoden Abgesandten Costandin, welcher von Hoff kompt, selb 7 Personen ... Zu Morgen, kompt des Scherban Vajda Diener, soll auch etwass kauffen; selb 3 Personen ... Zu Abend, k[am] Ihro Fürstlichen Gnaden Diener auss Bleschland, selb 2 Personen ...

(2 Aprilie. Pomenit Cârste, vameşul de Câmpina.) Die 11 Aprilis ... Zu Morgen, k[am] des Scherban Vajda Diener Mercsinéni Lásslo; bringet Ross

(1) Primul sol imperial fusese călugărul del Monte (Hurmuzaki, V[1], p. 138). Că Şerban s'a adresat întâiŭ Împĕratuluĭ dovedesce raportul veneţian din Viena publicat *ibid.*, IX[1], p. 334—5, n[0] CCCLXXIII Csáky erà şi el cu del Monte; *ibid.*, p. 336, n[0] CCCCLXXV.

(1) Traducere română contemporană a documentelor originale, în *Genealogia Cantacuzinilor (Buciumul,* 1863, p. 300, 303); parte din aceste originale, în Hurmuzaki, V[1], p. 135 şi urm. — Scrisorile luĭ Stefani, în *Acta Slavorum meridionalium*, XVIII, la aniĭ 1688 şi urm.

zu verkauffen. (13. Conduşĭ servĭ aĭ luĭ Şerban-Vodă la Râşnov. — 19. *Etegfogo* al Principeluĭ:«Thodor Stirbei», cu două persóne. — 24. «Istvan», servul luĭ «Scherban Vajda».) Die 30 Aprilis. Zu Morgen, des Vajvoden Diener Mihalj ...

(2 Maiŭ. Dus la Holzdorf.) Die 22 May ... Zu Abend, k[am] des Scherban Vajda Diener Racz Janos. (Şi la 23.) 23 May ... Zu Abend, k[am] des Vajvoden Diener auss Bleschland, selb 3 Personen ...

(6 Iunie. Vlaicul, de la Şerban-Vodă.) Die 7 Junii ... Zu Morgen, k[am] abermal des Scherban Vajda Diener Janos Deak; soll Schindel Nagel kauffen; selb 3 Personen ... — Die 9 Junii. Schicke dem Scherban Vajda auff Befel ½ 8 Anis, tt. f. — || 60 ... — Die 18 Junii. Zu Morgen, k[am] Ihro Fürstlichen Gnaden Bejaro Thodor Stirbei, sampt einem Boëren aussm Land, Radul Posstelnik, selb 8 Personen ...

Die 4 Julii ... Zu Abend, des Moldauer Vajvoden Diener, selb 2 Personen ... — Die 8 Julii ... Zu Abend, k[am] aussm Land vom Vajvoden ein Boër, Legofötul Pârvul, verreiset in den Landtag bey Ihro Fürstlichen Gnaden, selb 16 Personen. (Şi la 10.) Die 10 Julii ... Zu Abend, k[am] abermal auss der Moldau des Vajvoden Diener, selb 3 Personen ... — Die 11 Julii. Zu Morgen, des Moldauer Vajvoden Diener Szolvodul, selb 3 Personen. (Şi la 12.)

Die 7 Augusti ... Zu Abend, k[am] ein Legat aussm Landtag vom Bleschlander Vajvoden, Porvul Posstelnik, selb 16 Personen. (Pomenit şi la 8—9.) Die 9 Augusti ... Zu Morgen, des Scherband Vaida Diener, selb 2 Personen ... — Die 29 Augusti ... Zu Morgen, k[am] des Vajvoden Diener auss Bleschland; soll bey Ihro Fürstlichen Gnaden, selb 2 Personen ... — Die 30 Augusti ... Zu Abend, k[am] des Scherban Vajda Diener Racz Istvan. (Pomenit şi la 31, cu «des Scherban Vajda Diener Recsei István, selb ... (*sic*) Personen».)

(1 Septembre. Menţionat Recsei.) Die 18 Septembris. Zu Abend, k[am] ein Moldauer Legat von Ihro Fürstlichen Gnaden, Dumitre; selb 5 Personen ...

(6 Octobre. Condus un sol al Domnuluĭ muntén. Pomenit «des Scherban Vajda Diener Szescori», cu două persóne.) Die 10 Octobris ... Zu Morgen, k[am] des Bleschlander Vajvoden Diener Vassille Capitan; soll bey Ihro Fürstlichen Gnaden verreisen..(13. Serv al luĭ Şerban-Vodă dus până la Tömös.) Die 26 Octobris. Wird Stoika Rahner mit Fursten Schreiben ins Land bey den Vajvoden geschicket ...—Die 30 Octobris ... Werden George Moldovanul und Stephan Moldovanul wegen Erforschung eines und des andern bis in Breilla expedieret ...

(23 Novembre. Serv al Domnuluĭ muntén dus la Câmpina.) Die 30 Novembris ... Zu Abend, k[am] Herr Also Janos, soll ins Bleschland bey den Vajvoden verreisen, selb 12 Personen ...

(Menţionat şi la 1—2 Decembre.) Die 5 Decembris ... Zu Morgen, k[am]

des Scherban Vayda Diener Tattar János, welcher ins Bleschland verreiset, selb 2 Personen....

1688.

La începutul acestuĭ an, Csáky şi Dunod aduceaŭ un rĕspuns luĭ Şerban. Dar purtarea celuĭ din urmă maĭ ales nemulţămì adînc pe mîndrul şi autoritarul Domn. Antide îşĭ permise a intrigà cu boeriĭ şi trimese la Viena rapórte defavorabile Voivoduluĭ. (1) Acesta cerù, nemulţămit şi cu ofertele imperiale, scăderea tributului la 50.000 de leĭ, refusă omagiul din partea ţĕriĭ şi jurămîntul sĕŭ înainte de sosirea ajutórelor, precum şi clădirea unuĭ pod, pentru care n'aveà mijlócele trebuinciósе.

Apoĭ, în Maiŭ, Stefani plecă iarăşĭ la Viena spre a duce plângerĭ împotriva mandatarilor imperialĭ. Îl însoţiaŭ Gheorghe Brancovicĭ, cunoscutul pretendent sêrb (2), şi Vasile Nagy. Nagy singur revenì prin Iulie cu rĕspunsul Împĕratuluĭ, care-şĭ desvinovăţià ómeniĭ şi cereà luĭ Şerban să dea dovedĭ de credinţă, atacând pe Tătarĭ.

Îndată după acésta, Imperialiĭ intraŭ în Muntenia, cu Generalul Veterani. Două soliĭ muntene, din carĭ făceaŭ parte Constantin Brâncovénu, Constantin Bălăcénu şi Michaiŭ Cantacuzino, isbutiră să-l convingă a trece la Braşov (Septembre). (3)

Îndată o nouă solie la Viena fu alésă. Radu Popescu ne-a păstrat, sub o formă póte exagerată, cererile din urmă ale Domnuluĭ muntén: Şerban voià pentru némul sĕŭ Muntenia, Moldova, Amlaşul, cetăţile bănăţene şi autoritatea deplină pretutindenea. Noua deputaţiune erà compusă din doĭ Cantacuzinĭ: Şerban şi Iordachi, din Bălăcénu şi Şerban Vlădescu.

Dar Domnul murì la 29 Octobre st. v. şi succesorul sĕŭ Constantin Basarab Brâncovénu se grăbì a trimete la solĭ, cu scirea schimbăriĭ, pe o rudă a sa, Preda Spătarul. Într'un târdiŭ, se întórseră, cu un rĕspuns nesatisfăcĕtor, de la Viena, Vlădescu singur şi Csáky.

În 1688, la început, Şerban celebrase nunta fiiceĭ sale Alexandra

(1) Îĭ aparţine Relaţiunea publicată în *Magasin*, V, după Engel, *Gesch. der Walachei*, p. 109 şi urm. I-o atribuise şi d-l Xenopol *(Ist. Rom.*, IV, p. 264 nota 9).

(2) Din bibliografia maĭ nouă asupra «Despotuluĭ» Gheorghe, menţionez studiul luĭ Il. Ruvarac (Belgrad 1896, in-8⁰).

(3) Îmĭ reserv a studià şi publicà la timpul sĕŭ corespondenţa luĭ Veterani, păstrată la Urbino şi semnalată încă de rĕposatul Esarcu *(Documente istorice descoperite în archivele Italieĭ*, Bucurescĭ 1878, in-8⁰, p. 42—6).

(Smaranda) cu Gligoraşco Bălénu. Constantin Căpitanul adusese pe ginere din Ardél, şi solul ardelén, la nuntă, fu Bethlen. (1)

(19 Decembre. Trimes cu scrisorĭ la Bucurescĭ. — Decembre. Ioan Dietrich, sol german.)

Die 12 Januarii ... Reiset Dumitru Kretzul mit 3 Rossen mit des Vaivoden Diener auss der Vallachay biss Rosenau ... — Die 17 Januarii ... Zu Abend, k[am] des Vajvoden auss Bleschland Diener Andre, selb 2 Personen ... — Die 24 Januarii ... Wird Dumitru Kretzul in die Moldau geschicket, wegen der viellen Mähren etwass zu erforschen. (Ianuarie. Menţionat trimesul german, Francisc, Comite «Zackius».) Die 28 Januarii ... Zu Abend, k[am] von Hoff ein Bleschlander Boër, selb 15 Personen ... Neben diesen Boëren k[am] sein Commissarius Ferentz Deák, selb 2 Personen. (29. Dar boerilor.) Zu Morgen, des Boëren Commissario Pap Ferentz, selb 2 Personen. (Pomeniţĭ şi la 30 boeriĭ şi comisarul. — La finele luniĭ, menţiune de trupe germane.)

Die 3 Februarii ... Zu Abend, k[am] Herr Betthlen Samuel; soll ins Land auff die Hochzeit zum Vayvoden, selb 36 Personen ... Zu Abend, k[am] Ihr Fürstlichen Gnaden Bejarohen, selb 9 Personen, mit dem Herrn Betthlen Samuel ... Heut dato wird der Arsinta in Thömess mit 5 Rossen geschicket, auff Ihr Fürstlichen Gnaden Ration etliche Sachen aussn Landt zu bringen ... Wird Dumitru Kretzul in Breille geschicket wegen der Tartaren Mähren etwass zu erforschen ... — Die 4 Februarii. Zu Morgen, dem Herrn Betthlen Samuel, selb 36 Personen ... Zu Morgen, Ihr Fürstlichen Gnaden Bejarohen, selb 9 Personen. (Ofiţerĭ germanĭ menţionaţĭ.) Die 19 Februarii. Zu Morgen, k[am] Betthlen Samuel von des Vajvoden Hochzeit auss Bleschland, selb 25 Personen. (Mereŭ pomeniţĭ ofiţerĭ germanĭ.)

(19 Martie. Pomenit Generalul Veterani.) Die 15 Aprilis ... Zu Morgen, k[am] des Scherban Vaida Diener Racz Janos, selb 3 Personen. (Pomenit şi séra.)

Die 11 May ... Zu Morgen, k[am] des Bleschländer Vajvoden Post Andre; bringet Schreiben. (28. Cheltueli cu Veterani, până la plecarea luĭ.)

Die 1 Junii ... Wirdt Furnika mit Schreiben in Bukurest bey dem Vajvoden ... — Die 2 Junii ... Wird der Thani in die Moldau Ross zu kauffen geschicket ... — Die 16 Junii ... Zu Abend, k[am] Ihr Fürstlichen Gnaden Hoffnarr Schorban Vajda, selb 5 Personen. (Menţiune de trupe.) Die 22 Junii... Zu Abend, k[am] des Bleschlander Vajvoden Diener, Costandin, bringet Schreiben, selb 2 Personen ... — Die 23 Junii ... Zu Morgen, des Bleschlander Vajvoden Diener Costandin, selb 2 Personen ... Zu Mor-

(1) Cronicele muntene (*Anonimul* şi Constantin Căpitanul). Asupra relaţiunilor luĭ Şerban, în ultimul an al domnieĭ luĭ, cu Ruşiĭ, vedĭ Sturdza, *Acte şi documente*, I², p. 12 şi urm.

gen, k[am] Vajda Peter; wird von Ihr Fürstlichen Gnaden Legaten Weise in die Moldau verschicket, selb 10 Personen ... Geben den Vajda Peter auff den Weg ...

Die 4 Julii ... Zahle dem Dumitru Kretzul dass er mit dem Fesus mit Schreiben von Herrn Comendanten im Bukurest gewesen, mit 6 Rossen, 6 Tagen ...

Die 26 Augusti ... Wird Radul Furnike zu Erforschung von wegen Ihro Excellenz Herrn Veterani Ankunfft in die Wallacher *(sic)* geschicket; ist biss in Kotzoffonest, welches 3 Tag weitter ist als biss auff die Donau, gewesen ... — Die 28 Augusti ... Wird Dumitru Kretzul wegen Erforschung des Herrn Veterani Ankunfft biss in der Wallachey geschicket ...

Die 6 Septembris ... Zu Abend, k[am] von teutschen Völkern von dem Herrn Veterani auss der Vallachey ein Oberster Leitnant, Graff Hoorn, selb 14 Personen ... — Die 7 Septembris ... Heut dato worden ihre zwey Bulger Wallachen in die Wallachey expedieret gewisse Bottschafft zu bringen von Ihro Excellenz Herrn Veterani Ankunfft ... —Die 14 Septembris ... Zu Morgen, k[am] ein Post vom Vajvoden auss Bleschland, selb 2 Personen ... — Die 15 Septembris ... Werden Kocsonas und Szekellj Istvan biss in Kömpullung wegen Erforschung des Herrn Veterani Ankunfft expedieret ... Wird Kretzul mit Schreiben vom Herrn General Veterani in die Moldau bey den Vajvoden geschicket ... — Die 16 Septembris ... Kompt Ivon Darabantzul und noch ein anderer Wallach aussm Pitest; hat dem Herrn General Veterani vom Herrn Commendanten Schreiben gefuhret .. — Die 20 Septembris ... Heut dato, zu Morgen, k[am] abermal Herr Masskassi Boldisar auss der Wallachey von Ihro Excellentz Herrn V. S. *(sic)*, 30 Personen ... Zu Abend, k[am] auss der Wallachey bevor ein Wachtmeister, welcher die turkische Robben mit sich gebracht, selb 41 Personen. («Post» de la Veterani. Un Român e dus până la Câmpulung.) Die 21 Septembris ... Heut dato verreiset der N. H. W. W. *(sic)* Herr Georgius Jäckelius und Herr Valentinus Igell sampt 3 hundert Männern, auff Turtzburg, Ihro Excellentz zu beneventiren, entgegen. (Provisiunĭ luĭ Veterani la «Türtzburg». — Se trimet şi la 23. — 26. Igel merge spre Bran. I se dă luĭ Veterani un cal cu şea.) Die 27 Septembris ... Heut dato verreiset der N. H. W.W. Herr Richter Herr Michael Fillstich und Herr Valentinus Plecker Ihro Excellenz Herrn Veterani entgegen zu beneventieren ... Zu Morgen, k[am] des Herrn Veterani Pater ... — Die 28 Septembris. Heut dato k[am] Ihro Excellentz Herr General Veterani sampt etlichen Officierern in die Stadt, allhier zu beneventieren. (19. Generalul e la Honigbach. — 23. Vine în oraş.) Die 26 Octobris ... Zahle dem Gocz Janos dass er vergangen mit Schreiben, als des *(sic)* Herr General Veterani nach in der Vallachey gewesen, bey dem Herrn Kalnaki in Rukur verreiset zu zweymalen ...

(14 Novembre. Veterani e la Honigbach.) Die 19 Novembris ... Zu Morgen, k[am] auss Bleschland von Vajvoden ein Boer, sampt einem pohlischen Herrn; sollen bey dem Herrn General Veterani verreisen, selb 14 Perso-

nen . . . —Die 30 Novembris . . . Zu Morgen, k[am] des Herrn Veterani Post; soll in Bukurest verreisen, selb 2 Personen . . .
(Şi la 2 Decembre. — 6. Boer condus la Câmpina.)

1689.

În 1689, Brâncovénu primesce ordinul de a merge cu trupele la Cernețĭ, să ajute pe Turcĭ. Înainte de plecare, el trimese din noŭ la Heissler, Generalul imperial din Braşov, pe viitorul cronicar Radu Popescu, pentru a da de veste despre planurile turcescĭ împotriva Orşoveĭ.

Heissler alergă în Banat, dar fu bătut la Orşova, care fu cucerită de Turcĭ. Trebuì să vie atuncĭ însuşĭ Principele Ludovic de Baden, de la Niş. Acest generalissim luă Vidinul şi Cladova şi, cu Veterani şi Heissler, intră în Ţéra-Românéscă pe urmele Domnuluĭ, care se retrăgeà.

După trimeterea a treĭ soliĭ, Brâncovénu obținù de la Principe ca Imperialiĭ să fie ținuțĭ pe socotéla țĕriĭ la Câmpulung. De aicĭ, în curînd, Baden plecă la Sibiiŭ şi Viena.

Rĕmas singur, Heissler se puse în serviciul intereselor bălăcenescĭ şi venì la Tîrgovişte, apoĭ la Bucurescĭ, de unde Domnul se retrase. Heissler şi Brâncovénu se întîlniră totuşĭ la Drăgănescĭ, dar sosirea Tătarilor scóse pe Nemțĭ din Bucurescĭ şi restituì, în fine, Domnuluĭ capitala sa. (1)

O solie, compusă din Banul Corne Brăiloiŭ şi Şerban Logofĕtul Grecénu, mersese să negocieze la Viena, în afacerea întrețineriĭ de Domn a trupelor imperiale. (2) În vară încă, sosise Csáky şi Vlădescu, întorşĭ de la Viena.

(16 Decembre. «Sosesce Bejáro Radul Stirbei» de la Principe. Pomenit şi ca «Boeren Radul Stirbei». — 17. Sol polon de la Principe. — 18. Veterani e la Honigbach.) Die 24 Decembris . . . Als Ihro Excellenz Herr General Veterani von hieher auff Hermanstadt reisete, gebe ihm auff den Weg . . . — Die 28 Decembris . . . Reiset Kretzul mit dem Posstelnikul Mathae, mit 5 Personen . . .

Die 1 Januarii . . . Wird Dumitru Kretzul mit Schreiben in die Moldau biss in den Jásch expediert vom Herrn Obersten Pace. (16. Altul, cu scri-

(1) Cronicele muntene (Grecénu şi Radu Popescu, prima versiune), în *Magasin*; rapórtele venețiene din Hurmuzaki, V².
(2) Hurmuzaki, V¹, p. 308.

sorĭ de la Veterani, în Moldova.) Die 21 Januarii ... Zu Abend, k[am] auss der Vallachey Herr Graff Györgie, Commandant in Hermannstadt, selb 6 Personen ..

Die 13 Martii ... Wird der Furnike vom Herrn Obristen Pace mit Schreiben biss in Jásch bey den Vajvoden geschicket ...

Die 2 Aprilis ... Zu Morgen, k[am] der Nagōs (*sic*), Csaki Lasslo sampt einem Bleschländer Magnaten, von Ihro Kayserlichen Majestät von Wien, selb 36 Personen ... Zu Abendt, dem Herrn Csaki Lasslo sampt dem Boeren auss der Vallachey, selb 36 Personen. (Şi la 3. Şanţurĭ se fac la Bran. Csaki e condus la Râşnov.) Die 10 Aprilis ... Schicke dem Boeren auss der Wallachey ... — Die 11 Aprilis ... Wird Radul Furnika vom Herrn Obristen Pace mit Schreiben in die Moldau bey den Vajvoden expedieret ... — Die 20 Aprilis ... Wird Voikul Csokonell mit Schreiben vom Herrn Obristen Pace bis in Bukurest bey den Vajvoden expedieret ...

(14 Maiŭ. Se dă bere Generaluluĭ Heissler.) Die 16 May ... Heut dato kommet anher Ihro Excellenz Herr General Heyssler ... — Den 18 May ... Als Ihro Excellenz Herr General Heissler auff Trütz Fest, allda zu besichtigen, verreiseten ... — Die 25 May ... Wird Radul Furnike von Ihro Excellenz Herrn General Heissler mit Schreiben biss in Bukurest expedieret ... Hat auch mit des Vajvoden Post auss der Wallachey mit 3 Rossen biss in Komarnik gereiset 2 Tag ... — Die 29 May. Zu Morgen, k[am] auss der Wallachey ein Boër, bringet dem Herrn General Schreiben, selb 8 Personen ...

Die 3 July ... Kaufft für die Ross der wallachischen Fürsten Abgesandten. (7. Un călugăr dus în Moldova.) Die 16 July ... Zu Abend, des Vajvoden Post ...

(11 August. Scrisorĭ ale luĭ Heissler duse la Trotuş. — 12. Menţionat bufonul Şerban-Vodă. — 22. Lucru la şanţul din «Trutz Fest».) Die 25 Augusti ... Zu Morgen, denen 3 Moldauer Posten ...

Die 9 Octobris. Zu Morgen, des Herrn Balacsan Diener Costandin, selb 2 Personen. (Şi la 10.)

Die 6 Decembris. Heut dato k[am] Ihro Durchlaucht Herr Printz Loy anher in die Stadt sampt etlichen Officiern. (Generalul Herbeville comandă în oraş.) Wird Gocz János mit Schreiben in die Wallachey, bey Ihro Durchlaucht Printz Loy expedieret. (7. Cheltuelĭ cu Principele.) Die 7 Decembris ... Wird Gocz Janos mit Schreiben von dem Gnedigen Herrn Commissario Proviant Meister in die Wallachey bey Ihro Excellenz Herrn General Heissler expedieret. (13. Sosesce din Muntenia un căpitan, cu scrisorĭ.)

Din 1689 (10 Aprilie) avem o scrisóre a luĭ Brâncovénu către Jude («dumnealui jupânul Ghiōrghi Felnogiul de la Cetatea Braşovul»), pecetluită cu o mică pecete exagonală de céră roşie. E o comandă de scule (n° 349):

... Pohtim' pre Dumneata sъ-l dai [un zanfir] la nepotul Dumital[e] la jupъnul Erimiia Pecetariul sъ-l lucreaze şi sъ-l sape, cъ iaste foarte bunişoarъ piiatra, precum ō vei vedea şi Dumneata... Însъ vei şti dumneata cъ nu iast[e] sъ sъ facъ altъ peceate, ce tot ceaia ce ni ō au fъcut în inelul cel de aur, care l-am fost trimis cu boiariul nostru Radul Post. Golescul, de ni l-au fъcut iar Dumnealui; ce tot acea peceate, acel corbu, soarele acela, luna aceaia, slovele iar acealea; numai atъta, la picioarele corbului, la inelul acest de aur s'au fost pus leatul cu slove rumъneşti, iar în inelul acesta sъ sъ facъ cu slove letineşti, cu ambac *(sic)* † 1689 †. (Trimete şi «izvodul» dat de Ieremia. Se rógă a i se face în grabă, în ḑece, cincĭ-spreḑece ḑile, sérvul aşteptând.) Numai sъ zič[i] Dumneata şi aceasta, cъt ar putea sъ nevoiascъ sъ-l sape adъncu, sъ nu fie sъpъtura în faţъ. (Va plătì pe urmă, cât va fi.)

1690.

La începutul anuluĭ 1690, Brâncovénu scóse şi pe Tătarĭ din ţéră, prin darurĭ.

Dar în curînd, sub Seraskierul Cerches-Ahmed, o expediţiune se organisă pentru a stabilì în Transilvania, ca Principe, pe ocrotitul turcesc Tököly Imre (Emeric). La 1 Iulie, Constantin-Vodă eşià din Bucurescĭ cu trupele sále. Unirea cu Tătariĭ şi Turciĭ se făcù la Potlogĭ, pe Argeş. Pe când Româniĭ ajungeaŭ pe la Negru-Vodă şi Dragoslave, restul armateĭ de invasiune surprindeà pe Germanĭ la Bran (13 August) şi pătrundeà în Ardél.

Lupta se dete între Zernescĭ şi Tohanĭ, la 21 August, «la ḑece césurĭ din ḑi». Germaniĭ, cu trupele unguresci ale lor, aveaŭ patru regimente călărĭ şi miliţie. Artileria lor erà superióră, dar ea nu deconcertă pe Turcĭ. Aripa stângă, unde eraŭ Secuiĭ şi magnaţiĭ, fu ruptă, şi cavaleria osmană prefăcù înfrângerea Imperialilor într'un adevĕrat desastru. Nemţiĭ fură tăiaţĭ «ca verzele». Ceĭ şése Generalĭ, cu Heissler în frunte, fură prinşĭ saŭ ucişĭ. Magnatul ungur Teleki, boerul Bălăcénu rĕmaseră pe câmpul de luptă.

Sub un noŭ Seraskier,— Cerches-Ahmed fusese lovit de un glonţ în gură, — biruitoriĭ apucară spre Braşov. În ḑiua de 24, Brâncovénu visită, la améḑă, biserica din Şcheiŭ şi asistă, a doua ḑi, de Sântă Mărie (15 [27]), la slujbă, în aceeaşĭ biserică românéscă. De aicĭ, óstea plecă la Préşmĕr, la Sibiiŭ (11 Septembre), la Alba-Iulia. La satul Cristian, Tököly fu proclamat Craiŭ şi Brâncovénu îĭ ţinù o frumósă «oráţie».

La întors, Moldoveniĭ apucară prin Secuime, cu şefiĭ lor Bogdan Hatmanul şi Daroczy. Cea-laltă óste trecù pe la Vîrful Craiuluĭ.

Urmară certe între Românĭ şi Tökölyenĭ, între Domn şi Craiŭ, între ceĭ ce eraŭ prădaţĭ şi ceĭ ce prădaŭ. (1)

(28 Decembre. Curier din Muntenia. Manea Şătrarul e trimes la Pitescĭ.) 28 Decembris ... Heut dato verreisen die Weisen Herrn Andreas Tartler, Herr Andreas Rether und Herr Jacobus Fischer denen 7 Regimentern so auss der Wallachey kommen entgegen ...

Die 11 Januarii ... Zahlen einem Wallachen, welcher auss Befehl Ihro Excellenz Herrn Generals Heisslers etliche franciscaner Munchen auss der Moldau biss in Compullung conffoieret hat und ihnen ain Callauss gewesen. (14. «Post» a Generaluluĭ la Bucurescĭ. — 15. Scrisorĭ la Bucurescĭ, ale Baronuluĭ Egk, *Ober-Wachtmeister*. — 18. Grîŭ dus în Muntenia. — 20. Se trimet administratorĭ pentru grîŭ. — 23. Reparare de şanţurĭ la Bran.)

Die 28 Januarii ... Zahlen dem Kretzul, dass er mit einem wallachischen Capitan bey Ihro Excellenz Herrn General Heissler biss Compullung gewesen ist ... — Die 27 Januarii ... Zahle abermal dem Kretzul dass er vom Herrn Baron Egk Ihro Excellenz Herrn General Heissler biss in Tergoiest Schreiben gefuhret ...

Die 3 Februarii ... Heut dato wird Herr Andreas Rether auff Turtschburg expedieret Ihro Excellenz Herrn General Heissler zu beneventieren ... Zahle dem Kretzul dass er mit einem wallachischen München, auff Befehl des Herrn General Heissler, mit 3 Rossen biss Rosenau gewesen ... — Die 4 Februarii ... Zu Morgen, k[am] auss der Moldau ein Gesandter, selb 7 Personen. (Şi la 5—6 «dem Gesandten, Boeren auss der Moldau».) Die 9 Februarii ... Zahle dem Nyagul Szerbul dass er mit dem Herrn Betthlen Samuel mit 2 Rossen biss Compullung gewesen, 6 Tage ... —Die 19 Februarii ... Reiset Arsint mit des Herrn General Stallmeister und mit einem München mit 9 Pferdten 3 Tag biss Compullung ... — Die 21 Februarii ... Wird auss Annuentz einem teutschen Officierer welcher mit unseren Weisen Herrn die auss der Wallachey kommende Regimenter aussm District abgewiesen haben ... — Die 22 Februarii ... Zahle dem Sueges István und Gocz Miklos, dass sie beyde auff Geheiss des Herrn Generals Trautm[annsdorf] biss in Compullung nach Munition gewesen und selbige hieher uberfuhren lassen. (24. «Moldauische Post».)

Die 18 Martii ... Zahle einem Wallachen, welcher mit dem Magjarossi János biss in Kompullung zum Geleit mitgewesen ist ...

(4 Aprilie. Scrisóre de la Trautmannsdorf dusă la Bucurescĭ.)

(18 Maiŭ. Se trimete la Rucăr pentru a se cere grîul rĕmas acolo.)

Die 25 Junii ... Zahle dem Dumitru Kretzul dass er mit Ihro Excellenz

(1) Cronicele muntene şi povestirea din Kemény, II, p. 238 şi urm. Cf. *Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, la acéstă dată (p. 242 şi urm. din t. II). — Asupra Comiteluĭ Marsigli, v. memoriul precedent.

Herrn General Heissler seinen Leuten in der Wallachey gewessen ist Viehe zu kauffen, mit 6 Rossen, 8 Tage...

Die 9 July... Wird Sitan Grantze auff Befehl in Bukurest expedieret. (15. Ospĕţ ofiţerilor.—16. Plécă Heissler.)

Die 3 Augusti... Zahle ihm [Hanns Pantzermacher] auch dass er mit dem Herrn General Heissler in Bozauer Pass gewesen ist...—Die 5 Augusti ... Zahle dem Gocz Miklos, dass er mit dem Herr Graff Magnne in Bozauer Pass gewesen ist...—Die 6 Augusti... Zahle dem George Schobell dass er mit des Herrn Generals Heissler seinem Secretario in Bozauer Pass gewesen ist...—Die 8 Augusti...Zahle auch dem George Schobell dass er mit dem Herrn General Hessler auffm Turtschburger Pass gewesen ist...—Die 9 Augusti... Alls Herr General Heissler von hier abreisete. (10. Dar luĭ Doria, în «lagăr».) 10 Augusti... Zahle im [Mihály Mester] dass er auch von Herrn General Hessler biss auff den Turtschburger Schantz Schreiben gefuhret hat...—Die 11 Augusti... Schicke dem Herrn General Heissler ins Läger. (Şi la 12.) Die 13 Augusti... Wird Nagi István mit Schreiben bei den Herrn Macskassi Boldissar und Herrn Obristen Doria ins Bozauer Läger expedieret. (16 Lucru la şanţul de la Bran.) Die 19 Augusti..., Schicke dem Herrn General Heissler mit ins Läger... Dem Herrn Heneral Magnae ins Bozauer Läger...—Die 21 Augusti... Dem Herrn Telleki... ins Läger bey Türtschburg. (22. Trimeşĭ «in gewissen Geschäfften».) Die 23 Augusti. Uberschicke auss Annuentz durch obergedachte Weisen Herrn Michail Tartler und Herrn Jacoben Fischern dem Fürsten ins Läger folgende Sachen. (Cheltuelĭ «unter wehrendenn Disturbio, auss sehr viell zu bestellen und hin und wieder zu lauffen gewesen ist».) Die 25 Augusti. Wird abermal der Weise Herr Georgius Drauth Noturft bey Ihro Fürstlichen Gnaden ins Lager expedieret ... Schicke auch auss Annuentz Ihro Excellenz Herrn General Heissler... Schicke auch dem Bleschlander Waywoden ins Läger 15 Brodt..., 2/8 Czimmelwasser..., allerhand Obst..., 12 Lägelen Wein...—Die 26 Augusti... Des Fürsten seinen Leuten, welche unsere Weise Herrn confoieret. (28.) Solĭ la Principe în lagăr. Darurĭ.—29. Servilor luĭ Heissler.) Die 30 Augusti... Zu Abend, k[am] des Fürsten Tokollyi sein Bedienter so sich allhier soll curieren lassen... Zu Abend, k[am] ein gefangener Graff des Fürsten Tököly, selb 3 Personen. (31. Solĭ în lagăr la Tököly. Darurĭ. Pomenițĭ serviĭ luĭ Heissler.)

(1—2 Septembre. Soldaţĭ răniţĭ.) 2 Septembris... Heut dato schicke auch dem wallachischen Waywoda auss Annuentz ins Läger Mō *(sic)* 8 Brodt, allerhand Obst..., 2 Lägelen Wein. (Urméză asemenea cheltuelĭ).

(22 Octobre. Sosesce Doria.) Die 23 Octobris ... Eodem die werden auff Befehl Ihr Hochgräflichen Gnadn Herrn Oberst L. Graff Guttenstein, dem Herrn General Heissler nachgesetzte Sachen überschicket. (26 Sosesce Principele «Luye».) Die 29 Octobris... Zu Morgen, gab dem Herrn Graffen Márssellyi, selb 20 Personen. (Şi la 30.)

(2 Novembre. Darurĭ luĭ Veterani. — 4. Luĭ Marsigli. — 16. Trimes în Muntenia.)

Die 1 Decembris ... Gebe dem Gocz János und Moyses Gerg auss Annuentz, als sie auff Befehl des Herrn Obrst-Leuthnant Graf Guttenstein bey Ihrer Excellenż Herrn General Heissler in die Vallachey geschicket worden. (Novembre—Decembre. Căpitanĭ de Curuţĭ prinşĭ.)

Ca scrisóre particulară, avem din acest an scrisórea luĭ «Gheorghie Bъleanul biv vel Ban» către «Herjel Lucaci». E la Bălenĭ, «acasă», şi nu la Bucurescĭ. «Şi sъntu şi rъmъtorii aicea la Bъleani la sat» şi n'a avut prin cine-ĭ trimete (12 Decembre; n° 646).

Ar fi inutil a da de aci înainte resumate sub formă de cronică: interesul politic al socotelilor dispare, ca şi interesul politic al istorieĭ Ţěriĭ-Româneseĭ.

1691.

(17 Ianuarie. Patru soldaţĭ din Muntenia.)

Die 3 Februarii ... Zu Morgen, kompt ein wallachischer Münch, auss der Moldau ... — Die 12 Februarii ... Zu Morgen, kompt ein wallachischer Münich, Anthoni, auss der Wallachey, selb 4 Personen ...

Die 12 Martii ... Zu Morgen, kompt ein Pater auss der Moldau, Anthoni, selb 6 Personen ... — Die 27 Martii ... Zu Abend, kompt ein wallachischer Pfaff auss Hermanstatt, Anthoni, selb 5 Personen ...

Die 3 May ... Heut dato reiset auch Jacob Reitter mit 2 Rossen in die Wallachey mit dem Auditor ... — Die 26 May ... Zu Abend, kompt vom Bleschländer Waywoden ein Bedienter, Ivon Munytan. (Pomenit şi la 28.)

Die 24 Julii. Zu Abend, kompt auss der Wallachey Her Gyullai Ferentzi, soll bey Ihro Excellenz Herrn General Veterani, selb 13 Personen ... — Die 25 Julii [derselbe] ... Werden Dumitru Kretzul und der Katane in die Wallachey in gewissen Geschafften von Herrn Commeni expedieret ... Ebener Massen wird auch Gyergje Moldovanul, sampt noch einem Wallachen, in die Moldau expedieret. (27. Scrisorĭ ale comandantuluĭ duse la Câmpina.)

Die 18 Augusti ... Reiset Sztan Kirtsch mit dess Herrn General Brieffen biss in Bukurest ... Reiset auch Gyergie Moldovanul in die Moldau ... — Die 21 Augusti. Zu Morgen, des Bleschländer Inaschen Ivon, selb 4 Personen ... Zu Abend, dess Waywoden Bedientem Ivon, selb 4 Personen. (Şi la 23.) Die 23 Augusti ... Kauffe ein halber Stück grobe Leinwand, dess Bleschländer Waywoden allhier gemachten Hintho zuzudecken ...

Die 3 Septembris ... Reiset Sztan Kirtsch mit dess Herrn Commendanten Brieffen biss in Bukurest ... Reiset auch Gyergie Moldovanul auff Befehl des Herrn Commendanten biss in die Moldau. (8. Iar scrisorĭ de la coman-

dant duse în Muntenia. — Şi la 12.) Die 18 Septembris. Zu Morgen, k[am] auss der Herrmanstatt ein wallachischer Caluger Antoni, selb 6 Personen. (Pomenit şi la 19. — 25. Curier al comandantuluĭ până la Câmpina.)
(Şi la 18 şi 20 Novembre.)

Din acest an, avem o scrisóre a Domnuluĭ muntén către Judele «Mihai Filşteah» pentru locuitoriĭ din Rucăr şi Dragoslave, datorĭ cu nisce grîŭ rĕmas de la Nemţĭ şi prădaţĭ de «Şcheaĭ» (26 Novembre; nº 350).

1692.

.... Die 28 Februarii. Zu Morgen, kommen 3 wallachische Boëren von Wienn; selb 10 Personen... Zu Morgen, dess Herrn Generals Veterani 2 Kocsischen, welche diese Boeren gefuhret haben. (Şi la 29.)
(Şi la 1, Martie.) Die 4 Martii... Reiset Jakob Nach Reitter und Dumitru Kretzul mit denen Boeren welche von Wienn gekommen, biss Komarnik... — Die 20 Martii. Zu Morgen, dem Moldauer Wallachen Post... — Die 22 Martii. Zu Abend, kommen auss der Wallachey eines Graffen etliche Bedienten, selb 7 Personen...
Die 5 Aprilis... Zu Abend, dem wallachen Hauptmann, welcher die von deren vorigen Boeren alhier gelassene Taarwägen abhohlen soll... Zu Abend, denen 2 teutschen Reittern so dem wallachischen Hauptmann gedolmetschet... — Die 6 Aprilis... Zu Morgen und Abend, dem wallachischen Hauptmann Radul, selb 12 Personen...— Die 8 Aprilis. Zu Morgen und Abend, dem wallachischen Boeren, selb 12 Personen...
Die 25 Junii. Zu Abend, kompt ein teutscher Graff auff kayserlicher Post auss Türckey, Nahmens Marsseli... — Die 27 Junii... Reiset George Wagner mit dem Graff Marsseli biss Fogaras...
Die 16 Julii... Zu Morgen, k[am] des wallachischen Waywoden Pohárnik Pana, selb 3 Personen. (Şi la 17—8.) Die 14 Julii *(sic)*. Zu Abend, k[am] auss der Moldau ein Boër sampt einem gefangenen teutschen Graffen, selb 12 Personen. (Şi la 25—7.)
Die 18 Augusti. Zu Morgen, dem Moldauer Post, so von Ihro Excellenz Herrn General Veterani gekommen, selb 6 Personen... Zu Abend, dem Moldauer Abgesandten, selb 6 Personen. (Pomenit până la 22.)
Die 16 Septembris... Schick einen wallachischen Boeren Posztélnik...

1693.

.... Die 19 Aprilis... Zu Morgen, k[am] ein moldauer Boër, selb 7 Personen. (Şi la 20—1.) Die 29 Aprilis... Zu Abend, kompt ein moldauer Boër, selb 3 Personen. (Trimes de General la Câmpina. — 30. Pomenit boerul.)

(Boerul e pomenit până la 3 Maiŭ.)

Die 2 Octobris . . . Zu Abend, khompt ein Boër auss der Moldau, selb 6 Personen. (Şi la 3—4.) 4 Octobris . . . Reiset der Sztan mit dem moldauer Boëren biss Herrmanstatt, auff Befehl des Herrn Commendanten . . . — Die 22 Octobris . . . Zu Morgen, dem moldauer Boëren, selb 4 Personen. (Şi la 23.) 24 Octobris . . . Zahle dem Sztan, dass er mit den moldauer Boëren biss Herrmanstatt gereiset . . . .

Din acest an avem (n⁰ 648) un act prin care egumenul de la Radu-Vodă cedéză moşia «Torceanii» luï «pan Costandin Ciorgărleanul vel Slugear». E datat din 5 Februarie şi subscris de: Παρθένιος Γερμάνου, τοῦ Ῥάντουλα Βοηβόντα, de «Şerban Vel Vistiiar» şi de «Radul Logofĕt Greceanul».

1694.

. . . . Die 27 Januarii. Zu Morgen, des wallachischen Fürsten Bedienten, selb 3 Personen . . .

Die 3 Februarii . . . Zu Morgen, dem Hern [Obristen] Leutnant, so in die Moldau verreisen soll. (Şi la 4—5.) Die 26 Februarii . . . Zahle dem Petkul dass er mit des Vajda seinen ungrischen Schreiben biss in Szombatt verreiset . . .

30 Martii . . . Zu Abend, kompt ein teutscher Reitter; ist in der Moldau gewesen . . .

(2 Aprilie. Vine un «Fourier».) Die 4 Aprilis. Zu Morgen kompt Ihro Excellenz Herrn General Veterani Bedienter auss der Moldau . . . — Die 5 Aprilis . . . Reiset der Stann wegen des Korn Rests von Ihro Excellenz Herrn General Heissler in Rukur, mit Schreiben . . .

Die 13 Junii . . . Zahle dem wallachischen Mahler auff Befehl, dass er des Mihály Vayvoda Bildnuss in der wallachischen Kirchen abgemahlt und renovieret hat; tt. f. 6 || . . . .

Din acest an avem (n⁰ 649) o sentinţă dată din Câmpulung, 13 Martie, de «Radul Cupariul».

1695.

. . . . Die 2 Julii . . . Zu Abend, geben dem Boeren auss der Moldau, welcher bey Ihro Excellenz Herrn General Veterani verreisen soll. (Şi la 3.)

Die 30 Octobris . . . Zu Abend, kompt des wallachischen Fürsten Sohn (1) auss Herrmannstatt; schicke ihm lebende Fische . . ., Wein . . ., Kertz . . . Den Rossen . . .

(1) Gheorghe Cantacuzino, fiul luï Şerban.

Die 11 Novembris... Zu Abend, kompt des Moldauer Fürsten Secretarius; verreiset auff Herrmannstatt... — Die 17 Novembris... Zu Abend, kompt abermals des Moldauer Fürsten Secretarius auss Herrmannstatt zuruck... Gebe auch für sein Commissarium....

La 8 Martie (nº 351), Brâncovénu scrie Judeluĭ «Hanъş Mancъş» în privinţa unor ómenĭ din Zernescĭ şi Tohanĭ, emigraţĭ şi reclamaţĭ de Braşovenĭ. «Mъcar cъ mai nainte ōbiceaiu n'au fost ca sъ-s dea ōamenii dentr'o ţarъ într'alta», totuşĭ, fiind-că şi Judele a restituit emigraţĭ din Rucăr şi Dragoslave («cъ Tohanii şi Zъrneştii sъnt în marginea ţъrъi, de pъzescu la [s]chiiale, precum iaste (1) Rucъrul şi Dragoslavele»), a dat ordine.

Scrisorĭ private:

a) La 27 Februarie din acest an, se scrie un zapis (nº 650);

b) La 15 Aprilie, Şъrbanъ Pъrvul, biv vel Com̃., vleac. Culč.» *(sic)*, scrie luĭ «Mancъş», Jude, pentru restituţiunea de emigraţĭ pomenită în scrisórea de maĭ sus a Domnuluĭ (pecete cu blason şi iniţiale; nº 651);

c) La 25, «Mihai Cantacuzino» scrie luĭ Mancъş: în lipsa luĭ «mai marel[e] mièu frate dumneaalui neanea Costandin Stolnicul», a deschis, cum i s'a cerut, scrisórea către acesta şi a aflat despre afacerea unor pribegĭ, dovediţĭ prin mărturiĭ stórse cu afurisenie de la «Patriarful» (nº 749; pecete négră);

d) În fine, un sinet cu data de 1695, în cirilice.

1696.

.... Die 30 Decembris, zu Morgen, der Spattar Dregitschan, selb 16 Personen... Zu Abend, dem Spatar Dregitschan, selb 16 Personen. (Pomenit şi la 31.)

(Drăghicén la 1 Ianuarie.) Die 15 Januarii... Werden unsere Puschkaschen vom Herrn General mit dem Albert im Bukurest expediret... Kompt auss der Wallachey vom Tököllyi ein Kurutz, so vom Herrn General in Hermannstatt geschicket...

Die 24 Februarii... Schicke dem Boeren Dragitschan, welcher zu des Demeter seiner Hochzeit kommen... — Die 26 Februarii... Zu Morgen, dem Boeren Szpatar Dregitschan auff Sollicitieren...

Die 2 May... Zu Abend, kompt auss der Wallachey der Spatar Dregitschan...

Die 2 Novembris... Zu Morgen, den wallachischen Fürsten Bedienten

(1) Pecetea, rotundă, cu marginea înflorită şi mijlocul bombat, purtând coróna princiară peste armele ţěriĭ, este deosebit de frumósă.

Szpatar Dregitschan, selb 5 Personen ... — Die 4 Novembris ... Zu Morgen, des Fürsten aus der Wallachey expedierten Boeren ....

Din acest an avem treĭ scrisorĭ domnescĭ:

a) La 25 Aprilie, Constantin-Vodă cere de la Judele «Hanѣş Mancѣş», după plângerea satuluĭ Rucăr, nisce locuitorĭ emigraţĭ la Bran; acésta fiind-că sunt de la «scală» (nº 355);

b) La 7 Iunie, mulţumesce aceluiaşĭ pentru că meşteriĭ i-aŭ făcut, cum asigură Drăghicén, tótă sfóra. Pentru Rucărenĭ, consimte a nu se restituì ceĭ aşezaţĭ de 40—50 de anĭ, dar restul va fi dat înapoĭ, «cѣci noi nu voim sѣ lѣsѣm sѣ sѣ rѣsipeascѣ acel sat, fiind ō scalѣ ca aceaia de iaste şi de treaba ţѣrѣi noast[r]e şi de folosul ōamenilor den ţara Dumneavoastrѣ». Rĕspunsul a fost zăbovit de ocupaţiunĭ (nº 354);

c) La 17 Aprilie, Domnul scrie către Sfat, îndreptăţindu-se pentru ceea ce s'a luat de la păstoriĭ supuşĭ oraşuluĭ:

«Cѣ ne-au venit poruncѣ de la împѣrѣţie ca sѣ dѣm 20.000 de ōi de treaba Înpѣrѣţii, care puteţ socoti dumneavoastrѣ cѣ 20.000 de ōi nu iaste puţin lucru şi, conoscѣnd cѣ nu iaste cu putinţѣ ca sѣ sѣ poatѣ plini aceaste ōi numai de la ţar[ѣ], pentru mare pѣs», s'aŭ luat 1.000 de oĭ de la Ardelenĭ, una la sută. A impus apoĭ, nu 5, ci 3 banĭ de óie, pentru plata ciobanilor ce aŭ dus oile la ómeniĭ luĭ Casap-başa. Căpitan Ivan, care luase prisosul, a fost destituit şi baniĭ trimeşĭ la Braşov. Pentru oĭ, n'are ce face: S'aŭ şi dat Turcilor. A destituit şi pe ispravnicul de Câmpina, Spătarul Drăghicĭ, de care se plâng (nº 352).

Iar scrisorĭ particulare sunt:

a) Petiţiunea unuĭ Braşovén cătră Sfat (12 Ianuarie; nº 654);

b) Scrisórea luĭ «Bunea Grѣdişteanul» către «Mancѣş», pentru o reclamaţiune (24 Maiŭ; nº 655; blason şi iniţială);

c) Scrisórea, primită la 2 Maiŭ, a luĭ Constantin Stolnicul către Jude. Şi el declară că regretă cele suferite de ómeniĭ Braşovuluĭ; a vorbit cu Vodă, care şi el are aceste simţeminte. «Ce n'avem [ce] ne face, deaca vreame ce aşa sѣnt slugile, mѣcar cѣ mi sѣ pare cѣ ca acestea nič[i] într'o ţearѣ, nici la un lōc nu lipsescu: jafuri şi mѣncѣturi de la ōameni rѣi ca aceia». S'aŭ făcut destituirĭ. «Cѣ iatѣ şi vremele şi ōamenii acum s'au iuţit foarte, poate fi cѣci şi stѣpѣnitorii şi putearnicii cei mai mari cer mai mult şi afarѣ den ōbiceaiu şi socoteal[ѣ] vor sѣ ia, şi aşa urmeazѣ şi alalte necuviōşinţe şi pagube mai multe

la norod». Maĭ pe larg răspunde Domnul (nº 656; pecete cu negru, purtând vulturul bicefal şi corónă, cu iniţialele K. S.);

d) Petiţiune a unuĭ Braşovén către Sfat (nº 657; 1 Ianuarie);

e) Petiţiune ungurésca a Mitropolituluĭ ardelén Teofil (18 Iunie; nº 658). Pecetea are: «Acesta iaste pecete Mitropolie Biagradul»;

f) Scrisórea luĭ «Draghič. Spat.» către Jude (20 Aprilie; nº 659). A fost la Bucurescĭ; «şi nu ştiu cum am venit, cъ m'au fъcut Mъriia Sa Vod[ъ] ca pe dracul, pentru sfoar[ъ], şi, nici n'am apucat sъ descalec bine, m'au înturnat Mъriia Sa Vod[ъ] înnapoi, ca s[ъ] fac istovul tot de sfoar[ъ]». Urméză nesfîrşite rugăminţĭ. Va venì poimâne spre a lua sfóra (pe Vº: Spatarul Dragitschan);

g) «Mihai Cantacuzino» către Jude; analógă cu scrisórea luĭ Constantin (19 Aprilie; nº 660). P. S. vorbesce de o restituire de banĭ. Pecetea, analógă şi ea cu a Stolniculuĭ, are literile: мі... χа ка... та;

h) Scrisórea luĭ «Şerban [Cantacuzino], Vel Com.», către Jude, recomendând un personagiŭ pentru paza caselor sale (10 Decembre; nº 661);

i) Braşoveniĭ din Bucurescĭ scriŭ Judeluĭ pentru un cal (18 Iunie; nº 662);

j) «Rada Filipeasca» anunţă Judeluĭ mórtea soţuluĭ eĭ, prietenul Braşovenilor, şi vorbesce de un frumos cal negru vîndut acestuĭ Jude de mort, cu o sută de talerĭ (6 Octobre; nº 663) (1);

k) Stoian, vătaful plaiuluĭ Prahova, către Jude, pentru o afacere de vamă (28 Octobre; nº 672).

1697.

(Septembre-Octobre. Trimeşĭ la Bran.)

Die 30 Octobris ... Zu Morgen, kompt ein Boër auss der Wallachey ...

(Şi la 1 Novembre.) 1 Novembris ... Schicken auch einem anderen Boeren, Nahmens Goleskul ... — Die 22 Novembris ... Zahle dem Herrn Johanni Chrestelss, dass er auff Türtschburg wegen der in der Wallachey grassierenden Seicht mō *(sic)* 16 Tage zugebracht hat ... Dem wallachischen Grammatik auch von 16 Tagen ...

Die 3 Decembris. Zahlen dem Radul Zugravull, dass er aus dem Obern Stadt Hoff Veiss gemacht hath und auch gemahlet; tt. f. 2 || 78 ....

(1) Din genealogia Filipescilor, ce-mĭ comunică d-l Tuducescu, se vede că Rada, fata Raduluĭ Vel Comis Michăilescu, eră soţia luĭ Constantin, cronicarul. V. şi memoriul următor.

Scrisorĭ domnescĭ avem din acest an:

a) Una către Judele cunoscut, datată din 14 Octobre, cu mulţămirĭ pentru o scrisóre şi «poclonul ce ne-ai trimis». În P. S. cetim: «Iat сѣ am înnoit cartea Dumitale de ōerit» (nº 357);

b) Acelaşĭ către acelaşĭ pentru un om al Domnieĭ păgubit de «Şchei» (6 Novembre; nº 356);

c) Acelaşĭ către acelaşĭ. Recomendaţiune pentru «Iorga Starostea», trimes pentru a tocmì postavul slujitorilor, care să fie ieften, cum a fost şi lâna. Să fie «45 de bucѣţi; şi tot albastru sѣ-l facѣ, iar roşu sѣ nu fie nimic» (23 Novembre; nº 358);

d) Acelaşĭ către acelaşĭ, plângêndu-se pentru zăbava postavuluĭ, care trebue predat la Lăsatul Seculuĭ, «сѣ atunce lѣsѣm noi sec». Trimete pe Drăghicénu pentru a comandà «150 de pѣpuşi de sfoarѣ», cu 1000 de leĭ din plată. Trimete şi cositor pentru tipsiĭ, după isvod; dar să nu-l amestece, căcĭ va încercà, topind una pentru spoit (25 Decembre; nº 359);

Iar scrisorĭ particulare sunt:

a) O scrisóre a luĭ Michaiŭ Cantacuzino: rĕspuns la o cerere de intervenţiune pe lângă Domn (16 Octobre; nº 664);

b) O scrisóre privată din Rucăr (6 Octobre; nº 665);

c) O scrisóre a luĭ Γεώργιος Κανταχουζηνὸς către Jude pentru o datorie a sa; cere *a se oprì pe séma sa* casele clădite de debitor cu aceĭ banĭ, amintind prietenia oraşuluĭ cu «răposatul sĕŭ tată» (1 August; nº 667). Pecetea, cu vulturul muntén, e exagonală: pórtă legenda: «Iō Ghiōrghie Voevod»;

d) Scrisórea luĭ Stoica Óleş către Jude, pentru un meşter la mănăstirea «Stolnicului Mihalcea, la Bercѣ» (4 Iunie; nº 668);

e) Scrisórea luĭ Leca Va[taf]» către Jude, pentru o comandă de sfóră a Domnuluĭ (18 August; nº 669);

f) Scrisóre a Rucărenilor către Jude, plângêndu-se de nevoile de oerit de la Vodă (19 Decembre; nº 674).

1698.

....Die 17 Decembris [1697]. Schicke dem Csaussul David auss der Vallachey ....

Scrisorĭ domnescĭ avem din acest an:

a) La 22 Ianuarie, Constantin-Vodă scrie Judeluĭ cunoscut pentru

nisce postav şi sfóră (mia de *păpuşĭ* e fixată ca preţ la 21 de leĭ); preţul tipsiilor îl găsesce prea mare: ar fi maĭ ieften a cumpĕrà în ţéră tipsiĭ «de Danţca», cu atât maĭ mult că «lucrul de Danţca tot iaste mai bun decкt cum lucreazк acii la Braşov» (n⁰ 361);

b) La 15 Februarie, Domnul scrie aceluiaşĭ, scusându-se că n'a trimes înainte baniĭ pentru postav: «Numai vei şti dumneata cк şi noi den mila luĭ Dumnezeu am avut ō nuntк în casa noastrк, a unii fiice a noastrк»; vorbesce şi de sfóră şi cositor (n⁰ 362) (1);

c) Acelaşĭ scrie aceluiaşĭ pentru o oprire de «bucate», provocată de un refus de dreptate Rucărenilor (18 Aprilie; n⁰ 365);

d) La 19, Domnul scrie pentru aceeaşĭ afacere aceluiaşĭ Jude, dând în anexă şi o petiţiune (n⁰ 363);

e) La 10 Iunie, Domnul refusă Sfatuluĭ voia de a scóte din ţéră 20.000 de găleţĭ de grîŭ, graniţele către Moldova, Turcia şi Ardél fiind închise provisoriŭ, până în luna viitóre, de frica uneĭ rele recolte; dar e permis exportul de meiŭ şi orz (n⁰ 364);

f) La 21 Octobre, Domnul mulţămesce Judeluĭ pentru un dar de păstrăvĭ, pentru că «ne-am aprōpiiat cu vecinкtatea» (n⁰ 367) (2);

g) La 3 Decembre, el face o comandă de postav (n⁰ 366);

h) La 30, el explică Judeluĭ că, dacă oile luĭ aŭ plătit oierit, n'aŭ fost scutite niciĭ ale boerilor, pentru nevoia ţĕriĭ (n⁰ 360).

Iar scrisorĭ particulare sunt:

a) O scrisóre a Comisuluĭ Şerban către Jude în favórea Rucărenilor (13 Septembre; n⁰ 666);

b) Acelaşĭ către pârcălabul Stanciu de la Rucăr şi sătenĭ «şi voaō carii aţ fost comisari în vreamea Neamţilor», pentru «banii grкului» (18 Decembre, n⁰ 670);

c) Acelaşĭ către Jude, cerênd a aşteptà cu plata pe sătenĭ (20 Iulie; n⁰ 671);

d) «Schreyben des Vamos auss Kompina wegen des Pötrö Mactsche» (17 Maiŭ; 1698 pe V⁰; în scrisóre, 7226 [?]).

1699.

Socotelile nu cuprind nimic interesant pentru acest an.

(1) V. maĭ sus, în acest volum din *Anale*, p. 96.

(2) Din Grecénu, se vede că până la 27 Octobre st. v. Domnul stătù la Tirgovişte (p. 347—8).

Scrisorĭ domnescĭ avem:

a) Una din 9 Iunie către Judele sciut pentru un conflict provocat de aşezarea în Satu-Lung a unor birnicĭ din Dragoslave (nº 368);

b) Un ordin de plată către Rucăr şi Dragoslave, pentru o datorie către Braşov; sătenii sunt ameninţaţĭ «dacă vor mai umbla cu poveştĭ» (19 August; nº 369);

c) Scrisórea prin care Domnul trimete Judeluĭ copia numĕruluĭ precedent (20 August; nº 370);

d) La 23, Domnul cere iar Judeluĭ a se restituì Rucărenì fugiţĭ de la *scală* (nº 372);

e) La 27 Octobre, el cere dreptate pentru o Câmpulungéncă, ameninţând cu oprire de «bucate» (nº 371).

Iar scrisorĭ particulare sunt:

a) Scrisórea luĭ «Theodosie Mitropolitul Ugrovlahiei» către Jude pentru un preot prădat (nº 675; 30 August);

b) Scrisórea, într'o afacere privată, a egumenuluĭ din Câmpulung (21 Iulie; nº 676);

c) Michaiŭ Cantacuzino scrie şi el pentru preotul récomendat de «Vlădica» (28 Septembre, nº 677);

d) Mărturie a unuĭ negustor (21 Februarie; nº 678);

e) Constantin Vel Căpitan către Jude, pentru o înşelăciune («7208»: 1699—700; nº 679);

f) «Costandin, Biv Vel Clucer, Ştirbei» către Jude, pentru nisce vin de la viile sale (16 Decembre; nº 681).

1700.

.... Die 23 Octobris ... Zahle dem Sztan Kirsch, dass er biss Tergovest Brieff geführet hat dem Wayvoden ...

Die 19 Novembris ... Zu Abend, gebe einem Boeren auss Wallachey, auff des Herrn General Befehl ...

Die 2 Decembris ... Gebe dem Gocz János, als er mit dem Herrn General Fourier in die Wallachey reisete ... Zahle ihm auch die Strasse biss Tergovest ....

Scrisorĭ domnescĭ avem:

a) Domnul către «jupânul Ghiorghie» pentru un cal (13 Februarie; nº 376);

b) Acelaşĭ către acelaşĭ, recomendând pe David Céuşul, fiul luĭ popa Ion (23 Februarie; nº 379);

c) Acelaşĭ către acelaşĭ, pentru o «carьtь» comandată la Braşov şi pe care meşterul nicĭ n'a început-o, deşì trebue la «Stь Troiţ[ь]». Cere «sь i sь pue şi ōm sь-i stea în spinare, sь o isprьveascь» (26 Aprilie; nº 380);

b) Domnul mărturisesce către Sfat că a cumpĕrat în adevĕr o casă «acolo la Braşōv în Şcheai», de la fiul luĭ «Franţiscul Cьpitan», dar acésta «numai ca sь sь afle cьnd trimitem ōameni de ai noştri cu trebi acolo, sь aibь unde şьdea, sь nu umble în gazde pe la alţii, şi ca sь rьmьe în urma noastrь rьmьşiţelor noastre» (13 Iunie; nº 381);

c) La 16 August, el scrie către Judele «Ekeĭ (1) Ghiorghe» pentru un Dragoslăvén ce servise în Ardél (nº 373);

d) Scrisóre din 21 August pentru o plângere a unuĭ Braşovén din Câmpulung (nº 378):

De aceasta cum cь sьnt şi acolo la dumneavoastrь asupra ōamenilor pьsuri şi nevoi, ştim şi creadem, iar şi aič[i] la noi mai multe şi mai cumplite nevoi sьnt, cьt sьnt foarte încьrcaţ şi înpresurat ōamenii cu pьsurile; pentru aceaia, de multele pьsuri ce sьnt, cьţ sьnt aič[i] în ţara noastrь şi strьini de alte neamur[i], ōr de acolo, ōr dentr'alte pьrţi, cum am zice şi Braşoveanii şi Chiproviceanii şi Armeanii şi Jidovii, fьr dajde nu pot fi. (Braşoveniĭ aŭ privilegiul de a face să participe la darea lor toţĭ ceĭ ce vînd marfă braşovenéscă. Promite de acum înainte a-ĭ scutì la bîlciul din Câmpulung.) (2)

e) Acelaşĭ recomandă aceluiaşĭ pe Comisul Radu Golescu, numit ispravnic de Câmpulung, în locul luĭ Şerban Comisul; va venì şi la Braşov noul numit (3 Septembre; nº 374);

f) La 11 Octobre, acelaşĭ scrie către acelaşĭ pentru Dragoslăvénul pomenit (nº 377);

g) La 18, acelaşĭ rĕspunde la o scrisóre a aceluiaşĭ, care arată «multь pricinь» în afacerea caselor; Pană Postelnicul şi «Toader, sicritariul nostru», sunt trimeşĭ pentru a negocià (nº 384);

h) La 5 Novembre, Domnul reclamă nisce iobagĭ din cele douĕ şchele (nº 375). (3)

Scrisorĭ particulare sunt:

a) «Radu Gōlescul» scrie luĭ «Fekil Ghiōrghi», Jude, pentru o afacere privată (14 Octobre; nº 680);

(1) Jekelius.

(2) Urméză, se pare, alta, din 11 August, cu acelaşĭ cuprins.

(3) Nº 682 e traducerea unguréscă a uneĭ scrisorĭ domnescĭ din 3 Aprilie.

b) Scrisóre pentru o afacere privată de la Judeţul de Câmpulung către Jude (nº 683; 27 Ianuarie; şi pecetea oraşuluĭ). (1)

1701.

.... Die 3 Martii. Verreiset der Weise Herr Georgius Dráudth in die Wallachey wegen Erlassung der verarestierten Weinen. Gebe mit zu offerieren dem Fürsten:... Sehmel und Pretzell..., Meth..., Bier..., Rothbirn..., Paradeiss Apfel..., gebackene Kirschen, auffgeschniettene Pflaumen..., gebackne Muschckatteller Biercher. (14. Curier imperial dus la Câmpina.)

Die 13 April. Verreiset Herr Paulus Neidel in die Wallachey in Bukurest...

Die 26 Octobris... Schicke demselben Boëren, so auffs Rindtkauffs zum Herrn Leutnant Fischer vom wallachischen Fursten geschicket ist...

(Şi la *Administrata:)* 29 Septembris... Der wallachische Mahler....

Srisorĭ domnescĭ avem:

a) La 27 Martie, Vodă scrie luĭ «jupънul Andriiaş», protestând contra rĕspunsuluĭ ambiguŭ în afacerea caselor; trimete, pentru a avé unul clar, pe «David ceauşul spътъrescu» (nº 283);

b) La 8 Decembre, Domnul scrie aceluiaşĭ, pentru un proces (nº 382).

Iar ca scrisóre particulară este:

Permisiunea Sfatuluĭ braşovenesc pentru stăpânirea de Domn a caseĭ din Şcheiŭ (12 Aprilie; nº 684; traducerĭ latine în n-le 685 şi 686).

1702.

.... Die 10 Martii... Zu Morgen, kompt ein wallachischer Bischoff aus der Moldaw. (Şi la 11—2.)

Scrisorĭ domnescĭ avem:

a) Vodă către Jude, cerênd a fi scutit de dajde Andriaş, care-ĭ păzesce casele din Şcheiŭ (1 Februarie; nº 387);

b) Acelaşĭ către acelaşĭ: primind *cartea de întărire* pentru case «fъcutъ rumъneaşte», cere «sъ sъ facъ letineaşte» (28 Decembre; nº 385).

(1) Nº 579 are pe dos: «Anno 1700 ist diese Theilung vorgangen wegen der Derste».

1703.

.... Die 23 April ... Zahle dem Gabor, Stadt Reitter, dass er zweymal mit dem Herrn Haptmann Duffrenell in die Vallachey ....

Avem şi o scrisóre domnéscă, din 8 Februarie, către Judele Andreiŭ Reiter, promiţênd cá va da ordine luĭ Andreiaş ce-ĭ păzesce casa ca să rĕspundă la judecată pentru datoriile ce are şi să nu «se amestece în meşteşugul gehiurilor» (nº 388).

1704.

.... Die 25 Junii ... Zahl denen Stad Kottnern, 5 Personen, so der Frau Generalin Stutterey in die Wallachey confeiret ...

Die 31 Augusti., Schicke dem Abgesandten auss der Wallachey ...

(Şi la 1—2 Septembre.)

Die 29 Octobris ... Zahle dem Sztan Kirtsch die Strasse biss Kampchina ... Uberschicke auch durch denselben denen 4 Porkolaben das gedungene vor derer Officieren Rosse ....

Scrisorĭ domnescĭ sunt:

a) Una din 26 Februarie către Judele cunoscut. Se mulţumesce pentru un «poclon», se promite ajutor Şcheilor din ţĕră (menţiune şi de Bârsaniĭ emigraţĭ):

.... Mъcar cъ şi aiči la noi destule greale sъnt, mai vъrtos în anul acesta, crez; mulţumim luĭ Dumnezeu, cъ niscai oşti n'au fost, iar alte pъsuri ce avem şi supъrъri, ştie Dumnezeu, cъ ne iaste mai cu greu decъt ar fi fost niscai ōşti; ce numai Dumnezeu, ca un putearnic, sъ facъ milъ ca sъ mai rъsuflъm den pъsurъle ce avem (nº 389). (1)

b) Răspunḑênd la plângerĭ contra Curuţilor carĭ au prădat peste hotar, Vodă arată că s'a plâns şefuluĭ şi a trimes slujitorĭ la munţĭ (nº 390; 9 Iunie).

La 16 Septembre, Céuşul David Corbea scrie Judeluĭ pentru o afacere de vamă (nº 688).

(1) E inclusă o copie.

1705.

[Administrata.]

(21 Februarie. Întorşĭ din Bucurescĭ.)

Die 20 Julii. Reiset der Gine mit des Albecz und Dankozan-Briefen auf Kempine, wegen des Salpeters ....

Scrisorĭ domnescĭ sunt:

a) Una către Sfat (Ianuarie 23; n⁰ 353), în afacerea vinurilor cumpĕrate de Braşovenĭ la Câmpulung şi oprite de Cruţĭ ; fapt pentru care a scris de douĕ orĭ, fără a i se rĕspunde, luĭ Jupкnul Calnikĭ Petre». Urméză motivarea noueĭ dăjdiĭ generale pe vite:

....Ajungкnd ţara aceasta la mare greu, de vreame ce i s'au dus numele la Poarta Împкrкţii turceşt[i] cum cк intr'aceastк ţarк s'au strкnsu atкta ōm şi atкta dobitoc, şi den ţara turceascк, şi den ţara ungureascк, şi den Moldova, de iaste plinк de ōameni şi dobitoace, şi cu acest nume mare ce s'au fкcut ticкloasei de ţкri, ne-au încкrcat cu dкrile, cкt iaste peste putinţa sкracilor, şi nu mai contenescu cu cerutul; ce, avкnd mare pкs şi supкrare de bani, n'am mai avut ce sк facem într'alt chip, ce ne-au cкutat de nevoe de am scos seama a doaō de vite, — ce pe cкt va avea, sк plкteascк. (S'a pus un ort de vită. Dar értă Braşovenilor) al treilea ban, adecк dentr'un ort 11 bani, şi am lкsat sк dea numai cкte 22 de bani de vitк....

b) A doua, din 26 Februarie (n⁰ 391), pentru o comandă de postav. Judele e invitat a rugà pe comandantul de Braşov ca sк dea cкţi-va Neamţi ajutor, sк vie cu postavul pкnк la hotarul ţкrкi, adecк pкn la Predeal, unde aştéptă slujitoriĭ. Urméză, menţiunea scrisoriĭ către comandant şi a postavuluĭ: verde, roşu, albastru, ca şi a banilor daţĭ;

c) A treia, din 4 Decembre, rĕspuns la acea adusă de ginerele Judeluĭ, Ţaco Ghiōrghe». Amintindu-şĭ vechia prietenie, cк dumneata eşti al nostru vechiŭ şi bкtrкn priiatin, scutesce oile luĭ de oierit, dar nu pe acest an, darea fiind *vîndută* de o lună (n⁰ 392).

La 11 Decembre, pârcălabul şi Rucăreniĭ scriŭ Braşovuluĭ pentru datoria lor (n⁰ 687).

1706.

.... Die 6 Januarii ... Kommen 2 Wallachen vom Fürsten. (Şi la 7.) Die 9 Januarii ... Gabe dess wallachischen Fürsten Capitain. (Şi la 10.)

Die 25 May ... Kompt ein Bujer vom wallachischen Fürsten, Czauss David, sampt 10 Knechten. (Și la 26—4 Iunie).

Die 15 Augusti ... Kompt ein Abgesanter vom wallachischen Fursten ...

Die 13. Novembris ... Kompt an ein Abgesandter vom wallachischen Fürsten, (care plécă la 14).

[Administrata:] Die 12 Junii ... Zahle dem Merten Zacheress und Dálnohi János, dass sie vom Herrn Commendanten Briefen in Killien geführet ....

Judele se plânsese că «bucatele Șcheilor» «au bьntuialь de erbari și de vameși». La 9 Iulie, Domnul rĕspunde (nº 393) că numaĭ ceĭ ce-șĭ țineaŭ vitele la stânĭ, la munte, plătiaŭ «adetul muntelui» către proprietarul moșieĭ, «iar erbьrit și vacь *(sic)* n'au dat». Cele-lalte vite sunt supuse însă vămiĭ și erbărituluĭ. Se va observà acésta ca regulă pentru ȘcheĭI numaĭ. La vale, se plătesce și se dă oierit. «Iar cui nu va plьcea așa, iaste pe lesne sь nu-și mai aducь bucatele sь le hrьneascь aič[i] în țarь, ce sь și le ție acolo».

La 12 August, Teodorachi biv vel Comis scrie pârcălabuluĭ de Bran pentru nisce hoțĭ (nº 689). Acelașĭ se adreséză (8 Iulie) și MareluĭPostelnic (nº 690).

1707.

.... Die 14 May ... Kompt von dem wallachischen Fürsten ein Bedienter. (Și la 15—7.)

[Administrata:] Den 17 Septembris ... Zahl einen Becher a f. 43 || 56, welcher den Herrn Poharnik Sorbán für sein Intresse verehret iest ....

Scrisorĭ domnescĭ sunt multe:

a) Una, din 13 Ianuarie (nº 394), urméză în resumat:

(Cer a nu fi supușĭ aĭ lor cu «dobitoace» la noua dare. Nu poate;) pentru multele pьsuri și mari ceareri și greale porunci ce avem de la cei ce ne stьpьnescu, care unul Dumnezeu știe în ce greu ne aflьm și cu cьtь datorie s'au încьrcat aceastь biiatь țarь. (Toțĭ daŭ,) începьnd întьi de la nōi înșine, vitele noastre ce avem domnești le plьtim și toți boiarii cei mari și mьnьstirile toate și arhiereii și toț de la mare pьnь la mic. (Totușĭ s'aŭ scutit dobitócele «judeților» și «fālnogilor», precum și alte «dobitoace boerești, cum ale gubernatului și ale altor boiari neamiși mari». Dar vor plăti «alalți mai prostime». Staŭ de mult în țară.) Și veți ști dumneavoastrь și aceasta cь cei ce ne stьpьnescu ne și mustreazь, și ne zic cь aici în țara noastrь s'au strьnsu atьta sumь, și den țara ungureascь și den alte pьrți, și pentru acest nume mare ce s'au fьcut cь e țara aceasta plinь de ōm. *(sic)*, cu

atъta mai mult şi stъpъnii cer, cъt nu iastę pen putinţъ, şi ōbiçeairile ce aveam mai denainte, de sъ ştiia ce da ţara pe an, le-au stricat toate; şi le-au înnъlţat, cъt numai Dumnezeu cel milostiv sъ dea puteare sъracilor pъmъntului acestuia; pentru aceaia s'au socotit la un pъs ca acesta sъ ajute cu toţii, şi, dupъ aceasta, dъnd Dumnezeu sъ mai rъsuflъm, nu vor mai avea de aceasta supъrъri, nici aceştea de ţara Dumneavoastrъ, nicĭ pъmъnteanii noştri....

b) La 30 Ianuarie, Vodă scrie o scrisóre de felicitărĭ nouluĭ Jude «Ghiōrghe Feţchel» (n⁰ 402), regretând pe Reiter, «cъ dumnealui era un ōm bun şi priiatin, de ne înţelegeam bine cu dъnsul», dar e voia luĭ Dumnedeŭ, «cъ toţ vom sъ facem acea cale; Dumnezeu sъ-l iarte». Scrie pentru postav «de treaba slujitorilor de Paşte». Refusă scutirea de dajde («pъn şi noi înşine ne plъtim dobitoacele ce avem»), dar a dat ordin a nu se cere plată la Rucăr pentru carele ce vin să ieà vinurĭ «şi alte bucate den ţarъ». În P. S. se cere un argintar şi se mulţămesce pentru darurĭ;

c) Domnul scrie pentru un preot din Câmpulung (n⁰ 401; 1 Februarie);

d) Scrisóre pentru argintar şi postav; cere a i se face la un clopot limba, «butucul» şi «legăturile» (14 Februarie; n⁰ 400);

e) Cere a se aduce postavul «cu ō zi mai nainte» şi a se trimete clopotul (24 Februarie; n⁰ 397);

f) Scrie pentru postav şi clopote (11 Martie; n⁰ 403);

g) Reclamă un iobag de la Poiana Mĕruluĭ (1), cumpĕrat de la «Nalaţi Andriiaş» şi «Sъkil Adam», cu fraţiĭ lor, şi fugit în Bârsa (18 Iunie; n⁰ 405);

h) Se plânge că ómeniĭ de la «geaihiul croitorilor şi cojocarilor» aŭ venit la Andreiaş paznicul şi l'aŭ oprit de a lucrà; aceasta «sъ atinge şi de cinstea noastrъ». În P. S., pomenindu-se «Ţaco», se vorbesce de prietenia veche: «fiind vechi priiateni de 30 de ai şi mai bine, aproape de 40 de ani» (21 Iulie; n⁰ 396; traducere germană, ca n⁰ 399);

i) Domnul dă explicaţiunĭ în privinţa vătavuluĭ Braşovenilor din Bucurescĭ, mort în 1706 de ciumă: «cumplita moarte..., pъ cum veţ fi înţeles Dumneavoastrъ», din prăvălia patronuluĭ căruia s'aŭ luat «bani domneşti» (22 Iulie; n⁰ 395);

j) Scrie despre lucrărĭ de argintărie şi în favórea luĭ Andreiaş, «cъ

(1) Moşia Domnuluĭ.

nu iaste mare lucru de vom avea şi noi un ōm acolea la Braşōv» (20 August; nº 398);

k) Trimete o bute de vin de Piteşti, din cel ce trimete la casele din Şcheiú; ce dumneata sѣ ō primeşti şi sѣ ō beai cu sѣnѣtate› (13 Octobre; nº 423);

l) Scrie despre primirea vinuluĭ: ‹sѣ dea Dumnezeu şi la anul cu sѣnѣtate , despre clopote, oierit («vei şti Dumneata cѣ estimpu dau ōerit cu toţii, şi boiari mari şi mici şi mѣnѣstiri, fiind al treilea an), despre postavul de Paştĭ, alb şi verde, comandat prin negustorul Manu (de la zi întѣi a lu Mart sѣ dau postavele la sluj[i]tori»), despre ‹poclóne primite (15 Novembre; nº 404).

Scrisorĭ particulare:

a) «Asani Vel Cămăraş explică Sfatuluĭ că, deşì e adevĕrat că Braşoveniĭ, rĕmaşĭ numaĭ cu şése prăvăliĭ, sufĕr bir greŭ, nu «trag» numaĭ eĭ. S'a făcut o anchetă la Câmpina. S'a ordonat că importul şi desfacerea mărfeĭ braşovenescĭ să se facă numaĭ de Braşovenĭ (nº 691; 21 Septembre);

b) Michaiŭ Cantacuzino dă lămurirĭ analoge pentru bieţii de Şchiai»: fiind la Bucurescĭ, nu la Curte, a scris ‹la mai marele mie cinstit frate dumneaalui neani lui Costandin (16 Septembre; nº 692);

c) Mitropolitul Teodosie, în aceeaşĭ cestiune, asigurând că a stăruit (22 Septembre; nº 693);

d) Şerban Cantacuzino, Vel Vornic», promite a stăruì, dacă Dumneḑeŭ va aduce sănătos pe Măria Sa Vodă›: de-ocamdată, a scris şi la dumnealui taica Costandin şi la alalţi ai noştri»; mulţămirĭ pentru poclon» (14 Septembre; nº 694);

e) Ispravnicul de Câmpulung către Jude, pentru afacerĭ (3 Decembre; nº 704).

1708.

.... Die 23 Augusti ... Kompt Herr Hannes Hamerodi aus Wollachey wegung *(sic)* Erforschung der Contagion ....

Die 30 Novembris ... Zahl dem Sztan Lápte, als er die silerne Csisze bis Tergovist dem Herrn Stolnik geführet hat ....

Scrisorĭ domnescĭ sunt:

a) Domnul scrie Judeluĭ că a poruncit în Prahova şi Muscel a nu se pune la văcărit carele ce vin din Bârsa pentru vinurĭ şi alte «bu-

catė». Se ocupă şi de casa din Braşov şi de vama vinuluĭ (10 Ianuarie; nº 415);

b) Scrie pentru Manu, venit în afacerea postavuluĭ: «iar acum vedem cъ iarna iaste ca vara, vreame bunъ, cъlduroasъ»; s'a dat luĭ Manu şi argint pentru vase; a venit şi «pentru rъndul casei» (26 Ianuarie, nº 413);

c) Recomandă pe «jupъnul Manul» (26 Ianuarie, nº 413);

d) Interesantă scrisóre din 13 Februarie, al căreĭ resumat urméză (nº 408):

(Manu a plătit postăvarilor. Pentru socotéla argintaruluĭ: «cu flori» să fie lucrul şi «neated». Nu înţelege să cumpere case) închise, ca Şcheaii, ca Grecii... Cъ noi cъrciumari nu sъntem, sъ vindem vin; alt meşteşug nu ştim, ca sъ ne legъm cu de acest feliu de lucruri ce ne pune înainte [Sfatul], cъ nu sъntem în rъndul mojъcilor, nici nu iaste cu cinstea noastrъ ca sъ cumpъrъm case cu acest feliu de tocmeli şi de legъturi; ce ale cui sъnt, sъ şi le ţie sъn[ъ]tos, cъ nōi într'un fel grъisem cu dumnealui jupъnul Ghiōrghe Ţaco..., şi acum într'alt fel vedem cъ ni sъ dъ rъspunsul; ce sъ fie de bine a cui iaste casa aceaia, cъ nu ne trebue, nici dumnealor Sfatului n'avum a mai da nici un rъspunsu la aceasta....

e) Pentru postav şi arginturĭ: aŭ fost trimeşĭ Manu şi Bunea Copilul (3 Martie; nº 409);

f) Scrisóre din 22 Martie (nº 407). Urméză resumatul:

(Trimete pe «negustoraşul» Mitea să pue pe cine-va să păzéscă nisce case.) Cъ vъrul nostru Istratie, feciorul lui Stoian Comisul, avъnd datorie la State Şofrangiul, s'au fost tocmit cu dъnsul de i-au dat pentru acea datorie casъle lui de acolea den Braşov, cu zapisul lui; deci, acum întъmplъndu-i-sъ lui Istratie moarte şi rъmъindu-i casa şi jupъneasa, coconii, asupra noastrъ....

g) Domnul scrie Judeluĭ pentru argintăriĭ şi «casele noastre de Braşovul vechiŭ», cumpĕrate de la «jupъnul Nica Hogea, de sъnt vre-ō 6, 7 ani». Trimete acolo vin, din care douĕ buţĭ «Gheneraríului cestui, nou ce au venit acum, jupъnului Krihpaum..., iar, de nu vor fi bune nu trebue sъ dea vin prost unui ōm mare şi de cinste ca acela» (nº 506; 25 Iunie);

h) Scrisóre din 22 Septembre (nº 410), al căreĭ resumat e acesta:

(Recomendaŭ pe Şcheiĭ din ţéră, carĭ au scăpĕtat mult.) Şi ţara noastrъ, sъ creadeţi Dumneavoastrъ, cъ foarte tare au slъbit, şi în multъ neputinţъ

sъ aflъ, și pъmъnteanii noștri, cъ, de iaste și țara în pace de alte oștiri, iar poruncile și cearerile stъpъnilor carii ne stъpъnescu sъnt mari și greale, cъci s'au îndoit și s'au întreit dъrile de cum era mai nainte, și nu gъndim sъ fie mai fost vre-ō datъ greu pъmъntului acestuia ca acum. (Singurĭ Bârsaniĭ, dintre toate breslele, nu și-aŭ vĕḑut crescute dările. Ofere dreptate pentru plângerile de vamă ale Șcheilor, acusându-ĭ însă că merg pe «potecĭ», și nu «pe drumul mare al vămii».)

i) Scrisóre din 24 Noembre, pentru nisce boĭ luațĭ de la Sașĭ (nº 411);
j) Scrisóre din 6 Decembre (nº 414), pentru casele din Brașov, în privința cărora «tânjesc» prea târḑiŭ:

Dar vom sъ zicem Dumneavoastrъ cъ nu sъntem numai nōi acum cumpъrъtori de case acolea în Brașōv, ce încъ de mai nainte dupe'n zilele lui Mateiu Vōdъ bōgaț de cești de țarъ boiari au cumpъrat cine a vrut și cui au trebuit case acolō în Brașov, afarъ de cetate, și și den rudeniile nōastre au cumpъrat, precum sъ și veade cъ pъnъ astъzi țin și stъpъnescu, și nici cъt n'au fost ōpriț. (Dar și negustoriĭ grecĭ și sîrbĭ. Doar nu va vinde vin. Nicĭ negustor nu e, «cъ din mila lui Dumnezeu cu acea hranъ nu ne hrъnim.» A vrut să aibă și acolo, «avъnd pen multe lōcuri case». Pentru odihna trimeșilor sĕĭ eraŭ menite. Aĭ lor aŭ voie a cumpĕrà și case și viĭ și «bucate» în țéră. Cere explicațiunĭ.)

Scrisorĭ particulare sunt:
a) Gheorghe Vameșul (semnat grecesce) către Domn, pentru afacerĭ private (26 Iulie; nº 696);
b) Declarațiune de persónă privată (24 Aprilie; nº 697);
c) Cerere pentru banĭ a luĭ δοῦλος τῆς παντοτινὸς *(sic)* Μανὸς Ἀποστόλου (18 Iulie; nº 698);
d) Vătaful din Dragoslave către Jude, pentru o afacere privată (3 August; nº 700);
e) Vameșul de Câmpulung (semnat grecesce) către Jude, pentru o afacere (15 Februarie; nº 706);
f) Toma Cantacuzino, Vel Spătar, către Jude, anunțând sosirea-ĭ la Curte: Domnul a primit schimbul, făcut de Diedrich, de «maeruri» pentru «locul cuțitarului», dar cere un act (14 Martie; nº 703).

1709.

[Administrata.]

... Die 22 Februarii ... Wie die Officier áus Moscau herein kommen und Herr General Pflugen, das Marc. *(sic)* Herrmannische Hauss zu logiren

eingegeben worden ... — Die 26 Februarii. Lasse in des Hauptmann Formatiu und Lieutenant Jarsi Quartieren die Offen verschmieren. (Primul pomenit și la 19 Iulie.)

Scrisorĭ domneseĭ sunt:

a) Întâia, de la 3 Ianuarie (n° 422), cu următorul cuprins:

(Pentru casele din Brașovul vechiŭ. Vĕḑênd «meșteșugurile» puse pentru a-l împedecà, se întrébă de ce aŭ așteptat șése anĭ pentru a le pune. Lăsase la aprecierea luĭ să le ție orĭ ba.) Și, adevărat, cum ziceț dumneavoastră, judecător săntem, nu numai ca un județ al unii cetăți, ce și judecător și stăpănitor unii țări săntem, den mila lui Dumnezeu, și ni să pare doară și mai bine să știm a pravililōr și a rănduelilor a altōr lucruri mai mari, dar cu căt a moșii și a case de aceastea. Noi așa știm că cu direaptă judecată iaste, cănd cumpără cineva au moșie au casă și pănă la un an simte cel ce iaste neamul (adecă sângele), iaste volnic a-și luōa moștenirea lui înnapōi, iar, deaca să mai povărnează și să învecheaște lucrul, nu dă judecata să să strămute. (G. Dietrich a fost în oraș la cumpĕrare și n'a obiectat.) Ce să mai zicem și ce să mai lungim cu vorba? Să cunoaște lucrul de față că nu vă iaste voia a ne suferi să avem aceale case acolea; ce noi încă cu sila și făr pofta dumneavoastră nu vom putea. (Cere baniĭ, cu dobânda lor: «zeacea a doisprăzeace pe an». Dase pe ele 550 de fl. Aducă baniĭ [adaus sus: «cu dobănda lor».] (1)

b) Acelașĭ către Judele «Barteș Sauler» (27 Ianuarie; n° 420). Se plânge de zăbava argintaruluĭ «Maiu» cu «evangheliia și cădealnița» și alte «lucruri besereceşti», cu «niște candele și o tipsie de nafură». Maiu a ḑis «că lucrul bun tot cu zăbavă să face», dar nu se ține de cuvînt și «nu face bine». Trimesul vine și «ca să ne tărguiască căte ceva»;

c) Scrisóre pentru comande (15 Martie; n° 386). Cuprinde:

(A primit scrisórea prin Toma Spătarul. A aflat «povestea zăbăvei cartei». Nu-s adevĕrate,) făr căt că s'au învățat toț, și acolo și aič[i], a să purta tot în minciuni și a nu sta la cuvănt. (A adus și «arginturile» comandate.) Pentru cinstea și căutarea ce au avut de la Dumneata boiarii noastre *(sic)*, ce au fost trimiși pentru nunta dumisale vărului nostru Iōrdache Beizadea, ne-au spus și dumnealor după ce au venit, și foarte mulțumim Dumitale, ca unui bun prieten al nostru și vecin de aproape. (2)....

(1) O copie sub n° 425.

(2) Greceanu (partea inedită) vorbesce pe larg de acéstă nuntă: Gheorghe Cantacuzino, «feciorul luĭ Șărban Vod, carele sĕ afla pripeag la Brașov», iea pe fata luĭ Iordachi, fiul luĭ Antonie-Vodă din Moldova, și a uneĭ fete a luĭ Grigorie-Vodă.

d) Comandă de arginturĭ la Gheorghe «Mai» (26 Aprilie; nº 416);
e) Scrisóre pentru «arginturi» sosite (6 Maiŭ; nº 417);
f) Pentru ceĭ 3.000 de talerĭ împrumutaţĭ de el oraşuluĭ «mai antѣrţu, de sѣnt acum 3 ani»; îĭ cere cu dobânda de «3090 tal.» E dispus şi a face alt «aşezămînt» (30 Maiŭ; nº 418);
g) Se plânge că meşteriĭ braşovenĭ sunt maĭ mincinoşĭ decât ceĭ din ţéră: dovadă un clopotar la care a comandat «sѣ facѣ nisce sulinare pentru un puţ» şi altul angajat pentru «nişte ciuōae, ca sѣ prefacѣ nişte sfeaşnice la ō beseareсѣ». Cere şi gonirea unuia care s'a instalat în casa luĭ (1 Iulie, nº 421);
h) Pentru un munte vîndut de două orĭ de un Braşovén (nº 419; 9 Iulie);
i) Pentru meşterul sfeşnicelor şi «sulinarilor» şi altor lucrurĭ ale fântâneĭ; ultimul ar trebuì să vie să le aşeze (6 August; nº 424).

Scrisorĭ particulare:
a) Petiţiune din 5 Aprilie (nº 695);
b) Scrisóre a vameşuluĭ de Câmpina către Sfat; grecéscă (25 Ianuarie; nº 699);
c) Toma Cantacuzino cere Judeluĭ «zѣdar[i]» pentru a-şĭ *spoì* casele ce a făcut la Bucurescĭ şi a i se trimete din noŭ, pentru ele, «un ştiucatur» ce-ĭ maĭ lucrase (nº 701; 19 August);
d) Un óre-care Gheorghe (semnătură grecéscă) către Jude pentru un proces (5 Aprilie; nº 702).

De aicĭ înainte, avem, pentru 1710, socotelĭ:

....Die 12 Januarii... Eodem kompt ein Bojar auss Wallachey vom Fürsten ... — Die 25 May. Kompt auss der Wallachey ein Bedienter vom Fürsten an mit Brieffen....

Urméză apoĭ scrisorĭ lipsite de importanţă. Însemnăm în notă pe cele maĭ multe şi resumăm în text numaĭ următórele treĭ (1):

(1) 1. 11 Septembre 1773: sinet grec (nº 707). — 2. 11 Ianuarie 1716: zapis (nº 708). — 3. 1719: zapis (nº 709). — 4. 1720: zapis (nº 710). — 5. 1720: petiţiune (nº 711) — 6. 1720: zapis (nº 712). — 7. 1723: zapis (nº 713). — 8. 10 Martie 1725: scrisóre a luĭ Pantazi biv vel Căpitan pentru vama vinurilor (nº 714). — 9. 1727: zapis nemţesc (nº 715). — 10. 1 August 1727: Radul Sănătescul Cămăraş către Jude pentru o afacere privată (nº 716). — 11. 1727: sinet grec (nº 717). — 12. 10 Ianuarie 1728: petiţiune de negustor (nº 718). — 13. 1728: sinet (nº 719). — 14. 19 August 1728: plângerea «Zamfirei a răposatul Manui Apostol» (nº 719). — 15. Sec. al XVIII-lea; petiţiune (nº

Întâiŭ, douĕ scrisorĭ (7 şi 19 Iunie 1717) dela «Mariica Doamna a răposatuluĭ Costandin Vodă» către Judele «Filşteai». Le resumăm maĭ jos (n-rele 426—7):

1. (Cere a i se da, nu o parte din datorie, ci tótă.) Cъ unul Dumnezeu ştie la cъtъ supъrare şi nъcaz mъ aflu de supъrarea datōrnicilor, cъ nicĭ ō ḑi nu am rъsuflu şi ōdihnъ de dъnşii. (Să-ĭ dea, pentru ca să) ne mai uşurъm sarcina ce ne iaste în spinare....

2. (Trimete pe «jupъnul Neacşul» pentru banĭ: restul.) Cъ şi noi avem mare pъsu de datoriile ce sъntem datorea (*sic*), cъt nu ne lasъ pъ zile şi pe ceasuri a rъsuflà, cъt şi, în patriia noastrъ fiindu, dar amarъ viiaţъ treacem, mai mult pentru datoriile aceastea. (Dee-ĭ,) cъ acum, la primejdie ce am ajunsu, ca cum ni i-aţ dъrui de la Dumneavoastrъ....

---

721).—16. 24 Ianuarie 1728: scrisóre de afacerĭ a Sfatuluĭ (nº 722).—17. 1730: zapis (nº 723). — 18. 1731: petiţiune (nº 724). — 19. 1734: testament (nº 725). — 19. 1737: petiţiune de protopop braşovén (nº 726). — 20. 1743: scrisóre privată (nº 727). — 21. 1745: scrisóre a vameşilor de Câmpulung pentru nisce Ţiganĭ (nº 728). — 22. 1747: scrisóre a ispravniculuĭ de Prahova pentru afacerĭ (nº 729). — 23. 1753: carte de judecată (nº 731). — 24. 20 Iulie 1754: Frăţilă, vătav de plaiŭ din Prahova, anunţă interesaţilor că Domnul nu permite a sta decât oĭ la stânele Braşovenilor, şi nu: caĭ, boĭ, porcĭ (nº 732). — 22. 5 Octobre 1758: maĭ mulţĭ Românĭ cer un birăŭ Braşovenilor (nº 733). — 26. 13 Octobre 1729: Vasilie Căpitan, ispravnicul plaiuluĭ Prahoveĭ, către Generalul-Baron de Stentsch, pentru o călcare de hotar (nº 734). — 27. 23 Iunie 1760: petiţiune (nº 735).—28. 21 Iunie 1760: Παναγιώτη Βάμεσης către «director» şi «vameş», pentru un conflict de vamă (nº 736). — 29. 1760: traducere germană de petiţiune (nº 737).—30. 1760: petiţiune.—31. 5 Novembre 1760: «Constandin Dudescu Vel Vornic», «Ştefan Văcărescu biv vel Ban» şi «B[arbu] Şt[irbei] biv vel Stolnic», cu un nedescifrabil, scriŭ către «Mihai», fost Jude, pentru nisce căşăriĭ (nº 739). — 32. 12 August 1760: Un Teodorachi scrie «comisariuluĭ» pentru pagubele făcute de hoţĭ la vama domnéscă (nº 740). — 33. 1761: petiţiune (nº 741). — 34. 1761: scrisóre de birăŭ (nº 742).—35. 1761: petiţiune (nº 743).—36. 1761: petiţiune (nº 744).—37. 1761: petiţiune (nº 745).—38. 26 Februarie 1770: «noi bocrii prea luminatului Divan al Ungrovlahii» fac o comunicaţiune Braşovenilor (nº 746).—39. 1776: petiţiune (nº 747). 40. 15 Novembre 1778: firman pentru un Braşovén creditor al unor Muntenĭ (grecesce; nº 748). — 41. 1788: declaraţiune (nº 750). — 42. 18 Novembre 1792: scrisóre de familie (nº 751). — 43. 16 Ianuarie 1736: socotélă a bisericeĭ Sf. Nicolae din Şcheiŭ (nº 481). — 44. 6 Martie 1778: citaţiune domnéscă din Muntenia pentru Petco, negustor din Braşov (nº 429). — 45. Exerciţiĭ de condeiŭ pe fóia ce înfăşură o scrisóre a luĭ Brâncovénu: adresa Domnuluĭ (nº 428); — 46. Sec. al XVIII-lea: scrisóre (nº 583).— 47. Sec. XVIII-lea—XIX-lea: petiţiune de oierĭ (nº 584). — 48. P. S. al luĭ Brâncovénu pentru o caretă comandată de un boer (nº 590). — 49. Sec. al XVIII-lea: scrisóre (nº 586). —50. Sec. XVIII-lea—XIX-lea: petiţiune (nº 588).—51. Sec. al XVIII-lea catastich de protopop (nº 589). — 52. Sec. al XVIII-lea: petiţiune a unuĭ Mareş (nº 594).— 52. Aceeaşĭ dată: scrisóre (nº 595). — 53. Aceeaşĭ dată, petiţiune (nº 596).

A treia, datată 12 Martie 1749 (No. 730), e de la «Barbul Văcărescu, vel Vistier», adresată Judeluĭ «Kloseus»:

(Felicitărĭ de Paştĭ.) Cartea ce aţ scris Dumneavoastrъ cъtrъ Mъria Sa Vod[ъ], prea înnъlţatul mieu stъpъn, însumi eu ō am dus Înnъlţimei Sale şi, de vreame ce Mъria Sa iaste pornit spre facere de bine şi spre apъrarea tuturor celor ce sъ umbresc supt aripile stъpъnirii sale, (l'a pus pe Vistier să scrie poruncă către ispravnicĭ pentru oile Braşovenilor ce vin în ţéră. Păzéscă-ĭ de cine ar vrea să-ĭ supere,) şi încъ şi de cъtrъ saigii împъrъteştĭ, la cumpъrъtoarea ōilor, sъ nu le facъ silъ sau sъ le ià fъrъ de voia lor ōile ce le vor fi avъnd de prъsealъ, ci numai ceale stearpe, ceale ce au de vъnzare, şi acestea iarъş cu preţul lor şi cu bunъ tocmealъ; scriind pentru aceasta cъtrъ saigii şi vechilul dumisale Casapbaşii agъi, ca sъ nu-i supere. (Scrie şi Domnul. De se va repetà, plângă-se la Divan.)

(Pecete cu patru florĭ eşind dintr'o inimă; corónă sus şi două paserĭ la drépta şi stânga inimiĭ.)

Înainte de a terminà, iată câte-va scrisorĭ carĭ nu se pot datà precis saŭ mi-aŭ scăpat din vedere la orînduirea celor databile:

Din secolul al XVI-lea încă sunt póte:

a) Scrisórea unuĭ «jupъn» Pъrvan» către «dumneata mai mare domnu Braşevului şi la d[u]mneata jupъneas[a] Catrino», cerênd bumbac, abà, bogasiĭ, etc., pentru călĕtoria sa (de comerţ) în «ţear[a] leseşcъ» (n⁰ 514);

b) Următórea scrisóre, care pomenesce pe Luca Hirschel, cum se scie, Jude pe la 1580 (dar şi altul e Jude în sec. XVII-lea; v. maĭ sus, p. 212):

† Sъ sъ ştie aceastѫ carte cum au venit neşte boiari de la ţara Fъgъraşului.... de în vad şi Ilie de în Şinca şi Stoica de în Copъcel şi Stan Şpanul şi .... de în Veneţie şi Neagoe de în Grind şi Neagoe de în Şinca şi Aldea de în p... culie; aceşti boeri ei a venit cu carte de la Miclъuş Diiac cu... la jupъnul Hrъj Lucač[i], judeţul de în Braşev, şi la Svat, cum mai zič[i] la 21... rugat pentru neşte ōameni ce-au fost ucis pe 1 Secui de în Sъcele, ce... pre alţi e-u fōst vъtъmat, ei se-u rugat domnilōr pre pace, ca sъ nu fie... moarte, ce sъ plѫteascѫ cu bani, iar domnii, ei au ertat pentru... dōmnilōr de la Fъgъraş şi pentru rugъciunea celōr boiari ce sъ întъc ..., şi într'aceaia aceştea boiari s'au bъgat de sъntu chezaş ca sъ dea 60 flor. pentru mortul şi pentru cei ōameni vъtъmaţi şi ..., iar 60 f[r] birşag, şi aceastѫ ucidere se-au fъcut în sat în Şest... de Rusalii, iar vinovaţii sъntъ anum[e] Bъdilič[i] de în Mъndra şi... Stoica Stoias şi Greşer Ban şi Crestian şi Stan Pъtraşco, toţi d..., şi Roman de Sъtcel[e] şi Mihai, iar de în Mъîndra, şi într'aceaia d... la ȣ dat şi cu rъu pre Şercae *(sic)* şi pre dъrъbanţi. Iar aceşti

boia ... scriş mai sus, ei se-au bьgat chezaş cum dea acum nainte nu se va scorni de acestь lucru şi pentru pizma, ce vōr fi cь frѫţie bun ... vecinѫtate bunѫ aceştii ţьrь a Brьsei, şi vor fi to ... Aceasta sь sь ştie. Пис мсца Iun. 20 дн...

X
Ѳе аз пoп Iане исписа.

(O pecete cu o femee avênd un toiag în mână; alta ruptă.)

Din acelaşĭ secol e contractul dintre Sfat şi doĭ negustorĭ grecĭ, datat 12 Februarie 1577 (nº 600) şi scrisórea, pentru nisce banĭ, a luĭ Δίμος Μπαπανίκο şi Κωνσταντῖνος Μπιλπήλης (nº 507).

Din secolul al XVII-lea sunt:

a) Scrisóre de politeţă, a luĭ «Ghiōrghe Buneavič[i]» către «jupan Lucač[i], vel fealnogi» [în adresă: «Hьrjьl Lucač[i]»,] în care spune că trebĭ domnescĭ şi óstea l'aŭ oprit de a rĕspunde maĭ curînd (nº 517) [pe la 1658];

b) Ordinul luĭ «Hasan Aga» către nisce slujitorĭ, pentru o întórcere de care (nº 504);

c) Scrisorile Cămăraşilor de Ocna; adecă:

1. Μιχάλης Στεφάνου scrie din Ocna, 21 Iulie, către Judele «Marcoş Ropcĭt[e]r» (nº 508);

2. Μιρώνης Καμαράσης scrie la 8 Martie 7160 (1652) Judeluĭ Michaiŭ (Eötvös; epoca luĭ Mateiŭ Basarab), trimeţênd banĭ pentru nisce argint şi scriind pentru «rьndul bōbōaōlōr *(sic)* care le dь Mьriia Sa Vōd[ь] în toţi ai mişeilōr» şi pentru grădinarĭ (nº 625);

3. 'Ηανν[ά]κεις Καμαράσης scrie din Iaşĭ, 21 August («mai mic ca un ficiōr a Mьrii Dumeale *(sic)* Enachie Cьmьraş de ōcnь») Judeluĭ pentru nisce «otgoane» (nº 566);

4. «Ghiōrghie şi Ianь Cьmьraş», de la Ocnă, scriŭ la 21 Decembre Judeluĭ Michaiŭ (Eötvös) pentru un pahar (nº 580);

5 «Enachie Cьmьraş» al Ocnelor către Eötvös, arătând că trimete un om cu comande domnescĭ: «boboae şi cьmьş şi cumьnace de mişei şi de suliţe ce trebuescu Mьriei Sale, iar acmu şi de ō masь domnescь». Îl rógă a-ĭ scutì intervenţiunile la Principe («cь nu putem tot trepьda la craiu»). Arată că altă dată nu se luà vamă de la lucrurĭ domnescĭ. «Şi au zis solul Borcea Ianьş cь iaste învьţьtura de la Mьrie Sa Craiu sь nu învьluiascь lucrurile cele dōmneşti». Scrisórea e datată din Ocnă, 11 Martie (nº 597). (1)

(1) Scim anul morţiĭ luĭ Ienache, 1689; ni-l dă Neculcea (p. 232); a fost tăiat de Polonĭ.

6. «Stan de la Ōcnъ» scrie luĭ Eötvös, plângêndu-se că e năpăstuit de boerĭ pentru contractul ce a încheiat pentru sfóră la Braşov (n° 585);

d) Douĕ scrisorĭ de boerĭ moldovenĭ adresate: prima către Judele «pan Mihaiu», iar a doua, explicit, către «Hetfeş Mihaiu, jude»:

1. În una (Iaşĭ, 8 Ianuarie), se cere Judeluĭ a continuà prietenia ce aveà faţă de scriitor «şi dumnealu giudeţul cel bъtrъn», şi noul Jude e rugat să nu se supere de prieteşugul luĭ. Scrisórea e iscălită de viitorul Gheorghe Ştefan Voevod: «Al Dumnital[e] bun prietin şi voitor de bin[e] Ghiōrghie Ştefan, vel Spъtaru» (n° 547);

2. În a doua, «Necula Pъrcъlabul», de sigur un ofiţer al luĭ Vasile Lupul, comandă, din Iaşĭ, 21 Septembre, pentru boeriĭ marĭ, cu prilejul căsătorieĭ uneĭ «cocóne» a luĭ Vodă (cred că e vorba de Maria, căsătorită cu Radziwiłł în Februarie 1645), păhare de argint, «ce-s fie fъpturъ mъndrъ şi supţъri..., şi în poleial[ъ] frumoase» (n° 565);

e) Scrisorĭ de boerĭ moldovenĭ şi muntenĭ către Eötvös, şi anume:

1. Scrisórea luĭ «Dumitraşco Vel Stolnic» (Muntén?) pentru un om al sĕŭ întemniţat (n° 582);

2. «Bonciul Vъtaful» acusă pe nisce «lotri» carĭ îĭ pradă *bucatele* şi aduce şépte martorĭ (n° 480);

3. Acelaşĭ scrie într'un proces, invocând şi principiul că «leagea nu iaste vadnicul cine colъceaşte, sъ se vъdeascъ dъ faţъ» (n° 591);

4. «Jalba a Dumisal[e] jup[ъ]nului Stanciul Corfeşti *(sic)*» (n° 576);

5. Coperta uneĭ scrisorĭ a luĭ Radu Comisul, pomenit şi maĭ sus;

f) Scrisorĭ de clericĭ muntenĭ:

1. Monachul Melchisedec, egumen de Câmpulung, cunoscutul tipograf, scrie unuĭ Jude, căruia-ĭ ḑice: «Mъria Ta» (probabil Eötvös), pentru nisce Ţiganĭ. Data e: 17 Novembre. Ca de obiceiŭ, egumenul iscălesce grecesce (n° 542);

2. Egumenul Nicolae de la Căldăruşanĭ către «Jupânul Mihaiŭ» (Eötvös) pentru un proces (n° 592);

g) Un concept de petiţiune pentru vinurĭ a Braşovuluĭ către Domnul Muntén (Brâncovénu?): concept cu litere cirilice şi latine, cu ortografie unguréscă (n° 578);

h) Un demnitar muntén scrie luĭ «Herlič (?) Mihai» că a judecat, cu «Divanul» saŭ «Sfatul» sĕŭ, pe «Raţ Iştfan» şi «Herman Mihaiu ōt Braşov», în procesul ce aŭ cu Rucăreniĭ (n° 626). Bucata se légă cu cele publicate pe p. 220.

În fine culegem şi documentele următóre din archiva Sf. Nicolae din Şcheiŭ:

a) Scrisóre a luĭ Mateiŭ Cantacuzino (9 Decembre 1708) către «soborul» bisericeĭ, trimeţênd un representant pentru alegerea de «nou nъstavnec» (n° 43);

b) Scrisóre a Mitropolituluĭ Antim (semnat «A. Ug.»), din 15 Februarie 1713, către acelaşĭ sobor, pentru o chirotonisire. Promite a scrie pentru «supъrarea ce aveţ de cъtrъ Vlъdica de aci, şi de cъtrъ ceialalţi papistaş» (n° 61).

c) Scrisóre de la Daniil, succesorul luĭ Antim, către popa Radu din Şcheiŭ (1 Septembre 1721; n° 105). O resumăm:

.... Popa Sava tipograful ne-au arъtat ō scrisoare de la Molitva Ta, întru care scrii pentru meşterşugul tipografiei, care iaste la popa Ivan de la Fъgъraş, pus de Diōnisie acōlō. (Isbutise a căpětă promisiune «cum cъ-l vor da». Cere «zeace molitvenice şi un ōhtoih cu ōbşte, şi la alţi mijlocitori încъ 2 molitvenice şi un ōctoih, care sъ fac peste toate 14 cъrţi.» N'are octoice «mъcar unul». Trimete 14 molitvenice, «de care s'au tipъrit acum». Eraŭ rěsplată pentru cei ce vor da «meşterşugul», «aşa pecetluit de Diōnisie». Pentru pretenţiunile luĭ Damaschin Episcopul, creditorul luĭ Dionisie, de e adevěrat, trimétă-l la moştenitoriĭ acestuia şi aĭ lui «Antim»;) cъ tipografiia n'au fost nici a lui Antim, nici a lu Diōnisie, ci au fost a Domnului şi a ţъrii şi a mitropoliei. (Să o trimétă după ce o va scóte. De nu póte căpětă tipografia, vîndă molitvenicele «cъte tal. 3 pol» saŭ şi cu «tal. 3».)

d) «Gheōrghie Cantacuzino», viitorul Ban, fiul luĭ Şerban-Vodă, promite (12 Martie 1724) soboruluĭ că va intervenì pe lângă «Mъria Sa Gheneralul comandant şi la alte locuri unde se va vedé cъ va fi de folos» (n° 112);

e) O curiósă scrisóre privată, cu ortografie unguréscă:

Iubituluj nosztru fii, Dumissale jupan Christof Vojku, de la atot cziitorül Dumnezeu tot binele tsel feritsit rugem şi poftim. Vrind Dumnyata a sti si de noj si de tsej de akasse aj Dumitale, ku mila luj Dumnezeu ne aflem toc szenetos. Alta, fatsem Dumitale stire kum ke pene akum szintem in patse, prekum stij kind aj jesit de aits. Alta, vej sti kum ke Fegeresanij nitsi un valosz n'au dobindit fer tse sti pen akum, si Gilisu *(sic)* szau riszipit, numaj gubernium maj szint la Szibij. Si Merijsza Draut jud n'au venit pen akum, jar, viind, vom trimite, si tse am vorbit vej sti, ke sze laude M. V. ke fer de zebava va sze vije aits, si nu stim tse va fi. Numaj ne rugem dumitale pentru mare mila luj Dumnezeu sze fii szilitory si osztenitory en tot kipul, mislotsind prin tsej tse vej kunoaste pryatiny adevaracz, tsertsetind la residentul Doamnej si luend enveczeturi, ka doare am putea reminya en tse am foszt. Si noi reminem datory si gata a ruga pe Dumnezeu pentru tot foloszul szufleteszk si trupeszk al Dumitale, si pene (se ne ?) szkrij ka sse

stim de tsale tse sze iszpreveszk atsij. Si fii ku Dumnezeu. Szaa szkrisz en Brasov. An 1724 Mart die 15.

Рѫг[ъ]тор кътръ Дѫмнезеѫ
Протопоп Флореа Бран.

Adresa: Zdik sukseges livelek
Domino d[omi]n[o] Christof Vojku
la
(No. 113.) Viene.

f) Scrisóre a luĭ Gheorghe Beizadeà, care anunţă că a scris în fine «Mъriei Sale» Generaluluĭ, cum fusese rugat în Braşov (Craiova, 13 Iulie 1726; n⁰ 142);

g) La 11 Septembre 1730, «Manolache Lambrinò, biv vel Cluč.», scrie soboruluĭ că, în pribegia luĭ din Ardél, fiind «cumnata mea Mъria Sa Doamna Ancuţa, fiica Mъrii Sal[e] rъposatului prinţipul Costandin Brъncoveanul, cu boalъ grea şi cunoscъndu-şi petrecaniia Mъrii Sale dintr'aceastъ lume, încъ fiind cu toat[ъ] mintea Mъrii Sal[e] întreag[ъ], (l'a chemat, fiind faţă) şi soţiia Mъrii Sal[e] Domn: cumnatul Nicolae Ruset, şi fiicele Mъrii Sal[e] Mariuţa şi Satha. (Iea) o cununъ de aur, tot cu diiamanturi, preţ ca de t[l] 2500 (şi o dъ bisericiĭ din Şcheiŭ;) care cununъ sъ aflъ anume cu preţul ei în foaia de zeastre cea iscъlitъ şi pecetluitъ de rъposatul pъrintel[e] Mъrii Sal[e], prinţipul Costandin Brъncoveanul (pentru repararea bisericeĭ. Dumnedeŭ l'a «slobodit» în curînd a venì «în ţara mea». Trimete soborul cu scrisórea la «Ruseto», pentru a li se da (n⁰ 160);

h) «Ruxandra Cantacuzeni» scrie (n⁰ 199), din Craiova, 1734, către sobor, pentru «banii carii au luat lealea Mariia Bъlъceanca împrumut de la Sfъnta Beseareсъ»: ea şi-a făcut datoria, invitând să plătéscă «pre nepotul Iōan Bъlъceanul». Se scie că «lealea Mariia» erà fata luĭ Şerban-Vodă, iar Ruxanda erà cumnată Marieĭ;

i) Aceeaşĭ «Ruxandra Cantacuzina» scrie soboruluĭ, spuind că ea n'are nimic a face cu datoriile nepotuluĭ eĭ, care va plătì, el, când va puté (n⁰ 217; Craiova, 13 Decembre 1734);

j) La 7 Iunie 1734, «Grōf Iōan Bъlъceanul» scrie soboruluĭ că a vĕḑut scrisórea «ce au venit la Mъriia Sa Doamna, a mea mai mare patroanъ şi mie mъtuşъ..., pentru nişte bani ce au luat Mъriia Sa mama împrumut», sub garanţia soţuluĭ Ruxandeĭ. Cere a fi îngăduit până ce Grigore-Vodă îĭ va permite a vinde vre-o moşie de peste Olt saŭ a o dăruì bisericeĭ (n⁰ 198);

k) La 18 Septembre 1737, Gheorghe Beizadea asigură că prin stăruinţele luĭ afacerile bisericeĭ s'aŭ rînduit la Viena (regest; documentul ireperibil).

Registrele de socotelĭ întrebuințate (Stadthannen-Rechnungen).

1603—7.
1602—11 [registre de morțĭ], 1631—2.
1613—7.
1613—20, 1627—8.
1621, 1629—30.
1633—4.
1635—8.
1672—4.
1675—9.
1680—4.
1685—8.
1689—90.
1691—7.
1698—1704.

ADAOS

La p. 197.

La 29 Iunie 1636, judeţul şi pârgariĭ din Tîrgovişte confirmă luĭ Hriza, Mare-Ban de Craiova, posesiunea uneĭ viĭ (*Arch. ist.*, I[1], p. 15—6). Ca Vornic, îl aflăm la 11 Decembre 1638 (*ibid.*, p. 23).

SEMNATURI DE DOMNI ŞI BOERI DIN ARCHIVELE BRAŞOVULUI.

1. Constantin Brâncovénu.

3. Şerban Log. Cantacuzino.

2. Soţia sa, Maria.

4. Michaiŭ Cantacuzino.

5. Radu Grecénu.

6. Iordachi Cantacuzino beizadea.

7—8. Toma Cantacuzino.

9. Şerban Grecénu.

10. Hrizea.

SOCOTELILE SIBIIULUI

DE

N. IORGA

Membru corespondent al Academieĭ Române.

Ședința de la 5 Februarie 1899.

Socotelile Sibiiuluĭ aŭ, în tot timpul, o importanță maĭ mică decât acea a socotelilor Brașovuluĭ, și lucrul e fórte explicabil. Prin pasul Turnuluĭ-Roșu treceaŭ cu mult maĭ puține mărfurĭ decât prin acel al Branuluĭ; relațiunile politice se resimțiaŭ, neapĕrat, de acéstă slăbiciune a vieții comerciale.

Totușĭ, cum se póte vedé din partea relativă la secolul al XVI-lea a socotelilor sibiiene, parte publicată în volumul XI din colecțiunea Hurmuzaki, ele forméză un complement prețios pentru socotelile orașuluĭ săsesc din Țéra Bârseĭ. Găsim deslușirĭ, confirmărĭ, pe alocurea și fapte nouĕ, între carĭ unele de cea maĭ mare importanță.

Din nenorocire, decadența economică fu la Sibiiŭ maĭ repede decât la Brașov. De la 1600 încolo, în registrele informe ale socotelilor consulare, notițele ce ne privesc sunt puține. Dar ele rĕmân fórte interesante, maĭ ales pentru vremea în care socotelile brașovene lipsesc și registrele Sibiiuluĭ represintă singure, în acéstă formă particulară, relațiunile nóstre cu Ardélul sudic. (1)

---

(1) Lămurirĭ asupra registrelor din carĭ scótem aceste extrase se pot avé din broșura d-luĭ archivar Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt*, Sibiiŭ 1887, in-8°.

1602. (1)

[Septem Sedes.]

[Auf den Rothen Turm.] 20 Aprilis. Czahlet ih dem Porkolaben, dieweil der Feindt czum Talmesch lag und sie gar kein Proviant bekhommen kinten, sondren misten auss der Walachey holen ...

1603.

[Septem Sedes.]

.... 8 Novembris [1602]. Schickt ih auf Befehl des Herrn Basta etlig Brieff dem Radul Wayda ...

3 May. Schikt ih den Herrn Radul Wayda wider Brieff in die Wallahay von wegen des Khriegs Volck herausszuschicken ... — 5 May. Schikt ih den Kis Mathe wider in die Wallahay ihme auf sein Brieff Bescheidt geschrieben. (Un «Michael Wayda» pe atuncĭ în oraș.)

20 July. Schikten unnss der wallahische Wayda 2 Diener, welche uns die frölige Petschafft brahten, das der Zekelj Moses umbraht wer unndt sein gancz Leger geschlagen; wordt innen verehret einem ieden 10 Ehlen von Graneth ... Mehr einem ieden einen Scherlerg ...

Den ersten Augusti ... Schikt ich den Tanasch unndt einen Trabanten den Ratz Gergen entgegen, damit er das Volk nit auf unseren Stuel bringen mah ... Item wardt der Mathes Bidner mit dem Grawen gegen Cronen geschikt czum Radul Wayda ... — 6 Augusti. Schikt ih des Herrn Basta Brieff, welche mir der Schirmer braht, dem wallahischen Waida ....

Volgen die gemeine Aussgeben ...

Den 8 Februarii. Schickt ih dem Hauptman wider gegen Creutz, Klossdorff, Meschendorf, den Marko Wayda weg czu schaffen ...

17 Februarii. Schikt ih abermahl dem Hauptman czum Herrn Basta einen Brieff ausczunehmen, damit der Marko Wayda möht hinweg geschaffet worden ... Eodem schikt ih den Hauptman wider mit einem, den Brieff dem Marko Wajda aufczulegen ...

Den 5 Martii. Schikten wir das Kor so der wallachische Wayda dem Herrn Basta geschikt hett, 46 Rumpff, auf Weyssemburg ... — 19 Martii. Schikt ih den Kis Mäthe mit den Jacobs Dörffer kegen Clausemburg von wegen des Marko Wayda Austreyben ... — 20 Martii. Schickt der Radul

(1) Cele maĭ multe lămurirĭ istorice aŭ fost date în explicarea socotelilor brașovene, la carĭ, decĭ, trimitem.

Wayda dem Herrn Basta 14 Fahnen, welche er vom Feindt genommen hette . . .

16 Aprilis. Schikt den Zelestej Mathe mit des Herrn Basta Brieffen auf der Post in die Wallahey . . . — 22 Aprilis. Schikt der Herr Basta wider Brieff dem Radul Wayda czu, der Hilff halben . . . — 25 Aprilis . . . Eodem kommen unns des Radul Wajda Brieff czu, alsbaldt dem Herrn Basta czu czuschicken . . .

Julius. 13 July. Schikt ih den Millenpeher L. *(sic)* Brieff czu anczuczeigen das der Zekelj Moses geschlagen sey unndt Brieff in die Deva czu schicken . . . — 19 July. Schikt ich den Mathes, Stadt Diener, kegen Schespurg, mit Brieffen das die Moser hinweg solten . . . .

[Civitas.]

. . . 1 May. Kommen abermahl Brieff vom Radul Wayda, dem Herrn Basta czuczuschiken, welche ih mit 2 Pauren kegen Midwesch schikt . . .

17 Junii. Schikt ih den Peter kegen Millenpah mit des Zekeli Moses Brieff oder Ausezich *(sic?)* unnd die Teutsche zu vermannen alhie zu kommen . . . — 20 Juny. Hatten die guette Herrn in der Pastaye ein Freudt Kugel in das Stuck gestossen . . .

12 July. Schikt unns der Radul Wayda die naye Mehr czu das der Mortze des Zekelj Moses sein Volck geschlagen hette unnd schickt unns des Nemes Mihalen unndt des Mako Giergen (1) sein Köpfe; wardt innen verehrt, dem einen einen Hoffbeher . . . .

1606.

. . . . Den 25 Marcii. Schickt ich einen Diener mitt des Radull Wayda Boiern einem bis auf Wëesemburg, den es war gar nöttig . . .

Am 12 Tag Septembris. Schickt ich auss Befelg des Herr Gubernator Briefl kegen Cronen, an den Raduly Wayda lautten, wegen des Friden, das er zum End bracht wer; gab dem Diener Czerung . . . .

[Civitas.]

. . . . Am 23 Januarii. Schickt ich einen Stadt Diener bis kegen Millmbach zu erforschen wegen der Pandurn und Tattern, die in dem Hattczig geraubt hatten, ob sie zuruck wern oder alhier komen möchten . . . .

(1) Imecsy Mihály şi Gh. Makó fură ucişĭ în lupta de la 6 Iulie, între Neustadt şi Râşnov *(Chron. Fuchsio-Lupino-Oltardinum,* I, p. 222—3; Trauschenfels, p. 163—4; Kemény, *Fundgr.*, I, 163—4, 185—6; II, p. 98). Corpul lui Makó fu îngropat la Martinsberg, iar capul trimes la Sibiiŭ, după cron. latină. Szamoközy presintă lucrurile alt-fel: Imecsy ar fi căḑut, dar Makó, prins, fu ucis în urma lupteĭ, la o cértă cu Bedeo; capul luĭ ar fi fost trimes la *Tîrgovişte.*

1616.

[Civitas.]

(25 Februarie. Spion la Tîrgoviște.)

[Dona.]

.... Denn 24 Martii. Sicht auf [B]effelig dess Herrn B: M; dem Thekhei Andrass, moldaiser Potschafft [șters] ...

Den 17 ditto [Aprilis]. Sicht ainer walachischer Potschafft, selb 10... Sicht dem Angalosch und zwen Zauschen ... Sieht zwen welichers Potschafft aus der Walachie. (19. Solie turcă.) Den 23 ditto. Siht dem Postanikh Andrass aus der Walachia ...

Denn 10 ditto [Maii]. Sicht dem Postanikh Weede aus Wallachia. (25. «Post» din Muntenia la Principe.) 30 May. Schieckt einer moldauischen Pottschaft mit Namen Gierge (1), welcher von Fürstlichen Gnaden kam; selb 11... Eodem schieckt einer anderen moldawischer Bottschaft khen Hammerstorf, auf irer 75 ...

Die 9 [Junii]. Eodem schieckt auf Befel des Herrn Burgermeisters einer walachischer Pottschaft mit Namen Jon Postelnik, selb 4, welcher von Fürstlichen Gnaden kam ....

1617.

[Civitas.]

.... 6 Augusti. Dem Brassai Mihaly Hauptman, als er ihn das moldanische Her getzogen, dem Vicecapitan Apestdörffer ... Ihrer sechs Knechten; den Trabanten ...

(1 Septembre. «Brassai Mihaly, Hauptman» și ceilalți.) 10 Septembris. Dem Kochen Janos, Kis Andras, dem Herrn Joanni Schuertzen undt Trabantenn die Besoldung geschicket, ihm Moldaviam Zerung geben....

[Civitas, II.]

.... 13 Julii. Ittem einem Boieren, welcher von Weissemburg ist kommen, ein Geschenk geben, ein Glocken Geschir, f. 49, d. 87...

6 Augusti. Dem Brassay Mihaly Hauptman, das er ihn Moldau verreiset ... Dem Vice Capitan ... 5 Knechten. (Și la 1 Septembre.)

---

(1) Cum se vede din socotelile Brașovuluĭ, acest boer e Bașotă.

1618.

[Gemeine Ausgaben.]

(Spionĭ.)

18 Januarii [1619]. Hab ich den Julay Mihaly undt die moldanische Legaten mit Rossen versehen ... — 7 und 18 Januarii. Als die moldanische Legation sampt dem Beldi Kelemen alhie gevesen, haben ihn Genitz *(sic)* geben : Pfeffer ..., Saffer ..., Negeleher ..., Muskatbluet ..., Imber ..., Zuker ..., Lemonien ... Item 2 Scherling, so der Legation sindt verehret worden, den einen von dem Herrn Stuels Richter; weiget m. 1. p. 39; ein ander Scherling, weiget m. 1, p. 4; weigen mit einander m. 2, p. 43; die Mark pro f. 18; f. 52, d. 13 ....

1619.

[Civitas.]

(23 Martie. Sol frances așteptat. — 28. Sosesce.)

26 Maii. Hab ich den Bodeoglòzzy mit den Rossen geschikt midt walachischen Botschafft ... Hab ihm muessen Ross geben auff der Stadt 22 biss nach Nagy Schenk; sein 2 Tag aussgewesen ...

1 Junii. Hab ich der moldanischer Botschafft muessen Ross geben biss auff Leschkirch, 11 Rossen; von einem d. 22 ...

23 Julii. Ist eine walachische Botschafft ahnkommen, die mir vort geschiket hab; geben 12 Ross; sein biss auff Schikemen ...

7 Septembris. Ist ein Botschafft kommen fon Fürstlichen Durchlaucht ihn die Valachay zu reisen. (16. Spion în Muntenia. — 18. Scrisorĭ trimese în Moldova. — 24 [și la 7 Octobre], scrisorĭ în Muntenia.)

1620.

[Civitas.]

.... 20 Aprylly ... Den Istwan Diack mitt einen Rossen auss der Wallach[i]a Geleidtt geben bis kegen Reismartt ...

Den 18 May, ist ein Legaczyon komen auss der Moldau kegen der Au; hon in Ross dohin geschick, alss 16 Ross; sein bis auf Millenbach auss gewesen 21/2 Tag. (21. Sciri din Muntenia.)

(6 August. Reclamațiunĭ la Domn.)

(24 Septembre. Delì-Marco trimes în Muntenia, cu scrisorĭ «nach dem Ettwes Mihaill».)

1623.

[Septem Sedes et Civitas.]

(10 August. Cheltuelĭ cu Cazaciĭ la Reissmarkt.)

1624.

[H. R.]

... Den 31 Julii. Gab ich dem Edelman so mit des Bleschen Wayden seinen Legaten herein geschickt ist worden, wegen der Postross, ein Par Zischeman (1) ...

1631.

[Civitas.]

.... Dem 25 Jullyss, hatt ein Ersam Weiss Radtt den Herr Fetten Lörentzs in die Wallachay geschick auf dess wallachayschen Wayda Schwester (2); ist im geschick ein Behge mitt einen Dekell undtt vergultt; m. 3, p. 10; die m. f. 30; facitt f.—, d.—*(sic)* ....

1632.

[Septem Sedes.]

.... Den 9 May. Schickt ich den Feiervari Marton nack Kirprich Wagen undt Ross unter die Bleschlender Legaten zu bestellen ....

[Universitas.]

.... Den 23 May. Schickt ich den Thomas mit Fürstlichen Gnaden Prieven nach Cronen, dieselbe dem valachischen Abgesanten nachzuführen ....

1633.

[Civitas.]

.... Den 8 Januarii [1634]. Schickt ich wegen einer walachischer Legation einen Diener mit Schreiben bey Fürstlichen Gnaden ....

1634.

[Civitas.]

(8 Aprilie. Sol turc. — 18. Spion în Muntenia «biss auff die Tanaüe».)
(10 Septembre. Trimes «in den tirgeschen Tabor».)
(21 Octobre. Spion în Muntenia.)

(1) Cevà deosebit în registrul duplicat.
(2) Domn erà atuncĭ în Muntenia Leon-Vodă.

1636.

[Civitas.]

.... 22 Martii. Schikt ich einen Diener zum Herrn Praefecto, anzuzeigen dass 3 Türken aus der Walachey kamen, welche vom Tömesvari Passa waren zum walachischen Wayda expedyert. (Conduşĭ la Mühlenbach.)

Den 19 Aprilis. Schikt ich einen Diener gegen Bukrest gewisser Ursachen wegen...

(5 Maiŭ. Cheltuelĭ cu Mustafà şi Ibrahim Céuş.) 11 May. Schikt ich einen Diener mit einen Brieff, welcher auss der Walachay ward gebracht zu Fürstlichen Gnaden.... — 18 Maii. Gab ich dem Kadas Mihaly und einem Post auss der Walachey, einem ieden ein Paar Chismanen...

(12 Iulie. Scrisorĭ din Muntenia duse la Alba-Iulia.)

26 Septembris... Schikt ich einen Diener längst die Dunau in die Wallachey etwas zu erforschen, weil viel Mehren waren...

10 Octobris. Schikt ich den Thoma von Porcest auss Guetdencken eines Ehrsames Weisen Raths gegen Bukrest, weil die Türken über die Tonaw waren kommen, etwas zu erforschen. (Menţiune désă a tabereĭ din Deva. — 26. Spion în Muntenia.)

11 Novembris... Schikt ich den locumtenentibus einen Brif welcher auss der Walachey bracht wart... — 12 Novembris. Schikt ich einen Diener in die Walachey mit einem Brief gegen Bukurest, zum Wayda... Mer, kam abermal der Thoma auss der Walachey [spion]....

1637.

[Civitas.]

....Die 17 Augusty. Ist auff Guetdenken eines Ehrsamen Weisen Raths der Thomas von Porcest in die Walachay biss gegen Bukurest oder in des Vaida Läger, etvas alda zu erforschen, geschikt worden...

10 Octobris... Eodem ist ein Turnknecht auff Bewilligung eines Ehrsamen Weisen Rhats nach Bukurest in die Walachay gewisser Ursachen wegen geschickt...

Die 5 Januarii. Hat der valachische Waidt einen Boiern Ross zu kauffen herein geschickt; weil es aber verbotten gewesen, so ist solches Fürstlichen [Gnaden] zugeschriben....

1638.

.... 1 Octobris... Schikt ich einen Diener mit Wägen auss dem Stuel, welche die walachische Legation wegh fuherten...—5 Octobris... Ist in der Moldner und Bleschlander Legaten Kochheüsser Gewürtz gegeben worden... Ist dess Moldner Legaten Koch 2 Taller verehret worden...—9 Octobris... Schikt ich den Bayer Mihaly in Schespurger Stuel nach dess moldner Legation Rossen, welche alda im Quartier waren, selbige alhier zu bringen....

1643.

[Civitas.]

(Cheltuelĭ în timpul Dieteĭ.)

[1644. Februarii.] Mer, gab ich auf Gutdenken meines Ehrsamen Weisen Rhats dem Herrn Kemeny Janos zum Newen Jhar einen Becher, damit er mögt verhelflig sein das die Zekelysegh und Bleschlander nit auf unsrem Stuel kemen....

9 Maii. Schikt ich einen Pabanten (*sic*) mit Wagner Holtz und 6 Wagner und 2 Ziegler sampt einem walachischen Molner nach Weisemburgh (1)....

1647.

.... 27 Februarii. Schikt ich den Kis Janos mit dem Wägen und Rossen so mit der walachischer Legation waren bis kegen Brullya....

1 Martii... Gab ich auss Guttdencken dess Fursichtigen Weisen Herren des Herrn Königs-Richters dem Szylvasi Peter, so ein *Gazda* dess Bläschlender Legatten, so damals bey unseren Gnedigen Herrn und Fursten verreiset, talleros No. 3...

21 Junii... Eodem. Mer, ist eine walachische Legation alhier gewesent; ist desselben vorwester Diener verehrt worden... Eodem schiket ich einen Diener mit der Legation (2)....

1649.

[Civitas.]

(22 Iunie. Menţionaţĭ «die Muntanen aus der Vallachay». Şi la 30.)

1651.

[Civitas.]

.... 6 Septembris. Schickt ich den Horvath Lukacs biss kegen Reissmarck den Stulsrossen nach, so mitt der wallachischen Legation verreissett....

1653.

[Civitas.]

... Die 27 Septembris. Wurden Patronen auf Ihr Fürstlichen Gnaden Bepfelich in die Moldaw geschickt.... *N. B.* Haben wir auf Ihr Fürstlichen Gnaden gnädiges Bepfelich durch denn Hauff Michell in die Moldaw ins

(1) Pentru acest contingent român, dat luĭ Rákóczy în luptă cu Germaniĭ, v. maĭ sus, în acest volum din *Anale*, p. 199.

(2) Pentru solia moldovenéscă a luĭ Gheorghe Ştefan în acest an, v. Kemény, în Şincai, II, p. 72—3.

Lager geschickt: Hossen, Peltz, Huffeyssen, Patronen, alda zu verkauffen... Stephan Bulckescher ist mitt in die Moldaw geschickt worden ... — 29 Septembris. Schickett ich dem Horvath Lukacz in die Moldaw ein Monath Besoldung, f. 10 (1) ....

1655.

[Civitas.]

(4 Aprilie. Îngroparea, la Gerend, a soţieĭ luĭ János Kemény.)

Die 5 Junii. Schicke den Falckenträger in die Wallachey mitt einem Schreiben...

Die 4 Julii. Schickt des Herren Sulljok Istvan Brieff dem Herrn Bischoff kegn Birthelmen, wegen das man in den Kirchen dancken solt wegen erhaltener Victori *contra rebelles Simeones* in der Wallachay...

Die 5 Septembris. Schicke einen Trabanten kegen Szedenesch bei den Spatair Dikull wegen eines von seinen Diener zu Todt gerittenen Rosses... — Die 6 Septembris. Schicke zu Schmidt kegen Weissemburg an die gewonnenen Stüwcken auss Bleschlandt die Laden zu bessern...

Die ultima Decembris ... Auf Ihr Fürstlichen Gnaden gnediges Bepfelich, durch denn edlen Herren Praefectum geschehen, hab ich Kopchen Eyssen lassen machen 350, vor die Hayducken so zum andren Mahl beim Rothen Thurm ins Landt verstecket, deren Kalauss gewessen Racz Georgi...

Die 11 Januarii ... Schicke zwen Trabanten mit einem verdachtigen Totischen Kalugger, welcher mitt ertichteten Brieffen in die Wallachey entwischen wollen (2) ....

1656.

(18 Septembre. Pomeniţĭ solĭ cazacĭ. — 22. Solĭ tătarĭ.)

1657.

[Civitas.]

.... Die 24 Julii. Schicket ich denn Samuelem Stadtdiener nach Weissemburg bei denn Herrn *locumtenentem* mitt einem Brieff, die Bezahlung forderndt vor die eingebundene Glock, aus Moldner Weden Ration...

Die 14 Augusti ... Mer, schicket einenn Trabanten mitt des Moldner Weyden Klock biss in Lesskircher Stull...

Die 15 Martii ... Schicke den Stadkoch Mihaly kegen Cronstadt, alda zu erkundigen die Beschaffenheit der Wallachey (3) ....

(1) Se scie că e anul luptelor dintre Vasile Lupu şi puternica ligă formată împotriva luĭ.

(2) Pentru luptele Seimenilor din acest an, v. maĭ sus. p. 197—8.

(3) E anul expediţiuniĭ luĭ Rákóczy în Polonia, pentru care, v. Hurmuzaki-Iorga, X, p. v.

1658.

[Universitas.]

(7 Iunie. Sol la locotenent, «kegn Tartaria».) (1)

[Civitas.]

.... 20 Aprilis. Schicke den wallachischen Spei Jonn Ollya bei Ihr Fürstlichen Durchlaucht, von demselben zu vernemen die Beschaffenheit benachbarten Landes Wallachey...

Die 16 Julii. Schicken Schreiben an den Herrn Richter kegen Cronstadt, zu erkundigen die Beschaffenheit der in der Wallachey angelangter tirkischer und tartarischer Völcker, ob selbe sich anneheten an unsere Grantzen...— Die 19 Julii. Schicke durch einen Diener mit Schreiben kegen Weissemburg wegen des grossen Rumors angenomener Buzzaw zu erkundigen...

... Die 9 Augusti. Schicke einen Diener mitt Brieffn kegen Cronstadt eigentlichen Bericht zu holen wegen gescheenen Ubergab der Festung Buzzaw ... — Die 22 Augusti. Schicke zwen Diener nach Cronstadt, eigentlichen Bericht zu bringen von den eingefallenen Feinden... — Die 23 Augusti. Schicke zwen Trabanten in Repser Stull von den Anzundungen und Feindtseligkeiten augenscheinliche Information zu bringen. Schicke einen Diener auf Fogarasch zu, eben solcher Ursachen wegen... — Die 26 Augusti. Schicke denn Szalma Janos in Burtzlandt, selb ander, weiln man nichts vermögte wissen, wer der Feindt sey so angefallen, zu forschen... Eodem schicke auf eingebrachten mundtlichen Avisen das der Feindt allbereit auch in Fogarascher Landt gebrent einen Diener solches zu sehen und Bericht zu bringen... — Die 27 Augusti. Schicke durch einen Diener des Herrn locumtenentis Brieff kegn Cronstadt: einer an den Gika Vaida aus der Moldaw, sampt des Feö Veziren Brieff, einer an den Mikel Kellemen, einer an den daigen Senat. (30. Rĕsplată cătanelor ce aduc «einen tartrischen Kopf»).

(11 Septembre. Soldațĭ de pază «ausser der Stadt» pentru a păzĭ de fóc «die Meyrhoff». — 23. Scrisóre la Principe, la Deva.)

Die 13 Octobris. Schicke eines Ersamen Weisen Raths Brieff an Ihr Fürstliche Gnade, Bericht begerendt ob man solt etliche Boeren beim Rotthen Thurm ins Landt zu ziehen vergönnen und zulassen. (14. Spion. — 18. Scrisorĭ la Brașov. — 19. Scrisorĭ la Deva.)

Die 21 Januarii. Schicke Schreiben durch einen Diener bei Ihr Fürstlichen Gnaden, wegen Ankunft 300 Szimenen bei Rotten Thurn, wohin man selbe ssolt dirigiren. (Principele erà la Gherla.) (2)

---

(1) Pare că e vorba de Kemény. Dar cf. p. 281.

(2) Cf. Hurmuzaki-Iorga, *l. c.* și maĭ sus, în aceste *Anale*, p. 57 n. 2.

1659.

[Civitas.]

.... Die 23 Junii... Schickte ich den Joan Oylye auff Ihr Fürstlichen Gnaden Bepfelich in Bleschlandt, hinein zu erforschn auss wass Ursachen der Wayda dessn Ortz mit seinem Kriegs Völckern auff wehre und in dass Feldt sich gelagertt hätte ... Er alda verarestiert ist gewest von dem Wäyden ...

Die 17 Augusti. Schikte ich einen Diener mit Schreiben nach Cronstadt zu erforschn die grundliche Warheit, sindemahl ich berichtet bin dass [s]ich alda in den Busaw fremde Völcker haben lassen sehen ... — 28 Augusti. Zalt ich denn Schmiedten für n-ro zwen und funfftzig Hubeisen, so sie *tempore obsidionis* in verflossenn 1658 Jahr den walachischen Wayden haben gegeben und in Ration einzubringen vergessen...

(9 Septembre. Spion în Muntenia.)

(12 Februarie 1660. Spionĭ.)

(6 Aprilie. Trimes cu servitorĭ «bey dem Szemenischer Hadnagy».)

[Universitas.]

.... Die 9 May. Schicke zwen Schreiben zu Ihr Fürstlichen Durchlaucht durch einen Diener kegn Gatyest, welche vom Verlauff etlicher Geschiten aus der Moldaw handelten, so von Turken volbracht....

[Septem Sedes.]

.... Post datam rationem [după 29 Maiŭ 1660].

21 Junii. Schickt den Kis Lucatz mitt einem Brieff bei dem Edlen Herrn locumtenenti Gasparum Barcyai, wegen schrifftlichen Intimation des Gika Waywoden das die aldaige Turcken und Tarter ins Landt einfallen wurden und biss zum Pitest angelanget. (Solie turcă şi tătară.) 22 Junii. Schickte ich einen Moseeschen Soldaten bey Rothm Turm, der Tater halben, mit einem Brieff. (23. Soliĭ sunt duşĭ la Turnu-Roşu.) Die 26 Junii. Schicket ich einen Diner mit zwen turkischen Brieffen bey den Rhotten Thuren, den Thurken unnd Thatteren in die Walachey zu fhuren, welche vom Edlen Herren locumtenenti geschicket waren (1) ....

(1) Relaţiunile Ghiculescilor din Moldova cu noul Principe ardelén, Acaţiu Barcsai, eraŭ excelente. Dimpotrivă, Michnea-Vodă eră bănuit că umblă după coróna celor treĭ ţerĭ tributare şi Silistria. Dar, când fu eliberat, prin mijlocirea sa, Kemény, negocierĭ fură întreprinse şi cu el. La 8 Octobre, noua alegere a luĭ Rákóczy (cronice ardelene, în Şincai, III, la acest an). Cf. Hurmuzaki, *Fragm.*, III, p. 246 şi urm. La sfîrşitul anuluĭ, rĕscóla luĭ Michnea contra Turcilor, numirea luĭ Ştefăniţă-Vodă în Moldova şi a luĭ Ghica peste Milcov (maĭ sus, în *Anale*, p. 59, nota 3)

1660.

[Universitas.]

(Solie turco-tătară condusă la Turnu-Roşu.)

[Civitas.]

.... Die 4 Julii. Schicke ich einen Diener mit einem walachischen Schreiben, so mir der Budai Peter Deak zugeschickt hatt, den Herrn *locumtenenti* nach. (17. Pomenit «Bojer Istvan».) (1)

1663.

[Universitas.]

.... Die 26 Novembris. Schicke einen Stadt Diener, Szeredahely Gergii, nach Schellenberg bei den Herrn Reski, mit einem Erkundigungs Schreiben spargirten Durchzugs des Moldaer Weddens und unsers gnedigen Herren Furstin Ankunfft in Deva. (Şi la Vaskapú, un trimes pentru acésta.)

[Civitas.]

.... Die 19 Julii. Schicken den Mattyas Stadtdiener mit einem Schreiben kegen Fogarasch zum Herrn Gjlani, bittendt demselben was weiter Bericht zu thun wegen des Waydae Auffbruchs hieher zu und der Tartaren Ankunfft... — Die 22 Julii... Schicke den Samuel mit einem Beantwortungs Brieff bei dem wallachischen Waywoda... — Die 23. Schick den Zacharia mit einem Schreiben bei dem Wejda, so dem Alt zu gerückt, bittlich anhaltendt *nomine Senatus* umb an Furagiren und Schaden zu thuen seinen Volck zu arciren...—Die 23 Julii. Schicke den Jovan Marton abermahl kegn Leschkich den Elisalda abzufordern, weiln der Wajda in unserem Stull zweierlei Nachslager halten werde...

(20 Octobre. Se trimet luĭ Ioan Bethlen «seines gedrucktn Buchs unterschiedtliche *exemplaria*»). (2)

1664.

[Civitas.]

.... Die 30 eiusdem [Octobris]. Schicke abermahl den Kis György nach Ebesfalva mitt des Janos Deak Schreiben, vordurch Ihr Fürstliche Gnade

(1) An de năvălirĭ ale Domnilor mazilĭ.

(2) Întâia expediţiune a luĭ Istrate-Vodă din Moldova şi a luĭ Grigoraşco-Vodă din Muntenia în contra Turcilor, expediţiunea de la Neuhäusel saŭ Ujvár (v. şi Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 252 şi urm.).

des valachischen Vayden Flucht vegen erfraget wirdt, wass dabey zu thuen sey . . . .

Den 1 Novembris. Schicke den Cantor Mihaly bey den Rothen Thuren mitt Ihro Fürstlichen Gnaden Befehlig vie bey so bestalte valachischen Unvesen der Janos Deak sich in die Zeitt schicken solle . . . — Die 2 Novembris. Schicke den Kis György nach Schesburg umb besseren Bericht von Ihr Fürstlichen Gnaden zu hohlen, ob nehmlig der Vayda herein zu lassen sey oder nicht (1) . . . .

1666.

[Civitas.]

. . . . Die 6 eiusdem [Junii]. Schicke einen Diener nach Weissenburg zu Ihr Fürstlichen Gnaden mitt des Pasko Christoph auss Bukrest uberschicktem Schreiben (2) . . . .

1669.

[Civitas.]

. . . . 9 Januarii [1670]. Ad recognitionem amplissimi Senattus zahle ich dem Koszma Grichen für 5 Ehlen Failandisch, so noch dess Moldauer Waivodens (3) Szpatar, als ehr bey der Stadt vorbey reiset, verehret worden; jede Ehl pro f. 4 *computanda* . . . .

1670.

[Universitas.]

. . . . 22 Septembris . . . Schike den Zachariam nach Szamosuivár zum Gnedigen Herrn mit dess benachbarten Vajvoden Schreiben . . .

26 [Januarii 1671]. Schike einen Diener mit Schreiben nach Fogarasch zu Ihr Fürstlichen Gnaden, mit Vermeldung wie dass ein höher Bojer mit Weib und Kindt auss der Walachey durch die Mäutt sey heraus kommen. . . . — 29 eiusdem. Schike einen Diener mit dem bemeldtem Bojeren nacher Fogarasch zu Ihr Fürstlichen Gnaden (4) . . .

24 eiusdem [Februarii] . . . Gab ich einem Bettler Kalüger auss der Moldau, so Ihr Fürstlichen Gnaden Patent hatte, zu einer Kloster Baw... f. 2...

---

(1) V. maĭ sus, în acest volum din *Anale*, p. 211.

(2) Istrate-Vodă móre încă din 1665; în loc, Gheorghe-Vodă Duca, apoĭ (1666), Alexandru Iliaş. V. Urechiă, în *Rev. p. ist., arch. şi fil.*, VII, p. 1 şi urm.

(3) Duca, revenit de curînd în locul luĭ Alexandru Iliaş (Lăpuşnénu).

(4) Boerul fugar trebue să fie unul dintre duşmaniĭ Cantacuzinilor.

6 Aprilis ... Schike einen Diener mit Schreiben nacher Fogarasch zu Ihr Fürstlichen Gnaden wegen eines Bojeren so auss der Walachey entwichen....

1673.

..., 25 Decembris ... Eodem zahle dem Nagy Lucacss, so eine Bläsch Länder Post zu Ihr Fürstlichen Gnaden nach Weissenburgk convoyret ... — Die 27 Decembris. Schicke den Kovacss Pal und Kis György die wallachische Boyeren nach Weissemburgk zu Ihr Fürstlichen Gnaden zu führen ... — Die 30 Decembris. Schicke den Nagy György nach Reissmarck mit Schreiben den wallachischen Boyeren nach. (Şi altul.)

(Reconduşĭ la 9 Ianuarie.—18. «Wallachischer Post».)

1674.

[Civitas.]

.... Die 24 eiusdem [Decembris]. Verreisen die Weisen Herren Christianus Reicherth und B. Michael Baas nach Weissenburgk der wallachischer Boyeren Sache bey Ihrer Fürstlichen Gnaden zu dilluieren ... Eodem verreisen die Weisen Herren Georgius Armbruster und B. Georgius Fernangjoll eben umb ein Zeit erwehnter Ursachen Promotion Willen nach Sorstely zum Edlen Herren Teleki Mihaly ...— Die 25 Decembris. Schicke den Kis Marton nach Sorostely mit Schreiben an izt bemelte Weisen Herrn, unsere *delegatos in causa boyeronum* ... Eben zahle dem Nagy Lukas, so einen Bläsch Länder Post nach Weissenburgk zu Ihrer Fürstlichen Gnaden convoyrte. (Trimes la Teleky.) Die 27 eiusdem schike den Kovacs Pal und Kis György die wallachische Boyeren aus der Boicz nach Weissenburgk zu führen ... — Die 30 eiusdem, schicke den Nagy Geörgy nach Reissmarck mit Schreiben den wallachischen Boyeren nach ...—Die 31 eiusdem, schickt den Kovacs Marton mit Schreiben abermahl den wallachischen Boyeren nach .... Die 31 eiusdem, schickt den Kovacs Marton mit Schreiben abermahl den wallachischen Boyeren nach...

Die 10 Januarii. Zahle Adam Trabanten, so nebenst dem Stadt Hinto zu Weissenburgk mit den Boyeren gewesen...

(16. «Wallachischer Posst».) Die 20 Januarii... Schike den Lakatos Christoph mit den wallachischen Boyeren biss nach Soholtten ....

1675.

[Civitas.]

(25 Iunie. Nunta luĭ «Sorbán Vayda».) (1)

(1) Acest bufon al luĭ Apaffy, omonimul luĭ Şerban-Vodă Cantacuzino, e dese-orĭ pomenit în socotelile Braşovuluĭ.

1676.

[Civitas.]

.... 28 eiusdem [Julii]. Schicke den Veres György nach Porumbak mitt Schreiben an den daigen Gonteiseléöbuch *(sic)*, er von Frecker Hatter etlige fluchtige Bleschländer auffangen und nacher Porumbak fuhren lassen....

1677.

[Civitas.]

(19 Iulie. Sol frances.)
(25 Octobre. Episcopul grec de «Tiberia, wie er sagte .)

1678.

[Civitas.]

(13 Maiŭ. Sol frances.)

1679.

.... 16 eiusdem [Junii]. Schicke den Kis Györgyen nach Reissmarck voran, Postross in Vorrath zu schaffen, biss der walachische Legat von hier nach käme....

1680.

[Civitas.]

.... Die 29 eiusdem [Julii]. Schicke den Szeredahellyi Simon auff Weissenburg, bey den Julai Thomáss, bey des valachischen Bischoffs hiesigen Virthen ....

1681.

[Civitas.]

(22 Iulie. Sol turc, venit prin Muntenia.)
Die 12 [Januarii 1682]. Die eadem wird der Nagy György gen Hoff nach Palásfalva geschickt mit Brieffen wegen des Jeneier Türcken so an den Moldawer Wajda Expedition gehabt...
Die 24 Januarii. Gab ich dem valachischen abgesetzten Bischoff (1) auff Cons: *(sic)* dess N. W. Herrn Regü Almosen f. 2...
Die 10 eiusdem [Februarii]. Leviert Szekély Moises von 3 Strassen, ers-

(1) Episcopul Varlaam, înlocuit de Şerban-Vodă prin Teodosie.

tlich dass er einen Türkenn so von Jenö zum moldauischen Waida expediiert worden, nach Frawendorff geführt, d. 25 ....

1683.

.... Die 30 Novembris. Reiset Magyari György nach Weissenburg, den Gnedigen Herrn undt Fürsten zu berichten wass in der Valachei passiere ...

Die 30 [Januarii 1684], zehlt ich dem Ekmezei Márton, dass er dem Moldawer Duca Wajta biss nach Reissmark entgegen gezogen ....

1684.

[Civitas.]

(2 August. Sciri din Muntenia trimese la Alba-Iulia.)

1685.

[Civitas.]

.... Die 13 eiusdem [Julii]. Gebe ich einem frembden Menschen, welcher nothwendiger Geschäfften wegen in die Wallachey geschicket worden ....

1686.

[Civitas.]

.... Die 19 Februarii. Ist der Edle Herr Nalaczy (1) herein kommen ....

1687.

[Civitas.]

(22 Martie 1688. Curtén trimes în Muntenia.) Die 3 Aprilis. Verreiset der Weise Herr Michaël Spöchelius mit dess Duka Wajda seinem Schatz-Geldt, so allhier *in deposito* war, *ad commissionem Illusstrissimi principis et precipuorum dominorum magnatum* nach Fagaras (2) ....

1689.

.... Die 14 Februarii [1690]. Reiset Andres Jordan zum Rothen Thurn, die aus Wallachey herein kommende keyserliche Völker ihres Marches wegen auff Czod zu dirigieren .... — Die 23 Februarii ... Eodem verreiset Hans Stock mit Herrn Hauptmann Brandnern, die Stuck aus Vallachey zu hohlen und nach Kinén zu bringen. ....

---

(1) Unul din adversariĭ Mitropolituluĭ Sava (Şincai, III, p. 205). Cf. *ibid.*, p. 289, 314—5.

(2) Duca murise, ca rob, în Polonia, la 31 Martie st. v. 1685 (Nic. Costin, p. 32; Constantin Căpitanul, II, p. 31).

1690.

[Civitas.]

.... 7 Junii. Dem Brassai Simon, Michel Schmied und Hans Schmied, aus der Wallachey den Miklos Deak gefangen herein zu bringen...
(14 Novembre. Cercetări pentru înfrângerea Germanilor. Maĭ mulțĭ spioni.)

1692.

[Civitas.]

(21 Iunie. Menționațĭ treĭ Moldovenĭ, probabil prinșĭ.)

1695.

[Civitas.]

(2 Februarie. Sol la Alba-Iulia «an den wallachischen Bischoff».) (1)

1696.

(12 Martie. Spion în Muntenia.)

1699.

[Civitas.]

.... 6 Juli ... Zahle dem Thomas Felkel, so mit einem ans Wallachey kommenden Abgesanten biss Bonczida verreiset ... Item dem Thomae Felkel, so eben mit zuruk in Wallachey kehrendem biss Cronstadt verreiset....

1702.

(Maiŭ. Pomenit un «englischer Envoyé».) (2)

1704.

(28 Iulie. Hans Gunesch în Muntenia.)
(Septembre. Altul.)

---

(1) Teofil (v. Şincai, III, p. 271).
(2) «Numele lui erà Milort Paget, om ca de 60 dĕ ani şi maĭ bine», spune Grecénu (partea inedită), povestind trecerea-ĭ prin Bucurescĭ.

1705.

.... 7 Februarii ... Dem Kurtaner Ivan Auricsanul, so Brieffe des Vacarit wegen an wolachischen Fürsten geführet...

30 [Martii]. Zwey Kurtanern, Many und Latzko, welche vom Gubernio und Ihro Excellenz Brieff an den wolachischen Fürsten nach Bukurest geführet...

(27 Maiŭ: «Getreydte aus Wallachey».)

2 [Septembris]. Dem Hans Theil, Drabanten, eine noch *mense Aprili* verrichte Strass nach Argis in Wollachey, von Ihr Excellenz geschick....

1706.

.... 27 [Aprilis] .... Eodem eine Strass biss Bukurest, 2 Leütenants mit Geldern vor die Regimenter abzuhohlen. (Şi altul.)

10 [Junii]. Dem Gerg Nösner, so auf Ihrer Excellenz Beföhl mit dem Herrn Haubtman Thun in Wollachey Pferd zu kauffen gangen ... Denen Talmascher Mühlern Mühlsteine in Wolachey zu kauffen ....

1707.

.... 7 [Maii]. Einem Volachen, welcher auf des Herrn Obristen B. de Tige Befehl Brieff nach Rebnick in Volachey über die Gebürge getragen....

1709.

.... 19 Mart. Hans Theil mit dem Rittmeister Paner auff der Generaln Beföhl in Valachey Pferd zu kauffen, 4 Wochen aussgewesen....

(30 Aprilie. Altul.)

1713.

(11 Iulie. 500 de ocale de salitră cumpĕrate în Muntenia.)

(25 Novembre. Se trimete pentru salitră la Câmpulung.)

15 [Decembris]. Hans Schneider, Stadt R[eiter]; hatt des wallachischen Fürsten Secretar biss Weissenburg convoirt....

1714.

.... 19 [Junii]. Ittem mit den wallachischen Abgesandten zu Weissenburg (1) ....

(1) În biblioteca Bruckenthal din Sibiiŭ se află şi următórele documente românescĭ şi slavone, dintre carĭ o parte aŭ fost publicate în Puşcariu, *În orele libere*, Sibiiŭ 1867:

APENDICE I.

După cum mĕ încredinţéză actualul paroch de la Comana, cele douĕ

a) Document de la Mateiŭ-Vodă, confirmând o moşie (n⁰ 13). Data e de 14 Iunie 1650. Boeriĭ sunt: Ghiorma Ban, Dragomir, Mare-Vornic, Radu, Mare-Logofĕt Stroe Fiera, Mare-Vistier, Diicu, Mare-Spătar, Barbu, Mare-Vornic, Radu Mihalcea Mare-Comis, Constantin, Mare-Postelnic;

b) Document de la Antonie-Vodă pentru Mitropolia din Bĕlgrad; slavon (25, Aprilie 1670; Bucurescĭ). Boeriĭ sunt: Mareş Ban, Gheorghe, Mare-Vornic, Radu Creţulescu, Mare-Logofĕt, Şerban Cantacuzino, Mare-Spătar, Papa, Mare-Vistier, Pana, Mare-Clucer, Michaiŭ Cantacuzino, Mare-Postelnic, Vâlcul, Mare-Paharnic, Ivaşco, Mare-Stolnic şi Stoican, Mare-Comis (n⁰ 17). Miniatura din frontispiciu, cu ceĭ treĭ îngerĭ aĭ Mitropolieĭ, e frumósă;

c) Brâncovénu liberéză de rumânie pe nisce locuitorĭ din satul Runcu (jud. Dolj) «de cъtrъ Costandin Postelnicul, feč[o]rul Paraschivei peh., nepotul Radului Banul Buzescul şi al jup[ъ]neasii Elincъi Bъneasii». Bunul acestor Românĭ fusese şerb al luĭ Radu Buzescu Banul «pъn[ъ] în zilel[e] rъposatului strъmoşului Domnii meal[e] Iō Mateiu Bъs[ъ]rab Voevod... Dĕci Radul Banul, cъndu au fostu la moartea lui, el au cugetat întru inema lui, pentru Dumnezeu şi pentru sufletul pъrinţilor lui şi pentru sufletul lui şi pentru sufletul surori, a jup[ъ]neasii Marii Bъneas[i], de ş'au fъcut pomean[ъ] de au ertat şi au slobodzit pre Necula Pupъzъ şi pre feč[o]rii lui, Radu i Neagoe, de rumъnie, şi cu toţi feč[o]rii lor, ce le va da Dumnezeu, îns[ъ] capetel[e] lor, fъrъ de moşie.» În zapisul Banuluĭ figurăŭ ca marturĭ: «Den Brъncoveani Preda biv vel Cliuč., şi den Cepturoaia Preda Spъt., şi den Brъşcani Ghinea Cliuč., şi din Curţişoar[a] Chirca Coj[o]cariul, şi den Tъrgovişte Stoica neguţ[ъ]toriul, şi den Vintureşti Radul Post., şi den Bъloteşti Fiera Post., de cъndu au fost leatul 7157.» Domnul confirmă zapisul (Bucurescĭ, 13 Ianuarie 1693). Boeriĭ: Vintilă Corbénul, Vel Ban de Craiova, Alexandru, Vel Vornic, Diicul Rudénul, Mare-Logofĕt, Michaiŭ Cantacuzino, Mare-Spătar, Mateiŭ Ciorogârlénul, Vel Vistier, Constantin Ştirbeiŭ, Vel Clucer, Dumitrachi Caramanlâul, Vel Postelnic, Cornea Brăiloiŭ, Mare-Paharnic, [Radu Isvoranul], Stolnic, Şerban Cantacuzino, Mare-Comis, Constantin Ciorogârlénu, Mare-Sluger, Mihalcea Cândescul, Mare-Pitar (n⁰ 18);

d) Acelaşĭ pentru Mitropolia Bĕlgraduluĭ, făcută de «rъposatul Mihaiu-Vōd, pъ vreame cъnd au fōst Craiu într'acea parte de loc»: Amintirea confirmărilor venituluĭ de către Constantin Şerban, Mateiŭ şi Antonie-Vodă. Boeriĭ: Cornea, etc. (ca la n⁰ 18), plus Stroe Leurdénu (Bucurescĭ, 25 Maiŭ 1698; n⁰ 19);

e) Acelaşĭ, pentru biserica din Făgăraş, făcută de el, dându-ĭ ca venit, la vama Rucăruluĭ şi Dragoslavelor, 50 de talerĭ pe an, plătibilĭ la 26 Octobre, de Sf. Dumitru. Boeriĭ: Cornea Brăiloiŭ, Vel Ban, Stroe Leurdénul, Vel Vornic, Diicul Rudénul, Vel Logofĕt, Michaiŭ Cantacuzino, Vel Spătar, Şerban, Vel Vistier, Vergo, Vel Clucer,

petre din cimitirul bisericeĭ se află la Museŭ, unde le-a strămutat d-l V. A. Urechiă, credênd că strămută pétra luĭ... Şerban Cantacuzino (v. maĭ sus, în aceste *Anale*, p. 158). Cetitoriĭ vor înţelege deci lesne de ce nu pot reproduce inscripţiunea petrelor secfestrate în acéstă instituţiune ... publică.

Dar d-l G. Ionnescu-Gion a avut altruismul de a-mĭ semnalà, la Bibl. Ac. Rom., testamentul luĭ Radu-Vodă Şerban. Acest testament e păstrat între documentele Bibliotecei, sub nº 84/XLI. E însuşĭ originalul, scris frumos pe o hârtie liniată cu creionul; jos stă, întipărită peste hârtie, pecetea Domnuluĭ, cu armele ţěriĭ sub corónă.

Asupra Dómneĭ luĭ Şerban, pomenită în scrisóre, v. maĭ sus, în aceste *Anale*, p. 76, nota 1. Fata maĭ mică a Domnuluĭ exilat a devenit soţia luĭ Constantin Postelnicul Cantacuzino. Anca se chemà, după *Genealogia Cantacuzinilor* (p. 127), şi mama Dómneĭ Maria Coianca. Anca din testament a luat, cum se scie, pe Nicolae-Vodă Pětraşcu, fiul luĭ Michaiŭ-Vitézul.(1) Marturiĭ sunt: unul Dionisie Ralì Paleologul, un altul Cesare Gallo, asupra cărora v. *An. Ac. Rom.*, XX, p. 460 şi Hurmuzaki, *Doc.*, III—IV.

Iată acum documentul:

În numele tatъlui şi al fiiului şi al d[u]hului svъnt, sventei şi neînpъrţitei Troiţe, amin.

† Eu Radul Voevod, nepotul lu Bъsъrobъ (*sic*) Voevod, carele am fost

Dumitrachi Caramanlâul, Vel Postelnic, Scarlatu *(sic)*, Vel Paharnic, Radu ... *(sic)*, Vel Stolnic, Radu Golescu, Vel Comis, Iorga, Vel Sluger, Constantin Corbénul, Vel Pitar, Ştefan Cantacuzino, Vel Logofět (Bucurescĭ, 15 Octobre 1699 [şi anul de la Christos] nº 11);

f) Ştefan Cantacuzino Voevod, pentru Făgăraş (confirmare). Boeriĭ: Constantin Ştirbeiŭ, Vel Ban, Bunea Grădiştěnu, Vel Vornic, Radu Dudescu, Vel Logofět, Radu Cantacuzino, Vel Spătar, Ştefan Bujorénul, Vel Vistier, Şerban şi Michaiŭ Cantacuzino, Vel Comis, Barbu Brăiloiŭ, Vel Serdar, Chirca Rudénu, Vel Sluger, Şerban Grecénu, Vel Pitar, Constantin Conţescu, Vel Logofět (Bucurescĭ, 22 Novembre 7223; nº 10). Pecetea Domnuluĭ are, sus, vulturul de aur cu literele: I. Щ. К. В. În frunte marca ţěriĭ;

g) Ioan Vodă (Mavrocordat) confirmă privilegiul bisericeĭ din Făgăraş, cu condiţiunea păziriĭ «legeĭ pravoslavnice». Boerĭ: Şerban Năsturel, Mare-Ban, Pană Negoescu, Vel Vornic, Iordache Creţulescu, Vel Logofět, Şerban Grecénu, Vel Spătar, Grigore, Vel Vistier, Şerban Grecénu, Vel Clucer, Dumitrachi, Vel Postelnic, Nicolae Rusetu, Vel Paharnic, Constantin Grecénu, Vel Stolnic, Constantin Bălénu, Vel Comis, Doni Vel Sluger, Barbu Merişanu, Vel Pitar, Constantin Văcărescu, Vel Logofět (Tîrgovişte, 17 Martie 1717; nº 22).

(1) Cf. Slavicĭ, în *Vatra*, I, p. 358.

Domn Ţъrъi-Rumъneşti, dau a şti tuturor cu aceastъ carte a mea şi mъrturisescu şi las cum, la vreamea de-apoi a mъine-mea, Dumnezeu ō iarte, Doamnii Marii, au lъsat cu gura dumneaei, toate moşiile, cъte sъnt despre partea dumneaei şi despre a pъrinţilor dumneaei, nepoatъ-sa şi featei noastre Ancъi, iar, dupъ moartea sa de ne-ar dъrui Dumnezeu noaъ ş'altъ fatъ, de cununie dereaptъ, ca sъ fie pre toate aceastea mai sus zise surori amъndoaъ; deč[i], tъmplъndu-mi-se şi mie a întrarea pre calea a toatъ lumea şi a treacerea den aceastъ viiaţъ în ceaia-laltъ, n'am vrut sъ trecu porunca mai sus zis pъrintelui mieu, cъ nič[i] mi se-au cъzut den cuvъntul dumneaei a eşi—, las şi eu ca pre aceale zise mai sus moşii Anca şi Elina, carea în vreame de bъtrъneaţe ne-au dъruit Dumnezeu den cununie dereaptъ, ca sъ fie amъndoaъ surori, însъ cu aceastъ tocmealъ, cъ, pъnъ unde va fi Doamnъ mea şi soţul mieu Doamna Elina vie, sъ le biruiascъ ia şi sъ se hrъneascъ dentr' aceaste moşii; iar, dupъ moartea Doamnii meale, sъ fie cum au lъsat mumъ-mea, Dumniezeu ō iarte, şi cum am lъsat şi eu; şi aşa tocmescu şi las cu blъstem c'aceastъ tocmealъ sъ fie neschimbъtoare, carea ō am întъrit cu peceatea mea; iar, cine ō va strica aceastъ tocmealъ, sъ fie blъstemat de 318 ѡтцы şi sъ lъcuiascъ cu Iuda şi cu Aria. Şi mъrturii încъ am pus ceşti mai jos scriş: Diōnisie Paliōlog, Mitropolitul de la Tъrnov, şi jupъnul Ţejar Gal den Beč şi jupъnul Regheni Ianъş den Sibiiu şi jupъnul Rorъr doctorul den Beč şi Dragomir Postealnicul şi Radul Postealnicul şi Seman Postealnicul. Scrisъ în Beč, мсца Fe[v]r. în 28 de zile, vealeat 7128, ѡт въплъщеніе гд҃ нашаг і҃с х҃а ҂аҳк.

[Pe V° :] Diiata Radului Vod dъn prebegie.

APENDICE II.

În 1686, cu prilejul campanieĭ victorióse a Imperialilor în Ungaria, întréga cancelarie a Mareluĭ-Vizir Soliman-Paşa, numit în acest post la 24 Decembre 1685 şi depus în Septembre 1687, fu strămutată la Belgrad. Se scie că acéstă cetate căḑù în mânile creştinilor în Iulie 1688, şi corespondenţa vizirială făcù parte din pradă. Cele treĭ «lăḑĭ turcescĭ, cu la 10.000 de scrisorĭ şi registre», fură expediate la Viena. Interpretul pentru limbile orientale al Împĕratuluĭ, Henric-Cristofor Schwegler, întorcêndu-se din Sclavonia, primì ordinul de a traduce în latinesce hârtiile. În 1689, el terminà lucrarea sa, căreia-ĭ dete numele de: «Idea | turbulenti imperii ottomanici | ex cancellaria turcica defuncti Vizirii | Magni Suleiman Passae | sub auspiciis | Augustissimi et invictissimi Romanorum | imperatoris | Leopoldi primi | representata

per | Henricum Christophorum Schwegler | Sacrae Cesareae Maiestatis linguarum orientalium | interpretem anno Salutis 1689.» (1)

După cât sciŭ, acéstă importantă culegere de acte publice şi secrete n'a fost nicĭ-odată tipărită. În Biblioteca Museuluĭ Ardelén din Cluj se păstréză o copie manuscriptă, comunicată de Bussy-Rabutin luĭ G. Werder. Ea se găsesce în colecţiunea «minor» a luĭ Kemény, sub nº XXXIII, 5.

Corespondenţa luĭ Soliman se întinde de la intrarea luĭ în funcţiune până la retragerea Turcilor din Essek (în vara anuluĭ 1687). Între documentele de tot felul carĭ o compun, sunt unele carĭ ne privesc şi pe noĭ. Din ele se pot cunósce mai bine unele evenimente răsboinice din Moldova, dar, maĭ ales, politica generală a luĭ Şerban Cantacuzino, agerul Domn Muntén, ale căruia legăturĭ diplomatice sunt, din nenorocire, în actuala stare a materialuluĭ, prea puţin cunoscute.

În 1685, de Guilleragues, ambasador frances pe lângă Pórtă, obţinuse o nouă recunóscere oficială a tradiţionaluluĭ protectorat frances asupra Locurilor Sfinte. Luĭ Girardin, succesorul luĭ Guilleragues, i se permise reparaţiunea a două bisericĭ din Galata, clădirea uneĭ a treia, ridicarea de alte lăcaşurĭ ale cultuluĭ catolic în insula Milo şi în oraşul Alep. El merse însă înainte cu cererile sale şi presintă—data acésta, în zadar—pe aceea de a se încredinţă catolicilor cheile Sfîntuluĭ-Mormînt. (2)

Greciĭ ortodoxĭ protestară neapĕrat, şi eĭ se adresară, pentru a-ĭ cere intervenţiunea, la şeful lor natural, la Cantacuzinul de pe tronul muntén, la odrasla împĕrătéscă cu visurĭ bizantine. Acesta scrise următórea misivă Mareluĭ-Vizir:

Copia literarum principis Vallachiae ad Magnum Vizirium, in quibus in nomine Graecorum contra Latinos monachos replicat et ius locorum sacrorum ad Graecos translatum esse scribit.

Excellentissime ac benignissime domine. Iam ante hac una cum fratre meo

(1) «Originalia ipsa cancellariae turcicae defuncti illius famosi Vezirii Magni Suleiman Passae», se spune în prefaţă, «quae post acceptam ad Herschan montem [Mohács] ingentem Turcarum cladem Belgradum deportata, capto vero munimento illo, in tribus cistis turcicis cum decem millibus circiter literarum et registrorum inventa et per singularem curam Celsissimi commissariatus generalis Viennam translata fuit.»

(2) Tóte aceste amănunte sunt luate din *Gesch. des osmanischen Reiches* a luĭ Hammer.

patriarcha constantino[politano] negotia Graecorum monachorum Hyerosolimis per libellum supplicem exposui. Ad quem Excellentia Vestra respondit statum praedictorum afflictorum Graecorum monachorum sibi optime perspectum esse, illis in hac causa nullam iniuriam fieri pati velle eosque exemplariter puniendos si quis audacia illos iniuriandi utatur, neque timeant quod latinis monachis in hac re quaedam animi exhilaratio concedatur. (Un agă e trimis la Ierusalim pentru alte afacerĭ, dar scrisorile aduse aicĭ de comisarul Alì-Aga sunt rĕŭ interpretate de Dragomanul italian. Şerban amintesce privilegiile luĭ Selim, luĭ Soliman şi luĭ Murad. Armeniĭ reclamase timp de 1400 de anĭ, presentând 180 de memoriale: Murad îĭ osândise, dar muftiul îĭ scapă de pedépsă. Reclamaţiunile Latinilor datéză şi ele de 1045 de anĭ. Marele-Vizir Ahmed refusase. Dacă însă Greciĭ aŭ teşcherele, Latiniĭ daŭ banĭ. Se plânge că nu s'a comunicat patriarchuluĭ de Ierusalim resultatul ancheteĭ, din causa rivalităţiĭ ofiţerilor din Ierusalim şi a ageĭ. Cere o diplomă pentru patriarch.) Quod si vero rerum status in his permaneat terminis, certum est quod pauper patriarcha neque ex Romania et Albi Maris confiniis, nec ex Albi Maris confiniis *(sic)* aut insulis, vel aliis provinciis accipiet proventus. (Cere renovarea vechilor privilegiĭ pentru «natio greca». Patriarchul, fiind bolnav, îşĭ trimete cererea prin el.)

Interea temporis, dum Moscovitarum duces bonam occasionem viderent qua(m) Polonia et Ottomanica Porta, sumptuosissimo bello occupata, eo deducere possint ut antiquissimas suas praetensiones cedere et oblationibus moscoviticis annuere debeant, prius cum Ottomanica Porta negocia pacis reassumunt et tamen actionem restabiliunt; ab Ottomanica Porta, pariter in talibus angustiis versante, pax acceptatur et insuper praeter transactiones invicem factas singulari honorificentia obviaverunt (1) ....

Scrisórea n'are dată, dar după ea vine una din 12 Maiŭ 1686.

În a doua parte a colecţiuneĭ, găsim (2):

a) Copia instructionis ex cancellaria regia publica sub 30 Martii 1686. (Regele Polonieĭ se plânge că) Vizirius Magnus Mustapha Passa (3) legato magno (4) licentiam dederat reditus provincĭales [Białerkien.] colligendi; postquam officium suum commutaverat, a Porta ad Gospodar Volovzky mandatum transmissum fuit ut ille contra publicam pacis transactionem ab illis Cosaccis tributum, et quidem usque ad portam civitatis Białerkien., accipiat....

(1) P. 42-5.

(2) P. 81-2, 85-6, 107.

(3) Carà-Mustafà (—1683)

(4) Samuil Proski.

b) Relatio Hussein Agae ad Magnum Vizirium, qui a chano Tartarorum ad regem Poloniae transmissus erat... Turca postea, sicut Valachos et Moldavos, nos tributarios faciet. (Regele s'a plâns către mareşalul regatuluĭ, care s'a lăudat că, împreună cu aĭ sěĭ 40.000 de soldaţĭ aleşĭ, va lua Principatele şi Bugécul şi va cucerì Cameniţa, dar în zadar.)

c) «Copia literarum principis Moldaviae ad Magnum Vizirium.» Arată că a trimis pentru informaţiunĭ în Polonia şi a scris «ad supremum regni campi mareschallum et ad passas captivos». Se iaŭ měsurĭ de răsboiŭ în Polonia, unde se légă înţelegerĭ cu Moscoviţiĭ. Cantemir semnéză: «Constantin, princeps Moldaviae»;

d) «Copia literarum principis polonici campi mareschalli regni ad principem Moldaviae.» E vorba de rěscumpěrarea celor doĭ Paşĭ captivĭ; mareşalul se plânge de pagubele făcute de Turcĭ;

e) «Copia literarum principis Moldaviae ad Magnum Vizirium.» A transmis în Polonia scrisorile luĭ Alexandru Mavrocordat. Trimite scirĭ polone. «Quidcunque demum sit futurum, toti mundo constat quod Poloni mendax et fidefraga sit natio.»

f) «Alia relatio principis Moldaviae ad Magnum Vizirium.» Trimisese în Moscovia un ţěran pentru a spiona, «et vinum imposui currui, ut illuc transferat». Dar drumurile sunt oprite şi trimisul nu ajunge până la Chiev. Vinde însă vinul unuĭ nobil, care-ĭ dă scirĭ;

g) Copia literarum regis Poloniae ad principem Moldaviae.

Nos Ioannes, Dei gratia rex Poloniae, Russiae et Prussiae dux. Posteaquam ex literis nostris amicabilibus percepimus quod omnem fiduciam vestram in gratiam nostram regiam collocetis, nobis gratissimum fuit. Idcirco non vobis solum, sed omnibus aliis amicitiis pariter nostram gratiam et protectionem regiam offerimus, ita ut in libera electione vobis relinquamus an in armada nostra vel in regno nostro subsidere velitis; id nobis absque mora significate. Placeat denique nobis notificare quos gratia nostra dignos iudicetis; desideramus etiam scire an pons trans Danubium exstructus et exercitus turcicus iam transiverit. Item, an princeps Vallachiae sit depositus, vel ubinam commoretur et ut dignetur Vestra Synceritas eidem in meo nomine scribere et quisnam loco ipsius ad principatum levatus ac ubinam Canus Tartarorum, an in Krimea, vel in Budzak, se contineat, perlubenter sciremus. De caetero, vobis gratiam nostram regiam offerimus ac promittimus omni occasione opem et assistentiam nostram vobis non defuturam.

h) «Copia literarum residentis polonici ad campi mareschallum regni Poloniae.» Despre un trimes polon închis ca spion de Soliman-Paşa, la Isaccea;

i) Copia literarum principis Moldaviae ad Seraskyrium Mustapham Passam. (A anunţat în ce chip vor iernà Poloniĭ. Se află trupe şi) in civitate Saitin, quae in limitibus provinciae Moldaviae sita est, reliquasque ibidem circumiacentes palankas collocaverit, ut provinciam Moldaviam in

meam vindictam devastare possit. Nunc aliquae copiae de illa militia, septingenti circiter equites, actualiter usque ad septem horas ad civitatem Iasch penetrarunt, cum intentione ut illam civitatem expoliarent; ob nivium densitatem ulterius progredi non audebant; se in duas diviserunt partes: una retro se recepit, altera reliquos pagos diripuit, armenta abegit et regionem devastavit. Varios cursores et tabellarios ad Dignitatem Vestram transmisi, qui rem referrent, ut praesidiarios ad urbem commemoratam transmittatis; qui omnes una cum capitaneo quodam Lifer nomine et vexillifero capti fuerunt. Percepto forsitan ex iisdem captivis statu nostro, hostes se recollegerunt et sibi proposuerunt ut civitatem Iasch et totam illam provinciam usque ad civitatem Gallatsch, in littore Danubii sitam, diripere et devastare queant. Quamprimum ab exploratore meo fideli, qui intra hostilem exercitum versabatur, intentionem illorum expertus fui, ego ipsemet, somnum mihi prohibendo, per totam noctem cum nobilitate provinciae et militia nostra in civitate Iasch paratus in excubiis stabam. Excellentiae Vestrae notum est quod in ista regione nullum sit munimentum quod hosti resistere possit, et tamen non convenit provinciam quae imperio ottomanico subdita est permittere devastari. Praesertim cum per hunc modum via ac passus ad munimentum Cameniciense intercluderetur. Itaque summe momentosum ac necessarium esse iudico ut copiosior militia in hac provincia constituatur et ex communi aerario islamitico eidem stipendia et annona determine[n]tur. Deus scit quod viribus nostris propriis hostem expellere non possimus. Salus mea et conservatio provinciae huius ac incolumitas subditorum omnis in potestate, mandato ac dispositione Excellentiae Vestrae consistit.

Seraskyrius Mustapha Passa statum et lamentationes principis Moldaviae quantocius ad Caimenkam Passam deduxit, qui rem ulterius Turcarum imperatori et Magno Vizirio exhibuit, prout ex sequentibus literis patet;

i) Copia literarum Caimmekam Passae ad Magnum Vizirium ... In Moldavia, a civitate Santin quinque vel sex horis huc versus, in sylva quadam duo loca aggeribus et fossa munivisse, et in quolibet quadringentos vel quingentos germanos milites [Polonos] imposuisse, ut hoc modo palankas Zenczova, Chirnovatz et Chonin intercluderent. Intimavit etiam principem Moldaviae cum sua militia hosti resistendi sufficientes non habuisse vires, illum adhuc decem vexilla conscripsisse, pro quorum solutione et sustentatione Portam Ottomanicam imploret. (Trimite scrisórea Domnuluĭ.) Principi Moldaviae iam aliquoties ex aerario publico pecunia data est; ille autem toties instantias facit, ut res non sit semper credibilis. (S'a scris la Ialì-Aga și la fiul Hanuluĭ, ce iernéză în Bugéc, şi la Seraskier, pentru a atacà pe Germanĭ cu 3—4.000 de Bugecenĭ și Nogaĭ aleşĭ,) ita ut post internetionem illorum praesidiariorum ad suas provincias revertatur. Exinde palam erit an principis Moldaviae lamentationes et pecuniarum sollicitationes fictae an verae sint....

j) «Copia literarum principis Moldaviae ad Magnum Vizirium.» La 7, i s'a întors un spion. Arată sciri din Polonia. «Poloni, sicut annis praecedentibus, contra Moldaviam et Budzag intentionem habent.» Continuă el a înteţiné spionĭ.

Tóte scrisorile ce preced se referă la marea expediţiune regală a Polonilor în anul 1686. Am povestit-o aiurea. (1) Aicĭ adaug că, despre cele petrecute la Iaşĭ înainte de apropiarea Polonilor (Cantemir fugì când Leşiĭ eraŭ numaĭ la patru césurĭ de oraş), se scià numaĭ puţinul ce spune fiul luĭ Constantin-Vodă, Dimitrie. După acesta, Regele ar fi căutat să smoméscă întâiŭ pe Domn, a căruĭ credinţă faţă cu Turciĭ, răzimată pe serióse consideraţiunĭ politice, nu se puteà uşor sguduì. Un cleric, duhovnicul regeluĭ Ioan, amintì şi promise luĭ Cantemir tot ce se puteà amintì şi promite, pentru a-l seduce, unuĭ fost soldat polon şi unuĭ fondator de dinastie. Constantin-Vodă mulţumì cuviincios, pentru complimente şi pentru făgăduelĭ, dar arătă că la Ţarigrad el şi mulţĭ boerĭ îşĭ aŭ fiiĭ ca zălóge, că la Nistru staŭ Tătariĭ, iar Dunărea aŭ trecut-o Seraskierul Mustafà Boicliu şi Sultanul Nureddin; pentru a-l decide, Regele să iea Bugécul. Alt-fel, va găsì la Iaşĭ provisiunĭ, dar nicĭ oştĭ moldovenescĭ, nicĭ pe dînsul. Cu tóte uneltirile Costinescilor şi partideĭ lor, Domnul nu se lăsă înduplecat, ci, cu câţĭ rămaseră în jurul luĭ, el trecù Prutul la Tătarĭ. (2)

Într'o nouă despărţire, intitulată «Negotia transylvanica et tököliana», se află scrisorile privitóre la Ţéra-Românéscă; adecă»:(3)

a) Copia literarum a principe Vallachiae ad Magnum Vizirium.
Excellentissime ac benignissime domine. Novitates quas quidam amicus mihi transcripsit submisissime exhibere volui; (despre mişcărĭ de trupe şi negocierile din Ardél.) Ille amicus autem qui mecum corespondentiam habet (scrie că Împĕratul vreà să iea Ardélul, punênd un Principe de la dînsul. În privinţa Polonieĭ, amicul scrie că Regele nu se înţelege bine cu Nemţiĭ.) Nos oramus ut Divina Maiestas exercitui islamitico victorias ac triumphos contra omnes suos hostes concedat. Deus avertat ut Transilvania in illorum possessionem deveniat. Sperabimus potius ut etiam priora christianorum regna ac provinciae potentissimi, invictissimi, maximique orbis terrarum regis imperio adiiciantur. Excellentia Vestra etiam iussit ut significem, si, ne-

(1) *Chilia şi Cetatea Albă,* p. 237—8.
(2) *Vita Constantini Cantemyrii,* p. 38 şi urm. (aprópe tot aşa în *Ist. imp. otoman,* tr. Hodoş, II, p. 536 şi urm.); Nicolae Costin, p. 35—6; Neculce, p. 232—4.
(3) P. 123—6, 146, 163, 182.

cessitate postulante, Tartari in succursum properare debeant, quae via sit propinquior et facilior. Ad quod respondeo, sive in Transilvaniam, sive in Tartariam pergant, via illa quam antiquus Chan in expeditione Viennensi assumserat, per Vallachiam, per viam Telazicia (1) dictam, tum in Transylvaniam, tum in Hungariam est directissima et propinquissima. Etsi alia via procedi necesse foret, tamen per Vallachiam versus Portam Ferream (2) progrediendum esset. Subditis autem per hanc ultimam viam, cum regio populosa sit, maximum damnum fieret et iactura enormis. Benignissime domine, quod si hostis etiam ad nostram provinciam immineret, quid nobis faciendum esset? Ratione cuius mandato vestro excelso me commendo.

b) Copia litterarum principis Transylvaniae ad suum residentem. Quidam bonus amicus, qui regno Transylvaniae omnia bona apprecatur et bonum ac quietum statum excogitat, ex castris Germanorum mihi scripsit quod Ladislaus Csáky, dum in Valachiam iret, a principe Valachiae tale responsum obtinuerit, quod «si», inquiens, «vultis ut me Caesari Germanorum subiiciam, necesse est ut exercitus germanicus in Transylvaniam penetret et ibidem se stabiliat; postmodum contra meam provinciam pergat et certo sibi persuadeat quod non ex dolo aut machinatione aliqua fraudulenta loquar.» Pro maiori fide et assecuratione magnum illud aerarium, quod ipse et amici eius Venetias in deposito habent, obsidis loco Caesari promisit, ut, si falsitas aliqua in lucem prodeat, totum aerarium Caesar capiat;

c) Copia alterius relationis penememorati legati transylvanici ad Magnum Vizirium ... Magister et author istorum malorum princeps Vallachiae est: manifestum enim est quod ille commemoratorum praetimendorum malorum causa et origo sit. Dum Ladislaus Csaki Transylvanicus Constantinopoli esset, ille in secreto expensas et homines illi tamen misit ut fugiendi occasionem facerent; duobus annis in civitate Bukurest aluit; propter querelas autem principis Transylvaniae pertaesum illum de Vallachia dimisit et, durante hoc bello, ad Caesarem Germanorum cum legatione Viennam et absque dubio secretis negotiis instruxit. Deinde praedictus Ladislaus Csaky illis in partibus substitit; hyeme vero praeterita, per Poloniam et Moldaviam cum legatione denuo in Valachiam progressus fuit; exploratores principis Transylvaniae, a tergo insecuti, ad vestigia illius Ladislai Csaky perruperunt, sed assequi non potuerant. (A vorbit cu Domnul; se va vedeà din «operationibus ipsis». S'a lăudat către Ardelenĭ că a negociat «in negotiis ... quae toti christianitati emolumento sunt». Ar fi împlinit o sarcină grea: «Sub forma peregrinationis cum principe Vallachiae collocutus fui et negotia composui». A aflat acestea de la un prieten din lagărul german);

d) Copia litterarum a principe Vallachiae ad Magnum Vizirium. Benig-

(1) Teleajenuluĭ.
(2) Vaskapú.

nissime domine. A residente meo novitatem accepi quod aliqui malevoli et obtrectatores me apud Vestram Excellentiam detulerunt quod Ladislaus Csaky, qui antehac Constantinopoli in Septem Turribus captivus detinebatur, cum legatione a Germano Caesare susceperam, collocutus cum illo et, certis negociis conclusis, denuo expediveram. Benignissime domine, quomodo possibile foret ut legatus ex Germania hucusque veniret: per aërem advolare non poterit; necessario licet per Moldaviam, licet per Transylvaniam transire debuisset. Si mihi fides non adhibeatur, nunquid moldavus et transilvanus principes Fulgidissimae Portae fideles et synceri servi et vasalli sunt? Quare praedictum Csaky non detinuerunt et interceptum ad Portam (?) detulerunt? Benignissime domine. Per Deum iuro qui coelum et terram ex nihilo creăvit, quod commemoratus vir nec ad me venerit, nec ego conspectum ipsius viderim, neque ullam notitiam de his negotiis habebam. Non ignorat Excellentia Vestra quantis contumeliis et obtrectationibus hucusque innocenter vexatus sim. Gavisus fui quod Excellentiae Vestrae status meus ratioque vivendi perspecta sit adeoque sub felici eius regimine me libere ac incolumiter vivere mihi persuadebam, ut etiam Fulgidissimae Portae per obsequium meum et fidelitatem omnem satisfactionem praestare possim. Nunc vero inimici mei me tali involvunt labyrintho, ut me extricare non possim. Spero autem quod sub auspiciis Excellentiae Vestrae pravam intentionem suam non consequantur. Ex eo enim capite, quod sciant Excellentiam Vestram mihi favorem et inclinationem demonstrare, omnem lapidem movent ut me in disgratiam praecipitare possint. Deus autem periculum istud ac infortunium in capita illorum retorquebit ;

e) «Copia referatus a Magno Vizirio ad Turcarum Imperatorum.» Şerban e acusat de solul ardelén. El, Vizirul, a trimes un spion. Întors, acesta «idipsum crimen in principem Transylvaniae coniici mihi retulit. Princeps Vallachiae infert quod, si princeps Transylvaniae fidem, animum erga Fulgidam Portam habeat, quare per totam hyemem in suo territorio hostem aluit et alimenta suppeditavit?» E decis a duce pe solul ardelén cu tabăra până la Sofia, pentru a vedeà ce se face în Ardél, de unde i se cere ajutor. A trimes pe Seraskierul Ahmed-Paşa;

f) «Copia alterius referatus Magni Vizirii ad Turcarum Imperatorem.» Despre solul ardelén, care spune: «Quod exercitus germanicus ex instinctu principis Vallachiae Transylvaniam ingressus et tot incommoda illi regno intulerit... Inter principes Valachiae et Transilvaniae rem necdum composuimus. Verum uterque Portae Excelsae servi et vasalli sunt et iuxta narrationem praedicti legati etiam unius fidei sunt: sic melius iudico si mutuas inimicitias foveant, quam in bona correspondentia persistant»;

e) «Copia referatus Magni Vizirii ad Turcarum Imperatorem.» Un sol ardelén la Pórtă nu trece pe la Şerban-Vodă, «intercedente inter duos principes, Valachiae et Transylvaniae, quaedam *(sic)* inimicitia... Est quidem res valde inconveniens quod duo vasalli Ottomanicae Portae inter se

discordias foveant, sed uterque Maiestatis Vestrae servus, atque etiam proficuum est si christiani inter se ipsos disiuncti sunt».

Şi aceste scrisorĭ trebue să fie din 1686. Importanţa lor e mare, între altele şi pentru aceea că ne daŭ scirĭ despre cele dintâĭ intrigĭ ale luĭ Şerban-Vodă cu Imperialiĭ, anterióre soliilor cunoscute(1) din 1687.

Cea maĭ mare parte din ceĭ ce cunosc catastrofa tragică a familieĭ fericite a luĭ Brâncovénu nu bănuesc că ceea ce ni se dă ca istoria aceste drame nu e alta decât un mosaic de scirĭ pestriţe, luate de la fel de fel de isvóre de a doua mână: scurte mărturiĭ de călĕtorĭ, povestirĭ tărḑiĭ. Cronică oficială brâncovenéscă n'avem pentru acest timp, Greceanu oprindu-se cu câţĭ-va anĭ înainte, în versiunea cea maĭ completă; cronicarul luĭ Nicolae Mavrocordat, Radu Popescu, atinge numaĭ pe scurt peirea Domnuluĭ de care de multă vreme nu-l maĭ legà nimic. Versiunile inedite ale cronicilor muntene nu adaugă maĭ nimic la aceste scirĭ sărace. Descripţiunea ce urméză, păstrată la Museul Ardelén din Cluj (ms. XXII, 7), scrisă la Bucurescĭ, îndată după pornirea Domnuluĭ mazil către Golgotha sa din Constantinopole, e decĭ de cea maĭ mare însemnătate.

Brevis descriptio fatalis casus principis Valachiae Constantin Barsaraba de Brancovan anno 1714, die vero quarta mensis Aprilis, Bukurestini executa.

Die tertia aprilis appulit Bukurestum Aulae Supremi Sultani camerarius Kapiscci Bassa, se non camerarium, verum ordinarium Vezirii officialem pro educendis 1200 laboratoribus *(sic)* hominum flumen Pruth purgatum ad principem delegatum esse nominando. Secunda die, id est quarta eiusdem minis [μηνὸς] princeps ornatum equum ac Selymenones milites, ut solito honore(m) ad aulam praefatus Turca conventum principem veniat, [misit]. Adveniens itaque Turca cum triginta circiter secum habentibus Turcis ad principem, eum praeprimis salutavit ac illico effatus est, dicens: «Decretum Supremi Sultani est te esse *masil* (id est: degradatum) ac cum tota tua domo, filiis eius et generis debere proficisci Constantinopolim. Compatior tibi ac doleo tam ingrata tibi tulisse mandata.» Post haec verba decretum *hatiescheriff* dictum per turcicum scribam legi curat, cuius pertinentia haec erat: «Siquidem nos te, Constantinum Brancovanum, indignum ac infidelem reperivimus, qui Muscovitas Brailam duxisti, annonam illis subministrasti, novas contributiones regno imposuisti, ac per ea spoliasti, neque a nobis tibi destinata residentia contentus fuisti, verum tibi pro placito aliam con-

(1) V. memoriul precedent, p. 231.

stituisti residentiam ibique magis plurimum residebas,—hos itaque ac etiam complures alios ob tuos errores a principatu te degradamus utque cum integra tua domo et familia huc ad nos venias mandamus; eum etiam in finem nostrum Supremum Stabulae Praefectum ad te expedivimus.» Quo mandato Sultani perlecto, clamavit Turca: *Bojarlár*, *Bojarlár;* id est *boyarones* sive nobiles convocabat. Concurerunt. Quibus i(n)dem, exponendo decretum imperiale, alloquutus est illos dicendo: «An velitis vestrum principem ac eius filios et generos in vestram sumere fideiussionem, ne quisquam illorum fugiat donec accipiantur, vel vero mandatum ad Tartaros mittam, qui stant parati ut hanc irruant provinciam totamque devastent?» Responderunt bajerones omnes praestare velle fideiussionem pro principe; quam Turca ab ipsis scripto tenus apetiit ac, ea accepta, proposuit itidem mandatum Supremi Sultani esse ut alter constituatur princeps. Ad quod bojarones reposuerunt *(sic)*: nolle alterum habere, verum parati sunt cum praesente principe coram imperatore comparere falsasque has refutare accusationes. Qui, boiaronum audito sermone, Turca, etsi ab ipsismet scriptotenus fideiussionem habuit, duos tamen suos pro custodia principis constituit Turcas illicoque ad *camaram* seu cassam cum reliquis suis Turcis properavit, interiorem etiam principis domum sub suum proprium sigillum [sigilavit]; peractaque sigillatione ac vigiliis in omnibus ianuis constitutis, prandio ibidem sumpto, ad suum se vertit hospitium indeque venientem cum ducentis circiter confiniariis militibus turcis Supremum Stabuli Magistrum imperatoris de actione certioravit. Quinta eiusdem, id est sequente die, matutino tempore, ipsummet etiam Supremum imperatoris Stabuli Praefectum ad vicinum pagum Vakarest appulisse bojarones percipiendo, omnes obviam cum musica ac splendida pompa iverunt pariterque Bukurestum ad destinatum hospitium introduxerunt; ubi illico alterum decretum imperatorium *(hatischeriff* dictum) in praesentia omnium perlectum est, cuius tenor erat hic: «Cum nos Constantinum Brancovanum ob eius infidelia acta degradari iussimus, plenam nostro Supremo Stabuli Praefecto dedimus facultatem ut quem vos, regni nostri Valachiae baiarones, pro principis fideliter gerendo munere, sive extraneum, sive de gremio vestri eligeritis, nomine nostro confirmet.» Quod dum bajarones decr[et]um Imperatoris audiissent mandatum, exclamarunt omnes nolle extraneum, verum de gremio regni; quorum voce Supremus Stabuli Praefectus audita, ad suas domos illis pransum ac pensitatum discedendi (donec et ipse prandeat) ac iterum redeundi facultatem tribuit. Prandio itaque sumpto, iterum ad eundem Supremum Stabuli Praefectum ibidemque insimul existentem prius nominatum Kanpischei Bassam omnes concurrerunt ac una voce nutuque omnes Stephanum, Supremum regni Generalem, pro principe elegisse exclamarunt. Ipse vero praefatus Stephanus, hoc audito clamore, effugere voluit ac, fuga ei denegata, in praesentia duorum praefectorum imperatorum *(sic)* ministrorum invitus etiam ductus est; cui Supremus Stabuli Praefectus locutus est in hunc modum: «Si tu electionem regni

renuis, imperatoriae voluntati te reddis inobedientem. Scitote itaque, si renueris, habeo parata sex millia Tartarorum in confiniis, praeterquam quod et decreta expediverim: unum ad Tartarorum Hamum ut quadraginta millia Tartarorum suppedi[ta]ret, alterum ad Soffiensem Bassam 1200 properet, in eum finem, si vel minimam imperatoriae voluntati resistentiam fuero expertus, illico totam provinciam in praedam tradam.» Quibus verbis auditis, bajarones iterum exclamarunt: «Hunc Stephanum eligimus, hunc volumus, hunc confirmarique rogamus.» Ad quorum omnium exclamationem Stephanum Cantacuzenum toties dictus Stabuli Praefectus, invitum etiam, veste imperiali *kafftam* dicta induit nomineque sui imperatoris Valachiae principem nominavit, auspicantibus boiaronibus omnibus aliisque adstantibus: «Vivat, vivat!» Indutum itaque veste imperiali Stephanum super ornatum imperatorium equum conscendere iubet Turca, ipsisque ambobus equum conscendentibus Turcis, ad dextram scilicet ipso Supremo Stabuli Praefecto, ad sinistram vero Kampischtzi Bassa concomitantibus, reliqua etiam tota baiaronum cohorte subsequente, in residentiam introduxerunt, ubi, praeprimis intrando Stephanus princeps ecclesiam, debitas Deo fudit preces et, post in palatium ductus, pro moreque solito a praefatis Turcis totoque baiaronum consessu inthronizatus est; quem etiam in signum letitiae quaternis (?) tormentorum ac mille circiter militum explosionibus sclopetorum salutarent, cum magno omnium augurio: «Vivat Princeps Stephanus»! His ceremoniis peractis, Turcae intimarunt deposito principi velle illum crastina die e loco movere; uti et sequenti die, sexta eiusdem, circa meridiem, una cum quatuor filiis et tribus generis (filiabus in loco permissis), praefatum principem sub suam custodiam Kapischtzi Bassa acceptum movit. Comitati sunt ad unum fere miliare duae *compagni* circiter militum regni, tres vero baiarones usque Danubium, indeque iterum rediverunt. Septima ad Danubium Gergoffum appulit; ibidemque mansit. Octava traiecit Danubium ad Russtanch, inde iter continuavit Constantinopolim versus. Ipse vero Supremus Stabuli Praefectus mansit Bukuresti, cuncta bona mobilia et immobilia depositi principis conscripturus. Quid exhinc emerget, Deo soli notum est Hoc unum constat quod omnium bonorum provisores in arestum adduci curet, quosdam etiam favoritas praecedentis principis incaptivat.

Descriptio fatalis casus principis Valachiae anno 1714, die quarta mensis aprilis, Bukurestini executa.

O ultimă observaţiune: Cunóscem din alte scrisorĭ duşmănia ce domniă la sfârşit între Brâncovénu, de o parte, şi Cantacuzinescïĭ, grupaţĭ în jurul Stolniculuĭ Constantin, de alta. Duşmănia acésta, care a adus trădarea, atât de compromiţătóre, a Spătaruluĭ Toma, se manifestă, de sigur, şi prin intrigĭ la Pórtă. Pare sigur iarăşĭ că, la sosirea ofiţerilor imperialĭ la Bucurescĭ, Ştefan şi tatăl sĕŭ Constan-

tin *cerură* Domnia. Dacă restul povestireĭ luĭ Radu Popescu, rafinarea de cruḑime a Cantacuzinilor, carĭ doriaŭ să aibă capul decoronat al luĭ Constantin-Vodă, dacă acéstă prigonire nedemnă a duşmanuluĭ învins e exagerată de cronicarul muntean, intrigile pentru tron sunt un fapt câştigat.

Dar scrisórea nóstră presintă lucrurile cu totul alt-fel. Scaunul domnesc, oferit luĭ Ştefan, e refusat de acesta, şi trebue o ameninţare cu Tătariĭ pentru a-l face să se supue «fără voe». Nimic despre Constantin Stolnicul, nimic despre visita nocturnă la Capigiŭ, nimic despre frămîntările partideĭ, care pare că nicĭ n'ar fi existat. Cine scrie, e *un om al nouluĭ regim*, şi acésta e important. Prin descrierea din Cluj avem, în fine, versiunea cantacuzinéscă a cădereĭ Brâncovénuluĭ, ceea ce până acum ne lipsià.

CRONICELE MUNTENE

DE

N. IORGA

Membru corespondent al Academiei Române.

ÎNTÂIUL MEMORIŬ.

CRONICELE DIN SECOLUL AL XVII-lea.

Şedinţa de la 26 Martie 1899.

Publicaţiunea de isvóre nouĕ din întâiul memoriŭ cuprins în acest volum a devenit aprópe, prin natura lucrurilor analisate, un studiŭ asupra cronicelor muntene din secolul al XVII-lea. Continuarea naturală a eĭ este decĭ cercetarea istoriografieĭ din Ţéra-Românéscă până la deschiderea «epoceĭ Fanarioţilor».

I. Cronica luĭ Şerban-Vodă.

Când, în 1698, Constantin Cantacuzino declară că nu există lucrărĭ anterióre carĭ să-l îndrumeze şi să-l ajute, el se gândià la scrierĭ privitóre la începutul poporuluĭ românesc în ţĕrile de la Dunăre. «Anale» cunosceà, dar ele nu-l satisfăceaŭ, şi el se plânge chiar în «Istoria» sa de lipsurile pe carĭ le constatase la dînsele.

Să vedem carĭ eraŭ «Analele» acestea cunoscute Stolniculuĭ, şi să le analisăm compunerea, ca şi scopul ce urmăriaŭ.

Pentru cine străbate puţin maĭ adînc istoria Ţĕriĭ-Românescĭ în secolul al XVII-lea, Şerban Cantacuzino, fratele luĭ Constantin, rĕmâne

o figură în adevĕr impunĕtóre. Energic, dibaciŭ, stăruitor, un luptător politic de prima ordine, el légă cu aceste însuşirĭ de caracter o iubire pentru cultură, pentru cultura orientală ca şi pentru cea europénă, «nemţéscă», care e în adevĕr remarcabilă. Domnia sa a ţinut numaĭ nouĕ anĭ, dar în acest scurt timp a stabilit douĕ lucrurĭ, carĭ aŭ rĕmas moştenire urmaşilor sĕĭ: în ordinea politică, a stâmpĕrat boeriĭ, carĭ, rîvnind fie-care domnia, cea formală saŭ cea ocultă, devenise inguvernabilĭ; i-a spăimântat cu închisorĭ, morţĭ şi chinurĭ; i-a împăcat apoĭ prin favorurĭ, şi ast-fel a creat pentru Constantin Brâncovénu o boerime supusă de Curte; — în ordinea culturală, a început iarăşĭ seria Domnilor ziditorĭ de monumente, îndemnătorĭ la muncă literară şi la viéţă de cultură.

Póte de la Mateiŭ Basarab încă, nu se maĭ scriaŭ cronice de Curte. (1) Dar în acest timp, în acest lung timp lăsat în întuneric, se petrecuse lucrurĭ carĭ interesaŭ în chipul cel maĭ puternic şi maĭ direct pe Şerban-Vodă; în acéstă epocă fără istoriografĭ cădeà începutul măririĭ caseĭ sale în Ţéra-Românéscă, timpurile de glorie şi de persecuţiune ale Cantacuzinescilor muntenĭ, căsătoria cu o fată de Domn, Ilinca luĭ Radu Şerban, a bĕtrânuluĭ Postelnic Constantin, înrîurirea decisivă asupra afacerilor publice a acestuĭ boer de ném împĕrătesc, aşà de bogat în banĭ, în moşiĭ şi în rude; cădeà prigonirea şi mórtea tragică a «făcĕtoruluĭ de Domnĭ» muntén, lupta admirabilă a fiilor pentru reabilitarea memorieĭ tatăluĭ şi pentru recâştigarea, şi prin acéstă reabilitare, a mareĭ situaţiunĭ politice a mortuluĭ; în acest timp se desfăşurase lupta cu Greciĭ din Ţarigrad, cu Ghiculesciĭ şi ómeniĭ lor, cu rivaliĭ de ţéră, Băleniĭ, — o întrégă desvoltare istorică, care duceà până la tronul domnesc al luĭ Şerban Voevod. Ca iubitor de cultură, de scriitorĭ şi de cărţĭ, cât şi ca om politic, ca *şef de partid*, Şerban trebuià să doréscă punerea în scris a acestor lucrurĭ, punerea lor în scris cum îĭ convenià luĭ şi familieĭ sale.

De vechia cronică domnéscă a luĭ Mateiŭ-Vodă trebuià legată deci istoria Cantacuzinilor şi influenţeĭ lor în ţéră. Dar Şerban nu erà mulţămit cu atâta. Nu voià numaĭ un fragment istoric. Pribégul de odinióră în Moldova, sihastrul de nevoie la Hangu, cunoscuse, de sigur, cronica luĭ Ureche, o cronică completă a ţăriĭ vecine, cuprinḑêndu-ĭ «începătura, adaosul şi scăderea». (2) Un om de casă al Cantacuzinilor, al căruĭ nume voiŭ încercà să-l determin maĭ departe, fu

(1) V., în acéstă privinţă, maĭ departe.
(2) Prefaţa luĭ Ureche; Kogălniceanu, I, p. 131.

însărcinat cu adunarea într'un corp a tuturor sciinţelor scrise asupra ţĕriĭ, cu coordonarea şi continuarea lor.

Iată frânturile din carĭ «Anonimul Cantacuzinesc», numele care s'ar potrivì maĭ bine compilatoruluĭ, îşĭ alcătuì un întreg:

a) Nisce scurte Anale, dând şirul Domnilor şi puţine lucrurĭ de căpetenie săvîrşite de dînşiĭ, Anale mergênd de la «descălecat» până la Radu-cel-Mare. Scrise şi păstrate în vre-o mănăstire, póte în mănăstirea domnéscă a Déluluĭ, unde e îngropat Radu şi un şir de Domnĭ din secolul al XVI-lea, aceste anale eraŭ destul de încurcate ca să reclame intervenţiunea compilatoruluĭ. Acéstă intervenţiune ar explicà multe lipsurĭ şi greşelĭ. Analele eraŭ acefale; nu dădeaŭ, ca cele moldovenescĭ, «începătura». Acéstă începătură o redactă, după tradiţiunea poporală, arangiatorul, într'o scurtă introducere asupra sosiriĭ luĭ Radu Negru, cu «Românĭ, papistaşĭ, Saşĭ, de tot feliul de ómenĭ». După acéstă introducere, care nu face de loc onóre celuĭ ce a scris-o, compilatorul adaoge frasa: «De aicĭ se începe povestea altor Domnĭ, carĭ aŭ venit pre urma Negruluĭ-Vodă» (1) şi începe cu Analele orînduite de dînsul. Acéstă frasă e transiţiunea luĭ obicĭnuită şi o întîmpinăm pretutindenea. Ast-fel la Michaiŭ-Vitézul: «De aicea se încépe istoria luĭ Michaiŭ-Vodă, fiiul luĭ Petraşco-Vodă» (2); la Radu Leon: «De aicea începem poveste de cine aŭ venit Domn în urma luĭ Grigorie-Vodă» (3); la Şerban-Vodă, în fine: «De aicea începe de câte s'aŭ întîmplat în ḑilele acestuĭ Domn». (4) Transiţiunea acésta stereotipă are marea importanţă că înlătură idea, care se înfăţişéză întâiŭ, aceea că sub Mateiŭ-Vodă saŭ înainte de dînsul se făcuse acum o compilaţiune şi că «Anonimul Cantacuzinesc» ar fi continuat numaĭ opera de alcătuire, după acest model şi în acelaşĭ spirit.

b) O viéţă de sfînt din secolul al XVI-lea, viéţa Patriarchuluĭ Nifon, scrisă de un contemporan şi admirator al sfîntuluĭ, stareţul cel mare saŭ *protul* din Atos, Gavriil, despre care s'ar puté aflà óre-carĭ lucrurĭ şi din alte isvóre. Gavriil locuì la Sfîntul Munte în acelaşĭ timp cu eroul sĕŭ şi venì în «Ţéra Munteneścă», împreună cu soborul sĕŭ, la sfinţirea mănăstiriĭ de la Argeş de către Négoe; el călĕtorì pe la mănăstirĭ, vĕḑù Cozia, ale căreia grădinĭ îĭ plăcură mult, şi se întórse

(1) *Magazinul istoric*, I, p. 233. Asupra naturiĭ publicaţiuniĭ cronicelor muntene în acéstă Revistă vom avé ocasiunea să vorbim de maĭ multe orĭ maĭ târḑiŭ.

(2) P. 277.

(3) P. 367.

(4) V. p. 20.

apoĭ la sarcina sa monachală de la Atos, unde scrise înainte de mórtea luĭ Négoe opera sa. De sigur că Gavriil a compus grecesce, fiind însuşĭ probabil Grec. Expresiunĭ ca «ighemonul» pentru Domn şi altele nu lasă nicĭ o îndoială în acéstă privinţă. Neapĕrat că biografia luĭ Nifon, în care se vorbià aşà de mult de Négoe şi cu atâta laudă, a fost trimésă, în rîndul întâiŭ, acestuĭ ocrotitor al mănăstirilor din Orient. Négoe, care comandase póte lucrarea, în care interesele basarabescĭ sunt aşà de dibaciŭ întreţĕsute cu ale ortodoxieĭ, căută, firesce, s'o rĕspândéscă. Dar în grecesce, la începutul secoluluĭ al XVI-lea, n'ar fi înţeles-o aprópe nimenĭ, din cler şi boerime. Învĕţatul moralist, pe urma căruia aŭ rĕmas maĭ multe tractate slavonescĭ, cetià, cugetà şi compuneà în acéstă limbă, care erà încă exclusiva limbă de cultură a ţĕriĭ. Viéţa luĭ Nifon, apoteosa acestuia şi a luĭ Négoe, fu decĭ tradusă în slavonesce şi, reunită cu tractatele scrise de Domnul însuşĭ (1), începù să circule, de sigur mult apreciată, pe la cărturariĭ timpuluĭ.

Când slavona perdù teren, în secolul al XVII-lea, care începe cu actele românescĭ ale luĭ Michaiŭ-Vitézul şi Simion Movilă (2), cu inscripţiunile românéscĭ de pe mormîntul luĭ Preda Buzescu, al luĭ Michaiŭ-Vodă Vitézul şi al mameĭ sale Teofana (în mirenie Teodora) (3), când începù epoca traducerilor, poporala carte din vremea luĭ Négoe fu şi ea tălmăcită *din slavonesce*. În traducerea română, găsim: Pelopor pentru Pelopones, provideţ, Dracea pentru Durazzo, Solon pentru Salonic, Ioan Preditică (Prĕdteči) pentru Ioan Prodromul, podvig, Banovţiĭ, carĭ arată limpede după ce text s'a făcut versiunea ce avem. Întâiul manuscript cunoscut, din traducere, e cel de la 1653, conservat odinióră la Biblioteca Centrală din Bucurescĭ şi cedat, póte şi el, Museuluĭ de anticităţĭ, deşi lucrul nu póte fi cunoscut profanilor. D-l Hasdeŭ l'a reprodus în «Archiva Istorică».(4) Un alt ms., din Bistriţa, ajuns în stăpânirea P. S. S. Mitropolituluĭ Moldoveĭ, a fost reprodus maĭ de curînd într'o ediţiune bucurescénă.(5) Acest ms. e scris la un schit de lângă Pitescĭ, de egumenul Ioan al schituluĭ, în 1682, fiind Mitropolit Teodosie şi Domn Şerban-Vodă.

---

(1) O ediţiune nouă a acestor tractate, care nu ne interesézä aicĭ, va fi dată în curînd de d-l I. Bogdan.

(2) V. articolul meŭ *Documente nouĕ,* în aceste *Anale,* XX, şi *Cuvente den Bĕtrânĭ* ale d-luĭ Hasdeŭ, I.

(3) V. Papiu, *Tesaur,* I, p. 394—6 şi Odobescu, în vechia serie a *Analelor,* t. X.

(4) I², p. 133 şi următórele.

(5) *Viaţa şi traiul luĭ Nifon* de Gavril Protul, ed. supraveghiată de C. Erbiceanu, Bucurescĭ 1888, in-8°: text cu cirilice şi transcripţiune cu caractere latine.

E sigur că traducerea din slavonesce în românesce s'a făcut în secolul al XVII-lea, din causa curentuluĭ cultural care domnià numaĭ atuncĭ, din causa vîrsteĭ manuscriptelor cunoscute, din causa limbeĭ, unde găsim turcisme ca: *muzăverì, muzăverie,* şi latinisme, cum e: *corună,* speciale acestuĭ secol, cum se póte constată prin cetirea cronicelor din el. Idea unuĭ corp românesc de cronice anterior seculuĭ pomenit e înlăturată deci şi de faptul că imediat după Analele iniţiale vine în românesce o operă tradusă în acéstă limbă numaĭ în acest secol. Compilatorul nostru a alipit deci la Anale acéstă viéţă de sfînt, fórte căutată încă, pe care un călugăr din vremea luĭ Şerban-Vodă o copià şi pe care Ştefan Cantacuzino o păstrà cu scumpătate în ms. sĕŭ, care pórtă pe fie-care pagină pecetea proprietaruluĭ.

Versiunea oficială a cronіceĭ muntene cuprindeà, în locul domniilor de la Radu-cel-Mare până la Négoe-Vodă, inclusiv, acéstă operă hagiografică, care înlocuià prin cuprinsu-ĭ maĭ bogat, maĭ frumos stilisat, maĭ interesant din tóte punctele de vedere, povestirea maĭ săracă, maĭ palidă a vechilor Anale de mănăstire. Dar Analele acestea îndepărtate din cronica oficială a luĭ Şerban-Vodă, din corpul revĕḑut şi adaos de pe timpul luĭ Brâncovénu, din cronica alcătuită după ordinele luĭ Nicolae Mavrocordat, nu s'aŭ perdut. Ele figuréză, în locul vieţeĭ «sfîntuluĭ» Nifon, în unele manuscripte, copiate probabil de călugărĭ carĭ cunosceaŭ isvórele compilatoruluĭ cantacuzinesc şi le aveaŭ la îndemână. Ar fi greŭ de lămurit motivele precise carĭ aŭ dat nascere varianteĭ de care vorbirăm.

Am spus că versiunea cuprinḑênd viéţa luĭ Nifon e cea oficială, — de maĭ multe orĭ cea oficială, în treĭ corpurĭ de cronice formate din poruncă domnéscă. Ea trebuià să figureze în cronica ţĕriĭ de sub Şerban, pe care nicĭ un manuscript nu ne-o dă aşà cum a ieşit de sub condeiul compilatoruluĭ cantacuzinesc. Dovada o avem totuşĭ în faptul că rĕspunsul la cronica acésta, opera luĭ Constantin Căpitanul adecă, are în acest loc din expunere maĭ mult un resumat din viéţa luĭ Nifon (1), şi cronica de oposiţiune a Căpitanuluĭ a fost scrisă pe timpul domnieĭ luĭ Şerban, întrebuinţând pentru partea veche a istorieĭ muntene, în primul rînd, compilaţiunea oficială. Pe urmă, Biblioteca Academieĭ Române posedă un manuscript cu schimbărĭ al croniceĭ domnescĭ, scris sub Brâncovénu de însuşĭ Mitropolitul Antim (2): acest manuscript (nº 180) cu-

(1) *Magazin,* I, p. 110—4, 147—58.
(2) V. descripţiunea acestuĭ manuscript şi a celor ce vor maĭ fi citate în acest studiŭ în catalogul descriptiv de la sfîrşitul memoriuluĭ.

prinde viéţa lui Nifon, şi nu vechile Anale pe scurt. În sfîrşit, tóte numerósele manuscripte ale compilaţiuniĭ mavrocordatescĭ, compilaţiune compusă, cum vom vedé, din Anonim, din Grecénu şi din cronica luĭ Radu Popescu, în limitele în carĭ aceste cronice sunt publicate în *Magazin*, tóte aceste manuscripte înfăţişéză cronica ţěriĭ cu adaosul vieţiĭ Patriarchuluĭ.

Manuscriptele carĭ conţin, dimpotrivă, vechile Anale sunt puţine, şi felul cum sunt redate aceste Anale nu e acelaşĭ, ci îndoit. Avem o versiune maĭ pe larg şi una maĭ scurtă. Versiunea maĭ pe larg *(a)* se găsesce în ms. 269 al Bibliotecеĭ Academieĭ Române şi în manuscriptul întitulat Litopiseţul Ţěriĭ-Rumănescĭ din descălecatura de unde aŭ venit Rumâniĭ de s'aŭ aşezat în Ţéra-Rumănéscă al Bibl. Episcopieĭ române din Oradea-Mare; cea-laltă versiune *(b)* o dă un alt ms. din acéstă Bibliotecă episcopală: Istoriia Ţěri-Rumănescĭ. O triplă traducere germană a acestuĭ manuscript e conservată la Biblioteca gimnasiuluĭ evangelic din Braşov, în cele douĕ manuscripte întitulate «Von der ersten Hereinkunfft der Roemer (ambele cotate 139; vechiŭ 27 d) şi în caietul Walachische Historie, alipit la unul din ele.

Ambele versiunĭ sunt cu totul inedite în textul românesc (1), şi e de sigur folositor să le dăm aicĭ faţă în faţă:

a)

Iō Radul-Voevoda cel Mare, feciorul Vladului-Voevoda; au luat Domnie la leat 7002. Acesta au fъcut mъnъstire Dialului *lъngъ Tъrgovişte, foarte frumoasъ, tot de piatrъ cioplitъ, cu multъ cheltuialъ;* şi au domnit anĭ 15, *şi au murit; şi s'au îngropat în mъnъstirea Dealului, care ieste fъcutъ de dъnsul.*

Iō Mihnea-Voevod cel Rъu, feciorul Draciei Armaşul din Mъneşti. Au venit Domn la leat 7017, şi au domnit ani 1 şi lunĭ 9. Acest[a] a tъiat mulţi boiari, iar neşte boeri ci le zicea Pъrvuleşti au scъpat şi au fugit prest[e] Dunъre şi s'au dus la Ţarigrad şi au cerut la Împъrъţie

b)

Radul-Vōd[ъ] cel Mare. Acesta au fъcut mъnъstire din Deal, şi au dōmnit ani 15.

Mihnea-Vōd[ъ] cel Rъu, снъ Draci Armaşul din Mъneştъ; acesta (2) au tъ[iat] mu[l]zimea de boiari, iar niamul Craiōvei cu cea le-a au zis Pъrvuleştii, au scъpa[t] de au fugit peste Dunъre, de s'au dus la Ţ[a]r[i]grad, ia[r] Mihnea-Vod au dōmnit ani 2 fъrъ lun[i] 3.

(1) În traducerea germană una *(b)* s'aŭ tipărit în introducerea bibliografică la cartea, atât de cinstită şi seriósă, a luĭ Engel.

(2) Ms. are după «acesta»: *tulesta.*

de le-a au dat Domnu pre Iō Vlъduțъ-Voevod, feciorul Vladului-Vodъ.

Şi au venit în țarъ împreunъ cu Pъrvulești *și cu mulțъme de Turci*, iar Mihne-Voevoda n'au cutezat a-l aştepta, ce au fugit preste munți în țara unguriascъ, la cetate Sibiiului. Atunce Dumitru a lui Iacșiciu și cu Danciul, feciorul lui Vlad-Vōdъ Țъpъluş, au venit cu carte de la craiu și au mersu la besericъ pъpistașilor și (în) s'au întъmpinat cu Mihai *(sic)*-Vodъ, suindu-sъ pe trepte, pentru cъ el sъ lъpъdasъ de pravoslavnicъ credințъ și sъ fъcusъ pъpistaș, și acolo în strъmtoare aŭ dat cu hangeriul și l-au înjunghiat; *și șade și pъrъ în zioa de astъzi capul Mihnei zugrъvit în zidi, unde l-au înjunghiet; iar Dumitru a lui Iacșiciu au alergat tare, de s'au suit într'un*... (sic) (1) *și au strigat tare, zъcъnd: Tot omul sъ știe cъ au înjunghiet pre Mihne-Vodъ cu poronca lui Mъtieș Craiul; iar un pușcaș de-i Mihnei-Vodъ au pus pușca pre crъcane și l-au lovit între sprъnceni, și fъcu moarte pentru moarte;* iar pe Danciul, feciorul lui Țъpъluș-Vodъ, l-au ucis cetъțenii. Iar cъnd au fost la un an din Domniia lui Vlъduțъ-Vodъ, venit-au Mircea-Vodъ, feciorul Mihnii-Vod Dracea, din țara u[n]gureascъ, cu mulți U[n]guri, de au fъcut cu Vlъduțъ-Vodъ mare rъzboi la tъrgul Gherghiții; arъtatu-s'au Pъrvulești cu mare vitejъie, și au biruit pe Mirce-Vodъ, și mulți U[n]guri au perit, iar Mirce-Vodъ au fugit pe Dunъre și s'au dus la (dus la) Țarigrad; și au mai domnit Vlъduțъ-Vodъ încъ un an cu pace. Dar fiind

Vlъduțъ-Vōd[ъ]; pre acesta l-au adus Pъrvuleştii D[o]mnъ, iar Mih[nea]-Vōd[ъ] au fugit în ț[a]ra ungureascъ la Sibii; atuncia Dumit[r]u Iacșiciu cu Danci[u]l снъ Țepelușъ-Vōd[ъ] au venit cu carte de la crai și s'au înstъnbinat *(sic)* cu Mihnia-Vōd pre trepte, mergъnd la biseareca papistașilōr. Cъ el încъ se lepъdase de pravōslōniciia creștin[ъ] și sъ fъcuse papistaș, și acōlō l-au tъiat lъngъ zid; apoi cetъțenii încъ s'au strъnsu de (de) au ucis pre amъ[n]doi acōlō; iar Vlъduța-Vōd[ъ] д dōmniitъ un an cu pace; apōi Mircea-Vōd[ъ] снн Mihnia-Vōd[ъ] Dracia au venit din ț[a]ra ungъreascъ cu mu[l]ți Unguri, de au fъcutъ cu Vlъduțъ-Vōd[ъ] mare rъzbōi la tъrgul din Gherъghițъ; arъtatu-s'au Pъrvuleștii cu mare vitejie, ș'au biruitu pre Mircia-Vōd[ъ], și mulți Unguri au perit, iar Mircea-Vōd[ъ] a fugit preste Dunъre, de s'au dus la Țrъgradъ; și au d[o]mnit Vlъduța-Vod[ъ] ani 2. Deci, fiind Pъrvuleştii zavidiț la Vlъduța-Vōd[ъ] de ōare-carii pizmaș și el, ascultъnd minciunele lōr, cerca vreame sъ-i dōbъndeascъ, iar, nevrъnd D[u]mn[e]zъu, ei încъ au prinsu de veaste și au fugit preste Dunъre, rъdicъnd D[o]mnъ pre Neagōe Bъsъrab-Vōevōd, și strъnserъ cъteva seaamъ de ōaste, luu[n]d într'ajutor pre Mahamet-beiu, ce-i zice Mihai-Ōglu; viind cu tōatъ ōastea lui la Bucureşti, fъcut-au cu Vlъduța-Vōd[ъ] rъzbōiu mare; iar neşte boiari ai lui l-au iclianit de i-au tъiatъ

(1) Ceteşte: *turn*,

Pъrvuleşti zavistuiţi la Vlъduţъ-Vodъ de ōri care pizmaş, şi el, ascultъnd minciunele lōr, cerca vreame ca sъ-i dobъndeascъ.

[Restul, cu schimbărĭ de stil, ca în versiunea maĭ scurtă.] Şi au domnit ani 2... Iō Neagoe Bъsarabъ-Voevod. *Acest[a] la hrisoavile lui sъ iscъlè: Iō Basarabъ-Voevod.* Şi au şъzut în Scaun Fevruari 8, leat 7020.

Dupъ aceia tare s'au cъit Basъrabъ-Vodъ pentru moarte lui Vladuţъ.

[Urméză ca în cea-laltă versiune, dar se preciséză că Adunarea din Tîrgovişte s'a ţinut «în sfъ[n]ta mitropolie». Se fac «rugъciuni şi slujbe *dumnezъeşti.*» Între clădirile Domnuluĭ se pomenesc şi cele de «la Sfъntagura». Lucrurile acestea sunt scrise «în viaţa luĭ, şi au dat-o sъ fie stъtъtoare la sfъnta mitropolie *în Tъrgoveşti*». Pomenind mănăstirea de Argeş, se adaoge: «cu mare cheltuialъ».]

În zilele acestui Domnu Sultan Selim, înpъratul turcescu, al nōaole din nemul lui Osman, au luat cu rъzboi Ierusalimul de la Eghipteani, şi la Ghenari 25 leat 7025 au luat Eghipetul, şi au supus toatъ înpъrъţii Eghipetului supt ascultare lui.

[Începutul Domnieĭ luĭ Teodosie e ast-fel redactat:] Iō Theodosie-Voevod, feciorul lui Neagoe Basarabъ-Voevod. *Aceste la hrisoavele lui sъ iscъlè Iō Basarabъ-Voevod, feciorul luĭ Basarabъ-Vod*[ъ]. Pre acesta l-au ridicat u[n]chiu-sъu Preda *Vel-Ban*, ca sъ fie Domn în locul tъtъne-sъu, *pentru cъ, fiind el tъnъr de vъrstъ, socotè cъ-i va purta de grijъ şi va ţъnè Domniia*, iar unii din boeri s'au viclenit şi au rъdicat alt Domnu, capul. Bъsъrab-Vōd[ъ] au şezut în Scaun Feb. 8, лтъ ‚зк.

Dupre aceaia, Bъsъrab-Vōd[ъ] tare s'au cъit de mōa[r]tea lui Vlъduţъ-Vōd[ъ], ce au chiemat pateiar[hi] şi Vlъdici, episcup[i], egumeni, preōţ, cъlugъrii, diiacōni, şi i-au strъnsu tōţ în cetate den Tъrgoveşt[e], de au fъcut sf[ъ]nt miru cu multe rugъciun[i] şi slujbe, D[u]mnezъ[u] ştie, la santa mitrupōlie, care iaste fъcutъ de dinsul; dup'aceaia Bъs[ъ]rab-Vōd[ъ] au începutъ a face m[i]l[os]tenie mare, pre la mulţi ōmin[i]; fъcut-au şi beseareč[i] şi mъnъstir[i] multe, şi aicia în ţ[a]rъ şi printr'alte ţъri; şi alte multe bъntъţi *(sic)* au fъcut în lume, car[e] sъnt scrise mai pre largu la ō carte ce s'au fъcut de tōate hiitii *(sic)* lui şi s'au dat sъ fie stъtōare la sf[ъn]ta mitrupōlie; mai pre urmъ au fъcut ō sf[ъn]tъ mъnъstire la Curtia de Argiş, fōrъte frumōas' şi îmbōdōbitъ, şi din lъuntru şi din nafarъ; şi tōt au dōmnit cu bunъ pace pъnъ au murit; şi l-au îngropat la mъnъstire la Argiş; au dōmnit ai 8, luni 8.

(După ms. din Oradea.)

anume Iō Radul-Voevod Cъlugъrul, din partea Buzъului, şi au venit cu oşti asupra lui Theodosъ-Voevod...
(După ms. din Oradea.)

Am tipărit, pentru a arătà maĭ bine lucrul, prin litere italice amănuntele nouĕ ce se găsesc în versiunea *a*. Cât privesce stilul, el e maĭ pretudindenea altul în acéstă versiune maĭ pe larg. Sunt totuşĭ propoşiţiunĭ perfect asemenea. Idea că avem a face cu *doue traducerĭ deosebite ale aceluiaşĭ original slavon* trebue înlăturată, deşì e cea dintâiŭ care se înfăţişéză.

Care din cele douĕ forme a Analelor e cea maĭ veche? Manuscriptul unic care dă forma *b* e maĭ vechiŭ, fiind încă din secolul al XVII-lea, decât ambele manuscripte carĭ cuprind forma *a*, căcĭ acestea sunt abià din secolul următor. Aceste manuscripte forméză apoĭ, în ceea ce privesce totalul naraţiuniĭ, un tip deosebit al croniceĭ muntene, tip alcătuit după 20 Maiŭ 1733, dată până la care merge expunerea evenimentelor: dimpotrivă, cel-lalt manuscript din Oradea-Mare cuprinde o povestire continuă până la 1689 numaĭ, plus o notiţă sporadică din 1696. Dar acésta nu e suficient pentru a stabilì prioritatea uneĭ versiunĭ asupra celeĭ-lalte.

De obiceiŭ însă — şi acésta e maĭ important — o cronică nu se prescurtéză, ci se amplifică. Nu s'ar înţelege din ce motiv s'ar fi elimina din cronica maĭ întinsă unele elemente ale povestiriĭ, carĭ sunt departe de a fi lipsite de interes. E dimpotrivă perfect inteligibil adaosul la textul primitiv de noţiţe luate din examinarea chrisóvelor domnescĭ saŭ din alte însemnărĭ monastice. Folosirea acestor însemnărĭ e neîndoielnică şi, cum vom vedé maĭ departe, nu din Constantin Căpitanul, care are şi el aprópe tóte adaosurile, adecă mediat, aŭ putut fi culese informaţiunile nouĕ. Dar Constantin a avut probabil înaintea sa textul slavon însuşĭ al însemnărilor. În sfîrşit, părerea că notiţele ar fi fost introduse în «Anonim» de continuatorul corpuluĭ brâncovenesc de cronice până la 1733 trebue înlăturată: în secolul al XVIII-lea, Constantin Căpitanul erà cunoscut în Ţéra-Românéscă şi cărturariĭ ţěriĭ nu maĭ sciaŭ slavonesce; continuatorul ar fi luat scirile noue din Căpitan, în forma în care se găsesc la acesta, dacă *el* le-ar fi încorporat la «Anonim».

c) Pe vremea Mircescilor, dar de un adversar al familieĭ, de un călugăr probabil, care se înfiorà de «nedumneḑeirile» luĭ Mircea Ciobanul

şi nu uità nicĭ una din dările puse pe ţéră de acéstă seminţie domnéscă, s'a redactat o cronică a luĭ Mircea-Vodă şi urmaşilor sĕĭ. Anale analóge, nu maĭ scurte, existaŭ şi pentru epoca ce se întinde de la Négoe până la Mircea Ciobanul şi, în proporţiunĭ potrivite cu importanţa acestor Domnĭ, pentru ceĭ doĭ succesorĭ aĭ luĭ Michnea II. Compilatorul le-a tradus pe tóte din slavonesce şi a făcut ast-fel o punte de povestire de la biografia desvoltată a luĭ Négoe până la cea, nu maĭ puţin întinsă, a luĭ Michaiŭ; biografie de care vorbim acum.

d) O domnie importantă îşĭ găsesce uşor istoriciĭ. Dintre călugăriĭ pe carĭ îĭ protegià Négoe, i s'a aflat un biograf, Gavriil Protul. Michaiŭ-Vitézul şi-a găsit cântăreţĭ printre Grecĭ — Palamed, dascălul de la Ostrog, Stavrinos Vistierul (1), amîndoĭ membri aĭ poporuluĭ din Orient care aşteptà maĭ cu nerăbdare ḑiua liberăriĭ de sub nelegiuitul şi sĕlbaticul jug al Turculuĭ. Michaiŭ-Vodă însă erà dintr'o familie privilegiată din fire: ar fi fost neadmisibil ca fratele luĭ Cercel să nu se gândéscă a transmite urmaşilor, într'o povestire oficială, faptele săvîrşite de dînsul. Se scie că Logofĕtul Tudose redactă un asemenea ḑiar, pe care Domnul îl aprobă, Andreiŭ Taranowski îl traduse în polonesce şi Silesianul Walter îl prefăcù în latinesce, amestecându-l cu sciinţe propriĭ şi încurcându-l în destul, prin stil ca şi prin felul de prelucrare. (2)

Cronica luĭ Walter, *Res gestae Michaelis,* e decĭ cronica domnéscă a luĭ Michaiŭ-Vodă. Se credeà — şi acésta e o dovadă de extraordinara uşurinţă cu care bărbaţĭ serioşĭ pun în circulaţiune la noĭ părerĭ menite să înşele o lume întrégă,—se credeà că povestirea intercalată în «Anonimul Cantacuzinesc» e tot cronica luĭ Teodosie.

Însă acésta din urmă merge pînă la 1597, pe când cea-laltă cuprinde *tótă* domnia luĭ Michaiŭ. Nu numaĭ atâta ; dar nu există între cele două lucrărĭ altă asemĕnare decât a subiectuluĭ. Pentru moment, fiind-că vom revenì aiurea (3) asupra biografieĭ din «Anonim», ajunge să spunem cele ce urméză:

Cronica din «Anonim» nu póte fi a luĭ Teodosie, fiind-că-l face să mérgă într'o solie, în care *erà vorba* să mérgă, dar *n'a* mers. (4) Ea

---

(1) De cronicele grecescĭ relative la Michaiŭ-Vitézul, precum şi de cele-lalte isvóre ale istorieĭ acestuĭ Domn, mĕ voiŭ ocupà în prefaţa la vol. XII din colecţiunea Hurmuzaki.

(2) De cronica luĭ Walter mĕ voiŭ ocupà tot în prefaţa anunţată în nota precedentă.

(3) V. nota 2.

(4) Cf. *Anonimul,* p. 298 şi notiţele asupra acesteĭ ambasade date de mine în memoriul *Documente,* citat şi maĭ sus, p. 482.

nu e o cronică de Curte, fiind-că Michaiŭ dispare une-orĭ în dosul boerilor sĕĭ, fiind-că rĕscóla luĭ contra Turcilor e arătată ca o rĕscólă a ţĕriĭ, în care Domnul nu intervine de loc. (1) Ea e póte numaĭ o cronică a Buzescilor, deşi într'un rînd autorul e aspru pentru boeriĭ lăsaţĭ de Michaiŭ în Moldova, boerĭ între carĭ erà şi Preda Buzescu (2): în adevĕr, Buzesciĭ se găsesc tot-deauna în linia întâia în povestire, maĭ des pomeniţĭ decât Banul Mihalcea, iar la omorul Turcilor în Bucurescĭ se spune, cu o atenţiune semnificativă, că Stroe Buzescu a fost rănit «la mâna stângă». (3) Autorul erà un boer, dar nu un boer mare, intim al Domnuluĭ, fiind-că, minunat informat pentru faptele de răsboiŭ, publice, el se înşélă fórte des asupra negocierilor secrete şi planurilor luĭ Michaiŭ, cunoscêndu-ĭ însă soliile trimese. E un spirit esact, dar simplu, care are, între transiţiunile cele maĭ dese: «Se întristă fórte». A cunoscut póte limba latină, căcĭ scrie «Sigmon» (4), nu «Jigmon», *scriptură, împutăciune, Rudolful, canceriul* (cancelariul), *Andreias*, nu *Andreiaş*. În sfîrşit, ceea ce e de extraordinară însemnătate, *acesta e primul cronicar care a scris în românesce.* «Anonimul cantacuzinesc» i-a cruţat forma archaică, şi acéstă formă ne trimete la epoca luĭ Michaiŭ-Vitézul. Cine s'ar îndoì despre acésta, studieze cu atenţiune vocabularul şi maĭ ales sintaxa acesteĭ cronice în paralel cu vocabularul şi sintaxa instrucţiunilor şi expunerilor românescĭ de la Michaiŭ-Vitézul. Cu greŭ ar semĕnà maĭ bine limba în douĕ documente literare.

d) Póte tot acest boer prieten al Buzescilor a scris rîndurile din compilaţiune consacrate domnieĭ luĭ Simion. În adevĕr, se spune aicĭ că familia se «viclenise de către Michaiŭ-Vodă», dar marele rol jucat de Buzescĭ în expulsarea Moldovenilor şi Polonilor luĭ Movilă e expus cu căldură şi interes.

e) Helladius (5) menţionéză o ediţiune munténă, anterióră luĭ Şerban Cantacuzino, a opereĭ luĭ Stavrinos, care cuprindeà, ca tóte ediţiunile ulteriórе, alăturĭ cu poema Vistieruluĭ, opera luĭ Mateiŭ al Mirelor, aşà în cât se pare că cele douĕ scrierĭ grecescĭ circulaŭ reunite în manuscripte. După acéstă problematică tipăritură saŭ după un ms. compilatorul

(1) «Şi se strînse toţĭ boiariĭ, marĭ şi micĭ, din tótă ţéra, şi se svătuiră cum vor face să isbăvéscă Dumneḑeŭ ţéra din mâinile păgânilor. Şi, décă vĕḑură că într'alt chip nu se vor puté isbăvì, deaciĭ eĭ ḑiseră, numaĭ cu bărbăţia să redice sabie asupra vrăjmaşilor. Deaciĭ socotì Michaiŭ-Vodă. . . . .» *(Anonimul,* p. 277).

(2) P. 298: «Cu câtă bucurie merseră, cu atâta ruşine fugiră, şi năpustiră ţéra».

(3) P. 278.

(4) Dar în manuscripte avem *Jigmon,* în tóte cred.

(5) *Status praesens Ecclesiae graecae,* p. 11; ap. Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire,* t. II, p. LXXXIII.

traduse, într'un timp când clasele nóstre culte sciaŭ bine grecesce, pe Mateiŭ, îl traduse prescurtându-l. La acéstă traducere fură adaose notiţe, póte, după însemnări scrise, de provenienţă nesigură şi altele după tradiţiune, precum şi, pe alocurea, câte-va explicaţiuni. Cât privesce pe cele din urmă, «Anonimul» adaoge la numele conspiratoruluĭ Bărcan menţiunea că acest boer erà din némul Bucşănescilor, iar la domnia luĭ Antonie el légă pe unul din boeriĭ de carĭ vorbesce, şi carĭ îĭ eraŭ cunoscuţĭ personal, de acest Bucşănesc, spuind că Staico Păharnicul erà fiul luĭ «Bărcan de la Bucşanĭ». (1) Cronica luĭ Mateiŭ conduse astfel pe compilator pînă la domnia a doua a luĭ Gavrilaş Movilă. (2)

f) Destul de pe scurt e redactată perióda de la 1618 până la domnia luĭ Leon Tomşa, înjghebată şi ea după tradiţiune şi cevà notiţe scrise. Domnia a doua a luĭ Radu Michnea e arătată numaĭ prin durata eĭ; în domnia luĭ Alexandru Coconul se vorbesce despre rĕscóla călăraşilor şi ridicarea pretendentuluĭ Paisie. Despre Alexandru Iliaş, în a doua domnie, iarăşĭ nimic decât durata cârmuiriĭ. De o reproducere întocmaĭ a uneĭ cronice anterióre nu póte fi vorba aicĭ, din causa scurtimiĭ povestiriĭ şi din faptul că, vorbindu-se despre o năvălire de Tătarĭ, se spune că locul rĕmas pustiŭ din pricina lor se vede «până astădĭ». (3)

g) Domnia luĭ Leon-Vodă e descrisă cu totul tendenţios în Anonim. Aicĭ ea e numaĭ prefaţa de prigonire a domnieĭ luĭ Mateiŭ Basarab. De la început ni se vorbesce de originea luĭ Mateiŭ, de situaţiunea sa de fermier de dărĭ sub Leon; apoĭ autorul trece la sórta grea a acestor strîngĕtorĭ de imposite, la fuga lor peste munţĭ, la întórcerea pribegilor armaţĭ şi la ciocnirile lor cu ómeniĭ domnieĭ. Cum se şi cuvine într'o cronică oficială, precum e cea reprodusă aicĭ, Mateiŭ nu cere domnia, ci o primesce (ceea ce nu e adevĕrat); Abaza oferă tronul muntén meritosuluĭ boer.

h) Cronica luĭ Mateiŭ-Vodă ocupă întrégă acéstă despărţire. E fórte pe larg faţă cu expunerea de până aicĭ. Ca la istoria luĭ Michaiŭ-Vitézul, întîlnim pretutindenea date precise, ceea ce însémnă o redacţiune în paralel cu evenimentele. Ceea ce nu se întîlnesce nicĭ odată în restul compilaţiuniĭ (4), aicĭ avem discursurĭ: se reproduc două cuvîntărĭ pe carĭ Mateiŭ le-ar fi ţinut ostaşilor sĕĭ în lupta de la Finta. Miraculosul

(1) Cf. IV, p. 306; V, p. 5.
(2) Cf. memoriul ante-penultim, primele pagine.
(3) P. 311.
(4) Afară de al luĭ Alexandru Iliaş (p. 308), care e luat din Mitropolitul Mateiŭ.

intervine în favórea eroului, ca în orĭ-ce operă de glorificare. Vorbind de plóia de la Finta, scriitorul panegirist se exprimă ast-fel: «Şi picăturile erà gróse şi vîrtóse ca o piatră; unde-ĭ lovià ticăloşiĭ [de Moldovenĭ], îndată cădeà de pre caĭ jos.» (1)

Ultimele evenimente din viéţa Domnuluĭ, în luptă cu destrăbălarea victorióselor sale trupe, sunt povestite cu indignare: Seimeniĭ şi «némul dorobănţesc» sunt nisce «turbaţĭ», nisce «porcĭ făr' de nicĭ o ruşine», şi cronica ne înfăţişéză cu durere pe Domn stând treĭ ḑile «obidit», cu Curtea sa, înaintea porţilor, închise de revoltaţĭ, ale capitaleĭ luĭ. (2)

Manuscriptul care cuprindeà viéţa luĭ Mateiŭ se termină cu «isvodul cărţiĭ luĭ Teofan, Patriarchul Ierusalimuluĭ», un decret patriarchal într'o cértă de călugărĭ la Sfîntul Mormînt (1634). Se spune la sfîrşit că decretul e tradus de un Simion, al doilea Logofĕt. S'ar puté ca tot acest Simion să fi scris şi cronica, precum se póte ca un copist să fi adaos bucata acésta la opera biografuluĭ luĭ Mateiŭ. Orĭ-cum ar fi, compilatorul, luând viéţa luĭ Mateiŭ, a luat cu dînsa şi acest apendice, care nu prea aveà mare rost, se înţelege. (3)

i) Cronica oficială a luĭ Mateiŭ fusese continuată de particularĭ. Un necunoscut scrisese, de sigur, viéţa luĭ Constantin Basarab, succesorul luĭ Mateiŭ şi cumnatul luĭ Constantin Cantacuzino. Şi acéstă domnie e fórte pe larg descrisă, cu destule date precise, nume de boerĭ şi amănunte. Cronicarul ţine cu Domnul în conflictul ce are acesta cu soldaţiĭ sĕĭ, dar acésta nu-l împedică de a ni-l represintà, ceea ce n'ar fi făcut un cronicar oficial, în următorul chip: «numaĭ ce se uità cu ochiĭ ca un dobitoc, şi la uniĭ şi la alţiĭ». Póte în original încă existaŭ exclamaţiunĭ naive ca acésta: «O ce de marĭ şi multe rĕutăţĭ aŭ făcut diavolul némuluĭ românesc încă din începutul lumiĭ, de la moşul nostru Adam!» Aicĭ se află şi frasa, atribuită, fără drept, luĭ Grecénu, frasa patriotică care sună ast-fel: «De acì şi acest ném românesc, până aŭ fost dragostea în mijlocul lor, Dumneḑeŭ aŭ fost cu dînşiĭ, că nu i-aŭ călcat alte limbĭ străine, şi aŭ făcut multe vitejiĭ şi aŭ trăit în pace bună.»

Se póte ca domnia luĭ Constantin Basarab, atât de apropiată rudă a Postelniculuĭ Cantacuzino, să fi fost notată ḑi cu ḑi în casa acestuia.

(1) P. 325.

(2) P. 327—30.

(3) P. 330—4. Părerea că avem a face cu o bóţă de copist se întăresce prin aceea că, d. ex., ms. *Istoria Ţĕri-Rumănescĭ,* de la Oradea-Mare, după ce repetă, în litere colorate, scirea despre mórtea luĭ Mateiŭ-Vodă, trece de-adreptul la domnia luĭ Constantin.

Rolul Postelniculuĭ e trecut însă sub tăcere, póte fiind-că n'a jucat un rol Cantacuzino. De la Radu Michnea începe perioda de luptă şi de glorie a Cantacuzinilor, şi credem că, până la Grigorie Ghica, compilatorul reproduce, dar, de sigur, dându-le o formă nouě, nisce notiţe saŭ chiar o cronică a familieĭ.

Radu Michnea, caricatural el însuşĭ prin visurĭ atât de nepotrivite cu însuşirile luĭ reale, e presentat în caricatură. Cel dintâiŭ Domn «din Ţarigrad» care s'a atins de Cantacuzinescĭ e înfăţişat ca un «Grec cămătariŭ» pe al căruĭ tată l'ar fi chemat «Iani Surdul», şi «numele din botez» al luĭ Radu însuşĭ ar fi fost «Franţi». (1) Nota duşmănósă, satirică domnesce de la un capĕt al povestiriĭ la cel-lalt. În schimb, povestitorul pomenesce pe ceĭ doĭ fiĭ maĭ marĭ aĭ Postelniculuĭ, Drăghicĭ şi Şerban, şi insistă asupra roluluĭ ce aŭ jucat. El dă, deşì are puţine date, data precisă a fugeĭ la Braşov a luĭ Constantin: 16 (26) August, Marţĭ, diminéţa.

Scurta domnie a luĭ Gheorghe Ghica, indiferentă din punct de vedere cantacuzinesc, e povestită fórte palid. Dar Postelnicul apare în plină lumină cu prilejul maziliriĭ acestuĭ Domn. Constantin, «bunul creştin şi vrednic de slujbă», intervine când Turciĭ voesc să ucidă pe Domnul mazil şi să dea ţéra luĭ Mustafà-Paşa de Silistria. El împacă lucrurile şi e însărcinat cu desemnarea nouluĭ Domn. Avem înaintea ochilor noştri rugarea luĭ Constantin, devenit arbitrul situaţiuniĭ, de către toţĭ «Domniĭ grecĭ ţărigrădenĭ». Postelnicul se identifică cu interesele ţĕriĭ sale adoptive: el alese pe Grigore, fiul luĭ Gheorghe Ghica, pe *Gligoraşco*, fiind-că erà născut şi crescut în ţéră şi o cunosceà. (2)

Scriitorul, care e un om cu cultură bisericéscă, vorbesce numaĭ în comparaţiunĭ biblice, zugrăvesce apoĭ marele act de nerecunoscinţă al luĭ Grigore-Vodă în stilul unuĭ hagiograf, care zugrăvesce mórtea unuĭ sfînt şi pedépsa care cade asupra vinovaţilor de sacrilegiŭ. Pe când Domnul se află departe în expediţiune, încunjurat de treĭ dintre fiiĭ Postelniculuĭ: Drăghicĭ, Şerban şi Constantin, Dómna (Maria Sturdza) şi «douĕ vase rele, unul romănesc, altul grecesc»: Stroe Leurdénul şi «Dumitraşcu Vel-Vistier *Ţărigrădénul*» (un *Cantacuzino;* preteriţiunea e caracteristică), pîrĕsc pe bĕtrân că face intrigĭ cu Turciĭ dunărenĭ şi opresce strîngerea biruluĭ. Întors, Grigore se pórtă cu Constantin Postelnicul *ca Pilat cu Christos.* Dus la Snagov spre ḑiua de 20 (30) Decembre 1663, Constantin e sugrumat în séra acesteĭ ḑile, «în trapezăria manăstiriĭ». (3)

(1) P. 346.
(2) P. 358—9. Cf. scrisorile din *Magazin*, I, p. 394—8.
(3) P. 361 şi urm.

La vestea omoruluĭ, a căderiĭ acestuĭ «stâlp mare» — epitetul a fost aplicat cu un secol înainte, de Grecĭ, luĭ Michail Şaitanoglu, bunul luĭ Constantin (1) — «ţéra se mişcă, şi plâng cu dînsa tóte ţĕrile carĭ l'aŭ sciut şi carĭ nu l'aŭ sciut». Domnul, prins de căinţa luĭ Iuda, se spovedesce îndată Mitropolituluĭ Ştefan. Constantin Păharnicul, fiul luĭ Radu Vărzarul şi unul din sfătuitoriĭ crimeĭ, unul din ceĭ «amestecaţĭ la sângele luĭ Costandin Postelnicul», e ucis «ca un câne» în noul răsboiŭ ce se deschide în Ungaria; tot némul luĭ ar trebuì să se distrugă, şi ceĭ «ce ar fi parte bărbătéscă să se scopéscă». Alţĭ vinovaţĭ, Preda Bucşanu şi Ivaşco Cepariul, nu maĭ revin nicĭ eĭ de la expediţiunea din Neuhäusel, şi scriitorul exclamă : «Dómne, judecă-ĭ cu matca foculuĭ!» Un copil în faşă al Domnuluĭ se îmbolnăvesce în curînd. «Săriâ ca unul de treĭ-ḑecĭ de anĭ, şi tot zbierà şi ţipà ca caiĭ, până-şĭ deate duhul.» Grigore însuşĭ «îşĭ perde mintea şi sfatul», fuge, trece «în ţéra nemţéscă, *de şade acolo* şi s'aŭ făcut papistaş». Aicĭ se mântue cel dintâiŭ manuscript cantacuzinesc, redactat în forma luĭ iniţială după fuga luĭ Ghica (1664) (2), dar înaintea întórceriĭ luĭ apropiate în domnie.

De aicĭ, de sigur, compilatorul povestesce singur, din amintire şi după isvóre orale. În loc să dea o formă bisericéscă povestiriĭ altuia, el scrie însuşĭ într'o formă bisericéscă, identică cu forma în care ni se presintă în compilaţiune lucrarea predecesoruluĭ sĕŭ. Întâiŭ, el «semnéză povestea unor boiarĭ reĭ ce aŭ fost în ḑilele luĭ Mateiŭ-Vodă : anume Ghinea Vistiariul ce i-aŭ ḑis Ţucala, şi Radul Armaşul ce i-aŭ ḑis Verzariul». (3) Acésta e o glosă la cele spuse maĭ sus despre Constantin, fiul luĭ Radu. Cruḑimea şi instinctele lacome ale tatăluĭ sunt expuse pentru a lămurì purtarea fiuluĭ. Se vorbesce de «avuţia rea de Mamon» câştigată de Radu Domnuluĭ sĕŭ, şi de gróza ce inspirà. «Ca un drac numaĭ ce tuşià şi aruncà cu buzduganul în sus, şi cine-l auḑià se ascundeà de glasul luĭ.» Se trimete de câte-va orĭ la «istoria luĭ Mateiŭ-Vodă», care nu e scrisă decĭ de autor, dar cuprinsă în culegere.

Câte-va anateme forméză transiţiunea, apoĭ începe «povestea de cine

(1) V. *Anal. Ac. Rom.*, Ser. a 2a, Secţ. ist., XVIII, p. 18.
(2) V. maĭ sus, în acest volum, p. 213.
(3) P. 365—7. E de observat că ms-le Anonimuluĭ din corpul brâncovenesc prelucrat şi continuat până la 1733 pun acest paragraf la locul sĕŭ, în domnia luĭ Mateiŭ. Traducĕtorul german al Anonimuluĭ (ms. 139 al Bibl. gimnasiuluĭ evangelic din Braşov) observă şi el (p. 239): «Dieses gehört biss hieher in das Leben des Mathe Vodens gesezet zu werden.»

aŭ venit Domn în urma luĭ Grigorie-Vodă». Radu Leon e fórte maltratat: i se impută că a domnit cu «dracĭ» de Grecĭ «leşinaţĭ», că a prădat ţéra fără a-şĭ amintì de «patimele Ghiniĭ Ţucala şi ale Raduluĭ Verzariul», că a pus să se otrăvéscă Drăghicĭ Cantacuzino, care-ĭ procurase înnoirea domnieĭ.

Din contra, Antonie-Vodă, omul Cantacuzinescilor, e acoperit de laude; se însémnă «judecăţile luĭ drepte»; satisfacţiunea acordată fiilor şi jupâneseĭ «rĕposatuluĭ Constandin Postelnicul» şi pedépsa luĭ Stroe, călugărit Silvestru, cu tótă preferinţa ce aveà pentru numele de Mohammed. Lupta cu Băleniĭ, conduşĭ de Vistierul Hrizea şi bĕtrânul Vornic Gherghe, e descrisă cu patimă: eĭ, formaţĭ în «cétă spurcată», ar fi încercat mórtea triadeĭ, care conduceà afacerile: Banul Mareş, Logofĕtul Radu Creţulescu şi Şerban Cantacuzino.

Urméză istoria persecuţiunilor suferite de partida cantacuzinéscă sub Grigore-Vodă, întors cu aceleaşĭ simţeminte faţă de casa Postelniculuĭ: o istorie de închisorĭ, chinurĭ, pribegirĭ, de prigonirĭ ca ale luĭ «Maximian şi Diocletian». Se citéză «Marele Vasilie», şi Şerban, fugar, e asemuit cu personagiĭ biblice. Partea acésta se dovedesce că e scrisă de compilator, decĭ sub Şerban-Vodă, prin aceea că Ilinca, mama viitoruluĭ Domn, e numită «Dómna Elena», iar fiiĭ eĭ «coconĭ», titlu reservat fiilor de Domn saŭ fraţilor luĭ. (1)

Duca, venit prin sprijinul Cantacuzinescilor, încercă o politică de basculă, răzimându-se când pe unul, când pe altul din cele două partide, «cete», cum se ḑiceà în limbagiul timpuluĭ, încercând pe la sfîrşit să le împace, făcênd, cu prilegiul expediţiuniĭ a doua de la Cehrin, o căimăcămie mixtă, în care Şerban stăteà alăturea cu Stroe, cu Hrizea, cu Gherghe. (2) Un asemenea Domn egoist erà, firesce, neplăcut Cantacuzinilor, şi cronica lor nu uită lăcomia luĭ Duca, arătând, în acelaşĭ timp, prin minunĭ, protecţiunea divină a familieĭ Postelniculuĭ.

Domnia luĭ Şerban e redactată din bucăţĭ, probabil de aceeaşĭ persónă. Una din aceste bucăţĭ merge până la mórtea Alexandreĭ, fiica Domnuluĭ, măritată cu Gligoraşcu, nepotul de fiŭ al bĕtrânuluĭ Gherghe Bălénu, a căruĭ mórte e arătată ca o pedépsă dumneḑeéscă. Căsătoria însăşĭ e pusă într'o lumină favorabilă numaĭ pentru Domn, care, aducêndu-şĭ aminte de poveţele Evanghelieĭ, ertase pe duşmaniĭ sĕĭ

(1) V. p. 10—11.

(2) Aşà ne spun şi Anonimul şi Constantin Căpitanul (*Magazin*, V, p. 17; II, p. 14), dar e de observat că Anonimul încurcă cele două expediţiunĭ la Cehrin (1677 şi 1678).

şi aĭ némuluĭ sĕŭ. Consideraţiunile banale, fórte pe larg întinse, carĭ vin după scirea morţiĭ şi îngropăriĭ, sémĕnă cu un sfîrşit.

Apoĭ, sub Şerban încă, s'a adaos un noŭ capitol, despre negocierile Domnuluĭ cu Nemţiĭ, capitol slab legat cu cele precedente. O altă continuaţiune, dar nu o continuaţiune oficială, fu redactată sub Brâncovénu: manuscriptul întrebuinţat de Laurian şi Bălcescu n'o cuprinde, fiind-că e manuscriptul oficial mavrocordătesc. Ea a fost însă cunoscută luĭ Engel, care a întrebuinţat traducerea, de către Filstich, a corpuluĭ neoficial brâncovenesc.

Acest corp neoficial e compus din «Anonim» şi din Grecénu, ca şi corpul oficial. Dar, pe când în acesta, opera luĭ Grecénu e legată slab numaĭ cu domnia luĭ Şerban-Vodă, a căruĭ mórte e pomenită abià în trécăt, în puţine cuvinte, trimeţêndu-se pentru faptele luĭ la cronicarul anterior: «căcĭ răzbóe şi turburărĭ între aceste doă împĕrăţiĭ s'aŭ întîmplat, care la viaţa acestuĭ Şĕrban-Vodă pare-mi-se că scrise vor fi», pe când némul Domnuluĭ mort şi sórta luĭ se trec sub tăcere, continuatorul se ocupă pe larg de ultimele acte ale domnieĭ mareluĭ Cantacuzin, consacră rîndurĭ îmbelşugate familieĭ rĕmase pe urma luĭ. După acésta, continuatorul necunoscut — dacă nu e însuşĭ compilatorul cronniceĭ — povestesce alt-fel decât Grecénu, cu maĭ multe şi maĭ plastice amănunte, alegerea şi întronarea luĭ Constantin-Vodă, faţă de care, fără a atinge marginile linguşiriĭ de Curte, e însufleţit de cele maĭ bune disposiţiunĭ. O legătură artificială, nu tocmaĭ dibace, ne conduce, în sfîrşit, de la acéstă continuare la capitolul 6 din Grecénu, aşà cum îl cunóscem în forma sa definitivă.

Manuscriptele carĭ daŭ numaĭ continuaţiunea neoficială fără a o legà de opera luĭ Grecénu, din care cuprind numaĭ la urmă, fără nicĭ o transiţiune, capitolele 5—9 (acest din urmă capitol e întrerupt la p. 144 din ediţiunea *Magazinuluĭ*, la cuvintele: «Preda Prorocénu şi Mateiŭ Bălăcénul, vĕru-sĕŭ»), iar în locul capitolelor 36—7 din Grecénu o povestire proprie, aceste manuscripte sunt: manuscriptul romănesc din secolul al XVII-lea păstrat la Oradea-Mare şi cele două manuscripte maĭ complete de traducere germană (al treilea e un simplu caiet, care se opresce în întâia jumătate a seculuḷuĭ al XVII-lea) din Braşov.

Manuscriptul copiat de Mitropolitul Antim înfăţişéză cronica într'un chip maĭ complet. Aicĭ se face legătură cu Grecénu în felul amintit maĭ sus, şi cronica oficială a domnieĭ luĭ Brâncovénu e transcrisă pe urmă în întregime, fără adaosurĭ, dar şi fără prescurtărĭ, până la

capitolul 41 din redacţiunea definitivă. Acest capitol e tăiat brusc la cuvintele: «Enicer Aga cu Culchehaià şi cu Zagargì-başa», aflătóre pe p. 339 din ediţiunea *Magazinuluĭ*.

Acéstă continuare n'a fost tipărită nicĭ odată; de aceea e de nevoie s'o analisăm aicĭ, reproducênd textual părţile maĭ însemnate. (1)

Dup' aceast[a], temъndu-sъ Şerban-Vōdъ ca nu carea cumva în zilele lui sъ cazъ ţ[a]ra la vre-ō nevōe sau la vre-ō rōbie, au de cъtrъ Turci, au de cъtrъ Neamţi, ce sъ luptă cu dъnşii cu multe meşteşugur[i] în tōt fealiul, şi fъcu sfat mare cu tōţ bōiariĭ lui, alegъnd 4 boiari mari, anum[e] Iōrdake Cantacuzinò, V[e]l-Spat[ar], frate cu Şerban-Vōd[ъ], şi pre Cōstandin Bъlъceanul, V[e]l-Ag[ъ], ginerele lui, şi pre nepotu-sъu Şerban Cantacuzin, снъ Drъghici biv Vel-Spat[ar] Mъgureanul, şi pre Şerban V[el]-Cōmis, снъ Pъrvulu Vist[ier] ōt Aninoasa; pre aceşti 4 bōiari i-au trimis sōli la înpъratul creştinescu Leōcpōlъdъ de la cetatea cea mare ce sъ chiamъ Beciul, cu cъrţi şi cu darur[i] scumpe, fъcъnd Şerban-Vōd[ъ] înnaintea feaţe lui mare rug[ъ]ciune ca sъ tinzъ pōrъnca lui asupra tuturōr gheneraleşilōr, cъţ sъnt capete asupra tuturōr putearnicilōr oşti ale înpъrъţiei sale, cъte sъnt trimise asupra pъgъnilor Turci, ca, dъnd D[u]mn[e]zъu lōr izbъndi, sъ pъzească şi aceastъ Ţ[a]rъ-Rumъnească, ca sъ scōaţъ din gura lupilor turci, şi a leilor tъtar[i], precum au scōs şi Mōisi prorocul pre Izrail[i]teanii din rōbiia Egipetului, însъ cu puteare d[um]n[e]zъiască,' atuncea şi ţ[a]ra aceasta sъ fie închinatъ sup[t]ъ ascultaria înpъrъţiei sale, cum au fōst şi mai dennainte vreame. Deci, purcegъnd aceştĭ 4 boiari, fiind în cъlъtori[e], iar, în urma lōr, s'au rъzъbōlit Şerban-Vōd[ъ]; plinindu-sъ 2 sъptъmъni, la мцā Ōc. zil[e] 29, в[е]л. 7197, luni demineaţa, la 2 ceasur[i] din zi, prъstъvitu-s'a Şerban-Vod[ъ], dъndu-ş[i] fericitul suflet în mъna lui Dumnezъu. Вѣчнаѧ ѥгѡ памѧт. Deci, întъmplъndu-sъ la pristъvirea lui pъrintel[e] mitrōpolitul Theodosiia şi frate-sъu Costandin Cantacuzinò, biv V[el]-Stolnic, şi tōt *(sic)* boiarii lui, numai de cъt mearserъ la Sf[ъ]nta Mitrōpoliia, şi porъncirъ de strъnserъ toţĭ cъpitanii de la tōate ceatele şi-l *(sic)* mulţime de boiari, mari şi mici, şi din slujitōri, carii sъ tъmplase atuncea veniţ dupre în ţ[a]rъ, şi toţi neguţъtorii....

Urméză povestirea alegeriĭ şi întronăriĭ luĭ Brâncovénu, povestire fórte bogată şi interesantă, care nu se póte asemĕnà cu descrierea oficială, mult maĭ puţin întinsă, din Grecénu, şi întrece chiar expunerea, maĭ vióie, maĭ naturală, care deschide Memoriile luĭ Radu Popescu. (2)

(1) Reproducem textul dat de ms-ul din Oradea-Mare.

(2) Asupra acestor cronice, asupra atribuţiuniĭ «Istorieĭ Ţeriĭ-Româneseĭ de la anul 1689 încóce, continuată de un Anonim» *(Magazin*, V) luĭ Popescu, veḑĭ maĭ departe. Natura subiectuluĭ mĕ silesce a atinge ast-fel lucrurĭ, carĭ nu vor fi lămurite decât în alte părţĭ ale acestuĭ memoriŭ.

Adunaţĭ, cum s'a vĕḑut, la Mitropolie, fruntaşiĭ ţĕriĭ se întîlnesc aicĭ cu un Capugì-Başă şi cu «alţĭ agalà turci», precum şi cu Patriarchul bizantin Dionisie. Eĭ merg cu toţiĭ «la acel ag[ѣ] turcu, de-i spuserѣ de moartea luĭ Şerban-Vod[ѣ] şi întrebarѣ de sfat, sѣ-i înveaţѣ cum vōr face». Turcul poruncesce, în calitatea luĭ de representant improvisat al Suzeranuluĭ, «ca fѣrѣ zѣbavѣ sѣ-ş rѣdice D[o]mnu ţ[a]rѣ, sѣ nu carea cumva sѣ s[e] prinzѣ vre-ō smintealѣ, cѣci ţ[a]ra iaste ōcolitѣ de vrѣjmaşiĭ Împѣrѣţiei». Primind acest rĕspuns, eĭ «n'avurѣ cum face într'alt chip» şi, sfătuindu-se, aleg «pre un boiar anum[e] jupan Cōstandin Brѣncoveanul, Vel-Lōg[ofѣt]..., cѣci-l ştiia tōţ cѣ iaste înţelept şi sѣ trage din ōdrasliia d[o]mneascѣ». Alegêndu-l, i se închinară, «şi tōţ ca c'un glas ziserѣ: Într'un ceas bun sѣ ne fie Mѣriia Ta D[o]mnu pѣnѣ la adѣnci bѣtrѣneaţe». Adus la Mitropolie, Teodosie-l introduce, luându-l de mână, în altar, «prin poarta mare înpѣrѣteascѣ». Constantin-Vodă II, Basarab ca şi cel dintâiŭ, din predecesorul căruia îşĭ coborià némul, încunjură altarul, sărută masa sfîntă, Evanghelia şi crucea, îngenuchiând apoĭ înaintea pristoluluĭ, «di au cetit m[o]l[i]tvie de domnii asupra capului» Patriarchul, încoronatorul Împĕraţilor creştinĭ, care mântuì bine-cuvîntându-l cu o bine-cuvîntare ce nu-şĭ aduse ródele.

Apoĭ, noul Domn se aşeză în Scaun şi i se cântă мнoга лѣта. Boeriĭ veniră de-ĭ sărutară mâna. În curte, unde eşì apoĭ, preoţiĭ îl primiră cu cântărĭ. În biserica domnéscă, intrând, el sărută icónele şi-şĭ luă iarăşĭ locul, de acum înainte cuvenit luĭ, pe jilţul Voevoḑilor.

Urmeză cuvîntările ţinute de Constantin-Vodă şi către el, cuvîntărĭ carĭ lipsesc în Grecénu şi pe carĭ Memoriile luĭ Popescu le daŭ altfel. (1) Reluăm iarăşĭ reproducerea integrală.

Atuncea Costandin-Vōdѣ au strigat cѣtrѣ toţ boiarii cu glas de bunѣ cinste, zicѣndu-le: «Iatѣ am ascultat de rugѣciunea dumneavōastrѣ, de mi i-am lѣsat toatѣ ōdihna şi toate mōşiile meale, şi mai mult fѣrѣ vōia mea m'aţ rѣ(dѣ)dicat Domn. Acum darѣ sѣ cade şi dumѣneavoastrѣ sѣ vѣ daţ credinţa cea adevѣratѣ, cum cѣ vѣ veţ afla în tōatѣ vremea lѣngѣ noi cu slujbѣ dereaptѣ şi credinciōasѣ şi veţ face toate pōrѣncile D[o]mniei fѣrѣ nicĭ-ō îndoialѣ, precum şi nōi ne fѣgѣduim sѣ avѣţ dumneavōastrѣ şi toatѣ ţ[a]ra de la nōi dereptate.» Aşijderea şi boiarii încѣ rѣspunserѣ cum, de vreame ce au dѣruit D[u]mn[e]zѣu pre Mѣriia Ta cu domniia dupre pōhta nōstrѣ, sѣntem bucurōş fōarte sѣ ne dem credinţa nѣclѣtitѣ....

(1) P. 95.

Boerii jurară unul după altul pe Evanghelia pusă în mijlocul bisericeĭ, *credință și dreptate*, «dѣnd la mѣna Domnu-sѣu și ō scrisoare a lōr încredințatѣ, precum iaste maĭ sus scris». Apoĭ tótă lumea merse la Curte, unde se sărută din noŭ mâna Voevoduluĭ, cu cuvintele: «Într'un ceas bun sѣ ne fie D[o]mnu și sѣ ne stѣpѣnești cu bunѣ pace în toatѣ viața Mѣrii Tale». După acéstă ceremonie, Brâncovénu poruncì logofeților domnescĭ a scrie «cѣrți pre numele lui la tōate turgurile și la toatѣ ț[a]ra, dѣndu-le veaste de prestѣvirea lui Șerban-Vōd și de D[o]m-[n]iia nōaō a lui Cōstandin-Vōevōd».

Cronicarul povestesce acum cu pietate îngroparea aceluĭ care i-a fost póte un stăpân iubit, a luĭ Șerban-Vodă; îngropare, în privința căreia Grecénu, omul luĭ Brâncovénu, aruncă în trécăt câte-va cuvinte, pe când Radu Popescu se bucură cu acest prilej de căderea vrăjmașuluĭ némuluĭ sĕŭ. (1)

«Rѣdicat-au cinstitul trup», scrie el, «și-l duserѣ cu mare cinste.» Aicĭ la Cotrocenĭ, veniră Patriarchiĭ Dionisie și Partenie și Mitropolitul țĕriĭ Teodosie, «cu mulțime de gumen[i] și de preōți, de-i fѣcurѣ pogrebaniia cum sѣ cade, și, tot bl[ago]s[lo]vindu-l, deaderѣ-l grōpiei, în biserica, dupre jețul cel d[o]mnescu, fiind mare jale și plѣngere de Dōamna lui, și de (2) coconii lui, și de frații lui, și de toate rudeniile lui, zicѣndѣ toț: «Du[mnezѣu] sѣ-l iarѣte»; și fѣcurѣ pamiete (3) mare, cu bani la sѣraci și bucate mulѣte».

Tot deosebite sunt scirile continuatoruluĭ cantacuzinesc asupra mĕsurilor luate de Vodă pentru a căpĕtă neapĕrata, dar nesigura, întărire a «Împĕratuluĭ». Solĭ fură expediațĭ la Pórtă, la Pașa-Seraschier aflător «la Ōblocițѣ, unde-i zic Cartalѣ», la Han. Cu acest prilej, adaoge el, «ō mare minune și mare milѣ fѣcu D[u]mn[e]zѣu cu di[n]sul». După două sĕptĕmânĭ, două veștĭ bune veniră: Pârvu Logofĕtul Cantacuzino, întors de la Pórtă, aduse aceea că «i s'au tocmit D[o]mniia numai în 8 ceasuri», iar un «agă mare», sosit cu Postelnicul-Mare, Dumitrașcu Caramanlâul (de la Seraschier), și primit în bubuitul tunurilor, aduse caftanul. (4)

După ce însémnă că «fѣcutu-se-au întru toț mare bucurie de Domnu tѣnѣr» și dă anul suiriĭ pe tron și vîrsta luĭ Brâncovénu: «iar vrâsta lui au vōst de ani 34» —, cronicarul devotat al Cantacuzinilor trece

---

(1) Grecénu, p. 133; Popescu, p. 99.
(2) *Și de* e repetat.
(3) *Paminte*, în ms.
(4) Cf. povestirea, maĭ precisă, din Grecénu, p. 134—5 și Popescu, p. 97—9.

la expediarea luĭ Preda Spătarul, «vъr cu Cōstandin Voēvōd», pentru a da nouĕ instrucţiunĭ ultimilor solĭ trimeşĭ la Viena de Domnul mort. Vine, după acéstă scurtă pomenire, panegiricul final al Voevoduluĭ Şerban:

|Şerban-Vod[ъ] au d[o]mnit ani 10, iar vrъsta lui cъnd au murit au fōst de ani 55, iar, cъnd au fost el Domn, au pъtimit mai vrъtōs pentru ţ[a]rъ, cъ vrъjmaşii nu-l lъsa, ce-l nъcъjiia în tot fealiul, ca sъ-l surpe din D[o]mnie, sъ pōtъ hrъni *(sic)* ţara, mai vrъtos Grecii ţ[a]rigrъdeanii; iar Dumn[e]zъu tōt nu l-au lъsat, nici da mijlocul, ce pre Turcii îi biruia cu bani, iar pre Greci îi biruia cu alte meşteşugur[i]; pre tōţ vrъjmaşi lui i-au s[u]pus: pre unii cu mōrtea, pre alţii cu închisōarea, cъt nu mai putea scъpa nici unul; şi de frica lui sъ ascundea tōţ în tōate gauril[e], cъ-i dedease D[u]mn[e]zъu minte şi chibzuial[ъ] mare, şi chipul lui era groaznicu, cъnd sъtъrease *(sic)* şi pъgъnii şi alte ţ[ъ]rъ, şi în zilele lui (1) nimea n'au cutezat sъ calъce ţ[a]ra, pъne la moartea lui. Iar Domna Mariia şi cu fiiu- sъu Ghiōrghie şi cu 4 cocoane au rъmas în urma lui Şerban-Vodъ, cu jale şi cu multe lac[r]ъmi vъrsate. Iar Costantin Vodъ încъ nu i-au lъsat sъ fiie atъta obidiţ pre cum au fostъ mai nainte alte D[o]mne rъmase sъrace de D[o]mni lorъ, ce l-au dat mare cinste, şi nu ō lъsat pre D[o]mna sъ o bъntuiascъ cineva, ce ō lъsat în casa ei sъ ōdihneascъ în casa ei, cu coconii, şi sъ-ş ţie satele şi moşiile şi tot ce va avea cu bunъ pace; aşijderea şi slugile ei, cъte au avutъ, le-au fъcutъ cъrţi D[om]n[u]lъ ca sъ slujascъ aicei Case, pъnъ ce vor fi....

Aicĭ se opresce opera continuatoruluĭ cantacuzinesc: cele din urmă cuvinte ale luĭ sunt lauda Domnuluĭ sĕŭ. Aceste cuvinte el le-a scris, de sigur, înaintea anuluĭ 1689, când bunele relaţiunĭ dintre Dómna luĭ Şerban şi ruda sa de pe tronul muntén încetase, făcênd loc uneĭ duşmăniĭ adîncĭ, care nu se stinse nicĭ odată cu desăvîrşire. Numaĭ a doua ḑi după proclamarea luĭ Constantin-Vodă se puteà vorbì aşà cum vorbesce cronicarul de purtarea luĭ Brâncovénu faţă de familia aceluia căruia îĭ urmă în Scaun. Maĭ târḑiŭ, partisaniĭ luĭ Constantin îşĭ aduseră aminte că Dómna Maria erà «Sêrbcă de feliŭ, de la Nicopoe, fata Gheţiĭ neguţătoriul de abale» (2), uitând cu totul că Ni. copolitanul şi negustorul fusese *Clucerul* Gheţa şi jucase un rol însemnat în politica patrieĭ sale de adopţiune. (3) Iar prieteniĭ Dómneĭ,

(1) *Şi în zilele lui* e repetat de două orĭ.

(2) Grecénu, p. 136. Domnul a vĕḑut aceste rîndurĭ defăimătóre şi le-a aprobat. În loc de *Ghena*, cetescę *Gheţa*.

(3) *Anonimul*, p. 7, 11; Const. Căpitanul, p. 368, 373.

carĭ eraŭ şi prieteniĭ luĭ Bălăcénu, se grăbiră să afirme cu orĭ-ce prilej că mórtea luĭ Şerban-Vodă nu fusese curată şi că tronul luĭ revénià de drept tînĕruluĭ Principe Gheorghe, Beizadeaua Iordache. (1) Dar aceste simţeminte nu cuprinseră inimile membrilor familieĭ domnescĭ decât după 1688.

Cum vom vedé, Grecénu începe opera sa de la mórtea luĭ Şerban-Vodă, şi cine voià să lege, ca autorul corpuluĭ de cronice de care vorbim, cronica acésta a Cantacuzinilor cu cronicarul Brâncovénuluĭ; trebuià să fixeze legăturĭ şi să facă supresiunĭ, neapĕrate şi unele şi altele. Iată cum s'a procedat pentru a face ast-fel o operă maĭ completă decât corpul de cronice oficial format din porunca luĭ Constantin-Vodă («Anonimul», aşà cum e publicat în *Magazin*, şi Grecénu).

Manuscriptul Mitropolituluĭ Antim începe un noŭ capitol, intitulat: «De aicea înceapem de poveastia celor 4 boiari carii au mersu la Beciu, trimiş de Şerban-Vod[ь], sь facь jalbь şi plьngere la împьratul nemţescь pentru sьraca de ţarь, cь, împresurьndu-ō din toate [pьrţile] pьgьnii de Turci şi Tьtarьi, cьt nu mai putea sь-i sature de nič[i] unele», cu cuvintele: «Şi, mergьnd aceşti boiari soli la împьratul nemţescu, anume Iōrdache Cantacuzinò, Vel-Spьt[ar], frate luĭ Şerban-Vod[ь], şi ginere-sьu Costandin Bьlьceanul, Vel-Agь, şi nepotu sьu Şerban Cantacuzino, biv Vel-Cьp[i]t[an], şi Şerban Comisul Vlьdescul, pre carii i-au trimis la мсца Ōct. 31 (?) л[ѣ]т 7197,—şi solii aceştia mьrgьnd în solie, pьnь au ajunsu în Ardeal...» Continuă, cu puţine schimbărĭ de stil, capitolul 2 din Grecénu; dar, când ajungem la mórtea luĭ Şerban-Vodă, întîlnim un adaos: «precum iaste scris mai sus, unde sь scrie de moartea lui». Capitolele 3, 4 şi o parte din capitolul 5 al cronicéĭ oficiale brâncovenescĭ sunt prescurtate, pentru a nu repetà lucrurĭ spuse înainte cu destule amănunte. De la capitolul 6 încolo, avem, cum am maĭ spus, cronica luĭ Grecénu.

În fine, un alt manuscript, ms. 196 al Academieĭ Române, după ce reproduce în tóte textul manuscriptuluĭ copiat de Mitropolit, până la sfîrşitul croniceĭ luĭ Şerban-Vodă, continuă acéstă cronică printr'un Grecénu prescurtat şi deosebit pe alocurea, oprindu-se la retragerea luĭ Heissler, cu cuvintele: «Au dat dosul fugind prin Tьrgovişte, de n'au maĭ descьlecat.»

Acest sfîrşit chiar e deosebit de textul luĭ Grecénu şi, pe când

(1) Acusările în operele luĭ Dimitrie Cantemir şi ale luĭ Radu Popescu. Cf. şi Del Chiaro (omul luĭ Ştefan Cantacuzino totuşĭ): «avvelenato da' suoi, come dicono molti.»

acesta dă numaĭ, vorbind de întrevederea de la Drăgănescĭ, câte-va rîndurĭ carĭ nu spun mare lucru, manuscriptul nostru descrie precum urméză întrevederea:

Arătând acel gheneraleş mare dragoste către Costandin-Vod, rugându-l cu toată credinţa ca să-l inveaţă ce va face; şi au spus adevărul, că această venire a lui cu oştile ō au făcut pe minciunele Bălăceanului, că el s'au lăudat cum, după ce va veni aicea în ţară, să va închina la dînsul toată boerimea, toată ţara; iar n'au fost aşa. Deci Costandin-Vod încă i-au spus tot adevărul, cum că Tătari vor să vie în ţară la dânşii şi, făcându-i mare cinste, l-au ospătat; şi s'au întorsu iar la Bucureşti, cu mare frică....

Se póte fixà óre numele compilatoruluĭ, scriitoruluĭ în parte al acestuĭ corp de cronice? E adevĕrat că omul nu trebue să fi fost o inteligenţă alésă, nicĭ un straşnic cărturar, dar şi ómenĭ ca el nu eraŭ prea numeroşĭ pe acele timpurĭ. O cercetare atentă între logofeţiĭ carĭ încunjuraŭ pe Şerban-Vodă—căcĭ Anonimul n'a fost, de sigur, un boer mare, precum n'a fost un cărturar deştept — nu va fi inutilă. Actele publice şi private păstrate în archivele Cantacuzinilor şi incorporate în *Genealogia* lor preţiósă ne permit acéstă cercetare.

Vom întîlnì maĭ jos numele luĭ Constantin, fiul luĭ Stoica Ludescul, omonimul luĭ Constantin Căpitanul, cronicarul, după acesta însuşĭ. Acest Constantin, pe care Anonimul îl numesce însă Constantin Slugerul, fu acela care aduse neaşteptata veste a domnieĭ munteneseĭ a luĭ Duca. Bănuit de boeriĭ vrăjmaşĭ Cantacuzinilor că vine cu scirĭ false, «cu minciunĭ», el fu arestat de aceĭ carĭ peste puţin eraŭ să-şĭ caute scăparea peste graniţă, pus în butucĭ, luat, când siguranţa noueĭ domniĭ fu dobândită, în fuga către Ardélul ocrotitor, şi liberat abià la Curtea-de-Argeş.

Ludescu tatăl a fost un personagiŭ cunoscut, şi Constantin Căpitanul îl pomenesce şi pe el, vorbind de acest incident tragi-comic. El erà pe lângă Cantacuzinĭ un om de încredere, părtaş al bucuriilor, ca şi al restriştilor familieĭ. Între partisanii Cantacuzinilor trimeşĭ la ocnă în ḑiua de 15 (25) Iulie 1672, când se arestă familia, avem, pe lângă socrul luĭ Mateiŭ Aga, pe lângă socrul luĭ Şerban Logofĕtul, «şi pre Stoica Logofĕtul Ludescul, care aŭ *fost slugă bătrână la casa răposatuluĭ Costandin Postelnicul*». (1)

Acestuĭ Stoica însă i se dădeà şi sarcina de a redactà documentele solemne ale familieĭ, acele carĭ aveaŭ nevoie de o formă literară maĭ

(1) Anonimul, p. 8—9. «Staico logofĕtul Ludescul», în Const. Căpitanul, p. 368—9.

alésă, maĭ ornată. Sub un act de împărţire din 1668, cuprins în *Genealogie* (1), iscălesce şi Stoica: «*bătrâna sluga Dumnélor* Stoica Ludescu logofĕt». Cu aceeaşĭ calificaţiune de «*bătrânul sluga Dumnélor* Stoica Ludescu», logofĕtul îşĭ însémnă numele sub «învĕţătura» stăpâneĭ sale Dómneĭ Elena, redactată la plecarea în hagealîcul de la Ierusalim, «învĕţătură» care nu e un document ca orĭ-care altul, ci o adevĕrată bucată literară, un lucru meşteşugit. (2) Când Cantacuzinescii hotărîră alcătuirea uneĭ cronice a ţĕriĭ din punctul lor de vedere, la cine se puteaŭ gândì eĭ maĭ lesne decât la acest harnic, modest şi óre-cum priceput la scris logofĕt al caseĭ? Impresiunea ce se desface din cetirea ultimeĭ părţĭ din cronica anonimă, parte care e redactată de compilator, e tocmaĭ aceea că cetim opera uneĭ devotate «slugĭ bĕtrâne», ca logofĕtul Stoica.

Şi în sfîrşit, cum se póte explicà alt-fel menţiunea în «Anonim» a luĭ Stoica în propriile cuvinte cu care el însuşĭ îşĭ înfăţişéză numele? (3)

II. Cronica luĭ Brâncovénu.

Înainte de a venì la cronicele partiduluĭ opus: a Bălenilor întâiŭ, a partideĭ anti-cantacuzinescĭ fără căpetenie pe urmă şi, în fine, a luĭ Nicolae Mavrocordat, să studiem continuaţiunea Anonimuluĭ de Radu Grecénu.

Dintr'o veche familie boeréscă, fraţiĭ Grecenĭ jucară un mare rol politic şi cultural în a doua jumătate a seculuĭ al XVII-lea: traducĕtorĭ de cărţĭ sfinte, în colaboraţiune cu deosebite alte persóne, eclesiastice (între ele duhovnicul luĭ Brâncovénu: Mitrofan (nu Gherman) Nisis (4)) şi laice (*Pravoslavnica mărturisire* a luĭ Petru Movilă a fost tradusă din grecesce de Radu şi de Constantin Cantacuzino), eĭ ocupară sub Şerban-Vodă, dar maĭ ales sub Brâncovénu, locurĭ de frunte în Curtea Domnuluĭ. Şerban, ajuns Mare-Logofĕt, luă în căsătorie pe a şéptea fiică a luĭ Constantin-Vodă. Ştefan Cantacuzino, suc-

(1) *Genealogia*, p. 127.

(2) *Ibid.*, p. 379. Documentul are data de 1 Septembre 1682.—Un alt redactor de hârtiĭ de familie, care alcătuesce una singură, maĭ puţin importantă, e Ştefan Ieromonachul (*ibid.*, p. 363).

(3) Nu cred necesar să discut atribuţiunea cronicei la diferiţĭ copiştĭ, făcută în trécăt de Bălcescu (*Istoria luĭ Michaiŭ* şi *Magazin*, I, p. 393, nota).

(4) Del Chiaro, prefaţa. Mitropolitul Mitrofan erà Episcop titular de Nisa înaintea alegeriĭ sale archipăstorescĭ (*Magazin*, IV, p. 51).

cesorul Brâncovénuluĭ, erà căsătorit cu Păuna Grecénu, fiica unuia dintre fraţĭ. (1)

Încă de sub Şerban, Radu ar fi primit o sarcină istorică. Domnul, nemulţămit de chipul cum se înfăţişaŭ în *Anonim* începuturile ţĕriĭ şi vrênd, în orĭ-ce cas, să dea o basă sigură unuĭ viitor istoric al ţĕriĭ, l'a însărcinat, asigură d-l St. Grecénu, biograful străbunuluĭ sĕŭ, cu alcătuirea unor liste comparative de date culese din cronice, documente şi inscripţiunĭ. Un manuscript cuprinḑênd aceste liste s'a păstrat şi a fost descris de d-l Grecénu în biografia citată. El cuprinde material pentru istoria Ţĕriĭ-Românescĭ până târḑiŭ în secolul al XVII-lea. Am spus aiurea că pe basa acestor liste comparative s'a scris în secolul al XVIII-lea o cronologie critică, superióră, pentru timpurile vechĭ, ca informaţiune, cronicelor anterióre.

Să lăsăm însă la o parte acéstă cronologie tabelară, de care va fi vorba şi maĭ departe şi care nu-ĭ aparţine în realitate, şi să ne ocupăm de cronica oficială a domnieĭ Brâncovénuluĭ, scrisă de Radu, din ordinul Domnuluĭ — acésta o şi spune în prefaţa tipărită, — ca o continuare a letopiseţuluĭ anterior, pe care-l citéză şi în acea prefaţă, dându-ĭ numele de «leatopiseţul ţĕriĭ».

Cronica anonimă, fără ultimele înădirĭ neoficiale, mergeà până la întórcerea în Ardél a Generaluluĭ imperial Veterani. Scim din socotelile Braşovuluĭ că Imperialiĭ eraŭ în Ţéra-Românéscă în luna August 1688. La 6 Septembre, avangarda luĭ Veterani începeà a sosì la Braşov. La 21 Septembre Generalul erà la Bran şi la 28 intrà în Braşov. (2)

Rĕmâneà de făcut legătura cu domnia luĭ Brâncovénu. Grecénu povestesce decĭ trimeterea ambasadeĭ la Viena (12 Octobre) şi mórţea Domnuluĭ (29 Octobre st. vechiŭ). Apoĭ începe a tractà subiectul ce-ĭ fusese încredinţat de stăpânul sĕŭ.

Biograful oficial al luĭ Constantin-Vodă a descris în lucrarea luĭ aprópe tótă domnia acésta lungă şi prosperă. Cel maĭ complet din manuscriptele ce posedăm, manuscriptul autograf de la Biblioteca Academieĭ Române, merge până la Pascele anuluĭ 1713 (5 (16) Aprilie), când

(1) După Del Chiaro, p. 43. După «Genealogia Cantacuzinilor» (p. 561), ar fi fost *sora* lor.

Biografia fraţilor Grecenĭ, care se póte formà fórte amănunţit, ar cuprinde prea mult loc şi, până la publicarea materialuluĭ inedit ce posedă d-l St. Grecénu, ar fi incompletă. V. semnăturile lor în planşa de la memoriul precedent. Cf. *ibid.*, p. 243.

(2) V. memoriul precedent, p. 235.

Domnul se întórse din Tîrgoviște la Scaunul sĕŭ din Bucurescĭ. (1) Cum se scie, Pascele următóre trebuià să le petrécă Domnul în teribile împrejurărĭ.

Povestirea e bine orînduită, de un cărturar dibaciŭ, în capitole, dintre carĭ fie-care are un cuprins bine definit. În manuscriptul pe curat, din care s'aŭ păstrat în compilațiunea luĭ Nicolae Mavrocordat numaĭ 48 de capitole, — singurele tipărite, — capitolele aŭ numere de ordine și cele maĭ multe dintre ele și un resumat al conținutuluĭ. E o cronică scrisă cu îngrijire, cu respect pentru adevĕr și cu un órecare simț al formeĭ; Brâncovénu nemerise bine alegêndu-șĭ istoricul domnieĭ.

Iar, dacă aștepta complimente, Brâncovénu nu s'a înșelat nicĭ în acéstă privință, dar Grecénu a avut bunul simț de a nu presărà pe rînd în cronică aprecierile elogióse, în dose micĭ, ci a descărcat, într'o prefață inedită, pe care Nicolae Mavrocordat a amputat-o fără cruțare, tótă povara recunoscințeĭ sale pentru binefacerile stăpânuluĭ. Nu posedăm în românesce acéstă operă encomiastică: suntem silițĭ a o analisà în traducerea germană păstrată, în două exemplare, la Brașov, în Biblioteca gimnasiuluĭ evangelic de acolo. (2)

Prefața, iscălită de «prea smeritul rob al Măriei Tale Radu Logofĕtul din Grecenĭ», e redactată în tómna anuluĭ 1698, când cronicarul oficial înfățișă Domnuluĭ istoria celor ḑece anĭ dintâĭ aĭ stăpâniriĭ luĭ, făgăduind a continuà și maĭ departe sarcina de registrator al vieții de Curte. (3) Ea începe cu abstracțiunile familiare unuĭ cărturar din acea vreme: banalitățĭ de șcólă despre ἀρετή, despre bogăție și bunătate. Apoĭ arată cum simțeminte de gratitudine provocate de acéstă din urmă însușire a Voevoduluĭ l'aŭ adus să scrie cronica. Va fi vorba în ea numaĭ de faptele luĭ Constantin-Vodă însușĭ, lăsându-se la o parte meritele înălțateĭ luĭ familiĭ, care «despre tată se cobóră din Basarabĭ, iar după mamă din împărătésca viță a răposatuluĭ

---

(1) Am creḑut indiscret a cere d-luĭ St. Grecénu permisiunea de a vedé manuscriptul, tot așà de complet, mi se spune, pe care-l posedă d-sa; d-l Grecénu prepară de multă vreme o edițiune critică a cronicei rudeĭ sale, Logofĕtul Radu.

(2) V. descripțiunea manuscriptelor în lista de la sfîrșit. Manuscriptul Academieĭ n'are nicĭ el prefața desvoltată.

(3) «In welcher Historie, nachdem ich das zehende Jahr dero Regierung erreichet, etc. Noch weiter zu continuiren Dero lobenswürdige Thaten und hocherleuchtete Politike und gutte Wercke, die da bis an das Ende Dero Leben und hohes Alter folgen werden.»

întru fericire Ioan Cantacuzenul», merite carĭ aŭ fost povestite de alţiĭ, străinĭ şi Grecĭ. (1)

Mărginindu-se decĭ numaĭ la istoria patronuluĭ sĕŭ, Grecénu observă de la început, «că politica Măriei Sale se potrivesce deplin cu învĕţătura luĭ Democrit, care spune în rĕspunsurile sale că Domniĭ şi povăţuitoriĭ de ţéră trebue să fie tot-deauna cu grijă, şi anume fórte cumpliţĭ faţă de duşmaniĭ ţĕriĭ, iar faţă de supuşĭ blânḑĭ şi iubitorĭ... Şi aşà ţine Măria Sa fără grijă Ţéra-Românéscă. Nu îngrozescĭ supuşiĭ ca alţĭ Domnĭ (2), ci cu iubirea îţĭ câştigĭ inimile lor. Maĭ departe spune pomenitul Democrit că acela de care toţĭ se tem, acela trebue să se témă şi dînsul de toţĭ; la carĭ vorbe se învoesce şi Aristotel.» (3) După acésta, nedibăcie curiósă, autorul aduce înainte motivul pentru care Demostene recomandă Principilor virtutea «pentru ca, dacă vor fi mazilițĭ, eĭ să păstreze totuşĭ un nume bun între ómenĭ, cum aflăm dovadă despre acésta şi în istoria Împĕraţilor creştinĭ» (4): Constantin şi Iustinian, pe urmele cărora s'a îndemnat şi Domnul a merge.

Grecénu pomenesce apoĭ, devenind maĭ precis, ajutórele date de Constantin-Vodă mănăstirilor din ţéră şi străine, traducerea de cărţĭ «din grecesce în românesce» şi tipărirea lor, darea la lum'nă «de frumóse cărţĭ grecescĭ, carĭ nu maĭ fusese imprimate», înfiinţarea «pe so-

---

(1) «In welcher ich vorbey gegangen bin die Meriten und Verdienste Dero hohen Familie, welche in Ansehung des Vaters herkommt von denen Bassarabbaischen, wie auch die mütterliche Linie, welche aus Kayserlichen Stamm herrühret des hochseeligen Johann Kantacusenul; derer grosse Thate und Politien von andern allen *historicis* sind beschrieben, nicht nur von Fremden, sondern auch von denen so glaubwürdig in Griechenland geschrieben haben.»

(2) Evidentă alusiune la straşnicul Vodă Şerban. V. maĭ sus, p. 323 şi Del Chiaro: «La di lui maestosa statura e terribil tuono di voce... Quella smisurata statura e que' grand' occhi, che mettevano spavento, uniti a quell'orribil tuono di voce.»

(3) «Ich versichre dass die Politic Ihro Durchlaucht mit der Unterweisung Democati *(sic)* recht übereinstimme, der da in seinen Antworten meldet die Herren und Landpfleger sollen zu allen Zeiten sorgfältig seyn: nemlich gegen die Feinde des Landes sehr eifrig, gegen seine Unterthanen sanftmüthig und liebreich... Und mit diesem Idioma halten sie das wallachische Reiche ohne Sorge. Du jagest nicht Furcht ein ihren Unterthanen, wie andere Fürsten, sondern pflegest durch Liebe die Gemüther der Bürger dir zu verbinden. Weiter saget gemeldeter Democritus: «Welchen Alle fürchten, der muss sich auch vor Allen fürchten.» Welchen Worten auch Aristoteles beystimmet...»

(4) «Denn, wofern sie von ihrer Macht abgesezet würden, sie demnach ein guttes Lob unter den Leuten behalten möchten, wie wir auch in der Historie der christlichen Käyser hievon Zeugniss finden.»

cotéla luĭ de multe şcóle, slavonescĭ (sêrbescĭ) şi grecescĭ», binefacerĭ pe carĭ le continuă. Învĕţatul boer găsesce mijloc să menţioneze în poclonul sĕŭ literar, pe lângă scriitoriĭ pomeniţĭ, pe Psalmist, pe Grigore Teologul, pe Ioan Gură-de-Aur, pe Platon. Totul se mântue cu urărĭ pentru Domn şi aĭ luĭ.

Cât privesce spiritul istorisiriĭ ce urméză, e spiritul pe care l'a voit Domnul, care controlà, cum vom vedé, în chipul cel maĭ scrupulos, lucrarea istoriografuluĭ şi, la nevoie, îĭ dădeà de maĭ multe orĭ s'o refacă. Aşà fiind, un studiŭ asupra simpatiilor, antipatiilor, vederilor politice şi speranţelor luĭ Grecénu, ne dă felul cum voià Curtea să se considere împrejurările. E un «Monitor Oficial», fórte puţin ipocrit, din care rĕsar limpede ideile şi simţemintele luĭ Brâncovénu.

S'a afirmat că Brâncovénu a fost unul dintre ceĭ carĭ înlăturară prin otravă pe Şerban-Vodă. Motivul crimeĭ ar fi fost politica prea sincer creştină, prea imprudent nemţéscă pe care o făceà Domnul. Dacă ar fi adevĕr în acéstă bănuială, ar trebuì să găsim desaprobarea acesteĭ politice în cronica oficială, care e, cum am ḑis, de o sinceritate de multe orĭ crudă. Dimpotrivă, pomenind de pasul cel maĭ îndrăsneţ al luĭ Şerban în legăturile-ĭ cu Curtea din Viena, de trimeterea ambasadeĭ solemne din Octobre 1688, Grecénu, decĭ Brâncovénu însuşĭ, socóte că mĕsura erà luată pentru binele ţĕriĭ. (1)

Cronica oficială nu condamnă decĭ legăturile cu Nemţiĭ, carĭ, în calitatea lor de creştinĭ, i se par preferabilĭ păgânilor lacomĭ de la Constantinopole. Dar legăturile acestea le aprobă numaĭ întru cât ele nu aduc ocupaţiunĭ, ernărĭ, aprovisionărĭ, întru cât nu chémă în ţéră pe Tătarĭ, carĭ să prade ceea ce a rĕmas pe urma oştirilor «creştine». Lucrul se vede lămurit din descrierea expediţiuniĭ luĭ Heissler.

Toţĭ ceĭ ce aduc pe Imperialĭ în ţéră sunt zugrăviţĭ în colorile cele maĭ negre. În rîndul întâiŭ, acela asupra căruia se vede că Brâncovénu aruncà tótă rĕspunderea: Constantin Bălăcénu, ginerele luĭ Şerban-Vodă şi unul din soliĭ din Octobre. Grecénu spune cum vestea de domnie nouă a bucurat pe toţĭ soliĭ, «afară din Constandin Aga Bălăcénul», care aveà planurile sale (anume tutela tînĕruluĭ Iordache, fiul luĭ Şerban şi cumnatul sĕŭ), care «la mare mâhnire aŭ venit şi în zavistie vrăjmaşul adevĕruluĭ Diavolul l'aŭ adus, şi cu tot feliul de vrăjmăşie asupra ţĕriĭ şi a domnieĭ s'aŭ întors». El face ca o parte

(1) V., asupra legăturilor anterióre ale luĭ Şerban cu Curtea imperială, memoriul penultim, p. 231 şi urm. şi Apendicele la memoriul precedent.

din solĭ să fie opriţĭ de «ceĭ marĭ» la Viena; consciinţa greşeliĭ sale îl aduce să nu cuteze a revenì lângă Domnul sĕŭ. Ungurul Ladislas Csáky, care întovărăşesce pe cel-lalt sol liberat din Viena, e un «om viclén şi înşĕlător şi mare mincinos». Sócra, aliata politică şi povĕţuitórea luĭ Bălăcénu, vĕduva luĭ Şerban, e zugrăvită ca o «Sêrbóică, de feliŭ de la Nicopole, fata Gheţiĭ neguţitoriul de abale», când scim că, orĭ-care i-a fost originea, socrul luĭ Şerban, Gheţa, a fost boer de al ţĕriĭ şi şi-a petrecut viéţa în luptele de partide ale boerimiĭ muntene. Heissler e un «om trufaş şi lacom», care se unesce cu «vînḑătoriĭ ţĕriĭ», ascultă de promisiunile viclene ale Agăĭ Bălăcénu, se cobóră din Câmpulung la Bucurescĭ pentru a sprijinì intenţiunile politice ale acestuia. În descrierea şederiĭ Imperialilor în capitală, e vorba de «fumurile marĭ ce aceĭ muerĭ [Dómneĭ luĭ Şerban] urlă prin cap», de «vînturile bălăcinescĭ», de planurile de a prinde pe Constantin şi a scóte de la Nemţĭ domnia pentru Iordache.

Cu tot atât de puţină reservă oficială, cu tot atât de limpede destăinuire a pasiunilor, e scrisă şi expediţiunea din Ardél. Lupta de la Zernescĭ e o «biruinţă minunată şi grabnică», un triumf al causeĭ celeĭ drepte; Heissler, prins, căruia Domnul îĭ «dă mâna», rĕspunde trufaş, ca un bolnav de «megalopsichie»; Bălăcénu e ucis fără a luà parte la luptă, ceea ce se păreà Curţiĭ a fi un sfîrşit prea onorabil pentru un duşman: «Nu sta în răsboiŭ, ci maĭ de o margine». *Fugênd* e ajuns de Turcĭ, carĭ «rĕŭ l'aŭ tăiat şi l'aŭ fărâmat». Capul mortuluĭ e trimes la Bucurescĭ «în vederea tuturor», insistă Grecénu, care menţionéză proverbul: «Cine sapă grópa altuia cade singur într'însa». Şi cronicarul domnesc face următorul epitaf neertător învinsuluĭ: «Credeà în avere, şi în caĭ, şi în arme, şi în vitejiĭ, şi în fantasiĭ nebunescĭ, şi nu scia că nu este Dumneḑeŭ înaintea celor ce nu se tem de dînsul.»

Cu câtă plăcere descrie cronicarul întronarea solemnă şi inutilă a luĭ Emeric Tököly, candidatul turc la coróna Ardéluluĭ, întronare pe care a vĕḑut-o, pe atât de aspru e cu noul «Craiŭ» şi soldaţiĭ sĕĭ, când aceştia pradă la întors. Grecénu expune pe larg prădăciunile «păgânilor Cruţĭ», plângerile Domnuluĭ, ordinele date de acesta slujitorilor «pe Cruţĭ a-ĭ măcelărì», tentativele zadarnice de împăcare pe carĭ le face maĭ târḑiŭ Tököly («dar cu ce obraz!»).

Maĭ departe, letopiseţul domnesc nu ascunde competiţiunile pentru tron, vorbesce de intrigile pentru Scaun ale luĭ Staico Paharnicul, care, în stăruinţele sale, «nu se uità că nu se daŭ acestea nicĭ celuĭ ce va, nicĭ celuĭ ce alérgă, ci cuĭ va Dumneḑeŭ». Ura dintre Cantemir, Domnul Moldoveĭ, şi Constantin-Vodă transpare din cronică, unde se arată

sprijinul dat de cel dintâiŭ vrăjmaşilor luĭ Brâncovénu şi lupta de la Pórtă, în urma căreia Cantemir rĕmâne «ruşinat». Mórtea domnescului adversar al luĭ Constantin e arătată ca o «scurtare de viéţă necuviósă». Originea luĭ Cantemir e spusă fără încunjur, ca o defăimare: «întâiŭ herghelegiŭ, apoĭ lefeciŭ, apoĭ şi céuş la stégul spătăresc aicea în ţéră aŭ fost». Un rĕsunet din vechia duşmănie a Cantacuzinescilor se întîmpină aicĭ în caracterisarea luĭ Dumitraşco Cantacuzino, fostul Domn moldovén, Dumitraşco *Ţărigrădénul* din «Anonim»: «om rĕŭ şi fără frica luĭ Dumneḑeŭ». Dimpotrivă, Grecénu are numaĭ laude pentru ocrotitul şi, în curînd, ginerele Brâncovénuluĭ: «coconul Iō Costandin Duca-Voevod». Maĭ departe, căderea definitivă a luĭ Tököly, «tocmaĭ ca a lucéfĕruluĭ», e salutată cu mulţămire.

În al doĭ-spre-ḑecelea an din domnia luĭ Brâncovénu (Oct. 1699 — Oct. 1700), se întîmplă iarăşĭ una din multele tentative neisbutite de a luà domnia bogatuluĭ Voevod. În acéstă conspiraţiune eraŭ amestecaţĭ: un boer de ţéră, rudă cu Domnul, Dumitraşco Corbénu, fratele Banuluĭ Vintilă, soţia acestuia Tudosca, un Turc ce se găsià în Ţéra-Românéscă, soţia luĭ Iordache Ruset, fiul luĭ Antonie-Vodă (o fată a luĭ Grigore Ghica), maĭ mulţĭ boerĭ marĭ, ca: doĭ Ştirbeĭ, Radu Popescu, cronicarul, atuncĭ Clucer, Grigore Bălénu, Şerban Herescu (1), Mateiŭ Corbénu, Vlaicu Armaşul şi, în fine, influente persóne grecescĭ din Constantinopole. Planul fu descoperit de Turc şi, când venì ordin de la Pórtă să se trimétă tânguitoriĭ, Constantin-Vodă ĭĭ trimese fără frică pe toţĭ, după ce-şĭ luase mĕsurile. Înaintea acesteĭ deputaţiunĭ numeróse, vrăjmaşiĭ luĭ Brâncovénu îşĭ perdură cumpĕtul. Boeriĭ fură trimeşĭ înapoĭ, şi Domnul, judecându-ĭ, închise cât-va timp pe uniĭ dintre eĭ: Dumitraşco, Grigore Bălénu şi Radu Popescu. Un agă, trimes în anchetă, găsì tótă dreptatea Domnuluĭ.

E interesant felul cum a trecut acest fapt în cronica oficială. Într'o primă versiune, Grecénu povestià lucrurile fără încunjur: începênd printr'un «mit» cu înţeles, el dădeà tóte numele: Dumitraşco, «neastâmpĕrata» luĭ soţie: «spurcăciunea de jup[ă]nésă a luĭ Dumitraşco, Tudosca», «Domniţa, fata luĭ Grigorie-Vodă», etc. Afacerea erà expusă pe larg, cu tóte peripeţiile şi consecinţele sale. (2)

Însă Domnul, care ertase şi chemase şi în boeriĭ pe uniĭ dintre vi-

(1) Del Monte (v. acest memoriŭ, capitolul consacrat cronicei sale, nota 1) arată *(Magazin,* V, p. 59) pe Năstureiĭ din Herescĭ ca aĭ treilea după Domn ca bogăţie... de ţiganĭ (sub Şerban).

(2) Ms. citat al Academieĭ.

novaţĭ, voià ca lucrul să fie îngropat aprópe cu totul, ca nume măcar să nu fie pomenite. Grecénu refăcù capitolul: în noua versiune, el vorbesce numaĭ, înlocuind «mitul» cu spusele «filosofilor», de uniĭ «Grecĭ vrăjmaşĭ pămîntuluĭ acestuia» şi trece fórte grăbit, după ordin, asupra neplăcutuluĭ incident. (1)

Tot în duplă versiune, şi într'o duplă versiune tot aşà de interesantă pentru combinaţiunile şi reticenţele Domnuluĭ, ne e păstrată cronica luĭ Grecénu pentru aniĭ 15 până la 19 din domnia luĭ Brâncovénu (1703—1708). (2)

Înainte de a ajunge însă la acéstă versiune îndoită, avem de la 1701 până la 1703 declaraţiunĭ interesante relative la Moldova. «Antioh, feciorul luĭ Cantemir», succesorul «coconuluĭ» Duca, e înegrit cu o pasiune de... gazetă. Răzimat pe autoritatea luĭ Solomon, Grecénu afirmă că Antioh-Vodă «sugeà sângele săracilor»; «boeriĭ de temeiŭ» pribegesc. Unit cu ómenĭ importanţĭ din Constantinopole, Domnul Moldoveĭ face intrigĭ contra luĭ Brâncovénu, mulţumită căruia e mazilit. Duca revine, dar un Duca noŭ, cu veleităţĭ de libertate, un Duca, care nu maĭ e ginerele luĭ Brâncovénu. Grecénu îl maltratéză în consecinţă: el ne transmite întâiŭ cunoscinţa «celor fără de socotélă lucrurĭ şi chivernisirĭ ce sĕ făceà de Constantin Duca-Vodă»; ne destăinuesce apoĭ nemulţumirea cu acéstă purtare, pe care o simte Constantin-Vodă: «Vedeà cum s'ar ḑice de omul Măriеĭ Sale făcêndu-se lucrurĭ necuvióse». Negrešit că Domnul muntén primesce ca pribegĭ pe aceiaşĭ boerĭ moldovenĭ, pe carĭ ĭĭ condemnase ca ministri aĭ luĭ Antioh. Urméză, între ceĭ doĭ vecinĭ, «cuvinte părintescĭ de învĕţătură» de o parte, doveḑĭ nouĕ de «telpiziia saŭ, maĭ bine să ḑic, blestemăţiia cea grecéscă», de alta. Se scie că în curînd Duca fu înlocuit prin Michaiŭ Racoviţă.

Călĕtoria forţată a luĭ Constantin-Vodă la Adrianopole, în 1703, fu unul din momentele cele maĭ periculóse din domnia luĭ. În descrierea acestor evenimente apare iarăşĭ deosebirea celor douĕ versiunĭ.

Într'una, *duşmaniĭ de la Pórtă* provócă chemarea luĭ Brâncovénu. Urméză amănunţitul itinerariŭ al Domnuluĭ. Grecénu trece la mazilia şi exilul luĭ Duca, la intrigile luĭ Ienicer-Aga contra luĭ Vodă, la că-

(1) Că acéstă versiune a rĕmas, se vede din mss. germane de traducere din Braşov, cap. L.

(2) Amintesc că cronica e tipărită în *Magazin*, II, numaĭ până la Octobre 7208 (1699). Restul e studiat după ms. Academieĭ.

sătoria Ancuţeĭ, fata Domnuluĭ, la mazilia luĭ Racoviţă şi relaţiunile cu noul Domn moldovén, în fine la nunta luĭ Constantin, fiul cel maĭ mare al luĭ Brâncovénu. Cununia, ni se spune, e făcută de «prea cinstititul, învĕţatul şi blagorodnicul boiariŭ Costandin Cantacuzino Stolnicul, moşul coconuluĭ Măriei Sale pomenituluĭ, dĕ vreme ce coconiĭ dumnealuĭ aŭ fost botezat pe toţĭ coconiĭ Mării Sale». De aceea cere Domnul Stolniculuĭ «ca Dumnealuĭ însuş cu cinstea bătrîneaţelor dumnealuĭ să săvîrşéscă sfînta şi legiuita cununie». Vin apoĭ călĕtoriĭ ale Domnuluĭ, ordine turcescĭ, o visită a Patriarchuluĭ de Ierusalim, Chrisant, etc.

A doua versiune e maĭ pe larg pentru călĕtoria la Adrianopole. Ea se referă la împrejurările numiriĭ luĭ Brâncovénu, «precum la începutul leatopiseţuluĭ se vede». În ea se arată autoriĭ intrigilor, carĭ aduc drumul silit.

Cu prilejul căsătorieĭ uneia din fetele Domnuluĭ cu Scarlatache, fiul Exaporituluĭ, Grecénu vorbise de Alexandru Mavrocordat, cu laude, ca de un «om mare lângă Împĕrăţie fiind, sciut şi învĕţat fórte». (1) Maĭ târḑiŭ, la expunerea intrigilor ţesute de Antioh contra tronuluĭ luĭ Brâncovénu, cronicarul amestecă pe Exaporit — Scarlatache murise (2)— între «ticăloşiĭ» carĭ aduc pagubă ţĕriĭ. Data acésta, Domnul autorisă pe istoriograful sĕŭ să nu cruţe epitetele. Caimacamul a chemat pe Constantin la Pórtă, prin stăruinţele luĭ Alexandru. Acesta e calificat ast-fel: «spurcatul şi vrăjmaşul acela Alexandru Mavrocordat, Marele-Dragoman al Împĕrăţieĭ turcescĭ, carele póte fi că şi véche pizmă şi rĕutate asupra Domnuluĭ în inima luĭ hrăniià». Gândul sĕŭ erà să scótă pe Brâncovénu «şi să pue pre fiĭ-sĕŭ Domn aicea în ţéră». Domnia nouă a luĭ Racoviţă, nunta Ancuţeĭ, sunt expuse cu deosebirĭ de formă. O competiţiune la tron e povestită repede. În sfîrşit, în ultimele evenimente din acéstă periódă, Grecénu scade mult din complimentele ce face luĭ Constantin Stolnicul. În general, expunerea în acéstă a doua versiune e mult maĭ întinsă şi maĭ amănunţită. (3)

Până la campania de la Prut (1711), aflăm în cronică, păstrată iarăşĭ într'o singură versiune, interesante menţiunĭ elogióse ale luĭ Constantin Cantacuzino: ast-fel, în anul 1709, la 26 Octobre, el cunună pe Bălaşa,

(1) P. 343.

(2) V. *ibid.*, p. 353.

(3) Totuşĭ, în mss. de traducere germană din Braşov, prima versiune e admisă (cap. LVIII şi urm.). Să-şĭ fi schimbat gândul Brâncovénu? Să fi făcut înlocuirea copistul vre-unuĭ boer cu alte părerĭ, care ar fi cunoscut însă bruliónele Grecénuluĭ? De obiceiŭ — şi aşà e şi natural — forma definitivă e cea din urmă în ms.

fata a şésea a Domnuluĭ, cu Manolache Cuparul. Grecénu îl numesce: «cinstitul şi prea înţeleptul boiariŭ Costandin Cantacuzino, biv Vel Stolnic». În 1710, Februarie, Ştefan, al doilea fiŭ al luĭ Brâncovénu, e cununat de «prea cinstitul şi prea înţeleptul bătrîn boiar Costandin Cantacuzino, biv Vel-Stolnic».

De mult însă, o împăcare se făcuse cu Bălăceniĭ, cu uniĭ dintre dînşiĭ măcar. Dar Beizadea Iordache trăgeà încă nădejde de domnie şi, cum se scie, el nu o părăsì niciĭ odată. În acest an 1710, tînĕrul Principe se însură, luând pe Casandra, fata fostuluĭ conspirator, Beizadea Iordache Ruset, a căreia mamă erà fata luĭ Grigore Ghica. Erà o căsătorie între duşmanĭ aĭ luĭ Brâncovénu: descendenţa Ghiculescilor, «Domniĭ străinĭ şi Greciĭ» luĭ Radu cronicarul, a luĭ Şerban şi a Rusetescilor se încuscriră astfel. Totuşĭ căsătoria e pomenită cu cinste de Grecénu, care arată şi solia trimésă de Domn în Ardél, la nuntă.

În Moldova, duşmaniĭ luĭ Brâncovénu se succedaŭ pe tron. Antioh venise după Michaiŭ Racoviţă şi Michaiŭ Racoviţă după Antioh. Grecénu urméză a se plânge de intrigile Cupărescilor cu Michaiŭ-Vodă. Acesta, scos ca *hain*, e înlocuit cu Nicolae Mavrocordat, fiul Exaporituluĭ. Cronica oficială munténă arată pe Nicolae-Vodă venind cu «mulţime de Grecĭ Ţarigrădenĭ, iprocĭ, iprocĭ». În maĭ puţin de un an, tînĕrul Grec ar fi făcut «nu puţine tirăniĭ şi năpăstuirĭ spre săraciĭ boerĭ pămînteanĭ de acolo şi altă sărăcime;... tiran nemilostiv ḑic că erà». Cu succesorul sĕŭ, Dimitrie Cantemir, cronica va fi şi maĭ aspră.

E curios cum într'o cronică oficială, precum erà a luĭ Grecénu, s'aŭ putut strecurà atâtea judecăţĭ severe asupra Turcilor. Nicĭ într'un alt letopiseţ nu găsim condemnărĭ maĭ dese şi maĭ categorice ale rĕuluĭ guvern turcesc. Se vorbesce continuŭ de «multul pĕs al ţĕriĭ», de «poruncile grele», de demnitariĭ Sultanuluĭ, carĭ sunt: uniĭ «ómenĭ fórte rĕĭ şi lacomĭ şi varvarĭ», altul «om rĕŭ şi vrăjmaş creştinilor, trufaş, blestemat, iprocĭ». Într'un loc, Sultanul însuşĭ e arătat în colorĭ nu tocmaĭ favorabile. Întîlnim curent frase ca acestea: «Lăcomia cea păgânéscă la rugăminţile Domnilor şi ale supuşilor nu s'aŭ uitat, ce maĭ mult încă iuţindu-se....». «Dar asupra tiranieĭ şi lăcomieĭ păgânéscă cine póte ḑice cuvînt?» «Lăcomia păgânéscă mod şi saţiŭ n'are, nicĭ uitându-se vre-odată la neputinţa ticăloşilor supuşilor». «O ném varvar, nemilostivă şi spurcată leage şi lăcomie păgânéscă!» Când pomenesce deşertarea Cameniţeĭ de Turcĭ, Grecénu califică lucrul de «lucru nicĭ odată auḑit, nicĭ gândit»; când povestesce înfrângerea cea mare de la Zenta, «Seantea», el declară că printr'însa Turciĭ şi-aŭ luat plata de la Dumneḑeŭ: «Iată a luĭ Dumneḑeŭ plată aeve». Iar, cât despre simţemintele Dom-

nuluĭ la vestea lupteĭ, iată ce cetim: «Decĭ Domnul, fiind la Ţînţărenĭ, precum s'a ḑis maĭ sus, la Septembre 8 ḑile, în ḑioa Nasceriĭ Născĕtóriĭ de Dumneḑeŭ şi pururea feciórei Marieĭ, când eşià de utrĕnie, diminéţa, aŭ venit acéstă veste de izbânda creştinilor, cu Stoian vătaful de călăraşĭ, carele se întîmplase la Belgrad şi, înţelegênd de acéstă veste veselitóre de isbânda creştinilor şi de stingerea păgânilor, aŭ dat slavă luĭ Dumneḑeŭ şi Maicăĭ Sfinţieĭ Sale».

Dar în 1711, Constantin trebuì să ieà posiţiune faţă de Turciĭ, pe carĭ îĭ urà, şi creştiniĭ, pentru carĭ îşĭ păstrà tóte simpatiile. Un Împĕrat creştin, «pravoslavnic» acesta, se luptà cu Sultanul, acel «Ţar Petru», căruia prognosticurile îĭ făgăduiaŭ domnia în Constantinopole. (1) Se scie că Brâncovénu aşteptă evenimentele, prieten al amînduror părţilor şi gata să se închine celeĭ maĭ tarĭ. Se scie iarăşĭ că trecerea la «Muscalĭ» a rudeĭ sale Toma Cantacuzino Spătarul, şeful oştiriĭ muntene, compromise pe Domn în ochiĭ Turcilor, carĭ de acum înainte îl numĕrară între hainĭ. E interesant să vedem cum înfăţişéză cronica oficială acéstă situaţiune îndoelnică şi plină de primejdiĭ.

Grecénu condamnă purtarea luĭ Mazeppa, «apostatul, hiclénul», şi e duşmanul hotărît al luĭ Carol XII. Începêndu-se, prin stăruinţele fugaruluĭ regal de la Varniţa, răsboiul între Turcĭ şi «Împĕratul moschicesc», conform ordinelor primite, Brâncovénu plécă din Bucurescĭ la 6 Maiŭ şi, *iarăşĭ din ordin,* se opresce la Gherghiţa. Lipsa de păşune şi hrană îl face a se strămută «în gura Urlaţilor, la Albescĭ», unde multele cererĭ ale Turcilor fac pe Grecénu să exclame: «Cumplită şi nesăţiósă lăcomie a Turcilor!» «Vreme cumplită!»

După istoriograful sĕŭ, Domnul are un singur gând: să ţie ţéra «întrégă şi fără primejdie de cătrĕ amîndoaĕ părţile, adecă şi dĕ cătrĕ Turcĭ şi dĕ cătrĕ Muscalĭ». Ceĭ dintâĭ, sigurĭ că vor fi bătuţĭ, cer intervenirea luĭ Constantin pe lângă Ţar: «să mijlocéscă ca un creştin către creştinĭ». Deşì erà convins că, ajunşĭ la Prut, Ruşiĭ nu maĭ pot fi întorşĭ înapoĭ, Brâncovénu primesce bucuros. Dar mediaţiunea o făceà «încă şi maĭ vîrtos ca pre Moscalĭ să-ĭ îmbunéze, ca adecă să nu vie cu vre-o bănuială asupra ţĕriĭ, şi maĭ ales ca un Domn creştin şi pravoslavnic.» «Porunca stăpânéscă», ca şi «cuviósa cinste şi obligaţiia ceaia ce sĕ cădea» către Ţar, fac pe Domn a expedià «cu dragoste şi cu rîvnă creştinéscă şi fierbinte la Împĕratul creştin» pe bĕtrânul boer Gheorghe Castriotul, biv Vel-Comis, «om cuvios, învĕţat şi întru tóte

(1) V., despre unul din aceste prognosticurĭ, tradus în grecesce pentru Brâncovénu, în 1698, *Analele*, XX, p. 221.

iscusit, carele şi maĭ denainte erà Ţaruluĭ cunoscut». Venià «pentru înnoirea păciĭ, iar întru ascunsu pentru chiverniséla pămîntuluĭ».

Castriotul găsì pe Ţar la Iaşĭ, dar fu primit rĕŭ. Un trădător imprudent stricase socotelile trădătoruluĭ cu prudenţă. Toma, asemenea cu Iuda, un «organ şi vas priimitoriŭ de zavistie», uitând că Domnul îl crescuse, îl introdusese în tóte tainele sale, muncit de ambiţie ca «eosforiul..., carele aŭ socotit să-ş pue scaunul peste norurile ceriuluĭ», unindu-se cu *marghiolĭ*, ale căror nume le dă cronica, fugì la Ruşĭ, cu «câţĭ-va slujitorĭ şi cu slugĭ dĕ ale luĭ». Mergênd în Moldova, el află pe un alt duşman al luĭ Brâncovénu, pe «vestitul telpiz. Domnul ţĕriĭ Moldoveĭ, Dumitraşco-Vodă Cantemir, cu care şi maĭ înnainte vreme înţelegere avusese, de vreme ce mintea amînduror la acest fel de lucrurĭ blestemăţescĭ şi necuvióse bine sĕ potriviià». Ducêndu-se la tabără, Toma spuse «Măriiĭ Sale Ţaruluĭ» «minciunĭ» contra Domnuluĭ sĕŭ. Ast-fel, «iubitoriul de Christos Ţear» erà acum pregătit şi nu primì spusele creştinescĭ şi înţelepte ale Castriotuluĭ, carĭ eraŭ «pentru folosul maĭ mult a Măriiĭ Sale Ţearuluĭ». Înainte de a se da lupta de la Stănilescĭ, Brâncovénu căpĕtă ordin să se întórcă în Scaun, unde se găsià, la Tîrgovişte, la 28 Iunie (9 Iulie). Pe când Toma plecà, împreună cu Generalul Rönne, la atacul Brăileĭ, Domnul păstrà atitudinea sa nehotărîtă, de aşteptare: «nicĭ de cum cu firea nu s'aŭ alunecat», scrie Grecénu, să calce în urmele luĭ Dimitrie Cantemir, *rĕul* şi *nebunul*. El n'a căutat, continuă cronicarul, nicĭ la «sfaturile şi îndemnările cele fără de socotélă a unora şi altora dĕn boerĭ, careĭ necontenit îl supĕrà şi pĕ afară multe ḑiceaŭ, îndemnându-l ca de cătrĕ Turcĭ să hăinéscă şi Moscalilor, precum şi Dumitraşco Cantimir, să se alcătuiască, nicĭ scrisorile cele cu laudă ale Moscalilor, care din multă îndemnarea vrăjmaşilor fără de nicĭ o socotélă îĭ trimeteà, nicĭ ḑiselor, scriselor şi laudelor luĭ Ren ghenĕrariul..., nicĭ universaluluĭ, ce Vlasie Stegariul la Mitropolitul Antim pĕ taină adusése, cu poruncă dĕ zaharéle şi alte lucrurĭ necăḑute şi necuviincióse». Între ispititoriĭ la trădare, Grecénu desemnéză, maĭ ales, în terminĭ plinĭ de imputare, pe Antim, care se amestecà ast-fel în «cele politicescĭ», ce nu-l priviaŭ.

Cronicarul trece la descrierea lupteĭ de la Prut. Încunjuraţĭ, lipsiţĭ de provisiunĭ, Ruşiĭ ar fi cerut mediaţiunea pe care o refusase înainte. El dă a înţelege că pacea a fost încheiată prin mijlocirea luĭ Gheorghe Castriotul şi pretinde că Turciĭ ar fi amintit Ruşilor refusul lor dintru început, care ar fi determinat lupta. Apoĭ, Grecénu urmăresce pe hainĭ: pe Toma, pe care Domnul, ertător — ciudată ertare! — îl lăsă să

trécă în Ardél, şi Cantemir, a căruia viéţă ulterióră e representată într'o lumină caricaturală.

De aicĭ, cronicarul înşiră cele urmate după răsboiŭ; denunţările făcute la Pórtă «că Domnul erà gata să hainéscă dĕ către Turcĭ şi să sĕ alcătuiască Moscalilor şi cum că aŭ gătit pentru tréba lor şi multă zaharea», cererile prin carĭ Turciĭ *ispitiră* credinţa bănuituluĭ, împăcarea plângerilor făcute de Brăilenĭ, numirea a doua a luĭ Nicolae-Vodă, césornicul dăruit de el luĭ Constantin, care rĕspunse «printr'o păréche dĕ călimărĭ de argint». Negocierile ruso-turce, cu tóte incidentele lor, «furtuna cea ticălósă a craiuluĭ şfeţescu», adecă ducerea luĭ Carol XII de la Varniţa la Demotica, sórta luĭ «Stănislav Leşcenski» mântue, ca evenimente politice, cronica.

Cum se vede, ea e un isvor de căpetenie, nu numaĭ pentru istoria interióră a ţĕriĭ şi pentru istoria de Curte: birurĭ, cererĭ turcescĭ, deplasărĭ domnescĭ, serbărĭ, primirĭ de óspeţĭ, ci şi pentru politica secretă, pentru cunóscerea simţemintelor intime ale Domnuluĭ, feluluĭ cum considerà el pe supuşiĭ, veciniĭ şi stăpâniĭ sĕĭ.

Dar în acest bogat repertoriŭ de informaţiunĭ felurite întîlnim numaĭ oficialitate gólă, numaĭ repetarea instrucţiunilor altuia. Nicĭ o idee proprie, nicĭ un simţemînt personal, nicĭ o apreciare independentă. Totuşĭ Grecénu erà un om cult, care scià grecesce şi cevà latinesce, care întrebuinţéză neologisme, ca: oraţie, audienţie, monarşĭ, gubernat (guvernator), încorunat, prezenţie («adecă chipul»), afară de o sumă de cuvinte grecescĭ şi de câte-va citaţiunĭ din acéstă limbă; el pomenesce Scripturile, fabule, «filosofĭ»; e un om care scie să compue. Caracterul şters al cronicei sale e datorit decĭ caracteruluĭ pe care trebuià să-l aibă, faptuluĭ că erà, cum am ḑis, un «Monitor Oficial». Din punctul de vedere al interesuluĭ, cronicariĭ de opoziţiune îĭ sunt superiorĭ, şi acolo avem iarăşĭ persóne cu fisionomie proprie.

III. Cronica Bălenilor.

Printre duşmaniĭ statornicĭ aĭ Cantacuzinilor trebue puşĭ în rîndul întâiŭ Băleniĭ, carĭ nu i-aŭ ertat nicĭ odată cu totul. Ceĭ-lalţĭ duşmanĭ sunt duşmanĭ momentanĭ saŭ personalĭ: numaĭ între Bălenĭ şi Cantacuzinĭ ura a fost dintre urile acelea de familie, carĭ trec în sângele generaţiunilor următóre şi nu se pot stinge prin nicĭ o tentativă de împăcare.

Trecutul familieĭ Cantacuzino e bine cunoscut (1); trecutul Bălenilor maĭ puţin, atât din punctul de vedere genealogic, cât şi din cel politic. Pentru cercetarea de faţă, ajung rîndurile următóre, carĭ n'aŭ pretenţiunea să fixeze definitiv istoria uneĭ familiĭ, cel maĭ greŭ lucru ce se póte întreprinde în istoria nóstră.

Pare stabilit că Udrea Banul, marele General al luĭ Michaiŭ Vitézul, erà un Bălén: un document de familie din 1692 îl citéză ca strămoş, şi el fu unul din ctitoriĭ mănăstiriĭ bălene a Nucetuluĭ, căreia-ĭ dădù moşiĭ ce se constată apoĭ aparţinênd familieĭ. Udrea cel omorît în 1601 n'aveà copiĭ, dar maĭ existaŭ Bălenĭ, carĭ reclamară şi dobândiră moştenirea mortuluĭ. (2) Cel maĭ important dintre dînşiĭ erà Ivaşco, Vornic în 1632, pe care Leon-Vodă îl puse, împreună cu Mitropolitul Grigore, în fruntea deputaţiuniĭ de împăcare trimésă la Mateiŭ Aga în Ardél, deputaţiune ce se întórse prin Braşov la 16 Iulie ale acestuĭ an. (3) «Ivaşco Vornicul Bălénu» luă parte în acelaşĭ an la lupta de la Plumbuita (6—7 Novembre). (4) Documente interne ne arată în aceeaşĭ epocă, la 1641, doĭ fraţĭ Bălenĭ: Badea Postelnicul şi un al doilea Udrea Banul, care-şĭ făcù, la 21 August 1652, un testament. Acest Udrea, în 1652 Mare-Armaş, e deosebit de «Udrea Slugerul» ucis de mercenariĭ revoltaţĭ contra luĭ Constantin-Vodă la 27 Februarie 1655, care, acesta, erà un Doicescu. (5)

Cât despre Ivaşco, mort după 1641, el nu se maĭ întîlnesce. Fiul sĕŭ Gherghe începù însă în curînd să jóce un rol de frunte în fră-

(1) Pentru moment, atrag atenţiunea asupra a două fapte noue, privitóre la strămutarea Cantacuzinilor în Principate saŭ la primele lor relaţiunĭ cu Domniĭ noştri:

Între copiile de documente turcescĭ ce se transmit Academieĭ Române prin Ministeriul Afacerilor Străine se află un ordin al Sultanuluĭ către Petru-Vodă din Muntenia. Din acest ordin, datat din 16 Zilcadè 973, se constată că soţul ofensat al uneia din surorile Domnuluĭ nu e, cum se credeà până acum (v. *Analele*, XVIII, p. 4), un frate al vestituluĭ Şaitan-Oglu, ci însuşĭ acest restaurator al măririĭ Cantacuzinilor. Documentul va fi reprodus în prefaţa vol. XI din colecţiunea Hurmuzaki.

Fiul luĭ Şaitanoglu, Andronic, e Vistierul Andronic al luĭ Michaiŭ-Vitézul. Aşà în cât Andronic, tatăl luĭ Constantin Postelnicul, e cel dintâiŭ din acéstă familie care s'a aşezat dincóce de Dunăre. V. aceeaşĭ prefaţă şi tabla alfabetică a volumuluĭ pomenit.

(2) Hasdeŭ, *Magnum Etymologicum*, art. *Bălénu*, din care am cules fapte, fără a adoptà ingeniósa, dar silita lor interpretare.

(3) V. memoriul penultim, p. 179—81.

(4) *Anonimul*, p. 317; Cf. Memoriul citat, p. 180 (unde trebue cetit 7 nu 5, căcĭ atuncĭ a cădut Duminecă).

(5) Cf. Memoriul citat, p. 197.

mîntările de partide, carĭ se întind de la gonirea luĭ Constantin Basarab până la suirea pe tron a luĭ Şerban-Vodă. În timpul domnieĭ luĭ Michnea III, Gherghe, fost Spătar (1641) şi atuncĭ Vornic, comandă trupele muntene, date în ajutor luĭ Constantin Basarab, care năvălesce în Moldova. El fu prins şi dus de Tătarĭ, carĭ ajutaŭ pe Gheorghe-Vodă Ghica, în Crimea. Constantin Căpitanul, cronica munténă de care ne ocupăm acuma, asigură că acéstă robie a luĭ Gherghe a ţinut doĭ anĭ. (1)

Tot ca Vornic apare Gherghe atuncĭ când începe a fi un important factor politic în Ţéra-Românéscă, când devine un şef de partid, sub Antonie-Vodă din Popescĭ (Prahova). (2) Ajutórele séle sunt ginerele sĕŭ Hrizea Vistierul din Popesciĭ Ilfovuluĭ, Staico Paharnicul Bucşanul şi Radu Ştirbeiŭ Isvoranul. Anonimul denunţă că la Gherghe se ţineaŭ sfaturile pentru omorul luĭ Şerban Cantacuzino, luĭ Mareş şi luĭ Radu Creţulescu, şefiĭ partiduluĭ opus. Bălénu erà furios că Bănia de Craiova, pe care o poftià, fusese dată luĭ Mareş. Complotul fiind descoperit, tabăra cantacuzină capĕtă de la Domn trimiterea pentru un timp la ţéră a luĭ Bălénu şi tovarăşilor sĕĭ. Întors la Curte, Gherghe trecù, cu aĭ sĕĭ, la Adrianopole, şi aduse mazilia luĭ Antonie, în locul căruia fu numit — teribilă lovitură pentru Cantacuzinescĭ! — omorîtorul luĭ Constantin Postelnicul, Grigore Ghica.

Banul Gherghe erà la acéstă dată «boer bĕtrân», dar de o ambiţiune pe care vîrsta n'o potolise. Fiul sĕŭ Ivaşco, Agă sub Antonie, fusese înlocuit în acéstă funcţiune, după stăruinţele vrăjmaşilor sĕĭ politicĭ, şi făcut Comis. Ivaşco, cu cumnatul sĕŭ Hrizea şi Ştirbeiŭ, ieşiră întru întîmpinarea nouluĭ Domn şi-l aduseră la Adrianopole.

Domnia luĭ Grigore fu, în realitate, domnia Bălenilor, şi Cantacuziniĭ trecură în situaţiunea de oposanţĭ, de «obidiţĭ», cum se ḑiceà atuncĭ. Când vestea numiriĭ luĭ Ghica sosì la Bucurescĭ luĭ Gherghe, pe care Antonie, rĕsgândindu-se la plecarea spre «Împĕrăţie», îl făcuse, de frică, unul dintre Caimacamĭ, bĕtrânul, mulţămit în sfîrşit, chemă la Curte, cum aveà ordin, pe Cantacuzinĭ şi pe Creţulescu. Boeriĭ fură sculaţĭ din somn de omul domnieĭ. La Curte, «erà Banul Gherghe şi slujitorĭ mulţĭ, lumînărĭ aprinse». «Boiarĭ fraţilor», începù Gherghe, «sănătate de la Măria Sa Grigorie-Vodă, că l'aŭ miluit Dumneḑeŭ şi

(1) *Anonimul*, p. 353; Const. Căpitanul, p. 323.

(2) O versiune a croniceĭ Ţĕriĭ-Românescĭ, păstrată la Cluj, îl numesce (f° 118 V°): «Antonie Vornicul, сн҃ъ Neagului Post. ot Negoeşti ot sud Prah.» Cf *Anonimul*, p. 372; Const. Căpitanul, p 355.

Împĕrăţiea cu Domniea». Iordache Cantacuzino fugind, Mateiŭ, fratele sĕŭ, voì să-l urmeze, şi ipocritul Caimacam îl mustră cu blândeţe: «Mateiŭ, căcĭ facĭ copilăresce de nu şĕḑĭ!» (1) Totuşĭ el dădù drumul boerilor pe carĭ îĭ închisese şi carĭ nu fură aruncaţĭ din noŭ în temniţă decât la sosirea altor poruncĭ.

În amîndouĕ expediţiunile luĭ Grigore — cea de la Cameniţă şi cea de la Hotin (2) — căimăcămia fu încredinţată luĭ Gherghe, luĭ Hrizea şi luĭ Stroe, ex-Silivestru călugărul. Cu întâiul prilej, ispravniciĭ de Scaun se purtară cu asprime faţă de adversariĭ lor învinşĭ. Aceştia fură chinuiţĭ, spânzuraţĭ de mânĭ, bătuţĭ la tălpĭ; când Domnul se întórse şi desaprobă acéstă sĕlbătăcie, Gherghe îĭ cerù să omóre pe Cantacuzinescĭ, pentru ca vremea rĕsplătiriĭ să nu maĭ soséscă pentru dînşiĭ.

Dar Şerban nu putù fi căpĕtat din Moldova, şi în curînd un ordin formal de la Pórtă silì pe Domn să deschidă porţile temniţeĭ şi fraţilor Logofĕtuluĭ. Când, prin stăruinţele luĭ Şerban, tronul muntén fu dat luĭ Duca, Domnul moldovenesc, Băleniĭ fugiră la Sibiiŭ. Emigrară: Banul Gherghe, Stroe, Ivaşco, acum Logofĕt, Hrizea, făcut iarăşĭ Visternic, Négoe Banul Secuianu, Ilie Armaşul, Pârvu Fărcăşanu, Hrisoscul Vătaful.

Dar, cum am spus, Duca voià să domnéscă mult şi în pace, să-şĭ strîngă în linişte veniturile. Fugariĭ fură ispitiţĭ să se întórcă, şi Cantacuziniĭ trebuiră să-ĭ asigure. Stroe se riscă, dar fu supus la chinurĭ, el şi Radu Dudescu, pe atuncĭ ginerele luĭ Gherghe. Hrizea, un om priceput la Vistierie, sosì pe urmă, şi Duca găsì în el un preţios colaborator, de care nu se maĭ despărţì. Veniră în sfîrşit şi ceĭ doĭ Bălenĭ. Cantacuziniĭ trebuiră întâiŭ să împartă puterea: caimacamiĭ din anul al doilea (1675) fură: Stroe, Radu Creţulescu, Vâlcu Vistierul; ceĭ din al treilea (1676): Gherghe, Hrizea şi Staico; ceì din al patrulea (1677): Gherghe, Vâlcu, Hrizea şi Iordache Cuparul (3); ceĭ din al cincilea, în fine (1678), după Anonim: Gherghe, Stroe, Şerban, Hrizea, Lascarache Cuparul, iar după Constantin Căpitanul: Şerban, Hrizea, Iordache Ruset şi Staico. Maĭ mult, ceĭ ce dăduseră tronul luĭ Duca fură prigoniţĭ în douĕ rîndurĭ de dînsul: întâia óră, toţĭ fraţiĭ trebuiaŭ să fie arestaţĭ, dar ceĭ prinşĭ fură liberaţĭ îndată; a

(1) Plastica expunere în Const. Căpitanul, p. 365—6.
(2) V. memoriul penultim, p. 214—6.
(3) Memoriul penultim, p. 220.

doua óră, în ajunul căderiĭ, Domnul ar fi pus gând să omóre pe Şerban şi se hotărîse, în orĭ-ce cas, să-l pue iarăşĭ la poprélă.

Gherghe murì înainte de suirea pe tron a luĭ Şerban. Ivaşco şi Staico fugiră peste munţĭ la vestea schimbăriĭ de Domn. Hrizea, numit unul dintre caimacamĭ de noul stăpân, se încredù şi rĕmase; Armaşul Drosu, devenit Serdar, chinuitorul de odinióră al fraţilor cantacuzinescĭ, comise şi el aceeaşĭ imprudenţă. Şerban erà un om mânios şi crud, care nu-şĭ lăsà rĕsbunarea. Drosu fu ucis în ascuns. Vâlcu, fostul Caimacam în douĕ rîndurĭ, alt adversar politic, fu închis şi ucis la Snagov, de unde amintirea unuĭ omor trebuià să facă pe fiul luĭ Constantin Postelnicul a îndepărtà scenele de sânge. În fine Hrizea, acusat de malversaţiunĭ, fu pus la chinurĭ, despoiat de avere, şi, îndĕrĕtnicindu-se a resistà maltratărilor şi veninuluĭ, omorît cu «mórte grócnică». Aĭ sĕĭ, urmăriţĭ, fugiră érna, pe ghéţă, peste Dunăre, de unde veniră să se adăpostéscă în Moldova, la Duca. Fiul şi fata luĭ Drosu periră de mórte silnică. Dintre căpeteniile partideĭ contrare rĕmăsese fiul luĭ Hrizea, Radu din Popescĭ, viitorul cronicar, şi Gligoraşcu Bălénu, fiul luĭ Ivaşco, care, acesta, murise în refugiul sĕŭ din Moldova.

În 1688, Şerban se hotărî să câştige pe acest pribég. El îĭ oferì mâna feteĭ sale, Domniţa Alexandra (Smaragda). Constantin Căpitanul Filipescu, «vĕr cu mama» luĭ Gligoraşcu, merse la curtea luĭ Apaffy să aducă pe mire. Nunta fu serbată cu pompă mare între 3 şi 19 Februarie ale aceluĭ an. Dar, în Maiŭ următor, Alexandra se stingeà, şi vechile duşmăniĭ, împăcate prin acéstă căsătorie, rĕmaseră iarăşĭ în picióre. Ele durară câtă vreme maĭ trăiră actoriĭ evenimentelor tragice carĭ pregătiră domnia luĭ Şerban.

Constantin Filipescu Căpitanul, «Costandin Căpitan Filipescu», a scris în spiritul dorit de Bălenĭ istoria Ţĕriĭ-Româneseĭ, de la începuturile eĭ până la mórtea Domniţeĭ. Ceĭ ce vedeaŭ în numele luĭ «Constantin Căpitanul», sub care manuscriptele daŭ opera, numele unuĭ copist(1), eraŭ îndemnaţĭ, de sigur, de ignorarea unuĭ personagiŭ cu acest nume pe timpul luĭ Şerban-Vodă. Avem astădĭ dovedĭ despre existenţa Căpitanuluĭ în secolul al XVII-lea şi, legând aceste notiţe de multele scirĭ pe carĭ le dă cronica asupra autoruluĭ eĭ, putem stabilì o biografie destul de plină a luĭ Constantin.

La 5 Decembre 1680, socotelile Braşovuluĭ pomenesc pe «Constantin

(1) D-l Ar. Densuşianu în manualul sĕŭ, ambele ediţiunĭ. Şi Bălcescu socotià că Filipescu «este un copist, iar nu adevĕratul autor» *(Magazin,* I, p. 83, nota *).

Filipescu», venit din Ţéra-Românéscă. (1) Cincĭ anĭ după acésta, un document intern îl menţionéză cu titlul de Căpitan. (2) În anul 1686, acelaşĭ «Constantin Filipescu», însărcinat cu o misiune la Dieta din Alba-Iulia, vine la Braşov, cu o suită de 29 de persóne, la 21 Octobre; cheltuelĭ pentru întreţinerea luĭ se fac la 22 şi 23 ale luniĭ. La 24 Novembre, se aduc scrisorĭ din ţéră pentru «ambasador» *(Legat).* La 27 Novembre, sosesc trăsurile carĭ trebuiaŭ să-l aducă înapoĭ în Ţéra-Românéscă; la 28, vine un trimes pentru a-l conduce; în séra aceleiaşĭ ḑile, Constantin revine, întovărăşit de un trimes princiar, care aveà cu dînsul alte cincĭ persóne. La 1 Decembre, Filipescu e petrecut până la Rucăr. (3) În sfîrşit, în Martie 1687, maĭ aflăm pe un «Constantin» venit de la Şerban, póte tot Căpitanul (dar póte şi Aga Constantin Brâncovénu): el se întorceà iarăşĭ dela Apaffy. (4) Solia luĭ Constantin înainte de nuntă nu e însemnată în socotelĭ cu numele boeruluĭ: se spune numaĭ că la 28 Ianuarie, séra, a venit de la Curte un boer muntén, cu alte patru-spre-ḑece persóne, împreună cu comisarul Ferencz Deák, avênd un om de suită. (5) Întreţinerea solilor se plătesce până la 30 Ianuarie. Un «om al Domnuluĭ muntenesc», iarăşĭ cu numele de «Constantin», scurt, se maĭ găsesce în Iunie următor. (6)

Constantin Filipescu a fost nepotul Stolniculuĭ Dumitraşco şi al Voiceĭ şi fiul luĭ Pană Filipescu, boer important din acest timp, Mare-Spătar sub Michnea III (apoĭ Mare-Paharnic), ginere al luĭ Constantin Cantacuzino Postelnicul, pe lângă care se găsià în momentul tentativeĭ îndreptate de Domn contra bĕtrânuluĭ boer. (7) Postelnicul erà deci bunul sĕŭ, deşì Constantin Căpitanul, înrudit maĭ de departe numaĭ cu Băleniĭ, vorbesce de dînsul aşà cum vorbesce. Dar găsim pomenită în acéstă cronică de oposiţiune faţă de Cantacuzinĭ pe soţia luĭ Pană, «Marina (Marica, în ms. de la Cluj) Filipésca», care stărue pe lângă fratele eĭ Şerban pentru o graţiare: cronicarul pomenesce în acest chip ciudat pe propria luĭ mamă. Pană şi Marina aŭ avut o fată măritată înainte de 1693 cu Barbu Banul Milescu, şi încă un fiŭ, anume Mateiŭ, fost al doilea Postelnic (şi în 1672), care, în timpul luĭ Duca, fugì în Moldova cu unchiul sĕŭ

(1) Memoriul penultim, p. 222.
(2) Genealogia Filipescilor alcătuită de d-l Tuducescu.
(3) Memoriul pemultim, *loc. cit.*
(4) P. 231.
(5) P. 234.
(6) *Ibid.*
(7) *Anonimul,* p. 349.

Iordache Cantacuzino. (1) Mateiŭ erà Mare-Agă în 1680 (decĭ sub Şerban) şi în 1698 el purtà titlul de fost Mare-Stolnic. (2)

Felul cum vorbesce de óre-carĭ evenimente şi nepomenirea numeluĭ luĭ Constantin în istoria Ţeriĭ-Românescĭ după mórtea luĭ Şerban, m'ar face să fixez anul nasceriĭ cronicaruluĭ pe la 1630. Data precisă, a anuluĭ morţiĭ măcar, o avem însă: în 1696, la 1 Octobre, vĕduva cronicaruluĭ, Rada, fiica luĭ Radu Michălcescu, Vel Comis, scrie la Braşov, dând vestea morţiĭ luĭ Constantin, al căruĭ frumos cal negru îl vinde Judeluĭ. (3)

Vorbind de lupta dintre Mateiŭ-Vodă şi rivalul sĕŭ Radu, fiul luĭ Alexandru Iliaş, Constantin scrie: «Bucurescenii cu copiiĭ se suià pe gardurĭ de sĕ uità cum sĕ bate răsboiul». Amănunte, carĭ arată pe martorul ocular, pe care nicĭ un «izvod» nu le puteà da în acéstă formă, se găsesc din belşug, maĭ ales de la domnia luĭ Radu Leon (1664—9). Ast-fel, căsătoria luĭ Ştefan, fiul acestuĭ Domn, cu Catrina, fiica luĭ Duca-Vodă, şi isprăvile făcute de *pehlivaniĭ* aduşĭ cu acéstă ocasiune. Cu satisfacţiune deosebită vorbesce cronicarul despre *jocul pre funiĭ*, despre «pelivanul hindiŭ harap care făceà jocurĭ minunate şi nevĕdute pre locurile nóstre: iute om erà şi vîrtos», despre salturile acestuĭ gimnastic emerit peste opt bivolĭ, despre vitejia cu care-şĭ legà chica de códa «unuĭ cal domnesc, gras, mare», despre suirea luĭ dibace pe parĭ «ca o maimuţă», despre salturile luĭ mortale: îşĭ dădeà drumul «cu capul în jos şi dădeà în picióre», despre mergerea-ĭ pe «tulpan» fără să se afunde. «În Moldova», adaoge cu regret Căpitanul, «nu scim ce va fi făcut Duca-Vodă». A asistat la bătăile suferite de Pascale Grămaticul în 1669, şi arată acésta: «cât mĕ mir că trăià..., că l'am vĕdut cu ochiĭ»; între pătimaşĭ, vorbesce şi de altul, «care i-am uitat numele». Când sub Antonie-Vodă, numit în 1669, se începe procesul ucigaşilor luĭ Constantin Postelnicul şi Cantacuziniĭ presintă acte, el, discutându-le, spune: «iar noĭ am vĕdut nisce

(1) «Şi cu unul din nepoţĭ, anume Mateiŭ Filipescul, biv Ftori-Postelnic (Nic. Costin, p. 17).

(2) Tóte amănuntele culese din inedite românescĭ sunt luate din Genealogia citată, care concordă admirabil cu cele-lalte scirĭ asupra familieĭ. Datoresc tot d-luĭ Tuducescu şi documentul inedit din Apendice asupra Filipescilor. Una din fetele luĭ Mateiŭ, Păuna, luă pe Ioniţă Roset. Nicolae Mavrocordat cunună, scutind pe Ioniţă de dărĭ (Popescu, în *Magazin*, IV, p. 129).

(3) Memoriul penultim, p. 246. Reproducem scrisórea în Apendice.—Michăilescu în loc de Michălcescu în memoriul penultim e o greşală de tipar, pe care mĕ grăbesc a o îndreptà aicĭ.—Fiiĭ Căpitanuluĭ sunt: Grigoraşco (pomenit în 1698), Şerban Spătarul (şi în 1703), Radu (în 1698).

răvăşele». Vorbind de plângerile Cantacuzinescilor contra complotuluĭ format de partida opusă, el nu recunósce adevĕrul acelor plângerĭ şi spune: «dar aceea ce am vĕḑut, scim». La domnia luĭ Duca avem frasa: «ḑic uniĭ, care şi eŭ am auḑit». Pe timpul luĭ Duca-Vodă, el vorbesce de relaţiunile sale de prietenie cu Beizadéua Iordache, fiul luĭ Antonie Ruset: numirea tatăluĭ sĕŭ în domnia Moldoveĭ, spune cronicarul, sumeţise aşà de mult pe tînĕrul Principe, «cât nu puteam nicĭ noĭ vorbì cu el; ci maĭ nainte eram cu el la un conac, fugind cu Caimacamiĭ din loc în loc, pentru ciumă [1675], cu glume, cu rîsurĭ; iar atuncĭ aşà cum auḑiţĭ.» Decĭ la 1675, Constantin Căpitanul ocupà acum o funcţiune şi se găsià în suita ispravnicilor de Scaun. În 1676, el întovărăşì pe Domn în expediţiunea contra Polonilor. El descrie acéstă expediţiune ca un martor ocular: vorbind de luptele de la Zurawna, unde se scie că se încheià pacea (1), el descrie pe Poloniĭ ascunşĭ, de «îţĭ păreà că sînt băgaţĭ în cetate»; el ne zugrăvesce «un dél mare, pietros, de nu se puteà suì nicĭ pedestri». În 1677, Căpitanul ieà parte iarăşĭ la răsboiul Domnuluĭ; în 1678, el merge, în óstea luĭ Duca, iarăşĭ la Cehrin. «Dacă am trecut Nistrul pe la Soroca, pe o câmpie», scrie el. (2)

Se scie că Duca perdù în acest an Scaunul, care fu dat luĭ Şerban. Patroniĭ Căpitanuluĭ fugiră; el rĕmase în ţéră, ca şi Hrizea şi Drosu. Dar, boerinaş fără importanţă politică, el nu suferì nimic din schimbarea de Domn. El «aude» bucuria generală la suirea pe tron a luĭ Şerban-Vodă. De sigur, cronicarul întovărăşì pe Domn în «expediţiunea» de la Dohan-calè, o zidire de cetăţĭ, şi, însemnând lipsa de atenţiune a luĭ Şerban faţă cu Duca, de care fusese poftit la o masă, adaoge că Domnul Moldoveĭ a petrecut singur, cu boeriĭ sĕĭ, «cu ḑicăturĭ, cu tunurĭ». În 1683, el merse, cu Domnul, la care ţineà aşà de puţin, la Viena. «Este la Beciŭ», scrie el într'un loc (3), «un turn fórte iscusit, de pietri cioplite şi înnalt fórte; îl numesc pre turnul Sfetiĭ Stefan. Pre acesta vreà să-l strice cu tunurile Turciĭ [în 1529], că erà cu putinţă. Iar Nemţiĭ aŭ trimis de s'aŭ rugat să nu-l strice, de vréme ce nicĭ o dobândă n'are căcĭ îl va strică, dacă nu póte altă biruinţă să facă. Iar Turcul aŭ ḑis, de vor pune semnul luĭ (adică alemul) în vîrful turnuluĭ, îl va lăsà. Şi aŭ trimes Nemţiĭ de l'aŭ pus îndată alemul în vîrf, de stă şi până acum; şi aşà n'aŭ stricat turnul.» Întors, el fu însărcinat cu o misiune în Moldova, în 1685, şi acolo vĕḑù grozava

(1) Cf. memoriul penultim, p. 218—9.
(2) Cf. maĭ sus, p. 219 şi urm.
(3) P. 166—7.

fómete ce bântuià ţéra. «Om pre om mâncà: ceĭ ce aŭ vĕḑut, le-aŭ spus.» Domnul grămădise «pânea» la Curte pentru a o vinde în profitul sĕŭ, şi ómeniĭ muriaŭ de fóme, «cum am vĕḑut şi noĭ cu ochiĭ noştri acéstea ce scriem». Urméză, în desfăşurarea domnieĭ luĭ Şerban, menţiunea trimeteriĭ sale în Ardél.

Cronica, din care am cules aceste date, carĭ daŭ o biografie luĭ Constantin Căpitanul(1), a fost scrisă tótă dintr'o bucată. Trimeterile la cele ce urméză sunt dese. Redacţiunea nu s'a făcut înainte de domnia luĭ Şerban, nicĭ după mórtea acestuia. La domnia luĭ Grigore Ghica întâia óră, scriind despre Logofĕtul Şerban, el spune că Paşa, cu care se unise acesta, nu l'a uitat, ci «pănă şi la domnie l'aŭ ridicat, precum pre urmă se va arătà». Obiceiul de a se reînnoì domnia la câte treĭ anĭ e arătat *ca desfiinţat*, când se pomenesce de introducerea luĭ, sub Radu Leon. Dar, când vorbesce de Brâncovénu, el îl numesce simplu «nepotul Domnuluĭ», fără a atinge, cum îĭ e obiceiul, cele întîmplate maĭ pe urmă cu acest boer. În fine, la expunerea chinurilor luĭ Hrizea, liberat un moment, el scrie: «Cu ce socotélă [l'aŭ sloboḑit], Şerban-Vodă va sci şi sufletul luĭ».

Cronica a fost scrisă, în întregime, la 1688, după călĕtoria în Moldova, care făcù póte pe autor să cunóscă «letopiseţul moldovenesc» şi, în orĭ-ce cas, multele scirĭ anecdotice relative la istoria acesteĭ ţĕrĭ în secolul al XVII-lea. Nu e o afirmaţiune hasardată aceea că acest cronicar de opoziţiune a fost îndemnat a scrie de redacţiunea tocmaĭ în acest an, 1688, a letopiseţuluĭ oficial. În acesta, care a trebuit, ca o operă de propagandă politică, să fie imediat fórte rĕspândit, Băleniĭ vedeaŭ împrejurările din trecut într'o lumină care-ĭ revoltà. O rudă şi un partisan călduros al lor, Constantin Căpitanul, luă condeiul pentru a scrie o cronică de protestare. E acea pe care o analisăm acuma.

Nu rĕmâne nicĭ o îndoială că acest de-al doilea cronicar muntén a cunoscut pe cel dintâiŭ, care i-a servit de basă pentru timpurile anterióre domnieĭ luĭ Radu Leon, de unde ambele cronice nu puteaŭ avé nicĭ o legătură, conflictul între cele două familiĭ pe carĭ le servesc cronicariĭ isbucnind la acéstă dată. Dar, spirit cult, critic, mult superior naivuluĭ compilator al «Anonimuluĭ», Constantin Căpitanul apreciéză basa scrieriĭ sale, o îndréptă, o completéză. Pe de altă parte,

(1) Constantin Căpitanul nu trebue confundat cu alţĭ doĭ boerĭ purtând acest nume: fiul luĭ Stoica Logofĕtul Ludescul, care aduse vestea numiriĭ luĭ Duca-Vodă (Constantin Căpitanul, p. 379; dar *Anonimul* îĭ ḑice Constantin Sluger; p. 13). Al doilea boer omonim scrie o scrisóre la Braşov în 1699 (acest volum, p. 249).

şi acésta e un merit mare pentru dînsul, el schimbă cadrul însuşĭ, îl lărgesce ca în cronicele contemporane ale Moldoveĭ, maĭ sistematic încă decât acelea. Evenimentele din Moldova, din Ardél, din Imperiul Otoman, marile fapte de istorie universală trebuiaŭ, în acest plan inteligent, să încunjure şi să explice lucrurile petrecute în Ţéra-Românéscă. «Iar de alţiĭ, veciniĭ şi streiniĭ de noĭ, ce aŭ lucrat, după cum am găsit scris de alţĭ istoricĭ, nu vom lăsà să nu dăm în sciinţă.»

Să examinăm cum se presintă lucrarea luĭ Filipescu în fie-care din capitolele, în carĭ se sfarmă compilaţiunea de basă a «Anonimuluĭ».

a) În prima parte, Constantin Căpitanul arată pentru cronica ţĕriĭ aceeaşĭ nemulţămire ca şi Constantin Stolnicul. La Mircea se plânge că «aĭ noştriĭ nimic n'aŭ scris, fără numaĭ ce aflăm la străinĭ». La «Vladislav», predecesorul luĭ Ţepeş, şi la tatăl sĕŭ (Vlad Dracul), el exclamă: «După acésta sĕ cunósce ce fel de ómenĭ aŭ fost Rumâniĭ noştri, care nicĭ un lucru deplin n'aŭ scris.» Pentru a completà lipsurile, el întrebuinţéză date de tradiţiune, ca la Alexandru-Vodă, «carele ḑic să fie fost de feliul luĭ Câmpulungén»; «istoricĭ», pe carĭ nu-ĭ numesce (cronice ungurescĭ), dintre carĭ unul «din cetatea Făgăraşuluĭ» (1); letopiseţul moldovenesc, de unde scóte originea Moldoveĭ, al căreĭ nume «din câinĭ se trage», precum, spune el ironic, «de la dînşiĭ o am luat»; Anale sêrbescĭ, pentru o sumă de date din secolele al XIV-lea şi al XV-lea, de la lupta de la Rovine încóce; în sfîrşit, pe Phrantzes, cunoscut de dînsul în manuscript şi întrebuinţat în grecesce, precum arată cuvinte netraduse, în scrisórea luĭ Ioan V către Cantacuzino: τετραχηλισμένοι, διάκρισις, redate prin: diacrisis, tetrahilimeni. Pretutindenea el caută explicărĭ, exprimă judecăţĭ asupra personagiilor, face glume saŭ amestecă elemente contemporane, destul de naive, în textul «Anonimuluĭ». În locul începutuluĭ ridicul din acesta din urmă, Căpitanul ne dă unul mult maĭ convenabil: Radu Negru, scrie el, îşĭ aveà Scaunul la Făgăraş, «de la moşiĭ şi strămoşiĭ Romanilor, cariĭ venise de la Roma în ḑilele luĭ Traian, Împĕratul Romiĭ». Descălecăriĭ îĭ caută cause, şi i se pare a găsì două: «frica Turcilor» şi «vrajba» cu «Domnul Ungurilor şi cu aĭ Saşilor de nescaĭ-và pricinĭ». Când pomenesce trecerea, în 1444, a Turcilor, din Asia în Europa, el exclamă: «Veḑĭ minte la Grecĭ!» La luarea Constantinopoleĭ, el scrie: «Când ar cetì

(1) «Scrie un istoric din cetatea Făgăraşul» (p. 87). În Biblioteca Museuluĭ Ardelén din Cluj *(Collectio minor Kemény,* XXXI, nº 1), se păstréză o copie din 1833 a uneĭ «Fogarascher Kronik», ce merge de la 104 la 1707. Mi se pare că ea cuprinde notiţa din Căpitan.

cine-va pe Gheorghe Franţi istoricul..., mi se pare că nu ar fi fără lacrămĭ». Pe Ştefan-cel-Mare îl mustră pentru nerecunoscinţa faţă cu Radu-cel-Frumos. Vorbind despre uciderea luĭ Murad de Miloş Obilicĭ, Căpitanul preciséză cu naivitate că Sultanul a fost tăiat cu «un cuţit de cele marĭ sêrbescĭ».

b) S'a vĕḑut că unele manuscripte din «Anonim», nicĭ odată însă cele oficiale, înlocuesc viéţa luĭ Nifon cu o fórte interesantă cronică, făcută de sigur după «izvóde», în vre-o mănăstire, şi intercalată de vre-un călugăr din acea mănăstire. Constantin Căpitanul rĕspundeà textuluĭ oficial şi decĭ el nu se ţine de acéstă versiune. Dar el erà prea superior «Anonimuluĭ» pentru ca intercalarea unuĭ text aşà de disproporţionat şi cu atâtea amănunte străine de subiect să nu-l jignéscă. «Anonimul» tradusese şi înădise; Căpitanul a prescurtat şi a adaptat. Ca de obiceiŭ, el adaoge apoĭ notiţe împrumutate Analelor folosite de cronica neoficială (d. ex., la omorul luĭ Michnea-Vodă) şi chiar aprecierĭ şi fapte străine. «Eraŭ», scrie el, «Românii proştĭ [pe vremea luĭ Radu-cel-Mare], atât Vlădiciĭ, Episcopiĭ, cât şi popiĭ şi toţĭ ceĭ-lalţĭ.» La mormîntul luĭ Radu, spune că erà «cioplit în piatră, cum se véde». Nifon, plecând, îşĭ scutură papuciĭ de praf, ceea ce, evident, nu spune hagiograful tradus de «Anonim» În trécăt, el face următorul excurs asupra titluluĭ Ţarilor: «Stăpâniĭ Mosculuĭ sĕ numesc Împĕraţĭ, iar maĭ nainte se numià cnezĭ, adecă ducşĭ, ce sĕ chémă rumănesce Domn, precum veciniĭ luĭ, Leaşiĭ, Sfeţiĭ şi alţiĭ, cum Nemţiĭ, Franţejiĭ şi alte limbĭ, toţĭ până acum îl numesc «ducs Moscovicĭ», iar nu imperator, precum el se numesce.» Autorul are simţ artistic şi, vorbind de mănăstirea de la Argeş, spune: «ce sînt atâtea sute de florĭ, cât nu sĕ află douĕ florĭ să se asémene una cu alta» şi fericesce pe aceĭ ce aŭ înălţat acest monument şi aŭ lucrat la dînsul. «Alta, sĕ cunósce că aŭ fost şi om înţelept şi după lucrul mănăstiriĭ, că tóte câte aŭ făcut acolo, sînt cu bună rînduială: cine va merge să vaḑă, se va mirà.» Evenimentele din trecut sunt legate, ca de obiceiŭ, cu timpul cronicaruluĭ. Povestind minunata despicare a petreĭ de pe mormîntul luĭ Radu-Vodă, Căpitanul adaoge: «cum sĕ véde şi pănă în ḑioa de astăḑĭ». Iar, la pomenirea icóneĭ aduse de Négoe, icónă care pórtă urmele unuĭ cuţit sacrileg, el asigură că «se vede semn şi până astăḑĭ în icónă, că iaste la Argeş, la mănăstirea sa». Marĭ întîmplărĭ din istoria lumiĭ sunt povestite continuŭ şi, pe lângă lucrurĭ maĭ apropiate, aflăm menţiunea descopeririĭ Americeĭ de «Cristof Columbul, călugăr frăncesc» şi a Reformeĭ luĭ «Luter Marton», care se rĕsculă «pentru pizma Papiĭ» şi întemeiă legea «Luterilor». Ca isvóre, el citéză pentru acéstă parte de istorie

străină pe «istorici», iar, la cucerirea Egipetuluĭ de Turcĭ, al adaoge: «Scrie un istoric pre amăruntul tóte războiele şi meşteşugurile ce făceà de războiŭ şi unul şi altul.»

c) Partea care se întinde de la mórtea luĭ Négoe până la Michaiŭ-Vitézul are iarăşĭ ca basă «Anonimul», pe care-l întregesce ca de obiceiŭ. Şi în acéstă lucrare de completare, se pare că autorul s'a servit de cea-laltă versiune a Analelor traduse şi incorporate de scriitorul cantacuzinesc. Ast-fel, domnia luĭ Teodosie e povestită într'o formă deosebită. (1) În lupta de la Tîrgovişte, se arată că a murit şi un Datco, care nu e pomenit în «Anonim». Pe alte locurĭ, adaosurile sunt numaĭ confusiunĭ şi explicărĭ: aşà, Despina Dómna ar fi murit şi ea la Constantinopole: «şi ea, şi feciorii eĭ», ceea ce scim că nu e adevĕrat. Căpitanul pune, aiurea, în loc de Négoe Spătarul, Négoe, «care l'aŭ poreclit Tătarul!» La mórtea luĭ Vlad-Vodă, el lămuresce că Popesciĭ unde a perit Voevodul e «Popesciĭ, din jos de Bucurescĭ», cum scim, moşia rudeĭ sale Hrizea. În loc de «Vintilă-Vodă den oraş de la Slatina», cum avem în «Anonim», Căpitanul dă: «Vintilă, judeţul de la Slatina». Viind vorba despre «pădurile Jiiuluĭ», cronicarul ne explică lucrurile ast-fel: «de vreme ce într'acele părţĭ de loc sĕ află vînaturĭ multe şi marĭ». Aprecierĭ se întîmpină multe şi aicĭ: La expunerea istorieĭ Regineĭ Isabela, pe care o numesce bine: «Ezabela» (şi nu «Haleva», ca «Anonimul»), el spune: «şi dentr'acel fiŭ crăesc [al eĭ] s'aŭ obicĭnuit ómeniĭ de ḑic tuturor Domnilor ardelenĭ *craĭ*, iar nu sunt craĭ, ci prinţepĭ, adecă Domnĭ, ca Rumânul, ca Moldovénul». Pomenind după «Anonim», concursul dat de Pĕtraşcu-Vodă Isabeleĭ, el declară din noŭ că nu e satisfăcut de lipsa de cause din *létopisiţ*: «Însă nu însemnéză létopisiţul de ce pricină şi cu a cuĭ poruncă şi cu a cuĭ putére a făcut el acésta, de aŭ pus craiŭ în Ardél.» «Ardeleniĭ», spune Căpitanul aiurea, «precum sînt din fire ficlenĭ». Judecând evenimentele moldovenescĭ, el spusese la omorul luĭ Ştefan Rareş, ucis de boerĭ în complicitate cu Dómna: «Ḑĕŭ de trébă jupănésă moldovéncă, să-şĭ omóre bărbatul», iar la Ioan-Vodă, pomenind de biruinţele acestuĭ Voevod, el adaoge: «se laudă Moldoveniĭ de scriŭ..., ci noĭ de acelea nu le scim». Pentru Moldova, cronicarul arată ca isvor «letopiseţul cel moldovenesc», adecă cronica luĭ Ureche; într'un loc, la istoria Polonieĭ, la sfîrşitul seculuĭ al XVI-lea, el citéză, făcĕnd reserve, un istoric polon: «Un istoric leşĕsc spune de acésta, ci nu scim fi-va de credinţă saŭ nu» (Heidenstein?). Datele tradiţionale apar iarăşĭ: cele expuse

(1 V. maĭ sus, p. 310. Căpitanul vorbesce şi de fratele şi mama luĭ Teodosie,

aicĭ despre Radu Michnea, «care maĭ pe urmă şi Domn aŭ fost»: crescerea luĭ la Atos, la «Ivir» (mănăstirea cu acelaşĭ nume de la Sf. Munte) şi la Veneţia sunt luate, de sigur, din tradiţiunea orală asupra acestuĭ învĕţat Domn. În sfîrşit, Căpitanul nu uită a pomenì aicĭ schimbarea calendaruluĭ: «Întru aceste vremĭ, Frâncii aŭ aflat calindariul cel noŭ, lăsând calindariul cel vechiŭ, care umblà maĭ de demult şi umblăm şi noĭ acum.»

d) La domnia luĭ Michaiŭ-Vitézul, Constantin Căpitanul întrebuinţéză mult biografia cuprinsă în compilaţiunea «Anonimuluĭ» şi o reproduce în parte. Dar acésta iĭ dă numaĭ o parte din informaţiunĭ. El maĭ cunósce pe Stavrinos, poetul grec al Domnuluĭ, ale căruia «Vitejiĭ» circulaŭ în manuscript încă de pe atuncĭ, alăturĭ cu poema luĭ Mateiŭ al Mirelor, şi eraŭ póte reunite cu acésta într'un fel de corp de cronice rimate grecescĭ relative la istoria nóstră, în ediţiunea luĭ Mateiŭ citată de Helladius. Din Stavrinos, cronicarul ieà bucăţĭ întregĭ verbal, ca şi din Anonim. Aşà, pentru a da, la întîmplare, câte-va exemple de traducere: comparaţiunea luĭ Michaiŭ în lupta de la Sibiiŭ cu «Velisarie» e luată din Stavrinos şi frasa finală de laudă pentru marele Domn, «care aŭ supus domnieĭ luĭ pre Turcĭ, pre Moldovenĭ, pre Ungurĭ, de-ĭ aveà ca pe nesce măgarĭ pre toţĭ», cuprinde un împrumut literal din Stavrinos, care dă aceeaşĭ comparaţiune naivă în versul sĕŭ:

Τούρκους, Οὔγκρους καὶ Τατάρους, τοὺς εἶχε διὰ γαϊδάρους.

Lupta dela Goroslăŭ, pe care, înşelat de o lacună ce se află în biografia dată în «Anonim», o contopesce cu înfrângerea luĭ Michaiŭ la Mirislăŭ, s'a dat, după Căpitan, «la Tomliŭ», ceea ce pare neinteligibil la început şi capĕtă o explicaţiune numaĭ când cine-va revine la Stavrinos, pentru care bătălia e dată la Şimlăŭ [Σομπλέον]. Cronicarul cunósce şi pe Walter, în forma latină a acestuia saŭ *în originalul românesc:* ar fi fost greŭ ca tradiţiunea să-ĭ fi dat amănuntul suiriĭ pe tron a luĭ Michaiŭ prin sprijinul «unuĭ Iane, care i-aŭ fost rudă luĭ», «cum ḑic alţiĭ»; amănunt care e dat numaĭ de cronica oficială a Logofĕtuluĭ. Isvóre străine iĭ daŭ o sumă de lămurirĭ asupra răsboiuluĭ din Ungaria, asupra Tătarilor, asupra suiriĭ pe tron a Sultanuluĭ Mohammed, póte asupra lanţuluĭ dat de Împĕrat Domnuluĭ după cucerirea Ardéluluĭ. Din documente culege cronicarul afirmaţiunea că Michaiŭ, după luarea domnieĭ, se întitulà fiul luĭ Pĕtraşcu. Din tradiţiune, în fine, Căpitanul adună maĭ multe lămurirĭ interesante. Încurcat în privinţa suiriĭ pe tron a luĭ Michaiŭ el scrie: «Nicĭ un istoric de a noştriĭ saŭ străin nu adeveréză cine este şi cum aŭ luat domnia, *fără cât den auz unul de la altul aşà*

dovedim.» Urméză istoria nascerii Domnuluĭ din relaţiunile uneĭ vĕduve de la Piua-Petreĭ, atuncĭ oraşul Flocĭ, cu un Turc gealep; crescerii copiluluĭ, care ajunge «ispravnic în locul Banuluĭ de la Craiova, nefiind Banĭ, că nu vrea să pue Domnii Ban, pentru că de multe orĭ sĕ scorniea gâlcevurĭ asupra domnieĭ de acolo»; menţiunea svonuluĭ neexplicabil că Ispravnicul de Craiova e «fecior de Domn» şi consecinţelor acestuĭ svon: aducerea luĭ Michaiŭ la Bucurescĭ, refugiul în Biserica Albă, presintarea de jurătorĭ pentru a se lepĕdà de originea domnéscă ce i se atribuià: fugind la Pórtă, tatăl sĕŭ, ajuns «om mare», îĭ *scóte domnia.* Tot din tradiţiune scie cronicarul despre pătrunderea oştilor muntene până la Varna în 1595: «Ajungênd oştile luĭ Michaiŭ-Vodă pănă la Varna, carea este lângă Marea Négră, şi pănă în munţĭ, câte oraşe şi sate eraŭ turcescĭ, tóte le-aŭ ars şi le-aŭ prădat, şi aŭ robit Turcĭ, Turcóice, copiĭ, de i-aŭ adus în ţéră.» Răzvan, scrie el aiurea, îndreptându-se după acelaşĭ isvor, a fost prins, vrênd să trécă de pe calul, care-ĭ fusese ucis sub dînsul, pe altul (ceea ce e fals); el fu înţepat de Movilă, şi Căpitanul adaoge naiv: «uniĭ ḑic pen şĕḑut, ci, orĭ aşà, orĭ într'alt chip». De sigur, din capul luĭ, el adaoge la răsboiul cu Ieremia că trupe muntene ar fi trecut separat, «pe la Focşanĭ». «De tóte părţile», spune el aiurea, amintindu-şĭ de soliile ce îndeplinise în Ardél, «muncià [Unguriĭ] în tot chipul, ca dór s'ar mântuì să nu le fie craiŭ un Rumân, precum le erà; carele şi bisérică mare aŭ făcut în Belgrad, unde şade Mitropolitul acum.»

În general însă, aşà lucrată după maĭ multe isvóre cum este, istoria luĭ Michaiŭ-Vitézul se înfăţişéză aicĭ maĭ imperfect decât în contemporanul pe care l'a reprodus compilatorul anonim; într'o lumină maĭ falsă de sigur; maĭ naiv chiar. Sigismund Báthory — «Batăr Jîcmon» — e «Ungurul», soţia sa, Archiducesa (nunta e pusă la o dată falsă), e «Nemţóica». Dacă cronicarul nemeresce o parte din adevĕr, când spune că succesele creştinilor în Ungaria aŭ îndemnat pe Michaiŭ-Vodă să se rĕscóle, el ignoréză saŭ, maĭ bine, trece cu vederea, tóte schimbările din Ardél înainte de cucerirea românéscă. El crede că, după cucerirea Moldoveĭ, Michaiŭ a fost gonit de la Hotin de Zamoyski, «pe'ncet, pe'ncet», până a fost dus la Teléjin; bătut aicĭ, ar fi trecut apoĭ în Ardél. În acéstă provincie, pe care Domnul voià s'o ţie «supt ascultarea Némţuluĭ», Unguriĭ se revoltă, «din firea lor fiind ficlenĭ». Fugar la Praga, Michaiŭ ar fi primit sarcină de la Împĕratul «să supue pre Ungurĭ, să fie el craiŭ, iar nu Baştea, nicĭ Batâr». Omorul Domnuluĭ de «tălharul Baştea» e iarăşĭ expus insuficient. În povestirea acestor evenimente pline de combinaţiunĭ politice şi legăturĭ

fine, erà maĭ prudent pentru un Muntén din secolul al XVII-lea să transcrie decât să prelucreze.

e) Constantin Căpitanul suprimă capitolul relativ la Simion-Vodă şi, trecêndu-l la cel următor, întituléză pe acesta: «Domnia luĭ Radu-Vodă».

f) Comparaţiunea între felul cum Constantin Căpitanul şi «Anonimul» întrebuinţéză pe Mateiŭ a fost făcută în Memoriul dintâiŭ.

g) Observ aicĭ că, în epoca următóre, afară de evenimentele politice, din «Anonim», Căpitanul vorbesce şi de fundaţiunile luĭ Radu Michnea, spuind, după tradiţiune, sórta vechiĭ mănăstirĭ a luĭ Michnea-Vodă, refăcută de acesta. Câte-va transiţiunĭ şi unele nume sunt datorite iarăşĭ adaosurilor luĭ Constantin saŭ lipsurilor din Anonim, aşà cum ni s'a transmis. Şi aicĭ cronicarul împrumută de la «Moldovenĭ»: ast-fel, lauda luĭ Radu-Vodă, ca Domn în Moldova, solul luĭ la Pórtă pentru a vestì luarea Azovuluĭ, sol rĕsplătit de Turcĭ cu privilegiĭ de vamă, pe carĭ Constantin le vede, «că erà den némul aceluia în ţéra Moldoviĭ, cu cariĭ am vorbit şi eŭ, şi mărturisià că încă ţin chrisovul», mórtea, în Hârlăŭ, a luĭ Radu, pe care o dădeà şi inscripţiunea românéscă de la Radu-Vodă. (1) Domnia a doua a luĭ Alexandru Iliaş e lăsată ca şi în «Anonim», cu acéstă motivare: «De care nicĭ o istorie nu avem a scrie, de vréme ce nicĭ noĭ n'am găsit.»

Înainte de a continuà analisa cronicel Căpitanuluĭ, un cuvînt asupra isvórelor luĭ relativ la istoria Moldoveĭ. Până la Aron-Vodă, cronicarul citéză necontenit «letopiseţul», şi el urméză cronica luĭ Ureche, pe care am vĕḑut cum putuse s'o cunóscă. De la Aron până la începutul cronicel luĭ Mateiŭ al Mirelor, scirile privitóre la Moldova sunt luate din biografiile luĭ Michaiŭ-Vodă. De acolo până la 1618, evenimentele din acea ţéră sunt presentate după poema luĭ Mateiŭ. Încă în acéstă periodă apar comunicaţiunile orale căpĕtate de Constantin de la «Moldovenĭ». Unele din aceste scirĭ se întîlnesc în cronica luĭ Miron Costin (2), dar acésta nu e citată nicĭ odată; pe urmă, e fórte probabil că o cronică plină de aprecierĭ personale asupra unor Domnĭ carĭ puteaŭ revenì în Scaun n'a putut fi pusă în circulaţiune înaintea morţiĭ Logofĕtuluĭ Miron (1692); în fine, sunt scirĭ moldovenescĭ la Căpitan, carĭ nu se află la contemporanul sĕŭ din Moldova şi, în general, forma în care se îmbracă lucrurile e deosebită şi nu permite a se presupune un împrumut literar.

(1) V. acest volum din *Anale*, p. 179.
(2) Saŭ în Adaosurile luĭ Neculcea.

h) Cu domnia luĭ Leon şi intrarea în scenă á Basarabescilor, aşà de strîns legaţĭ de familia Cantacuzinilor, la care trecuse drepturile lor de domnie, cronicarul de partid apare. În cuprinsul epoceĭ luĭ Mateiŭ-Vodă, Căpitanul urméză în mare parte pe «Anonim», n'are încă «izvóde» de familie, dar tótă colórea e alta. Să vedem:

La «Anonim», Leon-Vodă e un tiran lacom, strîngĕtor de dărĭ fără de milă. Cu o deosebită plăcere, omul Cantacuzinescilor înşiră numele celor fugiţĭ de urgia domnéscă, ale oposanţilor şi protestatorilor. Preludiul domnieĭ luĭ Mateiŭ e tractat pe larg. Din împrejurările zugrăvite, Domnul apare o figură de o nobleţă, de o puritate, de o desinteresare neobicĭnuite. Abaza propune tronul boeruluĭ fugar, şi acesta *primesce* numaĭ ceea ce nu căutase. Aga Mateiŭ se întorsese în ţéră de durere de inimă numaĭ, «supĕrat de străinătate», nu pentru a scóte cu arma pe rivaliĭ sĕĭ. El e nu numaĭ o blândă figură creştină coborîtă din vieţile sfinţilor, ci un campion al naţionalismuluĭ, un isgonitor de Grecĭ, un archanghel care alungă cu sabia de foc a dreptăţiĭ pe mâncătoriĭ ţĕriĭ.

Constantin Căpitanul nu puteà acceptà, ca «Anonimul», sfînta figură transmisă de istoriograful luĭ Mateiŭ. A vorbì bine de Mateiŭ erà a folosì indirect luĭ Şerban, Basarab după mamă, şi acésta n'o voià. Dar Mateiŭ lăsase, în adevĕr, o memorie poporală, amintirea uneĭ domniĭ lungĭ, bogate, amintirea de biruinţe câştigate contra Moldovenilor, amintirea unor nemeritate şi crude suferinţe de bĕtrâneţe. În secolul al XVII-lea, nu puteà cutezà un istoric să vorbéscă de rĕŭ pe Mateiŭ. Neputĕnd combate pe Domn, Căpitanul atenuéză laudele şi insinuéză acusările. Leon e cruţat; martirologiul luĭ Mateiŭ înainte de domnie expus pe scurt: nimic despre dărĭ; declaraţiunea fugarilor e aruncată în umbră: fug «maĭ vîrtos boierimea de peste Olt». Luptele pentru tron sunt prescurtate. Omul Bălenilor face pe Mateiŭ să céră domnia de la Paşa de Silistria; Aga merge la puternicul demnitar otoman, înainte de mazilia luĭ Leon, şi primesce caftanul de la dînsul. Triumful iniţial al victorieĭ contra luĭ Radu Alexandrovicĭ e expus maĭ pe scurt. Abaza apare după biruinţă ca îndreptătorul acţiuniĭ biruitoruluĭ la Pórtă. Domnia luĭ Mateiŭ e, în adevĕr, arătată ca o domnie bună, dar Căpitanul adaoge: «ḑic ţuniĭ că aŭ adaos şi haraciul, ci şi aceea i-aŭ ajutat mult». Apostolul naţionalismuluĭ chémă la el apoĭ pe pribegĭ şi Grecĭ şi-ĭ menţine în Divan. Administraţiunea financiară a luĭ Mateiŭ e lăudată după spuse de la «bĕtrâniĭ noştri»: «Şi aşà ḑiceà bĕtrâniĭ noştri că în şése anĭ în vistieriea luĭ grămadă de banĭ n'aŭ strîns, pănă ce aŭ plătit datoriile şi cheltuielile ce le făcuse

până s'aŭ aşĕzat domniea; după aceea aŭ strîns avuţie.» Se simte uşor în acéstă laudă dupla insinuare maliţiósă: că Domnul cumpĕrase tronul, îndatorând. ţéra şi că în o parte din domnia luĭ n'a fost lipsit de lăcomie. Cronicarul laudă zidirile — «până la acest Domn puţine zidurĭ aŭ făcut Domniĭ ceĭ maĭ de nainte»,—dar el nu le enumeră.

Răsboiul întâiŭ al luĭ Vasile Lupu cu Mateiŭ Basarab (1637) e descris în acelaşĭ fel de ambele cronice. Şi la al doilea, acela în care se dădură luptele de la Ojogenĭ şi Nenişorĭ, Constantin se îndréptă în tóte după predecesorul sĕŭ. El face însă să urmeze după locul împrumutat din «Anonim» o povestire, care nu se află în acesta şi nicĭ în cronicele moldovenescĭ. Se scie că *înaintea* expediţiuniĭ (şi nu *după)*, Mateiŭ fusese mazilit (2 Novembre 1639) prin stăruinţele luĭ Mohammed-Paşa, ḑis Tabani Buiuc, atuncĭ Caimacam (1). Vasile-Vodă, numit în Ţéra-Românéscă, în locul maziluluĭ, trimise cu céuşul împĕrătesc, care aduceà ordinul de mazilie (asemenea céuş se numià Skimni-Agassi), pe unul din boeriĭ sĕĭ, Costea Caragea, pentru a câştigà ţéra. Mateiŭ puse de se luară «cărţile» Turculuĭ şi făcù pe Caragea să fugă, prin Silistria, înapoĭ în Moldova. Acéstă scire n'a putut-o avé cronicarul decât din isvóre orale. În fine, ultimul răsboiŭ între ceĭ doĭ Domnĭ rivalĭ e luat iarăşĭ numaĭ în parte după Anonim. Alăturea cu notiţele împrumutate de la acesta, Căpitanul dă scirile bogate culese de el în Moldova. El ne vorbesce de cariera anterióră domnieĭ a luĭ Gheorghe Ştefan, de relaţiunile de iubire ce ar fi existat între Vasile Lupu şi soţia, «jupănésa», Logofĕtuluĭ, înadins îndepărtat prin misiunĭ în străinătate; de Cantacuziniĭ din Moldova, de pretinsa bólă a soţieĭ luĭ, care a permis luĭ Gheorghe Ştefan să părăséscă Curtea. Aicĭ, Căpitanul se apropie de Miron Costin, precum anecdota, vestita anecdotă cu toiagul e reprodusă ca în «Adaosurile» luĭ Neculcea (2), şi acésta o culegere de micĭ incidente, transmise prin compilatorĭ. La tăiarea de către Vasile a conspiratorilor, el adaoge, arătând provenienţa scirilor sale, că unul dintre ucişĭ ar fi fost «bărbatul Dómneĭ Dafiniĭ Dabijóiĭ, maĭ nainte până a nu o luà Dabija-Vodă; *aşà povestià boiariĭ moldovenĭ*». În povestirea ulterióră, se vede necontenit informaţiunea orală: Hmilniţchi ar fi fost «socrul» luĭ Vasile. Retragerea luĭ Gheorghe Ştefan înaintea fostuluĭ sĕŭ stăpân, întors cu ajutóre căzăcescĭ, e povestită ast-fel: «Decĭ s'aŭ tras [Ştefan Gheorghe] îndĕrĕt spre Focşanĭ, Vasile-Vodă după dînsul; Ştefan-Vodă la Tîrgovişte, la Ma-

(1) V. şi cronica turcéscă din primul Memoriŭ cuprins în acest volum (p. 55) şi notele.

(2) Kogălnicénu, II, p 187.

teiŭ-Vodă, cu câţĭ-va boierĭ, Vasile-Vodă tot după dînsul.» Minunea dela Finta e confirmată, într'o formă nouă: plóia miraculósă «băteà pre Moldovenĭ tot în obraz, şi pre Căzacĭ». Căpitanul adaoge că prinşiĭ aŭ fost tăiaţĭ de Mateiŭ, biruitor, «de la Fântâna Ţiganuluĭ până în Tîrgovişte». Un «Turc mare», trimes de la Pórtă în anchetă, asistă la luptă şi dă dreptate luĭ Mateiŭ. Sórta ulterióră a luĭ Vasile e expusă cu amănunte şi, cum «ḑic uniĭ», Constantin ne dă la p. 303, un naiv detaliŭ relativ la Dómna luĭ Vasile, detaliŭ care nu se prea póte transcrie.

În sfîrşit, ultimiĭ anĭ din domnia luĭ Mateiŭ sunt copiaţĭ din «Anonim», cu fórte micĭ deosebirĭ saŭ adaosurĭ (într'un loc, Căpitanul numesce pe mercenariĭ revoltaţĭ «porcĭ obraznicĭ»). Ca isvor pentru datele de istorie străină, cronicarul citéză «istoria ţĕriĭ unguresci».

i) De la Constantin Basarab înainte, Căpitanul începe să devie din ce în ce maĭ original şi maĭ interesant. Nu numaĭ că tonul istorisiriĭ e altul, dar o mare parte din faptele expuse sunt luate din isvóre orale, pe carĭ Anonimul cantacuzinesc nu le-a avut. Să-l urmărim de la mórtea luĭ Mateiŭ-Vodă încóce.

Căpitanul dă numele de boerie şi moşia de origine a luĭ Constantin-Vodă: «Costandin Sĕrdar de la Dobrenĭ...., fiind feciorul luĭ Şerban-Vodă». El pomenesce gândurile de domnie pe carĭ le-a avut Generalul luĭ Mateiŭ din Moldova, odinióră, Diicul Spatarul, care alérgă pentru acésta, la vestea morţiĭ luĭ Mateiŭ, *de olac* de la Buicescĭ. (1) După o parte luată din Anonim, cronicarul ne dă scirea nouă a intervenţiuniĭ luĭ Constantin-Vodă în favórea celor doĭ Cantacuzinĭ din Moldova, condemnaţĭ de Gheorghe Ştefan: fratele lor, Constantin Postelnicul, stărue, şi Domnul muntén trimite pentru a-ĭ scóte de la mórte pe «Badea Conteş Bălăcénu», atuncĭ Căpitan. Scirea se află şi în Miron Costin, şi în «Adaosurile» luĭ Neculcea, în forme deosebite. Ea lipsesce, de sigur cu intenţiune, în «Anonim».

De acì înainte, e o prelucrare a «Anonimuluĭ» («coftiriĭ» de acolo e tradus prin «postave»; ordinea boerilor din enumeraţiune e une-orĭ schimbată), însă, în curînd, partea originală revine. Lupta luĭ Constantin cu mercenariĭ rĕsculaţĭ e povestită alt-fel, mult maĭ pe larg. Bătălia de la Şoplea e istorisită aicĭ maĭ pe larg decât orĭ-unde. Hrizea, Domnul Seimenilor, e tractat maĭ bine decât în «Anonim»: i se ḑice «Hrizea-Vodă»; el nu caută numaĭ decât tronul, care i se ofere când vine «de la margine»; cronicarul se mulţămesce să spue: « Luĭ *încă*

(1) V. acest volum din *Anale*, p. 205—6.

i-aŭ fost voia, cum se vede». El se luptă vitejesce şi-l vedem «alergând cu calul mânios şi tăind cu paloşul în două» pe un trădător, autentic saŭ ba; lupta sa e o luptă de vitéz şi înfrângerea e atribuită numaĭ «păcatuluĭ hoţilor slujitorĭ». La năvălirea luĭ Hrizea, întors din Ardél, şi la spânzurarea acestuia, cu doĭ-spre-ḍece din aĭ luĭ, Căpitanul afirmă că Domnul ar fi călcat faţă cu dînşiĭ jurămîntul ce-l făcuse. Cu obiceiul pe care-l aveaŭ odinióră boeriĭ noştri de a perpetuà numele în familie, s'ar puté ca Hrizea, Domnul mercenarilor, să fie tatăl saŭ măcar ruda luĭ Hrizea din Popescĭ, partisanul Bălenilor, şi acésta ar explicà simpatiile pe carĭ le are faţă cu dînsul cronicarul acesteĭ familiĭ. (1)

Scóterea din domnie a luĭ Gheorghe Ştefan e povestită iarăşĭ cu amănunte nouĕ şi fórte folositóre. Miron Costin spune pe scurt cum, la Tîrgu-Frumos, Domnul mazil a «dăruit cu un surguciŭ domnesc şi a întors cu slujitoriĭ la Iaşĭ» pe fiul succesoruluĭ sĕŭ Gheorghe-Vodă, Gligoraşco Aga. La Căpitanul, Gligoraşco e îmbrăcat domnesce, «cu haine, işlic, surguciŭ...., cu stégurĭ, cu meterhanale, tobe, trâmbiţe, slujitorĭ, şi l'aŭ trimes la Iaşĭ ca pe un fecior de Domn şi i-aŭ ḍis: «Mergĭ «fĕtul meŭ, sănătos, dacă aŭ vrut Dumneḍeŭ aşà!»

Michnea III, întâiul prigonitor al luĭ Constantin Postelnicul, nu e aşà de înegrit la Căpitanul, care atinge abià tentativa contra acestuĭ boer, pe când el reproduce din «Anonim» tot ceea ce privesce pe Gherghe Bălénu. Nu se vorbesce de loc de Iani şi Frenţi, şi asupra originiĭ luĭ Michnea nu se afirmă nimic. Dar Constantin spune că Domnul a fost în tinereţe «giuvanul» luĭ Kennan-Paşa, «fiind frumuşĕl».

La acest cronicar, găsim maĭ multe amănunte relative la năvălirea luĭ Constantin Basarab, şi el reproduce «vorba de la ómenĭ» că pribégul ar fi venit să-şĭ ridice imensa avuţie pe care o *înnecase* în heleşteul de la moşia sa Dobrenĭ. Se pomenesce la el o întâiă pribegire de boerĭ, urmată de o ertare, înainte de planul de revoltă. Năvălirea luĭ Ştefan Gheorghe în Moldova cuprinde şi o scire asupra Dómneĭ luĭ, pe care el o trimite la Iaşĭ, «că nu o iubià, că aveà ţiitorĭ» (lipsesce în Miron Costin). La neînţelegerile luĭ Michnea cu boeriĭ, carĭ nu voiaŭ să se rĕscóle, el descrie pe larg omorul luĭ Pârvu Vlădescu, care erà *mutefariaca* al Porţeĭ. La întâia hecatombă de oposanţĭ, icĭ şi colo sunt iarăşĭ scirĭ nouĕ. La a doua, unde reproducerea din «Anonim» e verbală, se află însă caracteristicul amănunt al aruncăriĭ mor-

(1) Pentru Hrizea, v. memoriul penultim, p. 197—9. La sfîrşit, în tabelă, semnătura luĭ. V. şi adaosurile la acel memoriŭ.

ţilor pe feréstră, «câte unul». «Şi tabulhanaoa dicea, pănă i-a isprăvit pe toţĭ.» În general însă, domnia luĭ Michnea e maĭ pe scurt aicĭ, ca formă, dacă nu ca fapte, decât în cronica oficială.

«Anonimul» nu e fórte circumstanţiat pentru domnia luĭ Gheorghe Ghica, dar în Constantin acéstă domnie e cu totul sumar descrisă.

La domnia luĭ Grigore Ghica, Constantin Căpitanul nu părăsesce încă pe «Anonim». Am vĕdut că în acesta se spuneà de Domnul fugar că «şade» în Germania; cuvîntul se află şi în cronica bălénă, dar corectat, potrivit cu timpul redactăriĭ: «aŭ şĕdut acolo».

Şi în acéstă domnie aflăm amănunte nouĕ asupra istorieĭ moldovenescĭ: desfrînările de tînĕr rĕsfăţat ale luĭ Ştefăniţă-Vodă, glumele fără haz şi crude pe carĭ le făceà cu boeriĭ, pe carĭ îĭ aruncà, în şagă, în heleşteul cel mare, «care l'am pomenit şi noĭ».

Tot ceea ce privesce pe Cantacuzinĭ, decĭ cea maĭ mare parte din povestire, e, natural, alt-fel. De la început, Şerban e calificat ca «maĭ ficlén fiind decât alţĭ fraţĭ». Grigore e un «judecător drept şi milostiv, şi gingaş întru tóte lucrurile luĭ, şi nemăreţ». Plecând în expediţiunea de la Neuhäusel, el se convinge, pe maĭ multe căĭ, de necredinţa Cantacuzinilor: Mareş şi Creţulescu caută să corupă pe soldaţĭ şi şefiĭ lor pentru a aduce, prin pîrile lor, pe Şerban în Scaun; dovediţĭ şi traşĭ la rĕspundere, Cantacuzinesciĭ tăgăduesc însă, şi Constantin Căpitanul ne presintă pe Mareş ca fiind, la cercetare, «maĭ slovesneţ şi maĭ îndrăsneţ» în rĕspunsurĭ. În ţéră, după informaţiunĭ de la ispravnicĭ, bĕtrânul Constantin se laudă că el a popit pe Grigore şi tot el îl va despopì. Când Postelnicul se înfăţişéză înaintea Domnuluĭ, acesta nu-şĭ ascunde nemulţumirea şi-l primesce rece, denunţându-ĭ că fiiĭ luĭ, «rĕĭ şi viclenĭ», carĭ veniaŭ sub paza vătafuluĭ, rîvnesc domnia. Şerban, — amănunt pe care cronica Cantacuzinilor îl trece neapĕrat sub tăcere, — e «tăiat la nas de o parte, pentru căcĭ se numise să fie Domn», iar tatăl sĕŭ, bĕtrânul Constantin, sugrumat la Snagov, «de stâlpul cel mare» din trapezărie. Tóte acestea expuse fără un cuvînt de apreciare: dar apreciarea acésta reese din felul cum faptele sunt înfăţişate; omorul de la Snagov e, pentru Căpitanul, pedépsa meritată a unuĭ trădător.

Sfîrşitul domnieĭ luĭ Ghica e altul. După ce menţionéză intenţiunea boerilor de a face Domn pe «Dumitraşco Buzoianul de la Căpăţinescĭ», el trece, în fine, la Radu Leon. De acì Căpitanul nu maĭ cunósce pe «Anonim»; nu-l maĭ cunósce fiind-că nu maĭ vrea să-l cunóscă. Povestirea, independentă în aparenţă, e legată totuşĭ de a «Anonimuluĭ»,

cum e legat tot-deauna un rĕspuns de cartea pe care o combate, chiar când n'o pomenesce.

Radu Leon e şi el un Domn acceptabil: un om luxos şi strălucitor, un stăpân vesel şi gata de petrecerĭ, sub care boerimea merge «pe baltă la vînătorĭ» şi se bucură la ospeţe. Singură grija haraciuluĭ turbură stăpânirea acestuĭ Domn «bun, şi cu boiariĭ şi cu ţéra». Cu o deosebită plăcere, cronicarul se opresce asupra nunţiĭ luĭ Ştefan, fiul luĭ Radu, şi represintaţiunilor primitive, carĭ o întovărăşesc.

Când Drăghicĭ, fiul cel maĭ mare al Postelniculuĭ, merge la Pórtă să înnoiască domnia luĭ Radu-Vodă, cronicarul adaoge că trimisul domnesc a mers şi prin Constantinopole, nu pentru a-şĭ vedé casa, «ci pentru mîndreţea sa, ca să se primble prin Ţarigrad cu pompă domnéscă, să-l vaḑă prieteniĭ». «Anonimul» denunţă otrăvirea «vredniculuĭ» fiŭ al luĭ Constantin Cantacuzino: Căpitanul pomenesce şi el versiunea otrăviriĭ de către Grigore Ghica, dar adaoge că *s'a dovedit* mórtea de ciumă a luĭ Drăghicĭ.

Mazilia luĭ Radu Leon fu adusă de o mare manifestaţiune a boerimiĭ indigene, care, cu Mitropolitul Teodosie în frunte, pretindeà că Domnul Grecilor pregătesce un măcel în massă. Pentru Căpitanul, acésta e un pretext, o calomnie a Cantacuzinilor, carĭ voiaŭ «să fie tot-deauna eĭ maĭ marĭ», contra stimabilelor persóne carĭ se chemaŭ Sofialîul şi Balaşachi. Şeful mişcăriĭ nu e «părintele Mitropolitul», ci «Vlădica Teodosie». Boeriĭ nemulţumiţĭ isbutesc numaĭ promiţênd domnia unuĭ «Pavel Grecul», pe care-l înşală apoĭ, ridicând în Scaun pe Antonie-Vodă.

S'a spus că sub Antonie domniră Cantacuziniĭ. Decĭ, pentru Căpitan, e o domnie rea. Bunătatea bĕtrânéscă a luĭ Antonie, simplicitatea sa de «boer de ţéră», economia sa, sunt interpretate ca incapacitate, slăbiciune, acceptare de tutelă. Vedem la el pe «ticăitul» de Domn aşà de îngustat în veniturĭ, «cât nicĭ de mâncare nu erà sătul şi de bĕutură, că-ĭ da cât vrea eĭ; în ḑi de dulce carne cu apă şi cu sare, în ḑile de sec linte şi fasole cu apă şi cu sare; vin îĭ da împuţit, ci trimeteà cu urciórele în tîrg Antonie-Vodă şi fie-sĕŭ Négoe-Vodă, cu banĭ refenea, de cumpĕrà vin de beà; ci da fie-sĕŭ maĭ mult la refenea, căcĭ îĭ ḑiceà tatăl sĕŭ că are Dómnă şi coconĭ, ci să dea maĭ mult; şi aşà vieţuià Antonie-Vodă». Procesul Cantacuzinilor contra ucigaşilor Postelniculuĭ e înfăţişat ca o năpaste. Stroe e închis «*vinuind* că el aŭ fost pricina de l'aŭ omorît»; scrisorile luĭ ar puté să fie false; suferinţele luĭ Stroe nu şi le explică: «den ce pricină noĭ nu scim; ceĭ ce l'aŭ pîrît vor fi sciind de ce şi cum». «Vrajba», lupta dintre cele

două partide, e tot așà descrisă: Cantacuzinescii se întărise, scrie cronicarul, «cât treceà peste mĕsură, nebăgând în sémă pe ceĭ-lalțĭ și întru nimic socotindu-ĭ». Alaiul mare, cu care plecă Mareș pentru a-șĭ luà în primire scaunul de Ban al Craioveĭ, rîvnit de Gherghe, supĕră pe Constantin Căpitanul, care-l mustră fiind-că n'a pornit «ca alțĭ Banĭ de maĭ naintea luĭ, smerițĭ, ci cu mare pompă». Guvernul luĭ Mareș: bătăile la Craiova și Bucurescĭ ar fi nemulțumit pe boeriĭ carĭ le sufĕr. Dar complotul de care s'aŭ plâns Cantacuzinescii ar fi o *nălucire*, o înscenare; mĕsurile luate de Domn, mĕsurĭ nedrepte, dictate de stăpâniĭ luĭ. După acéstă poveste de restriște, cu câtă bucurie sĕlbatecă descrie cronicarul de partid suirea pe tron a luĭ Grigore-Vodă, «Domnul cu mâna de fier»; cu ce plăcere insistă asupra glumeĭ sângerose a Vizirului, care amăgesce pe Cantacuzinescĭ și-ĭ arestéză: «Care este Mareș? Ia-l. Care este Gheorghe? Ia-l», etc. Și în fine cu cât gust ne înfățișéză el pe Gherghe Bălénu triumfând cu ipocrisie în nóptea de biruință, când slujbașiĭ și servitoriĭ aduseră înaintea luĭ, amețițĭ de neașteptata lovitură, pe vrăjmașiĭ învinșĭ: «Boiarĭ, fraților, sănătate de la Măria Sa Grigorie-Vodă, că l'aŭ miluit Dumneḑeŭ și Împĕratul cu Domnia!»

Pentru Bălenĭ, Grigore erà un om providențial, doritul biciŭ de foc pentru adversariĭ lor politicĭ. La Constantin Căpitanul, e un «om bun», sub care «dăjdiile sunt ușóre». El admiră frumósa óste de «călărașĭ, dorobanțĭ, roșĭ, visterniceĭ, spătăreĭ, postelniceĭ, stolniceĭ, vorniceĭ, păhărniceĭ», purtând «sulițe văruite» și «prapure» de tot felul, cu care Domnul merge la Camenița, unde primesce complimente de la Turcĭ. El se intereséză de familia Domnuluĭ, de întorsul Dómneĭ de la Veneția, în «haine frăncescĭ fórte frumóse», de bóla luĭ Vodă. «Deșì erà strein», Ghica n'a făcut alțĭ «întristațĭ» decât pe Cantacuzinescĭ, de a căror închidere și «bătae pre talpe și cu legăturĭ» vorbesce scriitorul cu satisfacțiune. Eĭ îșĭ luaŭ ast-fel numaĭ pedépsa cuvenită, fiind-că îndatorase țéra, ridicându-ĭ datoria la Pórtă de la cincĭ-ḑecĭ la o mie de pungĭ. Mazil, fără vina sa, — cronicarul îl spală de orĭ-ce vină de trădare, — el încă folosesce țăriĭ, pe care o apĕră de pedépsa hainieĭ.

Cu multe amănunte, domnia munténă a luĭ Duca-Vodă e povestită maĭ anodin. E Domnul egoist, preocupat de interesul sĕŭ domnesc; amîndouĕ partidele amestecă decĭ, în judecata luĭ, lauda cu mustrarea. Pentru Constantin Căpitanul, Duca nu e un om lacom ca pentru «Anonim», dar el pomenesce «mânia», violența Domnuluĭ, și dă doveḑĭ despre dînsa. În schimb, chemarea pribegilor din partida Bălenilor e

arătată, cu mulţămire, ca lepădarea tutelei în care-l ţineaŭ «Postelnicescii».

Căsătoria luĭ Gligoraşco Bălénu cu Domniţa Alexandra nu împăcase pe adversariĭ Cantacuzinilor: felul cum considerà Curtea acéstă alianţă, ca o ertare inspirată de preceptele evangelice, ca un act de mărinimie domnéscă, trebuià să-ĭ jignéscă. Am vĕḑut apoì cum acéstă legătură de familie ţinù prea puţin timp pentru a influenţà politica de partide din Ţéra-Românéscă. Decĭ, Constantin Căpitanul nu va cruţà pe socrul, timp de câte-va lunĭ, al patronuluĭ şi rudeĭ séle; aicĭ unde Cantacuziniĭ devin maĭ puternicĭ, unde biruesc maĭ deplin, la domnia luĭ Şerban, osînda va fi maĭ severă şi pasiunea, care o inspiră, maĭ violentă.

«Mare şi întunecat nor şi plin de fulgere şi de trăsnete», începe Constantin, «aŭ căḑut pe Ţéra-Românéscă cu Şerban-Vodă, carele ca cu nisce trăsnete cu rĕotatea luĭ aŭ spart şi aŭ desrădăcinat nenumĕrate case de boiarĭ şi de slujitorĭ şi de săracĭ, şi pre mulţĭ aŭ omorît cu multe feliurĭ de casne, şi i-aŭ sărăcit cu multe feliurĭ de pedepse, precum maĭ jos va arătà.» El recunósce că domnia luĭ Şerban a fost primită cu o bucurie generală, ceea ce, fie ḑis în trécăt, arată popularitatea Cantacuzinescilor şi nu se potrivesce de fel cu colorile în carĭ îĭ zugrăvise până acum. «Care nu aveà vin, bea apă pentru sănătatea luĭ Şerban-Vodă, şi jucà şi chiuià.» Domnul ar fi fost în adevĕr blând şi cruţător, împăciuitor de spirite, «boierind şi pre ceĭ ce nu-ĭ iubià», până ce se întórse (în Octobre 1680) din expediţiunea de la Nipru. «De acum înainte», scrie cronicarul, «încep durerile.»

Urméză lungul şi sângerosul pomelnic al uciderilor şi casnelor poruncite de acest om extraordinar, care nu numĕrà blândeţa faţă cu duşmanul învins printre virtuţile sale. Ni se desfăşóră prigonirea familieĭ luĭ Drosu, mucenicia luĭ Hrizea, bătăile la stâlp în puşcărie, actele de «lup turbat» ale teribiluluĭ Domn. «De om nicĭ cum nu-ĭ erà milă, ca de o pasĕre.» Crescerea, de altmintrelea fatală, a dărilor, din causa pretenţiunilor Turcilor, e arătată prin cifre. Se vorbesce pe larg de duşmănia luĭ Şerban contra luĭ Duca, de pîra îndreptată contra acestuia în timpul expediţiuniĭ de la Viena: vedem pe Domnul, *rĕmas de judecată*, închis şi rĕscumpĕrându-se printr'un sinet. Lupta de intrigĭ cu succesorul luĭ Duca, Cantacuzinul din Moldova, Dumitraşco-Vodă, e lămurită iarăşĭ pe larg şi, într'un loc, la plastica descriere a morţiĭ luĭ Duca: «şi aŭ început a citì păn la a treia carte; numaĭ aŭ căḑut pre laviţă şi aŭ început a se văetà, dar limba îĭ perise şi mânile nu puteà să le misce», el nu se sfiesce a denunţà pe Şerban,

vrăjmaşul politic al Domnuluĭ Moldoveĭ şi amantul odinióră al Dómneĭ, ca otrăvitorul luĭ Duca, încărcându-l ast-fel cu o crimă, care ar fi fost inutilă. Acéstă istorie de sânge, de lacrămĭ, de împilărĭ şi miseriĭ se mântue în fine cu un epitalam în onórea căsătorieĭ luĭ Grigoraşcu cu Alexandra şi cu o plângere asupra morţiĭ Domniţeĭ, care adusese din partea tătăluĭ eĭ ramura de măslin în familia duşmanilor. «Iar Gligore Postelnic Bălénul aŭ rĕmas întristat şi în cernélă, cu tot némul luĭ.» Sunt cele din urmă rîndurĭ din cronica luĭ Constantin Căpitanul.

Am spus că acéstă cronică e mult superióră «Anonimuluĭ Cantacuzinesc» şi vĕdesce în autorul eĭ un spirit fórte distins printre boeriĭ timpuluĭ. Constantin Filipescu erà un cărturar, care scià grecesce şi, judecându-se după unele neologisme şi citaţiunĭ, după întrebuinţarea de istoricĭ polonĭ şi ungurĭ, şi latinesce. E un povestitor interesant, natural, une-orĭ spiritual chiar. E un spirit critic, în fine, în stabilirea, cât şi în legarea causală a evenimentelor. În apreciarea, une-orĭ defavorabilă, a trecutuluĭ nostru, se uită că ómenĭ ca acesta, ca Stolnicul Cantacuzino, aŭ trăit în Ţéra-Românéscă în secolul al XVII-lea. (1)

IV. Memoriile luĭ Radu Popescu.

Gligoraşcu Bălénu n'a jucat un rol politic important pe timpul luĭ Constantin Brâncovénu: o singură dată îl aflăm pe o listă de conspiratorĭ şi persecutaţĭ, în cronica oficială a luĭ Radu Grecénu (1700—1). Către sfîrşit, cronicarul Curţiĭ descrie căsătoria Smaragdeĭ, fiica Domnuluĭ, cu fiul luĭ Grigore, Postelnicul Constantin, botezat de Ilinca, altă Domniţă, soţia luĭ Şerban Grecénu. O partidă a Bălenilor în adevĕratul înţeles al cuvîntuluĭ nu maĭ găsim de la mórtea luĭ Şerban înainte, cu tóte că între aceiaşĭ conspiratorĭ şi persecutaţĭ găsim pe doĭ Ştirbeĭ: Constantin, Vel Clucer, şi Cernica, Vel Armaş, şi pe un Popescu, Radu, fiul luĭ Hrizea. Causa trebue căutată în politica energică a luĭ Şerban, care distruse şi înspăimântă pe adversariĭ Cantacuzinilor. Dar influenţă de sigur şi faptul că Brâncovénu nu erà Cantacuzin de-

(1) Asupra corpurilor de cronice din carĭ face parte Constantin Căpitanul, v. capitolele *Cronica din Cluj* şi *Cronica Bălăcenéscă*. Asupra manuscriptelor şi traducerilor, v. lista analitică de la sfîrşitul memoriuluĭ. Comparaţiunĭ de formă cu «Anonimul» în cunoscutul studiŭ al d-luĭ Gr. G. Tocilescu asupra feluluĭ tipăririĭ cronicelor muntene (*Rev. p. ist., arch. şi fil.*, I).

cât după mamă, că el se suise pe tron în contra voinţeĭ věduveĭ luĭ Şerban, călcând drepturile Cantacuzinuluĭ legitim, Beizadea Iordache. Domnul care a cădut doborît de Cantacuzinĭ n'a fost nicĭ odată cu totul robit lor şi intereselor lor, asimilat pe deplin cu familia din care se coborià mama sa. (1)

Bălenii rěmaşĭ, rudele şi clienţiĭ lor, se puteaŭ împăcà cu Constantin-Vodă; eĭ nu puteaŭ ertà însă trecutul. Ambiţiunea politică dispăruse; cu Gherghe Banul se stinsese speranţa Bălenilor de a vedé pe tron pe unul dintre dînşiĭ. Însă cu Cantacuziniĭ nu se puteaŭ împăcà de odată: prea mult sânge şi prea multă ură învechită despărţià pe cele două familiĭ. Şi, în orĭ-ce cas, nu puteaŭ ertà aceia a căror rană erà maĭ próspětă, aceia cărora nu li se întinsese, ca Bălenilor adevěraţĭ, mâna de împăcare: familia luĭ Hrizea. Acesta avù un fiŭ: Radu Logofětul, om învěţat, fórte inteligent şi ager. (2) El ridică condeiul pe care-l lăsase Constantin Căpitanul, pentru a continuà cronica de oposiţiune printr'o cronică independentă.

Să vedem întâiŭ ce se póte culege, din operele sale şi din ale altora, despre viéţa luĭ Radu Hrizeĭ din Popescĭ.

E sigur că Radu, ca şi contemporanul sěŭ Constantin Cantacuzino, a învěţat unde-va peste hotare: el scià latinesce, erà însărcinat cu misiunĭ carĭ necesitaŭ cunóscerea acesteĭ limbĭ. Pe timpul domnieĭ luĭ Şerban, Radu a pribegit, fără îndoială, când cu închiderea, chinuirea şi omorul tatăluĭ sěŭ. Suirea pe tron a luĭ Brâncovénu îĭ dădù curaj să se întórcă, şi noul Domn preţuì îndată agerimea şi cunoscinţele tîněruluĭ Logofět. Póte să fi început ca «scriitor leşesc latinesc», ca secretar pentru limbile polonă şi latină. Întâia scire sigură despre dînsul o avem în 1689. Brâncovénu trimite, înainte de călětoria sa la Cerneţĭ, unde scim că se aflà la 2 August, la Generalul Heissler în Braşov pe Radu Postelnicul Golescu. Acesta găsì pe General, aţîţat de Aga Bălăcénu, furios şi intractabil ca «un urs împuşcat». Dacă se maĭ adaoge că Golescu nu erà în stare a se înţelege cu Generalul decât prin interpret, vedem uşor că acéstă dintâiŭ solie n'a putut aduce un resultat. Al doilea sol al luĭ Vodă fu «Radul Logofětul, fiul Chriziĭ Vistiarul din Popescĭ, fiind învěţat şi în limba lătinéscă». El însuşĭ ne-a descris acéstă ambasadă, în Memoriile sale. (3) Aduceà «jupânuluĭ Hais-

---

(1) Se scie că Papa Brâncovénu ţineà pe Stanca, fata luĭ Constantin Postelnicul.

(2) Un alt Popescu e Caimacam pe timpul când Heissler ocupă ţéra. V. maĭ departe, capitolul *Cronica Bălăcenéscă*.

(3) *Magazin*, V, p. 106 şi urm. Dovedim maĭ departe, cu alte argumente decât acele invocate de d-l Sbiera, în *Mişcărĭ culturale*, că acéstă cronică îĭ aparţine.

ler» banĭ şi un dar de o mie de boĭ, dar comandantul imperial nu erà mulţămit şi acusă pe Muntenĭ că şi-aŭ călcat «parola». Radu rĕspunse că «i-ar fi voia să audă de la Dumnéluĭ care legăturĭ aŭ călcat», afară póte de îndatoririle luate în secret, fără autorisare, de Bălăcénu. Baniĭ, urmă el, nu se pot da toţĭ de-odată. Apoĭ, ţéra n'are cetăţĭ, şi păgâniĭ sunt puternicĭ. N'aŭ decât să gonéscă Nemţiĭ pe Turcĭ, «că noĭ am spus că arme n'avem a sta împotriva Turcilor». Şi acestea», mântue Popescu, «le-aŭ scris luĭ Constantin-Vodă Radu Logofĕt, însciinţându-l de tóte». După alt isvor, Socotelile Braşovuluĭ, scim că în Maiŭ se aflà în acest oraş un Postelnic muntén şi vedem sosit la 29 diminéţa «un boer cu scrisorĭ domnescĭ către Heissler» şi o suită de şépte; solul, de sigur Radu Logofĕtul, se aflà la Braşov încă la 3 Iulie, când se cumpĕră caĭ pentru el. (1) La Braşov încă primì Radu ordinul de a comunicà luĭ Heissler îndreptarea Turcilor spre Orşova, unde Munteniĭ trebuiaŭ să vie să-ĭ sprijine. Trimisul îşĭ făcù datoria, şi Heissler plecă imediat la Orşova. (2)

Radu nu se duse şi el cu Generalul. Numaĭ din audite povestesce şi el («dic ceĭ ce aŭ fost acolo») lupta de la Cerneţĭ şi amănuntele eĭ. Probabil că asistà însă, după intrarea Nemţilor în ţéră, la intrevederea de la Drăgănescĭ între Domn şi Heissler, căcĭ scie «tâlcul vorbelor ce aŭ fost». El nu merse cu Brâncovénu în expediţiunea din Ardél (1691), pe care o cunósce destul de puţin.

Cât-va timp nu cunóscem nimic asupra luĭ. Când expune procesul pribéguluĭ Staico şi alor sĕĭ, el observă: «ce aŭ mărturisit, eĭ vor sci, şi ceĭ ce vor fi audit». Ceea ce e în adevĕr curios ecă Radu atinge — ceea ce nu face Grecénu — complicitatea cu Staico a luĭ Dumitraşco Paharnicul Corbénu, un om al Ghiculescilor, adăogênd că acest Dumitraşco erà vrednic de mórte după «politicescile pravile» şi că l'a scăpat numaĭ promisiunea dată de Domn fratelui murind al luĭ Dumitraşco, Vintilă Banul, care ţineà pe o Cantacuzino, soră a mameĭ luĭ Vodă. Dar vom vedé că Radu fu amestecat într'un alt complot, ulterior, condus de acelaşĭ Dumitraşcu şi tot de familia luĭ Grigore Ghica.

Popescu vĕdù cu ochiĭ sĕĭ cruda şi ironica «pompă», pe care Brâncovénu o făceà rivaluluĭ sĕŭ învins: «gâdea cu un ciomag mare în mână..., în chip de Postelnic-Mare; că aşà se audià precum Staico vrea să fie Domn în Ţara-Românéscă; drept aceea şi Constantin-Vodă îĭ făceà cinste ca aceea, de-ĭ trimisése pre gâdea în loc de Postelnic-

(1) Acest volum din *Anale*, p. 237.
(2) Memoriile citate, p. 109 şi urm.

Mare, cu toiag de beldie, şi pe Armaşul cel Mare înainte.» Vorbele Domnuluĭ sunt vorbe auḑite: «N'aş fi gândit, Stoico, să vĕd una ca acésta... Armaş, ieà pe Dumnélor, de-ĭ du în puşcărie, unde şi-aŭ gătit; că noĭ avem altă trébă: să bem astăḑĭ.»

Radu stăteà bine atuncĭ pe lângă Vodă. Făcut Clucer, el fu însărcinat cu supravegherea reparaţiunilor ce se îndepliniră la Cladova, în primăvara anuluĭ 1695. Colegul sĕŭ de dregătorie erà un alt Radu, Stolnicul, fiul luĭ Tudor Grecénu Şătrarul. Cu acest prilej, cronicarul vĕḑù faimósa peşteră de la Cerneţĭ, cu «muscele veninate», «mitutelele» musce periculóse, ale căror isprăvĭ anuale le descrie pe larg. El atribue, ca un om învĕţat ce este, Cladova luĭ «Clavdie Împĕratul», şi pomenesce în Memoriile sale de «Turnul Severinuluĭ, care l'a făcut Sever Împĕratul, unde sunt şi piciórele poduluĭ luĭ Traian Împĕratul, ce aŭ făcut preste Dunăre». Când Domnul, care îngrijià la început însuşĭ de lucrul cetăţiĭ, căpĕtă ordin să mérgă la paza «bohazurilor», «gurilor», adecă a plaiurilor Carpaţilor, bântuite de hoţĭ ungurĭ, — ceĭ doĭ boerĭ primiră sarcina de *ispravnicĭ*. Eĭ mântuiră cetatea, care maĭ fusese drésă într'un rînd de Brâncovénu, şi trimiseră la Belgrad «pesmedul, atâtea miĭ de cântare». Se maĭ laudă Radu că a urmărit pe hoţiĭ din partea loculuĭ; «şi alte trebĭ şi poruncĭ ce erà, le făceà, spre folosul ţeriĭ». Dar intrigile Banuluĭ Cornea Brăiloiŭ, care înţelegeà ca o autoritate străină să nu se amestece în cuprinsul Băniei, făcură pe Brâncovénu să cheme la el pe ceĭ doĭ vrednicĭ comisarĭ, trecênd atribuţiunile lor asupra luĭ Cornea. Vom vedé că acéstă înlocuire atinse dureros pe Radu şi-l îndemnă să-şĭ rĕsbune, ridiculisând pe Ban în Memoriile sale.

În tómna aceluiaşĭ an, Radu întovărăşì pe Domnul sĕŭ, chemat să iasă întru întîmpinarea Sultanuluĭ. El ne arată pe bietul potentat creştin de la Dunăre urmând, după putinţă, sfaturile prietenilor şi regulele umilitóre ale eticheteĭ de Curte turcescĭ. Evident că a vĕḑut însuşĭ pe Domn cum «descălecà şi îngenuchià» la intrarea Sultanuluĭ în cort, cum «se plecà cu capul la pămînt», când treceà sfînta persónă a Împĕratuluĭ, cum trimeteà pentru masa stăpânuluĭ «póme, pesmeţĭ cu apă de trandafir şi cu moscos făcuţĭ, şi strugurĭ».

Încrederea de care se bucurà cronicarul nostru la Constantin-Vodă nu scăḑuse. Când Domnul, întors de la Dunăre, pune la închisóre pe Constantin Ştirbeiŭ Clucerul, care se înfruptase strîngênd haraciul în Oltenia, când lucrul se desbătù în Divan, «Radu Cluciarul, feciorul Hrizeĭ Vistierul din Popescĭ», fu acela care, ridicându-se în picióre «de

unde şedeà la Divan», cetì hârtiile doveditóre ce închiseră gura insolentuluĭ dilapidator.

Dar Radu Popescu, aşà sciutor de latinesce cum erà, nu erà consecinte, nicĭ recunoscĕtor. Cevà se întîmplă în curînd, care ne destăinuesce acéstă lipsă morală la cronicarul nostru. O singură versiune a luĭ Radu Grecénu, aceea care nu fu admisă în cronica oficială, ne-a transmis lucrul. Dumitraşco Corbénu începù iarăşĭ să ţese contra luĭ Brâncovénu intrigĭ, carĭ fură repede descoperite. Între ceĭ maĭ grav compromişĭ, între aceĭ pe carĭ ertătorul Domn trebuì totuşĭ să-ĭ ţie la închisóre un timp, înainte de a-ĭ primì iarăşĭ în Divan, aflăm şi pe «Radu Clucer, fiul luĭ Hriza Vistierul». Dar cu acéstă ertare şi întórcere în boerie, trecerea luĭ Radu Hrizea nu venì şi ea înapoĭ: sub Brâncovénu, ca şi sub Ştefan Cantacuzino, el fu sistematic lăsat la o parte, şi ambiţiosul boer nu putù însemnà multă vreme nicĭ un act de participare a sa la afacerile publice. Abià la sfîrşit, în tómna luĭ 1714, Radu primì sarcina, potrivită cu cunoscinţele sale de limbĭ străine, de a conduce ca mehmendar pe Carol XII în Ardél. La acéstă dată, fostul Clucer erà «Radul Dvornicul Popescu». (1)

În întâia domnie a luĭ Nicolae Mavrocordat, în care vĕḑù un spirit distins, un om cult şi un Domn providenţial pentru interesele sale, el ieşì din noŭ la ivélă şi, apreciat de învĕţatul Domn, suì repede treptele cele maĭ înalte ale influenţeĭ şi boerieĭ. Când Hanul trecù prin ţéră spre Timişóra, Popescu şi Şerban Grecénu, scăḑut ca Mare-Pitar, fură numiţĭ *conăcarĭ* pentru teribilul musafir: eĭ îl luară în primire la Focşanĭ şi-l conduseră până la Cerneţĭ; Radu fu acela care denunţă Domnuluĭ prădăciunile făcute de Nogaĭ. (2)

Dar acéstă nouă influenţă indispuse pe o parte dintre boeriĭ munteni, partisanĭ devotaţĭ aĭ Germanilor, cu carĭ Imperiul Otoman se găsià în răsboiŭ. Între aceştĭ boerĭ eraŭ şi rude de aprópe ale fiuluĭ luĭ Hrizea: «vicleniĭ», pomeniţĭ de cronicar în cronica oficială, invidioşiĭ pe cari-ĭ ofuscà «cinstea» cu care *conăcarul* fu primit de Domn la întórcere, sunt Radu Golescu Spătar, Serdarul Barbu Grecénu şi Şerban Bujorénu, alăturĭ de Logofĕtul Grigore Bălénu, ginerele de odinióră al luĭ Şerban-Vodă. Aceştia pregătise, în înţelegere cu Nemţiĭ, o lovitură contra Domnuluĭ Turcilor, pe care voiaŭ să-l dea duşmanilor în propria luĭ capitală. Mavrocordat trebuià isolat de prieteniĭ luĭ sincerĭ, şi printre aceştia erà considerat Radu Popescu. Eĭ sfătuiră

(1) Cronica oficială a luĭ Radu Popescu, *Magazin*, IV, p. 34.
(2) *Ibid.*, p. 51—2.

pe Domn a face Ban de Craiova pe acest bărbat capabil. «Şi aşà în taină aŭ mers de aŭ ḑis că, fiind om maĭ sprinten, maĭ levent, va puté face acestă trébă şi, de nu va face el tréba acésta: să isgonéscă cătanele de peste Olt, altul nu va puté.» Radu primì cu bucurie acéstă înaintare, deşì maĭ târḑiŭ el îşĭ explică acceptarea într'un chip maĭ onorabil pentru pătrunderea luĭ politică, spuind că a făcut aşà «ca să nu iasă din cuvîntul Domnuluí sĕŭ». El şi pornì la scaunul Băniei, cu câţĭ-va Turcĭ şi Tătarĭ şi «câtă-va slujitorime de ţéră». Pe când el se ocupà aicĭ cu împăciuirea boerimiĭ desbinate de simpatiile politice divergente, conspiraţiunea «tâlharilor», «spurcaţilor» saŭ «nebunilor» — cine-va are în cronica luĭ Popescu numaĭ greutatea alegeriĭ — reuşià. Nicolae-Vodă apucă, prins, între cătane, drumul Braşovuluĭ. (1)

Aflând de acéstă neaşteptată lovitură, Radu dădù imediat de scire Turcilor şi Tătarilor de pe cel-lalt mal dunărén. Pe de altă parte, el anunţă ostaşilor de ţéră nenorocirea Domnuluĭ. Aceştia nu trebuiaŭ, de sigur, să fie puşĭ în acéstă confidenţă, căcĭ, «Româniĭ rĕĭ fiind şi pururea vrăjmaşĭ boerilor», eĭ expediară pe locotenentul unuĭ Domn care nu maĭ domnià, la Tîrgovişte, unde fu oprit «la arest» de Nemţĭ. Pivoda, care prinsese pe Mavrocordat, iĭ dădù drumul, şi Radu voià să plece la Rîmnic. Dar liberatorul sĕŭ îl luă maĭ departe cu dînsul, la Sibiiŭ, unde i se dădură «cărţĭ de odihnă: unde ar vrea să şéḑă, nimenea să nu-l bântuiască». De la Sibiiŭ, în fine, el trecù la Braşov «unde erà fiiu-sĕŭ şi alţiĭ aĭ casiĭ luĭ», la un loc cu «nebuniĭ boiariĭ ţĕreĭ». (2)

Aicĭ cumintele se împăcă cu nebuniĭ. În cronica sa oficială, firesce că n'o spune Banul, dar o scim de aiurea. Avem douĕ petiţiunĭ ale boerilor din Ardél către Eugeniŭ de Savoia, datate din 14 şi 23 Septembre 1717. În rîndul întâiŭ al iscăliturilor găsim pe a luĭ «Radu Popescu Banul». (3)

Aceste petiţiunĭ fură redactate într'un moment când deslipirea Ţĕriĭ-Românescĭ de Imperiul Otoman păreà sigură. În August, Principele Eugeniŭ luase Belgradul. Fie-care se gândià să profite de împrejurărĭ pentru a-şĭ asigurà maĭ bine viitorul. Radu Popescu nu semĕnà câtuşĭ de puţin cu un eroŭ, cu un martir al credinţelor sale, nicĭ măcar cu un om de caracter. El uită că lângă dînsul erà prins Nicolae Mavrocordat, care nu-l uitase în ḑilele luĭ cele bune; trecù cu vederea că

(1) *Ibid.*, p. 56 şi urm.
(2) P. 61 şi urm.
(3) Petiţiunile în Hurmuzaki, *Doc.*, VI, la aceste date.

în Ţéra-Românéscă domnià Ienache, fratele luĭ Nicolae; uită rivalitățile cu boeriĭ pribegĭ, şi se adresă «Nemţilor» pentru a cere de la dînşiĭ binele sĕŭ şi al ţĕriĭ sale. Iar, fiind-că scià latinesce, făcù probabil el singur petiţiunile.

În ele se cereà liberarea creştinilor din Ţéra-Românéscă de către armele imperiale. Deputaţiĭ boerimiĭ în exil cereaŭ trimiterea unuĭ corp de armată în valea Dunăriĭ, numirea ca Domn a luĭ Beizadea Iordache, Principele Gheorghe Cantacuzino, şi prinderea periculosuluì Ienache-Vodă, «administratorul», «pretendentul», cum i se maĭ ḑiceà dincolo de munţĭ, din ţéră. În anul următor, o nouă deputaţiune venì la Viena, deputaţiune compusă din preotul Ioan Abrami, Radu Golescu şi Ilie Ştirbeiŭ, pentru a cere să se ţie sémă de interesele boerilor şi provincieĭ la încheiarea păciĭ ce se negocià. Se cereà acum alipirea la Imperiŭ, numirea ca Domn a Principeluĭ Gheorghe, păstrarea privilegiilor ţĕriĭ şi consultarea eĭ la orĭ-ce schimbare. În cas când Ţéra-Românéscă n'ar puté fi smulsă Turcilor, boeriĭ cereaŭ adăpost pentru eĭ şi Domnul din speranţele lor; în provincie, Turciĭ s'ar obligà a numì Domnĭ de ţéră, a nu cere maĭ mult decât vechiul tribut, fără «adaosul» impus luĭ Brâncovénu, a nu corespunde cu ţéra decât prin capuchihaele, a nu păgubì pe ceĭ compromişĭ în ultimele evenimente. (1)

Data acésta, petiţiunile carĭ recomendaŭ delegaţiunea nu le maĭ posedăm. Póte Banul Popescul le iscălise şi pe acestea. Ceea ce e sigur, e că numele luĭ nu se întîmpină pe lista lungă a acelor carĭ declarară că voesc să rĕmâe sub protecţiunea Împĕratuluĭ, în Ardél, după încheiarea tractatuluĭ de la Belgrad (21 Iulie 1718). (2)

Ienache erà încă Domn în Bucurescĭ, când Radu Popescu redevenì «cuminte». Dar în curînd Nicolae-Vodă recăpĕtă tronul şi închise ochiĭ ca un om... «cuminte» ce erà şi el, asupra multelor lucrurĭ discutabile carĭ se petrecuse în turburatul trecut. Radu Banul devenì Mare-Vornic —un stâlp al tronuluĭ — şi ocupă acéstă înaltă dregătorie timp de cincĭ anĭ. În al cincilea (1722), el îşĭ aduse aminte de bĕtrâneţele sale şi demisionă, călugărindu-se la Radu-Vodă. «Fiind Vornic-Mare eŭ, Radu Popescu, în cinstea Măriei Sale, şi viind la vreme de bĕtrâneţă şi de slăbăciune, socotind că şi ale lumeĭ sunt tóte deşarte, singur din bună voie am cerut voie de la Măria Sa şi am mers de m'am călugărit la mănăstire la Radu-Vodă; şi aŭ pus Măria Sa Vornic-Mare pre Iordache

(1) Hurmuzaki, vol. citat, la acéstă dată, saŭ *Magazin*, VI, p. 179 şi urm.
(2) *Loc. cit.*

Creţulescul». (1) El maĭ vĕḑù încă evenimentele carĭ se petrecură în ţéră până la 1728 şi e probabil că a murit prin acest an. Îşĭ întrebuinţase aniĭ din urmă scriind o nouă operă literară.

Radu Popescu al luĭ Hrizea Vistierul e una din cele maĭ importante figurĭ culturale de la sfîrşitul secoluluĭ al XVII-lea şi începutul celuĭ următor. Se scià de mult că el a fost cronicarul oficial al luĭ Nicolae-Vodă şi că a scris biografia acestuĭ Domn, legând-o, într'un chip particular şi până acum neexplicat, de cronica oficială a luĭ Radu Grecénu. Ceea ce nu s'a dovedit încă îndestul e că tot Banul Radu, Rafail monachul dela Radu-Vodă, a scris, *înainte* de a se călugărì, atuncĭ când erà un boer de mâna a doua în Divanul ultimilor Domnĭ de ţéră, *o altă cronică*. Cronica acésta e aşà numită *Cronică Anonimă* de la 1688 înnainte, cronică tipărită în *Magazinul istoric*, t. V. Să ne ocupăm întâiŭ de acésta.

De la cetirea celor dintâĭ pagine identificarea «Anonimuluĭ» cu Radu Popescu se impune. Cronica acésta nu e alt cevà decât Memoriile luĭ Radu. Pentru a ne încredinţà sistematic, să vedem cum tractéză «Anonimul» persóna luĭ Radu, persónele şi familiile cu carĭ a avut legăturĭ determinate fiul Vistieruluĭ Hrizea. O analisă a cronicei din acest punct de vedere urméză.

«Multe şi vrédnice de auḑit istoriĭ sunt de faptele ce s'aŭ întîmplat în ḑilele domnieĭ luĭ Constantin-Vodă Brâncovénu, care mĕ voiŭ nevoì a le scrie cât vom puté.» Aşà începe cronica, scrisă în timpurĭ deosebite şi începută de sigur într'un timp când Constantin-Vodă erà încă pe tron. Urméză, fórte pe larg, dar fără haină oficială, deci cu totul în alt stil decât la Grecénu, istoria alegeriĭ luĭ Brâncovénu. Se vede limpede aicĭ că autorul e un partisan al Domnuluĭ. El citéză cuvintele prin carĭ Constatin refusà tronul ce i se oferià: «Dar ce aş vrea eŭ cu domnia? De vreme ce ca un Domn sunt la casa mea, nu-mĭ trebuesce să fiŭ», arată întréga afacere ca o constrîngere a Brâncovénuluĭ: boeriĭ îĭ spun cu rugăminte să nu lase ţéra la «alţĭ ómenĭ, saŭ rĕĭ, saŭ nebunĭ», *îl ieaŭ de mânĭ şi-l împing*, precum scrie în limba luĭ naivă şi energică cronicarul.

Acel care înţelege aşà alegerea luĭ Constantin-Vodă e un duşman al «Cantacuzinilor». El reproduce cu plăcere obiecţiunile ce se aduc contra nevîrstniculuĭ fiŭ al luĭ Şerban, incapabil la aniĭ sĕĭ să «chiverniséscă domnia cum se cade» în timpurĭ de primejdie. Cu un fel

(1) Cronica oficială, p. 128.

de satisfacţiune puţin piósă, autorul cronicei ne zugrăvesce pe temutul stăpân din ajun, părăsit de toţi în palatul sĕŭ: Şerban-Vodă, scrie el, zăceà «ca un om din ceĭ proştĭ, numaĭ cu muerea luĭ şi cu fratele luĭ»; erà pedépsa luĭ Dumneḍeŭ, şi aceeaşĭ pedépsă a împedicat domnia luĭ Iordache, pentru «tirăniile tătâne-sĕŭ ce făcuse boierilor şi săracilor ţĕriĭ».

Aspru pentru familia maĭ de aprópe a luĭ Şerban, *ucigaşul luĭ Hrizea*, «Anonimul» nu cruţă niciĭ pe ceĭ-lalţĭ Cantacuzinĭ saŭ rude de ale lor. El vorbesce ironic de tristeţa care cuprinse pe ceĭ doĭ Cantacuzinĭ trimeşĭ la Viena la vestea domnieĭ luĭ Brâncovénu, de pretenţiunea lor «că nu s'aŭ căḍut să lipséscă domnia de la mâna Cantacuzinilor». Bălăcénu nu e tractat maĭ bine decât în cronica oficială, din alte motive. Când se ajunge la cererile făcute de solĭ la Viena, cererĭ pe carĭ le scie şi le enumeră, ceea ce nu puteà face decât un om din cancelaria domnéscă, precum erà Radu Logofĕtul, când ajunge la aceste cererĭ, el le desaprobă şi se bucură de respingerea lor, fiind-că trebuiaŭ să profite numaĭ Cantacuzinilor, Domnĭ peste ambele Principate, posesorĭ de pămînturĭ întinse dincolo de munţĭ. Oprirea luĭ Bălăcénu în Ardél, intrigile luĭ cu Nemţiĭ sunt judecate cu asprime, şi condemnarea «minţiĭ» Agăĭ Constantin se resfrânge asupra întregeĭ familiĭ, în care descopere criminalĭ, pe însuşĭ tatăl luĭ Constantin, Badea Vornicul; «că Bălăcéniĭ tot-deauna îşĭ întindeà mintea după nisce părerĭ nebune, adecă după vitejiĭ». El face haz de planul nebun de a scăpà prin Nemţĭ de Turc, «carele, Turcul, de la Rĕsărit sculându-se, aŭ venit pe 'ncet încet, şi aŭ biruit Domniĭ, Crăiĭ, Împĕrăţiĭ marĭ şi puternice, cât şi Apusul jumătate îl cuprinsese,— şi cât se lăţià, atâta se întărià în avuţie şi în ómenĭ»: ţéra n'are cetăţĭ; e uşor a o luà, greŭ a rĕmâné într'însa. «Că cel ce se gândesce să-şĭ rĕscumpere patria luĭ din robia tirănéscă, întâiŭ trebue să caute folosul cel de obşte; de-aciĭ să caute ale răsboiuluĭ şi ale biruinţiĭ; şi atuncea este fapta cea din svîrşit încorunată.» Brâncovénu, «Măria Sa», face un oportunism prudent, zăbovind împlinirea datorieĭ faţă de creştinătate şi nelegându-se cu trufaşul Heissler. Acesta e cu totul maltratat, pentru «nasul cel mare al mîndrieĭ luĭ», şi expunerea sub formă de dialog a uneĭ soliĭ fără importanţă şi pe care cronica oficială o trece sub tăcere, solia luĭ Radu Popescu la Braşov, nu se póte explicà la alt cine-va decât la acesta.

După o înşirare nu tocmaĭ întinsă a evenimentelor militare ce urméză, cronicarul trece la expediţiunea din Ardél, pe care o aprobă. Şi acéstă expediţiune e expusă în proporţiunĭ carĭ nu se potrivesc de

loc cu proporţiunile date solieĭ luĭ Radu. Ireverenţios faţă cu Domnul, citând rĕspunsul ce i-l dă Heissler prins, scriitorul e crud cu Bălăcénu. «Aga Constantin Bălăcénu, ginerele luĭ Şerban-Vodă», cade la Zernescĭ; capul se trimete în ţéră, iar trupul «i-aŭ rĕmas acolo, batjocură ómenilor». Fiul luĭ Hrizea nu értă până la sfîrşit pe acel care represintà maĭ bine politica luĭ Şerban Cantacuzino şi se întemeià maĭ mult pe faptele săvîrşite de acesta.

Cu aceeaşĭ inegalitate bătătóre la ochĭ, cu aceeaşĭ lipsă de proporţiunĭ şi perspectivă, de orînduială şi de plan, care face din acéstă cronică nisce memoriĭ, redactate după amintire numaĭ, străbate «Anonimul» importantele întîmplărĭ ce urméză. Vorbind în trécĕt de căsătoria Stanceĭ luĭ Constantin-Vodă cu Iliaş, scriitorul face pe acest cocon să se scobóre din Rareş, idee falsă, care se maĭ întîlnesce numaĭ în genealogia făcută de Radu Popescu, în cronica sa oficială, luĭ Nicolae Mavrocordat.

Dintr'o expunere slabă, îngustă, rĕsare apoĭ iarăşĭ un episod tractat fórte interesant şi deplin: istoria luĭ Staico, care trebuià să se fi întipărit bine în mintea compliceluĭ de maĭ târḑiŭ al luĭ Dumitraşco Corbénu. Afacerĭ moldovenescĭ, evenimente de răsboiŭ continuă povestirea. Tonul cronicaruluĭ se apropie de un ton de Curte, atât e de plin de simpatie pentru Vodă, de plin de interes pentru evenimentele de familie, — căsătoria, visita la Bucurescĭ a Marieĭ Duca, — petrecute în acest timp, când favórea luĭ Radu Popescu erà deplină.

Când ajunge la dregerea Orşoveĭ, isprăvnicia luĭ Radu Clucerul devine un mare eveniment politic, descris cu un lux extraordinar de amănunte; se vorbesce şi de localităţĭ: peştera muscelor, înfăţişarea zidurilor, felul cum eraŭ lucrate, podul luĭ Traian. Am vĕḑut că privigherea asupra lucrărilor trecù, fără voia ispravnicilor, asupra Banuluĭ Cornea. Eĭ bine, acesta e ridiculisat cu o pasiune deosebită în restul naraţiuniĭ. Cronicarul ne spune că, la vederea eunuculuĭ negru care anunţà trecerea prin *raià* a Sultanuluĭ, «Dumnealuĭ Banul Cornea, de mare politie ce aveà cu tot felul de némurĭ, de limbĭ, maĭ vîrtos fiind politic cu Turciĭ, nimic alta n'aŭ maĭ căutat, măcar un selam-malichim de la Musaip să auḑă, ci aŭ încălecat pre cal şi aŭ luat crângul în cap; Dumneḑeŭ scie câte rascurĭ l'or fi lovit preste ochĭ; aŭ ieşit cu puţintel suflet; cele-lalte ce aŭ avut, aŭ lăsat tot la otac». Musaipul se miră de fuga acésta nemotivată şi apoĭ, ca om practic, îşĭ ieà singur *un cal, doĭ aĭ Banuluĭ şi vre-o pungă de la otac.* «Acest fel de ispravă», mântue cronicarul, «aŭ făcut Banul Cornea Domnuluĭ ţeriĭ; care să nu dea Dumneḑeŭ să facă vre-un boiariŭ altul vre-odată ca acest lucru!»

Judecata luĭ Constantin Ştirbeiŭ, «cam lung la unghiĭ, din felul Ştirbescilor», e iarăşĭ un tabloŭ separat, un bloc de interes în monotonia apósă a croniceĭ pentru lucrurile nevĕḑute de cronicar. Însă aicĭ acusarea e cetită de Radu, şi am vĕḑut în ce formă pompósă descrie cronica actul simplu şi obicĭnuit al lectureĭ doveḑilor.

Vin apoĭ numaĭ afacerĭ moldovene, fórte pe larg expuse. Urméză deosebite evenimente, din ţéră şi din afară, multe scirĭ de Curte. Lupta de la Zenta e povestită cu bucurie, ca şi la Grecénu: «De-aciĭ bucuria ce aŭ avut atuncea Împĕratul şi tóte némurile creştinescĭ, eŭ las a le scrie.» Tököly şi aĭ sĕĭ sunt rĕŭ tractaţĭ, şi se insistă asupra primiriĭ puţin onorabile ce aŭ întîmpinat în ţéră «boeriĭ» luĭ. Dar autorul continuă a fi duşman *Nemţilor:* «că sânt Nemţiĭ un ném rĕŭ şi tiran, Dumneḑeŭ să-ĭ judece după faptele lor; care rĕsplătire socotesc că saŭ noĭ saŭ după noĭ alţiĭ o vor vedé asupra Nemţilor, de la Dumneḑeŭ».

Se vorbesce apoĭ, cu predilecţiunea pentru întîmplările din străinătate pe care Radu Popescu o are maĭ mult decât Constantin Căpitanul chiar, de alegerea luĭ August II în Polonia, după scirĭ de la «ceĭ ce aŭ fost în Ţara Leşască la coronaţia Craiuluĭ acestuia», de luxul hainelor luĭ, în ale căror petre scumpe «lovind sórele, se păreà că alt sóre rĕsare» («ḑic uniĭ, care nu este cuvînt de creḑut, cum că preţul aceĭ haine erà de 1.000 de pungĭ de banĭ»). Tot în acest gen de digresiunĭ iubite luĭ Popescu intră şi excursul despre Ruşĭ: despre svonurile ce tot veniaŭ de la negustorĭ «că aŭ făcut [Moscul Împĕratul] miĭ de miĭ de vase, carĭ aŭ câte atâtea sume de ostaşĭ şi de câte atâtea tunurĭ, şi aŭ pornit, şi aŭ făcut aceia şi cea-laltă, şi de acum numaĭ sânt să se pornéscă pre mare la Ţarigrad», despre rĕsunetul pe care-l aflaŭ aceste scirĭ fantastice în «ceĭ ce se fac a fi viteji şi umblă după aceste veştĭ», despre caracterul pornituluĭ şi capriciosuluĭ Ţar: «că Împĕratul e cam nebun, lipsit de minte, şi cele ce nu se cade a face, acelea face; cum îĭ vine în gând, bine rĕŭ, aceea face, omóră cu vină şi fără vină... Aşà spun că atât este de iute cât, dacă i se nălucesce pre cine-va, cu mâna luĭ îl omóră, de care iuţime toţĭ s'aŭ îngrozit şi cu mare nevoie îĭ slujesc, fiind nebun». Cronicarul aşà de puţin «anonim» se întinde apoĭ asupra păciĭ de la Carlowitz, negociate de *învĕţatul, înţeleptul* şi *practicul* Exaporit împreună cu un coleg turc, «prost şi neînvĕţat», aşà că «tótă ritorica luĭ Alexandru Dragomanul nu puteà astupà mojicia Turculuĭ».

La călĕtoria la Adrianopole a luĭ Constantin-Vodă, cronicarul aduce lucrul aşà în cât vina cade pe vechiul duşman Cornea. Evenimente din istoria «Spanieĭ» şi Rusieĭ ne duc până la campania de la Prut şi

expediţiunea dorită de creştinii subjugaţi, pe care Ruşii o întreprind «cu acea nădejde ca să ieà şi Ţarigradul de la Turci, întrebând: departe este Ţarigradul». Ura contra Cantacuzinilor, contra lor numaĭ, apare din noŭ aicĭ şi se deosebesce până la sfîrşitul cronicei. Pe când Domnul «nu vrea să mérgă nicĭ spre o parte nicĭ spre alta, ca să nu i se întîmple vre-o greşală, măcar că mulţĭ îl îndemnà să mérgă la Moscalĭ», Toma Cantacuzino, *Şeitănescul*, scrie injurios cronicarul, compromite tot «dintr'a luĭ nebună mîndrie, ce pururea aveà părerĭ de domnie saŭ de svatul unchilor luĭ». Când se încheie pacea de la Stănilescĭ, trădătorul boer, care asedià Brăila, «a rĕmas îngheţat şi ca un mort multă vreme». Cronicarul atribue căderea luĭ Brâncovénu intrigilor aceloraşĭ «Şeitănescĭ, carii din feliul lor erà neodihniţĭ şi nemulţămitorĭ tuturor Domnilor, precum s'aŭ vĕḑut maĭ pre urmă scris, că tuturor Domnilor s'aŭ arătat cu vicleşug şi cu rĕutate». Michaiŭ Racoviţă e numaĭ «organul» lor. În lumina cea maĭ rea pentru Cantacuzinĭ e expusă căderea tragică a «ticălosuluĭ Constantin-Vodă»: ca o adunare de criminalĭ e expusă reunirea, pentru a cere tronul vacant, a «Şeitănescilor ceĭ marĭ şi ceĭ micĭ».

De aicĭ, trece «Anonimul» la domnia luĭ Ştefan Cantacuzino, pe care n'o duce la capĕt. Acest fiŭ al Stolniculuĭ Constantin e un prădalnic fără păreche, un flecar «nestatornic în cuvinte şi în fapte», un cinic care hrăpesce «tot glumind şi rîḑênd», un instrument al tatăluĭ sĕŭ şi o unéltă a soţieĭ sale; el continuă legăturile de trădare de odinióră, pentru ca printr'un răsboiŭ între creştinĭ şi Turcĭ să rĕmâe aĭ sĕĭ «în véc stăpânitorĭ ţĕriĭ nóstre şi pămîntuluĭ nostru». Cantacuziniĭ sunt aceĭ carĭ fac să se verse sângele luĭ Brâncovénu şi al némuluĭ sĕŭ, şi acéstă faptă e înfierată şi ca un mare act de nerecunoscinţă din partea acelora carĭ petrecuse sub protecţiunea domnéscă, în tótă ameninţata stăpânire a luĭ Constantin-Vodă. «De multe orĭ», scrie cronicarul, «şi noĭ am auḑit pe Constantin-Vodă ḑicênd, că: eŭ tată n'am pomenit, de vreme ce am rĕmas mic de tată (1), fără cât pre dumnéluĭ tata Costandin l'am cunoscut părinte în locul tătâne-mieŭ, şi altele ca acestea ḑiceà acel fericit om.» Ca o pedépsă dumneḑeéscă apare nebunia Dómneĭ Păuneĭ, nebunie pe care n'o confirmă alte isvóre: Dómna ar fi fost apucată de Sf. Măria-Mare, în ḑiua când sângele Brâncovenilor

(1) Tatăl Domnuluí ucis în 1714, Papa Postelnicul, fu măcelărit de Seimenĭ în 1655, iar bunul, Preda Vornicul, executat din ordinul luĭ «Michnea-Vodă cel Rĕŭ, în casele domnescĭ în Tîrgovişte, nefiind vinovat nimic» (cf. *An. Acad. Rom.*, Seria I, X[2], p. 291).

se vĕrsà la Constantinopole, de «nevoie, îndrăcire, lovitură, cât s'aŭ spăimântat toţĭ». «Anonimul» încheie aicĭ.

Considerând decĭ «cronica anonimă» din punct de vedere numaĭ al spirituluĭ, întreb cine dintre boeriĭ timpuluĭ urà pe Cantacuzinĭ şi pe toţĭ ceĭ ce se uniaŭ cu dînşiĭ (Ştirbeiĭ), fiind în acelaşĭ timp simpatic faţă cu Brâncovénu, fără a scrie pentru dînsul? Cine puteà să urmăréscă cu atâta atenţiune şi să cunóscă aşà de bine faptele unuĭ boer de mâna a doua, ca Radu Popescu? Cine aveà interes să-ĭ laude acţiunile onorabile şi să trécă sub tăcere pe cele-lalte, ca participarea la conspiraţiunea luĭ Dumitraşco? Cine altul decât însuşĭ Radu Popescu?

Dar douĕ alte dovedĭ mântue procesul.

Forma «cronicei anonime» arată în rîndul întâiŭ un cunoscĕtor serios al limbeĭ latine, un mare introducĕtor de neologisme luate din acéstă limbă. Numĕrul acestor neologisme de origine latină e incomparabil maĭ mare decât la Constantin Căpitanul saŭ la Radu Grecénu. Întîlnim fórte des cuvinte ca: «încorunat», «fórteliţiĭ», «practic», «generalisim, adecă maĭ mare preste toţĭ Generaliĭ», «rebeliştĭ», «regemente», «presidiĭ», «neuniciune», «musicĭ», «întristăciune», «împutăciune», «graţie». Dar autorul scie bine şi turcesce: precum citéză: «laus in fine cadit», el citéză şi frase ca: «Medetu, medetu, ghiaur bezebat; vaĭ, vaĭ! ghiauriĭ ne-aŭ călcat». El reproduce cuvintele de «Diisîzĭ ghiaur», cu carĭ Vizirul apostroféză pe Brâncovénu; pomenesce porecla de *Rupe-Potcóve*, «Nălcăren», dată de Turcĭ Regeluĭ August pentru că rupeà potcóve nemţescĭ «câte cu opt cuie». El spune că *Azacul* (Azov) e aşezat «pre apa Donuluĭ, care apă cură spre Crîmul tătărĕsc», ceea ce pare luat dintr'o geografie turcéscă. El citéză într'un loc «ne posvolim» al Polonilor şi în altul вачко al Ruşilor; citaţiunĭ din Aristofan şi «învĕţaţĭ» se găsesc la el.

Trecênd acum la cronica care *pórtă* numele luĭ Radu Popescu, aflăm aceleaşĭ neologisme latine saŭ altele analóge: «corónă», «coronat», «ministru», «rebelĭ», «merite», «lăzăret», «confirmaţiĭ», «privileghiĭ», «prinţipĭ», «gubernator», «protecţie», «pont», «tractat», «ţĕrimoniĭ». Forma continuând a fi a unuĭ om învĕţat, — avem şi citaţiunĭ din grecesce, — găsim iarăşĭ (e de notat că nu le aflăm la alţĭ cronicarĭ) o frasă turcéscă: «şehdanud handagăstanlă, care, tălcuindu-se, se dice lăcuitoriul în munţĭ»; pluralul de la Şaitan-Oglu e bine făcut: «Şaitanicĭ-Ogularĭ». Se pomenesc în fine douĕ opere de geografie turcéscă: «tablele gheograficescĭ ale luĭ Nasirtusi» şi «tablele gheograficescĭ ale luĭ Uluc-beiŭ gheograful».

Dar ceea ce constitue ultima şi hotărîtórea dovadă, «cronica anonimă» şi cronica semnată de Radu Popescu tractéză de la 9 (19) Octobre 1699 până la 15 (25) Septembre 1714 aceeaşĭ periódă, de cele maĭ multe orĭ în aceleaşĭ cuvinte, dar cu schimbărĭ de formă causate de o schimbare totală de spirit.

Să urmărim cele două cronice în acest timp, pentru a constatà asemĕnările; vom explicà apoĭ deosebirile, ce bat la ochĭ îndată.

«Es-timp», spune Brâncovénu în «Anonim», «numaĭ a primblărilor grijă vom avé, din Obilescĭ în Bucurescĭ, etc. vom trece vara, şi de tómnă la viĭ vom merge.» Iar la Popescu, în resumat, se cetesce: «Şi altă grijă nu aveà, numaĭ să se primble pe la sate, pe la vînaturĭ, pe la viĭ pe vremea culesuluĭ.»

Am vĕḑut că după acésta vine în «Anonim» o serie de amănunte relative la afacerĭ exterióre şi la istoria familieĭ brâncovenescĭ. Tóte sunt suprimate în Popescu, care pune în loc transiţiunea: «Câţĭ-va anĭ dară trecênd cu acea odihnă» şi ne duce ast-fel la călĕtoria luĭ Constantin-Vodă la Adrianopole.

Aicĭ asemĕnările de formă reapar: bóla Domnuluĭ, şederea timp de o lună (precis) la Adrianopole fără a «se împreunà cu cine-va», crescerea haraciuluĭ cu 240 de pungĭ peste cele 280 de demult; tóte cele din «Anonim» se află în aceeaşĭ ordine, une-orĭ cu aceleaşĭ cuvinte la Popescu. Dar acesta adaoge că ţéra nu puteà plătì tributul mărit, «în casne şi în vaete şi în lăcrămĭ pentru greul care le venise», şi că Domnul s'a făcut de atuncĭ «maĭ rĕŭ, maĭ cumplit; împrumutărĭ aŭ pus pe boierĭ, pe mănăstirĭ, birurĭ marĭ pre săraca ţéră, cât n'aveà putere să le împlinéscă, ci se văità şi blestemà». Acordarea nouluĭ hatişerif e tot aşà expusă.

O serie întrégă de lucrurĭ relative la ţĕrile vecine se suprimă iarăşĭ, împreună cu o apreciare asupra luĭ Brâncovénu, care e *strămutată* numaĭ, cum se va vedé, maĭ departe. Se ajunge ast-fel la campania din 1711, unde tonul e iarăşĭ cu totul altul. În Memoriĭ, Brâncovénu ieşià cu totul curat din întrigile cu Ruşiĭ şi vina tótă cădeà asupra luĭ «Toma Spătarul Şeitănescul» şi unchilor sĕĭ, carĭ aduceaŭ intenţionat nenorocirea asupra Domnuluĭ lor. În cronica oficială, Popescu resumă saŭ reproduce întâiŭ o parte din cele spuse dincolo; apoĭ introduce destăinuirĭ şi aprecierĭ cu totul nouĕ, menite a compromite pe predecesorul şi, cât-va timp, rivalul luĭ Nicolae Mavrocordat, a zugrăvì ca pe un trădător pe unul din ultimiĭ Domnĭ de ţéră, a căror înlăturare în profitul Greculuĭ din Constantinopole trebuià legitimată. Domnul ar fi fost înţeles cu Toma Spătarul: el aveà «două socotelĭ»; voià să-şĭ

creeze merite faţă cu Ruşiĭ şi, pe de altă parte, îndemnà pe Turcĭ să pornéscă asupra Ţaruluĭ. Brâncovénu intrase în relaţiunĭ cu Petru-cel-Mare înainte de campania de la Prut: «Aŭ început a se ajunge cu Muscaliĭ în vorbă, tot-deauna trimeţênd ómenĭ cu scrisorĭ, îndemnându-ĭ ca să vie cu oştĭ asupra Turcilor, ca să ieà aceste ţĕrĭ: Ţara-Românéscă şi ţara Moldoviĭ, ca să fie supt stăpânirea lor, şi ş'aŭ cerut şi chrisóve, făcêndu-se şi pe dînsul şi pe feciorii luĭ cnezĭ de Moscovia, şi le-aŭ dat.» El a fost chiar, afirmă cronicarul, aicĭ şi numaĭ aicĭ, principala causă a expediţiuniĭ rusescĭ; el, Constantin-Vodă, şi nu Domnul vecin al Moldoveĭ: «Prin multe rugăciunĭ şi îndemnărĭ ce făceà Constantin-Vodă s'aŭ pornit Ţarul cu oştĭ de aŭ venit asupra Turcilor.» Pentru a-l ademenì, Brâncovénu-ĭ ofere ajutóre de tot felul: provisiunĭ, banĭ şi ómenĭ. Dar jocul sĕŭ duplu, îndoita sa trădare interesată, fu descoperit îndată de amîndouĕ părţile pe carĭ voià să le înşele. Pentru a-şĭ rĕsbunà de necredinţa luĭ, trimeşiĭ Ţaruluĭ la Pórtă după încheiarea păciĭ de la Prut făcură cunoscute Turcilor uneltirile Domnuluĭ muntén, care chemà pe Ţar «de câţĭ-va anĭ maĭ nainte cu cărţĭ şi cu ómenĭ ce trimeteà la dînşiĭ tot-deauna».

Venià pe urmă prologul de pîrĭ carĭ pregătiră căderea luĭ Constantin-Vodă. Şi aicĭ întregĭ pasagiĭ sunt reproduse verbal, o sumă de aprecierĭ asupra Cantacuzinilor sunt pur şi simplu transpuse (ast-fel frasa: «Maĭ bine trăià eĭ decât Constantin-Vodă, că el aveà grijile domnieĭ, iar eĭ aveà plimbările şi desfătările şi câştigurile şi tot binele», în cronică, rĕspunde fraseĭ: «Domnul tot-deauna are grijile Împĕrăţieĭ şi ale ţĕriĭ, iar' eĭ numaĭ acéstă grijă aveà: să mânânce şi să bea, să se primble din loc în loc şi să se veseléscă», din Memoriĭ). Înşirarea faptelor, calificativele, tóte sunt aceleaşĭ, în cronica de Curte şi în Memoriile carĭ o precedase. Totuşĭ avem şi câte-va deosebirĭ, ca de obiceiŭ, caracteristice. Într'un loc, Cantacuziniĭ sunt numiţĭ în cronică «Şaitanicĭ-ogularĭ, adecă Cantacuzinĭ feciorii draculuĭ». Participarea la complot a fraţilor Racoviţă, Michaiŭ-Vodă şi Dumitraşco, e trecută sub tăcere în opera oficială. Tot aşà se lasă la o parte numele boerilor carĭ ceruse de la Imbrohor pe Domnul noŭ, Ştefan Cantacuzino, fiul Stolniculuĭ: Ştirbeiŭ Banul, Şerban Bujorénu, Mitropolitul Antim, Episcopul de Rîmnic. În fine, găsim aicĭ apreciarea generală asupra domnieĭ luĭ Brâncovénu, apreciare luată dintr'un loc precedent al Memoriilor, dar cu modificărĭ interesante. De unde, întâiŭ, supusul luĭ Constantin-Vodă, supusul ertat de la mórte de dînsul, scrisese ast-fel: «Acest Domn în tóte aŭ avut noroc: bogat, frumos la chip, la stat, vorba luĭ frumósă, cu minte mare, rude multe, fiĭ, fete din destul,

gineri, nurori aşişderea, cinste mare, şi în boiaria luĭ şi în domnia ce aŭ domnit; nicĭ o lipsă nu va fi avut, şi acest Domn ar fi putut să ḑică cuvintele luĭ Solomon că, orĭ-ce i-aŭ poftit inima luĭ, nu i-aŭ lipsit; acestea şi ca acestea vĕḑênd înnaintea ochilor luĭ, numaĭ se veselià»,—în noua operă, scrisă din alt îndemn, cu o altă orientare politică şi pentru alte scopurĭ, Popescu declară că Domnul mazil fusese «fericit», iar nu «lăudat»: «Sănătos, întreg, casă întrégă, fiĭ şi fete mulţĭ, avuţiĭ prea multe, case, palaturĭ, sate, viĭ, heleştee, domnie îndelungată şi altele ca acestea, care nu i-aŭ lipsit nimica de care ochiĭ luĭ aŭ poftit», însă nu uită de astă dată omul luĭ Mavrocordat să vorbéscă şi de «multe rele fapte ce aŭ făcut în domnia luĭ», de lăcomia nemĕsurată a luĭ Constantin, de stricarea vechilor obiceiurĭ, de prefacerea arbitrară în *podanĭ* pe moşiile luĭ şi ale Cantacuzinilor a slujitorilor liberĭ, carĭ odinióră ridicaŭ singurĭ haraciul, de crescerea haraciuluĭ, «de aŭ rĕmas un blestem, de blestemă săraciĭ de acest greŭ şi vor să blesteme în vecĭ» şi de «altele nenumĕrate», pentru carĭ recunoscĕtorul boer cruţă memoria binefăcĕtoruluĭ sĕŭ.

Am spus că Memoriile cuprindeaŭ şi domnia luĭ Ştefan Cantacuzino până la uciderea Brâncovenilor. Între acest fragment şi între partea corespunḑĕtóre din domnia luĭ Ştefan-Vodă cuprinsă în cronica cea mare, raportul e acelaşĭ ca şi între părţile comparate până acuma ale celor două lucrărĭ. Se expune maĭ pe larg în opera maĭ târḑie strîngerea banilor luĭ Brâncovénu. Apoĭ, tonul faţă cu Cantacuziniĭ e mult maĭ acerb; li se aduc acusaţiunĭ maĭ numeróse, maĭ precise şi, unele dintre ele, maĭ nedrepte. În Memoriĭ, vorbind de participarea Cantacuzinilor la vinovăţia morţiĭ silnice a familieĭ luĭ Brâncovénu şi a fostuluĭ Domn însuşĭ, Popescu înregistrà un svon, pe care adăogeà că-l află admisibil: «ḑic uniĭ cariĭ sânt vrednicĭ de creḑut». În cronică, orĭ-ce îndoială dispare, şi siguranţa dă stiluluĭ un caracter defăimător şi injurios. «Spurcatul Ştefan-Vodă» pune tot la cale şi întărîtă lăcomia Turcilor şi setea lor de sânge. Cel ce-l mână pe acest drum de crime e tată-sĕŭ Stolnicul: «hoţul acel bĕtrân, tată-sĕŭ, Constantin Stolnicul, sciind tóte tainele nepotă-sĕŭ Costantin-Vodă, pentru că le spuneà tóte, avêndu-l, nu ca pre un unchiŭ, ci ca pre un tată»; el dă personal în mâna Imbrohoruluĭ corespondenţa nepotuluĭ sĕŭ cu creştiniĭ, titlurile nobiliare căpĕtate de la Nemţĭ şi Ruşĭ. «Acel rĕŭ bĕtrân» e în fruntea familieĭ sale, care cere capul binefăcĕtoruluĭ eĭ. La urmă de tot, atacul de furie al Dómneĭ Păuna e strămutat cu îngrijire din Memoriĭ în cronica anti-cantacuzinéscă, şi anti-brâncovenéscă numaĭ în al doilea rînd, a luĭ Nicolae-Vodă.

Că acelaşĭ autor a scris «cronica anonimă» şi cronica iscălită de Radu Popescu ni se pare după aceste dovedĭ afară de orĭ-ce îndoială. Şi iarăşĭ e evident că autorul amînduror operelor de istoriografie e Radul Banul. De unde vine însă deosebirea de ton? Am indicat-o, în trécĕt, de maĭ multe orĭ până aicĭ.

Memoriile eraŭ, cum s'a spus din capul loculuĭ, o continuaţiune a luĭ Constantin Căpitanul. Continuaţiunea fusese scrisă într'un spirit potrivit cu împrejurările nouĕ: maĭ mult de familie decât de partid, maĭ mult resentimente decât oposiţiune politică în vederea unuĭ scop de rĕsturnare saŭ schimbare. Legătura erà dar aicĭ o legătură maĭ slabă decât între partea veche a croniceĭ oficiale şi cea nouă adaosă de Radu Grecénu sub Constantin-Vodă. Autorul uită maĭ dese-orĭ că continuă: ast-fel, el amintesce, fără a trimite la cele spuse înnainte, zidirea Dohanghecetuluĭ de Şerban-Vodă şi, aiurea, expune pe scurt, ca un lucru noŭ pentru cetitor, strămutarea luĭ Radu Michnea din Ţéra-Românéscă în Moldova, în profitul luĭ Alexandru Coconul. Însă, caracterisând necredinţa Cantacuzinilor, el spune că eĭ n'aŭ fost *mulţămitorĭ* nicĭ unuĭ Domn, «precum s'aŭ vĕdut maĭ pre urmă scris, că tuturor Domnilor s'aŭ arătat cu vicleşug şi cu rĕutate».

Acésta e o trimitere la Constantin Căpitanul, care singur descrià daraverele Cantacuzinilor cu Domniĭ anteriorĭ luĭ Şerban-Vodă. La început chiar, avem iarăşĭ o trimetere în urmă: vorbind de mórtea acestuĭ din urmă Domn, Popescu adaoge: «precum s'aŭ dis maĭ sus». Dar Căpitanul n'a scris decât până la mórtea Alexandreĭ Cantacuzino. Acésta s'ar păré o dificultate.

Ea dispare când cunóscem «Cronica Bălăcenéscă», a căreia basă, singura basă, cum vom vedé, pentru timpurile maĭ vechĭ (până la 1688), e Căpitanul. În acésta ni s'a păstrat însă o continuaţiune, cuprindênd, între altele, şi mórtea luĭ Şerban. Greutatea racordăriĭ croniceĭ luĭ Radu Popescu la a celuĭ-lalt cronicar al Bălenilor e complet înlăturată ast-fel.

V. Cronica luĭ Nicolae Mavrocordat.

Cu totul altor îndemnurĭ decât satisfacerea uneĭ vechĭ urĭ de familie şi dorinţa de a rĕsplătì sângele vĕrsat al tatăluĭ sĕŭ a făcut pe Radu Popescu a reluà condeiul pentru a-şĭ reface cronica, în alt spirit, în alte proporţiunĭ, şi a o continuà. Am spus cuvîntul de cronică oficială, şi aşà a şi fost considerată, chiar de ceĭ maĭ puţinĭ atenţĭ cercetătorĭ, cronica luĭ Radu.

Dar o cronică oficială există până în primăvara luĭ 1713, cronica luĭ Grecénu. De ce supresiunea acesteĭ cronice începênd de la 9 (19) Octobre 1699 şi refacerea eĭ pentru tótă partea care mergeà până la 1713? Cine cunósce partea inedită a luĭ Grecénu, care e tocmaĭ partea înlocuită (Bălcescu întrebuinţând un manuscript al cronicei oficiale mavrocordătescĭ), înţelege supresiunea acesteĭ părţĭ.

În Novembre 1692, Constantin-Vodă căsătorì pe fiica sa Stanca cu Radu, fiiul luĭ Iliaş-Vodă. Nunta se făcù la Bucurescĭ, cu un lux potrivit cu tradiţiunile Caseĭ Brâncovénuluĭ. Între óspeţĭ se aflà şi Alexandru Mavrocordat, Marele-Dragoman, care revenià de la Belgrad spre Adrianopole. «Exaporitul» erà rudă cu mirele, soţia luĭ, Sultana, fiind vară cu coconul Radu. El fu considerat ca tatăl luĭ Radu şi primit cu o cinste deosebită. Înainte de a plecà, se stabilise cu Brâncovénu căsătoria Ilincăĭ, sora maĭ mică a mireseĭ, cu Scarlatache, fiul Dragomanuluĭ: logodna se făcù în fiinţa puterniculuĭ «meghistan».(1)

Dacă Grecénu nu pomenesce aceste lucrurĭ, în schimb el nu cruţă laudele luĭ Mavrocordat când ajunge la nunta Ilincăĭ, care se serbă abià în Februarie 1698. El numesce pe Marele-Dragoman: «om mare lângă Împĕrăţie, sciut şi învĕţat fórte».(2)

Acéstă legătură de înrudire, presenţa luĭ Scarlatache în Ţéra-Românéscă, unde socrul sĕŭ îl făcuse Paharnic, sfaturile preotuluĭ Nicolae de la Sinope, care, venit cu Scarlatache, rĕmase cu dênsul şi câştigă în curînd o mare influenţă la Curte, încuscrirea provenită din cununarea Ruxandreĭ, sora luĭ Scarlatache, de către Domn, prin mijlocul capuchehaeleĭ Michaiŭ Cantacuzino, tóte aceste lucrurĭ legaŭ pe Domnul muntén de puternicul Grec.

Dar buna înţelegere nu ţinù multă vreme între ceĭ doĭ cuscri. La 28 Iunie st. v. 1699, Scarlatache murì după o lungă bólă, în vîrstă de vre-o douĕ-ḑecĭ şi doĭ de anĭ, şi fu îngropat în Tîrgovişte.(3) La 9 Octobre următor, murià şi Popa Nicolae, agentul luĭ Mavrocordat pe lângă Constantin-Vodă.(4) În fine, rolul mare jucat în acelaşĭ an 1699 de Dragoman la încheiarea păciĭ de la Carlowitz făcù să créscă mîndria ambiţiosuluĭ Grec şi-l îndemnă să doréscă un tron pentru fiul sĕŭ, al Moldoveĭ saŭ... şi al Ţĕriĭ-Românescĭ.

---

(1) Cf. Grecénu, p. 198 9; Popescu, *Magazin,* V, p. 116—7; Daponte, în Erbicénu, *Cron. Grecĭ.* p. 45.

(2) P. 343. Cf. Constantin Căpitanul, p. 161—2.

(3) Grecénu, p. 353. Ilinca devenì apoĭ soţia luĭ Şerban Grecénu.

(4) Acelaşĭ, p. 354.

Legăturile dispăruse, şi rivalitatea între cele două familiĭ începeà: Când Brâncovénu fu chemat la Adrianopole, în acea călĕtorie plină de primejdie, care-l îmbolnăvì, el vĕḑù în acéstă pretenţiune a Porţiĭ o lovitură a rudeĭ şi amiculuĭ sĕŭ de odinióră, care, se sciă la Constantinopole, nu-ĭ «erà tocmaĭ prieten».(1) Când Grecénu redactă acéstă parte din cronica domnieĭ, el vorbì fără aprecierĭ (2) de întîlnirea luĭ Brâncovénu cu Exaporitul la Arnăut-Chioi (28 Maiŭ st. v. 1703), de visita tînĕruluĭ Dragoman, Nicolae, fiul luĭ Alexandru. Constantin-Vodă, plin de ură contra aceluĭ care-ĭ turburase liniştea şi-ĭ primejduise tronul şi viéţa, nu fu mulţămit de caracterul incolor al naraţiuniĭ. După instrucţiunile luĭ, cronicarul oficial schimbă acéstă parte, şi în versiunea nouă el scrie aşà despre Exaporit: «spurcatul şi vrăjmaşul acela Alexandru Mavrocordat, Marele-Dragoman al Împĕrăţieĭ turcescĭ, carele póte fi că şi véche pizmă şi rĕutate asupra Domnuluĭ în inima luĭ hrăniià, avênd prieteşug cu spurcatul acela Vizir Azem»; el denunţă intenţiunea bĕtrânuluĭ Grec de a scóte pe Constantin, voind ca în loc «să pue pre fii-sĕŭ Domn aicea în ţéră».(3) Am vĕḑut maĭ sus că, de acì înainte, cronica brâncovenéscă n'are o vorbă bună pentru Mavrocordaţĭ şi că domnia întâia a luĭ Nicolae în Moldova e zugrăvită în colorĭ cu totul neacceptabile de acesta.

Dacă voià să aibă o cronică oficială, Nicolae-Vodă, venind în Ţéra-Românéscă, nu puteà s'o priméscă pe acésta, aşà cum erà. Prima parte, respectuósă pentru aĭ sĕĭ, puteà să remâe. Dar, de la 1699 încóce, ea nu puteà fi nicĭ îndreptată. Când nu se atacà familia luĭ, Grecénu vorbià, lovind în maĭ multe părţĭ, de «telpiziia saŭ, maĭ bine să ḑic, blestemăţiia cea grecéscă». Cu plângerea pentru mórtea luĭ Nicolae din Sinope, omul luĭ Alexandru Exaporitul, cu acest omagiŭ adus puteriĭ cuscruluĭ de odinióră, Radu Grecénu se puteà terminà în cronica domnieĭ nouĕ. Aicĭ şi făcù Nicolae-Vodă sfîrşit naraţiuniĭ brâncovenescĭ.

Cum se înfăţişéză ca formă acéstă a doua operă a învĕţatuluĭ logofĕt de odinióră am vĕḑut maĭ înainte, când am comparat-o sub acest raport cu Memoriile aceluiaşĭ scriitor. În cursul aceleeaşĭ comparaţiunĭ, am studiat şi lumina specială în care, după dorinţa Domnuluĭ sĕŭ, presintă Marele-Vornic Radu domnia luĭ Brâncovénu, partea din acéstă

(1) V. rapórtele francese şi veneţiene din colecţiunea Hurmuzaki (*Supl.* I[1], şi V[2]).

(2) Dar la început Alexandru Mavrocordat erà visat, când se vorbià de duşmaniĭ de la Pórtă, carĭ provócă drumul plin de grijă al Domnuluĭ.

(3) V. maĭ sus, p. 334.

domnie pe care, «din înalt ordin», trebuise s'o prefacă. O parte din domnia luĭ Ştefan-Vodă, fiul Stolniculuĭ, acea care se află şi în Memoriĭ, a fost analisată cu acelaşĭ prilej.

Să continuăm acéstă cercetare până la sfîrşitul croniceĭ oficiale.

Analistul domnesc mântue aicĭ incidentul nebunieĭ Dómneĭ Păuna, pe care-l povestise, în parte, şi în Memoriĭ. «Zidirea în chilie» a proprieĭ mătuşĭ a Dómneĭ, spânzurarea a douĕ femeĭ, învinuite tóte că ar fi provocat prin farmece întunecarea minţiĭ Păuneĭ, sunt fapte carĭ se potriviaŭ fórte bine cu scopul pe care-l urmărià Radu: înfăţişarea Cantacuzinilor ca o familie de criminalĭ rafinaţĭ. (1)

Urméză menţiunea treceriĭ luĭ Carol XII spre Demotica, menţiune care permite cronicaruluĭ, mehmendar cu acéstă ocasiune, să vorbéscă de propria sa persónă. Expediţiunea din Morea e atinsă numaĭ pe scurt (2), şi povestirea trece la căderea Paşeĭ din Bender, sprijinul luĭ Ştefan-Vodă, şi la catastrofa apropiată a Domnuluĭ însuşĭ. Cu acest prilej, el nu se sfiesce să afirme că, la vederea nenorociriĭ ce se abătuse asupra némuluĭ sĕŭ, bĕtrânul Stolnic şi-ar fi făcut merite faţă de Turcĭ din nelegiuirile trecutuluĭ sĕŭ. Constantin ar fi mărturisit otrăvirea rudelor sale haine faţă cu Împĕratul: Şerban şi Iordache, doĭ fraţĭ aĭ sĕĭ. Întors la Pórtă, trimesul Sultanuluĭ ar fi rĕspândit acéstă spovedanie de criminal, şi l'ar fi auḑit între alţiĭ «Ianache Dragomanul, fratele Măriеĭ Sale luĭ Nicolae-Vodă, carele, ajungênd maĭ pre urmă şi Domn, în urma frateluĭ Măriеĭ Sale, Nicolae-Vodă, aicĭ în ţéră, aŭ mărturisit către toţĭ boiariĭ». Svonul, ivit după mórtea viguroșuluĭ Şerban-Vodă, svon care numià ca ucigaşĭ aĭ luĭ Vodă pe Stolnic şi pe Constantin Brâncovénu, ar fi întărit, adaoge cronicarul, într'un chip definitiv prin acéstă revelaţiune, smulsă de frica morţiĭ unuia dintre vinovaţĭ. O descriere, cu totul nefavorabilă Domnuluĭ căḑut, a temperamentuluĭ acestuia mântue capitolul, cel din urmă al uneĭ domniĭ pămîntene.

Constantin-Vodă a căḑut, decĭ, după spusa luĭ Radu Popescu, pe urma pîrilor cantacuzinescĭ, deşì scim, din alt isvor, că Sultanul dăduse voie boerilor, la schimbarea acestuĭ Domn, să-şĭ alégă unul «de

(1) E de notat faptul că nicĭ un alt isvor nu întăresce acéstă rĕutăciósă anecdotă. Pe Păuna o vedem maĭ târḑiŭ rătăcind în Europa cu copiiĭ sĕĭ şi stăruind la Împĕratul în favórea lor. Cf. Hurmuzaki, *Doc.*, VI; Iorga, *Acte şi fr.*, I, tablă; *Magazin*, II, p. 89—91 şi Del Chiaro, p. 202 şi urm.

(2) Acéstă expediţiune e descrisă de un Român într'o operă specială. V. maĭ departe, capitolul *Cronica expediţiuniĭ din Morea.*

ţéră *saŭ un străin»* (1); ruda criminală care ocupă tronul după nenorocirea Brâncovénuluĭ, cade la rîndul sĕŭ, ca motiv maĭ adînc, prin pedépsa dumneḑeéscă, iar ca motiv visibil, prin dispariţiunea protectoruluĭ sĕŭ turc. În acest timp, Domnul Moldoveĭ Nicolae-Vodă, în care şi cronica oficială a luĭ Grecénu ne arată un duşman al luĭ Constantin-Vodă, vecinul sĕŭ, acest tînĕr Mavrocordat, om ambiţios şi odraslă a unuĭ isteţ şi versatil diplomat fanariot, nu gândesce câtuşĭ de puţin la Scaunul maĭ bogat al Ţĕriĭ-Românescĭ. Coborîtor, prin mama sa, al luĭ «Alexandru-Vodă cel numit Bun şi Mare din ţéra Moldoviĭ» (2) (ceea ce e adevĕrat, dar prin Lăpuşnénu numaĭ, şi nu prin Petru Rareş, cum afirmă istoriograful Curţiĭ), el se resemnéză cu stăpânirea maĭ săracă a Moldoveĭ, la care aveà drept. Când Turciĭ înlătură pe rînd pe hainiĭ Constantin şi Ştefan, eĭ se gândesc neapĕrat, fără ca nimenĭ să-ĭ tragă de mânecă, la credinciosul Voevod al Moldoveĭ. Radu Popescu crede orbesce cuvintele firmanuluĭ de strămutare: «De vreme ce ne slujescĭ cu dreptate şi te puĭ tare pentru raià, iată că te-am miluit cu domnia Ţĕriĭ-Românescĭ». (3) Nicolae-Vodă a fost numit,— asigură el, pe care-l găsim între aceĭ ce salută pe noul stăpânitor la Milcov («Radul sân Hrizeĭ Vistieriul, Vel-Vornic la Târgoveşte») (4) -- «din bună voia Împĕratuluĭ, fără nicĭ o rugăminte saŭ mijlocire despre partea Măriei Sale, fiind credincios Împĕrăţieĭ».

Se scie că, din multele domniĭ ale celuĭ dintâiŭ Mavrocordat, aceea care, prin forţa împrejurărilor, a trebuit să fie maĭ violentă, maĭ nepopulară, a fost domnia acésta munténă, domnie neliniştită şi periculósă pe timp de răsboiŭ. Pentru a-şĭ asigurà tronul, tînĕrul Fanariot a trebuit să-şĭ ascundă firea omenéscă pentru a apăré straşnic; pentru a împedicà întórcerea Cantacuzinilor, el a trebuit să lucreze la Constantinopole contra acestora, pregătindu-le mórtea, precum, fără în-

(1) V. acest volum de *Anale*, p. 300.

(2) *Viţa pré luminatuluĭ ném al pré înălţatuluĭ şi milostivuluĭ Domn Io Nicolae Alexandru Voevod, prea bunul stăpânitor Ţĕriĭ-Românescĭ, care se trage din Alexandru-Vodă cel numit Bun şi Mare din ţéra Moldoviĭ;* în cronica luĭ Popescu, p. 39. Asupra uneĭ alte opere genealogice, acésta cu explicaţiunĭ, v., în continuarea acestor studiĭ (memoriul II), capitolul *Genealogia luĭ Nicolae-Vodă de Nicolae Roset.*

(3) Cuprinsul firmanuluĭ după cronica luĭ Axinte Uricarul (Kogălnicénu, II, p. 171). Popescu dă alt-fel firmanul: «aşà scrià că, cunoscênd pre Nicolae-Vodă credincios Împĕrăţieĭ Luĭ şi aŭ chivernisit bine raiaua Moldoveĭ, l'aŭ dăruit cu domnia Munteniei» (p. 42).

(4) Axinte Uricarul, p. 172.

doială, nicĭ eĭ n'aŭ fost cu totul străinĭ de mórtea luĭ Constantin-Vodă.

Un panegirist, chemat a povestì acéstă domnie, n'aveà decĭ o sarcină uşóră, dar Popescu, fiul Hrizeĭ, erà un om curagios şi-ĭ fu uşor să acopere cu draperia de aur a linguşiriĭ meşteşugite sângele ce pătà treptele tronuluĭ.

Să-l ascultăm pe acest curtesan oriental, care nu maĭ aveà de mult o consciinţă prea simţitóre.

Când Mavrocordat sosì în Bucurescĭ, stăpâniĭ din ajun plecase către o peire sigură. De peirea acésta el însă n'ar fi fost vinovat cât de puţin. Dimpotrivă, numind Caimacamĭ, Domnul cel noŭ ar fi căutat să scape măcar pe bĕtrânul Stolnic, rugându-l «să şaḑă ca un boier bĕtrân, să nu se ducă la Ţarigrad, şi-l va avé Măria Sa în loc de părinte»; dar, încreḑĕtor în dibăcia sa, fostul regent ar fi refusat să-şĭ lase fiul singur în mânile duşmanilor. O alta dintre victime, Michaiŭ Cantacuzino, care fu chemat maĭ târḑiŭ numaĭ de Turcĭ, fu numit Caimacam, ispravnic de Scaun şi confirmat de Domn, cu tótă încercarea de a fugì în Ardél; câtă vreme Michaiŭ stătù la Curte, Mavrocordat «ca pe un părinte îl cinsteà». Causa morţiĭ luĭ Ştefan-Vodă şi a părinteluĭ sĕŭ fură documentele de trădare ce se aflară la Pórtă: «cărţĭ, confirmaţiĭ şi privileghiĭ»; vinovaţĭ de înaltă trădare, rîvnitoriĭ de înalte titlurĭ creştine primiră, ca şi Brâncovénu, pedépsa «ce li s'aŭ căḑut», pedépsă de care singură mórtea sa fără de veste scăpă pe începĕtorul legăturilor haine cu străinătatea, Şerban-Vodă. Nu pîrile de la Bucurescĭ, ci «vicleşugurile ce s'aŭ auḑit că făceaŭ Cantacuziniĭ cu aĭ lor», aduseră noua catastrofă domnéscă. (1) Nicolae-Vodă îşĭ dădu tóte silinţele pentru a mântuì pe Radu Dudescu măcar, ginerele Stolnicului, care erà «tînĕr şi cu coconĭ micĭ», lucrând prin fratele sĕŭ Ienache, oferind a jertfì până la douĕ-ḑecĭ de pungĭ pentru a se ertà viéţa tînĕruluĭ boer. Vina acestor din urmă execuţiunĭ e aruncată de cronicar numaĭ asupra Mareluĭ-Vizir Alì-Paşa, care e calificat de «cumplit», de «om rĕŭ şi crud». (2)

---

(1) După Del Chiaro, vina ucideriĭ luĭ Ştefan-Vodă şi tatăluĭ luĭ ar cădé, nu asupra nouluĭ Domn, ci asupra boerilor vrăjmaşĭ aĭ familieĭ Cantacuzinilor (p. 202).

(2) Soţia luĭ Dudescu erà Maria, fiica Stolniculuĭ. Din acéstă căsătorie se născură o fată (Maria, care ieà pe C. Notara) şi treĭ fiĭ *(Genealogia*, în *Bucium*, p. 563). Constantin, unul din fiiĭ Dudesculuĭ, fu însurat la 1722 de epitropul Caseĭ Dudescilor, Domnul, cu Maria, fiica luĭ Antioch-Vodă. Constantin erà atuncĭ Comis (Radu Popescu, p. 124).

Domnia acésta a luĭ Nicolae Mavrocordat are o mare importanţă prin aceea că pe vremea eĭ o schimbare radicală se făcù în gruparea boerilor munteni pe partide. Sub Domniĭ anteriorĭ luĭ Şerban-Vodă, o partidă cantacuzinéscă luptase contra celor ce doriaŭ să vadă pe tron pe un Bălénu, Banul Gherghe. După dispariţiunea acestuĭ şef, partida anti-cantacuzinéscă nu dispărù şi ea: la urma domnieĭ sale, împrejurările puseră pe Brâncovénu în fruntea acesteĭ partide. Execuţiunile din 1716 sfărmară cu totul partida Cantacuzinilor; familia se împrăştie, îşĭ perdù influenţa de altă dată; singurul Cantacuzin cu pretenţiunĭ de domnie, Beizadeà Gheorghe, fiul luĭ Şerban, nu maĭ aşteptà tronul de la sprijinul şi simpatiile boerilor ţĕriĭ, ci de la armele patronilor sĕĭ Imperialiĭ. Cât despre anti-cantacuzinescĭ, partida lor nu maĭ aveà nicĭ o raţiune să maĭ persiste, după ce câştigase lupta pentru conducerea căreia se alcătuise.

Dar Imperialiĭ, învingĕtorĭ la Zenta, stăpânĭ pe Ardél, încep să ispitéscă tot maĭ mult pe aceia dintre boeriĭ Ţĕriĭ-Româneseĭ, carĭ doriaŭ un guvern maĭ drept şi maĭ plin de cruţare. Din iubitoriĭ de cultură europeană, din amatoriĭ de titlurĭ străine, din poftitoriĭ de schimbare, se formă o partidă creştină, imperialistă, *nemţéscă*, cum i se ḑiceà atuncĭ. Între aceştĭ «vicleni», carĭ aşteptaŭ numaĭ trecerea Nemţilor peste munţĭ pentru a da pe Nicolae-Vodă în mânile lor, Popescu pomenesce pe Golescu, pe «Serdarul Barbu», un Cornea, pe fratele acestuia, «călugărul», pe Grigore Bălénu, pe Bengescu, pe Şerban Bujorénu, pe Obedénu; cele-lalte nume se pot culege sub suplicele refugiaţilor din Ardél. Pentru a avé acum pe conservatoriĭ carĭ ţineaŭ la vechiul regim turcesc, fără a-ĭ înţelege póte pe deplin avantagiile, ajunge să străbatem cu ochiĭ mărturiile boerescĭ din chrisóvele luĭ Ioan-Vodă Mavrocordat; găsim acolo pe fruntaşul boer care erà Şerban Năsturel, pe un Creţulescu, Iordache, pe Grigore Vlădescu, doĭ Grecenĭ: Şerban şi Constantin, pe Barbu Merişanu şi Pană Negoescu, cumnatul Brâncovénuluĭ, pe Constantin Văcărescu, pe lângă câţĭ-va Grecĭ de încredere. (1)

Lupta între cele două partide începù în curînd. «Vicleniĭ», carĭ doriaŭ domnia luĭ Gheorghe Cantacuzino, legară intrigĭ cu duşmanul şi-l chemară în ţéră. Nicolae Mavrocordat fu silit să se retragă înaintea unor Imperialĭ, carĭ nu sosiră nicĭ odată, până la Giurgiu. Mitropolitul Antim se furişă de lângă Mavrocordat, care căutà să-l oprescă, şi, adunând pe boerĭ la Mitropolie, încercă o schimbare, căreia-ĭ lipsì

(1) V. acest volum din *Anale*, p. 288, ultima notă.

pentru ca să isbutéscă numaĭ sprijinul efectiv al «cătanelor». Când, în fruntea Turcilor, la carĭ se adresase, Domnul intră iarăşĭ în capitala sa, el nu ertă trădarea: Antim fu închis, silit să părăséscă înalta-ĭ demnitate, trimes într'un lung drum de prisonier, al căruĭ capĕt nu erà să-l vadă; Bujorénu fu decapitat la fântâna luĭ Radu-Vodă; un Bălăcén fu şi el ucis în pripă, iar predicatorul Curţiĭ, un Grec din Veneţia, Ioan Abrami, fu aruncat în închisóre.

O represiune, a căreia violenţă se explică prin natura împrejurărilor, cât şi prin temperamentul mîndru şi vindicativ al Domnuluĭ care o ordonase. Credinciosul prieten al Cantacuzinilor, Del Chiaro, povestesce cu indignare aceste amănunte de sânge şi de rĕsbunare (1); cât despre Popescu, el se mulţumesce, model de scriitor pensionat, să înşire actele de necredinţă ale boerilor, întrerupênd apoĭ expunerea atuncĭ când trebuià să povestéscă pedépsa.

Dar Turciĭ se băteaŭ prea rĕŭ în acéstă campanie şi hotărîrea boerilor de a se da Împĕratuluĭ erà prea energică pentru ca mĕsurile luate de Nicolae-Vodă să-şĭ pótă aduce ródele. Domnul, prins a doua óră, cu maĭ meşteşugite laţurĭ de înşelăciune,—Imperialiĭ, din partea lor, fură maĭ iuţĭ decât întâia óră,—apucă drumul captivităţiĭ. Radu, Marele-Vornic, împărtăşì peste puţin aceeaşĭ sórtă.

Am vĕḑut aiurea (2) că Popescu, om nerăbdător, nu pregetă să iscăléscă peste puţin petiţiunile supuse ale «viclenilor» către Împĕrat saŭ Generaliĭ luĭ. Dar, atuncĭ când făceà cu inima uşóră acéstă schimbare de orientaţiune politică, el se înşelà, ca tótă lumea, asupra viitoruluĭ. Nemţiĭ rĕmaseră la pace cu Oltenia, dar Ioan-Vodă, succesorul Principeluĭ prins, păstră Scaunul sĕŭ din Bucurescĭ, ca vasal al Sultanuluĭ, şi îndată Nicolae-Vodă însuşĭ redobândì tronul, lăsat liber prin mórtea fratelui sĕŭ. Tóte aceste lucrurĭ se petrecuse când Radu Vornicul căpĕtă însărcinarea de a scrie istoria timpuluĭ sĕŭ, şi povestirea prinderiĭ luĭ Vodă, petreceriĭ boerilor în Ardél, domnieĭ luĭ Ioan Mavrocordat se resimt de acésta.

Pentru a face plăcere patronuluĭ sĕŭ, — ca şi Brâncovénu, Nicolae Mavrocordat cereà severitate faţă cu duşmaniĭ luĭ de la cronicarul oficial, — el gratifică pe boeriĭ austrofilĭ cu cele maĭ energice calificaţiunĭ injurióse: «tălharĭ» («tălhariul cel mare, Barbul Sĕrdariul»), «spurcaţĭ» («aceĭ spurcaţĭ de boiarĭ»), «nebunĭ» («mulţĭ boierĭ de aĭ ţĕriĭ nebunĭ»), şi se rógă luĭ Dumneḑeŭ «să le plătéscă celor ce aŭ fost pri-

(1) P. 119, 214, 216.
(2) Maĭ sus, p. 367.

cina» prinderiĭ Domnuluĭ pe care nu-l voiaŭ. În Ardél, ni-ĭ înfăţişéză, pîrîtorĭ goniţĭ de Nemţĭ, «ca nisce cânĭ obrasnicĭ , întorcêndu-se fără de ispravă, «ca nisce cânĭ cu códa între picióre . Eĭ, prin uneltirile lor din trecut şi cele de atuncĭ, aduc, la pace, perderea Olteniеĭ: aŭ stătut de pagubă şi ţĕriĭ nóstre, că, fiind ţara de peste Olt coprinsă, aŭ rĕmas în stăpânirea Nemţilor şi nu s'aŭ putut scóte ; în aceştĭ ambiţioşĭ, «rĕiĭ vrăjmaşĭ patrioţĭ , vede el criminaliĭ carĭ *desghină* Banatul de trupul ciuntit al patrieĭ.

A fost o vreme când se păreà sigur că Beizadea Iordache va domnì în numele Împĕratuluĭ, căruia i se dăduse, şi siguranţa acésta o avuse un moment, în momentul ruşinos al poticniriĭ sale politice, şi Radu Popescu. Slugă pocăită a Domnuluĭ grec maĭ norocos, cronicarul nu cruţă pe acela căruia erà gata să i se închine printre ceĭ dintâĭ. Bănia dată luĭ Gheorghe i se pare ridiculă, aşà erà de puţin potrivită cu aşteptările partiduluĭ, cetişóreĭ». Aŭ rînduit , scrie el, pre un Gheorghe Beizadeà ca să se cheme Ban Craioveĭ, iar nu Domn saŭ gubernator (din cal l'aŭ făcut măgar), şi aŭ rînduit şi patru consilierĭ din boiariĭ ceĭ maĭ de jos, să fie lângă Beizadeà Gheorghe. Şi, insultătór, el amintesce un óre-care proverb al cămileĭ: Aŭ cercat cămileĭ să-ĭ puie cerceiĭ la urechĭ, şi i le-aŭ tăiat .

E interesant felul cum se înfăţişéză la Popescu domnia luĭ Ioan-Vodă. Vom vedé că din douĕ cronice neoficiale (1) acéstă domnie apare blândă, nepărtinitóre, milostivă, bine intenţionată. Ni se spune aiurea de chemarea înapoĭ a pribegilor carĭ nu îndrăsnise să vie sub Nicolae-Vodă — Dómna luĭ Brâncovénu, între alţiĭ, — de ajutorarea poporaţíuniĭ în vreme de fómete, de stăruinţele patriótice ale Domnuluĭ, care smulse Germanilor la negocierile de pace condiţiunĭ maĭ bune de cum erà de aşteptat.

Dar Nicolae-Vodă vĕd̦use cu ochĭ rĕĭ ambiţiunea domnéscă a luĭ Ienache, fratele maĭ mic, care, sprijinit de Patriarchul de Alexandria, profitase de captivitatea luĭ pentru a-l înlocuì. Relaţiunile între ceĭ doĭ fraţĭ eraŭ atât de rele, în cât, la mórtea luĭ Ioan, s'a putut acreditá svonul (2) că acéstă mórte fusese provocată de nerăbdarea luĭ Nicolae, care se vedeà lipsit de tron fără a fi fost mazilit vre-odată.

Deci Popescu atinge fórte pe scurt partea internă a domnieĭ luĭ Ioan-Vodă, stăruind maĭ mult asupra împrejurărilor răsboinice şi diploma-

(1) V. capitolele *Cronica de sub Grigore II Ghica* şi *A doua cronică a Cantacuzinilor*.

(2) Transmis şi de Engel.

tice în carĭ eraŭ amestecate sórta ţĕriĭ şi persóna Principeluĭ. În numerósele sale pagine avem maĭ puţine scirĭ asupra caracteruluĭ luĭ Ioan şi sistemuluĭ sĕŭ de guvern decât în cele câte-va rîndurĭ ce i se consacră în cronica redactată pe timpul luĭ Grigore II Ghica saŭ în a doua cronică a Cantacuzinilor.

Domnia a doua munténă a luĭ Nicolae Mavrocordat, maĭ umană de cât întâia,—împrejurărĭ exteriórе nu maĭ siliaŭ pe Domn să-şĭ prefacă firea, — a fost totuşĭ, din punctul de vedere al sarcinelor fiscale, o domnie împovărătóre: un răsboiŭ storsese ţéra şi anexarea Olteniei la Imperiŭ îĭ îngustase hotarele, dar cheltuelile Curţiĭ, mecanismul administrativ, fastul domnieĭ rĕmăsese ca şi înainte. Isvóre carĭ n'aŭ nicĭ o legătură între ele confirmă acéstă opresiune fiscală, care nu se póte contestà.

Trecênd la povestirea luĭ Radu Popescu, suntem strămutaţĭ într'o lume de idilă. Se vorbesce de influenţa Domnuluĭ la Pórtă, de scăderea haraciuluĭ prin stăruinţele luĭ, de buna gospodărie a luĭ Nicolae, incomparabilă cu a frateluĭ sĕŭ, — adaosul e semnificativ, — care erà «tînĕr şi nepedepsit întru obiceiurile şi orînduelile ţĕriĭ», de silinţele sale pentru a oprì noua crescere a tributuluĭ. Se pomenesc nunţĭ domnescĭ şi de boerĭ, visite de Patriarchĭ, în terminĭ carĭ sunt la înălţimea acestor marĭ împrejurărĭ. «A pomenì», scrie el într'un loc, «tóte bunătăţile pre deplin câte aveà Domnul nu mĕ lasă obiceiul istorieĭ, pentru ca să nu daŭ bănuială de colachie, care rumănesce se chiamă ciocoinicie. Drept aceea cu tăcerea le trec, numaĭ atâta ḑic că tóte faptele îĭ erà cu dreptate şi nicĭ cum nu suferià să se facă cuĭ-va strâmbătate, din fire fiind iubitoriŭ de dreptate, milostiv, lesne iertător şi cu frica luĭ Dumneḑeŭ. Care acestea tóte vĕḑêndu-le însumĭ cu ochiĭ, de le voiŭ trece cu tăcerea, pietrile vor strigà.» (1)

Pe la început, Popescu înregistréză cu satisfacţiune câte-va morţĭ bine-venite: Barbu Cornea «crapă şi se duce la dracul», Stainville, Generalul austriac din timpul răsboiuluĭ, móre «de mórte gróznică». Maĭ departe, se însémnă sfîrşitul în exil al rebeluluĭ Dimitrie Cantemir, rĕsculat contra «stăpânuluĭ sĕŭ» — Fanarioţiĭ eraŭ pe acest timp absolut fidelĭ «Împĕratuluĭ nostru al Otomanilor». Câte-va cuvinte dispreţuitóre sunt aruncate în trécĕt luĭ Michaiŭ Racoviţă, căruia Turciĭ îĭ scriŭ că «şi domnia din Moldova este mult pentru obrazul luĭ, necum a Ţĕriĭ-Românescĭ».

(1) P. 147.

Dar, la sfîrşit, fermecat de «pacea» dăruită de Domnul sĕŭ, ocupat să ne povestéscă maĭ mult «cele ce s'aŭ întîmplat prin alte părţĭ»: în Persia, la Tătarĭ, în Apus chiar — Popescu parafraséză, de sigur, gazetele patronuluĭ, — el uită, de hatârul pacificatoruluĭ, şi propriile sale duşmăniĭ. Fiul luĭ Hrizea mântue lăudând némul Cantacuzinilor, atuncĭ când Beizadeaua Constantin ieà în căsătorie pre «fiica rĕposatuluĭ Raduluĭ Cantacuzino, biv Vel-Spătar, fratele luĭ Ştefan-Vodă Cantacuzino şi fiul rĕposatuluĭ bĕtrânuluĭ Constantin biv Vel-Stolnic, fiind de ném blagorodnic şi maĭ cinstit între tóte némurile boierimiĭ Ţĕriĭ-Românescĭ; de care tot némul acela s'aŭ bucurat, dând slavă luĭ Dumneḑeŭ pentru buna-voire a Domnuluĭ, ce aŭ bine-voit de aŭ făcut, cunoscĕnd că toţĭ vor fi traşĭ şi apropiaţĭ spre mila Mărieĭ Sale şi spre cinste; precum aŭ şi fost». (1) Erà fórte slugarnic în ertarea duşmanilor sĕĭ călugărul Rafail de la Radu-Vodă, fostul Logofĕt şi Mare-Vornic Radu, fiul luĭ Hrizea din Popescĭ!

Căcĭ ambiţiosul boer de odinióră intrase în mănăstire, pentru o pocăinţă, care nu erà inutilă, încă din anul 1722. Din chilia sa de la Radu-Vodă el continuă să însemne evenimentele de la Curtea Domnuluĭ sĕŭ. Ajungĕnd la anul 1728, împlinind ḑece anĭ din domnia a doua a luĭ Mavrocordat, el adaoge: «Până aicea am scris cele ce s'aŭ întîmplat până în săvârşitul a ḑece anĭ dintru a doua domnie a Măriei Sale Nicólae-Vodă, iar de aicea înainte, cu ajutoriul şi mila luĭ Dumneḑeŭ, voiŭ scrie începĕnd de la al un-spre-ḑecelea an înainte». O promisiune pe care Radu, oprit de mórte saŭ de vre-o bólă grea, n'o îndeplinì nicĭ odată.

Îndată după mórtea cronicaruluĭ sĕŭ, Domnul renunţă, din motive carĭ nu se pot determinà, la continuarea lucruluĭ prin altul şi ordonă transcrierea în formă definitivă a cronicei, legând-o, cum am vĕḑut, de analele anterióre ale Ţĕriĭ-Românescĭ. Acest corp mavrocordătesc de cronice e cel maĭ rĕspândit, şi tóte exemplarele pórtă următorul titlu explicativ: «Istoria Ţĕriĭ-Rumăneştĭ de când aŭ descălecat pravoslavniciĭ creştinĭ; întru care coprinde tóte istoriile a tuturor Domnilor din ceputul ţĕriĭ, de la întăiul Domn, Radul Negrul-Voevod, până acuma la Domnia de a doua [a] Mării Sale luĭ Nicolae Alexandru Voevod, acum de iznóvă scrisă din porunca Mării Sale pré luminatuluĭ şi pré înălţatuluĭ Domnuluĭ nostru Iō Nicolae Alexandru-

(1) P. 150. Cf. p. 174. Răducanu Spătarul fusese însurat cu Stanca, fiica Postelniculuĭ Brezoianu. El avù şi un fiŭ, Constantin. Răducanu murì în 1715 (*Genealogia*, în *Bucium*, p. 561).

Voevod, întru al un-spre-ḑecilea an dințru a doua Domnie a Măriei Sale, de Radul Logofețelul de Divan, sin Michaiŭ Ieromonachul Lupescul, la aniĭ de la zidirea lumiĭ 7238, iar de la Nascerea Domnuluĭ Nostru Isus Christos 1729, luna luĭ Octomvre 31.» (1)

VI. Cronica Bălăcenéscă.

Adese-orĭ, în cursul acestor cercetărĭ, aŭ fost pomenițĭ Bălăceniĭ, şi vom reveni aicĭ numaĭ pe scurt asupra familieĭ, a căreia însemnătate în istoria Țĕriĭ-Românescĭ de la jumătatea secoluluĭ al XVII-lea înainte nu e mică.

Voiŭ lăsà hotărît la o parte trecutul, pe care nu ni-l garantéză decât genealogia familieĭ, alcătuită probabil fórte târḑiŭ. Cel dîntâiŭ document relativ la Bălăcenĭ, de sigur la *aceştĭ* Bălăcenĭ, e inedit. El se află în colecțiunea privată a archivaruluĭ Dr. Czołowski din Lemberg. Pentru însemnătatea acestuĭ document, îl reproduc în întregime:

Eu Candachiia (2) bѣtrѣna de Bѣlѣcean[i], fata Petrei Pѣrcѣlabului, mѣrturisescu cu scrisoaria mia cum eu de bunѣ voia mea strѣnsu-mi-i-am feciorii miei, anume Miron şi Candachit, feciorii fetei miale, Cristinei, şi ginere-mieu Dumitru Ciochinѣ şi fiia-mea Nastasiia, de le-am împѣrțit a mea direptѣ ocinѣ şi moşie ce am avut în satu în Bѣlѣceani. Deč[i] trei pѣrți am dat lor; a patra parte am lѣsat mie de comѣndare; şi într'aceastѣ tocmalѣ au fost Iōn Albotѣ de Cѣtѣmѣreşti şi Simiōn de acolo şi Simiōn de Soloneț şi Dumitrachi de Dragsin şi Peatrovič[i] de Uricean[i] şi Dumitraşco de Ipѣteşt[i] şi Gligorcea de Comѣneşti şi Iōnaşco Dobren, cum am scris. De aceastѣ mѣrturisesc.

Пис ȣ Bѣlѣcean[i].

Ѣ^л 7124, Iun. 15.

Nu se póte fixà legătura de înrudire în care stăteà Candachia cu

(1) Asupra manuscriptelor, v. lista de la sfîrşit. — După titlul cronicei luĭ Popescu în corpul oficial nu s'ar puté hotărî dacă el murise saŭ ba: i se ḑice «chir Rafail monachul, care pre nume mirenesc l'aŭ chemat Radu Popescu biv Vel-Dvornic» (*Magazin*, IV, p. 21). S'ar puté şi aceea ca Domnul să fi ordonat transcrierea corpuluĭ îndată ce cronicarul oficial mântuì al ḑecelea an din domnia sa a doua (cf. exemplul luĭ Grecénu, care oferì întâiŭ luĭ Brâncovénu ceĭ dintâĭ ḑece anĭ aĭ cronicеĭ sale, precedându-ĭ de o introducere).

(2) «Candachiia», Candace, e probabil şi numele adevĕrat al neveѕteĭ luĭ Ştefan-Vodă (fost Tomşa), pe care testamentul latin al Domnuluĭ o numesce «Cambacia» (Hurmuzaki-Bogdan, I, p. 238—41).

Badea Bălăcénu Conteş, care e o figură caracteristică între boerii noştri din acest secol.

Între dînsul şi fiul sĕŭ Constantin este un aer de familie, şi Popescu nu se înşelà dând o caracteristică întregului ném. (1) Ca şi cunoscutul Agă, Badea se deosebesce printr'un neastâmpĕr extraordinar, dintre acele neastâmpĕrurĭ organice carĭ duc pe cine-va la glorie saŭ la crimă, saŭ şi la amîndouĕ. (2)

Îl întîlnim întâiŭ sub Constantin Basarab, când aveà sarcina de Căpitan. Gheorghe Ştefan prinsese pe ceĭ doĭ Cantacuzinĭ din Moldova şi voià să-ĭ taie. Constantin Postelnicul cerù de la cumnatul sĕŭ de pe tronul muntén o intervenţiune pe lângă Domnul vecin. Bălăcénu fu însărcinat să ducă scrisórea de intercesiune şi, ajungênd de la Bucurescĭ la Iaşĭ «într'o ḑi şi într'o nópte», el îşĭ câştigă, cu porecla de *Uşurelul*, şi favórea influenteĭ familiĭ a Cantacuzinilor. (3)

Totuşĭ s'ar păré că găsim în curînd pe Badea între duşmaniĭ familieĭ. «Anonimul» nu ne-o spune, dar aflăm din Constantin Căpitanul că Badea fu printre ceĭ arestaţĭ sub Antonie-Vodă, când se făcù dreptate pentru omorul luĭ Constantin Postelnicul. (4) Bălăcénu erà să plătéscă chiar cu capul vina pe care nu i-o cunóscem bine de aicĭ: «Şi l'aŭ scos», scrie cronicarul Bălenilor, «să-ĭ taie capul; apoĭ l'aŭ iertat, den ce pricinĭ eĭ vor sci.» Ceea ce e maĭ curios e faptul că «Badea Clucer Bălăcénu» e iscălit, ca şi Stroe Leurdénul de alt-fel, în cartea de nevinovăţie pe care, sub Radu Leon încă, la 1666 (14 Aprilie), fiiĭ Postelniculuĭ o dobândiră de la boeriĭ ţĕriĭ, în frunte cu Mitropolitul Ştefan. (5) Dacă nu trebue să uităm că luĭ Badea i se ḑiceà şi *Uşurelul*, avem o explicaţiune maĭ plausibilă.

Anume, Radu Popescul, un duşman hotărît al familieĭ, spune incidental în Memoriile sale că «Badea Vornicul Bălăcénu *în ḑilele luĭ Antonie-Vodă* aŭ ucis nisce neguţătorĭ moscoviţĭ, împreună cu cariĭ erà şi călugărĭ, merşĭ pentru milă la Mosc; pre toţĭ omorîndu-ĭ, cu o soţie a luĭ ce-l chemà Buta, averea le-o aŭ luat. De care prinḑênd Domnul veste, aŭ cercat pre Buta şi l'aŭ aflat, şi cu dréptă judecată

(1) V. maĭ sus, p. 369.

(2) Asupra crimeĭ de care erà acusat Badea, v. maĭ sus, p. 369 şi rîndurile ce urméză în acest capitol.

(3) Cf. Constantin Căpitanul, p. 306; Neculce, *Adaosurĭ*, p. 188.—Aceste locurĭ aŭ fost apropiate unul de altul întâiŭ de d-l Hasdeŭ, in articolul *Bălăcénu* din *Magnum Etymologicum*, articol, în genere, incomplet.

(4) Constantin Căpitanul, p. 358.

(5) *Magazin*, I, p. 401.

l'aŭ înțepat în movila den marginea tîrguluĭ despre Dudescĭ, iar pre Bălăcénu *l'aŭ iertat.»* (1) Evident, ambiĭ cronicarĭ vorbesc de acelaşĭ fapt, şi explicaţiunea Popesculuĭ e, psichologic, maĭ acceptabilă.

În 1672, pe vremea luĭ Grigorie Ghica, aflăm iarăşĭ pe Badea, ca Mare-Clucer (27 Iulie). (2) În anul următor, el întovărăşì pe Domn în expediţiunea de la Hotin, dar şi aicĭ purtarea luĭ fu plină de contradicerĭ şi de perfidiĭ. Întâiŭ, el se înţelese cu ceĭ-lalţĭ boerĭ muntenĭ ca să trécă la Polonĭ. Apoĭ, acest «hoţ rĕŭ», dice Constantin Căpitanul, denunţă Domnuluĭ pe tovarăşiĭ sĕĭ de trădare, carĭ scăpară numaĭ mulţămită nopţiĭ. În sfîrşit, vedem pe «Contoş» ucigênd de dincolo de Nistru pe Turcĭ, alăturea cu aceiaşĭ complotiştĭ pe cari-ĭ vĕdise luĭ Ghica. (3)

Póte că Bălăcénu a stat un timp în Polonia şi se pare că el nu figură printre boeriĭ luĭ Duca-Vodă (4), succesorul Ghicăĭ. Când Şerban Cantacuzino ajunse Domn, el făcù pe Badea Caimacamul sĕŭ (5) şi-l ridică, se pare, la rangul de Mare-Vornic, cu tóte cele ce se petrecuse. În acéstă calitate scrie Bălăcénu judeţuluĭ şi orăşenilor din Pitescĭ într'o afacere de judecată, la 27 Aprilie 1679. (6)

E inutil a revenì asupra carierei luĭ Constantin Bălăcénu. Ginere al luĭ Şerban-Vodă (7), el ocupă, deşì nu i se dădù o boerie maĭ strălucitóre decât Agia, un loc de frunte între boeriĭ socruluĭ sĕŭ. Bucurându-se de încrederea Dómneĭ, el se aşteptă la mórtea luĭ Şerban să ajungă conducĕtorul real al afacerilor, în numele tînĕruluĭ Principe Gheorghe, cumnatul sĕŭ. Dar Constantin Stolnicul, cel maĭ influent boer al timpuluĭ, impuse candidatura luĭ Brâncovénu Logofĕtul, şi acesta fu ales. Bălăcénu se găsià în acel moment peste graniţă, ca ambasador la Viena, şi el nu credù nicĭ prudent, nicĭ demn să se întórcă. Nădĕjduind de la Împĕratul ceea ce nu-ĭ dăduse «ţéra» oficială, intrigantul boer, adevĕrată icónă a tatăluĭ sĕŭ, provocă expediţiunea

---

(1) *Magazin*, V, p. 103—4.

(2) *Ibid.*, p. 356.

(3) Constantin Căpitanul, p. 376—7.

(4) V., d. ex., documentul din *Magazin*, V, p. 359.

(5) Constantin Căpitanul, II, p. 19.

(6) *Arch. ist.*, I, p. 60—1. — Badea Bălăcénu nu trebue confundat cu «Badea Vătaf de Puşcărie» şi cu «Badea Comănénu, Mare-Comis», ambiĭ victime ale luĭ Radu Michnea *(Anonim*, p. 349, 351; Const. Căpitanul, p. 321 —2). O persónă deosebită pare a fi şi «Badea Vel-Postelnic», de la 1660 *(Magazin*, V, p. 352).

(7) Nu e sigur că fetele luì Şerban eraŭ fetele Dómneĭ Maria; Şerban maĭ fusese însurat odată, în boerie, cu fata luĭ Stroe Leurdénu *(Anonim*, p. 363).

Germanilor în Muntenia, aduse pe Heissler la Bucurescĭ şi se retrase, împreună cu acesta, în Ardél, unde isbutise a-şĭ strămută sócra şi candidatul eĭ de domnie. În 1690, el îşĭ făcù datoria de soldat, luptând cu arma pentru isbânda causeĭ Imperialilor, care erà şi causa sa. Fu omorît în luptă, şi Brâncovénu, care-l urà de mórte, trimese la Bucurescĭ capul rudeĭ sale rĕsvrătite. Imperialiĭ făcuse din «comitele» Bălăcénu un General-Maior de cătane.

Domniţa Maria şi fiul luĭ Constantin şi al eĭ, Ioan, rĕmaseră un timp peste hotare, în grele împrejurărĭ bănescĭ, căcĭ Maria trebuì să împrumute de la biserica românéscă din Şcheiŭ pentru a trăì. (1) Când Oltenia fu anexată de Germanĭ, «Grōful Ioan Bălăcénul» trecù munţiĭ, în suita unchiuluĭ sĕŭ Beizadeà Gheorghe. El se însură aicĭ cu Ilinca, fata Postelniculuĭ Brezoianu, şi începù, se pare, negocierĭ cu Domnul muntén de pe acea vreme, Grigore-Vodă Ghica, pentru alienarea moşiilor muntene ale familieĭ. În 1734, el scrie soboruluĭ bisericeĭ din Şcheiŭ pentru vechia datorie. (2) Răsboiul între Imperialĭ şi Turcĭ începênd din noŭ, Ioan Bălăcénu fu prins de Turcĭ şi tăiat de dînşiĭ la mănăstirea Cozia, în 1737. Vĕduva sa se refugie la Sibiiŭ, unde murì. Cele treĭ fete ale Grofuluĭ fură crescute la Viena: după 1739, una din ele, Smaranda, venì la Bucurescĭ, unde luă pe un Manu, fiul starosteĭ Manu. Cele-lalte douĕ rĕmaseră la Curte, unde li se servià o pensiune. Maria se întórse însă şi ea înainte de 1787. Singură cea maĭ mică nu maĭ revenì din străinătate. (3)

De la acéstă odraslă bălăcenéscă saŭ de la sora sa maĭ mare Maria primì Samuil Klein la 1770 (4) un manuscript de cronică a Ţĕriĭ-Româneseĭ, care, sub numele de *Cronică Bălăcenéscă*, a încurcat multă vreme pe istoriciĭ noştri literarĭ, câţĭ aŭ fost. Se credeà până acum că există un singur manuscript al cronicéĭ: copia luată de Vasilie Vlad în 1780 după transcripţiunea cu litere latine a luĭ Klein însuşĭ. (5) Astăḑĭ avem la Academia Română un al doilea manuscript

(1) V. ultima pagină a memoriuluĭ penultim. — Observ că, Ruxanda vorbind (în nº *h)* de «rĕposatul eĭ bărbat», ultimul numĕr nu póte fi bine catalogat (póte 1727).

(2) Memoriul şi p. citate. Constantin Brâncovénu cumpĕră de la Ioan moşia Doicescĭ, lângă Tîrgovişte (Grecénu, partea inedită). Asupra unuĭ Mateiŭ Bălăcénu (1689), v. Grecénu, p. 144—5.

(3) *Genealogia*, în *Bucium*, p. 343; cf. *ibid.*, p. 519.

(4) Însemnare finală a manuscriptuluĭ din Oradea-Mare: «*N.B.* Hanc historiam describendam Samueli Klein concesserat femina quaedam ex illustrissima familia Balacian, quae anno 1770 Viennae morabatur».

(5) «Si asia venind noi cu scrisul bistorii de la annii lui Christos 1629, quare este n annl 1722 *(sic)*, facem gatatul, promitind que, en temp, si mai incolo om conthi-

decât acel păstrat la Oradea-Mare: ms. 537. De altmintrelea, cercetătoriĭ de până acum n'aŭ cunoscut nicĭ ms. de la Oradea-Mare decât după extractele numeróse pe carĭ le dă Şincai şi după menţiunea luĭ Engel, în introducerea luĭ bibliografică. (1) De aceea, saŭ, maĭ bine şi de aceea, părerile de până acum asupra cronicei sunt false.

Atât manuscriptul din Oradea, cât şi manuscriptul Academieĭ Române încep cu anul 1629, cel dintâiŭ al domnieĭ luĭ Alexandru Iliaş. S'a observat şi de d-l Sbiera că acest «început» cuprinde în primele sale rîndurĭ o trimetere în urmă — «precum s'aŭ scris maĭ în sus», — care arată că avem a face cu copiĭ acefale. Manuscriptul complet (cum e n[1] 436 al Bibliotecei Academieĭ Române, al treilea ms. al cronicei) trebuià să încépă unde începe şi Constantin Căpitanul, pe care, cu fórte micĭ deosebirĭ de formă, îl reproduce cronica Bălăcenilor în *întregime.*

Am spus maĭ sus că Memoriile luĭ Radu Popescu eraŭ o continuare a luĭ Constantin Căpitanul. Bălăceniĭ nu dispuneaŭ, ca alte partide, maĭ numeróse, maĭ puternice, maĭ bogate, de ómenĭ de casă cărturarĭ saŭ de partisanĭ învĕţaţĭ. Pentru a avé şi eĭ cronica lor, eĭ fusese siliţĭ să alégă până la 1688 cronica luĭ Constantin Filipescu, care nu le convenià în total, ca una ce lovià sistematic în Cantacuzinĭ, rudele Bălăcenilor, în Şerban-Vodă, care ridicase maĭ mult acéstă familie şi îĭ dăduse scopurile şi orientaţiunea eĭ politică.

De la 1688 înainte, lucrul nu erà maĭ uşor: ceĭ ce, din ură pentru Brâncovénu şi mentorul luĭ, Constantin Stolnicul, adoptase violentul pamflet al Căpitanuluĭ, nu puteaŭ să-l continue prin apoteosa brâncovenéscă a Grecénuluĭ. Pe de altă parte, Popescu din Memoriĭ, credincios Domnuluĭ sĕŭ, apĕrător al intereselor acestuia, vrăjmaş al chemătorilor de Nemţĭ, nu erà nicĭ el cu totul acceptabil. *Cronica oficială,* a luĭ Radu Hrizea, cronica mavrocordătéscă, *aceea* erà bună pentru Bălăcenĭ de la un capĕt până la altul; cetind-o, aceştĭ învinşĭ de odinióră se puteaŭ mângâià urmărind fericirea criminală şi drépta prăbuşire a învingĕtorilor. Dar până la începutul acesteĭ cronice oficiale, până la anul 1699, timp de un-spre-ḑece anĭ, erà greŭ de alcătuit o povestire în sens bălăcenesc.

Erà întâiŭ o lacună de umplut, lacuna de la mórtea Domniţeĭ luĭ Şerban, măritată cu Bălénu,—aicĭ se opresce Constantin Căpitanul,—

nua. Si s'au scris aceasta historie mai intei de tote de Samoil Klain in Vienna, anul 1770, iara acum in aceasta forma de pre ace de intei, se au scris de Vasilie Vlad, in anul 1780, i[n] Vienna» (ultimele rîndurĭ ale manuscriptuluĭ din Oradea).

(1) El reproduce notiţa finală şi dă titlurile latine adaose de Klein.

până la alegerea Brâncovénuluĭ. Legătura independentă din manuscripte ca al luĭ Antim nu conveniâ: ea erà prea favorabilă luĭ Brâncovénu şi Stolniculuĭ; ea ascundeà prea mult vrăjmăşia de familie din ultimele ḑile ale domnieĭ luĭ Şerban-Vodă, şi Bălăceniĭ doriaŭ ca acéstă duşmănie să fie cunoscută, pentru a pune într'o lumină rea pe bănuiţiĭ ucigaşĭ aĭ Domnuluĭ. O legătură fu alcătuită, legătură inedită până acum şi pe care o dăm maĭ jos după singura copie ce avem la îndemână în acest moment, copia cam modernisată a luĭ Klein, arătând însă deosebirile între acéstă copie şi unul din manuscriptele cirilice carĭ o conţin: (1)

Dupe ce au trecut quatva temp de la mortea filiei sale, Sierban-Voda au esit la preumblare la venat, pre la Fantana Rece si, trimitiend pe pecharnici [cu ogarĸi şi cu copoi; C] prin tufele de prin prejur (2) [si el şĸdea dĸ

(1) Observ că ms. din Oradea maĭ adaoge la Constantin Căpitanul câte-va notiţe relative la asediul Vieneĭ, notiţe la carĭ şi Klein adaoge, din partea sa. Le reproducem aicĭ:

Afara de aceasta Sierban-Voda pre ascuns se intielegeva cu Nemtii prin carti, si odata au avut pe un Jesuvit pater multa vreme ascuns in cortul seu si, quand mai vre Nemtii se dea cetatea, trimise pe Jesuvit de le spuse barbatesce se se apere anque in patru ceasuri, que Turcii gate pravul si vor inceta de batalie pene lei se va aduce prav; si au radeicat Sierban si o cruce de lemn de steger intru pomenirea sa si a tuturor Romanilor, quarii mult se munceva si se rogava lui Dieu qua se nu ia Turcii cetatea de la crestin; si au scris si la *praepositus capituli, Ioannes Baptista Mayer, vicarius generalis,* pentru rendul acestii cruci; in quare cruce letinesci au scris Sfetelna Crucii. Scrisoarea asia este: «Crucis exaltatio est conservatio mundi, crux decor ecclesiae, crux custodia regum, crux confirmatio fidelium, crux gloria angelorum et vulnus demonum. Nos Dei gratia Servanus Cantacuzenus, Valachiae Transalpinae princeps eiusdemque perpetuus haeres ac dominus; etc. etc., *(sic)*, ereximus crucem hanc in loco quavis die devotione populi et sacro populi (et sacro) honorato. in perpetuam sui suorumque memoriam tempore obsidionis machometanae a vizirio Cara Mustafa Pasia Viennensis Inferioris Austriae, mense septembris, die prima, anno 1683. Viator, memento mori.» Adique: Inaltiarea Cruci este padirea lumii; crucea este frumsetia besericii, crucea stepenirea Imperatilor, crucea marirea agerilor *(sic)* si dracilor rane. Noi Serban Cantacuzin, cu darul lui Dieu prinçi Tiarii Romanesci si acelasi de porrorea moscenitor si domn s. a., ám radicat aciasta cruce in loc, quare in toata dia cu evlavia poporului si cu letugii este cinstit, in eterna a sa si a lor sei pomenire, pre tempul ci Vienna cetatea Austrii celii mai din Jos era inconjurata cu hoste machometaniceasca de Viziriul Cara-Mustafa Pasia, în luna lui Septemvrie in dia d'intei, ҂аχпг, CIↃ IↃC LXXXIII. Calatoriule, aduti aminte de morte.

Aceasta cruce si astadi se afla in palata archiepiscopului d'in Vienna, si e longa de 13 picioare matimathicesci. In acestea tempuri, ecca sosci şi craiul Lesilor....

(2) Crĸngurile den prejur; în ms. din Cluj *(C)*, care *pentru acéstă parte* e cronica nóstră (v. capitolul *Cronica din Cluj).*

priviia de la corturi: *C]*, au prens vr-o (1) quativa epuri si, aducandu-i la cortul (2) lui, au impartit quatva la boeri (3) [și; *C]*, quati va i-au dat la cochnea domneasca; intru quarii (4) s'au nemerit o epuroae cu puli in pantece, pre (5) carea spentecandu-o, au aflat que era gata se fete, un puliu cu 2 capete si cu patru picioare: d'innainte (6) un cap (7) trageva in o parte [și; *C]*, altul in alte parte, si trupurile la mediloc era inbinate, de nu se conosceva inbinatura; quare, aducandul la Domnul, fiend și patriarchul Deioniscie și Ienaque Logofetul Cariofil, se mirava si, telcuind unii intr'un quip, altii in alt quip, iara Cacavela dascalu au dis que d'in neamul lui Sierban-Voda vor sa se radeice 2 capete se stee in potriva unul altuia, si unul va trage in o parte, altul in alta; si va fi mare stricaciune pamentului acestuia, de vreme ce acest semn minunat s'au aflat in tara aceasta; si asia s'au intemplat, que dupe mortea lui Sierban s'au radeicat acestea doa capete: Constantin-Voda despre Turci și Bele[ce]anul, generele lui Sierban, despre Nemti si [împoncișați fiindă unul altuia; *C]* multe rele au facut tiarii, pre quum la Domniea lui Constantin Brancoveanul se va spune. (8)

Dupe aceasta trecand quateva vreme, au venit veste de la Banul Viteila de la Craiova cum que Veterane generariul vine pre la Cerniti cu hosti nemtiesci, que se ernedie in Tiara-Romaniasca. Deci Sierban-Voda in data au trimis pe Constantin Brancoveanul Logofetul si pre alti boeri cu daruri si cu rogacione, se faca bene se treaque in Ardeal. Quare, luand darurile si primind rogacionia, au trecut in Ardeal.

Dupe aceasta, vedînd Sierban que Nemtilor li umble bine, que bat pe Turci si le iau cetati și tiari, au socotit cu ai lui frati se trimitie la Vienna la Caesariul sol cu carti despre toata tiara se se inchine Caesariului si se ciara hosti in ajutor asupra Turcului, qua se se disleipias[ca] langa Caesariul, si, qua se nu priciapa aceasta Turcii, au dis que trimite sol cu carti, que se inpace pe Imperati intra scine, se nu mai faca ateta versare de sange. Si cu acestea adormeva pe Turci; fiend superati de atetia batalii nenorocite, si cugetand que li voliasce benele, i-au dat volie se trimitie sol, si au trimis patru boëri: pre Iordaque Spetariul, fratele seu, pre Scerban, pre

(1) *Vre-o* e suprimat în *C*
(2) În loc, *C* are: *înainte.*
(3) *Boiarilor căţiva,* în *C.*
(4) *C* suprimă: *întru quarii.*
(5) *C* suprimă: *pre.*
(6) *C* suprimă: *d'innainte.*
(7) *Unul,* în *C.*—Reproducem de aicĭ înainte numaĭ deosebirile esenţiale dintre mss.
(8) Ms. *C* mântue ast-fel: «Cine va vrea să citească, va vedea și faptele ci s'au făcut și prorociia Cacavelii că s'au izvodită. Întorcăndu-se Domnul în București de la Făntăna-Reace și trecăndă către vreame, iată veaste vine de la Banul Vintilă [Corbénu]»...

Constantin Balaceanul, genirile seu, si pre Sierban (si pre Sierban) Capitanul, nepotul seu. Iara acestia, ducandu-se quatra Vienna, Sierban-Voda se bolnavi si muri in Octomvrie in 30, si s'au ingropat la Cotroceni, domnind diece ani. Dic unii que Constantin Stolnicul, fratele seu, l-au otravit, prequum si el mai pre urma au marturisit aceasta, prequum mai inainte om spune.

[Additio haec Samuelis Klein:] Si lucruri bone anque multe au facut acest Sierban Voda, que la Vienna se novoieva se inpedece pe Turci sau se intardie pene va veni ajutor Nemtilor, que se nu ia cetatea, que doara o ar fi luat inainte de venirea Lesilor. Facut au si thipografie romaneasca, greciasca si arabeasca in Bucuresci, pre quarea Constantin-Voda Brancoveanul o au inzestrat cu multe averi; intru quarea se thiparesc carti pentru crestinii celi de sub imperatia turceasca, unde nu le este slobod a avea thipografie, si cartile se se dee de pomeana. Intors-au pre romanie prin dascalei invatiati toata Bibleia, de pre eleinie, que mai inainte nu era pre romanie intoarse, si alte lucruri bune, si manasteiria Cotrocenii au facut....

Legătura ast-fel deplin stabilită între sfîrşitul luĭ Constantin Căpitanul şi începutul cronicelor brâncovenescĭ ale luĭ Grecénu şi Popescu, compilatorul, intrând în domnia luĭ Constantin-Vodă, se dedă la o interesantă operaţiune de prescurtare şi une-orĭ amestecare a scirilor din ceĭ doĭ scriitorĭ pe carĭ îĭ aveà înainte. Povestirea Cronicei Bălăcenescĭ pentru alegerea, întronarea şi confirmarea Brâncovénuluĭ, povestire publicată în Şincai (t. III, p. 233) *in extenso*, e împrumutată ast-fel póte din ambele cronice anterióre, şi omul Bălăcenilor nu uită să adaogă la sfîrşit: «Iarna tótă cu bucurie o aŭ petrecut, *dobândind în mânĭ ceea ce de mulţĭ anĭ maĭ înainte o vînà,* arătând tuturor dragoste, blândeţe şi mil[o]stivire, şi în boerie şi în domnie». În aceeaşĭ vreme, el presintă alegerea ca opera luĭ Constantin Stolnicul. (1)

Trecênd acum la campania Germanilor în Muntenia la 1690, întîlnim maĭ mult o prescurtare a luĭ Popescu, deşì unele amănunte — numele luĭ Preda Proorocénul, titlul de Calga dat şefuluĭ tătar — par a fi luate din Grecénu. Sunt însă şi scirĭ nouĕ, scirĭ *bălăcenescĭ*, carĭ daŭ o colóre proprie compilaţiuniĭ. Ast-fel, se afirmă aicĭ cu mîndrie partea luată de Bălăcénu la invadarea teritoriuluĭ ţĕriĭ de oştile imperiale şi se face o mustrare luĭ Brâncovénu din nehotărîrea luĭ în acéstă privinţă. «Aga Constantin Bălăcénul, fiind lângă Haisler, pu-

(1) «Constantin Stolnicul Cantacuzenul şi cu o samă de boearĭ s'aŭ strîns toţĭ la Mitropolie...» (Şincai, p. 233). Unde nu se observă alt-fel, citaţiunile din cronică sunt luate după Şincai, unele îndreptându-se după ms.

rurea îl îndemnà să se pogóre cu oştile [din Braşov] să ieà ţéra; iară Constantin-Vodă nu voià, ci tot se împoncişà.» Compilatorul singur ne spune că Nemţiĭ, cerênd ernatec, aŭ pretins de la Domn «zahĕrea ca de 700 de pungĭ» şi destăinuesce, ceea ce nu fac Grecénu şi Popescu, că Domnul fu silit a scóte, el cel dintâiŭ, «un bir pe dobitóce, ce l'aŭ numit *văcărit*, să dea de tot dobitocul un ort». Vorbind de ispravniciĭ de Scaun în Bucurescĭ, pe vremea ocupaţiuniĭ luĭ Heissler, el adaoge, pe lângă numele, cunoscut de aiurea, al luĭ Cristea Vistierul Popescu, pe al luĭ Luca Vistierul şi pomenesce—Heissler nu mulţămià pe Bălăcénu—de excesele comise de soldaţiĭ străinĭ: «pre egumenĭ şi pre uniĭ boiarĭ îĭ legase de gâturĭ cu funiĭ, pentru făină, pentru carne şi pentru altele». Familiile Domnuluĭ şi boerilor fură trimise, preciséză compilatorul, la mănăstirea Braduluĭ. Ajungênd la întrevederea de la Drăgănescĭ, el spune: «ce aŭ vorbit nu putem sci». În fine, ultim atac împotriva Brâncovénuluĭ, compilatorul nu uită să ne spue că, întors la Bucurescĭ, Vodă fu asediat de plângerile celor nenorociţĭ de Tătarĭ. «Dară [el] tóte le răbdà, pentru că el i-aŭ fost adus, ca să-şĭ capete iarăşĭ domnia şi binele.»

La Cronica Bălăcenéscă trebue să ne adresăm iarăşĭ pentru a aflà epilogul de arestărĭ şi condemnărĭ la mórte, care urmă invasiunea. Aicĭ ni se povestesce cu luare aminte cum Cristea Scordac (1), Vel-Postelnicul luĭ Şerban-Vodă, a plătit cu capul cérta ce avuse óre-când cu Constantin Logofĕtul Brâncovénu, «maĭ pentru nimica»; ni se vorbesce de uciderea luĭ Ştefan Cioranul, acusat «că s'ar fi înţeles asupra luĭ cu Aga Constantin Bălăcénul», de arestările căpitanuluĭ Oprea şi boeruluĭ Vlaicu.

Expediţiunea turcéscă pentru Tököly (1690) e expusă în cea maĭ mare parte după Memoriile luĭ Popescu, dar unele amănunte, ca trimeterea la Bucurescĭ a capuluĭ Agăĭ Bălăcénu, par a fi luate din Grecénu (tot aşà, intenţiunea luĭ Tököly de a schimbà pe Heissler prisonier cu soţia sa închisă la Germanĭ). Omul de partid se recunósce totuşĭ în cuvintele injurióse pe carĭ le întrebuinţéză vorbind de retragerea nouluĭ Rege ungur înaintea Principeluĭ de Baden: «neputêndu-ĭ sta Techeli în cóntră, aŭ început a fugì cu caftanul în vine». Inedită e şi judecata finală asupra campanieĭ, judecată care lovesce iarăşĭ în persóna Domnuluĭ vrăjmaş:

(1) Îndreptat după ms.—Şincai (p. 238) are: Scordeĭ. Constantin Căpitanul pomenesce de Postelnicul Cristea Scordec în calitate de capuchehae la Constantinopole, sub Şerban (II, p. 32). Erà un «pauper mercator græcus» (*Magazin*, V, p. 47).

Ci multa paguba au adus tiarii cu acestea trebi ale Nemtilor, a quarora Constantin-Voda au fost indemnatòr de au intrat şi au batut pe Nemti *(sic)* (1), si, quand s'au pogorit in tiara, nu s-au alcătuit cu ele, ci tot de Turci s'au lipit, cerand ajutor şi facand isbanda asupra inimicilor Portii; cu quarea mare credentie sie-au capetat la Imperatul turcesc si la celi mai mari a Portii, si acestea i-au indelungat Domnia; si, vedind que-l au toti in credentie, cresceva, se mareva, se latieva si se bucurava in darurile ce ei aduceva norocul. Iara, dupe ce au trecut si s'au asediat acestea fortuni ce fusese in tiara, Dieu iara au dat batalie tiarii, trimitiand lacuste ... Iara, aducandu-se nisce mosci de la Sfetagora şi, facandu-se osfestanie in tota tiara, s'au indurat Dieu şi le-au radecat, de nu s'au mai vediut ....

S'ar puté ca acest ultim amănunt al lăcustelor să fie luat din Grecénu. (2)

Cronicarul Bălăcenilor trece, în 1692, la nunta Domniţeĭ Stanca cu Beizadeà Radul, fiul luĭ Iliaş. Povestirea e absolut deosebită de cea din Popescu, ca şi de cea din Grecénu. Cronicarul pare a maĭ satisface o rĕsbunare, când, după ce vorbesce de îmbogăţirea «săraculuĭ» ginere de socrul atât de bogat, adaoge că tînĕrul Principe s'a corupt în curînd, făcêndu-se beţiv şi «fórte rĕŭ, şi crud, şi tiran, atâta cât însuşĭ cu mânele sale pe mulţĭ ómenĭ i-aŭ omorît; pentru carea Dumneḑeŭ i-aŭ scurtat viéţa, şi s'aŭ mântuit mulţĭ de nevoĭ».

Duşmănia luĭ Cantemir cu Brâncovénu se presintă în compilaţiunea nóstră ca o prescurtare a singureĭ povestirĭ a Popesculuĭ. Dar compilatorul dă data precisă a morţiĭ Domnuluĭ Moldoveĭ (însă greşit: 23 Martie 1673, în loc de 17 st. v.). (3)

Cronica trece apoĭ la schimbarea luĭ Constantin Duca, pus de socrul sĕŭ Brâncovénu în locul lăsat liber de acéstă mórte. Autorul eĭ află prilej să ne vorbéscă de purtarea trufaşă a Dómneĭ luĭ Duca, Maria, care, dând în foc un pretenţios şi ofuscant işlic de «jupănésă», provocă nemulţumirile boerilor moldovenĭ şi, prin urmare, căderea soţuluĭ eĭ (1696).

De aicĭ, compilatorul se întórce la anul 1695, pentru a ne povestì până la 1699 istoria campaniilor răsboiuluĭ turco-german. Acéstă parte, împreună cu menţiunea evenimentelor interne contemporane, e o pre-

(1) Cetesce: *Turci*.

(2) P. 196—7.

(3) Cf. N. Costin, p. 39; Neculce, p. 246; *Vita Constantin Cantemyrii*, la sfîrşit. — În ms. de la Oradea-Mare, data lipsesce: «Dupe acestea nu au trecut mult temp si au murit Canthimir». — Cf. şi Şincai, III, p. 258.

scurtare a luĭ Grecénu, amestecat fórte rar cu Popescu din Memoriĭ. E de observat şi faptul că Grecénu e urmat numaĭ până la anul 1699, unde cronica luĭ e întreruptă în corpul mavrocordătesc.

Reproducem tótă acéstă despărţire, inedită până acum, atrăgênd atenţiunea în note asupra locurilor, unde asemĕnarea e şi o asemĕnare de formă:

Mai inainte de madileia lui Constantein Duca, Constantein Brancoveanul-Voda s'au dus la Cerneti si Chanul Semigerei au trecut pe in tiara, mergand la hoste asupra Nemtilor, inpreuna cu Calga Sulta; si, mergand eli pe la Giu, le-au venit veste que Muscani merg asupra Cremului si 'l bate; si Calga de la Giu s'au intors inderept cu hostea sa, iara Chanul s'au dus unde i-au fost porunca.

In aceia vare, Sultan Mustafa, mergand asupra Nemtilor, cu Semigerei Chanul, afland la Logiu pre Vethirani generariul, cu putintele hosti, osebite de hostile cele mari ale Nemtilor, dand batalie tare, abia, si cu mare perîre a Turcilor, au biruit Turcii pe Vetirani, quare au si perit in ace batalie. Imperatul turcesc, vedind ace farema de biruintie cu perirea multora ai sei si audind que vin hostile cele mari a Nemtilor, nu le-au asceptat; ci, venind pre la Cerneti, i-au esit Domnul in ainte de l'au petrecut pene la Nicopol; acolo, imbracandu-l Imperatul cu caftan, s'au intors cu bucurie la Bucuresci in Scaonul seu.

In al doilea ann [1696], iara au mers Sultan Mustafa asupra Nemtilor, si au mers si Tatari cu Sultan Pasia *(sic)* Gerei si cu Ialagas, si trecand Imperatul Dunerea, s'au intelnit cu Nemtii in un camp; inse, norocul slugindu-i, au facut din care meteris (1), adeque *propugnaculum,* si au scapat el rusinat. Que asia de tare au dat Nemtii (2) batalie, quat un generariu au intrat in tabera turciasca si mare perire au facut Turcilor, quat s'au fost speriat si Imperatul que va peri, inse, pequm am dis, au scapat (3), şi de aci s'au dus la Tialegrad.

In acest an [1696], Muscanii, mergand la Azof, citatea, si Turcii cu Tatarii ce era acolo neputand se le stei in potriva, au luat cetatea. (4)

In al treilea ann [1697], iara au mers Sultan Mustafa, Imperatul turcesc la hoste asupra Nemtilor, si, trecand pre la Belgradul turcesc Dunerea, s'au dus la Thisa, la locul ce se zice Senta, si au facut pod se treaca Turcii. Deci, trecand Viziriul cu tote hostile, numai Imperatul remanend d'incoace (5), ecca si Eugenie Princiul cu hostile nemtiesci au inconjurat tote hostile tur-

(1) «Meterez de carĕ» (Grecénu, p. 327).

(2) «De tare au dat Nemtii» e repetat de două orĭ.

(3) Cf. Popescu, p. 152.

(4) «N'aŭ putut nicĭ Turciĭ ce s'aŭ aflat acolo, nicĭ Tătariĭ să-ĭ stea împotrivă, ci cu sabia l'aŭ luat» (Grecénu, p. 328).

(5) Cf. Grecénu, p. 338: «Numaĭ Vizirul cu pedestrimea aŭ rĕmas.»

cesci. Si, vedind Imperatul que Nemtii au venit, si temendo-se que Turcii lui n'or da batalie, ci de frica or fugii, au poruncit de le-au stricat podul, qua se nu poate fugii, ce se stee se se bate. (1) Iara Nemtii, cu tunuri si cu pusci dand vitejesce batalie, i-au omorit pe toti. Imperatul, vedind minune qua aceasta, au fugit la Belgradul turcesc, si au pus alt Vizir, alt Iniceriu si alti basi, in loc celor morti (si) multi.

Constantin-Voda, avand poronca se fie la Cerneti, se padiasca plaiurile, priveva la acestea si rideva, unde dupa ris vine si plans; (2) que ei veni veste de la Tialegrad que au murit filia sua Maria. Dupe aceia s'au intors de la Cerniti la Bucuresci. Si Imperatul cu Viziriul s'au dus la Odr[i]u, de au trimis Viziriul lui Voda caftan, pentru que e Vizir nouu.

Deci, dupe quatva temp, avand Constantin-Voda fata de versta, anome Ilena, o au logodit cu Scarlat, filiul premaritului Alixandru, Marele-Dragoman al Imperatii turcesci, si, venind Scarlat in tiara, au facut Voda forte furmosa nunta.

Quand au fost cursul anilor зсз, 7206, ҂аҳчи, 1698, iara au facut Turcii gatare de hoste asupra Nemtilor, fiind Vizir Usiim Basia, si au mers la Belgradul turcesc, si prin Tiara-Romaneasca au trecut Seleim Gerei Chanul cu trii feciori a lui, cu Totari, de s'au dus la Belgrad. (3) Ci in acest ann nici o batalie n'au facut, umbland intra dinsii vorbe de pace. (4)

Iara in celalalt ann au gatat Imperatul pe Efedeii si pe pre-meritul Alexandru, Marele-Dragoman, de i-au trimis que se faca pace cu Nemtii. Si, adunando-se, si despre partea Nemtilor si despre a Turcilor, la Carlovici, au facut pace in 25 de anni...

Constantein-Voda nu se bucurava de pace, pentru que, quand aveva Turcii batalie, nu cogitava de madileie, ci tot cugetul li era de hoste. Deci au facut pace qua se-si afle un rind bun la Imperatie. (5) (Crescerea tributuluĭ). (6)

In acest temp au murit si Stanca, mama lui Constantein-Voda, si o au ingropat la manasthirea de la Brancoveni. Scarlat Pecharnicul, generele lui Voda, anque au murit la Tergovesci.....

Urméză, după o lacună ce merge până la 1703, cronica oficială a luĭ Popescu, cu fórte micĭ şi rarĭ deosebirĭ de formă. (7) Reproducerea

(1) «Şi-aŭ pus tunurile asupra poduluĭ, de-l băteà; una ca să strice podul să nu maĭ trécă Ieniceriĭ să fugă» (Popescu, p. 158).

(2) Cf. Grecénu, p. 340—1: «dând slavă luĭ Dumnezeŭ şi bucurându-se [pentru gătirea mănăstireĭ Horezul]».

(3) Cf. Grecénu, p. 344.

(4) «Într'acest an... lovire între dînşiĭ n'au avut» (Grecénu, p. 348).

(5) Adaos Bălăcenesc.

(6) Cf. Şincai, III, p. 292.

(7) Cuvinte sunt lăsate saŭ adaose, mersul fraseĭ schimbat. Într'un loc (Popescu, p. 27), se lasă la o parte calificativul de «feciorii draculuĭ» dat Cantacuzinilor.

adequată şi integrală se întinde până la căderea Brâncovénuluĭ, în descrierea căreia compilatorul bălăcenesc amestecă o sumă de lucrurĭ nouĕ. În locul povestiriĭ de pe p. 27—8 din edițiunea *Magazinuluĭ*, avem în ms. următorul text desvoltat, pe care Şincai (p. 371—2) îl cuprinde numaĭ în parte:

Si a doa di, Joui, venind si Ibrochorul in Bucuresci cu ҂в҂ï, 12.000, de hosti, de grab au facut Domn pe Stefan Cantacuzen, iara Vineri demaneatia au venit boerii la Constantein-Voda Brancoveanul si-si luara ertacione si dia bona. Deci el au inceput a imputare Cantacuzinilor nemultiemirea si viclenia si pentru ce nu le-au fost mila de sangele seu si el deduse versare Turcilor; dicand si aceasta lui Stefan-Voda: «De ti-au fost de Domnie, pentru ce nu mi-au spus mie? Si eu ti-o asi fi dat cu pace; numai vietii mele se fii partenit; sau, de ti-am facut vre-o strembatate, se-m fi spus, si de nu ti'asi fi facut dreptate, apoi se me fii peret. Pentru ce nu ti'ai adus amente qvat bene v'am facut eu voa Cantacuzenilor? Boerii mari v'am dat si v'am cinsthit qua pe neste frati; iara voi, quarii ati mancat panea mea, ati marit viclesiug asupra mea.» Si, intorquando-se quatra toti boerii, au dis: «Fiti sanetosi toti boerii tiarii, slugitori si toti hominii, fii sanetoase tiara, que mai mult eu pe voi nu ve voiu vedea, que iata am cadiut in manile uretilor de Dieu Agareni! Ertati toti, ertati, qua Dieu se ve erte! Si de mine anque fiti ertati! Aduceti-ve aminte in rogacionile vostre que sangele şi niamul vostru si stepanul vostru eu am fost!» Qua acestea si mai multe dicand, nu-si puteva oprire lacremile...»

În cele ce urméză, Cronica Bălăcenéscă se ține de povestirea oficială a luĭ Radu Popescu, modificând pe alocurea forma şi prescurtând. E de observat că avem însă şi adaosurĭ interesante. Ast-fel, compilatorul adaoge la vinovăția luĭ Constantin Stolnicul în căderea luĭ Brâncovénu, una maĭ veche şi maĭ mare: «când şi pe fratele sĕŭ Şerban-Vodă, carele iĭ scósese viéța de la Grigorie Ghica-Vodă, încă l'aŭ omorît».

Când ajunge la masacrul familieĭ Domnuluĭ mazil şi al bĕtrânuluĭ Constantin-Vodă însuşĭ, compilatorul bălăcenesc devine maĭ desvoltat decât Popescu, care ţineà să nu facă prea interesantă figura martiruluĭ Domn, chiar cu riscul de a înegrì maĭ puțin pe prigonitoriĭ luĭ. El pomenesce de oferta vieţeĭ în schimbul turciriĭ, făcută de ofițeriĭ Sultanuluĭ Beizadelelor şi dă cuvîntul, autentic în liniile luĭ generale, cred, pe care rîvna pentru lege îl insuflă Domnuluĭ: (1)

(1) În parte numaĭ, la Şincai, III, p. 374.

Filii mei. filii mei! Iata tote avutiile si orice alta am perdut. Se nu ne perdem ancai sufletele! Stati tare, barbatesce, dragii mei, şi nu begati sama de morte; priviti la Christos Mantuitorul nostru, quate au rebdat pentru noi si cu ce morte de ocara au murit! Credeti tare in acesta si nu ve miscati, nici ve clathiti din credentia pravoslavnica pentru viatie si pentru lume aceasta! Aduceti-ve amente de S. Pavel, ce dice: que nici sabie, nici inbuldiala, nici morte, nici alta ori ce nu-l va despartii de Christos, que nu sent vrednice muncile si nevoile ceste de aici spre merirea ceia ce o va da Christos. Acum dara, o dulcii mei filii, cu sangele nostru se spalem peccatele nostre! Si, acestea dicand, poruncii Imperatul de le talie capetele....

Sórta corpurilor celor executaţĭ e iarăşĭ un amănunt noŭ în Cronica Bălăcenilor.

Domnia luĭ Ştefan Cantacuzino e şi ea luată din naraţiunea mavrocordătéscă. Se suprimă însă menţiunile relative la persóna luĭ Popescu şi se lasă la o parte şi cuvintele în carĭ omul luĭ Nicolae-Vodă spuneà că mórtea singură a scăpat pe Şerban-Vodă de pedépsă. Sfîrşitul acesteĭ domniĭ e fórte prescurtat.

Pentru timpul luĭ Nicolae Mavrocordat, deşì ordonanţa e de multe orĭ alta, cronica e a luĭ Popescu, într'o formă prescurtată. Avem totuşĭ câte-va supresiunĭ şi adaosurĭ caracteristice. Cronicarul, care eliminase cu îngrijire, în primiĭ treĭ anĭ aĭ luĭ Brâncovénu, orĭ-ce calificativ defavorabil dat luĭ Constantin Bălăcénu, «inimicul luĭ Vodă», taie hotărît din veninósa prosă a Curténuluĭ luĭ Nicolae-Vodă aprecierile injurióse la adresa partideĭ germane, căreia-ĭ aparţineaŭ Gheorghe Cantacuzino şi Ioan Bălăcénu. Numele boerilor ce chémă pe «Nemţĭ», anecdota insultătóre pentru Gheorghe a Bănieĭ nu se maĭ află aicĭ. Unele laude ale familieĭ şi persóneĭ Domnuluĭ sunt reduse, şi se scot şi tóte episódele ce privesc maĭ mult persóna luĭ Popescu.

Ast-fel, cetim în cronica acésta austrofilă că boeriĭ Cornea şi Bengescu, carĭ chémă «cătanele», eraŭ «cu buna inima quatra Casa Austriii si se bucurava de biruintia Imperatului crestinesc si doreva qua se supue Dieu de tot sub piciore pe inimicul numelui crestinesc», pe când în Popescu stăteà: «diavolul ce nu va binele creştinilor şi odihna lor aŭ intrat în inima Barbuluĭ Sĕrdariŭ Cornea şi într'a Bengesculuĭ şi i-aŭ îndemnat de s'aŭ viclenit de către Domn şi de către ţéră şi s'aŭ unit cu catanile ce erà în Ardél». Când vine la prinderea luĭ Mavrocordat, compilatorul înlătură tóte calificativele dăruite de Popescu boerilor Obedénu, Golescu, Bălénu, carĭ pregătise lovitura; el nu admite în naraţiunea sa nicĭ menţiunea binefacerilor domnescĭ către «viclenĭ»: nicĭ un cuvînt despre refacerea cu baniĭ luĭ Nicolae-Vodă a

caselor arse ale Golesculuĭ, şi firesce că nu maĭ găsim aicĭ drastica judecată a Curténuluĭ: «Draculuĭ dă-ĭ fum de tămâe cât de mult, el rĕmâne, în firea luĭ, tot drac; aşà şi Golescu». Plângerile pentru neaudịtul fapt al prinderiĭ unuĭ Domn hainit de boeriĭ sĕĭ, blestemul ţĕriĭ împotriva pricinuitorilor de jafurĭ sunt trecute cu vederea. Solia inutilă a partideĭ creştine către Generalul Stainville nu e povestită în Cronica Bălăcenéscă cu bucuria rĕsbunătóre din Popescu.

La Ioan-Vodă, compilatorul pomenesce, pe lângă întórcerea «ginereluĭ» luĭ Brâncovénu (Nicolae Ruset) (1), şi pe a Dómneĭ vĕduve, ceea ce lipsesce la Popescu. (2) Când ajunge la cererea ca Domn a luĭ Beizadeà Gheorghe din partea prietenilor sĕĭ politicĭ, el îndulcesce rĕspunsul imperial aşà cum îl dedeà cronica mavrocordătéscă: «să aibă nădejde, *că cu vrême şi acéia va fi*». La încheiarea păciĭ, compilatorul cruţă orĭ-ce imputărĭ austrofililor, pe carĭ Popescu aruncă tótă vina. Dispar, la transcriere, şi «fumurile» boerilor carĭ nu se raliază de la început la domnia nouă a luĭ Nicolae-Vodă. În fine, cum am spus, organisarea Bănieĭ oltene e arătată aicĭ în terminĭ serioşĭ.

Cronica acésta de familie se opresce la 1724, cu sfinţirea solemnă a Văcărescilor, în anul al cincilea al domnieĭ luĭ Mavrocordat. Acésta arată că alcătuirea eĭ a trebuit să se facă pe atuncĭ, în orĭ-ce cas înaintea anuluĭ 1729, când, din ordinul Domnuluĭ, se puse în circulaţiune corpul de cronice muntene, care cuprindeà un text maĭ întins al luĭ Popescu. Totuşĭ, Ioan Bălăcénu, pentru care s'a format compilalaţiunea, trăì încă maĭ mulţĭ anĭ după acésta.

VII. Cronica de la Cluj.

«Orĭ-ce boer român», scrie Del Chiaro, «are în casa luĭ un manuscript cu vieţile Domnilor, dar adevĕrul e schimbat în aşà fel, că fie-ce boer ţine la el o cronică, în care faptele Domnilor sunt zugrăvite în bine saŭ în rĕŭ, după cum un Domn saŭ altul a fost prielnic saŭ vrăjmaş némuluĭ aceluĭ boer. Copiiĭ némurilor boerescĭ se deprind de micĭ a privì lucrurile expuse ast-fel ca un adevĕr incontestabil.» (3)

(1) Cronicar însuşĭ, autor al uneĭ genealogiĭ narative a luĭ Nicolae-Vodă, genealogie de care vom vorbì într'un memoriŭ despre *Cronicele muntene din secolul al XVIII-lea*. Cf. şi maĭ sus, în acest volum, p. 266.

(2) Cel puţin în ediţiunea *Magazinuluĭ* (cf. p. 94).

(3) Si maraviglierà forse (non senza grandissima ragione) chiunque legge questo picciol catalogo de'libri stampati nella Valachia, non vedendovi la storia de' principi di quella provincia, che tanto agevolmente sarebbesi potuta mandar in luce, medi-

E puţin probabil să se descopere tipurĭ nouĕ de cronice muntene, şi cele cunoscute până acum aparţin numaĭ familiilor marĭ, al căror rol fusese destul de însemnat pentru ca o schimbare a analelor ţĕriĭ din punctul de vedere al interesuluĭ lor să fie posibilă. Există totuşĭ un tip, acel pe care-l descriem aicĭ, care a fost alcătuit, de sigur, din ordinul unuĭ boer cu activitatea politică maĭ ştérsă, maĭ subordonată.

Numesc acest tip de cronice Cronica de la Cluj, în lipsa unuĭ nume maĭ potrivit—nicĭ odată nu s'ar puté fixà căreĭ familiĭ i-a aparţinut,— după oraşul unde se păstréză — în Museul Ardelén — singurul exemplar ce cunosc.

Iată din ce se compune acéstă cronică:

a) Din Constantin Căpitanul, transcris până la domnia luĭ Constantin I Basarab Cârnul saŭ Şerban. Şi titlul compilaţiuniĭ e titlul croniceĭ Bălenilor: «Istoriile Ţĕrĕĭ-Rumâneştĭ»;

b) De la Constantin I înainte, de unde începe, tot maĭ energică, deosebirea de nuanţă între povestirea cantacuzinéscă şi povestirea vrăjmaşă Cantacuzinilor, de la acest punct de despărţire, compilatorul adoptă naraţiunea luĭ Stoica Ludescul («Anonimul»). Icĭ şi colo, întîmpinăm şi adaosurĭ originale. Ast-fel, despre Michnea III, ni se spune aicĭ că a fost «Grec *lăcătuş*» (nu *cămătar)*, şi o notă marginală întregesce că «Sultana, [n]evasta lui Kenan-[P]aşa, care [a]vea casile [ei] lângă Eşchi-[S]araiu», l'ar fi sprijinit. Am vĕdut că se preciséză maĭ bine decât aiurea originea luĭ Antonie-Vodă. (1) La suirea acestuĭ Domn pe tron, se spune, după menţionarea sórteĭ luĭ Radu Leon mazil, că Nicolae Sofialâul a fost spânzurat «la Vel-Ocnă», iar Balasache a dobândit ertare şi «s'aŭ dus la casa luĭ». (2) Unele părţĭ sunt prescurtate, ca începutul domnieĭ a doua a luĭ Grigore Ghica, iar la Şerban-Vodă se trece sub tăcere episodul reintegrăriĭ Mitropolituluĭ Teodosie. Maĭ departe, expediţiunea de la Cameniţă e resumată, şi se strămută din Căpitanul istoria luĭ Dumitraşco Cantacuzino din Moldova.

---

ante il comodo della stamperia. Ma è da sapersi che, avendo ogni nobile presso di se il manuscritto con le vite de' principi oltrepassati, ma in tal modo alterata la verità (la qual dee essere la sola base sovra cui hà da poggiar una fedele, sincera e pura storia), che ogni nobile valacco tiene presso di se custodito quel manuscritto, in cui è descritta la vita de' principi, tanto in ben, quanto in male, secondo che quel principe è stato, o favorevole, oppur nemico di quella famiglia *[tipărit greşit:* provincia]. Usano anzi alcuni una somma diligenza, acciò i loro piccoli figliuoli sieno inbevuti di tale istorie, sichè più tenacemente restino loro impresse nella memoria; laonde poi col tempo passano per una incontestabile tradizione» (p. 45—6).

(1) V. p. 340, nota 2.

(2) Cf. Constantin Căpitanul, p. 355—6.

c) Din legătura bălăcenéscă, publicată maĭ sus, p. 393—5, şi din cronica alcătuită de compilatorul Bălăcenilor pentru perióda ce duce la cronica oficială a Popesculuĭ. Dar se omite cuvîntul luĭ Brâncovénu la pornirea luĭ din Bucurescĭ şi se adaoge la căderea acestuĭ Domn frasa: «Domnit-aŭ anĭ 25 pol». În fine, compilatorul, un Bucurescén şi un contemporan al evenimentelor, înădesce următorul panegric al luĭ Constantin-Vodă, care forméză partea originală maĭ întinsă a cronicei:

În Domniia lui fкcut-au şi ō mкn[к]stire piste Ōlt, ci sк chiiamк Ōrezii, foarte frumoas[к] şi bogat[к]; mai fкcut-au şi la Brкncoveani mкnкstire: fiind micк, ō au surpat şi ō au fкcut cu toate împrejur cu ce i s'au cкzut. Mai fкcut-au şi acii în Bucureşti ō mкn[к]stire ce-i zice Stкi Gheōrghie, minunat[к] şi frumoas[к], precum sк veade: fiind micк şi veache besearicк, ō au stricat-o şi ō au fкcut mкnкstire mare; fкcut-au şi han înprejur, însк la acest han au ajutat şi boerimea şi mкn[к]stirile, pentru sк aibк poman[к] la Sfкntul Mormкnt. Fкcut-au şi pe Stкi Iōan aici în Bucureşti, mкnкstire şi cu han înprejur; fкcut-au şi pe Stкi Sava, mкnкstire şi case de şcoal[к]. Iar aice în Bucureşti fкcut-au şi Doamna ō besearicк aice în Bucureşti, de-i zice Besearica dentr'o zi. Mai fкcut-au Doamna şi piste Ōlt doaō mкnкstiri de cкlugкriţe: una sк chiam[к] Mamul, iar alta Surpatele; fкcut-au şi tкrgul Tкrgoviştii iar, dup[к] cum au fost, Scaunu domnescк, fiindк pustiu; şi multe besearici, care au fōst surpate, au dres, şi casile domneşti de iznoavк, numai pivniţa fiind veache; şi alte lucruri multe au deşchis în zilele Mкrii Sal[e], precum sк veade. Fкcut-au şi rкndul de cas[e] despre Doamna, de aice den Bucureşti. Însurat-au pe doi coconi, pe Costandinк şi pe Stefanк. Mкritat-au şi 7 cocoane, anume Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Bкlaşa, Zmaranda....

Discursul luĭ Brâncovénu către fiiĭ sĕĭ e iarăşĭ scos din povestirea bălăcenéscă, şi de aicĭ înainte avem, *fără nicĭ o schimbare*, cronica oficială a luĭ Popescu până la sfinţirea mănăstiriĭ Văcărescilor.

VIII. Cronica din ms. 439 al Academieĭ Române.

După notele mele, luate în grabă, acéstă cronică e alcătuită din:

a) Anonimul; prefaţa.

b) Constantin Căpitanul, încă de la domnia luĭ Radu Negru.

Cronica e intitulată: «Istoriia Ţĕrĕĭ-Rumâneşti de când au descălecat [Româniĭ]». (1)

(1) Şi în ms. 173 de la aceeaşĭ Bibliotecă (ms. care merge până la numirea luĭ Petru Cercel), după prefaţa Anonimuluĭ şi domnia luĭ Radu Negru avem cronica bălénă.

N'am cercetat cu de-amănuntul forma acesteĭ cronice, care, în ceea ce privesce compunerea, e aprópe inversul cronicei de la Cluj. Dacă cercetarea ce voiŭ face va da la lumină părţĭ inedite saŭ deosebirĭ marcante, le voiŭ semnalà în continuarea acestor studiĭ.

IX. Cronica de sub Grigore II Ghica.

Alcătuirea unuĭ corp oficial de cronice munteneścĭ de către Nicolae-Vodă se légă de redactarea în Moldova, din ordinul domnesc, a cronicei domnieĭ luĭ, de Axintie Uricarul. Axintie înădià, cum şi spune în primele rîndurĭ ale lucrăriĭ sale, opera sa de a luĭ Nicolae Costin (1), aşà în cât o cronică oficială moldovenéscă de la Ureche până la Axintie Uricarul existà sub Nicolae-Vodă, în a doua domnie, şi el însuşĭ se îngrijise, cum am vĕḑut, s'o completeze.

Cât-va timp după acésta, întîlnim în Scaunul princiar din Iaşĭ un alt Fanariot urzitor de letopiseţe: Nicolae Mavrocordat cetià, cum o mărturisesce singur unde-va, istoria ţĕriĭ în Anale: Grigore Ghica, venit în Moldova fără a cunósce de loc limba ţĕriĭ, o învĕţă «până la şése lunĭ» (2) şi, ca şi ruda şi vecinul sĕŭ, el prinse gustul cronicelor. Din ordinul sĕŭ, un Anonim (Amiras?) resumă istoria Principatuluĭ de unde o lăsase Miron Costin, şi acelaşĭ Anonim fu însărcinat să scrie o istorie fórte amănunţită, îmbogăţită cu extrase din cronice muntene şi cu documente oficiale, a stăpâniriĭ patronuluĭ sĕŭ. În fine, acest corp de cronice, corpul ghiculesc i-am puté ḑice, fu dat spre traducere în grecesce Slugeruluĭ Alexandru Amiras Smirniotul, şi acesta îşĭ îndeplinì însărcinarea. (3)

Se scie că Grigore-Vodă fu strămutat la 1733 din Moldova în Ţéra-Românéscă. Aicĭ, venind după Mavrocordat, el sprijinì ca şi acesta pe «logofeţiĭ» cărturarĭ şi, din îndemnul luĭ, de sigur, unul dintre aceştia înjgebă un noŭ corp de istorie oficială.

De acest corp, păstrat în doue manuscripte, unul la Oradea-Mare, iar cel-lalt — singurul complet — la Academia Română, mĕ voiŭ ocupà în acest capitol.

(1) Kogălnicénu, II, p. 121.
(2) Kogălnicénu, III, p. 159.
(3) Cf. Kogălnicénu, I, p. XXV, nota 2; III, p. 97 şi urm.; Sbiera, p. 183—5. În intenţiunea mea, un studiŭ asupra acelora dintre cronicele moldovene carĭ n'aŭ fost studiate maĭ adânc până acum ar trebuì să urmeze acestor cercetărĭ. — Pentru întrebuinţarea menţionată a cronicelor muntene în istoriografia moldovenéscă, v. maĭ jos, capitolul «Istoria Ţĕriĭ-Românescĭ în cronicele moldovene din secolul al XVII-lea».

Titlul compilaţiuniĭ, deosebit de al celor-lalte corpurĭ, e «Letopisețul Țĕriĭ-Rumâneştĭ din descălecatul de unde aŭ venit Rumâniĭ de s'aŭ aşezat în Țara-Rumănéscă». Ea începe, schimbând adese-orĭ forma, cu «Anonimul», căruia-ĭ aduce şi alte schimbărĭ, ca, d. ex., strămutarea digresiuniĭ privitóre la Ghinea Țucala şi Radu Vĕrzarul de la domnia întâia a luĭ Grigore I Ghica la a luĭ Mateiŭ-Vodă, unde, cronologic, se potrivesce maĭ bine, şi eliminarea unor amănunte relative la familia luĭ Şerban-Vodă. Reproducerea Anonimuluĭ merge până la sfîrşitul acesteĭ cronice. Dar, aicĭ, se înlătură povestirea finală a nunțiĭ Domniţeĭ Alexandra şi, în loc, vine următórea transiţiune la domnia luĭ Brâncovénu:

Şi domniè foarte bine, şi țara încъ sъ bucura, cъ avè pace şi odihnъ, şi în Domniia lui arъtъ multъ milъ la țarъ. Şi au fъcut ō sfъntъ mъnъstire, forte mare şi frumoasъ, din sus de Bucureşti, la sat la Cotroceni, şi alte multe bunъtъți şi milostenii pe la sfъntul Ierusalim, şi la Sinai, şi la Sfъnta-Gora. Aşijderea şi Doamna lui, Mariia, încъ au fъcut ō mъnъstire în Bucureşti, dinainte mъnъstirii Sъrindariului, ci sъ chiamъ biserica Doamnii.

Iar, cъnd au fost la leat 7197, Octomvre 29, au rъpusat Şъrban-Vodъ; şi s'au strъnsu toți boeri țъrii şi slujitorii şi toatъ Curte, de s'au sfъtuit, şi aleserъ din mijlocul lor pre Costantin Brъncoveanul Vel-Log. şi-l rъdicarъ sъ le fie Domnu....

Povestirea evenimentelor ulterióre e pe scurt făcută, dar ea are marele merit de a fi absolut originală. Compilatorul, care nu apĕră, în expunerea unuĭ trecut, acum îndepărtat, nicĭ un partid politic, va fi cunoscut cronica mavrocordătéscă măcar, dar el a luat o sumă de scirĭ nouĕ din isvóre scrise ce nu ni s'aŭ păstrat saŭ, maĭ curînd — şi, în orĭ-ce cas, maĭ mult, — din amintirea sa bogată.

A reproduce aicĭ tot textul, ar fi a ocupà prea mult spaţiŭ, şi s'ar întrece limitele unuĭ memoriŭ. Mĕ voiŭ mulţămì a analisà cronica, dând în întregime numaĭ locurile maĭ nouĕ.

Cronicarul atinge pe scurt îngroparea luĭ Şerban-Vodă, luptele turco-germane şi, ajungênd la intrarea Principeluĭ de Baden în ţĕră, «un Prinţip mare», ne vorbesce şi de «cărţile de frăţie şi prieteşug» ce trimeteà luĭ Vodă, care rĕspundeà, silit de împrejurărĭ, prin «multe daruri scumpe». El expune trecerea prădătóre către Rucăr a regimentelor imperiale şi, în privinţa simţemintelor boerimiĭ, aflăm la el următórea interesantă mărturisire:

Deci ō samъ de boeri îndemna pe Costan[din]-Vodъ sъ sъ lepede de Turci, iar ō samъ de boeri n'au vrut, ci au zis cъ, de sъ vor închina Nemţilor,

Turcii și Tatarii vor robi țara și vor ramane, și nici un folos nu vor ave de Nemți....

Rugat a plecà, Heissler refusă; Domnul e silit a chemà pe Tătarĭ. Cronica ne povestesce retragerea Curțiĭ la munțĭ (jupânesele se adăpostesc la mănăstire la Brad). (1) Întîlnindu-se apoĭ Vodă cu Sultanul tătar, acesta «cunoscù că nu iaste Costantin Vodă hain, ce iaste slugă dreaptă Înpĕratuluĭ», așà că promite să cruțe țéra. Vorbind, în fine, de trecerea Dómneĭ luĭ Șerban în Ardél, el adaoge că și-a luat și bogățiile, ce se aflaŭ în mănăstirea Bistrița.

Pentru expedițiunea din Ardél (1690), cronica are o lămurire particulară: «Acolo iar, când fu primăvară, începură Nemțiĭ a sĕ gătì ca să vie iar în țară, maĭ mult dintru îndemnare Bălăcénuluĭ». Când invasiunea Ardéluluĭ se decide, «Unguriĭ» ar fi vrut să taie calea de întors năvălitorilor. Cronicarul numĕră 40.000 de Turcĭ, 30.000 de Tătarĭ și 9.000 de Imperialĭ. El vorbesce și de perderile Turcilor «la întărnătóre, pre plaiurĭ, pre la trecătorĭ».

După ce pomenesce de noul drum al luĭ Brâncovénu la Cernețĭ (1693), scriitorul urméză ast-fel:

Și domniia foarte bine și cu pace, și în Domniia lui multe manastiri și biserici au facut, și au înnoit; și s'au apucat de au dires casile domnești din Targoviște; și au facut în ōraș în București ō manastire foarte mare și frumoasa: hramul ei Sfantul marile mucinic Gheorghie; 2: alte manastiri iar în București: hramul ei Sfantul Sava; 3: ō manastire piste Ōlt, ci sa cheama Hurez; 4: ō manastire ce sa cheama Polovraciul; 5: ō manastire și casile domnești de la Brancoveni; 6: ō manastire la Ramnicul Sarat; și alte biserici multe; și au facut și în targu în Focșani 2 cișmele cu apa pre buna, cu multa cheltuiala: una la Munteni și una la Moldova; și alte multe bunatați și milostenii au facut, aice în țara, și la Ierusalim, și la Sinai, și la Sfetagora. Domniia foarte bine; și au facut avuțiia multa....

La data de 13 Septembre 1698 (2), cronicarul ne spune cu interes că «s'aŭ făcut silipsis, adecă perire soareluĭ fórte mare, ca la un cés și jumătate». Vin apoĭ: mențiunea luăriĭ Camenițeĭ și a răsboiuluĭ de la Prut (se afirmă «legătura» luĭ Vodă cu Rușiĭ, pentru oștĭ și zaherea; se explică lipsa de provisiunĭ prin năvălirea lăcustelor în Moldova și prin refusul luĭ Brâncovénu; Cantemir ne e înfățișat, în luptă, în genuchĭ înaintea Țaruluĭ).

(1) V. maĭ sus, p. 396.
(2) Care n'a căḑut însă Mercurĭ, cum asigură scriitorul.

Iar Costandin-Vodъ domniia foarte bine, şi cu pace, şi-ş porni fire ca sъ strъngъ avuţie multъ, şi au scos în ţarъ multe biruri, şi dъjdi grele, şi vъcъrit, cъte 2 ōrţi de vitъ, şi de tot numele ōmului iar cъte 2 ōrţi, şi aducè rachiu şi vinuri stricate den venitul casii lui şi împъrţa pe la neguţtori şi pe la ţarъ cu preţi mare, şi punè de plъtè în silъ; şi au fъcut avuţie multъ, şi au cumpъrat moşie cu sate şi cu Rumъni în ţara ungureascъ, la tъrgul Sъmbetii, şi au dus multъ avuţie acolo; aşişdere şi la Braşov; şi au fъcut casъ în cetate Braşovului, şi au pus şi acolo avuţie multъ, avъnd gъnd ca sъ margъ şi el în ţara ungureascъ....

În 1714, asigură cronicarul, Domnul trimese pe ginerele sĕŭ Manolache (1) şi pe Domniţa Bălaşa la Constantinopole pentru a aduce mirésă celuĭ de al treilea fiŭ al sĕŭ. Atuncĭ isbutesc pîrile de la «boeriĭ luĭ». Un trimes turc, prieten al luĭ Vodă, sosesce, făcêndu-se a merge la Hotin, îl prinde fără veste şi-l dă în séma «boerilor şi odobaşilor». Cronicarul vorbesce şi de caznele suferite de mazil la Bostangì-Başa şi spune că scăpară de Turcĭ numaĭ averile de la «Venetie, la Sfântul Marco» (2) şi din Ungaria. El trece apoĭ la supliciul luĭ Ienache Văcărescu, care ar fi fost «cumnat» luĭ Vodă, şi al familieĭ Brâncovénuluĭ.

Iar Ştefan-Vodă, noul Domn, continuă el,

începu a face bunъtъţi şi milъ ţъrii, cъ întъi au ertat vъcъritul cu legъturъ mare, cu blestem şi cu gro[z]nicъ afurisъnie de mulţi arherei, ca sъ nu mai fie, şi au pus toate catastifurile de le-au arsu în mijlocul Curţii domneşti, de le-au vъzut toţi, şi au ertat birul preōţilor, sъ nu mai fie. Şi domniia foarte bine şi cu pace....

După ce se ocupă pe scurt de expediţiunea din Morea, cronicarul explică prin intrigile luĭ Mavrocordat căderea luĭ Ştefan:

Deci, fiindu Nicolae-Vod[ъ] Domnu în Moldova şi frate-sъu Ioan terziman la Vizirul, au gъsit vreme de au pъrъt pre Ştefan-Vod[ъ] şi i-au stricat Domniia....

Ştefan, dus la Pórtă, cu Dómna şi doĭ coconĭ, e închis «la Saraiŭ».

(1) Lambrinò. V. maĭ sus, în acest volum din *Anale*, p. 266 şi cevà maĭ la vale, în acest memoriŭ. — Menţiunea se află şi în Memoriile luĭ Popescu (p. 176 — 7), dar cronicarul o suprimă, împreună cu cea maĭ mare parte din amănuntele relative la căderea luĭ Brâncovénu, în lucrarea sa oficială.

(2) V. maĭ departe, capitolul *Cronica expediţiuniĭ din Morea.*

Succesorul sĕŭ, Mavrocordat, spre a-şĭ asigurà liniştea, dă Mareluĭ-Vizir o mie de pungĭ pentru uciderea mazilului şi a Stolniculuĭ Constantin. După sugrumarea acestora, li se taie capetele, carĭ sunt duse la Adrianopole, «de le-aŭ vĕḑut Împĕratul, că acolò erà Împĕrăţiia». Dómna şi fiiĭ eĭ fug «pre mare, la Veneţiia». Turciĭ reclamă şi pe Michaiŭ Cantacuzino şi Dudescu, carĭ sunt trimeşĭ la mórte fără opunere. «Iar pre alţĭ boerĭ i-aŭ pus la oprélă şi i-aŭ prădat fórte rĕŭ». «Bălăcénul» (Mateiŭ?) (1) spuindu-ĭ că vin Imperialiĭ, «iar el, ca o fiară sĕlbatecă ce erà asupra boerilor de ţéră, numaĭ decăt poruncì de-l puse pe gunoiŭ la pórta din sus, şi i-aŭ tăiat capul», scire care se potrivesce cu cea dată de Del Chiaro. (2) Nimenĭ numaĭ cutéză a-ĭ vorbì despre răsboiŭ după acéstă experienţă

Apoĭ cronicarul ne descrie fuga Domnuluĭ la Giurgiu, de «spaima» Nemţilor. Întors «cu Greciĭ luĭ», el taie pe Brezoianu «în drum, la făntăna Raduluĭ-Vodă» (perfect ca în Del Chiaro). (3) Antim e *ocărit* «în tot chipul, cum aŭ fost maĭ rĕŭ», i se ieà cârja «fără de nicĭ o judecată bisericéscă», e pîrît ca «viclén» la Pórtă şi că «umblă să aducă Nemţiĭ în ţéră». «Decĭ Vizirul, după pîra luĭ, trimise un céuş împĕrătesc şi-l luă, ḑicênd că va să-l facă siurghiun, şi, ducêndu-l, ḑic că l'ar fi înnecat în apă.» În fine, cronicarul denunţă «dăşdile gréle», pomenesce fuga familieĭ Dudescilor, arată că Domnul şi-a adus Tătarĭ spre pază şi, expunênd prinderea-ĭ de către Pivoda, se plânge, ca şi toţĭ contemporaniĭ sĕĭ, de rĕutatea «catanelor».

Ţéra *bejenesce*, şi atuncĭ Patriarchul de Alexandria aduce numirea luĭ Ioan-Vodă, cu care vine «şi Dómna luĭ Costandin-Vodă, împreună cu ginerii sĕĭ, în Bucuresci». Turciĭ sosiţĭ cu noul Voevod pradă; acesta trimete la Pórtă pentru a-ĭ aduce stégul pe «Pană Vel-Ban, fratele Dómneĭ luĭ Costandin Vodă». (4) Domnia acestuĭ al doilea Mavrocordat e fără noroc: cronicarul înşiră văcărit, fómete şi ciumă. Apoĭ adaoge:

(1) V. maĭ sus, p. 391, nota 2.
(2) P. 216.
(3) P. 214.
(4) În documentele luĭ Ioan-Vodă, întîlnim pe Pană Negoescul, Vel-Ban. În scurta cronică munténă cuprinsă în opera luĭ Del Chiaro (v. capitolul «Cronica luĭ Del Chiaro»), Antonie-Vodă e numit «avo paterno della vivente principessa Maria, relitta vedova del principe Constantino Brancovani». Scim însă din alte isvóre (cronicele muntene) că Antonie aveà, ca fiŭ maĭ mare, pe Négu-Vodă. Acesta erà decĭ tatăl luĭ Pană Negoescul şi al suroriĭ acestuia, Dómna Maria (Marica).

Domniia foarte bine şi cu pace, şi începu a face milъ şi dreptъţi ţъrii, şi venirъ cineş la locul lor, de sъ apucarъ de hrana lor, şi toţi ōamenii da laudъ lui Dumnezeu de Domnu bun ce le-au dat şi de pacea ce avea....

Venind iarăşĭ Nicolae-Vodă, scriitorul, un anti-mavrocordatist declarat, pomenesce de la început «dăjdĭ grele», dar adaoge: «Şi puse zapciĭ. tot boerĭ de ţéră», *mâniindu-se* totuşĭ asupra boerilor românĭ, în genere. Pribegesc: «Manolache Lambrinò, Vel-Ban, ginerele luĭ Costandin-Vodă şi Necula Ruset, Vel-Logofĕt [alt ginere al Brâncovénuluĭ] şi Ion Dediulescul, Vel-Vistier» şi alţiĭ. «Iar Nicolae Vodă domniià.. fórte bine, şi cu pace, şi dreptăţĭ bune făceà, şi judecăţĭ drepte, şi erà... fórte straşnic asupra boerilor.» Cronicarul vorbesce de facerea Văcărescilor şi mântue paragraful arătând că Vodă a murit după o bólă de douĕ săptămânĭ, de o «bubă după cap».

Deci boerii, dupъ moartea lui Nicolae-Vod[ъ] fъcurъ sfat, şi cu voia tuturor aleserъ sъ le fie Domnu Iō Costandin Voevod, feciorul luĭ Nicolae-Vod[ъ], şi numai de cъt fъcurъ ştire Împъrъţieei, şi-l cerurъ ca sъ le fie Domnu; şi venì ferman ca sъ fie Domnu....

Constantin-Vodă începe domnia sa (1731), «făgăduindu-se că va fi bun cu ţara şi cu boeriĭ», dar Michaiŭ Racoviţă, sprijinit de Casap-Başa, îĭ strică domnia, aducêndu-ĭ strămutarea în Moldova.

În Muntenia venì acum Michaiŭ-Vodă, încărcat de datorie mare: «Dăjdĭ gréle şi împrumuturĭ pre boerĭ şi pre mănăstirĭ».

Întors, după multe sforţărĭ, în 1731, Constantin Mavrocordat «începù a face milă ţĕriĭ şi dreptăţĭ; şi domniià foarte bine, fiind bun cu ţéra şi cu boeriĭ».

În fine, cronica se termină cu noua domnie a luĭ Grigore Ghica, probabil inspiratorul eĭ. «Aŭ venit Domn din Moldova, şi aŭ intrat în Scaun în Bucureştĭ, Maiŭ 20 д., л. 7141.»

X. A doua cronică a Cantacuzinilor.

Există o cronică a Ţĕriĭ-Românescĭ, cronică pe care am numit-o, în întâiul memoriŭ din aceste *Anale*, «Cronologia critică»; cronică pe care o întîlnim în următórele forme deosebite:

a) Separat, în originalul românesc, ca «Istoriia Ţĕri-Rumăneştĭ», cuprindênd scurta istorie critică a ţĕriĭ de la Radu-Negru până la 1774 (sfîrşitul domnieĭ luĭ Alexandru Ipsilanti) (ms. 468 al Bibl. Ac. Rom.);

b) Într'o compilaţiune, alcătuită din:

α) O prescurtare din cronica luĭ Constantin Stolnicul, din istoria latină a luĭ Martin Schmeitzel (tipărită în 1738), din Geografia luĭ Büsching, dintr'o cronologie germană a Ardéluluĭ; acéstă parte introductivă lămuresce asupra anticităţilor, geografieĭ, etnografieĭ subiectuluĭ (cartea se chémă «Istorie a Ţĕriĭ-Românescĭ, politică şi geografică, din timpurile cele maĭ vechĭ până la anul 1774»);

β) O scurtă cercetare asupra originilor Banatuluĭ şi Principatuluĭ (după «Anonim», Smentzel şi Bizantinĭ);

γ) O descriere a Ţĕriĭ-Românescĭ în secolul al XVII-lea, operă de statistică fórte completă: partea politică;

δ) Cronológia critică;

ε) Continuarea statisticeĭ (partea geografică);

ζ) Un apendice de obiceiurĭ juridice şi tractatul din 1774.

Acéstă compilaţiune e:

1°) tipărită de fraţiĭ Tunuslì în traducere grecéscă (Ἱστορία τῆς Βλαχίας . . . νῦν πρῶτον φιλοτίμῳ δαπάνῃ ἐκδοθεῖσα τῶν τιμιωτάτων καὶ φιλογενῶν αὐταδέλφων), la Viena (Vendoti, 1806; in-12);

2°) păstrată în întregime într'un ms. menţionat de Cipariu, ca aparţinênd bibliotecei sale (1);

3) păstrată, în parte, de la capitolul 29 înainte (Tunuslì, p. 91), socotit ca 26, într'un ms. din Bibl. episcopală română de la Oradea-Mare. Avem aicĭ şése-spre-ḑece capitole din şése-ḑecĭ şi patru. Orînduirea e cu totul alta decât cea din traducerea grecéscă editată de Tunuslì. Punem faţă în faţă titlurile capitolelor în românesce şi grecesce, cu numĕrul de ordine pe care-l aŭ în manuscriptul de la Oradea şi în tipăritura de la Viena.

Cap. 26. Înceaperea stricѣciunii reformi.	Κεφ. κθ'. Χαλασμὸς Ῥεφόρμας.
Cap. 27. Banii ce sѣ da haraci la Mѣria înpѣrѣteascѣ, cum îi da Domnii şi ce-au înalţat, şi cѣt era pѣn la leat 1769.	Κεφ. λη'. Τὸ χαράτζι ὁποῦ ἐδίδετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μηρί, καὶ πόσον κατήντησεν εἰς τὸ 1769 ἔτος.
Cap. 28. Toatѣ suma ce sѣ da la Pѣrѣţie pe un an, afar[ѣ] de la leat 1769, cheltuiala Doamnii şi din alte mѣncѣturi turceşti.	Κεφ. λθ'. [s'aŭ luat ca titlu ultimele rîndurĭ din cap. precedent:] Ὅλη ἡ σοῦμμα ὁποῦ ἐδόθη εἰς τὰ βασίλεια εἰς ἕνα χρόνον ἐκτὸς τῶν τῆς Αὐθεντίας ἐξόδων καὶ ἄλλων ἐξόδων Τουρκῶν.

(1) *Archivu*, p. 531—2.

Cap. 29. Veniturile Doamnii.	Κεφ. λα΄. Περὶ εἰσοδημάτων τῆς Δόμνης.
Cap. 30. Pentru Brьilь şi Giurgiul şi Turnul.	Κεφ. μδ΄. Ἰμπραήλα, Γύργιβον καὶ Τοῦρνος.
Cap. 31. Pentru Odai[a] Vizirului.	Κεφ. με΄. Περὶ τοῦ Βεζὶρ κισλασί.
Cap. 32. Cum ocьrmuia Domni de la reformь încoace.	Κεφ. ς΄. Πῶς ἐκυβερνοῦσαν οἱ αὐθένται μετὰ τὴν ῥεφόρμαν.
Cap. 33. Boeriile Ţьrii-Rumьneşti şi fieşte-care ce purtare de grijь are supt ocьrmuiala boerii sale.	Κεφ. θ΄. Περὶ ἀρχοντιῶν.
Cap. 34. Veniturile boiarilor cum era pьnь la reformь.	Κεφ. λβ΄. Περὶ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀρχόντων μέχρι ῥεφόρμας.
Cap. 35. Veniturile boerilor de la reformь în coace pьnь la leat 1769.	Κεφ. λγ΄. Περὶ τῶν ὑστερινῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀρχόντων.
Cap. 36. Pentru scutealnici boiarilor, ce sьnt şi pentru ce pricin[ь] sьntь.	Κεφ. λδ΄. Περὶ τῶν σκουτελνίκων διὰ ποίαν αἰτίαν ἔγιναν.
Cap. 37. Întѫia închinьciune a Ţьrii-Rumьneşti la Poarta turceascь, de Mircea-Vodь, leat 1383.	Κεφ. λε΄. Πρώτη προσκύνησις τῆς Βλαχίας εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Πόρταν ὑπὸ Μίρτζα Βόδα ἐν ἔτει 1383.
Cap. 38. Leat 1460: al doilea închinьciune, la acest vьleat.	Κεφ. λς΄. Δεύτερα προσκύνησις. Ἐν ἔτ. 1460.
Cap. 39. Nizamul ce au dat cu mumbaşiri înpьrьteşti pentru scoaterea Turcilor din ţarѫ: leat . . . *(sic)*.	Κεφ. λθ΄. Τὸ νιζάμι ὁποῦ ἐδόθη μὲ βασιλικοὺς μπουμπασίριδες περὶ τῆς ἐξώσεως τῶν Τουρκῶν ἀπὸ τὸν τόπον.
Cap. 44 *(sic)*. Chronologhiia Domnilor.	Κεφ. μθ΄. Χρονολογία τῶυ Αὐθέντων.
Cap. 50 *(sic)*. Bucureşti, a patra Scaon Domnescu, pьnь la leat, etc.	Κεφ. νδ΄. . . 4. Βουκουρέστι ἐν καδδ. Ἰλφόβφ. Τέταρτος θρόνος τῆς αὐθεντείας, κ. τ. λ. (1).

c) Ca parte integrantă din cronica luĭ Şincai, care a întrebuinţat probabil ms. de la Oradea-Mare («Anonymus valachicus», la el); .

(1) Potrivirea de formă e, ni se pare, pretutindenea perfectă; dar, în cronologie, ms. de la Oradea resumă, şi forma completă românéscă trebue s'o căutăm în ms. Academieĭ.

d) Ca extracte dintr'o traducere italiană făcută de Raicevich *(Breviario cronologico);* în istoria luĭ Engel;

e) Ca parte integrantă din «Genealogia Cantacuzinilor», tipărită în *Buciumul Român* pe 1863; lucrare alcătuită:

a) Din note de erudițiune date de cunoscutul învĕțat grec, boerul Saul, de care vorbesce şi Sulzer, cnézuluĭ Michaiŭ (născut la 1723, emigrat în Rusia, definitiv, la 1775), care cnéz a alcătuit saŭ a pus să se alcătuiască acéstă operă de glorificare a familieĭ sale;

b) Din studiile asupra némuluĭ cantacuzinesc, lăsate de Constantin Stolnicul nepotuluĭ sĕŭ Radu;

c) Din hârtiĭ de familie;

d) Din acéstă cronică, folosită până pe la jumĕtatea seculuĭ XVI, alăturea cu «analele țĕriĭ» («Anonimul»).

Ce e cronica acésta păstrată pe căĭ şi în forme atât de deosebite? Observ întâiŭ că atât statistica țĕriĭ cât şi cronica sunt de proveniență cantacuzinéscă. Se adoptă ideile Stolniculuĭ Constantin asupra vecheĭ istoriĭ a Românilor, în introducere. Maĭ departe, când se însémnă hotarele muntene, adăogêndu-se, într'o colónă specială, numele proprietarilor pămînturilor de margine, toțĭ boeriĭ sunt numițĭ, simplu: «Banul Crețulescu», «Vornicul Măgurénu», «Dumitrache Roset», pe când Michaiŭ Cantacuzino e calificat tot-deauna de «Dumnéluĭ Michaiŭ Cantacuzino» (τοῦ ἄρχοντος Μιχαὴλ Καντακουζηνοῦ), «Dumnealuĭ biv Vel-Vistier Michail Cantacuzino», iar vorbindu-se de Pârvu, fratele maĭ mare al luĭ Michaiŭ şi un personagiŭ mult maĭ însemnat, lista cuprinde: «Dumnealuĭ Vel-Logofĕt Pârvu şi *frate al luĭ Michail Cantacuzino*». (1) La o fixare de sarcine, încredințată, spune statistica, Spătaruluĭ Michalache şi Vistieruluĭ Michaiŭ Cantacuzino, enumerațiunea acestor sarcine e din cele maĭ minuțióse şi maĭ complete. (2)

Trecênd la «Cronologia critică», acésta, reproducênd în prescurtare pe «Anonim», adaoge încă lucrurĭ relative la Cantacuzinĭ. Domnia luĭ Mateiŭ Basarab, fórte resumată, se mântue cu acéstă frasă: «În ḑilele acestuia s'a însurat cel dintâiŭ Cantacuzin, Postelnicul Constantin, şi a luat pe nepóta ḑisuluĭ Domn, pe fata luĭ Şerban Basarab, şi a avut şése fiĭ, adecă: Drăghicĭ Spătarul, Şerban-Vodă şi Constantin Stolnicul, tatăl luĭ Ştefan-Vodă, Michaiŭ Spătarul, Mateiŭ Aga şi Iordache Spătarul.» În titlul domnieĭ luĭ Constantin-Vodă, cronica explică: «fiŭ al luĭ Şerban Basarab şi frate al Dómneĭ Eleneĭ, soția luĭ Constan-

(1) P. 169—70.
(2) P. 205.

tin Cantacuzino». Vorbind de stăruinţele Postelniculuĭ pentru domnia luĭ Grigore Ghica, ea continuă: «Ci acésta [planul de a face din ţéră un paşalîc] n'o sciaŭ toţĭ, şi nu e scris la cronograful muntén. Dar s'a sciut din lucrurile ce le-a scris Grigore-Vodă către Postelnicul Constantin, ca să stea să împedice acésta, ca un iubitor de ţară, arătând că nu numaĭ ţara n'ar vrea să priméscă acésta şi ar urmà multe vĕrsărĭ de sânge, dar şi ceĭ treĭ Regĭ *(sic)* n'ar primì»; (1) ceea ce e o alusiune la o scrisóre din Septembre 1660 a luĭ Grigore, scrisóre păsstrată în archivele Cantacuzinilor. (2) Maĭ încolo, explicând causele fugeĭ luĭ Şerban Cantacuzino la suirea pe tron a luĭ Grigore-Vodă a doua óră, cronicarul pomenesce de călĕtoriile de studiĭ ale luĭ Constantin Stolnicul în aceste cuvinte: «Iar Şerban Cantacuzino, aflând că frate-sĕŭ Constantin Cantacuzino, fiind călĕtor în Europa, a făcut pretutindenĭ judecată cu Grigore-Vodă pentru mórtea nedréptă a tătăluĭ sĕŭ, s'a temut să vie în Ţéra-Românéscă.» (3) La sfîrşit chiar, simţeminte filo-rusescĭ, simţemintele familieĭ pe acest timp, transpiră din felul de expunere (se afirmă că Bucurescenïĭ, chemând pe Ruşĭ în 1769, arătaŭ şi aceea că «doresc libertatea»). Rolul fraţilor Pârvu şi Michaiŭ Cantacuzino e arătat pe larg, şi tótă lucrarea se mântue în 1775, pomenind retragerea luĭ Michaiŭ în Rusia şi lichidarea averiĭ luĭ. «Însă înainte de Repnin venì de la Petersburg Generalul Michaiŭ Cantacuzino la Bucurescĭ, cerênd voie de la Curtea rusécă ca să vîndă averea-ĭ din Muntenia, şi, vîndênd-o ḑisuluĭ Domn Alexandru Ipsilanti, a plecat în Rusia, cu tótă casa luĭ.»

Decĭ Raicevich aveà dreptate spuind că traduce în *Breviario cronologico,* care e Cronologia nóstră critică, «un manuscript cantacuzinesc». Manuscript cantacuzinesc e însă nu numaĭ cronologia, ci şi întréga lucrare din care face parte. (4)

Nu numaĭ provenienţa acestor două părţĭ ale publicaţiuniĭ Tunusliilor e aceeaşĭ, dar timpul când aŭ fost redactate nu e nicĭ el deosebit. În introducere, se pomenesce o carte apărută la 1788 *(Erdbeschreibung)* a luĭ Büsching. Datele statistice se opresc însă la 1769, deşi se tractéză şi despre administraţiunea rusécă din vremea ocupăriĭ şi despre primele mĕsurĭ ale luĭ Alexandru Ipsilanti, de la care se pu-

(1) P. 280—1.

(2) *Magazin,* I, p. 395—6.

(3) P. 283.

(4) Că lucrările acestea sunt datorite aceluiaşĭ autor arată şi faptul că aceleaşĭ scirĭ se află în statistica propriŭ ḑisă saŭ în partea eĭ istorică şi în cronologia critică. Ast-fel: cererea de copiĭ ca tribut sub Mircea, reformele fanariote, etc.

blică un chrisov din Decembre 1775. (1) Scim, pe de altă parte, că ultimul eveniment pomenit de cronologie e trecerea prin ţéră a ambasadoruluĭ rus Repnin (1775). Şi pentru acéstă cronologie decĭ şi pentru opera de statistică trebue să admitem ca autor saŭ inspirator pe cine-va care, scriind după 1788, nu maĭ cunosceà afacerile muntene de la 1775, şi le cunosceà de la 1769 înainte maĭ puţin precis şi amănunţit decât înainte de acéstă dată.

Conclusiunea acestor constatărĭ vine de la sine. Întréga lucrare a fost scrisă de Michaiŭ Cantacuzino saŭ de un logofĕt al luĭ, după trecerea în Rusia a acestuĭ boer; scrisă, evident, în româneşce (2) şi probabil după un îndemn oficial rusesc, în primiĭ anĭ aĭ nouluĭ răsboiŭ cu Turciĭ început la 1787. Cred că opera maĭ întinsă, care e Genealogia Cantacuzinilor, operă care reproduce în parte pe acésta, avênd aceleaşĭ greşelĭ ca şi dînsa, a fost redactată puţin după cea dintâiŭ.

Cât privesce sórta literară a acesteia, mi-o explic ast-fel. În Muntenia, dar nu pentru Tunusliĭ, se făcù o traducere grecéscă. Acéstă traducere, găsind-o Tunusliiĭ gata făcută, o dădură la tipar. De la dînşiĭ vin numaĭ următórele două note comentative: P. 140: «Ἡ μετάφρασις τούτου καὶ τοῦ ἑπομένου κατσεριφίου εἶναι τῷ ὄντι ἀριστούργημα, chef-d'oeuvre, capo d'opera???» şi p. 242: «Οὐγγαρίαν ἐννοεῖ τὴν Τρανσιλβανίαν, διότι οἱ συγγραφεῖς Βλάχοι ἐκλαμβάνουσι πολλάκις τὴν Τρανσιλβανίαν ἀντὶ τῆς Οὐγγαρίας». Alţiĭ aŭ desfăcut cronica de statistică, şi e sigur că circulà o versiune românéscă mergênd numaĭ până după prinderea luĭ Grigore-Ghica, dar înainte de 1774. Versiunea acésta o cuprinde ms. de la Oradea, şi la dînsa face alusiune Dionisie Eclesiarchul, continuatorul acesteĭ cronice, când ḑice: «Găsit-am în cele vechĭ [cronografurĭ ale ţĕriĭ acesteia] scriind pentru Domniĭ ţeriĭ, cariĭ aŭ fost după vremĭ unul după altul, de la descălecarea celuĭ dintâiŭ Domn Radu Voevod, ce i-aŭ ḑis Negru-Vodă, până la Domnul Alexandru Scarlat [cetesce: Grigore Alexandru] Ghica Voevod, la leat 7276, care s'aŭ luat de Muscalĭ din Scaunul Bucurescilor, şi povestesce maĭ mult de răsbóiele ce aŭ avut într'acele vremĭ. Iară de 'atuncĭ încóce n'am putut găsì în scris cum s'aŭ urmat... Iară, de se va fi şi îndemnat cine-va a istorì

(1) Cap. 46—8.

(2) Pentru prioritatea formeĭ româneşcĭ vorbesc nu numaĭ chipul cum opera a trebuit să fie alcătuită, ci şi observaţiunĭ de amănunte. Ast-fel, arătând unde-va proprietariĭ unor moşiĭ, publicaţiunea Tunusliilor dă forme ca: 'Απατεσκόϊλορ, Αλκονιεζένιλορ, 'Αρμοππέστιλορ, 'Αμπερλέστιλορ (p. 261). Într'o notă (v. maĭ jos, în text), editoriĭ observă la cuvîntul Ţéra-Unguréscă faptul că ast-fel numesc «istoriciĭ românĭ» Ardélul.

în scris de atuncea încóce, nu aŭ ieşit acele cronografurĭ la vileag, să fie sciute de obşte, ci póte va fi câte vre-unul ţinut pe la ceĭ maĭ marĭ.» (1)

Înainte de a analisà cronica, câte-va cuvinte asupra autoruluĭ eĭ, într'un sens maĭ mult saŭ maĭ puţin literal:

Din familia Cantacuzinilor, cele douĕ ramure carĭ jucară un rol maĭ mare până la 1716 decădură şi se stinseră după acéstă dată. Şerban avù numaĭ un fiŭ, şi acesta nu trăì mult, în exilul sĕŭ ardelén, în jumătatea sa de exil din «Valachia Austriacă». Constantin Stolnicul avù pe Ştefan-Vodă şi pe Răducanu. Cel dintâiŭ lăsă doĭ fiĭ, Constantin şi Radu, cari-ĭ compromiseră numele în viéţa lor aventurósă din străinătate. Răducanu, unchiul acestor Principĭ, se raliă la regimul noŭ al funcţionarilor constantinopolitanĭ.

Dimpotrivă, ramura luĭ Drăghicĭ, fiul cel maĭ mare al Postelniculuĭ Constantin, prosperă. Sub Brâncovénu, unul dintre fiiĭ luĭ, Şerban, fu, un timp, arbitrul situaţiuniĭ. (2) Numele luĭ Pârvu, fratele luĭ Şerban, nu e necunoscut. (3) În fine, un al treilea frate, Banul Mateiŭ (4), avù treĭ fiĭ: pe Răducanu, pe Pârvu şi pe Michaiŭ, de carĭ ne vom ocupà aicĭ.

Răducanu Clucerul fu ca şi fraţiĭ sĕĭ un filo-rus convins şi entusiast. Bĕtrân acum, la începerea răsboiuluĭ din 1768, el organisă, cu voia Împĕrăteseĭ Ecaterina, un regiment de husarĭ, în fruntea cărora se luptă la Silistria în 1771. El murì în 1773, lăsând un fiŭ Ioan, atuncĭ voluntar în corpul grenadirilor. Acest Ioan jucă un rol important în istoria Ţĕriĭ-Românescĭ şi e autorul unor memoriĭ inedite, scrise în rusesce. (5)

Pârvu se întîmpină ca biv Vel-Stolnic în 1746. (6) Erà Spătar în 1769, când Ruşiĭ pătrunsese până la Focşanĭ. Acéstă apropiere a oştilor pravloslavnice umplù de bucurie pe ceĭ maĭ mulţĭ dintre boeriĭ

(1) Papiu, II, p. 161.

(2) V., în genere, cronicele muntene de pe acest timp şi *Genealogia Cantacuzinilor*, care-ĭ atribue un mare rol de conciliator între familia luĭ Brâncovénu şi a luĭ Constantin Stolnicul.

(3) Pârvu murì în 1689, vara. Grecénu-l numesce «om iscusit», «nu puţin vrednic şi înţelept în pămîntul acesta» (p. 153—4). *Genealogia* (p. 139) ni-l arată «dat la învĕţătura limbeĭ şi la carte turcéscă». Fata luĭ, Păuna, luă pe Barbu Grecénu, «fratele Spătaruluĭ Şerban Grecénu, ce erà ginere Brâncovénuluĭ» *(ibid.)*.

(4) Mateiŭ fu cel dintâiŭ Ban al Olteniei, după recâştigarea ţĕriĭ (Tunuslì, p. 293).

(5) N. Bălcescu, *Spătarul Ioan Cantacuzino*, în *Magazin*, I, p. 187 şi urm.

(6) *Magazin*, II, p. 286. — În alt document, anterior numaĭ cu câte-va lunĭ, el e trecut ca Vel-Armaş, dar e probabil o confusiune cu Ioan Cantacuzino. Cf. *ibid.*, p. 283, 287.

munteni. Văcărescu, care nu credeà, despre partea luĭ, în nobleța și desinteresarea intențiunilor năvălitorilor, scrie în a sa «Istorie a Împěraților otomani», care e pentru acéstă periódă nisce memoriĭ: «Toțĭ creștiniĭ ce n'a chibzuit cele după urmă și care nu erà adăpațĭ de sciința politicescilor otcârmuirĭ, socotià că Rosia are să (se) arîdice din lume, saŭ cel puțin din Europa, tótă stăpânirea turcéscă: uniĭ pentru rîvna legiĭ, alțiĭ pentru pohta slaveĭ, și alțiĭ pentru iubirea hrăpiriĭ, se făcură ostașĭ rușĭ.» (1)

Dintre acești lesne creḑětorĭ și ambițioșĭ entusiaștĭ fu Pârvu Cantacuzino. El ajută ocuparea Bucurescilor de o mână de soldațĭ neregulațĭ aĭ Împěrăteseĭ. În zadar iĭ vorbì Văcărescu, cu care erà în relațiunĭ bune, de «primejdia și a patrieĭ și a Dumnéluĭ»; «Dumnéluĭ, ce gândià că póte să se facă Domn țeriĭ de către Muscalĭ», convocă o adunare de boerĭ, cu Mitropolitul Grigore în frunte, și decise a cere trupe de apěrare Feldmareșaluluĭ. Până la retragerea Rușilor, el fu a-tot-puternicul Ispravnic al țěriĭ, și tóte se făceaŭ după voia luĭ.

Deputațiĭ aleșĭ pentru a merge la Rumiänzow fură: Nicolae Brâncovénu, Văcărescu și fratele maĭ mic al dictatoruluĭ, Michaiŭ.

Acesta se întîmpină la 1746 ca Vel-Medelnicer. (2) Opt-spre-ḑece anĭ maĭ târḑiŭ, îl vedem, la 1764, Mare-Vistier. (3) Acéstă funcțiune o ocupă până în luna luĭ Septembre a anuluĭ 1769, când fu înlocuit prin Văcărescu, colegul sěŭ de misiune în acest an 1770. (4)

Povestirea luĭ Văcărescu e din cele maĭ hazliĭ și rěscumpěră pedanteria turcéscă a învěțatelor și încurcatelor capitole carĭ o precedă. Poetuluĭ, care nu credeà în Evanghelia ortodoxă pe care o predicaŭ Generaliĭ Ecaterineĭ, iĭ erà de-a scăparea cu delegațiunea. Într'o séră, profitând de somnul Brâncovénuluĭ, Michaiŭ, care puneà speranțe marĭ în demersul la Rușĭ, întrebă pe Văcărescu pe cine l'ar recomendà el ca Domn dacă l'ar consultà Feldmareșalul, «socotind póte că voiŭ rěspunde: Pe Dumnéluĭ Spătarul, fratele dumitale.» Rěspunsul Văcăresculuĭ fu crud. «Eŭ și i-am rěspuns», povestesce el, «că nu găsesc altul maĭ cu cale decât pe mine.» Dialogul urmă ast-fel: «Acest rěspuns îl pot face toțĭ boieriĭ!» — «Și ce îndoială aĭ Dumnéta?» — «Dacă ar fi sciut frate-meŭ așà, maĭ bine ar fi fugit la Turcĭ!» — «Maĭ lesne s'ar fi făcut de-ocamdată Domn acolea, căcĭ în Europa Împěrațiĭ Domn asolut nu fac... Acestea staŭ în mâna luĭ Dumneḑeŭ.»

(1) Papiu, II, p. 279—80.
(2) *Magazin*, II, p. 286.
(3) *Ibid.*, p. 180.
(4) Văcărescu, p. 279.

Întîlnirea cu Nazarie Carazin, cuceritorul Bucurescilor, dădù luĭ Văcărescu mijlocul să dispară fără primejdie. El convinse pe eroicul personagiŭ că, dacă e vorba, cum ḑice el, ca solia să mérgă până la Ţarină, trebue autorisaţiunea largă a boerilor pribegĭ. Pe aceştia, fiind-că scià unde sunt, se oferì să-ĭ caute. El o pornì în pripă spre Braşov, de unde ... nu se maĭ întórse. (1)

Noua deputaţiune trimésă la Petersburg fu alcătuită din Mitropolit, Brâncovénu, Pantazi Câmpinénu şi Vistierul Michaiŭ. În a doua solie, din 1772, acesta se întîmpină iarăşĭ. De la Petersburg Michaiŭ, acum General şi Ban, venì la Bucurescĭ numaĭ pentru a-şĭ desface averea şi a-şĭ luà hârtiile şi cărţile. În ţéră nu se maĭ întórse: esenţialul pentru acest ilustru şi învĕţat boer muntén erà să trăiască sub stăpânirea Ruşilor: dacă nu eĭ la dînsul, atuncĭ măcar el la dînşiĭ!

Venim acum la cuprinsul cronicei, pe care am numit-o a doua cronică a Cantacuzinilor, pentru a o deosebì de «Anonim».

După cuprins ea se desface în treĭ: *a)* partea de la început până la domnia a doua a luĭ Mircea Ciobanul; *b)* cea care merge de aicĭ până la mórtea luĭ Şerban Cantacuzino; *c)* ultima parte, care duce până la anul 1775.

Partea întâiŭ e o lucrare critică, de cele maĭ multe orĭ ipercritică, şi maĭ tot-deauna destul de naivă. Ca basă, regăsim «Anonimul», «acea véche chronologhie şi létopisiţ», din care compară, după cât se pare, une-orĭ versiunĭ deosebite, necunoscute nouĕ. (2) Pentru îndreptarea şi întregirea vechiĭ cronice cantacuzine, autorul întrebuinţéză un «létopiseţ unguresc», citat prea puţin şi pentru lucrurĭ prea generale, pentru a puté stabilì o identificare (3), şi analele sêrbescĭ, (4) pe lângă Bizantinĭ. Dar principalul sĕŭ mijloc de control e acea lucrare tabelară, cuprinḑênd scirĭ luate din pisaniĭ şi chrisóve, pe care d-l St. Gre-

(1) *Ibid.*, p. 279—80. Cf. *Arch. rom.*, ed. a 2-a, I, p. 210 şi urm.

(2) În traducerea grecéscă stă chiar la început «ἡ παλαιὰ χρονολογία καὶ λιατοπίσας» (dar cf. originalul românesc, citat în text). Maĭ departe, traducerea (pentru moment nu pot întrebuinţà originalul) pune în oposiţiune «letopiseţul» şi «cronologia» (p. 245). Χρονόγραφος e identic cu λιατοπισέζ (p. 257—8; aşà se şi constată din original, unde stă «letopiseţ» pretutindenea aprópe) şi deosebit de χρονολογία, care, acésta, e «Anonimul», aşà cum îl cunóscem. Dacă aiurea (p. 261) e pomenită o «ἱστορία» deosebită de χρονόγραφος, care aicĭ e «Anonimul»; ms. original are: «căcĭ din istoriile ce zice că au stătut trei Domnii ... Hronograful numaĭ nu ḑice care Mircea» (ms. Academieĭ).

(3) D. ex., la p. 241.

(4) P. 241, 244.

cénu o atribuise odinióră fără motiv străbunuluĭ sĕŭ, Logofĕtul Radu.(1) Tótă erudiţiunea documentară şi epigrafică a criticuluĭ e luată din acéstă operă pregătitóre pentru o istorie critică a Ţĕriĭ-Românescĭ.

Până când Museul nostru de Anticităţĭ, care posedă unicul manuscript cunoscut al cronologieĭ tabelare, nu va fi deschis cercetătorilor, natura şi importanţa acestor tabele nu se va puté cunósce în chip satisfăcĕtor. Nu cred însă că mĕ depărtez de adevĕr exprimând părerea că lucrarea de care vorbim a fost făcută de Constantin Cantacuzino Stolnicul saŭ de cine-va pentru dînsul, pe vremea când învĕţatul boer aveà de gând să continue dincolo de timpurile originilor cercetările sale critice relative la trecutul Principatuluĭ muntén.(2) Precum Genealogia e lucrată şi după materialele adunate de Stolnic, aşà note şi manuscripte de a ale luĭ, astăḑĭ perdute, aŭ ajutat sarcina scriitoruluĭ Cronologieĭ critice.

Despre partea a doua e puţin de spus. Se resumă «Anonimul», păstrându-ĭ greşelile şi adăogênd câte-va confusiunĭ propriĭ. Adaosurile, pe lângă cele relative la Cantacuzinĭ şi pe carĭ le-am enumerat maĭ sus, sunt împrumutate Cronologieĭ tabelare; dar aceste din urmă adaosurĭ sunt fórte puţine.

A treia parte e maĭ originală. Întâiŭ, ea merge alăturĭ de cronicele analisate până aicĭ. Apoĭ, de la 1733 înainte, ea forméză singura cronică munténă până la răsboiul ruso-turc din 1768, descris, cum se scie, în special, de Dumitrache Clucerul (3) şi povestit, în parte, şi de cronicariĭ Dionisie Eclesiarchul şi Văcărescu.

Se menţionéză la Şerban-Vodă, ceea ce lipsesce în «Anonim»: şcóla grecéscă ce a întemeiat, introducerea porumbuluĭ, crearea uneĭ fabrice de postav la Afumaţĭ, clădirea Cotrocenilor, felul onorabil cu care se plătià tributul, pe care Turciĭ veniaŭ eĭ de-l luaŭ. Domnia luĭ Brâncovénu e povestită fórte scurt şi încurcat: introducerea văcărituluĭ

---

(1) Cf. şi primul memoriŭ din aceste *Anale*. Cum se vede din prefaţa luĭ Grecénu (maĭ sus, p. 330—2), nicĭ un cuvînt din ea nu susţine atribuirea, şi alte argumente nu se pot invocà. Cf. St. Grecénu, în *Rev. Română*, I.

(2) Din cronica luĭ Constantin Stolnicul am găsit acum în urmă un alt exemplar complet, la Bibl. Ac. Rom., unde forméză n° 441. Titlul, aicĭ autentic şi deplin, e: *Istoriia Ţĕrii-Rum[ъ]neşti, întru care sъ coprinde numele ei cel d'intei şi cine au fostu lъcuitori atunč[i] şi apoi cine au mai dъscъlicat şi apoi cine o au stъpъnit pънъ şi în vremile de acu cum s'au trasu şi stъ*. Vom publicà la sfîrşitul acestuĭ memoriŭ tótă partea inedită.

(3) Descoperit şi publicat de d-l V. A. Urechiă, în aceste *Anale*, t. X.— Observ că expunerea din *Genealogie*, avênd aceeaşĭ coloare, e mult maĭ pe larg pentru acest timp şi cu totul deosebită ca formă. O voiŭ studià deosebit, în continuarea acestor studiĭ.

e pusă după călĕtoria Domnuluĭ la Adrianopole; (1) isvorul nu se póte fixà, scirile date aicĭ aflându-se orĭ-unde. La Ştefan Cantacuzino se daŭ lămurirĭ asupra fugeĭ Dómneĭ Păuna.

Faţă de Nicolae Mavrocordat, cronicarul e aspru: îl mustră pentru rĕutatea-ĭ cu boeriĭ, pentru favorisarea Turcilor de la hotare, carĭ, mulţămită luĭ, încalcă pămîntul ţĕriĭ (din contra, Popescu atribue Domnuluĭ, în a doua cârmuire a luĭ, reluarea de la Turcĭ a pămînturilor încălcate). (2) Domnia luĭ Ioan-Vodă, e, în schimb, arătată ca «fórte bună», şi se daŭ probe de caracterul patriotic şi filantrop al Voevoduluĭ. Întors, Nicolae Mavrocordat e, data acésta, «drept şi milostiv», după care calificaţiune se dă o listă de: văcărit, pogonărit, etc.

Cât privesce domniile următóre, tractate fórte pe scurt, din ele se desface un pronunţat simţemînt de aversiune pentru Racoviţescĭ: pentru Michaiŭ, care introduce obiceiurĭ de corupţiune la Pórtă şi distruge influenţa boerilor în alegerea Domnilor; pentru Constantin Racoviţă, unélta baş-capuchehaeĭ Manolache, părtinitor pentru Grecĭ şi lacom de banĭ ca şi tatăl sĕŭ, crescătorul de «şferturĭ» carĭ nu maĭ eraŭ şferturĭ; pentru Ştefan, care moştenesce de la fratele sĕŭ suzeranitatea luĭ Stavrachi şi cade odată cu acest suzeran, după ce ucide boerĭ, lucru extrem de grav, stârnesce răscóle şi le potolesce tăind capete. Faţă de Constantin Mavrocordat şi de reformele acestuia, descrise pe larg în statistică, el are simţeminte de simpatie, carĭ nu slăbesc decât atuncĭ când Domnul, convins că nu póte face cine-va politică idealistă, în circumstanţele în carĭ trebuià să lucreze, se convertesce la regimul extorsiunilor şi favoriţilor. (3) Ghiculesciĭ sunt şi eĭ destul de bine tractaţĭ: Grigore II, ca şi Scarlat, lăudat în deosebĭ, în ambele domniĭ; acesta ca şi Alexandru, fiul sĕŭ şi Grigore Alexandru Ghica. Şi spiritul activ, organisator al luĭ Ipsilanti e apreciat cu dreptate.

Dacă ne întrebăm acum de unde sunt luate aceste notiţe, trebue să admitem continuarea în casa Cantacuzinilor de notiţe istorice, carĭ, prelucrate, aŭ dat a treia parte a cărţiĭ luĭ Michaiŭ Banul.

XI. Cronica ambelor Principate.

S'a dat o importanţă nejustificată (4) uneĭ cronice a Ţĕriĭ-Românescĭ şi Moldoveĭ, păstrată în Biblioteca Museuluĭ de Anticităţĭ. Din

(1) Cf. maĭ sus, p. 396.
(2) V. Popescu, p. 107—8.
(3) E de observat şi lucrul că Mateiŭ, tatăl luĭ Michaiŭ, fusese ocrotitul luĭ Constantin-Vodă.
(4) V. în întâiul memoriŭ din acest volum observaţiunĭ în acéstă privinţă (p. 83).

acéstă compilaţiune avem un ms. complet şi la Biblioteca Academieĭ Române, pe lângă un al doilea, care ne dă însă, după titlul de «Litopiseţul ţĕrilor Moldova i Ţara-Munteniască, de când s'aŭ discălicat», numaĭ cronice moldovene până la mazilia dintâiŭ a luĭ Michaiŭ Racoviţă.

Manuscriptul complet al Academieĭ pórtă titlul: «Leatopiseţul Ţъrжi-Rumъneşti i a Moldove[i], de viiaţa a prea-luminaţilor Domni ce au stъpъnit întru aceste 2 ţъr[i] şi ce s'au lucrat în zilele lor, i a pъrţilor streine, care sъ mergieşescu cu aceste ţъri; pre largu adunate den multe letopiseţe şi cu bunъ îndreptare alcъtuit, precum sъ veade.»

Cronica merge până la retragerea Domnuluĭ Moldoveĭ Moise Movilă în Polonia. Nu e o cronică a amînduror Principatelor în înţelesul maĭ serios al cuvîntuluĭ, ci ni se dă pe rînd, când povestirea cronicarilor moldovenĭ, când aceea a «Anonimuluĭ», pentru Ţéra-Românéscă. Numaĭ forma e schimbată une-orĭ, ceea ce constitue singura originalitate a lucrăriĭ, pentru alcătuirea căreia i-a trebuit necunoscutuluĭ compilator din secolul al XVIII-lea numaĭ hărnicie şi persistenţă de copist

XII. Cronica expediţiuniĭ în Morea.

Kogălnicénu a tipărit în *Archiva* sa *Românéscă* o monografie istorică, maĭ mult un *jurnal* al campanieĭ Turcilor în Morea împotriva Veneţienilor. (1) Câte-va cuvinte asupra natureĭ lucrăriĭ şi asupra autoruluĭ eĭ, care se póte determinà fără greutate.

Constantin Stolnicul Cantacuzino, de care am vorbit atât de adese-orĭ până aicĭ, avù, pe lângă fata sa Maria, care devenì soţia luĭ Radu Dudescu, (2) şi o alta, Ilinca. La începutul seculuĭ al XVIII-lea, când marile duşmăniĭ neertătóre ale trecutuluĭ începuse a se uità, Stolnicul mărità acéstă maĭ mică fiică a sa cu fiul Vorniculuĭ Stroe, fiŭ el însuşĭ al unuĭ teribil vrăjmaş de odinióră, al aceluĭ Stroe Leurdénul, autorul moral al peiriĭ bĕtrânuluĭ Postelnic Constantin. (3) Ilinca Cantacuzino luă — cine ar fi creḑut sub Şerban-Vodă la putinţa uneĭ asemenea căsătoriĭ? — pe State Leurdénu. Ni s'a păstrat fóia de zestre a mireseĭ, care, scrisă sub dictarea Stolniculuĭ, începe: «Din noianul bunătăţiĭ, miliĭ şi proniiĭ luĭ Dumneḑeŭ sosindu şi zioa călătorieĭ

(1) II, p. 5 şi urm.
(2) V. maĭ sus, p. 382, nota 2.
(3) Stroe II fu şi el Mare-Vornic, sub Brâncovénu. N'am la îndemână mijlócele de a-ĭ stabilì cariera.

fieĭ meale Ilincăĭ Ca[n]tacuzeniĭ, [în] numele şi slava aceluĭ veacĭnic Dumnezeŭ, aicĭ zeastrele eĭ semnămu, vĕleat de la Spăseniia Lumiĭ 1701, мѣсеца Ienuar 27 днї» şi se mântue: «Şi maĭ nainte şi maĭ pre urmă de toate acéstea, harul Domnuluĭ Dumnezeŭ ca să fie cu dînsa rugăm şi a nóstră părinţilor eĭ blagosloveniia îĭ dămu: Costandin Cantacuzino, biv Vel-Stolnic».(1)

Sub Ştefan-Vodă, cumnatul sĕŭ, State Leurdénu, ridicat la rangul de Mare-Paharnic, primì misiunea de încredere de a merge «în slujba Măriei Sale şi a Porţeĭ la Ţarigrad» (2), de unde, după o scurtă şedere, el întovărăşì oştirile împĕrătescì în Morea.

În ediţiunea luĭ Kogălnicénu şi în ms. 264 al Academieĭ Române, care a servit, cred, pentru acéstă ediţiune, titlul croniceĭ inspirate de State Păharnicul e: «Istoriia oştiriĭ ce s'aŭ făcut asupra Amoreiĭ [în Kogălnicénu: Moreiĭ] la anul 7223». Acest titlu, fie al autoruluĭ, fie al unuĭ copist, e prea îngust. În realitate, opusculul e istoria întregeĭ misiunĭ a Leurdénuluĭ şi cuprinde şi petrecerea trimesuluĭ domnesc în Constantinopole: ea se opresce la data de 12 Novembre st. v., la rechemarea patronuluĭ.

Partea de la început e cea maĭ importantă pentru istoria nóstră: se povestesce pe larg osînda familieĭ luĭ Brâncovénu, ca un lucru vĕḑut de autor, se pomenesce averea acestuĭ Domn depusă în străinătate: «la Sfete Marco, la ţéca Veneţieĭ».(3) Se menţionéză trecerea luĭ Carol XII prin Muntenia, adăogêndu-se la sfîrşit: «precum istoria luĭ va fi arătând».(4)

A doua parte, Jurnalul campanieĭ, are în schimb, un interes de istorie universală maĭ mare. E un isvor de căpetenie pentru răsboiul veneto-turc din 1715 şi o excelentă şi amănunţită descriere a Moreiĭ şi a drumuluĭ care duceà din capitala Imperiuluĭ otoman în peninsulă. O traducere într'o limbă apusénă a acestuĭ isvor n'ar fi de loc inutilă.

Ca formă, povestirea e une-orĭ interesantă, câte odată fórte naivă, ca în locul unde ni se asigură că la Seres «aerul e greŭ pentru bărbaţĭ, iar pentru neveste bun, că sûnt prea frumóse».(5) Din nenorocire, limba e gróznică: în nicĭ un alt monument literar românesc decât

(1) Documentul 128/XLV al Academieĭ Române — Pentru căsătorie, v. şi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 563.

(2) *Istoriia oştiriĭ*, p. 6.

(3) P. 6 şi urm.

(4) P. 21.

(5) P. 32.

în Istoria otomană a luĭ Văcărescu nu se găsesc atâtea turcisme. Aicĭ se adaog, pentru a desăvîrşi babilonia, citaţiunĭ grecescĭ şi cuvinte italiene usitate în Orient: «republică», «bailo», «soldaţĭ», «prevedor» *(proveditore)*, «straordinariĭ», «prinţip», «armada», «baniu», «consilium», precum şi — constat cu satisfacţiune originea acestuĭ interesant neologism — «perucă». (1)

Din cele ce am spus până aicĭ se vede că avem a face cu cine-va care, deşì Român de origine — el compară un rîŭ din cale cu Argeşul, — petreceà de mult la Constantinopole, şi anume încă din timpul Sultanuluĭ Mehemed (IV; † 1691) — ne povestesce o întîmplare, o căftănire de şef de bréslă întîmplată pe acel timp (2), — trăind în «cercurile diplomatice» ale capitaleĭ turcescĭ. Maĭ explicit, avem a face cu un funcţionar inferior, cu un dragoman póte, al capu-chehaielîculuĭ, modern: legaţiuniĭ, Ţĕriĭ-Românescĭ la Pórtă. El întovărăşì neapĕrat pe State, un «Ambasador extraordinar», dar rĕmase în vechile sale funcţiunĭ şi după plecarea «Dumisale Vel-Paharniculuĭ».

Dar îĭ putem sci şi numele. În cursul povestiriĭ se pomenesc toţĭ ceĭ ce întovărăşiră pe Leurdénul. Sunt puţinĭ: Iorga Buicliul, un Armén; «un fecior», servitor al căruia nume nu se dă, şi «Constantin Vătaful». (3) Acesta din urmă e singurul boer — de aceea se vorbesce de «boieriĭ românescĭ» (4), — singurul cărturar şi evidentul autor al lucrăriĭ. Şi aicĭ decĭ un nume noŭ de introdus în istoria literatureĭ românescĭ.

XIII. Istoria Ţĕriĭ-Românescĭ de Fotinò şi isvórele eĭ narative.

Istoria luĭ Fotinò, odinióră unul din principalele isvóre ale acelora dintre istoriciĭ noştri, carĭ, nesciind nemţesce, nu puteaŭ recurge la Engel, incomparabil maĭ bogat, maĭ critic, maĭ sigur — e o operă critică, basată, maĭ ales pentru timpurile vechĭ, pe comparaţiunea şi judecata isvórelor. Isvórele acesteà eraŭ destul de multe — între altele îl vedem întrebuinţând cronice turcescĭ, de unde a luat crescerea tributuluĭ cu 9.000 de galbenĭ în prima domnie munténă a luĭ Petrul Şchiopul (5), exilul luĭ Michnea II la Tripoli, paşalîcul ce a do-

(1) P. 69.
(2) P. 15.
(3) Cf. p. 69, 74—5, 106.
(4) P. 74. — Cronicarul a asistat, evident, la expediţiune. V., d. ex., p. 76: «*Am* conăcit».
(5) Cronica ţĕriĭ vorbià de aspri şi dedeà o cifră provenind dintr'o confusiune. V. prefaţa la vol. XI din colecţiunea Hurmuzaki.

bândit Michnea, după turcire, la Alep; dar capitolul acesta nu póte fi înţeles decât ca o ochire asupra isvórelor naţionale întrebuinţate de istoricul grec pentru a-şĭ formà propria-ĭ naraţiune.

De la început, Fotinò, care-şĭ citéză isvórele, pomenesce «deosebite cronice ale ţĕriĭ» (διάφοραι τοπικαὶ χρονολογίαι) (1), şi el le lămuresce, când discută, cu pricepere, cestiunea dacă Radu Paisie e saŭ nu identic cu Petru de la Argeş, cestiune, care, resolvită de dînsul în sens afirmativ, a maĭ încurcat totuşĭ multă vreme pe istoriciĭ noştri. (2) «Vechia cronică munténă» (παλαιὸν τοπικὸν χρονικόν), «cronica munténă maĭ veche» (ἕτερον βλαχικὸν χρονικὸν παλαιότερον) e «Anonimul», iar «cronologia critică» din care ieà fără scrupul, se însémnă la el prin «o cronică maĭ nouă a Ţĕriĭ-Românescĭ» (ἕν νεώτερον χρονικὸν τῆς Βλαχίας). (3)

«Anonimul» luĭ Fotinò cuprindeà însă locurĭ carĭ lipsesc în acéstă cronică, aşà cum a publicat-o Bălcescu, şi póte şi în manuscriptele ce avem astăḑĭ. Când descrie lupta pentru tron dintre Mateiŭ-Vodă şi Radu Alexandrovicĭ, el înşiră o sumă de amănunte, carĭ suplinesc o lipsă a «Anonimuluĭ» cum e cunoscut. Se arată la istoricul grec compunerea armateĭ moldovene: călăriĭ sub Hatman, sub fugariĭ Mihu Spătarul şi Hrizea Vornicul, Seimeniĭ şi slujitoriĭ, sub şefĭ moldovenĭ şi boeriĭ românĭ: Dimitrie Vistierul Dudescu, Nicolae Vornicul, Papa Logofĕtul, Aga Vasilache, Stolnicul Catargiu. Se descriŭ fasele lupteĭ, care ar fi ţinut opt césurĭ. Moldoveniĭ fug până la Ştefănescĭ, Domnul lor se retrage la Afumaţĭ. Mateiŭ értă pe Munteniĭ prinşĭ. Doĭ mârzacĭ şi uniĭ Moldovenĭ cad, iar dintre aĭ Domnuluĭ de ţéră sunt răniţĭ Ivaşco Vornicul, Predescu Păharnicul şi Bălénu. De ambele părţĭ, morţiĭ ar fi fost 5.000 de ómenĭ. (4)

Constantin Căpitanul a fost şi el utilisat de Fotinò. Dovada o avem la fabula originiĭ luĭ Michaiŭ Vitézul, fabulă care e tradusă în întregime şi intercalată. (5) Dar naraţiunea pentru acéstă dómnie e maĭ mult a «Anonimuluĭ», acolo unde nu se întrebuinţéză isvóre străine, ca Istvánffy póte. (6)

Afară de aceste cronice, istoricul grec, care n'a avut, se pare, înaintea ochilor Cronologia tabelară, scóte scirĭ din notele relative la mănă-

(1) II, p. 24, nota; *passim*, pe margine.

(2) V., în acéstă privinţă, Hurmuzaki, XI, p. 854, nota 3.

(3) P. 95—6.

(4) P. 162 şi urm. Aceeaşĭ versiune e cea tipărită, pentru partea anterióră din luptele luĭ Mateiŭ contra luĭ Leon-Vodă, în Cipariu, *Archiva*, pp. 17—19. Cipariu nu dă nicĭ o indicaţiune asupra ms-luĭ sĕŭ.

(5) P. 113, nota.

(6) Pomenite odată, ca negociator: Ἴσβαν υἱὸν (p. 132).

stirile şi bisericile din ţéră, note pe carĭ probabil şi le-a luat singur, pentru acest scop. (1)

Unde încetéză «Anonimul», el se adreséză la legătura neoficială cu cronica luĭ Grecénu (de unde ieà «dinţiĭ de leŭ aĭ Turcilor şi Tătarilor») şi la «Cronologia critică»: recomendarea luĭ Gheorghe Beizadea de tatăl sĕŭ murind e, după cât se pare, un adaos al istoriculuĭ de la sine. (2)

Iar de la Brâncovénu înainte, afară de documente, se folosesc împreună Grecénu şi Popescu ca autor de memoriĭ şi cronicar oficial, alăturĭ cu Cronica bălăcenéscă (?), Cronica de sub Grigore Ghica şi «Cronologia critică», apoĭ de la o vreme, numaĭ acésta, rĕmasă singurul isvor. În fine, de la 1775, cronica e personală a luĭ Fotinò.

XIV. **Cronica luĭ Del Chiaro.**

Del Chiaro e plin de la un capĕt până la altul de informaţiunĭ istorice propriŭ ḑise. Dar nu de acestea — aşà de puţin şi de rar întrebuinţate, voim să vorbim, ci de o adevĕrată cronică, de un «letopiseţ italienesc», care începe la p. 119 şi ne duce până la sfîrşitul primeĭ domniĭ a luĭ Nicolae-Vodă şi la plecarea autoruluĭ din ţéră.

Del Chiaro a ocupat o sarcină la Curte sub Brâncovénu şi Ştefan Cantacuzino, memorieĭ cărora a rĕmas devotat, şi după căderea acestor doĭ Domnĭ. Colórea povestiriĭ sale e deci o colóre favorabilă ultimilor Domnĭ de ţéră, pe cari-ĭ apĕră şi-ĭ compătimesce. Partea din urmă, cea maĭ importantă, servesce pentru a completà şi controlà povestirea, une-orĭ prea resumată şi tot-deauna parţială, a cronicaruluĭ mavrocordătesc.

Să examinăm maĭ amănunţit acéstă cronică, a căreia importanţă n'a fost în de ajuns apreciată de istoriciĭ noştri.

Avem întâiŭ o parte care nu folosesce decât ca să ne arăte ignoranţa autoruluĭ. Deşì cunósce cronicele de familie ale boerilor muntenĭ şi, de sigur, cronica oficială, deşì vorbesce, ca isvor, de «óre-carĭ manuscripte românescĭ» *(alcuni manoscritti valachi)*, Del Chiaro n'are o idee cât de puţin precisă asupra istorieĭ Ţĕriĭ-Românescĭ până la Antonie-Vodă. El menţionéză cu laudă pe Michaiŭ-Vitézul, dar sare de la acésta la Mateiŭ-Vodă, «vestit în istoria Românilor», căruia stă la îndoială dacă să-ĭ acorde douĕ-ḑecĭ de anĭ de domnie saŭ... de

(1) Se vorbesce de bisericile făcute de Mateiŭ şi Vasile-Vodă, la împăcarea lor (p. 180), se dă o listă maĭ completă a zidirilor luĭ Mateiŭ (p. 196).

(2) P. 262.

două orĭ pe atâta. Printr'o pricepere specială a letopiseţelor, cărturarul italian ajunge să ne vorbéscă de rĕscóla luĭ Mateiŭ, sprijinit de Sêrbĭ şi Bulgarĭ, de înfrângerea luĭ numaĭ mulţumită Tătarilor, de prinderea, de omorul saŭ rĕscumpĕrarea luĭ — iarăşĭ un lucru îngăimat — şi de îngroparea răsboinicului Voevod la Arnota, zidită de... Negru-Vodă, «în loc aşà de prăpăstios că nu pot trece nicĭ care nicĭ caĭ»; Mateiŭ ar fi strămutat apoĭ capitala de la Tîrgovişte la Bucurescĭ.

Despre urmaşiĭ luĭ Mateiŭ, Del Chiaro nu ne povestesce nimic, negăsind «nicĭ un lucru însemnat» cu privire la dînşiĭ. Dar se încurcă într'o disertaţiune critică asupra luĭ Gratiani, al căruĭ loc între Domniĭ celor două Principate nu isbutesce a-l determinà.

Întîlnim totuşĭ în acéstă parte inutilă şi câte-va notiţe noue, dar supuse controluluĭ. Del Chiaro ne asigură că Mateiŭ a înălţat mănăstirile Plumbuita, Brebul lângă Câmpina, Strehaia şi Hotăreniĭ lângă Olt, închinată Sfîntuluĭ Munte. (1) Sub el s'ar fi ridicat şi tributul, «care ajungeà la 300 de pungĭ, adecă 150.000 de galbenĭ turcescĭ» *(reali)*, ceea ce se potrivesce cu adaosul de 125.000 de γρόσια, pomenit de topografia cantacuzinéscă la aceeaşĭ domnie a luĭ Mateiŭ. (2)

A doua parte se întinde de la Antonie-Vodă (maĭ bine, şi vom vedé de ce, de la întâia domnie a luĭ Grigore Ghica) până la suirea pe tron a Brâncovénuluĭ. Nicĭ sub Şerban-Vodă, Del Chiaro nu se găsià în ţéră şi, la întrebuinţarea manuscriptelor sale, se pare că nu erà tocmaĭ atent şi sîrguitor. În acéstă parte, fără îndoială fórte utilă, cronologia lipsesce saŭ e cu desăvîrşire greşită, amănunte precise nu se găsesc, avem nume propriĭ puţine şi nicĭ o ordine nu domnesce în naraţiune; dar, în schimb, Del Chiaro ne păstréză o sumă de anecdote, fórte interesante şi caracteristice, auḑite de la contemporaniĭ domniilor trecute, contemporanĭ între carĭ trăì, maĭ târḑiŭ, la Curţile luĭ Brâncovénu şi luĭ Ştefan-Vodă.

Naraţiunea începe cu Antonie-Vodă, bunul Dómneĭ Marica a Brâncovénuluĭ. În spirit ortodox cantacuzinesc, acest Domn bun, dar insignificant, care erà făcĕtorul de dreptate pentru familia Postelniculuĭ, e descris ca un «om blajin, iubitor de linişte, pentru el şi pentru supuşiĭ sĕĭ». După Del Chiaro, Voevodul «cu viéţă simplă» *(con somma simplicità)* ar fi murit în Scaun, pe când scim că mazilul şi-a terminat ḑilele în Constantinopole.

Scriitorul italian crede că domnia întâiŭ a luĭ Grigore Ghica, «pe

(1) Cf. Fotinò, II, p. 195.
(2) P. 152 din Ἱστορία.

la anul 1660», vine după a luĭ Antonie, pe când se scie că a precedat-o. Inspirându-se de duşmăniĭ a căror origine n'o cunosceà bine, el înfăţişéză stăpânirea acestuĭ Grec, «dintr'o naţiune tot-deauna fatală Ţĕriĭ-Românescĭ», ca avĕnd drept scop unic rĕsbunarea (de ce?) împotriva Cantacuzinilor. Se amintesce mórtea Postelniculuĭ Constantin, lăudat pentru mănăstirea Mărgineni, cu hramul Sfinţilor Archangheli, pe care o clădesce, pentru «frumósa bibliotecă» ce adună acolo. Se daŭ apoĭ numele fiilor zugrumatuluĭ, menţionându-se şi sfîrşitul violent al luĭ Constantin Stolnicul şi Michaiŭ Spătarul. Del Chiaro vorbesce de expediţiunea a doua de la Neuhäusel, insistând asupra roluluĭ puţin strălucit pe care-l avù cu acest prilej Domnul duşman al Cantacuzinilor; şi Cantacuzinul trădător, vîndĕtorul de rudă Dumitraşco, e atins în aceste rîndurĭ.

Avem apoĭ domnia luĭ Radu, «ḑis şi Stridiagiul, adecă precupeţul de stridiĭ, şi el Grec; din Epir, ḑic alţiĭ», domnie strămutată şi ea din greşélă înaintea aceleĭ a luĭ Antonie. Acest Domn cu simţeminte puţin favorabile Cantacuzinilor e arătat, şi aicĭ ca şi în «Anonim», ca un puitor de dăjdiĭ, care cade în urma plângerilor boierimiĭ.

La a doua stăpânire a luĭ Gligoraşco-Vodă se vorbesce pe larg de prigonirea familieĭ Postelniculuĭ: arestaţiĭ din rĕsbunare îndură, timp de o sĕptĕmână, câte o sută de loviturĭ la tălpĭ, şi ni se povestesce actul de nobil devotament al tînĕruluĭ Constantin Stolnicul, care primesce el loviturile ce se destinaŭ frateluĭ sĕŭ maĭ mic. Afirmându-se greşit că Şerban ar fi fugit în Creta, viitorul Domn ne e descris ca un personagiŭ «chipos şi de statură neobicĭnuită, cum aŭ fost tot-deauna ceĭ din seminţia sa».

La Duca ni se descrie copilăria frumosuluĭ Grec din Albania, petrecerea calfeĭ Gheorghe la un abagiŭ din Bucurescĭ, intrarea-ĭ la Curte în rîndurile copiilor de casă. Ca Domn, acesta e învinuit de nepotism în alegerea demnitarilor sĕĭ. El apare ridicol la sfîrşit, când Dómna Anastasia întreţine relaţiunĭ cu Logofĕtul Şerban şi-ĭ favoriséză fuga peste Dunăre, acea fugă la capĕtul căreia îl aşteptă o corónă.

Pentru a avé impresiunea Curţiĭ şi persóneĭ luĭ Vodă Şerban, trebue să se adreseze cine-va la rîndurile ce-ĭ consacră Italianul. El ne apare aicĭ în tótă vrednicia şi complexitatea figuriĭ luĭ energice şi inteligente. «Om cu suflet *vast*», aspru, nemilostiv, dar drept; neascultând nicĭ rugăciunile mameĭ sale şi hotărît a-şĭ împlinì misiunea până la capĕt: acea de a pregătì după dînsul până şi domnia timidă a unuĭ «tînĕr de opt-spre-ḑece anĭ». O óste de 35—40.000 de Sêrbĭ şi

Bulgarĭ îl încunjură, servitorĭ credincioşĭ şi vitejĭ, carĭ, în haine de hoţĭ, ieaŭ înapoĭ în strîmtorile Balcanilor baniĭ biruluĭ primiţĭ totdeauna în regulă la Bucurescĭ de capugiiĭ împĕrătescĭ, dintre carĭ nicĭ unul nu vine bucuros să visiteze un vasal cu un glas şi o căutătură ca ale luĭ. Vedem la Del Chiaro boerĭ marĭ, neastâmpĕraţĭ odinióră, dar atât de convertiţĭ de atuncea în cât daŭ bacşiş copiluluĭ de casă pentru a sci tónele Domnuluĭ şi deschid uşa iataculuĭ princiar făcêndu-şĭ cruce ca într'o clipă de mare primejdie.

Şi apoĭ tot la acest cronicar străin găsim menţiunea bunătăţiĭ Domnuluĭ faţă cu óspeţiĭ de peste hotare, iubirea luĭ pentru meşterĭ şi logofeţĭ — «artiştiĭ» timpuluĭ — aducerea de către dînsul de dascălĭ grecĭ, carĭ învaţă gramatică, retorică şi filosofie pe copiiĭ boerilor, clădirile ce le face. E curios numaĭ că, la sfîrşit, curténul luĭ Brâncovénu şi al luĭ Ştefan-Vodă înregistréză svonul că Şerban ar fi murit, «cum se ḑice, otrăvit de aĭ sĕĭ».

Del Chiaro respectă amintirea Domnilor carĭ îl adăpostise şi-l ţinuse bine în ţéră străină şi ar fi împăcat bucuros în povestirea luĭ antagonismele adîncĭ carĭ îĭ despărţise în viéţă, pe decapitatul Constantin Brâncovénu şi pe Ştefan Cantacuzino cel zugrumat. Dar ar fi trebuit pentru acésta a ascunde şi a falsifică prea mult. Scriitorul italian, care fusese silit să pomenéscă versiunea ce circulà în ţéră asupra morţiĭ luĭ Şerban, trebue să atingă, în povestirea domnieĭ luĭ Brâncovénu, vrăjmăşia dintre acesta şi aderenţiĭ familieĭ maĭ restrînse a luĭ Şerban-Vodă. După ce presintă alegerea nouluĭ Domn ca o violenţă făcută desinteresatuluĭ Logofĕt Constantin, el afirmă că Vodă rechemă pe soliĭ la Viena, numaĭ fiind-că fusese trimeşĭ de predecesorul sĕŭ şi susţine — ceea ce pare o confusiune de timp, un anacronism — că el şi-ar fi cumpĕrat întărirea de la Turcĭ cu treĭ sute de pungĭ, smulse Dómneĭ Maria, păzită la Cotrocenĭ de cincĭ-ḑecĭ de slujitorĭ. Dar, la căderea Brâncovénuluĭ, rĕspunderea cade, nu asupra caseĭ Stolniculuĭ, ci exclusiv asupra unuĭ boer «nemuntén», pe care nu-l pomenesce şi care a fost identificat de Şincai cu Dumitraşco Racoviţă, fratele luĭ Michaiŭ-Vodă (1) şi... ginerele şi complicele luĭ Michaiŭ Cantacuzino. La Ştefan-Vodă, el recunósce extorsiunile, carĭ nu se puteaŭ contestà, dar le explică prin cererile turcescĭ, şi acestea prin necesităţile răsboiuluĭ cu Veneţieniĭ în Morea. Numaĭ la mórtea luĭ Ştefan, Del Chiaro, aruncând vina pe «o rudă» şi «un tălmaciŭ»,

(1) III, p. 368.

îşî permite a vedé în aceste intrigî mâna răsbunătóre a luî Dumneḑeŭ, pentru peirea Caseî Brâncovénuluî.

În fine pentru Nicolae-Vodă Italianul are cele maî duşmănescî simţeminte; el nu cruţă nicăirî pe prietenul Turcilor şi prigonitorul Cantacuzinilor. După prinderea Domnuluî de Imperialî (1716), scriitorul nostru părăsì în curînd ţéra.

Aşà cum e, cronica luî Del Chiaro e preţiósă. Sunt în ea lucrurî pe carî nu le găsim aiurea. La dînsul se află cea maî bună expunere a neînţelegerilor dintre Brâncovénu şi Curuţiî luî Tököly, după campania ardelénă din 1690. Causele căderiî luî Constantin-Vodă sunt expuse fórte pe larg, şi maî ales acele asupra cărora isvórele de ţéră trec în scurt: intrigile şi, în genere, legăturile cu străinătatea (avem, în reproducere, până şi medalia de aur bătută de Domn în Ardél pentru o aniversară, care fu data morţiî sale). Mazilirea luî Ştefan e povestită aicî maî bine decât orî-unde. Acest curtén isteţ ne dă şi piese oficiale: cererea luî Brâncovénu la Pórtă pentru căsătoria fiuluî sĕŭ Radu, firmanul pentru scóterea luî Ştefan Cantacuzino. Une-orî potrivirea luî cu unele cronice muntene — Popescu, cronica de sub Ghica — ne-ar face să admitem un împrumut (nu se póte fixà de la care la care), saŭ folosirea aceloraşî însemnărî de familie.

XV. Cronica latină a tovarăşuluî luî Antide Dunod.

Sunt maî multe însemnărî relative la Domniî de la Antonie-Vodă până la Şerban, în al ḑecelea an al stăpâniriî luî. Însemnările acestea fac parte dintr'o descriere, de cea maî mare importanţă, a Ţĕriî-Româneseî în 1688, descriere făcută de un catolic,—autorul se întrébă, între altele, dacă Voevòdul «e favorabil *catolicilor*» şi rĕspunde: «e cel maî mare duşman al *nostru*» (1),— de un cleric cult, de un agent imperial — care pomenesce de la început atârnarea Principatuluî de Ungaria, adăogênd că normele de guvern unguresci se aplicaŭ dincóce de munţî (2), — de o persónă, care scrie după mórtea luî Duca la Lemberg (1685) şi în al ḑecelea an al domnieî luî Şerban — «de când e Domn, mi se pare că e al ḑecelea an». (3) Ar fi maî mult decât trebue pentru a atribuì lucrarea luî Antide Dunod, prelat catolic, în-

(1) *Magazin*, V, p. 37. Opera a fost tipărită, cum se scie, întâiŭ de către Engel, în introducerea sa bibliografică.

(2) *Ibid.*, p. 35.

(3) *Ibid.*, p. 42.

sărcinat de Leopold I cu o misiune la Şerban în 1687 şi cu o a doua în 1688. Dar autorul necunoscut, pomenind într'un loc pe acesta — *aderat et pater Dunod*, — trebue să vedem în el numaĭ un tovarăş al luĭ Antide. (1)

Domnul protestă la Viena contra intrigilor ce Dunod ar fi ţesut în ţéră contra sa, iar Împĕratul rĕspunse, asigurând că preotul e un «om integru» şi promiţênd o anchetă (29 Iulie 1688). Şi tocmaĭ ceea ce distinge cronica, dacă se póte să-ĭ ḑicem aşà, — e ura înverşunată contra luĭ Vodă Şerban. Pentru a explicà tóte aceste lucrurĭ trebue a se admite póte că în suita luĭ Dunod se află călugărul italian Del Monte, care legă întâiŭ relaţiunĭ între Imperialĭ şi Şerban-Vodă, şi că el ar fi scris raportul. (2)

Ca şi în Constantin Căpitanul, Antonie-Vodă e arătat ca un om nul: «o umbră de Domn», suplinit în guvern de Şerban, de Mareş Banul şi de Radu Creţulescu. La Grigore Ghica se noteză numaĭ timpul domnieĭ: «douĕ-ḑecĭ de lunĭ». La Duca, «mare tiran şi mare mâncător», se însémnă jafurĭ. În fine o diatribă violentă e consacrată Domnuluĭ de pe tron. E tiran, lacom, crud, supus capriciilor turcescĭ. Se enumeră: bătaia judeluĭ Andreiŭ de Câmpulung, care nu voià să renege catolicismul, uciderea cu suliţe de Tătarĭ a Serdaruluĭ Drosu, îngropat în pămînt până la brîŭ, aruncarea în ocnă a fiuluĭ sĕŭ de opt-spre-ḑece anĭ, surgunirea la mănăstire şi omorul luĭ Vâlcu Vornicul («Bunis» = Ворник; să fi avut Antide notiţe cirilice la disposiţiune?), chinuirea luĭ Hrizea: «Căruia în chinurĭ i-a sărit ochiul şi, tiranul auḑind cu urechile sale tânguirile, strigătul şi suspinele luĭ, auḑì şi vorbele acestea ce le ḑiceà Hrizea în chinurile sale: «Dómne, nebun eştĭ «şi crud; de ce mĕ chinuescĭ în deşert? Aĭ primit de la mine treĭ sute

(1) Într'un loc (p. 64), autorul vorbesce de sforţările ce a făcut sub Grigore Ghica pentru zidirea uneĭ bisericĭ catolice în Bucurescĭ. Din nenorocire, nicĭ în actele publicate de Fermedžin, nicĭ în cronica mănăstiriĭ catolice din Tîrgovişte nu găsim nimic asupra acesteĭ tentative şi celuĭ ce o întreprinsese. În privinţa ultimeĭ cronice (publicată în *Arch. ist.*, I², p. 46 şi urm.), mĕ mulţumesc a observà că ea culege tóte notiţele eĭ despre istoria nóstră din *Anonim*, pe care-l şi citéză (p. 48). Pentru misiunile luĭ Antide, căruia-ĭ atribuisem şi eŭ greşit lucrarea, v. maĭ sus, în acest volum de *Anale*, p. 231 şi urm.

(2) V. maĭ sus, în acest volum din *Anale*, p. 231, nota 1. Observ şi italianismele din lucrare (d. ex.: «Cingari sive Czingani» pe p. 49, 56, 59; «megiasci» pentru *megiaşĭ, calarasci* pentru *călăraşĭ* (p. 44, 58), *armasc* pentru *armaş* (p. 48); «Capetan grande» al Veneţienilor şi «barigel» al Romanilor aduşĭ înainte pentru a explicà funcţiunea de Armaş-Mare (p. 48), menţiunea uneĭ demnităţĭ de la Turin (p. 50), «quietantia sive riceuta», pe p. 53.

«de pungĭ şi m'aĭ lăsat sărac. De ce te înverşunezĭ, neomenosule, în po-«triva trupuluĭ meŭ? Ce credĭ? Am slujit, şi numaĭ în anul acesta am «plătit pentru ţéră 2.800 de pungĭ, pe carĭ le-aĭ luat, dar nu sciŭ cuĭ «le-aĭ dat». La audul căror cuvinte, Domnul a poruncit să-ĭ grăbiască mórtea, şi a fost înţepat, băgându-i-se ţépa de un cot în trup.» Se vorbesce de legarea de ómenĭ goĭ la stâlpĭ, de rătăcirea de prinşĭ cu cătuşe prin curţile palatuluĭ, de extorsiunĭ, împrumuturĭ silite, funcţiunĭ vîndute, pribegirĭ peste Dunăre şi munţĭ.

Del Monte scrie aceste lucrurĭ, dar glasul ce audim e glasul învinşilor din Ţéra-Românéscă, acelaşĭ plâns şi acelaşĭ blestem ce rĕsună în cronica luĭ Constantin Căpitanul. Cele două lucrărĭ istorice se completéză şi trebue folosite împreună, în faţa «Anonimuluĭ» encomiastic

XVI. Istoria Ţĕriĭ-Românescĭ în cronicele moldovene.

Pentru a terminà cu totul acéstă cercetare asupra isvórelor narative românescĭ ale istorieĭ Munteniei în secolul al XVII-lea, rĕmâne să cercetăm importanţa cronicelor scrise în Moldova pentru istoria ţĕriĭ vecine.

a) Miron Costin.

În întinsa sa lucrare, marele cronicar moldovén vorbesce adese-orĭ de lucrurĭ petrecute peste Milcov. Isvórele sale sunt însă saŭ «chronograful leşesc» (1) saŭ informaţiunĭ orale. E sigur că el n'a folosit cronice muntene, deşi existenţa acestor cronice nu-ĭ erà necunoscută; îl vedem, în adevĕr, lăsând grija povestiriĭ evenimentelor din Ţéra-Românéscă «colegilor sĕĭ literarĭ» de acolo. «Care», scrie el, vorbind de isprăvile luĭ Michnea III, «de aŭ făcut vre-o vitejie acolo, să scrie Munteniĭ.» (2)

b) Nicolae Costin.

Nicolae Costin a scris opera sa târdiŭ, de sigur din îndemnul luĭ Nicolae Mavrocordat,—dacă nu pentru însemnarea isvódelor sale, pentru coordonarea şi legarea acestora cu isvóde şi cronice anterióre. Acéstă operă póte fi considerată decĭ ca o cronică oficială a Moldoveĭ, în sens

(1) Citat la istoria luĭ Michaiŭ-Vitézul.
(2) P. 367.

mavrocordătesc şi, comandată în a doua domnie moldovénă a învĕţatuluĭ Grec, ea trebuià să ajungă până acolo: «precum aŭ arătat tótă sama sa Nicolae-Vodă la a doua domnie a sa, de care se va pomenì la rîndul sĕŭ», scrie el într'un loc. Mórtea singură l'a oprit de a merge aşà de departe, şi Domnul, «puind să se scrie istoriile Moldoveĭ, carĭ le scosese [Costin] cu ostenéla luĭ», a dat sarcină continuăriĭ, în lipsa unuia maĭ bun, umiluluĭ uricar Axintie. (1)

Isvor de căpetenie pentru istoria Moldoveĭ de la Istrate Dabija până la a doua domnie a luĭ Nicolae Mavrocordat, cronica celuĭ de al doilea scriitor din némul Costinilor e în acelaşĭ timp — şi de acésta ne interesăm aicĭ — şi *un bogat isvor pentru istoria Principatuluĭ vecin.* Explicaţiunea acestuĭ caracter al croniceĭ luĭ Nicolae Costin o găsim în împrejurarea că, de la Şerban-Vodă înainte, până la tăiarea luĭ Brâncovénu, timp de treĭ-ḑecĭ şi şése de anĭ, aprópe o jumătate de véc, evenimentele din Moldova aŭ fost în mare parte determinate de voinţa, de pasiunile, de capriciile celor doĭ Domnĭ bogaţĭ şi puternicĭ, carĭ ocupară tronul muntén. Dacă acéstă tutelă în care Voivoḑiĭ Ţĕriĭ-Românescĭ ţin Moldova, unde pun şi scot stăpânitoriĭ după plac, dacă acéstă lămuritóre şi caracteristică egemonie n'a fost observată de istoriciĭ noştri, ea a fost simţită şi exprimată cu amărăciune şi ruşine de maĭ toţĭ cronicariĭ moldovenĭ aĭ timpuluĭ. Numaĭ cât eĭ nu-şĭ explicaŭ motivele aceşteĭ egemoniĭ; nu înţelegeaŭ că ceea ce dădeà Munteniei puterea sa politică erà menţinerea în acéstă ţéră de vechĭ familiĭ fórte bogate, organisate pe partide cu purtarea consecuentă, pe când, în turburările de la începutul secoluluĭ al XVII-lea, marile familiĭ moldovene se ruinase, se împrăştiase, dispăruse, lăsând o ţéră fără fruntaşĭ, căreia i se putea impune orĭ-ce aventurier, care aveà şi el libertatea să stăpânéscă în felul ce-ĭ conveniă maĭ bine.

Afară de scurte menţiunĭ fără folos, istoria muntenéscă începe a fi expusă în Nicolae Costin la domnia în Bucurescĭ a luĭ Duca-Vodă, domnie care trebuià firesce să intereseze pe Moldovenĭ, Duca fiind cel dintâiŭ Domn după Vasile Lupu, care să fi domnit maĭ mult în ambele ţĕrĭ (domnia luĭ Gheorghe Ghica a fost, de o parte şi de alta de Milcov, un fel de provisorat, un scurt interim domnesc).

Domnia luĭ Duca din Bucurescĭ e zugrăvită în colorĭ defavorabile, căcĭ, în Moldova maĭ ales, Albanesul erà fórte nepopular pentru extorsiunile-ĭ fără de marginĭ; dar nicĭ lupta adversarilor sĕĭ, Cantacuziniĭ, «un ném ce le ḑiceaŭ Şăitănescĭĭ», nu e descrisă cu simpatie

(1) La finea croniceĭ luĭ Axintie (Kogălnicénu, *II*).

De lupta acésta însă se interesézä Costin fórte de aprópe, şi o mulţime de lucrurĭ nouĕ se pot scóte din naraţiunea luĭ. De la dînsul aflăm genesa puteriĭ Cupărescilor, Rosetescilor, ómeniĭ luĭ Duca-Vodă, în acelaşĭ timp servitoriĭ şi patroniĭ luĭ la Pórtă, exploatatorĭ aĭ unuĭ Principat saŭ aĭ celuĭ-lalt, după cum Domnul *lor* erà aruncat de sórtă pe tronul din Iaşĭ saŭ pe cel din Bucurescĭ. Cronicariĭ muntenĭ nu vĕd decât jocul partidelor din ţéră şi uită cu totul elementul politic grecesc al favoriţilor: bĕtrânul Cupar capu-chehae, Lascarache, un fiŭ, Mare-Spătar, altul: Iordache, Mare-Postelnic, cumnat al luĭ Vodă; unul maĭ mic, pentru moment numaĭ Grămătic: Scarlatache. De aceştia ne vorbesce cronicarul moldovén.

Costin povestesce conflictul dintre Domn şi Cantacuzinĭ, cu multe amănunte nouĕ, închiderea şi pribegirea lor. El cunósce relaţiunile luĭ Şerban cu Dómna Anastasia şi dă o descriere nu se póte maĭ circumstanţiată a fugeĭ Logofĕtuluĭ. (1)

Dar el suprimă din expunerea sa evenimentele petrecute în Muntenia sub Şerban-Vodă, *trimeţênd pentru cunóscerea lor la cronica de oposiţiune, a luĭ Constantin Căpitanul.* «De carele [Şerban] destul scriŭ letopiseţele Muntenilor, cât aŭ fost de tiran (2) şi lacom de sânge, că, luând Domnia, şi acela pre mulţĭ boerĭ, marĭ şi micĭ, aŭ omorît fără de vină, cu multe felurĭ de morţĭ.» (3) El pomenesce numaĭ mórtea luĭ Şerban, la o dată care e esactă numaĭ după stilul noŭ. (4)

De aicĭ înainte, istoria ţĕriĭ vecine e atinsă maĭ rar de cronicarul mavrocordătesc. Se vorbesce abià de duşmănia dintre «Constantin-Vodă» (Cantemir) al Moldoveĭ şi «Constantin-Vodă» (Brâncovénul) al Ţĕriĭ-Românescĭ şi de incidentul sprijiniriĭ luĭ Staico pribégul de cel dintâiŭ contra celuĭ din urmă. Se maĭ vorbesce, în trécăt, de peţirea uneĭ fete a Domnuluĭ muntén de către Antioch-Vodă, refusat din causa luĭ Staico, din causa originiĭ plebeene a domnesculuĭ peţitor şi părtiniriĭ luĭ Brâncovénu pentru Domnul moldovén mazil Duca II. Se menţionézä participarea munténă la expediţiunea de la Cameniţă, intrigile vecinilor cu pribegiĭ, susţinerea luĭ Antioch contra luĭ Nicolae-Vodă. (5) Luarea Brăileĭ de Toma Spatarul şi Ruşĭ e descrisă original, după «Ivan Căpitanul, carele aŭ fost acolo cu Moscaliĭ». (6) Tragedia

(1) Kogălnicénu, II, p. 14—5, 17—8.
(2) «Bĕtrân» e o greşélă, în ediţiunea luĭ Kogălnicénu, probabil.
(3) P. 18.
(4) P. 37.
(5) P. 37, 42—4, 49, 71—2.
(6) P. 108 şi urm.

Caseĭ luĭ «Băsărab-Vodă» e istorisită maĭ pe larg, cu date, numaĭ într'un adaos muntén, pe un ms. posterior anuluĭ 1770. (1)

c) Axintie Uricarul.

E, cum am spus, de maĭ multe orĭ, continuatorul mavrocordătesc al luĭ Nicolae Costin, care descrie a doua domnie a patronuluĭ sĕŭ, până la strămutarea-ĭ în Muntenia.

Cronica e fórte pe larg, un adevĕrat ḑiar al domnieĭ. Tonul e maĭ oficial decât la boerul mare şi distinsul cărturar ce fusese Costin. Să vedem ce evenimente muntene se află povestite aicĭ şi în ce colorĭ, încuviinţate de stăpânire.

Axintie vorbesce, în cuprinsul cronologic restrîns al povestiriĭ sale, de căderea luĭ Brâncovénu şi de a luĭ Ştefan-Vodă.

El menţionéză cu amănunte pe cea dintâiŭ, vorbind şi de chinurile suferite de Domnul mazil. După o istorisire mişcată, el adaoge: «Care veste [a morţiĭ luĭ Constantin], venind la Nicolae-Vodă, mult i-aŭ părut rĕŭ şi fórte s'aŭ întristat.» (2) În Moldova, unde lucrul nu puteà să aibă consecinţe, Nicolae Mavrocordat permite scriitoruluĭ sĕŭ următórea judecată asupra Brâncovénuluĭ: «Acest săvîrşit aŭ luat acel vestit Domn Băsărab-Vodă, carele aŭ domnit 27 de anĭ cu multă fericire şi aŭ făcut Ţéra-Muntenéscă sciută şi vestită în multe părţĭ ale lumiĭ, şi nu este de mirat, că tóte ale lumiĭ sunt deşerte, şi bogăţiile, şi slava . . .»

Am arătat maĭ sus că Mavrocordat n'a putut fi străin de mazilirea luĭ Ştefan Cantacuzino, dar o cronică oficială n'o puteà spune. În Axintie, Dumitrachi Iulianò, capu-chehaiaua luĭ Nicolae-Vodă, e chemat subit la Pórtă pentru a i se da surprinḑĕtórea veste a schimbăriĭ. Avem apoĭ transmiterea sciriĭ şi ceremonialul strămutăriĭ. (3)

d) Ioan Neculce.

De sigur, cu tóte slăbăciunile luĭ, unul dintre ceĭ maĭ simpaticĭ vechĭ boerĭ românĭ şi cea maĭ simpatică figură printre cronicariĭ moldovenĭ. Autor de memoriĭ — căcĭ cronica luĭ se preface îndată în memoriĭ —

(1) P. 114 nota 1. Cf. p. 115.

(2) P. 163. O menţiune despre trecerea Tătarilor prin Ţéra-Românéscă sub «Basarab-Vodă» la p. 137.

(3) P. 171—2.

el dă dovadă în ele de o obiectivitate pe care am căută-o în zadar în autorul de memorii muntén, Radu Popescu.

Cum destăinuesce singur în prefaţă, Vornicul Ioan a scris pentru partea maĭ veche după *isvóde*, de «la uniĭ şi la alţiĭ», şi după comunicaţiunĭ orale. Iar de la Constantin Duca înainte, el reproduce dictarea memorieĭ sale de bĕtrân sfătos, pe care povestirea celor vĕdute îl bucură şi-l înduioşéză. «Nu mi-aŭ maĭ trebuit istoric străin să cetesc şi să scriŭ, că aŭ fost scrise în inima mea.» (1)

Începênd pe o vreme când se bănuià numaĭ că Nicolae Costin a scris o cronică, -- adecă îndată după mórtea acestuĭ boer şi înaintea transcrieriĭ din ordin domnesc şi «publicăriĭ» lucrăriĭ luĭ, — el continuă povestirea sa până la 1743 şi nu-ĭ dete o formă definitivă decât după 1734. (2)

Neculcea e, de sigur, analistul moldovén, care trebue întrebuinţat maĭ dese-orĭ pentru istoria munteuéscă. Bogăţia sa de amănunte privitóre la cele petrecute peste Milcov nu se póte compară cu numĕrul de sciri date neegal de Nicolae Costin. Şi mĕ grăbesc a adaoge că aceste amănunte din Neculce sunt cu atât maĭ preţióse cu cât el *n'a* cunoscut nicĭ o cronică a Ţeriĭ-Românescĭ.

El începe întâiŭ cu Grigore-Vodă şi ne descrie fuga luĭ la domnia dintâiŭ, rătăcirile-ĭ în Apus, procesul ce are cu Constantin Stolnicul pentru asasinatul Postelniculuĭ Cantacuzino. În acelaşĭ spirit ca şi Del Monte, şi decĭ ca şi Constantin Căpitanul, el presintă pe Antonie-Vodă ca un om fără prestigiŭ: «şi-ĭ da nafacà luĭ pre ḑi, de cheltuială, câte ḑece potronicĭ».

În cronica a doua cantacuzinéscă, ca şi în Constantin Căpitanul, se spune că la căderea luĭ Antonie ar fi contribuit şi Şerban şi Mareş, şi că toţĭ pîrîşiĭ aŭ învocat contra Domnuluĭ motivul că e «prea bĕtrân şi slab». Neculcea dă varianta: că erà «prea prost» şi adaoge că partida Cantacuzinilor voià ca Domn pe Drăghicĭ, cel maĭ mare dintre fraţĭ (după Căpitan, Domnul dorit ar fi fost Gheorghe Vornicul, socrul luĭ Mateiŭ Cantacuzino). Anecdotist plin de vervă, Neculcea ne povestesce aicĭ dramatic o scenă de păcălire a Cantacuzinilor, care nu e fără asemănare cu scena zugrăvită de Constantin Căpitanul. El co-

(1) Prefaţa Cronicei.

(2) «Şi Nicolaĭ-Vodă», scrie el, reproducênd *Adaosurile* compilatorilor anteriorĭ luĭ Nicolae Costin, «aŭ făcut pre Constantin-Vodă, carele aŭ fost Domn aicĭ la noĭ în Moldova, în aniĭ de la zidirea Lumiĭ 7242, carele se trage de pre strămóşă-sa ném din Domniĭ ceĭ vechĭ moldovenescĭ» (p. 184).

mite greşéla de a pune la acéstă dată mórtea luĭ Drăghicĭ, care ... erà mort de mult (din 1668). (1)

Urméză, la Neculce, rolul jucat de Grigore în bătălia de la Hotin, şi el ne descrie pe larg lupta între «Postelnicescĭ», carĭ *scosese* tronul luĭ Duca, şi Grigore, pe care prieteniĭ sĕĭ turcĭ voiaŭ să-l menţie. Ghica, «om harnic şi tare şi sumeţ şi gata de rĕspuns», ar fi învins dacă nu l'ar fi oprit mórtea. «Ḑic uniĭ», adaoge Neculcea,—care nicĭ el nu iubesce pe «Postelnicescĭ, Şaitănescĭ, cărora le ḑic şi Cantacuzinescĭ» — «să se fie agiuns Cantacuzinesciĭ cu un doftor, şi să-l fie otrăvit». După menţiunea restabiliriĭ luĭ Şerban în dregătoria de Mare-Logofĕt, Neculcea mântue, făcênd alusiune la cronicele muntene, de carĭ sciind, nu le-a întrebuinţat totuşĭ: «De aice înainte lăsăm pentru Ţara-Muntenéscă să scrie Munteniĭ ...» (2)

Suirea pe tron a luĭ Şerban e povestită cu amănunte nouĕ, relative la legăturile Logofĕtuluĭ cu unele rude ale luĭ Duca (Lupaşco Spătarul, fratele Dómneĭ, de exemplu); şi Neculcea, mare amator de păcăliturĭ, găsesce mijlocul de a maĭ povestì una: înşelarea lesne-creḑĕtoruluĭ Vodă de Constantin Stolnicul şi nepotul sĕŭ Brâncovénu. Câte-va din actele de cruḑime ale nouluĭ Domn sunt atinse. (3)

Se trece la certele dintre Şerban şi fostul sĕŭ stăpân şi rival, în 1683. Expunerea duşmănieĭ dintre Cantacuzinul muntén şi Dumitraşco Cantacuzino, peste puţin Domn în Moldova, e în parte nouă. Absolut nouĕ sunt însă scirile asupra pregătirilor de rĕscólă ale luĭ Şerban, asupra legăturilor luĭ cu străinătatea, asupra planuluĭ sĕŭ de a fi «Împĕrat în Ţarigrad», asupra gândurilor ce urmărià făcênd Domn pe fostul sĕŭ camarad de arme sub Grigore-Vodă, Cantemir. (4)

La Neculce trebue să ne adresăm pentru a avé cunoscinţa completă a neînţelegerilor ce isbucniră în curînd între patron şi protegiat. Cantemir, care promisese a distruge pe «Cupărescĭ», îĭ păzesce rĕŭ, apoĭ se împacă cu eĭ şi-ĭ face ministriĭ sĕĭ ceĭ maĭ ascultaţĭ, ca odinióră Duca. Pe de altă parte, solicitat de Regele Sobieski şi de Şerban, el nu se închină Leşilor. Fără a vorbì cu multă dragoste de unélta şireţilor şi lacomilor Rusetescĭ, Neculcea e totuşĭ un duşman hotărît al luĭ Şerban, căruia-ĭ atribue omorul luĭ Gavriliţă Vornicul şi al unuĭ «cnéz» rus, ce i-ar fi fost adversar politic. (5)

(1) P. 193—5.
(2) P. 203—5.
(3) P. 211.
(4) P. 218, 226—7, 232, 235
(5) P. 234—5.

De la Neculce numaĭ aflăm — amintirĭ de copilărie — că Şerban voià să facă Domn în Moldova, în locul cerbicosuluĭ nerecunoscĕtor, pe Ilie Drăguţescul, pe când Cupărescii promiteaŭ domnia Ţĕriĭ-Românescĭ luĭ Cantemir. (1) Ajungênd la mórtea primuluĭ Domn, el o atribue fraţilor luĭ, Constantin şi Michaiŭ, reproducênd un svon calomnios, şi ne dă următórea plastică descriere a mortuluĭ: «Erà un om gróznic; nu veghià nimĕruĭ voia; erà om mare la stat, cu ochĭ ca de boŭ; harnic şi darnic; milă făceà mare la ceĭ străinĭ şi la slujitorĭ; cheltuià mult, ca să-şĭ facă nume, iară nu să strîngă.» Apoĭ arată frica Turcilor de el şi planul ce făcuse la urmă de a-l scóte cu Tătariĭ. (2)

Până la 1691 avem o cronică muntéună completă. Ni se spune că Iordache, «fecior mare» al luĭ Şerban (dar, după Del Chiaro, aveà numaĭ opt anĭ), a fost înlăturat de fraţiĭ acestuia, carĭ trăiaŭ rĕŭ cu Dómna; se descrie originea oposiţiuniĭ bălăcenescĭ, străjuirea la Drăgănescĭ, de căpitanĭ moldovenĭ, ale căror nume se şi daŭ, a vĕduveĭ luĭ Şerban şi despoiarea eĭ. Avem apoĭ campania luĭ Heissler, fuga luĭ Iordache la dînsul, întrevederea de la Drăgănescĭ: «şi aŭ mâncat şi aŭ vorovit cincĭ-şése césurĭ, ce le-aŭ trebuit», venirea Tătarilor, carĭ pradă straşnic, oprindu-se numaĭ de la ridicarea de robĭ. În tótă acéstă parte, Brâncovénu,—considerat de Moldovenĭ, carĭ suferiaŭ de desele schimbărĭ de Domnĭ provocate de el, ca duşmanul lor cel mare, — e fórte maltratat: Ni se spune că ar fi tăiat nasul şi urechile locuitorilor carĭ, fugind, se sustrăgeaŭ de la îndatorirea de a hrănì pe Nemţiĭ năvălitorĭ; ni se afirmă — şi aicĭ — că atuncĭ întâiŭ s'a introdus în Ţéra-Românéscă văcăritul: «un tult de vită şi doĭ orţĭ de cal».

După cronicarul moldovén, lupta pentru tronul luĭ Tököly s'ar fi dat «la Câmpina»! El urmăresce ca de obiceiŭ pe Moldovenĭ în evenimentele străine şi descopere un compatriot în armata Serascheruluĭ. Despre Bălăcénu, el dă scirĭ nouĕ asupra rĕsbunăriĭ pe care Brâncovénu o exercită după mórtea rivaluluĭ sĕŭ. (3)

De aicĭ trecem la incidentul cu Staico Paharnicul, descris într'un chip cu totul noŭ, cu amănunte inedite fórte interesante,—d. ex. «lạcata cât un şlic la grumazul» pribéguluĭ prins şi adus înaintea Domnuluĭ pe care-l pîrîse, silindu-l a cheltuì o mie de pungĭ. (4) De cariera sa

(1) P. 235.
(2) *Ibid.*
(3) P. 235—8
(4) P. 243.

politică légă cronicarul descrierea străluciteĭ nunțĭ a luĭ Constantin Duca-Vodă cu fiica luĭ Brâncovénu, zugrăvindu-se pe sineșĭ ca «tînĕr postelnic» într'un unghiŭ al tablouluĭ. (1)

Neculcea continuă cu trecerea Sultanuluĭ prin Téra-Românéscă și frica luĭ Brâncovénu de a-șĭ vedé intrigile cu Nemțiĭ descoperite. (2) El se ocupă apoĭ cu dușmănia fraților Cantemir—Antioch și Dumitrașcu — împotriva «Muntenilor»: cel din urmă ar fi cerut tronul românesc, și Constantin-Vodă s'ar fi gândit, din partea luĭ, a improvisà ca Domn al Moldoveĭ pe un fost negustor, puțin simpatic luĭ Neculcea: «Toderașco de la Galațĭ». (3) Urméză relațiunile schimbătóre cu Duca și apoĭ chemarea Domnuluĭ muntén la Adrianopole. (4)

Aicĭ Neculcea dă din cele maĭ folositóre contribuțiunĭ la istoria Țĕriĭ-Româneseĭ. Paguba făcută Moldoveĭ ar fi fost, după el, causa periculóseĭ chemărĭ. Vizirul erà decis a scóte pe Brâncovénu, dar el secretă atâția banĭ, Domnul Auruluĭ, «cât nicĭ Vizirul n'aŭ avut ce-ĭ face». Ba se propuse celuĭ chemat pentru mazilie și domnia Moldoveĭ, și numaĭ energiceĭ oposițiunĭ a Stolniculuĭ Constantin îĭ datorìră separatiștiĭ moldovenĭ aĭ timpuluĭ refusul. Dar Vodă, care crescuse tributul cu o sută cincĭ-ḑecĭ de pungĭ, putù face un Domn noŭ în țéra vecină, unde dictà fără să domnéscă. (5)

Se menționéză pe urmă: împăcarea cu Antioch, logodne și nunțĭ în casa Brâncovénuluĭ. Neculcea, care cunósce fórte bine Téra-Românéscă, asistă și el la o nuntă, «care, să ḑicem, nu erà nuntă domnéscă, ci putem ḑice crăiască». (6)

Dimitrie Cantemir ar fi venit cu ordin a prinde pe vecinul sĕŭ, dar agerul bĕtrân pară lovitura. Neculcea îl acusă însă că a făgăduit Rușilor zaherea și ajutorul proprieĭ sale persóne, în fruntea a 30.000 de ómenĭ, făgăduelĭ, pe carĭ le călcà apoĭ, făcênd pe Țar a blestemà pe «Iuda Brâncovénul». Ca și la Grecénu, ni se vorbesce și aicĭ de sarcina de mediator dată de Turcĭ Domnuluĭ, de trimeterea luĭ Castriot: «Makedon Comisul», și de zădărnicirea acestor silințe de vrăjmășia luĭ Toma și Cantemir: cel dintâiŭ ar fi dorit să fie Domn, și notițe prețióse ni se daŭ asupra relațiunilor dintre Brâncovénu și «unchiĭ sĕĭ» în ultimele timpurĭ și asupra acțiuniĭ de subminare în-

(1) P. 246—9.
(2) P. 250.
(3) P. 267.
(4) P. 270—4.
(5) P. 276—8.
(6) P. 283, 286—7.

treprinsă de aceştia. În căderea fastuosuluĭ Domn, el vede însă şi mâna dumnedeéscă pentru «osînda Moldoveĭ», sfărâmarea Caseĭ luĭ Şerban-Vodă şi chemarea, plină de înşelăciune, a Muscalilor. Incidentul ofertelor de viéţă, în schimbul turciriĭ, se află menţionat şi aicĭ, şi Neculce-şĭ reservă — ceea ce n'a făcut — a ne vorbì de nepotul mântuit de mórte al bĕtrânuluĭ Voevod. (1) *Pedépsa* luĭ Ştefan-Vodă e descrisă puţin maĭ departe, şi ni se vorbesce şi de sórta fiilor sĕĭ, ce slujesc «unul la Nemţĭ şi altul la Mosc». (2) Ceea ce se maĭ află relativ la istoria munténă nu merită a fi relevat. (3)

e) Cronica luĭ Mustea.

O cronică asupra căreia cercetările nu s'aŭ închis. E păstrată într'o versiune, publicată, de Kogălnicénu şi în alta, tipărită în *Magazin.* Deosebirea între aceste versiunĭ se observă numaĭ între domnia a treia a luĭ Duca-Vodă şi suirea pe tron a luĭ Michaiŭ Racoviţă.(4) Asupra compuneriĭ croniceĭ ajunge pentru acest studiŭ să spunem— ceea ce, neapĕrat, n'a fost observat până la d-l Sbiera nicĭ de istoricĭ, nicĭ de istoricĭ literarĭ — că partea comună de la început e aprópe numaĭ o prescurtare a luĭ Neculce, cu fórte puţine lucrurĭ luate din Nicolae Costin. De la 1678 înainte, versiunea Bălcescu continuă a se ţiné de Neculce, până la ultimele treĭ domniĭ descrise, şi maĭ ales până la istoria geneseĭ domnieĭ luĭ Michaiŭ Racoviţă. Versiunea Kogălnicénu, dimpotrivă, dă o *naraţiune nouă.* De la 1709 încolo, partea finală în care cele douĕ texte din *Letopiseţe* şi *Magazin* coincid iarăşĭ, — naraţiunea e iarăşĭ nouă. Ea se opresce la întâia domnie a luĭ Grigore Ghica în Moldova.

În total, cronica e scrisă într'un spirit anti-grecesc, favorabil maĭ ales luĭ Michaiŭ Racoviţă şi cu deosebire în primele sale douĕ domniĭ, când cârmuirea sa erà o cârmuire prin pămîntenĭ. (5)

Cât privesce istoria munténă, domnia luĭ Grigore-Vodă e tractată aicĭ maĭ pe scurt, dar în acelaşĭ chip ca la cronicarul pomenit (6)

(1) P. 300—1, 303—4, 305, 317—8, 320, 347—8.

(2) P. 350.

(3) P. 375, 395, 397.

(4) Kogălnicénu a reprodus în *Letopiseţe,* III, ed. a 2-a, partea deosebită din publicaţiunea luĭ Bălcescu.

(5) Aflu şi la d-l Sbiera titlul fórte potrivit de «cronică racoviţéscă» pentru acéstă lucrare. — Asupra tuturor cronicelor moldovenescĭ de la Miron Costin înainte voiŭ revenì într'un studiŭ anume.

(6) P. 3—9.

Numirea luĭ Şerban ca Domn se presintă tot aşà. (1) La impunerea luĭ Cantemir-Vodă de puternicul sĕŭ vecin par a fi întrebuinţate şi alte *isvóde*. (2) În daraverile luĭ C. Duca în a doua domnie cu fostul sĕŭ socru, cel dintâiŭ apare ca vinovat de nerecunoscinţă, pe când, după Neculce, el ar fi plătit Domnuluĭ muntén maĭ mult decât îĭ erà datoria. (3) La întâia domnie a luĭ Michaiŭ Racoviţă, Brâncovénu e calificat de «fórte om de bun şi vestit de bogat», şi Mustea urméză: «Şi erà Ţéra-Muntenéscă plină de ómenĭ şi de tot belşugul, şi trăiaŭ ómeniĭ uşor, cât nime nu se jĕluià de nemică». (4) Bunele relaţiunĭ cu Racoviţă sunt în special relevate. La a doua domnie a aceluiaşĭ Racoviţă, se insistă asupra pîrilor de hainie îndreptate de Constantin-Vodă contra luĭ, pe un ton de imputare. (5) Maĭ departe, întreprinderea trădătóre a luĭ Toma Cantacuzino e condemnată. (6)

La căderea luĭ Brâncovénu, pe care «o scrie cu jale», Mustea devine un isvor fórte important prin aceea că reproduce spusele luĭ Racoviţă: «care acestea tóte singur Michaiŭ-Vodă ne spuneà, dacă aŭ venit cu a treia domnie aice». Cronicarul, pomenind acusările rĕsbunătóre ale luĭ Michaiŭ: provisiunĭ Ruşilor, chemarea lor la Brăila, plan de a fugì peste munţĭ,—le declară «adevĕrate tóte». Fiorosul Vizir care varsă sângele luĭ Constantin, înfierat şi de Radu Popescu, e calificat de «om fórte cu cumpĕt». Înţelegerea luĭ Racoviţă cu ruda sa Michaiŭ Spătarul e spusă amănunţit, fără încunjur. Totuşĭ, deşì dă dreptate luĭ Michaiŭ, care-şĭ cătă îndestularea rĕsbunăriĭ, cronicarul scrie duios istoria nenorocirilor «unuĭ Domn vestit ca acela, îmbĕtrânit în domnie», mustră pe noul Principe şi nu uită a mărturisì că Brâncovénu a fost petrecut de mulţime cu lacrămĭ, «ca un tată»: «fiind în mare bişug ţéra lor în 27 anĭ ce a domnit el: plină erà acea ţéră de ómenĭ cu hrană şi cu agonisită, precum se pomenesce că aŭ fost şi la noĭ în ţéră în ḑilele luĭ Vasile-Vodă». (7) Firesce decĭ că în căderea şi mórtea luĭ Ştefan el vede rĕsplătirea divină. «Cu ce mĕsură aŭ mĕsurat, şi lor li s'aŭ mĕsurat.» (8) Vrăjmaş consecinte al Grecilor, cronicarul pomenesce maĭ departe cruḑimile săvîrşite de Nicolae-

(1) P. 19.
(2) P. 23.
(3) P. 25—6.
(4) P. 31—2.
(5) P. 39—40.
(6) P. 45—6, 48.
(7) P. 53—5.
(8) P. 56—7.

Vodă în Muntenia şi prinderea Domnuluĭ de Nemţĭ. (1) La capĕtul aceleiaşĭ domniĭ detaliate a luĭ Michaiŭ Racoviţă, se vorbesce cu duşmănie de a doua stăpânire munténă a luĭ Mavrocordat şi de pribegia — necunoscută alt-fel — a boerilor muntenĭ: Nicolae Ruset, Asan Cămăraşul şi alţiĭ trec în Moldova, şi Nicolae îşĭ rĕsbună de primirea lor, aducênd mazilia luĭ Racoviţă. (2)

Cât privesce versiunea Bălcescu, în partea eĭ originală, ni se arată sub o formă nouă cérta luĭ Antioch-Vodă, în prima sa domnie, cu Basarabul muntén. (3) Intrigĭ analóge sunt indicate la cele două domniĭ următóre. (4)

XVII. Cronica tradusă de Amiras.

Din ordinul luĭ Grigore Ghica,—care patronă póte şi compilaţiunea precedentă, în care i se aduc, la sfîrşit, laude,—un logofĕt saŭ un boer óre-care, fórte posibil însuşĭ Amiras, scrise cronica domnieĭ luĭ, precedând-o de un resumat al istorieĭ moldovenescĭ până la începutul acesteĭ domniĭ

Până la domnia întâia a luĭ Racoviţă acéstă compilaţiune, care începe fórte pe scurt pentru a ajunge apoĭ la un ḑiar precis şi bogat al stăpânirilor luĭ Racoviţă a doua óră şi luĭ Ghica, nu face decât resumă versiunea întâiŭ a luĭ Mustea. Michaiŭ Racoviţă e expediat în câte-va rîndurĭ, carĭ par a fi substanţa expuneriĭ aceleiaşĭ versiunĭ independente din Mustea. De la mazilirea luĭ Michaiŭ-Vodă, fără a se lăsà la o parte modelul, elemente nouĕ se întîmpină tot maĭ multe şi cronica e absolut deosebită către sfîrşit.

S'ar păré că o ast-fel de compilaţiune nu póte avé însemnătate pentru istoria Ţĕriĭ-Românescĭ. Totuşĭ ar fi o greşélă să se crédă acésta. Dacă maĭ găsim aicĭ, ca la Mustea, sub rubrica domnieĭ a treia a luĭ Racoviţă, amănunte despre prima cârmuire munténă ale luĭ Nicolae Mavrocordat (5), avem cevà maĭ bun decât atâta. Vrênd să arate strălucirea némuluĭ patronuluĭ sĕŭ, cronicarul e adus să vorbéscă de Gheorghe Ghica şi Gligoraşco-Vodă. Domnia moldovenéscă a celuĭ dintâiŭ e lăsată la o parte, trimeţêndu-se «înapoĭ, la rîndul sĕŭ», dar pentru cele treĭ domniĭ muntene ale Ghiculescilor din secolul al XVII-lea

(1) P. 57—8.
(2) P. 71—2.
(3) P. 91. Cf. şi p. 77, 78—9.
(4) P. 92—5.
(5) P. 123—4.

se reproduce «letopisețul Țereĭ-Muntenescĭ», *întreg Constantin Căpitanul, de la căderea luĭ Michnea III până la suirea pe tron a luĭ Duca*, ḑece fețe întregĭ din «Letopisețe». Dar evident că se lasă la o parte domniile intermediare ale luĭ Radu Leon și Antonie-Vodă. (1)

Nu e aicĭ locul să arăt ce se póte scóte pentru istoria munténă din cronicele luĭ Canta și Kogălnicénu. Indicăm pasagiile principale în notă. (2)

CATALOG DESCRIPTIV AL M-SELOR DE CRONICE MUNTENE INTREBUINȚATE IN ACEST STUDIU.

I. Corpul brâncovenesc neoficial.

1. Oradea-Mare. Biblioteca Episcopuluĭ românesc. Ms. fără numĕr. In-12⁰. Sec. XVII. Nenumerotat. Jocurĭ de condeiŭ pe V^ul^ primeĭ pagine din legătură. Pe fol 1: «Troița cea de ō fi... Acéstъ carte ia....» Titlul e scris cu roșu, grosolan: Ist[o]riia Țъri-Rumъnești [del]a descъl.... pъnъ... Hs. și Hs.» Anonim, fără viéța luĭ Nifon + legătura brâncovenéscă neoficială + douĕ capitole din Grecénu. Se mântue cu arabescurĭ roșiĭ și galbene. Urméză: Întrebărĭ și rĕspunsurĭ de cuprins religios și altul: «Patru capete vii și unul sъc și 100 d'unghi; rъspunde: Mōrtea ōmului; îl duc patru ōmieni la cei patru; patru vii zsъnt 100 de u[n]ghi.» Fine: «Decъt Dumnezъu, dar din cine sъ începu.» Apoĭ vine: «Slov. 10, gl. 8.» Incipit: «Luĭ Hs. pre Petru și pre Iacov i pre Iōn»: De aicĭ: «La Sti Petrъ i Pavelъ, slav., glas 5 (?).» Explicit: «dъruiascъ noa mare milъ.» Se cetesce pе urmă: «Molitvel[e] pentru rugѫciunia omeniascъ cъtru Dumnezъu și cъtrъ tōț sf[i]nții.» Explicit: «Rugați-vъ luĭ Hs. pentru sufletele nostre; amin.» Continuă cu: «Ruga lui Sъ. Grigōrie, al doilea cuvъntъri.» Apoĭ: «Veni Precesta în muntel[e] Siōnului sъ-s roaъgea, și rugъndu-sъ.» Explicit: «Cъ au priimit rugъciunile Precistei.» Pe o ultimă fóe: «Iarъș voi cѫnta un verș, cъ de aici voi sъ ei, și-l vom cѫnta cu civințъ, cѫ-i întъritu în credințъ.» Apoĭ jocurĭ de condeiŭ.

2. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N⁰ 284. In 8⁰. Donat de

---

(1) P. 144 și urm. — Traducĕtorul acesteĭ cronice, Amiras, e pomenit într'însa, ca mehmendar a unuĭ trimes polon, în a treia domnie a luĭ Racoviță: «Alexandru Amiras, Vel-Ușer» (p. 133). Acesta și cele-lalte locurĭ sunt reproduse în Sbiera, p. 183—5.

(2) P. 188, 253, 265, 267.

familia Blebea din Braşov. Sec. XVIII. Acefal: începe la domnia luĭ Mateiŭ-Vodă cu cuvintele: «...lu Mateiŭ-Vod». Compus din: Anonim + legătura brâncovenéscă neoficială până la sfîrşitul panegiriculuĭ luĭ Şerban + Grecénu, cap. 5—9. Explicit: «Şi cu dѫnsul împreunѫ erà Preda Proroceanul şi Mateiu Bѫlѫceanul, vѫru-sѫu» *(Magazin*, II, p. 145).

3. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 298. In-8°. Sec. XVIII. «Istorie Ţьrii Romьneşti de cьnd au descьlicat pravoslavnicii creştini.» Compus din: Anonim + legătura brâncovenéscă neoficială + Grecénu prescurtat, până la întórcerea luĭ Heissler în Ardél. Terminat cu o tablă şi un epitalam, plus o mică cronică a Moldoveĭ care va fi tipărită în Catalogul msselor Academieĭ aiurea. Cf. maĭ sus p. 324—5.

4. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 940. In-8°. Ca şi n° precedent. Copie din sec. XVIII. La fine are maĭ mult cuvintele: «şi aŭ rьmas». La urmă, însemnărĭ de cronică moldovenéscă.

5. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 180. Sec. XVII. Pe V^{ul} legăturiĭ: «Aceastь psaltire este a lui Gligore sin prōt: Vasile, şi cine n'a *(sic)* fora-ō, sь fie afurisit de d[o]mnul Gligore *(sic)*.» Pe fol. 1, în scrisóre modernă: «Cronica luĭ Greceanu.» Aparţinuse, după semnătură, luĭ Nic. Istrati din Rotopănescĭ şi luĭ Kogălnicénu. Are şi:» Pinaxь, adecь însemnare de ceale ce sь aflь întru acestь leatopiseţ de pravoslavnicii Domni ai Ţьrьi-Rumьneşti.» Titlurĭ roşiĭ marginale. Numele Mitropoliţilor şi al luĭ Brâncovénu scrise tot cu roşu. Cuprinde compilaţiunea de sub n-le 2 şi 3, continuată până la p. 339 din Grecénu. V. maĭ sus, în memoriŭ, p. 307 şi urm. Scris de mâna mitropolituluĭ Antim, care a caligrafiat catastiful averiĭ Mitropolieĭ păstrat în aceeaşĭ bibl. sub n° 671.

6. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 196. Sec. XVIII. 133. p. in-8°. Frontispiciul de florĭ roşiĭ. Titlu: «Istorie Ţьrѫi-Romѫneşt[i] de cѫnьd au descьlecatu pravoslavnicii creştini.» Ca şi n-l 3. Tablă târḑie, la sfîrşit. Însemnărĭ de cumpĕrătură de la Ienache Kogălnicénu şi Manea Mătăsarul (1719). Reproducem pe cea dintâiŭ: «Şi pi urmь, vindu la Ţarigrad, s'au vьndut cu voe noastrь aici dumnisale Enaki Cog[ьl]niceanu, biv Vel-Vьtav zaprōh. *(sic)*, cьl'era cu mahьlis *(sic!)* Mьrii Sale Iōan Cōstandin Mihai Cehan Rac[o]viţ[ь] Voevod, cьndu era cursul anilor de la Hristos 1761, Av. 12. Enaki Kog., biv z'aprōdu Vьtah.»

7. Braşov. Biblioteca Gimnasiuluĭ evangelic. N° 139 (vechiŭ 27 d). In-8°. Nepaginat. «Historie von der ersten Hereinkunfft der Roemer und dem von ihnen nachmal auffgerichteten wallachischen Reiche, welche anno 1727, den 5-ten Septembris, aus einem anonymen manuscripto

vallachico von uns in die teutsche Sprache übersezet angefangen worden». Traducerea n-luĭ 1. Continuă cu Grecénu (v. maĭ departe).

8. Braşov. Biblioteca Gimnasiuluĭ evangelic, intercalat în n-l 7. 12 foĭ in-8⁰. «Walachische Historie von der Hereinkunfft oder Niederlassung, als sich erhoben die rechtschaffene Christen, gleich Anfangs als die Walachen sich von den Römern scheideten». Pe margine: «Historia valachica scripta a. a. 1727, d. 5 Se(m)ptembris, absoluta eodem anno, Decembris 18.» Traducere, cu variante de formă, a n^luĭ 1. Multe notiţe: Ast-fel, la Radu-Negru: «Auch hab er einige Händel gehabt mit den Bürgern in Tergovischt, welche seinen Bruder höchlich beleidiget; an welchen er sich zu rächen die Oster-Feyertag alle Bürger die frolig und lustig zusamen waren und umb niemanden sich gefirten, die jung aber mit Tanzen sich erlustigten.» Merge până la lupta de la Grumazĭ, a luĭ Radu de la Afumaţĭ cu Mehemed-beg. Apoĭ, după o lacună, un fragment din istoria luĭ Michaiŭ-Vitézul.

9. Braşov. Biblioteca Gimnasiuluĭ evangelic. N⁰ 139 (vechiŭ 27 d). 242 de foĭ in-8⁰, dintre carĭ una albă. Pe V^ul legăturiĭ, însemnare a cuprinsuluĭ de fost bibliotecar, din 28 Octobre 1861: se afirmă că îndreptările din ms. sunt de Filstich. După prefaţa luĭ Grecénu şi o notă asupra lucrărilor luĭ, «Historie von der ersten Hereinkunfft der Römer und dem von ihnen nachmals aufgerichteten walachischen Reiche, welche anno 1727, den 5 Septembers auss eines Anonymi manuscripto walachico zur Nachricht in die teutsche Sprache übersezet angefangen worden.» Pe margine: «Historie von der Wallachey, wie selbige von römischen Christen zue erst bewohnet worden.» O însemnare modernă, ştérsă, o atribue luĭ Grecénu. De aceeaşĭ mână cu scriitorul părţiĭ întâiŭ din n-l precedent. Notiţe, unele ca şi în acela. V. p. 23: «Diese Roschi waren ausser dem Kriege Bürger und thathen keine Soldaten-Arbeit: wenn aber Gefahr verhanden war, musten sie aufsitzen, wie bey uns vormahls die Zeckelen. 2. Diese *Megsias* wohneten auf ihren Gütern und dienthen ihren Fürsten mit ihren Beuteln.»

II. Cronica luĭ Grecénu.

1. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N⁰ 548. In-8⁰. Ms. din sec. XVII; probabil autograf, cuprinḑênd şi bruliónele cronicaruluĭ.

2. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N⁰ 465. Sec. XVII. 26 de foĭ in-8⁰. Incipit: «folosul casei şi a capului său» [întórcerea solilor de la Viena; *Magazin*, II, p. 135]. Explicit: «la Daia de s'aŭ înpreunat,

fьcьnd multь vorav[ь] amьndoi» [1693; călĕtoria la Giurgiu; *Magazin, l. c.*, p. 206]. La fol. 141 e semnat jos, cu roşu, «Asan Cьmьraş», menţionat şi maĭ sus în acest volum, pe p. 256 şi 441.

3. Braşov. Biblioteca Gimnasiuluĭ evangelic. N° 139 (vechiŭ 27 d). In-8°. După Anonim (v. p. 443, n° 7), la pagina 345, vine prefaţa luĭ Grecénu (cf. maĭ sus, p. 328 şi urm.). La fine, o însemnare despre lucrările Logofĕtuluĭ Radu («wie auch mehrere Tractat verfertiget hat»). Cu o numerotaţiune specială începe: «Anfang des Lebens und der Historie des Durchlauchtigsten, allenchristlichen Herrn von dem wallachischen Land, Johan Costandins Brankovan Basarab Vaivode, seit Gott ihn mit dem Fürstenthum gekrönet oder beehret.» Pe alocurea, notiţe. Ast-fel, la cap LIV, se adaoge cu privire la Michaiŭ-Vodă: «Dieser ist nachgehends in der Moldau Fürst worden; itzo aber lebt er in der Mazilie; welchem der heut regierende Glyrori *(sic)*— Vode im Regiment succediret ist; der Michaël hat regieret von 1716 bis 1727» (p. 269 — 70). La c. LXX, se află o notă despre capu-chehaiele. La fine (p. 363): «Hierinen haben wir mit der Hülfe Gottes auch die Geschichte des 19ten Jahres von der Regierung des Constandins Brankovanul Bassarab Vajvod absolviert, den 18-ten October.» E o traducere completă a versiuniĭ oficiale, până la acest an. La sfîrşit: *a)* «Illustratio articulorum quorumdam historicorum rem ac historiam Valachorum concernentium.» Incipit: «Desideratam a Serenissimo Moldaviae principe XIV articulorum historiam valachicam concernentium illustrationem ex variis auctoribus fide dignissimis sequenti ratione sistere conabor.» Cuprinde studiĭ despre istoria noastră medievală, despre posesiunile ardelene ale Domnilor, despre propaganda catolică, participarea la sinodul din Florenţa, etc. Sunt utilisate numaĭ isvóre ardelene; *b)* Cronica bisericiĭ din Scheiŭ (altă versiune decât cea publicată: Sterie Stinghe, *Istoriĭa besériceĭ Şchéilor Braşovuluĭ,* Braşov, tip. Ciurcu, 1899, in-8°). Incipit: «Anno mundi 6900, anno Christi 1392, sind die Bulgaren hier an diesen Ort, *id est* bey Cronstadt kommen. Zu dieser Zeit als das Pfaffenthum alhero in diese heilige Kirche ist eingeführet worden, wie es eigentlich zugegangen ist. Vom Pope Petru dem Alten.» Explicit: «Nekul Rekney und ein Enkeln des Pope Stanss, welchen man hieher verwiesen hatte, anno a d. 7140.»

4. Braşov. Biblioteca Gimnasiuluĭ evangelic. N° 139 (vechiŭ 27 d). Pre-

(1) O altă traducere germană în Biblioteca Archivelor braşovene. Un alt text românesc, deosebit, într'un ms. al d-luĭ prof. Andreiŭ Bârsan din Braşov, cunoscutul folklorist şi poet. Acest ms. conţine şi notiţe analistice din secolul al XVIII-lea.

fața cronicei cu variante. Apoi urméză aceeași notă despre lucrările lui Grecénu.

5. Brașov. Biblioteca Gimnasiului evangelic. N° 140. «Anfang des Lebens» (ca la n° 3). După prefața cea scurtă (tipărită în *Magazin)*, cronica. La p. 181, mențiunea despre Racoviță, reprodusă mai sus. La p. 218, alta despre același Domn, pomenindu-se domnia lui până la 1727 în Muntenia. Explicit ca la n° 3.

III. Constantin Căpitanul singur.

1. Bucuresci. Biblioteca Academiei Române. N° 173. In-8°. Sec. XIX. «Istoriia Țĕrii-Rumĕnești, de cĕndu au descălicatu pravoslavnicii creștini.» După prefața Anonimului și domnia lui Radu Negru din acéstă cronică, urméză cronica lui Constantin până la Petru Cercel.

2. Brașov. Biblioteca Gimnasiului evangelic. N° 95. Cuprinde: «1. Iohannis Filstich, rectoris gymnasii coronensis, Moldaviae historia» (până la p. 9); «2. Historia Valachiae, Europae principatus, auctore Iohanne Filstich, rectore gymnasii coronensis... 1727»; «3. Dissertatio historico-genealogica de Dragoschio Vajvoda Marmarosiensi, Moldaviae fundatore, ad clarissimum Christianum Engel scripsit Innocentius Simonchicze, S. P. Gym. Regii Szigeth-Marmarosiensis director localis, 1805»; 4. Două pagine de note pentru Istoria Românilor; «5. Historia regum valachorum Imperii Rudolphi Nigri principis: Anno inde ab Adamo 6798 princeps Rudolphus Niger...» (de la p. 63): e *traducerea latină a Căpitanului.* Se termină (p. 129; și numerotațiune specială, de 68 p.) la 1568: «Post haec reversus Constantinopolim cum exercitu et funere patris sui, sepelivit eum in metschet ab ipso aedificato, hactenus nuncupato Sullemann. Imperavit Sulleman annos 47» (1); «6. Ad celsissimum atque piissimum principem Nicolaum Maurocordatum de Skarlati, dominum clementissimum» (publicat în Legrand, *Généalogie des Maurocordato;* alt ms. la Pesta; cf. N. Densușianu, în aceste *Anale,* ser. a 2-a, II, p. 199; vom dovedì că autorul lucrării e Bergler) (p. 141 și urm.); 7. Notițe analistice pe anii 1780 — 802 (p. 253—4); 8. Extrase din Fellmer și A. Tr. Laurian.

IV. Corpul mavrocordătesc.

1. Bucuresci. Biblioteca Academiei Române. N° 100. 187 p. in-4° scrise, două albe la sfîrșit. Titlul de la p. 387-8. Compus din Anonim,

(1) P. 186 din edițiunea lui Bălcescu *(Magazin,* I).

cuprindênd viéța luĭ Nifon + Grecénu (până la sfîrşitul edițiuniĭ din *Magazin)* + cronica oficială a luĭ Radu Popescu.

2. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N⁰ 121. In-4⁰. Sec. XVIII. Ms. al luĭ Gh. Asachi. După o fóie albă, titlul cu frontispiciŭ în colorĭ şi armele țĕrilor (Nicolae-Vodă domnise şi în Moldova, de două orĭ). Titlu şi cuprins ca la n⁰ 1.

3. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N⁰ 327. In-8⁰. Sec. XVIII. Ms. al luĭ M. Kogălnicénu. Titlu şi cuprins ca la n⁰ 2.

V. Cronica bălăcenéscă.

1. Oradea-Mare. Biblioteca Episcopieĭ Românescĭ. 95 p. in-8⁰. «Hist. prinçilor Tiarii-Romanesci.» Alte lămurirĭ la p. 391-2.

2. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N⁰ 436, in-8⁰. «Istoriile Țѣrii-Rumѣneşti.» Ca şi precedentul n-r, dar începe cu domniile luĭ Radu Negru. Copie din 1800; însemnare a proprietaruluĭ din 1831.

3. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N⁰ 537. In-8⁰. Începe cu «Dōmniia luĭ Alexandru Voevod Iliiaş».

4. Oradea-Mare. Biblioteca Episcopieĭ Românescĭ. In-8⁰. Sec. XVIII. Cuprinde: *a)* «Începerea istorii rumѫneşti cu ajutoriul luĭ Dumnezeu, de la anul D[o]mnului Nostru Isus Hs. 1595.» Incipit: «Dupѣ ce Rumѫni au scos din țarѣ pre fiiul lui Pѣtru, care înnaintea lui Alexandru au fost Vodѣ, pentru multe tirѣnii ce fѣceau, au ales Domn pre Mihail Banul de la Craiova, care, îndatѣ cѫt au luōat Domniia, au trimis soli la Jighismundus Batori, Craiul Ardélului, şi la Aarōn-Vodѣ de la Moldova.» [Compilațiune a istorieĭ luĭ Michaiŭ Vitézul şi Radu Şerban, cu neologisme ca: «arc de triumf, adecѣ de biruințѣ», «Ahilea», «prințeps»; făcută în Ardél; fără valóre]. Explicit al domnieĭ luĭ Michaiŭ: «Avea în gѫnd încѣ Mihaĭ-Vodѣ sѣ sѣ mai scoale cu rѣzboiu asupra Turcilōr, cѣ sѣ foarte temea şi tremura de vitejiia lui toți Turci, fiind cѣ mai înnainte foarte le dѣdusѣ peste nas şi îi învѣța ōmenie; ci vrѣjmaşul Basta îl omorѫ» (35 de foĭ); *b) Cronica bălăcenéscă* (203 de fețe), cu cirilice. Pe fol. 1: «Scris-amѣ eu Ghiorghii Costandinovici dinѣ Caransѣbişѣ, [1]779 мц҃а Mai în 20.» Cf. şi N. Densuşianu *l. c.*, p. 190.

VI. Cronica de la Cluj.

Cluj. *Erdély Museum.* 143 foĭ in-8⁰ scrise, 73 albe. Pe fol. 1: «Samuel L. Icsema, antiquar., m. p. Nos ducimus originem a Diis: Aneas; ab Aenea Romani, a Romanis Valachi.» Frontispiciŭ, cu negru şi roşu: «Istoriile Țѣrѣi-Rumѣneşti: Domniia Raduluĭ-Vod[ѣ] Negrulѣ.» Cu-

prinde: Constantin Căpitanul, până la Constantin I + Anonimul + legătura bălăcenéscă + Radu Popescu: cronica oficială; până la sfinţirea Văcărescilor. Multe notiţe: Pe fol. 90 V°: «Sъ sъ ştie de cъnd s'au cutremurat pъmъntul, ce sъ numeşte de zicъ ōam[e]nii: de cъnd cutremurul cel mare; s'au cutremurat în postul Sъmpetriului, într'o Mercuri dimineaţa, la trei ceasuri şi jum[ъ]tate din zi, let de la Zidire Lumii 7246, iar de la Mъntuire Lumii 1738, Maiu 31. Acest let l'am gъsit şi eu scris în pisanie sfintii mъnъstiri Vъlenii-de-Munte, pъ apa Telejenului, sud. Saac; care, gъsъndu-o, am scris aice, ca sъ sъ (sъ) pomenescъ; şi am scris la let 1780, Iun. 15. Ursake logf.» Pe fol. 125 V° jos: «Acest litopis: l'am cumpъrat de la dascalul Iōan engomenul (?) ōt Sf[e]te Ghiōorghi cel Nou, şi-am dat pъ el t. 2, a. 60, sъ-m[i] fie mie de citit; care m'am iscъlit: Ursake logf. Mold[o]vei, 1777, Sъpt. 20 [cu cifre arabe].» La sfîrşit, adaose:

«Sъ sъ ştie cъ la let 1769, Iule 30, s'au ivit steōa cu coadъ despre Rъsъrit, care stè au ţinut pъnъ la luna Oct. Apoi au perit. Şi la Noem. 4 şi la let 1769, au intrat Muscalii în Bucureşti: aici a şezut pъnъ la Ispas; apoi s'au întorsъ îndъret la ţara tъtъrascъ, mai avъndъ bъtъlie, şi, m[ъn]tъi[n]du-sъ toamna, iar au vinit în Bucureşti, Octomvre 26 [cifre arabice], let 1770; şi au şezut pъnъ la let 1774, Iulie 20; s'au legat pace piste Dunъre la Şumele, de fermaşul Romanţov şi de Vizirul Musun-Ōglu şi, legъnd pace, au mai şezut Moscalii în ţarъ toatъ toamna, Noemvre 1; apoi s'au ridicat şi s'au dus în ţara lor. Apoi după Moscali au venit Domno în Bucureşti Alexandru Epsilant-Vod, tocmai iarna, Ghenarie 10 1775... [tăiat], parte au intrat în Bucureşti» (f° 191 V°).

«Sъ sъ ştie de cъnd s'au cutremurat pъmъntul, ce-i zicъ ōamenii de cъnd cutremurul cel marea: de la Zidire Lumii let 7246, iar de la Mъntuire Lumii let 1738, Maiu 31, într'o Mercuri dim[i]neaţa, la trei ceasuri şi jum[ъ]ta[te] din zi, în postul Sъmpetriului, în zilele Domnului... *(sic)*.

«† Sъ sъ ştie de cъnd au vinit lъcustele întъi aice în Ţara-Rum[ъ]nească, în zilele Domnului Costandin-Vod[ъ] Mavrocordat, în Domniia a triia, let de la Zidire Lumii 7253, iar de la Mъntuire Lumii let 1745, Iule 20 zъle, 20 [cu cifre arabice].

«† Sъ sъ ştie de cъnd au perit soarel[e] prè rъu, în zilele Domnului Gligore-Vod[ъ] Ghica, în Domniia a doa, de la Zidire Lumii let 7256, iar de la Mъntuir[e] Lumii let 1742 *(sic)*, Iune 14, în postul Sъmpetrului, într'o Mercuri [Marţĭ], la nami[azi].

«† Sъ sъ ştie de cъnd steōa cu coadъ: tot în lъcuste, let 7257, Octomvre 20 тā дı лм *(sic)* au fost; apoi au perit.

«† Sъ sъ ştie de cъnd au robit Tъtari Moldova, care au vinit pъnъ în Focъş[a]ni, de au robit; multъ fricъ au fost şi aice în Ţara-Rumъnească, de Tъtari. Domnъ era aice Scarlat Ghica-Vodъ, sъn Gligore-Vodъ, vinit de curъnd de la Moldova; care acolo, rъmъind ţara fъr de Domnъ, au robit-o Tъtъrъi; let 7266, 1758 Sept. 20, au intrat, şi au robit 15 zile tot; iarъ apoi s'au dus în ţara lor, cu mu[l]tъ robie de creştini. (1)

«† Sъ sъ ştie cъ dupъ robiia Tъtarъlor, la let a ѧ: ка· (al doilea?), în postul Sъm[e]trului, Iulie 20, let 1760, au perit sorile prè foarte rъu, cъt sъ întunecase piste toatъ lume; multъ fricъ era cъ va sъ peĭ lume de tot, şi era Domnъ în Moldova Iōn Calimah-Vod[ъ], iar în Ţara-Rumъnească Scarlat Ghica-Vodъ în Domniia d'intъiu.—Ursake Logf.»

Pe f° 143: «Aicea am scris pentru viiaţa, petrecerea şi bunъ lupta sfintiei mari muceniţe Varvara: Dechemvrie 4.» Incipit: «În zilele prea-pъgъnului . . .» Explicit: «Sъ priimeascъ logotna».

VII. Cronica alcătuită din Anonim şi Constantin Căpitanul.

1. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 439. În 8°. «Istoriia Ţъrъi-Rumъneşti de cъnd au dъscъlecat» [şters restul]. Se opresce cu sfîrşitul Căpitanuluĭ. Copie din 1761.

2. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 173. In 8°. Ms. din sec. XXI.

VIII. Cronica luĭ Grigore II Ghica.

1. Oradea-Mare. Biblioteca Episcopieĭ Românescĭ. Sec. XVIII. 98 de foĭ in-8° numerotate, 12 nenumerotate. «Litopiseţul |Ţъrii-Rumъneşti| din descъlecъtur[a] de unde au venit Rumъni de au aşezat în Ţar[a]-| Rumъnească». Incipit: «Însъ d'intъiu izvodi[n]du-sъ . . .» Se termină la domnia luĭ Ştefan Cantacuzino: «ca sъ nu mai fie, şi au pus toate». E întrerupt.

2) Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 269. Cuprinde:

a) «Leatopiseciul Ţъrii-Rumъneşti din descъlecъtoare şi de unde au venit Rumъnii de s'au aşъzat în Ţara-Rumъnească»[v. maĭ sus, p. 405] şi

b) Paraclisul Sfinteĭ Paraschive (de la fol. 117 V° înainte).

(1) Cf. Iorga, *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 250. A se adaoge la isvóre şi Canta, în Kogălnicénu, III, p. 190 (fórte pe scurt şi încurcat).

IX. Cronica ambelor Principate.

1. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 340. Fost al luĭ Cesar Bolliac. «Leatopisețul Ț[ъ]rжi-Romъnești i a Moldove[i]» [v p. 420-1], scris de Ștefan Logofĕtul «ōt Crețulescul», 1 Mart 1785. Pe p. 141 se alipesce la numele boeruluĭ Dobromir familia Crețulescu.

2. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române, n° 123. Frontispiciŭ cu un fel de Roman cocoțat pe o biserică. «Litopisețul țъrilōr Mōldōva i Țara-Munteniascъ, de cънd s'au discъlicat, 1805, Iuni 20. Scriso-le-m eu, iubitoriul de ōstinele [un monogram]». Cuprinde numaĭ cronice moldovene [v. maĭ sus, p. 420-1] La fine, literele majuscule: МИРѠНЬ. Și: «Scrisu-s-au aceastъ carte, ce sъ numește leatopisețul Moldavii, de mine, mult pъcъtosul și nevrednicul, în ḑilele prè-înъlțatului Dōmn, Mъriia Sa Alexandru Cōstandin Moruz Voevod; și s'au scris în sfъnta episcopie Hușii, la anul 1806. Mirōn.»

X. A doua cronică a Cantacuzinilor.

1. Oradea-Mare. Biblioteca Episcopieĭ Românescĭ. 54 de file in-8° numerotate, 2 altele la fine. V. maĭ sus, p. 410 și urm.

2. Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 468. In-8°. Din biblioteca luĭ Michaiŭ Kogălnicénu (?).(1) «Istoriia Țъrii-Rumъnești». Se termină cu: «s'au dus la Rusia».

XI. Cronica Moreeĭ.

Bucurescĭ. Biblioteca Academieĭ Române. N° 264. 50. de p. in-8°. La urmă, deosebite însemnărĭ.

(1) Are o pecete négră, cu inițialele MC.

APENDICE DE DOCUMENTE.

I.

Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Iō Costandin Basarab Voevod şi Domn a tótă ţara Ungro-Vlahieĭ, dat-am Domnia Mea această poruncă a Domnieĭ Mele (1) luĭ Ion şi fraţilor luĭ, Staico i Dragomir, fecioriĭ Raduluĭ, şi luĭ Neagoe cu fraţiĭ luĭ, Dragomir i Stănislav i Stan, feciorĭiĭ luĭ Ion, nepoţiĭ luĭ Stan Bleaghiţu de la Breaza, ca să fie în pace şi slobozĭ de rumânie, eĭ şi cu toţĭ feciorii lor, câţĭ Dumneḑeŭ le va da; însă capetele lor făr' de moşie, de către fetele boieruluĭ Domnieĭ Mele Mateiŭ biv Vel-Stolnic, şi de către Şerban Vel-Spătariŭ, şi de către fraţiĭ luĭ Grigoraşco i Radul, feciorii boeriuluĭ Domnieĭ Mele Costandin biv Vel-Căpitan, Filipeşti, strănepoţiĭ luĭ Dumitraşco biv Vel-Stolnic şi a jupâneseĭ luĭ, Voica. Pentru-că, fiind Stan Bleaghizul, moşul luĭ Ion şi a fraţilor luĭ, şi a luĭ Neagoe cu fraţiĭ luĭ, rumânĭ de baştină din Breaza luĭ Dumitraşco Stolnicul, moşul boerilor Domnieĭ Mele Mateiŭ Stolnicul i Costandin Căpitanul Filipeşti, el tot l-aŭ ţinut şi l-aŭ stăpânit cu pace până în ḑilele rěposatuluĭ Mateiŭ Basarab Voevod; iar după aceea, când aŭ fost atuncea, Dumitraşco Stolnicul împreună cu jupâneasa luĭ Voica, pentru multă slujbă ce le-aŭ slujit Stan Bleaghiz din copilăria luĭ, tot cu dreptate, până la vremea bětrâneţelor lor, aŭ socotit întru inima lor, pentru Dumneḑeŭ şi pentru sufletele părinţilor şi ale lor, de l-aŭ iertat de rumânie, pre el cu feciorii luĭ şi cu nepoţiĭ luĭ, câţĭ dintru el se vor trage, şi până vor fi eĭ viĭ, el încă tot să le slujască cu dreptate la cele ce vor fi trebile, şi la bine şi la rěŭ. Iar după mórtea lor el să fie în pace de rumânie de către el şi de către fiul lor Pană Postelnicul şi de către tot neamul luĭ, şi, când i-ar fi voia să iasă din sat din Breaza, să fie volnic să iasă când ar vrea din sat, şi să se ducă unde i-ar fi voia să şaḑă, şi aŭ dat şi zapisul lor la mâna luĭ Stan Bleaghiz, întărit cu peceţile şi cu iscăliturile lor. Decĭ, după petrecania luĭ Dumitraşco Stolnicul şi a jupâneseĭ luĭ Voicăĭ, aŭ fost în pace de atuncĭ şi până acuma, el şi feciorii luĭ şi

(1) Traducerea începutuluĭ slavon.—Fiind vorba de o transcripţiune din 1798, s'a adoptat aicĭ ortografia actuală.

nepoţiĭ luĭ. Iar, când aŭ fost acum în ḑilele Domnieĭ Mele, Ion cu fraţiĭ luĭ Staico i Dragomir, fecioriĭ Raduluĭ, şi Neagoe cu fraţiĭ luĭ, Dragomir i Stanislav i Stan, feciorii luĭ Ion, nepoţiĭ luĭ Stan Bleaghiz, el, vĕḑênd că li s'aŭ învechit zapisul ce aŭ la mâna lor, aŭ venit cu toţiĭ înaintea Domnieĭ Mele şi cu zapisul, de s'aŭ rugat ca să li se înnoiască şi să li se întăréscă zapisul cu cartea Domnieĭ Mele. Într'aceea Domnia Mea, vĕḑênd cum că este zapisul bun şi adevĕrat, cu peceţile şi cu iscăliturile luĭ Dumitraşco Stolnicul şi a jupâneseĭ luĭ Voichiĭ şi a fiuluĭ dumnealuĭ Pană Postelnicul, şi a nepoţilor lor Mateiŭ i Costandin Filipeştĭ, şi a strănepoţilor lor, Şerban Vtori-Spătar i Radul i Grigoraşco, şi făcut cu mare blestem asupra cărora din nému1 şi din sĕminţia lor se va scula ca să-ĭ rumânéscă, pe Stan Bleaghizul saŭ pre feciorii luĭ, saŭ pre nepoţiĭ luĭ, să fie supt blestem, precum am vĕḑut Domnia Mea zapisul, Domnia Mea încă am dat acéstă carte a Domnieĭ Mele luĭ Ion cu fraţiĭ luĭ Staico i Dragomir, feciorii Raduluĭ, şi luĭ Neagoe cu fraţiĭ luĭ Dragomir, Stănislav i Stan, feciorii luĭ Ion, nepoţiĭ luĭ Stan Bleaghiz, ca să fie în pace şi slobodḑĭ de rumânie, eĭ cu feciorii câţĭ Dumneḑeŭ le va da, precum i-aŭ iertat Dumitraşco Stolnicul şi cu jupânésa luĭ Voica, şi cu fiu-sĕŭ Pană Postelnicul, şi cu nepoţiĭ lor Mateiŭ i Costandin, şi cu strănepoţiĭ lor Şerban Vel-Spătar i Gligoraşco i Radul, ce scriŭ maĭ sus; maĭ mult alt val de rumânie să n'aibă; ca să fie lor pomană în veci neclătită. Şi am întărit Domnia Mea cartea aceasta cu tot Sfatul şi credincioşĭ boeriĭ Divanuluĭ Domnieĭ Mele, pan Cornea Brăiloiul, Vel-Ban, i pan Stroe Leurdeanul, Vel-Vornic, i pan Diicul Rudeanul, Vel-Logofĕt, i pan Mihaiŭ Cantacozino, Vel-Spătar, i pan Şerban Grecianul, Vel-Vistier, i Pan Vergo, Vel-Clucer, i pan Dumitraşco Caramanlăŭ, Vel-Postelnic, i pan Scarlat Vel-Paharnic, i pan Radul Izvoranul, Vel-Stolnic, i pan Radul Golescul, Vel-Comis, i pan Iorga, Vel-Sluger, i pan Constantin Corbeanul, Vel-Pitar; şi ispravnic Ştefan Cantacozino, Vel *(sic)*-Logofĕt; şi s'aŭ scris cartea aceasta în oraşul Scaunuluĭ Domnieĭ Mele, în Bucureştĭ, într'al ḑecelea an din Domnia Domnieĭ Mele, de Şerban Logofĕtul, мцa Dechemvre 4, leat 7207.

Io Costandin Voevod.

Ştefan Cantacuzino, Vel (sic)— Logofĕt прочит.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 260, f° 117—8; copie; comunicată de d-l Iuliu Tuducescu.)

II.

Cinstitului, de neam bun şi alesului întru destoinicie şi noaŏ de bine voitoriŭ şi bun priiaten, dumnealui jupъnul Hanъş Mancъş, Mare Judeţ al cinstitei cetъţii Braşovului sъn[ъ]taate şi mult bine pohtim dumital[e] de la Dumnezeu sъ-ţ tremiţ[ъ], împreunъ cu toat[ъ] cinstit[a] familiia dumitale.

Scrisoarea dumital[e], împreunъ cu slugil[e] dumital[e] ce ne ai tremis, venitu-ne-au şi, înţelegъnd de bun[ъ] sъn[ъ]tatia dumital[e], foarte ne-am buc[u]rat. Pohtind şi dumneata a şti de nŏi, den mila lui Dumnezeu ne aflъm sъn[ъ]toş, iar cu destulъ inim[ъ] rea pentru rъposatul soţul nostru, priiatenul dumneavoastrъ, Dumnezeu sъ-i iarte sufletul; care nu avem ce faĉ[e], fъr' cъt mulţъmim lui Dumnezeu. Încъt ne-ai scris dumneata pentru un cal negru ce am avut de vъnzare, adъvъrat au fost cъ, pъn' trъia dumnealui, nu s[ъ] îndura de acel cal, ca de mare lucru, fiindu cal bun, frumos, mare cu fъntrъbul *(sic)*, ce-l ţinea pentru dumnealui, încъt, vъzъndu-l neg[u]ţъtorii, venea de cerca pre dumnealui ca sъ-l vъndъ, şi sъ m[ъ] crez[i] dumneata cъ i-au dat şi mai bine de lei 100 şi nu au vrut dumnealui sъ-l dea. Iar acum, dupъ petrecaniia dumnealui, noi l-am fъcut vъnzъtoriu, şi de adъvъrat la alţii mai jos de lei 100 nu l-aş fi dat, iar pentru preiteşugul ce ai avut dumneata cu dumnealui, şi cer dumitale, şi de acum înnainte sъ aibi dumneata cu feciorii miei, şi pentru voia vъtafului Ghierghe, îl lъsasem dumitale lei 80; iar dumneat[a] ne scrii cъ ne ai tremis numai lei 70; ce noaŏ prea ne-au pъrut eftin, cъ cai plъteaşte mult, ci, pentru voia dumital[e], am mai lъsat lei 76, 33 bani, şi ne-au dat lei 76,33 oam[e]nii dumital[e], ce sъ fie dumitale de bine; sъ trъeşti dumneata şi sъ trъiascъ şi calul, ca sъ avem mulţъmit[ъ] pre urm[ъ] şi priiteşug despre feciorii mii sъ s[ъ] înnoiascъ, cъ noi pъ dumneata foarte priiaten bun te ţinem. Iar pentru vinur[i], ce am zis cъ voi sъ trimiţ şi dumneata îm[i] scrii ca sъ trimiţ, cъ, plъcъnd, le vei lua toat[e] dumneata în preţul ce va fi acol[o], — de care bine foar[te] mulţъmim dumital[e]; şi sъ ştii dumneata cъ vŏi sъ trimiţ 10, 12 buţi; ci pohtim pre dumneata, cъ vin bun voi trimit[e], şi în vase bune, ci, de vei vrea dumneata sъ iai tot, mai bine va fi; iar, de nu v'o trebui dumital[e], forte pohtim pre dumneata sъ le slobozi, sъ le vъnd[ъ] und[e] vŏr gъsi, şi vom mulţъmi dumital[e]; fъcъndu-ne dumneata aceast[ъ] slujbъ, feciorii mie[i] încъ, den ce le va fi pren putinţъ, gata vor fi spre slujba dumital[e]; numai te pohtescu pentru vinur[i], neluundu-le dumneata, sъ fii nevŏitŏriu ca sъ s[ъ] dea la ŏameni de isprav[ъ], sъ s[ъ] ia banii gata; iar eu

mai bucuroas[ъ] aş fi sъ le iai toate dumneata, cъ pentru banii gata le trimiţ eu pъ acol[o], iar nu le-as trimit[e]. De aceasta avum a scrie dumital[e], şi mila lui Dumnezeu pururea cu dumneata; amin. Oct. 1 дні, л[ѣ]т 7205.

† A dumital[e] de bine voitoare
dentru vechiŭ priiaten[ъ], **Rada Filipeasca.**

(Braşov, *Stadtarchiv;* documente române şi slavone, n⁰ 663.)

III.

Istōriia Ţъrii-Rum[ъ]neşti, întru care sъ coprinde numele ei cel d'intei şi cine au fostu lъcuitori atunč[i] şi apoi cine au mai dъscъlîcat şi apoi cine ō au stъpъnit pъnъ şi în vremile de acum, cum s'au trasu şi stъ. [Predoslovie.]

Cu greu şi cu strъmtu este neştine a da cap şi începъturъ fieşte cъruia lucru, mai vъrtos celuia, cъnd nič[i] cum nič[i] de nič[i] ō parte ajutor este, nič[i] ştiinţъ de l[a] alţii sau pomenire mъcar sъ aflъ, ca ō povarъ fъcъndu-sъ, şi ca ō luminare arъtъndu-sъ, ca sъ sъ poatъ ajuta cel ce nu ştie de cel ce ştie şi cele din întunerec sъ iasъ la luminъ.

Cъ nič[i] unul în lume nu este, carele din sine numai sъ ştie, nič[i] nič[i] unul nu au aflat nimic pъnъ cъnd n'au fost del[a] altu învъţat, nič[i] nimic nu sъ poate domiri de nič[i] un lucru, ce numai carile au (au) vъzut sau au auzit au au citit şi,· de nu ca acelea, asemenea ca acelea, mъcar cъt de puţin, şi, mъcar de nu acelaş adevъr şi de lucru ce pohteşte neştine, au zis, au au scris, mъcar cъt de puţin şi de altele: (nu) numai sъ sъ poatъ altu deştepta spre gъndirea acelora şi a altora lucruri încъ dъstul este, şi carii ca acelea au fъcut şi au pomenit, cъt de cъt mъcar, nemoarte mulţumite au auzit şi în bunъ pomenire au rъmas; precum şi Aristotel în cartea a doa a Metafisicei, cap 10, har şi mulţumitъ sъ avem şi sъ dъm filosofilor celor bъtrъn[i], carii nu numai ce au pomenit şi au scris de adevъr fiinţelor şi, mъcar cъ mai multe nu au nemerit, de a grъit de firele lor adevъru[l], iarъş dъstul cъ tot au pomenit şi au zis cevaş, cъt pricinъ mъcar de a cerca şi a iscodi adevъru alţii au dat,—aducъnd şi pildъ pe un Timothei muzicaşul, adecъte ce era în zilele lui Filip craiu, tatъl lui Alecsandru celui Mare, foarte iscusit; într'aceia zice, de n'ar fi fost Timotheiu, n'am avea multъ muzicъ, iar, de n'ar fi fost şi Frinis, nič[i] Timotheiu n'ar fi fost, iproč[i]. Zice şi Diōdor Sikeleōtul, mai adevъrat istornic, în prodosloviia cъrţi lui cea de'ntei, cъ cu dreptate este a da toţ[i] mari mulţumite celor ce au dat învъţъturi şi au scris istorii de ōbşte (adecъ traiul ōamenilor), iproč[i]

Ce darъ cu greu şi cu camarъ *(sic)* este a da, zic, neştine începъturъ celor ce mai despre toate pъrţile sъnt [în întuneric], precum şi mie acum mi sъ întъmplъ a veni, vrъnd, cum am pomenit, a istori ale ţъri ce-i zicem noi astezi Rumъneşti,—cu greu zic cъ foarte îmi este, de vreme ce nu aflu eu pъnъ acum, mъcar cъt am ōstenit, cъt am cercat, cъt am întrebat, şi de ştiuţ[i] şi de bъtrini domiriţ[i] şi înţelepţi, şi în tot chipu m'am trudit pentru *(sic)* alte pъrţi şi cu cheltuialъ am nevoit, ca doar aş fi aflat vre-ō istorie carele şi de ţara aceasta, d'incepъtura ei, şi de lъcuitori ei, şi domnitori ei, care, cъţ şi cum s'au purtat, şi de ōbiceiurile lor, şi de legile ei, şi de altele multe ce sъ vor fi aflat, care sъ sъ scrie pe amъruntu toate şi cu deadinsul, precum de alte ţъri fac şi scriu pe largu toate. Ci dar încъ eu pъnъ astъzi nič[i] acel scriitor nič[i] acel spuitor nu am aflat. Şi aceasta cъč[i] n'au istorit nimin[i] de dъnsa cu deadъnsul cum zič *(sic)*, pare-mi-se cъ dintr'aceste pricin[i] vine: întъi cъ micъ şi ca 'nlaturi ţъri multora au pъrut cъ este, încъ mai vъrtos acum de cъnd ōsebitъ de Ardeal şi de ţara Moldovei este (cum mai nainte vom arъta cъnd şi pъnъ cъnd au fost, zic istornič[i] şi gheografi, înpreunъ şi cъnd s'au ōsebit); apoi cъ puţini încъ foarte au fost din pъmъnteni aceştii ţъri învъţaţ[i], cъ sъ şazъ ei sъ scrie ale patrii lor şi sъ istoreasc[ъ] întъmplъrile moşiilor, precum în toatъ lumea fac ōameni de ale lor; şi, de nu mulţi pe la alte ţъrişoare a face ca acelea, iar la noi mai nič[i] unul; sъvai cъ poate zice cinevaş cъ sъ aflъ şi aici leatopiseţ, ci rъspunsu îi este cъ acela, din neştiinţъ sъ vede celui ce-i va fi scris şi din negrijuire-i doar, cъ atъta este de netocmit, de'ncurcat şi de scurtu, cъt mai multъ turburare şi mirare dъ celui ce citeşte, decъt a şti cevaş adevъr d'intrъnsul; şi, aceastъ darъ scъdere mare şi jale doar într'acest norod al neştiinţei şi a nevreri sъ înveţe fiind, iaste pricinъ de este astъzi, nu numai de rъsu altora şi de ōcarъ, ci şi ōrbi, mu(l)ţi, surzi sъntem de lucrurile şi de faptele celor mai de demult, ce într'acest pъmъnt s'au întъmplat şi s'au fъcut,— care încъ de nevoe încъ ne era şi ne este a le şti, pentru ca sъ putem şti pre cei bun[i] şi vrednič[i] stъpъn[i] şi ōameni mari carei vor fi fost şi faptele lor sъ le pomenim bine şi sъ-i lъudъm, iar pe cei rъi şi fъcъtori de rъu sъ-i blestemъm şi sъ-i ōcъrъm, acea parte alegъndu-ş[i] în lume, cъt au trъit, ca sъ-i rъmъe. Aceasta dar şi ca acestea lъsъndu-le, cъ cine a le scrie n'au fost (şi faptele lor sъ le pomenim bine şi sъ-i lъudъm, iar pe cei rъi şi fъcъtori de rъŭ sъ i ōcъrъm), nici alţii au purtat grija, de n'au ştiut ei sau n'au putut, ca sъ fie pus pe cei ce ar fi ştiut, mъcar şi strein[i] de ar fi fost (cъ ca aceia nič[i] de aici nič[i] ōdatъ n'au lipsit sъ scrie şi sъ istoreascъ pe amъruntu şi ale aceştii ţъri), ce au

lЪsat tōate de s'au surpat în prЪpastiia uitЪrii şi întru întunerecu de več[i] au rЪmas.

ÎnsЪ nu zicЪ cЪ den ōm în ōm n'au rЪmas şi aici nişte spuneri şi poveşti, mai vЪrtos bЪtrЪn[i] cei ce povestesc de cele ce au fost, ci şi acelea foarte slab este şi primejdie de a le crede, pentru cЪ de multe ōri, de nu de toate orile, s'au luat seama cЪ de un lucru numai doi într'un chip nu povestesc, ci unul una, altul alta bЪsnuiaşte, unde nič[i] de l[a] acelea nič[i] ō adevЪratЪ ştiinţЪ nu avem; nič[i] den cЪntecile carele vestesc de vitejii au de alte fapte al[e] Domnilor şi ale altor vrednič[i] ōameni ce au lucrat, carei dup[Ъ] la lЪutari şi dup[Ъ] la alţi cЪntЪtori auzim, putem şti cevaş ales, cЪ şi acelea nu numai ce au lЪudat mai mult, au hulesc decЪt cele ce este a fi, ci şi foarte împreştiiat şi prea pre scurtu pomenesc lucru şi fЪr de nič[i] o tōcmealЪ; mai trudit-am încЪ cЪ doarЪ din hrisoavele Domnilor ce sЪnt pe la boerime şi pe la mЪ[nЪsti]ri date şi lЪsate, cЪte am putut vedea sЪ pociu scoate cevaş de sЪ ştim mЪcar dintr'acelea, dacЪ de la alt cinevaş nu sЪ poate afla, cЪč[i] cЪ într'Ъnsele sЪ vЪd a zice cevaş, dЪnd pricin[i] pentru ce sЪn[t] date acele hrisoave, adecЪ au sЪnt pentru cЪ au dЪruit Domnii cevaş din dЪstoinič[i] şi bunelor slugi ori-cine sau al[t] cinevaş, pentru vredniciia lor şi pentru vre-ō slujbЪ mare ce va fi (fi) fЪcut cinevaş Domnii şi ţЪrii (cum fac împЪraţ[i] şi Domni cei mari şi efteni), sau pentru altЪ bunЪ faptЪ-i dЪruindu-l, acolo povestea-i spune, aşa şi în cele ce dau la mЪ[nЪsti]re hrisoave, cЪnd fac mЪnЪstirea, dreptu ce ō fac şi cine ō face şi din ce s'au mişcat a ō face, acolo spuind, ca ō istorie vesteşte lucrurile. Deč[i] şi dentr'acelea ca sЪ scoţ[i] cevaş, cum am zis, încЪ am nevoit, ce puţin folos şi acelea mi-au dat. Pentru cЪ risipit lucru grЪesc şi foarte pe scurt zic şi fЪrЪ cap povestesc şi numai de un lucru vorbesc, adecЪte au de acela cui i sЪ dЪ, au de cel ce i sЪ dЪ, iar, de mЪ[nЪsti]r[e] de scrie, înc' acei mЪ[nЪsti]r[i] ce ō zideşte, i sЪ închinЪ şi i sЪ aferoseşte zice, iar nimic nu mai lЪţeşte, nič[i] la altЪ vorbЪ, de alte lucruri, sЪ mai întinde, unde darЪ puţin lucru şi puţin ajutor şi ştiinţЪ avem şi de l[a] acestea; şi încЪ mai este şi aceasta, cЪ cine este acela carele sЪ poatЪ şЪdea a cЪuta toate a tuturōr hrisoav[e] sЪ vazЪ ce scriu şi cum scriu, ca sЪ poatЪ dentr'Ъnsele aduna sЪ istoreascЪ lucrurile ce au fost ale ţЪrii; şi cine este sЪ poatЪ face aceia, ca sЪ culeagЪ dintr'acelea mЪcar cap şi coadЪ lucrurilor, cЪrora pentru atЪta noi aicidu *(sic)*, s'au înfЪşurat şi s'au dЪsfЪşurat sau vre-un adevЪr sЪ ne dovedeascЪ, de nu doarЪ s'ar fi ispitit cine-vaş sau ar vrea sЪ ispiteascЪ aceia a ō face, ca sЪ afle ō prea puţinЪ pricinЪ, şi şi aceia încЪ nesЪratЪ, cЪ sЪ zicЪ cЪ de acolō

au aflat a zice cinevaş din lucrurile ţьrii, iar şi aceia ce ar zice, şi cьt ar zice, n'ar fi alt soc[o]tesc, fьrь cьt ō gьndire şi ō aflare de ō mare grьmadь de minciun[i], precum vedem în cea Alecsandrie ce-i zic, cine ō va fi fьcut nu ştiu, şi într'alte cьrţulii ce sь vьd pe la unii şi pe la alţii aici în ţarь, şi mai multe în Moldov[a], în care nu sь coprindu altele fьr de minciuni şi basne, dupre care unblь norod[ul] acesta rьtьcindu-sь, şi cred celea ce nič[i] ōdatь de crezut nu sьnt, cь nič[i] au fost acelea vre-ō-datь, nič[i] pot fi, cьte mьcar acea Alecsьndrie bьlmьjaşte şi asemenea ca aceia alte cьrţulii. Ci acelea aflьri ōmeneşti numai ce sьnt sau basne de cele ce fьcea şi scorniia poetii etlhii *(sic)* în vremea Elenilor pentru ōrbul norod ce n'avea cunoştiinţa unuia şi a adevьratului Dumnezeu, çe fьcea şi zьmisliia ca acelea [pe margine: adec[ь] idololatri], sau ei altele ca acelea şi supt acele basne pilduia, cum şi alţi mulţi dascьli zic, şi în mitologhia unui Natalis Cōnstandos, ōm învьţat, destule de acelea povesteşte, tьlcueşte şi zice. Acum darь, den cele ce mai sus zisem, iatь aevea sь vede cь nič[i] ō povьţuiturь, nič[i] un ajutor, nič[i] nič[i] ō luminare avem del[a] pьmьnteni noştri, ca sь putem şti sau sь ne şi domirim mьcar de a lua ale aceştii ţьri lucruri şi fapte ce într'ьnsa din bьtrьn[i] ai s'au întьmplat şi s'au lucrat, cьč[i] nič[i] unul nu s'au aflat, nič[i] ştim sь fie fost, carele cu d'adinsul şi pre amьruntu de'nceput sь fi scris ale ei, iar, de va fi şi fost cine-va scris şi va fi lьsat ca şi noi ceşti dup[ь] urmь de acelea ce au fost sь ştim, iatь nič[i] cum sь aflь, nič[i] auzu pe cinevaş sь zicь cь au fost şi apoi s'au pierdut, mьcar fьrь cьt cel letopiseţ ce zicem, carele dьstul pe scurtu, întunecat şi fьr de ō rьnduialь este, cum s'au zis mai sus, şi vom vedea mai pe urmь şi de'ntrьnsul. Ci dar, aşa lucru fiind, ce a face eu n'am, fьr de cьt iatь dupe la istorii streine, pe la Greci, pe la Leşi, pe la Unguri şi pe la alţii voiu unbla a cere şi a mь îndatori, ca ce vor fi şi ei pomenind şi istorind de aceastь ţarь, sь zicь şi eu aici, şi, cьt îm[i] va fi putinţa, foarte mь voiu nevoi, ca ce va fi mai adevьru dup[ь] zisele lor sь arьt, mьcar cь cьţ am gьsit şi la mьna mea pьnь azi au venit, vezi cь pe scurtu şi ei de dьnsa pomenesc, şi încь cam trecьtori atingu şi istoresc numai, iar nu d'inceput şi pe deplin scriu ale ei, şi numai de cьt le trebue ō (ō) pomeni, zic, apropiindu-sь cьte undevaş de ale lor lucrur[i], ce pe largu istoresc şi povestesc; pentru care încь şi cьt fac mulţumite trebue sь le dьm, cь încь nu de tot uitaţ din tablele lumi sьntem, ce ōarecine de cele ce ōare-cьnd au fost şi într'aceastь ţarь nu tace, ce spune şi scrie; mьcar cь unii dintr'acei ce scriu de dьnsa, ca nişte strein[i] ce sьnt şi şi voitori de rьu, unii nu adevьru scriu, ce-i mic-

şoreazʙ lucrurile şi pe lʙcuitori ei rʙu dʙfaimʙ şi multe hule gʙsesc; şi pot a avea şi dreptate, zic: a face aşa, dac[ʙ] alt mai bine nič[i] ştiu, nič[i] pot face şi pentru cʙ în ştepenea ce astʙzi sʙ aflʙ (mʙcarʙ cʙ de ōareş cʙnd aşa sʙ trage), în care ticʙloasʙ şi jalnicʙ este, cine cum îi este voia poate şi zice şi scrie, cʙč[i] cʙ nu este nimen[i], nič[i] cu condeiu, nič[i] cu palma a-i sta în potrivʙ şi a-i rʙspunde.

Lʙsʙm darʙ fieşt[e] cʙruia a zice cum va vrea şi a rʙde cum va pohti, de vreme ce nič[i] le este sfiialʙ, nič[i] Rumʙni de ruşinile lor nič[i] nu gʙndesc, cʙ toate lumeştile supuse sʙnt mutʙrilor şi toate cʙte sʙnt unblʙ cu soroc, şi cum cʙ de obşte este ōrbul noroc şi viitoarile lucruri nevʙzute sʙnt; ci dar, acum acestea trecʙndu-le, la ale noastre mʙ întorcu a le zice.

Numele aceştii ţʙri din vechime cum îi era şi cine ō *stʙpʙnia.*

Vedea-sʙ dar cʙ toţ scriitori ţʙrilor şi istoricii într'aceasta sʙ tocmesc cum şi ţara aceasta, coprinsʙ fiind cu Ardealu şi cu Moldova, îi zicea Dachiia şi Ghetiia, mʙcar cʙ Antonie Bonfinie în istoriia ce face foarte pe largu de lucrurile ungureşti, în cartea de'ntei, în decada d'intei, ōare ce ōsebire face între Dachiia şi Ghetiia, zicʙnd Dachii Ghetilor rudʙ sʙnt, de vreme ce şi unii şi alţii aceiaş linbʙ au şi dentr'un loc cʙnd au eşit au eşit şi au venit într'aceste pʙrţi, mʙcar cʙ unii din Scandenaviia zic sʙ fie venit Dachii cu Ghetii, cʙrora, zice el, le zicem şi Goti, iar mai mulţ[i] zic sʙ fie venit del[a] Dais, care sʙnt în Schitiia Asiatic[ʙ], pentru cʙ, dupe (1) cum zice Stavron gheograf, cʙ fiind vecin[i] cu lʙcuitori Hircanii şi ei ca Hunii şi [margine: «sʙ chiam[ʙ] în ţar[ʙ] t[ʙ]tʙra..schith... Tʙta[ri] sʙnt] ca alte noroade dintr'acolō schitice locur[i] mai bine de a lʙcui, cʙutʙndu-ş[i], într'aceste pʙrţi ale Apusului au venit; ce dar Dachii şi Ghetii, zice, nu sʙnt din Scandinaviia, ci din Asiatica Schitiia şi, de vreme ce, de cʙt ai Apusului ōamen[i], ai Rʙsʙritului mai vechi sʙnt, cu dreptul dentr'acolō într'aceste pʙrţi au venit; mai zice încʙ cest Bonfinie cʙ Ghetii sʙnt cʙrora acum le zicem Vlahi, iar Pius Enia Sulviu le zice Flachi, carei, zice, începea din Ardeal, şi peste Nistru şi Nipru şi alʙturea cu Marea Neagrʙ se întindea de lʙcuia, însʙ cea parte cʙtʙ, între Nistru, Prutu şi pʙnʙ în Dunʙre, ţara Moldovi de ceşti mai dincoace ōameni sʙ chiamʙ, iar care mai mult cu Dunʙrea în sus merge, Munteneasc[ʙ] acum sʙ zice. Şi ca aceastea Bonfinie de aceasta istoreşte, şi mai mult însʙ înnaintea acestor Dachi şi Ghetii lʙcuitori era, şi Bonfinie zice nişte neamuri de le zicea Gavreeţi şi Chestoboţi; ce noi mai vechi de aceia nu cʙu-

(1) *În ms.* : date.

tᴚm, cᴚč[i], mai în sus vom umbla curmᴚnd şi cercᴚnd de acele vechitur[i], atᴚta mai la întunerec vom da, şi nu al[t] vom afla, fᴚr de basne şi poveşti numai, ce dᴚstul încᴚ mᴚcarᴚ de am putea unile numai a le nemeri. Din cele ce au fost de l[a] Dachi şi Ghetii încoace, mai sᴚnt mulţi şi din Greci istorici, zice Bonfinie, carei zice cᴚ şi pe aceli Gheti de Goti îi ţinem, din Thrachi rodul lor trᴚgᴚndu-sᴚ. În ce chip din Scandiia au Scanţiia s'au pornit, de unde nu numai acest neamu zic mulţi cᴚ au venit, ci şi Bolgari, Sᴚrbii, Boşnegii, Unguri şi alte neamur[i] au pogorᴚt, aşijderea nu lipsesc unii, carei aceştiia numai, ōsebindu-ō de cele doō, îi zic Muisiia de Jos; care acestea numai de l[a] un Grecu Ţarigrᴚdean ō am auzit, carele sᴚ ţinea mare ştiut, iar la altul la nič[i] unul din Latini nu ō am cetit, însᴚ Moisiia de Sus sᴚ zice unii pᴚrţi de ţara sᴚrbeascᴚ, însᴚ ceia carei zic gheōgrafi u[n]de sᴚ împreunᴚ apa Savei cu Dunᴚrea, adecᴚ de l[a] Beligrad turcesc şi în sus cevaş, iar mai mult cᴚt sᴚ întinde în jos, pe unde sᴚ alᴚturᴚ pe de-aceia parte de Dunᴚre şi cu ţara aceasta tot Muisiia, şi şi Mesiia îi zice; mai zice-sᴚ Muisiia şi Machidoniia, cum zicea Filip Cloverie gheōgraf, care sᴚ hotᴚraşte cu Dardanii; mai sᴚnt şi alte Musii în Asiia, precum ei scriu, ci noō de acelea cuvᴚntu nu ne este, nič[i] mᴚcar de cestelalte Musii, mᴚcar cᴚ zisem cᴚ unii şi aceastᴚ ţarᴚ Muisiia ō chiamᴚ; ci acestea mai cᴚ nu este de credinţᴚ atᴚta. Pentru cᴚ rari şi foarte puţin[i] ō zic, ce numai putuse fi lunecat cei ce i-au zis aşa, pentru cᴚ, vᴚzᴚnd vecinᴚtatea ţᴚrii sᴚrbeşti, cᴚreia Musiia îi zicea şi deasᴚ amestecᴚtura lᴚcuitorilor uniia şi altiia ţᴚri între dᴚnşii, zis-au cestora pentru aceia Musii, sau cᴚce cᴚ vor fi scris cᴚ ō chiamᴚ aşa, nu vor fi fost umblat într'aceste pᴚrţi; deč[i], precum del[a] alţii vor fi auzit, numai cercᴚnd cu amᴚruntu, adevᴚru ei au semᴚnat aşa, precum mai de toate ōrile sᴚ întᴚmplᴚ la aceşti scriitori, istorici şi gheōgrafi, şi vedem cᴚ nu numai în nume greşᴚsc şi le strᴚmutᴚ într'altu fel, ci şi felu ōamenilor şi şi ōbiceiurilor şi alte multe lucruri le povestesc mult într'alt chip dup[ᴚ] cum sᴚnt, cum aevea sᴚ vede în gheōgrafiiile ce au fᴚcut mulţi şi pᴚnᴚ astᴚzi fac, ei departe şᴚzᴚnd de cele ce scriu, ce numai pᴚn auzu şi prin întrebᴚri de cei ce umblᴚ privind lumea (care mult greşᴚsc) aud şi scriu; şi adevᴚrat aşa este, cᴚ am ispitit aceasta şi am vᴚzut cᴚ şi de ceste ţᴚri ce sᴚnt spre noi şi şi de a noastrᴚ, mᴚcar cari-s mai aproape de acei scriitori, încᴚ destule greşᴚli sᴚnt, şi în nume şi în locuri, şi unele care nu sᴚnt zic cᴚ sᴚnt şi altele care sᴚnt le tac. Zic darᴚ de aceste ţᴚri de povestesc gheōgrafi; aşa darᴚ înc[ᴚ] de cele Indii ale Rᴚsᴚritului şi ale Apusului şi alte locuri ce sᴚnt într'acolō, ce de poveşti şi de neadevᴚruri scriu şi zic; însᴚ nič[i] drept aceasta

a-i huli de tot nu trebue, atѣt de multu ōstenind şi trudind a scrie multe şi mai de toate pentru folos multora; iar, de greşѣsc, ca nişte ōameni greşѣsc, şi noi greşim toţ[i] ca dѣnşii, dentr'un lut zidiţ[i] fiind toţ[i]; însѣ, ōr-ce este de numele aceştii Muisii, minciunѣ au adevѣru, cѣ ō numiia şi aşa, eu nu mai cercu, ce numai, lѣsѣndu-l ca de mai puţin[i] zis, a ţinea trebue cel ce de mai mulţi şi mai numit este; şi iar zic cѣ Dachiia şi Ghetiia îi zicea şi sѣ numiia stѣpѣnitorii şi lѣcuitori aceştii Dachii cine au fost întii. Acele neamuri ce le zicea Dachi şi Gheti era ōamen[i] varvar[i] şi groş[i], idololatri, iar ōstaşi mar[i] şi tari la bѣtaia rѣzboaelor, nepohtitori a sѣ supune altora, nič[i] îngѣduia a sѣ birui de alţii; avea crai şi ōblѣduitori lor, şi nu era nimului supuş[i], şi mulţi încѣ de dѣnşii sѣ îngroziia şi vecinii lor foarte sѣ speriia de dѣnşii, cѣč[i] de puţine ōri sѣ întorcea biruiţ[i] de unde mergea a sѣ bate.

Acestora darѣ mergѣndu-le numele şi vestea cum sѣnt şi de tѣriia lor, înpѣraţ[i] roman[i], fiind pohtitori de lѣţimea înpѣrѣţii lor, precum toate înpѣrѣţiile puternice sѣnt lacome de a supune pe alţii şi a-ş[i] lѣţi şi mѣri hotarele înpѣrѣţiilor, şi mai vѣrtos roman[a] monarhie, atuncea pe acele vremi înflorind, de multe ōri şi în tot chip au trimis sѣ sѣ supue şi acei Dachi, precum şi pre alte ţѣri, toate cѣte era înprejur lor, au supus....

IV.

D-l I. Bianu îmĭ comunică o copie a inscripţiuniĭ ce se află încă, în biserica din Comana, pe pétra ce acopere întreitul mormînt al luĭ Radu-Vodă († 1620), al luĭ Drăghicĭ Cantacuzino, fiul cel maĭ mare al luĭ Constantin Postelnicul (mort în 1668) (1), şi Constantin, fiul acestuia. Pare că acéstă pétră nu e aceea de care am vorbit maĭ sus, p. 158.

Sus se vĕd maiusculele Д К К К şi douĕ acvile bicefale, la drépta şi la stânga unuĭ *cimier*, care pórtă în mijloc corbul cu crucea în plisc. La stânga şi drépta cerculuĭ care cuprinde emblema ţĕriĭ, se cetesc literile М. Б. І. Ш. Б. Б. Г. З. Ѹ. Б, iniţialele cuvintelor slavone, carĭ

(1) «Fu adus trupul luĭ», scrie Auonimul, «de frate-sĕŭ Şerban Spătariul aicea în ţeară, puindu-l în grópă la monăstirea de la Comana» (*Anonimul*, în *Magazin*, IV, p. 369). «Şi l'aŭ adus la Comana, la mănăstire, de l'aŭ îngropat.» (Const. Căpitanul, *ibid.*, I, p. 353). Pentru îngroparea luĭ Şerban Basarab în acéstă mănăstire, v. acest volum de *Anale*, p. 75 («il suo cadavere fù portato da suoi quì nel suo monastero, nomato Comana»).

echivaléză cu titlul: «Cu mila luĭ Dumneḑeŭ, Iw Şerban Basarab Voevod, Domn al Ţĕriĭ-Românescĭ.» Apoĭ de desupt:

† ЯЧЯСТЬ ЎНЬ ПІЯТРЯЧЕСТЕ ТРЕІ
ЦѢРЬНЕ ЯКОПЕРЕ . Я БЬТРЬНЎЛЎ
ШЬРБЯН БЬСЬРЯБЬ ВОЕВОД . Я ЛЎ
ДРЬГИЧ КЯТЯКЎЗИНО ВЕЛСПЬТ Я̾
ДЕ ФЯТЬ НЕПОТЎИ ШІ Я ЛЎ КОСТЯ
НДИН ВЕ̾ ПЕ̾ ЮБИТ ФЇЮ ЛЎ ДРЬГИ̾
ПРЕ КЯРЇИ КЎМ ВЇЯЦЯ Ѫ ДРЯГОСТЕ
СЬНЦЕЛЎИ ЮЎ ЛЕГЯТ . ЯШЯ М
ОРТѢ ЯИЧЕ ЯДЎКЪНД ⁘ ЧИЛОР
ЮЎ РЬПОСЯТ КЯРЇИ ШИ КРЕЦИ
НЕЦЕ . КЎ ДЕРЕПТЯТЕ КЎ ДРЯ
ГОСТЕ . КЎ МИЛОСТЕНЇИ ШИ К̾
ТОЯТЕ БЎНЕЛЕ ФЯПТЕ ТРЬИНДЎ
СЯЎ СЬВЬРШИТ МОШЎ ЛЯ Я
НЎЛ ДЕЛЯ ХС СПЬСИТОРЮ □
ДЕ ВЬРСТЬ □ НЕПОТЎ ЛЯ □
ДЕ ВЪРСТЬ □ ФЇЮ ЛЯ □ ДЕ
ВЬРСТЬ □.

ERRATA.

La p. 361, nota 1, ultimul rînd, cetesce: III, în loc de: I.

În ultima ediţiune a manualuluĭ sĕŭ de *Istoria Românilor* (asupra căreia veḑĭ *Convorbirile literare* pe Decembre 1899), d-l Gr. G. Tocilescu citéză (p. 113, 136 şi bibliografia) două fragmente dintr'o «cronică română inedită». În acele două pasagiĭ, vedem o interesantă tentativă de a împăcă spusele cronicelor unguresci cu ale isvórelor naţionale. Dacă Stolnicul a scris vre-odată cronica sa până aicĭ, cam aşà ar trebuì să-ĭ fie povestirea. Cf. şi *An. Ac. Rom.*, ser. II, XIV, partea admin., p. 42—4.

CUPRINSUL.

EXPUNERE PE SCURT
A
PRINCIPIILOR FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI

DE
A. D. XENOPOL
Membru al Academieĭ Române.

Şedinţa de la 9 Aprilie 1899.

În vécul ce acum se sfîrşesce, odată cu o puternică înviere a studielor istorice, s'aŭ îndeletnicit cugetătoriĭ şi cu teoria acesteĭ discipline, căutând a se hotărî maĭ lămurit ţintele ce le urmăresce şi mijlócele întrebuinţate spre a le ajunge. S'aŭ scris nenumĕrate lucrărĭ, în carĭ teoria istorieĭ este tractată saŭ în tótă întinderea, saŭ în chip maĭ mult întîmplător. Cele maĭ multe din aceste încercărĭ sunt datorite sociologilor, carĭ, eĭ maĭ ales, s'aŭ arătat nemulţumiţĭ cu chipul cum istoria a fost până acum prelucrată şi carĭ voesc să creeze, pentru a ḑice ast-fel, istoria din noŭ, punênd-o pe alte temeliĭ, acele ale uneĭ sciinţe, şi scoţênd-o din sfera literară, în care până acuma a fost cuprinsă.

Pentru a ajunge acéstă ţintă, se cere de către cugetătoriĭ ce îndrumézâ atare cercetărĭ ca şi istoria să fie întemeiată pe principiile de carĭ se călăuzesc tóte sciinţele, anume ca ea să generaliseze fenomenele din carĭ se alcătuesce şi aceste generalisărĭ să fie formulate în legĭ obştescĭ, de caracter universal, cu ajutorul cărora istoria să pótă, ca şi cele-lalte sciinţe, prevedé viitorul. Istoria literară de până acuma ar fi bună de aruncat în coşniţă; tot ce s'a scris până în vremile nóstre asupra trecutuluĭ omenesc póte cel mult avé valórea uneĭ adunărĭ de material; prelucrarea luĭ sciinţifică încă îşĭ aştéptă meşte-

rul neasemănat, care să scótă istoria din hăugaşul în care mucedesce şi să o înalţe pe piedestalul sciinţific, singurul pe care se póte întemeià o cunoscinţă seriósă şi adevĕrată a vremurilor apuse.

Eŭ cred că o asemenea concepţiune a istorieĭ este tot ce póte fi maĭ greşit şi că a o primì drept temelie teoretică este a compromite cu desăvîrşire disciplina de care e vorba. De aceea am întreprins un studiŭ asupra principiilor, pe carĭ trebue să se razime cunoscinţa trecutuluĭ, şi cred că am isbutit a pune pe adevĕratele eĭ temeliĭ, şi nu pe temeliĭ de împrumut, acéstă cunoscinţă. Cugetările mele le-am expus într'un volum ce a apărut chiar acuma la Paris sub titlul: *Les principes fondamentaux de l'Histoire*, căruia va urmà în curînd o prelucrare românéscă ce a început chiar să apară în *Arhiva* din Iaşĭ.

I.

Cea dintâiŭ mare greşală, comisă de toţĭ învĕţaţiĭ, este aceea de a privì istoria ca o sciinţă singulară, pe care o clasifică între sciinţele morale, alăturea cu dreptul, morala, psichologia, etc. S'a luat însă aminte încă de mult că istoria este o sciinţă fórte vastă, ce s'ar aplicà aprópe la tóte cunoscinţele omenescĭ. In realitate istoria nu este o sciinţă singulară, şi anume o sciinţă a faptelor spirituluĭ, cum este eà definită de obiceiŭ, ci o disciplină ce se îndeletnìcesce cu desvoltarea atât a lumiĭ materiale cât şi a celeĭ intelectuale; căcĭ pe lângă istoria propriŭ disă, acea a tuturor manifestărilor spirituluĭ (istoria politică, culturală, istoria artelor, a religiunilor, a sciinţelor, a dreptuluĭ, a moraleĭ, a formelor economice, a filosofieĭ), nu este óre încă o istorie a organismelor, o istorie a desvoltăriĭ pămîntuluĭ şi chiar, ipotetic, o istorie a desvoltăriĭ universuluĭ?

Istoria este decĭ un mod de concepţiune a lumiĭ şi nu o sciinţă singuratică; ea se aplică la tóte fenomenele şi la tóte felurile de cunoscinţe. Istoria omeniriĭ nu este, în acest chip de a privì lucrurile, decât urmarea istorieĭ materieĭ ce a precedat-o. La început s'a desvoltat sistemul nostru solar; apoĭ pămîntul a desfăşurat pe el un şir de formaţiunĭ, pe carĭ aŭ apărut, de la un timp, organismele, ce s'aŭ transformat într'un lung şir de prefacerĭ. Aceste aŭ ajuns în sfîrşit să dea nascere fiinţeĭ omenescĭ, care ea însăşĭ s'a transformat întâiŭ ca fisic, paralel cu ultimele prefacerĭ ale scórţeĭ pămîntuluĭ, până când, cu rassa albă, rostirea supremă a omeniriĭ, s'a pus un capĕt desvoltăriĭ organice materiale, iar puterea de transformare a natureĭ s'a abătut, de la prefacerea organismelor, la partea lăuntrică a omuluĭ, mintea luĭ,

dând nascere acuma civilisaţiunilor, precum maĭ înainte dădeà viéţă formelor organice necontenit propăşitóre.

Cât maĭ mare, maĭ vastă şi maĭ impunĕtóre este acéstă concepţiune a istorieĭ, care întovărăşesce creaţiunea de la arătarea eĭ în univers şi nu consideră acea disciplină numaĭ ca o manifestare de fenomene intelectuale, fără legătură cu temelia pe carĭ ele se înalţă, viéţa materială!

Acéstă concepţiune, singura adevĕrată a istorieĭ, ca o desvoltare a universuluĭ întreg, presupune neapĕrat o alta tot atât de mare, tot atât de însemnată, acea a elementelor statornice pe carĭ existenţa se întemeiază, de óre-ce nu póte fi desvoltare fără o temelie permanentă pe care ea să se îndeplinéscă. Concepţiunea istorică saŭ de *succesiune* a lumiĭ cere decĭ, ca corolar, o concepţiune statornică saŭ de *coexistenţă*. Tóte lucrurile din acéstă lume sunt saŭ statornice saŭ schimbătóre, şi chiar lucrurile ce se schimbă pot fi privite ca statornice într'un moment dat. După cum lucrurile sunt luate ca elemente statornice în univers saŭ ca elemente supuse prefaceriĭ, se nasc cele douĕ concepţiunĭ intelectuale asupra fenomenelor luĭ, carĭ daŭ nascere la douĕ clase deosebite de sciinţe, acele ale coexistenţeĭ şi acele ale succesiuniĭ.

Acéstă duplă concepţiune a lumiĭ îşĭ are rădĕcina şi explicarea în dualitatea formelor în carĭ e turnat universul: spaţiul şi timpul, forme reale şi existente în afară de mintea omenéscă, şi nu numaĭ forme ale acesteia, cum o vrea Kant. Spaţiul se întinde în afară de noĭ şi timpul curge neatârnat de noĭ; fără acéstă concepţiune fundamentală, istoria nu ar fi decât o uriaşă fantasmagorie.

Să cercetăm acuma natura fenomenelor cu carĭ se îndeletnicesc cele douĕ marĭ clase de sciinţe, acele ale coexistenţeĭ şi acele ale succesiuniĭ, spre a vedé dacă e cu putinţă a se aplicà acestor din urmă principiile şi logica ce cârmuesc pe cele dintâĭ? Greşala tuturor cugetătorilor de până acuma a fost că nu şi-aŭ dat sémă de deosebirea fundamentală dintre fenomenele coexistente şi acele succesive şi că, disciplinele sciinţifice închegându-se maĭ întâiŭ pentru faptele coexistente, eĭ aŭ considerat ca sciinţe numaĭ sistemele de adevĕrurĭ privitóre la ele. Apoĭ când a venit rîndul şi faptelor succesive de a fi prinse în închegărĭ sciinţifice, s'a cugetat a se aplicà, curat şi fără alegere, principiile ce ocârmuiaŭ sciinţele coexistenţeĭ la întocmirea acelor ale succesiuniĭ — cea maĭ mare greşală ce s'a putut face vre-odată în domeniul logiceĭ. Tocmaĭ acéstă greşală voesc s'o îndrept, prin cercetarea principiilor fundamentale ale istorieĭ, adecă ale sciinţeĭ faptelor succesive.

Privim ca fapte coexistente, şi le numim ast-fel, tóte acele fapte ce

se repetă necontenit în univers, fie în tóte timpurile, fie într'un moment dat, fapte asupra cărora timpul nu are nicĭ o înrîurire. Chiar de sunt óre-carĭ deosebirĭ între faptele de aceeaşĭ categorie ce se repetă fără încetare, aceste deosebirĭ sunt neînsemnate; ele pot fi lăsate la o parte şi, considerând aceste fapte ca representantele unuĭ tip unic, putem generalisà fenomenul şi să-l exprimăm prin o singură noţiune saŭ judecată. Aşà bunăóră: căderea corpurilor, dilatarea gazurilor presiunea lichidelor, descărcările electrice, se petrec în acelaşĭ chip pe tótă suprafaţa pămîntuluĭ, şi cu siguranţă chiar şi pe alte corpurĭ cerescĭ. Ele s'aŭ petrecut în acelaşĭ mod pe timpul Egiptenilor, al Grecilor, al Romanilor, în Vécul de mijloc, precum se petrec în vremile nóstre şi precum se vor petrece de-apururea, în cursul vécurilor ce aŭ să vină. Tot fapte coexistente sunt însă şi învîrtirile repetate ale planetelor în jurul lor însele, precum şi revoluţiunile lor în jurul sóreluĭ, căcĭ, deşì timpul este un element esenţial pentru ca ele să se pótă îndeplinì, el nu pune în lucrare asupra lor nicĭ o înrîurire modificătóre. Tot fapte coexistente sunt apoĭ şi fenomenele intelectuale ce se repetă fără schimbare în omenire, precum legile cugetăriĭ, efectele pasiunilor, înrîuririle voinţeĭ, saŭ în alte domeniĭ, scumpirea saŭ eftinirea mărfurilor după ofertă şi cerere, saŭ producerea maĭ bună şi maĭ repede, potrivit cu împărţirea munceĭ, desfacerea nobleţeĭ din sînul poporuluĭ, efectele răsbóielor purtate pe socotéla oşténuluĭ etc., etc. Tóte aceste fapte, repetându-se fără nicĭ o schimbare în decursul vremilor, saŭ fiind considerate neatârnat de timpul ce le-ar puté modificà, constituesc fapte coexistente.

Cu totul de alt-fel sunt faptele succesive. Acestea nu se repetă nicĭ odată în mod identic, ci ele sunt necontenit prefăcute prin curgerea timpuluĭ. Cu tóte că şi faptele succesive pot înfăţişà óre-carĭ asemĕnărĭ, acestea nu alcătuesc partea lor esenţială, ci acésta este constituită tocmaĭ din elementele deosebitóre. Aşà teatrul antic şi cel modern aŭ ieşit tot din misterele religióse; dar modul cum lucrul s'a făcut şi formele cărora unul şi altul aŭ dat nascere sunt cu totul deosebite. Literatura clasică latină şi grécă împărtăşesc cu cea francesă deplinătatea formeĭ; dar acéstă asemĕnare nu are decât o mică însemnătate faţă cu elementele ce le deosebesc. Dreptul roman şi ace german aŭ de scop tot regularea raporturilor dintre ómenĭ. Ceea ce însă este partea de sémă în cunoscinţa lor nu este acéstă asemĕnare de tot generală, ci deosebirile dintre ambele sisteme.

In coexistenţă predomnesce decĭ asemĕnarea; în succesiune deosebirea. Sciinţele coexistenţeĭ vor fi sisteme de asemĕnărĭ, sciinţele suc-

cesive sisteme de deosebirĭ. De aicĭ se vede cât de departe unul de altul staŭ aceste două modurĭ de concepţiune ale lumiĭ, şi decĭ cât de greşită trebue să fie încercarea de a aplicà unuia principiile ce cârmuesc pe cel-lalt. Tocmaĭ năzuinţa cugetătorilor, carĭ voesc să prefacă istoria, de a închegà în noţiunĭ şi judecăţĭ obşteşcĭ producerea fenomenelor succesive, de a le formulà în legĭ, se va lovì tot-deauna de nerĕsturnata pedecă a nerepetăriĭ fenomenelor succesive. Aceste sunt pururea altele, şi chiar când ele par a se repetà, o fac sub forme carĭ le schimbă cu totul caracterul şi natura. Fenomenele succesive, chiar când se produc paralel, şi pentru aceleaşĭ categoriĭ, sunt totdeauna deosebite; apoĭ ele nu se produc decât o singură dată în decursul vremurilor şi nu se maĭ reproduc nicĭ odată. Odată numaĭ a fost o epocă cretacee, odată una carboniferă saŭ o epocă glaciară, odată numaĭ a apărut ichtiosaurul, plesiosaurul, pterodactilul saŭ mamutul; aŭ dispărut şi nu se vor maĭ reproduce în vecĭ. Odată numaĭ a fost o civilisaţiune feniciană, grecéscă, romană; odată aŭ fost cruciatele, revoluţiunea din 1789, cea din 1848, şi nu se vor maĭ reproduce *aşà cum a fost* nicĭ odinióră. Nu se pot însă generalisà decât noţiunĭ saŭ judecăţĭ asemĕnătóre. Fenomenele succesive fiind tot-deauna unice, nu se pot subsumà şi închegà în formule obşteşcĭ. Legĭ decĭ, în felul acelora ce ocârmuesc producerea fenomenelor coexistente, carĭ se reproduc şi se repetă necontenit aceleaşĭ, nu pot fi formulate în istorie, şi încercarea de a ridicà *pe acéstă cale* istoria la rangul de sciinţă este o zadarnică opintire.

II.

Şi cu tóte aceste, noţiunea de lege nu este cu totul străină disciplineĭ istorice. Trebue numaĭ bine precisat înţelesul şi întinderea pe care acéstă noţiune póte s'o aibă în istorie, şi tocmaĭ acesta este punctul cel maĭ însemnat al teorieĭ sciinţelor succesiuniĭ, şi în acest punct cred că am adus o idee nouă la lumină, menită a împăcà controversele şi a stabilì adevĕrul.

O lege nu este şi nu póte fi decât rostirea, prin cugetare şi limbă, a feluluĭ cum se manifestéză o putere a natureĭ, şi orĭ-ce întindere a înţelesuluĭ acestuĭ cuvînt peste acel arătat este o neîndreptăţită abatere. De aceea o lege nu póte avé excepţiunĭ şi nu putem primì existenţa legilor empirice, în înţelesul de legĭ cu excepţiunĭ. Puterile natureĭ nu pot însă să se manifeste prin ele însele, ci aŭ nevoie de o întrupare în formele, saŭ maĭ bine ḑis în împrejurările existenţeĭ,

pentru a păşì în lumea fenomenelor. Imprejurările acestea sunt saŭ şi ele statornice, în lumea coexistenţeĭ, saŭ schimbătóre, în acea a succesiuniĭ. Fenomenele fiind productul a doĭ factorĭ, puterea şi împrejurările, deşì unul din eĭ e tot-deauna statornic—puterea,—modul de producere a acestor fenomene va fi statornic saŭ schimbător, după al doilea element ce conlucréză la a lor zămislire—împrejurările. Numaĭ în casul când şi împrejurările sunt statornice, va avé acelaşĭ caracter şi producerea fenomenelor, şi acésta va puté fi generalisată în formulele legilor de producere a fenomenelor.

În casul al doilea, când împrejurările, în carĭ puterile se întrupéză, se schimbă neîncetat, se vor schimbà neîncetat şi fenomenele, deşì ele sunt împinse la lumină prin îmboldirea statornică a puteriĭ.

Aşà bunăóră legea căderiĭ corpurilor este manifestarea puteriĭ gravitaţiuniĭ, incorporate în corpurĭ maĭ grele decât aerul ce sunt lăsate libere de la o înălţime óre-care pe suprafaţa globuluĭ. Legea plutiriĭ corpurilor, datorită aceleiaşĭ puterĭ, incorporate în corpurĭ la volum egal maĭ uşóre decât apa şi puse în ea. Legile mişcăriĭ planetelor în jurul sóreluĭ sunt datorite acţiuniĭ a douĕ puterĭ, mişcarea iniţială şi atracţiunea, incorporate în corpurile cerescĭ aşezate la îndepărtările lor respective de sóre. Legea oferteĭ şi a cereriĭ este incorporarea puteriĭ simţemîntuluĭ de conservaţiune în mărfurile oferite spre desfacere, şi aşà maĭ departe. Dacă putem formulà legĭ de producere ale acestor deosebite fenomene, acésta se întîmplă fiind-că, *pe lângă elementul general al acţiuniĭ puteriĭ, se maĭ întîlnesce şi incorporarea eĭ tot în împrejurărĭ de caracter general.*

Şi fenomenele succesive sunt resultatul întrupăriĭ puterilor statornice ale natureĭ în împrejurările existenţeĭ; dar aceste împrejurărĭ ne maĭ fiind statornice, ci schimbătóre, resultă că producerea fenomenelor nu va maĭ puté fi dată prin formulele generale ale legilor. Aşà bunăóră este cunoscut că tot-deauna puterea evoluţiunĭ se manifestă prin părţile superióre ale elementelor supuse eĭ. Acéstă formulă obştéscă are aparenţa uneĭ legĭ, şi fiind-că ea se referă la chipul de lucrare al evoluţiuniĭ, decĭ al uneĭ puterĭ producĕtóre de fapte succesive, s'ar păré că este o lege istorică. Ea şi este o asemenea lege; dar se referă numaĭ la chipul de lucrare al puteriĭ, fără nicĭ o legătură cu producerea fenomenelor, care producere se îndeplinesce de către acţiunea puteriĭ evoluţiuniĭ, ocârmuită de legea desvoltăriĭ de sus în jos, prin mijlocirea împrejurărilor necontenit schimbătóre. In fie-care cas anumit, acéstă lege va da nascere, nu la producerea de fenomene identice, ci tot-deauna deosebite, după împrejurările prin carĭ puterea

îşĭ va vědì acţiunea eĭ. Altele vor fi fenomenele, când vom studià efectele acesteĭ legĭ în desvoltarea organismelor, altele iarăşĭ în introducerea civilisaţiuniĭ grece la Romanĭ, altele de asemenea în desvoltarea învěţămîntuluĭ în apusul Europeĭ, şi aşà maĭ departe.

Pe când puterile coexistenţeĭ, lucrând asupra unor împrejurărĭ cu caracter statornic, daŭ nascere la legĭ obştescĭ de producere a fenomenelor, acele succesive, lucrând asupra unor împrejurărĭ vecĭnic altele, daŭ nascere la seriĭ de fenomene tot-deauna deosebite, unice şi carĭ nu se repetă nicĭ odată într'un chip identic. Coexistenţa dă decĭ nascere la *legĭ*, succesiunea la *seriĭ*; iar dacă succesiunea înfăţoşază şi dă legĭ, aceste sunt cu totul abstracte *şi ocârmuesc numaĭ modul de lucrare al puteriĭ, iar nicĭ decât producerea fenomenelor.*

Sociologiĭ, simţind prin instinct cum le fuge tărîmul de sub picióre, când voesc să înghesuiască mişcarea istorieĭ în formule înţepenite ale legilor obştescĭ de producere ale fenomenelor, iar pe de altă parte tîrîţĭ orbesce de greşita părere că nicĭ o sciinţă nu póte existà fără un sistem de adevěrurĭ obştescĭ, fără un sistem de legĭ, aŭ încercat o nouă şi desperată închipuire de legĭ istorice, anume contopirea în o singură formulă a diferitelor clase de seriĭ de desvoltare asemĕnătóre; aŭ formulat abstracţiunĭ culese, nu asupra unor fenomene succesive, ci asupra moduluĭ de desvoltare a acestor fenomene în deosebite seriĭ în carĭ ele se vědesc. Pentru a ajunge la acest resultat, se înţelege că sociologiĭ aŭ trebuit să lase la o parte deosebirile carĭ despărţesc pe aceste seriĭ în tot atâtea felurite unităţĭ; aŭ trebuit să lepede decĭ tocmaĭ partea esenţială istorică, pentru a stabilì legile istorice. Aşà bunăóră d-l *Letourneau* a formulat legea desvoltăriĭ politice a popórelor, care ar fi că orĭ-ce popor începe prin clan saŭ familie, pentru a trece la forma republicană democratică, apoĭ aristocratică, de acì la monarchia electivă, apoĭ ereditară, pentru a se întórce *une-orĭ* (se gândià la Franţa) iar la republică. Credem că nu este de nevoie a stăruì asupra absoluteĭ falsităţĭ a acesteĭ pretinse legĭ. Ne-am întrebà numaì cum ar explicà d-l Letourneau, cu legea d-sale, fapta celor doĭ Regĭ din Statul spartiat? Tot aşà staŭ lucrurile cu legile luĭ *Herbert Spencer* şi *Bresson* asupra desvoltăriĭ religiunilor, cu aceea a d-luĭ *Bonnetière* asupra succesiuniĭ actelor, cu acele ale luĭ *Buckle* asupra civilisaţiunilor extra-europene etc., etc.

Cunoscinţa istorică este o cunoscinţă de deosebirĭ, şi a le şterge pe aceste, pentru plăcerea de a formulà legĭ de producere a fenomenelor, şi a pune ast-fel şi istoria pe picior de egalitate cu sciinţele coexistenţeĭ (rěŭ numite de către uniĭ sciinţele naturale), este de a

nu-şĭ da sémă de deosebitul caracter al fenomenelor succesiuniĭ şi a nimicì tocmaĭ cunoscinţa istorică.

III.

Am vĕḑut că istoria se îndeletnicesce cu faptele succesive, carĭ aŭ drept caracter deosebitor că nu pot îmbrăcà forme obştescĭ de cugetare. Lucrul s'ar păré neesact la prima vedere, de óre-ce şi în istorie sunt, pe lângă fenomenele singuratice, şi de acele generale. Aşà ar fi epoca cretacee, carboniferă, perióda glaciară, cea quaternară, arătarea trilobiţilor, a saurienilor etc., saŭ în istoria omeniriĭ căderea Imperiuluĭ roman, năvălirea barbarilor, feudalismul, cruciatele, emanciparea comunelor, Reforma, Renascerea şi câte altele.

Aceste fenomene, orĭ-cât s'ar păré ele de generale faţă cu elementele maĭ restrînse în spaţiŭ şi timp ce le constituesc, nu posedă nicĭ odată caracterul universal al fenomenelor coexistente ale natureĭ saŭ ale spirituluĭ. Deşì maĭ generale decât elementele lor constituante, ele aŭ totuşĭ un caracter individual, chiar pentru fenomenele succesive ale materieĭ, periódele geologice. Cu tóte că acestea înfăţoşéză adese-orĭ fenomene rĕspândite peste tot pămîntul, decĭ universale (pentru noĭ ómeniĭ) ca spaţiŭ, ele se deosebesc de fenomenele coexistente prin aceea că se produc o singură dată în cursul vécurilor şi nu se maĭ repetă nicĭ când. Istoria omenéscă individualiséză încă şi maĭ mult fenomenele sale generale, întru cât, pe lângă restrîngerea în timp, ele maĭ sunt restrînse şi în spaţiŭ, fie-care fenomen fiind particular unuĭ popor saŭ uneĭ rasse anumite.

Cum s'ar puté óre asemĕnà fenomenele succesive ale materieĭ saŭ ale spirituluĭ cu fenomenele coexistente ale acestor douĕ sfere ale existenţeĭ, cu căderea corpurilor, rotaţiunea planetelor, cu legea oferteĭ şi a cereriĭ, cu legile cugetăriĭ etc? Pe când faptele coexistente se reproduc pe tótă întinderea universuluĭ saŭ în sînul întreguluĭ ném omenesc, şi în tóte timpurile rĕmân vecĭnic aceleaşĭ, faptele succesive, deşì une-orĭ pot să se întindă la globul nostru întreg, sunt însă tot-deauna restrînse ca timp, ne maĭ repetându-se nicĭ odată în vecĭ. *Istoria este decĭ o cunoscinţă de fapte individuale.* Să ne întrebăm însă acuma, dacă o ast-fel de cunoscinţă póte constituì o sciinţă, saŭ dacă împreună cu *Schopenhauer* trebue aruncată istoria afară din câmpul sciinţeĭ (Wissenschaft) în acel al simpleĭ cunoscinţe (Wissen)?

Este cunoscut că până acuma sciinţa a fost tot-deauna definită ca

un sistem de adevĕrurĭ generale, saŭ maĭ bine ḑis universale. Dacă sciinţa a fost bine definită ast-fel, atuncĭ istoria, care este cunoscinţa individualuluĭ, nu póte intrà în acéstă definiţiune şi ea trebue să rĕmână afară din câmpul sciinţeĭ, şi tocmaĭ spre a o puté introduce cu de-asila în acéstă cetate meterezită, se muncesc sociologiĭ a face şi din istorie un sistem de adevĕrurĭ generale, lucru însă ce am vĕḑut că duce tocmaĭ la nimicirea cunoscinţeĭ istorice, care este o cunoscinţă de diferinţe, de elemente individuale.

S'ar păré decĭ că istoria nu este o sciinţă, de óre-ce, dacă tinde să prindă acest caracter, trebue să se nimicéscă pe ea însăşĭ!

Şi cu tóte acestea mintea nóstră protestéză contra discalificăriĭ sciinţifice a istorieĭ, pentru un temeiŭ fórte simplu: pentru că definiţiunea sciinţeĭ a fost dată într'un chip prea îngust, luându-se numaĭ după complexul sciinţelor coexistenţeĭ (aşà numitele sciinţe naturale), după care sciinţele nu ar fi decât nisce sisteme de adevĕrurĭ universale.

Acéstă definiţiune nu este esactă, nicĭ chiar pentru aşà ḑisele sciinţe naturale, pentru carĭ a fost formulată. Şi aceste sciinţe cuprind uneorĭ adevĕrurĭ de caracter individual, în sistemul ce le alcătuesce. Aşà în astronomie, înclinarea axeĭ pămîntuluĭ în un unghiŭ de 23 de grade pe ecliptică, precum şi înclinarea aprópe orizontală a axeĭ planeteĭ Venus şi aceea aprópe perpendiculară a axeĭ planeteĭ Jupiter sunt adevĕrurĭ singulare, ce nu se întîlnesc decât odată în univers; cu tóte acestea, prin ele se explică tóte fenomenele de ḑi şi de nópte, precum şi în parte acele de anotimpurĭ pe suprafaţa ḑiselor planete. Cum se póte decĭ definì astronomia ca un sistem de adevĕrurĭ universale? Apoĭ am vĕḑut că în geologie, în paleontologie, în teoria descendenţeĭ, fenomenele, deşì adese-orĭ generale ca spaţiŭ, sunt individualisate în timp. Ce soiŭ de adevĕrurĭ universale sunt însă acelea ce nu apar decât o singură dată în decursul vécurilor? Definiţiunea sciinţeĭ ca sistem de adevĕrurĭ universale este decĭ prea îngustă. Ea trebue înlocuită cu o alta care să corespundă adevĕrateĭ eĭ naturĭ.

Sciinţa este un sistem de adevĕrurĭ *dovedite*, fie ele generale saŭ universale, fie ele singulare saŭ individuale. Multe adevĕrurĭ sunt primite şi puse în lucrare de practica vieţeĭ, fără a se luà grija de a se convinge despre realitatea lor. Dovada unuĭ adevĕr îl înalţă la sciinţă; căcĭ *se scie* numaĭ ceea ce este dovedit. Istoria nu ar fi o sciinţă, numaĭ în casul când nu ar puté dovedì adevĕrurile sale. In acéstă privinţă este de observat că, deşì dovada în ea este maĭ greŭ de făcut decât în sciinţele coexistenţeĭ, unde fenomenele pot fi percepute prin simţurĭ, totuşĭ, cel puţin pentru faptele marĭ ale istorieĭ, dove-

direa lor sciinţifică este netăgăduită. Cele mici sunt dimpotrivă încă adese-orĭ supuse controverseĭ şi tendinţa istoriografieĭ vremilor nóstre este tocmaĭ de a introduce, prin demonstrare, în rîndul adevĕrurilor sciinţifice ale istorieĭ, şi faptele cele micĭ din carĭ se alcătuesce. Cum se póte însă ca fenomenele marĭ să fie sigure în istorie, pe când multe din cele micĭ nu sunt, acésta se explică tot din natura faptelor succesive. In sciinţele coexistenţeĭ faptele marĭ, generale, legile sunt subsumarea celor micĭ; nu póte decĭ existà o cunoscinţă a generaluluĭ fără una precisă a individualuluĭ. În istorie faptele marĭ nu sunt subsumarea celor micĭ, ci *resultatul înlănţuiriĭ lor,* şi un resultat póte fi cunoscut, deşì nu se scie cum el a fost produs. Aşà, nu am fi putut cunósce nicĭ odată legea căderiĭ corpurilor, dacă nu s'ar fi mĕsurat esact un numĕr de casurĭ de căderĭ. Se póte însă cunósce des părţenia Regeluĭ Henric VIII din Anglia de soţia luĭ Caterina de Aragon, deşì calea cum s'a realisat acest resultat nu ar fi pe deplin cunoscută.

Sciinţa neavênd de scop decât demonstrarea adevĕrurilor, prevederea viitoruluĭ este tot atât de puţin esenţială existenţeĭ eĭ, ca şi formularea adevĕrurilor obştescĭ. Istoria va fi decĭ o sciinţă, cu tóte că nu va puté prevedé viitorul. Dacă sciinţele coexistenţeĭ pot face acest lucru, acésta se întîmplă fiind-că ele, formulând legea de producere a vecĭnic acelorașĭ fenomene, pot tot-deauna să prevadă şi să preḑică *reproducerea lor. E acelaşĭ fenomen,* produs în trecut, care se reproduce în viitor. Cu totul alt-fel în istorie. Aicĭ fenomenul viitor va fi tot-deauna *altul* decât cel trecut saŭ decât cel de faţă. Cum e cu putinţă a se preḑice cevà ce nu a fost nicĭ când, afară decât dór pe calea oraculilor. Tot ce se póte aşteptà în istorie este de a se *întrevedé* direcţiunea pe care şirurile de evenimente — ele însuşĭ necunoscute — o vor luà în viitor, judecând după aceea urmată de ele până acuma. Aşà se póte întrevedé disparițiunea Turcieĭ, desfacerea Austrieĭ, emanciparea femeeĭ, îmbunătăţirea condiţiuniĭ poporuluĭ de jos etc.

Sciinţele însă maĭ urmăresc, pe lângă stabilirea şi demonstrarea adevĕrurilor ce le alcătuesc, şi explicarea lor. Este interesant de asemĕnat între ele, în acéstă privire, sciinţele coexistenţeĭ şi acele ale succesiuniĭ. Am vĕḑut că în privirea putinţeĭ dovediriĭ adevĕrurilor, sciinţele coexistenţeĭ sunt maĭ la îndemână a o face decât acele istorice. Cu totul alt-fel în privirea explicăriĭ causale. In acéstă a doua menire a sciinţeĭ, acele ale succesiuniĭ dispun de maĭ multe mijlóce decât acele ale coexistenţeĭ.

Intr'adevĕr, în sciinţele coexistenţeĭ, explicarea causală este fórte

scurtă, şi în curînd se ajunge la causa finală, acel mare punct de întrebare ce există la fundul tuturor concepţiunilor omenescĭ. Să ne întrebăm bunăóră care este causa roueĭ? Se va rĕspunde: rĕcirea corpurilor expuse afară, în nopţile senine. Care este causa acesteĭ rĕcirĭ? Radiarea către spaţiile cerescĭ. Şi care este causa acesteĭ radiărĭ? Rĕspuns ultim şi peste care nu se póte trece: tendinţa temperaturilor de a se echilibrà. De asemenea am da în curînd peste causa finală, simţemîntul de conservare, dacă am căutà causele legiĭ oferteĭ şi a cereriĭ. Să vedem cum stă lucrul în istorie. Dacă ne întrebăm: cum se face de Maiestatea Sa Carol I, din strălucita familie a Hohenzollernilor, se află astăḑĭ pe tronul Românieĭ? Dacă lăsăm la o parte evenimentele amănunte şi ne ţinem numaĭ de acele marĭ, vom avé ca prim rĕspuns că Divanurile ad-hoc ceruse instituirea uneĭ Dinastiĭ ereditare dintr'o mare casă europeană. Pentru ce rostise Divanurile ad-hoc o atare dorinţă? Pentru a pune un capĕt la nestatornicia ocupăriĭ tronuluĭ. De unde provine acéstă nestatornicie? Din sistemul vicios de urmare în scaun în vremile maĭ vechĭ, acel electiv-ereditar. Cum se introdusese acest sistem, perḑĕtor de ţéră, în Statele române? Din Ungaria, de unde se desfăcuse aceste State. Cum se face de Statele române se desfăcuse din Ungaria? Fiind-că Unguriĭ pusese stăpânire pe vechiĭ coloniştĭ romanĭ. Ce sunt aceştĭ coloniştĭ? Sunt aceĭ aduşĭ de Traian în Dacia. Aicĭ se pune un noŭ şir de întrebărĭ, relative la cucerirea romană, la întinderea acestuĭ Imperiŭ, la istoria luĭ până la a luĭ începuturĭ, de unde trecem la migraţiunea Arilor, la monogenesa saŭ la plurigenesa némuluĭ omenesc, — la originea omuluĭ — decĭ la originea vieţeĭ pe pămînt. Orĭ-ce fapt istoric se urcă, din causă în causă, până la infinit, şi causa finală, fiind relegată în infinitul timpuluĭ, póte fi lăsată la o parte, iar explicarea causală a fenomenelor istorice póte fi privită ca deplină şi definitivă. Chiar în casul când sunt fapte istorice datorite unor îmboldirĭ individuale saŭ întîmplăriĭ (răsbóiele luĭ Napoleon, perderea expediţuniĭ luĭ din Rusia), încă elementele acestea lucréză tot-deauna asupra unor fenomene maĭ generale (revoluţiunea francesă), şi prin partea lor maĭ generală, fenomenele istorice îşĭ urcă explicarea lor causală la infinit.

Nu póte fi decĭ vorba de superioritatea saŭ inferioritatea uneia din cele două clase de sciinţe, ale coexistenţeĭ şi ale succesiuniĭ, faţă de cea-laltă, de óre-ce greutatea maĭ mare a sciinţelor istorice de a stabilì adevĕrul asupra fenomenelor ce studiază este compensată prin o maĭ întinsă pătrundere a reţeleĭ causale.

IV.

Caracterul sciinţelor succesiunii şi a istorieĭ omenescĭ în deosebĭ va determinà şi metóda de întrebuinţat în cercetările lor. S'a repetat mereŭ până acuma de maĭ mulţĭ cugetătorĭ, precum *Mill, Bain, Bernheim*, că istoria ar fi o sciinţă inductivă, saŭ că ar întrebuinţà o metodă sui-generis, amestec de inducţiune şi de deducţiune, fără a se observà că în sciinţele individualuluĭ nu se pot aplicà nicĭ una, nicĭ alta din aceste două metóde ale sciinţelor universaluluĭ. Intr'adevĕr, inducţiunea plécă de la un fapt singular spre a ajunge la *acelaşĭ fapt* generalisat; ea tinde a descoperì legile cărora sunt supuse fenomemenele, şi basa eĭ logică este convingerea nóstră apriorică în regularilatea mersuluĭ natureĭ. Dar nicĭ una din aceste condiţiunĭ nu sunt îndeplinite de istorie: fapta universală la care să te urcĭ de la cele singulare nu există în istorie; tot atât de puţin există legĭ de producere a fenomenelor saŭ o regularitate în mersul natureĭ. Prin urmare temeliile lipsesc.

Tot aşà şi cu deducţiunea. Axiomele istorice nu sunt cunoscute, fiindcă nu există, şi adevĕrurĭ singulare nu se pot decĭ scóte din ele. Sciinţa istorică are de deslegat cu totul altă problemă decât acea de a găsì legĭ generale carĭ ar scóte adevĕrurĭ din axiome. Ea constată existenţa faptelor, când o póte, direct prin mărturisirea isvórelor; când nu, atuncĭ conchide de la un fapt individual cunoscut *la alt fapt* individual necunoscut, nu ca inducţiunea care conchide de la unul saŭ maĭ multe fapte individuale cunoscute la *acelaşĭ* fapt, generalisat în formă de lege.

Istoria va întrebuinţà decĭ o metódă particulară, *inferenţa*, pentru a construì sistemul adevĕrurilor sale, iar inducţiunea va fi mărginită numaĭ la casurile cele două: 1) când va fi de stabilit o stare coexistentă trecută, şi 2) când va fi a se descoperì legile abstracte ale istorieĭ. In înlănţuirea fenomenelor, adecă tocmaĭ în partea eĭ de căpetenie, nicĭ inducţiunea nicĭ deducţiunea nu vor puté găsì loc. Deşì inferenţa este cunoscută logicilor, nicĭ unul nu s'a gândit până acuma la vastul câmp de aplicaţiune ce ea îl găsesce în istorie; că acéstă metodă, arătată de eĭ ca o anexă a inducţiuniĭ, este fundamentul de construcţiune al tuturor adevĕrurilor succesive. Rolul inferenţeĭ este încă de studiat, de óre-ce ea constitue temelia logiceĭ sciinţelor succesiuniĭ. Până acuma s'aŭ ocupat filosofiĭ numaĭ de logica sciinţelor coexistenţeĭ; logica celor ale succesiuniĭ îşĭ aştéptă încă pe Baconul eĭ.

EDILITATEA SUB DOMNIA LUI CARAGEA

DE

V. A. URECHIĂ
Membru al Academieĭ Române.

Şedinţa de la 4 Aprilie 1897.

Domnilor colegĭ,

Am adus Academieĭ numeróse documente inedite cu referinţă la biserică, la şcólă şi la administraţiune şi justiţie sub domnia luĭ I. G. Caragea VV. (1812—1818). Vin astăḑĭ a vĕ comunicà o altă serie de documente inedite asupra mĕsurilor de edilitate publică, comerciŭ şi industrie de la aceeaşĭ dată.

Sub domnia luĭ Caragea Vornicia Obştirilor continuă a se ocupà de interesele orăşenescĭ, ca şi în trecut. La 7 Ianuarie 1813 Domnitorul numesce pe Biv Vel Vist. Ioan Moscu nazir al Casseĭ podurilor, iar la 28 Iunie 1813 Medelnicerul Manole şi Nicolae Trăsnea sunt rînduiţĭ epistaţĭ aĭ aceleaşĭ casse. (1)

Cele maĭ importante atribuţiunĭ ale Vornicieĭ Obştirilor sunt cele cunoscute dejà din lucrările nóstre anterióre şi anume:

a) Grija podurilor, adecă a pavelelor şi a podurilor de pe ape;

b) A şcólelor, care nu târḑiŭ rĕmâne ca o cancelarie osebită sub eforĭ specialĭ, precum dejà am arătat la memoriul şcólelor şi al cultureĭ publice;

(1) Veḑĭ anexele I, II, III de la acest memoriŭ.

c) Apele, adecă cişmelele din Bucurescĭ şi din unele oraşe judeţene;
d) Narturile;
e) Tutelele, când nu sunt înfiinţate în mod special pentru anume clironomiĭ şi întru cât nu rĕmân ca atribut al Epitropieĭ Evgheniţilor;
f) Grija de Cutia milelor.

Să studiăm pe rînd actele Epitropieĭ Obştirilor din tóte aceste ramure, afară de şcóle, de care dejà ne-am ocupat.

Vornicia Obştirilor. Dăm în anexele IV—XVII o serie de acte, din carĭ se póte vedé, că marea preocupaţiune a guvernuluĭ a fost de a creà veniturĭ şi de a sporì pe cele dejà cunoscute, pentru ca să se pótă urmărì îndeplinirea serviciilor încredinţate Vornicieĭ Obştirilor. Documentul (1) ne arată de unde se scoteà venitul podurilor, adecă acel destinat pentru pavarea stradelor din Bucurescĭ, la 1813 Februarie. Acest venit erà din taxe impuse mărfiĭ care se aduceà în Bucurescĭ, fie de import saŭ din ţéră. Se impuneaŭ taxe şi la eşirea din Bucurescĭ, pe vin şi pe rachiŭ de negoţ în ţéră saŭ peste hotar.

Acest venit e cunoscut sub nume de *podărit* şi se percepeà fără osebire de la sudiţĭ, ca şi de la pămîntenĭ.

Eraŭ scutite de taxa de intrare în oraş carele aducênd zaherele, sĕurĭ, cherestele, lemne de foc, cărbunĭ, legume şi alte asemenea obiecte de îndestulare publică.

Nu târḑiŭ după promulgarea acestor taxe, maĭ mulţĭ neguţătorĭ sudiţĭ austriacĭ şi rusescĭ se împotriviră de a plătì *podăritul.* La 28 Iunie 1813, Domnitorul, întrebat ce e de făcut cu sudiţiĭ? rĕspunde că: «de va fi cărăuşul sudet şi stăpânul marfeĭ raià, să plătéscă cărăuşul aceĭ câte 2 talerĭ, ce eraŭ rînduiţĭ din vechime şi stăpânul marfeĭ numaĭ adaosul de talerĭ 8; iar fiind cărăuşul raia şi stăpânul mărfeĭ sudit, să se urmeze împotrivă; iar când amîndoĭ vor fi sudiţĭ, atuncĭ nu are a li se cere şi a plătì maĭ mult decât aceĭ câte talerĭ 2 ce eraŭ canonisiţĭ de maĭ înainte». (2)

Pe lângă acest *irat* de la aşà ḑicênd accisele oraşuluĭ, în profitul Casseĭ podurilor, se urmà a se percepe câte 2 par. la leŭ de la vînḑările silnice de nemişcătóre. Caragea adaoge şi câte o para la leŭ de la vînḑările cu *rizapazar, ad. prin bună învoială.* Acest venit erà destinat a intrà în Cassa milelor. (3)

(1) Veḑĭ anexa No. IV.
(2) Veḑĭ anexa V.
(3) Dumné-vóstre ispravnicilor ot sud... sănătate. Vĕ facem în scire că prin hotărîrea Domnieĭ Mele, ce s'aŭ dat cu întărire la anaforaua

Asemenea continuă a se percepe câte 5 talerĭ la punga de 500 din totalul preţ cu care se arendă dijmăritul şi vinăriciul pe anul 1813. Acéstă dare a dijmărituluĭ erà arendată cu 42 pungĭ, adecă pe 21.000 talerĭ.

De la cumpĕrătorul dăriĭ oerituluĭ încă se percepeà câte 5 talerĭ de pungă din totalul preţ al arendăriĭ.

Egalmente cumpĕrătoriĭ arendeĭ Ocnelor eraŭ obligaţĭ a da Vorniciei Obştirilor câte 5 talerĭ de fie-ce pungă din preţul arendeĭ. (1)

Havaetul caftanelor boerilor intraţĭ în funcţiunĭ se menţine şi sub Caragea. Tot pentru Cutia milosteniilor erà destinat şi acest havaet. (2)

---

dumné-lor orînduiţilor boerĭ, încă de la trecuta lună a luĭ Fevruarie 16, s'aŭ făcut irat noŭ la Cutia milosteniei câte o para la leŭ a da ceĭ ce cumpĕră acareturĭ nemişcătóre făr' de mezat, cu riza-pazar prin zapise, care acest irat, de când s'aŭ orînduit până acum, Ne-aŭ arătat dumné-luĭ Vistierul Ioan Moscu, epistat Epitropieĭ Obştirilor, prin anafora, că de nicăerĭ nu s'aŭ strîns nimic, nefiind următorĭ ceĭ ce vînd şi cumpĕră a se arătà cu zapisul la Epitropie; de aceea vĕ poruncim ca să o publicuiţĭ acésta în tot judeţul, spre a fi sciută tuturor, că orĭ-cine de acum înainte vor face acest fel de vîndărĭ şi cumpĕrăturĭ să aibă netăgăduita datorie a venì la isprăvnicat să se arăte cu zapisul şi să dea cumpĕrătorul câte o para la leŭ iratul ce s'aŭ orînduit al Cutieĭ milostenieĭ, însemnându-se în dosul zapisuluĭ că s'aŭ primit avaetul; cu care acest irat să se însărcineze condicarul judeţuluĭ, unde este obicĭnuit ceĭ cu zapisele de vîndărĭ a venì să se adevereze şi să se trécă şi în condică, şi pe tótă luna să trimiţă condicarul la Epitropia Obştirilor cu însciinţarea dumné-vóstre catastih de numele vîndătoruluĭ şi al cumpĕrătoruluĭ i ce acaret este şi drept câtă sumă este vîndarea? cum şi baniĭ ce se vor strînge, dând însă tuturor să înţelégă, că orĭ-care din vîndătorĭ va tăinuì vîndarea şi în urmă se va dovedì, acela se va îndatorì a plătì avaetul îndoit, iar la pricinile de protimisis are să se urmeze hotărîrea Domnieĭ Mele, ce prin publicaţie s'aŭ dat în tótă ţéra; şi că aţĭ primit porunca şi aţĭ pus-o în faptă să avem Domnia Mea în scire.—1813 Iunie 28.

Iar la cincĭ judeţe ot preste Olt s'aŭ scris, ca condicariĭ să trimiţă catagrafia pe fieş-care lună, cu însciinţarea dumné-lor ispravnicilor, la dumné-luĭ Caimacamul Craioveĭ, ca dumné-luĭ Caimacamu să le trimiţă la Epitropia Obştirilor.

(Cod. LXXIV, fila 59.)

(1) Vedĭ anexa VII

(2) *Pitac către dumné-lor veliţiĭ boerĭ pentru întocmirea caftanelor.*

Cinstiţilor şi credincioşĭ dumné-vóstre boerilor veliţĭ aĭ Divanuluĭ Domnieĭ Mele, fiind-că între alte iraturĭ ale Cutieĭ milostenieĭ, care prin

In 1813 se constată insuficienţa veniturilor Vornicieĭ obştirilor din următorul act :

Preaosfiinţia ta Părinte Mitropolit, iubitorĭ de Dumneḑeŭ Părinţilor Episcopĭ i dumné-ta Vel Bane Constantine Filipescule şi dumné-ta Vel Vornice de Ţéra-de-sus Radu Golescule, fiind-că după perierghia ce am făcut Domnia Mea asupra iraturilor de câteşĭ patru cutiĭ, însă a milosteniilor, a orfanotrofieĭ, a şcólelor i a cişmelelor, vedem că nu sunt destoinice de a întîmpinà cheltuelile lor, de aceea poruncim ca, adunându-vě la un loc, să paratirisiţĭ cu luare aminte iraturile maĭ sus numitelor cutiĭ, chibzuind ce ádaos s'ar puté face la aceste iraturĭ? precum şi nădăjduim că se va puté găsì (făr' de a se superà însă vre-un venit al domnesceĭ Nóstre Visteriĭ) şi să arătaţĭ Domnieĭ Mele prin anafora cu zapciŭ vătaf de Divan.—1813 Ianuarie 11.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofět.

(Cod. LXXIV, fila 10 v.)

Pentru îmbunătăţirea venituluĭ casseĭ Vornicieĭ Obştirilor se menţine sub Caragea taxa de la cununiĭ, şi anume câte 20 talerĭ de la fieş-care cununie de boer mare, 10 talerĭ de la cununia de boer de al 2-lea, 5 talerĭ de la al treilea mână şi de la neguţătorĭ şi câte 1 taler de la cununia de ţěran din oraş. (1)

In 1814, în vederea deficituluĭ casselor Vornicieĭ Obştirilor se maĭ adaog veniturile cu noue havaeturĭ.

Intre acestea numěrăm:

a) Câte 10 talerĭ de fie-care polcovnic de judeţ (de la 17 judeţe) şi câte 5 talerĭ de tot căpitanul de la căpităniĭ de frunte, iar de la căpitaniĭ de căpităniĭ de mâna a doua căte 2 talerĭ şi 60 banĭ.

Acest venit se percepe prin Marele Spătar. (2)

Tot prin Marele Spătar se percepe şi taxa de 3 talerĭ — venit noŭ aşezat în 1814 — de la fie-ce vătăjie de ţiganĭ domnescĭ.

---

chrisóve domnescĭ se află întocmite, este întocmit şi de la ceĭ ce îmbrac domnescile nóstre caftane cu cinurĭ de boerĭ, după starea boerilor, de la cel dintâiŭ până la cel maĭ mic, dar vědêndu-se că în acéstă întocmire nu se osebesce ceĭ ce se orînduesc într'acele cinurĭ de boeriĭ halea, cariĭ aŭ şi veniturĭ, de ceĭ ce îmbracă caftane de boeriĭ paialîcurĭ, de aceea poruncim dumné-vóstre ca, adunându-vě la un loc, să faceţĭ chibzuire pentru acésta şi să arătaţĭ Domnieĭ Mele mijlocul îndreptăriĭ în ce chip veţĭ găsì cu cale, ca teorisindu-se de către Domnia Mea, să dăm nizamul îndreptăriĭ. Tolco pisah gpd.—1814 Iulie 29.

(Cod. LXXIV, fila 137.)

(1) Veḑĭ anexa No. IX.

(2) Veḑĭ anexa X.

b) De la chirotoniĭ din tus-patru eparchiĭ câte 5 talerĭ de preot şi 2 talerĭ 60 banĭ de diacon.

Acéstă dare se percepe prin Episcopĭ. (1)

c) De la peile de iepure ce se exportă, câte 6 banĭ de fie-care.

d) Asemenea câte 45 de banĭ de la fieş-care şoc de sticlă importată. Acéstă dare erà maĭ înainte numaĭ de un taler de carul cu sticle im portate. Se vede că adăogirea din 1814 are în vedere şi protegerea fabricaţiuniĭ sticleĭ în ţéră.

e) De la tótă ocaua de céră exportată se decide a se percepe câte 9 banĭ. Asemenea câte 6 banĭ de la tot cotul de postav de ţéră exportat. (2)

f) De la tóte cărţile ce se daŭ de la Visterie neguţătorilor pământenĭ, câte un taler de carte.

g) De la toţĭ neguţătoriĭ pămîntenĭ capanliĭ, irat noŭ, înfiinţat în 1813. (3) Maĭ apoĭ capanlîiĭ plătiaŭ în total 600 talerĭ.

h) De la egumeniĭ ce se rînduesc la mănăstirile ţĕriĭ, şi anume: câte 40 talerĭ de tot egumenul rînduit la mănăstire mare şi câte 20 de la cel de mănăstire mică.

i) Toţĭ judecătoriĭ departamenturilor din Bucurescĭ avênd léfă de la 50 talerĭ în sus pe lună aŭ să dea la Vornicia Obştirilor câte 20 talerĭ pe an, iar ceĭ cu léfă maĭ mică decât 50 talerĭ pe lună numaĭ câte 10 talerĭ. Judecătoriĭ judeţelor celor 17, aĭ Spătărieĭ şi aĭ Agieĭ, iarăşĭ numaĭ câte 10 talerĭ aŭ de a plătì pe an. (4)

j). In 1814 August, după anaforaua Divanuluĭ, Caragea hotărĕsce că, de óre-ce acum se fac două felurĭ de boerĭ, *halea* şi *paia*, adecă uniĭ cu funcţiunĭ şi ceĭ-lalţĭ numaĭ *ad honorem*, aceştĭ din urmă să nu plătéscă caftanul decât pe jumătate. (5)

Cu mare anevoinţă se fac incassările diverselor veniturĭ. Pentru a se puté strînge venitul fórte important din vîndările de imobile, Marele Vornic al Obştirilor, la 19 Ianuarie 1814, propune Domnitoruluĭ numirea prin judeţe a câte un boer, cu care să se urmărescă de aprópe perceperea taxelor, ceea ce Domnitorul aprobă în 22 Ianuarie 1814. (6)

Aceştĭ boerĭ vor primì ca léfă deciuélă de la sumele incassate.

In aceeaşĭ lună şi an Marele Vornic al Obştirilor propune Domni-

(1) Vedĭ anexa XI.
(2) Vedĭ anexa XII.
(3) Vedĭ anexa XIII.
(4) Vedĭ anexa XIV.
(5) Vedĭ anexa XV.
(6) Vedĭ anexa XVI.

torului mijlocul prin care se pot percepe maĭ cu înlesnire şi diversele cele-lalte taxe şi iraturĭ.

Incă din 28 Decembrie 1813 se ieaŭ disposiţiunile acestea. (1)

Cu tóte mĕsurile luate pentru perceperea la timp a taxelor, tot nu isbutesce Vornicia Obştirilor a fi în fondurĭ. Visteria este îndatorită să dea şi ea câte 500 talerĭ pe fie-ce lună. (2)

Un condeiŭ important intră de la Vornicie de la vitele de pripasurĭ. (3)

Incă de sub Muscalĭ acest irat s'a dat la Vornicia Obştirilor. Pentru anul 1813 venitul acesta a fost arendat cu talerĭ 28.500.

Se căpĕtă óre-care venit şi de la scosul buţilor din pivniţe şi descărcatul lor pe la pivniţe şi magasiĭ. (4)

Profită Vornicia Obştirilor şi de venitul poduluĭ de la Călugărenĭ şi de la Fălăştóca. (5)

Asemenea se adaog veniturile acesteĭ instituţiunĭ cu ḑeciuéla milelor mănăstirescĭ (6) şi maĭ ales din perceperea a câte o para la leŭ din tóte lefile plătite de la Cassa Răsurilor.

In fine un venit important este şi acela ce resultă din ḑeciuéla de la cărămiḑĭ, olane, nisip, intrate în oraş, materiale carĭ aveaŭ deosebită căutare pentru construcţiunile de case, ce se făceaŭ destul de numeróse în urma cutremuruluĭ şi a incendiuluĭ mare din primiĭ anĭ aĭ seculuĭ şi a numeróselor arderĭ parţiale ce mereŭ se întîmplaŭ, din causa construcţiunilor de lemn din oraş. (7)

Să ne ocupăm acum *separatim* de diversele secţiunĭ ale Vornicieĭ Obştirilor, afară de şcóle, de carĭ am vorbit dejà.

---

(1) Veḑĭ anexa XVII. Anexele următóre XVIII, XIX sunt de aceeaşĭ natură, adecă probéză dificultăţile ce se întîmpinaŭ la adunarea veniturilor Vornicieĭ Obştirilor. Anexa XX aduce aprobarea Domnitoruluĭ de a se da în fie-care judeţ câte doĭ slujitorĭ pe sĕptĕmână, carĭ să fie însărcinaţĭ cu strîngerea veniturilor Vornicieĭ. Anexa XXI arată neputinţa de a se percepe taxele impuse polcovnicilor şi căpitanilor din judeţe şi în fine anexa XXII este un pitac domnesc din 11 Decembrie 1815, oprind abusiva percepere de accise de la carele cu marfă intrând în oraş, şi maĭ cu sémă opresce perceperea de taxe de la carele cu provisiunĭ pentru îndestularea publică.

(2) Veḑĭ anexa XXIII.

(3) Veḑĭ anexa XXIV.

(4) Veḑĭ anexa XXVIII.

(5) Veḑĭ anexa XXX.

(6) Veḑĭ anexele XXVI–XXVII.

(7) Veḑĭ anexa XXIX.

Cassa Podurilor.

In Iunie 1813 Domnitorul Caragea dă un noŭ chrisov pentru Cassa podurilor. Prin acest act Domnitorul amintesce, că serviciul podurilor este dat pe séma a doĭ ómenĭ aleşĭ, din carĭ unul ţine cassa şi este încărcat cu tóte veniturile şi cu *dosolipsia*, iar cel-lalt cu îngrijirea, facerea, dregerea şi curăţitul podurilor. Domnitorul întăresce din noŭ veniturile Cutieĭ podurilor şi scutirea de angăriĭ a cincĭ sate de podinarĭ, cutia fiind ţinută a plătì numaĭ dajdia lor, fie-care podinar fiind obligat să aducă pe fie-ce an câte 100 de podine bune şi 30 de urşĭ. Pe lângă podarĭ chrisovul orînduesce şi un meşter dulgher, cu 80 alţĭ dulgherĭ, carĭ sunt posluşnicĭ pe la boerĭ, orĭ iamacĭ, saŭ din birnicĭ, carĭ vor fi apĕraţĭ de dajdie şi de angariĭ, cum şi de taxa către brésla dulgherilor. Se fac diverse avantaje acestor dulgherĭ prin chrisovul ce analisăm, pentru că eĭ sunt trebuincioşĭ la facerea din noŭ a pavelelor din cele patru strade principale ale Bucurescilor, după sistemul de pavare usitat în Iaşĭ. Acest sistem constà în aceea că grinḑile se puneaŭ de-alungul, iar nu de-acurmezişul stradeĭ. La asemenea pavare nu eraŭ de ajuns podinarii vechĭ, ci trebuiaŭ dulgherĭ. (1) Dăm în actele de la anexe lista dulgherilor rînduiţĭ la 28 Iunie 1813.

In fórte próstă stare ajunseseră pavelele oraşuluĭ chiar şi în cele patru principale căĭ de comunicaţiune. Acésta o constată şi însuşĭ Domnitorul prin următorul pitac domnesc:

Cinstiţilor şi credincioşĭ boerilor aĭ Domnieĭ Mele, dumné-tale Vel Bane Constantine Filipescule şi dumné-tale Vel Dvornice Radule Golescule, fiind-că podurile cele marĭ ale politieĭ aŭ ajuns la o stare fórte próstă, precum şi înşi-vĕ dumné-vóstre este vĕḑut, iar maĭ vîrtos Podul Mogoşóeĭ, carele este cel maĭ trebuincios; de aceea cu deadinsul poruncim dumné-vóstre ca, împreună cu dumné-luĭ Vel Vistier Ioan Moscu, nazîrul Casseĭ podurilor, să chibzuiţĭ orĭ-ce mijloc veţĭ socotì a fi destoinic şi înlesnitor de a se face negreşit estimp Podul Mogoşóeĭ şi făr' de zăbavă să arătaţĭ Domnieĭ Mele prin anafora. Tolco pisah gpd.—1813 Maiŭ 7.

(Pecetea gdp.) (2)

In interesul îmbunătăţiriĭ pavelelor sunt date aceste acte:

Dumné-ta Vel Vistiere, să se facă poruncile Domnieĭ Mele către dumné-lor ispravniciĭ din sud Ilfov şi din sud Vlaşca, spre a păzì în-

(1) Veḑĭ anexa XXV.

(2) Cod. LXXIV, fila 45 v.

tocmirea chrisovuluĭ Domnieĭ Mele, şi împotrivă să nu se facă supĕrare podarilor, ca uniĭ ce în adevĕr sunt trebuincioşĭ pentru lucrul podurilor politieĭ.—1815 Mart. 18.

(Pecetea gpd.) (1)

Vel Logofĕt.

Cu plecată anafora arăt Măriei Tale că Cassa podurilor este întocmită de are polcovnic de pod cu podarĭ orînduiţĭ pentru trebuinţa podurilor marĭ, şi orînduiala este ca să fie 150 de podarĭ, bez câte cincĭ locurĭ la treĭ căpitanĭ la fieş-care şi câte un loc la treĭ céuşĭ la fieş-care, carĭ numaĭ pentru aceste locurĭ slujesc, neavênd plată, nicĭ léfă, nicĭ nimic, şi din trecuta năprasnica bóla ciumeĭ ce aŭ fost aŭ rĕmas numaĭ lude 80 de podarĭ în sud Ilfov şi în sud Vlaşca. După trebuinţă şi după lipsa podarilor acum la aşezămîntul Bucurescilor ce s'aŭ făcut, s'aŭ maĭ adăogat încă 100 de podarĭ, însă holteĭ şi ómenĭ cu meşteşug, băcanĭ, croitorĭ, grădinarĭ, ceĭ maĭ mulţĭ carĭ nu sciŭ ce va să ḑică lucrul podărieĭ, şi cum aŭ auḑit de podărie, uniĭ aŭ şi fugit, rĕmâind greutatea lucruluĭ tot la podariĭ ceĭ vechĭ, carĭ după poruncile prea cinstiteĭ Visteriĭ, ce s'aŭ dat pentru ceĭ ce sunt pe afară, a se da la bir, cu acest cuvînt se supĕră şi podariĭ la bir, ci fiind-că eĭ nu sunt ca alte bresle, aflându-se cu deosebire, ca uniĭ ce slujesc şi ḑiua şi nóptea în tréba podurilor, se cuvine ca podariĭ să fie nestrămutaţĭ din orînduiala lor şi apĕraţĭ de tóte cererile şi podveḑile; acum după trebuinţa ce este, polcovnicul de pod de o parte îĭ supĕră şi-ĭ aduce la rînd la lucrul podurilor şi pe de altă parte zapciiĭ pe afară îĭ supĕră de banĭ de bir şi la podveḑĭ, şi mare cheder şi smintélă se dă la tot lucrul poduluĭ, căcĭ cu supĕrarea acestor podarĭ vechĭ, ce sciŭ din mica lor copilărie meşteşugul podărieĭ, neviind la lucru, maĭ alaltăerĭ, după trebuinţă, aŭ fost silită Cassa podurilor de aŭ pus dulgherĭ cu plată de banĭ de aŭ lucrat podinĭ şi aŭ astupat găurile după Podul Mogoşóeĭ. Luminate Dómne, acéstă trébă a podurilor este cea maĭ mare trébă şi obştéscă trebuinţă; când nu va fi podarĭ din destul şi cu meşteşug, nicĭ odinióră nu se póte păzì nizamul podurilor cu orînduială bună; care pentru acésta maĭ în trecutele ḑile şi toţĭ dumné-lor veliţiĭ boerĭ aŭ făcut arătare prin anaforà la schepsisul poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară, ḑic şi pentru podarĭ a fi nestrămutaţĭ din orînduiala lor şi apĕraţĭ de podveḑĭ şi angariĭ, întocmaĭ după cuprinderea luminatuluĭ chrisov al Inălţimiĭ Tale, şi pentru acésta şi dumné-luĭ Biv vel Vornicul Iordache Slătinénu prin anafora aŭ făcut arătare trebuinţa podarilor ce are Cassa podurilor, de aceea mĕ rog Măriei Tale să se socotéscă de către înalta înţelepciune Inălţimiĭ Tale acéstă trebuinţă câtă este de mare şi să se reverse milostivirea Măriei Tale, cu a se da luminată poruncă ca şi podariĭ din sud Ilfov şi din sud Vlaşca, după luminat chrisovul Inălţimiĭ Tale, să fie nestrămutaţĭ din orîn duiala lor şi apĕraţĭ de podveḑĭ, precum aŭ fost şi până acum, ca uniĭ ce sunt podarĭ vechĭ şi sciŭ meşteşugul podărieĭ, căcĭ când vor rĕ

(1) Cod. LXXXIV, p. 30.

mâné aceştĭ podarĭ la bir, atuncĭ nicĭ un lucru saŭ meremet nu se póte a se maĭ face la podurĭ; apoĭ cum va fi buna milostivire a Inălţimiĭ Tale.—1815 Martie 18.
Nicolae Trăsnea de la Cassa podurilor.

La 2 Iulie 1813 Domnitorul scrie din noŭ luĭ Ioan Moscu, nazîrul Casseĭ podurilor, despre prósta stare a Poduluĭ Mogoşóeĭ şi-ĭ cere ca, *cu un cés înainte*, să facă cuviinciósa silinţă a înnoiriĭ Poduluĭ Mogoşóeĭ, ca cu acest mijloc să se înlesnéscă şi dregerea celor-lalte podurĭ. (1)

Cele două podurĭ carĭ maĭ urgent se reclamă a fi reînnoite sunt: Podul Mogoşóeĭ şi Podul Tîrguluĭ-de-afară.

Cu tótă sporirea de taxe în favórea Casseĭ podurilor, nu se ajung baniĭ pentru facerea din noŭ a acestor podurĭ. Divanul domnesc, prin anaforaua de la 11 Iulie 1814, arată Domnitoruluĭ, că pentru singur Podul Mogoşóeĭ trebuesc 109.700 de talerĭ şi că veniturile Casseĭ podurilor sunt numaĭ de 96.500 talerĭ, cu tóte că s'a maĭ impus o dare ad-hoc pe scutelnicĭ şi posluşnicĭ. Deficitul de 13.200 talerĭ, Domnitorul încuviinţéză să fie acoperit prin un împrumut al Casseĭ podurilor. (2)

---

(1) Vedĭ anexa XXVI.
(2) Anexa XXVII. Iacă acte relative la acéstă pavare:

După arătarea ce Ne fac printr'acéstă anafora dumné-lor veliţiĭ boerĭ, dăm Domnia Mea voe de a se vinde iraturile Casseĭ podurilor pe alţĭ treĭ anĭ viitorĭ, şi poruncim dumné-tale, epistatule al acesteĭ case, să mergĭ la faţa loculuĭ, unde faţă cu veciniĭ răzăşĭ i cu vîndătorul şi cu cumpĕrătorul, saŭ cu vechil din parte-le, să faceţĭ urmare întocmaĭ precum maĭ jos se arată, pentru care orînduim şi mumbaşir pe sluga Domnieĭ Mele . . . . portărel. — 1815 Iulie 16.
(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.
(Cod. LXXXIV, fila 497.)

Prea Inălţate Domne,

După luminată porunca Mărieĭ Tale, ce mi se dă la anaforaua Sĕrdaruluĭ Nicolae Trăsnea, epistatul Casseĭ podurilor, am vĕdut arătarea ce face, cum că, după luminata porunca Măriei Tale, dându-şĭ socotéla înaintea nóstră pentru cheltuelile ce aŭ curs în anul trecut la facerea Poduluĭ Mogoşóeĭ şi la alte trebuinciόse lucrurĭ, aŭ rĕmas cassa datóre talerĭ 56.494, precum se arată în anaforaua nóstră ce am făcut Măriei Tale la 6 ale trecutuluĭ Fevruar, iar cu plata maĭ mare-băşeĭ ce-ĭ poruncit de Măria Ta, să-ĭ plătéscă de podină po talerĭ 3 după contract, s'aŭ făcut datoria 63.316 talerĭ, bez dobânda lor i cheltuiala ce aŭ curs de la Ianuar întâiŭ, şi cum că acum, când s'aŭ început lucrul Poduluĭ Mogoşóeĭ spre săvîrşire, i s'aŭ poruncit de către Măria Ta ca să se

In anul următor, luna Martie, pentru facerea poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară se recurge la o dare extraordinară, ce se impune tuturor orăşenilor: «câţĭ aŭ case şi prăvăliĭ, saŭ ţin odăĭ pe la mănăstirĭ şi hanurĭ, adecă: némurĭ, mazilĭ, postelniceĭ, cumpaniştĭ, ruptaşĭ, străinĭ, preoţĭ, diaconĭ, scutelnicĭ, posluşnicĭ, slujitorĭ, i sudiţĭ, toţĭ de obşte (afară de boerĭ?) să dea ajutor la facerea acestuĭ pod de la talerĭ 5 până la talerĭ 3, după starea fieş-căruia». Asemenea se percep 8.000 de talerĭ de la neguţitoriĭ din Curtea veche, «ca să se facă din noŭ podul de acolo de la pórta din sus până la pórta din jos, cu şanţul». (1)

Ciudată este procedarea boerilor de a aruncà, încă în 1814, o altă dare asupra tuturor neguţătorilor, cu care să se ajute Cassa podurilor la prefacerea Poduluĭ Mogoşóeĭ şi al Tîrguluĭ-de-afară. Divanul propune luĭ Caragea, fiind-că nu se ajung banĭ pentru aceste lucrărĭ, cu tóte că s'a pus darea ad-hoc şi pe scutelnicĭ şi pe posluşnicĭ, ca să fie obligaţĭ neguţătoriĭ din Bucurescĭ a cumpĕrà şi plătì 5.000 de podine, carĭ prisosesc din cele tăiate pentru repararea celor două strade. Boeriĭ ḑic că neguţătoriĭ să plătéscă câte 6 talerĭ de podină, care pe Vornicie o costă numaĭ 2 talerĭ, aşà că să rĕmână un câştig de 4 talerĭ la podină. Scusa uneĭ asemenea ciudate afacerĭ o daŭ boeriĭ, ḑi-

---

împrumute cassa şi cu alţĭ banĭ cu dobândă, spre a se isprăvì podul negreşit, dar n'aŭ stătut mijloc a găsì banĭ împrumut, decât ḑice că de se va găsì cu cale de către Inălţimea Ta, să se vînḑă tóte iraturile casseĭ pe alţĭ treĭ anĭ viitorĭ cu toţĭ baniĭ pe şin, spre a se maĭ uşurà cassa de datoriĭ, să nu se maĭ însărcineze cu dobândă.

Decĭ, fiind-că prin maĭ sus numita anafora, ce am făcut MărieĭTale la 6 ale trecutuluĭ Fevruar, este chibzuire făcută de talerĭ 107.744 a se împlinì de la ceĭ ce-ĭ arătam printr'aceeaşĭ anafora, din care scăḑêndu-se talerĭ 31.192 pentru facerea poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară, ce erà să se facă est-timp, i talerĭ 56.494 datoria casseĭ după socotéla ce şi-aŭ dat epistatul a cheltueleĭ Poduluĭ Mogoşóeĭ şi altele, maĭ prisosesc talerĭ 20.058, carĭ banĭ ḑicem într'acea anafora să fie pentru emeclicul podarilor i alte întîmplătóre cheltuelĭ de peste an şi lefile celor ce slujesc casseĭ, iar ceea ce va prisosì să stea în păstrare la epistatul Casseĭ podurilor; de va fi plăcută MărieĭTale acéstă chibzuire a nóstră de atuncĭ, se va da luminată poruncă de a se pune în lucrare, iar nefiind plăcută şi se va găsì de către Măria Ta de a se vinde iraturile podurilor pe alţĭ treĭ anĭ viitorĭ, precum cere epistatul, se va da luminată poruncă ca să se vînḑă, însă vînḑarea să se facă la cochiĭ-vechĭ chiar înaintea nóstră, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta.—1815 Iulie 30.

Dumitru Racoviţă, Const. Bălăcénu Vel Vornic, Michalache Manu Vel Vornic.

(1) Veḑĭ anexa XXVIII.

cênd că acele 5.000 de podine se vor întrebuinţà la repararea de strade lăuntrice din oraş. (1)

Vom vedé maĭ la vale cum se transformă acéstă propunere în una şi maĭ grea pentru neguţătorĭ.

Numaĭ în 1816 aflăm pregătirĭ maĭ serióse pentru refacerea Poduluĭ Mogoşóeĭ şi a Tîrguluĭ-de-afară. (2)

O dificultate destul de mare se nasce din întreruperea comunicaţiuniĭ pe cele două strade, carĭ aŭ a fi reparate. Pentru înlăturarea acesteĭ dificultăţĭ, Caragea ordonă, la 29 Iunie 1816, dregerea drumurilor ce sunt cu apropiere de aceste două podurĭ, pentru neîntreruperea comunicaţiuniĭ, cum şi alte drumurĭ laterale în comunicaţiune cu podul Tîrguluĭ-de-afară şi cu al Mogoşóeĭ. La reparaţiunea şi îmbunătăţirea unor asemenea drumurĭ laterale şi astuparea băltacurilor după ele cu lemne şi gunoiŭ, Domnitorul ordonă să fie întrebuinţaţĭ scutelniciĭ şi posluşniciĭ. (3)

In Maiŭ 1813 aŭ început a se agità întrebarea reparăriĭ Poduluĭ Mogoşóeĭ, «ca unul ce este maĭ trebuincios, căcĭ urdină maĭ toţĭ trecătoriĭ pre dînsul», şi s'a hotărît «să se facă după făptura podurilor din Iaşĭ». La data acésta s'aŭ presentat Domnitoruluĭ devisul de materialul de lemn ce urmà să se taie din pădurile maĭ multor judeţe. (4) Dar vĕḑurăm câţĭ anĭ trebuì pentru realisarea lucruluĭ !

Podul Mogoşóeĭ refăcêndu-se cu podine nouĕ, şi anume după modul cum eraŭ podurile la Iaşĭ, ca o covată cu scurgerile la mijloc, este

(1) Veḑĭ anexa XXIX.

(2) *Socotéla podinilor.*

Podul Mogoşóeĭ

1.400 este podul.
9 podinĭ intră într'un stînjin.
14.000 atâta cherestea trebuesce pentru acest pod.

Podul Tîrguluĭ-de-afară.

837 este podul.
9 podinĭ intră într'un stînjen.
8.543 { 7.533
{ 1.000 urşĭ trebuesc.
8.533 atâta cherestea trebuesce la aceste podurĭ.
22.533

(3) Veḑĭ anexa XXX.

(4) Veḑĭ anexa XXXI.

considerabil înălţat pe marginĭ, aşà că pe alocurea erà pericol să nu se rĕstórne trăsurile peste marginile poduluĭ. Caragea-Vodă, în 6 Iunie, semnalând acéstă împrejurare Vorn. Iordache Slătinénu, nazîrul Casseĭ podurilor, îĭ ordonă «ca din podinele cele nouĕ, carĭ sunt próste şi nu intră la pod, să-ĭ facă parmaclîcurĭ şi pe de o parte şi pe de alta a aceluĭ pod, numaĭ pe la acele locurĭ unde nu vor fi case pe lângă pod, ci vor fi maidanurĭ deschise, ca să nu se primejduéscă butcile şi caretele ce trec».

Pentru scurgerea apeĭ eraŭ făcute un numĕr considerabil de puţurĭ.

In acelaşĭ pitac Caragea ordonă şi oprirea de aruncărĭ de gunóie pe pod, saŭ deposite de lemne, cherestele.

Acelaşĭ pitac arată şi grósnica stare în care, la 6 Iunie 1814, erà podul Tîrguluĭ-de-afară. Insuşĭ Vodă l'a vĕḑut, trecĕnd pe la acel pod, fórte stricat la câte-va locurĭ, încă şi boĭ de aĭ locuitorilor căḑuţĭ printre podine şi piciórele lor frânte. (1)

Dintre boeriĭ carĭ aŭ lucrat la prefacerea paveleĭ Poduluĭ Mogoşóeĭ, saŭ cel puţin carĭ aŭ pregătit lucrările necesare, putem cità pentru anul 1815 pe Iordache Slătinénu. Acesta este numit, când Vornic al Obştirilor, când Efor al podurilor politieĭ. Titlul acesta de altmintrelea este indiferent.

Acest boer găsì un mijloc minunat de a câştigà cevà banĭ cu maĭ uşurinţă. Când Caragea aprobă, precum maĭ sus arătăm, ca neguţătoriĭ din Bucurescĭ să fie obligaţĭ a cumpĕrà cele 5.000 de podine, plătind Casseĭ podurilor un beneficiŭ de 4 talerĭ de fie-care podină, Slătinénu oferì un leŭ maĭ mult de podină, în aparenţă pentru a scutì pe neguţitorĭ de asemenea havalea, dar în realitate pentru de a vinde maĭ apoĭ aceloraşĭ neguţătorĭ podinele cu preţ mult maĭ mare. Neguţătoriĭ n'avură în cotro când Vornicia obştirilor, adecă tot Slătinénu, îĭ obligà să repare pe contul lor stradele din oraş. De unde podine, de nu de la boerul Slătinénu!

In anexele ce se raportă la edilitate, lectorele póte urmărì diverse reparărĭ de strade, precum podul Calicilor, podul de la Hanul Zlătarĭ la Curtea domnéscă cea arsă, podul din colţul ziduluĭ hanuluĭ Golescu până la Crucea-de-pétră din zidul caselor Brâncovénu, adecă în josul déluluĭ Mitropolieĭ, podul Şerban Vodă, astuparea de băltacurĭ (2),

(1) Veḑĭ anexa sub XXXII după Cod. LXXIV fila, 125 v.

(2) *Pitac către dumné-luĭ Vel Vornic al politieĭ pentru ca să îndatoréscă pe mahalagiĭ aceleĭ părţĭ, ca să se astupe o grópă de la capĕtul Poduluĭ Mogoşóeĭ,*

Poruncim Domnia Mea dumné-tale Vel Vornice al politieĭ, ca îndată

scurgerea apelor care se îngrămădesc de la Herĕstrŭ la cişméua luĭ Mavrogheni, de caşunéză marĭ noróie etc. (1)

Incă în August 1813 Domnitorul ordonase luĭ Moscu să însărcineze pe Nicolae Trăsnea să inspecteze tóte stradele din mahalale, ale căror podurĭ eraŭ întreţinute de proprietariĭ din acele strade, şi să se oblige aceia de a le reparà pe contul lor. (2)

In anexele XXXIV — LIII se pot vedé şi acte arătând abusurĭ săvîrşite de împiegaţiĭ carĭ primiaŭ podinele de la podinarĭ. Se vede că

---

ce veĭ primì acest domnescul Nostru pitac, făr' de altă zăbavă, să orînduiţĭ a se astupà de către mahalagiiĭ părţiĭ loculuĭ o grópă, care s'aŭ făcut la capul Poduluĭ Mogoşóeĭ, tocmaĭ acolo unde se sfîrşesce podul şi se începe câmpul; zăbavă însă să nu se facă câtuşĭ de puţin Tolco pisah gpd.—1813 Iulie 8.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 66.)

(1) Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornice al Obştirilor, fiind-că în capul Poduluĭ Mogoşóeĭ este loc jos, unde se strînge apă după muchia despre Herĕstrĕŭ şi se face un noroiŭ fórte mare, care zăticnesce şi dă cheder trecĕtorilor, poruncim dumi-tale ca, luând împreună atât pe inginerul, cât şi pe suiulgiĭ, să mergeţĭ la faţa loculuĭ, spre a face chibzuire prin ce parte de loc s'ar puté scurge maĭ cu înlesnire? cu ce mijloc şi câtă cheltuială trebuesce? şi să arăţĭ Domnieĭ Mele prin anafora, ca să dăm apoĭ cuviinciósa poruncă. Tolco pisah gpd.—1815 Martie 22.

Vel Logofĕt.

(Pecetea gpd.)

(Cod LXXIV, fila 189 v.)

Dumné-ta Vel Agă, fiind-că podurile de prin tîrg (carĭ sunt datorĭ ca să le facă ceĭ ce aŭ prăvăliĭ şi case alăturea cu ele) aŭ ajuns în próstă stare, sfărâmându-se cu totul, în cât aŭ ajuns a rĕmâné neumblate, de aceea poruncim Domnia Mea să îndatorezĭ cu străşnicie pe toţĭ aceia, ca făr de altă zăbavă să facă tóte acele podurĭ de prin tîrg, şi până în ḑece ḑile să aducĭ Domnieĭ Mele rĕspuns că aŭ şi început a le face, făr' de a le primì nicĭ un cuvînt de pricinuire. Tolco pisah gpd.—1813 Dechemvre 13.

(Cod. LXXIV, fila 93.)

(2) Dumné-ta Biv vel Vist. Ioane Moscule, epistatule al Epitropieĭ Obştirilor, fiind-că cele maĭ multe podurĭ de prin uliţele tîrguluĭ şi a mahalalelor (bez podurile marĭ) sunt fórte stricate şi fiind-că de acum înainte, când se apropie érna, urméză a începe şi ploĭ, când nu va fi podurile drese va pătimì norodul de obşte; de aceea să orînduescĭ

uniĭ din aceştĭ impiegaţĭ nu prea eraŭ de bună credinţă în păstrarea acestuĭ material, ba chiar aŭ vîndut din el.

Sunt în aceste anexe şi câte-va acte cu referinţă la tăierea podinelor şi transportul lor, cum şi la reclamaţiunea unora din ţĕranĭ, carĭ aŭ tăiat şi transportat podine în contul neguţătorilor din strada Scorţarilor etc., că n'aŭ fost îndestulaţĭ cu plata cuvenită. (1)

Curăţirea stradelor.

In privinţa *curăţiriĭ* stradelor nu aflăm sub Caragea mĕsurĭ speciale nouĕ. In timpul când se lucrà Podul Mogoşóeĭ din noŭ, după sistemul Iaşilor, Caragea dete următorul pitac:

Pitac către Vornicul de poliţie.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele dumné-ta Vel Dvornice al poliţieĭ, până a se face orînduială de podariĭ ceĭ trebuincioşĭ pentru curăţitul şi măturatul Poduluĭ Mogoşóeĭ, poruncim dumné-tale să orînduescĭ câţĭ-vaşĭ dintre ómeniĭ poliţieĭ, pe tótă ḑiua, ca să cureţe şi să măture surcelele ce se fac din lucrarea poduluĭ, precum şi surcelele ce vor fi pe podul ce s'aŭ săvîrşit, căcĭ stând acele surcele saŭ alte gunóie asupra poduluĭ şi ploând, ţin revenélă şi umezélă şi se putrezesce podul. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 7.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 125.)

Dejà în 6 Iunie 1814 Caragea ordonase cele următóre:

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele dumné-ta Vel Agă, primind acest domnesc al Nostru pitac, poruncim dumné-tale să publicarisescĭ către toţĭ locuitorĭ prăvăliaşĭ i ceĭ-lalţĭ, ce aŭ case pe lângă linia Poduluĭ Mogoşóeĭ din semptul Agieĭ, ca nimenea alte murdalîcurĭ să nu îndrăsnéscă a maĭ aruncà pe pod, lăturĭ, orĭ gunóie, saŭ asupra poduluĭ să ţie cherestele, orĭ lemne pentru trebuinţa caseĭ sale, ci să-şĭ facă înlăuntru în curtea sa, iar orĭ-care se va dovedì şi se va găsì urmând împotrivă, pe unul ca acela să-l cerţĭ cu bătaie chiar acolo în

---

dumné-ta pe Vistierul Nicolae Trăsnea să se încungiure prin tóte uliţele şi, unde va găsì podurile stricate, să îndatoreze negreşit pe împrejuraşiĭ şi mahalagiĭ ca făr' de zăbavă să drégă şi să-şĭ meremetiséscă podul, iar când vre-o uniĭ nu se vor supune să mérgă, să arăte la dumné-luĭ Vel Agă, ca să orînduiască un zapciŭ cu slujitorĭ a silì pe uniĭ ca aceia şi făr' de voie a-şĭ drege podul. Tolco pisah gpd.—1813 August 5.

(Cod. LXXIV, fila 89.)

(1) Veḑĭ anexele LIV.

faţa loculuĭ; pentru care acéstă curăţenie a poduluĭ, s'aŭ poruncit şi polcovniculuĭ de pod, ca să aibă îngrijire şi, când va vedé pe cine-vaşĭ urmând împotrivă, să vie să-l arăte la Agie. Tolco pisah gpd. — 1814 Iunie 6.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt. (1)

Tot în acéstă ḑi Domnitorul, aproposit de podul Tîrguluĭ-de-afară, ordonă naziruluĭ podurilor ca, prin polcovnicul de podurĭ, să dea de scire locuitorilor prăvăliaşĭ şi celor ce aŭ case pe lângă pod, ca nimenĭ de acum înainte să nu îndrăsnéscă a maĭ aruncà pe pod lăturĭ, saŭ gunóie, saŭ alte murdalîcurĭ, orĭ cherestele, saŭ lemne să ţie pe pod.... căcĭ orĭ-care se va dovedì urmând împotrivă, s'aŭ poruncit luĭ Vel Spătar şi luĭ Vel Aga, ca să-l pedepsćscă pe acela chiar acolo în faţa loculuĭ. (2)

Se ieaŭ cevà mĕsurĭ de curăţire în oraş şi din ocasiunea tristă a ciumeĭ. Acelea cu următorul pitac:

1813 Iulie 18. Pitac la Vel Agă, cum că pentru năprasnica bólă a ciumeĭ Măria Sa aŭ pus şi pune tot felul de silinţe pentru desrădăcinarea şi curăţenia eĭ, poruncim ca dumné-luĭ Vel Aga, mergĕnd prin tîrg, să pue a se cetì pitacul acesta întru auḑul tuturor, ca fieş-care neguţător, saŭ neguţătoraş să-şĭ facă şi din partea lor cuviinciósa curăţenie şi pază, metahirisindu-şĭ neguţătoria lor făr' de nicĭ o sfială, iar feréscă Dumneḑeŭ maĭ înteţindu-se bóla, vom face deosebit schepsis. (3)

Un ciudat mijloc de a se ţine curată strada Mogoşóeĭ fu oprirea carelor încărcate de a circulà pe el tótă vara. Acela fu pitacul din 6 Iunie 1814.

Prin acelaşĭ pitac se prohibă sub pedépsă de bătaie (dar nu se spune că şi pentru boerime) aruncarea pe Podul Mogoşóeĭ de gunóie seaŭ alte murdalîcurĭ, orĭ cherestele, saŭ lemne să ţie pe pod, orĭ var,

Iacă şi acest ordin:

Pitac către dumné-luĭ Vel Spătarul ca să dea poruncă la ómeniĭ domnieĭ-sale de a nu lăsà să intre pe Podul Mogoşóeĭ care cu lemne, cherestele şi nicĭ altele nimic, ci prin cele-lalte podurĭ şi mahalale.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele dumné-ta Vel Spătare, fiind-că acum uliţele din mahalalele ce cad împrejurul Poduluĭ Mo-

(1) Cod. LXXIV, fila 126.

(2) Veḑĭ anexa XXXII.

(3) Cod. LXXVI, fila 50. Maĭ dăm în anexe şi alte pitace de acest fel, din 1814. Veḑĭ anexele relative.

goşóeĭ sunt drese, poruncim dumné-tale ca căpitanuluĭ străjeĭ ot capuluĭ Poduluĭ Mogoşóeĭ să i se dea straşnică poruncă ca de acum înainte până la viitórea tómnă, când începe ploile şi noróiele, să nu maĭ lase a intrà pe pod care cu lemne, cherestele, fînurĭ, buţĭ şi cu orĭ-ce alte poverĭ, ci să le abată a intrà prin uliţele acelor mahalale şi, osebit de acésta, să publicarisescĭ către toţĭ locuitoriĭ prăvăliaşĭ i ceĭ-lalţĭ, ce aŭ case pe lângă linia Poduluĭ Mogoşóeĭ din semptul Spătărieĭ, ca nimenea de acum înainte să nu îndrăsnéscă a maĭ aruncà pe pod lăturĭ, orĭ gunóie, saŭ alte murdalîcurĭ, orĭ cherestele, saŭ lemne să ţie pe pod, orĭ var să facă asupra poduluĭ pentru trebuinţa caseĭ sale, ci să şi-l facă înlăuntru în curtea sa, iar orĭ-care se va dovedì şi se va găsì urmând împotrivă, pe unul ca acela să-l certe cu bătaie chiar acolo în faţa loculuĭ, pentru care acéstă curăţenie a poduluĭ s'aŭ poruncit şi polcovniculuĭ de pod ca să aibă îngrijire şi, când va vedé pe cine-vaşĭ urmând împotrivă, să vie să-l arăte la Spătărie. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 6.

(Cod. LXXIV, fila 26 v.)

In 1814 Caragea revine pentru un moment la sistemul de curăţire a Poduluĭ Mogoşóeĭ, dejà încercat, maĭ ales sub Muscalĭ: curăţirea prin care făcute special pentru acest scop. Deosebirea este că aceste care aŭ a fi ale unor scutelnicĭ, făcuţĭ cu pecetluiturĭ domnescĭ anume pentru curăţirea ḑiseĭ strade. Divanul propune luĭ Vodă, în 6 Iunie 1814, facerea acestor 16 scutelnicĭ cu care cu boĭ, avênd târnurĭ şi lopeţĭ. Aceştia vor fi *legaţĭ*, adecă alipiţĭ la Cassa podurilor şi vor intrà la trébă câte 8 pe sĕptĕmână, spre a măturà şi curăţì podul, şi gunoiul ce va eşì să-l încarce în care şi să-l scóţă afară din politia Bucurescilor.

Divanul promite că, după ce se vor reînnoì podurile şi pe alte strade, *rĕmâne să chibzuim şi pentru acelea.*

Cu acéstă ocasiune Divanul cere reînnoirea opririĭ aruncăriĭ de gunóie pe Podul Mogoşóeĭ, a tăieriĭ de lemne şi a depuneriĭ de materiale de zidărie.

In fine Divanul revine şi asupra mijlocului de a se luminà podul noŭ al Mogoşóeĭ prin felinare aşezate din 7 în 7 case, pe stîlpĭ înalţĭ de $1^1/_2$ stînjenĭ. (1)

---

(1) Iacă aceste acte:

Primită fiindu-Ne anaforaua acésta a dumné-lor veliţilor boerĭ, o întărim Domnia Mea şi poruncim, atât dumné-tale Vel Vistiere, de a se face aceĭ 16 scutelnicĭ curăţitorĭ aĭ poduluĭ cu urmarea de maĭ jos arătată, cât şi dumné-tale Vel Logofete de Ţéra-de-sus, ca pentru tóte cele-lalte să se facă domnescile Nóstre pitace întocmaĭ poruncitóre către dumné-luĭ Vel Spătarul i către dumné-luĭ Vel Agă şi către epis-

Evreiĭ sunt acusaţĭ adesea că nu sunt ómenĭ iubitorĭ de curăţenie. Aducem acì, ca note, nisce acte din carĭ se vede cum o mănăstire din Bucurescĭ cere ca un creştin, care are casa pe locul mănăstiriĭ şi lângă

---

tatul podurilor, pentru facerea stîlpilor, care să se facă din podinĭ vechĭ, iar nu din cele nouĕ.—1814 Iulie 12.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIX, pag. 58.)

Prea Inălţate Dómne,

Cu prea plecată anafora arătăm Măriei Tale că pentru Podul Mogoşóeĭ, ce s'aŭ făcut din noŭ, trebuinţă este a pururea să fie curat şi măturat, şi la acésta ni se pare că ar trebuì acest pod să aibă 16 care cu boĭ şi cu târnurĭ i lopeţĭ, însă opt care să intre de rînd la o sĕptĕmână şi alte 8 care în altă sĕptĕmână, şi fiind buna rîvnă a Inălţimiĭ Tale, ce este asupra lucrurilor celor de folos, ne rugăm Măriei Tale ca să te milostivescĭ şi, prin luminată poruncă, de acì din politia Bucurescilor, să se orînduiască a se face aceştĭ 16 scutelnicĭ cu pecetluiturĭ, carĭ să aibă care cu boĭ, târnurĭ şi lopeţĭ şi să fie legaţĭ la Cassa podurilor a intrà pe tótă sĕptĕmâna câte opt care a mătură şi a curăţì podul şi gunoiul ce va eşì să-l încarce în care şi să-l scótă afară din politia Bucurescilor, şi aceştĭ scutelnicĭ să fie apĕraţĭ de orĭ-ce angarale i podveḑĭ şi alte cererĭ ce va eşì, spre a nu se întîmplà vre-o pricinuire la curăţenia poduluĭ; apoĭ rĕmâne iarăşĭ când se va săvîrşì facerea celor-lalte podurĭ, să chibzuim şi pentru acelea, şi atuncĭ prin anafora vom arătà Inălţimiĭ Tale; asemenea maĭ arătăm că prăvăliaşiĭ ceĭ ce locuesc pe Podul Mogoşóeĭ şi pe de o parte şi pe de alta, după rĕul năravul lor, obicĭnuesc înaintea prăvăliilor de aruncă lăturĭ şi gunoiurĭ, cum şi când aŭ trebuinţă de lemne de foc, le descarcă pe pod şi acolo le taie, aşijderea şi când fac meremet prăvăliilor saŭ la case, aduc de descarcă nisip, var, cărămidă pe pod şi după pod îşĭ fac gătirea materieĭ şi se apucă de lucrărĭ, carĭ tóte acestea nu puţină putreḑiciune se pricinuesce poduluĭ; de aceea, prin luminatele pitace să se dea poruncă către dumné-luĭ Vel Spătarul şi către dumné-luĭ Vel Agă, ca întâiŭ prin pristav să se facă sciută şi cunoscută la toţĭ ceĭ ce locuesc pe acel pod a se părăsì de aceste rele năravurĭ, cu a se maĭ cutezà a urmà din unele ce maĭ sus arătăm, şi în urmă pe orĭ-care va găsì cu nesupunere şi cu urmare împotrivă, pe uniĭ ca aceia acolo în faţa loculuĭ să-ĭ şi pedepséscă, a fi pildă şi altora.—1814 Iulie 6.

(Ss.) Nectarie Mitropolit, Radu Golescu Vel Ban, Isac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic,... Vel Logofĕt,... Vel Logofĕt,... Vel Logofĕt.

ea, să nu le pótă vinde la Evreĭ, căcĭ eĭ îşĭ aruncă murdalîcul lor în curtea bisericeĭ. (1)

(1) Cu tóte că pîrîtul Teodosie Ne-aŭ dat apelaţie, rugându-se a nu fi poprit de a-şĭ vinde casele la verĭ-ce muşteriŭ va găsì preţ maĭ bun, dar fiind că dosul acestor case caută în curtea mănăstiriĭ şi este necuvios lucru a se *vĕrsà murdalîcurĭ de către Ovreĭ* şi a se scurge în curtea bisericeĭ, osebit de acésta fiind-că şi ceĭ maĭ dintâiŭ stăpânĭ aĭ caseĭ ce aŭ fost pe acest loc aŭ fost popriţĭ prin domnésca hotărîre a Domnieĭ Sale frateluĭ Alexandru Vodă Moruz, ce o vĕḑum şi Domnia Mea, de a nu o închirià la Ovreĭ, precum şi însuşĭ acest Teodosie, prin zapisul sĕŭ ce aŭ dat la mănăstire, care s'aŭ vĕḑut iarăşĭ de către Noĭ, asemenea este poprit a nu le închirià la Ovreĭ, cu cât maĭ vîrtos a le vinde la eĭ, de aceea cererea luĭ fiind împotriva domnesceĭ hotărîrĭ şi chiar a zapisuluĭ sĕŭ, hotărîm ca nu numaĭ a-şĭ vinde casele la Ovreĭ volnic să nu fie, ci nicĭ măcar să le închirieze la eĭ, şi de va fi avênd acum chiriaşĭ Ovreĭ într'însele, poruncim dumné-tale Vel Agă să-l îndatorezĭ de a-ĭ scóte din casă, întorcêndu-le analogon chirieĭ ce va fi apucat de aŭ luat de la eĭ maĭ mult de acum până la împlinirea soroculuĭ.—1815 Fevruarie 2.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVIII, pag. 331.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Inălţimiĭ Tale, ce mi s'aŭ dat la jalba cuviosuluĭ Calinic, egumen sfinteĭ mănăstiriĭ Răsvanul, prin care ḑice că Teodosie neguţătorul, avênd prăvălie i case de-asupra pe pămîntul mănăstiriĭ, cu faţa la pod, iar cu dosul în curtea mănăstiriĭ, şi pentru că sunt aprópe de sf. biserică aŭ fost opriţĭ, atât el cât şi alţiĭ, şi prin hotărîrĭ domnescĭ şi prin zapisele lor, ca să nu pue chiriaşĭ Ovreĭ, nicĭ plimbărĭ să nu pue acolo unde aduce supĕrare, nicĭ gunoiŭ să nu arunce, şi acum numitul Teodosie, după ce aŭ pus chiriaşĭ Ovreĭ, umblă să vînḑă şi *casele statornice la Ovreĭ*, cerênd a se păzì hotărîrea domnéscă i zapisul ce are de la numitul Teodosie; faţă fiind şi numitul Teodosie, arată egumenul maĭ întâiŭ anaforaua veliţilor Dvornicĭ cu létul 1799 August 16, întărit de Măria Sa Alexandru Vodă Moruz, când s'a judecat mănastirea cu un Călin Vornicelu, cel ce aveà casă într'acea vreme în locul aceĭ case unde are Teodosie, şi între altele, ce aveà prigonire pentru împrejmuire, se coprinde şi pentru chiriaşĭ, că nu este cu cuviinţă a se aflà acolea aprópe de sf. biserică Ovreĭ în sălăşluire şi se hotărasce ca Călin Vornicelul să scóţă pe chiriaşiĭ Ovreĭ ce-ĭ aveà puşĭ în casa luĭ şi să nu o maĭ dea la alţĭ Ovreĭ altă dată, ci să pue alţĭ chiriaşĭ; vĕḑuiŭ la mâna jăluitoruluĭ şi un zapis cu let 1809 Aprilie 22, iscălit de un Bănică, oprind a închirià acéstă prăvălie la Ovreĭ nicĭ odinióră şi plimbătórea să şi-o pue în colţul celă-lalt, iar

Nu se maĭ ridică gunóiele prin care anume tocmite spre acest scop în timpul regimuluĭ rusesc. In 1816 Octobre 4, Domnitorul, recunoscênd, cu pitacul sĕŭ către Aga şi către Spătar, cere să se cureţe gunóiele şi noroiul după stradele Mogoşóeĭ şi a Tîrguluĭ-de-afară, căcĭ în timp de ploĭ, din causa noroiuluĭ, putrezesc podinele şi în timpul vereĭ *pricinuesc putóre*. Caragea obligă de astă dată şi pe boeriĭ proprietarĭ de case pe aceste strade să pue pe chelariĭ lor să cureţe noroiul în fie-care Sâmbătă şi să-l ducă afară din oraş, orĭ cu carele ce vin cu unele altele de la moşiĭ, saŭ cu căruţele ce vor avé prin curţile d-lor. Iar ceĭ-lalţĭ mărginaşĭ aĭ podurilor, ceĭ ce aŭ case şi prăvăliĭ pe amîndouĕ părţile, curăţind şi măturând fieş-care podul cât cade în dreptul loculuĭ sĕŭ, înşişĭ vor fi datorĭ a ridicà acel gunoiŭ şi să-l ducă iarăşĭ afară din politie a-l descărcà. Domnitorul opresce tot odată de a se maĭ luà de beilic, pentru scóterea din oraş a gunóelor, care de ale ţĕranilor carĭ vin cu lucrurĭ de vîndare în oraş. (1)

Luminatul stradelor nu face progres. La 6 Iulie 1814 se dă primul pitac relativ la iluminatul Bucurescilor:

---

nu despre mănăstire, cum şi nicĭ murdalîc să nu facă, nicĭ gunoiŭ să nu arunce, în dosul căruia zapis, la lét 1811 Iulie 19, luând Teodosie acea casă, face şi Teodosie asemenea legătură cu mănăstirea precum aŭ fost legat şi Bănică, ca să le păzéscă şi el întocmaĭ, şi dise egumenul că Teodosie nu păzesce nicĭ hotărîrea domnéscă, nicĭ legătura zapisuluĭ sĕŭ, pentru că aŭ pus chiriaşĭ Ovreĭ; s'aŭ întrebat Teodosie: ce rĕspunde la acésta? şi dise că are chiriaşĭ Ovreĭ şi-ĭ va scóte, aşijderea şi pentru vîndare, că casa şi prăvăliile îĭ sunt de vîndare şi că, găsind Ovreĭ a-ĭ da preţ bun, s'aŭ dus la egumen de aŭ cerut voie, şi dacă egumenul n'a vrut să-ĭ dea acéstă slobodenie, şi el s'aŭ tras de a le vinde la Ovreĭ, şi caută muşteriŭ ca să le vîndă la creştin, căcĭ luĭ îĭ sunt de vîndare. Decĭ în prăvăliile şi casele ce sunt cu dosurile lor în curtea mănăstiriĭ, aprópe de sf. biserică, atât acésta a luĭ Teodosie, cât şi altele asemenea ce sunt pe pămîntul sfinteĭ mănăstirĭ, cu cuviinţă este a fi lăcuitoriĭ dintr'însele creştinĭ şi urméză ca nicĭ Ovreĭ, nicĭ Armenĭ, nicĭ să cumpere statornic, nicĭ să ţie în chirie, ca să nu aibă după vremĭ sf biserică supĕrare, pentru care găsesc cu cale să fie luminată porunca Inălţimiĭ Tale către dumné-luĭ Vel Agă, ca atât pe Teodosie să-l îndatoreze a scóte pe Ovreiĭ chiriaşĭ, cât şi alţĭ Ovreĭ ce vor maĭ fi chiriaşĭ acolo asemenea să urmeze, dând tot-deauna nizam cu a nu se pune chiriaşĭ Ovreĭ, nicĭ Armenĭ, nicĭ a cumpĕrà statornic decât numaĭ creştinĭ, iar hotărîrea . . . 1814 Septembre 25.
Gheorghe Filipescu Vel Logofĕt.

(1) Vedĭ actul sub No. LV.

«..Deosebit de acésta maĭ arătăm Măriei Tale, că pentru podóba acestuĭ Pod Mogoşóeĭ, ni se pare că bine ar fi, ca din capul poduluĭ şi până la Curtea veche, şi pe de o margine şi pe de alta, la fieş-care 7 case, să se facă câte un stîlp lung de un stînjin şi jumătate şi în capul stîlpuluĭ să aibă câte un felinar şi pe tótă séra să se pue şi câte o lumînare, care şi pentru acésta iarăşĭ să se poruncéscă dumné-luĭ Vel Spătaruluĭ şi dumné-luĭ Vel Agă a îngrijì şi a pune în lucrare după hotărîrea ce se va da de către Inălţimea Ta, iar stîlpiĭ să se poruncéscă epistatuluĭ Casseĭ podurilor să-ĭ facă din podinĭ cu podarĭ şi să-ĭ aşeze, şi cum va fi bună hotărîrea Măriei Tale.—1814 Iulie 6.

Al Ungro-Vlachieĭ Nectarie, Radu Golescu Vel Ban, Isaac Ralet Vel Dvornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Dumitrache Racoviţă Vel Vornic, Vel Vornic,... Vel Logofĕt,... Vel Logofĕt,... Vel Logofĕt.

In 25 Iulie 1814 Caragea ordonă luĭ Aga şi Spătaruluĭ, cu referinţă la curăţenia stradelor, şi în acelaşĭ pitac adaoge, că «am poruncit Domnia Mea epistaţilor podurilor marĭ aĭ politieĭ aceştia *ca să pună la 7 case, de la capul Poduluĭ Mogoşóeĭ şi până la Curtea Veche, câte un stîlp lung, în care să fie felinar, şi acele 7 case să îngrijéscă pentru acel felinar, ca pe tótă séra să pună câte o lumînare.* Poruncim Domnia Mea şi pentru acésta să îngrijéscă, a se pune în lucrare şi a se păzì felinarele cu lumînărĭ séra». (1)

(1) Fiind-că pentru podóba Poduluĭ Mogoşóeĭ trebuinţă este ca din capul poduluĭ şi până la Curtea Veche, pe de o parte şi pe de alta, la fieşcare şépte case, să *se facă câte un stîlp lung de un stînjen şi jumătate, şi în capul stîlpuluĭ să aibă câte un felinar, şi pe tótă séra să pue şi câte o lumînare, ci cât pentru felinar i lumînărĭ s'aŭ dat poruncile Domnieĭ Mele* către dumné-luĭ Vel Spătar i dumné-luĭ Vel Agă a îngrijì, iar pentru stîlpĭ poruncim Domnia Mea epistaţilor aĭ Casseĭ podurilor marĭ din politia Bucurescilor să puneţĭ podarĭ de a se face din podinele vechĭ aceĭ stîlpĭ, iar nu din cele nouĕ. Tolco pisah gp.—1814 Iulie 25.
(Cod. LXXIV, fila 134 v.)

Pitac la dumné-luĭ Vel Spătar, ca să dea nizam a nu maĭ aruncà prăvăliaşiĭ după Podul Mogoşóeĭ lăturĭ pe pod şi altele, să pue şi la fieş-care şépte case un felinar.

Cinstite dumné-ta Vel Spătare, fiind-că prăvăliaşiĭ ceĭ ce locuesc pe Podul Mogoşóeĭ şi pe o parte şi pe alta, după rĕŭ năravul lor, obicĭnuesc înaintea prăvăliilor de aruncă lăturĭ şi gunoiurĭ, cum şi când aŭ trebuinţă de lemne de foc, le descarcă pe pod şi le taie, aşijderea şi când fac meremet prăvăliilor saŭ la case, adecă de descarcă nisip, var, cărămidă pe pod şi după pod îşĭ fac gătirea materieĭ şi se apucă de lucru, carĭ tóte acestea nu puţină putreḑiciune se pricinuesce

Cu anevoie se supuneaŭ prăvăliaşiĭ să pună regulat, când le venià

podului, pentru acésta poruncim Domnia Mea dumné-tale, ca maĭ întâiŭ prin pristav să se facă sciinţă şi cunoscută la toţĭ ceĭ ce locuesc pe acel pod în semptul Spătărieĭ, spre a se părăsì de aceste rele năravurĭ, dând dumné-ta cuviosul nizam că, de va maĭ cutezà a maĭ urmà într'acest fel, se va pedepsì spre pilda altora; deosebit de acésta, fiind-că am poruncit Domnia Mea epistaţilor podurilor marĭ aĭ politieĭ aceştia, ca *să pue la 7 case, de la capul Poduluĭ Mogoşóeĭ şi până la Curtea veche, câte un stîlp lung, în care să fie felinar, şi aceste 7 case să îngrijéscă pentru acel felinar ca pe tótă séra să pue câte o lumînare,* poruncim Domnia Mea şi pentru acésta, să îngrijescĭ a se pune în lucrare şi a se păzì felinarele cu lumînărĭ séra. Tolco pisah gpd.—1814 Iulie 25.

(Cod. LXXIV, fila 134 v.)

Asemenea pitac s'aŭ făcut şi către dumné-luĭ Vel Agă.

Pitac către Epistatul Armăşieĭ, să orînduiască 40 vinovaţĭ să măture Podul Mogoşóeĭ pe fieş-care săptămână de doue orĭ, Mercurea şi Sâmbăta.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele dumné-ta epistatule al Armăşieĭ, fiind-că pe Podul Mogoşóeĭ din necurmarea umbletelor i din trecerea carelor se face praf şi gunoiŭ, şi pentru ca să fie a pururea măturat şi curăţit, poruncim să orînduescĭ pe tótă săptămâna de doue orĭ, adecă Mercurea şi Sâmbăta, câte 40 vinovaţĭ de la puşcărie, ca să măture praful şi să cureţe gunoiul dupe acest pod, asupra căror vinovaţĭ, osebit de armăşeĭ paznicĭĭ lcr, am poruncit Domnia Mea şi dumné-luĭ Biv Vel Banul epistatul Spătărieĭ şi dumné-luĭ Vel Agă ca să dea fieş-care câte 4 slujitorĭ, să fie năpristan pe lângă dînşiĭ într'aceste orînduite ḑile, ca să nu se cacirdiséscă vre-o unul dintr'aceĭ vinovaţĭ, tolco pisah gpd. — 1817 Iulie 1.

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXVII, fila 31 v.)

Pitac către Spătarul, ca să îndatoreze pe mahalagiĭ ot capul Poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară ca să astupe un balţac, ce este la capul poduluĭ.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele dumné-ta Biv vel Bane Grigorie Brâncovene, epistatule al Spătărieĭ, fiind-că la capul poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară este un baltac fórte rĕŭ în cât nu pot trece care împovărate şi fiind-că acum este vremea de a venì în politie mulţime de care cu buţĭ de la Dél şi, din pricina aceluĭ baltac, urméză ca tóte acele care să vie a intrà pe la Podul Mogoşóeĭ şi să pricinuiască nu numaĭ îmbulzélă a nu puté umblà butcĭ saŭ care cu alt fel de lu-

rîndul, lumînările în felinare. Se hotărî atuncĭ ca, în loc de lumînare,

cruri trebuinciόse pe acel pod, ci şi poduluĭ prăpădenie, de aceea dar poruncim dumné-tale să îndatorezĭ pe toţĭ mahalagiiĭ părţiĭ loculuĭ ot Tîrguluĭ-de-afară, ca cu tufe şi cu moloz să astupe negreşit fără de zăbavă acel baltac de acolo, spre a puté trece carele. Tolco pisah gpd. 1817 Noemvrie 3.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXVII, fila 50.)

Dumné-ta Vel Vornice al politieĭ, fiind-că din pricina băltacurilor ce sunt prin mahalale se fac grele şi marĭ norόie, de nu pot trece όmeniĭ cu carele a răzbì ca să intre în politie, şi de aceea năvălesc toţĭ de intră pe podurile cele marĭ, din care pricină nu puţină prăpădenie se aduce acestor douĕ podurĭ marĭ, de aceea poruncim dumné-tale, ca fără de altă zăbavă să îndatorezĭ pe aceĭ mahalagiĭ, ce sunt pe uliţele carĭ rĕspund şi es în podurile cele marĭ, de a astupà în soroc de ḑece ḑile acele baltacurĭ bine şi cu temeiŭ, iar nu precum obicĭnuesc, de aruncă de-ocamdată όreşĭ-ce tufă saŭ gunoiŭ şi apoĭ, după ce încep ploĭ şi se calcă acele dresurĭ de carele trecĕtorilor, rĕmân iarăşĭ găurĭ şi baltacurĭ, cărora mahalagiĭ să li se facă cunoscută şi acésta, că de nu vor urmà a le astupà bine şi cu temeiŭ în sorocul ce s'aŭ ḑis maĭ sus, să scie că vom da poruncă de li se vor tăià curţile şi grădinile pentru deschiderea drumurilor. Tolco pisah gpd. — 1816 Octomvrie 16.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXVII, fila 1 v.)

Pitac către Vornicul de politie de a da poruncă să curețe zăpada dupe podurĭ.

Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele dumné-ta Vel Vornice al politieĭ, fiind-că din pricina zăpeḑeĭ ce s'aŭ grămădit pe la unele locurĭ pe uliţele politieĭ Bucurescilor se dă multă zăticnélă celor ce trec cu butcĭ i care şi săniĭ şi încă pόte să se întîmple şi primejdiĭ de a se rĕsturnà, de aceea poruncim dumné-tale, să se dea de scire tuturor mahalagiilor, ca fieş-care să orînduiască όmenĭ cu lopeţĭ şi să îndrepteze zăpada ce astupă uliţa în dreptul loculuĭ cât îĭ va ţiné casa, ca să-şĭ aibă trecĕtoriĭ umbletul cu înelsnire şi făr' de primejdie, tolco pisah gpd.—1816 Noemvrie.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXXVII, fila 4.)

Ca pentru obştésca trebuinţă a locuitorilor politieĭ ce se socotesce astuparea acestor băltacurĭ, dăm Domnia Mea voie şi sloboḑenie acestor

să dea prăvăliaşiĭ «*paralele felinarelor*», adecă o sumă fixă de banĭ, câte pe 3 lunĭ înainte. Acestă contribuţiune aveà să se păstreze de unul dintre neguţătoriĭ pieţeĭ, ceĭ maĭ cinstiţĭ şi cu mustrare de cuget, ca să dea suma necesară pentru cumpĕrarea lumînărilor.

Darea felinarelor în 1814 fu du 32 parale de casă pe lună. Aga cere în 15 Decembre 1814 luĭ Vodă, ca darea să se ieà pe câte 3 lunĭ înainte de la toţĭ ceĭ carĭ aŭ case de-alungul Poduluĭ Mogoşóeĭ, iar nu numaĭ de la prăvăliaşul din cele 7 case, al căruia este rîndul de a pune lumînare. Aga cere generalisarea dăriĭ, fiind-că acele 32 parale nu are ca să plătéscă numaĭ lumînarea, ci şi «meremetul» stîlpilor şi al felinarelor. (1)

---

mahalagiĭ, ca la verĭ-care din moşiile cele maĭ apropiate de politie vor găsì tufă măruntă, să aibă voe a tăià, însă numaĭ cât va fi trebuincióśă, iar nu şi de prisos, şi poruncim dumné-vóstre ispravnicilor din sud Ilfov să-ĭ apĕraţĭ de către stăpânĭ, îngrijind însă iarăşĭ dumné-vóstre ca nu care cumvaşĭ cu acéstă pricinuire să se atingă aceştĭ mahalagiĭ câtuşĭ de puţin orĭ de tufe poprite într'adins şi curăţite, saŭ de vre-o pădure, căcĭ înşivĕ apoĭ veţĭ fi respundĕtorĭ.—1815 Iulie 26.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXIV, pag. 433.)

Prea Inălţate Dómne,

Dumné-luĭ Vel Spătarul, prin pitacul dumné-luĭ, alăturând şi un pitac al dumné-luĭ Vel Vorniculuĭ de politie, face arătare că pentru băltacurile câte sunt prin mahalalele politieĭ Bucurescilor, după porunca ce este dată ca să îndatoreze mahalagiĭ a se astupà, s'ar fi arătat de uniĭ din eĭ că nu s'ar fi îngăduind de către stăpâniĭ moşiilor ca să taie tufe pentru acéstă trébă, şi dumné-luĭ Vel Spătarul dice ca să se dea poruncă la dumné-lor ispravniciĭ de Ilfov ca să fie slobodĭ mahalagiĭ a tăià tufă unde vor găsì maĭ cu apropiere de Bucurescĭ, care voie prin răvaşele ce se va da la mâna mahalagiilor să fie sciută şi Dvornicieĭ politieĭ; ci eŭ, după datorie, nu lipsiiŭ a arătà Măríeĭ Tale, şi rĕmâne a se da hotărîre de către Măria Ta.— 1815 Iulie 24.

Vel Vistier.

(1) Dumné-ta Vel Agă, chibzuirea ce Ne arăţĭ printr'acéstă anafora primită fiind Domnieĭ Mele, poruncim dumné-tale să o şi puĭ în lucrare, îndatorând adecă prin zapciŭ agiesc pre toţĭ aceia ce erà datorĭ a da paralele felinarelor, ca să le rĕspundă odată pentru treĭ lunĭ şi să dea în păstrare la unul din neguţătoriĭ pieţiĭ ceĭ maĭ cinstiţĭ şi cu mustrare de cuget, ca să le dea cu bună orînduială în trebuinţa pentru care se adună; iar pentru felinarele ce sunt în semptul Spătărieĭ po-

Tărăbile. Ceĭ maĭ în vîrstă îşĭ aduc aminte de aspectul Bucurescilor şi al Iaşilor, când aprópe fie ce magasin — afară doară de

---

runcim dumné-tale Vel Logofete de Ţéra-de-sus să se facă pitac din partea Domnieĭ Mele către dumné-luĭ Vel Spătarul, ca Spătăria să aibă îngrijirea lor cu asemenea urmare precum maĭ sus se arată. — 1814 Dechemvrie 24.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVIII, pag. 172.)

Prea Inălţate Dómne,

Sciut fie Măriei Tale că orînduiala felinarelor, ce sunt aşezate prin uliţele poliţieĭ din semptul Agieĭ spre podóbă, clădirea şi începutul aŭ fost cu o bună orînduială, dar din nesupunerea unora din prăvăliaşĭ şi boerĭ şi sudiţĭ, aŭ ajuns să se dea Agieĭ nu numaĭ zăticnire, ci şi pagubă, căcĭ ceĭ maĭ mulţĭ cu totul nu plătesc, precum şi ceĭ carĭ daŭ trépăd după întocmirea ce este de prăvălie po parale 32 pentru luminarea şi meremetul felinarelor, şi aşà cu totul perde Agia, un zapciŭ neputênd căutà altă trébă, fiind-că pe fieş-care lună dintru început şi până în sfîrşit umblă şi iarăşĭ nu póte săvîrşì tótă adunarea; ci spre înlesnirea aceştiĭ orînduelĭ, ce este de podóba obştieĭ, şi de a se puté păzì fără pagubă şi óre-şĭ-ce odihnă la necontenite alergărĭ a zapciuluĭ, de se va găsì cu cale de către Măria Ta să se dea luminată poruncă a plătì toţĭ de obşte câţĭ sunt cu casele pe linia uliţelor ce sunt aşezate felinarele şi pe treĭ lunĭ odată, iar nu pe fieş-care lună, carĭ banĭ, adunându-se, să se pue sub păstrare de neguţător, ca să fie pentru plata lumînărilor şi meremetul felinarelor, iar felinarele ce sunt pe Podul Mogoşóeĭ, fiind în semptul Spătărieĭ, peste mână este îngrijirea Agieĭ, şi de se va bine socotì, să se rădice acéstă sarcină, saŭ cum se va găsì cu cale de către Măria Ta. — 1814 Dechemvrie 14.

Vel Agă.

Dumné-tale Vel Agă, după arătarea ce Ne facĭ printr'acéstă anafora primită fiind Domnieĭ Mele, poruncim să facĭ de scire dumné-luĭ Biv Vel Agă Constantin Golescu, ca să orînduiască pe chiar acel om al domnieĭ-sale ce l'aŭ avut orînduit maĭ dinainte pentru strîngerea acestor banĭ, cu care împreună să orînduescĭ dumné-ta un zapciŭ agiesc, ca să urmeze a strînge acéstă rĕmăşiţă de banĭ aĭ felinarelor de la ceĭ ce vor fi datorĭ, spre a se plătì dreptul celor ce aŭ a luà.—1815 Martie 18.

(Cod. LXXXIV, pag 34.)

Vel Logofĕt.

(Pecetea gpd.)

așà ḑisele bolţĭ,—încălcaŭ asupra stradeĭ prin *tărăbĭ* marĭ, pe carĭ se înşirà, într'o rînduială de bazar, felurite mărfurĭ, pe când, sus, de grinḑĭ atârnaŭ cercurĭ cu lumînărĭ de seŭ, căpăţînĭ de zahăr, ramure de cositor, curele, brîne viŭ colorate. In faţa tărăbiĭ, nu arare-orĭ te isbiaĭ de putinĭ cu păcură, împrăştiind un miros înnecător şi, lângă cane cu pămătuful de cârpă, îşĭ ungeaŭ osia carelor şi, cismele ţĕraniĭ şi cărăuşiĭ, plătind câte o leţcaie douĕ turcescĭ. Răsboiul contra tărăbilor, început în ultimiĭ anĭ aĭ secoluluĭ XVIII-lea, continuă şi în secolul al XIX-lea până dincóce de Regulamentul Organic.

Din aniĭ de domnie aĭ luĭ Caragea amintim acì un pitac de la 4 Iunie 1814, ordonând luĭ Vel Aga să oblige ‹ pe toţĭ ceĭ ce vor avé tărăbĭ saŭ alte asemenea *scosurĭ* înaintea prăvăliilor, orĭ a caselor lor, ca să şi le ridice, iar când de a lor bună voie nu şi le vor ridicà, atuncĭ să urmezĭ dumné-ta a le sfărâmà . (1)

Prea Inălţate Dómne,

După luminata porunca Mărieĭ Tale de la acéstă jalbă, însciinţându-se dumné-luĭ biv Vel Aga Constantin Golescu, aŭ dat rĕspuns că cu adevĕrat are să ieà jăluitorul talerĭ 100, după cum ḑice, rĕmăşiţă din baniĭ felinarelor ce s'aŭ aşezat prin uliţele politieĭ spre podóbă, iar nu de la dumné-luĭ, şi că aceştĭ banĭ sunt rĕmăşiţă împreună şi cu alţiĭ maĭ mulţĭ pe la ceĭ ce n'aŭ avut să plătéscă, carĭ adunându-se, se póte rĕspunde atuncĭ jăluitoruluĭ cât şi lumînărarilor, ce aŭ să ieà maĭ mare sumă, dar de a se strînge acéstă rĕmăşiţă a banilor iarăşĭ de omul dumné-sale, ce l'aŭ avut orînduit asupra aceştiĭ trebĭ, ca prin ajutorul Agieĭ de acum să se facă cuviinciósă împlinire a se da acelor ce aŭ să ieà, spre a nu se maĭ supĕrà auḑul Mărieĭ Tale, saŭ cum se va găsì cu cale de către Inălţimea Ta. — 1815 Martie 10.

Vel Agă.

(1) *Pitac către Vel Agă.*

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele dumné-ta Vel Agă pentru ca să fie lumina Poduluĭ Mogoşóeĭ tot-deauna slobodă spre înlesnirea trecĕtorilor, când se întîmplă de se înghesuesc carele şi butcile, poruncim ca, luând împreună şi pe polcovnicu de pod, să mergĭ prin tótă linia aceluĭ pod şi să îndatorezĭ pe toţĭ ceĭ ce vor avè tărăbĭ saŭ alte asemenea scosurĭ înaintea prăvăliilor, orĭ a caselor lor, ca să şi le rădice, iar când de a lor bună voie nu şi le vor rădicà, atuncĭ să urmezĭ dumné-ta a le sfărâmà. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 4.

(Cod. LXXIV, fila 125.)

Vel Logofĕt.

(Pecetea gpd.)

Inchiderĭ şi supresiunĭ de strade. Formalităţile după carĭ în domnia luĭ Caragea se închideà o stradă se pot vedé în actele ce dăm în anexe. E vorba de o stradă saŭ stradelă de lângă biserica Eneĭ, care se cedéză luĭ Alecu Palada, sub cuvînt că servă numaĭ ca loc de aruncat gunóie, ceea ce căşunéză infecţiunea aeruluĭ, pe lângă că, fiind dosnică, înlesnesce *întîmplărĭ de hoţie.* (1)

In 1814 Iulie se cere închiderea uneĭ alte ulicióre dintre casele Vorniculuĭ Bălăcénu despre pescărie şi ale Slugeruluĭ Nicolae Chiţescu, ca fiind netrebuincióse, fiind-că sunt dejà două strade pentru comunicaţiunea între podul Tîrguluĭ-de-afară şi Scaunele vechĭ şi fiind-că acéstă ulicióră servă numaĭ ca loc de deposit pentru gunóie. (2)

In acelaşĭ an 1814, Caragea dă voie eclesiarchuluĭ bisericeĭ domnescĭ să facă prăvăliĭ pe o uliţă părăsită, care începe de lângă pórta puşcărieĭ în sus şi ese în podul Tîrguluĭ-de-afară. Se învoesce şi se dispune, ca între prăvăliile noue ce se vor face lângă zidul curţiĭ puşcărieĭ şi între prăvăliile vechĭ să facă eclesiarchul pod cu cheltuiala bisericeĭ, prin care mijloc se crează un venit bisericeĭ şi se înlătură gunóiele, carĭ vatĕmă sănătatea noroduluĭ. (3)

Dumné-ta Vel Agă, fiind-că acum aŭ început gerurĭ şi póte să se întîmple a îngheţà şi morile ce sunt pe apa Dîmboviţeĭ şi să pătiméscă norodul din politie lipsă de pâne, de aceea poruncim dumné-tale să îndatoraţĭ pe egumeniĭ mânăstirilor unde aŭ fost morile de caĭ, ca făr de zăbavă să le drégă şi să le aducă în stare de a umblà, şi de nu vor fi destule acele morĭ, să îndatorezĭ şi pe egumeniĭ celor-l-alte mănăstirĭ ca să facă şi eĭ fără de zăbavă asemenea morĭ de caĭ, şi către acésta, fiind-că prăvăliaşiĭ din tîrg, cu şandramalele i tărăbile şi alte scosurĭ ce aŭ obicinuit de fac dinaintea prăvăliilor lor, îngustéză şi astupă lumina uliţelor, poruncim dumné-tale ca tóte acele scosurĭ (bez scara fieş-căreia prăvăliĭ şi ştréşina ce urméză linieĭ învĕlitóreĭ) să orînduescĭ dumné-ta a le rădicà negreşit, dându-le tuturor poruncă ca de acum înainte nimenĭ din eĭ să nu maĭ îndrăsnéscă a maĭ face vre-un acest fel de scos, căcĭ nu numaĭ vor perde acea cheltuială, ci încă se va şi pedepsì, precum şi scările să le facă cât vor fi destoinice spre a împlinì trebuinţa intrăriĭ în prăvălie, iar să nu se întindă cu ele pe lumina uliţeĭ; aşijderea să îndatorezĭ dumné-ta pe toţĭ prăvăliaşiĭ, ca să ţie fieş-care dinaintea prăvălieĭ luĭ câte o cange, câte un topor, şi câte o putină cu apă tot-deauna plină, i câte o scară, ca să fie gata spre întîmplarea şi potolirea vre-unuĭ iangăn, orĭ-când se va întîmplà, feréscă Dumnedeŭ, iar cel neurmător aceştiĭ poruncĭ să scie că se va pedepsì. Tolco pisah gpd. — 1812 Dechemvrie 21.

(Cod. LXXIV, fila 97.)

(1) Vedĭ anexa LVI.
(2) Vedĭ anexa LVII.
(3) Vedĭ anexa LVIII.

Un proces a urmat în Iunie 1813 pentru o împresurare de stradă, după o reclamaţiune, între Vornicul Radu Slătinénu şi Căminarul Ioan Retoride. E vorba de o stradă închisă, care duceà la şcóla de la Sf. Sava. Retoride o închide, pentru că nu erà acea stradă în trebuinţa publică, ci pentru trebuinţa copiilor luĭ, pentru ca să pótă merge la şcólă. Se fac cercetărĭ la faţa loculuĭ. (1)

Un cas cu referinţe la o stradă din Pitescĭ aflătóre prin mijlocul tîrguluĭ şi pe care însă vor s'o închiḑă se póte vedé în anexa No. LX Caragea ordonă să rĕmână uliţa neîmpresurată şi neînchisă, în lărgime de treĭ stînjenĭ. (2)

Piaţă. La 12 Maiŭ 1814 Caragea reînnoesce chrisovul luĭ Const. Vodă Ipsilant din 1804, ca să rĕmână piaţă locul domnesc de lângă fósta pórtă de sus a Curţiĭ vechĭ «în răspintea din treĭ podurĭ marĭ vechĭ». (3)

(1) Veḑĭ anexa LIX.
(2) Veḑĭ anexa LX.
(3) Veḑĭ anexa LXI.

Primită fiind Domnieĭ Mele chibzuirea dumné-lor boerilor, ce Ni se arată printr'acéstă anafora, poruncim dumné-tale Vel Agă să daĭ cuviinciosul nizam, spre a se pune în lucrare şi a se urmà întocmaĭ.— 1815 Iulie 18.

(Cod. LXXXIV, pag. 400.)

Vel Logofĕt.

(Pecetea gpd.)

Prea Inălţate Dómne,

Am vĕḑut acéstă anafora ce face către Măria Ta dumné-luĭ Vel Agă acum, că din pricina copăerilor, ce vînd zarzavaturĭ şi alte lucrurĭ de ale mâncăriĭ, căcĭ pun copăile pe podurĭ, ceĭ maĭ mulţĭ în semptul puşcărieĭ, strîmtorind podul cu copăile, în cât de abià rĕmâne loc de a trece omul cu piciorul, când trec butcĭ şi care se întîmplă multe hatale şi gâlcevurĭ, une-orĭ călcând pe vînḑătorĭ şi pe cumpĕrătorĭ, alte-orĭ, speriindu-se caiĭ de mult glotiş al noroduluĭ, îĭ sfărâmă, şi pentru ca să nu se maĭ întîmple hatale şi, feréscă Dumneḑeŭ, şi omorurĭ, aŭ chibzuit dumné-luĭ a se găsì în semptul loculuĭ vre-o viranea, unde să se strîngă toţĭ aceĭ vînḑătorĭ după podurĭ, ca să-şĭ facă alişverişul lor acolo, învoindu-se însă cu stăpâniĭ loculuĭ pentru chirie, findcă şi pe pod unde vînd acum tot plătesc chirie prăvăliaşilor dinaintea cărora staŭ cu copăile; pentru care am ḑis dumné-luĭ Vel Agă, ca să cerceteze de a găsì la câte patru podurile cele marĭ câte un acest fel de loc viranea pentru copăerĭ, şi ne aduce rĕspuns că la două podurĭ se găsesc acest fel de locurĭ slobode, adecă pe podul luĭ Şerban Vodă, de la Butuc din jos, locul dumné-luĭ Vel Logofĕtuluĭ Scarlat Grădiş-

Podurĭ. Pe Dîmboviţa nu aflam făcêndu-se podurĭ noue, ci numaĭ reparaţiunı la podurĭ existente. Aşà s'a reparat podul de la Sf. Ioan, de

---

ténu, şi pe Podul Mogoşóeĭ împotriva caselor dumné-luĭ Cluceruluĭ Deşliu, dincolo de cişmea, locul dumné-luĭ Căminaruluĭ Alexandru Comănénu, şi că aŭ primit şi dumné-lor numiţiĭ boerĭ de a se mutà copăeriĭ la aceste locurĭ ale dumné-lor, numaĭ să se învoiască de a le plătì chirie, iar la cele-lalte douĕ podurĭ nu se găsesc acest fel de locurĭ deschise.

Decĭ chibzuirea ce face la acésta dumné-luĭ Vel Agă o vĕḑum şi noĭ bună, după cuvintele ce se arată maĭ sus, pentru căcĭ se strîng ceĭ maĭ mulţĭ copăerĭ în semptul puşcărieĭ şi, strîmtorându-se podul cu copăile şi cu îmbulḑirea a multuluĭ norod, póte să se întîmple hata la trecerea butcelor şi a carelor; ci de se va găsì şi de către Măria Ta acéstă chibzuire cu cale, se va da luminată poruncă către dumnéluĭ Vel Agă ca pe toţĭ copăeriĭ ce vînd zarzavaturĭ, póme şi legumĭ, să nu-ĭ îngăduiască a se maĭ pune în nicĭ o uliţă pe pod, ci uniĭ să mérgă la locul dumné-luĭ Logofĕtuluĭ Grădişténu şi alţiĭ la locul dumné-luĭ Căminaruluĭ Comănénu, ce este la spatele cişmeleĭ (afară din locul acesteĭ cişmelĭ ce este domnesc), ca acolo, la aceste locurĭ al dumné-luĭ Logofĕtuluĭ Grădişténu şi al dumné-luĭ Căminaruluĭ Comănénu, să facă vînḑarea, dându-se pentru acéstă straşnică luminată porunca Măriei Tale de a se pune în lucrare şi a se urmà negreşit, fiind-că de multe orĭ s'aŭ făcut de către noĭ acest fel de anaforale şi urmare nu s'aŭ făcut, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta.—1815 Iulie 16.

Barbu Văcărescu Vel Vornic, Const. Bălăcénu Vel Vornic, Teodorache Văcărescu Vel Vornic, Gheorghe Filipescu Vel Logofĕt, Nestor Clucer.

Prea Inălţate Stăpâne,

Inchinaţĭ comunicăm Inălţimiĭ Sale de Dumneḑeŭ păzită că lângă zidul puşcărieĭ, de la pórtă până la capĕtul acestuĭ zid, există un drum comun, unde se aflà altă dată şi un pod al stăpâniriĭ. Pe drumul acesta, după un vechiŭ obiceiŭ, se trag în ţépă uniĭ criminalĭ condemnaţĭ, iar altor asemenea condemnaţĭ, aduşĭ de afară, se expun capetele la vederea publiculuĭ. Acum vedem că eclesiarchul vecheĭ Curţĭ a stăpâniriĭ a început să facă pe acest drum nisce clădirĭ de prăvăliĭ, carĭ se ridică spre zidul puşcărieĭ, unde nicĭ odată n'a existat nicĭ o clădire. Şi fiind-că din acéstă nechibzuită şi contrară obiceiuluĭ urmare a eclesiarchuluĭ se produc tot felul de fapte în puşcărie, iar zidul aceştia, pentru maĭ multe eventualităţĭ, este de tótă necesitatea să rĕmâe liber, precum şi drumul pomenit, cum erà din capul loculuĭ, ne facem datoria nóstră plecată să înseciinţăm pe Inălţimea Sa de Dumneḑeŭ păzită.—1814 Iunie 3.

Const. Stolnic, Atanase Sărdar (Nedescifrabil). Tradus din grecesce (*Cod. LXXX.*)

sub Zlătarĭ. Aşà, în Iulie 1816, Domnitorul ordonă repararea poduluĭ de la morile de la Grozăvescĭ. In 1816 Novembre se repară podul de la strada Calicilor 277. (1)

Podurile pe căile de comunicaţiune cu judeţele se întreţin de Vornicul Obştirilor, în calea spre Ardél, la Cânenĭ pe Olt, la Colentina, la Buzĕŭ, la *băltacul* din capul poduluĭ Calicilor în drumul Giurgiuluĭ şi al Olteniţeĭ etc., la Călugărenĭ, la Foloştóca în calea Giurgiuluĭ; alt pod în drumul Herestrĕuluĭ. (2)

---

(1) Dumné-ta biv Vel Sĕrdare Nicolae Trăsneo, epistatule al Casseĭ podurilor, fiind-că parmaclîcurile de lemn ce aŭ fost pe marginile poduluĭ de peste gârlă, ce merge la podul Calicilor, aŭ lipsit de acolo cu totul, din care pricină póte să se întîmple vre-o primejdie trecĕtorilor pe la acel pod, de aceea îţĭ poruncim ca, îndată ce veĭ primì acest domnesc al Nostru pitac, numaĭ decât, fără câtuşĭ de puţină zăbavă, să puĭ să facă la loc acele parmaclîcurĭ pe de amîndouĕ părţile ale poduluĭ. — 1816 Noemvrie 24.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXXVII, fila 2.)

Dumné-ta biv Vel Sĕrdare Nicolae Trăsneo, fiind-că înşine Domnia Mea, trecĕnd pe la podul ce este peste apa Dîmboviţeĭ, de la morile ot Grozăvescĭ, ce sunt ale mănăstiriĭ Sf. Ioan şi Michaiŭ Vodă, l'am vĕḑut cu totul prăpădit şi sfărâmat, în cât prin neputinţă este a trece cine-vaşĭ fără de pericolon, de aceea poruncim dumné-tale ca să orînduescĭ a se drege şi a se meremetisì acel pod, spre a nu se întîmplà călĕtorilor vre-o primejdie, însă meremetul să nu se facă vremelnic, ci să se facă bun, ca să ţie multă vreme, şi după ce se va isprăvì, să arăţĭ Domnieĭ Mele câtă cheltuială aŭ mers, ca să chibzuim apoĭ şi să dăm poruncă de unde are a ţi se plătì cheltuiala acestuĭ meremet. Tolco pisah gpd. — 1816 Iulie 19.

(Cod. LXXIV, fila 260.)

(2) Credincios boerule al Domnieĭ Mele biv Vel Sĕrdare Nicolae Trăsnea, epistatule al Casseĭ podurilor, Ne-am însciinţat Domnia Mea că podul de la Colentina abià aŭ apucat de s'aŭ isprăvit şi îndată s'aŭ stricat, din care pricină se face zăticnire călĕtorilor ce voesc a merge încolo şi încóce, de aceea iată printr'acest domnesc al Nostru pitac îţĭ poruncim ca fără de altă zăbavă să puĭ negreşit să drégă acea stricăciune, făcĕnd lucru bun şi temeinic, căcĭ apoĭ însuşĭ veĭ fi rĕspunḑĕtor. Tolco pisah gpd. — 1816 August 27.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 266.)

In Septembre noŭ 1813 aflăm dată de Caragea o poruncă, ca să se suprime de către ispravnicĭ tóte podurile de peste apa Ialomiţeĭ, lăsând să subsiste numaĭ podul de la fundul Danciuluĭ. Acéstă mĕsură se pare a fi luată pentru a asigurà Bucurescii de vre-o invasiune a unor rebelĭ Turcĭ, care amenință ţéra. (1)

Autorisărĭ de construcţiunĭ de podurĭ de către particularĭ sunt puţine date de Caragea. In 1813 Radu Golescu, vĕḑênd că podul stătătător de pe apa Dîmboviţeĭ de la morile de la Vitan, pe moşia Logofĕtuluĭ Dudescu, la Dudescĭ, este stricat şi proprietarul nu-l repară, tocmesce un sat să-l facă pe cheltuéla sa. Radu Golescu cere Domnitoruluĭ voie de a reintrà în fondul cheltuit, punênd brudină, de vita care va trece pe pod câte o para. Dar acéstă brudină să se plătéscă

Pitac la ispravniciĭ de Ilfov pentru un pod pe lac ce este pe drumul ce urdină călĕtoriĭ la Giurgiu şi la Olteniţa aprópe de viia Giurgiuluĭ din dél de la capul poduluĭ Calicilor, ce s'aŭ făgăduit dumné-luĭ Vel Ban Radu Golescu a ajutà la făcutul luĭ cu talerĭ 400, şi ispravniciĭ să aibă a ţiné catastih de cheltuiala ce se va face.

(Cod. LXXIV, fila 84 v.)

Dumné-vóstre ispravnicilor ot sud Ilfov, fiind-că pe drumul ce urdină călĕtoriĭ la Giurgiu şi la Olteniţa aprópe de viia Giurgiuluĭ din dél de la capul poduluĭ Calicilor, este un baltac, unde urméză a se face pod, şi pentru făcutul aceluĭ pod aŭ făgăduit de a da talerĭ 400 dumnéluĭ Vel Ban Radu Golescu, vĕ poruncim Domnia Mea ca, îndată ce veţĭ primì acest domnesc al Nostru pitac, să orînduiţĭ a se face fără de zăbavă acel pod, orînduind şi om într'adins, ca să ţie catastih de cheltuiala ce are a se face, şi veţĭ primì de la dumné-luĭ aceĭ talerĭ 400, iar de se va cheltuì maĭ mulţĭ, să arătaţĭ Domnieĭ Mele, ca să dăm poruncă de unde să se plătéscă acel prisos al cheltueleĭ; şi către acésta, fiind-că tot în linia aceluĭ drum maĭ sunt douĕ podurĭ şi la căpĕtâile lor s'aŭ mâncat locul, făcêndu-se găurĭ, vĕ poruncim ca şi acele mâncăturĭ să puneţĭ a le astupà cu tufă fără de zăbavă. Tolco pisah gpd.—1813 Septemvre 1.

De vreme ce aşezarea poduluĭ umblător pe apa Buzĕuluĭ, ce curge printre moşia dumné-luĭ biv Vel Căminaruluĭ Costache Suţul, ce o are de zestre, după însciinţarea dumné-lor ispravnicilor judeţuluĭ de la 14 ale următóreĭ lunĭ, ce aŭ trimis către Domnia Mea, coprinḑĕtóre că, făcênd cercetare, s'aŭ pliroforisit de la satele de prin prejur, că supĕrarea ce ar fi putut avé când acest pod se aşeză lângă satul Racoviţa, iar acum, fiind-că este a se face pod maĭ delăturĭ, iar nu lângă

---

(1) Cod. 74 fila 85 verso.

numaĭ până îşĭ va întórce baniĭ cheltuiţĭ, după care podul să rĕmână liber de brudină. (1)

Dăm în anexă procesul urmat între doĭ proprietarĭ de podurĭ de pe apa Jiuluĭ în anul 1814. (2)

Dìmboviţa. Incă din primele lunĭ ale anuluĭ 1813, Divanul cere Domnitoruluĭ Caragea să se ordone Mareluĭ Spătar şi luĭ Marele Aga să scóţă ómenĭ cu sape şi cu lopeţĭ, să cureţe gunoiul aruncat din curţile boerescĭ, peste care gunoiŭ aducênd apa nămol peste el, s'aŭ înălţat apa Dîmboviţeĭ atât de mult, în cât ameninţă cu înnecăciunea la orĭ-ce sporire a apeĭ. Curăţirea se va face *«de la morile Mitropolieĭ ot sf. Elefterie până la morile Raduluĭ-Vodă ot Foişor»*. Ómeniĭ salahorĭ vor fi plătiţĭ de proprietariĭ mărginaşĭ şi, dacă nu vor face acésta, boeriĭ zabiţĭ vor plătì eĭ salahoriĭ şi vor împlinì baniĭ de la mărginaşĭ. Domnitorul aprobă în 3 Martie 1813 acéstă disposiţiune. (3)

---

satul Racoviţa, unde nu numaĭ că orĭ-ce supĕrare nu pricinuesce, ci maĭ vîrtos folos satelor de prin prejur, cu înlesnirea trecĕtorilor peste apa Buzĕuluĭ, de aceea dar, primită fiindu-Ne rugăciunea ce Ne-aŭ făcute dumné-luĭ biv Vel Căminarul, i s'aŭ dat acéstă carte a Domnieĭ Mele de slobodenie, ca să aibă voie a-şĭ face acest pod, însă maĭ pe alăturea pe moşia sa, iar nu lângă satul Racoviţa, unde şi-aŭ fost dus cherestéua maĭ dinainte; acésta i saam receh gpd.—1816 Noemvre 21.

(Cod. LXXXVII, fila 4.)

Vel Logofĕt.

(Pecetea gpd.)

(1) Vedĭ anexa LXV.
(2) Vedĭ anexa LXVI.

(3) Primită fiind DomnieĭMele arătarea ce Ne fac dumné-lor veliţiĭ boerĭ pintr'acéstă anafora, poruncim dumné-tale Vel Spătare şi dumnétale Vel Agă, ca întocmaĭ să faceţĭ urmare.—1813 Martie 6.

(Pecetea gpd.)

Prea Inălţate Dómne,

Cu plecată anafora arătăm Măriei Tale, căcĭ ceĭ ce şed pe marginile Dîmboviţeĭ de o parte şi de alta, aicĭ în Bucurescĭ, aruncând gunoiul ce-l scot după curţile lor în apă şi peste acel gunoiŭ aducênd apa nămol, s'aŭ înălţat apa Dîmboviţeĭ atât de mult, în cât la vre-o viitură cu înmulţire de apă urméză a se face înnecăciune şi pagubă; ci să fie luminată poruncă Măriei Tale către dumné-luĭ Vel Spătarul şi către dumné-luĭ Vel Agă, ca să îndatoreze pe toţĭ aceĭ mărginaşĭ, de la morile Mitropolieĭ ot Sf. Elefterie până la morile Raduluĭ-Vodă ot Foişor, să pue ómenĭ cu sape i cu lopeţĭ să curăţe acea nămolélă ce s'aŭ

Acea mĕsură se repetă în 26 Aprilie 1813, ceea ce arată că ordinile din 26 Februarie 1813 nu se putuse executà, póte din causa greleĭ ernĭ ce fu în acest an. (1)

In Maiŭ 1813 ambiĭ Vornicĭ Radu Golescu şi Dumitraşco Racoviţă raportéză Domnitoruluĭ că uniĭ din mărginaşiĭ Dîmboviţeĭ—de sigur

---

făcut din pricina aruncăriĭ gunoiuluĭ şi să adînceze matca Dîmboviţeĭ bine, spre a încăpé apa şi a avé loc îndestul de cargere înlesnită şi a nu puté eşì afară din matcă când vine mare; iar care dintr'înşiĭ nu va fi următor, să pue dumné-lor boeriĭ zabiţĭ salahorĭ cu plată spre săvîrşirea lucruluĭ şi plata să o iea de la mărginaşiĭ aceia. 1813 Fevruarie 26.

Constantin Filipescu, Radu Golescu, Vornic,... Vel Logofĕt,... Vel Vistier,... Vel Logofĕt.

(*Cod. LXXIII*, *pag. 340.*)

(1) *Pitac ce s'aŭ făcut către dumné-lor Dvornicii.*

Dumné-vóstre Veliţilor Dvornicĭ, fiind-că Ne-am pliroforisit Domnia Mea, că ceĭ ce aŭ case şi alte nămestiĭ pe marginea Dîmboviţeĭ, din lăcomia lor ca să apuce să iea loc din pămîntul apeĭ Dîmboviţa, aŭ aruncat atât gunoiŭ cât şi pămînt de la nămestiile lor pe matca Dîmboviţeĭ, ca să le rĕmâe lor acel pămînt al apeĭ. Invederat lucru este, că de se va trece cu vederea acéstă urmare a lor, în scurtă vreme, viind Dîmboviţa mare în cincĭ şése rîndurĭ şi aruncând nămol şi de o parte şi de alta, după cum se vede că aŭ aruncat, póte să iasă Dîmboviţa din matca eĭ, făcêndu-se fórte strimtă, şi pe urmă se va face un potop fórte mare; de aceea, trebuinţă fiind ca maĭ din vreme să chibzuim cum ar fi cu cale, ca să nu se maĭ întîmple un lucru ca acesta, poruncim dumné-vóstre să mergeţĭ înşivĕ peste tótă Dîmboviţa şi pe de o parte şi pe de alta şi maĭ întâiŭ să vedeţĭ ce nomol aŭ aruncat Dîmboviţa din pricina acestuĭ gunoiŭ ce l'aŭ aruncat uniĭ alţiĭ, şi să-ĭ supuneţĭ pe aceia numaĭ decât ca tot acel gunoiŭ şi acel nămol să-l scóţă afară departe cât îĭ ţine cuprinsul fieş-căruia, dar să nu-l arunce iarăşĭ în Dîmboviţa, şi să puneţĭ mumbaşir pe II-lea Vornic, ca cu soroc de două sĕptĕmânĭ să scóţă tot acel gunoiŭ şi nămol afară, ca să se lărgéscă Dîmboviţa cum aŭ fost din început; şi către acésta Ne-am însciinţat Domnia Mea că uniĭ din ceĭ ce aŭ binale pe marginea Dîmboviţeĭ aŭ bătut parĭ pentru prelungirea lor, intrând în matca Dîmboviţeĭ, din care pricină asemenea strîmtorare se face mătciĭ; poruncim dumné-vóstre, ca câţĭ dintr'aceia veţĭ vedé că aŭ bătut parĭ şi bat, eşind din pariĭ ceĭ vechĭ în Dîmboviţa, şi pe toţĭ aceia să-ĭ puneţĭ să-ĭ taie şi de acum înainte orĭ-cine vor vrea să bată parĭ în Dîmboviţa făr' de scire să nu aibă voie a maĭ bate. Tolco pisah gpd. — 1813 Aprilie 26.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(*Cod. LXXIV*, *fila 43.*)

boerii—nu vor să se supună a curăţi gunoiul aruncat în dreptul locului lor şi cer luĭ Vodă voie de a-ĭ pedepsì cu închisórea. In 22 Maiŭ Caragea aprobă. (1)

De cunoscutele şanţurĭ ale Dîmboviţeĭ aflăm acte, carĭ arată că Vornicia Obştirilor aveà grijă. Marele Spătar este îngrijitorul direct. După denunţarea luĭ Constantin Pastia postelnicelul însărcinatul cu grija şi curăţenia şanţuluĭ este înlăturat din funcţiune, pentru că *«pre şănţarĭ îĭ metahirisesce în trebile caseĭ sale»* şi lasă şanţurile necurăţate. (2)

---

(1) Dumné-ta Vel Agă, după arătarea ce Ne face printr'acéstă anafora a dumné-lor Veliţilor Vornicĭ, pentru nesupunerea celor maĭ jos arătaţĭ, poruncim dumné-tale, ca făr' de a-ĭ rădicà la închisóre, să orînduiţĭ într'adins zapciĭ agiescĭ de a le face straşnic mumbaşiret, spre a fi următorĭ făr' de zăbavă întocmaĭ, precum în jos se arată.—1813 Maiŭ 22.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVI, pag. 427.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Inălţimiĭ Tale, ce ni s'aŭ dat prin pitacul de la 26 ale trecutuluĭ April, ca să silim prin mumbaşirĭ rînduiţĭ al II-lea vornicĭ pe toţĭ aceia ce aŭ case şi nămestiĭ pe marginea Dîmboviţeĭ a scóte gunoiul, nămol şi alte havalele ce le-aŭ pus cu lăcomie ca să le rĕmâe lor acel loc al apeĭ, următorĭ fiind, îndată atuncĭ am şi orînduit aĭ II-lea vornicĭ şi pe o margine a Dîmboviţeĭ şi pe alta, ca pe de o parte să le mĕsóre şi să le însemneze gunoiŭ saŭ nămol şi ce cade în partea fieş-căruia, iar pe de alta să le stea mumbaşirĭ în soroc ce se orînduesce de Inălţimea Ta, a scóte tot acel gunoiŭ şi nămol afară, iar să nu-l arunce în Dîmboviţa; vedem că uniĭ, deşì s'aŭ apucat a scóte, se pórtă cu óreşĭ-care amalie, iar aceştĭ de maĭ jos arătaţĭ se arată cu o mare nebăgare de sémă la mumbaşirlîcul al II-lea vornicĭ; de aceea să se dea luminată porunca Măriеĭ Tale către dumné-luĭ Vel Agă, ca pe toţĭ aceia să-ĭ ridice la închisóre şi de acolo să se siléscă a scóte gunoiŭ, nămol şi alte havalele, după însemnarea stînjinilor ce maĭ jos se arată, ca, vĕḑênd pilda acestora, şi ceĭ ce cu amelie aŭ început şi ceĭ ce n'aŭ început prin semptul mahalalelor negreşit să pună silinţa ce se cuvine de a se curăţà marginea Dîmboviţeĭ.—1813 Maiŭ.

Radu Golescu Vel Vornic, Dumitraşco Racoviţă Vel Vornic.

(Cod. LXXVI, pag. 427.)

(2) *Carte prin care se orînduesce Andreiŭ postelnicelu purtător de grijă şanţurilor din gura Dîmboviţeĭ, în locul luĭ Constantin Pastia.*

Fiind că Constantin Pastia postelnicel, ce aŭ fost până acum purtător de grijă la şanţurile Dîmboviţeĭ, din pricină că se află de

In Octobre 1813 Andreiŭ este din noŭ confirmat în acéstă slujbă, pe garanţia recomandăriĭ Mareluĭ Spătar, cum probéză următorul act:

S'aŭ arătat Domnieĭ Mele arătarea ce facĭ pentru şanţul Dîmboviţeĭ că se află în stare bună, cum şi încredinţarea ce daĭ pentru Andreiŭ postelnicelu epistatul, că este vrednic şi cu sciinţă bună la tréba şanţuluĭ, după care însciinţare, dând Domnia Mea tot creḑămîntul şi bine nădăjduind că arătările dumné-tale sunt adevĕrate, am rĕmas întru odihnă; de aceea şi tótă tréba şi îngrijirea o încredinţăm Domnia Mea asupra dumné-tale, cum şi pe postelnicelul Andreiŭ epistatul prin chezăşia dumné-tale îl hotărîm Domnia Mea a fi nestrămutat dintr'acéstă slujbă, pentru care îţĭ poruncim să te afli în tótă vremea cu pe deplină îngrijire, spre a fi şanţul curăţit bine şi drept, cu tótă orînduiala, fără de cusur, şi numitul epistat să se afle nelipsit de lângă şanţ, spre a otcârmuì cele după trebuinţă fără cusur, şi când acestea se vor împlinì în tótă vremea întocmaĭ după voinţa Domnieĭ Mele şi cusur nu se va întîmplà, atuncĭ numitul epistat va fi împărtăşit şi de alte milĭ ale Domnieĭ Mele, pentru ajutorul caseĭ sale, iar când împotrivă se va întîmplà vre-un cusur, atuncĭ însuşĭ dumné-ta veĭ avé a da rĕspuns înaintea Domnieĭ Mele şi te vom supune la cele după dreptate şi cuviinţă şi se va orînduì alt epistat în loc. — 1813 Octomvrie 15.

(Cod. LXXIV, fila 91.)

In Februarie 1814 Dîmboviţa a înnecat unele părţĭ din Bucurescĭ, din causa repedeĭ topirĭ a mareĭ cantităţĭ de zăpadă. La 7 Martie acelaşĭ an Divanul rînduesce pe Vel Logofĕtul de Obiceiurĭ Fotache Ştirbeĭ să facă anchetă, la faţa loculuĭ, la şanţurĭ, să constate dacă înnecul s'a întîmplat din neîngrijirea epistaţilor şi a şanţarilor.

---

multă vreme la acéstă slujbă, înlenevind îngrijirea cea cuviinciósă după trebuinţă a şanţuluĭ, în tótă vremea stă şanţul necurăţit şi pe şănţarĭ îĭ metahirisesce în trebile caseĭ sale, lucru cu totul nesuferit la auḑul Domnieĭ Mele, căcĭ şănţariĭ sunt orînduiţĭ într'acéstă trebuinţă numaĭ a şanţuluĭ, iar nu după cum numitul se pórtă. Drept aceea dar, după arătarea ce aŭ făcut Domnieĭ Mele dumné-luĭ cinstit şi credincios boerul Domnieĭ Mele Michalache Suţu Vel Spătar, pentru ca nu care cum-vaşĭ să catandiséscă îngrijirea curăţiriĭ şanţuluĭ la maĭ rea şi prónstă stare, iată după alegerea dumné-luĭ Vel Spătaru orînduim Domnia Mea pe Andreiŭ postelnicelu a fi purtător de grijă numitelor şanţurĭ, ca tot-deauna şanţurile să le cureţe, să se afle nelipsit de la gura şanţurilor dimpreună cu şănţariĭ, păzind şi străjuind a nu se face înnecăciune pe matca Dîmboviţeĭ, şi pe şănţarĭ să aibă a-ĭ metahirisì numaĭ în trebile şanţuluĭ, iar nu şi în slujbele sale, căcĭ când se va dovedì întru o urmare ca acésta, nu numaĭ se va lipsì, ci se va şi pedepsì, i saam receh gpd.—1813 Aprilie 3.

Vel Logofĕt.

(Cod. XIX, fila 61 v.)

Fotache Ştirbeĭ cere îndată schimbarea epistatuluĭ şanţurilor Andreiŭ Noul epistat rînduit în Martie 1814 primesce următórele instrucţiunĭ prin chiar pitacul de rînduire: «*L'am făcut Domnia Mea epistat asupra şanţurilor ce sunt, care se abat din apa Dimboviţeĭ, pentru paza şi ferirea de a nu se face înnecăciune la politia Bucurescilor, când sunt ploĭ multe saŭ când se topesce zăpada, carele să aibă în zaptul sěŭ pe toţĭ şănţariĭ cu doĭ vătaşĭ aĭ lor, şi cu aceştia să se siléscă în tótă vremea a fi apururea şanţul curăţit, zăgazul şi stăvilile temeinice şi, la vreme de înmulţirea ap. ĭ, să stea cu toţĭ ómeniĭ gata pentru apěrare, să nu se strice, nicĭ să se facă vre-un mijloc de rěutate din pricina neîngrijireĭ sale, că se va pedepsì, şi când va vedé că se înmulţesce apa şi biruesce, în grabă să însciinţeze, spre a eşì toţĭ ceĭ ce sunt pe luncĭ cu case, că apoĭ, neînsciinţând în grabă şi se va pricinuì vre-o pagubă locuitorilor, se va îndatorà însuşĭ ca să împlinéscă tótă acea pagubă; asupra căreia trebĭ, pentru maĭ bună pază, ceea ce se va socotì de dumné-luĭ orînduitul boer să dea în scris la mâna epistatuluĭ, ca să le urmeze şi acelea*»». (1)

Logof. Fotache Ştirbeĭ nu termină ancheta şi cu ea sunt îndată însărcinaţĭ Vorniciĭ Bălăcénu şi Bălénu, împreună cu Episcopul de Buzěŭ, căcĭ e vorba ca prin carte de blăstem să se descopere culpabilĭ, din neîngrijirea cărora la şanţurĭ s'a întîmplat înnecul. (2)

Comisiunea nu află vinovaţĭ, dar presintă un devis pentru repararea stăvilarelor şi a şanţurilor. Se ordonă facerea speselor din Cutia Vornicieĭ Obştirilor. (3)

(1) Cod. LXXVII, fila 173.

(2) 1814. S'aŭ făcut carte deschisă ca să rěmâe Logofětul Fotache Ştirbeĭ de a merge la gura şanţuluĭ; în locul luĭ să mérgă Sfinţia Sa Episcopul Buzěŭ cu dumné-luĭ Vornicul Bălăcénu i cu dumné-luĭ Vornicul Bălénu spre chibzuirea dregereĭ şanţurilor.

(*Cod. LXXIV, fila 132 v.*)

(3) Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornice al Obştirilor, fiind-că după chibzuirea ce s'aŭ făcut prin meşteriĭ morarĭ pentru dresul gureĭ şanţuluĭ Dîmboviţeĭ şi pentru stăvilĭ de acolo, trebuesc a se cheltuì talerĭ 1.502 la cherestéua cea trebuinciósă şi la lucrul morarilor; ca o trébă dar ce este spre obştesc folos al politieĭ Bucurescilor, precum şi Cutia milosteniilor fiind întocmită iarăşĭ pentru obştescĭ facerĭ de bine, poruncim dumné-tale ca aceştĭ banĭ să se dea la Vistierie de la Cutia Obştirilor, spre a se trimite la ispravniciĭ judeţuluĭ, de a se pune în lucrare fără de zăbavă dresul gureĭ şanţuluĭ, după chibzuirea ce s'aŭ făcut. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 3.

(*Cod. LXXIV, fila 124 v.*)

Acéstă lucrare nu s'a terminat în 1814, cu tóte ordinele date. (1)

In Iulie 1814 Divanul arată Domnitoruluĭ că aŭ chibzuit asupra raportuluĭ Cluceruluĭ Deşliu şi al colegilor luĭ, carĭ aŭ fost orînduiţĭ să cerceteze şi să vaḍă ce e de făcut pentru a împedicà nouĕ inundaţiunĭ ale Dîmboviţeĭ. Divanul află propunerile luĭ Deşliu relative la şanţurile din susul morilor Cluceruluĭ Deşliu potrivite, şi este ca cele cincĭ morĭ să se scobóre la mĕsura şi cumpĕna vadurilor, ca să nu pótă apa prisosì şi a eşì din malurĭ, să facă înnecăciune. Divanul propune să se trimiţă la faţa loculuĭ doĭ boerĭ marĭ împreună cu inginerul politieĭ şi cu Constantin Pastia, epistatul şanţurilor. Domnitorul însărcinéză iar cu acéstă regulare pe Marele Vornic Constantin Bălăceanu şi pe Marele Logofĕt de Obiceiurĭ Fotache Ştirbeĭ. (2)

Din actele ce dăm în anexe se póte vedé împotrivirea ce lung timp opun proprietariĭ de morĭ din susul Dîmboviţeĭ de a şi le regulà aşà în cât să nu maĭ producă inundaţiunĭ, fie în Bucurescĭ, fie pe moşiile particulare din aproprierea rîuluĭ. (3)

Din anul 1815 Februarie dăm douĕ pitace domnescĭ, prin carĭ Caragea reînnoesce oprirea de a se aruncà gunóie în Dîmboviţă, atât spre a nu se înămolì matca rîuluĭ, cât şi pentru interesul de a păstrà apa bună de bĕut. (4)

In 18 Martie 1815 aflăm însărcinat un inginer şi architect al politieĭ *Fainvrach (?)*, credem *Fraivald*, de a pune în lucrare după raportul boerilor carĭ aŭ fost făcut ancheta, adîncirea Dîmboviţeĭ şi curăţirea eĭ de gunóie. (5)

---

(1) 1814 Octomvre 1. Carte legată la ispravniciĭ Dîmboviţeĭ, cu copie după anaforaua boerilor ce aŭ fost la şanţ, ca să pue în faptă şi în lucrare coprinderea aceĭ anaforale.

(Cod. LXXIV, fila 145.)

(2) Veḍĭ anexa LXX.

(3) Veḍĭ anexele LXXI—LXXIV.

(4) Veḍĭ anexele LXXV—LXXVI şi LXXVII.

(5) Dumné-ta Fainvrah, inginerule şi architectone, fiind-că acum este vremea de a se pune în lucrare chibzuirea ce aŭ făcut dumné-lor veliţiĭ boerì, prin anafora, pentru matca Dîmboviţeĭ, care s'aŭ întărit şi de către Domnia Mea, de aceea iată te orînduim şi pe dumné-ta, ca împreună cu ceĭ-l-alţĭ boerĭ orînduiţĭ de Domnia Mea să mergeţĭ pe matca Dîmboviţeĭ, făcĕnd urmare întru tóte întocmaĭ precum dumnélor boeriĭ aŭ găsit cu cale prin maĭ sus numita anafora. Tolco pisah gpd.—1815 Martie 18.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 187 v.)

Inginerul constată că înnecurile provin în mare parte de la zăgazurile morilor după Dîmboviţă. Caragea, la 28 Iunie 1815, ordonă luĭ Vel Aga, ca pe de o parte să oblige brutariĭ a face provisiune de făină pe 40 - 50 ḑile, şi pe de alta să taie zăgazele şi să se facă la loc stavilele de nevoie. Se taie de asemenea pilastri vechĭ de la vechĭ podurĭ, ca să nu ajute aceştia la deposit de nămol. (1)

---

(1) Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Agă fiind-că zăgazurile morilor ce sunt pe apa Dîmboviţeĭ încóce aŭ a se tăià pe la mijloc într'aceste ḑile, din porunca Domnieĭ Mele, după planul ce aŭ dat în scris inginerul, i după chibzuirea ce aŭ făcut în scris şi dumné-lor veliţiĭ boerĭ, pentru isbăvirea politieĭ Bucurescilor de înnecăciune ca până acum din apa Dîmboviţeĭ, şi ca să nu pricinuiască brutariĭ, până se vor face stavile la tăetura zăgazurilor, că pătimesc lipsă de făină, poruncim dumné-vóstre, ca îndată să daĭ straşnică poruncă, îndatorându-ĭ ca să se căpătuiască şi să aibă grîŭ măcinat pentru trebuinţa politieĭ patru-ḑecĭ saŭ cincĭ-ḑecĭ de ḑile, spre a nu pătimì politia Bucurescĭ lipsă de pâne până se vor face stăvilele, căcĭ straşnic se vor pedepsì, fără de a li se primì vre-un cuvînt de pricinuire. Tolco pisah gpd.—1815 Iunie 28.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 205 v.)

Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornice al politieĭ Bucurescilor, de înnecăciunea apeĭ Dîmboviţeĭ trebuinţă fiind a se pune în lucrare mijlócele ce maĭ jos se arată, poruncim dumnétale: întâiŭ, pariĭ ceĭ vechĭ ce aŭ rĕmas bătuţĭ în apă de la podurile de maĭ înainte aicĭ în politie, lângă cariĭ s'aŭ băgat alţĭ parĭ noĭ pentru podurile de acum, aceĭ parĭ vechĭ să puĭ dumné-ta salahorĭ ca să-ĭ scóţă pe toţĭ din locul lor a nu rĕmâné nicĭ un par vechiŭ, căcĭ zăticnesc curgerea apeĭ; al doilea, fiind-că la Gorganĭ, unde aŭ fost morile Raduluĭ-Vodă şi ale luĭ Michaiŭ-Vodă, după stricarea lor, zăgazul s'aŭ cufundat în apă şi aŭ înălţat matca şi nu este mijloc a se săpà acel zăgaz, fiind cufundat în apă, să îndatorezĭ dumné-ta pe mahalagiiĭ părţeĭ loculuĭ de acolo, ca uniĭ ce pătimesc de înnecăciune, să sape şanţul în matca Dîmboviţeĭ pe alăturea cu zăgazul, de a-şĭ face apa repeḑiciune şi a curăţà nămolul, şi pămîntul ce se va scóte din şanţ să se arunce din afară pe mal despre Michaiŭ-Vodă; al treilea, zăgazul Dîmboviţeĭ, ce se abate din potriva caselor dumné-luĭ Banuluĭ Brâncovénu, care se numesce, Dîmboviciόra, să se deschiḑă, începêndu-se gura maĭ din sus, adecă din dreptul caselor Stolniculuĭ Guliano, ca să pótă abate apa Dîmboviţeĭ drept, la venire de apă multă destupându-se şi cea-laltă matcă a luĭ, iar pentru lărgimea şanţuluĭ se va urmà după mĕsura ce va da Medelniceru Grigorie Bujorénu, îndatorind dumné-

In anul 1815 se maĭ proiectéză adîncirea mătciĭ Dîmboviţeĭ în oraş şi lărgirea eĭ până la şése stînjenĭ de la Roşu până la Vitan. (1)

Pentru asigurarea Bucuresciuluĭ contra înneculuĭ, după planul inginerului, se hotărĕsce ca zagazul Dîmboviţeĭ să se mute din susul satuluĭ Racariĭ, unde dă Ilfovul în Dîmboviţa, şi acolo să se facă şanţ noŭ şi stăvilar, iar gura şanţuluĭ vechiŭ s'o astupe. Cu acéstă afacere Domnitorul însărcinéză pe fostul Mare Medelnicer Grigorie Bujorénu în 28 Iunie 1815. (2)

---

luĭ pentru deschisul şanţuluĭ şi destupatul mătciĭ Dîmboviţeĭ iarăşĭ pe mahalagiiĭ din partea loculuĭ, ce pătimesc de înnecăciunea apeĭ, ca uniĭ ce maĭ mult lor le este de folos acel şanţ spre a se isbăvì de înnecăciune; aşijderea şi pentru acea abătătură Dîmboviţeĭ, ce este din dosul mănăstiriĭ Raduluĭ-Vodă, unde are mănăstirea stăvilele, să îndatoreze dumné-luĭ pe cuviosul egumen al mănăstiriĭ să maĭ lărgéscă la gură acea abătătură, cum şi stavila să o facă maĭ adîncă în fundul apeĭ, ca să pótă rĕsuflà apa şi pe acolo, cu îndestulare, la vreme de potop, iar nu precum aŭ fost până acum acea stavilă, făcută numaĭ în faţa apeĭ, îngrijind egumenul ca, la viitură de apă multă şi primăvara la ruptul gheţeĭ, să puie să rădice stavila, ca să rĕsufle Dîmboviţa cu îndestulare. Tolco pisah gpd.—1815 Iulie 6.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 209.)

(1) Cinstiţĭ şi credincioşĭ boeriĭ Domnieĭ Mele, dumné-vóstre veliţilor Dvornicĭ i dumné-ta Vel Dvornice al Obştirilor, fiind-că după isbăvirea politieĭ Bucurescilor de înecăciunea apeĭ Dîmboviţeĭ, atât după planul inginerului cât şi după chibzuirea dumné-vóstre veliţilor boerĭ, trebuinţă fiind ca să se lărgéscă apa Dîmboviţeĭ pe unde va fi maĭ strîmtă, ca să fie de stînjenĭ 6 aicĭ în politie, de aceea poruncim dumné-vóstre, ca să mergeţĭ însuşĭ pe matca Dîmboviţeĭ de la Roşu şi până la Vitan şi să puneţĭ vorniceĭ să mĕsóre şi, pe unde va fi matca maĭ strîmtă decât 6 stînjenĭ, să facă semne pe unde are a se tăià malul spre a se lărgì matca; şi de urmarea ce veţĭ face să arătaţĭ Domnieĭ Mele prin anafora. Tolco pisah gpd.—1815 Iulie 4.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 208 v.)

(2) Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel atmane al Divanuluĭ, fiind-că după chibzuirea ce aŭ făcut dumné-lor veliţiĭ boerĭ pentru isbăvirea politieĭ Bucurescilor de înnecăciune, ce pătimià până acum de apa Dâmboviţeĭ, s'aŭ găsit cu cale şi s'aŭ hotărît şi de Domnia Mea, ca şi zăgazul Dîmboviţeĭ să se mute maĭ încóce la vale, din susul satuluĭ Răcariĭ, unde dă Ilfovul în Dîmboviţa şi este

Pentru lucrările de realisat la şanţurĭ se impune o taxă pe pro-

---

trebuinţă a se face acolo şanţul noŭ şi stavile, după mijlocul ce este arătat în anaforaua dumné-lor boerilor, i gura şanţuluĭ celuĭ vechiŭ să o astupe, şi cu acest mijloc al mutăriĭ şanţuluĭ la maĭ sus arătatul loc, să isbăvéscă de înnecăciunea ce pătimià până acum moşiile ce cad pe linia apeĭ Ilfovuluĭ, iarăşĭ de către dumné-lor veliţiĭ boerĭ cu drept cuvînt s'aŭ găsit cu cale şi s'aŭ hotărît şi de către Domnia Mea, ca stăpâniĭ acelor moşiĭ se dea ajutor, după analoghia stînjenilor ce aŭ fieş-care, la cheltuiala ce s'aŭ chibzuit că trebuesce pentru facerea şanţuluĭ noŭ i a stavileĭ; de aceea iată şi poruncim Domnia Mea, ca după deosebita fóie ce ţi se dă, supt pecetea Domnieĭ Mele, să împlinescĭ de la fieş-care din stăpâniĭ acelor moşiĭ suma banilor ce este arătată, de stînjin câte parale 20, şi să o facĭ teslim rîndurĭ rîndurĭ în mâna orînduiţilor, pe cariĭ, prin întărirea ce am dat Domnia Mea la anaforaua dumné-lor veliţilor boerĭ, i-am însărcinat cu facerea acestuĭ şanţ noŭ i al stăvileĭ, iar care dintr'aceste moşiĭ va fi megieşéscă, adecă ţĕrănéscă, şi vor ḑice că n'aŭ mijloc a rĕspunde baniĭ ce se analoghisesc pe suma stînjinilor ce aŭ, pentru aceia să facĭ arătare ispravnicilor judeţuluĭ, ca să îndatoreze pe aceĭ lăcuitorĭ de a lucrà la şanţ până se vor plătì de suma banilor ce vor fi datorĭ după analoghia stînjinilor ce aŭ; zăbavă însă să nu se facă la împlinirea banilor, ci să se împlinéscă făr' de zăbavă până este vremea de vară de a se puté lucrà şanţul. Tolco pisah gpd.—1815 Iunie 28.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, pag. 206.)

Carte deschisă.

Fiind-că pentru isbăvirea politieĭ Bucurescilor de înnecăciunea ce pătimià de apa Dîmboviţeĭ, *atât după planul inginerului*, cât şi după chibzuire ce aŭ făcut-o dumné-lor veliţiĭ boerĭ, am hotărît Domnia Mea ca să se taie zăgazurile morilor, începênd de la morile ot Bucurescĭ în sus, însă zăgazurile să se taie la mijloc, la nivelul apeĭ până în fund la pămînt viŭ, de câte 4 stînjenĭ în lat, unde are să se facă de către stăpâniĭ morilor stăvilĭ după mĕsura ce li se va da; de aceea, spre săvîrşirea acestiĭ trebĭ, orînduim pe credincios boerul Domnieĭ Mele Biv Vel Medelnicerul Grigorie Bujorénul, căruia poruncim dumné-vóstre ispravnicilor ot sud Ilfov, ca duprin satele ce sunt pe marginea Dîmboviţeĭ, aprópe de morĭ, să-ĭ daţĭ 30 salahorĭ cu topóre şi alte trebuincióse, ca să lucreze la tăiatul zăgazurilor, dându-ĭ şi patru slujitorĭ de aĭ judeţuluĭ, ca să-ĭ aibă atât asupra salahorilor, spre a-ĭ indemnà la lucru, cât şi spre pază de a nu fugì salahoriĭ, spre a se da săvîrşire tăiatuluĭ zăgazurilor cât maĭ fără zăbavă, i saam receh gpd.—1815 Iunie 28.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 206.)

prietariĭ de moşiĭ de pe apa Ilfovuluĭ, carĭ aŭ a se folosì şi eĭ de facerea nouluĭ şanţ şi a stăvilarelor nouĕ de la Răcarĭ. O asemenea taxă se cisluesce şi pre 9 mahalale din Bucurescĭ, carĭ şi ele se vor folosì de împedicarea inundărilor. (1)

In Iulie 1815 e vorba iar de a se curăţì şi adîncì fundul Dîmboviţeĭ. Nostimă este porunca luĭ Vodă Caragea de a se întrebuinţà o *mihani* (mecanică, mehanică saŭ machină) ca să sape şi să cureţe totdeauna matca Dîmboviţeĭ cu înlesnire şi cu prea puţină cheltuélă. Caragea ḑice că a vĕḑut el însuşĭ asemenea mehani la Ţarigrad. E vorba de sigur de o *dragă*. Domnitorul însărcinéză pe egumenul de la Radu-Vodă, «care are deplină sciinţă şi închipuire a acesteĭ mehaniĭ», să facă una în trebuinţa Dîmboviţeĭ. (2)

---

(1) Veḑĭ anexele LXXXVIII, LXIX şi LXXX.

(2) Cinstiţilor şi credincioşĭ dumné-vóstre veliţilor boerĭ aĭ Divanuluĭ Domnieĭ Mele, fiind-că s'aŭ găsit o mihani *(machină)* ca să sape şi să cureţe tot-deauna matca Dîmboviţeĭ cu înlesnire şi cu prea puţină cheltuială, care şi înşine Nouĕ este sciută de la Ţarigrad, prin chiar vederea Nóstră, de aceea poruncim dumné-vóstre, ca adunându-vĕ la un loc, să aduceţĭ faţă pe cuviosul egumen al mănăstireĭ Raduluĭ-Vodă, carele are deplina sciinţă şi închipuire a aceştiĭ *mihani* şi a energhieĭ i a folosuluĭ ce póte face făr' de discolie, şi dându-vĕ tótă pliroforia, făr' de zăbavă să o chibzuiţĭ şi dumné-vóstre şi să Ne faceţĭ anafora, ca să poruncim a se pune în lucrare, tolco pisah gpd.—1815 Iulie 3.
(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 207 v.)

Fiind-că acest mihani se face pentru isbăvirea politieĭ de înnecăciune şi fiind-că tot pentru acest sfîrşit se cisluesc o sumă de banĭ pe mahalagiiĭ politieĭ după lunca Dîmboviţeĭ, prin osebită poruncă a Domnieĭ Mele, pentru isbăvirea caselor lor de înnecăciune, poruncim dumné-tale Vel Vornice al politieĭ, ca dintr'aceĭ banĭ ce se împlinesc de dumné-ta, să se cheltuiască şi pentru facerea acesteĭ mihani cu tóte cele trebuinciόse ale eĭ, la a căreia facere de la început până la isprăvit să epistaséscă napristan cuviosul egumen al mănăstiriĭ Raduluĭ-Vodă, ca unul ce are deplină sciinţă în ce chip să se facă şi cum să se metahirisέscă în urmă.—1815 Iulie 28.
(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXIV, pag. 450.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Mărieĭ Tale, ce prin pitac ni s'aŭ dat, cum că s'aŭ găsit o mihani ca să sape şi să cureţe tot-deauna matca Dîm-

La începutul anuluĭ 1816 lucrările pentru abaterea Ilfovuluĭ de la

---

boviţeĭ cu înlesnire şi cu prea puţină cheltuială, care şi însuşĭ Măriei Tale este sciută de la Ţarigrad, prin chiar vederea Inălţimiĭ Tale, adunându-ne la un loc, unde, aducênd faţă pe cuviosul archimandrit chir Teodosie, egumenul mănăstiriĭ Raduluĭ-Vodă, ce ni se arată că are deplina sciinţă a închipuiriĭ acesteĭ mihani, după pliroforia ce ne dete, luarăm însciinţare că cu acéstă mihani se póte săpà şi a se curăţì matca Dîmboviţeĭ, ci să fie luminată porunca Inălţimiĭ Tale către dumné-luĭ Vel Vornicul al Obştirilor, ca dimpreună cu numitul archimandrit să epistaséscă a se face acéstă mihani cu tóte cele trebuincióse, şi a se şi pune în lucrare, dându-se cheltuiala cea trebuincióså de la Cutie, de care va arătà Măriei Tale dumné-luĭ Vel Vornicul socótélă de câtă cheltuială va merge, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. 1815 Iulie 27.

Dumitraşco Racoviţă Vel Vornic, Constantin Bălăcénu Vel Vornic, ... Vel Logofĕt, Scarlat Grădiştén̦u Vel Logofĕt, Fotache Ştirbeĭ Vel Logofĕt.

Cu cale fiind anaforaua acésta a părinţilor archiereĭ şi a dumné-lor veliţilor boerĭ, primită este Domnieĭ Mele, pe carea şi întărindu-o, pe de o parte poruncim dumné-tale Vel Logofete de Ţéra-de-sus să facĭ domnescul Nostru pitac către dumné-luĭ Vel Hatman al divanuluĭ, poruncitor de a îndeplinì făr' de zăbavă suma banilor de maĭ jos arătată de la stăpâniĭ acestor moşiĭ, după analoghia stînjinilor fieş-căruia, iar care dintr'aceste moşiĭ va fi megieşască, adecă ţĕrănéscă, şi vor ḑice aceĭ locuitorĭ stăpânĭ aĭ moşieĭ că nu le dă mâna a da banĭ, pe aceia să-ĭ îndatoreze, prin ispravniciĭ judeţuluĭ, ca să lucreze la *şanţul cel noŭ*, până când se vor plătì de baniĭ ce vor fi datorĭ, iar pe de altă parte orînduim pe credincioşĭ boeriĭ Domnieĭ Mele Biv Vel Medelnicerul Grigorie Bujorénul şi Biv Vel Medelnicerul Constantin Păstia, cărora şi vĕ poruncim ca, luând împreună şi pe Suiulgi-başă, să mergeţĭ la faţa loculuĭ şi făr' de zăbavă să faceţĭ urmare întocmaĭ precum maĭ jos se arată.—1815 Iunie 28.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXIV, pag. 308.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, ce prin graiŭ ni s'aŭ dat, am făcut chibzuire pentru cheltuiala ce merge la facerea şanţuluĭ, ce trebue a se deschide de la satul Răcariĭ, din sus de móra Brăiloiuluĭ, unde daŭ în Ilfov câte-va apuşóre micĭ, ca printr'acest şanţ să se abată apa Ilfovuluĭ a intrà în apa Dîmboviţeĭ, i alt şanţ să se deschiḑă tot acolo, maĭ la vale din apa Dîmboviţeĭ, până în şanţul cel vechiŭ, ce dă în Ciorogârla, ca să iea prisosul apeĭ, atât al Ilfovuluĭ, cât

Răcarĭ sunt departe de a fi terminate. Un şanţ s'aŭ făcut sub epis-

şi al Dîmboviţeĭ când vine mare, unde acolo să se mute şi stăvilele şi să păzéscă epistatul cu şănţariĭ, iar gura şanţuluĭ celuĭ vechiŭ, ce este maĭ din sus, să se astupe; care sumă a cheltueleĭ socotindu-se talerĭ 12.135, se găsì cu cale să se analoghiséscă pe moşiile ce se înnécă de apa Ilfovuluĭ, cu óreş-ce adaos, adecă să dea stăpâniĭ moşiilor de stînjinul de moşie po parale 20, pe care stăpânĭ îĭ însemnăm maĭ jos, fieş-care cu stînjiniĭ luĭ de moşie, după tahminul ce arată Medelnicerul Bujorénul că aŭ făcut al stînjinilor fieş-căria moşiĭ, ca cu aceĭ banĭ ce prisosesc, care prisos este talerĭ 15.665, după cum se vede în socotéla ce am aşternut maĭ jos, i cu talerĭ 2.500 ce-ĭ hărăzescĭ Măria Ta la acest obştesc folos, să se mute stăvilele la şanţul cel noŭ ce ḑicem a se face acum, şi să se cumpere şi cherestéua ce va maĭ lipsì; ci să fie luminată porunca Măriei Tale către dumné-luĭ Vel Hatmanul al Divanuluĭ, ca atât de la stăpâniĭ moşieĭ ce se află aicĭ în Bucurescĭ să împlinéscă aceste câte 20 de parale de stînjin, cât şi de la ceĭ de afară să trimită mumbaşir, ca să facă asemenea împlinire, rînduindu-se de către Măria Ta Medelnicerul Grigorie Bujorénul, dimpreună cu Dima Suiulgi-başa, ca să méргă la maĭ sus numitul loc, unde îndată să pue salahorĭ cu plată din maĭ sus numiţiĭ banĭ, ca să deschiḑă amîndouĕ şanţurile şi, isprăvindu-se şanţurile, să se rădice şi stavilele de la şanţul cel vechiŭ şi să se aşeze la gura şanţuluĭ celuĭ noŭ, însă acestea să se săvîrşéscă fără zăbavă, acum în vreme de vară, când este cu înlesnire a se lucrà; iar pentru cele-lalte provlime ce maĭ arată Medelnicerul Bujorénu în tacrirul sĕŭ, se cuprinde în cea dintâiŭ anaforaua nóstră de la Iunie 13 chibzuirea ce am făcut la acele provlime ale Bujorénuluĭ, cât şi la provlimele inginerului, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta.—1815 Iunie 27.

Iosif Argeşiŭ, Constandie Buzĕŭ, Constantin Creţulescu Vel Ban, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Constantin Bălăcénu Vel Vornic, Teodorache Văcărescu Vel Vornic, Scarlat Grădiştênu Vel Logofĕt.

Moşiile ce se înnécă de apa Ilfovuluĭ după arătarea Bujorénuluĭ

Stînjenĭ	
500	Răcărenĭ.
1.500	Băldănenĭ cu moşia cea boeréscă.
400	Fundata Herutăilor.
400	Fundăţenĭ aĭ Pitaruluĭ Matache de la puşcărie.
350	Moşia Medelniceruluĭ Constantin Bujorénu ot Tărtăşescĭ.
350	aĭ dumné-luĭ Căminaruluĭ Ştefan Bujorénul ot tam.
300	aĭ Medelniceruluĭ Grigorie Bujorénul ot tam.
300	aĭ sfinteĭ episcopiĭ Buzĕŭ.
1.000	Sf. episcopie Argeş, moşiile ot Roibu.
300	Sf. episcopie Rîmnic.
500	Şătrarul Ştefan Tărtăşescu, moşia ceĭ ḑic Cojocu.

tăsia Medelnicerului Grig. Bujorénu ca să se dea pe dînsul apa Ilfovuluĭ, dar când s'aŭ dat drumul apeĭ în acest şanţ, ea nu a putut merge pe dînsul, fiind şanţul maĭ înalt în spre Dîmboviţa. Domnitorul, la 4 Februarie 1816, rînduesce un inginer ca să vadă de nu se póte a se face să mérgă apa Ilfovuluĭ pe şanţul cel noŭ, ca să se dea în Dîmboviţa. (1)

O ultimă mĕsură aflăm luată în 1816 relativ la Dîmboviţa:

Caragea-Vodă ordonă, în 11 Iunie 1816, luĭ Vel Aga, să orînduiască paznicĭ ómenĭ de aĭ Agieĭ pe la tóte vadurile şi podurile de peste apa Dîmboviţeĭ, «*carĭ să privigheze diua şi nóptea şi să nu lase pre*

Stînjenĭ	
300	Brazoia Brăiloiuluĭ.
2.000	Două Brazóie ale caseĭ rĕposatuluĭ Vorniculuĭ Constantin Ştirbeĭ.
1.000	Brazoia dumné-luĭ Spătaruluĭ Ruset.
1,000	Postăvariĭ i Trestieniĭ dumné-eĭ Vorniceseĭ Ecaterineĭ Ştirbóicăĭ.
1.000	Cosova dumné-lor boerilor Creţulescĭ,
1.000	Cosova dumné-luĭ Vel Banuluĭ Constantin Creţulescu.
800	Popesciĭ şi Zoiţa ipac ale dumné-luĭ.
300	Medelnicerul Arcuda.
1.000	Popesciĭ mănăstiriĭ Michaiŭ-Vodă.
2.000	Popesciĭ mănăstiriĭ Sf. Ecaterineĭ.
4.800	Dragomiresciĭ slăvituluĭ Dragoman Manuc.
2.000	Ciocănesciĭ dumné-luĭ Vorniculuĭ Istrate Creţulescu.
2.500	Creţulescĭ şi Flămândeniĭ ale mănăstiriĭ Raduluĭ-Vodă.
400	Moşneniĭ Tărtăşescĭ.
400	Şetrarul Ştefan Tărtăşescu, moşie la Tărtăşescĭ.
30.400	

Socotéla de baniĭ ce trebuesc pentru deschiderea şanţurilor nouĕ.

talerĭ	
12.135	fac pe stînjinĭ 2.427 ce arată Bujorénul că vor fi acele două şanţurĭ, însă stînjinĭ aĭ lunguluĭ, i adîncul iar un stînjin, iar latul doĭ stînjinĭ, socotit stînjinul lunguluĭ po talerĭ cincĭ.
15.200	fac analoghie pe stînjinĭ 30.400 ce cu tahmis îĭ arată Bujorénul că se înnécă de apa Ilfovuluĭ.
3.065	se cisluesc maĭ mulţĭ, pentru că póte să fie tahmisul stînjinilor greşit.
2.500	se alătură ce-ĭ hărăzesce Măria Sa Prea Inălţatul nostru Domn.
5.565	aceştĭ banĭ să fie pentru mutarea stăvilelor şanţuluĭ.

(1) Vedĭ anexa LXXXI.

nimene a aruncà în apă cât de puţin murdalîc saŭ gunoiŭ de acum înainte». (1)

In Iunie 1816 a fost vorba de a săpà şi o a doua matcă pentru Dîmboviţa, în Bucurescĭ, cu scop ca, atuncĭ când vine prea multă apă, să pótă fi pe dată ambele matce anume adîncite. Matca apeĭ va fi nu numaĭ adîncită, dar şi lărgită până la 6 stînjenĭ. (2)

Tot din Iunie 1816 maĭ aflăm un pitac cu referinţă la lucrările pentru asigurarea de inundare. Prima însărcinéză pe Spătarul şi pe Vornicul politieĭ, ca prin zapciiĭ lor să îndatoreze pe toţĭ ceĭ ce aŭ case îngrădite pe lângă matca Dîmboviţeĭ, şi de o parte şi de alta a rîuluĭ, să-ĭ oblige a pune ómenĭ cu a lor cheltuială să sape matca Dîmboviţeĭ pe margine, ca să se lărgéscă până şése stînjenĭ lumina apeĭ, însă

(1) Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Agă, fiind-că din pricina murdalîculuĭ şi a gunoiuluĭ ce se aruncă în apa Dîmboviţeĭ, se pricinuesce şi vătĕmare la sănătatea ómenilor şi se închide şi matca apeĭ, de nu-şĭ póte avé apa curgerea eĭ slobodă, şi când vine apa mare se face înnecăciune, de pătimesce politia; de aceea poruncim dumné-tale, primind acest domnescul Nostru pitac, să orînduescĭ paznicĭ ómenĭ de aĭ Agieĭ pe la tóte vadurile i podurile de peste apa Dîmboviţeĭ, carĭ să privigheze ḑiua şi nóptea şi să nu lase pe nimenĭ a aruncà în apă cât de puţin murdalîc saŭ gunoiŭ de acum înainte. Tolco pisah gpd.—1816 Iunie 11.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 253 v.)

(2) Spre a se vedé că ómeniĭ specialiştĭ în sciinţa apelor şi a morilor se bucuraŭ de óre-care apreciere, dăm acì actul următor:

Cartea luĭ Nicolae Postelnicelu, meşter de morĭ.

Dat-am domnésca Nóstră carte luĭ Nicolae Postelnicelu, meşter de morĭ, ca să aibă a ţiné o cârciumă aicĭ în oraşul Domnieĭ Mele Bucurescĭ, scutită şi apĕrată de tóte dările ce vor fi pe alte cârciumĭ. pentru că numitul, prin jalba ce aŭ dat-o Domnieĭ Mele, arătând că se află scăpătat, însărcinat cu douĕ fete de vîrstă şi o soră vĕduvă, şi pentru că are sciinţa meşteşuguluĭ morilor i a zăgazurilor şi a cumpeniriĭ apelor apururea, este dus la cercetărĭ, precum şi acum a fost rădicat cu porunca Domnieĭ Mele de la tréba sa din sud Ialomiţa şi s'aŭ trimes la şanţurĭ, carĭ sunt făcute pentru ferirea de primejdiĭ a nu se face în politia Bucurescilor când vin apele marĭ, Ne-am milostivit Domnia Mea de l'am miluit cu scutirea aceĭ cârciume, de care poruncim la toţĭ câţĭ se cuvine supĕrare împotrivă să nu se facă la cârciuma sa, i saam receh gpd.—1814 April 10.

(Cod. XIX, fila 109 v.)

unde numaĭ va fi loc slobod, iar de se va întîmplà să fie niscaĭ-va ziduri de binale pe lângă matca apeĭ, acelea să nu se vateme, ci să rĕmâe lumina apeĭ pe acolo numaĭ cât va fi loc slobod. Tot odată ordonă Domnitorul să se oblige pe stăpâniĭ celor opt morĭ, ce sunt pe apa Dîmboviţeĭ, începênd de la Roşu până la Vitan, ca să facă stavile pe la morile lor, cum şi egumenul mănăstiriĭ Raduluĭ-Vodă, şi să se desgrópe toţĭ pariĭ marĭ de la vechile zăgazurĭ şi de la vechĭ podurĭ, ca să aibă apa curgere maĭ lesne. (1)

Indestularea cu apă. Cestiunea îndestulăriĭ cu apă, în oraşele Bucurescĭ, Focşanĭ, Craiova, a dat loc la diverse acte sub domnia luĭ Caragea. Din 29 Iunie 1813 este cartea fântânelor de la Craiova, prin care se constitue unele iraturĭ, ca să servéscă la întreţinerea lor. Caragea întăresce din noŭ mila de 12 lude fântânarĭ, puşĭ sub ocrotirea Episcopuluĭ de Rîmnic. Asemenea se acordă două pivniţe în Craiova şi două scaune de carne scutite de tóte dările, ca să servéscă venitul lor la întreţinerea fântânelor în bună stare. (2)

Pentru întretinerea cişmelelor din Focşaniĭ muntenĭ, Caragea aprobă aruncarea uneĭ dărĭ de $1^0/_0$ din tăierile de carne pe la scaunele din oraş, peste 200 talerĭ anualĭ de la Epitropia Obştirilor.

Episcopul de Buzĕŭ este instituit epitrop asupra cişmelelor din Focşanĭ. (3)

---

(1) Veḑĭ anexa LXXXII.

Pitac către dumné-luĭ Biv Vel Banul epistatul Spătărieĭ, ca să se pornéscă un zapciŭ spătăresc să poruncéscă epistatuluĭ de la şanţurĭ să slobóḑă apă pe Dîmboviţa.

Cinstite şi credincios boer al Domnieĭ Mele, dumné-ta Biv Vel Bane, epistatule al Spătărieĭ, fiind-că apa Dîmboviţeĭ aŭ scăḑut într'atâta în cât tóte morile de pe dînsa s'aŭ oprit, de nu maĭ pot măcinà brutariĭ politieĭ, din care pricină póte să pătiméscă obştea lipsă de pâine, de aceea poruncim ca, îndată după primirea acestuĭ domnesc al Nostru pitac, să pornescĭ făr' de zăbavă un zapciŭ spătăresc la epistatul de la şanţurĭ, scriindu-i-se din partea dumné-tale ca să facă tot felul de mijloc a pornì apă îndestulată pe matca apeĭ Dîmboviţeĭ, spre a puté umblà morile, să nu pătiméscă politia de vre-o lipsă, tolco pisah gpd.—1817 Iunie 9.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXVII, fila 27 v.)

(2) Veḑĭ anexele LXXXIII, LXXXIV, LXXXV.

(3) Veḑĭ anexele LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIII şi LXXXIX. Veḑĭ şi obligaţiunea ce iea asupră-şĭ G. Sârbul ca Suilgiŭ la Focşanĭ, în anexă.

La 1811 Dima Suilgiul s'a legat către Divan, ca pentru talerĭ 25.000 şi diverse privilegiĭ, să aducă în bună stare 18 cişmele ce eraŭ părăsite aicĭ în politie şi, în soroc de 16 anĭ, cu léfă de talerĭ 400 pe lună de la Cutia milostenieĭ, să ţină acele cişmele în bună stare. In 1814 Februarie Dima cere congediŭ până la Sf. Dumitru, să se ducă în patria sa să-şĭ vaḑă copiiĭ, lasă chezaş pe tovarăşul sĕŭ Stoica, care va avé grijă de cişmele în lipsa luĭ Dima. Caragea acordă congediul cerut. (1)

Inainte de Dima a fost Suilgiiŭ-Başa Stroe, care ajungênd bĕtrân şi neputincios, i se daŭ unele privilegiĭ ca rĕsplătire. (2)

O inspecţiune făcută în Iulie 1813 la diversele cişmele concedate la particularĭ le află în próstă stare. Domnitorul, la 23 Iulie 1813, ordonă ca toţĭ aceĭ carĭ se bucură de cişmele din cassa apelor să fie obligaţĭ a le ţiné în bună stare, a le reparà. (3)

---

(1) Veḑĭ anexa XC.
(2) Veḑĭ anexa XCI
(3) Veḑĭ anexele XCII după Cod. LXXVI, pag. 616.

Primită fiind Domnieĭ Mele acéstă obştéscă anafora a părinţilor archiereĭ şi a dumné-lor boerilor, iată te orînduim pe dumné-ta Biv Vel Clucere Iordache Deşliule, ca prin scirea dumné-luĭ Vel Logofĕtuluĭ de Ţéra-de-sus s'a pus în lucrare cercetarea de maĭ sus arătată cu urmare întocmaĭ, după care să facĭ apoĭ arătare prin anafora părinţilor archiereĭ şi dumné-lor boerilor. — 1815 Mart. 27

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt

Cod. LXXXIV, pag 67.)

Prea Inălţate Dómne,

Cu plecată anaforà arăt Măriei Tale că cişméua de la capul Poduluĭ Mogoşóeĭ, care s'aŭ făcut cu cheltuiala obştieĭ, pentru podóba politieĭ, neavênd purtător de grijă, s'aŭ dĕrăpănat, şi maĭ trecênd vreme cu nebăgare de sémă, se strică de tot, şi pentru ca să nu se prăpădéscă o frumósă podóbă ca acésta, găsim cu cale ca, prin scirea dumné-luĭ Vel Logofĕtuluĭ, să se orînduiască dumné-luĭ Biv Vel Clucerul Iordache Deşliu, ca să iea séma egumenaşuluĭ, ce este acolo, ce venit aŭ luat acesteĭ mănăstirĭ de când egumenesce şi la ce s'aŭ cheltuit acel venit? aşijderea să aducă faţă Clucerul acolo pe maĭ maĭ-mar-başa cu doĭ treĭ meşterĭ lemnarĭ şi zidarĭ i pe suilgiŭ, ca să iea în scris tóte acele ce sunt stricate, chibzuind şi baniĭ ce trebuesc spre a se drege şi a se aduce la starea eĭ după cum aŭ fost, şi să facă arătare în scris, atât de venitul cişmeleĭ, cât este pe an, cât şi de cheltuiala bisericeĭ i de meremetul stricăciuniĭ cişmeleĭ, şi vom chibzuì apoĭ de unde să se dea baniĭ ce vor maĭ trebuì, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. —1815 Mart 15.

Mitropolit, Iosif Argeş, Constandie Buzĕŭ, Constantin Filipescu, Grigorie Brâncovénu, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Teodorache Văcărescu Vel Vornic, Iordache Filipescu Vel Vornic.

Domnitorul Caragea, deşì n'a maĭ înmulţit cu nouĕ isvóre cassa apelor din Bucurescĭ, a dat, cu un cuvînt orĭ altul, mĕsurĭ din noŭ de apă la uniĭ şi alţiĭ. Aşà a recunoscut: 1) dreptul la 1/2 mĕsură de apă Ecaterineĭ Atanasiu, la 30 Iulie 1813; 2) 1/2 mĕsură din isvorul de la Creţulescĭ luĭ biv Vel Vistier Gr. Romanitis la casele luĭ din Podul Mogoşóeĭ, înlăuntru curţiĭ dumné-sale şi afară la pod, pentru îndestularea noroduluĭ (2 Maiŭ 1814); 3) una mĕsură de apă din acelaşĭ isvor luĭ Vel Hatman Gr. Ralea, în 18 Martie 1814 (1); 4) luĭ Vel Stolnicul Alex. Vilara, luând apa ce dejà se acordase luĭ Romanitis în 1814, 26 Ianuarie 1816; 5) una mĕsură apă din cişméua luĭ Mavrogheni, acordată Căminaruluĭ Toma, în 29 Martie 1817; 6) reînnoire de chrisov pentru o 1/2 mĕsură şi adăogire de altă jumătate mĕsură luĭ biv Vel Ban Gr. Brancovénu, cu obligaţiune să facă cişmea şi afară din curte, 1 Maiŭ 1818. (2)

Cu o singură ḑi înainte de a fugì din Bucurescĭ, Caragea dă la 28 Septembre 1818 o jumătate mĕsură apă de la cişméua luĭ Mavrogheni luĭ Căminarul Michalache (?). (3)

Dăm acì în notă actele unuĭ proces dintre mahalagiĭ de la Popa Dârvaş şi pentru neînchiderea unuĭ puţ de către boerul D. Slătinénu. (4)

(1) Veḑĭ anexele sub CXII, NN XCIV, OO XCV şi PP XCVI, QQ XCVII, RR XCVIII.

(2) Veḑĭ anexa XCIX.

(3) Veḑĭ anexa C.

(4) Pe acéstă alăturată anafora a dumné-lor veliţilor Vornicĭ nerĕmânênd odihniţĭ mahalagiiĭ din douĕ mahalale Popa Dârvaş şi Vişan de aicĭ din Bucurescĭ, zapciul cel orînduit vătaf de păhărniceĭ i-aŭ înfăţişat la Divan înaintea Domnieĭ Mele cu Paharnicul Dumitrache Slătinénu, prin vechilul Ioniţă Racotă Logofeţelul, cerênd numiţiĭ mahalagiĭ, prin apelaţia ce aŭ dat, a nu li se închide de Paharnicul puţul i vadul puţuluĭ, ce este trebuincios pentru adăparea acestor mahalale, fiind maĭ vîrtos făcut de moşiĭ şi părinţiĭ lor, de sunt aprópe de 100 de anĭ, precum se dovedesce din velétul ce este scris pe crucea de pétră cea de lângă puţ, fiind de 80 de anĭ, iar puţul şi maĭ vechiŭ, şi Paharnicul, de ĭĭ trebuesce puţ, să-şĭ facă pe locul dumné-luĭ; iar vechilul Paharniculuĭ împotrivă cere, ca după zapisele de cumpĕrătórea loculuĭ caseĭ sale pe care este acest puţ, să aibă voie a şi-l închide până la pod, carĭ zapise arătându-le, le vĕḑum şi înşine Domnia Mea, însă unul cu lét 1796 Ianuarie 18 al unuĭ Predeĭ, care vinde la un Mateiŭ Polcovnicul un loc moştenesc în mahalaua Popeĭ Dârvaş în podul Mogoşóeĭ drept talerĭ 220, care loc arată că se hotărasce despre rĕsărit cu Pătraşco portărelul, despre méḑă-ḑi cu un loc al Postelniculuĭ Mateiŭ Rătescu, despre méḑă-nópte cu uliţa şi despre apus cu podul,

Iangane. Incendiile sunt tot numeróse în Bucurescĭ, din causa con-

---

după cum se văd semnele loculuĭ, i alt zapis al numituluĭ Mateiŭ Polcovnicul cumpĕrătorul, ot lét 1804 Ianuarie 10, prin care vinde Slugeruluĭ Tomeĭ Caragea acel loc împreună cu casele ce aŭ fost făcute de el, dându-ĭ şi zapisul cel vechiŭ, în care se coprinde şi hotarĕle loculuĭ maĭ pe larg, i alt zapis al numituluĭ Sluger Toma cumpĕrătorul ot lét 1804 Februarie 27, prin care vinde acéstă casă cu locul eĭ luĭ Constantin Vulturescu, dându-ĭ şi zapisele cele vechĭ, şi alt zapis din lét 1804 Martie al numituluĭ Vulturescu cumpĕrătorul, prin care face schimb cu Dumitrache Slătinénu acéstă casă cu coprinsul eĭ, drept o moşie şi banĭ, dându-ĭ şi zapisele cele vechĭ; din care acéstă coprindere a celuĭ dintâiŭ zapis al Predeĭ, făcêndu-se curată dovadă că locul acesta al Paharniculuĭ merge până la pod, am întrebat pe numiţiĭ mahalagiĭ de aŭ vre-un sînet împotriva acestuĭ zapis? şi rĕspunseră că nu aŭ, fără numaĭ ḑiseră că şi în aniĭ trecuţĭ s'aŭ ispitit Paharnicul ca să împresóre acest loc al puţuluĭ, dar după cercetarea ce în faţa loculuĭ s'aŭ făcut atuncĭ de către dumné-luĭ Vel Banul Radu Golescu, aflându-se pe acea vreme Vel Vornic, nu numaĭ că n'aŭ avut Paharnicul nicĭ un cuvînt, ci încă s'aŭ dovedit împresuraţĭ de dînsul şi din locul puţuluĭ patru stînjenĭ şi s'aŭ fost găsit cu cale de dumné-luĭ Banul ca să rĕmâe puţul slobod şi aceĭ stînjenĭ, iarăşĭ pe séma puţuluĭ, la care acéstă a lor ḑisă, nu numaĭ că nu avură să arăte vre-o anafora de atuncĭ a dumné-luĭ Banuluĭ, ci încă şi pe dumné-luĭ însuşĭ întrebându-l Domnia Mea în Divan, rĕspunse că nu ţine minte. După acésta am maĭ întrebat pe numiţiĭ mahalagiĭ să arăte, pentru apă le este davaua saŭ pentru loc? şi rĕspunseră că pentru apă, fiindu-le trebuinciósă pentru adăparea lor şi a dobitócelor lor, şi cum că de se va închide acest puţ şi se va deschide cel-lalt, unde aŭ găsit dumné-lor Veliţiĭ Vornicĭ cu cale, când va secà şi acesta, nu aŭ unde să maĭ facă alt puţ la loc; a cărora pricinuire se cunoscù deşartă, pentru că şi puţul ce este acum póte să sece după vremĭ şi, făcêndu-se altul, să sece şi acela, şi altul asemenea, şi iarăşĭ după vremí să rĕmâe fără de puţ. Decĭ Paharnicu Dumitrache Slătinénu, avênd sineturĭ pentru locul caseĭ sale, doveditóre că lungimea loculuĭ îĭ merge până la pod, iar jăluitoriĭ mahalagiĭ neavênd nicĭ un sinet împotrivitor, nu se póte după dreptate a fi poprit Paharnicul de a-şĭ luà locul sĕŭ în stăpânire, precum asemenea nu se póte poprì nicĭ cu pricinuirea mahalagiilor că le este trebuincios acel puţ pentru adăparea lor şi a vitelor lor şi că ar fi făcut de moşiĭ lor de sunt aprópe 100 de anĭ, pentru că pe acea vreme nu este îndoială că erà câmp acolo unde se află puţul, iar nu loc de curte cu case, precum este acum, şi se socotesce ca un puţ făcut pe câmp, precum sunt şi altele, iar nu chiar pentru trebuinţa aceştiĭ mahalale, care nu erà acolo pe acea vreme; cu tóte acestea am făcut Domnia Mea al doilea cercetare şi cercare prin dumné-lor Veliţiĭ Vornicĭ la faţa loculuĭ, ca să Ne pliroforisim de este prin putinţă să-şĭ iea şi Paharnicul locul în stăpânire şi să se mute şi acel puţ la un colţ din locul Paharniculuĭ, şi Ni s'aŭ dat pliroforie că la colţul de lângă

structţiunilor de lemn şi acoperemintelor de şindrilă. Slujitoriĭ din brésla de foc (pompieriĭ) de pe lângă Agie aŭ adesea de lucru. (1)

---

uliţa ce cobóră în mahala, unde printr'acéstă anafora a dumné-lor s'aŭ fost găsit cu cale a se mutà puţul, fiind locul înalt, s'aŭ arătat cu jalbă mahalagiiĭ ce-şĭ aŭ casele pe acea uliţă, plângêndu-se că, de se va mutà puţul acolo, fiind locul la vale spre casele lor, se va face noroiŭ prea mare din scurgerea apeĭ puţuluĭ, în cât nu vor maĭ puté eşì din casele lor mahalagiiĭ; o adeveréză şi dumné-lor Veliţiĭ Vornicĭ că aşà urméză a fi după starea aceluĭ loc, şi către acésta Ne-aŭ dat pliroforie că acea mahala este îndestulată din tóte părţile de puţurĭ, osebit din douĕ cişmele ce sunt maĭ sus în linia poduluĭ, din mâna stângă, însă una la pórta caseĭ rĕposatuluĭ Cluceruluĭ Faca şi alta în dreptul caseĭ Cluceruluĭ Deşliu; după care acéstă arătare a dumné-lor Veliţilor Vornicĭ şi după plângerea celor-lalţĭ mahalagiĭ, puţul acesta de prigonire fiind nu numaĭ netrebuincios acolo, ci încă şi supĕrător atât mahalagiilor ce-şĭ aŭ casele pe linia aceleĭ uliţe, ce cobóră în mahala, cât şi Paharniculuĭ Slătinénu, pricinuindu-ĭ douĕ pagube şi stricăciunĭ, una cu îngustarea dreptuluĭ loc al sĕŭ şi alta cu supĕrarea şi stricăciunea ce pătimesce casa sa din curgerea apeĭ puţuluĭ, fiindu-ĭ casa la vale. Drept aceea hotărîm, ca puţul acela să lipséscă cu totul de acolo şi Paharnicul să-şĭ îngrădéscă şi să-şĭ facă zapt locul până la pod, precum asemenea am dat Domnia Mea dreptate şi luĭ II Postelnic Constantin Cozone în trecutele ḑile prin judecată cu Divan la prigonirea ce aŭ avut cu uniĭ tot dintr'aceştĭ mahalagiĭ pentru locul sĕŭ, ce-l are alăturea cu locul Paharniculuĭ, ca să şi-l iea în zapt şi stăpânirea sa. — 1814 Octomvre 10.

(Pecetea gpd.)
(Cod. LXXVIII, pag. 2.)

(1) Iacă modul cum unul din slujitorĭ este liberat din serviciŭ:

După pliroforia ce Ni se dă printr'acéstă anafora a dumné-luĭ Vel Agă de próstă stare şi sacatlîcul jăluitoruluĭ Iane, milostivire făcênd Domnia Mea asupra luĭ, poruncim să fie ertat şi apĕrat de slujbă.— 1814 Fevruarie 26.

(Pecetea gpd.)
(Cod. LXXVI, pag. 848.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată buiurdisma Măriei Tale, ce se dă în dosul aceştiĭ jalbe a luĭ Ene slujitorul de foc din brésla Agieĭ, poruncitóre ca să cercetez de este săcat cu adevĕrat din pricina năprasniceĭ bóle, l'am adus înaintea mea şi, cercetându-l dacă dintr'acéstă năprasnică bólă aŭ rĕmas săcat, mĕ pliroforisiiŭ cu adevĕrat că săcat de mijloc aŭ rĕmas dintr'acea bólă, şi mijloc de a maĭ ţiné slujba luĭ nu este, pentru care

Pentru apĕrarea de incendiŭ, în Novembre 1813 Caragea ordonă completarea Coşarilor şi a Sacagiilor politieĭ până la numĕr de 80, căcĭ din carĭ eraŭ aŭ fost murit maĭ mulţĭ de ciumă. (1)

In 1815 se simte nevoia refaceriĭ din noŭ a Foişoruluĭ de foc. Până la terminarea acestuia, se aşéză alt punct de observare de incendiŭ, din doĭ paznicĭ, unul în campanarul Sf. Gheorghe noŭ şi altul jos la pórtă, care să alerge pe dată ce se vede un foc unde-va să se dea de scire zabiţilor. (2)

şi nu lipsiiŭ după datorie a arătà Măriéĭ Tale, iar hotărîrea rĕmâne a se da de către Inălţimea Ta.—1814 Fevruarie 10.

(Vel Agă).

(Cod. LXXVI, pag. 848).

(1) Dumné-ta Vel Dvornice al politieĭ, fiind-că mulţĭ din sacagiĭ i coşariĭ politieĭ aŭ murit, poruncim Domnia Mea ca din ómeniĭ politieĭ să se găséscă a face patru-ḑecĭ sacagiĭ i coşarĭ, să se împlinéscă a fi optḑecĭ la numĕr, şi osebit pentru trebuinţa domnesceĭ Nóstre curţĭ să se împlinéscă a fi alţĭ şése coşarĭ; zăbavă însă câtuşĭ de puţină să nu se facă, fiind-că pătimesce politia, şi iarăşĭ îţĭ poruncim zăbavă să nu se facă, fiind-că aŭ început a se întîmplà iangane. Tolco pisah gpd.—1813 Noemvre 14.

(Cod. LXXIV, fila 92.)

(2) *Prea Inălţate Dómne,*

După luminată porunca Măriéĭ Tale, ce mi s'aŭ dat la alăturata anafora a dumné-luĭ Vel Agă, am făcut chibzuire pentru Foişorul de foc, ce arată dumné-luĭ că aŭ putreḑit la rădăcină şi face trebuinţa a se preface din noŭ, şi găsim cu cale ca acum de ocamdată să se dea luminată poruncă către dumné-luĭ Vel Agă, spre a îndatorà pe maĭ-mar-başa să-l strice fără de zăbavă, a nu se întîmplà, feréscă Dumneḑeŭ, să caḑă din vre-o furtună mare şi să facă primejdie, pentru a căruia stricare să aibă voie maĭ-mar-başa să strîngă câţĭ dulgherĭ vor trebuì cum şi salahoriĭ ce vor fi trebuincioşĭ, să se poruncéscă dumné-luĭ Vel Vornicului al politieĭ ca să-ĭ dea din mahalale şi, stricându-se, să se adune tótă cherestéua la un loc şi să fie la păstrare bună şi la pază a nu se furà; aşijderea şi pentru aceĭ patru stîlpĭ marĭ pe carĭ este a se clădì tótă binaua foişoruluĭ după mĕsura ce arată maĭ-mar-başa, lungul stînjinĭ 9, însă stînjinĭ 7 şi jumătate de sus până în faţa pămîntuluĭ şi tulpină stînjinĭ unul şi jumătate, care vine tot lungul tot stînjinĭ 9 şi de la tulpină în sus până la doĭ stînjinĭ, latul-grosul 2 palme domnescĭ în tóte muchile, iar de la doĭ stînjinĭ în sus până la vîrf, latul-grosul o palmă şi jumătate în tóte muchile, să fie luminată porunca Măriéĭ Ţale către dumné-luĭ Vel Vis-

In 1816 Novembre Domnitorul dă următorul pitac relativ la mĕsurile de apĕrare de incendiŭ:

Pitac către Agă, de a fi cu topóré tot tacâmul Agieĭ de a întîmplà orĭ foc saŭ alte primejdiĭ.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Agă, fiind-că pentru a nu se întîmplà primejdiĭ la vreme de iangănurĭ am chibcuit Domnia Mea, ca împreună cu tacâmul Agieĭ să fie de acum înainte şi maĭ-mar-başa împreună cu 40 dulgherĭ cu topóre, de aceea poruncim dumné-tale, ca îndată după primirea acestuĭ domnesc al Nostru pitac, aducênd pe maĭ-mar-başa, să facĭ cunoscut că la orĭ-ce întîmplare de iangăn să se afle şi el nelipsit cu patru-ḑecĭ de dulgherĭ cu topóre şi împreună cu ceĭ-l-alţĭ salahorĭ aĭ Agieĭ, să popréscă şi să întîmpine acea primejdie de foc, tolco pisah gpd.—1816 Noemvre 29.
(Pecetea gpd.)
(Cod. LXXXVII, fila 4 v.) Vel Logofĕt.

La fie ce început de érnă stăpânirea, Domnia chiar, dădeà pitace în coprinderea următóre:

Cinstiţĭ şi credincioşĭ boerilor aĭ Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Agă, fiind-că acum aŭ început şi urméză să se încépă a se face focurĭ prin

---

tierul, ca să se orînduiască judeţul Dîmboviţeĭ a-ĭ face şi a-ĭ aduce aicĭ, plătindu-li-se stîlpul po talerĭ 50, şi apoĭ pentru cheltuiala faceriĭ foişoruluĭ maĭ pe urmă vom chibzuì de unde să se dea şi vom arătà Măriei Tale, şi până a se face acest foişor noŭ, să rînduiască dumnéluĭ Vel Aga doĭ paznicĭ, să păzéscă ḑiua şi nóptea nelipsiţĭ, unul sus în clopotniţa Sfîntuluĭ Gheorghe cel noŭ şi altul jos la pórtă, ca luând veste cel de jos de la cel de sus de vre-o întîmplare de foc, să alerge îndată să dea de scire dumné-lor zabiţilor, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta.—1815 Maiŭ 17.
Barbu Văcărescu Vel Vornic, Constandin Bălăcénu Vel Vornic, Michalache Manu Vel Vornic, Grădiştĕnu Vel Logofĕt, Nestor Clucer.

Domnitorul dă următórea resoluţiune:

Cât pentru stricarea acestuĭ foişor, poruncim dumné-tale Vel Agă să îngrijescĭ a se pune în lucrare prin maĭ-mar-başa, cu urmare întocmaĭ precum maĭ jos se arată, îngrijind apoĭ de a orînduì şi paznicĭ iangănuluĭ la locurile de maĭ jos arătate, pentru care stricare poruncim dumné-tale Vel Vistiere, să se facă porunca Domnieĭ Mele către ispravniciĭ din sud Dîmboviţa, ca să orînduiască de a se face aicĭ după mĕsura şi cu plata ce maĭ jos se arată.—1815 Maiŭ 18.
(Pecetea gpd.)
(Cod. LXXXIV, pag. 194.) Vel Logofĕt.

case, pentru ca să nu se întîmple dar, feréscă Dumneḑeŭ, iangane din nemăturarea coşurilor şi din neîngrijirea stăpânilor caselor, poruncim dumné-tale, ca îndată după primirea acestuĭ domnesculuĭ Nostru pitac, să publicarisescĭ prin tot semptul Agieĭ, ca toţĭ de obşte stăpâniĭ caselor să îngrijéscă a-şĭ mătură coşurile adesea, şi osebit să privighezĭ ca nu care cum-vaşĭ şi din nebăgare de sémă a ómenilor caseĭ să se întîmple vre-o primejdie de foc, orĭ din lumînare, saŭ din ciubuce, iar pe de altă parte să daĭ straşnică poruncă şi coşarilor, ca să umble tot-deauna prin tótă politia pentru măturatul coşurilor, şi osebit să daĭ poruncă şi tuturor tîrgoveţilor, mahalagiilor, prăvăliaşilor şi stăpânĭ aĭ caselor, ca să ţie tot-deauna fieş-care câte un hârdăŭ saŭ putină mare plină de apă, i câte un topor şi câte o scară, precum şi dumné-ta să îngrijescĭ a fi tot-deauna şi în tot césul sacalele i tot tacâmul foculuĭ zdravene, gata şi în bună fiinţă, ca nu cum-vaşĭ la vre-o primejdie de foc să se întîmple vre-o zăticnire, că însuşĭ veĭ fi rĕspunḑĕtor. Tolco pisah gpd.—1814 Octomvre 20.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 152.)

Asemenea pitac s'aŭ făcut şi la Spătărie.

Sub pretext de a se evită incendiile, dar maĭ în realitate ca să nu se afle de vînḑare la îndemâna orĭ-şi-cuĭ—şi maĭ ales a hoţilor, Caragea reînnoesce în 1813 decretul luĭ C. Ipsilant, ca nime să nu aibă voie a ţine érbă de puşcă prin prăvăliĭ, ci, declarându-se monopol, să se dea de vînḑare numaĭ la o singură prăvălie, afară din oraş, cu obligaţiune ca beneficiul din acest *apalt* să se dea la Cutia podurilor. La Sf. Gheorghe va fi depositul erbeĭ de puşcă. (1)

(1) Veḑĭ anexa, actul de la 30 Ianuarie 1813. Anexa CI.

Pitac pentru érba de puşcă, la Aga, ca să se păstreze în mănăstirea Sf. Gheorghe.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Agă, cu tóte că am luat Domnia Mea pliroforie că încă din lét 1804 s'aŭ făcut obştésca hotărîre pentru ceĭ ce se neguţătoresc cu érbă de puşcă, ca să nu o maĭ ţie aicĭ în politie în buróe şi în alte vase sumă multă de ocă, ci afară, la margine, spre a nu se întîmplă vre-o primejdie de iangăn, dar fiind-că acest nizam nicĭ până acuma nu s'a pus în lucrare şi fiind-că acum de ocamdată pe la margine în préjma politieĭ nu este vre-un loc îndemănatec şi destoinic spre acéstă trébă, de a se puté adică a ţiné érbă de puşcă, am găsit Domnia Mea cu cuviinţă de a se pune érba de puşcă în mânăstirea Sf. Gheorghe noŭ, unde sunt odăile sigure cu bolţĭ şi uşĭ de fier şi póte a fi érba ferită de

O curiósă disposițiune iea Caragea, chiar în 17 Decembre 1812, câte-va ḑile după solemna luĭ intrare în Bucurescĭ: el obligă pe Aga să se mute maĭ în centrul tîrguluĭ, că șéde prea departe și, din causa depărtăriĭ, nu se îndemănéză a căutà cu *înlesnire trebile câte privesc la meimurietul Agieĭ, iar maĭ vîrtos când se întîmplă (ferécă Dumneḑeŭ) prin tîrg vre-un iangăn.* Și maĭ ciudată este porunca, ca, spre a se mutà în centru, să dea afară din casele luĭ Păun Ișlicarul pe Podul tîrguluĭ de afară pe chiriașul luĭ, grijind să-ĭ găséscă alt conac și să se strămute acolo cu tot tacâmul Agieĭ. (1)

Ingineri. Vornicia Obștirilor a dispus încă din secolul trecut de câte un inginer, maĭ mult saŭ maĭ puțin architect. In 1814 Aprilie 11, Marele Vornic al Obștirilor recomandă Domnitoruluĭ un noŭ inginer, în persóna luĭ Ernest Maer, prin următórea anafora:

Prea Inălțate Dómne,

Cu plecată anafora arăt Inălțimiĭ Tale că din vechime aŭ fost necontenit un inginer al politieĭ Bucurescilor, care, avêndu-șĭ léfa sa de la stăpânire, se orînduià la cele după vremĭ trebuințe ale țĕriĭ, ce privesc la meșteșugul inginerieĭ, adecă la mĕsurĭ i tragerĭ de moșiĭ, la facerea șanțurilor Dîmboviței, la aducerea de ape, la zidirĭ de curțĭ domnescĭ i la facerĭ de podurĭ; dar acel inginer de vre-o câtă-va vreme întîmplându-i-se mórte, cu totul se isterisesce politia de acest fel de om trebuincios; pentru care acum la facerea podurilor Bucurescilor cercetând, am găsit pe un *Ernest Maer inginer*, care mĕ pliroforisiiŭ că este cu îndestulată sciință de inginerie și maĭ vîrtos *idravlicos* bun, adecă avênd bună sciință de mĕsurătórea apelor, care *se și făgăduesce de a aduce ape cu îndestulare și fără multă cheltuială* când va fi poruncit. Drept aceea, de se va găsì cu cale de către Inălțimea Ta, să i se orînduiască léfă de talerĭ 150 pe lună, adecă talerĭ 75 de la Cutia cișmelelor i talerĭ 75 de la Cutia podurilor, la carĭ aceste două póte fi trebuincios, va bine-voì Inălțimea Ta a da și luminată întărire

---

primejdia foculuĭ; de aceea poruncim dumné-tale, să îndatorezĭ pe toțĭ ceĭ ce aŭ érbă de pușcă, să mérgă să se învoiască cu egumenul mănăstiriĭ, ca fieș-care să ducă acolo tótă érba ce va fi avênd și să o pue în bolțĭ, poprind pe la prăvăliile lor numaĭ câte o ocă și două spre vînḑare, și sfîrșindu-o pe aceea iarășĭ vor luà din boltă tot câte atâta sumă pentru alișveriș, tolco pisah gpd.—1817 Fevruarie 11.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXVII, fila 15 v.)

(1) Veḑĭ anexa CII, după cod. LXXIV, fila 70.

la acéstă plecată a Mea anafora, iar hotărîrea cea desăvêrşită rĕmâne a se face de către Inălţimea Ta.—1814 Aprilie 11.
Vel Vornic.

Domnitorul asupra acesteĭ anaforale, dă următórea resoluţiune:

Dumné ta Vel Vornice al Obştirilor, şi de către înşine Domnia Mea găsindu-se de trebuinţă a avé politia un inginer, şi acest *Ernest Maer* fiind destoinic la acest meşteşug, după pliroforia ce Ne daĭ printr'acéstă anafora, iată îl orînduim Domnia Mea inginer al politieĭ şi poruncim să i se dea léfă pe lună câte talerĭ 150, însă talerĭ 75 de la Casa podurilor şi alţĭ atâţia de la Cutia cişmelelor, precum maĭ jos se arată. 1814 Aprilie 12.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt. (1)

De la Octombre 1816 găsim în serviciul Vornicieĭ Obştirilor pe architectul Hartler, însărcinat atât cu privigherea construcţiunilor nouĕ din oraş, cât şi cu şanţurile Dîmboviţeĭ, ba şi cu pavarea celor patru strade principale. Hartler a construit maĭ multe case importante din Bucurescĭ. (2)

Se maĭ pomenesce şi de un constructor saŭ architect italian, numit Giulini. Maĭ găsim menţionându-se un alt architect, al căruia nume e stălcit rĕŭ de diacul Divanuluĭ: Faivrat, în care bănuim că este numele luĭ Fraiwalt. (3)

Indestularea publică. Vornicia Obştirilor, după ce cu ridicarea Ruşi-

---

(1) *Cod. LXXX, pag. 58.*

(2) Ni se spune că casa luĭ Grigorie Ghica-Vodă (astăḑĭ a d-luĭ A. Lahovary, din strada Victoria) şi porţile monumentale ale acesteĭ case şi cele acum dărîmate de la casa Lench (a d-luĭ G. Vernescu) aŭ fost construite de Hartller.

(3) Veḑĭ cod. 74, fila 174 verso. Iată pitacul de numire ca architect a luĭ Hartler:

Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Dvornice al Obştirilor, fiind-că Hartler architecton, ce se află aicĭ, e trebuincios pentru politie, de aceea poruncim dumné-tale ca de la ḑi întâiŭ a aceştiĭ următóre lunĭ să orînduescĭ a i se da léfă de la Cutia Epitropieĭ pe tótă luna câte talerĭ 100, aşezându-l şi în catastihul lefilor. Tolco pisah gpd.—1816 Octomvre 4.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 273.)

lor dispărù instituţiunea poliţieĭ şi rĕmase iar Agia, continuă tot ea, însărcinată cu o parte din privigherea asupra îndestulăriĭ publice, iar Aga este principalul veghetor şi factor administrativ în acéstă afacere.

Dăm în anexele memoriuluĭ câte-va acte privitóre la întrebarea îndestulăriĭ publice şi notăm acì pe următórele:

a) In Decembre 1812 Aga este însărcinat, cu pitac domnesc, să oblige pe egumeniĭ de mănăstirĭ, carĭ aŭ fost îndatorite şi în trecut a avé morĭ de caĭ, ca să le drégă, pentru ca să nu ducă brutariĭ lipsă de făină când Dîmboviţa va îngheţà şi morile după ea nu vor maĭ puté lucrà. (1)

b) Nicĭ că întârḑie a fi brutariĭ în lipsă de făină din neprevederea greleĭ erne dintre 1812—13. Acéstă lipsă e constatată prin actul ce dăm în anexa CIV. Brutariĭ, în vedere cu lipsa acésta, cer să li se dea făină de la magasiile rusescĭ. Se încuviinţéză acéstă cerere şi tot odată ispravniciĭ din Ilfov şi Dîmboviţa sunt însărcinaţĭ de a cercetà la tóte morile după ape «şi câtă făină se va găsì, ver a cuĭ, pecetluind-o, s'o trimiţă la Agie în Bucurescĭ, ca dînsa s'o împarţă pe la brutarĭ, carĭ s'o plătéscă cu preţul ḑileĭ. Tot odată, Vornicul politieĭ este însărcinat, ca prin zapciĭ şi salahorĭ să sfărâme ghéţa pe la morĭ în fie-ce ḑi, spre a înlesnì umblatul morilor până se va muià gerul».

c) Din causa greutăţilor din érna de la 1812—13 nu se face *cişniŭ*, ca să se fixeze nart la pâne, decât după noua recoltă din 1814. Acest cişniŭ este ordonat să-l facă, nu Vornicia Obştirilor, ci o comisiune compusă din Banul Grigorie Brâncovénu, Marele Vornic de Ţéra-de-jos Barbu Văcărescu, Marele Vornic al Obştirilor Iordache Slătinénu şi Marele Logofĕt de Ţéra-de-sus Grigore Bălénu. (2)

(1) Veḑĭ cod. LXXIV, fila 97 şi anexa CIII, care este identică cu actul din Decembre 1812.
(2) Veḑĭ anexa CV.

In 1817 se face alt cişniŭ:

Pitac către dumné-lor veliţiĭ boerĭ i către dumné-luĭ Banul Brâncovénul şi către dumné-luĭ Banul Grigorie Ghica i către dumné-luĭ Vornicul Constantin Bălăcénu, ca să se strîngă la un loc să facă cişniŭ pentru grîŭ cum să se vîndă pânea.

Cinstiţĭ şi credincioşĭ boerilor aĭ Domnieĭ Mele, dumné-vóstre veliţilor, împreună şi dumné-ta biv Vel Bane Grigorie Brâncovene, i dumné-ta biv Vel Bane Grigorie Ghica şi dumné-ta biv Vel Vornice Constantine Bălăcene, fiind-că acum aŭ eşit grîul cel noŭ şi aŭ început a venì la obor mult, maĭ cu osebire de către cel ce umblà maĭ nainte, ądecă maĭ cu scădere, de aceea dar, ca pentru un lucru ce este hrana noroduluĭ, poruncim dumné-vóstre ca, adunându-vĕ cu toţiĭ la un loc, să faceţĭ cişni de preţul cu care se cuvine a se vinde pânea,

In 27 Decembre 1814 aceştĭ boerĭ maĭ sus arătaţĭ reguléză cu isnaful brutarilor preţul pâniĭ, fixând nartul eĭ la 8 parale de oca de pâne. In 1897 Iulie, se face cişniŭ pentru fixarea nartuluĭ pâniĭ. Brutariĭ primesc acest preţ şi condiţiunea ca să nu maĭ céră câte două treĭ cişniurĭ pe fie-ce an. Preţul jimbleĭ se fixéză la cincĭ parale jumătate de oca. Tot odată boeriĭ arată că nu aŭ putut stabilì nartul băcăniilor, neavênd idee cum se cumpĕră de băcanĭ asemenea marfă. După propunerea lor, Domnitorul însărcinéză pre Marele Postelnic, ca prin capuchihaelele ţĕriĭ de pe la serhaturĭ să afle adevĕratele preţurĭ ale băcăniilor, şi apoĭ să se facă nartul cuvenit. (1)

d) In 1814 luna Maiŭ, Aga arată Domnitoruluĭ, că de când s'aŭ ertat vama bucatelor ce se vînd la obor, «s'aŭ împuţinat şi s'aŭ prăpădit tóte baniţele cele vechĭ ce eraŭ date de stăpânire pentru mĕsurătórea bucatelor, şi de atuncĭ urméză de a se face felurimĭ de mĕsurătorĭ la bucate, fiind-că fieş-ce móră îşĭ are baniţă deosebită». Domnitorul ordonă să se facă baniţe înfierate la fieş-ce móră. (2)

e) Măcelăriile continuă a fi puse sub o specială epistasie. In 1813 este epistat Paharnicul Grigorie Romanitis, iar în 1814 sunt epistaţĭ biv Vel Clucerul C. Predescu şi Aretino Costa Petru. Erà acéstă epistasie un adevĕrat monopol ascuns. Se limità numĕrul de scaune de măcelărie la 15. Consulilor străinĭ li se lasă însă dreptul de a avé scaune de măcelăriĭ, dar n'aŭ voie să vîndă carnea cu preţ maĭ mare, pentru că ast-fel se scumpesc vitele ce le cumpĕră cele 15 scaune autorisate. Ciudată tesă economică!

Epistaţiĭ de măcelarĭ eraŭ datorĭ să menţină la cele 15 scaune «*tot pre aceia carĭ aŭ fost până acuma măcelarĭ*».

Se impune nart: de la Pascĭ carnea de vacă se va vinde ocaua pe parale 14, cea de óie pe parale 16, iar cea de miel cu ciotvîrta; iar de la Sf. Gheorghe până la Duminica mare şi înainte, ocaua de carne de vacă va fi tot ca cea de óie, adecă 16 parale. In câte patru posturĭ

---

cumpĕnindu-l însă cu bună şi dréptă chibzuire, ca nicĭ norodul să nu sufere discolie şi scumpete la cumpĕrătórea hraneĭ sale, nicĭ brutariĭ să nu fie siliţĭ a ne da pricină să-ĭ pedepsim, ci şi norodul să fie mulţămit şi brutariĭ să nu cerce pagubă, şi să arătaţĭ Domnieĭ Mele prin anafora cu dumné-luĭ Vel Agă, tolco pisah gpd. — 1817 Iulie 30.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXXVII, fila 39 v.)

(1) Vedĭ anexa CVI.

(2) Vedĭ anexa CVII.

se va vinde ocaua de carne de vacă câte 15 parale, iar cea de óie 17. Carnea de rîmător se va vinde după preţul ḑileĭ.

Sunt pline de învĕţăminte unele din *ponturile* cu carĭ s'aŭ organisat *epistasia* cărniĭ. Ce se póte ḑice de disposiţiunile de la art. 18, unde se cetesce că ispravnicul de Curte saŭ becerul palatuluĭ să nu fie volnic a ridicà carne de la vre-un scaun *fără de tescherea* arătătóre sumeĭ de carne ce este să se iea? şi maĭ ales ce palmă dată Domnieĭ prin art. 19, care cere cum că ómeniĭ sĕĭ să fie îndatoraţĭ a plătì măcelarilor *toţĭ baniĭ deplin,* verĭ pe câtă carne se va ridicà în fie-ce lună . . . . iar când nu se vor plătì baniĭ măcelarilor la ḑiua sfîrşituluĭ luniĭ, a 3-a ḑi să fie slobodḑĭ măcelariĭ să închiḑă scaunele şi să fie nevinovaţĭ?

Dar încă articolul al 20-lea!

«De se va întîmplà să aibă Domnia Mea trebuinţă pentru tulumurĭ să se cheme epistaţiĭ, să le tocméscă, şi după tocmélă să li se *plătéscă baniĭ peşin,* adecă: **cu o mână să plătéscă baniĭ şi cu alta să ridice tulumurile.»**

De frumos credit se bucurà Domnia! (1)

Pe aniĭ următorĭ din domnia luĭ Caragea nu se schimbă regulamentul măcelăriilor. Contractul fie-căruĭ an începe de la Pascĭ. Cu câte-va ḑile înainte de fie-ce Pasce Domnitorul ordonă Divanuluĭ — la care maĭ chémă şi pre câţĭ-va din boeriĭ «paia» — să chibzuiască «pentru vînḑarea *cărniĭ* pe anul acesta». (2)

---

(1) Veḑĭ anexele CVIII şi CIX.

(2) Iată pitace de aşà natură:

Cinstiţilor şi credincioşĭ dumné-vóstre veliţĭ boerĭ aĭ divanuluĭ Domnieĭ Mele, dimpreună şi dumné-ta biv Vel Vist. Constantine Filipescule, i cu dumné-ta biv Vel Bane Grigorie Brâncovene, fiind-că se apropie sfiintele Pascĭ şi sorocul contractuluĭ cărniĭ din anul trecut se împlinesce, poruncim ca, adunându-vĕ cu toţiĭ aicĭ la domnésca Nóstră curte, să faceţĭ cuviinciósă chibzuire pentru vînḑarea cărniĭ pe anul acesta şi să arătaţĭ Domnieĭ Mele prin anafora. Tolco pisah gpd. — 1815 Mart 26.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 190 v.)

S'aŭ citit înaintea Domnieĭ Mele acéstă anafora ce Ne face dumné-lor boeriĭ şi, făcênd şi Domnia Mea chibzuire la fieş-care pont al cereriĭ lor, cât pentru pontul cel dintâiŭ al epistăsieĭ, i pontul cel de al doilea al teşcherelelor, i cel de al treilea pentru scaunele cinstitelor Consula-

Monopolul scaunelor de măcelărie în favórea boerimiĭ şi a unor

---

turĭ, i cel de al şéselea pentru baniĭ ce aŭ să se iea, i cel de al şéptelea şi al optulea, hotărîm Domnia Mea ca să se urmeze întocmaĭ după cum se coprinde maĭ jos; de care poruncim dumné-tale cinstite şi credincios boerule Domnieĭ Mele, Vel Logofete de Ţéra-de-sus, să se facă note din partea Logofeţieĭ către cinstitele patru Consulaturĭ pentru nizamul ce se dă asupra scaunelor de carne ale Consulaturilor, iar pentru pontul al patrulea, al cărniĭ de bărbecĭ bătuţĭ, ce are a se dà la domnésca Nóstră curte i la Luminăţia Lor Domniţele Nóstre, i la beilic, i la conacul dumné-luĭ Ivan-efendisâ şi la dumné-luĭ baş-beşlégasâ, am adaos Domnia Mea alte douĕ parale la ocă la acéstă carne, adecă de berbecĭ bătuţĭ ca să se vîndă ocaua po parale 20, însă cu scaunul ce este dator a da acéstă carne de berbecĭ bătuţĭ să fie încărcaţĭ măcelariĭ politieĭ, ca orĭ însuşĭ unul din eĭ să-l ţie, saŭ pe altul să găséscă şi să-l pue la acel scaun, cu aşezămîntul ce vor face între dînşiĭ, carele să fie supus la bréslă, la care acest adaos s'aŭ mulţămit şi numiţiĭ amîndoĭ epistaţĭ, adecă Clucerul Predescu şi Gheorghe Cécâroglu; aşijderea şi pentru cărţile Domnieĭ Mele, ce aŭ unele obraze, întărite după alte domnescĭ cărţĭ vechĭ, fiind-că într'acele cărţĭ vechĭ, carĭ se citiră înaintea Domnieĭ Mele din condicile Divanuluĭ, scrie numaĭ ca să fie scutite de fumărit, erbărit şi de vamă i de alte angariĭ, iar nu ḑice ca să fie nesupĕraţĭ la brésla măcelarilor politieĭ şi la întîmplătórele cheltuelĭ ale bresleĭ, pentru că Domnia Mea numaĭ dintr'ale sale drepte veniturĭ, cum este erbăritul şi vama, póte să le hărăzéscă la obrazele ce găsesce cu cale, iar nu şi privilegiurĭ, carĭ sunt cu paguba altora, şi maĭ vîrtos că, şi de s'ar socotì că vorba care se coprinde în cărţile acelor scaune, ca să fie scutite şi de alte angariĭ, este pentru apĕrarea acelor măcelarĭ de către bréslă, dar de vreme ce înşişĭ dumné-lor boeriĭ ce aŭ aceste cărţĭ domnescĭ aŭ găsit cu cale a se primì cererea măcelarilor politieĭ, adecă orĭ să fie măcelariĭ acelor scaune supuşĭ la tóte cheltuelile bresleĭ, ca fieş-care dintr'aĭ acestuĭ isnaf, saŭ să lipséscă cu totul a nu maĭ fi măcelarĭ şi a ţiné scaune, întărim şi Noĭ acéstă găsire cu cale a dumné-lor şi poruncim să-şĭ aibă urmare pontul al cincilea al cereriĭ măcelarilor politieĭ întocmaĭ cum se coprinde maĭ jos. Drept aceea, cu aceste întocmirĭ ce se arată maĭ sus, sunt datorĭ măcelariĭ să facă vînḑarea cărniĭ, cu îndestularea obştieĭ, până la Sân Petru ot let 1816.—1815 April 11.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXIV, pag. 105.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Mărieĭ Tale, ce prin pitac ni s'aŭ dat, aducênd înaintea nóstră pe vătaful de măcelarĭ de aicĭ din Bucurescĭ, cu câţĭ-va de aĭ bresleĭ lor, am făcut chibzuire cu ce preţ s'ar cuvenì să se vînḑă carnea de la Pascĭ înainte pe următorul an, şi măcar că ce-

mănăstirĭ este în sporire, în judeţe. La Focşanĭ, Caragea obligă pe

rerea lor fu ca să se făcă cişniŭ atât acum la Pascĭ, cât şi la Sâmpetru i la Sântămărie şi la Crăciun, saŭ la fieş-care două lunĭ odată, şi după cişni să se întocméscă şi preţul, dar fiind-că acum sunt vitele fórte slabe şi după cişni se sue mult preţul cărniĭ pe dulcele Pasceluĭ şi nesuferit la sărăcime, şi maĭ vîrtos că, mergênd vremea spre vară, nu staŭ vitele la starea ce sunt acum, ci să întreméză, iar măcelariĭ vînḑênd carnea după cişni de acum, se face obştieĭ nedreptate; de aceea li se ḑise să se maĭ adaoge o para la ocă peste preţul de an şi să se vînḑă carnea de vacă parale 15 şi carnea de óie parale 17, şi rĕspunseră că nicĭ cu două parale adaos la ocă nu le dă mâna, după scumpetea de estimp a vitelor, iar primindu-li-se cererile ce făcură, carĭ s'aŭ însemnat maĭ jos, se încărcară că vor vinde carnea cu acest adaos de două parale la ocă, însă de acum de la Pascĭ până la Sânpetru ot let 1816, adecă:

1. Să le fie epistat tot dumné-luĭ Clucerul Constantin Predescu, după cum aŭ fost şi în anul trecut, însă dimpreună cu Gheorghe Cécâroglu, nepotul rĕposatuluĭ Astrino.

2. La pontul al 14-lea din contractul anuluĭ trecut scrie ca ómenilor, ce-ĭ vor orînduì epistaţiĭ a se încungiurà prin ţéră pentru cumpĕrătórea vitelor, să li se dea la mânĭ poruncĭ ale dumné-luĭ baş-beşlégasâ către beşliĭ de prin judeţe, de a nu-ĭ supĕrà cu nicĭ un fel de luărĭ saŭ numirĭ de avaeturĭ; arată măcelariĭ că le cere dumné-luĭ baş-beşlégasâ de tótă teşcheréua câte talerĭ 25 şi cer a i se poruncì ca să li se dea teşcherele făr' de plată, dând numaĭ câte talerĭ 1 de teşcherea, pentru ostenéla scrisuluĭ, a căror cerere fiind cu cale, se cuvine a fi primită.

3. Pentru scaunele cinstitelor patru Consulaturĭ, în contractul de anul trecut la pontul 15 coprinde să nu aibă voie a vinde carne cu preţ maĭ mare decât nartul cel hotărît de obşte, căcĭ dintr'acéstă pricină se dă zăticnire la cumpĕrătórea vitelor, pentru că măcelariĭ Consulaturilor, în puterea sloboḑenieĭ de a vinde carnea cu preţ maĭ mare, sue preţul vitelor; pentru care arătară măcelariĭ politieĭ că măcelariĭ Consulaturilor nu s'aŭ supus a păzì acéstă poruncă, ci aŭ urmat împotrivă, vînḑênd carnea cu preţ maĭ sus, şi cer de a se îndatorà aceştĭ măcelarĭ, cu însuşĭ iscăliturile cinstitelor Consulaturĭ, ca să păzéscă negreşit maĭ sus numita poruncă a nartuluĭ, iar găsindu-ĭ epistaţiĭ vînḑênd carne cu preţ maĭ mare decât al nartuluĭ, să aibă volnicie şi putere să li se iea carnea controbond şi să le închiḑă scaunele; a căror cerere fiind dréptă, se cuvine a fi primită, pentru că supuşiĭ ceĭ ce voesc să facă aicĭ în ţéră negoţ cu vînḑare măruntă sunt datorĭ să fie supuşĭ la canónele şi pravila pămîntuluĭ unde se neguţătoresc; cum şi pentru ceea ce se coprinde în contractul anuluĭ trecut la pontul 16, ca nicĭ unul din rufetul măcelarilor să nu facă tovărăşie cu măcelariĭ de la scaunele Consulaturilor, nicĭ slugile lor să nu fugă a merge să slujască la aceia, iar pe orĭ-care dintre eĭ îĭ vor dovedì urmând împotrivă, să-ĭ arate la orînduiţiĭ epistaţĭ, ca să li se facă că-

toţĭ măcelariĭ să-şĭ mute scaunele la hanul luĭ biv Vel Banu Const. Filipescu, «*unde să fie statornice tot-deauna*». (1)

ḑuta pedépsă; acest pont găsim cu cale să se urmeze întocmaĭ şi să fie volnicĭ epistaţiĭ ca pe unul ca acela să-l iea făr' de voie de la acel scaun şi să-l dea în zamptul măcelarilor politieĭ.

4. Scaunul Beiliculuĭ să nu fie încărcat asupra lor, ci să se încarce cu acel scaun altul, orĭ carele va vrea să-l ţie, după contractul ce va întocmi cu Visteria.

5. Pentru scaunele câte vor fi scutite cu cărţĭ domnescĭ, scrie în contractul din anul trecut la pontul 21, ca să fie măcelăriĭ acelor scaune supuşĭ la epistaţĭ, avênd numaĭ scutéla şi apĕrarea lor, după coprinderea cărţilor ce vor avé; acum arată măcelariĭ că coprinderea cărţilor domnescĭ, ce aŭ vre-o câte-va obraze, nu este numaĭ pe scutélă de vamă şi de erbărit, precum erà obiceiul din vechime, ci îĭ apĕră să nu fie amestecaţĭ, nicĭ supĕraţĭ la cheltuelile bresleĭ măcelarilor politieĭ, şi cer ca orĭ să fie supuşĭ şi aceĭ măcelarĭ la tóte cheltuelile bresleĭ, ca fie-care dintr'aĭ acestuĭ isnaf, saŭ să lipséscă cu totul a nu maĭ fi măcelarĭ şi a ţiné scaune, şi să aibă volnicie epistaţiĭ ca să-ĭ cheme să le arăte acéstă hotărîre, şi de vor da legătură şi prinsóre prin zapis, ca să intre şi eĭ la tóte cheltuelile bresleĭ, aşà să fie slobodĭ; iar de nu, îndată să li se închiḑă scaunele, şi de vor obrăsnicì a maĭ vinde, să li se dea iama la tótă carnea, a căror cerere, fiind cu cale, se cuvine să fie primită.

6. Talerĭ 10.000 ce are să iea de la Curtea gospod după carnea ce aŭ dat între numitul an, cer să li se plătéscă pe şin, pentru că şi eĭ aŭ rădicaţĭ banĭ cu dobândă câte talerĭ 7 şi jumătate la pungă, şi nicĭ aşà nu pot găsì, şi aŭ şi neapĕrată trebuinţă de banĭ, ca să pótă învîrtì tréba pe anul viitor.

7. Iar cele-lalte ponturĭ să se urmeze estimp tot după cum aŭ fost întocmite la contractul din anul trecut, lipsind numaĭ coprinderea din pontul al 3-lea pentru preţul cărniĭ de vacă i de óie, i pontul al 18-lea şi al 19-lea, carĭ sunt pentru carnea ce se dă de la scaunul de Beilic, fiind-că, precum s'aŭ ḑis maĭ sus, cu acel scaun rĕmâne a se încărcà contracciul ce se va aşezà cu Vistieria, şi acela are a da tótă trebuinciósa de peste an carne, atât la domnésca curte, cât şi la Beilic i la dumné-luĭ Divan-Efendisâ şi la dumné-luĭ Baş-beşlégasâ.

8. Aşijderea cer măcelariĭ ca nimenea să nu fie slobod a vinde carne nicĭ de vacă, nicĭ de óie, nicĭ de rîmător, în tot coprinsul cât ţine Vornicia politieĭ, ci orĭ pe marginea politieĭ, saŭ în oborul tîrguluĭ de afară, de va fi trebuinţă a se vinde carne, să fie datorĭ măcelariĭ politieĭ a pune scaun acolo şi a vinde carne după nart; a căror cerere, fiind cu cale, se cuvine a fi primită, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. 1815 April 7.

Const. Filipescu Vel Vistier, Grigorie Brâncovénu, Barbu Văcărescu, Vel Vornic, Constantin Bălăcénu Vel Vornic, Michalache Manu Vel Vornic, Gheorgache Filipescu Vel Logofĕt, Fotache Ştirbeĭ Vel Logofĕt.

(1) 1815 Ianuarie 19. S'aŭ făcut carte legată la ispravniciĭ din sud

Cu tóte că, după cum vĕḑurăm, se hotărîse desfiinţarea *narturilor* pe unele mărfurĭ, Caragea ordonă, în 3 Ianuarie 1813, întrunirea uneĭ comisiunĭ, care să aşeze nart nu numaĭ pentru lucrurile cele de mâncare, ci şi pentru muncă, adecă să se pue tarif de plată pentru dulgherĭ, zidarĭ, salahorĭ, ba şi pe marfa de căvăfie, blane şi postav de ţéră. (1)

Articolul lumînărilor de seŭ încă a preocupat tot-deauna guvernele. In 1814 Domnitorul dă obicĭnuitele poruncĭ pentru adunarea de seŭ din ţéră în trebuinţa lumînărarilor din Bucurescĭ. In 1815 se fixéză preţul de vînḑare al lumînărilor pe 54 de parale ocaua şi se prohibă exportarea de lumînărĭ în Ardél şi la serhaturĭ. Asemenea se prohibă facerea de săpun din seul dat orĭ care se va maĭ da lumînărarilor. (2)

O ciudată mĕsură se iea atingênd îndestularea publică în 1814. La bâlciul de la Moşĭ se vindeaŭ bucate gata în locante şi cârciume, şi negreşit se vindeaŭ şi bĕuturĭ spirtóse. La 11 Maiŭ 1814 Domnitorul ordonă, după propunerea luĭ Barbu Văcărescu Marele Vornic, să se opréscă asemenea comerţ la Moşĭ, pentru a se evità «amestecătura noroduluĭ, ce se pricinuesce la acest fel de bâlciurĭ, din bĕuturile şi mâncările ce se fac acolo». (3)

La vînḑarea de legume în Bucurescĭ nu se pune nart. Dăm în note acte relative. (4)

Slam-Rîmnic pentru scaunele de carne din oraşul Focşanilor, că neavênd statornicie la un loc şi mutându-se prin multe locurĭ, se face putóre şi pricinuesc bóle, de aceea aŭ hotărît Măria Sa ca scaunele din oraşul Focşanĭ să se mute la hanul dumné-luĭ biv Vel Ban Constantin Filipescu, unde să fie statornice tot-deauna.

(Cod. LXXIV, fila 170 v.)

(1) Veḑĭ anexele CX şi CXI.

(2) Veḑĭ anexele CXII şi CXIII.

(3) Veḑĭ anexa CXIV.

(4) *Anaforaua ce s'aŭ făcut în dosul jălbeĭ grădinarilor zarzavagiĭ din Bucurescĭ pentru privileghiul lor.*

Intocmaĭ după orînduiala ce se vede întocmită prin maĭ jos arătatele domnescĭ sineturĭ, poruncim Domnia Mea dumné-tale Vel Agă să se facă urmare şi de acum înainte.—1815 Maiŭ 12.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXIV, pag. 190.)

Anaforaua prin care Marele Logofĕt cere nepunerea de nart la legume este din 1815.

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Inălţimiĭ Tale, ce ni se dă la acéstă jalbă a grădinarilor zarzavagiĭ de aicĭ din Bucurescĭ, făcênd cercetare, vĕḑuiŭ la mâna lor douĕ anaforale, una a Agieĭ, cu lét 1799 August 12, întărită de Măria Sa Alexandru Vodă Moruz, alta a Logofeţieĭ, cu lét 1803 Aprilie 26, întărită de Măria Sa Constantin Vodă Ipsilant, în care se arată că aŭ vĕḑut şi alte anaforale întărite de luminaţiĭ Domnĭ la mâna lor, cu coprinderea ce se arată maĭ jos:

1782 Maiŭ. Anaforaua dumné-lor boerilor epitropĭ în dosul jălbeĭ grădinarilor zarzavagiĭ, întărită de Măria Sa rĕposatul Nicolae Vodă Caragea cu coprindere, că zarzavaturile neavênd statornicie, nu se póte urmà nartul ce li se pune, fiind-că cele cele ce se pun la nart în numĕr de fire, cu crescerea făcêndu-se căpĕţînă, se păgubesc, iar alte zarzavaturĭ, înmulţindu-se, se eftinesc, de ajung la jumătatea preţuluĭ nartuluĭ; de aceea s'aŭ găsit cu cale ca grădinariĭ zarzavagiĭ să vînḑă zarzavaturile fără de nart, precum şi vătăşie de precupeţĭ să nu fie nicĭ decum, nefiind trebuinciósă, cum şi pentru vamă să fie apĕraţĭ, aducênd cu spinarea, iar cu carul aducênd zaravaturile, să plătéscă vamă.

1796 Dechemvre 9. Anaforaua dumné-luĭ Vel Logofĕtul, întărită de Măria Sa Alexandru Vodă Ipsilant, iarăşĭ în dosul jălbeĭ grădinarilor zarzavagiĭ, prin care arată obiceiul ce aŭ avut, după maĭ sus numita anafora a epitropieĭ, şi se întăresce a se urmà, dar se îndatoresc şi jăluitoriĭ să fie următorĭ a vinde zarzavaturile şi legumele cu preţ cuviincios, făr' de a nu face precupie şi scumpătate.

1799 August 2. Anaforaua dumné-luĭ Vel Agă în dosul jălbeĭ grădinarilor zarzavagiĭ, unde se vĕd amestecaţĭ şi precupeţĭ, prin care se coprinde că aŭ vĕḑut şi altă anafora întărită de Măria Sa Alexandru Vodă Moruz cu lét 1795, a nu avé grădinariĭ nart la zarzavaturĭ, însă când însuşĭ grădinariĭ le vor duce în tîrg şi se vor vinde, iar precupeţiĭ să fie următorĭ nartuluĭ, şi arată că s'aŭ fost orînduit şi vătaf numaĭ asupra precupeţilor, după cererea precupeţilor, şi la întărirea ce face Măria Sa Alexandru Vodă Moruz, ḑice, că numaĭ grădinarilor le dă întărire după sineturile ce aŭ avut, cum şi cu vre-un nume de vătaf de precupeţĭ să nu fie supĕraţĭ.

1803 Aprilie 16. Anaforaua Logofeţieĭ, întărită de Măria Sa Constantin Vodă Ipsilant, prin care arată tóte aceste de maĭ sus şi le întăresce obiceiul, ca numaĭ grădinariĭ zarzavagiĭ să nu fie legaţĭ şi supuşĭ nartuluĭ, vînḑênd cu mărunţişul, păzind şi eĭ dreptatea de a nu se face scumpătate, precum şi pentru vamă să li se urmeze obiceiul ce aŭ avut, spre a fi apĕraţĭ.

1805 Iunie 12. Chrisov al MărieĭSale Constantin Vodă Ipsilant; se găsesce în condică, prin care pune la orînduială brésla precupeţilor

Şi de îndestularea publică din unele oraşe mari se preocupă Caragea. Aşà dăm în note acte relative la îndestularea publică din Craiova. (1)

să aibă şi vătaf, dar îi légă ca să nu ésă înaintea ómenilor ce vin cu lucruri de vîndare, ci în urmă să cumpere eï şi nartul să păzéscă, la cari precupeţi fiind legată şi vîndarea zarzavaturilor, apĕră pe jăluitorii grădinari şi pe muierile ce vin cu lucruri de vîndare, ce să nu fie oprite nici supuse la nart.

1809 Ianuarie. Hotărîrea Obştéscă când s'aŭ rădicat vama din Bucuresci, în care se coprinde ca vătaf de precupeţi să nu fie, deci după orînduiala ce aŭ avut din vechime, ca grădinarii zarzavagii să fie slobodi şi nesupuşi la nart, saŭ la vătăşie, iar precupeţii aŭ să fie supuşi nartului, dar şi grădinarii zarzavagii să păzéscă dreptatea, iar să nu pricinuiască scumpătate la obşte precum sunt îndatoraţi şi prin hotărîrile domnesci, de care arăt Inălţimii Tale.—1815 Maiŭ 7.

Gheorghe Filipescu, Vel Logofĕt.

(1) Anaforaua acésta a dumné-luï Vel Logofĕtul de Ţéra-de-sus, ca o următóre ponturilor şi catalogului vămilor, o întărim Domnia Mea şi poruncim dumné-tale cinstite şi credincios boerule al Domnieï Mele biv Vel Vornice Constantine Samurcaş, vechilule al Căimăcămieï Craioveï, şi dumné-vóstre boerilor Divaniţi de acolo, cum şi dumné-vóstre ispravnicilor aï judeţuluï, ca întocmaï să faceţi urmare precum în jos se cuprinde.—1815 Iulie 19.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXIV, pag. 466.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Inălţimii Tale, ce mi se dă la acéstă jalbă a măcelarilor de la Craiova, făcênd cercetare şi cetind ponturile i catalogul vămilor, vĕduiŭ orînduit la vitele mici: oï, capre, să dea vîndătorul de una 30 bani, i mielul ce se vinde de la Pasci până la Iulie întâiŭ să dea de miel 6 bani, i de vitele mari să plătéscă vîndătorul de o vită doï leï, iar măcelarul, tăindu-le la scaune, nu are să dea pentru nici un fel de vită nimic, ci numaï pentru pieï, când le va vinde, pentru pielea de óie i de capră să dea câte 9 bani, pentru pielea de boŭ să dea bani 45, pentru pielea de vacă să dea bani 30, pentru pielea de miel i de iedi până la Iulie 1 are să dea câte 6 bani, iar de acolea înainte are să plătéscă ca de óia saŭ de capra mare; pentru rîmători este rînduit să dea vîndătorul de unul 90 bani şi măcelarul ce-l taie la scaun numaï de la rîmători este îndatorat să dea de unul 30 de bani; şi acéstă rînduială de vamă se păzesce în tótă ţéra Măriei Tale, nu numaï la măcelari, ci şi la toţi neguţătorii de obşte, ce taie la alte tîrguri şi bâlciuri, cum şi la zalhanale, şi de li se ieà maï mult peste acéstă rînduială, este catachrisis al vameşilor şi luare nedréptă,

Pentru ca să nu se scumpéscă articolele de îndestularea publică, Caragea scutesce de vamă aceste articole la intrarea lor în oraş. (1) Asemenea scutire a fost acordată în 1809, sub ocupaţiunea muscăléscă·

cu care pricinuesc scumpătate la obşte; găsesc cu cale să fie luminată porunca Inălţimii Tale către dumné-luĭ vechilul Căimăcămieĭ Craioveĭ, i către dumné-lor ceĭ-lalţĭ boerĭ Divaniţĭ, cum şi de către dumné-lor ispravniciĭ dintr'acele 5 judeţe ot preste Olt, ca păzind orînduiala ponturilor i a cataloguluĭ vămiĭ, să cerceteze şi, nu numaĭ să-ĭ apere de urmărĭ împotrivitóre, dându-le nizam a se ferì de catachrisis, ci şi ceea ce le va fi luat rĕŭ să le întórcă înapoĭ; de care arăt Măriei Tale.—1815 Iulie 1. Vel Logofĕt.

(1) Pitac către dumné-luĭ Vel Spătarul i Vel Agă, ca să se păzéscă hotărârea ce este dată, de a da poruncă să nu iea vameşiĭ după la capul podurilor parale de vamă la cele ce vin în Bucuresci.

Cinstit şi credincios boerule Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Spătare fiind-că de la lét 1809, prin obştésca hotărîre, s'aŭ rădicat vama şi orĭ-ce alte luărĭ cu catachrisis de la lucrurile ce vin şi vînd aicĭ în politia Bucurescilor, adecă de la zaherele i orĭ-ce alte de mâncare ale pămîntuluĭ, cum şi de la cherestelele i lemne de foc şi orĭ-ce lucrurĭ carĭ sunt pentru îndestularea obştieĭ Bucurescilor, spre a nu pătimì lipsă şi scumpete (afară din pescele i icrele ce vin din ţéra turcéscă de peste Dunărea; acele, pentru catachrisis ce făceà pescariĭ, s'aŭ supus la vamă încă de atuncĭ); care hotărîre obştéscă s'aŭ întărit şi de către Domnia Mea, atât prin ponturile i catalógele vămilor ce s'aŭ dat la tóte vămile ţĕriĭ, cât şi prin osebit chrisov ce am dat Domnia Mea, şi fiind-că venise la auḑul Domnieĭ cum că uniĭ ce ţin venitul podurilor şi alţiĭ asemenea lor se întind a luà şi acele parale de la acest fel de lucrurĭ, carĭ prin obştéscă hotărîre sunt popriţĭ cu totul, pentru care încă din anul trecut la Iulie 21 s'aŭ dat porunca Domnieĭ Mele prin pitac către dumné-ta, trimeţĕndu-se şi copie după acea hotărîre, a se pune pe la capul podurilor, şi s'aŭ poruncit de Domnia Mea ca să îngrijiţĭ tot-deauna de a se urmà şi a se păzì, spre a nu se face împotrivă vre-un fel de cererĭ saŭ supĕrărĭ lăcuitorilor ce vin cu orĭ-ce fel de vînḑare şi altora ce sunt legaţĭ a nu se supĕrà, ca să fie îmbelşugare şi eftinătate obştieĭ aceştiĭ politiĭ; acum dar Ne-am însciinţat Domnia Mea că uniĭ din zapciĭ şi căpitaniĭ după la capul podurilor de sineşĭ ieaŭ parale în natură şi de la legumĭ i de la carĕle cu fîn, cum şi de la lemne, pentru care straşnic poruncim dumné-tale, ca nu numaĭ să nu îngăduescĭ a se maĭ face vre-o acest fel de urmare împotrivitóre nizamuluĭ ce este dat, ci încă să cercetezĭ cine fac acele jafurĭ şi să Ni-ĭ arătaţĭ, ca să-ĭ pedepsim spre pilda şi altora. Tolco pisah gpd.—1814 Dechemvre 2.

Asemenea pitac s'aŭ făcut şi către dumné-luĭ Vel Agă, însă cu acéstă deosebire adecă, cum că aŭ ajuns la maĭ mare catachrisis, îndrăsnind a luà şi de la legumĭ i păserĭ ḑeciuială.

(Cod. LXXIV, fila 161.)

Tot în interesul nescumpiriĭ produselor de îndestulare, ce ţĕraniĭ aduceaŭ de vîndare, Vodă maĭ dă şi următorul pitac:

Publicaţiĭ de a lipsì jafurile ce făceà zapciiĭ în politie, care s'aŭ citit şi s'aŭ pus în Tìrgul-de-afară i în Tîrgul Cucułuĭ i pe la capul podurilor, cât şi prin rĕspântiĭ.

Tóte ţĕrile şi locurile ce sunt locuite de noróde atuncĭ se socotesc maĭ fericite, când vor avé aceĭ lăcuitorĭ cu îmbelsugare cele ce privesc spre hrana, acoperĕmîntul şi încălḑirea lor; de aceea şi oblăduitoriĭ noródelor, datorie neaperată avênd întocmaĭ ca nisce părinţĭ pentru fiiĭ lor de a îngrijì cu orĭ-ce mijlóce vor socotì înlesnitóre şi pricinuitóre de acéstă trupéscă mângâere, nu numaĭ se cuvine de a le pune şi în faptă, ci încă şi pe ceĭ carĭ se vor vĕdì în vre-un fel de chip zăticnitorĭ acestuĭ obştesc folos să-ĭ abată cu totul dintr'acel al lor rĕŭ cuget. Hrana, acoperĕmîntul şi încălḑirea noroduluĭ ce lăcuesce într'acéstă de Dumneḑeŭ păzită politie a Bucurescilor este zaheréua din semĕnăturĭ i de îndulcire, cum brânza în orĭ-ce felurimĭ, i untul şi de tot felul zarzavaturile, legumile, pómele şi orĭ-ce alt lucru de mâncare, ce ese de aicĭ din pămêntul ţĕriĭ, i cherestelile de tótă felurimea, i lemnele de foc, cărbuniĭ şi fînul, care câteşĭ trele aceste de maĭ sus arătate trebuinciόse spre trupésca mângâere şi îndestulare a obştieĭ noroduluĭ, vedem că încă din vremea trecuteĭ răzmeriţe, prin sfat de obşte chibzuind Divanul ţĕriĭ de atuncĭ aŭ ridicat vama, cu totul a fi slobode şi apĕrate, orĭ la oborul

---

Pitac către Vel Agă, ca să pue în lucrare hotărîrea Măriei Sale, ce s'aŭ dat pentru a nu se superà lăcuitoriĭ ce vin cu bucate şi altele la tîrg de vamă şi altele cu nume de havaet.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Agă, că pentru ca să se eftinéscă lucrurile de hrană şi alte trebuinţe ale noroduluĭ, ce vin din ţéră aicĭ, şi să fie tot-deauna îndestulare şi eftinătate, este dată hotărîrea Domnieĭ Mele, ca nicĭ de cum vamă de la acest fel de lucrurĭ să nu se iea, şi fiind-că Ne-am pliroforisit Domnia Mea cum că de la o vreme încóce uniĭ din ceĭ rĕŭ nărăviţĭ în hrăpirĭ şi luărĭ nedrepte, de capul lor, făr' de nicĭ o poruncă şi hotărîre domnéscă, păzesc tîrgurile şi capetele podurilor şi uliţele, de pradă şi jăfuesc pe lăcuitoriĭ ce vin cu lucrurĭ de hrana noroduluĭ şi de alte trebuinţe, cu cât pot să-ĭ înşale şi să le hrăpéscă, adecă zapciĭ agiescĭ păzesc tot-deauna la ḑilele Tîrguluĭ-de-afară şi cu nume de avaet al lor, izvodit de dînşiĭ, le ieaŭ şi parale şi din lucrurĭ cât pot apucà, cât şi căpitaniĭ, atât de pe la marginĭ, cât şi de prin tîrg, iarăşĭ asemenea îĭ jăfuesc pe la verĭ-care stréjă trec, din care pricină zăticnindu-se lăcuitoriĭ şi netrăgêndu-ĭ inima a venì la tîrg, nu numaĭ lor li se face cheder şi neînlesnire alişverişuluĭ, de nu vin spre întimpinarea

Tîrguluĭ-de-afară de se vor aduce spre vîndare, orĭ aicĭ înlăuntrul politieĭ (bez vite i haine, i bez altele ce se aduc din alt pămînt), supuind şi la mare blăstem i la vecĭnică anatemă pe cel împotrivă următor; care acel nizam al ridicăriĭ vămiĭ acestora, ca un obştesc folos şi bine, l'am întărit şi înşine Domnia Mea prin ponturile vămilor ce am dat în toţĭ aniĭ de la a Nóstră bună venire până acum, şi osebit şi prin pitace poruncitóre într'adins, de a se păzì acel nizam nestrămutat din ființa luĭ; dar fiind-că, din multele jălbĭ ce Ni s'aŭ dat din partea noroduluĭ, Ne-am pliroforisit că zapciiĭ orĭ agiescĭ saŭ spătărescĭ ce sunt orînduiţĭ pentru nizam la oborul Tîrguluĭ-de-afară, cum şi ceĭ de prin politie i căpitaniĭ ce sunt orânduiţĭ pe la străjile din capul poduluĭ politieĭ, nesfiindu-se nicĭ de a stăpâniriĭ temere, nicĭ de a blăstemuluĭ grózá, aŭ început a se întinde, luând de la vînḑătoriĭ maĭ sus arătatelor lucrurĭ şi banĭ şi lucrurĭ cu numire de avaeturĭ, în cât aŭ ajuns a le luà la unele lucrurĭ preţ maĭ mare şi peste vama ce erà orînduită maĭ nainte (din care acéstă a lor rea urmare se nasce făr de îndoială o nesuferită scumpete la cele trebuincióse obştieĭ şi o simţitóre ticăloşie săracilor) şi ne maĭ putênd suferì Domnia Mea de a vedé aceste obrasnice hrăpirĭ, din carĭ se pedepsesce omenirea, iată printr'acéstă domnéscă a Nóstră carte şi poruncă orînduim pe sluga Domnieĭ Mele . . . . Logofĕt de Divan, ca mâne, Lunĭ, luând împreună de la Preaosfinţia Sa Părintele Mitropolitul şi o carte de afurisenie i un cleric al sfinteĭ mitropoliĭ, să mérgă la Tîrgul Cucululĭ, când va fi adunarea noroduluĭ, unde să citéscă maĭ întâiŭ în auḑul tuturor acéstă poruncă a Domnieĭ Mele, spre a înţelege toţĭ de obşte că de acum înainte zapciiĭ agiescĭ saŭ spătărescĭ, atât ceĭ ce

---

păsuluĭ şi trebuinţeĭ ce aŭ, ci noroduluĭ se pricinuesce lipsă şi scumpete, căcĭ şi ceĭ carĭ vin urméză a-şĭ vinde lucrurile scumpe, ca să-şĭ întîmpine acele hrăpirĭ ce li se fac de către zapciĭ şi căpitanĭ; pentru care am maĭ dat Domnia Mea într'atâtea rîndurĭ îndestule poruncĭ prin domnescile Nóstre pitace, de a lipsì acest fel de jafurĭ, pentru poprirea acestuĭ catachrisis, ce sunt nesuferite la auḑul Domnieĭ Mele, şi de-ocamdată contenind, iarăşĭ aŭ început a face acele netrebnice urmărĭ, şi maĭ cu asupră; care acésta nefiind suferită la auḑul Domnieĭ Mele, iată poruncim dumné-tale, ca cu tótă străşnicia să înfrînezĭ cu totul pe zapciĭ şi căpitaniĭ agiescĭ, de a se părăsì de aceste jafurĭ, făcêndu-le cunoscut porunca Domnieĭ Mele, căcĭ de la treĭ ḑile în urma primiriĭ domnesceĭ Nóstre poruncĭ avem a face adese cercetărĭ şi pe orĭ-care dintre aceştĭ rĕŭ năravițĭ îl vom găsì urmând împotrivă cu câtuşĭ de puţină luare în vre-un fel de chip, să sciţĭ că-l vom pedepsì făr' de milostivire, i saam receh gpd.—1817 August 25.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXXVII, fila 43.)

Asemenea pitac s'aŭ făcut şi către dumné-luĭ Vel Banu Grigorie Brâncovénu, epistatul Spătărieĭ.

vor fi orînduiţĭ acolo la obor, i pe la străjile de pe la capul podurilor politieĭ, i în lăuntru în politie, nu aŭ a se socotì alt cevaşĭ maĭ mult decât ca nisce orînduiţĭ pentru nizamul de gâlcevurĭ şi de pază, iar orĭ-care din eĭ saŭ şi orĭ-cine altul va îndrăsnì a luà de la ceĭ ce vor venì spre vîndare cu lucrurile de maĭ sus arătate măcar un ban, saŭ măcar câtuşĭ de puţin lucru de la eĭ, cu verĭ-ce fel de numire, atuncĭ acel jăfuit împotriva aceştiĭ domnesciĭ Nóstre poruncĭ numaĭ decât să alerge însuşĭ aicĭ la domnésca Nóstră curte, fără câtuşĭ de puţină sfială, ca să-şĭ arăte plângerea sa şi pe acel jăfuitor, căruia numaĭ decât i se va face o pildă învederată şi nepomenită către alţiĭ asemenea ca el, şi după ce vor audì toţĭ de obşte acéstă poruncă şi hotărîre a Domnieĭ Mele, să se citéscă apoĭ de către orînduitul cliric iarăşĭ în audul obştieĭ şi cartea de afurisenie, spre aducere aminte a fieş-căruia de gróznicul blăstem ce s'aŭ întocmit pentru acest nizam în lét 1809, şi apoĭ, făcêndu-se asemenea poruncĭ după acésta, să se lipéscă atât acolo la obor i la Tîrgul Cuculuĭ, cât şi pe la străjile de pe la capul podurilor (unde poruncim să se facă asemenea urmare ca şi la obor cu citirea acesteĭ cărţĭ i a cărţeĭ de afurisenie), i prin rĕspântiile de prin tîrgul politieĭ, ca să nu pricinuiască în urmă cine-vaşĭ că n'aŭ sciut saŭ că n'aŭ audit acéstă poruncă; iar de la carul de fîn ce intră în politie să se iea câte doue parale avaet al céuşuluĭ spătăresc, i saam receh gpd.—1817 Dechemvre 2.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Grija de bune recolte erà, de sigur, în legătură cu îndestularea publică. De aceea Domnitorul, când vede că nu merg bine semănăturile din lipsă de plóie, cere Bisericeĭ să facă rugăciunĭ, ca să trămită Dumnedeŭ plóie. (1)

---

(1) *Pitac către Mitropolit să facă litaniĭ pentru plóie.*

Preaosfinţia Ta Părinte Mitropolite al Ungro-Vlachieĭ, te însciinţăm că rugăciunile către milostivul Dumnedeŭ pururea şi în tótă vremea sunt cuviinciόse, cu cât maĭ vîrtos acum, într'acéstă vreme de trebuinţă pentru ploĭ, se cade, maĭ cu deosebire, ca cu osîrdie să se facă de către norod de obşte, fiind-că acesta este mijlocul cel adevĕrat, cu care, îmblândind şi întorcênd pre Dumnedeŭ, să nădăjduim milostivirea Dumnedeiriĭ Sale; nu lipsim dar a scrie Preaosfinţieĭ Tale şi a poruncì într'adins, ca să îndatorezĭ pe tótă céta bisericéscă, adecă pe egumeniĭ de pe la sfintele mănăstirĭ de aicĭ din Bucurescĭ, i pe protopopĭ şi preoţĭ, ca să se osîrduiască cu durere şi făr'de lenevire întru slujbe şi rugăciunĭ către milostivul Dumnedeŭ, făcêndu-se osfeştaniĭ şi litaniĭ cu adunare de norod, atât în sfintele bisericĭ, cât şi dinaintea sfintelor bisericĭ, cu sfintele icóne i cu sfintele móşte, unde se vor aflà; de care asemenea am dat Domnia Mea poruncĭ şi pe afară prin judeţe, fă-

Epidemia. Incă din 1811 August, téma de stîrnirea ciumeĭ în ţéră se manifestă prin certe mĕsurĭ de apĕrare lnate contra eĭ.

Una din cele maĭ dintâiŭ mĕsurĭ a fost neîngăduirea să se aducă în Bucurescĭ zarzavaturĭ. Acestea nu se maĭ pot vinde în tîrg, ci la loc depărtat, în marginea oraşuluĭ. Caragea înnoesce asemenea mĕsurĭ în aniĭ următorĭ. (1)

Incă înainte de sosirea luĭ Caragea la Bucurescĭ, Caimacamiĭ luĭ aŭ rînduit boerinaşĭ, carĭ să stea pe la schele, să privigheze, să nu se introducă prin călĕtorĭ şi marfă bóla ciumeĭ. Acestor boerinaşĭ li se dă o léfă între 200 până la 350 talerĭ. Punctele de privighere sunt: Brăila, Silistria, Giurgiu şi Zimnicea. (2)

---

cêndu-se acésta şi acì la sfînta Mitropolie; de care toţĭ de obşte, marĭ şi micĭ, parte bisericéscă şi mirenéscă, să se facă cu durere rugăciunĭ fierbinţĭ, şi cu acestea şi cu credinţă nădăjduim a se întórce milostivul Dumneḑeŭ şi a câştigă milă de plóie, ca de la un iubitor de ómenĭ şi mult milostiv, tolco pisah gpd.—1817 August 2.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXXVII, fila 40.)

Publicaţiĭ la tóte judeţele şi la Caimacam a face litaniĭ pentru plóie.

Dumné-vóstre ispravnicilor ot sud . . . . . sănătate. Vĕ facem în scire că rugăciunile către milostivul Dumneḑeŭ pururea şi în tótă vremea sunt cuviinciónse, cu cât maĭ vîrtos acum, într'acéstă vreme de trebuinţă pentru ploĭ, se cade maĭ cu deosebire şi cu osîrdie a se face de către norod de obşte, fiind-că acésta este mijlocul cel adevĕrat, cu care, îmblânḑind şi întorcênd pre Dumneḑeŭ, să nădăjduim milostivirea Dumneḑeiriĭ Sale; nu lipsim dar a vĕ scrie şi a vĕ poruncì într'adins, ca să îndatoraţĭ pe tótă céta bisericéscă, adecă pe egumeniĭ după la sfintele mănăstirĭ, pe potropopĭ, pe preoţĭ, ca să se osîrduiască cu durere şi făr' de lenevire întru slujbe şi rugăciunĭ către milostivul Dumneḑeŭ, făcêndu-se litanie cu adunare de norod afară de sfintele bisericĭ, cu sfintele móşte, pe la tóte oraşele şi satele, la care şi însuşĭ dumné-vóstre, dinpreună şi cu boeriĭ i boerinaşiĭ judeţuluĭ, să vĕ aflaţĭ, cu a da la toţĭ de obşte marĭ şi micĭ, parte bisericéscă şi mirenéscă, să se facă cu durere rugăciunĭ fierbinţĭ, şi cu acestea şi cu credinţă nădăjduim a se întórce milostivul Dumneḑeŭ şi a câştigă milă de plóie, ca de la un iubitor de ómenĭ şi mult milostiv, şi fiţĭ sănătoşĭ.—1817 August 4.

(Cod. LXXXVII, fila 40.)

(1) Veḑĭ anexele respective la acéstă pagină.

(2) Veḑĭ anexa la acéstă pagină.

Incă din vremea Muscalilor existaŭ lazarete pe marginea Dunăriĭ, ceea ce n'a împedicat întinderea bóleĭ, aşà că la începutul luĭ Septembre 1812 ea isbucnesce cu violenţă în Teleorman. Mor aşà de mulţĭ locuitorĭ în acéstă parte a ţĕriĭ, că nu maĭ se prididesce cu îngroparea şi cer să li se trimiţă ciocli din Bucurescĭ. La 10 Decembre 1812 Caragea-Vodă ordonă ispravnicilor de Teleorman «numaĭ decât să puneţĭ să se facă o grópă mare şi să orînduiţĭ ómenĭ cu căngĭ, de a trage pe toţĭ aceĭ morţĭ în acea grópă, şi apoĭ să se astupe iarăşĭ la loc, dându-se pămînt peste eĭ». (1)

In 13 Ianuarie 1813 Caragea rînduesce pe fostul Mare Postelnic Costachi Suţu asupra lazareturilor de la marginea ţĕriĭ, în locul luĭ Aga, anteriormente însărcinat cu acésta, fiind-că Aga este ocupat în oraş cu afacerile postuluĭ sĕŭ. (2)

La 1 August maĭ 1813 adaoge ca epistat pe Vornicul Barbu Văcărescu şi Logofĕtul Grigore Bălénu.

In privinţa lazareturilor de la Dunăre, Domnitorul dă, la 11 Iunie 1813 un noŭ nizam. Unul din ispravniciĭ de Vlaşca este obligat să se mute la satul Măgura, între judeţul Vlaşca şi Teleorman. La cele patru căpităniĭ de margine (Cacaliţiĭ, Odivóia, Daia şi Zimnicea) să se rînduéscă căpitanĭ ómenĭ vrednicĭ, împlinindu-se şi numĕrul slujitorilor de fie-care căpitănie. Să se mute căpitănia de la Fălăgiónca la Petre. La fie-care căpitănie să fie *năpristan* câte patru ómenĭ paznicĭ şi să se întăréscă căpităniile cu cătane de la polcovniciile de Vlaşca şi Teleorman, puse sub comanda Cluceruluĭ Urlăţénu. Se maĭ dă acestuia şi un numĕr de seimenĭ şi de ómenĭ de slujbă, toţĭ plătiţĭ cu léfă şi avênd tain. Urlăţénu se va aşezà la Daia şi va împedicà trecerea peste cordon, cu saŭ fără marfă, nicĭ din ţéră în Turcia, nicĭ din Turcia în ţéră.

Ispravnicul de Vlaşca, mutat la Măgura, va inspectà căpităniile şi lazareturile, dând raport luĭ Costache Suţu. Un ispravnic din aĭ Teleormanuluĭ se va mutà la Zimnicea şi va urmà şi el ca cel de la Măgura, stabilindu-se cordon, adecă strajă déșă, de la o căpitănie până la alta, privighind drumurile marĭ şi micĭ cu catane şi slujitorĭ ḑi şi nópte. Diverse pedepse se prevĕd pentru delicuenţĭ. Spesele pentru asemenea pază se vor da de la Visterie. (3)

In Aprilie 1813 se pare că ciuma a isbucnit şi în Bucurescĭ, dar de

(1) Veḑi anexa.
(2) Veḑĭ anexele la acéstă pagină.
(3) Veḑĭ anexele.

acésta încă nu-şĭ dă sémă regimul. Pe strade sunt numeroşĭ ómenĭ şi copiĭ bolnavĭ. Domnitorul la 6 Maiŭ 1813 scrie luĭ Archi-Iatros (primul medic): «Fiind-că înşine Domnia Mea am vĕḑut pe mulţĭ din *copiĭ şi ómenĭ stând pe podurĭ bolnavĭ,* uniĭ avênd pe trupul lor multe bube, de aceea poruncim Domnia Mea să orînduiţĭ a cercetà pe uniĭ ca aceia: ce bolĭ aŭ şi ce bube sunt acelea? şi să Ni se arete.» (1)

Curînd apoĭ bóla se manifestă în préjma mănăstiriĭ Văcărescilor. Domnitorul ordonă Spătaruluĭ să orînduéscă un zapciŭ spătăresc cu 15 ómenĭ, să nu maĭ pótă intrà despre Văcărescĭ nimenea în Bucurescĭ fără de scirea Spătărieĭ şi a ipistăsieĭ Casseĭ Lazareturilor. (2)

Acum la 1 Iulie se organiséză întregul sistem de combatere a boleĭ în Bucurescĭ. Se rînduesc epistaţĭ pe la mahalale, carĭ, împreună cu preoţiĭ şi vătăşeiĭ mahalaleĭ, să întrebe de sănătate pe la tóte casele, şi nu numaĭ să întrebe, ci să inspecteze înşişĭ de aprópe în fie-care ḑi, raportând boerilor ipistaţĭ, Marele Ban Radu Golescu şi fostul Mare Postelnic Costache Suţu. Pe dată ce se va aflà un bolnav de ciumă, acesta să fie ridicat, după povăţuirea boerilor ipistaţĭ. Ipistaţiĭ din mahalale să dea povăţuirĭ tuturor, să facă fumurĭ îndestulate în tot locul. (3)

In acelaşĭ timp Marele Spătar, prin Muhurdagi Başa şi un stegar spătăresc, să umble necontenit pe la marginele oraşuluĭ şi să nu lase decât opt strade de intrare în el, îngrădindu-se tóte cele-lalte căĭ. Chiar şi la acele opt drumurĭ lăsate să se facă porţĭ, carĭ să se închiḑă şi să se deschiḑă după trebuinţă. (4)

Până în patru ḑile să fie gata aceste îngrăditurĭ şi porţĭ. In aceeaşĭ ḑi 1 Iulie 1813 Domnitorul scrie Mitropolituluĭ să ordone preoţilor de prin tóte mahalalele oraşuluĭ, ca în tóte ḑilele să cetéscă paraclise şi molifte, rugând pe Dumneḑeŭ să înceteze bóla. (5)

Tot la 1 Iulie 1813 Domnitorul ordonă Mareluĭ Armaş să isgonéscă din Bucurescĭ şi din jurul Bucuresciuluĭ pe toţĭ ţiganiĭ lăeşĭ, ordonându-le să se ducă în judeţele de munte. (6)

Imediat Domnitorul se preocupă de spitale şi în special de cel de la Dudescĭ. Domnitorul amintesce Mitropolituluĭ, că atuncĭ când s'aŭ luat de la acest spital veniturile celor treĭ mănăstirĭ Tismana, Cozia şi Câmpulung, s'a hotărît să dea tóte mănăstirile cu analogie cuviin-

(1) *Cod. LXXIV, fila 45.*
(2) Veḑĭ anexa.
(3) Veḑĭ anexele.
(4) Veḑĭ anexele.
(5) Veḑĭ anexa.
(6) Veḑĭ anexele.

ciosul ajutor pentru spitale. Prin urmare, Domnitorul, avênd trebuinţă spitalul de la Dudescĭ de 3.030 de leĭ pentru reparaţiunĭ şi de 2.000 pentru cheltuelĭ, ordonă că acéstă sumă să se împlinéscă de la mănăstirĭ, iar până la împlinire să o dea Mitropolitul, ca să nu se întârḑie reparaţiunea şi pregătirea spitaluluĭ. (1)

Altă mĕsură în interesul igieniĭ publice este îndepărtarea cerşitorilor din oraş, după o prealabilă catagrafie. (2)

In 2 Iulie 1813 Domnitorul ordonă Vistieruluĭ să facă poruncĭ la sameşiĭ din judeţele contaminate Ilfov, Vlaşca, Teleorman şi Olt, că baniĭ ce se strîng la zărăfia judeţuluĭ să-ĭ spele în oţet. (3)

In Septembre 1813 lazareturile de la marginea oraşuluĭ încetéză de a maĭ fi sub privigherea unor specialĭ ipistaţĭ şi se pun sub directă îngrijire şi pază sub căpitaniĭ de margine aĭ Spătărieĭ. Acestor căpitanĭ de marginĭ ispravniciĭ aŭ de a trimite ómeniĭ de serviciŭ hotărîţĭ maĭ dinainte. (4)

---

(1) Veḑĭ anexa.

(2) Veḑĭ anexa.

1813 Iulie 12. Pitac către Preaosfinţia Sa Părintele Mitropolitul pentru opt-ḑecĭ cerşetorĭ de aicĭ din politie a se trimite afară pe la mănăstirĭ, dându-li-se şi hrana lor cea trebuinciósă.

(Cod. LXXIV, pag. 68.)

(3) Veḑĭ anexa.

(4) Iată actele relative la tóte aceste disposiţiunĭ:

Pitac la Spătaru.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Spătare, sciut este că orĭ-ce felurime de pază a tuturor mărginilor aŭ fost şi este datornică trébă a Spătărieĭ; fiind dar că acum s'aŭ găsit cu cale de a se rădicà de la tóte marginile ceĭ ce aŭ fost până acum, ceĭ ce aŭ fost într'adins orînduiţĭ cu epistasia lăzăreturilor, şi voim şi de acum înainte să se urmeze lăzăreturile, însă nu printr'adins orînduiţĭ epistaţĭ, ci prin óre-care alt mijloc, şi acésta fiind-că se cuvine la a Spătărieĭ dregătorie, de aceea poruncim dumné-tale, ca, după a aceştiĭ dregătoriĭ datorie, să te însărcinezĭ şi cu acéstă pază, care voim a se urmà într'acest fel de chip, ca şi lipsind epistaţiĭ ceĭ orînduiţĭ, nicĭ să se numéscă măcar că aŭ contenit lăzăretul, ci să se urmeze printr'aĭ mărginilor căpitanĭ aĭ Spătărieĭ; ca să nu pricinuiască însă că din lipsa ómenilor celor trebuincioşĭ se stînjinesce lucrarea aceştiĭ datoriĭ, să-ţĭ fie sciut că s'aŭ trimis poruncile Domnieĭ Mele către ispravniciĭ acelor judeţe, unde aŭ a se face lăzăreturĭ, ca să trimiţă căpitanilor tot pe aceiaşĭ ómenĭ ce-ĭ trimeteà şi până acum la epistaţiĭ lăzăreturilor, şi osebit s'aŭ trimis poruncĭ şi către beslegiĭ acelor locurĭ ca să dea şi

Gróza de lazareturĭ erà mare, maĭ cu sémă din causa cioclilor, de aceea mulţĭ din locuitoriĭ bucurescenĭ contaminaţĭ de bólă fugiaŭ într'ascuns de la casele lor afară din Bucurescĭ şi se ascundeaŭ prin crângurĭ, porumburĭ şi câmpiĭ, făcêndu-şĭ colibe pe acolo. Ceĭ morţĭ rĕmâneaŭ neîngropaţĭ, de-ĭ mâncaŭ câniĭ; iar ceĭ carĭ aveaŭ norocul să se însănătoşeze, întorcêndu-se în Bucurescĭ, contaminaŭ pre alţiĭ. La 6 Octobre Caragea ordonă Mareluĭ Spătar să cerceteze prin tóte împrejurimile Bucurescilor împreună cu doctorĭ şi, găsindu-se bolnavĭ sau contaminaţĭ, să fie ridicaţĭ la lazareturĭ. (1)

---

eĭ după trebuinţă câte un nefer doĭ, prin carĭ să se facă întîmpinarea Turcilor ce vor venì, carĭ şi aceia aŭ a face lăzăret, ca şi până acum. Bordeile şi coşarele cele trebuinciose ca să se pue mărfurile ce se da maĭ înainte epistaţilor şi acum din porunca nóstră se fac, rĕmâne dar la a dumné-luĭ epistasie şi îngrijire ca căpitaniĭ să fie cu neadormire de a nu se abate câtuşĭ de puţin din datoria lor, saŭ cu pricina aceştiĭ epistasiĭ să facă niscare-va catachrisis, orĭ luând mită să slobódă mărfurĭ făr' de vreme; iar către acésta lăzăretul Turcilor să-l iconomiséscă într'acestaşĭ chip, ca să nu se nască pricinuirĭ şi sfădirĭ şi scârbirĭ despre serhatlâĭ, care nicĭ odată nu le suferim Domnia Mea, ci dar cu mare silinţă să îngrijescĭ a se păzì acest nizam după cuviinţă, de a nu se face cel maĭ mic cusur. Tolco pisah gpd.—1813 Septemvre 20.

(Cod. LXXIV, fila 87 v.)

Poruncĭ la 6 judeţe, ca să se ridice epistaţiĭ de pe la lăzăreturile de prin judeţe şi să fie căpitaniĭ mărginilor cu paza lăzăreturilor.

Dumné-vóstre ispravnicilor din sud . . . . . sănătate. Fiind-că epistaţiĭ lăzăreturilor, ce sunt întocmite pe la mărginĭ pentru năprasnica bólă a ciumeĭ, din porunca Domnieĭ Mele, aŭ lipsit şi aŭ rĕmas a se urmà nizamul acelor lăzăreturĭ de către căpitaniĭ, mărginilor (cărora li s'aŭ şi trimis prin dumné-luĭ Vel Spătarul cuviinciósele poruncĭ), de aceea vĕ poruncim Domnia Mea ca ómeniĭ, ce până acum îĭ trimeteaţĭ epistaţilor, să-ĭ trimiteţĭ şi de acum înainte la căpitanul mărginiĭ a acestuĭ judeţ, tot cu acelaşĭ mijloc şi rînduială, ce sunteţĭ poruncitĭ, ca să nu se întîmple vre-un cusur din pricina neîngrijireĭ dumné-vóstre, că nu veţĭ avé cuvînt de îndreptare.—1813 Septemvre 20.

(Cod. LXXIV, fila 87 v.)

(1) Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Spătare, fiind-că Ne-am însciinţat Domnia Mea că mulţĭ dintre locuitoriĭ bucurescenĭ, molefsindu-se de năprasnica bólă a ciumeĭ, aŭ eşit printr'ascuns pe la marginea Bucurescilor, prin crângurĭ, prin porumburĭ şi peste câmpurĭ şi, făcêndu-şĭ colibĭ acolo, pe la carĭ locurĭ se află şi mulţĭ bolnavĭ de năprasnica bólă şi pe ceĭ ce se întîmplă de mor de acéstă

In aceeaşĭ ḑi, prin Aga, se face publicaţiune, că nu maĭ este permis nimĕnuĭ, privat saŭ hangiŭ, să priméscă în gasdă ómenĭ străinĭ făr' de învoirea epistasieĭ a lazareturilor. (1)

Se întrerupe comunicaţiunea cu judeţele de peste Argeş, din sus de Ogrăḑenĭ până la Olteniţa. Agenţiĭ administrativĭ, carĭ vor trece acest cordon, să-şĭ spele hainele şi pe eĭ şi apoĭ să trécă. Tot asemenea cărăuşiĭ, carĭ duc sare la schele şi se întorc cu carele înapoĭ, să-ĭ propéscă dincolo de malul Argeşuluĭ, pentru a se spĕlà şi afumà şi, dacă până în treĭ ḑile nu se vor bolnăvì, să li se dea drumul. Asemenea, pentru ceĭ ce vin cu marfă, nu vor puté trece decât dacă aŭ rĕvaşe de la ipistaţiĭ lazareturilor că aŭ făcut ḑilele de carantină, şi totuşĭ să-ĭ maĭ ţină pe malul Argeşuluĭ treĭ ḑile pentru desinfectarea lor şi a mărfiĭ. (2)

La 12 Iulie 1813 se opresc adunările de ómenĭ prin cărciume şi cântecul de lăutarĭ. (3)

La 13 Iulie 1813 se fac prin Aga şi Spătarul publicaţiunĭ, că de se va bolnăvì cine-vaşĭ în vre-o casă, să fie dator a da de scire numaĭ decât preotuluĭ mahalaleĭ şi preotul la ipistăsie, ca să se trimiţă un doctor împreună cu unul din cercetătoriĭ despre bólă şi, dacă bolnavul nu va fi de bóla ciumeĭ, va fi lăsat în casa luĭ şi, de se va întîmplà să móră, îngroparea să i se facă fără de pompă, iar de se va dovedì

---

bólă, saŭ îĭ îngrópă pe acolo, saŭ îĭ năpustesce de-ĭ mănâncă câniĭ, iar ceĭ molefşiţĭ sănătoşĭ, în câtă vreme eşiaŭ cu colibele pe acolo, vin necontenit prin Bucurescĭ şi iarăşĭ se întorc, molefsind lumea, saŭ maĭ murindu-le vre-unul dintr'înşiĭ, aceĭ sănătoşĭ fug prin alte părţĭ saŭ pe la sate, saŭ în Bucurescĭ, întorcêndu-se pe la casele lor, şi aşà, făcêndu-se amestecătură, necunoscêndu-se de molefsiţĭ, şi se molefsesc cu toţĭ de obşte. Decĭ poruncim dumné-tale, ca maĭ întâiŭ, luând dumné-ta bună pliroforie pentru acésta de la casa lăzăretuluĭ năprasniceĭ bóle, să orînduescĭ zapciĭ, luând şi un doftor de la casa lăzăretuluĭ, să mérgă pe la tóte împrejmuirile Bucurescilor, şi verĭ-unde se va găsì acest fel de colibĭ, să se cerceteze de doftor şi de orînduiţiĭ dumné-tale şi orĭ-care se va dovedì bolnav saŭ molefsit cu adevĕrat să se rădice la locul unde se vor orînduì de dumné-luĭ Medelnicerul Clincénu; în scurt, dumné-ta, orînduind zapciĭ cu ómenĭ îndestulând, pliroforie pentru urmarea ce este să se facă de la Medelnicerul Clincénu, să se rădice negreşit toţĭ aceĭ bolnavĭ saŭ molefşiţĭ, că aşà este porunca Domnieĭ Mele. Tolco pisah gpd.—1813 Octomvre 6.

(Cod. LXXIV, fila 89 v.)

(1) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.

(2) Veḑĭ anexa.

(3) Veḑĭ anexele respective.

că este bolnav de năprasnica bólă, îndată să se ridice bolnavii cât şi vecinii de prin prejur, câţi vor fi fost avut amestec cu bolnavul, şi să se trimită la spitalul de la Dudescĭ. Ceĭ care vor ascunde bolnavĭ vor fi isgoniţĭ din politie şi tóte lucrurile lor se vor arde şi eĭ se vor şi pedepsì.

Celetnicele *(prostituitele)* de pe la cârciume din raionul Spătărieĭ să se isgonéscă.

Ovreiĭ ce umblă cu boccele prin mahalale, ovreiĭ zarafí, telelóicele ovreicele şi creştinele, cu totul să se oprésca.

Noróiele din mahalale să le scurgă mahalagiiĭ cu şanţurĭ şi toţĭ de obşte să fie datorĭ a păzì curăţenie în casele lor. Să se facă fumigaţiunĭ de gunóie aprinse. Indată ce móre vre-o vită, s'o îngrópe adînc. Crâşmariĭ să nu vîndă decât ḑiua şi numaĭ pe la uşă. Lăutariĭ sunt opriţĭ.

In acestaşĭ sens se ordonă şi luĭ Aga, cu adăugire, să se ordone luĭ Telal-Başa, de a nu maĭ îndrăsnì nicĭ un telal să priméscă haine de la orĭ-ce om, care n'ar avé ravaş de la casa lazaretuluĭ că este curat şi el şi haina.

Tîrgul Cuculuĭ şi adunarea tabacilor pentru alişveriş, din fie-ce lunĭ, să fie cu totul oprite. La disposiţiunea Postelniculuĭ Clincénu, unde este casa ipistăsieĭ, să se dea o tulumbă şi douĕ sacale pentru desinfectarea caselor contaminate. (1) Asemenea sunt oprite dulapurile (scrânciobурile) şi Geamala.

Veḑênd că poporul de jos nu ascultă de povăţuirile date, ca să se feréscă de epidemie, Caragea, la 18 August 1813, publică din noŭ *ponturĭ*, adecă diverse articole de pază pentru a nu se molipsì. Dăm în anexă aceste ponturĭ. (2). Pentru ca aceste instrucţiunĭ să fie maĭ bine

(1) Veḑĭ anexele respective.

(2) *Ponturĭ după care să fie dator tot norodul din politia Bucurescilor de orĭ-ce tréptă, ca să urmeze fieş-care spre a fi păziţĭ şi feriţĭ de zmreduiala bóleĭ a ciumeĭ ce se urméză.*

1. Când se vor întîlnì pentru vre-o trebuinţă ca să vorbéscă, să stea departe unul de altul de treĭ paşĭ, ferindu-se de a nu merge duhul unuia în gura altuia, saŭ a se atinge unul de altul, precum şi la biserică când vor merge, i pe drum când vor umblà, asemenea să se feréscă.

2. Nimenea să nu îndrăsnéscă a intrà în vre-o casă molipsită, orĭ a se atinge de vre un lucru dintr'acea casă, saŭ a sta prin préjma eĭ.

3. Orĭ-cine va avé trebuinţă ca să cumpere saŭ să iea din mâna

păzite, Domnitorul cere Mitropolituluĭ în aceeaşĭ ḑi de 18 August să comunice el mĕsurile profilactice contra ciumeĭ la toţĭ preoţiĭ, însoţite

altuia vre-un lucru orĭ de mâncare, orĭ de îmbrăcăminte, saŭ de orĭ-ce altă trebuinţă, să nu-l iea în mână numaĭ decât, ci prin mijloc orĭ de lemn, saŭ de fier, în chip de cleşte, saŭ de vas, luând acel lucru făr' de a-l atinge de sineşĭ, să-l ducă la casa luĭ şi, de va fi acel lucru de spĕlat, să-l spele în douĕ treĭ ape, iar de nu va fi de spĕlat, să-l afume fórte bine, desfăcêndu-l, deschiḑêndu-l de tot, făr'de a-l pipăì cu mânile, şi apoĭ, puindu-l la un loc curat, să stea cât-va, ca să se aeriséscă; aşà să-l iea în mână, să-l metahiriséscă.

4. Asemenea şi ceĭ ce vînd orĭ-ce fel de lucru să se feréscă de cumpĕrător şi cumpĕrătorul de el, de treĭ paşĭ, şi luând cumpĕrătorul lucrul după mijlocul ce s'aŭ ḑis maĭ sus, să priméscă şi vînḑătorul preţul aceluĭ lucru în vas cu oţet, de va fi preţ în banĭ, iar de va fi schimb, să priméscă şi vînḑătorul acel lucru ca şi cumpĕrătorul.

5. Aşijderea să urmeze şi ceĭ ce schimbă vre-un ban de ieaŭ parale, să le iea puindu-le iarăşĭ în oţet, pentru care pricină să fie dator orĭ-ce prăvăliaş saŭ vînḑător de lucrurĭ a ţiné câte un vas de oţet, ca şi vînḑătorul şi muşteriul cel ce schimbă banul să iea paralele spĕlate în oţet, iar de se va întîmplà unde-vaşĭ să nu fie oţet, cel ce va da parale să le spele în apă şi aşà să le priméscă cel ce are a luà.

6. Rachieriile şi cârciumile, cu tóte că din porunca domnéscă sunt poprite a nu primì să se adune într'însele ómenĭ spre bĕutură, ci cel ce va avé trebuinţă de vin saŭ rachiŭ să mérgă să cumpere cu vas şi să-l ducă la casa sa ca să-l bea, dar de se va întîmplà vre-un călĕtor a trece pe la vre-o cârciumă, saŭ rachierie, şi va vrea ca să bea vin saŭ rachiŭ, să fie dator acel cârciumar saŭ rachier ca vasul, cu care va fi să dea călĕtoruluĭ ca să bea, maĭ întâiŭ să-l spele bine cu apă, şi aşà să pue într'însul vin saŭ rachiŭ, şi să priméscă paralele după mijlocul ce s'aŭ ḑis maĭ sus, precum asemenea şi după ce va bea călĕtorul, acel vas, spĕlându-l, iară să-l pue la loc, iar uşa cârciumeĭ saŭ a rachierieĭ să stea închisă, lăsând numaĭ o feréstră cu chepeng la drum saŭ la uliţă, ca să nu se facă nicĭ cum întîlnire saŭ să se atingă vînḑătorul cu muşteriul.

7. Ceĭ ce vor avé prin casele lor copiĭ maĭ micĭ, saŭ şi maĭ marĭ, carĭ se aflà încă în cruḑimea minţeĭ, de nu sunt destoinicĭ a înţelege binele din rĕŭ, să îngrijască a-ĭ ţiné popriţĭ, orĭ prin case, saŭ prin curţile caselor, de a nu eşì afară din curte saŭ din casă, ca uniĭ ce nu sciŭ cu cine se întîlnesc şi cum să se întîlnéscă.

8. Pisicĭ nimenĭ să nu ţie prin casele lor, fiind-că intră prin casele vecinilor şi prin pânzeturĭ făr' de a puté să le păzéscă cine-vaşĭ.

9. Toţĭ de obşte să aibă prin casele lor vase marĭ cu apă, schimbând-o adesea, şi fum de gunoiŭ, ca să spele şi să afume tóte lucrurile ce vor aduce la casele lor, precum s'aŭ ḑis maĭ sus.

10. La verĭ-care casă, de orĭ-ce tréptă va fi, îndată ce se va bolnăvì cine-vaşĭ de orĭ-ce bólă, să fie dator stăpânul aceĭ case a da de scire

de carte de blestem, ca așà dóră să se hotărască poporul a le urmà sub autoritatea bisericéscă. (1)

---

numaĭ decât vătășeluluĭ i preotuluĭ aceĭ mahalale, iar neîntîmplându-se într'acea undă vătășelul acolo, orĭ preotul, să caute să-l afle unde va fi și să-ĭ arăte, iar pe de altă parte stăpânul caseĭ să depărteze pe acel bolnav la un loc ferit de al caseĭ, făr' de a lăsà pe nimenĭ dintr'aĭ caseĭ să se întîlnéscă cu dînsul, saŭ a se atinge de el orĭ de lucrurile aceluĭ bolnav, până se va cercetà acea bólă.

11. Preoțiĭ de la fieș-care mahala saŭ biserică, orĭ mănăstirĭ, să fie datorĭ, nu numĭ a urmà și eĭ asemenea întru tóte câte s'aŭ ḑis maĭ sus, ci să și privigheze pentru toțĭ enoriașiĭ lor, și în tóte ḑilele să umble, orĭ împreună cu vătășelul, saŭ singur, pe la tóte casele enorieĭ sale, de a cercetà și a îndemnà pe toțĭ enoriașiĭ sĕĭ de orĭ-ce tréptă și lege vor fi, ca să fie fieș-care întocmaĭ următorĭ.—1813 August 18.

(Cod. LXXIV, fila 83.)

(1) Preosfinția Ta Părinte Mitropolit, cu tóte vĕḑutele mijlóce omenescĭ câte le-am pus în lucrare spre contenirea, saŭ măcar scăderea năprasniceĭ bóle ce se urméză, și, cu tóte că și locuitoriĭ politieĭ s'aŭ maĭ rărit, cu eșirea maĭ multora familiĭ afară, vedem însă că zmreduiala din ḑi în ḑi se înmulțesce și, pricina întinderiĭ acestuĭ rĕŭ teorisindu-o cu bună chibzuire, se cunósce făr' de îndoială că este din prósta socotință a noroduluĭ și din nepaza care o urméză, amestecându-se în tot chipul uniĭ cu alțiĭ făr' de nicĭ o sfială, pentru o idee ce aŭ în gândurile lor, care mulțĭ o și spun, că nimenĭ nu póte ajunge dinaintea luĭ Dumneḑeŭ, nesciind (precum se vede) dumnezeésca sa poruncă care ḑice: «ascunde-te puțintel într'aceeașĭ undă, până când va trece urgia Domnuluĭ»; acésta dar sfîntă poruncă și dumneḑeéscă povață datorĭ suntem cu toțiĭ câțĭ purtăm nume de creștinĭ, nu numaĭ să o credem, ci credința să o arătăm și în faptă, căcĭ, neurmând-o, atuncĭ în adevĕr suntem supușĭ urgieĭ sale; datorie însă avem și maĭ vîrtos bisericésca păstorie a o face sciută și celor ce nu o sciŭ, adecă la prostimea noroduluĭ, carĭ pe de o parte voesc a avé fierbinte credință către dumneḑeire, iar pe de altă parte, nesciind tălmăcirea poruncilor sale, alunecă prin nesciință la osînda necredințeĭ, vatĕmându-se nu numaĭ sufletesce, ci și trupesce, precum în faptă se vede că pătimesc la întîmplarea aceștiĭ bóle. De aceea dar de trebuință am socotit Domnia Mea ca să se facă tuturor de obștie și o povățuire, ca din partea bisericéscă, în ce chip să se ferésca și să se păzéscă, spre a fi ocrotițĭ, precum stă în putința omenéscă, cu urmare întocmaĭ după coprinderea acestor ponturĭ, ce se trimit Prea Sfințieĭ Tale și nu care cumvașĭ norodu iarășĭ, după a prostimeĭ nărăvirĭ, să socotéscă că acéstă povățuire este numaĭ o mângâere cuvîntată, iar nu folos și altor înființat, și ca să scuture odată din mintea lor acéstă greșală și vătĕmătóre idee, ce s'aŭ ḑis maĭ sus, și scuturându-o, să nu o socotéscă că dór greșesc către Dumneḑeŭ și împotriva credințeĭ, trebuință nea-

In interesul încetăriĭ întinderiĭ bóleĭ, Domnitorul opresce bâlciurile din Teleorman şi Vlaşca. (1) Asemenea de la Rîurenĭ. (2) Nu maĭ puţin şi oborul din Bucurescĭ.

In Martie 1814, stinchind cevà bóla, Caragea redeschide bâlciurile. (anexa respectivă). Clincénu în Iulie 1813 devine unul din ceĭ maĭ importanţĭ agenţĭ aĭ stărpiriĭ bóleĭ. Dăm în anexă actul de numire al acestuia In acest act notăm că, pentru a se puté ferì cetăţeniĭ de contact cu ciocliĭ, carĭ îngrópă pe ceĭ morţĭ de ciumă, Clincénu le pune semn o bucată de postav roşu pecetluit. (3)

Grózniciĭ agenţĭ aĭ morţiĭ erà céta cioclilor. Eĭ amintiaŭ pre confraţiĭ lor din vremea epidemiilor anterióre, cum sĕmănaŭ deplin, ba şi întreceaŭ pre ciocliĭ descrişĭ de *Manzoni* în *Promesi sposi*.

Iată ce ḑice despre eĭ Ion Ghica:

«Spaima intrase în tóte inimile şi făcuse să dispară orĭ-ce simţemînt

pĕrată este, ca iarăşĭ prin mijlóce bisericescĭ şi ale creştinesceĭ credinţe să se depărteze de acéstă greşită şi primejdiósă a lor socotinţă, căcĭ tot-deauna acela este mijlocul cel maĭ înlesnitor spre a-ĭ desghinà şi cine-vaşĭ dintr'o acest fel de rătăcire, când i se va da să înţelégă că aceea este cea maĭ mare greşală şi păcătuire de a nu cunósce adevĕratele voinţe şi poruncĭ ale credinţeĭ şi legiĭ sale şi apoĭ să nu se abată dintr'acea bună cunoscinţă, se cuvine ca iarăşĭ prin mijlócele credinţeĭ sale să se îngrozéscă, că, abătêndu-se, atuncĭ va fi căḑut în adevĕr la urgia aceea şi nu va puté fugì dinaintea luĭ Dumneḑeŭ. Mijlocul dar al îngrozireĭ, la creştinésca nóstră credinţă şi lege, fiind puterea blăstemuluĭ, să orînduescĭ Preosfinţia Ta maĭ întâiŭ a se scóte după aceste ponturĭ atâtea copiĭ câte bisericĭ sunt în politie, atât prin tîrg, cât şi prin mahalale, şi apoĭ, însoţind fieş-care copie cu câte o carte de blăstem şi de afurisenied in partea Preosfinţieĭ Tale (însă nu din cele obicĭnuite, ci cu cât se va puté maĭ cu osebire şi maĭ gróznică), să trimiţĭ pe la preoţiĭ de la tóte bisericile, cu osebite poruncĭ ale Preosfinţieĭ Tale, ca cetind maĭ întâiŭ ponturile atât pe la biserici, cât şi prin uliţele fieş-căreia enoriĭ în auḑul enoriaşilor lor, cu buna înţelegere să le citéscă apoĭ şi cartea de blăstem, ca cel ce nu va fi următor întocmaĭ povăţuireĭ acestor ponturĭ (orĭ mirén saŭ însuşĭ preoţiĭ) să fie căḑuţĭ sub osînda acestuĭ blăstem, ca un voitor de rĕŭ şi luişĭ şi obştieĭ şi împotrivitor chiar poruncilor dumneḑeireĭ; în cărţile însă de blestem să se cuprindă şi noima acestuĭ domnesc al Nostru pitac, a da bună desluşire, spre a înţelege ceĭ ce vor auḑi-o, că sfîrşitul şi cugetul bisericeĭ privesce în adevĕr spre isbăvirea lor din osîndă şi trupéscă şi sufletéscă. Tolco pisah gpd.—1813 August 18.

(Cod. LXXIV, fila 82.)

(1) Veḑı anexa de la acéstă pagină.

(2) Anexa respectivă.

(3) Veḑĭ anexa respectivă.

de iubire şi de devotament. Muma îşĭ părăsià copiiĭ şi bărbatul soţia pe mânile cioclilor, nisce ómenĭ fără cuget şi fără frică de Dumnedeŭ. Toţĭ beţiviĭ, toţĭ destrămaţiĭ îşĭ atârnaŭ un şervet roşu de gât, se urcaŭ într'un car cu boĭ, şi porniaŭ pe hoţie din casă în casă, din curte în curte. Eĭ se introduceaŭ ḑiua şi nóptea prin locuinţele ómenilor şi puneaŭ mâna pe ce găsiaŭ, luaŭ banĭ, argintăriĭ, césornice, scule, şalurĭ etc., fără ca nimenĭ să îndrăsnéscă a li se împotrivì. Fugià lumea de dînşiĭ ca de mórte, căcĭ eĭ luaŭ pe bolnavĭ saŭ pre morţĭ în spinare, îĭ trântiaŭ în car, clae peste grămadă, şi plecaŭ cu carul plin spre Dudescĭ saŭ spre Cioplea, unde eraŭ ordiile ciumaţilor. Se încreţià carnea pe trup, auḑindu-se grozăviile şi cruḑimile făcute de aceştĭ tâlharĭ asupra bieţilor creştinĭ căḑuţĭ în ghiarele lor.

«Rare orĭ bolnavul ajungea cu viéţă la câmpul ciumaţilor. De multe orĭ o măciucă peste cap făceà într'o clipă ceea ce erà să facă bóla în două, treĭ ḑile!... Şi póte că aceĭ ucişĭ ast-fel eraŭ maĭ puţin de plâns căcĭ maĭ mult eraŭ de jale aceĭ aruncaţĭ viĭ în câmp fără aşternut şi fără acoperĕmînt pe pămîntul ud şi îngheţat. Cale de jumătate de ceas se auḑiaŭ ţipetele şi vaetele nenorociţilor din câmpul Dudescilor!.....

«In urma maĭ multor scene oribile, neomenóse şi bestiale, petrecute la ordie, unde unul din aceştĭ miserabilĭ fusese rupt cu dinţiĭ de un tînĕr, care apĕrà cinstea soţieĭ sale lovită de ciumă chiar în ḑiua nunţeĭ, şi în urma revolteĭ ciumaţilor, carĭ aŭ sărit cu parul şi aŭ omorît ḑece ciocli, autoritatea în sfîrşit a luat mĕsura de a organisà un fel de serviciŭ sanitar. Ea înfiinţase câţĭ-va vătăşeĭ însărcinaţĭ de a întovărăşì pe ciocli din casă în casă, şi aceştia strigaŭ de la pórtă: *Sănătoşĭ copiĭ!* Unul din eĭ într'un raport către şeful sĕŭ, ḑiceà:

«Aḑĭ am adunat 15 morţĭ, dar n'am putut îngropà decât 14, fiind-că «unul a fugit şi nu l'am putut prinde.»

«De-asupra oraşuluĭ se ridicà un fum galben şi acru, fumul bălegaruluĭ care ardeà în curţile boerescĭ, şi oraşul rĕsunà de urletul jalnic al cânilor rĕmaşĭ fără stăpân.

«La fie-care pórtă erà câte o şandramà, un fel de gheretă, în care se adăpostià câte un servitor pus acolo *pazarghidan* (comisionar) pentru tîrguelele de pâne, de carne şi de zarzavaturĭ. Nimic nu intrà în curte decât după ce se purificà la fum şi treceà prin hârdăul cu apă saŭ prin strachina cu oţet.

«Ciocliĭ, când treceaŭ pre lângă o casă bogată nu lipsiaŭ de a aruncà sdrenţe rupte de la ciumaţĭ, ca să rĕspândéscă contagiunea. Eĭ nu se temeaŭ de molipsirea bóleĭ, căcĭ maĭ toţĭ eraŭ dintre aceĭ carĭ ză-

cuseră de câte douĕ, treĭ orĭ de acea grozavă epidemie. Ciuma, ca tóte bólele mortale şi lipicióse, ca vĕrsatul, ca tifosul, ca lingórea négră, fórte pericolóse întâia óră, devine puţin violentă la aceĭ carĭ aŭ maĭ fost loviţĭ de ea.»

Nimic exagerat nu este în naraţiunea acésta a luĭ Ion Ghica, precum pot dovedì şi următórele acte din anul 1813.

Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Spătare, Ne-am însciinţat Domnia Mea că aicĭ în politie se încungiură unul, numindu-se pe sineşĭ *polcovnic de ciocli*, şi după ce intră molefsit, apoĭ se amestecă cu toţĭ prin tóte locurile, de molipsesce şi locurĭ curate, şi osebit pradă şi jăfuesce pe mulţĭ din locuitoriĭ politieĭ în felurĭ de chipurĭ; de aceea poruncim dumné-tale să cercetezĭ cu scumpătate de a aflà cine este acesta? şi prindêndu-l, împreună cu aĭ luĭ, să-l aibĭ în bună pază şi să arăţĭ Domnieĭ Mele. Tolco pisah gpd. — 1813 Octomvre 27. (1)

1813 Noemvre 1.—S'aŭ făcut poruncĭ de volnicie cu mumbaşir orînduit să mérgă la sud Prahova, de unde ridicând pe un diacon Marin brat protopop Nicolae Trăznea, i pe un State zidar, să-ĭ aducă aicĭ, ca uniĭ ce şi cu alţĭ doĭ tovarăşĭ aĭ sĕĭ aŭ îngropat morţĭ de bóla ciumeĭ şi aŭ luat multe lucrurĭ, precum şi de la un Gheorghe băcan aŭ luat marfă de băcănie şi tótă averea luĭ, buţĭ cu vin, banĭ şi arme.

(Cod. LXXIV, fila 92.)

Ciocliĭ devin totuşĭ agenţĭ tot maĭ indispensabilĭ aĭ boerilor epistaţĭ, amĕsurat cum bóla se întinde. La 18 Iulie 1813 céta lor fu completată până la numĕrul de şése-ḑecĭ, adecă cu 36 peste 24, câţĭ eraŭ până la acéstă dată. (2)

Ciocliĭ mergeaŭ pe la casele zmreduite cu care cu câte doĭ caĭ saŭ cu câte ḑoĭ boĭ. La începutul epidemieĭ nazîriĭ lazareturilor aŭ făcut treĭ care cu câte doĭ caĭ «*pentru căratul celor morţĭ şi zmreduiţĭ*», la olaltă morţĭ cu viĭ! Inmulţindu-se epidemia, Caragea ordonă să se maĭ cumpere 9 care cu câte 2 boĭ, să fie de tóte 12. Profită Domnitorul de ocasiune, ca să maĭ ordone ca doctoriĭ orînduiţĭ pentru bóla ciumeĭ să se afle «napristan la casa epistăsieĭ, şi pe tóte ḑilele unul din eĭ, împreună cu unul din ceĭ doĭ cercetătorĭ aĭ bóleĭ, orĭ Pitarul Iane saŭ Vataful de aproḑĭ, să mérgă pe unde va auḑì vre un bolnav». (3)

---

(1) *Cod. LXXIV, fila 92.*

(2) Veḑĭ anexele de la acéstă pagină.

(3) Iacă acest pitac:

Pitac către dumné-lor boeriĭ nazirĭ aĭ lăzăreturilor, ca pe lângă treĭ carĕ cu câte doĭ caĭ, ce sunt pentru căratul celor morţĭ şi zmreduiţĭ,

Profită de epidemie Stolnicul Alex. Paleologu, ca să dobândéscă strămutarea oboruluĭ de vite de la Urzicenĭ în altă margine a moşieĭ sale. Nu ne putem explicà, mărturisim, ce interes îşĭ făceà ḑisul boer cu acéstă strămutare. (1)

Polcovnicia cioclilor aŭ fost organisată din noŭ la 16 Maiŭ 1815 prin chrisov domnesc, prin care a fost numit Iordache Chebaccea ipistat acesteĭ polcovniciĭ, după ostoirea bóleĭ. Acéstă polcovnicie are jurisdicţiune peste ciocliĭ din tótă ţéra şi a fost ridicată la rang de boerie cu caftan. Chrisovul pune polcovnicia de cioclĭ sub Marele Agă El reduce stégul cioclilor la 50, din câţĭ erà din vremea bóleĭ. Toţĭ ciocliĭ sunt scutiţĭ de dările către Visterie şi de angarale. Epistatul polcovniciеĭ, plătit cu talerĭ 100 pe lună, e declarat inamovibil pe tótă viéţa, afară de vină dovedită. (2)

Necurăţenia obicĭnuită în casele Evreilor face că bóla se întinde maĭ cu furie între dînşiĭ. Domnitorul nu vrea să scóţă pre Evreĭ din oraş, din pornire umanitară, dar scrie hahamilor şi starosteluĭ de Evreĭ să oblige pe administraţiunea lor să ţină curăţenie în case şi, după cererea lor li se destine un loc deosebit pentru ceĭ contaminaţĭ dintre dînşiĭ. (3)

In 1813 sbucnesce bóla în maĭ multe judeţe. Caragea ordonă Căimăcămieĭ de Craiova şi la tóte judeţele ce mĕsurĭ profilactice să se ieaŭ. Aceste mĕsurĭ se pot vedé în anexe. (4) In Septembre 1813 se ieaŭ mesurĭ speciale pentru judeţul Ilfov. (5)

Atât de mult se întinsese gróznica bólă în cea maĭ mare parte a ţĕriĭ, în cât nu maĭ pridideaŭ să îngrópe morţiĭ, nu numaĭ căḑuţĭ pe drumurĭ, dar şi prin sate. Insuşĭ Domnitorul, în circulara de la 9 Oc-

să maĭ cumpere alte nouĕ care cu câte doĭ boĭ, să fie 12, şi dohtorilor ce sunt orînduiţĭ, să li se poruncéscă a se aflà napristan la casa epistasieĭ, şi pe tóte ḑilele unul din eĭ, împreună şi cu unul din ceĭ doĭ cercetătorĭ aĭ bóleĭ, orĭ Pitarul Iane, saŭ Vătavul de aproḑĭ, să mérgă pe unde se va auḑì vre-un bolnav, şi făcêndu-ĭ cercetare cu scumpătate, să reportuiască către dumné-vóstre şi dumné-vóstre să reportuiţĭ séra către Domnia Mea.

Pitac la Vel Vist. ca să împlinéscă negreşit lipsa cioclilor făr' de altă prelungire.

(Cod. LXXIV, fila 70.)

(1) Veḑĭ anexa.
(2) Veḑĭ anexa relativă.
(3) Veḑĭ anexa.
(4) Veḑĭ anexa respectivă.
(5) Veḑĭ anexa.

tobre 1813, spuse că staŭ morţiĭ năpustiţĭ cu ḑilele «şi pe ceĭ maĭ mulţĭ îĭ mănâncă câiniĭ şi alte jigăniĭ». Domnitorul ordonă că pe viitor să nu se îngădue nicĭ o oră măcar neîngropaţĭ morţiĭ, ci să se facă câte o grópă mare şi cu căngile să se tragă în ea cadavrele. (1)

Ca mĕsură profilactică, Domnitorul ordonă în 5 August 1813 închiderea tuturor judecătoriilor; maĭ ales pricinĭ de datoriĭ să nu se maĭ caute la departamentul Spătărieĭ şi la alte autorităţĭ. Numaĭ causele criminale se vor căutà la criminalion. Să se libereze din temniţa Spătărieĭ toţĭ închişiĭ pentru datoriĭ şi alţiĭ să nu se maĭ aducă la închisóre. (2)

La 4 Ianuarie 1814 însă Domnitorul, vĕḑênd că bóla continuă şi că nu se póte împedicà mersul justiţieĭ, Domnitorul ordonă să se ţină tribunale câte două ḑile pe sĕptĕmână, îngrijind judecătoriĭ ca în casa Tribunaluluĭ, orĭ a Departamentuluĭ, să nu intre lume multă, ci numaĭ ceĭ cu procesele. (3)

In interesul răririĭ poporaţiuniĭ din Bucurescĭ, Caragea învoise eşirea din oraş, la ţéră, în August 1813, a familiilor, nevestele şi copiiĭ, dar nu şi bărbaţiĭ. Cu tóte acestea se daŭ ordine şi la ispravniciĭ din judeţe, ca să vegheze de aprópe prin zapciĭ, preoţĭ, părcalabĭ şi caimacamĭ de sate asupra celor carĭ prin sate vor merge din Bucurescĭ orĭ de pe aiurea, de sunt cu toţiĭ sănătoşĭ, şi să nu-ĭ lase a intrà în sat decât după o carantină de o ḑi, două, pentru desinfectare; iar în cas când ar fi bolnavĭ de ciumă, orĭ bănuială de acésta, să fie îndepărtaţĭ din tóte satele . . . . Numaĭ, atuncĭ, unde să fie primiţĭ aceştĭ nenorociţĭ? (4)

Infama purtare a cioclilor şi, după cât se vede puţina îngrijire ce primiaŭ bolnaviĭ infectaţĭ de ciumă la Dudescĭ, îndémnă pre supuşiĭ austriacĭ, ca prin agentul lor să céră luĭ Caragea permisiune de a-şĭ creà un lazaret propriŭ cu spesele lor şi o cétă de ciocli de asemenea a lor. Acésta li se învoesce la 4 Septembre 1813. (5)

Ca şi în secolul trecut, la ocasiunea alteĭ epidemiĭ, în 19 Septembre 1813, Domnitorul ordonă Mitropolituluĭ să facă aghiasmă la Mitropolie în două, treĭ tocitorĭ, care aghiasmă să se împarţă prin preoţiĭ din mahalale la toţĭ locuitoriĭ, ca cu dînsa să se stropéscă stăpâniĭ de case din acele mahalale. (6)

(1) Veḑĭ anexa.
(2) Veḑĭ anexa.
(3) Veḑĭ anexa.
(4) Veḑĭ anexele.
(5) Veḑĭ anexa.
(6) Veḑĭ anexa.

In anul 1813, când ciuma erà în toiul eĭ, se maĭ ieaŭ de către autoritățile bucurescene diverse mĕsurĭ. Să memorăm acì pre cele următóre:

a) Desinfectarea caselor prin îngrijirea Mareluĭ Spătar și a luĭ Aga, prin spĕlare, afumare și aerare, cu ajutorul caseĭ lazaretuluĭ, umblând din mahala în mahala și din casă în casă. Din casele boerescĭ se vor desinfectà numaĭ cele în carĭ s'a întîmplat bóla. Domnitorul cere Mitropolituluĭ cărțĭ de blăstem în contra *proștilor*, carĭ vor tăinuì vre-un lucru molipsit.

Gara ce ridică asemenea inspectare a tuturor caselor face că Domnitorul revine asupra disposițiuniĭ, limitând inspecțiunea numaí la casele contaminate. (1)

b) La 9 Septembre 1813 Domnitorul scrie nazirilor lazareturilor să îndoiască zelul în urmărirea afacerilor lor. (2)

c) La 5 Novembre 1813, sosind în Bucurescĭ patru indivięĭ venițĭ din locurĭ suspecte, Domnitorul însușĭ ordonă Medelniceruluĭ Clincénu ca pe un Ivan Sêrbul și Radul Ciobanul și Nicolae, tovarășĭ luĭ Stan Zidarul și luĭ Diaconul Marin, să-ĭ desbrace de hainele lor și să-ĭ îmbrace cu câte o cămașe curată și hainele lor să le spele *patru, cincĭ ęile.* (3)

d) La 25 Novembre 1813, Caragea convócă o adevĕrată adunare obștéscă, compusă din boerĭ halea și mazilĭ, și în deosebit local pre neguțitoriĭ ceĭ maĭ bĕtrânĭ și maĭ importanțĭ, ca să se chibzuéscă mijlócele după carĭ s'ar puté combate bóla, orĭ cel puțin să fie împuținată și să aibă și bolnaviĭ din spitale îngrijirea cuvenită. (4)

e) Acéstă adunare saŭ *sfat obștesc* propune un noŭ nizam pentru combaterea bóleĭ, care se va aplicà de la 1 Ianuarie 1814. Asemenea se aplică noŭ nizam și la lazareturĭ. Se rînduesce Barbu Văcărescu și Vornicul politieĭ Alexandru Niculescu îngrijitorĭ lazareturilor. (5)

Prin noul nizam Bucurescii sunt închișĭ de la 1 Ianuarie 1814. Nimenĭ nu póte intrà în Bucurescĭ decât după ce a făcut carantină la marginea orașuluĭ 12 ęile. Nicĭ marfa nu intră în Bucurescĭ decât după o desinfectare de 15 ęile, când este marfă din țéra turcéscă; iar marfa din *Europa* va venì în *cufere* înfășurate în păturĭ și rogojinĭ.

---

(1) Veęĭ anexa.
(2) Veęĭ anexa relativă.
(3) *Cod. LXXIV, fila 92.*
(4) Veęı anexa.
(5) Veęĭ anexa relativă.

Cuferele se vor desfăşurà de învelitóre la lazaretul exterior şi apoĭ vor puté fi introduse în oraş prin cele 9 drumurĭ ce rĕmân slobode (Tîrgul de afară, Herĕstrĕŭ, Podul Mogoşóeĭ, Tîrgoviştea, Podul de pămînt, Antim, Podul Calicilor, Drumul Cişmigiuluĭ, Filaret şi Podul Şerban Vodă). Se opresce vîndarea de pânzeturĭ, haine, in, cânepă, sub pedépsă de arderea lucrurilor acestora ce s'ar aduce la obor. Tîrgul Cucului, care se ţineà Lunia, este oprit cu totul. Ceĭ atinşĭ de bólă să se declare singurĭ la ipistaţiĭ mahalaleĭ, spre fi duşĭ la spital. Ceĭ-alţĭ din aceeaşĭ casă vor rĕmâné acolo fără să aibă voie de a umblà pe afară. De vor avé stare, «li se va orînduì de către ipistaţi *pazarghidenĭ*, ca să le cumpere cele trebuinciόse ale mâncăriĭ cu plata lor; iar când vor fi adevĕrat neputincioşĭ şi scăpătaţĭ, acelora li se va orînduì mâncarea de la casa lazaretuluĭ, socotindu-se întocmaĭ ca nisce bolnavĭ aĭ spitaluluĭ». Dacă se va tăinuì vre-un bolnav, merg la spital toţĭ ceĭ din casa luĭ. Ceĭ rĕmaşĭ în casele contaminate sunt datorĭ înşiĭ să şi le spele, să şi le desinfecteze. Când un bolnav n'are cuĭ să-şĭ lase în păstrare lucrurile, acelea se primesc în păstrare la casa de deposit (la lazaret), iară casa se dă în séma vecinilor şi a preotuluĭ mahalaleĭ. Vîndarea obiectelor de mâncare se va face nu la anumit loc saŭ pe la tărăbĭ, ci purtându-se vîndătoriĭ prin mahalale, numaĭ baniĭ să-ĭ priméscă într'un vas cu oţet. Cafenelele, cârciumele, rachigeriile, tutungeriile se închid sub pecetea caseĭ lazareturilor. Prăvăliile şi spiţeriile sunt libere de a vinde numaĭ pe câte o feréstră. Cine va vinde vin şi rachiŭ va fi spânzurat la uşa prăvălieĭ. Bărbieriile să lipséscă şi adunare de ómenĭ pe la prăvăliĭ să nu fie permisă.

Ceĭ carĭ vin cu afacerĭ la guvern să conăcéscă la casele de la Beilic, iar nu prin case străine. Neguţătoriĭ turcĭ, venind cu mărfurĭ să facă carantină. Inchisorile Agieĭ să se desfiinţeze, afară de puşcăria criminalionuluĭ. Strejele carĭ umblă pentru siguranţa publică să nu între prin casele locuitorilor. Servitoriĭ bisericescĭ să-şĭ urmeze datoria lor la biserică, dar să nu se admită în biserică ómenĭ din mahalale străine. In fine, ceĭ morţĭ de altă bólă decât ciuma să pótă fi îngropaţĭ pe la bisericĭ, dar fără pompă. (1)

In conformitate cu o disposiţiune din nizamul de sus, care s'a publicat şi afişat la respintine, în 16 Decembre 1813, Domnitorul a ordonat ca peste 5 ḑile să se pecetluéscă tóte cârciumele şi rachigeriile. (2)

(1) Veḑĭ anexa de la acéstă pagină.
(2) Veḑĭ anexa.

La 24 Decembre 1813, Domnitorul ordonă publicarea în judeţe că sătenii carĭ vin cu jalbe la domnie să nu fie ţinuţĭ să facă 12 ḑile de carantină, ceea ce le-ar pricinuì întârḑiere şi cheltuélă, ci să aibă cale deschisă la domnie. (1)

In Decembre 1813, un preot, care a îngropat pe un alt preot mort de ciumă, în contra nizamuluĭ maĭ sus adus, fiind mituit de cumnatul mortuluĭ, care a corupt şi pre ipistatul mahalaleĭ, a ocasionat aplicare de grele pedepse: ipistatul a fost bătut la falangă înaintea celor-lalţĭ ipistaţĭ spre pildă şi isgonit din slujbă, iar pe preot l'a dat Mitropolitul sub chezăşia mahalagiilor, urmând să-şĭ iea pedépsă de la Mitropolie. Chiru, cumnatul mortuluĭ, şi ceĭ ce l'aŭ ajutat la îngropare, după ce se vor pedepsì la faţa loculuĭ, vor fi trimişĭ la spital, împreună cu preotésa mortuluĭ, ca nisce contaminaţĭ.

Pentru a se ajutorà lazareturile, epistăsia lor cere Domnitoruluĭ, în Octobre 1813, şi Domnitorul încuviinţéză, ca averea mortuluĭ de ciumă, Vlădica Stavropoleos, să fie lăsată în folosul spitalelor, conform hatişerifuluĭ de la lét 1712. (2)

Este de amintit, vorbind de lazareturĭ, că uniĭ din doctoriĭ oraşuluĭ aŭ fost ceĭ dintâĭ carĭ la isbucnirea bóleĭ s'aŭ făcut nevĕḑuţĭ din Bucurescĭ. De aceea Domnitorul, încă la 24 Septembre 1813, dă următorul pitac:

Pitac către Vistierul Moscu, a se poprì lefile doftorilor, carĭ aŭ lipsit din politie afară.

Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumnéta biv Vel Vist. Ioane Moscule, epistatule al Epitropieĭ Obştirilor, Domnia Mea am orînduit lefĭ doftorilor politieĭ, nu dór să aibă acéstă numire, ci ca să o arăte în faptă şi să fie nelipsit din politie pentru întîmplătórele trebuinţe de patimĭ şi bóle; împotrivă însă suntem pliroforisiţĭ că este destulă vreme de când maĭ cu toţiĭ lipsesc din politie, arătându-se cu totul adiaforĭ către a lor datorie, şi ceĭ ce aŭ trebuinţă pătimesc; de aceea, după tótă dreptatea, poruncim dumné-tale, ca din ḑiua ce aŭ lipsit fieş-care din eĭ de aicĭ din politie (bez doftorul Constantin Caracaş şi doftorul Constantin Filipescu, cu voie dată de Domnia Mea), să li se popréscă léfa, a nu li se maĭ da, făcêndu-se şi lor sciută acéstă poruncă a Domnieĭ Mele. Tolco pisah gpd.—1813 Septemvre 24.

Maĭ dăm în anexe, pentru anul 1813, diverse acte cu referinţă la organisarea pazeĭ, la transferarea lazareturilor sub căpitaniĭ de mar-

(1) Veḑĭ anexa.
(2) Veḑĭ anexa.

ginĭ (12 Septembre 1813); la aprobarea socotelilor lazareturilor pe 16 ḑile; din luna Iulie 1813; la rînduirea Pitaruluĭ Iane, ca cercetător bolnavilor din Bucurescĭ; la aşezarea cancelarieĭ epistăţieĭ lazareturilor în 2 case din mahalaua Dudesculuĭ (18 Octobre 1813); la darea de câte unul saŭ doĭ neferĭ pe lângă boeriĭ nazîrĭ aĭ lazareturilor (5 Novembre 1813); la schimbarea caseĭ pentru epistăsia lazareturilor, fiind-că casa unde s'aŭ căutat tréba acésta până acum s'a molipsit (21 Novembre 1813); anaforaua epistaţilor lazareturilor şi aprobarea luĭ Caragea de a se plătì léfă la 4 tulumbagiĭ, daţĭ pe lângă epistaţĭ, ca să servéscă la desinfectărĭ. (1)

i) In 15 Decembre 1813 Domnitorul pune la dispoziţiunea caseĭ lazareturilor moşia Bănésa luĭ Văcărescu, Colentina Florésciĭ şi mănăstirea Văcăresciĭ. (2)

j) In anexe aducem o circulară din 30 Iulie 1813, prin care se ordonă ispravnicilor mĕsurile de luat spre a împedicà lăţirea bóleĭ în sate. Vaĭ de casa unde sbucnià bóla! Bolnavul erà perdut înainte de a fi mort, prin isolare cu cordon de pază; membriĭ din familia luĭ, scoşĭ din casele lor, puşĭ sub alt cordon, iar casa cu tot avutul prefăcute în cenuşă până la pămînt! Nu maĭ bună sórtă aşteptà şi pre tot satul în care se *însemnà* bóla: el erà ţăpuit, de nu maĭ intrà nicĭ eşià nimenĭ din el. Da, cărţile deschise către ispravnicĭ însărcinaŭ pre aceştĭ agenţĭ ca să îngrijéscă de hrana satelor ţăpuite. Dar cu ce fondurĭ? cu ce mijlóc? De aceea, vaĭ de satul ţăpuit! Fómetea se întreceà cu ciuma în a secerà pe nenorociţiĭ locuitorĭ. Un sat ţăpuit erà un gróznic mormînt, din care se ridicaŭ norĭ de fum înecăcios de gunóie aprinse în tóte drumurile şi bătăturile caselor din ordinul Cârmuiriĭ, care credeà că fumul de gunóie erà un desinfectant sigur.

In Septembre Caragea rînduesce un anume epistat pentru judeţul Ilfov cu anume nizam.

In anul 1814, în primele lunĭ, bóla maĭ scade. La 7 Ianuarie boerilor nazîrĭ le ordonă Caragea:

Dumné-vóstre boerilor nazirĭ aĭ lazareturilor, pentru douĕ pricinĭ cuviincióse este primită Domnieĭ Mele arătarea ce Ne faceţĭ printr'acéstă anafora, întâia adecă pentru căcĭ lăcuitoriĭ politieĭ s'aŭ arătat nemulţămitorĭ milostivireĭ Domnieĭ Mele de a nu se rădicà la spital şi ceĭ ce erà împreună şeḑĕtorĭ cu ceĭ bolnavĭ, şi al doilea că cele maĭ multe case sunt micĭ şi póte unele să nu fi avênd maĭ mult de-

(1) Veḑĭ anexele relative.
(2) Cod. 74, fila 95 verso.

cât o odaie ca să se mute, urméză negreşit a se bolnăvì şi aceia, şi în loc de pază şi curăţenie, să se întîmple maĭ multă zmreduială; de aceea poruncim, să puneţĭ în lucrare chibzuirea ce Ne faceţĭ printr'acéstă anafora, afară numaĭ de a se face lazaret mănăstirea Raduluĭ-Vodă, acésta nu este primită Domnieĭ Mele, pentru că atuncĭ urméză negreşit să catandiséscă a fi spital numita mănăstire înăuntru în politie, ci dumné-vóstre veţĭ chibzuì de a se găsì vre-un asemenea loc cu împrejmuire afară din politie, şi să arătaţĭ Domnieĭ Mele. — 1814 Ianuarie 7.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVI, pag. 761.)

In 17 Martie 1814 Domnitorul dă un noŭ nizam, în 11 ponturĭ, prin cărţĭ deschise către ispravniciĭ de judeţe. Se ordonă rînduirea a câte un boer judeţén ca epistat în judeţele molipsite şi se pune la disposiţiunea luĭ pre polcovniciĭ şi căpitanĭ cu slujitoriĭ lor. Se ordonă facerea de bordeie afară din sate pentru isolarea celor molipsiţĭ, obligându-se săteniĭ a le înlesnì hrana.

Se pun la disposiţiunea epistatuluĭ de judeţ câte 4 ciocli, din carĭ 2 curaţĭ pentru morţiĭ de alte bóle, ca să nu maĭ stea neîngropaţĭ morţiĭ prin sate şi pre drumurĭ (1)

La 17 Aprilie se daŭ ponturĭ nouĕ la 12 judeţe de dincóce de Olt, prin carĭ se hotărĕsce ca casele molipsite din sate de o valóre de 50 talerĭ să se ardă, iar cele de o valóre maĭ mare să se desinfecteze. Cioclul molipsit să intre singur în casă, să scótă rufele la marginea satuluĭ, să le spele şi să le aeriséscă bine şi apoĭ să le dea stăpânilor lor. Zapciiĭ plăşilor şi orĭ-ce slujbaş să aibă în fie-ce sat câte o casă spĕlată şi spoită, ca să nu tragă pe la gazde. La acea casă să aducă pe părcalab să-ĭ comunice cele poruncite. Răvaşele de banĭ ce se daŭ de zapciĭ părcalabilor să le iea aceştia în bĕţ şi să le afume şi numaĭ apoĭ să le iea în mână. Neguţătoriĭ turcĭ, venind cu cărţĭ domnescĭ, vor trage şi eĭ numaĭ la casa zapciilor, aducêndu-le acolo pârcălabul de ale mâncăriĭ. Trecĕtoriĭ pe drum nu sunt primiţĭ în sat, ci numaĭ la margine. Mămulariĭ, colportatoriĭ de marfă prin sate vor încetà de a cutreerà satele, afară numaĭ când vînd de ale mâncăriĭ. Cârciumariĭ şi băcaniĭ din sate să nu vîndă decât pe oblónele ferestrelor şi pe afară, dar nu şi în prăvălie. Baniĭ să fie ţinuţĭ în oţet. Să se desinfecteze marfa. (2)

(1) Vedĭ anexa.
(2) Vedĭ anexa.

La 17 Maiŭ 1814 se ieaŭ mĕsurĭ nouĕ pentru a se evità sbucnirea din noŭ cu violenţă a bóleĭ în Bucurescĭ. Nimenĭ nu póte intrà în Bucurescí decât după prealabilă inspecţiune la margine: de unde vine şi de este curat? După inspecţiune, dacă e curat, i se dă bilet, cu care să pótă intrà în oraş; iar de este bolnav saŭ bănuit, *fie măcar de orĭ-ce tréptă*, să-l întórcă înapoĭ. Marfa nu intră fără prealabilă desinfectare. Pentru cercetarea de sănătate prin mahalale se rînduesc iarăşĭ vătăjeiĭ mahalalelor, împreună cu preoţiĭ respectivĭ. Funcţionarul care nu va păzì nizamul va fi vinovat de ocnă. (1)

In primele lunĭ din 1814 bóla sbucnesce în maĭ multe judeţe. In Maiŭ 1814 s'aŭ molipsit 9 case şi se rînduesce Paharnicul Costache Teologu ca epistat pentru bóla ciumeĭ. (2)

In satul Liţa din judeţul Olt, la finea luĭ Maiŭ, isbucnesce ciuma. Al doilea Pitar Iane este însărcinat să mérgă în judeţul Olt pentru combaterea bóleĭ. (3)

Se daŭ poruncĭ la tóte judeţele pentru nizamul năprasniceĭ bolĭ a ciumeĭ şi se ordonă cetirea instrucţiunilor prin tóte satele în faţa locuitorilor. Tot odată locuitoriĭ sunt îndemnaţĭ de a aduce de vînḑare de ale mâncăriĭ la Bucurescĭ, conform anexatelor instrucţiunĭ. (4)

In 16 Septembre 1814 bóla seceră în judeţele Rîmnicu-Sărat, Buzĕŭ, Ialomiţa, Ilfov, Vlaşca, Secuenĭ, Prahova, Teleorman şi Argeş. Şi pe acì cadavrele zac pe drumurĭ. Domnitorul ordonă îngroparea cadavrelor şi desinfectarea caselor. (5)

Un focar pestilenţial erà fie-care cetate ocupată de Turcĭ în ţéră şi în Moldova. Ambele Principate obligate fiind să trimiţă la aceste cetăţĭ salahorĭ, aceştia, când se întorceaŭ, dacă se întorceaŭ, eraŭ neîndoioşĭ factorĭ rĕspânditorĭ aĭ epidemieĭ. Divanul domnesc, la 3 Iulie 1814, rógă pe Domnitor să intervină la Constantinopole, ca, în loc de a maĭ trimite ţéra salahorĭ şi care, măcar pentru un numĕr din aceştia să priméscă Pórta banĭ. Domnitorul aprobă şi ordonă totuşĭ ca ispravniciĭ să aibă grijă de a desinfectà pe salahoriĭ şi carele întórse de la cetăţĭ. (6)

Se pare că în anul 1815 se maĭ ostoesce epidemia, dar pe la finea luĭ Novembre isbucnesce din noŭ. Caragea, la 4 Decembre 1815, institue

(1) Veḑĭ anexa.
(2) Veḑĭ anexa.
(3) Veḑĭ anexa.
(4) Veḑĭ anexele.
(5) Veḑĭ anexa.
(6) Veḑĭ anexa.

o comisiune, compusă din Postelnicul Lucache Arghiropol, Marele Spătar Gh. Arghiropol, fostul Mare Vornic Barbu Văcărescu şi Mare Logofĕt al străinelor pricinĭ Atanasie Hristopol, «ca să întocméscă aicĭ în ţéră îngrijirea sănătăţiĭ», şi «vĕ însărcinăm cu purtare de grijă a isbăviri rĕuluĭ ce a intrat în ţéră». Domnitorul acordă depline puterĭ acesteĭ comisiunĭ, sub grele pedepse pentru neascultătoriĭ de dînsa. (1)

In urma ivíriĭ din noŭ a bóleĭ, Caragea dispune ca la mănăstirea Plumbuita să se stabiléscă loc de desinfectare pentru călĕtoriĭ şi neguţătoriĭ ce vin la Bucurescĭ cu marfă. (2)

Dăm în anexe diverse acte relative la sumele de banĭ de incassat în favórea lazareturilor, în parte mare de la mănăstirĭ, cum şi o dare de sémă de cheltuelile ocasionate. Asemenea lectorele va aflà diverse acte de alegerĭ de case pentru aşezarea cancelarieĭ ipistaţilor rînduiţĭ pentru combaterea bóleĭ şi grija lazareturilor. Este de notat pitacul din 5 August 1813, prin care stăpâniĭ de ţiganĭ sunt obligaţĭ de a da hrană pentru robiĭ lor bolnavĭ din lazareturĭ. (3)

Din causa sbucniriĭ din noŭ a bóleĭ în Bucurescĭ, se opresc iarăşĭ îngropările pe la bisericĭ fără de prealabilă constatare a bóleĭ de care a pătimit mortul. (4)

Se oprescе din noŭ vinderea la Tîrgul-de-afară a mărfurilor de bogaserie şi de cojocărie grósă, a hainelor şi pânzeturilor, cum şi aducerea dė către locuitorĭ pentru vîndare de cânepă, lână şi pânzeturĭ. (5)

In 9 Decembre 1815 Caragea provócă din noŭ pe Mitropolitul, ca să ordone preoţilor din mahalale de a nu tăinui ómeniĭ molipsiţĭ saŭ morţĭ de bólă, saŭ niscaĭ-va lucrurĭ molipsite, ci îndată să dea de scire la ipistaţiĭ mahalaleĭ, căcĭ altmintrelea, în locul preotuluĭ, Mitropolitul va fi rĕspundĕtor. (6)

Mĕsurile luate în pripă şi cu óre-care energie aŭ dat finalmenteĭ bun resultat, căcĭ epidemia n'a persistat, «bóla a început a se domolì, scrie I. Ghica, şi lumea s'a readunat încet cu încetul în oraş. Aceĭ carĭ se regăsiaŭ se îmbrăţişaŭ, dedeaŭ o lacrimă celor perduţĭ pe câmpia de la Dudescĭ şi porniaŭ cu viéţa înainte, uitând suferinţele şi însetaţĭ de plăcerĭ». (7)

---

(1) Vedĭ anexa.
(2) Vedĭ anexa.
(3) Vedĭ anexele.
(4) Vedĭ anexa.
(5) Vedĭ anexa.
(6) Vedĭ anexa.
(7) *Scrisorĭ*, pag. 27.

In 1816 luna Maiŭ, se constată în Bucurescĭ, că la Galaţĭ s'a ivit din noŭ bóla ciumeĭ. Caragea ordonă nazirilor caseĭ de priveghere să iea mĕsurĭ pentru a se evità întinderea din noŭ a bóleĭ. (1)

Tot în 1816 Maiŭ, doctorul Const. Samurcaş descopere în Bucurescĭ doĭ indiviḑĭ cu patima de *lof* (lepră). Caragea, arătând că bóla este fórte lipiciósă, ordonă să fie isolaţĭ lângă Sf. Elefterie, spre a nu ocasionà întinderea bóleĭ, amestecându-se cu alţĭ ómenĭ. Li se face câte 20 leĭ pe lună de fie-care, din cutia milosteniilor, pentru ca să aibă cu ce să-şĭ ţină ḑilele. (2)

Spitale. Primul act ce întîlnim în domnia luĭ Caragea, încă din 7 Decembre 1812, este cu referinţă la spitalul Filantropia. Domnitorul acesta reînnoesce milele şi ajutorul anteriormente acordat acestuĭ spital şi maĭ adaoge câte cevà. (3)

La 6 Februarie 1813, Caragea reînnoesce chrisovul pe numele Logofĕtuluĭ Grigorie Ghica, în favórea spitaluluĭ Pantelimon. Acest boer e recunoscut protector şi efor al acestuĭ spital, cu dreptul «de a chibzuì şi de a pune în bună urmare cele câte va cunósce D-luĭ că privesc spre folosul şi întemeerea caseĭ aceştia . . . . şi cu un cuvînt făr de iscălitura şi sciinţa D-sale nicĭ o mişcare saŭ urmare să nu se facă». (4)

In 14 Martie 1815, Mitropolitul Ignatie cu Episcopiĭ de Rîmnic, de Argeş şi de Buzeŭ şi toţĭ boeriĭ Divanuluĭ recunosc, prin cartea lor, de epitrop al bisericeĭ spitaluluĭ Pantelimon pre biv Vel Spătarul Grigorie Ghica, tot aşà precum la 16 Februarie 1813 recunosceà Mareluĭ Logofĕt Grigorie Ghica titlul de protector şi efor acestuiaşĭ spital. (5)

La 10 Februarie 1813, Caragea acordă spitaluluĭ de la Sf. Vinerĭ dreptul de a ţiné un brutar scutit de dărĭ împreună cu casa de pităriе. (6)

In Martie 1814, Caragea reînnoesce în favórea spitaluluĭ de la Pantelimon dreptul de a incassà fumăritul oraşuluĭ Tîrgoviştea din Dîmboviţa şi din tîrgurile şi bâlciurile din acel judeţ. Acest fumărit constà din o taxă, ce se prelevà pentru pivniţe şi câreiume de vînḑarea vinuluĭ şi în genere de la orĭ-ce prăvăliĭ cu marfă. Taxa erà de talerĭ 2, banĭ 96 de prăvălia saŭ câreiuma mare şi de la prăvălia şi câreiuma maĭ mică talerĭ 1 şi banĭ 48.

(1) Veḑĭ anexa.
(2) Veḑĭ anexele respective.
(3) Veḑĭ anexa I.
(4) Veḑĭ anexa II.
(5) Veḑĭ anexele III şi IV.
(6) Veḑĭ anexa V.

Sudiţiĭ carĭ ţin cu chirie prăvăliĭ nu plătesc eĭ direct acéstă dare, care se prelevă de la stăpânul prăvălieĭ. (1)

Spitalul Pantelimon ţineà 12 paturĭ cu bolnavĭ de bóle cronice, iar lângă bisericuţa aprópe de mănăstirea Pantelimonuluĭ, cu hramul Sf- ierarch Visarion, ctitoriĭ Pantelimonuluĭ aŭ destinat douĕ chiliĭ pentru bólele lipiciόse, lingóre şi ciumă. Alexandru Moruz-Vodă a maĭ adaos 18 paturĭ, iar Caragea-Vodă, la 12 Marte 1813, dă un noŭ chrisov, dispunĕnd ca biserica şi nosocomionul, adecă spitalul Sf. Pantelimon, să fie slobode şi în pace de tóte dăjdiile obicĭnuite şi neobicĭnuite, să-ĭ fie scutite tóte bucatele; să aibă a ţiné 2 preoţĭ, 1 diacon şi 2 grămăticĭ la biserica de sus şi 2 preoţĭ jos la biserica Sf. Visarion, scutiţĭ de tóte dăjdiile aruncate pe céta preoţéscă; să maĭ ţină un doctor şi un spiţer cu léfă; doue muierĭ pentru spălatul bolnavilor şi un om de strînsul buruenilor de tréba doctoriilor, cum şi un chelar, un jimblar, un bucătar şi şése slugĭ, cum şi 40 dărvarĭ pentru căratul lemnelor, pe lângă 11 rândaşĭ în serviciul bolnavilor, toţĭ aceştia luaţĭ din *ludele* Visterieĭ cu pecetluiturĭ domnescĭ de scutélă şi de apĕrare de orĭ-ce dăjdiĭ şi angarale. Caragea maĭ acordă acesteĭ instituţiunĭ Balta Gréca din Vlaşca şi Balta Zimnicea din Teleorman, cu tot venitul lor de pesce, cu vama, cu scaunele şi cu tóte alte obiceiurĭ ale acestor bălţĭ. Nu maĭ puţin fumăritul din Tîrgovişte a, din Craiova şi din 5 judeţe de peste Olt, din tóte tîrgurile şi oraşele de acolo. Asemenea vama tîrguluĭ de la Valea Ténculuĭ şi a tîrguluĭ ce se face tómna sub délul Pitescilor, şi vinăriciul din tóte viile de pe moşia Clătesciĭ, din judeţul Ilfov, a mănăstiriĭ. Asemenea vinăriciul din maĭ multe popóre de la Rimnicu-Sărat. Asemenea să percépă mănăstirea Pantelimonul şi spitalul câte 2 banĭ de jug de la Odivaea, milă ce ĭi s'aŭ dat de Constantin-Vodă Mavrocordat. Asemenea să priméscă câte 2.500 de talerĭ pe fie-ce an de la ocnele-Marĭ, după chrisovul luĭ Mateiŭ Ghica-Vodă, fiind ocnele deschise pe moşia mănăstiriĭ. (2)

Spitalul *nemernicilor* (Filantropia) capĕtă şi el în 1814 venitul din vinăriciŭ. (3)

In favórea acestuiaşĭ spital al nemernicilor străinĭ, Caragea acordă milă baniĭ ce se vor strînge din pripasurile vitelor, carĭ fac stricăciunĭ prin délurile din judeţul Saac, câte talerĭ 5 de vită. (4)

(1) Vedĭ anexa VI.
(2) Vedĭ anexa VII.
(3) Vedĭ anexa VIII.
(4) Vedĭ anexele IX şi X.

In 1 Iulie 1813 Caragea acordă mănăstirii Colţea reînnoirea anteriórelor chrisóve cu referinţă la milele bisericeĭ şi ale spitaluluĭ. (1)

Spitalul Filantropia în 1813 se ţineà în case cu chirie, dar sub Caragea s'a zidit anume local şi atuncĭ, la 26 Iulie 1813, orînduiţiĭ boerĭ epitropĭ aĭ acestuĭ spital, Radu Golescu Vel Ban şi Grigorie Brâncovénu biv Vel Ban, cer Domnitoruluĭ acordare de milĭ, fiind-că în noul local construit lângă cişméua luĭ Mavrogheni pot încăpé la 200 de paturĭ. Caragea acordă vinăriciŭ din popórele mănăstiriĭ Mărcuţa şi mănăstirile Arnota şi Govora le afierosesce cu tot venitul lor pentru ţinerea nouluĭ spital. Asemenea maĭ înzestréză acest spital cu 10 sălaşe de ţiganĭ din ceĭ domnescĭ, aleşĭ din ceĭ cu meşteşug. (2)

Spitalul acesta ḑis al nemernicilor şi apoĭ al Iubiriĭ de omenire saŭ al Filantropieĭ, s'a început maĭ întâiŭ prin osîrdia şi cheltuiala Mareluĭ Logofĕt de Ţéra-de-sus Grigorie Bălénu şi Dr. politieĭ Constantin Caracaş. Spitalul, deschis maĭ întâiŭ în oraş, a fost apoĭ mutat «la zidirea unde se chémă fabrica de postav, afară din Bucurescĭ, îndemnând şi pre uniĭ din neguţitoriĭ epitropĭ aĭ biseriseĭ Sf. Niculae din Şelarĭ să se facă şi eĭ epitropĭ aĭ acestuĭ spital». După cât-va timp, înmulţindu-se paturile bolnavilor şi ne maĭ fiind loc de ajuns în zidirea fabriceĭ de postav, Caragea a hotărît să se construiască o zidire anume, la loc larg şi cu aer curat pe locul Mareluĭ Logofĕt Grigorie Bălénu, lângă cişméua luĭ Mavrogheni. Ajutând şi alţĭ boerĭ: Banul Radu Golescu, biv Vel Banul Grigorie Brâncovénu, Clucerul Constantin Golescu, Căminarul Niculae Văcărescu, biv Vel Paharnic Costache Cornescu, Pitarul Giani şi Dumitrache Vălénu, s'a început zidirea spitaluluĭ, dar nu aveaŭ cu ce s'o termine. Caragea atuncĭ vine în ajutorul boerilor epitropĭ şi, preste milele dejà acordate în 7 Decembre 1812, iĭ maĭ acordă mile nouĕ, numind epitropĭ spitaluluĭ pe Marele Logofĕt Grigorie Bălénu şi pre Dr. Const. Caracaş. Acestor epitropĭ Domnitorul le acordă dreptul de a fi urmaţĭ în epitropie de clironomiĭ lor, prin chrisovul de la 30 Iulie 1813. (3)

In folosul acestuiaşĭ spital al Filantropieĭ, la 1815 epitropiĭ cer voie Domnitoruluĭ să umble odată saŭ de două orĭ pe lună disc în bisericile din Bucurescĭ, ca să pótă procurà hrana bolnavilor. Domnitorul aprobă. In unele bisericĭ preoţiĭ negligéză de a face să circule asemenea disc şi, în 2 Februarie 1815, epitropiĭ spitaluluĭ reclamă la

(4) Veḑĭ anexa XI.
(5) Veḑĭ anexa XII.
(1) Veḑĭ anexa XIII.

Domnitor, care ordonă din noŭ umblarea regulată cu discul în folosul spitaluluĭ. (1)

Maĭ aducem două acte cu referinţă la spitalul noŭ, din Februarie şi August 1816, unul relativ la ţiganiĭ domnescĭ dăruiţĭ spitaluluĭ şi al doilea pentru iratul vitelor carĭ fac stricăciune în viile de la Délurĭ.

Asemenea aducem în anexe pitacul din 18 Septembre 1815, prin care Serdarul Nicolae Trăsnea este numit epitrop la Pantelimon în locul rĕposatuluĭ Clucer Dinu Predescu. Câte-va ḑile după acésta, la 3 Octobre 1813, Caragea, pentru a remunerà serviciile doctoruluĭ Constantin Caracaş, medicul spitaluluĭ Pantelimon, dispune, ca din léfa ce primià rĕposatul epitrop Predescu, de 2.000 talerĭ pe an, să se dea 1.000 doctoruluĭ Caracaş pe fie-care an, cât va fi medic al spitaluluĭ, peste léfa de 120 de talerĭ pe lună. (2)

Maĭ există în ţéră spitalul de la Craiova, cel de la Slatina şi cel înînfiinţat de Păhărnicésa Maria Michăilésca din Buzĕŭ pe moşia sa. In favórea acestuĭ din urmă spital, Domnitorul Caragea reînnoesce milele şi organisaţiunea anteriormente acordată prin chrisovul sĕŭ din 10 Maiŭ 1813. (3)

In 1813, stîrnindu-se ciuma, Domnitorul ordonă de a nu se maĭ primì bolnavĭ la Pantelimon fără de prealabila teşcherea a epistaţilor lazaretuluĭ, pentru ca nu cum-và să se întroducă acolo bolnavĭ de ciumă. (4)

Acéstă mĕsură s'a întins şi la spitalele Colţea şi Filantropia. (5)

Epidemia gróznică a ciumeĭ a necesitat reorganisarea spitaluluĭ celuĭ mare de la Dudescĭ şi a diverselor lazareturĭ. Pentru acésta s'aŭ impus mănăstirilor diverse dărĭ, li s'a luat venitul vinăriciuluĭ, ḑeciuéla milelor din acest venit, diverse clironomiĭ, s'aŭ acordat posluşnicĭ scutiţĭ de dărĭ; s'aŭ luat pe séma lazareturilor venitul hanuluĭ Filaret, aflător atuncea pe locul unde se află acuma Teatrul Naţional; s'aŭ impus tot în profitul spitaluluĭ câte 10 talerĭ de postelnicel de la némurĭ, asemenea şi de la mazilĭ şi companist câte 3, de la breslaşĭ câte 2, de la scutelnicĭ câte $1^1/_2$, de la posluşnicĭ câte 60 banĭ, iar de la preoţĭ din tóte eparchiile 15.000 talerĭ. (6)

Pe lângă lazareturile întocmite la Dudescĭ, la Colentina, la Plumbuita

(1) Veḑĭ anexa XIV.
(2) Veḑĭ anexa XVIII.
(3) Veḑĭ anexa XIX.
(4) Veḑĭ anexa XX.
(5) Veḑĭ anexa XXI.
(6) Veḑĭ anexele XXII, XXIII — XXXIII.

etc. s'aŭ făcut sute de bordee pentru adăpostirea bolnavilor de ciumă. (1)

Evreiĭ şi sudiţiĭ austriacĭ aŭ căpĕtat voie de lazarete deosebite, precum în studiul nostru relativ la pestilenţă se póte vedé.

Spital special pentru nebunĭ nu aflăm sub Caragea. Nenorociţiĭ aceştia eraŭ însă ţinuţĭ pe la mănăstirĭ, maĭ ales unde se cinstià vre-o icónă făcĕtóre de minunĭ. La Sf. Gheorghe noŭ se credeà că se póte curà bóla nebunieĭ prin rugăciunile bisericiĭ. (2)

Doctorĭ. In 1813 existaŭ în Bucurescĭ 10 doctorĭ, o mósă şi o doctorésă (?), şi pe lângă aceştia şi un doctor empiric, iscusit în meşteşugul tămăduiriĭ «celor sacatifsiţĭ de mânĭ şi de óse». Acestuia, la 12 Maiŭ 1813, Caragea, ca rĕsplătire, îĭ reînnoesce dreptul de scutélă de dăjdiĭ ca mazil, de dijmărit, vinăriciŭ, potvedĭ şi angăriĭ, şi-ĭ acordă şi un scutelnic. (3)

Celor dece doctorĭ, doctoreseĭ şi móşeĭ, li se dedeaŭ lefile de la Epitropia Obştirilor, ca şi învĕţătorilor. La 20 Maiŭ 1813, Domnitorul dispune ca aceste lefĭ să se plătéscă din iraturile eparchiilor, iar nu dintr'ale epitropieĭ. (4)

Principaliĭ doctorĭ cunoscuţĭ din acte publice sunt: Dr. Silivestru, Dr. Constantin Darvaris, Dr. Pascali, Dr. Constantin Filipescu, Dr. Stavrache Moscu, Dr. Sior Meschitz chirurgul, Dr. Constantin Caracaş, Dr. Constantin Filiti, Dr. Nicolae Gavala, Dr. Reider.

Epitropia Obştirilor plătià din cutia milosteniilor lefĭ la doctorĭ şi chirurgĭ în sumă de 10.113 talerĭ pe lună. In acéstă cifră intraŭ cişmelele, orfanotrofia şi milosteniile. Pe un an budgetul acesta tăià suma de 121.356 talerĭ, pe când ca venit nu aveà decât 79.715 talerĭ, decĭ erà un deficit de 41.641 talerĭ, pe lângă că nicĭ veniturile acestea nu se incassaŭ cu înlesnire. La 1814 epitropia voì să lase numaĭ 4 doctorĭ plătiţĭ din cutia milelor, anume: Silivestru, Stavrache Moscu, Constantin Filiti şi Ioan Pascale, iar léfa luĭ Constantin Darvari şi Constantin Caracaş, Divanul domnesc propune luĭ Vodă să li se plătéscă lefile de la spitalul Pantelimon, unde servesc şi pentru funcţiunea de doctorĭ al politieĭ. Domnitorul nu încuviinţéză, şi decĭ pe anul 1814 rĕmân şi aceştia între doctoriĭ politieĭ, pe lângă ceĭ 4. Se reînnoesce tot odată chrisovul pentru diversele veniturĭ ale cutieĭ milelor. (5)

(1) Vedĭ anexa XXXIV.
(2) Vedĭ anexa XXXV.
(3) Vedĭ anexa XXXVI.
(4) Vedĭ anexele XXXVII, XXXVIII şi XXXIX.
(5) Vedĭ anexa XL.

La 1815 Aprilie Caragea numesce doctor pe Reider, în locul doctoruluĭ Moscu, care plécă din Bucurescĭ. (1)

Cu înființarea lazareturilor se înmulțesc doctoriĭ (2), iar cu sbucnirea ciumeĭ uniĭ din ceĭ vechĭ fug din Bucurescĭ. Domnitorul ordonă, să nu se plătéscă léfa acelor doctorĭ carĭ aŭ părăsit orașul în vremea epidemieĭ. Intre aceia eraŭ și doctoriĭ Silivestru, Const. Darvari și Filipescu. După ce în urma ostoiriĭ bóleĭ se întorc în Bucurescĭ, Domnitorul ordonă să li se plătéscă lefile (3); asemenea se plătesce și léfa luĭ St. Moscu și a luĭ Sior Meschitz. (4)

Intre doctoriĭ carĭ aŭ dosit când a sbucnit ciuma a fost și Krauss. Marele Vornic al Obștirilor, Barbu Văcărescu, propune Domnitoruluĭ, la 14 Iulie 1814, numirea, în locul luĭ Krauss și a luĭ Meschitz, a gerahilor Wieler și Gebauer. Domnitorul aprobă înlocuirea numaĭ a luĭ Krauss. (5)

---

(1) Veḑĭ anexele XLI și XLII.

(2) Dumné-vóstre boerilor nazirĭ aĭ lazareturilor, primită fiind Domnieĭ Mele arătarea ce Ne facețĭ printr'acéstă anafora, poruncim ca, pe lângă aceștĭ doĭ doftorĭ ce se aflá acum, să se maĭ orînduiască alțĭ doĭ, ca să fie peste toțĭ 4, și să urmeze întocmaĭ după orînduiala ce se arată maĭ jos.—1813 Iulie 2.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. 76, pag. 561.)

Prea Inălțate Dómne,

Fiind-că doĭ doftorĭ, ce sunt orînduițĭ la casă pentru cercetarea bolnavilor din politie, ce se reportuesc de vătășeiĭ mahalalelor cu bănuială, ne făcù arătare că nu pot întîmpină prin tóte părțile și cer ca să se maĭ orînduiască încă doĭ cu dînșiĭ împreună, ca să fie patru, a cărora cerere, cunoscênd-o și noĭ a fi cu cale, nu lipsim a o face cunoscută Măriеĭ Tale, rugându-ne ca, de va fi primită și Măriеĭ Tale, să se dea luminată poruncă de a se orînduì și alțĭ doĭ, și tóte mahalalele din politie să se facă patru părțĭ, și pe fieș-care parte să se orînduiască câte un doftor, îndatorindu-ĭ fieș-carele să îngrijască pentru semptul luĭ; când va venì la casă vre-un vătășel raportând vre-o bănuială, să mérgă spre cercetare, și cum va fi mila Măriеĭ Tale.—1813 Iulie 20.

Radu Golescu Vel Ban, Postelnic Suțul.

(3) Veḑĭ anexele XLIII și XLIV.

(4) Veḑĭ anexele XLV și XLVI.

(5) Veḑĭ anexa XLVII.

Doctorul Meschitz erà protejat de Beizadea G. Caragea. In 3 August 1814, după cererea acestuia, Meschitz este numit doctor şi chirurg al puşcăriei, cu taleri 150 pe lună. (1)

In judeţe sunt trimişi în misiuni doctori din capitală la ocasiuni de epidemie. Aşà doctorul Nicolae Gavala a funcţionat şése luni ca doctor în Teleorman, «cu căutarea satelor bolnave, unde se încuibase bóla lingórea». (2) In 1815 Ianuarie, Domnitorul dispune să i se plătéscă léfă pentru asemenea serviciŭ. In Craiova sunt doctori stătători, şi anume un doctor mai mare, plătit cu léfa de taleri 3.000, şi un doctor al doilea, plătit cu 1.200 taleri. Pentru plata acestor lefi şi altor spese se institue iraturi, saŭ venituri, prin chrisovul de la 29 Iunie 1813. Aceste iraturi se administréză de o anume epitropie. (3)

La Craiova stă deosebit ca doctor Petre Ferarul, locuitor acolo de mai mulţi ani, precum se constată acésta prin atestatul ce i se dă de Domnitor la 3 Iulie 1816. (4)

In Craiova a mai funcţionat şi un chirurg numit Andreiŭ. (5)

La 26 Novembre 1815 Domnitorul, constatând că veniturile aşezate pentru medicii din Craiova la 29 Iunie 1813 nu sunt suficiente, mai adaoge aceste venituri prin noŭ chrisov. (6)

Doctorul Ioan Pascali din Bucuresci dobândesce de la Caragea, ca dar şi recompensă pentru serviciile sale, o casă cu locul ei, proprietate domnéscă. (7)

Ori-cât de puţin îşi vor fi făcut datoria toţi aceşti doctori, ei sunt nu mai puţini factori culturali, ómeni cari represintă sciinţa şi cari, conscienţi ori inconscienţi, contribue la propăşirea naţiunii. Intre aceşti doctori cu deosebire cităm pre Caracaş, despre care şi la alte ocasiuni am avut a grăi.

Deschiderea de farmacie se face nu fie-cum, ci cu pitac domnesc. In 1813 Caragea, asupra anaforalei Divanului, autorisă pe Lavrentie să deschidă o farmacie în Podul Mogoşóei «pentru trebuinţa boerilor şi a celor-lalţi locuitori cari îşi aŭ casele într'acel ţinut, cu acest şart, ca în soroc de 6 ani nime altul să nu fie volnic a deschide prăvălie de spiţerie pe Podul Mogoşóei».

(1) Veḑi anexa XLVIII.
(2) Veḑi anexa XLIX.
(3) Veḑi anexa L.
(4) Veḑi anexa LI.
(5) Veḑi anexa LII.
(6) Veḑi anexa LIII.
(7) Veḑi anexa LIV.

De vreme ce nicĭ unul din ceĭ-lalţĭ spiţerĭ n'aŭ primit a deschide prăvălie de spiţerie în partea loculuĭ pe Podul Mogoşóeĭ, după pliroforia ce Ne daŭ dumné-lor veliţiĭ boerĭ printr'acéstă anafora, dăm Domnia Mea voie şi slobodenie jăluitoruluĭ Lavrentie ca să deschidă însuşĭ în partea loculuĭ pe acest Pod al Mogoşóeĭ prăvălie de spiţerie, pentru maĭ jos arătata trebuinţă a boerilor şi ceĭ-lalţĭ locuitorĭ, carĭ îşĭ aŭ casele într'acel sempt, cu acest şart însă şi legătură, ca în soroc de 6 anĭ nimenĭ altul afară de jăluitorul să nu fie volnic a deschide prăvălie de spiţerie pe Podul Mogoşóeĭ. — 1813 Iulie 14.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cod. 76, pag. 550.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale de la acéstă jalbă a luĭ Lavrentie Dampner, am făcut întrebare dumné-lor boerilor ce şed pe Podul Mogoşóeĭ şi ne arătară, că viindu-le cu anevoie şi peste mână a trimite la spiţeriĭ în tîrg când aŭ trebuinţă de doftoriĭ, am dis spiţerilor ca să deschidă cine-vaşĭ dintr'înşiĭ spiţerie acolo în partea loculuĭ, şi nicĭ unul n'aŭ vrut, ci s'aŭ găsit acest jăluitor Lavrentie, carele, fiind-că are a intrà în cheltuială grea cu deschiderea spiţerieĭ, cerù ca în soroc de 10 anĭ să nu aibă nimenĭ altul voie a deschide spiţerie pe acel Pod al Mogoşóeĭ, ca într'acéstă curgere de vreme să pótă a-şĭ scóte cheltuiala şi a se folosì şi el cu cevaşĭ; dar noĭ am găsit cu cale să fie acel soroc de 6 anĭ, ca până atuncĭ nimenĭ altul spiţerie pe acel Pod al Mogoşóeĭ să nu deschidă, iar de la împlinirea acestuĭ soroc înainte aŭ a rĕmâné slobodĭ şi neproprițĭ orĭ-cine va vreà să deschidă spiţerie; la care acésta se mulţămì şi jăluitorul; şi de se va găsì şi de către Inălţimea Ta cu cale, i se va da luminată întărire la mână, iar hotărîrea rĕmâne la Mărirea Ta.—1813 Iulie 7.

Radu Golescu Vel Ban, Isac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Istrate Creţulescu Vel Vornic, Iordache Slătinénu Vel Logofĕt, Nestor Vel Clucer.

Diverse mĕsurĭ interesând desvoltarea oraşuluĭ, siguranţa luĭ şi alte diverse mĕsurĭ luate între 1813—1819. Aducem acì dar pre cele maĭ de căpetenie.

a) Se opri din noŭ, cu pitac domnesc, din 8 Decembre 1812, expunerea pe strade a celor morţĭ. Sub pretext că n'are familia cu ce să-l îngrópe, expuneaŭ cadavrele şi cerşetoriaŭ. Acéstă oribilă speculă a maĭ fost împedicată şi altă dată. Caragea ordonă ca morţiĭ săracĭ să fie îngropaţĭ de Vornicia Obştirilor. (1)

b) Nu numaĭ în stradele dosnice se făceaŭ hoţiĭ şi uciderĭ, ci şi prin cele principale, maĭ ales în mahalale, cum probéză şi următorul pitac:

(1) Vedĭ anexa a).

Porunca ce s'a făcut la anaforaua boerilor naziri pentru omorîrea unuĭ om.

Poruncim Domia Mea dumné-tale Vel Spătare şi dumné-tale Vel Agă, să faceţĭ cercetare cu scumpătate de a se găsì negreşit acel ucigaş, şi de acum înainte să daţĭ straşnice poruncĭ străjilor, ce se încungiură nóptea prin politie, ca să privigheze cu mare luare aminte şi să umble nóptea necontenit prin *tóte uliţele* politieĭ, de a nu se maĭ întîmplà asemenea hatale saŭ hoţiĭ, şi pe ómeniĭ caseĭ lăzareturilor, pe carĭ iĭ vor găsì umblând prin politie numaĭ pentru cercetarea bóleĭ, saŭ a îngropăreĭ celor ce mor de bóla ciumeĭ, iar nu pentru vre-un alt sfîrşit, care privesce la dregătoria Spătărieĭ saŭ a Agieĭ, să nu-ĭ supere, iar când iĭ vor vedé amestecându-se la vre-una din datoriile acesteĭ dregătoriĭ, nu numaĭ să nu-ĭ îngăduiască, ci să şi arătaţĭ Domnieĭ Mele.—1814 Ianuarie 7.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(*Cod. LXXVI, pag. 761.*)

Pentru pază de hoţĭ, continuă a se cere orĭ-căruia care umblă nóptea pe strade să aibă felinar. Pare-că hoţul nu puteà împlinì scrupulos acest ordin! (1)

c) Oprirea de a slobodì puscĭ şi pistóle la ocasiunea sĕrbătorilor, ba şi în genere, se reînnoesce de Caragea. Acesta, în Maiŭ 1815, merge şi maĭ departe: opresce vinderea de glónţe şi érbă de puşcă, decât cu anume teşcherea de la Aga orĭ Spătarul. Cu acest scop, Caragea ordonă sigilarea acestor materiale la tóte prăvăliile. Numaĭ în presenţa unuĭ funcţionar al Agieĭ — respectiv al Spătărieĭ — va puté neguţătoriul umblà la asemenea marfă şi a vinde din ea! (2)

d) La ocasiunea alaiuluĭ de la 12 Septembre 1812, s'aŭ întîmplat

---

(1) *Pitac către Agie ĭ Spătărie, pentru ca să nu maĭ umble nimenĭ pe pod de la un cés înainte făr de felinar.*

Poruncim Domnia Mea dumné-tale vechilule al Agieĭ, ca de astădĭ înainte să publicarisescĭ prin tot semptul Agieĭ a nu maĭ îndrăsnì nimenĭ să umble nóptea pe jos făr'de felinar de la un cés din nópte înainte, şi după ce veĭ publicarisì acéstă poruncă a Domnieĭ Mele, să daĭ poruncă ómenilor Agieĭ, ce sunt orînduţĭ de se încungiură nóptea în strajă, ca pe orĭ-cine va găsì după un cés din nópte umblând pe jos făr'de felinar (fie măcar de orĭ-ce tréptă), să-l rădice negreşit la închisóre. Tolco pisah .... 1812 Dechemvre 1.

(Cod. LXXIV, fila 4.)

(2) Vedĭ anexa: b), c), d), e).

maĭ multe accidente de trăsurĭ boerescĭ, din causa desfrînateĭ alergăturĭ a vizitiilor. Domnitorul, la 19 Decembre 1812, reînnoesce nizamul existent, prin care vizitiĭ eraŭ opriţĭ de a mânà repede. In anul 1815, la 30 Iulie, Caragea reînnoesce asemenea ordin. (1)

e) In apropiere de puşcăria de la Curtea veche domnéscă, erà o piaţetă, în care se executaŭ osîndele orînduite la criminalĭ. Preoţiĭ de la biserica domnéscă de la Curtea Veche cerură luĭ Caragea voie să zidéscă pe acel loc una prăvălie, ca să aducă venit bisericeĭ. Domnitorul acordă învoirea, dar «Criminalionul» aduce anafora luĭ Caragea, cerêndu-ĭ să nu se cuprindă cu binale acel loc al *osîndeĭ.* Acéstă cerere face că Vodă revócă permisiunea ce acordase preoţilor în 6 Iunie 1814. (2)

f) In 1814 hanul luĭ Şerban-Vodă ameninţà ruină. Negustoriĭ carĭ aŭ locuinţe în jurul hanuluĭ acestuia reclamă la Aga. Acesta denunţă lucrul Domnitoruluĭ, care, la 15 Iunie, scrie epitropilor Cotrocenilor, că luând împreună pre Maĭmar-Başa, să mérgă înşişĭ la faţa loculuĭ, unde, «paretirisînd şi luând séma tuturor acelor lucrurĭ, câte vor fi slabe şi cu bănuială **de periculon**», să îngrijéscă, «când se va face cuviinciósa dregere şi întărire, de a nu se întîmplà vre-o primejdie...». (3)

g) Pentru *străjeriĭ* Ageĭ se luaŭ arbitrar case şi locurĭ particulare, cum probéză jalba dată în 1814 de Teodor Triandafil, în urma căreia, la 3 Maiŭ 1814, Caragea ordonă să se mute *straja* aiurea, în alte case. (4)

h) In un document de la 1813 constatăm că Nicolae Alex. Mavrocordat V.V. a făcut, cu 90 de anĭ înainte de Caragea, «pentru preumblarea MărieĭSale şi a altor Domnĭ, o păreche de case domnescĭ, cu curte împrejur şi cu grădină, pe un loc al mănăstiriĭ Radu-Vodă». Pentru despăgubirea mănăstiriĭ, Nicolae Mavrocordat ïĭ acordă 60 talerĭ anual de la Visteria ţĕriĭ. Ba încă, prin o altă carte a sa, Nicolae-Vodă declară că «casele i biserica şi cu satul ce sunt pe moşia acesteĭ numite mănăstirĭ, *din josul oraşuluĭ Bucurescĭ,* unde se numesce *Foişoru,* case care le arată că sunt făcute de părintele Măriei Sale Nicolae-Vodă, iar biserica e zidită din temelie şi înfrumuseţată de Dómna Smaranda, mama Măriei Sale, unde se prăznuesce hramul nascereĭ prea sfinteĭ născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ, şi le închină casele cu biserica şi cu satul, să fie metoh al mănăstiriĭ Raduluĭ-Vodă». (5)

(1) Veḑĭ anexa: f), g).
(2) Veḑĭ anexa h).
(3) Veḑĭ anexele j, k, l,
(4) Veḑĭ anexele m, n.
(5) Veḑĭ anexa o).

i) O ultimă cestiune interesând oraşul Bucurescĭ ne rĕmâne a amintì: procesul dintre mahalagiĭ de la Tirchilescĭ, Precupeţiĭ vechĭ, St. Ioan şi Pantelimon, cu proprietariĭ moşiilor pe carĭ şi-aŭ făcut case.

Aceştĭ proprietarĭ cer să nu aibă mahalagiiĭ aceştia dreptul de a vinde bĕuturĭ spirtóse, fiind acéstă vînḑare monopol al proprietăţiĭ. Procesul cu familia Ghica, proprietara Colintineĭ, pentru acest privilegiŭ şi pentru ca tîrgoveţiĭ carĭ aŭ case pe moşia acésta să fie consideraţĭ ca clăcaşĭ (1), primesce deslegare de la Caragea în 20 Martie 1814, recunoscênd dreptul proprietaruluĭ, şi decĭ obligă pe tîrgoveţiĭ din ambele mahalale a se considerà de *clăcaşĭ* aĭ Colintineĭ, dacă nu cum-va, rugându-se eĭ de boerul proprietar, acesta se va învoì alt-fel cu eĭ!... (1)

Cele urmate în procesul cu familia Ghica de la Colintina se repetă pentru mahalalele carĭ veniaŭ pe moşia Fundeniĭ a Vorniceseĭ Catinca Balş. Acésta chiar cere să se aplice şi pe moşia eĭ hotărirea dată în favórea Logofĕtuluĭ Gr. Ghica, proprietarul Colintineĭ.

Treĭ mahalale: Pantelimon, Iancu şi Oborul vechiŭ, probéză că aŭ avut învoială cu proprietatea Fundenilor de a da numaĭ câte 15 parale de casă anual pentru chiria loculuĭ. De bună voie însă primesc acum — fiind-că tóte s'aŭ scumpit — să dea pe fie-ce an câte 2 talerĭ de casă. Divanul însă, firesce, compus din boerĭ, nu primesce propunerea mahalagiilor şi cere luĭ Caragea să decidă el. Acesta dă rĕmaşĭ pre bieţiĭ mahalagiĭ şi-ĭ obligă la clacă şi să închidă cărciumile, dacă nu se vor învoì cu Vornicésa Ecaterina Balş! (2)

---

(1) Veḑĭ anexa P.
(2) Veḑĭ anexa Q.

Fiind-că asupra aceştiĭ pricinĭ am vĕḑut domnésca anaforaua d-lor veliţilor boerĭ de la 6 ale trecutuluĭ Fevruar, prin care, după încredinţarea ce în urmă aŭ făcut prin blăstem marturiĭ de maĭ sus biv Vel Logofĕtuluĭ Grigorie Ghica, i se dă d-sale dreptate, şi de vreme ce jăluitoriĭ aŭ dosit, făr' de a sta să li se izbrănéscă pricina, după arătarea ce Ne face printr'acéstă anafora d-luĭ Vel Hatmanul al Divanuluĭ, de aceea poruncim d-vóstre ispr. aĭ judeţuluĭ, ca aducênd faţă pe jăluitorĭ la isprăvnicat, să le faceţĭ întrebare şi, de s'aŭ lăsat de dava, să dea adeverinţă de mulţămire pe anafora (după care iată vi se trimite copie), care adeverinţă, încredinţându-o şi d-vóstre, să o trimiteţĭ aicĭ, iar de vor ḑice că cer a se judecà, să urmeze a venì aicĭ, căcĭ de nu vor venì până la implinirea soroculuĭ de ḑile 60 de la anafora, să scie că o întărim Domnia Mea; şi de urmarea aceştiĭ poruncĭ să trimiţĭ Domnieĭ Mele rĕspuns.—1815 Martie 21.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Urméză apoĭ anaforaua din 18 Ianuarie 1883 a Divanuluĭ, ce dăm în anexa integrală.

k) 3 Februarie 1813. Resoluţiunea luĭ Caragea şi anaforaua luĭ Tresnea epistatul Casseĭ podurilor, care pe podinariĭ din 5 sate (Dîmboviţa) i-aŭ silit zapciiĭ să descarce podinele ce aduceaŭ la Bucurescĭ şi s'aŭ obligat să încarce şi să aducă lemne la Curtea Domnéscă. Epistatul se rógă să nu maĭ fie supěraţĭ podinariĭ în aşà mod. (1)

l) In 3 Aprilie 1813, Caragea acordă lude 4 pentru întreţinerea în bună stare a poduluĭ din drumul Herĕstrĕuluĭ.

m) In 23 Aprilie 1813, Caragea ordonă împlinirea banilor după cele patru uliţe «ce vine din *Tabacĭ, în mahalaua de la biserica protopopuluĭ*».

n) La 3 Maiŭ 1813, Caragea ordonă să fie obligaţĭ proprietariĭ de la capul poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară să astupe băltacurile de acolo cu tufă şi vlajar, în interesul tîrguluĭ «Moşilor» ce se apropie. (2)

o) La 4 Martie este rînduit polcovnic de podurĭ Slugerul Constantin. (3)

p) Pentru facerea din noŭ a Poduluĭ Mogoşóeĭ se ordonă, în 11 Maiŭ 1813, adoptarea sistemuluĭ de pavare ce se usită la Iaşĭ.

Se ordonă adunarea materialuluĭ, cisluit pe maĭ multe judeţe.

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, ce mi se dă la acéstă jalbă a jăluitoruluĭ, următor fiind, eram a face urmare întocmaĭ cu a înfăţişà pe jăluitorĭ înaintea luminatuluĭ Divan al Măriei Tale cu vechil din partea d-luĭ biv Vel Logofĕtuluĭ Grigorie Ghica, saŭ avênd jăluitoriĭ orînduit vechil cu plirexiotità din partea tuturor, iarăşĭ să urmez poruncii Măriei Tale cu a-ĭ înfăţişà la luminat Divan, dar nu aŭ stătut mijloc, căcĭ cercetând pentru jăluitorĭ în tóte părţile, nicĭ unul nu s'aŭ găsit, care dosire a lor socotind-o că póte să o fi făcut din pricină că, apropiindu-se ḑilele sĕptĕmâneĭ ceĭ marĭ trecute, când judecăţĭ nu s'aŭ căutat, se vor fi dus şi ceĭ-lalţĭ pe la casele lor, şi am adăstat ca dor după sĕptĕmâna mare eĭ va să vie, dar nicĭ până acum nu s'aŭ vĕḑut, trecênd de la sĕptĕmâna mare şi până acum alte opt ḑile, şi se vede că acéstă jalbă aŭ fost dată iarăşĭ de acel popa Ioan de acolo, carele şi întâiŭ aŭ fost vechil din partea lor, fără a avé în scris vechilimea; ci nu lipsesc a face arătare Măriei Tale şi rĕmâne a se da luminată porunca Inălţimeĭ Tale, orĭ şi în ce chip se va găsì cu cale de către Măria Ta.—1815 Martie 16.

Grigorie Ralea Hatman.

(1) Veḑĭ anexa.

(2) Cod. LXVII, pag. 98.

(3) Cod. LXXIV, fila 45.

q) Pitacul luĭ Caragea, din 13 Ianuarie 1814, către Vel Vistier, spunêndu-ĭ că Vel Vornic G. Slătinénu, nazirul Casseĭ podurilor, a cerut, la 2 Ianuarie, să plătéscă Visteria o rĕmăşiţă de banĭ ce se cuvine Casseĭ podurilor din rĕsura lefilor şi din plata lemnuluĭ făcut la judeţe pentru pavare. Slătinénu cereà să nu se plătéscă direct în judeţe baniĭ datoriţĭ sătenilor pentru facerea lemnuluĭ, ci eĭ să-şĭ trimiţă la Bucurescĭ 2—3 vechilĭ şi aceştia să priméscă baniĭ. Caragea, cu drept cuvînt, nu aprobă acéstă părere, ḑicênd că, «de nu se vor încredinţà aceĭ locuitorĭ chiar acolo, la satele lor (unde s'aŭ orînduit a se face podinele), cu plata banilor pe amână, urméză să socotéscă că aducerea podinelor le este podvadă, iar nu cu plată. De aceea, ca să nu aibă locuitoriĭ vre-o acest fel de temere, poruncim ca baniĭ să se trămiţă acolo de a le plăti, nu *însă prin ispravnicii judeţuluì* (scià Caragea ce pómă eraŭ aceştia), ci să se orînduéscă de acì un om într'adins, credincios şi cu frica luĭ Dumneḑeŭ, ca însuşĭ să le plătéscă». (1)

r) In 12 Maiŭ 1814, Caragea ordonă Vor. Slătinénu, nazirul podurilor, să pue bine podinele vechĭ, ce se scot din Podul Mogoşóeĭ, şi capetele ce se taie de la podinele noue, că aŭ auḑit că *se sfeterisesc de către uniĭ şi alţiĭ.* «Pre *rĕŭ voitorĭ* să-ĭ facĭ cunoscuţĭ la Spătărie, ca să se pedepséscă.» (2)

s) Pitac din 19 Maiŭ 1814, ordonând luĭ Trăsnea să facă podul pe uliţa din colţul hanuluĭ Golescu până la Crucea de pétră, ce este în zidul curţeĭ caselor dómneĭ Bănulésa Brancovénu, fiind fórte stricat.

Pe acéstă stradă se aflaŭ: Mitropolia şi casele Banul Golescu (Hanul), Bănésa Brancovénu, casa Consilieruluĭ (rus) Varlam şi casa Vorniculuĭ Samurcaş.

Aceştia toţĭ plătesc 6.500 leĭ numaĭ pentru facerea poduluĭ.

t) Cu din podinele vechĭ scóse din Podul Mogoşóeĭ se repară uliţa de pe lângă Sf. Spiridon vechiŭ. (3)

u) Se pare că nu numaĭ podine vechĭ şi capete tăiate de la cele nouĕ se *sfiterisiaŭ,* ci chiar podine nouĕ, ba încă chiar de unul din epistaţĭ aĭ podurilor, cum resultă din pitacul luĭ Caragea de la 13 Iunie 1814. Ce e ciudat, e că Domnitorul, după ce a aflat că Trăsnea a vîndut din podinele nouĕ, se mulţămesce numaĭ a-l oprì de a maĭ vinde pe viitor, că să scie că nu va avé (atuncĭ) cuvînt de îndreptare. (4)

(1) Anexa.
(2) Anexa.
(3) Anexa din 13 Iunie 1814.
(4) Cod. LXXIV, pag. 127.

v) In *14 Iunie 1814*, Caragea ordonă repararea cu din podinele vechĭ de pe strada Mogoşóeĭ a uliţeĭ ce pogóră de la capul poduluĭ gârleĭ până la pórta caseĭ rĕpos. Banuluĭ Scarlat Ghica.

Asemenea pe uliţa ce merge de la casa d-luĭ Vorn. Ralet până la pórta luĭ Iord. Slătinénu, 14 Iunie 1814.

w) In 10 April 1815, Caragea ordonă luĭ biv Vel Vornic Iord. Slătinénu, «*efor al podurilor politieĭ*», să repare strada Mogoşóeĭ, Domnésca Curte, până la Curtea-Veche în podul Calicilor, căcĭ sunt stricate pe la multe locurĭ. (1)

x) Iarăşĭ ordonă în 3 Iulie 1815 repararea poduluĭ Tîrgu-de-afară cu din podinele vechĭ de pe Podul Mogoşóeĭ.

y) Asemenea, în 16 Iunie 1816, cu din vechĭ podine de la podul dintre Sf. Dumitru şi Curtea cea veche, Caragea ordonă a se repară podul Calicilor, de la Curtea cea veche şi până la Dîmboviţa, curăţind şi şanţul bine, cum se cade, ca să se pótă scurge apa cu murdalîcul în Dîmboviţa. (2)

z) In 1816, Iunie, abià se reface podul Tîrguluĭ-de-afară. Din podinele vechĭ de la acesta se repară podul Şerban-Vodă, din ordinul luĭ Caragea.(3)

Tot în 1816 Sept. 11 Caragea ordonă să se repare şi podul ce urméză de la hanul Zlătarilor şi până la Curtea Domnéscă cea arsă, (Délul Spireĭ). Domnitorul ordonă încă şi repararea poduluĭ pe apa Dîmboviţeĭ, care venià în dreptul caseĭ apelor în vale de actualul Hôtel de France. (4)

Hotarele Bucurescilor. Inregistrăm acì scire de noua dispoziţiune luată în 1816 Decembre, relativă la mărginirea întinderiĭ Bucurescilor. Domnitorul ordonă, după propunerea Divanuluĭ, să se facă movile la locul unde Const. Vodă Ipsilante a fost pus crucĭ de hotar oraşuluĭ şi să se taie drumurĭ de 20 stînjenĭ lărgime. Iată acest act:

Cu cale fiind acéstă obştéscă anafora a părinţilor archiereĭ şi a dumné-lor boerilor, primită este Domnieĭ Mele, după care şi poruncim credincioşĭ boerilor aĭ Domnieĭ Mel, biv Vel Sărdare Ianache Hafta şi biv Vel Ianache Stănescule, să faceţĭ urmare întocmaĭ precum maĭ jos se cuprinde, şi dumné-tale Vel Vornic al politieĭ, să daĭ orînduiţilor boerĭ cuviinciosul ajutor, ca să pue în lucrare acéstă poruncă a Domnieĭ Mele, şi de urmarea ce vor face să Ne facă arătare în scris. 1816 Dechemvre 11.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(1) Cod. 74 fila, 190.
(2) Cod. 74 fila, 255 v.
(3) Vedĭ anexa după Cod. LXXIV, fila 252 v.
(4) Vedĭ anexa după Cod. LXXIV, fila 267 v.

Prea Inălţate Dómne,

Cu plecată anafora arătăm Măriei Tale că în douĕ treĭ rîndurĭ aŭ rînduit luminaţiĭ Domnĭ, ce aŭ stătut după vremĭ, de s'aŭ pus hotare crucĭ pe marginea politieĭ Bucurescilor, cu hotărîre ca să nu se maĭ întindă nicĭ vre-o unul din Bucurescĭ a-şĭ face case afară din crucile hotarelor, nicĭ de la ţéră să vie şi să se aşeze pe marginĭ, precum s'aŭ nărăvit ţĕraniĭ, ca să scape de angariĭ şi părăsire, n'aŭ făcut, ce necontenit fac case şi se întind până în cât se apropie să ajungă la Colintina şi la Herĕstrĕŭ, cum şi la cele-lalte marginĭ de către podul Calicilor şi de către podul luĭ Şerban Vodă iarăşĭ asemenea s'aŭ întins şi se întind, unde, strîmtorînd drumurile cu gardurĭ şi grădinĭ, se fac marĭ noróie şi găurĭ, de nu póte cine-vaşĭ să trécă, şi fiind-că acéstă întindere este pentru paguba Vistieriei Domnescĭ şi spre stricăciunea politieĭ, neputênd să-ĭ maĭ ajungă nicĭ cu podurile nicĭ cu zaheréua şi făcêndu-se şi grele noróie de la capetele podurilor înainte până a eşì din rîndul acelor case şi coprinsurĭ şi scumpindu-se şi zaheréua ce vine în politie din pricina acelor ómenĭ ce s'aŭ adaos împrejur, din carĭ ceĭ de la ţéră îşĭ lasă siliştele lor şi, vîrîndu-se aicĭ, se păgubesce Vistieria; de trebuinţă am socotit a fi ca să se dea la acésta un cuviincios nizam statornic şi cu întemeiere de a se păzì în tot-deauna, şi pentru ca să se iea acum maĭ întâiŭ o bună pliroforie, găsim cu cale să se orînduiască de către Măria Ta doĭ boerĭ, însă Sĕrdarul Hafta şi Pitarul Ianache Stănescu, ca să mérgă de jur împrejurul politieĭ, să cerceteze cu scumpătate, ca să afle şi să dovedéscă unde s'aŭ pus hotarele cele maĭ din urmă din domnia rĕposatuluĭ Domn Constantin Vodă Ipsilant, la care acele lucrurĭ să şi facă moviliţe cu salahorĭ de la dumné-luĭ Vel Vornicul al politieĭ; apoĭ să cerceteze dintr'acele hotare înainte spre câmp, câte case, coprinsurĭ şi viĭ s'aŭ făcut de la hotărîre încóce şi câte aŭ fost de la hotărîre înainte, ale cuĭ nume, ca de ce stare sunt acele case şi namestiĭ? aşijderea să chibzuiască pe unde vine drumul după starea loculuĭ, să se deschidă uliţe largĭ îndestul, ca de 20 de stînjenĭ, fără a socotì să se apere curţĭ, grădinĭ şi alte coprinsurĭ, căcĭ acelea ce cad în linia drumuluĭ aŭ a se tăià, ca să se lărgéscă uliţa a nu se face noróie şi a pătimì norodul; iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. — 1816 Dechemvre 7.

Costandie Buzĕŭ, Radu Golescu Vel Ban, Grigore Brâncovénu, Isac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vornic, Constantin Bălăcénu Vornic, Michalache Manu Vel Logofĕt, Grigorie Bălénu Vel Vornic, Constantin Caliarh Vel Vornic, Constantin Dudescu biv Vel Logofĕt, Iordache Golescu Vel Logofĕt.

ANEXE.

I.—*Pitac prin care se orînduesce d-luĭ Vistierul Ioan Moscu nazîr asupra epistaţilor podurilor.*

Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta biv Vel Vist. Ioane Moscu, fiind-că buna stare a podurilor marĭ de aicĭ din domnésca Nóstră politie a Bucurescilor este trebuinciósă tuturor de obşte, pentru care pricină este întocmită şi Cassa podurilor, însărcinată cu iraturile şi cheltuelile lor, de aceea, voind Domnia Mea ca şi podurile să se păzéscă în bună stare şi Casa podurilor să se iconomisésca cu bună cumpĕnire, nu numaĭ ca să nu se sfeterisésca, ci încă să se şi sporésca; de aceea iată, printr'acest al Nostru domnesc pitac, te orînduim nazir al Casseĭ podurilor asupra epistaţilor ce sunt orînduiţĭ, ca tot-deauna să îngrijescĭ şi să privighezĭ pentru tóte câte privesc spre folosul casseĭ şi spre a podurilor întregime, precum şi la socotelile sale a nu se face vre-un sfeterismos, ci adesea să le ieĭ séma şi să le teorisescĭ; poruncim dar şi vouĕ epistaţilor să cunósceţĭ pe d-luĭ maĭ sus numitul boer de nazir asupra Casseĭ podurilor. Tolco pisah gpd.—1813 Ianuarie 7.

(*Cod. LXXV, fila 21 v.*)

II.—*Pitac prin care se orîndueşce Medelnicerul Manole în locul Clincénuluĭ, epistat podurilor.*

Fiind-că în locul Răducanuluĭ Clincénuluĭ, ce a fost până acum epistat al Casseĭ podurilor, împreună cu Nicolae Trăsnea, am orînduit Domnia Mea pe Medelnicerul Manole, de aceea i-am dat acest domnescul Nostru pitac, prin care poruncim dumi-tale, cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, biv Vel Vist. Ioane Moscu, nazîrule al Casseĭ podurilor, să cunoscĭ pe numitul Medelnicer orînduit într'acéstă trébă împreună cu numitul Neculae Trăsnea.—1813 Ianuarie 13.

(*Cod LXV, fila 21 v.*)

III.—*Pitac cu care se orînduesce cu epistăsia podurilor marĭ Manole Medelniceru şi Nicolae Trăsnea.*

Fiind-că în chrisovul Domnieĭ Mele, ce s'a dat pentru buna orînduială şi întocmire a podurilor marĭ de aicĭ din Bucurescĭ, se cuprinde că cu epistăsia Casseĭ podurilor să fie însărcinaţĭ doĭ ómenĭ aleşĭ, cercaţĭ şi cu bun ipolipsis, din carĭ unul să ţie cassa şi să fie încărcat cu tóte veniturile i cu dosolepsia, iar altul cu îngrijirea i facerea i dregerea şi curăţitul podurilor; pentru acésta dar s'aŭ ales de vrednicĭ Manole Medelniceru i Nicolae Trăsnea, ce aŭ fost şi până acum, ca Nicolae să ţie cassa i tóte veniturile i dosolepsia, iar Manole să aibă

îngrijirea dregereĭ, facereĭ i curăţitul podurilor, care maĭ sus numitul cassier să-şĭ paradoséscă socotéla pe fie-care an la boeriĭ ce se vor orînduì de Domnia Mea; ci dar spre a fi cunoscuţĭ că s'aŭ orînduit de Domnia Mea maĭ sus numiţiĭ asupra acesteĭ trebĭ, şi ca să pótă căutà tóte veniturile, a se strînge în vreme, i a ingrijì pentru bunătăţirea podurilor, după chrisovul Domnieĭ Mele, li s'aŭ dat acest domnescul Nostru pitac. Tolco pisah gpd.—1813 Iunie 28.

(Cod. LXXIV, fila 60.)

IV.— *Prea Inălţate Dómne,*

După luminată poruncă a Măriei Tale de la alăturata anafora a dumné-luĭ Vistierul Moscu, am vĕdut arătarea ce face dumné-luĭ pentru facerea celor patru podurĭ domnescĭ marĭ şi pentru adaosul ce aŭ chibzuit a se face la veniturile lor, şi de cele ce am chibzuit şi noĭ că sunt trebuincióse arătăm Măriei Tale, adecă la podărit să se facă adaosul ce am însemnat maĭ jos, cum şi la butărit i trecerea podurilor ot Călugărenĭ şi Fălăştóca şi altele ce arătăm la vale.

Cât da până acum tal. banĭ	Adaosul ce se face tal. banĭ	Cât să dea de acum înainte tal. banĭ	
2.—	8.—	10.—	Carele cu marfă de Lipsca şi Turcĭ.
1,60	4,60	6.—	Carele de marfă de ţéra leşéscă.
—. 6	—. 3	—. 9	Vadra de rachiŭ de aicĭ de ţeră.
2.—	6.—	8.—	Carele cu marfă din ţéra căzăcéscă.
—.12	—.18	—.30	Vadra de rachiŭ strein.
—.30	—.90	1.—	De la carele cu marfă ce vin în Bucurescĭ şi nu sunt numite la fóia podăritului. Asemenea şi când vor scóte neguţătoriĭ din Bucurescĭ vin şi rachiŭ afară la ţéră saŭ la alt loc strein pentru neguţătoria lor, să dea tot aşà, pentru de car câte talerĭ 1.
2,60	1.—	3.60	Descărcatul uneĭ buţĭ marĭ cu vin în pivniţă mare.
3,60	1.—	4.60	Scosul uneĭ asemenea buţĭ din asemenea pivniţă.
2.—	1.—	3.—	Descărcatul uneĭ buţĭ marĭ cu vin la pivniţă mică.
2,60	1.—	3.60	Scosul uneĭ asemenea buţĭ din asemenea pivniţă.
1,60	1.—	2.60	Descărcatul uneĭ butĭ marĭ cu vin în magasie.
2.—	1.—	3.—	Scosul uneĭ asemenea buţĭ din magasie.
—. 2	—. 1	—. 3	Pentru vite, bivolĭ, catârĭ ce trec pe podul ot Foloştóca şi Călugărenĭ.

Pentru care pod al Călugărenilor, fiind-că din nelipsita trecere a armiilor rusescĭ s'aŭ prăpădit de tot, şi când se strică numitul pod se

înnoesce de către stăpânire prin îngrijirea şi silinţa ispravnicilor de Vlaşca şi de Ilfov, de către satele cele maĭ de aprópe ale acestor judeţe, să fie luminată porunca Măriеĭ Tale către dumné-lor ispravnicii numitelor judeţe să-l facă din noŭ, ca o datorie a dumné-lor şi venit al Cassеĭ podurilor, căcĭ acum când sunt să se vîndă la Cochiĭ-vechĭ huzmeturile casseĭ, nefiind acest pod, n'are ce să se vîndă şi se pagubesce cassa.

Vama cărămiḑilor i a olanelor şi a nisipuluĭ ce intră în Bucurescĭ, de la care se luà până acum din ḑece banĭ unul, fiind-că s'a întîmplat tot-deauna gâlcevurĭ între cărămidarĭ şi nisiparĭ cu cumpĕrătorul acestuĭ huzmet, pricinuind că n'aŭ venit pe pod, ci prin mahalale, de acum să se iea ḑeciuiala cărămiḑeĭ din locul unde se fac, adecă de la tóte cărămidăriile din prejurul Bucurescilor, ce se fac atât de pămîntenii cărămidarĭ, cât şi de sudiţĭ, cum la Giulescĭ, Colentina, Cotrocenĭ, Livedea Vlădicheĭ, Dudescĭ şi Văcărescĭ, şi se aduce în Bucurescĭ orĭ pe podurĭ, saŭ prin mahalale.

Fiind-că acele patru podurĭ domnescĭ sunt să se facă după făptura podurilor Iaşilor, adică să se pue podinele în lung, iar nu de-acurmezişul, după cum sunt acum, căcĭ trăesc maĭ mult, de trebuinţă este să se orînduiască la cassă un om cu şciinţă de meşteşugul dulgherieĭ, pentru facerea podurilor şi buna aşezare a podinelor, care să aibă lângă dînsul şi 80 de dulgherĭ din dulgheriĭ ce sunt posluşnicĭ pe la boerĭ, orĭ iamacĭ, saŭ din birnicĭ, din care să intre câte 20 pe sĕptĕmână la lucru podurilor şi a fi apĕraţĭ, adecă nedajnicĭ, cum şi scutiţĭ şi de podveḑĭ şi angariĭ, dându-li-se de la cassă şi emeclic, când vor fi la lucrul podurilor, pe ḑi câte ḑece parale, cu care aceştĭ dulgherĭ să nu aibă amestec maĭmar-başa nicĭ să le iea aceĭ câte talerĭ 3 şi parale 20 pe an pentru isnafurĭ, ci să fie sub ascultarea celuĭ orînduit asupra lor, căruia orînduit să i se dea de la cassă léfă pe lună câte talerĭ 30, pentru ostenéla şi slujba luĭ, asemenea şi podariĭ să fie nedajnicĭ, după cum şi sunt, şi apĕraţĭ de angariĭ, cărora să li se erte şi aceĭ câte talerĭ 13 aĭ proviantuluĭ, ca uniĭ ce sunt trebuincioşĭ şi slujesc pururea la podurĭ.

5 sate ce sunt aşezate cu Cassa podurilor a fi podinarĭ, fiind-că cu aşezămîntul de anţĕrţ aŭ fost aşezaţĭ lude 43, iar în urmă s'aŭ încărcat cu alte lude 20, să se scadă cu acea încărcătură, ca să rĕmâe iarăşĭ lude 43, fiind-că este peste putinţa lor acea încărcătură ce li s'aŭ făcut şi nu pot să facă podinele ce sunt tocmiţĭ a face şi a aduce, şi să se maĭ dea la cassă alte şépte sate, ce se va găsì podinarĭ, ca să facă şi aceste sate după aşezămîntul ce se va întocmì cu dînsele, precum sunt şi cele-lalte cincĭ sate, câte 100 de podine şi 30 de urşĭ pe anul acesta, ca nisce trebuinciόse ce sunt pentru facerea din noŭ a celor patru podurĭ domnescĭ, căcĭ de va plătì cassa dajdia şi a celor 20 de lude, i se pricinuesce scădere. De la fieş-care huzmet domnesc, ce se va vinde, să se adaoge venit la Cassa podurilor de acum înainte, ca să dea cumpĕrătoriĭ de pungă câte talerĭ 5.

Pentru aceste tóte să se facă luminat chrisovul Măriеĭ Tale şi să se dea la Cassa podurilor, arătător atât de cele-lalte veniturĭ, ce rĕmân după

cum aŭ fost, cât şi de adaosul ce se face acum, iar hotărîrea . . . .
1813 Ianuarie 18.

Constandin. Filipescu Vel Ban, Radu Golescu, Radu Slătinénu Vel Vornic, Iordache Slătinénu Vel Logofĕt, Nestor Căminar.

Venitul podurilor din Bucurescĭ:

tal.	banĭ	
10	—	adică ḑece de la carul cu marfă de Lipsca.
10	—	» » de fieş-care butcă i carâtă.
6	—	» şése de la carul cu blane de ţéra leşéscă.
8	—	» opt de la carul cu marfă căzăcéscă.
—	9	» nouĕ banĭ de la vadra de rachiŭ de ţéră.
—	30	» treĭ-ḑecĭ banĭ de la vadra de rachŭ străin.
1	—	» un leŭ de la carul cu postav românesc.
1	—	» » » » » » » pieĭ de miel.
1	—	» » » » » » » » » vacă.
1	—	» » » » » » » bogasie, astar şi testemelurĭ.
1	—	» » » » » » » pieĭ de epurĭ.
1	—	» » » » » » » cóse.
1	—	» » » » » » » braşovenie.
1	—	» » » » » » » bogaserie, însă astarurĭ, musulurĭ saŭ marfă de Rumelia.
1	—	» » » » » » » arniciŭ.
1	—	» » » » » » » abale de Dolin.
1	—	» » » » » » » abale de Tuzluc.
1	—	» » » » » » » sticle ce vin din lăuntru.
1	—	» » » » » » » sticle ce vin din ţera leşéscă.
1	—	» » » » » » » postaf leşesc.
1	—	» » » » » » » lână pentru neguţătorie.
1	—	» » » » » » » pĕr de capră.
1	—	» » » » » » » aramă lucrată.
1	—	» » » » » » » fier.
1	—	» » » » » » » butia cu vin orĭ mănăstiresc, saŭ boeresc, saŭ ţĕrănesc.

Aşijderea şi de la alte care, ce vor venì în Bucurescĭ cu alt-fel de mărfurĭ, carĭ nu sunt numite, să dea de tot carul po talerĭ unul, cum şi când va scóte din Bucurescĭ neguţătoriĭ vin şi rachiŭ pentru neguţătorie, ca să-l ducă în ţéră, saŭ la altă parte străină, să plătéscă asemenea podărit, cum se cuprinde maĭ sus, când îl aduce în Bucurescĭ.

Adăogirea ce s'aŭ făcut la podărit în let. 1816 Ianuarie 1.

Fiind-că uniĭ din cumpĕrătoriĭ venituluĭ podărituluĭ se uniseră cu căpitaniĭ de la marginile poduluĭ şi luà parale cu nume de podărit pe cât puteà, de la carele ce vin în politia Bucurescilor cu zaherele, cu seurĭ, cu cherestele, cu lemne de foc, cu cărbunĭ, cu legumĭ şi alte asemenea, de aceea am poruncit Domnia Mea, ca de la unele ca acestea să se feréscă cumpĕrătorul poduluĭ a nu cere nimic, ci să iea de la acelea

ce se orînduesce maĭ sus şi de la alte mărfurĭ care nu vor fi numite, iar acestea dintru început erà, şi la dare n'aŭ fost supuse; asemenea are să urmeze şi cumpĕrătorul poduluĭ de acum.

(Cod. LXXV, fila 55 v.)

V.—S'aŭ dat acéstă poruncă a Domnieĭ Mele . . . . carele pe anul acesta cu let 1813 aŭ cumpĕrat venitul podurilor din Bucurescĭ, ca să aibă a luà de la toţĭ acest venit întocmaĭ după cum se cuprinde maĭ sus; pentru care poruncim Domnia Mea dumné-vóstre zabiţilor politieĭ, să aveţĭ a-ĭ da ajutorul cel cuviincios, şi aceste de maĭ sus arătate avaeturĭ aŭ să se iea de obşte de la toţĭ, fără osebire, de sudit saŭ pămîntén, dar nicĭ cumpĕrătorul să nu se îndrăznéscă a luà avaet maĭ mult peste cele de maĭ sus arătate, că se va pedepsì. Tolco pisah gpd. 1813 Fevruarie 10.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVI, fila 849).

Dumné-ta biv Vel Vist. Ioane Moscu, nazirule al Casseĭ podurilor, pentru ca să lipséscă de acuma înainte prigonirea sudiţilor pentru acéstă madea a podărituluĭ, poruncim ca podăritul să se iea într'acelaşĭ chip: adecă, de va fi cărăuşul sudit şi stăpânul marfeĭ raia, să plătéscă cărăuşul aceĭ câte talerĭ 2 ce erà orînduiţĭ din vechime şi stăpânul mărfeĭ adaosul de talerĭ 8; iar fiind cărăuşul raia şi stăpânul mărfeĭ sudit, să se urmeze împotrivă; iar când amîndoĭ vor fi sudiţĭ, atuncĭ nu are a li se cere şi a plătì maĭ mult decât aceĭ câte talerĭ doĭ ce erà canonisiţĭ de maĭ înainte.—1813 Iunie 28.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVI, pag. 489).

Prea Inălţate Dómne,

După anaforaua dumné-lor cinstiţilor boerĭ veliţĭ, ce chibzuind aŭ făcut atât pentru cele ce sunt trebuinciόse la Cassa podurilor marĭ, cât şi spre a avé irat maĭ mult, ca să pótă săvîrşì maĭ cu lesnire trebile podurilor, aŭ adăogat să iea de la carele ce vin din lăuntru cu marfă lipscănie i de la butcĭ şi carâte, saŭ de la orĭ-ce fel de sudit, fiind stăpânul mărfeĭ saŭ raia, fără deosebire, câte talerĭ 10, care chibzuire a dumné-lor cu cale găsindu-se, s'aŭ întărit acéstă anafora de către Măria Ta, dându-se după dînsul şi luminate ponturĭ în mâna cumpĕrătorilor huzmetuluĭ podărituluĭ, de a strînge iratul podărituluĭ; întocmaĭ decĭ eŭ după cuprinderea ponturilor urmând a strînge iratul, după ce nelipsite gâlcevurĭ avĕnd cu ceĭ ce până acuma aŭ adus ast-fel de mărfurĭ (carĭ? cine sunt? şi câte carĕ şi ce felurimĭ de marfă este? însemnarăm maĭ jos), împotrivindu-se de a plătì, fiind sudiţĭ şi ḑicĕnd că porunca Măriei Tale este ca neguţătoriĭ sudiţĭ să nu se supere întru nimic de plata podărituluĭ, dar cumpĕrătoriĭ aŭ cumpĕrat acest huzmet

cu prostichiul acela ce, chibzuindu-se de dumné-lor boerii veliţi, s'aŭ găsit cu cale, şi după acela li s'aŭ dat la mână şi luminate ponturi şi, nu numai lor se pricinuesce îndestulată pagubă, ci şi Cassei podurilor, că ei opresc banii ce aŭ să iea de la numiţii, ce aŭ adus ast-fel de marfă, din câştiul de bani ce sunt datori după contract să dea la Cassa podurilor. Ci Măria Ta ne rugăm, privind paguba ce se pricinuesce atât unei părţi cât şi alteia şi chibzuind, să dea hotărîre în ce chip să se urmeze strîngerea iratului huzmetului podăritului, că neguţătorii sudiţi se impotrivesc şi nici într'un chip nu vor să plătéscă după datele luminate ponturi, şi cumpĕrătorii după cuprinderea lor aŭ cumpĕrat şi se păgubesc şi ei şi Cassa podurilor.

Manole Medelniceru, Nicolae Trăsnea.—1813 Iunie 19

Carĕ cu marfă lipţcănie:

5 Ioan Bacaloglu.
10 Monsu Barbau.
2 Costaforu.
1 Bogos Davidoglu.
4 Letu Lipscanu.
7 Constantin Sachelarie.
3 Sazanie.
1 2 Isaac Coen Ovreiul.
4 Maro Arcalaitu (?).
1 Monsu de Jan.
4 Hunţur Carabet.
1 (2 Chiriac Hristodulu.
56 (2

Carĕ cu marfă căzăcéscă.

1 Hristodulu la Hanul lui Zamfir.
2 Gheorghe Delibaşa.
4 Chiriac Hristodulu.
2 Hristofor Manoil.
9

5 carĕ cu marfă leşéscă Marcu Petcioru Ovreiu.

VI.—Anaforaua acésta a dumné-lui Vel Vornicului al Obştirilor, întru tóte fiindu-Ne primită, o întărim Domnia Mea, şi pe de o parte orînduim pe . . . . II epitrop al cutiei, să mérgă la Craiova, unde poruncim ca, prin ajutorul dumné-lui Caimacamului nostru de acolo, să urmeze a împlini dreptele avaeturi ale cutiei milosteniilor de la lucrurile nemişcătóre cele vîndute prin mezat şi prin riza-pazar, precum mai jos se arată, iar pe de altă parte orînduim şi însărcinăm pe dumné-ta biv Vel Paharnice Constantine Oteteleşane cu îngrijirea strîngerei acestor havaeturi de acum înainte, după mijlocul ce se

arată maĭ jos, şi dumné-ta Caimacamule al Craioveĭ să daĭ orînduituluĭ boer cuviinciosul ajutor spre săvîrşirea şi împlinirea aceştiĭ poruncĭ.—1814 Ianuarie 5.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofet.

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale că epitropia a luat curată sciinţă, că la Craiova, prin mezatul stărostieĭ de acolo, a cumpĕrat dumné-luĭ Clucerul Haralambie de la Paharnicul Stănuţă Jiianul moşiĭ, acareturĭ, drept talerĭ 120.000, asemenea şi un Mihale Goga a cumpĕrat un han de la Clucerul Dincă Brailoiŭ drept talerĭ 100.000, şi nu numaĭ că dintr'aceste două mezaturĭ nu s'aŭ trimis la epitropie câtuşĭ de puţin, care póte să facă peste talerĭ 10.000 ce sunt a-ĭ da cumpĕrătoriĭ, po parale 2 la leŭ, ci încă nicĭ de la alţĭ cumpĕrătorĭ, ce se va fi săvîrşit acolo, maĭ vîrtos nicĭ din cele câte o para la leŭ de la vîndările nemişcătóre prin riza-pazar de la cumpĕrătorĭ, care în anul trecut s'aŭ dat irat noŭ de Inălţimea Ta, nu s'aŭ trimis la epitropie câtuşĭ de puţin de acolo; ci fiind-că starea Cutieĭ milostenieĭ este sciută Inălţimeĭ Tale, multele cheltuelĭ, lefile ce se daŭ pe la săracĭ, şi iraturĭ ca de-al de acestea nu se pot împlinì, maĭ virtos că încă de la Maiŭ let trecut s'aŭ făcut poruncile Inălţimeĭ Tale pe la tóte judeţele de obşte, ca să aibă la acéstă îngrijire dumné-lor ispravniciĭ, ca de la tóte vîndările *achinita* prin riza-pazar să aibă a împlinì de la cumpĕrător pe câte una para la leŭ, şi se vede că nicĭ o urmare n'aŭ făcut, fără numaì de la sud Olt şi Slam-Rîmnic óreşĭ-ce, să bine-voiască înalta înţelepciunea Măriei Tale să se dea luminată poruncă, prin II epitropĭ, ce se va orînduì de la epitropie, mergênd acolo, prin Caimacamul Craioveĭ, să se împlinéscă atât havaetul de la aceste două vîndărĭ, pe câte două parale la leŭ de la cumpĕrătorĭ, cât şi cele-lalte vîndărĭ, ce prin scumpă cercetare se va maĭ dovedì că s'aŭ făcut prin mezat de la bună venirea Măriei Tale încóce, pe câte două parale la leŭ, şi cele prin riza-pazar pe câte o para la leŭ, de la cumpĕrătorĭ, să-ĭ apuce să împlinéscă şi cu însciinţare i cu fóie anume iscălită de dumné-luĭ Caimacamul, prin II epitropĭ, să se trimiţă la epitropie, şi pentru ca să nu se maĭ facă catachrisis acolo la acest fel de madele ale epitropieĭ, de la care se ajutoréză hrănindu-se săraciĭ, póte uniĭ din dregătoriĭ părţiĭ loculuĭ, orĭ împovăraţĭ fiind cu multe trebĭ, saŭ din amelie, trece cu vederea acest fel de iraturĭ, de se va socotì şi de către Inălţimea Ta, să se orînduéscă asupra acestuĭ irat îngrijitor dumné-luĭ Clucerul Dinul Oteteleşanu, ce este cunoscut, boer cu vadă şi suflet curat, ca orĭ-ce mezat se va face într'acele judeţe saŭ în oraşul Craioveĭ de acareturĭ . . . . să iea de la cumpĕrător pe câte două parale la leŭ, asemenea şi de la ceĭ ce vor cumpĕrà prin riza-pazar, după coprinderea poruncilor ce maĭ nainte s'aŭ trimis de Inălţimea Ta, să dea la leŭ pe câte o pară, carĭ prin ajutorul Căimăcămieĭ strîngêndu-ĭ, să-ĭ trimiţă la epitropie, însciinţând pe

tótă lună urmarea ce se va face acolo asupra acestor madele, ca pentru ceĭ ce se vor îndĕrĕtnicì la plată, prin anaforaua epitropieĭ către Inălţimea Ta, să i se înlesnéscă strîngerea acestuĭ irat de la ceĭ ce se vor împotrivì la plată; către acésta, orĭ la anaforalele mezaturilor, saŭ la zapisele ce se vor vinde prin riza-pazar peste cercetarea vînḑărilor după orînduiala pravileĭ, Divanul Craioveĭ saŭ dumné-lor judecătoriĭ şi ispravniciĭ, unde se va întîmplà, să nu întăréscă saŭ să adevereze sineturile stăpâniriĭ acelor acareturĭ, până nu se va vedé iscălitura dumné-luĭ Cluceruluĭ Oteteleşanu că aŭ plătit acest havaet al milostenieĭ, iar carì vor face vînḑărĭ şi cumpĕrătorĭ tainice făr' de cercetare şi adeverire de judecată şi făr' de a plătì acest havaet, să li se deà spre înţelegere că sunt . . . . şi neţinute în sémă la orĭ-ce pricină de judecată li se vor întîmplà, iar hotărîrea cea desăvîrşită rĕmâne a se face de către Inălţimea Ta.—1814 Ianuarie 4.

Vel Vornic.

(*Cod. LXXVI, pag. 758.*)

VII.—Avaeturile de maĭ jos, ca unele ce sunt iraturĭ ale Cutieĭ milosteniilor spre ajutorul şi mângăerea săracilor, poruncim dumi-tale Vel Vistiere şi dumi-tale Vel Logofete de Ţéra-de-sus să se dea fóie vătafuluĭ de Visterie de suma banilor avaeturilor ce vor fi datorĭ cumpĕrătoriĭ rusumaturilor de maĭ jos arătate, căruia şi poruncim să urmeze a le împlinì negreşit şi a le face teslim la Epitropia Obştirilor. 1814 Fevruarie 4.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţăm Inălţimeĭ Tale că, între alte cercetărĭ ce am făcut Epitropieĭ obştirilor, se vĕḑù şi acéstă remăşiţă din anul trecut let 1813 neîmplinită până acum din pricina vremeĭ, care se însémnă maĭ jos de unde şi cu ce mijloc chibzuirăm de a se împlinì, ca să pótă şi epitropia a întîmpină atât lefile săracilor, după catastihul ce s'aŭ aşezat, precum s'aŭ găsit cu cale, cum şi lefile dohtorilor şi ale altora, i alte cheltuelĭ ce se urméză peste an, din porunca gospod şi cum va fi bună hotărîrea Märieĭ Tale.

Radu Golescu Vel Ban, Isaac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Iordache Slătinénu Vel Vornic, Vel Logofet . . . Fotache Ştirbeiŭ Vel Logofĕt.—1814 Ianuarie 29.

Talerĭ 2.110 din dijmărit la pungĭ 422 po talerĭ 5 de pungă să se céră de la casa rĕposatuluĭ Serdaruluĭ Dinu Cernăvodénu, cumpĕrătorul acestuĭ huzmet, saŭ de la cel ce va fi luat aceştĭ banĭ.

Din vinăriciŭ din câtă sumă se va fi vîndut la Cochiĭ-vechĭ după sciinţa canţelarieĭ Divanuluĭ, de la cumpĕrătorul acestuĭ huzmet, po talerĭ 5 la pungă, să se împlinéscă prin porunca gpd.

Din oerit asemenea, după cum se va fi vîndut la Cochiĭ-vechĭ, de la

cumpĕrătorul acestuĭ huzmet, iarăşĭ după sciinţa canţelarieĭ Divanuluĭ, pe câtă sumă s'aŭ vîndut, po talerĭ 5 la pungă, să se împlinéscă.
Din ocne asemenea, după cum se va fi vîndut la Cochiĭ-vechĭ, de la cumpĕrătorul acestuĭ huzmet, iarăşĭ după sciinţa canţelarieĭ Divanuluĭ, pe câtă sumă s'aŭ vîndut, po talerĭ 5 la pungă, să se împlinéscă.

Anaforaua ce s'aŭ făcut la catastihul epitropieĭ de a se împlinì talerĭ 10.155 prin dumné-luĭ Vel Postelnicul de la boeriĭ ceĭ ce aŭ îmbrăcat caftane i de la ispravniciĭ judeţelor de la venirea Măriei Sale luĭ Vodă până acum, ce aŭ rĕmas neîmpliniţĭ, rĕmăşiţe.
(Cod. LXXVI, pag. 850.)

VIII.—Poruncim Domnia Mea dumné-tale Vel Postelnic să se facă cuviinciósa împlinire a acestor avaeturĭ a Cutieĭ milosteniilor de la ceĭ arătaţĭ în alăturatul catastih, ca nisce iraturĭ ce sunt orînduite şi canonisite pentru ajutorul săracilor.—1814 Martie 1.

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale că, între alte rĕmăşiţurĭ ce are să iea Cutia milosteniei din anul trecut, sunt rĕmăşiţă şi dumné-lor boeriĭ ispravnicĭ, ce aŭ fost orînduiţĭ pe la judeţe, de la let 1812 Dechemvre 30 şi până acum, la fieş-care boer pentru un judeţ po talerĭ 50, cum şi dumné-lor boeriĭ ce s'aŭ cinstit cu caftane gpd., avaet după chrisov, iar alţiĭ nu-s, şi atât pentru dumné-lor boeriĭ ispravnicĭ, cât şi pentru dumné-lor boeriĭ ce s'aŭ cinstit cu caftane şi n'aŭ plătit obicĭnuitul avaet, iată se însemnéză într'aceste foĭ anume de la care; fiind-că alt mijloc de împlinire nu este, am socotit (de se va găsì cu cale şi de către Inălţimea Ta), să fie luminată poruncă către dumné-luĭ Vel Postelnic, ca de la boeriĭ ce se vor fi aflând aicĭ în Bucurescĭ să se împlinéscă cu într'adins mumbaşir, iar de la ceĭ ce lipsesc pe afară în Englichia cu scrisorĭ ale dumné-luĭ Vel Postelnic către dumné-lor ispravniciĭ judeţelor să se facă împlinire de către dumné-lor saŭ de la însuşĭ dumné-lor aceĭ boerĭ, saŭ de se vor împotrivi, să împlinéscă al fieş-căruia datorie din acest avaet întocmaĭ după aceste foĭ de la scutelniciĭ dumné-lor şi, trimiţêndu-se boeriĭ cu fóie la epitropia obşteĭ, se va da adeverinţă de primire la fieş-care judeţ, saŭ cum se va găsì cu cale de către Inălţimea Ta.—1814 Fevruarie 22.

Vel Vornic.

IX.—Prea Sfinţia Ta Părinte Mitropolite, avaeturile de maĭ jos arătate, ca unele ce sunt iraturĭ ale Cutieĭ milosteniilor spre ajutorul şi mângâierea săracilor, poruncim ca negreşit să se facă teslim la Epitropia Obştirilor, fără de altă zăbavă, cu urmare întocmaĭ precum maĭ jos se arată.—1814 Fevruarie 4.

(Pecetea gpd.)

Vel Vornic.

(Cond. 76, pag. 810.)

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţăm Inălţimeĭ Tale că, între alte cercetărĭ ce am făcut Epitropieĭ Obştirilor, se vĕḑù şi acéstă rĕmăşiţă din anul trecut let 1813 neîmplinită până acum din pricina vremeĭ, care se însémnă maĭ jos de unde şi cu ce mijloc chibzuirăm de a se împlinì, ca să pótă şi epitropia a întimpinà lefile săracilor, după catastihul ce s'aŭ aşezat, precum s'aŭ găsit cu cale, cum şi lefile dohtorilor şi ale altora, i alte cheltuelĭ ce se urméză peste an din porunca gospod, şi cum va fi bună hotărîrea Măriei Tale.—1814 Ianuarie 29.

Radu Golescu Vel Ban, Isaac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Iordache Slătinénu Vel Vornic, Vel Logofĕt, Vel Logofĕt, Fotache Ştirbeiŭ Vel Logofĕt.

De la tóte cununiile din Bucurescĭ, însă:

Talerĭ		
20	de la fieş-care boer mare	să dea Sf. Mitropolie după foile popopilor de la mahala banĭ la epitropie cât s'aŭ strîns pe anul trecut, cum şi de acum înainte asemenea urmare să se facă.
10	» » al 2-lea mână	
5	» » » 3-lea mână şi neguţătorĭ	
1	» » tot ţĕranul din oraş	

X.—Havaeturile de maĭ jos arătate, ca unele ce sunt iraturĭ ale Cutieĭ milosteniilor, spre ajutorul şi mângâierea săracilor, poruncim Domnia Mea dumné-tale Vel Spătar ca, făcênd cerecetarea da maĭ jos arătată, să le şi împlinescĭ fără de zăbavă şi să le facĭ teslim la Epitropia Obştirilor.—1814 Fevruarie 4.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Prea Inalţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale că, între alte cercetărĭ ce am făcut Epitropieĭ Obştirilor, se vĕḑù şi acéstă rĕmăşiţă din anul trecut let 1813 neîmplinită până acum din pricina vremeĭ, care se însémnă maĭ jos de unde şi cu ce mijloc chibzuirăm de a se împlinì, ca să pótă şi epitropia a întîmpinà atât lefile săracilor, după catastihul ce s'aŭ aşezat, precum s'aŭ găsit cu cale, cum şi lefile dohtorilor şi ale altora, i alte cheltuelĭ ce se urméză peste an din porunca gospod, şi cum va fi bună hotărîrea Inălţimeĭ Tale.—1814 Ianuarie 29.

Radu Golescu etc.

Talerĭ 170 de la 17 polcovnicĭ de judeţe, po talerĭ 10, din porunca Inălţimeĭ Tale către dumné-luĭ Spătarul, să cerceteze câţĭ aŭ fost orînduiţĭ pe la judeţe până la sfîrşitul trecutuluĭ Dechemvre cu fóie anume, după care să se împlinéscă acest havaet prin dumné-luĭ, să se dea la epitropie, care este irat vechiŭ, după chrisovul gpd.

De la tot căpitanul de căpitănie de frunte de pe afară po talerĭ 5. De la tot căpitanul de al doilea mână de pe afară po talerĭ 2 banĭ 60.	Asemenea să se plătéscă acest avaet prin dumné-luĭ Vel Spătarul şi cu fóie anume să-ĭ dea la epitropie.

XI.—Avaeturile de maĭ jos arătate, ca unele ce sunt iraturĭ ale Cutieĭ milosteniilor, spre ajutorul şi mângăierea săracilor, poruncim dumné-vóstră veliţilor Logofeţĭ să se facă poruncile Domnieĭ Mele către ispravniciĭ judeţelor, ca să trimiţă catastihul pentru tóte chirotoniile, spre a se face apoĭ şi împlinirea acestor avaeturĭ, după mijlócele ce se arată maĭ jos.—1814 Fevruarie 4.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale că, între alte cercetărĭ ce am făcut Epitropieĭ Obştirilor, se vĕḑù şi acéstă rĕmăşiţă din anul trecut let 1813 neîmplinită până acum din pricina vremeĭ, care se însémnă maĭ jos precum s'aŭ găsit cu cale, cum şi lefile dohtorilor şi ale altora, i alte cheltuelĭ ce se urméză peste an din porunca gpd., şi cum va fi bună hotărîrea Inălţimeĭ Tale.—1814 Ianuarie 29.

Radu Golescu etc.

De la chirotoniile tuturor preoţilor şi diaconilor ce se chirotonisesc la 4 eparchiĭ, de la sfinţiĭ archiereĭ, însă:

5 de tot preotul 2,60 de tot diaconul	Să se facă luminată poruncă gpd. pe la toţĭ boeriĭ ispravnicĭ din 17 judeţe, ca să facă cercetare după catagrafia ce s'aŭ făcut, câţĭ preoţĭ şi diaconĭ s'aŭ chirotonisit până la sfîrşitul luĭ Dechemvre trecut, şi făcêndu-se fóie de la tóte judeţele, să se trimiţă la epitropie, ca după acele foĭ să se apuce iarăşĭ cu poruncă gpd. părinţiĭ archiereĭ ale câte 4 eparchiĭ ca să împlinéscă baniĭ.

XII.—Avaeturile de maĭ jos arătate, ca unele ce sunt iraturĭ ale Cutieĭ milosteniilor spre ajutorul şi mângăierea săracilor, poruncim dumné-vóstră veliţilor Logofeţĭ să se facă poruncile Domnieĭ Mele către aceĭ orînduiţĭ meemurĭ cu asemenea coprindere precum maĭ jos se arată.—1814 Fevruarie 4.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Insciiţăm Inălţimeĭ Tale că, între alte cercetărĭ ce am făcut Epitropieĭ obştirilor, se vĕḑù şi acéstă rĕmăşiţă din iraturile anuluĭ trecut ce s'aŭ făcut de către Inălţimea Ta, şi pentru a se împlinì şi cu ce mijloc în-

semnarăm mai jos, ca să pótă şi epitropia întîmpină atât lefile săracilor după catastihul ce s'aŭ aşezat, precum s'aŭ găsit cu cale, cum şi lefile dohtorilor şi ale altora, i alte cheltuelĭ ce se urméză peste an din porunca gospod, şi cum va fi bună hotărîrea Inălţimeĭ tale.

Radu Golescu etc.

1814 Ianuarie 29.

banĭ		
6	De la tótă pielea de epure ce ese afară din ţéră, să dea cumpĕrătorul.	Să fie luminată porunca Inălţimeĭ Tale către orînduiţiĭ meemurĭ, ce s'aŭ orînduit de către Inălţimea Ta, pentru vîndarile cele cu riza-pazar prin altă anafora maĭ nainte, ca să îngrijéscă şi pentru aceste iraturĭ, de a le împlinì şi a le trimite cu catastih la epitropie.
45	De la fieş-care şoc de sticlă ce vin din ţéră străină, de la cumpĕrător.	
9	De la tótă oca de céră ce ese afară din ţéră, de la cumpĕrător.	
6	De la tot cotul de poştav de ţéră ce ese afară din ţéră, de la cumpĕrător.	

Avaeturile de maĭ jos arătate, ca unele ce sunt iraturĭ ale Cutieĭ milosteniilor spre ajutorul şi mângăierea săracilor, orînduim Domnia Mea pe vătaful de Visterie, prin carele poruncim dumi-tale Vel Vistiere să se împlinéscă negreşit cu urmare întocmaĭ precum maĭ jos se arată şi să facă teslim la Epitropia Obştirilor.—1814 Fevruarie 4.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

XIII. — *Prea Inălţate Dómne,*

Insciinţăm Inălţimeĭ Tale, că între alte cercetărĭ ce am făcut Epitropieĭ Obştirilor, se vĕḑù şi acéstă rĕmăşiţă din anul trecut let 1813 neîmplinită până acum din pricina vremeĭ, care se însémnă maĭ jos de unde şi cu ce mijloc chibzuirăm de a se împlinì, ca să pótă şi epitropia a întîmpină atât lefile săracilor, după catastihul ce s'aŭ aşezat, precum s'aŭ găsit cu cale, cum şi lefile dohtorilor şi ale altora, i alte cheltuelĭ ce se urméză peste an din porunca gpd., şi cum va fi bună hotărîrea Inălţimeĭ Tale. — 1814 Ianuarie 29.

Radu Golescu etc.

Talerĭ 1.700 de la 34 ispravnicĭ din 17 judeţe, po talerĭ 50 de unul, câţĭ vor fi fost pe anul trecut până la sfîrşitul luĭ Dechemvre trecut, dupe sciinţa canţelarieĭ Vistieriei, să dea fóie extractarul de câţĭ anume aŭ fost şi la ce judeţe, şi prin dumné-luĭ Vel Vistierul, cu mumbaşir gpd., să se împlinéscă şi să se dea la epitropie.

De la tóte caftanele boerilor, ce s'aŭ făcut de la bună venirea Măriei Tale şi până la sfîrşitul luneĭ luĭ Dechemvre trecut, iarăşĭ după fóia ce va da extractarul după archondologhie, prin dumné-luĭ Vel Vistierul, cu mumbaşir gpd., să se împlinéscă şi să se dea la epitropie.

De la tóte cărţile ce se daŭ de la Vistieria gpd. neguţătorilor pămînteni pentru iznea-zaherea, po talerĭ 1 de tótă cartea. Calemul capanuluĭ să dea fóie după condica Vistierieĭ câte cărţĭ s'aŭ dat până la sfîrşitul luneĭ luĭ Dechemvrie trecut, şi să dea şi baniĭ la epitropie, prin scirea dumné-luĭ Vel Vistieruluĭ.

Talerĭ 600 de la toţĭ neguţătoriĭ pămîntenĭ capanlăĭ, irat noŭ, ce s'aŭ făcut de către Măria Ta în anul trecut. Calemgiiĭ capanuluĭ asemenea să dea fóie de câţĭ sunt şi cu porunca gpd. să se împlinéscă de la aceia.

XIV.—Avaeturile de maĭ jos aratate, ca unele ce sunt iraturĭ ale Cutieĭ milosteniilor, spre ajutorul şi mângăierea săracilor, volnicim pe.... şi poruncim ca, luând de la dumné-lor veliţiĭ Logofeţĭ foĭ de numele egumenilor i ale judecătorilor acelora ce n'aŭ rĕspuns canonisitul havaet al Cutieĭ, să urmeze negreşit a face împlinire, după cuprinderea ce se arată maĭ jos, de la fieş-care, şi să le facă teslim acele havaeturĭ ale Epitropieĭ Obştirilor.—1814 Fevruarie 4.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

De la toţĭ egumeniĭ ce se orînduesc la mănăstirile ţĕriĭ:

Talerĭ		
40	de la tot egumenul ce se orînduesce la mănăstire mare.	Dumné-lor veliţĭ Logofeţĭ să dea fóie anume de câţĭ egumenĭ s'aŭ făcut în anul trecut până la sfîrşitul trecutuluĭ Dechemvre şi să împlinéscă cu mumbaşir.
20	de la tot egumenul ce se orînduesce la mănăstire mică.	

De la toţĭ judecătoriĭ departamenturilor de aicĭ din Bucurescĭ, adecă câţĭ vor avé léfă pe lună de la talerĭ 50 în sus să dea câte talerĭ 20 pe an la cutie, iar câţĭ aŭ numaĭ până la talerĭ 50 léfă să dea la cutie po talerĭ 10; asemenea şi judecătoriĭ judeţelor de pe afară şi aĭ Spătărieĭ i aĭ Agieĭ de aicĭ, asemenea dumné-lor veliţiĭ Logofeţĭ să poruncéscă a scóte fóie după condica Divanuluĭ şi să o dea la epitropie de numele fieş-căruia judecător, şi după acea fóie, prin mumbaşir gpd., să împlinéscă de la fieş-care numitul havaet.

XV.—După cum aŭ găsit cu cale dumné-lor veliţiĭ boerĭ printr'acéstă anafora, primită fiindu-Ne, o întărim Domnia Mea şi hotărîm ca întocmaĭ să se urmeze.—1814 August 26.

(Pecetea gpd.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, ce prin pitac ni s'aŭ dat, că între alte veniturĭ ale Cutieĭ milostenieĭ este orînduit a se luà şi de la ceĭ ce îmbracă domnescile Măriei Tale caftane, după starea boerieĭ, de la cel dintâiŭ până la cel maĭ mic, dar vĕḑêndu-se de Măria Ta că nu se osebesc ceĭ halea din ceĭ paialîcurĭ, ni se poruncesce ca să

facem chibzuire şi să arătăm Măriei Tale mijlocul îndreptării în ce chip vom găsì cu cale, ca, teorisindu-se de către Măria Ta, să se dea nizamul îndreptăriĭ; arătăm Inălţimeĭ Tale că am făcut chibzuire şi găsim cu cale ca ceĭ ce îmbracă caftane de boeriĭ halea să dea orînduitul irat deplin, după cum este întocmit, iar ceĭ ce se cinstesc cu paialîcurĭ să dea pe jumătate, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. 1814 August.

Vel Ban, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Constantin Bălăcênu Vel Vornic, Constantin Filipescu Vel Logofĕt, Nistor Clucer.

(Cond. 79, pag. 215.)

XVI.—Priimită fiind Domnieĭ Mele anaforaua acésta a dumné-luĭ Vel Vorniculuĭ al Obştirilor, poruncim dumné-vóstre veliţilor Logofeţĭ să se facă cerutele poruncĭ întru tóte cele-lalte cu asemenea cuprinderea precum maĭ jos se arată, osebit numaĭ plata osteneleĭ celor orînduiţĭ, ca să le fie ḑeciuiala din ḑeciuiala avaeturilor ce se va strînge la fiieş-care judeţ, iar nu ḑeciuiala din tótă suma.—1814 Ianuarie 22.

(Pecetea gpd.)

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale, că din luminată întărirea Măriei Tale, ce s'aŭ dat încă de la cincĭ ale următóreĭ lunĭ la anaforaua epitropieĭ pentru vînḑările acareturilor nemişcătóre ce s'aŭ făcut şi se fac în cincĭ judeţe ot preste Olt prin mezat şi riza-pazar, orînduindu-se îngrijitor la aceste iraturĭ acolo în partea loculuĭ dumné-luĭ Paharnicul Constantin Oteteleşanu, care poruncă primindu-se acolo, aŭ şi primit numitul boer îngrijirea acésta făr' de vre-o plată a osteneleĭ asupra dumné-luĭ, numaĭ şi numaĭ pentru folosul săracilor ce se hrănesc de la Cutia milostenieĭ, fără numaĭ găsesce cu cale a se orînduì ceĭ maĭ jos arătaţĭ boerĭ în 4 judeţe de acolo (afară numaĭ din Dolj, unde este a fi sub îngrijirea domnieĭ-sale), să se orînduiască aceştĭ numiţĭ boerĭ cu osebite luminate cărţĭ ale Inălţimeĭ Tale pe numele dumné-lor, a priveghià fieş-care în partea judeţuluĭ sĕŭ pentru orĭ-ce vînḑare se va face prin mezaturĭ saŭ prin riza-pazar la acele judeţe, cu cuprinderea ce a fost maĭ sus arătata poruncă, adecă să împlinéscă de la vînḑările cu mezat pe câte parale două la leŭ şi de la ceĭ cu riza-pazar câte o para la leŭ de la cumpĕrător, poruncindu-li-se ca fără de a nu vedé iscălitura numituluĭ boer, că s'aŭ primit pentru milostenie iratul ce se arată maĭ sus, nicĭ dumné-lor ispravniciĭ, nicĭ vre-o uniĭ din judecătorĭ să nu adevereze sinetul vînḑăriĭ, dându-li-se spre înţelegere de obşte că, de nu vor plătì acest havaet, orĭ-ce vînḑărĭ şi cumpĕrăturĭ *achineta* se vor face sunt să fie neţinute în sémă, însă cercetând mezaturile pe câte două parale la leŭ de la bună venirea Măriei Tale, iar paraua la leŭ de la trecutul Maiŭ încóce de când s'aŭ făcut irat noŭ, şi fieş-care boer în partea sa, pe suma banilor ce vor strînge anume, de la cine, cu catastih, apururea să se corespondariséscă cu dumné-luĭ Paharnicul Constantin Oteteleşanu, ca şi dumné-luĭ

iarăşĭ asemenea cu catastih de la fieş-care judeţ ceea ce se va strînge să se corespondariséscă cu epitropia, trimiţênd suma ce se va adunà, şi să li se plătéscă fieş-căruia, ţiindu-li-se în sémă drépta acéstă ostenélă şi drept léfă ḑeciuiala din ceea ce se va adunà pe séma epitropieĭ; pentru care să bine-voiască înalta înţelepciunea Inălţimeĭ Tale cu a se face patru luminate cărţĭ, atât pe numele aleşilor numiţilor boerĭ ot preste Olt, ce sunt a fi sub *corespondenţia* Paharniculuĭ Oteteleşanu, cât şi în 12 judeţe dincóce de Olt, pe numele boerilor ce osebì s'aŭ ales de însumĭ la fieş-care judeţ, corespondarisindu-se aicĭ cu epitropia, cu chipul ce maĭ sus se cuprinde, poruncindu-se şi dumné-lor ispravnicilor să li se dea tot felul mână de ajutor la tóte cele ce se vor arătà că aŭ trebuinţă, făcêndu-li-se înlesnire la strîngerea acestuĭ havaet, că dór cu acest mijloc se va pune în orînduială iratul acesta, a nu se păgubì Cutia milosteniei, de unde se hrănesc sumă de sărăcime cu prisosul lefilor ce li se dă, şi cum va fi bună hotărîrea Inălţimeĭ Tale.—1814 Ianuarie 19. Vel Vornic.

Boeriĭ ce sunt orînduiţĭ ot preste Olt.

Slam-Rîmnic.	Pitarul Nica Vlădescu.
Gorj.	III Logofĕt Vasile Moncescu.
Mehedinţĭ.	Polcovnicu Zamfirache.
Romanaţĭ.	Pitarul Dumitrache Berendeiŭ,

Boeriĭ ce sunt orînduiţĭ în 12 judeţe dincóce de Olt.

Slam-Rîmnic.	Slugerul Dumitrache Borănescu.
Buzĕŭ.	Săndulache Muscelénu, ce aŭ fost sameş.
Ialomiţa.	II Vornic Marinache Orăşanu.
Saac.	Anghelache Logofĕtul.
Prahova.	Paharnicul Boiarol.
Dîmboviţa.	Răducan Grecénu
Argeş.	Medelniceru Ioniţă vnuc părinteluĭ Argeşiŭ.
Muscel.	Dumitrache II Comis sin Arion.
Vlaşca.	Vistierul Hristache.
Teleorman.	Slugerul Marin sameş.
Olt.	Medelnicerul Nicolae Gigârtul.
Ilfov.	cu loc deschis.

XVI—IX.—Afară din condeiul mănăstireĭ Strihăeĭ (pentru care s'aŭ dat poruncă a Domnieĭ Mele), întru tóte cele-lalte întărim Domnia Mea anaforaua acésta a dumné-luĭ Vel Vorniculuĭ al Obştirilor, bez condeiul de maĭ jos arătat al huzmeturilor ce se vînd de la Divan prin Cochiĭ-vechĭ, nefiind obicĭnuit din vechime, după care Prea Sfinţia Ta Părinte i dumné-ta Vel Vistiere şi dumné-ta Vel Logofete de Ţéra-de-sus să daţĭ cuviinciosul nizam şi să îngrijiţĭ de a se face urmare întocmaĭ pentru tóte câte privesc în parte la îngrijirea sfinteĭ Mitropolieĭ şi la a dumné-vóstre, şi către acésta poruncim, Vătaşe de Visterie,

să împlinescĭ şi de la sf. Mitropolie rĕmăşiţa banilor, ce se arată maĭ jos că este datóre la Cutie, şi să facĭ teslim la Epitropia Obştirilor, ca să se întimpine trebuinciósele cheltuelĭ.—1814 Ianuarie 5.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cond. LVXXII, pag. 752).

Prea 'Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale, că întrând în cercetarea iraturilor Cutieĭ Obştirilor, ce sunt canonisite a se primì peste an, vĕḑ că unele dintrînseel nu se pot împlinì, precum se arată maĭ jos anume, cum şi unele din iraturĭ ce s'aŭ adăogat de Inălţimea Ta anul acesta irat noŭ la Cutia milosteinilor, neputêndu-se împlinì cu alte mjilóce, după chibzuirea ce făcuiŭ, se însemnară maĭ jos cum să se urmeze, de se va găsì însă cu cale şi de către Inălţimea Ta, pentru lefile ce săracilor sunt adăogate anul acesta maĭ mult decât în aniĭ trecuţĭ, şi iraturile şi din câte sunt nu se pot împlinì, de care nu lipsiiŭ a face Mărieĭ Tale arătare, şi cum se găsì cu cale de către Măria Ta.—1813 Dechemvre 28.

Vel Vornic.

Din iraturile vechĭ ce nu se pot împlinì.

Talerĭ
1.700 de la 34 boerĭ ce se află rînduiţĭ prin judeţe, până nu va aduce adeverinţa epitropieĭ fieş-care de plata havaetuluĭ po talerĭ 50 de un ispravnic, să fie poprit din plecare, nicĭ să i se dea de la Vistierie şi de la Divan cărţile de isprăvnicie.

Să fie straşnică luminată poruncă să-ĭ rĕspunḑă la epitropie cumpĕrătoriĭ huzmeturilor la vremea când rĕspund şi cele-lalte havaeturĭ; nicĭ să le dea cărţile până nu vor plătì, căcĭ, urmând împotrivă, dumné-lor veliţiĭ Logofeţĭ să plătéscă de la dumné-lor aceştĭ banĭ.

De la tótă cartea ce se dă de la Vistieria gpd. neguţătorilor pămînteni po talerĭ 1 pentru iznea-zaherea, calemgiu capanuluĭ să fie dator să-ĭ rĕspunḑă la epitropie, cu catastih de la cine anume.

De la tóte chirotoniile preoţilor şi diaconilor ce se chirotonisesc la câte patru eparchiĭ ale părinţilor archiereĭ, să se strîngă prin sfînta Mitropolie (după cum aŭ fost obiceiŭ) şi să-ĭ dea la epitropie, cu catastih anume, însă de tot preotul po talerĭ 5 şi diaconul po talerĭ 2 şi banĭ 60, după chrisov.

De la tóte cununiile din politía Bucurescilor, însă:

Talerĭ		
20	de la boeriĭ ceĭ marĭ	asemenea să se strîngă prin sfînta mitropolíe, să se dea la pitropie cu catastih.
10	de la al doilea mână	
5	de la al treilea şi de la neguţătorĭ	
1	de la prostime	

De la toţĭ egumeniĭ ce se orînduesc pe la mănăstirĭ marĭ şi micĭ:

40 de la mănăstirĭ marĭ 20 de la mănăstirĭ micĭ	să nu li se dea cărţile de egumenie până nu va aduce de la epitropie adeverinţă că şi-aŭ rĕspuns havaetul.

De la tóte caftanele ce se cinstesc cu ofichion, halea şi paele, să se orînduiască mumbaşir ca să împlinéscă, fiind-că ceĭ maĭ mulţĭ nu şi-aŭ rĕspuns havaetul.

De la toţĭ boeriĭ judecătorĭ aĭ departamenturilor de aicĭ şi judecătoriĭ Agieĭ şi aĭ Spătărieĭ i ceĭ de prin judeţe, însă ceĭ carĭ aŭ léfă până la talerĭ 50 să dea po talerĭ 10 şi ceĭ de la talerĭ 50 în sus să dea po talerĭ 20, să li se opréscă din lefĭ de către zarafiĭ Vistieriei la darea lefilor şi să-ĭ rĕspundă la epitropie cu catastih.

Iraturì nouĕ date în anul acesta de către Inălţimea Ta, care nu se pot împlinì.

Tot venitul mănăstireĭ Strihăeĭ, care aŭ fost vechiŭ irat al Cutieĭ şi se luase şi acum prin chrisovul Inălţimeĭ Tale în anul acesta s'aŭ dat iar la epitrópie, cu luminată porunca Inălţimeĭ Tale să se iea de sub stăpânirea egumenuluĭ, care se află, şi să se vîndă veniturile pe séma epitropieĭ.

Talerĭ banĭ		
—. 6	De tótă pielea de epure ce ese din ţéră.	Acum la vîndarea vămilor să se strige şi acestea, a se cumpĕrà de către vameşĭ cu deosebit preţ, care să se dea la epitropie, fiind-că într'alt chip nu se pot împlinì.
—. 6	De la tot cotul postav de ţéră ce se lucréză aicĭ.	
—. 45	De la tot şocul de sticle ce vine din ţéră streină.	
—. 9	De la tótă ocaua de céră ce ese din ţéră.	
600. —	De la neguţătoriĭ capanlâĭ pamîntenĭ. Calemgiul capanuluĭ să-ĭ opréscă de la aceĭ neguţătorĭ fără de altă zmintélă şi să-ĭ rĕspundă la epitropie.	
5. —	*de la căpetenia de frunte de afară.*	Să nu li se dea de la Divan cărţile, până nu va aduce de la epitropie o adeverinţă că aŭ plătit acest havaet.
2, 60	*de la tótă căpetenia de a 2-a mână* de afară.	
2. —	de la tótă cartea de vătăşie de ţiganĭ.	

Din iraturile şcólelor.

8.446. — Ce sunt rĕmăşiţe de la Sf. Mitropolie din cĭfertul Sf. Gheorghe trecut, care îĭ opresce parte dintr'înşiĭ pentru dascălĭ şi doftoriĭ de prin eparhiĭ, şi că alţiĭ sunt rĕmăşiţă pe la mănăstirĭ; pentru dascăliĭ de prin eparchiĭ este luminată întărirea Măriei Tale la anaforaua dumné-luĭ Vel Ban Radu Golescu şi dumné-luĭ Vel Vistierul Constantin Filipescu, ca să se plătéscă din chiar veniturile eparchiilor, iar nu din cĭfertul epitropieĭ, să se orînduiască mumbaşir spre împlinire.

Primită fiind Domnieĭ Mele anaforaua acésta a dumné-luĭ Vel Dvornicul al Obştirilor, poruncim dumné-tale Vel Logofete de Ţéra-de-sus ca, de nu vor cumpĕrà vameşiĭ de la Cochiĭ-vechĭ şi acele iraturĭ ale Cutieĭ, să se facă osebite poruncĭ ale Domnieĭ Mele, de a se însărcinà ca să le caute şi să le strîngă în credinţă pe séma Cutieĭ, cu urmare întocmaĭ precum maĭ jos se arată. — 1814 Ianuarie 15.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale că, între iraturile de maĭ jos arătate, ce s'aŭ dat la Cutia milostenieĭ de la Inălţimea Ta în anul trecut, cu tóte că în trecutele ḑile, prin anaforua epitropieĭ, s'aŭ chibzuit a se strigà osebĭ la strigarea vĕmilor, ca să le cumpere vameşiĭ, la care cea dintâiŭ strigare toţĭ din muşteriiĭ vameşĭ să depărtéză, cu cuvînt că nu pot să scie care schelă de vamă va rĕmâné asupră-ĭ, ca să atirdiséscă şi la iraturile acestea ale milostenieĭ, pentru care iarăşĭ ḑic, că de se va socotì de către înaltă înţelepciunea Inălţimeĭ Tale, când în acea după urmă nu le vor luà şi acesta în parte osebĭ prin Cochiĭ-vechĭ, să se însărcineze tot asupra vameşilor, cu osebite luminate poruncĭ la fieşcare schelă şi vamă, adecă pieile de epure şi céra asupra vameşilor celor de pe la schelă pe unde ese afară din ţéră, şi şocurile de sticlă, i pentru cotul de postav ce se lucréză în ţéră asupra carvasaraleĭ din politie, şi toţĭ, pe tótă luna, orĭ prin isprăvnicaturĭ, saŭ prin sineşĭ, să se corespondariséscă cu epitropia, dându-şĭ socotéla osebĭ pe ceea ce aŭ strîns dintr'aceste iraturĭ, şi să le rĕspunḑă la epitropie cu socotélă în frica luĭ Dumneḑeŭ, căcĭ în urmă li se vor face şi osebite cercetărĭ, şi de se vor găsì cu sfeterismos, vor plătì îndoit; apoĭ rĕmâne cum va fi bună hotărîrea Inălţimeĭ Tale. — 1814 Ianuarie 13.

Vel Vornic.

Iraturile ce s'aŭ dat nouĕ la Cutia milostenieĭ.

Parale.		
2	De tótă pielea de epure ce ese din ţéră afară, să plătéscă cumpĕrătorul.	la vameşiĭ de prin schele.
3	De tótă oca de céră ce ese afară din ţéră, să plătéscă cumpĕrătorul.	la vameşiĭ de prin schele.
15	De tot şocul de sticlă ce vine din ţéră străină, să plătéscă neguţătorul ce le va aduce.	la carvasaraua politieĭ.
2	De tot cotul de postav ce se lucréză aicĭ în ţéră, să plătéscă cumpĕrătorul.	la carvasaraua politieĭ.

Cât pentru ceĭ ce se află aicĭ, orînduim pe al nostru . . . . . . , căruia şi poruncim ca, după fóia ce i se va da de la Epitropia Obşti-

rilor, să împlinéscă negreşit orînduitele avaeturĭ de la ceĭ ce sunt datorĭ şi să-ĭ facă teslim la epitropie, iar pentru ceĭ ce se vor fi aflând pe afară, poruncim dumné-vóstre veliţilor Logofeţĭ de Ţéra-de-sus şi de jos să se facă straşnice poruncĭ ale Domnieĭ Mele către ispravniciĭ judeţelor, iarăşĭ după fóia ce se va da de la epitropie, ca să împlinéscă negreşit avaeturile ce vor fi datorĭ, şi să le trimiţă aicĭ la epitropie, cărora să le dea isprăvniciĭ a înţelege că, de nu vor plătì nicĭ acum, să scie că li se trimite mumbaşir cu greŭ trépăd.—1814 Iulie 21.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cond. LXXIX, pag. 85.)

Prea Inălţate Dómne,

Cu al doilea plecată anafora însciinţez Inălţimeĭ Tale că epitropia este fórte stenahorisită la rĕspunderea lefilor săracilor şi dohtorilor politieĭ i cişmigiilor şi altora, din pricină că are să iea rĕmăşiţă din avaeturĭ peste talerĭ 3.500, şi nu se pot împlinì, care rĕmăşiţurĭ, cu catastih curat, anume în trecutele ḑile, s'aŭ dat dumné-lor veliţilor boerĭ de s'aŭ teorisit, şi dumné-lor, făcênd Inălţimeĭ Tale anafora, cu arătare că, de nu se vor împlinì acele rĕmăşiţurĭ, nu are epitropia de unde a rĕspunde lefile săracilor, până acum nu s'aŭ făcut nicĭ o energhie de împlinire. Pe trecuta lună luĭ Iunie (din neajungerea banilor) lefile nu s'aŭ dat, fără numaĭ la prea puţinĭ. Iată se apropie şi sfîrşitul luneĭ aceştia luĭ Iulie, pe care aceste două lunĭ este datóre epitropia să rĕspunḑă apróPe de talerĭ 1 400, şi epitropia alţĭ banĭ nu are, fără numaĭ aceia ce se adună din ḑi în ḑi şi din avaeturile caftanelor, care pe de o parte se strîng şi pe de o parte se daŭ iarăşĭ lefaşilor, celor ce n'aŭ apucat să-şĭ iea léfa pe trecutele lunĭ a luĭ Aprilie şi Maiŭ. Ci se bine-voiască milostivirea Măriei Tale, de a se orînduì mumbaşir pentru împlinirea acelor rĕmăşiţurĭ, după catastihul anume ce va da de la epitropie, ca să se facă împlinire prin straşnice luminate poruncĭ cât maĭ în grabă, căcĭ de nu se va face împlinirea acestor rĕmăşiţurĭ, epitropia nu are alt tacat de rĕspundere, în vreme ce se află şi datóre, atât cu zapis de la trecutul Martie, cât şi alte datoriĭ ce este datóre din baniĭ clironomilor ce sunt depositon la epitropie, şi din baniĭ Cutieĭ şcólelor, cu carĭ s'aŭ împrumutat pentru darea lefilor lunelor trecute, după cum s'aŭ vĕḑut şi de către dumné-lor veliţiĭ boerĭ socotéla ce aŭ dat epitropia în trecutele ḑile, şi cum va fi bună hotărîrea.—1814 Iulie.

Vel Vornic.

XX.—După arătarea ce Ne face printr'acéstă anafora dumné luĭ Vel Vornicul al Obştirilor, poruncim dumné-tale Vel Vistiere să se facă poruncile Domnieĭ Mele către ispravniciĭ judeţelor, ca să dea orînduiţilor meemurĭ aĭ epitropieĭ de la fieş-care judeţ câte doĭ slujitorĭ pe sĕptĕmână, de a se slujì cu eĭ la strîngerea orînduitelor iraturĭ ale epitropieĭ; către acésta poruncim şi dumné-vóstre veliţilor Logofeţĭ să se facă osebite poruncĭ ale Domnieĭ Mele către numiţiĭ meemurĭ, ca orĭ-câţĭ banĭ

vor fi avênd strînşĭ până acum din iraturile epitropieĭ să-ĭ trimiţă făr'de zabavă cu fóie anume la Vornicie.—1815 Ianuarie 6.
(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Prea Înălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale că, încărcându-mĕ cu dregătoria Vornicieĭ Obştirilor, am şi intrat cu perierghie în cercetarea a tuturor iraturilor şi cheltuelilor Cutieĭ milosteniilor, şi vĕḑuiŭ că, din vreme în vreme, cu nestatornicia lefilor întru cerere, cum şi veniturile puţine câte sunt nestrîngêndu-se tóte la vreme, nu este cu cuviinţă a se tăcé şi din partea mea, sluga Măriei Tale, cela ce din rîvnă şi din tótă vîrtutea voiesc a se pune în bună stare acéstă dregătorie, ce din vechime este alcătuită spre mângăierea săracilor, căcĭ afară din cele-lalte la care am privit, precum şi dumné-lor veliţiĭ boerĭ de obşte prin anafora în trecutele ḑile aŭ arătat Inălţimeĭ Tale pe larg la tóte, dar am vĕḑut că de la ceĭ maĭ jos arătaţĭ boerĭ, ce încă din anul trecut sunt orînduiţĭ cu cărţĭ gpd. ca să adune tóte întîmplătórele iraturĭ ale Cutieĭ, precum sunt poruncițĭ şi să le trimiţă la epitropie, cariĭ s'ar şi mulţămì pentru slujbă cu ḑeciuiala din ḑece ce i s'ar adunà, dar s'aŭ vĕḑut prea puţin folos după la dînşiĭ, din pricină că apururea face însciinţărĭ că făr'de ómenĭ trepădătorĭ într'acéstă trébă nu se póte adunà, căcĭ de la dumné-lor boeriĭ ispravnicĭ nu vĕd nicĭ un ajutor; pentru care să bine-voiescĭ Inălţimea Ta a se face luminate poruncĭ către dumné-lor ispravniciĭ judeţelor, şi orĭ să le facă câte şése ómenĭ din ceĭ făr'de paguba Vistierieĭ, a fi în posluşania strîngereĭ acestuĭ irat pe lângă orînduiţiĭ boerĭ, saŭ negreşit să li se orînduiască pe tótă sĕptĕmâna câte doĭ slujitorĭ de aĭ judeţuluĭ, făcêndu-se şi către orînduiţiĭ meemurĭ osebite luminate cărţĭ poruncitóre, ca să trimiţă ceea ce va fi avênd adunaţĭ până acum, cum şi de acum înainte darea ómenilor, spre ajutorul posluşanieĭ în partea epitropieĭ, către acésta să se dea şi luminată hotărîre la anaforaua dumné-lor veliţilor boerĭ în ce chip este a se face urmare, după cum aŭ găsit dumné-lor cu cale, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. — 1815 Dechemvre 12.
(Cod. XXXVIII, pag. 233). Vel Vornic.

XXI.—Poruncim Domnia Mea dumné-tale Vel Spătare să facĭ scumpă cercetare pentru acest avaet din anul trecut al Cutieĭ milosteniilor, şi de se va dovedì că aŭ luat acel Niţul Logofĕtul trecuteĭ Spătăriĭ numaĭ de la doĭ treĭ măcar căpitanĭ saŭ polcovnicĭ, atuncĭ să împlinescĭ de la dînsul avaetul pentru tóte căpităniile şi polcovniciile din anul trecut şi să le facĭ teslim la dumné-luĭ Vel Vornic al Obştirilor, iar dovedindu-se că n'aŭ luat numitul Niţul acest avaet de la nicĭ unul din polcovnicĭ saŭ căpitaniĭ anuluĭ trecut, atuncĭ prin mumbaşirul spătăresc să-ĭ împlinescĭ dumné-ta de la însuşĭ aceĭ polcovnicĭ şi căpitanĭ, după suma de maĭ jos arătată, şi să-ĭ facĭ teslim la Vornicia Obştirilor. 1815 Ianuarie 21.
(Pecetea gsp.)
(Cod. LXXVIII, p. 246.)

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale că, între condeile rĕmăşiţelor Epitropieĭ Obştirilor, ce prin zapcilîcul céuşuluĭ de aprodĭ cu luminat pitac este mumbaşir a le împlinì, se află şi condeiŭ de rĕmăşiţă al polcovniciilor şi căpităniilor din anul trecut, însă de polcovnic po talerĭ 10 şi de tótă căpitănia de frunte po talerĭ 5, iar căpitănia cea mică po talerĭ 2,60 banĭ; în tot chipul s'aŭ făcut mumbaşirlîc dumné-luĭ Vel Spătaruluĭ, ce aŭ fost în anul trecut, şi mijloc nu este de a se împlinì nicĭ un ban de la polcovnicĭ i căpitanĭ drept avaetul epitropieĭ, fără numaĭ aŭ dat alăturata fóie pentru toţĭ polcovniciĭ şi căpitaniĭ ce aŭ fost în anul trecut; osebìt am adus înainte şi pe Niţul, logofĕt în anul trecut la calemul Spătărieĭ, şi iarăşĭ asemenea arătare făcù, că n'aŭ fost împlinite nicĭ un ban pentru Cutie. Drept aceea, ca să nu maĭ rĕmâe Cutia săracilor isterisită de acest avaet, de se va socotì şi de către Inălţimea Ta să se facă luminată poruncă către dumné-luĭ Vel Spătarul, îndatorindu-se şi Niţul logofĕt a merge la Spătărie şi îndreptând pe unde se află aceştĭ polcovnicĭ şi căpitanĭ, prin poruncĭ şi mumbaşirlîcul dumné-luĭ Vel Spătarul, să împlinéscă de la toţĭ aceĭ polcovnicĭ şi căpitanì, ce aŭ fost în anul trecut, suma banilor datoriilor şi fără zăbavă să-ĭ teslimatiséscă la epitropie în trebuinţa lefilor săracilor, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. — 1815 Ianuarie 18.

Michalache Manu Vel Dvornic.

XXII.—Poruncim Domnia Mea, Serdare Nicolae Trăsnea, epistatule al Casseĭ podurilor, să daĭ nizam cumpĕrătoruluĭ de venitul podurilor din Bucurescĭ, ca să nu se îndrăznéscă de acum înainte de a maĭ luà parale de la carĕle cu lemne saŭ cărbunĭ, i de la zaherele, saŭ de la mălaiŭ i făină, saŭ de la varză, legumĭ şi de la alte asemenea lor, ce vin aicĭ în politia Bucurescilor pentru hrana şi îndestularea obştieĭ, fiind-că dintr'un început acestea nu aŭ fost supuse la dare pentru venitul poduluĭ, precum se vede în catalogul sĕŭ ce-l are, pentru că de s'ar fi îndatorat şi acestea la plată, precum sunt cele-lalte puse, urmà să fie şi acestea, nicĭ în cuvîntul ce ḑice de la sfîrşit că şi de la carĕle ce vor venì cu alt-fel de mărfurĭ, care nu sunt numite, să iea de tot carul po talerĭ unul, iarăşĭ nu se potrivesce, căcĭ el se îndrăznesce de iea de la acest fel de lucrurĭ de la parale opt până la parale 20, vrĕnd cu acésta să facă obiceiŭ de dare, iar maĭ vîrtos în hotărîrea obştéscă ot let 1809, care s'aŭ întărit de Domnia Mea, apĕrătóre unele ca acestea a nu se luà cu nicĭ un fel de numire parale saŭ lucrurĭ, precum şi la cele ce sunt orînduite la dare să nu céră şi să iea maĭ mult decât este orînduit, căcĭ, dovedindu-se cu cât de puţină urmare în potrivă, straşnic se va pedepsì.—1815 Dechemvrie 11

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(*Cond. LXXIV, fila 23 i. v.*)

XXIII.—Poruncim Domnia Mea dumi-tale Vel Vistiere, ca de nu va fi avênd acum Visteria mijloc de a plătì la Cutia milosteniilor aceştĭ banĭ în natură, să i se dea pecetluiturĭ.—1813 Martie 25.
(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Frea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale, că după chrisóvele epitropieĭ este de se dă de la Visterie po câte talerĭ 500 pe tótă luna la Cutia milosténieĭ, care este irat vechiŭ, legat de către luminaţiĭ Domní ce aŭ stătut după vremĭ, pentru lefile săracilor, ce s'aŭ urmat şi se urméză şi acum din porunca Iuălţimeĭ Tale la ceĭ scăpătaţĭ. După datorie, nu lipsesc cu aducere aminte, ca să se reverse mila Inălţimeĭ Tale către scăpătaţiĭ ce se hrănesc din Cutie, spre a se da luminată poruncă către dumnéluĭ Vel Vistierul să rĕspundă aceştĭ câte talerĭ cincĭ sute pe cincĭ lunĭ, *de la Octomvrie*, din ḑiua luminateĭ stăpânireĭ Inălţimeĭ Tale, urmându-se pe tótă luna, ca să se întîmpine (precum am ḑis) lefile săracilor şi a altor multe curgĕtóre cheltuelĭ ale epitropieĭ, iar hotărîrea rĕmâne la milostivirea Inălţimeĭ Tale.—1813 Martie 25.
(*Cond. LXXIII, pag. 370.*) *Ioan Moscu.*

XXIV.—Intărim Domnia Mea vînḑarea acestuĭ irat al vorniciilor de pripasurĭ cu preţul ce se arată maĭ jos, de talerĭ 28.500, şi poruncim dumi-tale Vel Logofete de Ţéra-de-sus să se facă cărţile Domnieĭ Mele după condica Divanuluĭ pe numele cumpĕrătoruluĭ, pentru căutatul acestuĭ huzmet.—1813 Martie 30.
(Pecetea gpd.)
Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Inălţimeĭ Tale pentru vorniciile de pripasurĭ din 17 judeţe, că după luminata poruncă ce mi s'aŭ dat a se vinde prin Cochiĭ-vechĭ, aŭ eşit muşteriŭ decât toţĭ cu preţ maĭ mare, prin ţidulă, dumné-luĭ Bimbaşa Taca cu talerĭ 28.500, carele are şi chezaş, gazdă cu destoinicie, spre respunderea cĭferturilor de banĭ la vreme, care acest preţ găsindu-l şi însumĭ cu cale, să bine-voiescĭ Inălţimea Ta spre a se da poruncă să se facă cărţĭ pe 17 judeţe după obiceiŭ, cu loc deschis de numele slujbaşilor ce se vor orînduì de către numitul cumpĕrător la căutarea acesteĭ slujbe, şi cum va fi bună hotărîrea Inălţimeĭ Tale.—1813 Martie 28. *Ioan Moscu.*
(*Cond. LXXIII, pag. 441.*)

XXV.—*Chrisovul Casseĭ podurilor.*

Rîvnă desăvîrşită avênd Domnia Mea de a pune în faptă câte sunt de folos, de trebuinţă şi podóbă aceştiĭ de Dumneḑeŭ păzite politiĭ a

Bucurescilor, unde este şi scaunul Domnieĭ Nóstre, drept aceea, fiind că tréba podurilor marĭ a aceştiĭ politiĭ este una din cele maĭ marĭ şi delicate, care din vechime se află sub zaptul şi îngrijirea Epitropieĭ Obştirilor, şi iraturile podurilor fiind amestecate cu ale Cutieĭ de milostenie, se cheltuià veniturile în alte trebuinţe ale Cutieĭ, şi aşà, la facerile podurilor din noŭ i la alte meremeturĭ, lipsià cheltuiala cea trebuinciósă, din care pricină în let 1801 şi 1802 ajunseserĕ podurile la próstă stare şi derepănare, când atuncĭ, cu sfat de obşte şi prin hotărîre domnéscă, s'aŭ deosebit Cutia podurilor cu iraturile eĭ, făcêndu-se cassă osebită şi cu obraze rînduite osebiţĭ epistaţĭ şi purtătorĭ de grijă, ca să strîngă iraturile şi să cheltuiască numaĭ la trebuinţele podurilor marĭ, carĭ sunt sciute, şi să ţie catastih curat, a da socotélă; care iraturĭ sunt acestea: venitul poduluĭ din Bucurescĭ i încărcatul şi descărcatul buţilor din Bucurescĭ, venitul podurilor de la Călugărenĭ i Falaştóca; ḑeciuiala milelor mănăstirescĭ câte o para de leŭ la lefĭ, ḑeciuiala cărămiḑilor i a olanelor şi a nisipuluĭ, talerĭ 750 de la Maĭ-mar-başa, şi cincĭ sate scutite de angariĭ, numaĭ birul lor să-l plătéscă Cassa podurilor, şi acesta s'aŭ păzit până acum, aflându-se cu acéstă epistasie însărcinaţĭ doĭ ómenĭ aleşĭ, cercaţĭ şi cu bun ipolipsis, din carĭ unul ţine cassa şi este încărcat cu tóte veniturile i cu doso lipsia, iar altul cu îngrijirea, facerea i dregerea şi curăţitul podurilor. Acum, fiind-că cheltuiala lucruluĭ i cumpĕratul cheresteleĭ s'aŭ scumpit şi nu se ajunge iraturile ce aŭ fost până acum, vrênd dar Domnia Mea, ca pentru un folos obştesc, să facem un ajutor la irat şi să se găséscă un mijloc pentru maĭ bună întemeere la facerea podurilor, de aceea am orînduit Domnia Mea la dumné-lor veliţiĭ boerĭ, şi prin anafora de la 13 ale luneĭ luĭ Ianuarie Ne-aŭ făcut arătare, şi maĭ întâiŭ de la carĕle cu marfă i de alt alişveriş, i de la încărcatul şi descărcatul buţilor, i de la vitele ce trec pe podul ot Feleştóca şi Călugăreniĭ, s'aŭ făcut prostichiŭ, care l'am primit Domnia Mea şi l'am întărit a se urmà, trecêndu-se în dosul acestuĭ chrisov pe anume. Asemenea şi la vama cărămiḑilor i a olanelor şi a nisiparilor ce intră în Bucurescĭ şi erà orînduit de se luà din ḑece banĭ unul, se întîmplà gâlcevirĭ şi pricinĭ, ḑicênd că cum aŭ călcat pe podul Bucurescilor, de aceea s'aŭ hotărît ca de acum înainte să se iea ḑeciuială cărămiḑeĭ din locul unde se face, după preţul Bucurescilor, şi de la pămîntenĭ şi de la sudiţĭ, atât din prejurul Bucurescilor, i de la Giulescĭ, i Colentina, i Cotrocenĭ, i Livedea Vlădicăĭ, i Dudesciĭ şi Văcăresciĭ, care se aduce în Bucurescĭ orĭ pe podurĭ saŭ prin mahalale. Cincĭ sate, ce sunt aşezate cu Cassa podurilor a fi podinarĭ, să rĕmâe iarăşĭ pe lude 43 şi jumătate şi atâta să plătéscă Cassa podurilor la Vistierie, dările ce vor fi după vremĭ pe alte lude în ţéră, iar ludele ce s'aŭ maĭ sporit după vremĭ să se maĭ ridice, cum şi de alte podveḑĭ aŭ să fie apĕraţĭ, şi fieş-care lude să aducă pe an câte 100 podinĭ bune şi 30 urşĭ, fiind-că pentru maĭ bună întemeere a patru podurĭ marĭ domnescĭ, care s'aŭ găsit cu cuviinţă a se face după făptura podurilor Iaşuluĭ, adecă să se pue podinile în lung, iar nu de-acurmezişul, precum sunt acum, căcĭ trăesc maĭ mult; pentru acésta dar, după trebuinţa ce este, ca peste polcovnicu de pod cu podariĭ să se orînduiască şi un om cu sciinţă de meşte-

şugul dulgheriei, pentru facerea podurilor şi bună aşezarea podinilor carele să aibă lângă dînsul şi 80 de dulgheri din dulgherii ce sunt posluşnici pe la boeri, ori iamaci, saŭ din birnici, din cari să intre câte 20 pe săptămână la lucrul podurilor, şi să fie apăraţi, adecă nedajnici, cum şi scutiţi de podvóde şi angarii, dându-li-se de la cassă şi emeclic, când vor fi la lucrul podurilor, pe ḑi câte 10 parale, cu cari aceşti dulgheri să nu aibă amestec Maimar-başa, nici să le céră acei câte taleri 3 parale 20 pe an pentru isnaf, ci să fie sub ascultarea celui orînduit asupra lor; la care trébă s'aŭ ales de vrednic şi s'aŭ orînduit Paraschiva proin Maimar-başa, căruia să i se dea de la Cassa podurilor şi léfă pe lună câte taleri 30, pentru ostenéla şi slujba lui; asemenea şi podarii carii sunt nedajnici să fie apăraţi de ori-ce fel de angarii, cărora să li se erte şi acei câte taleri 13 ai proviantului, ca unii ce sunt trebuincioşi şi scutesc apururea la poduri; şi pentru alegerea i aşezarea acelor 80 de dulgheri s'aŭ făcut osebit pitacul Domniei Mele de unde anume şi cât să se iea? Şi pentru a se păzì tot-deauna acéstă orînduială şi a se pune podurile la mai bună întocmire, am adeverit chrisovul acesta cu însăşi domnésca Nóstră iscălitură şi pecete i cu credinţa prea iubiţilor Domniei Mele fii: Gheorghe Caragea Voevod, Constantin Caragea Voevod, martori fiind şi dumné-lor cinstiţi şi credincioşi boeri veliţi ai Divanului Domniei Mele: pan Constantin Filipescu Vel Vistier, pan Radu Golescu Vel Ban, pan Isaac Ralet Vel Vornic de Ţéra-de-sus, pan Grigorie Ghica Vel Logofet de Ţéra-de-sus, pan Barbu Văcărescu Vel Vornic de Ţéra-de-jos, pan Dumitraşco Racoviţă Vel Vornic al 3-lea, pan Istrate Creţulescu Vel Vornic al 4-lea, pan Iordache Slătinénu Vel Logofět de Ţéra-de-jos, pan Constantin Suţu Vel Hatman, pan Michalache Manu Vel Vornic de politie, pan Michalache Suţu Vel Spătar, pan Constantin Vlăhuţă Vel Postelnic, pan Atanasie Hristopol Vel Logofět al străinilor pricini, pan Nestor Vel Clucer, pan Aleco Mavrocordat Vel Căminar, pan Iordache Scanavi Vel Comis, şi ispravnic pan Grigorie Ghica Vel Logofět de Ţéra-de-sus, şi s'aŭ scris chrisovul acesta în anul întâiŭ dintru întâia domnie a Domniei Mele, aici în oraşul scaunului Domniei Mele Bucuresci, la anii de la zidirea lumei 7321, iar de la nascerea Domnului Dumneḑeŭ şi Mântuitorului nostru Isus Christos 1813 Iunie 22, de Chiriţă logofět de Divan.

Cât da până acuma taleri	Cât da până acuma bani	Adaosul ce se face taleri	Adaosul ce se face bani	Cât să dea de acum înainte taleri	Cât să dea de acum înainte bani	
2.	—	8.	—	10.	—	Carul cu marfă de Lipsca şi butci.
1,	60	4,	60	6.	—	Carul cu marfă de ţéra leşéscă.
2.	—	6.	—	8.	—	Carul cu marfă de ţéra căzăcéscă.
—	6	—.	3	—.	9	Vadra de rachiŭ de aici de ţéră.
—	12	—.	18	—.	30	Vadra de rachiŭ strein.
—.	30	—.	90	1.	—	De la carele ce vin în Bucuresci şi nu sunt numite la fóia

Cât da până acum tal.	banĭ	Adaosul ce se face tal.	banĭ	Cât să dea de acum înainte tal.	banĭ	
						podurilor, asemenea şi când vor scóte neguţătoriĭ din Bucurescĭ vin şi rachiŭ afară la ţéră, saŭ la alt loc strein, pentru neguţătoria lor, să dea tot aşà, de car talerĭ unul.
2,	60	1.	—	3,	60	Descărcatul uneĭ buţĭ marĭ cu vin în pivniţă mare.
3,	60	1.	—	4,	60	Scosul uneĭ asemenea buţĭ din asemenea pivniţă.
2.	—	1.	—	3.	—	Descărcatul uneĭ buţĭ marĭ cu vin la pivniţă mică.
2,	60	1.	—	3,	60	Scosul uneĭ asemenea buţĭ din asemenea pivniţă.
1,	50	1.	—	2,	60	Descărcatul uneĭ buţĭ marĭ cu vin în magasie.
2.	—	1.	—	3.	—	Scosul uneĭ asemenea buţĭ din magasie.
—.	2	—.	1	—.	2	De vită, pentru vacĭ, bivolĭ şi catârĭ, ce trec pe podul ot Feleştóca şi Călugărenĭ.

Pitac prin care se însărcinéză Paraschiva proin Maĭmar-başa cu 80 dulgherĭ dintre scutelniciĭ boerescĭ, pentru lucrul podurilor.

Fiind-că prin hotărîrea Domnieĭ Mele, ce s'aŭ dat la anafora dumné-lor veliţilor boerĭ, după care s'aŭ dat şi chrisovul Domnieĭ Mele de întărire pentru buna întocmire a podurilor marĭ din Bucurescĭ şi pentru iraturile ce s'aŭ maĭ adăogat, între alte se cuprinde şi acesta, ca Paraschiva proin Maĭmar-başa, ce s'aŭ ales de vrednic, să fie asupra lucruluĭ podurilor, cu opt-ḑecĭ de dulgherĭ, ce i s'aŭ orînduit dintre dulgheriĭ ce sunt posluşnicĭ pe la boerĭ, orĭ iamacĭ, saŭ din birnicĭ, din care să intre câte 20 pe sĕptĕmână la lucrul podurilor, care să fie nedajnicĭ, cum şi scutiţĭ de podvódă şi angariĭ, dându-li-se de la cassă şi emeclic, când vor fi la lucrul podurilor, pe ḑi câte ḑece parale care aceştĭ dulgherĭ să nu aibă amestec Maĭmar-başa, nicĭ să le céră aceĭ câte talerĭ treĭ parale douĕ-ḑecĭ pe an pentru isnaf, ci să fie sub ascultarea celuĭ orînduit asupra lor, şi pentru alegerea i împlinirea acestor dulgherĭ am orînduit Domnia Mea pe dumné-luĭ biv Vel Vistier Ioan Moscu, nazirul Casseĭ podurilor, care, alegênd din posluşniciĭ boerescĭ i din alte bresle, Ne-aŭ şi arătat cu anafora, precum să însemnéză maĭ jos; de aceea poruncim dumné-tale Vel Dvornice al politieĭ, ca ceĭ ce se vĕd însemnaţĭ maĭ jos din posluşniciĭ boerescĭ şi din orĭ-ce alte tagme, luându-se, să se facă teslim la numitul proin Maĭmar-başa Paraschiva, cu care are să urmeze datoria sa precum se cuprinde maĭ sus. Tolco pisah gpd.—1813 Iunie 28.

Dulgheriĭ ce se daŭ la slujba podurilor.

1 al luminatuluĭ Beizadea Caragea.
4 din opt aĭ Mitropolieĭ.
1 din treĭ aĭ Episcopieĭ Rimnic.
2 din 12 aĭ dumné-luĭ Ban Filipescu.
5 din 22 aĭ dumné-luĭ Vistierul Brâncovénu.
4 aĭ dumné-luĭ Vistieruluĭ Varlaam.
2 din 7 aĭ dumné-luĭ Paharniculuĭ Michăiţă Filipescu.
1 din 4 aĭ Banuluĭ Scarlat Ghica.
1 din 3 aĭ dumné-luĭ Vistieruluĭ Samurcaş.
2 din 6 aĭ dumné-luĭ Logofĕtuluĭ Constantin Bălăcénu.
2 din 4 aĭ dumné-luĭ Cluceruluĭ Deşliu.
2 din 4 aĭ dumné-luĭ Logofĕtul Tudorache Văcărescu.
1 din 3 aĭ Păhărniceseĭ Hierascăĭ.
1 din 3 aĭ Medelnicereseĭ Brăilóiciĭ.
2 din 5 aĭ Slugeruluĭ Drăghicénu.
2 ce s'aŭ făcut călăreţĭ.
5 ce s'aŭ făcut lipcanĭ.
2 ce s'aŭ făcut fustaşĭ.
3 din ḑece aĭ dumné-luĭ Vorniculuĭ Filipescu.
3 ce s'aŭ făcut comişĭ.
1 ce s'aŭ făcut aprod.
1 ce s'aŭ făcut portărel.
3 ce s'aŭ făcut slujitorĭ spătăreăcĭ.
1 ce s'aŭ făcut armăşel.
3 ce s'aŭ făcut slujitorĭ de politie.
12 iamacĭ aĭ tufecci-başăĭ.
12 ipac aĭ bim-başaĭ Taca.
1 al dumné-luĭ Ştefănică Văcărescu.
80 adică opt-ḑecĭ.

Pitac către Vornicul de politie, ca să nu supere 17 dulgherĭ şi 20 zidarĭ aĭ dumné-luĭ biv Vel Banuluĭ Grigorie Brancovénu.

Dumné-ta Vel Vornic al politieĭ, cu tóte că prin pitacul Domnieĭ Mele de la 28 ale trecutuluĭ Iunie s'aŭ poruncit dumné-tale ca pe aceĭ opt-ḑecĭ dulgherĭ, ce am hotărît a se da la Cassa podurilor, să-ĭ împliniţĭ orĭ dintre posluşnicĭ boerescĭ, saŭ iamacĭ, orĭ birnicĭ, dar fiind-că dumné-luĭ cinstit şi credincios boerul Domnieĭ Mele biv Vel Ban Grigorie Brâncovénu Ne-aŭ făcut rugăciune pentru 17 dulgherĭ şi 20 zidarĭ, ce are aicĭ în politia Bucurescilor pentru trebuinţa caseĭ dumné-luĭ, de a nu i se supĕrà, primind Domnia Mea rugăciunea domnieĭ-sale, îţĭ poruncim ca aceştia să nu se supere. Tolco pisah gpd.—1813 Iulie 27.
(Cod. XXIV, fila 71.)

XXVI.—Dumné-ta biv Vel Vist. Ioan Moscule, nazirule al Casseĭ podurilor, vĕḑut este că tóte podurile marĭ ale politieĭ aŭ ajuns la o fórte próstă

stare şi dărăpanare, iar maĭ vîrtos Podul Mogoşóeĭ, carele este cel maĭ trebuincios; de aceea poruncim Domnia Mea, ca pentru acest pod să se facă cuviinciósa silinţă de a se face cu un cés maĭ nainte, ca cu acest mijloc să se înlesnéscă şi dregerea celor-lalte podurĭ. Tolco pisah gpd.—1813 Iulie 2.

(Cod. XXIV, fila 62 v.)

XXVII.—Primităfiindu-Ne anaforaua acésta a dumné-lor veliţilor boerĭ, poruncim dumné-tale Vel Vornice al Obştirilor să se împrumute Vornicia cu aceştĭ de maĭ jos arătaţĭ banĭ, talerĭ 13.200, însă pe séma casseĭ podurilor, ca săcheltuiască spre săvîrşirea Poduluĭ Mogoşóeĭ.—1814 Iulie 20.
(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXIX, pag. 85.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, ce ni s'aŭ dat la anaforaua dumné-luĭ Vel Vornicu al Obştirilor, ca podul Tîrguluĭ-de-afară să rĕmâe astaună dată, fiind-că s'aŭ întîmplat cererea cheresteleĭ pentru trebuinţele împĕrătescĭ, şi numaĭ pentru Podul Mogoşóeĭ să facem chibzuire a se săvîrşì, arătăm Inălţimeĭ Tale că, pentru facerea acestuĭ pod i a 14 puţurì ce sunt să se facă, trebuesc talerĭ 109.700, din care scădêndu se talerĭ 96.500 banĭ, ce s'aŭ luat după huzmeturile podurilor i de la scutelnicĭ şi posluşnicĭ, maĭ lipsesc până la suma trebuinţeĭ talerĭ 13 200, după cum se arată în socotéla ce am aşternut maĭ jos, cariĭ banĭ să-ĭ iea Vornicia împrumut cu dobândă şi să-ĭ dea în trebuinţa săvîrşireĭ numituluĭ pod al Mogoşóeĭ, şi la viitorul Dechemvre vom face chibzuire de unde să se plătéscă, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta.—1814 Iulie 11.
Radu Golescu Vel Ban, Barbu Văcărescu Vel Vornic, Dumitraşcu Racoviţă Vel Vornic.

Socotéla de baniĭ ce maĭ trebuesc la Podul Mogoşóeĭ.

Talerĭ parale	
106.900 —	plata a 21.380 podinĭ, de podină po talerĭ 5 cu tótă cheltuiala.
2.800 —	făcutul a 14 puţurĭ, puţul po talerĭ 200.
109.700 —	din carĭ se scad, însă:

	Talerĭ parale	
96.500 —	23.000 —	venitul podurilor pe anul acesta 1814.
	20.000 —	ipac venitul podurilor pe anul viitor 1815.
	53.500 —	baniĭ ce s'aŭ luat de la scutelnicĭ i posluşnicĭ.
	96.500 —	

13.200 — adecă treĭ-spre-ḑece miĭ două sute maĭ trebuesc să maĭ iea cassa împrumut.

XXVIII.—Cinstiţilor şi credincioşĭ boerilor aĭ Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornic de Ţéra-de-jos Constandine Bălăcene şi dumnéta Vel Vornice de politie, fiind-că prin obştésca anafora ce Ne-aŭ făcut părinţiĭ archiereĭ şi dumné-lor veliţiĭ boerĭ, arătătóre de chibzuirea ce aŭ făcut pentru cheltuiala ce este trebuinciósă la facerea poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară, între alte condeie de banĭ, ce se arată în numita anafora, de unde să se dea împlinirea aceştiĭ trebuinţe, s'aŭ găsit cu cale ca şi orăşeniĭ Bucuresceni, câţĭ aŭ case şi prăvăliĭ, saŭ ţin odăĭ pe la mănăstirĭ şi hanurĭ, adecă: némurĭ, mazilĭ, postelniceĭ, companiştĭ, ruptaşĭ, streinĭ, preoţĭ, diaconĭ, scutelnicĭ, posluşnicĭ, slujitorĭ i sudiţĭ, toţĭ de obşte să dea ajutor la facerea acestuĭ pod (de la talerĭ 5 până la talerĭ 3, după starea fieş-căruia), şi deosebit de acest ajutor să dea talerĭ 8.000 şi toţĭ neguţătoriĭ din Curtea-Veche, ca să se facă din noŭ şi podul de acolo, de la pórta din sus până la pórta din jos, cu şanţul, fiind înşişĭ eĭ datorĭ a-l face acest pod; de aceea iată printr'acest domnescul Nostru pitac vĕ orînduim pe dumné-vóstre şi vĕ poruncim, ca atât aceştĭ talerĭ 8.000 să ĭ împliniţĭ de la aceĭ din Curtea-Veche pentru podul cel de acolo, cât şi osebitul ajutor pentru facerea poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară de la maĭ sus arătatele bresle, de la talerĭ 5 până la talerĭ 3, precum s'aŭ ḑis, cu dréptă cumpĕnire după starea fieş-căruia, la care acest ajutor al poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară n'aŭ a intrà şi ceĭ din Curtea-Veche, ca uniĭ ce aŭ a rĕspunde suma de maĭ sus arătată de talerĭ 8.000 pentru facerea poduluĭ de acolo; poruncim încă, ca pentru strîngerea banilor acestuĭ ajutor de la maĭ sus arătatele bresle, după mijlocul ce s'aŭ ḑis maĭ sus, să chibzuiţĭ cele maĭ iscusite şi cuviinciósе mijlóce câte veţĭ socotì, spre a nu se încăpé saŭ a se urmà cea maĭ mică catachrisis în vre-un fel de chip împotriva aceştiĭ poruncĭ a Domnieĭ Mele, căcĭ ceĭ ce se va dovedì câtuşĭ de puţin împotrivă următorĭ, să scie că se va pedepsì cu străşnicie. Tolco pisah gpd.—1815 Martie 17.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 188 v.)

XXIX.—Priimită fiind Domnieĭ Mele chibzuirea ce Ni se arată printr'acéstă anafora a dumné-lor veliţilor boerĭ, ca una ce privesce spre ajutorul Casseĭ podurilor, poruncim domnieĭ-tale Vel Dvornice Iordache Slătinene, nazirule al acesteĭ casse, ca prin dumné-luĭ Vel Agă să se dea neguţătorilor tîrgoveţĭ aceste 5.000 podinĭ cu preţul ce se arată maĭ jos, de talerĭ 6 podina, spre a se folosì cassa cu prisosul de talerĭ patru de la fieş-care podină.—1814 Martie 9.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVI, pag. 859).

Prea Inălţate Dómne,

Vedem la Cutia podurilor un irat fórte mare de tot, şi fiind-că acum este să se facă două podurĭ, adecă podul Mogoşóeĭ şi Podul Tîrguluĭ-

de-afară şi banĭ nu se ajung a se isprăvì aceste două podurĭ, cu tóte că s'aŭ pus banĭ a da şi scutelnicĭ şi posluşniciĭ, dar tot se nu ajung, ci noĭ, făcênd o socotélă de podinile ce s'aŭ hotărît a se aduce, care se va vedé de către Inălţimea Ta, prisosesce o sumă de podinĭ, din care prisos ḑicem să se dea 5.000 podinĭ pentru podurile din lăuntrul tîrguluĭ şi să le plătéscă neguţătoriĭ câte talerĭ 6 podina, din care talerĭ 2 să se plătéscă o podină şi talerĭ 4 rĕmân câştig la o podină, care fac talerĭ 200.000 la 5.000 podinĭ şi rĕmân irat aceştĭ banĭ la cutia poduluĭ pe acest an, ci de se va socotì de către Inălţimea Ta că este cu cale, se va da luminată poruncă de urmare.

Radu Golescu Vel Ban, Barbu Văcărescu Vel Dvornic, Dumitrache Racoviţă Vel Dvornic, Ştefan Belu Vel Logofĕt.—1814 Martie 1.

Ce avem în mână:

23.403 este cisla judeţelor să aducă.
5.250 este rĕmăşiţă la judeţe din anul trecut, 11.000 podinĭ; dar fiind-că nu este latul şi grosul ca cele-lalte, de aceea punem două drept una.
28.653 acestea le avem în mână.
22.533 avem trebuinţă pentru două podurĭ şi se scad.
6.120

Dintr'acest prisos ḑicem slugile Măriei Tale, ca să dea 5000 pentru podul Tîrguluĭ-de-afară şi să le plătéscă neguţătoriĭ una talerĭ 6, şi talerĭ 2 să se dea unde s'aŭ făcut cisla şi talerĭ 4 rĕmân câştig la fieş-care podină, care fac toţĭ talerĭ 20.000, carĭ banĭ intră la Cutia poduluĭ.

XXX.—Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornice politieĭ, fiind-că acum într'aceste ḑile este a începe facerea podurilor, atât a Poduluĭ Mogoşóeĭ, cât şi a Tîrguluĭ-de-afară, şi de trebuinţă fiind a se drege drumurile ce sunt cu apropiere de aceste podurĭ, spre a puté intrà şi eşì călĕtoriĭ, şi alte două drumurĭ, unul ce se începe de la uliţa Herestrĕuluĭ până la metohul Episcopieĭ Rîmniculuĭ, unde dă în Podul Mogoşóeĭ, şi altul de la grădina luĭ Scufa şi până la casele Cluceruluĭ Deşliu, iar la podul Tîrguluĭ-de-afară, găsindu-se de către zapciiĭ plăşilor politieĭ vre-o uliţă maĭ cu apropiere de pod, să se drégă şi aceea, din capĕt mergênd până la Medelnicerul Lamotescu, să dea în podul Tîrguluĭ-de-afară, la pescărie, cum şi pe partea cea-laltă să se găséscă drum, carele să se dea pe la biserica Armenilor, ca să iasă în pod, care aceste uliţe poruncim, dumné-tale să îndatorescĭ pe aceste de maĭ jos arătate bresle, ce lăcuesc într'acéstă politie (care nu s'a supĕrat câtuşĭ de puţin cu vr'o dare de ajutor la cheltuiala faceriĭ acestor podurĭ marĭ), adecă brésla ruptaşilor i a slujitorilor i a scutelnicilor şi a posluşnicilor, ca fără cea maĭ puţină ză-

bavă să încépă a astupà tóte acele băltacurĭ, ce vor fi pe aceste ulițe, cu pădure și gunoiŭ, spre a nu cercà politia discolie. Tolco pisah gpd. 1816 Iunie 29.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Asemenea pitac s'aŭ făcut și către dumné-luĭ biv Vel Dvornic Barbu Văcărescu i către dumné-luĭ biv Vel Dvornic Constantin Bălăcénu.

XXXI.—Primită fiindu-Ne chibzuirea ce fac printr'acéstă anafora dumné-lor orînduițiĭ boerĭ, întru tóte o întărim Domnia Mea, maĭ adăogênd însă și aceste douĕ lucrurĭ pentru maĭ multă ferire și paza poduluĭ întru bună stare: adică, podul să se facă óreșĭ-ce ca povîrnit spre mijloc și despre o parte și despre alta, și la fieșce 70 stînjinĭ să facă și câte un puț. Drept aceea poruncim dumné-tale Vel Vistiere, ca fără câtușĭ de puțină zăbavă să se facă cuviinciósele poruncĭ cu mumbașirĭ către ispravniciĭ acestor județe, coprindĕtóre întocmaĭ precum într'acéstă anafora se arată.—1813 Maiŭ 11.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(*Cod. LXXVI, pag. 127.*)

Prea Inălțate Dómne,

După luminată porunca Innălțimiĭ Tale, adunându-ne la un loc și făcênd schepsis pentru podurile marĭ din Bucurescĭ în bună stare, acum de ocamdată am găsit cu cale *ca numaĭ Podul Mogoșóeĭ, ca unul ce este maĭ trebuincios, căcĭ urdină maĭ toțĭ trecĕtoriĭ pe dînsul, să se facă tot din noŭ, după făptura podurilor din* Iașĭ, *și fiind-că* la facerea acestuĭ pod, după chibzuirea ce am făcut, trebuesc 13.000 podinĭ lungĭ de stînjinĭ patru, latul gróse de o palmă domnéscă, i 1200 urșĭ asemenea lungĭ, lațĭ și groșĭ ca și podinile, și 500 scaune lungĭ de stînjinĭ patru, latu douĕ schiópe domnescĭ și groșĭ o palmă domnéscă, care se adună peste tot în sumă de 14.700 de bucățĭ, din carele 5.450 podinĭ sunt să se aducă de așezămînt la Cassa podurilor de cincĭ sate, iar cele-lalte podinĭ și felurimĭ de cherestea ce maĭ fac trebuință așternurăm socotélă maĭ jos cu cislă de la ce județe să se aducă, însă numaĭ județul Muscel s'aŭ pus să facă și să aducă acele 500 de scaune, iar podinĭ și urșĭ nu; pentru care podinĭ, aducêndu-se aicĭ, să fie datóre Cassa podurilor a plătì locuitorilor de o podină și de un urs câte talerĭ 4, iar scaunile, fiind-că este maĭ gros, să le plătéscă câte talerĭ 5 de unul. Ci ca un lucru dar ce este în grabă trebuincios și spre folosul obștesc, să se facă luminată poruncă a Măriеĭ Tale către dumné-lor boeriĭ ispravnicĭ județelor ce se arată, orînduindu-se și câte un mumbașir la fieș-care județ, să mérgă și să facă strașnic mumbașirlîc dumné-lor boerilor ispravnicĭ, ca pe de o parte numaĭ decât să pornéscă pe unele sate în pădurĭ a tăià și a face podinile și trebuinciósele cele-lalte, întocmaĭ după mĕsura ce se arată și din lemn sănătos, drept și netede, iar nu de lemn zăcut și putred, și pe de altă parte să pornéscă pe altele cu carĕle, să le încarce și

să le aducă aicĭ, ca până la sfîrşitul luĭ Iunie să-şĭ facă istovul, ca să rĕmâe vreme de a se pune facerea poduluĭ în lucrare, iar hotărîrea cea desăvîrşită rĕmâne a se da de către Innălţimea Ta.—1813 Maiŭ 10.

Constantin Filipescu Vel Ban, Radu Golescu Vel Vornic, Ioan Moscu.

13.000 podinĭ trebuesc la facerea Poduluĭ Mogoşóeĭ din noŭ, stînjenĭ 1.340, însă din capul Poduluĭ Mogoşóeĭ până la pórta din sus, lungĭ de stînjinĭ patru, latul o palmă domnéscă şi gróse asemenea.

5.450 ipac se scad, ce sunt să aducă la Cassa podurilor aşezămîntul pe acest următor an let 1813, cincĭ sate din sud Dîmboviţa lude 54 (2 căte o sută podinĭ de lude.

7.550

1.200 urşĭ lungĭ de stînjinĭ 4, laţĭ o palmă domnéscă şi groşĭ asemenea,

500 scaune lungĭ de stânjinĭ 4, latu două schiópe domnescĭ şi groşĭ o palmă domnéscă.

9.250 adecă nouĕ miĭ două sute cincĭ ḑecĭ bucăţĭ.

Lude	Podinĭ	Urşĭ	
817,12	1.060	180	Saac
717.—	883	120	Prahova
413.—	450	60	Ilfov
1.289.—	1.600	309	Dîmboviţa, bez 5 sate podarĭ aĭ casseĭ [podurilor
407.—	450	60	Vlaşca
937,12	1.160	220	Teleorman
850,6	1.120	160	Argeş
613.—	827	100	Olt
4.042,12	7.550	1,200	
588.—	—	—	500 scaune Muscel
6.630,12	7.550	1.200	500

XXXII.—Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornic Iordache Slătinene, nazîrule al Casseĭ podurilor, fiind-că înşine Domnia Mea, trecênd pe la podul Tîrguluĭ-de-afară, l'am vĕḑut stricat la câte-va locurĭ, încă şi boĭ de aĭ locuitorilor căḑuţĭ printre podinĭ şi picióreIe lor sfrânte, de aceea poruncim domnieĭ-tale să orînduescĭ pe polcovnicu de pod, ca cu din podinĭ vechĭ ce se scot de la Podul Mogoşóeĭ să drégă podul Tîrguluĭ-de-afară pe unde va fi stricat, ca să fie până se va începe a se face şi acela din noŭ; osebit de acestea, fiind-că cu facerea de acum s'aŭ maĭ înălţat Podul Mogoşóeĭ, poruncim ca din podinile cele maĭ noue, care sunt próste şi nu intră la pod, să-ĭ facă parmaclîcurĭ şi pe de o parte şi pe de alta a aceluĭ pod, numaĭ pe la acele locurĭ unde nu vor fi case pe lângă pod, ci vor fi maĭdanurĭ deşchise, ca să nu se primejduiască butcile şi carâtele ce trec, şi prin polcovnicul de pod să li se dea de scire locuitorilor

prăvăliaşĭ celor ce aŭ case pe lângă linia poduluĭ, ca nimenea de acum înainte să nu îndrăznéscă a maĭ aruncà pre pod lăturĭ orĭ gunóie, saŭ alte murdalîcurĭ, orĭ cherestele, saŭ lemne să ţie pe pod, orĭ vor să taie cine-vaşĭ asupra poduluĭ pentru trebuinţa caseĭ sale, ci să şi le facă înăuntrul caseĭ sale, căcĭ orĭ-care se va dovedì urmând în potrivă, s'aŭ poruncit dumné-luĭ Vel Spătar şi dumné-luĭ Vel Agă ca să-l pedepséscă pe acela chiar acolea în faţa loculuĭ, care acéstă priveghere a curăţenieĭ poduluĭ să o aibă şi însuşĭ polcovnicu de pod, şi când va vedé pe cine-vaşĭ făcênd murdalîc asupra poduluĭ, să dea de scire Spătărieĭ şi Agieĭ. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 6.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, fila 125).

XXXIII.—Fiind-că după acest mijloc se maĭ folosesce Cutia podurilor încă cu câte talerĭ unul de podină, iar peste tot cu talerĭ 5, primită este Domnieĭ Mele cererea dumné-luĭ Vel Dvorniculuĭ Iordache Slătinénu şi poruncim epistaţilor Casseĭ podurilor, ca plătind dumné-luĭ peşin aceste cincĭ miĭ podinĭ câte talerĭ şépte una, să le iea pe séma domnieĭ-sale, însă să nu le iea pe ales, ci de rînd.—1814 Martie 21.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXX, pag. 10.) Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Inălţimeĭ Tale, ce ni se dă la acéstă anafora, am vĕḑut arătarea ce ne face dumné-luĭ Vel Dvornic al Obştirilor, pentru acele 5.000 podinĭ ce am fost arătat Inălţimeĭ Tale, prin anafora, că prisosesc peste suma de podinĭ cea trebuinciósă spre facerea a douĕ podurĭ marĭ, al Mogoşóeĭ şi al Tîrguluĭ-de-afară, şi ḑisesem să se dea neguţătorilor pentru podul Tîrguluĭ, plătind podina câte talerĭ 6, din care dându-se talerĭ 2 însă 20 parale stăpânuluĭ cu pădurea şi talerĭ 1 parale 20 făcutul, ceĭ-lalţĭ talerĭ 4 să se facă venit la Cutia podurilor, iar dumné-luĭ Vornicul ḑice că primesce a plătì aceste podinĭ la Cutie podina po talerĭ 7; bună este cererea dumné-luĭ, de vreme ce se folosesce Cutia podurilor cu talerĭ unul la podină peste ceea ce daŭ neguţătoriĭ, şi neguţătoriĭ, de vor vrea, vor merge la dumné-luĭ şi vor cumpĕrà podinĭ, iar de nu, vor cumpĕrà de la altă parte, care aceştĭ talerĭ 7 de podină are să-ĭ plătéscă dumné-luĭ Vornicul de la dumné-luĭ, iar nu de la Cutia podurilor, însă aceste 5.000 podine să nu se iea de dumné-luĭ într'ales, ci de rînd.—1814 Martie 17.

Radu Golescu Vel Ban, Barbu Văcărescu Vel Vornic..., Vel Logofĕt..., Vel Vornic.

Poruncim Domnia Mea încă, Vel Dvornice Iordache Slătinene, nazîrule al Casseĭ podurilor, după nizamul ce este dat pentru plata acestor podinĭ făcêndu-se urmare, să se plătéscă de la cassă şi cusurul banilor la vremea cea orînduită.—1814 Martie 17.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXX, pag. 14.) Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Pentru suma podinilor s'aŭ orînduit a se face de către locuitoriĭ birnicĭ, spre facerea podurilor celor marĭ din politia Bucurescilor, fiind-că după orînduiala ce s'aŭ făcut pe la judeţe, de 23.403 podinĭ, săvîrşindu-se de tăiat de către locuitorĭ, s'aŭ început acum de se şi cară şi se aduc aicĭ în Bucurescĭ, şi fiind-că numaĭ câte talerĭ 1 de podină s'aŭ dat întâiŭ, adecă pe jumătate banĭ din plata cea hotărîtă, de s'aŭ dat celor ce aŭ tăiat şi stăpânilor cu moşiile, trebuinţă este să se dea acum şi ceĭ-lalţĭ banĭ pe jumătate, ca să se plătéscă de tot, de vreme că podina s'aŭ făcut şi se şi cară, cu plecăciune nu lipsesc a arătà Măriei Tale, ca să se dea poruncă la dumné-luĭ Vel Dvornicul al Obştirilor, ca să plătéscă şi cusurul banilor ce maĭ rĕmân, spre a se plătì locuitorilor şi stăpânilor cu moşiile.— 1814 Martie 15.
Vel Vistier.

XXXIV. — Dumné-ta Vel Agă, am vĕḑut arătarea ce Ne facĭ printr'acéstă anafora, ci dar de se va fi făcut între aceĭ mahalagiĭ cisla facereĭ acestuĭ pod prin scirea şi porunca stăpâniriĭ de atuncĭ, poruncim să împlinescĭ şi de la aceştĭ doĭ mahalagiĭ, Medelnicerésa Răhtivănóia şi Dima neguţătorul, baniĭ ce se arată asupra lor, după cisla ce s'aŭ făcut.— 1812 Dechemvre 30.
(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cond. LXXII, pag. 47.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, înfăţişându-se amîndouĕ părţile înaintea judecăţiĭ, s'aŭ întrebat pîrîtul Postelnic ce are să rĕspunḑă, şi ḑice că el nu este dator să rĕspunḑă aceştĭ banĭ, care se cere de jăluitorĭ, ci douĕ case carĭ îşĭ aŭ curţile pe podul acesta, însă dumné-eĭ Medelnicerésa Balaşa Răhtivănóia talerĭ 247 banĭ 60, cum şi un Dima neguţătoru, care lipsesce la Craiova, talerĭ 309 banĭ 90, şi spre maĭ bună pliroforie ne arată şi acéstă anafora a dumné-luĭ biv Vel Căminar Nicolae Filipescu, ce era vechil al Agieĭ, de la 4 al trecutuluĭ Noemvre, întărită şi de dumné-lor boeriĭ de caimacanĭ, în care îndatoréză pe Medelnicerésa să rĕspunḑă aceştĭ banĭ talerĭ 247 banĭ 60, cum şi pentru casa Dimeĭ, ce este închiriată unuĭ Polozache neguţătoru, să dea talerĭ 309 banĭ 90, care chiriaş luându-şĭ soroc de ḑece ḑile până va luà rĕspuns de la stăpânul caseĭ şi îĭ va rĕspunde, cu care anafora trimiţĕndu-se zapciĭ a Agieĭ la dumné-eĭ Medelnicerésa ca să dea baniĭ, aŭ dat rĕspuns că dumné-eĭ nu dă nicĭ un ban, pentru că pórta curţeĭ caselor şi-o are pe alt pod, iar chiriaşul caselor Dimeĭ aŭ dat făgăduială orînduituluĭ zapciŭ că în soroc de treĭ ḑile îĭ va rĕspunde; decĭ nicĭ un cuvînt al dreptăţiĭ nu are Medelnicerésa a se împotrivì pentru rĕspunderea ba-

nilor, ci găsim cu cale să fie luminată porunca Măriei Tale a fi silită numita a-şĭ rĕspunde analoghisţiĭ banĭ, ca să dea ticăloşilor lăcuitorĭ, să nu-şĭ maĭ pérḑă vremea, cheltuindu-se pe aicĭ, saŭ cum va fi mila Măriei Tale. — 1812 Dechemvre 20.

Vel Logofĕt.

XXXV—Anafora pentru ca să li se plătéscă baniĭ lăcuitorilor ot Bolintin din sud Dîmboviţa pentru podul ce l'aŭ făcut pe uliţa Scorţarilor, ce de mahalagiĭ cu zapis s'aŭ fost tocmit.

De vreme ce jăluitoriĭ aŭ săvîrşit acest pod şi pîrîţiĭ nu tăgăduesc aşezămîntul tocmeleĭ, poruncim Domnia Mea dumi-tale Vel Spătare, să orînduescĭ într'adins un zapciŭ spătăresc, ca de iznóvă să mĕsóre acel pod şi să împlinéscă făr' de zăbavă dreptul lăcuitorilor de la toţĭ mahalagiiĭ ce sunt pe de amîndouĕ părţile ale poduluĭ, însă de la fieş-care după analoghia sumeĭ stînjinilor ce vor cădé în partea lor.—1813 Ianuarie 20.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Inălţimiĭ Tale, ce s'aŭ dat la acéstă jalbă a luĭ Michaiŭ Tăbârcă i cu tovarăşiĭ sĕĭ ot Bolentin sud Dîmboviţa, aducêndu-se în judecată Toma Argintarul şi Michalache Căpitan, s'aŭ întrebat ce aŭ a rĕspunde? şi n'aŭ tăgăduit tocméla poduluĭ, împreună şi cu Iorgache Florescul, dar aŭ ḑis că zapisul jăluitorilor este dat de către toţĭ mahalagiiĭ şi toţĭ iarăşĭ sunt datorĭ a-şĭ plătì părţile lor după analoghia ce de către epistaţiĭ podurilor s'aŭ făcut, arătând judecăţiĭ şi alăturata anafora a epistaţilor podurilor, în care se vĕḑù analoghisită suma stînjinilor acestuĭ pod al uliţeĭ Scorţarilor câţĭ stînjinĭ cade în partea fieş-căruia, la care se împotriviră jăluitoriĭ, ḑicênd că nu sunt mulţămiţĭ, fiind stînjinĭ maĭ mulţĭ decât se vĕd analoghisiţĭ; pîrîţiĭ însă, arătând judecăţiĭ zapisul tocmeleĭ poduluĭ, se vĕḑù, cu let 1811 Septemvrie 3, coprinḑĕtor, că îl daŭ jăluitoriĭ la mânile tuturor mahalagiilor din mahalaua Scorţarilor şi cu ritos numaĭ pe chipul acestor treĭ, şi maĭ vîrtos făcut zapisul prin scirea Agieĭ, ḑicêndu-se dar jăluitorilor că, de vreme ce zapisul este dat la toţĭ mahalagiĭ, iarăşĭ toţĭ sunt datorĭ a le plătì baniĭ; aŭ rĕspuns că eĭ, fiind ómenĭ de afară, nu pot adăstă până se vor împlinì baniĭ de la toţĭ, căcĭ podul îl aŭ săvîrşit de atâta vreme şi nu sunt datorĭ a maĭ îngăduì, ci eì i-aŭ tocmit şi pe dînşiĭ îĭ cunosc, a cărora cerere, fiind peste orînduială, nu fu primită judecăţiĭ; decĭ dând jăluitoriĭ zapisul tocmeleĭ poduluĭ pe chipul acestor treĭ din jalbă pîrîţĭ, iarăşĭ de către toţĭ se cuvine a li se plătì, după analoghia stînjinilor ce se cădeà în partea fieş-căruia (măcar de ar fi vorbit numaĭ cu aceştĭ treĭ), de aceea de la judecată se găsesce cu cale să fie luminată porunca Măriei Tale a se mĕsurà podul de iznóvă, faţă şi cu jăluitoriĭ, şi făcêndu-se analoghie curată de suma stînjinilor, să se supue mahalagiĭ a se cisluì după partea fieş-căruia, şi îndată cu mumbaşir să se

apuce toţĭ a-şĭ plătì datoria lor; iar hotărîrea cea desăvîrşită rĕmâne a se face de către Inălţimea Ta.—1813 Ianuarie 16.
Nicolae Sluger, Constantin Calistrat Şătrar.
(Cod. LXXIII, fila 93.)

XXXVI.—Dumné-ta Vel Spătare, am vĕḑut arătarea ce Ne facĭ printr'acéstă anafora şi, fiind-că după pliroforia ce Ni se dă, acel pod este trebuincios, atât pentru a mahalagiilor trebuinţă şi înlesnire la cele trebuinciόse pentru casele lor, cât şi pentru a obştieĭ trecere, poruncim să orînduiţĭ zapciŭ spătăresc, de a împlinì de la toţĭ aceĭ mahalagiĭ, ce-şĭ aŭ casele şi alte binale pe de o parte şi pe de alta a poduluĭ, suma banilor ce va fi dator fieş-care după analoghia sumeĭ stînjinilor ce cade în partea fieş-căruia, făr' de a priimì de la ceĭ împotritorĭ nicĭ un cuvînt de pricinuire.—1813 Aprilie 23.
(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dόmne,

După luminată porunca Inălţimiĭ Tale, ce s'aŭ dat la alăturata jalbă a mahalagiilor de la biserica protopopuluĭ şi aĭ uliţeĭ ce vine din Tabacĭ, pentru facerea poduluĭ aceĭ uliţe, că uniĭ se supun a face podul pe partea analoghieĭ ce-ĭ va ajunge, iar alţiĭ se împotrivesc, din care pricină, uliţă mare fiind, aŭ ajuns a se părăsì, aducênd stricăciune obştesculuĭ folos, orînduind Spătăria pe Vel Stegar, aŭ făcut mĕsurătόre uliţeĭ, cât trebue să se facă podul; după care aŭ adus alăturatul sĕŭ raport, cu analoghie câte câţĭ stînjinĭ vine în partea fieş-căruia locuitor după marginile poduluĭ, şi pentru căcĭ podariĭ s'aŭ tocmit, cerênd şi arvună înainte după obiceiŭ, şi uniĭ din mahalagiĭ nu se supun a se însoţì cu plată la facerea acestuĭ pod ce este obştesc folos şi maĭ vîrtos de a lor trebuinţă, ceĭ cariĭ numaĭ sunt uniţĭ şi cu bun proerisis fac rugăciune Inălţimiĭ Tale să fie straşnică luminată poruncă, ca aceĭ uniţĭ să facă după acéstă alăturată analoghie cislă dréptă şi fără năpăstuire, alegênd puterea fieş-căruia, şi apoĭ să orînduiască îndată mumbaşir un zapciŭ spătăresc a face împlinire de banĭ şi să se pue podul în lucrare, iar hotărîrea cea desăvîrşită se va face de către Inălţimea Ta.—1813 Martie 28.
Vel Spătar. *Nicolae Sluger.*
(Cod. LXXVI, fila 23.)

XXXVII.—Dumné-ta Vel Vornic al politieĭ, arătarea ce face printr'acéstă anafora dumné-luĭ biv Vel Vistierul Ioan Moscu, nazirul Casseĭ podurilor, fiind adevĕr de trebuinţă a se pune în lucrare pentru înlesnirea obştieĭ trecĕtorilor pe la acel drum, cum şi pentru a însăşĭ lăcuitorilor ce-şĭ aŭ casele prin prejurul mărgineĭ acestuĭ pod, este primită Domnieĭ Mele, şi poruncim dumi tale să îndatorezĭ pe aceĭ împrejuraşĭ lăcuitorĭ, ca atât astuparea acelor baltacurĭ cât şi aşezatul podinilor la acea poduşcă să se facă negreşit fără altă prelungire.—1813 Maiŭ 3.
(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.
(Cod. LXXVI, pag. 98.)

Prea Inălţate Dómne,

Podul Tîrguluĭ-de-afară, cu tóte *că se meremetisesce* pe tóte săptămânile, dar pentru că afară la marginea acestuĭ pod se face tîrg pe săptămână de două orĭ, şi din pricina mulţimeĭ carĕlor ce intră înlăuntru în politie cu zaherea i cu cherestea Marţea şi Vinerea, şi la capul acestuĭ pod se află nisce batacurĭ, carele fiind jos, stă apa întrînsele şi noroiŭ pururea, prin carele trecênd carĕle, aduc până şi noroiŭ pe pod şi se pricinuesce putreḑiciunea poduluĭ; de aceea, fiind-că şi acum la viitorul Maiŭ este să facă la marginea poduluĭ acestuia Tîrguluĭ-de-afară tîrg, ce să ḑice Moşiĭ, să fie luminată porunca Măriei Tale către dumné-luĭ Vel Dvornicul de politie să dea poruncă de prin prejurul capuluĭ acestuĭ pod lăcuitoriĭ ca să aducă tufă şi vlăjar şi să astupe acele bătace, ce sunt pricinuitóre de discolie trecereĭ carĕlor şi celor ce vin de afară şi celor ce es din Bucurescĭ, ca o trébă obicĭnuită ce este a dumné-luĭ, iar Cassa podurilor îngrijesce, ca o datorie a sa, să meremetiséscă podul pe unde se va cuvenì, spre înlesnirea trecereĭ carĕlor şi a noroduluĭ la acest tîrg moşiĭ, ce după cum arăt se face acum la Maiŭ, să se îndatoreze lăcuitoriĭ de acolo la poduşca ce este stricată de a pune podina şi să se drégă, că sunt podinile aduse gata.—1813 Aprilie 29.

Ioan Moscu.

XXXVIII.—Poruncim Domnia Mea dumné-vóstre ispravnicilor aĭ judeţuluĭ să cercetaţĭ şi, de se va dovedì că aceste 200 podinĭ le-aŭ tăiat şi le-aŭ făcut lăcuitoriĭ ot Văleni pentru trebuinţa Casseĭ poduluĭ, din pădurea mănăstireĭ Déluluĭ, maĭ nainte până a nu se da porunca Domnieĭ Mele către dumné-vostre pentru apĕrarea aceştiĭ pădurĭ, atuncĭ să fie sloboḑĭ numiţiĭ lăcuitorĭ a le rădică şi a le aduce aicĭ, dând mănăstireĭ dijma din 10 podinĭ una după obiceiŭ.—1813 Maiŭ 28.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXVI, pag. 267.)

Prea Inălţate Dómne,

După arătarea ce la ḑece ale trecutuluĭ Martie am făcut Măriei Tale, că aşezatele cincĭ sate la Cassa podurilor marĭ, podariĭ făcêndu-mĭ plângere că stăpâniĭ cu pădurile, la carele eĭ merg de a face după legăturĭ podinĭ, le ieaŭ câte talerĭ 2 de un copac, pentru care acésta, privind Inălţimea Ta cuget de milostivire asupră-le, vĕḑênd stîngerea şi sărăcia ce dintr'acésta li se pricinuesce, s'aŭ dat întărirea Măriei Tale la acea plecată-mĭ arătare ca stăpâniĭ cu pădurile să iea dijmă după vechiul obiceiŭ din ḑece podinĭ una, ca un lucru ce este pentru obştesc folos, care şi s'aŭ trimis de atuncĭ la dumné-lor boeriĭ ispravniciĭ judeţuluĭ Dîmboviţa, de a o face cunoscută stăpânilor cu pădurile şi să urmeze să le iea după obiceiŭ şi după porunca Măriei Tale dijmă din ḑece podinĭ una; acum Băleniĭ, unul din acele sate, venind

aicĭ, face plângere că, avênd făcute ca la două sute podinĭ în pădurea mănăstiriĭ Délu şi unde se gătià să le încarce să le aducă aicĭ pentru trebuinţa podurilor şi spre ajutorinţa lor, s'aŭ pomenit că podinile acelea, fiind din pădurea numiteĭ mănăstirĭ făcute, să rĕmâe pe sémă-ĭ, nefiind volnicĭ a rădicà măcar una dintr'însele. Decĭ socotéscă înalta înţelepciune a Măriei Tale câtă întârdiere şi pagubă se va pricinuì bieţilor sătenĭ până ce de acum înainte să facă alte podinĭ, când într'acéstă vreme căznindu-se şi trudă aŭ pus la facerea lor să le aducă aicĭ spre a se scădé din suma podinilor, ce după legătură-le sunt datorĭ să aducă, ci Măria Ta, mĕ rog şi acum, privind cuget de milostivire asupră-le, să fie luminată porunca Inălţimiĭ Tale de a-şĭ luà podinile şi să-şĭ dea dijma după obiceiŭ, una ca să nu rĕmâe păgubiţĭ şi mâhniţĭ de munca lor, şi alta ca să nu se scóle şi ceĭ-lalţĭ stăpânĭ cu pădurĭ în a cărora fac cele-lalte sate podinĭ, să facă şi eĭ asemenea, şi atuncĭ, fiind pădurile oprite, nu vor maĭ avé unde a maĭ face podinĭ şi se va pricinuì mare stînjinire la facerea podurilor, ce este un obştesc folos şi de trebuinţa tuturor.—1813 Maiŭ 27.

Ioan Moscu.

XXXIX.—1813 Iulie 2. Poruncă la anafora dumné-luĭ Vel Vistieruluĭ pentru cererea ce aŭ făcut epitropul poduluĭ ot Craiova, ca să i se dea ajutor la tăiatul podinilor i la căratul lor, i pentru salahoriĭ ceĭ trebuincioşĭ la facerea poduluĭ, care ajutor s'aŭ orînduit a se da de la judeţul Doljiuluĭ 50 salahorĭ şi 200 care, care are să li se plătéscă chirie câte parale 60 cu tăiatul şi cu căratul de numitul epitrop a numituluĭ pod ot Craiova.

(Cod. LXXVI, pag. 499.)

De vreme ce cisla acestuĭ pod s'aŭ făcut de pîrîţiĭ împreună şi cu alţĭ 14 din mahalagiĭ, nicĭ un cuvînt nu aŭ jăluitoriĭ la cererea ce fac, şi anaforaua acésta a cinstiteĭ Spătăriĭ fiind cu cale, o întărim Domnia Mea şi poruncim ca întocmaĭ să se facă urmare.—1813 Iulie 3.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVI, pag. 497.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, ce s'aŭ dat la acéstă jalbă a epitropilor Bisericeĭ-cu-bradul, aducêndu-se şi pîrîtul Şătrar State la judecată fiind împreună şi II armaş Ianache, unul dim mahalagiĭ, nu după suma stînjinilor ce ar fi venit în parte, ci după starea şi puterea fieş-căruia mahalagiŭ, pentru ca să se săvîrşéscă podul maĭ cu înlesnire, căcĭ de se analoghisià după suma stînjenilor, uniĭ din locuitorĭ sunt datorĭ, sunt săracĭ şi neputincioşĭ şi, stînjenĭ maĭ mulţĭ avênd, nicĭ odată podul nu se puté isprăvì, şi cum că când s'aŭ făcut acea cislă nu se scià prăvăliile Veliculuĭ afierosite bisericeĭ, cum nicĭ jăluitoriĭ epitropĭ orînduiţĭ, ci cu un cuvînt s'aŭ pus casa Veliculuĭ

cu totul talerĭ 750, iar pentru îngustarea poduluĭ, ḑise Şetrarul că acele podinĭ ce li se pare jăluitorilor înguste sunt puse de-ocamdată, până vor venì cele cătrănite podinĭ, când atuncĭ se va face podul maĭ lat, precum se cuvine, şi aceste podinĭ, ridicându-se, se vor pune unde se vor potrivì, cum şi pentru a li se da baniĭ înapoĭ şi să facă eĭ podul în partea lor cu preţ maĭ eftin, aŭ rĕspuns Şetrarul că baniĭ aceştia, scoţêndu-ĭ din punga sa, i-aŭ dat podarilor, fiind podul în lucrare, de la carĭ nu se pot luà înapoĭ, ca să se dea jăluitorilor înapoĭ. Decĭ ḑicênd la judecată chiar jupânésa Anastasia a rĕposatuluĭ Velicul cum că ea plătesce baniĭ ce o ajunge şi pentru ce să se tragă la judecată cu mumbaşir, cum asemenea şi jăluitoriĭ epitropĭ aŭ ḑis că, de vreme ce i-aŭ tras la Spătărie, vor şi eĭ să se strice cisla şi să facă alta după analoghia stînjenilor; cunoscênd dar judecata că acest davagélîc îl fac jăluitoriĭ numaĭ şi numaĭ pentru o filotimie şi *punctodenora* (1) (adecă că s'aŭ silit prin mumbaşirĭ), găsesce cu cale să plătéscă casa Veliculuĭ împreună şi cu biserica talerĭ 750 după cislă, şi bine i-aŭ împlinit orînduitul mumbaşir de la Spătărie, care să se dea în mâna Şetraruluĭ State, îngrijitorul facereĭ acestuĭ pod, ca unul ce ḑice că i-aŭ plătit din punga sa, căcĭ nu pot doĭ inşĭ să strice ceea ce aŭ făcut 14 din ceĭ maĭ aleşĭ mahalagiĭ şi să zmintéscă o obştéscă facere de bine, ce s'aŭ chibzuit a se săvîrşì maĭ cu înlesnire, iar când vor vedé că nu se face podul bun şi potrivit, atuncĭ aŭ cuvînt să jăluiască şi să se osândéscă cu judecata ceĭ însărcinaţĭ a-l îndreptà; părerea judecăţiĭ este într'acestaşĭ chip, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta.—1813 Maiŭ 24.

Vel Spătar, Nicolae Paharnic, Constantin Calistrat Şetrar.

XL.—Dumné·ta Vel Vist., dumné-luĭ Vel Dvornic Gheorghe Slătinénu, nazirul Casseĭ podurilor, prin anaforaua de la 2 ale aceştiĭ lunĭ, aŭ făcut Domnieĭ Mele arătare că Casa podurilor are a luà de la Visterie rĕmăşiţă talerĭ 4312 banĭ 90 din răsura lefilor, bez talerì 993 banĭ 90, ce ḑice Vistieria că nu s'aŭ proprit din lefĭ, fiind date cu orînduiala pe la judeţe; al doilea, pentru suma podinilor 23.000, ce s'aŭ analoghisit prin judeţe a se face pentru trebuinţa podurilor politieĭ şi a se plătì podina talerĭ doĭ, că ar fi cu cuviinţă să vie aicĭ câte doĭ treĭ din lăcuitoriĭ acelor sate, ca să priméscă baniĭ de la Cassa podurilor, iar nu să trimiţă a li se plătì acolo. Al 3-lea, pentru 11.288 podinĭ ce sunt datóre aşezatele cincĭ sate podinarĭ la Cassa podurilor, să nu le aducă în natură, ci să le plătéscă în banĭ la Cassa podurilor, pe câte talerĭ 2. Ci cât pentru rĕmăşiţa banilor ce este datóre Vistieria din răsura lefilor, poruncim ca negresit să-ĭ plătéscă la Cassa podurilor ; iar a venì aicĭ din lăcuitoriĭ satelor (unde s'aŭ orînduit a se face podinile), ca să priméscă baniĭ de la Cassa podurilor, nu primim Domnia Mea, pentru că, de nu se vor încredinţà aceĭ lăcuitorĭ chiar acolo pe la satele lor cu plata banilor pe amână, urméză să socotéscă că aducerea podinilor le este podvadă, iar nu cu plată; de aceea, ca să nu aibă lăcuitoriĭ vre-o acest fel de temere, poruncim ca baniĭ să se trimiţă acolo

(1) *Punct de onóre.* Prima dată când în limba română întîlnim acéstă vorbă.

de a le plăti, nu însă prin ispravnicii judeţuluĭ, ci să se orînduiască de aicĭ un om într'adins, credincios şi cu frica luĭ Dumneḑeŭ, ca însuşĭ acela să le plătéscă; precum şi pentru rĕmăşiţa podinilor ce sunt datóre aşezatele cincĭ sate, asemenea nu priimim Domnia Mea a le plătì în banĭ, fiindu-le fórte cu greŭ, după socotéla ce am făcut Domnia Mea, ci să se facă poruncĭ către ispravniciĭ judeţuluĭ, ca să-ĭ îndatoreze a le aduce în natură, şi unde erà a face podina de 4 stînjenĭ lungă, să se facă numaĭ de câte treĭ stînjenĭ, şi să fie latul 1 grosul de câte o palmă domnéscă, îngrijind însă ispravniciĭ a nu se face întârḑiere la pornirea şi aducerea lor. Tolco pisah gpd.—1814 Ianuar 13.

(Cod. LXXXI, fila 99.)

XLI.—Cinstite şi credincios boerul Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornic Iordache Slătinene, nazîrule al podurilor, fiind-că Ne-am însciinţat Domnia Mea că podinile vechĭ ce se scot de la Podul Mogoşóeĭ i căpĕtâile ce se taïe de la podinile cele nouĕ s'ar fi sfeterisind de către uniĭ alţiĭ, poruncim Domnia Mea ca atât acele podine vechĭ şi căpĕtâile, verĭ-unde le veĭ dovedì tăinuite, rădicându-le cu carele ce sunt orînduite pentru tréba poduluĭ, să se pue tóte în bună păstrare, şi pe aceĭ tăinuitorĭ să-ĭ facĭ cunoscuţĭ la Spătărie, ca să li se facă căḑuta înfrînare. Tolco pisah gpd.—1815 Maiŭ 12.

(Cod. 74, fila 120.)

XLII.—Fiind-că podul ce urméză din colţul ziduluĭ hanuluĭ dumné-luĭ Banuluĭ Golescu până la crucea de pétră ce este în zidul curţiĭ caselor dumné-eĭ Bănuleseĭ Brâncoveanceĭ, aflându-se cu totul stricat, este trebuinţă de a se face negreşit, am însărcinat Domnia Mea cu facerea acestuĭ pod pe Nicolae Trăsnea, epistatul Casseĭ podurilor, pentru care, făcĕnd chibzuire ca câtă cheltuială pótă să mérgă până se va isprăvì podul cu şanţu ghizduit, Ni s'aŭ dat pliroforie că merg talerĭ 6.500, carĭ banĭ analoghisindu-se pe obrazele de maĭ jos însemnate ce se află pe linia acestuĭ pod, poruncim vătaş de . . . . să împlinescĭ de la fiesce-care suma banilor ce se vede însemnată, pe cariĭ să-ĭ facĭ teslim orînduituluĭ Nicolae Trăsnea, ca fără de zăbavă să pue în lucrare facerea şi săvîrşirea acestuĭ pod, fiind pentru folosul atât al dumné-lor, cât şi pentru înlesnirea trecereĭ noroduluĭ. Tolco pisah gpd.—1814 Maiŭ 19.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXIV, fila 122 v.)

Talerĭ	
2.500	sfînta Mitropolie.
1.000	dumné-luĭ Banul Golescu.
1.000	dómnéeĭ Bănésa Brâncovénca.
1.000	casa Consilieruluĭ Varlaam.
1.000	dumné-luĭ Vornicu Samurcaş.
6.500	

XLIII.—Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornice Iordache Slătinene, nazîrule al Casseĭ podurilor, fiind-că podul dintre casele Stolniculuĭ Dumianu şi dintre Sf. Spiridon cel vechiŭ, ce urméză spre podul gârleĭ, este fórte stricat, după cum şi însşine Domnia Mea, trecênd pe acolo, Ne-am pliroforisit prin chiar vederea Nóstră, de aceea poruncim domnieĭ-tale ca, ducênd podinile vechĭ ce se scot de la Podul Mogoşóeĭ, să orînduescĭ făr' de zăbavă a se drege negreşit acel pod. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 13.

(Cod. LXXIV, pag. 128.)

XLIV.—Cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornic Iordache Slătinene, nazirule al Casseĭ podurilor, fiind-că am luat Domnia Mea pliroforie cum că Nicolae Trăsnea, epistatul Casseĭ podurilor, ar fi vîndut din podinile cele nouĕ ce se aduc pentru facerea Poduluĭ Mogoşóeĭ, de aceea poruncim dumné-tale să i se poruncéscă cu străşnicie numituluĭ Trăsnea de a nu maĭ îndrăznì să maĭ facă vre-o urmare ca acésta, care privesce spre zăticnirea săvîrşireĭ Poduluĭ Mogoşóeĭ, căcĭ de vom maĭ aflà Domnia Mea că aŭ maĭ vîndut vre-o podină, să scie că nu va avé cuvînt de îndreptare. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 13.

(Cod. 74, pag. 127.)

XLV.—Cinsitit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta Vel Vornic Iordache Slătinene, nazîrule al Casseĭ podurilor, fiind-că podul ce pogóră de la capul poduluĭ gârleĭ până la pórta caseĭ rĕposatuluĭ Banuluĭ Scarlat Ghica este stricat la câte-va locurĭ, fiind găurĭ, de aceea poruncim dumi-tale, ca cu din podinile vechĭ de la Podul Mogoşóeĭ să rînduescĭ a se drege şi a se astupà acele găurĭ, pe unde vor fi lipsind podinĭ. Tolco pisah gpd.—1814 Iunie 13.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, pag. 128.)

XLVI.—Poruncim dumitale Vel Dvornice Iordache Slătinene, nazirule al Casseĭ podurilor, ca după ce se va isprăvì cu din podinele vechĭ ot Podul Mogosóieĭ meremetul podurilor, pentru care ţi s'aŭ trimis până acum domnescile Nóstre pitace, să orînduescĭ apoĭ a se face tot cu dintr'acele podinĭ vechĭ ce vor remâné, şi podul ce se urméză pe la uliţa care merge de la casa dumné-luĭ Vorniculuĭ Ralet până la pórta domnieĭ-sale. Tolco pisah gpd. — 1814 Iunie 14.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIV, pag. 128.)

XLVII. — Cu cale fiind anaforaua acésta a Spătărieĭ, orînduim şi volnicim pe sluga Domnieĭ Mele . . . . zapciŭ spătăresc, prin carele poruncim ca atât pentru împlinirea cisluiţilor banĭ, cât pentru aduce-

rea acelor podarĭ saŭ a chezaşuluĭ lor, să se facă urmare întocmaĭ.—1814 Iunie 20.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXX, pag. 319.)

Prea Inălţate Dómne,

Mahalagiiĭ locuitorĭ din mahalaua Sf. Vinerĭ printr'acéstă jalbă se plâng Inălţimeĭ Tale, că într'acea mahală aflându-se o uliţă cu noroiŭ fórte mare, şi doĭ anĭ sunt de când aŭ pus în orînduială a se face un trebuincios pod cu mijlocul din jalbă cuprinḑĕtor, şi cum că din pricină că uniĭ din cisluiţiĭ mahalagiĭ aŭ dat numaĭ cât-vaşĭ din banĭ, iar alţiĭ nicĭ decum, aşişderea şi numiţiĭ podarĭ se află lăcuitorĭ afară, nu se póte da poduluĭ săvîrşire, rugându-se pe de o parte să se împlinéscă baniĭ, iar pe de alta să se aducă tocmiţiĭ podarĭ a se pune în lucrarea şi săvîrşirea acestuĭ pod; după luminată poruncă a Inălţimiĭ Tale, ce se vede dată în dosul acesteĭ jălbĭ, se face arătare că, orînduind Spătăria pe stegarul cel mare unul dintre zapciĭ a merge în faţa loculuĭ şi, după făcuta între mahalagiĭ cislă, să apuce atât pe aceĭ cu rĕmăşiţa a îndeplinì, cât şi pe ceĭ ce nu aŭ dat nicĭ decum, unde şi ducêndu-se numitul zapciŭ, s'aŭ întors cu rĕspuns cum că uniĭ din mahalagiĭ aŭ murit de bóla ciumeĭ, alţiĭ lipsesc pe afară, într'ale cărora case şed ómenĭ streinĭ cu chirie, şi cum că din pricina acésta nu se póte pune săvîrşirea poduluĭ în lucrare; la care acésta se găsesce cu cuviinţă a fi luminată porunca Inălţimiĭ Tale cu întărire la acea anafora, ca pentru casele celor morţĭ mahalagiĭ să se apuce clironomiĭ lor a plătì, iar pentru cele închiriate să se apuce înşuşĭ chiriaşiĭ a rĕspunde baniĭ dupe analoghie, şi eĭ apoĭ se vor scădé din plata chirieĭ la stăpâniĭ caselor, că făr de mijlocul acesta şi cererea jăluitorilor mahalagiĭ rĕmâne zădarnică şi podul nu se maĭ póte săvîrşì (care este obştesc repaos la vremĭ de slótă şi nordie, cum şi o nemărginită pomenire celor ce cu bun proeresis aŭ întocmit facerea acestuĭ pod), şi să aducă apoĭ şi tocmiţiĭ podarĭ saŭ Vlad Polcovnicul, chezaşul lor, ca să-ĭ îndatoreze după tocméla, ce prin zapis ḑic că aŭ, a săvîrşì podul până este vremea bună; iar hotărîrea rĕmâne la Inăţimea Ta.—1814 Maiŭ 28.

Constantin Suţul, Vel Spătar.

XLVIII.—Dumné-ta Vel Agă, primită fiind Domnieĭ Mele arătarea ce Ne facĭ printr'acéstă anafora, poruncim dumi-tale să îndatorezĭ negreşit pe toţĭ ceĭ ce-şĭ aŭ prăvăliile în linia acestor uliţĭ ale tîrguluĭ maĭ jos arătate, ca din vreme să îngrijéscă cu toţiĭ de a-şĭ face fieş-care făr de altă zăbavă podul cât ţine pe dinaintea prăvălieĭ sale, fiind acésta a lor netăgăduită datorie. —1814 Dechemvre 24.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVIII, pag. 172.)

Prea Inălţate Dómne,

Insciinţez Măriei Tale că podurile ce sunt prin uliţele cele maĭ multe cu totul sunt dărăpânate, în cât putinţă nu e de a-şĭ urmà trecĕtoriĭ umbletele printr'însele, maĭ ales uliţa Tîrguluĭ dinlăuntru, ce merge de la hanul luĭ Şerban-Vodă spre mănăstirea Sfîntuluĭ Gheorghe noŭ şi la Bărăţie, din care pricină se dă o mare zăticnire atât la alişvelişul neguţătorilor, *cât şi la trecerea boerilor*, ci să fie luminată poruncă Măriei Tale a se îndatorà fieş-care neguţător să-şĭ facă podul cât îĭ ţine prăvălia pe dinainte, cu orĭ-ce mijloc va fi, fără a arătà cea maĭ mică pricinuire, căcĭ într'alt chip mijloc nu e de a se înlesnì a obşteĭ trecere, neprimind vre-un meremet, saŭ cum se va găsì cu cale de către Măria Ta. -- 1814 Dechemvre 14.
Vel Agă.

XLIX.—Cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, dumné-ta biv Vel Vornic Iordache Slătinene, efore al podurilor politieĭ, fiind-că Podul Mogoşóeĭ de la Domnésca Curte până la Curtea veche i podul Calicilor sunt stricate pe la multe locurĭ, din care se dă cheder trecĕtorilor, cum şi hata póte să se întîmple, îţĭ poruncim Domnia Mea să orînduescĭ pe polcovnicul de podurĭ, dimpreună cu trebuincioşiĭ podarĭ, ca amîndouĕ aceste podurĭ să le meremetiséscă pe unde vor fi stricate. Tolco pisah gpd. — 1815 Aprilie 10.
(Pecetea gpd.)
Vel Logofĕt.
(Cod. 74, fila 192 v.)

L.—Poruncim Domnia Mea dumi-tale epistatule al Casseĭ podurilor, ca din podinele cele ce se vor scóte acum la facerea Poduluĭ Mogoşóeĭ, să iea dintr'acelea câte vor fi trebuincĭóse şi să care pe podul Tîrguluĭ-de-afară, spre a se meremetisì. Tolco pisah gpd.—1815 Iulie 3.
(Pecetea gpd.)
Vel Logofĕt.
(Cod. LXXIV, fila 208.)

LI.—Poruncim Domnia Mea dumi-tale epistatule al Casseĭ podurilor, ca din podinele vechĭ ce se scot de la podul care urméză pe la Sf. Dimitrie spre Curtea cea veche, să alegĭ câte vor fi maĭ bune, cu care să meremetisescĭ podul Calicilor, de la Curtea cea veche şi până la Dîmboviţa, curăţind şi şanţul bine, cum se cade, ca să se pótă scurge apa cu murdalîcul în Dîmboviciória. Tolco pisah gpd.—1816 Iunie 16.
(Pecetea gpd.)
(Cod. LXXIV, fila 254 v.)

LII.—Poruncim Domnia Mea dumné-tale epistatule al Casseĭ podurilor, ca acum la facerea poduluĭ Tîrguluĭ-de-afară să îngrijescĭ, ca, din podi-

nele vechĭ ce vor eşì de la acel pod, să orînduescĭ câte va fi de trebuinţă pentru a meremetisì podul luĭ Şerban-Vodă. Tolco pisah gpd. 1816 Iunie 13.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXIV, fila 152 v.)

LIII.—Dumné-ta biv Vel Serdare Nicolae Trăsnea, epistatule al podurilor, din podinele vechĭ care se scot de la podul Tîrguluĭ-de-afară, poruncim să orînduescĭ câte va fi de trebuinţă, spre a se face podul pe sub foişorul de foc.—1816 Septemvre 11.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXIV, fila 267 v.)

LIV.—Dumné-ta biv Vel Serdare Nicolae Trăsnea, epistatule al Casseĭ podurilor, fiind-că podul ce urméză de la hanul Zlătarilor şi până la Curtea Domnéscă cea arsă este cu totul dĕrăpănat, şi maĭ vîrtos podul de peste apa Dîmboviţeĭ, care este pe acea linie, şi póte să se întîmple şi vre-o hata, de aceea poruncim ca din podinele vechĭ, ce se scot de la podul Tîrguluĭ-de-afară, să orînduiascĭ câte va fi de trebuinţă, ca să se drégă şi să se meremetiséscă şi acel pod, făcêndu-se cu şanţ. Tolco pisah gpd.—1816 Septemvre 11.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXIV, fila 267 v.)

LV.—Dumné-ta Vel Vistiere, primită fiind cererea epistaţilor Casseĭ podurilor, ce se arată maĭ jos, poruncim ca acele cincĭ sate podinarĭ, ce sunt legate la Cassa podurilor, să fie apĕrate de podveḑĭ şi angarale, ca să pótă de a-şĭ împlinì datoria lor către cassă după cum sunt legaţĭ prin zapise.—1813 Fevruarie 3.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Arătăm Mărieĭ Tale că ludele birnicĭ de la cincĭ sate din sud Dîmboviţa, ce prin zapise sunt tocmite la Cassa podurilor, adecă să facă podine şi să le aducă, se coprinde în zapise să fie ocrotiţĭ de podveḑĭ, carĕ şi angariĭ; acum aŭ venit şi arătară că s'aŭ pus de dumné-lor boeriĭ ispravnicĭ în orînduială de a aduce lemne la Curtea gpd., şi că plecând cu podine să aducă, pe drum, unde i-aŭ găsit zapciĭ, acolo le-aŭ dat podinele din carĕ jos şi i-aŭ luat de aŭ adus lemne; de aceea şi nu lipsim a arătă Mărieĭ Tale şi ne rugăm, privind stînjinéla ce se pricinuesce la aşezămîntul ce s'aŭ făcut pentru aducerea podurilor în bună stare, să se facă luminată porunca Mărieĭ Tale către dumné-lor boeriĭ ispravnicĭ de la numitul judeţ, de a nu maĭ superă acele lude birnicĭ la podveḑĭ, ca să pótă face şi a se aduce podinele după legătura ce sunt datorĭ.—1813 Fevruarie 1.

Nicolae Trăsnea.

(Cod. LXXIII, pag. 133.)

Cinstite şi credincios boer al Domnieĭ Mele dumné-ta Vel Spătare, fiind-că podurile al Mogoşóeĭ şi al Tîrguluĭ-de-afară se apropie de isprăvit, carĭ podurĭ, fiind-că cu noróiele ce se fac pe dînsele la vreme de ploĭ putrezesc şi se strică, cum şi la vreme de uscăciune, fiind pline de gunoiŭ şi de murdalîc, pricinuesce putóre, de aceea poruncim Domnia Mea dumi-tale ca să îngrijescĭ a da de scire la toţĭ de obşte locuitorĭ, ce aŭ case saŭ prăvăliĭ pe amîndouĕ părţile ale acestor podurĭ, ca de acum înainte *Sâmbetele, la fieş-care sĕptĕmână odată,* boeriĭ şi mănăstirile să orînduiască pe chelariĭ ce aŭ a curăţì podurile în dreptul locurilor caselor ce vor avé şi, adunând noroiul saŭ gunoiul la un loc, orĭ cu carĕle ce le vin cu unele-altele de pe la moşiĭ, saŭ cu căruţele ce vor avé prin curţile dumné-lor, încărcându-l, să-l ducă afară din politie, a-l descărcà, iar ceĭ-lalţĭ mărginaşĭ aĭ podurilor ce îşĭ aŭ case şi prăvăliĭ pe amîndouĕ părţile, curăţind şi măturând fieş-care podul cât cade în dreptul locului sĕŭ, înseşĭ eĭ să fie datorĭ a ridicà acel noroiŭ saŭ gunoiŭ şi să-l ducă iarăşĭ afară din politie a l descărcà. Iar carĕle locuitorilor ce vin aicĭ cu lucrurĭ de vîndare şi es afară departe să nu se supere nicĭ într'un chip de către nimenĭ. Tolco pisah gpd.—1816 Octomvre 4.

(Pecetea gpd.) Vel Logofĕt.

Asemenea pitac s'aŭ făcut şi către dumné-luĭ Vel Agă, tot pentru acéstă pricină.

LVI.—De vreme ce dumné-lor veliţĭ Vornicĭ Ne daŭ pliroforie printr'acéstă anaforà, că acea uliţă, după ce este cu totul netrebuinciósă a fi deschisă, apoĭ este şi pricinuitóre de putorĭ i de întîmplărĭ de hoţie, fiind dosnică, ca un lucru dar netrebuincios mahalagiilor părţiĭ loculuĭ şi pentru care nimenea din eĭ nu se arată davagiŭ împotriva aceştiĭ jălbĭ, bine-voind Domnia Mea, o hărăzim jăluitoruluĭ, ca să o închidă pe séma şi trebuinţa caseĭ sale. — 1813 Noemvre 6.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXVI, pag. 718.)

Prea Înălţate Dómne,

După luminată poruncă a Măriei Tale de la acéstă jalbă a luĭ Aleco Palada biv Vătaf za Vistierie, făcênd cercetare prin înşine la faţa loculuĭ, vĕdum acea uliţă, ce o cere jăluitorul a o închide, că întru adevĕr este domnéscă şi netrebuinciósă la nimenĭ, pentru că pe o parte rĕspunde în podul ce urméză *la biserica Eniĭ,* iar pe de alta, într'o rĕspântie de treĭ uliţe, şi ceĭ din faţă îşĭ aŭ porţile şi umblarea pe pod, şi ceĭ din dos într'acele treĭ uliţe, rĕmâind acéstă uliţă numaĭ de aruncare a multor felurĭ de murdalîcurĭ, cu carele s'aŭ făcut un batac de noroiŭ fórte mare şi o putóre nesuferită, de nicĭ noĭ n'am putut să şedem în casa jăluitoruluĭ, şi pe de o parte a linieĭ învecinarea o are numaĭ jăluitorul, iar pe de altă parte a linieĭ învecinarea o are soţia rĕposatuluĭ Petrică, logofĕt spătăresc, şi un Teodosie neguţătorul. Lă-

ţimea uliţeĭ nu este maĭ mult decât în faţă 2 stînjenĭ fără o palmă, iar maĭ înainte se strîmtéză cu totul, iar lungimea va fi ca de 12 stînjenĭ, neputêndu-se mĕsurà din pricina noroiuluĭ. Decĭ, când o uliţă ce este înfiinţată e dosnică, netrebuinciósă la nimenĭ, de nicĭ cu piciorul nu se póte umblà pe dînsa, ci maĭ vîrtos vătĕmătóre cu aducere de bólă şi pricină de faptă de hoţie, cu cuviinţă am găsit cererea jăluitoruluĭ de închiderea aceştiĭ uliţĭ, pentru că şi scire s'aŭ făcut mahagiilor prin doĭ vornicĭ şi nimenĭ nu s'aŭ arătat cu vre-o davà, şi suntem fără îndoială că nicĭ se va arătà. Care loc al uliţeĭ fiind asemenea precum sunt tóte uliţele, domnesc, şi jăluitorul s'aŭ aflat slujind şi se află, şi este fecior de boer cu casă grea, să te milostivescĭ Măria Ta a i se face har acéstă puţină bucăţică de uliţă, spre a se mângâià la greutatea întru care se află. Drept aceea de urmarea ce am făcut după poruncă nu lipsim a arătà Inălţimeĭ Tale.—1813 Iulie 6.
Isac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic.

Osebit de arătarea ce Ne fac dumné-lor Veliţiĭ Dvornicĭ printr'acéstă anafora, fiind-că vĕḑum şi adeverinţă iscălită de câţĭ-va dintre ceĭ maĭ fruntaşĭ mahalagiĭ de acolo, arătând că, după ce nu este trebuinciósă acéstă ulicióră, apoĭ este şi pricinuitóre de multă putóre, de murdalîcurile ce necurmat se aruncă într'însa, de aceea întărim Domnia Mea anaforaua acésta, ca să aibă voie Slugerul Chiţescu de a închide cu zid acea ulicióră în curtea sa.—1814 August 8.
(Pecetea gpd.)
Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, ce ni se dă la acéstă jalbă a dumné-luĭ Slugerul Nicolae Chiţescu, pentru o ulicióră ce este între casele numituluĭ şi între casele ce le aveà dumné-luĭ Dvornicu Bălăcénu despre pescărie, care le-aŭ vîndut, am mers însuşĭ eŭ plecată sluga Măriei Tale cu Vornicu Văcărescu la faţa loculuĭ, unde, fiind şi alţĭ mahalagiĭ, ne-am pliroforisit că acea ulicióră aŭ fost lăsată de mergeà ómenĭ pe jos din podul Tîrguluĭ-de-afară la Scaunele vechĭ, şi locul fiind jos, băltos, apururea se strînge nesuferit murdalîc, care pricinuesce vătĕmare la sănătatea vecinilor, şi nu este de nicĭ o trebuinţă, fiind din podul cel mare doue uliţe, una ce trece prin pescărie şi alta ce trece prin ţigănia gpd. de ese la Scaune, din care se maĭ face şi alta de ese tot la Scaune maĭ spre tîrg, de aceea cererea ce face dumné-luĭ Slugerul, unită şi cu voinţa şi primirea celor-lalţĭ mahalagiĭ, fiind cuviinciósă, găsim cu cale a i se da voie, cu luminată porunca Măriei Tale, să închiḑă acea ulicióră cu zid în curtea domnieĭ-sale, cu care lipsesce murdalîcul şi locul scăpăreĭ făcĕtorilor de rĕŭ; iar hotărîrea cea desăvîrşită rĕmâne a se face de către Inălţimea Ta. — 1814 Iulie 4.
Isac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic.

LVIII.—De vreme ce cu facerea acestor nouĕ prăvălii, ce are a clădi biserica Curţeĭ vechĭ pe acea părăsită uliţă, nu se pricinuesce nicĭ o smintélă la chinonia podului Tîrgului-de-afară i a luĭ Şerban-Vodă cu podul uliţeĭ dinăuntru Curţiĭ vechĭ, fiind slobodă uliţa cea mare a podului de lângă hanul luĭ Manuc, care ese la amîndouĕ maĭ sus numitele podurĭ, după cum şi înşine Domnia Mea din vedere avem acéstă sciinţă, şi maĭ vîrtos că şi uliţă largă de un stînjin domnesc are a se lăsà între cele nouĕ şi între cele vechĭ prăvălii, pentru trebuinţa eşireĭ celor ce şed într'acele vechĭ prăvălii şi îşĭ aŭ uşile spre acea părăsită uliţă, şi pentru trecerea norodului cu piciorul făcêndu-se şi pod pe uliţa cea nouă cu cheltuiala bisericeĭ, într'acestaşĭ chip dar dăm Domnia Mea voie bisericeĭ să-şĭ facă prăvălii pe acea părăsită uliţă. 1814 Martie 19.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXX, pag. 5.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminata porunca Măriei Tale, ce ni s'aŭ dat la jalba cuviosuluĭ eclesiarh al bisericeĭ domnescĭ, chir popa Hrisu, prin care face rugăciune a i se da voie să facă prăvălii bisericeĭ gospod *pe o uliţă părăsită, care uliţă se începe de lângă pórta puşcărieĭ în sus şi ese în podul Tîrguluĭ-de-afară,* am mers înşine la faţa locului şi am vĕḑut în adevĕr acea uliţă cu totul părăsită, cu nămol şi cu gunoiŭ puturos, de nu póte nimenĭ trece pe acolo; care uliţă fiind-că este a bisericeĭ şi înăuntrul Curţeĭ gpd., cererea cuviosuluĭ eclisiarh ni s'aŭ părut cuviinciósă şi făr de supĕrare, căcĭ pe lângă hanul luĭ Manuc este uliţă mare, care ese şi în podul luĭ Şerban-Vodă şi în podul Tîrguluĭ-de-afară, dar fiind-că în uliţa acésta părăsită es câte-va uşĭ dosnice ale prăvăliilor ce sunt cu tărăbile lor în podul Tîrguluĭ-de-afară şi în podul cel mare ce ese în podul luĭ Şerban-Vodă, ca să aibă şi aceĭ prăvăliaşĭ înlesnirea lor şi prăvăliile nouĕ ce se vor face lângă zidul curţiĭ puşcărieĭ, am găsit cu cale ca între prăvăliile vechĭ şi între prăvăliile nouĕ să se lase ulicióră de un stînjin domnesc, pe care să facă eclisiarhul pod cu cheltuiala bisericeĭ, şi cu mijlocul acesta, făcêndu-se prăvăliile nouĕ şi pod, lipsesce şi putórea, care vatĕmă sănătatea noroduluĭ, se face şi folos sf. bisericĭ gpd.; iar hotărîrea cea desăvîrşită rĕmâne a se face de către Inălţimea Ta. — 1814 Martie 14.

Isac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic.

LIX.—Dumné-luĭ Vornicul Radu Slătinénu nerĕmânênd odihnit la acéstă alăturată anafora a Vornicieĭ de Ţéra-de-sus, orînduitul zapciŭ vătaf de Divan l'aŭ înfăţişat la Divan înaintea Domnieĭ Mele cu Căminarul Ioan Ritoridis, ḑicênd dumné-luĭ Vornicul, prin apelaţia ce aŭ dat, *că uliţa aceea ce erà prin grădina dumné-luĭ nu erà pentru trebuinţa plimbăriĭ, ci pentru trebuinţa copiilor dumné-luĭ, de mergeà la şcólă ot Sf. Sava,* şi că prigonirea ce aŭ avut-o în let 1782 cu Pa-

harnicul Anastasie aŭ fost numaĭ pentru locul grădineĭ, căcĭ pe locul uliţeĭ cel de prigonire din fundul grădineĭ dumné-luĭ erà stăpână mănăstirea Znagovul, de la care în urmă l'aŭ luat dumné-luĭ cu schimb, împreună cu casa ce este pe el, care se află şi acum, şi de i se va luà locul de patru palme, afară de plimbare, precum în anaforua Vornicieĭ se cuprinde, cu acéstă linie i se taie casa pe din două; după care acéstă arătare a dumné-luĭ, aŭ cerut de Ne-aŭ arătat dumné-luĭ Vornicul atât cartea de danie a acestuĭ Hagi Stoian, ce se arată în anafora că aŭ dat-o la mănăstirea Znagovul, cât şi zapisul de schimb al mănăstiriĭ Znagovul, în care, măcar de se şi vorbesce pentru nisce case, dar nearătând unde sunt acele case, precum nicĭ suma de stînjinĭ aĭ loculuĭ neavênd, nu am putut luà Domnia Mea nicĭ o pliroforie, iar dumné-luĭ Vornicul cerù să se cerceteze condica mănăstiriĭ Znagovul, căcĭ acolo urméză a fi trecuţĭ stînjeniĭ, care acéstă urmare s'aŭ ḑis dumné-luĭ că este de prisos a se face şi nicĭ o pliroforie nu se póte da din condica mănăstiriĭ, în vreme ce condicile se face după zapise, iar nu zapisele după condicĭ, şi necoprinḑêndu-se în numitele zapise suma de stînjinĭ, făr' de îndoială este că nicĭ în condică nu se cuprinde, şi aşà neputêndu-se face dovadă de stînjiniĭ loculuĭ ce aŭ luat dumné-luĭ de la mănăstirea Znagovul, urmà după tot cuvîntul drept a se pune în lucrare cuprinderea anaforaleĭ din let 1782, cu domnésca întărire, ce se află la mâna Căminaruluĭ, dar fiind-că însuşĭ dumné-luĭ Vornicul aŭ cerut înaintea Domnieĭ Mele de a se face cercetare la faţa loculuĭ, să se sape, şi pe unde se vor găsì bulamacĭ vechĭ, pe acolo să se tragă linia ulucilor, după însuşĭ a dumné-luĭ cerere şi primire, am orînduit Domnia Mea prin pitac pe dumné-lor veliţiĭ Vornicĭ de a face acéstă cercetare şi, prin osebita alăturată anafora de la 22 ale trecutuluĭ Maiŭ, Ne-aŭ făcut arătare că, săpând tótă acea linie prin sempturile ce le-aŭ arătat Căminarul, s'aŭ găsit atât vre-o câţĭ-va bulamacĭ vechĭ cât şi locul în dreptul plimbăreĭ ceĭ de sus a Căminaruluĭ, care s'aŭ cunoscut din putórea murdalîculuĭ, şi osebit de la plimbare către apus, spre colţul zidireĭ şopronuluĭ i a grajduluĭ dumné-luĭ Vorniculuĭ, iarăşĭ s'aŭ gasit bulamacĭ vechĭ, din carĭ bulamacĭ până în ulucile ce se află până acum despărţitóre s'aŭ găsit stînjinĭ 2, iar la colţul zidireĭ despre apus, din colţul zidireĭ până iarăşĭ în uluce un stînjin, din care se înţelege că linia ulucilor celor vechĭ din colţ şi până la aceĭ bulamacĭ vechĭ ce s'aŭ găsit aŭ mers cam piezişat, iar de aicĭ, adecă tot din bulamaciĭ aceia, merge dréptă pe alăturea, cu óreşĭ-care depărtare de locul plimbăriĭ ce s'aŭ găsit până în pod, şi taie şi cât-va dintr'o căscióră învelită cu paie ce este aprópe de pod, adecă aceea ce ḑice dumné-luĭ Dvornicul că a luat-o schimb de la mănăstirea Znagovul, şi că pe acea linie a bulamacilor ce s'aŭ găsit, urméză a se pune ulucile, tăindu-se şi acea căscióră pe unde va venì linia dréptă. Decĭ pricinuirea dumné-luĭ Vorniculuĭ, ce arată în apelaţia domnieĭ-sale, că urmându-se acéstă linie i se taie casa ce aŭ luat-o schimb de la mănăstirea Znagovul, nu-ĭ este de nicĭ un ajutor, pentru că în sineturile domnieĭ-sale nearătându-se unde este acea casă, nu putem ḑice că este acésta, pentru că, de ar fi acésta şi în starea ce se află acum, urmà

ca şi în let. 1782, când s'aŭ cercetat linia ulucilor celor vechĭ de către ceĭ de atuncĭ orînduiţĭ boerĭ, să se fi vorbit în aceeaşĭ anafora că cu punerea ulucilor printr'acea linie se taie casa, saŭ măcar în vre-un alt-fel de chip să se fi pomenit pentru acéstă casă în fiinţă, dar împotrivă, şi de am ḑice măcar că aŭ fost, iarăşĭ din arătarea dumné-luĭ Vorniculuĭ, ce tot în apelaţia domnieĭ-sale se cuprinde, se face dovadă că aŭ fost maĭ mică, şi pe urmă aŭ maĭ mărit-o, intrând în uliţa plimbăriĭ, în vreme ce ḑice dumné-luĭ în apelaţie că acea uliţă o aveà de mergeà copiiĭ domnieĭ-sale la şcóla ot Sf. Sava, apoĭ de ar fi fost atuncĭ casa în fiinţă, ce se află acum, adecă întinsă şi clădită pe locul uliţeĭ pe unde eşiaŭ copiiĭ la pod, fiind uliţa înfundată, din tr'acésta dar se face curată dovadă că casa (de va fi fost) erà maĭ mică şi dumné-luĭ aŭ maĭ mărit-o, împresurând din locul uliţeĭ, şi împresurarea neavênd paragrafie, de nicĭ un ajutor nu-ĭ este, şi în cele după urmă, că însuşĭ dumné-luĭ la Divan, înaintea Domnieĭ Mele, aŭ cerut şi aŭ primit, ca pe unde se vor găsì bulamacĭ vechĭ, pe acolo să se pue lina ulucilor. Drept aceea, şi după a dreptăţiĭ fiinţă, 'şi după a însuşĭ dumné-luĭ Vorniculuĭ cerere şi primire, hotărîm Domnia Mea ca pe unde s'aŭ găsit bulamaciĭ ceĭ vechĭ şi grópa plimbăriĭ, chiar pe acolo să se tragă linia ulucilor, şi dumné-vóstre veliţilor Vornicĭ să puneţĭ în faptă acéstă hotărîre a Domnieĭ Mele prin zapciul cel orînduit, tăind şi acea căscióră până acolo pe unde va venì linia dréptă.—1813 Iunie 25.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cond. LXXVI, pag. 463.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale de la acéstă jalbă a dumné-luĭ Căminaruluĭ Ioan Ritoridis, făcênd cercetarea, arăt Măriei Tale că dumné-luĭ Căminarul aŭ cumpĕrat case cu locul lor de la Nica, ginerile dohtoruluĭ Caracaş, ce şi el le-aŭ avut de la Sĕrdarul Iancul Cocorĕscul, şi Sĕrdarul le aŭ avut de la rĕposatul Paharnic Anastase; prigonirea dumné-luĭ Căminaruluĭ este cu dumné-luĭ Vornicul Radu Slătinénu încă de când stăpânià casele rĕposatuluĭ Paharnic Anastase.

I-aŭ împresurat Vornicul sfóră de loc; am cerut de la dumné-luĭ Vornicul să-mĭ arăte de are sineturĭ ale loculuĭ grădineĭ dumné-luĭ, şi alt sinet n'aŭ avut decât un zapis al egumenuluĭ mănăstiriĭ Dosite, cuprinḑĕtor că, avênd sf. mănăstire Znagovul un loc în fundul grădineĭ domnieĭ-sale Vorniculuĭ, danie de la Hagi Stoian, se vecinesce pe de o parte cu casele Sĕrdaruluĭ Alecu Cocorĕscu, iar pe de altă parte cu locul caselor...Brezoianu, ce-l are dumné-luĭ Vornicul, în lung din hotarul grădineĭ dumné-luĭ şi până în pod, aŭ făcut schimb acest loc, luând o casă a dumné-luĭ Vorniculuĭ, iar suma de stînjenĭ nu arată; cu acest zapis, ḑice dumnéluĭ Vornicul, că locul plimbăriĭ de jos ar fi pe locul dumné-luĭ şi că dumné-luĭ l'aŭ făcut dar Paharniculuĭ, dar însă împotrivă la dumné-luĭ Căminarul vĕḑuiŭ o anaforà a rĕposaţilor veliţĭ boerĭ cu

let 1782, Maiŭ 25, peste 30 de anĭ trecuțĭ, cu 17 înaintea zapisuluĭ întărit de rĕposatul întru fericire Domn Nicolae Caragea Voevod, când s'aŭ fost jăluit rĕposatul Paharnic Anastase pentru dumné-luĭ Vornicul Slătinénu, fiind atuncĭ Clucer, că prin facerĭ de mănăstirĭ (în vreme ce lipsià Paharnicul) i-ar fi împresurat locul din grădina domnieĭ-sale, din care dovedesce acea plimbare ce este cu ușa către améḑă-nópte, bună a Căminaruluĭ, și aveà loc slobod despre ulucile dumné-luĭ Vorniculuĭ, de urdinà ómeniĭ într'însa, după care s'aŭ dat bănuială atuncĭ de împresurarea a tótă linia ulucilor, din care, pentru cât ține plimbarea, hotărîse să-șĭ mute dumné-luĭ Vornicul ulucile, lăsând locul după starea dintâiŭ, iar pentru cea-laltă parte de uluce rĕmâne către apus până în zidurile Vorniculuĭ, dumné-lor velițĭ Vornicĭ să pue vornicĭ să sape să cerce linia, și, de se vor găsì niscare-va tulpinĭ de bulamacĭ pe acolo, să-șĭ mute dumné-luĭ Vornicul ulucile, iar de nu vor găsì acele semne, să stea ulucile pe unde aŭ fost puse. Decĭ cât pentru plimbare, din sinetul de maĭ sus rĕmâne dovedit că este pe locul dumné-luĭ Căminaruluĭ, și acel loc slobod despre ulucile dumné-luĭ Vorniculuĭ de urdinà ómenĭ, care trebue să fi fost de cel puțin patru palme domnescĭ, găsesc cu cale să fie luminată poruncă către dumné-luĭ Vornicul să lase patru palme de plimbare spre grădina dumné-luĭ, pentru a urdinà ómeniĭ Căminaruluĭ, cum s'aŭ hotărît atuncĭ, iar pentru cea-laltă perdea de uluce rĕmase către apus, până în zidurile dumné-luĭ Vorniculuĭ, ce s'aŭ fost dat bănuială de întindere, fiind-că se vede că nu s'aŭ făcut cercetare, să se facă acum, căcĭ hrăpirea paragrafie n'are, și de se va găsì bulamacĭ vechĭ pe acolo, se va pune ulucile, iar de nu se va găsì, vor rĕmâné unde sunt; iar hotărîrea cea desăvîrșită rĕmâne a se face de către Inălțimea Ta. — 1813 Ianuarie 18.

Radu Golescu, Vel Vornic.

LX.—Cu cale fiind anaforaua acésta a dumné-lor veliților boerĭ, poruncim dumné-vóstre ispravnicilor aĭ județuluĭ ca întocmaĭ să facețĭ urmare. 1814 Maiŭ 16.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXX, pag. 174.)

Prea Inălțate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale am vĕḑut arătarea ce fac dumné-lor boeriĭ ispravnicĭ aĭ sud Argeș printr'acéstă însciințare pentru o uliță ot orașul Pitescĭ, ce este cea prin mijlocul tîrguluĭ și umblă uniĭ de acolo să o închiḑă, din care închidere nu numaĭ mahalagiiĭ rĕmân în lipsă, neavênd pe unde îșĭ aduce cele trebuincióse pentru hrana caselor lor, ci încă și tîrgoveților li se face cheder, de care, după arătarea ce fac dumné-lor ispravniciĭ, acest loc pe unde urmà ulița aŭ fost slobod cu îndelungată vreme, de sunt vreme peste 50 de anĭ, se cuvine ca tot pe acolo să rĕmâe ulița, ca într'un oraș domnesc, unde și ulița fiind domnéscă și a obșteĭ și nimenĭ nu póte să o în-

chiḑă, dar fiind-că aŭ găsit ispravniciĭ înlesnitul acela mijloc ce-l arată, ca nicĭ aceĭ pîrîţĭ să-şĭ păgubéscă locul, nicĭ uliţa să se închiḑă, ci dintr'acele locurĭ ale luĭ Stănică Logofĕtul, i a luĭ Constantin Bucşănescu şi a luĭ Grigorie s'aŭ luat câte un stînjen şi s'aŭ lăsat pentru uliţă, a fi uliţa de treĭ stînjenĭ, cum şi din locul luĭ Popovicĭ, la un colţ, pe unde s'a îndreptat linia, a se pune podul, s'aŭ luat 4 stînjenĭ, bună este urmarea dumné-lor şi se va da luminată porunca Măriei Tale de a o urmà şi a o săvîrşì în faptă, căcĭ, şi maĭ puţinĭ anĭ de va fi fost acea uliţă slobodă pentru oraş, iarăşĭ nu aŭ cuvînt aceĭ pîrîţĭ să o închiḑă, iar de vor pricinuì pîrîţiĭ că că nu o închide eĭ uliţa, ci alţiĭ, şi vor avé împotrivă a rĕspunde, să trimiţă dumné-lor ispravniciĭ pe amîndouĕ prigonitele părţĭ aicĭ la Divanul MărieĭTale.—1814 Aprilie 23.
Radu Golescu Vel Ban, Isac Ralet Vel Vornic, Barbu Văcărescu Vel Vornic.

LXI.—*Carte pentru locul domnesc de la pórta din sus din naintea cafeneleĭ, a fi tot-deauna slobod.*

Fiind-că la locul unde aŭ fost pórta de sus a Curţiĭ domnescĭ ceĭ vechĭ, în rĕspântia din treĭ podurĭ marĭ vechĭ, s'aŭ aflat o bucată de loc domnesc deschis slobod, a căruia loc periferie din poruncă domnéscă mĕsurându-se, aŭ eşit despre foişorul luĭ Hagi Teodosie stînjenĭ treĭ, palme patru, i despre cafenéua luĭ Altântop stînjenĭ cincĭ, palme cincĭ, i pe faţă pe lângă podul cel mare al luĭ Şerban Vodă stînjenĭ patru, palme şése, care acéstă bucată de loc aŭ hărăzit-o, făcêndu-o danie, Domnia Sa Constantin Vodă Ipsilant, prin cartea Domnieĭ Sale, ce o vĕḑum, cu let 1804 Iulie 24, la toţĭ câţĭ sunt vecinĭ împrejurul acestuĭ loc, adecă nu numaĭ celor ce se află alăturea cu locul acesta, ci şi celor dimpotrivă de peste podurĭ, dându-le domnesc sinet la mânile tuturor acestor împrejuraşĭ, ca să fie bucata acésta de loc a lor ohavnică şi nestrămutat în vecĭ, fără de a fi volnicĭ nimenĭ după vremĭ a face vre-o binà pe dînsul, ci să fie a pururea deschis şi slobod. Drept aceea şi Domnia Mea înnoim şi întărim acésta, ca să se păzéscă întocmaĭ şi nestrămutat în vecĭ, precum maĭ sus se cuprinde, i saam receh gpd. — 1814 Maiŭ 12.
(Cod. LXXVII, fila 182.)

LXII.— Cât pentru podul Călugărenĭ de a se drege acum, în vreme ce cel de la Falaştóca este bun, i pentru acele 7 sate de a se maĭ da la Cassa podurilor, pe lângă cele-lalte cincĭ, ce sunt date de maĭ nainte, acum fiind asidosie, nu este vreme de a se pune în lucrare, precum nicĭ pentru câte talerĭ 5 la pungă, de a plătì cumpĕrătoriĭ rusumaturilor la Cassa podurilor, nu este primită Domnieĭ Mele, iar cele-lalte tóte câte se cuprinde într'acéstă anafora a dumné-lor veliţilor boerĭ, bez cele maĭ sus arătate, fiind cuviincióse şi priimite Domnieĭ Mele, le întărim Domnia mea şi poruncim dumi-tale, Vel Logofete de Ţéra-de-sus, să se facă chrisovul Domnieĭ Mele, cuprinḑĕtor atât de cele-lalte

veniturĭ ale Casseĭ podurilor, ce aŭ fost până acum, cât şi de acest de acum adaos, cu acéstă osebire însă că aceĭ 80 dulgherĭ să se dea la Cassa podurilor din posluşnicĭ, orĭ din iamacĭ, iar nu din birnicĭ, care chrisov, trecêndu-se în condica Divanuluĭ Domnieĭ Mele, să se dea apoĭ a stà în păstrare la Cassa podurilor.— 1813 Ianuarie 30.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIII, pag. 139.)

LXIII.— Dumné-ta Vel Vistier, de vreme ce în anaforaua dumné-lor boerilor veliţĭ, care s'aŭ întărit de Domnia Mea, cu osebirile ce sunt arătate într'aceeaşĭ întărire, se cuprinde ca podariĭ să fie apĕraţĭ de baniĭ proviantuluĭ, poruncim dar ca întocmaĭ după aceeaşĭ întărire să se facă urmare, de a li se ertà aceştĭ banĭ şi a rĕmâné nesupĕraţĭ. — 1813 Martie 15.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

In porunca Mărieĭ Tale, ce se dă întărire la anaforaua dumné-lor veliţilor boerĭ, ce aŭ făcut către Măria Ta pentru pricina tuturor celor arătate ale podurilor Bucurescilor, am vĕḑut că hotărĕscĭ Măria Ta că, afară de facerea poduluĭ ot Călugărenĭ i şépte sate, ce să se maĭ dea la Cassa podurilor peste cincĭ ce sunt de maĭ nainte, şi câte talerĭ cincĭ la pungă, a plăti cumpĕrătoriĭ rusumaturilor, tóte cele-lalte s'aŭ priimit şi s'aŭ întărit, dar fiind-că dumné-lor veliţiĭ boerĭ ḑice şi pentru podarĭ a fi nedajnicĭ, cum sunt şi apĕraţĭ de angariĭ, şi să li se erte şi aceĭ câte talerĭ 13 aĭ proviantuluĭ, şi, nefiindu-le sciut câţĭ podarĭ sunt, ca să facă arătare, nicĭ în hotărîrea Măriei Tale nu se vorbesce deosebit pentru dînşiĭ ca să fie apĕraţĭ de cererea banilor proviantuluĭ, şi fiind-că, după poruncile ce sunt date, ispravniciĭ judeţuluĭ, pe unde sunt podarĭ, trebue să facă cerere de la dînşiĭ, am cercetat la Visterie şi se găsesc în pĕr acum 112 podarĭ, din 150 ce este orînduială să fie, căcĭ ceĭ-lalţĭ se află lipsă, şi aceştĭ podarĭ sunt a plătì talerĭ 1.120, adecă de fieş-care câte talerĭ 10, iar nu câte talerĭ 13, precum s'aŭ arătat în anafora; pentru care nu lipsesc a face arătare Măriei Tale, ca de va fi a nu se supĕrà podariĭ la acéstă cerere şi va fi voinţa Măriei Tale a fi apĕraţĭ, se va da poruncă pe suma acestor banĭ, ca să se rădice de-asupra lor, care rĕmâne la bună hotărîrea Măriei Tale. — 1813 Martie 8.

Vel Vistier.

(Cod. LXXIII, pag. 298.)

LXIV. — Dumné-ta Vel Vistiere, după arătarea ce Ne face printr'acéstă anafora, priimită fiind Domnieĭ Mele rugăciunea jăluitorilor, po-

runcim să se facă cartea Domnieĭ Mele pentru aceştĭ lude patru scutelnicĭ, ca să fie pentru trebuinţa aceluĭ pod. — 1813 Aprilie 3.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

Prea Inălţate Dómne,

Cercetând după luminată porunca Măriei Tale de la acéstă jalbă a epitropilor poduluĭ din drumul Herĕstrĕuluĭ, am cercetat şi m'am adeverit că, în vremea armieĭ, după cererea ce aŭ făcut jăluitoriĭ, fiind trebuinţă pentru îngrijirea din tótă vremea a dregeriĭ arătatuluĭ pod, s'aŭ dat alăturata carte a Divanuluĭ, ca să aibă lude patru scutelnicĭ, ómenĭ făr' de pricină de dajdie, să fie pentru ajutorul acestuĭ pod, de a duce podine, urşĭ şi alte trebuinciόse lemne şi să-l drégă totdeauna când se va strică, carĭ scutelnicĭ făcêndu-ĭ, îĭ are şi până acum; decĭ la cererea ce fac epitropiĭ cu a se înnoì acéstă milă şi de către Inălţimea Ta, rĕmâne la milostivirea Măriei Tale a se da hotărîrea după cum se va găsì cu cale. — 1813 Martie 29.

Vel Vistier.

(Cod. LXXIII, pag. 415.)

LXV.— Urmarea acésta a dumné-luĭ Vel Dvorniculuĭ Radu Golescu, fiind-că privesce spre folosul şi înlesnirea obştieĭ trecĕtorilor pe la acel drum, este bună şi primită Domnieĭ Mele; drept aceea, printr'acest domnesc sinet, dăm voie dumi-sale numituluĭ boer de a săvîrşì acel pod, şi spre a nu rĕmâne păgubaş de aceştĭ talerĭ 1.300, cheltuiala facereĭ poduluĭ, să aibă a luà de tóte vitele marĭ ce va trece pe acel pod, orĭ cu carul saŭ slobod, câte o para de vită, iar de vita măruntă nu are a luà nimic. Luarea însă acestuĭ avaet să se urmeze într'acestaşĭ chip şi să facă Domnieĭ Mele arătare de preţul vîndăriĭ a fieş-căruia an, ca după ce se vor împlinì şi-şĭ va luà dumné-luĭ aceştĭ talerĭ 1.300 al cheltueleĭ, să conteneze luarea acestuĭ avaet şi să rĕmâe apoĭ trecĕtórea acestuĭ pod slobodă de avaet, iar de va voì stăpânul moşieĭ a întórce la dumné-luĭ Vornicul baniĭ aceştiĭ cheltuelĭ, să fie dator dumné-luĭ a şi-ĭ priimì, scădêndu-se însă cu baniĭ ce va apucà să iea până atuncĭ din vîndarea venituluĭ, şi apoĭ să vîndă venitul trecĕtóreĭ şi stăpânul moşieĭ tot cu mijlocul ce s'aŭ dis maĭ sus, prin arătarea către Domnia Mea de preţul fieş-căruia an, numaĭ până când îşĭ va luà baniĭ ce va da la dumné-luĭ Vornicul.—1713 Maiŭ 1.

(Pecetea gpd.)

(Cod. LXXVI, fila 101.)

Prea Inălţate Dómne,

Pe moşia dumné-luĭ Logofĕtuluĭ Dudescul, la Dudescĭ, este un pod stătător, pe apa Dîmboviţeĭ, la morĭ, la Vitan, care pod de tot s'aŭ prăpădit şi s'aŭ făcut hatac şi de ómenĭ şi de vite, şi vĕdênd că dumné-luĭ

Logofĕtul Dudescu nu va să-l facă, şi ca să nu se maĭ întîmple hatac, am adus un sat şi am tocmit ca să-l facă, în talerĭ 1.300, care le-am şi dat înainte talerĭ 500, şi acum aŭ venit rumâniĭ ca să le daŭ şi ceĭlalţĭ banĭ; eŭ nu voiŭ vre-un câştig de la acest pod, ci până voiŭ scóte baniĭ, să mi se facă o poruncă a Măriei Tale, ca să ieaŭ de vită câte o para, care va trece pe pod, până voiŭ scóte baniĭ, şi scoţênd baniĭ, iarăşĭ să fie slobod; şi cum se va hotărî de Inălţimea Ta.— 1813 Aprilie 25.
Radu Golescu.

LXVI.— Pe acéstă alăturată carte de judecată a Divanuluĭ Craioveĭ nerĕmâind odihnit Serdarul Petrache Obedénul, zapciul cel orînduit vătaf de Visterie l'aŭ înfăţişat la Divan înaintea Domnieĭ Mele cu Clucerul Ioan Vlădoianul, ḑicênd Obedénu, prin apelaţia sa, că Clucerul Vlădăianul, avênd peste apa Jiuluĭ, împotriva moşieĭ domnieĭ-sale Tróca, numaĭ 12 stînjenĭ de moşie, care şi aceĭ stînjinĭ este îndoială că nu vor fi aĭ dumné-luĭ, şi-aŭ făcut pod umblător şi drum noŭ, unde nicĭ odinióră n'aŭ maĭ fost pod, cu *depărtare numaĭ de 90 de stînjinĭ de podul sĕŭ, ce-l are din vechime, cu sineturĭ domnescĭ,* cu care îl păgubesce la venitul poduluĭ sĕŭ, şi cum că acel pod al Cluceruluĭ nu póte să umble până nu-l va trage edec în susul apeĭ pe moşia mănăstireĭ Obedénuluĭ (la care este el ctitor, fiind acea mănăstire făcută şi înzestrată de moşul sĕŭ), spre a-l puté îndreptà să iasă la vadul sĕŭ, cerênd Obedénul, atât în puterea sineturilor sale, cât şi pentru apropierea ce este de la podul sĕŭ până la al Cluceruluĭ, ca să-şĭ rădice Clucerul Vlădăianul acel pod, ce l'aŭ făcut acum, rĕmâind ca să umble numaĭ podul sĕŭ, ce este vechiŭ, fiind-că de i se va da voie Cluceruluĭ a avé şi dumné-luĭ pod, nu numaĭ că-ĭ pricinuesce pagubă la venitul poduluĭ sĕŭ, ci i se pricinuesce şi la moşie osebită pagubă de către călĕtoriĭ drumaşĭ ce vor trece pe la podul Cluceruluĭ, eşind dincolo de Jiŭ spre apus pe moşia sa; iar Clucerul Vlădăianul împotrivă rĕspunse, că în adevĕr, după cum curgeà Jiul maĭ nainte, nu aveà moşie şi dincolo de Jiŭ, iar acum, schimbându-şĭ Jiul drumul sĕŭ, cu ruptura ce aŭ făcut, aŭ rupt un petic din moşia sa Tróca, care petic rĕmâind de ceea parte a Jiuluĭ, aŭ dobândit cu acel mijloc moşie şi peste Jiŭ împotriva celuĭ mare trup al moşieĭ sale Tróca, ce este dincóce de Jiŭ, şi acolo şi-aŭ făcut şi podul, iar alăturea cu acel petic de moşie al dumi-sale are şi mănăstirea Obedénuluĭ, şi dincolo şi dincóce, un petic de moşie, şi apoĭ se începe moşia Serdaruluĭ Obedénul dincolo de Jiŭ, prin care umblă drumul cel mare al Ruşaveĭ, care este vechiŭ şi se împreună cu drumul cel mare ce curge de la Craiova spre Jiŭ, tocmaĭ acolo unde şi-aŭ făcut dumné-luĭ podul, şi cum că împotrivă Serdarul Obedénul pricinuesce stricăciune moşieĭ dumi-sale, căcĭ călĕtoriĭ ceĭ ce trec cu podul Serdaruluĭ de dincolo dincóce, eşind pe moşia mănăstireĭ Obedénul, ce este pe malul Jiuluĭ, trec apoĭ prin liveḑile moşieĭ dumi-sale şi, pe acolo mergênd, se îndreptéză de es la drumul cel mare, şi osebit de acésta, s'aŭ pus de aŭ închis şi drumul cel mare cel peste Jiŭ, care trece pe moşia sa, fiind în dreptul podu-

luĭ dumi-sale, unde l'aŭ făcut acum, ca cu acest mijloc să nu aibă drum ceĭ ce vor trece pe la acel pod, din care pricină, ḑise Clucerul, silit fiind, aŭ dat trecĕtorilor drum noŭ prin moşia rĕposatuluĭ Vorniculuĭ Ştirbeiŭ, şi şi acel drum noŭ iarăşĭ i l'aŭ închis Serdarul Odénul, făcĕnd şanţurĭ acolo unde se alătură moşia rĕposatuluĭ Vorniculuĭ Ştirbeiŭ cu moşia sa Obedénul, iar Serdarul Obedénul împotrivă rĕspunse, că adevĕrat aŭ închis acel drum vechiŭ, nefiind dator să dea Clucerului Vlădăianul drum prin moşia sa pentru trecĕtoriĭ poduluĭ celuĭ noŭ al Clucerului, în vreme ce aceĭ trecĕtorĭ se cuvine a trece numaĭ pe la podul sĕŭ, de unde îşĭ aŭ şi drumul slobod prin moşia sa, şi cum că închiderea drumuluĭ aŭ făcut-o cu zăgazul ce şi-aŭ făcut în matca Jiuluĭ, pe unde curge acum, ca să abată apa iarăşĭ pe matca cea veche, cu care zăgaz, eşind puţintel şi pe uscat, aŭ închis şi drumul, făcĕnd alăturea cu matca Jiuluĭ; asupra căreia acesteĭ pricinĭ intrând Domnia Mea în cercetare, am cerut maĭ întâiŭ de la Obedénul de Ne-aŭ arătat acele sineturĭ domnescĭ, ce ḑice că are pentru acest pod, şi ne arătă un chrisov cu let 7178, al luĭ Antonie Vodă, prin care se poruncesce ca să fie apĕrat satul Tihomerescíĭ de podveḑĭ şi alte angarale, fiind însărcinat cu îngrijirea poduluĭ de la Obedin, i o carte a luĭ Grigore Ghica Vodă, din let 7180, asemenea cuprinḑĕtóre, şi o carte a luĭ Grigorie Ghica Vodă, cu let 7258, prin care se poruncesce a fi apĕrat acest pod de către un Ioniţă III Logofĕt şi de altă parte să vie numitul la Divan să se judece de are cevaşĭ a rĕspunde, fiind-că acest pod eşià dincóce pe moşia numituluĭ Ioniţă şi se gâlcevià cu stăpânul moşieĭ Obedinul. După ce am teorisit aceste sineturĭ, am cerut apoĭ de Ni s'aŭ arătat şi chartă de topotesia moşiilor i curgerea Jiuluĭ şi starea drumuluĭ celuĭ vechiŭ, care chartă aŭ iscălit-o amîndouĕ părţile, spre încredinţare că este întocmaĭ închipuitóre, după care, măcar că se vede că, după cea de acum curgerea Jiuluĭ, are Clucerul Vlădăianul şi peste Jiŭ un petic de moşie, dar fiind-că Serdarul Obedénul, în cele după urmă, tăgăduì că nu ar fi avĕnd nicĭ decum moşie peste Jiŭ şi cerură amîndouĕ părţile a se face cercetare la faţa locului, poruncim dumné-tale cinstite şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, biv Vel Postelnice, Nicolae Scanavi, Caimacamule al Craioveĭ, şi dumné-vóstre boerilor divaniţĭ de acolo, ca împreună şi cu iubitorul de Dumneḑeŭ Sfinţia Sa Episcopul Rîmniculuĭ mergĕnd la faţa locului, să cercetaţĭ cu scumpătate, faţă cu prigonitele părţĭ, şi de se va dovedì că acolo unde şi-aŭ făcut Clucerul Vlădăianul podul are şi dincóce şi dincolo de Jiŭ moşie, să aibă tótă voia de a-şĭ ţiné şi a-şĭ avé podul acolo nestrămutat, neavĕnd Serdarul Obedénul nicĭ un cuvînt a cere să-l popréscă, fiind-că după obiceiul pămîntuluĭ, cel ce are pe moşia sa apă şi moşie pe de amîndouĕ părţile este volnic să-şĭ facă pod, şi nicĭ cu sineturile domnesci ce are Obedénul vre-un ajutor nu dobândesce, nicĭ póte a avé asupra acesteĭ prigonirĭ, decât numaĭ o dovadă că podul sĕŭ este vechiŭ, şi numaĭ cu acésta nu póte a avé privileghiŭ, ca să poprésca pe ve ciniĭ din sus şi din jos de a nu avé şi eĭ pod pe moşiile lor, fără numaĭ când podariĭ Clucerului vor trage acel pod la edec şi vor călcà pe moşia mă-

năstireĭ Obedénul (la care se protimisesce a o luà Serdarul în arendă de la mănăstire, ca un titor), atuncĭ să aibă Serdarul voie a tăià şi a sfărmà podul Cluceruluĭ, precum şi însuşĭ Clucerul se mulţămì, şi către acésta să aibă voie Serdarul, cu orĭ-ce mijloc va puté, de a bate curgerea Jiuluĭ pe matca cea veche, iar drumul cel mare de pe moşia sa, care se ţine de drumul cel mare ce este pe moşia Cluceruluĭ, fiind drum vechiŭ, iar nu noŭ deschis acum de Clucerul nu póte să-l popréscă, ci îl îndatorăm ca acolo unde l'aŭ închis, orĭ să-l deschidă tot printr'aceeaşĭ linie, saŭ de-ĭ este trebuinciósă acea închidere, să fie dator a da pe alăturea alt drum, ca să urdine făr de poprélă călětoriĭ ceĭ ce trec pe la podul Cluceruluĭ şi es în drumul cel mare, iar împotrivă dovedindu-se că nu are Clucerul moşie şi dincolo de Jiŭ, saŭ că acea moşie de dincolo de malul Jiuluĭ pe care se slujesce podul Cluceruluĭ este a mănăstireĭ Obedénul, la care se protimisesce Serdarul ca un ctitor, precum s'aŭ ḑis maĭ sus, atuncĭ să nu fie volnic Clucerul Vlădăianul a ţiné acolo pod. — 1814 Noemvrie 26.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofět.

(Cod. LXXVIII, pag. 115.)

LXVII. — 1814 Mart 16. S'aŭ făcut carte deschisă la dumné-luĭ Logofět za obiceiurĭ Tache Ştirbeiŭ, să facă cercetare la gura şanţuluĭ, prin carte de blăstem, cu ómeniĭ orînduiţĭ, să vaḑă dintr'a cuĭ pricină aŭ fost potop ce s'aŭ întîmplat prin Bucureştĭ.

Altă carte de epistat cu loc deschis s'aŭ dat în mâna luĭ Fotache Ştirbeiŭ, care s'aŭ trecut în condica de chrisóve.

(Cod. LXXIV, fila 112 v.)

LXVIII. — *Prea Inălţate Dómne,*

După luminată porunca Măriei Tale, ce ni s'aŭ dat prin dumné-luĭ Vel Postelnicu, adunându-ne cu toţiĭ la un loc, am věḑut atât însciinţarea ce aŭ trimis către Inălţimea Ta dumné-luĭ Căminarul Nicolae Văcărescu, ispravnicul Dîmboviţeĭ, cât şi tacrirul luĭ Ilie Postelnicelu, ce aŭ fost trimis la gura şanţuluĭ Dîmboviţeĭ, spre întimpinarea înnecăciuniĭ ce făcuse acea apă pe mărginile sale, aicĭ în politia Bucurescilor, şi se găsì cu cale: a se orînduì de către Măria Ta spre cercetarea acesteĭ pricinĭ dumné-luĭ Vel Logofětul de obicieiurĭ Fotache Ştirbeiŭ, de care ḑice şi dumnéluĭ că este gata a urma luminateĭ poruncĭ, ci se va face luminată poruncă către dumné-luĭ numitul boer, ca să mérgă la faţa loculuĭ, unde să se adune şi toţĭ alţiĭ ce sunt trebuincioşĭ, însă dumné-luĭ Clucerul Deşliu, i Ilie Postelnicelul, ce-aŭ maĭ fost trimis, i inginerul, i Stroe, ce aŭ fost suiulgi-başa, i patru morarĭ meşterĭ de frunte aĭ apeĭ Dîmboviţeĭ, pe care iĭ va arătà dumné-luĭ Logofětul, i Constantin Pastia, ce aŭ fost multă vreme epistat şanţuluĭ, i Andreiŭ Postelnicelul, epistatul de acum, i aceĭ doĭ vătaşĭ vechĭ aĭ şanţurilor şi şănţariĭ, să facă dumné-luĭ Logofětul cercetare cu scumpătate şi prin carte de blăstem, spre a descoperì şi a aflà adevěrul, maĭ întâiŭ din

ce pricină s'aŭ făcut înnecăciunea şi de aŭ fost la şanţ epistatul şi şănţariĭ cu vătaşiĭ lor spre pază, după datoria lor, când s'aŭ vĕḑut că va să vie apa mare? al doilea, să chibzuiască cu luare aminte ce îndreptare se cuvine a se face, spre a nu se maĭ întîmplà altă dată înnecăciune, şi ce cheltuială merge la acea îndreptare? să facă fóie anume şi să aducă Inălţimeĭ Tale de tóte pliroforie pe larg; pentru care să fie luminată porunca Măriei Tale, ca să mérgă şi unul din dumné-lor ispravniciĭ judeţuluĭ acolo, ce-l va cere dumné-luĭ Logofĕtul, şi ce urmare îĭ va arătà dumné-luĭ că este trebuincióså, să aibă a o face; iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. — 1814 Mart 7.

Vistier, Radu Golescu Ban, Isac Ralet Vel Vornic, i proci.

LXIX.—Cu cale şi cuviincióså fiind anaforaua acésta a dumné-lor veliţilor boerĭ, întru tóte o întărim Domnia Mea şi poruncim dumi-tale cinstit şi credincios boerule al Domnieĭ Mele, Vel Logofete za obiceiurĭ, Fotache Ştirbeiŭ, să mergĭ la faţa loculuĭ şi, făcênd cuviinciósa cercetare şi chibzuire asupra aceştiĭ madea, să aducĭ Domnieĭ Mele întrégа pliroforie şi, pentru ca să se afle la faţa loculuĭ împreună cu dumné-luĭ Vel Logofĕtul toţĭ ceĭ ce sunt arătaţĭ într'acea anafora i câţĭ-va maĭ arătà dumnéluĭ şi să se pue în lucrare tóte de maĭ jos arătate, poruncim dumné-vóstre, veliţilor Logofeţĭ de Ţéra-de-sus şi de jos, să se facă cuviinciósele poruncĭ ale Domnieĭ Mele făr' de zăbavă. — 1814 Martie 9.

(Cod. LXXIII, pag. 530.)

LXX.—Primită fiind Domnieĭ Mele chibzuirea ce aŭ făcut Preaosfinţia Sa Părintele Mitropolit şi dumné-lor veliţiĭ boerĭ printr'acéstă anafora, o întărim Domnia Mea şi orînduim pe dumné-vóstre cinstiţilor şi credincioşĭ boerĭ aĭ Domnieĭ Mele, Vel Dvornice Constantin Bălăcene şi Vel Logofete de obiceiurĭ Fotache Ştirbeiŭ, luând pe inginerul politieĭ, să mergeţĭ făr' de zăbavă la faţa loculuĭ, împreună cu Clucerul Scarlat Michălescu, ispravnic judeţuluĭ, unde, aducênd şi pe aceĭ morarĭ, să puneţĭ negreşit în lucrare îndreptarea de maĭ jos arătată cu urmare întocmaĭ.—1814 Iulie 17.

(Pecetea gpd.)

Vel Logofĕt.

(Cod. LXXIX, pag. 81.)

Prea Inălţate Dómne,

După luminată porunca Măriei Tale, adunându-ne cu toţiĭ la un loc, am vĕḑut arătarea în scris ce face dumné-luĭ Clucerul Deşliu i cu ceĭ-l-alţĭ ce aŭ fost orînduiţĭ, arătând că sunt trebuincióse douĕ mijlóce spre a se întîmpinà înnecăciunea, să nu se maĭ facă nicĭ Bucurescilor, nicĭ moşiilor de afară, adecă orĭ să se facă şanţ din susul morilor Cluceruluĭ Deşliu, ca să se dea în şanţul cel vechiŭ al stăvililor, saŭ să se scobóre cincĭ morĭ, treĭ din josul stăvililor şi douĕ din susul stăvililor,

lăsându-se la mĕsura ce aŭ găsit Nicolae postelnicelul, morarul ot Uluiţĭ, cu cale, la care, după chibzuirea ce am făcut, arătăm Inălţimiĭ Tale că amîndouĕ aceste mijlóce sunt trebuincióse de odată să se faca, unul şi altul, adecă şi aceste cincĭ morĭ să se scobóre, nu cu palme rînduite, ci chiar la mĕsura şi cumpĕna vadurilor lor, cu acest şart şi chibzuire bună, ca să nu pótă apa prisosì şi a eşì din malurĭ afara să facă înnecăciune, şi spre îndreptarea acésta găsim cu cale să se orînduiască doĭ boerĭ marĭ, ce se vor socotì de către Măria Ta, carĭ să mérgă însuşĭ dumné-lor la faţa loculuĭ, dimpreună cu dumné-luĭ Clucerul Mcihalache, isprăvnicelul judeţuluĭ, şi cu inginerul politieĭ, şi aducênd şi pe acel Nicolae postelnicelu şi pe alţĭ meşterĭ morarĭ, să pue îndată în lucrare îndreptarea acésta, cu scoborîrea morilor şi cu săpatul şanţuluĭ, far' de a se face câtuşĭ de puţină zăbavă, căcĭ cum ne arată însuşĭ Clucerul Deşliu, de se va maĭ prelungì, se póte întîmplà primejdie, şi plata săpatuluĭ şanţuluĭ aŭ să o dea stăpâniĭ acelor cinci morĭ, după analoghie; unde la acéstă îndreptare să fie nelipsit şi Constantin Pastia, epistatul şanţurilor, iar care dintr'aceĭ stăpâni nu va avé vad, după cum se cade, nicĭ malurĭ îndestule, să n'aibă nicĭ móră, iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. — 1814 Iulie 17.

Al Ungrovlachieĭ Nectarie, Barbu Văcărescu Vel Dvornic, Constantin Bălăcénu Vel Dvornic, ... Vel Dvornic, . . . Vel Logofet, ... Vel Logofĕt, ... Vel Logofĕt, Nestor Clucer.

NB. In volumul al X-lea din *Istoria Românilor* se pot consultà cele-lalte anexe neîncăpute în cólele la carĭ sunt mărginite memoriile Academiei Române.

V. A. Urechiă.